DEDICATED

to

GEORG BÜHLER, Esq. Ph.D. LL.D., C.I.E.

do. de

PROFESSOR OF SANSKRIT IN THE UNIVERSITY OF VIENNA

AS A TOKEN OF GRATITUDE AND ADMIRATON

काल-बसा णासम् उषागयस्य सप्पुरिस जस-सरीरस्स । महि-लवायिन्त कर्हिषि विरल्ल-विरला गुणुग्गारा ॥ (वाक्पतिराजस्य । स्रोकः ९४५ तमः)

When ages have destroyed the renown of a great and good man, praises of his virtues are met with very rarely, like the osseous of Buddha.

(Våkpati, Gaüdavaho, S'loka 945)

Prefatory Note to

THE SECOND EDITION.

The present Edition is practically a page to page First Edition edited by the late reprint of the Rao Bahadur Shankar Pandurang Pandit. I have however added tour Supplementary Notes, dealing with some of the more important points treated of by the late Rao Bahadur Pandit, especially with regard to the original frame-work or form of the poem, the date of Yas'ovarman, which depending as it does on that of the Kashmirian King Lalitaditya, is the basis of the dates of Våkpatiråja and Bhavabhûti. It will also be seen that Pandit strenuously contends against accepting the correction (based on Chinese accounts) of thirty-one years to Kalhana's chronology, but the correction seems justified on independent grounds, such as the mention by Vakpatiraja of the Solar Eclipse in his Pandit's plea based on a searching analysis of Kalhana's chronology, however, remains, if I may say so, forceful.

One more point only may be alluded to viz. the interesting question about the personality of Umveka, which name Pandit found (Introduction pp. cevi ff.) in a MS of the Målati-Mådhava in place of Bhavabhûti in two of the colophons of the ten acts of that play. As I have tried to make out, relying on the researches of Professors Jha and Kupuswami Shastri (Supplementary Note III, pp. celx ff.), the personality of Umbeka or Umveka has now become more distinct and his identity with Bhavabhûti highly possible. If

this could be further substantiated, Bhavabhûti's relations with Kumārilabhaṭṭa would derive great significance. Even now, the chronological implications of the equation, Umbeka = Bhavabhûti = one of the disciples of Kumārila do not conflict with accepted dates.

The English Synopsis of the poem will be found helpful in readily forming an idea of the framework of the poem, the accessories in which, according to some scholars, far outweigh the essentials.

Nasik February 1927.

CRITICAL NOTICE

Account of the Mss. Material

The following edition of the Gaüdavaho is based upon four manuscripts written in Devanâgarî characters, viz:—

I, a copy of an old palmyra leaf manuscript in the Jain Bhandâra or sacred library of manuscripts at Jesselmere in Rajputana, obtained by my friend Professor G. Buhler, Ph. D , C. I. E., in the year 1874 during his tour in Rajputana and Northern India, undertaken in search of Sanskrit MSS. It consists of 224 large folio leaves of country paper, written on one side, with thirtythree lines to a page, each line containing thirty to thirty-five letters. It begins thus ६०॥ नमः श्रीजिनेन्द्रभ्यः । and ends thus: ॥ ठ ॥ गौरवधसारटीका समाप्ताः ॥ छ । छ ॥ ६०३ ॥ छ ॥ छ ॥ राभं भवतु ॥ छ ॥ छ ॥ संवत् १९३१ वैसाखसुदी १३ । ॥ १३ ॥ श्री ॥ It contains the text and a commentary by what appears to be a Jain author named Upendra-Haripâla or Haripâla, son of When the circumstances under which the tran-Upendra. script was made are remembered, it is no wonder that it is not so correct as Jain manuscripts usually are. Dr. Buhler having come across the original manuscript of the work in the Jesselmere Bhàndara, caused a copy to be made at once, with instructions that it should be finished during his short stay of less than a week at that place. A very ordinary scribe hurriedly finished the copy within the prescribed time, and Dr. Buhler, after such cursory revision as he could ensure to it, brought it away with him, and kindly gave it to me that I might edit it. I gladly undertook the task, though I did not feel by any means sure that it would be possible to prepare a satisfactory edition from a single indifferent manuscript of a work of considerable difficulty (to me) connected with the Prakrit language in which the poem is written. I began my labours, but I had not worked for many months at the manuscript

▲ (Gaüdavaho)

when I found that the imperfections and faults of commission and omission which were in it were very great, indeed too great to allow any hope to be entertained that I could make anything out of it. Fortunately, shortly after this, news was received by Dr. Bühler that a copy of the poem existed in an old manuscript library at Pâṭan near Sidhpur, in the territory of H. H. the Gaekwad—a library which, it is believed, once belonged to and was actually used by, the celebrated Jain scholar, Hemachandra. This welcome news was conveyed to me by Dr. Pühler, and I at once sent my own copyist to Pâṭan to make a copy from the manuscript for me. The copy I thus procured is called

P, a very correct and reliable transcript containing the text of the poem most carefully transcribed, page for page, and line for line, according to the original. The latter has never been seen by me, but my writer reports to me that he found it so old that it often crumbled to pieces to the touch in the process of copying, and that many leaves of it had already had their ends worn away by age and use; a result well accounted for when we remember that the MS. is, as will presently be seen, over tix hundred and fifty years old. P begins at once with the first couplet, preceded merely by what appears' like the sign for the figure sixty, thus 11 ६० 11, and ends thus:—कहावीड समर्त ॥ गाथत: 11 ११६८ 11 खोकत: १४९० मंगळं भवतु सर्वेज...तथा च छ-खकपाठकाम्यां 11 छ 11 संवत् ११८६ वर्षे स्वा गोडवर्ष नाम महाकाव्यं समासमिति 11 छ 11

It contains seventy-four pages, of thirteen lines to the page, each line containing about fifty letters, and has the stanzas numbered. The accession of P materially brightened my prospects of making out a fair text of the poem, and I again began to work at the edition, though, as every scholar concerned with the study of the Prâkrit languages might easily understand, I still felt it would be better to have some more manuscripts, of the text at least. Just at this time Dr. F. Kielhorn acquired for the Deccan College Government collection of manuscripts, a palmyra leaf manuscript of the poem which I designate by the letters

Dc. a most beautiful little manuscript about fourteen inches in length by one and three-quarter inches in breadth, having 110 leaves with four to five (sometimes three) lines to the page, each line containing about fifty-three letters. It begins thus: सरस्वत्ये ॥ and ends thus ॥ छ ॥ छ 11 25 11 명 II 용 II 공 II This is a very old manuscript. Dr. Kielhorn very properly remarks upon the use of letters in this manuscript to express numerals, in connection with the question of its age. In appearance it is much older than K. older by one or two centuries. Its age may, therefore, be fully seven or seven and half centuries. It is in a good state of preservation, except that in parts it is eaten through by moths which in several places have, as usual, left regular lines of their destructive action. The letters are of the old Jain style, and the numerals on the leaves are expressed on the left margin by means of letters, and on the right by ordinary figures. For fuller details of the method of expressing numbers by means of letters, the reader may refer to Dr. F. Kielhorn's report" on Sanskrit manuscripts published at Bombay in the year 1881. When I received this manuscript all that could be reasonably desired for establishing the text of the poem was obtained. The manuscript is exceedingly carefully written in beautiful Jain characters. and appears to have been revised with care, and also now and then contains short marginal notes in Sanskrit, explaining words and phrases in the text. While the edition was being printed after the materials for making out the text of the poem had been strengthened as above set forth, I heard from Dr. Bühler that the great Jain Bhandara at Khambayat or Cambay was reported to possess a manuscript of the Gaüduvaho, which appeared to contain a longer poem than was known to be contained in those manuscripts that had been discovered till then. After a good deal of somewhat lengthened negotiations I succeeded, through my venerable friend the late Rao Bahadur Bholanath Sarabhai of Ahmedabad, and Mr. Shamrao Narayan

^{*} Also see Pandit Bhagvanlal Indraji, indian Antiquary, Vol. VI. p. 42.

Lâd, Divan to H. H. the Nawab of Cambay, in inducing the custodians of the Bhandara to lend me the manuscript for collation. I received at first only the first half of the manuscript and when I returned this I got the second half. I have designated this manuscript by the letter

K, written on palmyra leaves of about twelve and half inches in length by a little less than one and half inches in breadth, containing 232 leaves with three lines to the page, each line containing thirty seven letters on an average. It is in old Jain characters, and is very beautifully and correctly written. Like Dc it appears to have been carefully revised and corrected, containing as it does short marginal notes in Sanskrit, explanatory of words and expressions in the text. It ends as follows: कहरायछंछणस्य वपहरायस्य गउडवहे॥ गाहा-बीड समर्च॥ इति महाकान्यं समासमिति॥ कथानिलानानिद्वा॥ छ॥ मंगलं महाश्री॥ संवत् १२८९ वर्षे पाँच शुद्धि ८ भामे अग्रेह वहपट्टके गाँडवहमहा। Here follow about fifteen letters which are so worn out as to be illegible.

K is, therefore, six hundred and fifty-three years old. But it is in a very excellent state of preservation, owing probably to the care which is taken of the Bhandara in which it is deposited.

Of the four manuscripts upon which we base this edition of the Gaüdavaho two are thus a little more than six hundred and fifty years old, one is between six hundred and fifty to seven hundred and fifty years old, and the date of one is unknown, but it is certain that it is not modern, as no palmyra leaf MSS. are written by the Jains, I believe, on this side of the fifteenth century.

Out of the four manuscripts J is the only one that contains the commentary, the rest giving merely the text. While the text of the poem has, accordingly, been made out from very excellent, independent, and reliable sources, I cannot but regret that that of the commentary has had to depend upon nothing but the Jesselmere copy, mended by my own frequent conjectures.

Account of the commentary and commentator.

Nothing is known as to who Haripâla the commentator was, or when he wrote. All that we know of him is from what is said in the only MS. of his commentary that we have got. It is said that he is the son's of Bhatta (scholar) Upendra of Jalandhara, and that in his childhood he read the poem with his father, who, in the course of his teaching, appears to have explained some of the passages to him in a manner different from that of other teachers. It is not certain that Haripâla was a Jain, though the commentary as given by the single MS. begins with an invocation to Jina. But this oircumstance may be due to the fact that the original MS., coming as it does from a Jain library, was copied by a Jain scribe. Pesides the circumstance that he commented upon a Prâkrit poem,-and it is usually Jain echolars who do so-the only fact that might go to show him to have been a Jain is his peculiar Jainish style, marked by such peculiarities, for instance, as the use of the particle kilu at the head of a sentence, a use which, so far as I know, is only found in Sanskrit works by Jain writers.

The commentary of Haripâla is in many places hardly a commentary, but merely a Sanskrit construction of the Prâkrit text, word for word, in the order of the original, or a chhâyâ (shadow) as such a version is usually called. It rarely explains, though it often makes remarks, on points connected with allusions contained in the text. Indeed, it is often prolix. But whenever it does explain the text it can hardly be said to be clear and to the point. Even if it had at least given the Sanskrit rendering in the order of the components of ordinary Sanskrit sentences, instead of merely running in the order of the necessarily complex arrangement of the original verse, it might have been more serviceable to popularise the poem. course in the present state of Prâkrit studies, even such a commentary as Haripàla has given us must be welcome, and I have accordingly done my best to restore it as far as I could from the scanty material furnished by the manuscript J and incorporated it in the edition. But I am far from being satisfied

^{*} See comment on stanza 788 (and the colophon at the end of the Com - N, B. U.)

with all my numerous emendations of the text of Haripâla. I have invariably given in footnotes what I found in J under the letters MH. signifying the commentary text of Haripâla as found in the Manuscript J. I made an attempt, through the Government of Bombay, to move the political authorities in Rajputana with a view to obtain for me a loan of the original manuscript from which J had been copied; but the custodians of the Jesselmere Bhândâra would not part with the manuscript out of their town, and being unable to proceed to Jesselmere myself I had to do without it as best I could.

Haripala generally comments upon the text which is given by J. But I have to explain that I have not invariably adopted his text as given in that manuscript, but have very often preferred the reading of one or more of the other manuscripts according as I thought proper, with a view to restore what appeared most probable as the reading of the poet. Whenever, therefore, the reading in the text of the poem is different from that explained by Haripala, I have put a star over the word or expression in the commentary, which corresponds to the latter, in order to prevent the reader from being confounded, and to guard him against presuming that the commentator is explaining the text as given in the stanza above.

Wherever the commentary has not only been emended, but has also been supplemented by what appeared to have been obviously left out by the copyist, the words interpolated have been enclosed within brackets.

Although, however, the text of Vakpati has not been invariably adopted from J or rather from the commentary of Haripâla (for Haripâla often differs from the reading of J) but frequently as it was exhibited by the other manuscripts, it is necessary to state that the order of the verses as commented upon by Haripâla has been preserved in the edition as I found it in the manuscript J. The manuscripts do not all agree as to the order of the verses, but in some places they each give them in one slightly different from that observed by the others. They agree as to the sequence of the main course of the poem,

giving the large divisions or mahakulakas in the same order, but there is considerable variety in the position assigned in a few of the kulakas to individual verses in the different manuscripts. And where there is not much logical sequence between the couplets forming any particular kulaka, except that they belong to and from part of that kulaka, and therefore relate to the same subjects, such as a landscape, a particular season, and so on, the verses follow each other in different orders in the different manuscripts. This variety in the order of the verses caused very considerable difficulty in the work of collation.

Recensions of the Text.

It is remarkable that the commentary of Haripala is called at the end hereof हरिपाछविरचितगौडवधसारटीका ' Commentary composed by Haripala' on the sara (substance) of the Gaudavadha. Mark the word गोडवधसार (Gaudavadha-sâra). What can the word sara be intended to mean? Ordinarily it means substance, and, as applied to a composition, abstract. In the present case it can hardly be taken with tika (commentary), so as to signify substance-commentary or short commentary giving the substance of the Gaudavadha, as that would be a most unusual compound. The word sara must, therefore, be taken with Gaudavadha, and this makes us conclude that Haripâla considered that he was commenting upon a sura of the Gaudavadha, and not upon the Gaudavadha itself. When news of the manuscript K was received by me and it was thought that it contained more matter than did the other manuscripts, I was led to imagine that a clue to the sense of the expression Gaudavadha-sâra would be obtained. But on examining into the contents of the manuscript, I found that it contained no more than did the MSS, previously found. Nor can sâra be interpreted in the sense of a part such as the prologue or prelude to a large work. The meaning of Haripâla could, therefore, be either that the text or version of text he was acquainted with contained portions that he could not reconcile with each other, and therefore, rejected such as he considered inconsistent with his idea of the poet's executing his design,

styling what remained a $s\hat{a}ra$ or substance, not wishing to be responsible for regarding the rejected portions as spurious; or that he was acquainted with various versions or redactions of the work, each differing from the others by the number of verses it contained, its readings, and the order in which the verses were found to follow each other in it. He might, in the latter case, have considered the additional verses found in the other versions known to him as interpolations, or the arrangement of the stanzas as being apocryphal, and believed, that both an expurgation of the supposed or real interpolations, and a rearrangement of the verses were necessary to restore the poem to its original purity—in fact, an edition of the text. Such an interpretation of the word $s\hat{a}ra$ would not, I think, be farfetched, and it is only in this way that I can understand the phrase.

I am not satisfied, however, that all the additional verses found in the other MSS. we have are interpolations. Many of them are of as good merit as those accepted by Haripala, and there are no circumstances, internal or external to the poem, which might justify their being suspected to be spurious. am far from being in a position to assert that some of them may not be spurious, but it would be difficult to say which, if any, might be so condemned. And as I felt that a great many of them, especially those that were found in all the other MSS., had quite as good a title to be considered as genuine as those forming the version of Haripala, and as I did not, I must confess. feel much confidence in the judgment of the commentator, as far as I could judge from his commentary, I have incorporated most of them in the edition, and subjoined a commentary or a chhâya of my own enclosed in brackets. A few that were accidentally left out at first, or were too fragmentary, owing to the condition of the manuscript. viz., P, which contained them have been given in an appendix (A) with a chhâya of my own in Sanskrit. I have had the less hesitation in embodying the additional verses in the edition, because all the MSS. which contained any or all of them are very old and otherwise very reliable. If, however, the discovery of further materials in the shape of more manuscripts of the text, or other and more ancient commentaries, should unquestionably show that any of the verses are really appropriate, there would be no difficulty in expunging them hereafter, as the present edition clearly shows what they are, and where they were found.

If we except J, which, owing most probably to the hurry in which it was copied, contains numerous blemishes and is very imperfect on that account, all the other MSS, are excellent, and form independent sources whence to derive authority for forming a text. I have adopted whatever readings appeared to me to be most acceptable as being probably the original readings, and have carefully preserved all difference of lection in a collection of "Various Readings" attached to the edition. Great care has been taken to preserve all real variety of reading or even spelling found in the various MSS.

I have added an $lndex\ Verborum$ at the end of the book which I trust will prove useful to readers of Prak it literature and students of the Prakrit language, and will serve as an humble contribution towards the compilation of a Prakrit dictionary which it is much to be wished, some scholar may, as soon as materials are available, undertake, as the want of such a work is keenly felt by all students of Prakrit. I have marked all roots by the usual sign of root, thus \mathcal{J} , and have further endeavoured to distinguish Prakrit roots from Sanskrit ones by adding the letter p to the former, occasionally referring them to places in Hemachandra's Prakrit Grammar (H. P.). Hemachandra's Desinamamaila, sometimes quoted, is referred to under the letters H. D.

I had once proposed to myself to add to the edition explanatory Notes on the poem, but for various reasons have not been able to carry out my intention.

System of orthography followed in the Text.

The mode of orthography observed in my text of the poem is mostly that of the best manuscripts when they agreed with the rules recognised by the chief of the Prakrit grammarians, Hemachandra. The only innovation I have made is the addition of a semi-circular sign placed over letters which, though B (Gaüdavaho)

they might be expected optionally to be pronounced long, are intended to be prorcunced short, as for example, विस्हेंहिं, परं-सिसिराओं, सयलाओं, प्राओं, The grammarian would at once write प्रंपराइ, सिसिराइ, सयलाइ, and व ाइ, But the manuscripts mostly write v and si instead of and s, though the metre requires the vowel to be pronounced short. I have accordingly adopted the orthography of the MSS, and modified it as indicated, to help the metrical reading. It may as well be explained here, why particles like पि (अपि), वि (अपि), वेअ or चैय or श्विअ (एव) are written not separately, but as if they formed part of the words which they follow. I consider that they are all used as enclitics, and the forms, which they assume in passing from Sanskrit into Prâkrit, can only be explained from such a consideration. That is to say, they more often than not take their corrup ion into the Prakrit forms along with the words to which they cling, and not as independent words. Otherwise तंचेय could not come from तम् एव, i, e, if each of the latter had been corrupted separately. Besides, many of them are acutally used as enclitics in the Vedic language, i. e. without accents, though written inaccurately as separate independent words, and in classical Sanskrit, which does not write accents, they are pronounced like enclitics, that is to say, without stress.

As the poem is not divided into chapters or any division which might have facilitated the reader's comprehension of its contents at a glance. I have thought it necessary to prefix an analysis in Sanskrit of the whole book, and trust that it may help the reader to forms an idea of its contents and arrangement before and without going through it from the beginning to the end. It is of course needless to say that I am personally responsible for both the index and the analysis.

Of the four MSS. used, two, viz. J and Dc, which belong to the Government of Bombay, have been returned for safe custody to the Superintendent of the collection of manuscripts in the Deccan College at Poona; K has been returned to the Jain Bhandara at Cambay, and P, which belongs to me, is in my possession.

I cannot but regret that this edition which I began ten years ago should have been so long delayed. But besides the want of leisure in the midst of my official engagements. I have to plead, in extenuation of the long delay, the circumstance that I began the edition with most imperfect materials (those furnished by the Jesselmere manuscript), and was doubtful for a considerable time whether I should after all publish such a one as could be made out from a single imperfect manuscript, and was, therefore, looking out for more manuscripts. And every time that I succeeded in getting a new manuscript, I found it necessary to revise my previous labours, and to give them the benefit of the new material, and also found that I had not delayed the work without some real advantage. And though I am quite conscious that the edition cannot be free from many imperfections even as it is now issued, I have only the consolation of being sure that I have made the best use of the materials I have had the good fortune to obtain, and that if I had to depend upon nothing but the Jesselmere transcript and my own emjecture, the book would have been still more imperfect than I have been able with the additional ma erial, to make it.

In conclusion, it affords me sincere pleasure to express my sense of gratitude to my friend Dr. G. Bübler, for placing at my disposal the first materials for the edition and for afterwards as-isting me to find two of the other manuscripts. I am also ind-bted to Mr. K. M. Chatfield, Director of Public Instruction, for his liberality in enabling me to edit the work as a contribution to the Bombay Sanskrit Series. And lastly, I cannot conclude this notice without warmly acknowledging the assistance rendered me by my learned friend Sivrâm Sâstrî Tâtke in compiling the Index.

INTRODUCTION

1 ABSTRACT OF THE POEM.

The Gaudavaho or Gaudavadha is a historical poem in Prâkrit by Vâkpati, composed in the Âryâ metre, celebration of the glory of his patron king Yas'ovarmâ of Kanauj. The name of the poem has reference to the slaving of the king of Gaüda or Upper Bengal by Yas'ovarma; for it literally means, 'the slaying of the Gaüda, 'that is to say, the king of the Gaüda country, and must obviously have been suggested by the great Prâkrit poem Râvanavaho. The poem, as given out in this edition, contains just twelve hundred and nine couplets or two thousand four hundred and eighteen Before making any remarks upon the author, or his patron Yas'ovarma, or the time when they flourished, or the position they occupy in the history of the country, or the language in which the poet has shosen to write, or the merits of his poetry, or lastly, upon his contemporaries, it appears to me that it will be advisable to give here a short analysis of the poem. especially as the latter is not, as is the case with most similar poems in Sanskrit and Prakrit, divided into chapters, called sargas, adhyayas, or utchchhvasas, but is one long continuous composicion, now and then interrupted by kulakas of unequal lengths, which can hardly be called divisions. A kulaka is a group of couplets, sometimes very short and sometimes very long, which has often to be construed as forming one sentence, each couplet thereof generally making an adjectival or similarly dependent clause, and rarely an independent and complete sense. The shortest kulaka in the poem consists of five couplets, and the longest contains one hundred and tifty couplets.* It is only the longer kulakas, embodying some episode or story taken from the Sanskrit epics or the Purânas, that contain independent sentences.

INVOCATIONS.

The poem opens with a long series of invocations in honour of various deities or ideas. The first sixtyone couplets are so devoted. It must not be supposed, however, that the invocations are long, formal, unmeaning, dull and insipid praises, but mostly afford to the poet opportunities for the display of much poetical imagery or of lively yet philosophical observations. The first deity invoked in BRAHMADEVA. Then come in order the following, the popular myth connected with each of them being utilized by the poet for some brilliant stroke of imagination: HARI, NRISIMHA (the Man-Lion Incarnation), Mahavaraha (the Boar Incarnation), VÂMANA (the Dwarf Incarnation), KÛRMA (the Tortoise Incarnation), the Mohinf (the Apsaras Incarnation), KRISHNA, BALABHADRA (brother of KRISHNA), Bâla-Krishna (the last two taken together), Madhu-MATHA(the slaver of the Asura MADHU, or Vishnu), S'IVA, GAURÍ (the spouse of S'IVA), SARASVATÍ (the goddess of learning), CHANDRA (the moon), SÛRYA (the sun), AHIVARÂHA(the Serpent-Boar Incarnation), GANAPATI, LAKSHMÎ (the goddess of wealth), Kâma (the god of love), and GANGÂ.

ABOUT POETS.

Then follow thirty-seven couplets † about poets gene.

rally, their excellences, defects, aspirations and disappointments. This part opens thus: 'Victory to the poets on whose tongues this world with all its changes seems to lie either [to be shown] as full of joy or as contemptible.' The effect of poetry on susceptible hearts is described thus: 'Those persons feel happy in the midst of adversity, and distressed in the midst of prosperity, whose hearts are susceptible to the pathos of poetry. '* Describing the powers of good poets Vâkpati says: '[When described by poets] that which exists seems as if it did not exist, and that too which does not exist seems as if it did exist; that which exists appears just as it exists: such are the powers of [description] of good poets. 't The comparison between Lakshmî (riches) and Sarasvatî (learning) is characteristic: 'Even a particle of Lakshmî, being enjoyed, illumines as well as it comforts [the enjoyer]; but the goddess Sarasvatî, if not perfect, makes [the possessor] ridiculous in a strange manner. '‡ Describing the advantages derived by the detractors of virtues in the course of their study of virtues, undertaken with a view to criticise them unfavourably, the poet says: 'By repeatedly running down the merits of others, detractors of merits come to know merits in such a manner that of those very merits they become the possessors.' Of ordinary critics it is said: 'Most people, having only common intelligence, appreciate common poets: that is why common poets attain to great renown.' But with competent critics it is other. wise: 'Merit, how small soever, existing in others, delights; merit, how great soever, existing in them-

^{64. † 66. 1 68. 5 71.}

selves, does not satisfy. Of virtue and discrimination this is the substance.'* Speaking of the errors of poets ancient and modern, Vakpati complains: 'The primitive poets committed mistake owing to the times in which they lived, when there were no beaten paths for them to follow; whereas now many poets are led in viin to attempt difficult tasks executed by their predecessors', t so that both ancient and modern poets have had their pitfalls. Vâkpati does not, however, think that modern poets have no fields left them; on the contrary, he says their predecessors have not touched more than the borders of the poets' fields: 'Where, it is asked, is there anything, indeed, previously unseen in the regions travelled by former poets? But in truth the borders being excepted, everything is new [to modern poets].' The difference between bad poets, who are always at a loss to find a subject, and good poets, upon whom subjects crowd is thus stated: 'The minds of indifferent poets wander greatly in search of a subject; whereas subjects come to the hearts of good poets without any labour on their part to find them.' Masters of language end by becoming in effect mute for want of those who can hear them; so that few people know personally their excellences. In ordinary men the knowledge of the merits of those masters is confined to that of their names: 'Good poets with a single purpose cultivate their language to such an extent that owing to their being without equals they become as it were dumb. For who examines the extent of great men's excellence? In their name, when once it is established among the people, and simply in their name their virtues shine.'

^{75, 76. 1 84. 1 85. 9 86. | 88, 89.}

The enchanting powers of good poets are depicted in this verse: 'Victory to the net of fancies of great poets, which, causing illusion, resembles darkness, and which, affording instruction, resembles light, and which is thus at once full of contrarieties.'

THE PRAKRIT LANGUAGE.

Speaking of the capacity of the Prakrit language the poet says: 'New subjects, rich composition: sweet on account of the softness! of their words: these have nowhere abounded, since the world began, except in Prâkrit. All languages enter Prâkrit, all languages are derived from it; for all waters resort to the ocean alone, and, from the ocean alone all waters take their origin.' Here, (i. e., in Prâkrit), 'a peculiar pleasure is felt by the heart, that causes the eyes both to expand and to close, that extends within and extends without.' Vâkpati describes the condition of his heart in reference to the task of writing the Gaudavaho in the following manner: 'Here my heart is as if it were frightened, as if it were ashamed, as if it were stopped, as if it were tired, as if it were distressed, as if it were emaciated, as if it were clated with delight.' §

THE POEM BEGINS. YASOVARMA, THE HURO.

After the above preliminary introduction the poem, such as it is, begins in the way usual with narrative

^{* 91. ‡ 92-94. § 98.}

[†] In commenting upon couplet 65, which relates to the interdependence of Sanskrit and Prakrit, the commentator quotes the following lines to show how harsh Sanskrit can sometimes be:

Damshtrúgi arddhyd prúgyo drák kshmúnamaktvastkýmustohrkehsepa i

Devadhrugbhid riturkstutých socyadrojah sa: pát ketuh () C (Gaugavaho)

poems of this kind: 'There is a king named Siri Jasavammo(S'ri Yas'ovarınâ), who delights the great Indraby destroying all sorrow from the earth, and whose virtues are renowned as far as the end of the four quarters of the globe; who, when he marched with his army, caused the dust to rise to the heavens; who, when he marched with his army, made by the weight of the latter the great serpent that supports the earth feel distressed under it.'* The next ninety-three couplets are devoted to a description of the great provess, handsomeness and impetuosity of Yas ovarma; in one place the praise being this: 'so great was the valour of that hero, that when he fought on the battlefield, and the damsels of the gods saw him fight, they were fascinated by his bravery and his puissance, and are, I should think,' says the poet, 'still mad with what they used then to see.' Even the great Indra, who hacked away the wings of the mountains of the earth, felt honoured when Yas'ovarmâ sat on the same seat with himself. Taking this occasion, the poet describes' how the mountains fled from place to place when pursued by Indra's thunderbolt, how they s ught shelter in the waters of the ocean, how they in vain flew into the air towards the heavens to save themselves from destruction; howeven the great Meru. the abode of the gods, was seen burning with the fire of the thunderbolt; how the great Malaya mountain of the south, with its snakes coiling themselves round the sandal trees, suffered from the thunderbolt; how the mountains, falling upon the earth after their wings were cut, made the subterranean S'esha (the great earth-supporting snake), feel the shock, and made it almost shake

^{* (99-101. † 113. † 114-160.}

off the earth from its head; how the enormous mountains falling into the sea, made the waters thereof dash up high into the air; how a mighty mountain, trying to enter the ocean, found that, instead of itself being able to be merged in the ocean, the ocean, being smaller, itself entered into its enormous caves and disappeared; and how the mountains, being struck by Indra's thunderbolt, began to burn and appeared to melt all at once.

This description is followed by seven* couplets, in which the poet describes how the courtesans of Yas'ovarına enjoyed their baths (jala-krida) in the bathing places (vapis) of his conquered enemics.

YAS'OVARMÂ, AN INCARNATION OF BALA-HARI.—

A DESCRIPTION OF THE WORLD'S CONFLAGRATION.

Then follows a kulaka of fifteen! couplets in which a description is given of the world's periodical conflagration (pralaya), and the poet says that Yas'ovarmâ is the incarnation of the Bâlaka-Hari (Hari in the shape of an infant) who alone survives the conflagration. As usual, except the last verse, there is nothing that refers to Yas ovarma. But as elsewh re the description, viz., of the burning of the world, is truly grand and touching. Here are a few specimens of the scen s: 'From the golden Meru mountain great streams of melted gold issuing from its cavities, flowed down towards the nether regions, and appeared like a great fire with its flames burning downwards." The garden of the gods (Nandanavana) burns together with the palms of the hands of the goddesses that covered the tender buds and sprouts [for the purpose of saving them], and with the bees involved in the smoke. The fire, with its flames

^{* 161-166. † 167-181. ‡ 167 § 168,}

shaking with the air of the châmaras plied by the Apsarases, burns the king of the gods (Indra) with some difficulty, as if trembling with fear.'* 'The fire burns slowly the treasures of Kubera, with the guardian snakes spouting heavy showers of their liquid poison; and thereby checking the rise of its flames.'

THE WIDOWS OF YAS'OVARMÂ'S ENEMIES.

The above is followed by a short, description of the widowed condition of the wives of Yas'ovarma's enemies killed by him, intended to show that he was skilled in destroying his adversaries.

YAS'OVARMÂ'S EXPEDITION OF CONQUEST.

Yas'ovarmâ starts at the end of a rainy season, in the manner of king Aja in the Raghuvams'a, on an expedi tion of conquest (vijayayatra). When he leaves, he is met by good omens, such as showers of heavenly flowers dropped down by the gods, cool breezes wafting perfums from the garden of the gods, and treasures moving with their guardian serpents. At the same time the damsels of his capital, more beautiful than the wife of Kâma, came out to the windows to witne s the king's procession, and in the joy of the spectacle many forgot to finish their toilets, and many wore their ornaments in the wrong places. Also the great poets and bards of the court and of the city came forth to sing auspicious hymns, and praised Yas'ovarmâ to the effect, that even that Indra, who lopped the wings of the mountains, nodded his head in admiration when he thought of him. Taking this opportunity, the poet returns to his favourite theme of the destruction by Indra of the wings

^{* 1,3. † 178. ‡ 182-19. § 192. | 193-201. ¶ 202-211.}

of the flying mountains, and gives us some excellent original scenes without repetition.* This is followed by a description of Yas'ovarmâ's steeds as they go forth with the rest of the procession, after which comes a description of his stately elephants.

As Yas'ovarmâ proceeded with his army, first the harvest and then the cold season soon set in. This gives the post an opportunity to treat us to some excellent specimens of description of the season. Yas'ovarmâ arrives in the valley of the S'ona or Sone. He proceeds to the Vindhya Mountains, a few reflections, on which lead him to the temple of the celebrated non-Arvan deity Vindhyavâsinî Devî or 'the goddess residing in the Vindhyas,' whose seat has for so many centuries been established on the slopes of those hills, north of the range. The king offers a hymn of fifty-twos couplets to the goddess. The following will give an idea of the king's address to the famous non-Aryan 'Kâlî of the Vindhya. 'Thy arched gate is adorned with strings of bells, as if they were removed from the necks of the family of the Buffylo-Demon (Myhisha) brought away by thee as captives. The head of the Buffalo-Demon, whitened by the effulgence of the toes of thy feet, looks as if surmounted by a block of snow given by the Himâlava, thy father, to help thee. Strings of the black bees lie about in the perfuned vard of thy temple, as if they were the chains of people set free by thee f from the misery of the world of innumerable births] on their simply offering a praise to thee.' 'The Himâlaya became great in name, because he is thy father; the Vindhya too becomes

^{· 212-254, † 2.0-279, ‡ 2×0-284, § 285-338, | 285-287.}

great, because thou livest in one of its caves. Walking about in thy temple, attracting to thyself the flamin. goes by the noise of thy foot-ornaments, thou seemest as if thou lovedst to walk in a burning ground covered over with human skulls.* Thy gate-yard, besmeared in every place with the offerings of blood, appears as if it were covered with bits of the twilight torn to pieces by Hara [to gratity thy jealousy.' | 'If, O Kâlî, thou didst not cause the destruction [of life], how would the whole person of thy endless form be covered with strings of skulls?' Not even for a twinkling of an eye is the garden round thy temple abandoned by the peacocks as if attached by friendship to the peacock of thy Kumara who is hard by.'s "The inner part of thy temple, darkened by the black, shining, unsheathed knives, bows and swords, offered to thee by warriors, does not frighten the owls even during day time.' The reflections of the red banners having fallen upon the glossy slabs of stone here [in thy temple:], the jackals lick the slabs mistaking the reflections for streams of the b'ood of the plentiful offerings [made to thee].' Thy lamps, dim on account of the deep innermost part of thy temple where they are, seem to burn dimly on account of the darkness caused by the hair of the numerous heads offered to thee." "The Koli women, anxious to get a sight of the human victim as he is being slaughtered, and crowding together so as to mount upon one another, can only offer thee from on high the perfume they bring with them, instead of at thy foot.' The branches of the trees, red with the blood of the pieces

^{* 290. 91. † 294. ‡ 297. § 293. ¶306. ¶ 310. ** 318. †† 319.} The commentator is wrong in interpreting these lines as referring to the figures in the ceiling.

of human flesh, which were hung from them [during the previous night], testify to some great achievement, in these nocturnal cemeteries, by means of the sale of a hero's flesh,'* an allusion to the practice of slaying a hero, and selling his flesh near Kâlî's' temple, with a view to the attainment of some difficult object of the seller's desires. Referring to the daily sacrifices of human beings it is said, 'Here Revati, thy attendant, naturally lean, goes before thee, as if she had lost flesh by the frightful spectacle of a dead human body always lying before thee.' 'In this manner the king, who was guided to the temple by a S'abara having a turmeric leaf for his garment, paid with due ceremonies his homage to the goddess who lived in a cave of the Vindhya.'

The hymn to the goddess is followed by an address to a human skeleton, which the king saw lying rotten and dried up before the goddess. Says he: 'Why even now does this redness appear in the region of thy heart, the bones of which have become reddened by exposure to the elements for a long time, as if it were the redness of wrath? In that same forehead, covered over with worms 'issuing from the joint, cruel death seems to have drawn a line of ripple as if in place of a smile. On the face, the crooked and circular lines of dust, drawn by the white ants, are now the ornamental lovelines painted with the sandal paste of the Malaya, . Alas! that same lotus-like head, which would not rest except on the arms, resembling the young shoots of a bambu, of the beloved one, is resting on a pillow made of an ant-hill. In place of the large and soft crown of hair there have risen, alas! from the skull, filled with mud

^{* 327. | 329. | 338.}

large tufts of hard grass. Alas! One shudders at that line of teeth marked with yellow-red dirt, as if it were the yellow-red colour of many a scroll of betel-leaf chewed by them. Those wings of the black bees resting on him show, as if Kâma still shot violently this one with his arrows of manjarî (long clusters of blossoms) furnished with the feathers. To this poor man the world, though illumined by the sun, though brightened by the moon, though supplied with fire, though having the brilliance of gems, became all of a sudden filled with unbroken darkness. In this manner did the king, whose heart was softened at the sight of the dead human body, long meurn, full of feeling thoughts and reflections.'*

The above is followed by a description of what he and his army observed in the regions of the Vindhya. It is said, in a somewhat obscure passage, that the king of the Magadhas, that is, the Gauda whose destruction has supplied the name to the poem, fled before him through fear, 'darkening the space before him with the dâna (the liquid oozing from the temples) of his elephants in rut, as if he carried before him the darkness of a night which he created by charms.'

The heroes of Yas'ovarmâ's army, observing the scenes around them in the summer or hot season, and affected by some of them, indulge in many a reflection on the loves they had left at home.

As Yas'ovarma proceeded further, the rainy season came. And here the poet treats us to some of his characteristic descriptions of all that the king and his army saw at that time in the places, through which they were passing. Everything strikes the poet in an

original manner, as it does every true poet. Just before the rains come, occasional showers allay the thirsty sides of the mountains, from the fissures of which begin to rise the wild plantain trees. When the rains are heavy 'the rivers carry waters, which are struck by violent torrents of rain,' in which, owing to the destructive cranes, the small fishes run about, and which are undrinkable and yellowish with mud;'* 'the cobras, burned with their own fiery poison, and longing for the first rain to cool them, bear the first heavy torrents of rain, though they strike and hurt their hoods; 1 'even a single fall of rain improves the colour of the sugar-canes, green after the dust has been washed away from them, and having parts of their blades still yellow on account of the recent heat;" 'owing to the new clouds, the days appear as just begun, though the sun has risen high, and as going to close immediately, though yet far from the end; 's 'strange is the appearance of the plains, as they look large on account of the absence of all cattle, and as the paths look deep on account of the grass growing up on both sides thereof: "the nights are preceded by long twilights, and are accompanied by the doubly loud noise of the mountain streams and by the unbroken chirping of the crickets:'I 'the regions of the woods gladden the heart with the gladdened trees, with the breezes cool after the rain has ceased, and with the cattle returning home by the dry footpaths.'**

The vassals and nobles of the king of the Gaudas, who took to flight with him, felt ashamed of their conduct, and immediately returned to fight Yas'ovarmâ,

^{* 384. † 390. ‡ 392. § 400. ¶ 401. ¶ 402. *** 411.} d (Gaŭdavaho)

'shining,' as the poet says, 'like the sparks of light issuing from a shooting star, and running in the opposite direction.'* A great battle ensued, and the blood of Yas'ovarmâ's enemies, the allies of the Gaudian king, reddened the field. The gods saw the great battle from the skies, and strewed heavenly flowers upon the victor. The king of the Gaudas, or Magadhâdhipa, was pursued and slain by Yas'ovarmâ, who then proceeded to that coast which was covered with woods perfumed by the cardamom. He enjoyed his wanderings through the long and extensive plantations of the cocoa-palms.

Yas'ovarmâ then conquers the king of the Vangas. The Vangas were powerful in the possession of a large number of warlike elephants, But Yas'ovarmâ subdues them, and they submit to him and acknowledge him as their suzerain. The conquering hero proceeds, passing through fields chequered by gourds and by flocks of deer sitting at their ease. Distressing S'esha (the earth-supporting snake) with the weight of his marching army, he went by the road across the Malaya mountain (the southern Sahyâdri), accepting the submission of the king† of the Decean. Who this king of the southern quarter or country was, it is not possible to say, as the only reference to his subjugation takes no more than part of one single couplet.

Then Yas'ovarma arrived on that shore of the sea, where Vali, taking under his arm-pit the mighty Râvana who could root up the Kailasa from its foundations, roamed about at ease. This gives the poet an opportunity to describe how Râvana had ingratiated him self into the favour of S'iva by offering him his heads.‡

^{* 414. † 423. ‡ 42 4430.}

Yas'ovarmâ then marches upon the Pâras'ikas, and conquers them after a very long and hard-fought battle, in which many of his enemies were slain.*

Then our hero is said to have levied tribute in those regions also which were made inaccessible by the western mountains (the Ghauts). These had once been removed from the plains of the Deccan and thrown back towards the sea. This refers to a Paurânic legend, according to which king Prithu, wishing to measure the earth with his great bow, found the spaces to be measured smaller than his bow, being straitened by the mountains that stood on the east and on the He, accordingly, pushed out the mountains in both directions, and cleared the intermediate space for purposes of measurement. This legend gives the poet another opportunity of exhibiting his powers of describing mighty events connected with great phenomena, in which he so wonderfully excels. He describes how Prithu found, that, when with the end of his bow he threw a great mountain towards one direction, it caused by its heavy fall the earth to sink under it in that direction, so as to cause the mountains on the opposite side to roll further back from the sea, and how therefore he could only partially succeed in clearing the Deccan, and how he put the mountains close together near the seas on the east and the west.†

Yas'ovarmâthen comes to the banks of the Narmadâ, and passes some time there. This gives the poet a pretence for singing the unrequited love of that sacred river for the kingly sage Kârtavîrya.

The hero then comes to that part of the sea-shore

where the gods, who churned the ocean, first saw the jar of nectar, and stays there for a while.

He then marches to Marudes'a or Mârvâd. Thence he proceeds towards S'rîkantha, or Thanesar, in the Punjab, and makes a long stay there in memory of the sarpasattra (snake-sacrifice) performed in that place by Janamejaya to avenge his father Parîkshiti's wrongs. Taking the occasion, the poet gives one of his grand descriptions. The destruction of the snakes and the impending ruin of Indra afford him great opportunities of description, which he certainly does not neglect.

Yas'ovarma then enjoyed with his damsels a bath (jalakrida)in the pond at Kurukshetra, where Bhîmasena had struck Duryodhana as he lay hidden therein, and recalled to his mind, while there, the scenes of the war of the Mahâbharâta. Yas'ovarma, full of compassion, then makes some reflections on the folly and the consequent misery of Duryodhana. He thence visits the place where Karna, one of the great heroes of the Mahâbhârata had fought, and makes some reflections upon him and his valour, and also upon his unbounded generosity.*

Yas'ovarmâ thence proceeded to the site of Ayodhyâ, the city of Haris'chandra, with whom it had ascended bodily into heaven, and built a new temple (suraprâsâda) there in one day. The mention of the ascension of Haris'chandra's city into heaven leads the poet to some of the most beautiful descriptive passages in the poem, in which he gives a life-like picture of what might naturally happen if a living city with all its

appurtenances, gardens, houses, wells, temples, gates, birds, and animals were suddenly to go up high into the air, and if the inhabitants were to suddenly find themselves changed into residents of a region where the conditions of life were so different from what they were accustomed to before. 'Although there was the celestial garden (Nandana), delightful with the divine trees, and with its juicy blossoms and fruit, the earthly trees, and not the heavenly garden, were fondled, owing to previous attachment,'* says the poet, referring to the trees that had accompanied the citizens of Ayodhyâ.

Yas ovarmâ then received the submission of the people living on the Mandara mountains, † and proceeded towards the north, which is known in connection with the lord of the Yakshas, and there especially his valour became more unbearable, i.e., his prowess was felt even more than it had been during the previous parts of the expedition. 'There he was welcomed by regions, which were perfumed with the gum exuding from fissures in the devadârus, and which were cooled with the smell of the new liquor scented with spices'! The Himalayan regions are alluded to.

And now follows a kulaka of one hundred and forty-six couplets, § giving a description of the various objects, scenes, temples, lakes, forests, rivers, trees, and other things that his army had seen in the course of their expedition. It does not appear that the objects are taken up for description in any particular order, such as geographical, or the order of the line of his journey, or of the seasons, but are mentioned at random. Nor is it possible to indentify many of the localities referred to

by the descriptions given, as few names are mentioned. To convey an idea of the manner in which the poet treats this part of his subjects, it will suffice to say, that first come certain lake scenes, then follows a description of some high mountains, followed by that of villages on the banks of large lakes; then come marshy lands, followed by shores covered with little shells, and so on. The poet shows, as usual, an utter disregard of conventionalities, and seems to care for nothing that does not strike his own senses or his own imagination. One or two specimens may here be given of the poet's look at what others might have considered not very noteworthy Referring to village life and the periodical festivities thereof, he says, 'Happy are the days of village festivities, when the children are adorned, when the women are heavy with pride at the newly dyed sâdîs worn by them, and when the ignorant villagers stand motionless and enjoy the sports.'* Referring to half ripened mangoes still hanging on the trees, the poet says: 'Here pleases the mango fruit, of the colour of the somewhat dusky, full cheek of a young Tamil woman, painted with turmeric, and hanging on the tree on account of its being not vet completely ripened,'t the custom of covering the cheeks with turmeric being still very common, and cherished among Tamil women. Speaking of forest villages, the poet says: 'Here are these charming villages in the forests, in which the boys are delighted by the fruit they have received, which look beautiful with their houses of good timber, and which are not overcrowded with people.' Referring to abandoned villages, the poet says: 'The heart somewhat clings to the abandoned villages, in which the trees

^{\$ 598. † 601. ‡ 607.}

have burst through the walls, in which the smoke rises only from the sheds of the cowherds, and in which a few crows perch here and there.* Here is a grove of vast trees, in which the deserted lingam is sometimes washed by a passing recluse coming from a distant village, which is near a mountain, which smells strongly with the dropped leaves, and in which there is a pond of water, deep and somewhat green.' HOf the condition, during the rains, of monks living in the mountain caves, it is said, here in caves, of which the stones have become loose owing to the leaking of the stream water therethrough, dwell monks wearing yellow-brown garments as pale as an old seed of a jujube fruit.' ‡

When Yas'ovarmâ returns home after 'having thus conquered the world,' he dismisses, to return to their homes, the numerous kings whom he had compelled to accompany him after they had been conquered by him. The poet here describes in what sad, neglected, and mournful condition they found their homes. The flowerplants he says, flowered, and there beging nobody to pluck the flower, it dropped down when propelled by the rise of the fruit: 'Here, propelled by the fruit, drops to the ground the flower of those plants, the buds of which once used to decorate the hair of young women.' 'Those same halls of the houses became like oblong wells without water, having lost their roofs, but still retaining the naked walls standing high.' Those same terraces, of which the pillars were once variegated with many precious gems, are now only ornamented with the gem in the hood of a cobra chancing to wander in them.'** . Referring to the fields once so well culti-

^{* 608, ¶ 609, ‡ 615, § 659-688, ∥ 661, ¶ 662, *** 663,}

vated he says: 'The fields, not being visited by the ploughshare for a long time, are now overgrown with excessive harita grass, and with many bushes of the arka, which, owing to the quality of the soil, have grown so vigorously.'*

The above is followed by a short description of how the wives of Yas'ovarmâ's soldiers enjoyed themselves in the rains, after the return home of their husbands.†

After Yas'ovarmâ returned to Kanauj, the panegyrists sing this praises and his glorious victories. From the first three verses of this kulaka, it would appear that after he had killed the king of the Gaudas, or rather of the Magadhas, he carried the ladies of his harem into slavery, and made them ply the châmaras over him in public darbar. For referring to the greatness of the mighty foe whom he had killed, and to the want of any smile on the faces of the royal slaves, the panegyrist sings as follows: \(\sigma \) 'So puissant was the king of the Magadhas, that when he struck a blow on the head of his enemies' elephants, and the elephants, smarting with pain shook their heads, the bees rose therefrom and at once fondly repaired to the flowers which the gods, pleased with his bravery, threw down upon him; the shines of smiles do not appear on the faces of these damsels of that Magadha-Lord, because they are driven away by the resplendence of thy great glory.'|| The ladvslaves dared not weep or show that they sorrowed, while king Yas ovarmâ was sitting full of joy over his victories. The poet says, the little reflections of the hairs of the châmaras plied by them, which fell into

^{* 667. † 689-694. † 1695-737.}

[§] The translation is not literal, but gives the sense of the text. $\|695-696\|$.

their transparent cheeks, looked as if they were streams of the tears which, for fear of giving offence, they were drinking, and which were, while being drunk, seen through their transparent cheeks.* The panegyrist goes on to say, that Yas'ovarmâ's victorious war elephants having no more enemies left to conquer, try their strength with the sides of the hills.†

Then follows a short kulaka of twelve; couplets describing Yas'ovarmâ's love to the ladies of his haremafter which comes another of twenty-seven couplets which also describes his loves to young women. Another kulaka of elevens couplets describes the toilet of young damsels after ablutions in the bathing ponds (jalakridâ).

The above ends by a statement that at the end of spring, the king goes to live outside the city in a summer retreat, followed by a description of the beauty of young damsels.

PERSONAL HISTORY OF THE POET.

Here begins an important part of the poem, a part, that is to say, in which are given some particulars of the personal history of the poet. These particulars are, that Vâkpati was poet laureate or head poet at the court of Yas'ovarmâ, and enjoyed his favour; that he was either a pupil or friend of Kamalâyudha, another poet; that he was either a pupil or a personal admirer of Bhavabhuti; that he was an admirer of the works of Bhâsa, Jvalanamitra, Kuntîdeva of the author of the Raghuvańs'a, of Subandhu and Harichandra; and that he was read in the Nyâyas'âstra (logic or dialectics), the

^{*697. †698, 699. † 738-749. § 771-787.} | 792-796. **†** 797-804.

science of poesy, in the Purânas or legendary works, and in the works of many poets, and admired them; and that his hearers 'nodded their heads with admiration of his excellent words which filled up their ears, as if shaking those words down in order to make room for the excellences of more of his poetry;'* and that he was once requested by an assembly of learned people, fond of poetry and elegant literature, while speaking of good men, to celebrate the life of Yas'ovarmâ.

THE POET REQUESTED TO WRITE HIS POEM.

They said that Yas'ovaramâ was an emanation of Harit (Vishnu) nay, that he was Hari himself;‡ that as he was the lord of the world,he was the same as Kṛishna,§ for he was an expert in the art of love and was rich in the possession of exquisite beauties;that he was endowed with excellent qualities,|| and that he was so handsome that he was beloved even of the women of his enemies; and that such being his qualities and his good fortune, they, the lovers of fine letters, were desirous of hearing from Vakpati a complete narrative of the manner in which he had killed the lord of the Magadhas.¶

VAKPATI'S REPLY.

Vâkpati replies as follows. He feels delighted at the idea of singing the exploit of Yas'ovarmâ, and could hardly conceal his joy; Yas'ovarmâ was no ordinary king, but was even greater than Prithu of ancient renown, who came to the succour of the Mother Earth and restored her to her former condition of fixity, when she was threatened and distressed by the Dânavas, and thus was immortalized by her being called (Prithvî) after

his name. *The poet goes on to say, that in this mortal life of short duration, full of misery and imperfection Yas'ovarmâ was the only man whose deeds and virtues were worth hearing; and taking this occasion, he dilates in one hundred and fifty couplets on the vanity of this life, on the wickedness of the bad and the supportability of life derived from virtue. This is one of the best and most remarkable parts of the poem, and abounds in sentiments of the very highest order. † 'See this paradox: much liquor intoxicates, not little; but Lakshmi, when plentiful, does not intoxicate as it does when paltry.' Good men are filled with two sorrows always, viz. that they are not born in the time of good people. and that they are born in the time of bad people.'§ Referring to the fact that kings are usually surrounded by bad people and not by good ones, the poet says: 'if any virtuous men ever find any place at all in the palaces of kings, it must be that they are there because others also are there, or on account of some other reason, but not because of their virtues!'. With reference to the fact that none honour those whom the king dislikes. the post says: 'why do good men seek to be honoured [by the people] for those same virtues, which make them hateful to kings?'¶ To illustrate that success in life belongs to mediocrity, it is said: 'who does not turn away from those who have no merits at all? or. who does not distress himself with jealousy of those who have excellent merits? He lives happy who is neither excellent in merits nor altogether devoid of them.'** The sign of the highest virtues a man may possess is given as follows: '[In their presence] even

^{* 848-856 † 857-1006.} **1** 864 § 872. **1** 876. **4** 877. ** 878

the wicked behave like good men, even good men, seem to betray wickedness: this is the boundary-line of virtues that shine afar.'* 'Although greatness is the result of virtues, ignoble persons place greatness in that which is not the result of virtues. They thus expect that virtues should spring from that from which they do not spring.'t 'The world will be devoid of virtues in proportion that virtues do not shine, and in proportion that vices prosper.' Thankful for some little virtue that is still to be seen in the world, the poet observes: 'I consider that it is the foreshadow of the krita-yuga (the krita-age) that will next begin, that even in the height of this kali age there is some purity to be seen.'? Speaking of misers who are never tired of praising the liberality of their ancestors, the poet observes: 'Praising the liberality of others as to giving, how is it that misers, who do not feel the desire themselves to give, do not feel shame?' Adverting to the question as to what constitutes happiness the poet observes: 'absence of sorrow is not pleasure, nor is that which is called pleasure true pleasurer: that which is pleasure when you have given up pleasure is alone pleasure. The most dreadful sorrows rise in the midst of the greatest enjoyment of pleasure. For it is in the greatest light that shadow is the thickest.' compassionate hearts of the great, even when distressed, enjoy happiness by means of their sorrows, even as those of poets do by means of their compositions. The wise, who are born first in this and then in that . good family in this endless world, regard them as merely temporary lodgings.'** Of vulgar people who lighten

^{* 886. † 894. ‡ 912. § 919. ¶ 935, 936 ** 938, 939.}

their grief caused by the loss of relations,&c., by lament. ing, the poet says: 'With nothing but sighs, born of sorrow, does the world lighten sorrow, like an elephant that lightens his fatigue with sprays produced by fatigue.'* Equally vain, and, besides, destined to be short-lived, is the joy that melts into tears at the meeting of relations: 'When at the meeting of dear relations tears flow down, it is really because, I suppose, the hearts trickle for fear of the [approaching] separation.'t The more does the worldly man try to extricate himself, the more tight become his bonds: 'Oh fool, to thee bound by the ties of affection, how can there be any laxity of thy ties? The bond of him who struggles to be loose becomes the more firm.' On the vanity of fame, even in the case of the good. Vâkpati says: 'Of the body of renown of the good, destroyed by the effect of time, rare remembrances are to be met with at times here and there, like little bits of bones.' What is the true giving up of the world? 'Then is the true giving up of worldly pleasures, when the heartlis satisfied with any circumstances that may happen to surround a man; as for reviling Lakshmî, why, that is nothing but love of worldly pleasures, combined with unshaken jealousy.'|| As for calling that 'giving up of worldly pleasures,' which consists in retirement into the forest, our poet says: not call that which some men practise love of worldliness, namely, they give up homes full of troubles, and delight themselves in forest regions adorned with perennial streams?' For, to a man retreating, for example, to the Vindhya, much pleasure is afforded by rivers with their numberless birds, crystal waters of

^{* 940. † 941. ‡ 942. § 945. | 947. ¶ 948.}

which the bottom can be seen, and mountains noisys with young elephants.* Says our author, 'Indeed even his own wife abandons a man who has lost his wealth and importance. For does the night, the spouse of the moon, remain with him throughout when he is not full?' Alluding to men who run after many gods, the poet says: 'Oh heart, rest in some one. Unfortunate one! how much distress wilt thou undergo? Even a beggar is better if he belongs to one man than if he belongs to the whole world.'t .'May you,' says the poet, 'who live in the world full of such vanity, attain to precious fruit by hearing the [celebration of the] sacred virtues of this king,' i. e., Yas'ovarmâ..'

The poet goes on to say that Yas'ovarma, to test whose puissance S'iva assumed the form of a lion' excelled in valour, greatness, piety, in all the good qualities of his family and in compassion. It is possible that this self-imposed metamorphosis of S'iva into a lion refers to some fancied or true encounter, that Yas'ovarma had had with a lion.

Then follows a small kulaka|| in which the poet says, that Yas'ovarma is no less than an incarnation of Hari (Vishnu). And in order to characterize Hari, he gives one of his grand descriptions of the churning of the ocean by that deity.

A set of four¶ couplets then gives a description of Yas'ovarmâ's kingly prowess, and his power of striking terror by his presence.

Yas ovarma is Kes'ava himself, that is to say, identical with Vishnu, as his renown extends to all the quarters of the globe.**

^{• 950. † 954. ‡1006. § 1007-1015.} § 1016-1039. ¶ 1040-1043; • • 1044-1045,

Nor is Yas'ovarmâ deficient in the qualities which usually adorn a protector of the religion of his fore-fathers. As in many former instances, the Mother Earth assumed the form of a cow and came to him, supplicating protection for herself and for the religion of the world from her oppressors.*

Yas'ovarmâ was an ornament to the lunar race of kings to which he belonged.†

The above is followed by four! couplets describing the saubhâgya of Yas'ovarmâ, that is to say, his great personal attractions, which fascinate all beauty even in the harem of his conquered enemies.

The poet sums up and says, that such being the greatness of Yas'ovarmâ, even the two-thousand-tongued S'esha would not be able to do justice to it, if he were to attempt the task. Who was he that he should venture upon that stupendous undertaking?

THE POET PROMISES TO SING YAS'OVARMA'S GLORY.

'Nevertheless,' he goes on, 'Hear at the end of the night this poem, the mirror of the proud valour of the king's arm, which is distinguished for the slaying of the eastern king. I now compose this Gaüdavaho which has a great beginning, and which being heard, both kings and poets shall give up all pride.'|| 'But just now,' says he, 'it is evening time.' The refusal to narrate the story of the slaying of the Gauda king in the evening, and not till the next morning, is merely a contrivance to get an opportunity of describing the circumstances under which the evening and the morning present themselves to the eye of a poet, such as our author is. And he describes in his graphic manner the scenes

^{* 1043-1068. † 1064. 1065. ‡ 1066-1069. § 1070-1072. | 1073, 1074.}

of the evening hour, at the end of which description he resorts to his bed, 'as if unable to properly sing the deeds of the king.'*

In the following verse he says, that as the renown of great men encourages a man to celebrate it, so the same discourages him from undertaking the task for fear that he may not be able to accomplish it as well as it ought to be accomplished.†

Then follow seventeen! verses devoted to the amorous actions of young people, suited to that time of the evening. This is followed by a similar kulaka of twenty-five couplets.

When it dawns next morning a kulaka of twenty scouplets is devoted to the portraying of the scenes of the hour.

THE POET PREPARES TO SING HIS POEM.

The poet then commences to sing 'the deeds of him whose deeds were like the deeds of Chânakya,' i. e., of Yas'ovarmâ, great in the art of polity.

This is followed by twenty|| couplets describing how everything in the world appeared perfectly calm, as if all attention to hear the poet sing his poem. The four quarters of the globe, free from darkness, and clear, appeared as if ready to receive the writing in which the poem was going to be imprinted on them. The young sun, which was just then rising, appeared like an auspicious pitcher, put forth by the East as by a young damsel. The goddesses in heaven suddenly rushed out to hear the poet sing Yas'ovarmâ's deeds, regardless of the embraces of their divine spouses. The gods plucked the flowers in the Nandana garden to throw them down

^{* 1120. † 1121. ‡ 1122-1138. § 1164-1183. † 1185-1204.}

in token of congratulation. The skies sent down shower in auspicious manifestation of joy. The forest recluses started forth in great hurry to hear the poem. The birds left their perching places on the trees, as if to hear the poet sing the deeds of the king The people crowded to the poet, and, being reflected. in the great hanging mirror, appeared to show as if the citizens rose to the top of their houses to hear The gods came down in their balloons to take part in the hearing. The poets addressed the king and congratulated him on the victory of his arms and on the acknowledgment of his supremacy by all his enemies. When the day had become as golden as if it had all been strewed over with gold dust, and as the poet was going to commence, as if wholly possessed by Sarasyati (the muse of poetry), the people became, as it were, dumb through curiosity."

And now 'he who directly gave away to his favourite dependents the Lakshmis (riches) of his enemies, as if he did not, on account of their natural hostility as being the spouses of enemies, believe in them [and, therefore, did not care to bring them to his house]; he at whose re-coronation with victory at the end of the successful expedition, the queens of his enemy, just reduced to slavery, drank their tears after they had concealed them by immediately plying the châmaras: of that king this purifying, and new, and beautiful, and wonderful, and excellent life is being celebrated. Do ye hear it.

2 THE PRESENT POEM IS MERELY A PRELUDE.

Such are the contents of the Gaudavaho. The first question that occurs to the reader at the end of the

^{*} 1205, 6. † 1207-1209.

above couplets is: where is the Gaudavaho, the life, the history, the celebration of Yas'ovarma's exploits for which the poet prepared the reader, and to hear which he brought down even the gods themselves? Or, in other words, is the poem of 1209 couplets that we have the whole poem, or is it merely the prelude to the main poem which we have not yet got? It would appear at first, that neither the manuscripts nor the commentator Haripâla enable us to answer the question decisively either one way or the other, although so far as can be learnt from the commentator's remarks, in spite of himself, his language would, in one or two places, seem to prove, as will presently appear, that what we have is only a prelude, and that the poem is or was to be a continuation. Before stating, however, the conclusion to which I have come, it will be necessary to recapitulate somewhat fully those passages in the poem which bear upon the question at issue.

The poem bears the name of Gaüdavaho, or 'the slaying of the Gaudian king,' called the king of the Magadhas. But up to couplet 797, which begins the personal history of the poet, and which marks the end of the expedition of conquest forming the chief burden of the previous part, and where the second part, with the circumstances under which Vâkpati undertook the task of celebrating the slaying by Yas'ovarınâ of the Gaudian king, begins, the only mention of the Gaudian king or of his death, after the solitary and short statement in 354, that he fled through fear, is contained in—

(1) Couplet 414, page 119, where it is said that 'the multitude of the [allied] kings of the lord of Magadha who gave himself up to flight

having returned at once, appeared like the sparks of fire [issuing from a] shooting star [and running in the opposite direction.']

But this mention of the Magadha king is made in the most incidental manner, and with no direct purpose to refer to him as the hero who has given the name to the poem. The reference to him is no better than that to the king of the Vangas in 419-421, indeed it is much more incidental. It is less as a mention of the king whose killing has given the name to the poem, than that of the kings of the Deccan (422-423), or of the Pârasîkas, (431-439), or of the kings of the Mahendra mountain, (509-510). The next time we hear of the Gaudian king is in—

(2) Couplet 417, page 120, where we are told, that 'the king (i.e., Yas'ovarmâ having slain the king of the Magadhas who was fleeing, proceeded to those woods on the seashore which were perfumed by the cardamom.'

Even the commentator feels that this is too short a mention of the slaying of such an enemy as has supplied the name to the poem, and quoting from a work on Alamkara he observes: "although it has been laid down "that 'the family, the valour, the learning, &c., of the "enemy conquered should be described, and thereby the "greatness of the victorious hero should be heightened." "still that direction applies to the first conquest by a "hero. As for Yas'ovarına, who had won numerous vic-"tories, such a description of his enemy, as is here "given, does not fail to redound to his glory, since the "greatness of his enemy may be inferred from his "(Yas'ovarma's) valour." Such a slaying, without

mention of the Gaudian king's family, &c., may be free from the objection referred to by the commentator; but it certainly is not enough by any means to justify the name Gaüdavaho given to the poem.

The next mention we meet with of the king of the Gaudas or Magadhas is in the panegyric (695-697) which is addressed to Yas'ovarmâ when he returns home, and, sitting in public darbar, makes the queens of the king of Magadha ply the châmaras over him in token of their reduction to be his slaves. This clearly shows that the Gaudian king had been already killed, and that his ladies had been taken prisoners and turned into slaves by Yas'ovarmâ; but there is nothing more said about him.

This is all that occurs about the slaying by Yas'o-varma of the Gaudian king in the whole of the account of the expedition of conquest, undertaken and successfully carried out by him, but which was neither led for the express purpose of slaying or subduing him, nor dealt with him in a special manner.

We then come to the second part of the poem, which begins with the personal history of the poet, at the beginning of which we are told that the poet was, while sitting in an assembly of learned people, requested by them to describe fully the manner in which Yas'ovarma slew the king of the Gaudas. Here is the request:—

'These persons (i.e, we) wish to hear sung by you at full length the death, as it was formerly accomplished, of the king of the Magadhas by this Yas'ovarma [who is] so high [as we have just described'*].

Mark the words 'at full length.' The word in the original is niscsam, which literally means, 'without anything being omitted or left unsaid.' This request appears directly to refer to the bare mention made before (417, 695-697) of the slaying, and to imply that that bare mention is not enough, and that, therefore, the event should be described more fully, and without leaving any circumstance connected therewith undescribed. What is the poet's reply to that request?

The poet replies that Yas'ovarmâ is greater than the great Prithu himself; that he is one who alone deserves to be sung in this world, which is full of imperfections and vices and miseries; that to test his valour even S'iva metamorphosed himself into a lion, and found that he stood the test; that, in short, he is an incarnation of Vishnu, of Kes'ava; that he is full of royal puissances; that he is pious and strong, and willing to support the religion; that he is descended from the lunar race of kings; that he is handsome. This being so, even the two-thousand-tongued S'esha would not be able to do justice to his great virtues and deeds. "How can I sing "his life and his conquest of the king of the Gaudas? "Still I will sing to-morrow morning, at the end of "this night, this poem, the mirror of the proud valour "of the king's arm, distinguished for the destruction " of the eastern king. I now compose this Gaüdavaho "having a great beginning, which being heard, both, "kings and poets shall give up all pride." Even after this he feels uncertain, whether he ought to undertake such a difficult task, and goes to sleep. When the morning dawns, every thing, every being, every god, and every goddess comes to hear the poet sing the

great exploit of Yas'ovarmâ. 'When all darkness, like a very Kali-Age, unable to bear the relation of the noble doings of a virtuous man, the ornament of all pure men and of all performers of good deeds, and as if, with its heart broken, has fled away," and when the whole world, mortal and immortal, animate and inanimate, is thus ready and anxious to hear the poet, the latter after having performed the duties of the morning began to relate to them (the learned people who had requested him to that effect) the exploit of him whose exploits were like those of Chanakya.' The poets of the court congratulate Yas'ovarmâ's virtues and his prowess that had accomplished the death of the Gaudian king, upon their good fortune in being celebrated by Vâkpati. It is further said, that, as the day began to be golden, i.e., it began to shine, and as the poet was going to relate the exploit, the world began to look dumb with expectancy. And, lastly, the poet finishes his reply by saying, 'The exploits of him, who gave the wealth of his conquered enemies to his favourite dependents, and who brought away the wives of his enemy into slavery, are now being sung by me. Hear the same.'§

The above leaves little doubt that the poem is still to come, which is to give a full description of how Yas'ovarmâ killed the king of Magadha.

It may be added further, that if we are to take the present poem as the whole poem, and not merely as the prelude, it is a singular one. For we have neither the name of the Gaudian king, nor that of his capital, nor the reasons! why he was killed, nor the circumstances

^{* 1179. † 1184. ‡ 1205-1206. § 1207-1209.}

I The kings of part of the Gaudian country appear to have been great supporters of Buddhism about Yas'ovarmâ's time. The latter

under which, nor the manner in which, he was killed. It is improbable in the highest degree that the killing of an unnamed and, therefore, obscure king who is disposed of in three or four couplets out of twelve hundred and more—most of which have no concern with him or his death—could have given the name to the poem which it bears.

Then we may remark that in couplet 1074, where the poet promises to relate the story of the slaying of the Gaudian king, i.e., sing the Gaudavaho, the latter is designated as 'having a great beginning,' maharâmbho, just such a beginning as the poem we have got, forms. Further, in couplet 1168, the poet says, that in the early morning when he was going to relate the exploit of Yas'ovarma, this happened: 'Then from ' the sky fell small stars, as if they were a shower of ' flowers dropped by the gods, who gathered at the 'hour of the great narration of the king's brave exploit.' 'Viyada'' (vikata) is the word used in the original. That word mostly bears the sense of 'large' in size, 'great,' 'grand,' in importance and surroundings, the idea of largeness in size never being altogether forgotten. Viyada could only apply to a long, great, and grand narration that was to come after the great prelude, and not to a short incidental mention of the Gaudian king and his death, such as has already been made in the previous part of the poem.

There is, therefore, no force in the suggestion that might occur to some, in the absence of any more parts

was a great patron of Brahminism. Is it probable the foud, which ended in the slaying by Yas'ovarmâ of the king of the Gaudas, had its origin in religious hatred? It may be the Gaudian king killed by Lalitâditya was a Buddhist.

of the poem, that the Gaüdavaho, to hear which the poet called together all heaven and earth, is that which he had already been singing in the portions preceding, the portions in which the greatness of Yas'ovarmâ had already been celebrated, and the death of the Gaudian king had already been incidentally mentioned. If such were the case, what could Vâkpati mean by telling his interlocutors in 1073 to hear the story of the destruction of the eastern king the next morning? What was he going to narrate the next morning? that which he had already sung? Surely, our poets are not in the habit of giving a reading of their poetry which is already before the public, and calling it new!

The commentator in explaining the word 'eyam,' (this, viz., the poem Gaüdavaho) uses the words, etam vakshyamâṇakathâprabandham, i.e., 'this poem, namely, the poem that is to come hereafter,' containing a narration. In his comment on the next couplet, he observes on the words, rayaṇi-viramammi ('at the end of the night'): rajanîvirama iti upodghâtaprâyam âbhâshitam, which appears to mean, the expression 'at the end of the night,' shows that what has been said [so far] is like an introduction.

The conclusion, accordingly, to which the materials and consideration set forth above lead me is, that what we now have of the poem is merely the preface or prelude, and that the real poem, giving a full account of the circumstances under which Yas'ovarmâ slew the king of the Magadhas, has not been found, if it was ever written, or, it may be, has not come down to us; and that the bare reference to, and short mention, in one or

two places, the flight and death, of the king of the Gaudas, before the second part of the present poem begins, are merely made to serve as incidents which make the learned friends of Vâkpati prefer their request to him that he should narrate fully the story of the slaying by Yas'ovarmâ; and that there is nothing to militate against this conclusion either in the MSS. or in the commentary; indeed, the latter directly supports the conclusion so far as it says anything on the subject.

3 PRAKRIT STUDIES.

A few observations may not be out of place here on the importance of the studies in Prâkrit. After the excellent edition by S. Goldschmidt of the Râvanavaho or the Setukâvya, the present work is the only one in the Prâkrit language that is being given out to the public, that is to say, a Prâkrit composition not being a grammatical or a lexicographical treatise. The importance of Prâkrit studies can hardly be overestimated in the present state of philological research in India. In the first place, we have the most important part of the vast Jain literature in the Prakrit language. We look forward with hope to the results which will be yielded by a close and systematic study of the Jain literature, results which may tell favourably upon our present hazy ideas on the subject of ancient Indian history, biography, and bibliography. The connection between works like the present and the religious literature of the Jains is illustrated by the fact that whatever Pråkrit poetry, lexicography, or grammar has been preserved to us, we owe to the Jains, who have naturally taken care of it because it forms the key to the

proper comprehension of their religious books, which are mostly in Prakrit. Secondly, the elucidation of the construction of the modern vernaculars of India will be a nearly hopeless task, but for the medium between them and Sanskrit, furnished by Prâkrit. The modern vernaculars would be full of insolvable riddles, if Pråkrit did not come to our help. Thirdly, Pråkrit works, being written in a language much better if not quite fully understood by the people when they, a great many of them at least, were composed, must be valuable to us as sources of our knowledge of the period between the rise of Buddhism and the invasion of the Mahomedans; because they, having appealed more directly to the people than could have been done by Sanskrit works of the same time, have a better claim than the latter to inform us about many things concerning that period. I purposely speak measuredly about their having appealed to the common people directly. For Prakrit literature and Prâkrit language had already in the latter part of the above period, attained to a form and style considerably above the understanding of the ordinary people, as it is impossible to suppose that the long compounds of Bhavabhati in the Prakrit speeches of his plays, or the highly-worked expressions of Vakpati were within the easy comprehension of ordinary folks even of their own time. But there can be no doubt, they were intelligible to a very much larger class than Sanskrit could have been. Fourthly, the study of Prakrit is a better medium for the acquisition of many of the present vernaculars of India than anything else: a knowledge of Sanskrit and of Prakrit would introduce a student to the study of the vernaculars with a facility which would not be attainable

by any other means. Fifthly and lastly, if we succeed in unearthing and bringing to light works like the present, they might directly furnish us with some valuable dates that might throw light on many parts of the genesis of Sanskrit literature.

Pråkrit poetry rightly boasts of certain charms which are peculiarly its own. It possesses a softness and sweetness which comes nearer home to us than the artificial adornments in Sanskrit. It justly lays claim to a larger amount of reality of thought and expression than ought to be assigned to later Sanskrit, as nearly the whole of the literature written in the latter was composed in a language foreign to the writers. using, as they did, a language rich in forms and conventional phrases and figures, they naturally cared less for personal observation and personal sentiments than did their Prakrit brother poets. The latter, having to use a language less rich, less plastic, less conventional, less used by poets and writers, less learned and less esteemed, had necessarily to study their matter more carefully, in order to make up thereby the deficiencies and the disadvantages attendant upon the use of the vulgar tongues. Accordingly, we find much less conventionalism, less commonplace verse, less ready-athand set phrases, set ideas and set sentiments, to suit set circumstances in their poetry, than in the Sanskrit compositions of the corresponding class of writers. To illustrate these positions we may observe, that Våkpati rarely speaks of the conventional lotus in describing the feet, hands, faces, eyes, or heads of his heroes. He does not speak of objects or things that he had not seen or felt himself, except when he de scribes imaginary Paurânic events, such as the destruc

tion of the snakes in the sacrifice by Janamejaya, or the smashing of the wings of the mountains by Indra, when his imagination runs as lively as if he were describing events which he had personally witnessed. He describes little homely scenes and circumstances and little chapters in village and country life, such as we do not see noticed often in Sanskrit poetry.

4 VAKPATI'S PRAKRIT FOETRY.

Vâkpati has little incident in the Gaiidavaho: indeed, there is none beyond a very meagre programme of Yas'ovarmâ's expedition of conquest. But he is a master in bringing a master-poet's eye to look upon ordinary things, and finding out all the poetry that is in them. He has a wonderful way of laying under contribution some mythical event, and of giving an original description of it from the stand-point of his own imagination. Thus he takes up the myth of Indra having hacked the wings of all the mountains (which is a myth based upon the Vedic allegory of Indra fighting the rain-withholding cloud and felling it into rain), and gives a most vivid and life-like picture of what happened. The snake sacrifice of Janamejaya, Prithu's battle with the mountains in the Deccan plains undertaken with a view to remove them, in order that he might measure the plains with his immense bow, the churning of the ocean by Vishnu, the final but periodical destruction of the world when everything including the gods themselves is burned away, and the bodily ascension to heaven of Haris'chandra and his capital, Ayodhayâ, may be referred to, as having been described in a perfectly original manner by the poet. Nor is Vâkpati wanting in knowledge as to what is the sentiment to which he should appeal when he comes upon some famous ancient spot, connected with the story of the Mahâbhârata or Râmâyaṇa or with current facts, so as to awake in his readers a lively recollection of past history. His reflections upon the dried up human skeleton lying before the Kâlî of the Vindhya, his appropriate observations addressed to Duryodhana and Karna when he passed through Kurukshetra, and his reminiscences of the loves of Narmadâ may be referred to as instances in point.

The observations and unsparing condemnations, which he passes upon the vanity of this world, are in keeping with the idea of what a poem ought to contain in I rakrit. There is a great deal of wisdom, such as must have passed for philosophical truth in those centuries, and still passes for popular wisdom, in what he says; and he neither spares king nor peasant, neither the scholar nor the ignorant, neither learning nor wealth.

I cannot conclude these remarks on the poetry of Vakpati without alluding to his beautiful picture of country scenery of all kinds, when he passes in review what Yas'ovarmâ's army saw on their march out and on their way back home. All that part of the poem seems full of country life, and to embody nothing, as it were, but what the poet had witnessed with his own eyes, and what none but a true poet of nature like him could picture in such life-like colours.

The style of Vâkpati is highly cultivated, and very pregnant, but often presents difficulties to an early Prâkrit student, which would at first discourage him. Though learned, however, Vâkpati is not pedantic, in-

deed, like his fellow Prakrit poets and unlike his Sanskrit confreres, he is free from puns or plays upon words, and from analogies or similes drawn from grammatical or dialectical quibbles. He chiefly delights in two figures of speech, the simile and the utprekshâ, and once the reader has become acquainted with the poet's partiality for the last figure, he has only to separate the fact or what the poet has to predicate, from the utprekshå in order to easily understand him. The uncertainty about the identification of the words in Prakrit with their Sanskrit equivalents is, in the eye of a modern reader, a great disadvantage from which Prâkrit poetry suffers, and Vâkpati can claim no exemption from this misfortune. But the greater is the student's acquaintance with Prâkrit literature and the rules of Prakrit grammar, the less will be his difficulty in reading Pråkrit poetry. Perhaps, in many places Våkpati might have used words more easy to identify, and shorter compounds of words; but he might not then have been so sententious, or so exact, or so free from prolixity, or so approprate. As it is, it appears, there is no word used by him which could have been dispensed with, no expletives, no tautologies. The partiality for long compounds is a vice of the age to which he belonged, and though it considerably detracts from the merits of his otherwise most excellent poem, we must not judge him independently of what the scholarship of his age considered as essential and beautiful.

Vâkpati's own opinion, however, about the Gaüdavaho appears to be, that it is inferior to his earlier poem entitled Mahumaha-viyayo (Madhumatha-vijaya), mentioned in couplet 69, where he says, 'How can my language, which attained its perfection in the

Mahumaha-viyayo, be again young like a bud in this poem? The after-flower of wild plants is [more] meagre than the first-flower'.* Nothing is known of this other poem, except that the Jains call it a Prabandha; from its name it would appear that it probably had the death of the demon Madhu by the hand of Vishnu for its subject. Enquiries made in parts of Gujrath and Kathiavar have hitherto failed to elicit any information regarding it, though there is no reason why we should give up all hope that it may yet come to light.

5 Is PRAKRIT A GENUINE LANGUAGE?

The remarks I have just made on the style of Vâkpati, and the justification of his long compounds, which I have sought to derive from the kind of style appreciated by people in his age, and still appreciated in our own days, naturally lead me to a question which is sometimes suggested to a reader of Prâkrit, as, indeed, it is sometimes suggested to a reader of Sanskrit compositions of a certain kind also; the question, namely, whether Prâkrit, such as that presented to us by works like the Gaiidavaho, was ever a real language, or was it made by the writers of Prâkrit works, assisted by Prâkrit grammarians? The following are among the circumstances which give rise to the question.

First, the words found in Prakrit compositions appear so airy, so unreal, and so unidentifiable, that it seems difficult to explain how they could have formed the vocabulary of a people requiring any preciseness. Take,

^{*} The latter part of Haripâla's comment on this couplet is not very clear, and the verse he quotes seems to have no application to the sense which he gives rightly enough.

for example, the words, अय्यउत्त for आयेपुत्र; अविओअ for अवियोग; ओआस for अवकाश; ओआर for अवतार, अपनार, and अपकार; केअअ for केतक; गअ for गज, गद, and गत; कअ for कृत and कच; मअ for मृत, मृत, मृत, मृत, and मृय; वाअ for वात, वाद, वाक, and वाज.

Secondly, the grammars, explaining the corruption which Sanskrit words and forms undergo in the course of becoming Prâkrit, appear to teach rather how to make Prâkrit out of Sanskrit words than the simple fact how they became Prâkrit by the natural process of decay and corruption.

Thirdly, the form in which Prâkrit compositions have come down to us is so artificial, so made up, and so difficult, that the ordinary people, to whom Prâkrit belonged as a vernacular, could not have used or understood it.

Fourthly, we know that long after Prâkrit had ceased to be spoken as vernacular, authors wrote in it, and even the grammars, which seem to teach how to make Prâkrit out of Sanskrit words, were themselves written many centuries after the language had ceased to be spoken as a living speech, understood by the common people.

Fifthly, the rules given by grammarians on the formation of Prâkrit words appear too few and too general to embody the numerous and various laws, under the operation of which a rich language becomes corrupted and assumes a new living and growing shape.

Sixthly, the Prakrit works which have come down to us appear to possess too few forms of popular speech, idiom and phrase, to be evidence of a onca really true vernacular.

Seventhly, the Prâkrit literature appears, to a great extent, too exclusively to confine itself to words derived from Sanskrit, and to ignore the mixture of many non-Aryan words which it must certainly have possessed from the earliest times, and which are seen in almost all the modern vernaculars of India of the present day; so that if the works which are in Prâkrit were really in the vernacular of the people, they could not but have contained a large number of those words.

It is true, it might be added, that all the above considerations may not apply to all Prakrit compositions equally, but most of them do to every one of those known to us, as having any pretension to literary character.

Now I do not propose to do more than merely touch upon the question which I have tried to state above, chiefly because the materials for a satisfactory solution are not yet available. The complete means, with which to answer the question, would only be afforded by very old specimens, especially if written in prose, of the different modern vernaculars which arose from the several forms in which Prâkrit once existed. Not only do many such specimens not exist, but even those that do exist, though comparatively very modern, have not been published, and are not available for comparison. But I may indicate in brief what I think of the doubts raised by the several considerations set forth above. We will proceed to deal with them in the same order in which they are given.

As to the airiness and the apparent unreality of Prâkrit words. It is quite true that one and the same Prâkrit form stands for several Sanskrit originals,

н (Gaüdavaho)

and it is often puzzling to find out which of these it represents. Pâa, or pâya, as it is often written, might mean påda, foot; or påta, fall; or påka, ripening, cooking. Våsa might stand for Sanskrit pårsva, side; or pâsa, snare; or vâsa, residence; or vâsa, smell; or vârsha, relating to a year; or vyâsa, a compiler. But whatever the airiness that we see at first sight in these words, it is not singular to Prakrit, but has taken place in the derivation of other languages from their ancient originals. The French language is full of instances of this kind. Thus, for example, e', (though written et) stands for et; a for habet; vu (though written veut) for vult; pu (written peut) for potest; and voi (written voit) for videt. A priori, therefore, there is nothing singular in the fact that in Prâkrit, words lose most of their single consonants, and are often so weakened as to appear to possess many hiatuses, though in practice the last seeming defect is remedied by such contrivances as the insertion of a consonantal y between two vowels. But an answer exists more satisfactory than the analogy of other languages. It is, that in the modern Arvan and even non-Arvan vernaculars of India, many of these airy sounds are actually found, and are in use in those very senses which the Sanskrit words to which they are referred bore. Thus pâya, or pâ, pâä or pâü, a foot, exists in most of the Aryan vernaculars. So rây, râi, râv, râü, a king (râjâ); mây, mâi, mâya, mâ (mâtâ), mother; bhûy, bhui (bhûmi), ground; mûh, môh, muha, mû (mukha), face or mouth; sahî, saî, saî, (sakhî), a female friend; mäy mai (mriga), a deer; and numerous similar instances may be quoted of words used to this day in the current tongues. But when we are on this subject we must

not forget that only a few of the dialects in which the Prakrit of ancient days existed, have been cultivated by being written in by some celebrated poets or authors and thereby brought to the front, while others which existed side by side with them have been neglected and allowed to die away. Thus of the various dialects once spoken and still partially spoken in Mahârâshtra, that which was spoken in the Deccan, has come to the front, whereas those spoken in Konkan, Khandesh, the Berars, and Nagpur, have been left uncultivated and are dying away. Some of the latter have preserved old Prâkrit words which pure Marâthî does not possess and does not therefore recognise; e.g., mâî for mâlî (gardener), koî for kolî (a caste of aborigines), dhui or dhûy for dhûli (dust) in the Khandeshî, and nat for nadi (river), vai or väy for vriti (fence), râi or rây for râji (a grove of trees), asaga or asagi for asoka (an asoka tree) in the Konkani dialect. These instances would seem to justify the conclusion, that not only are forms, which appear so boneless in Prâkrit, actually found in use, but also that those words which appear peculiar to Prakrit compositions would be found in some form or other in old vernacular works, if these be thoroughly examined, or in some dialect or other in the country.

As regards the suspicion that the grammatical rules teach how to make Prakrit words instead of explaining Prakrit words made by natural processes, it may be remarked, that the rules are indeed so sententious and so few, as at first sight to give rise to that suspicion; but there is nothing in them which necessarily implies any justification for such a suspicion. The fault is rather of the style and of the intended want of thorough

ness in the grammars. Till Hemachandra wrote his chapter on Prâkrit Grammar, Vararuchi was the chief authority on the construction of the Prakrit dialects, and lucid and useful as his aphorisms are, they are not thorough, and appear to have been intended rather to explain the chief features of the corruption through which the more striking Prâkrit words and forms derived their origin, than to give a complete treatise on the formation of all or even most Prakrit words and forms, such as that which Hemachandra endeavoured many centuries after, to write regarding one of the Prâkrit dialects. It is, therefore, easy to suppose that after the Prakrit dialects ceased to be vernacular. and, indeed, even during their currency, Prakrit writers may have used in their compositions words formed by themselves or by others according to the rules given by Vararuchi. For on the authority of grammatical rules-originally intended to explain words which actually existed--it has, strange as it may seem, always been the custom in India to form words and use them in poetry and prose, somewhat regardless of the question whether they had ever existed in the speech of the educated or of the uneducated. But the presence of such vocables and forms-more of the former than of the latter-does not, I think, justify any doubts as to the legitimacy of the bulk of Prakrit words and forms, when the greater portion of them are proved to be genuine by the evidence of living vernaculars.

The third consideration is, that a good many of the Prâkrit works are too artificial and difficult in their style to have been intelligible to vernacular audiences or readers. This is a fault of the writers, and not so much of the language. We must not forget, that nearly

all who wrote Pråkrit were Sanskrit scholars, and it may be said that we have probably no Pråkrit compositions—the works of purely vernacular Pråkrit writers. It was, therefore, inevitable that learned Sanskrit poets and prose writers should have introduced in their Pråkrit compositions forms of style, such as long compounds, to which they were accustomed in the Sanskrit literature that was valued in their days. Their purely vernacular readers may have understood them with that amount of facility with which educated Maråthi readers understand the Râmavijaya, the Hariviaya, and the Pândavapratāpa of S'rîdhara, but not to the same extent that even the uneducated labourer understands the Abhangas of Tukārām.

The fourth ground of suspicion is, that Prâkrit continued to be written long after it had ceased to be vernacular. This is undeniable. And in assessing the value of any given Prâkrit work, we have to bear its age in mind as an important consideration. If, to hazard a guess, a Prâkrit work belongs to this side of the sixth or seventh century of the Christian era, its value as a vernacular work is considerably less than if it comes from an earlier date. And the nearer we come to our own times, the more must a Prâkrit composition be supposed to be written in a dead language like Sanskrit, indeed, more dead, because, after they ceased to be understood as vernaculars, the Prâkrits have been less studied and understood than Sanskrit.

The reply to the fifth objection has already been anticipated above. The most complete grammar extant is that of Hemachandra (A.D. 1089-1174). Much had existed in Prâkrit which was not explained by

in their works, Sanskrit words merely deprived of their terminations, the Prakrit works must be regarded as written in genuine vernacular, if written when Pråkrit was vernacular, and in genuine Pråkrit acquired by study, if written after the language had become a dead language. The Gaüdavaho was probably written after the vernaculars of the present day had already commenced their derivation, and were recognised as separate popular dialects, although many, especially educated persons, still understood Prakrit; and the term Prakrit appears to have still applied to all the different dialects which were gradually assuming the shapes which they bear at the present day. Thus the poet says: * 'all languages enter this (Prâkrit) and all languages take their start from this: the waters (i. e., the rivers) enter nowhere than into the sea, and start (as vapour) from nowhere else than from the sea.' Even in the present day most vernacular readers and speakers will understand by Prâkrit the modern vernaculars of India, such as Marathi, Gujerathi, Hindî, &c.

6 THE PERSONAL HISTORY OF VAKPATI

Nothing † is known under this head beyond what the poet has himself told us in the present poem. The first fact that we know is, that he was at the court of Yaśovarma, and was his favourite friend, paṇayilavo, (literally, a particle of a favourite friend), and the head of the poets, or poet laureate (Kai-raya). Then the poet tells us that 'the excellences in his extensive narrative compositions still shine like particles of the liquid nectar of poetry that came out from the ocean Bhavabhûti'. This means

^{* 93. †} See Note II for Jain references to him. ‡ 799, ·

that he churned the ocean Bhavabhûti long before this time, and that whatever excellences there are in his voluminous poems are merely like particles of the nectar of poetry which he had obtained when he churned that ocean. It is clear that the word 'still' (ajjaviadyapi) proves that Bhavabhûti was not living when Vâkpati wrote this verse, or, indeed, when he wrote his 'voluminous'* works. The modest way in which he mentions the excellences of his poetry by the side of the 'ocean Bhavabhûti,' has to be understood in this sense, that though he succeeded in obtaining much 'nectar of poetry' by churning the ocean, he has only succeeded in transferring a few particles of it into his poems-which, but for the particles, are, owing to their bulk, so much chaff-in the shape of whatever merits these possess. We have next to consider what this churning of 'the ocean Bhavabhûti' means. It is true, there is no word for churning in the original. But how was 'nectar' to come out of the 'ocean,' otherwise than by that process by which the gods succeeded in obtaining their nectar from the great ocean? If Vâkpati 'churned' Bhavabhûti, that can only mean that he read his works, as 'churning' cannot properly be understood of the process of learning as a pupil from a teacher. If he did not 'churn' him, that is to say, if we have not to understand the figure in that sense, niggaya (come out) has to be taken to mean that Vâkpati in his younger days, received from Bhavabhûti, his excellences of the art of poetry and that they were as but so many

[&]quot;This epithet furnishes a further argument in favour of my conclusion, that the present poem is but a prelude to a large work, as otherwise 'voluminous' (viyada) could not well apply to a poem of little more than twelve hundred couplets.

I (Gaüdavaho)

'particles of nectar' from an 'ocean of nectar.' This would necessarily mean that Vakpati was a pupil of the other. This is not improbable, seeing how very respectfully he speaks of him. Besides, there is the distinct mention* in the Rajatarangini to the effect that Bhavabhuti was patronised by Yas'ovarma. A further argument still exists to prove that Vakpati was in personal association with the former in his younger days either as a pupil, or as a young admirer. That argument is in the word 'still' (ajjavi). For if we suppose that in his youth Vakpati simply read. studied, and learned the excellences of poetry from the works of Bhavabhûti, and did not learn them by personal communication, the word 'still' would not be necessary, or, indeed, have any appropriate sense whatever, as the ocean of Bhavabhûti's works might have been churned again. It appears clear to me, therefore, that Vakpati had been in his youth either a pupil or a personal admirer of Bhavabnûti, who was alive then but had died since, i.e., the Gaüdavaho was written after his death.

Further, we are told, that Vâkpati was well versed in nyâya (dialectics), lyric poetry, drama, and, the Purâṇas, and also took delight in reading light and serious poets, and that lovers of poetry and elegant literature used to admire his works.

Lastly, we have the statement that, though there is not much merit in Vâkpati, he shines simply because he is allowed by S'rî Kamalâyudha to admire him, that is to say, he is honoured by Kamalâyudha with his friendship; and that he (Vâkpati) was an admirer

^{*} See infrå, note ‡ on page lxix.

of the works of Bhasa, Jvalanamitra, Kuntideva, of the author of the Raghuvamia, of the work of Subandhu, and of the work of Harichandra.* About Kamalayudha, Jvalanamitra, Kuntideva and Harichandra much is not known. The two couplets, where all the seven names just given occur, are not found in the Jesselmere MS, and of course not commented upon by Haripala, but are taken from the two manuscripts Dc and K, both very good and old. If no doubt is to be thrown upon these two prima facie reliable witnesses, a limit ad quem to the age of these authors, whoever those of them are who are not yet much known, is provided by the passages.

Verses from the present poem are often quoted by Hemachandra in his grammar of the Prâkrit language. Thus, for example, under Sûtra I. 7, are quoted couplet 86, अत्यालोयण &c., and couplet 188, उत्साद्ध अपज्ञते, &c., under Sûtra I. 8, is quoted couplet 319, विस्तिज्ञन्त-महापद्ध &c., under I. 145, is quoted couplet 410, घाराकिल-णानतं; and under sûtra I. 6 is quoted गृहोअरतामरसा, &c., 18.

7 DATE OF YAS'OVARMÂ.

As regards the date of Yas'ovarma, upon which depends that of Vakpati, the sources of information that might be expected to be available to us are chiefly: first, the Rajatarangini of Kalhana, history of the kings of Kashmir; second, tables of the dynasties and genealogies of the kings of Kanauj; and third, facts specially relating to king Yas'ovarma.

There is little available to us from the second and third sources to help us in fixing the date of Yas'ovarma, though it is not unlikely that detached facts under the third source may in future come to be known.

^{* 798, 800.}

As far as the account of the Rajatarangini is concerned, it may be said that that work incidentally but unmistakably bears first upon the history of Yasovarma, and secondly upon his date. It may not be out of place here to give a summary of the particulars narrated by the Rajatarangini which concern the hero of the Gaüdavaho. They are contained in the account regarding king Lalitâditya of the Karkota or Någa dynasty of Kashmir. Lalitådîtya is described as having held imperial sway over India, and brought several trans-Indian regions bordering upon Kashmir under subjection. He was most powerful and was dreaded by his enemies. He spent nearly all his life in expeditions of conquest. He levied tribute from the eastern kings, by which are probably meant the then rulers of Oude and Northern Behar, and wore the turban of victory in the Antarvedi* or the region between the Ganges and the Jamna. After the subjugation of the eastern kings the very first victory he obtained was a bloodless one over King Yasovarma of Kanauj,† He is described as having in no time dried him up, even as the powerful sun of the harvest season dries up a stream that has been flowing down a hill-side during the previous rains. 'The king of Kanauj showed himself to be one who eminently knew what was the best thing to do, when he gave his back to Lalitâditya, and became his obedient servant. But his allies were more proud than even he was, for the breeze bearing the perfume of the sandal, though only an ally of a flowergarden, is taller than the garden itself.' It appears that the peace was made between Yasovarma

^{*} Ráj., IV, 133. † Ibid., IV., 134. ‡ Ibid., 147.

and Lalitaditya against * the wishes of Mitrasarma. the latter's minister of peace and war, and that Lalitâditya's soldiers felt dissatisfied that a treaty was made between the two kings before they (the soldiers) had gratified their desire of fighting by long warfare. Mitrasarma appears to have indicated his dissent in the treaty when it was written. Accordingly when the allies of Yasovarma showed fight, Lalitaditya took advantage of the adverse advice of his minister of peace and war as also of the bellicose attitude of his army, and, after the unsuccessful opposition of Yasovarmâ's friends, deposed the king of Kanauj and rewarded his own minister with the fivet great titles. 'Yaśovarmâ, in whose service were the poets! Vâkpati. Bhavabhûti and others, having thus been conquered, became a dependent of Lalitaditya employed in proclaiming his praises like a court bard. Why say more?

श्रीयशोवर्मणः संधी सांधिविश्राहेको नयं। न यन्नियमनालेखे मित्रशर्मास्य चक्षमे॥ सोमूत्संधियशोवर्मेललितादिस्ययोशिति। लिलेखालेखनिदेशादनर्धस्वं विदन् प्रभोः॥

† Reij. IV, 141.

‡ The original words are: कविवांवपतिराजशोभवभू खादिसंवित: । जिता यथी वशोवमी तहुणस्तृतिवन्दिताम् ॥ which literally means 'poet Yasovarmâ, in whose service were Vâkpatirâja, S'rı Bhavabhûti and others, &c.' But Yasovarmâ is not stated either by Vâkpati or by Kalhana or any one else, as far as I know, to have been a poet. It is highly probable we have to read कविवावपति , &c., instead of कविवावपति , &c. Professor Max Müller makes Râjaśrî (India: what can it teach is? p. 334) a separate poet, but no such poet as Râjaśrî is heard of, and the Gaüduvaho speaks of Vâkpati as Vâkpatîrâja, and not simply Vâkpati. See also Prabhivalacharita, XI. 465, quoted further on. 'S'rī is a very ordinary affix to apply to the name of a poet like Bhavab hûti

^{*} The couplets 138 and 139 appear to to be corrupt. Have we to read as follows? Even then they do not yield a good sense.

The land of Kanauj from the banks of the Yamuna to the banks of the Kalika came under his sway, as if it had been a yard attached to his house. Having thus subjugated Yasovarma, even as the river Ganges goes down the Himalaya his army proceeded to the regions of the Eastern Sea.'* Then we are told that he seized all the elephants in the kingdom of the Gaudas. He went on conquering one kingdom after another of the Southern peninsula, including the 'Seven Konkans,' and the regions to the west, and, returning to the North, he subjugated the people of Bukhara, the Bhauttas and other peoples. Wherever he went he built towns and cities, and erected temples in them dedicated to different deities, giving lands for the maintenance of the temples. To the god Aditya in the city of Lalitapura, which he built and named after himself, he gave Kanauj with territory attached to it.†

Lalitaditya was a great and good ruler, or rather a brilliant but generous victor. But Kalhana, with a true historical instinct, rare to find among the class of writers to which he belongs, mentions some acts of folly and injustice of which that king was guilty. Among the latter it is related that while living in Parihasapura, a city built by himself, he caused the king of the Gaudas to be murdered ‡ in the Trigrami. The followers of the Gaudian king were, the author of the Rajatarangini tells us, wonderfully brave, most loyal and ready to give up their lives in avenging the death of their king.

^{*} Rôj., 148. † Ibid., 188.

[‡] It is probable this king of the Gaudian country and his followers were Buddhists, as otherwise it is difficult to understand how the latter destroyed a Brahmanical temple and reduced the idol to atoms.

[§] Ráj. IV. 323. The text of the couplet appears corrupt.

They travelled all the way to and entered Kashmir under the pretext of visiting the goddess S'arada, and in a body surrounded the temple of Madhyastha-Deva. a shrine that was a favourite of Lalitaditya. The latter being absent in distant regions, the priests of the besieged temple closed the gates and shut themselves up within. The Gaudians attacked another god called Râmasvâmî and, mistaking it for Parihasa-Hari or Madhvastha-Deva, rooted it out and broke it to pieces which they threw in all directions. They were, however, pursued by the soldiers and mercilessly cut down, glad to die after having taken their revenge. The Gaudian heroes were as brave and impetuous, as if they were Rakshasas, and fell upon the prev, the god Parihasa-Kes'ava or Pari-hasa-Hari, the most favourite god of Lalitâditya. The prey was saved by the sacrifice of the god Râmasvâmî, * 'The world was deprived of the shrine of Râmasvâmî, it is true, and the temple is still empty and abandoned, but the world is filled with the renown of the heroes of the Gaudian country who sacked it in revenge of their master's death.'

This is all in the history of king Lalitâditya that bears upon that of Yas'ovarmâ. Lalitâditya, according to the Râjataranginî, must have come to the throne in 695 A. D. He is recorded to have reigned thirty-six years, seven months, and eleven days, between 695 and 732 A. D. Accordingly, his conquest of Kanauj and destruction of the sovereignty of Yas'ovarmâ, if that was really achieved, must have occurred in the first ten years or so of the eight century, if not earlier.

Out of the account given in the Rajatarangini we may

safely accept as true without any doubt these facts: first, that Yas'ovarma was a contemporary of king Lalitâditya of Kashmir; second, that he did not, when attacked by the latter in his expedition of conquest, come off successful, and had to become his vassal, if, indeed, he was not entirely deprived of his throne; third, that Vâkpati and Bhavabhûti were poets at his court; and fourth, that Lalitaditya reigned for thirtysix years, seven months and eleven days. I say the defeat, if not the total ruin of Yas'ovarma by Lalitaditya, may be accepted as a fact, because Kalhana shows throughout his part of the Rajatarangina that he is a safe witness as to the main facts of his narratives, not only as a compiler or chronicler of accounts, which he found in the old chronicles that served as materials for his own, but even as a critical and discriminating historian. He often relates, incidents recorded by the previous chroniclers, but does not hesitate to throw doubt on their character, or even reject them as unworthy of credence, when he believes that such is the case. It is possible that the old records which contained the narrative of Lalitâditya's reign and his achievements, may have exaggerated the extent of their greatness. But Kalhana's way of recounting the history of Lalitaditya's doings in the Doab, and the particulars detailed concerning the treaty at first concluded between the two kings, do seem to entitle the account to be accepted as true enough in the main. To these considerations may be added this one-viz, that Vâkpati, who began his Gaiidavaho with the professed intention of narrating the circumstances, under which Yas'ovarmâ slew the king of the Gaudas, not only ends so far as we yet

know, without saying anything about the matter but has also given* clear indications of doubts whether the slaving of the Gaudian king by Yas'ovarma should be narrated at length after all, as if a great calamity had befallen his hero, which discredited his renown, and justified hesitation on the part of our poet, whether he should relate the achievement of his patron over his enemy, when he had himself been reduced or been deprived of his throne by a superior foe. It is somewhat disappointing that Yas'ovarmâ's enemy, the Gaudian king, is not even named by Vakpati: and more so, that Lalitaditva too is described by Kalhana as having caused a king of the Gaudas to be slain. This king too is not named, and might either be the successor of that one whom Yas'ovarma killed or a king of another part of the Gaudian country. It may be mentioned in this connection that a king of the Gaudas is mentioned and named in the narrative which Kalhana's Rajatarangini furnishes of the reign of Jayapida, the grandson of Lalitaditya, whom he succeeded twelve years after the end of the latter's reign. Jayapida is said to have married Kalyani, the daughter of Jayanta, the king of the Gaudas, and after having conquered the five Gaudian peoples, to have made his father-in-law Jayanta supreme king over them all.

Although, however, the duration of the reign of Lalitaditya as given by Kalhana must undoubtedly be accepted as correct, it is the opinion of some scholars that his date does not seem to rest upon the same firm basis of certainty and accuracy. The date is not, it is quite true, mentioned anywhere by Kalhana,

^{*} See 845; also p. xcviii.

J (Gaüda vaho)

lxxiv

Introduction.

but has to be obtained by calculation; and although the results of the calculation, which fix the dates of many of the kings named by Kalhana, may be as a matter of fact quite correct as having, to him, rested on independent evidence not available to us, part of the materials of that calculation are not quite so satisfactory in every respect as to put the conclusions to be drawn therefrom beyond all doubt on their uncorroborated authority. The chief materials from which the date is deduced are: first, the date of Kalhana, S'ake 1670-71 or A. D. 1148; second, the date of Gonarda III. who regined 2330 years before S'ake 1070; and third, the names as well as the durations of the reigns of the kings that reigned between those two points of time. Now, though the date of Kalhana, as given by himself, must be perfectly correct, the same cannot be said, it may be urged, of the period that had passed from Gonarda III. to the date of Kalhana, and of the durations of the reigns of the kings that had passed up to the date of Lalitaditya. The names of the kings and the durations of their reigns may be given here, I think, with advantage. They are as follows:-

Kings of the Gonarda dynasty.—GROUP 1.

B. C.		Ys.	ms.	ds.
1184	1. Gonarda III. reigned for	35	0	0
1149	2. Bibhîshana I,	53	6	0
1095	3. Indrajit,	35	0	0
1 060	4. Râvaṇa,	30	6	0
1030	5. Bibhîshana II "	35	6	0
994	6. Nara I. alias Kinnara ,,	39	9	0
955	7. Siddha,	6 0	0	0
895	8. Utpalâksha "	3 0	6	0

В. С.		Ys. ms. ds.
864	9. Hiranyaksha reigned for	37 7 0
827	10. Hiranyakula "	60 0 0
767	11. Vasukula,	60 0 0
707	12. Mihirakula nick-	
	named Trikotiha,	
	(killer of three	
	crores of people) "	70 () 0
637	I3. Baka,	63 0 13
574	14. Kshitinanda,	30 0 0
544	15. Vasunanda,	$52 \ 2 \ 0$
491	16. Nara II ,,	60 0 0
4 31	17. Aksha,	6 0 0 0
371	18. Gopâditya ,,	60 0 6
311	19. Gokarņa ,,	57 11 0
253	20. Narendra I. alias	
	Khim khi la,	3 6 3 I 0
217	21. Yudhishthira I no period	dis mentioned.
	Total Gonardas, GROUP 1	1014 9 9,,
	. The Vikramādstya dynasty	-Group 2.
169	22. Partâpâditya I,	3 2 0 0
137	23. Jalaukas,	32 0 0
105	$24. \operatorname{Tunjina} I. \dots ,$	36 0 0
	('hange af dynasty ("Anyakulajo	$R \hat{a} j \hat{a}$ ").
6 9	25. Vijaya,	8 0 0
61	26. Jayendra (dynasty	
	ends) ,,	37 O O
24	27. Sandhimati alias	
	Âryarâja (Jayendra's	•
	minister),	47 0 0
	Total Vikramadityas	and the same of th
	and others, GROUP 2,,	192 0 (

thousand and fourteen years, nine months and nine days. In group 2 there is nothing extraordinary to raise suspicion, except perhaps the absence of months and days. The third group at once arrests attention at No. 35, Ranaditya, who is put down as having reigned for the extraordinary period of 300 years. It is said that Ranâditya married the goddess Kâlî, who was born as a princess in order to become his wife, and that through her connection he was enabled to live so long. It is probable that the period of three hundred years is like those of which Kalhana tells us the detailed* history was lost, and that the name of one king only who reigned in that period being known, the whole period was assigned to him. The round figure of 300 years, even when assigned to a dynasty lost to history, or to anarchy, or to foreign government, or to displaced kings, is of course such as cannot be accepted as accurate without independent evidence, and it is impossible to say what was the exact period of which no history was forthcoming.

The list distinctly improves with the fourth group or with the beginning of the Karkota or Nâga dynasty. There is in that group nothing that is suspicious. There the periods of reigns assigned to the kings also become more and more detailed by the addition of months and days, and appear to belong to easy and every-day probabilities by being short.

The remarks I have just made on the defects of the list up to the end of the third group do not, however, justify suspicious as to the *general* correctness of the periods assigned to the various dynasties or to indivi-

^{*} See Ráj., I., 11.

dual kings, especially after the beginning of group 2. Though we may not feel prepared to accept the correctness of the periods assigned to the kings in the first group, there is no reason to doubt that from Gonarda III, to the revolution which compelled Yudhishthira, I. (No. 21), to quit his capital and go into exile, the period given by Kalhana, viz., 1.014 years, 9 months and 9 days, is the period that had actually passed. For Kalhana must have given the figure on the authority of the previous chronicles, lists of kings, memoirs and inscriptions which he mentions at the commencement of his Tarangini, and which he must have critically examined.* The period assigned to group 2, as also the reigns given to the six kings thereof, must likewise be considered to have been based upon the author's materials derived from the same sources, similarly examined. Whatever may be said—and much can be said—against the years of the ten kings (28-37) comprised within group 3, we may safely accept as correct the period of 572

[&]quot;That Kalhana did not, in giving the accounts that he has given in his Tarangipi, draw upon his imagination but upon ancient traditions, is shown by the fact that the Si-yu-kı or the Momoirs of Hioten-Thsang" relates, on the authority of ancient Sanskrit books which he translated, substantially the same story as Kalhana does about two facts in the history of Kashmir, viz.: Ist, the fact, that that country which was once the bed of a vast lake, came to be miraculously reclaimed, that a race of dragons possessed the lake as its presiding spirits, and that even when the lake was turned into the kingdom of Kashmir the dragons (Nâgas) continued to be its guardian spirits; and 2nd, that Mihirakula (No. 12) was a cruel king, who was a great enemy of Buddhism, and who acquired a notoriety for killing people, whether offending or not, men, women and children. See Ráj., I., 25-31; 291-329. M., Stanislas Julien's Mēmoires de Hioten-Thsang, Vol. II., pp. 169-170; and 190-197.

months, and 1 day, which Kalhana gives to that group. The four reigns of group 4 which preceded the accession of Lalitaditya appear to be free from objection.

There is, therefore, no reason to doubt the correctness of the date of Lalitaditya's accession, A. D. 695, (which is the date, supplied as above, by the Rajatarangini, and not A.D. 696 as has hitherto been supposed), until independent facts are brought forward to show that it must be set aside in favour of another. General Cunningham in his learned, laborious and valuable work, Ancient Geography of India (Buddhist period), * has adopted a correction of thirty-one years, so that the accession of Lalitaditya falls, according to him, in A. D. 727 (he takes 696 A. D. as the accepted date of Lalitâditya's accession) instead of in A.D. 695. My esteemed and honoured fried Professor G. Bühler has accepted this correction on the additional authority of the Jains, who state that Yas'ovarmâ was living in Sainvat 800 or A. D. 744. Other orientalists, Professor Max Müller‡ among them, have acquiesced in the correction on the authority of General Cunningham and Professor G. Bühler. Any one, theretore, who does not feel convinced by the view of the eminent scholars just named, can only venture to differ with them with considerable hesitation. Accordingly I need not apologise for a somewhat lengthy examination of the grounds of the correction, and of the reasons which might be relied upon in favour of the date supplied by the Kashmirian chronology. General Cunningham bases his conclusion in favour of his correction of thirty-one years on the following data, viz.

^{*} Pages 90, 91, 92. ‡ India: what can it teach us ? p. 334, note 1.

- (1) that when Hiouen-Thsang, the Chinese traveller, entered Kashmir in A. D. 631, the younger brother of the king's mother came on to meet him, that according to the Rajatarangini the reigning king in Kashmir in A. D. 631 was Pratapaditya II.. but that Pratapaditya's mother had no brother, so that there must be a mistake in the history given by Kalhana; probably Pratapaditya's father Durlabhavardhana alias Prajnaditya was the reigning king in A. D. 631; that Hiouen-Thsang passed two years in Kashmir; and that, therefore, Pratapaditya must have come to the throne at least three years after the year 631 A. D.; there is, therefore, a mistake in Kalhana's chronicles amounting to three years at least:
- (2) that according to M. Re'musat * Chandrapida, the son and successor of Pratapaditya, applied to the Chinese emperor for aid against the Arabs; the date of the application is A. D. 713, while, according to the native chronology, Chandrapida reigned "fromt A. D. 680 to 688," which shows an error of not less than 25 years; and
- (3) that about A. D. 720 the emperor granted the title of king to Chandrapida; Chandrapida must, therefore, have been living as late as the previous year A. D. 719, which makes the error in the Kashmirian chronology amount to exactly 31 years.

^{*} Nouveaux Mclunges Asiatiques, I., 197, as referred to by General Cunningham. I regret I have not been able to see the book.

† More correctly speaking, the reign of Chandrapida extended from A. D. 682 to 691. For Hiouen-Thung on Kashmir, see Note V.

K (Gaüdavaho)

Now as regards the first point, it may be observed that the reigning king in Kashmir in A. D. 631 was not Pratâpâditya, as General Cunningham supposes, but his father Durlabhavardhana or Prajñâditya, and Pratâpâditya, according to calculation, did not come to the throne till towards the close of the year 632 A. D. The inaccuracy, therefore, of three years based upon the supposition that Pratâpâditya, who had no uncle, was the reigning prince in A. D. 631* must, it is clear, be given up as altogether untenable.

As regards the statement that Chandrapida, and Muktapida alias Lalitaditya applied for aid to the emperor of China, and that the date of Chandrapida's application is A. D. 713, whereas Chandrapida, according to Kalhana, must have reigned 'from A. D. 680 to 688,' I find that the reigns of both Chandrapida and Muktapida are given at great length by the Kashmirian historian. But during the reign of neither is any mention made of any trouble by the Mlechchhas, as the Arabs would be called, nor indeed by any foreign enemy or invaders. Kalhana frequently mentions such trouble whenever it has occurred, or even trouble caused by the neighbouring tribes or enemies immediately beyond

^{*} we must here remember that like most of the dates of Hiouen-Thsang this one is "approximately inferred" by general Cunningham. (See Appendix A to his Ancient Geography) and is not given by Hiouen-Thsang himself either in the Si-yu-ki (Me'moires de Hiouen-Thsang) or in the Histoire de la vie de Hiouen-Thsang et de ses voyages dans l' Inde. The Chinese pilgrim may have really entered Kashmir in 629 or early in 630 A. D.; or Pratapaditya's accession, though happening during his stay in the country, has not been noticed by him. He seldom concerns himself with the politics of the places he visits, unless they bear upon those religious matters in which he is interested as a very pious, faithful, and rather credulous pilgrim.

the border, but no mention of any foreign invasion. threatened or actual, is made in the account of the two kings. It does not appear, that the memoirs from which he was compiling his account of the two reigns were meagre or of the nature of summaries. Even little incidents, involving the grant of compensation for land taken up for building a temple, is noticed in the reign of Chandrapida. This king, besides, was a devout follower of Brahmansim, and was not a Buddhist, and is not likely to have applied to the emperor of China for assistance against any Arab invasion. Peace, internal and external, is stated to have been the characteristic of Chandrapida's reign. As regards the alleged application by Lalitaditya, that appears even more improbable. The account of his reign is particularly detailed, and so full, both as regards his internal and external policy, that it is not credible that a mention or reference to an invasion of his kingdom by the Arabs could have been omitted. Nor is it likely that any invasion by the Arabs could have taken place or been threatened during his reign, which was one of aggression all round and full of brilliant victories. He is described as having carried his arms of conquest far beyond the borders of Kashmir towards the north and the north-west, and to have died in an expedition of conquest towards Persia. No mention is made of any foreign invasion. Muktapida was even more pronounced in his hostility to the religion of Sakya than Chandrapida, as is clearly proved by his having brought away a statue of Buddha as a trophy from the Gaudian country, and to have made a present of it to a Buddhist servant of his State, on the latter

praying for it, in consideration for the communication of an engineering secret. I do not think it is possible that Lalitaditya could have or even need have applied to the emperor of the Chinese for aid. We have further to remember, that if invasions by the Arabs had taken place or been threatened both during the reigns of Chandrapida, and of Muktapida, the fact, on account of its repeated character, would have become so noted, (the difference between the accession of Chandrapida and that of Muktapida being barely eight years and nine months), that it would certainly have been referred to by the chronicler of the latter's reign, and then repeated by Kalhana in his own narrative. We must, therefore, reject as unfounded or mistaken, the statement that Chandrapida and Muktaptda applied to the emperor of China for aid against the Arabs, even if we felt satisfied that M. Re'musat correctly restored the Sanskrit names from his Chinese text, and correctly identified them with those of the Kashmir kings.

I am afraid we cannot treat in a better way the Chinese statement that the title of king was bestowed by the emperor of China on Chandrapida about the year A. D 720. For, among other reasons, it is not enough, when we have to deal with such a list of kings as that given by the Rajatarangin from Vikramaditya, No. 36, to Utpalapida, No. 54, merely to say that there is some mistake amounting to 31 years in the native chronology, but we must show where exactly that mistake lies. For the periods of reigns of the kings comprised in the list just referred to, have been given in considerable detail, presumably after they were verified by Kalhana by the aid of the inscriptions on temples and

other public buildings erected by those kings, most of which were extant in his time, as also by the various chronicles, memoirs, lists and other records, which he mentions at the beginning of his work.

As regards the Jain statement that Yas'ovarma was living in Samvat 800 or A. D. 744, it may be observed that, so far as we know, there is nothing to make that statement, even if* it be found to be based upon such reliable testimony as to be accurate, necessarily inconsistent with the earlier date of A. D. 695 being, with the Rajatarangini, assigned to the accession of Lalitâditva. For Yas'ovarmâ may have had a long reign, beginning from some date anterior to A. D. 695 (a supposition not quite necessary to make) and ending by some year after A. D. 744. He may have continued to reign as a vassal of Lalitaditya after his subjugation by that king, and to reign even after the latter's death. But as a matter of fact the statements of the Jains have little or no value at all as bearing upon the date of Yas'ovarma, as I have shown at consider able length in a separate note already referred to.

There is, however, a different way of arriving at the date of Lalitâditya's accession (A. D. 695), which satisfactorily proves that the correction of 31 years, which has been proposed, cannot be accepted. This method is the method of calculating back from the date of the finishing of Kalhana's Râjatarangini to the accession of Lalitâditya, I call this a different method, because

[&]quot;See Note II.—Observe also Professor Max Muller's valuable caution: "It should be borne in mind that all these statements taken "from Jain authorities" are either of very modern or of very doubtful date. "(India: What can it teach us? p. 338).

the dates and reigns of the kings from Lalitaditya up to Jayasimha, the contemporary of Kalhana, rest on a far more sure and certain basis than those of most of the earlier predecessors of Lalitaditya. This will become apparent from the following continuation of the list.

The Kurkota dynasty continued.—GROUP 4.

~~		
Ys. n	n٩.	ds.
36	7	11
1	0	15
7	()	()
.1	1	()
7 *	()	()
	36 1 7 4	

"The reading which refers to the duration of Sangramapida's reign appears to be incorrect. The words are: जानो मस्माभिधानाया विध-यात् सप्तवासरान् । मंग्रानापीडनामाथ तमुत्पाट्याभवन्य: । where वासरान् is obviously a mistake for बसराम. For in the first place, if the reading बामरान be adhered to the total period of years given at the end of the fourth Turanga becomes just less by 7 years and more by 7 days, being 853 years, 5 months, and 27 days, instead of 260 years, 5 months, and 20 days as given by Kalhana. The difference is at once adjusted, and the correct total gained, by reading attition attition, a very likely mi-reading. Secondly, the probabilities are that Saingramapida did not reign for such a short period as seven days. For that king is stated to have become king by causing his brother and predecessor Prithivyapida to be violently set aside (तमुत्पाट्यामनव्यः). If he had died after such a short time as seven days' reign, the fact would have been specially noted by the historian. Thirdly, Kalhana says of Samgramapida and his predecessor Prithivyapida, that 'the kingdom, having got these brothers, did not shine, even as the orb of the sun does not shine when 'it gets the Hemanta and S'is'ira seasons' (Mârgas'ırsha to Phâlguna). Râi., IV., 400. If Saingrâmâpîda had reigned for seven days only, his reign could not have been compared to the duration of a season along

Λ. D.	Ys.	ms. ds.
751 47. Jayapida, reigned for	31	0 - 0
48. Jajja (brother-in-law		
and minister of		
Jayapida usurping) ,,	3	0 0
785 49. Lalitapida,	12	0 0
797 50. Prithivyapida II. alias		
Samgramapida II,,	7	0 - 0
804 51. Chippatajayapida		
alias Brihaspati		
(son of Lalitapida		
by a concubine),	12	0 0
816 52. Ajitapida, son of Chip-) E		
pata's brother, de-		
52. Ajitapida, son of Chippata's brother, deposed, and succeeded by 53. Anangapida (son of Samgramapida) 54. Utpalapida (son of Ajitapida)	43	
by 53. Anaigapida (son of \$\frac{3}{2} \frac{3}{2}	41	0.0
Samgramapida)	; ;	
54. Utpalapida (son of	5	
Ajitapida)) 🖹		
Total up to the end of		
the fourth Taranga	260	5 20

with that of his brother, who reigned for more than four years. Then, again, of the successor of Samgrâmâpida it is said, 'Samgrâmâpida having died a natural death (śānte), Jayâpida, the youngest son of Vappiya, succeeded to the kingdom in the natural course of things,' (शालेश संगामापोडे कवीयान् विध्यासमञ्चः । राजा श्रीमान् जयापोडः प्राप राज्य ततः क्षमत्), a language which would not have been used, if Samgrâmâpida's death had anything strange or notable in it either in the way of being unnatural or having followed so shortly after his reign began. Lastly, whenever Kalhana records a very short reign as that of a few hours or a few days he generally indicates the same by some such word is kshanika, suppruprôpu &c., which he has not done in the present instance.

A. D	. Change of Dynasty.	-Grot	JP 5		
857	55. Avantivarmâ son of				
	Sukhavarmâ son of				
	Upala Brother of				
	the concubine above				
	referred to, from				
	* [Phâlg. kr. 1] of				
	31 to Āshādha s'.3		Ys.	ms	ds.
	of 59 reign	ed for	27	-Ł	18
884	56. S'amkaravarmâ, up to				
	Phâlg. kr. 7 of 77	,,	18	7	19
903	57. Gopâlavarmâ	,•	2	()	0
	58. Sankata	,,	0	0	10
905	59. Sugandhâ, Queen	,,	2	0	()
	$Dynasty\ changed$				
	60. Nirjitavarmā alias				
	P an gu (grandson				
	of S'ûravarınâ). He				
	h a rdly re i gned—not				
	at all, in fact-				
	when he was suc-				
	ceeded by his son,				
	10 years old, named				
907	61. Pårtha, up to Pausha				
	[kr. 1] of 97, i. e.,				
	for 19 yrs., 9 ms.				
	23 ds. less by 4 yrs.,				
	$0 \ ms., 10 \ ds. \ of$				
	Gopâla, Sarikata				

The brackets, which enclose the dates in the list, show that the day and the month, though not given by Kalhana, are those that can be inferred for convenience of calculation from certain limits from and to specified by him, within which certain specified events occurred.

A. D.	Ys.	ms	. ds.
and Sugandhareigned for	15	9	13
923 Nirjitavarmā or Pangu			
again, up to Magha			
[kṛ. 1] of 98,	1	1	0
924 62. Chakravarmâ, up to			
Magha [kr.1] of 9 ,	11	0	0
935 63. S'ûravarmâ, up to			
Magha [kr. 1] of 10 ,,	1	0	0
936 Partha again, up to			
Ashadha [kr. 1] of 11 ,,	0	5	0
936 Chakravarma again,			
up to Jyeshtha [s'. 8] of 18	3 1	11	23
938 64. Unmattavanti, up to			
Âshâdha [kr. 1]			
of 15, ,,	$\frac{2}{2}$	0	7
Total years, GROUP 5, end			
of the 5th Taranga.	83	4	0
Dynasty changed.—Group 6.			
940 65. Yas'askara, up to			
Bhad. [kr. 3] of 24, including			
66. \ Varnata who			
reigned a few days			
before Yas'as-	0	Λ	•
kara's death, ,,	9	0	0
949 67. Samgramadeva, up to	0	6	0
Phâlg. [kr. 10] of 24 ,,	U	U	8
950 68. Parvagupta, up to	1	4	4
Ashādha [kr. 13] of 28,	1	*	Ŧ
L (Gaüḍavaho)			

A.D.	•	Ys.	ms.	ds.
951	69. Kshemagupta, up to			
	Pausha [s'. 1] of 34, reigned f	or 8	6	3
960	70. Abhimanyu, up to			
	Kart. [s', 3] of 48,	13	10	3
973	71. Nandigupta, up to			
	Mårg. [s' , 12] of 49	1	1	9
975	72. Tribhuvana, up to			
	$Marg$, $[s'] \circ f 51 \dots$,	1	11	23
976	73. Bhimagupta ,,	5	0	0
981	74. Diddâ, Queen, up to			
	Bhâd. [s' , 8] ef 79 ,	22	9	3
	Total years, GROUP 6, end			
	of the 6th Taranga.	64	0	23
	Dynasty changed GROUP	7.		
I004	75. Samgrâmarâja, up to			
	$\hat{A}sh\hat{a}dha$ [$kr.1$] of 4 ,,	24	9	8
1029	76. Hariraja, up to Ashadha			
	[s'. 8],	0	0	22
1029	77. Ananta, up to Kart. [s'.			
	6] of 39, when he			
	crowned his son			
	Kalas'a,	35	3 9	28
1064	78 Kalas'a, up to Marg.			
	[s'. 6] of 65	26	1	0
1090	79. Utkarsha and Harsha,			
	up to Bhâd. [s', 5]			
	of 77 ,,	11	8 9	29_
	Total years, GROUP 7, end			
	of the 7th:Taranga "	97	11 9	27

A. D.	Dynasty changed.—Group 8.
1102	80. Uchchala, up to Ys. ms. ds.
	Pausha [s'. 6] of 87
	reigned for 10 4 1
1113	81. Radda alias S'ankha ,, 0 0 1
1113	82. Salhana, up to Vais'.
	[s'. 3] of 88, 0 3 26
	Dynasty changed.
11 I3	83. (Sussala, up to Phálg.
	new meon of 3, in-
	cluding 6 ms., 12 ds. of
	84. (Bhikshachara , 15 9 27
1129	85. Vijayasimha, still
	reigning in the 25th
	year or A. D. 1151,
	i. e., S'ake 1072 ,. 22 0 0
	Total to end of S'ake
	1072, or A. D. 1151 ,, 48 5 25
	1

Now counting back from the date to which Kalhana carries his narrative, which, for the sake of convenience, we will suppose is the close of the year S'ake 1072, we come to the same date to which we came before, and regarding the reliableness of which as based on Kalhana's materials up to Lalitâditya we have already remarked. Thus:

Ys. ms. ds.

Peri	od fi	rom th	e acce	ssio	n of I	alitadit	ya.		
	to	the	end	of	the	Karko	ţa.		
	dyr	asty,	or Ta	raig	ia IV.		161	8	26
Do.	fro	m the	end o	of th	ie K	arkotas			
	to t	the en	d of T	\mathbf{n}	atta v a	nti, or			
	Gro	oup 5					83	4	0

Period from the end of Unmattavanti to the end of Didda, Queen, or	Ys	ms. ds.
Group 6	64	0 23
Do. from the end of Didda, Queen, to the end of Utkarsha or		
Group 7 Do, from the end of Utkarsha up	97	J1 27
to the date when Jayasimha		
had reigned 22 years or up to the end of Kalhana's narrative,		
end of S'ake 1072, Group 8	48	5 25
Total years up to end of Kalhana's narrative, end of S'ake 1072	455	7 11

At the beginning of his Rajatar angunt Kalhana says, that the cycle year of the era used in Kashmir was 24, and that at the time he speaks 1,070 years of the S'aka era had already passed. At the end of his book he says that the cycle year is 25, and that in the latter year Jayasimha had from the time of his accession to the throne passed twenty-two years. Jayasimha came to the throne on the new-moon day of Phalguna of the year 3, so that he must have finished his twenty-second year on the new-moon day of Phalg. 25, or just a fortnight before the end of that year. If, therefore, we suppose that Kalhana began his work in the early part of the year 24, he took just two years to finish it. Further, when he says that in the year 24 of the local cycle 1070 years of the S'aka era had passed, we have taken this to mean that he began his work in the very early part of that year, almost on the new year's day; so that we have got to deduct the number of 455 years, 7 months, 11

days from 1072, which gives us 616 years, 4 months, 19 days S'ake, or the 3rd of August 695, A.D., as the calculation date of Lalitâditya's accession.*

^{*} If we count up all the totals of the whole list of 85 kings, we find that at the end of S'ake 1072 the period of 2,333 years, 7 months. and 15 days had passed from the accession of Gonarda III. But at the beginning of the cycle year 24 or end of S'ake 1070, Kalhana tells us that 2,330 years had passed from the accession of Gonarda III. We have shown above that he brought his narrative to an end just at the close of the year 25, so that at the end of that year or Stake 1072 we may say 2,332 years had elapsed. But the total obtained by adding up the reigns of all the kings is 2,333 years, 7 months, and 15 days, or 1 year, 7 months, and 15 days more. How is this difference to be accounted for? I cannot say exactly. Probably the word prâyas, [914:] in verse 53 of Ruj. I., where the author says that '[at the beginning of] the cycle year 24, some 2,330 years had passed,' has to be understood to mean 'some, more or less, by a few months and days'. We must suppose that when Kalhana wrote the above verse, he was not quite sure how many months and days, more or less, than the round figure of 2,330 years, the total of all the kings would come to, and that, leaving it to be gathered from all the totals when he should have finished his work, he secured himself against small inaccuracies by the use of prayas. This must have been the case, because the materials, which he had before him, and into the details of which he was to examine as he would come to describe the period of each king or of each group of kings, showed differences from each other, as to the exact period that had elapsed from the accession of Gonarda III., though we may suppose they did not show very wide divergencies on the subject. If this view is correct, we must presume that the other numbers of years he mentions as having passed from the beginning of the Kali age. or as having been taken by the fifty-two kings whose history was lost, &c., (Raj., I., 48-56), were mentioned subject to such correction. The only other alternative which might explain the difference of 1 year, 7 months, and 15 days is the supposition that in group 3, the numbers of years given to the ten kings may be mistaken to that extent. This supposition becomes probable from the fact, that the total of the ten reigns is not given in words at the end of the third Taranga which contains their history, as is the case with every other

When the date of the king from whom we start. viz., Gonarda III., and the date up to which the narrator brings us, are known, when the period between the two dates is also known, and lastly, when the periods of the reigns of the kings who reigned during that period are given, the date of any king in the list must of course be the same whether counted up from the beginning or back from the end; and I am aware that objection may be taken to the importance I attach to the agreement between the dates obtained above by the methods referred to. But the support I seek is from the fact that the part of the list, over which we go in counting back from the date of Kalhana, is made up of dates and periods obviously so unassailable on account of their details, as also on account of the very detailed and apparently reliable account given of the reigns of the kings, that the result of the counte-back must be accepted as independent and unassailable, unless undeniable facts are brought forward to justify any suspicions of error.

Those that accept the correction of thirty-one years have to show how the mistake of such a period is to be adjusted; that is to say, they have to show where it occurs in the list of kings, and how the list is to be corrected throughout. If it occurs anywhere in that portion of the list which precedes the reign of Lalitaditya, and if they accordingly bring down his accession by thirty-one years, they will have to alter all the dates of the kings subsequent to Lalitaditya even up

group. If this supposition be correct, it is only a collation of different manuscripts of the *Rájataranginî* and a carefully prepared new edition of that valuable book-a great desideratum—that can be expected to explain the difference. On the *Rájataranginî*, see Note III.

to Javasimha, the contemporay of Kalhana. I feel sure no one will seriously venture to do this, as no one can assert that all the dates of the kings, from Javasimha back to where the mistake may be supposed to have occurred before the time of Latitaditya, are wrong-including Kalhana's own date. in fact. As for the post-Lalitaditya part of the list. I do not see the likelihood of a mistake of thirty-one years occurring anywhere in it. It is this fact which attaches especial value to the agreement of the date of Latitaditya, obtained by the two ways of counting which I have mentioned above. Differing, therefore, very reluctantly from General Cunningham and my friend Professor G. Bühler, I venture to hold that in all that the former has urged, or in all that may be derived from the statements of the Jains, no such facts as will justify any suspicions of error have been brought forward, and my conclusion, therefore, is that A. D. 695 is the correct date of the accession of Lalitaditya.*

Yas'dvarma must, accordingly, have reigned in the latter part of the seventh and the first part of the eighth

Professor Max Müller says (India: What can it teach us?) that we may for the present be satisfied with 700 A. D. as the date of Lalitaditya's accession. But this satisfaction rests merely on an assurance.

^{*} My friend Professor Râmkrishna Gopâl Bhândarkar's statement in his preface to his valuable edition, 1876, of the Molatime dhara in the Bombay Sanskrit Series, p. 9, that Lalitâditya reigned, according to eneral Cunningham, from 693 A. C. to 729 A. C., appears based upon some mistake, unless my friend was referring to some other writing of that scholar than his Ancient Geography of India. The date given at p. 245 of Prinsep's Indian Antiquities. Vol. 11., under the name of General Cunningham, must be considered as obsolete in 1876, as the Ancient Geography had been published in 1871. See also, General Cunningham's Arch. Surv. of India, 1873. Vol, III., p. 135.

century. As we must suppose that he had finished his own expedition of conquest and slain the king of the Gaudas before he was himself overthrown by Lalitâditya, and, as Lalitâditya's victory over him was one of the earliest achievements of that sovereign, it would follow that some considerable portion of his reign must have fallen in the latter part of the seventh century.

This is the date which is obtained through the Rajatarangini. No data are to be had at present from dynastic lists and genealogical tables relating to the kings of Kanauj, nor from any independent facts relating to Yas'ovarma. * We must, therefore, be content at present with the results arrived at from a study of the chronicles of Kashmir.

8 WHEN WAS THE POEM WRITTEN?

As to the question, when the Gaudavaho was written, it appears to me that there are certain facts in the poem which seem to answer it, and to show that it was composed long after the destruction of the king of the Gaudas by Yas'ovarma, if, indeed not after the death of Yas'ovarma himself. I make this latter suggestion as it occurs to me in consequence of the fact, that it is not Yas'ovarma that commands the poet to chronicle the facts of his victory over the Gaudian king, nor is it the poet himself who undertakes the work of his own motion to please his master. The circumstances under which he commences the work have already been set forth before. But we may prominently recall to our memory a few of them here.

[&]quot;In one or two inscriptions Yasovigraha is mentioned, but there are no materials to identify him with Yasovarma. See also Note 11.

When the poet commences to relate his own personal history he tells us: 'Now of that monarch, who placed all the burden of the world upon the firm pillar of his arm, there was an humble favourite named Vappaïrâya (Vâkpati-râja), having the title of Kavirâja.'* Mark the verb in the past tense 'there was.' Does not this indicate that when the poem was written. Yas'ovarmâ was dead? In narrative style the present tense is often used in place of the past, but the reverse is not the practice. Let us proceed, however, to another passage, 'Then he (Vappai) was addressed by certain persons fond of poetry, as they sat conversing together, and as the conversation turned on the stories of good men, and as their eyes sparkled with wonderment, t as follows: we 'wish to hear sung by you at full length the death, as it was formerly accomplished, of the king of the Magadhas by Yas'ovarma.' The adverb, which I have italicized, requires an explanation. For if at the time that the lovers of poetry are åddressing Vâkpati, some years had not elapsed sinde the 'death of the king of the Magadhas was accomplished by Yas'ovarma,' the simple past tense (nitthavio, literally, 'made to lie down,' killed) would have been sufficient. The addition of purd. formerly, appears to indicate that a considerable time had passed since that event took place. Indeed, pura is usually used to indicate a past time since which many important events have taken place, or many ages have gone by. In this case the latter supposition is out of the question. If the former must be the case, are we not rather to suppose that besides the defeat and reduction of Yas'ovarma by the king

^{* 797. † 804. ‡ 844.}

of Kashmir, the event of his own death had also occurred? That the latter had happened, and that the former was still somewhat prominent in people's memories, seems hinted at in the following couplets. 'Thereupon,' i. e., on being asked to narrate the history of the Gaudian king's death, 'he (Vâkpati), gently smiling and manifesting goodness, spoke as follows, because the hearts of the pure are ever opposed to a spirit of cavilling.'* If I understand this passage aright, does it not imply that the poet could, having regard to the loss of estimation which Yas'ovarmâ had suffered through his defeat at the hands of the king of Kashmir, have hesitated to comply with the request, if he had not allowed sadbhava, goodness, to get the upper hand of him? Do not, further, the words of the second line show that whatever other people thought, he at all events was free from the spirit of cavilling at the proposal? † Lastly, when the poet promises his interlocutors that he will narrate the story of the death of the king of the Gaudas by the hand of Yas'ovarma, the poets, i.e., his interlocutors, sing a panegyric of Yas'ovarma, which ends thus: 'In this manner at that moment were uttered by the poets, praises of address of the virtues of the monarch (Yas'ovarmâ), which, though they were really absent, appeared to be present, because they were imagined to have presented themselves there.' This appears to

^{* 845. †} See also 98, where the poet speaks of his heart as 'stopped and pained, 'as he commenced to narrate the story of Yaśovarmâ. What should have 'pained' and 'stopped' it, except the sense of Yaśovarmâ's misfortunes and his death? Then he says, his heart felt happy. This seems to refer to his sense of gladness that he was going to sing the glory of his kind master, though no longer alive.

^{‡ 1194. §120}**4**.

me almost conclusive that Yas'ovarma had been dead at the time, as otherwise the virtues of a living monarch could not be spoken of as 'absent' by his own subjects, and in all probability, his dependents. Nor is the praise of the poets a praise of the virtues of the monarch personified, but is addressed to the monarch himself. There is an earlier passage also which would seem to tend in the same direction as the later passages just quoted. Having described how the damsels of heaven felt enamoured of Yas'ovarmâ when they saw him fight bravely in the field of battle. Vâkpati sums up this: 'The young wives of the gods, in whom the passion of love was in this manner excited by the pleasure they felt at the sight of his fighting on the battle-field, are, I believe, still love-sick in their hearts.'* Here again the word 'still' (ajjavi) appears to imply, that it is no longer possible for 'the young wives of the gods' to gratify their eyes by witnessing the fighting on the battle-field by Yas'ovarma, that is to say, that Yas'ovarmâ was no longer alive. If it were otherwise, the simple verb—the present tense used in the sense of the past-would have been sufficient. The addition of 'still' would appear to be unnecessary even if it be supposed that Yas'ovarmâ was alive, but was no longer fighting. The fighting referred to in the passage quoted is not that of any particular occasion, but all fighting generally by the monarch. The expression 'still' can, therefore, only refer to a state of circumstances under which any fighting whatever by him had become impossible, i.e., he had been dead.

^{* 113}

It seems, therefore, highly probable that since Yas'ovarmâ slew the king of the eastern country, many years had passed, a number of great events had occurred, including his own defeat by the stronger monarch of Kashmir and his own death, and that Vâkpati, in spite of the misfortunes which had overtaken his master and patron, and which had lowered him in the estimation of the world, began his poem 'having a great beginning' to celebrate the great event of that monarch's reign, in consideration of his sense of the many royal favours he had received from him, but that he was either not able to finish that poem, or if he did finish it, it has not yet come to light, or-have we unfortunately even to say, it has not descended to our times?

The above considerations lead us to infer that the Gaüdavahe was probably written in the first quarter of the eighth century or between A.D. 700 and A.D. 725. For Yas'ovarmâ must have slain the Gaudian king long before he was himself deprived of his throne by Lalitâditya, which event must have occurred, if it did occur, in the very early part of the eighth century, as it was the first exploit of the Kashmirian king after he came to the throne in A.D. 695.

9 SUMMARY OF FACTS KNOWN BEFORE A. D. 700.

As the Gaüdavaho that is now being placed before the public is one of the very few works of Indian literature, of which the date is fortunately known, and as it fixes the date at least of one other important Sanskrit author, viz., the great dramatist Bhavabhûti, it will, I think, be of interest to summarise here some of those facts and ideas which occur in the poem, and in finding the earliest date of which we have not yet been altogether successful. As the tendency is very common to bring the origin of Indian facts, beliefs, and events rather too near to our own time, it is of some importance to have incontrovertible dates for some of them.

The Paurânic idea that Brahmadeva was born in the lotus that arose from the navel of Vishnu, and that he lives there.

Hari or Vishnu is the only one that survives the periodical destruction of the world.

The following avatâras and gods are mentioned:

The Man-Lion incarnation; the Boar incarnation; Vâmana; the Tortoise; Mohinî; Krishna; Balabhadra, (of S'esha); Madhumatha; S'iva (with the three eyes, the clotted hair, his destruction of Kâma, the story of the Kirâta, his having killed Kâma and having drunk the poison, Kumâra his son being a strict bachelor): Gaurî (with the story of her having killed Mahishâsura and being thus identified with Châmundâ and Kâlt of skull-necklaces); Sarasvatî, the daughter of Brahmâ; Ahivarâha; Ganapati; Lakshmî, as she started forth from the churned occan; Gangâ on the head of S'iva.

S'esha, the great snake, supports the earth on his head.

Yas'as or glory is white.

The Ganges (Bhagirathi) wanders in the three worlds.

The mountains had formerly wings. They were afterwards chopped away by Indra, by means of his vajra (thunderbolt) which worked like an intelligent ally.

When a king is reduced to submission, the victor

enjoys a bath with his damsels in the bathing ponds $(v\hat{a}pis)$ or oblong wells of the conquered one.

When the periodical destruction of the universe occurs, Hari is the only survivor, and he is then in the form of an infant boy.

Yama rides on a buffalo.

The Apsarases ply the châmaras over Indra.

The treasures of Kubera are guarded by snakes, and do not move except as an omen of divine favour.

The widows—at all events of the Kshatriya race, did not shave their heads, but neglected to dress and adorn their hair with flowers, jewels, &c.

The elephant's forehead produces pearls.

Arjuna (i.e, Sahasrârjuna) had a thousand arms.

The horse was originally produced from the Himâlaya.

It was a custom for kings to undertake expeditions of conquest without any provocation, it seems, against kings with whom they had no friendship, as soon as the monsoons were over and the time to reap the early crops arrived.*

The Vindhya mountains were full of large herds of elephants.

The temple in the Vindhyas dedicated to Kalt or Vindhyavasini devi, was an important one. She was identified with Parvati, and spoken of as Chandi, Narayani, Kalyani, S'amkari, Bhagavati, S'abari, Devi,

^{*} Or, as Bâna says, at the commencement of the year according to the era of Vikrama: धवलस्यूलगुझापिच्छप्रच्छादितकपोलभागमास्वरेण वमन्निविक्तमकारूम् अकालेपि विकासिकाशकाननविशदं शरदारम्भम् &c. Harshacharita VI.

Mahishasura-mathani, and Bhairavi. The gateway of her temple contained many bells. The temple was surrounded by swarms of bees. The door was covered over with stains of blood of the sacrifices offered. She had a necklace of human skulls. There were peacocks round her temple. Human sacrifices were offered to the goddess. The flesh of human beings was exposed at night about her temple for sale to those who wished to offer it to her. The temple was adorned by many red banners, probably the offerings of devotees. It was visited by jackals in search of the flesh and blood lying about the steps. The goddess was identified with the lightning, into which the infant daughter of Vasudeva, smashed by Kamsa, turned herself. Devotees shaved their heads and offered the hair to the goddess. The lamps in the inner shrine burned dimly. When a human sacrifice was offered, the women of the Kolis (a race of aborigines), hurried up to obtain a sight of the victim, as he was being slaughtered. Victims were slaughtered daily before the goddess. and streams of blood flowed through the temple-yard. The S'abaras who inhabited the Vindhya forests had for their clothing merely a few leaves covering their loins.

Forest recluses (munayas) lived in the caves of the Vindhyas surrounded by the arjuna trees with their hanging blossoms, and by kutaja bushes in flower.

The people living in the Vindhyas used to store grain, as is still done in parts of India, in high cylinder-shaped bambu or wicker baskets (kusúla), and to keep dried flesh on the tops thereof, that it might be used by them in the rains. The dust of the stored grain

issuing from tue mouths of the granaries heightened the smell of the flesh, and when the heavy continuous rains confined the people to their homes, the strong smell of the flesh made them joyous.*

The women in the Deccan adorned their hair with the ketaki flower.

Râvana, the king of Lankâ, cut his heads and offered them to S'iva to gain his favour. Vâli seized him and held him, immense as he was, under his armpit and walked about on the shore.

The Pârasîkas (occupying some part of Kathiawad or Sind?) were conquered by Yas'ovarmâ. When the blood ran to their faces, it appeared blue.

The arms of warfare mentioned are, (1) the sword karavâla, asi; (2) the many-edged sword, khadga, (3) the spear, bhalla; (4) the bow and arrow, alhanus and bâna; and (5) the disk, chakra.

King Prithu wished to measure the earth enclosed between the eastern and the western seas. He removed the mountains, and pushed them to be near each sea, and then measured the space thus cleared.

Narmada, (the presiding deity of the river of that name), once conceived love for the royal sage Kartavîrya, but her love was not requited by him.

The myth of the churning of the ocean by the gods, and the jar of nectar,.&c., taken out therefrom.

The wilds and deserts of Marudes'a (Mârvâd) contained lions and elephants.

S'rikantha, of which Thanesar was the capital, was

the district where Janamejaya performed the snake sacrifice to avenge the wrongs of his father.

Duryodhana is called a fool for having wished to bind Krishna, who had bound the whole world with the fetters of Mâyâ.

It was quite proper the Bhima smashed the thigh of Duryodhana.

Ayodhya, the city of Haris'chandra, ascended with him bodily into Heaven.

The jars of copper, &c., holding treasure and buried under-ground were secured with chains, apparently to prevent them from shifting their ground, as was believed they often did.

It was apparently a custom with victors to take away the harem of their conquered enemies, and make them perform the duties of menials, such as plying the chamara, &c.

The beloved spouse of Sûrya (the sun) could not bear the effulgence of her husband, and went away from him. So Sûrya, in order to reduce his excessive effulgence, planed off his body with a file.

The city of Kanauj was also called Gâdhipura.

The moon was created from the eye of Atri.

Balarâma, the brother of Krishna, was much given to drink and to get intoxicated.

Chânakya was the performer of great and brave and unexpected events.

When a king had brought to a victorious issue an expedition undertaken with a view to subdue his neighbours, he was coronated with victory, i. e., he performed a ceremony in which he was crowned with

N (Gaüdavaho)

"the other half attach themselves to error (Brahmanism). "There are a hundred monasteries, which contain about six "thousand monks, and where they study, at the same time, the "dootrines of the great and small vehicles." There are about "two hundred temples of the gods and several thousands of "heretics (Brahman priests).

"In the age when men enjoyed extraordinary longevity, the ancient capital of the kingdom of Kânyakubja was called "Kusumapura. The king was surnamed Brahmadatta. Thanks to the virtue and wisdom which he had possessed in his former existence, he was endowed this time with great civil and milinary talents. His power caused all Jambudvîpa (India) to tremble, and the renown of his name caused terror among the neighbouring kingdoms. He had a thousand sons full of sagacity and a hundred daughters of charming beauty.

· "At that time there was a Rishi who lived on the banks of "the Ganges. For many times ten thousand years, he kept "his soul plunged in contemplation; his body resembled a "dried up tree. One day some passing birds which perched " in that place let a fruit of the Nyagrodha tree drop on the "shoulder of the Rishi. After many summers had succeeded "many winters, the fruit produced a large and bushy tree. "At the end of a great number of years the Rishi awoke at "last from his contemplation. He wished to uproot that tree "but he feared lest he should thereby destroy the nests of "the birds. The men of that time exalted his virtue and "surnamed him the Rishi of the great tree (Mahavrikshat "Rishi?) The Rishi directed his eyes towards the banks of "the river (Ganges); afterwards walking in the groves, he "saw the daughters of the king who were marching one after "another and dallying together. The love of the world of

^{*} Two schools of Buddhistic doctrine so called, Mahâyâna and Hînxyâna.

[†] It is more probable that 'Mahâkuta' or 'Mahânaga' is the name alluded to by the Chinese traveller and not, as suggested by his French translator, 'Mahâvriksha,' which as a name sounds unlikely.

"desires awoke in him, and sensual appetites inflamed his "heart. Then, pointing with his finger towards the city of "flowers (Kusumapura), he wished to go and wait upon the "king in order to ask for one of his daughters.

"The King, apprised of the Rishi's arrival, himself went forth to receive him, and spoke to him thus in a benevolent tone: "Great Rishi, you have placed your affections outside the "oreation; how can you act so lightly?"

"'Sire', replied the Rishi, 'after having remained, during a "great number of years, in the bosom of the forests, I came "out of the extacy of contemplation. As I was walking and "throwing my looks everywhere I saw the daughters of Your Majesty, and the fire of love kindled itself in my heart. I "come to you from a long distance for asking you for one of "them.'

"At these words the king showed extreme embarrassment." 'Now,' said he to the Rishi, 'you may return to your abode, "and please return on the day of the nuptials.' The Rishi "obeyed the order of the king and went back into the forest.

"The king asked his daughters one after another, but none of them wished to respond to the wishes of the Rishi.

"The king feared the puissance of the Rishi, and consumed himself with sorrow and grief. The youngest of his daugh. "ters having watched a moment when the king was free spoke to him thus in a calm tone: the king, my father, possesses a thousand sons, and all the kingdoms are happy to obey his laws; why does he consume himself with sorrow and grief, as if he had something to be afraid of?"

"'I'he Rishi of the great tree,' replied the king, 'has deigned to throw his eyes upon you and to ask me for a spouse, but "you have all disdained to respond to his wishes. The Rishi "is very powerful, and he can, it he wishes, call up good luck or bad luck. If he does not obtain the object of his desires, "he will certainly give himself up to rage, and will destroy my

"kingdom, and abolish the secrifices" of my aboestors, in a manner that my disgrace will reflect upon our first king. "I think seriously of these misfortunes and am truly very much trembling."

"His young daughter made her excuses to him and spoke "to him thus: 'give up your deep sorrow; we alone are to hlame, I desire to sacrifice my sorry person for prolonging "the duration of your dynasty.'

"At these words the king was transported with joy, and gave orders that his chariot should be made ready to conduct her to her spouse. When he arrived at the hermitage of the Rishi, he offered him his thanks, and spoke to him: 'Great' Rishi, since you have condescended to lower upon the world your noble affections which used to soar out of the world, I venture to offer you this young daughter for your spouse.' The Rishi, having looked at her, showed visible displeasure. "Sire,' said he, 'it is in contempt for my old age that you wish to marry me to this ugly girl.'

"'I interrogated my daughters one after another,' returned the king, but they were unwilling to respond to your wishes. "There was only this young daughter who expressed the desire to become your servant."

"The Rishi became enraged and pronounced this imprecation: May the ninety-nine others become hunch-backed this very instant. In consequence of that deformity they will never be able to marry in their life."

"The king having sent to verify the fact, they were already hunch-backed. Since that event the city changed its name and was called Kanyakuhja, that is to say, the city of the hunch-backed daughters.

The abolition of the sacrifices – a system of religion to which the Brahmans were from time immemorial devoted—was a punishment which Buddhists in power, real or imaginary, were most prone to inflict, and which is frequently alluded to in many similar passages in *Hiouen-Theory's* works.

[†] Kalhana appears to allude to a similar legend, though it is not a Buddhist Rishi but Marut (the wind, or wind-god?) that causes the daughters to be hunch-backed. Ris., IV., 134.

"The present king is of the Vaisya* caste; his title is "Harshavardhana; he reigns and possesses all the territory†: "one counts three kings in two generations. The title of "nis father was Prabhákaravardhana‡; his eldest brother was "called Râjavardhana.§ Râjavardhana ascended the throne in "his capacity as the eldest son, and governed in a virtuous "manner. At that time, S'asânka, king of the kingdom of "Karnasuvarna in Eastern India, said every day to his ministers: 'when in the neighbourhood there is an able king, it "is an ill-luck to the kingdom.' Thereupon he attracted "him perfidiously to a place of meeting and killed him.

"The people of $\P\bar{K}$ ânyakubja having lost their prince, the "kingdom became a prey to disorder. Then a minister

*General Cunuingham thinks *Hioven-Thsung* was misled here. *Arch. Surv. of India* Vol. I. The affix '*Vardhana*,' however, shows that the Chinese pilgrim was most probably right. The Karkotakas of Kashmir, descended from a Kâyastha, were Vaisyas, and affixed '*Vardhana*' to their names, as 'Durlabhayardhana,' &c.

† This shows that *Hiouen-Thsang* is speaking of a time when Harshavardhana had already conquered Kânyakubja, which event did not take place until after some years after the murder of Râjyavardhana. But when he says one counts three kings in two generations, which implies that Prabhâkaravardhana and Râjyavardhana had reigned in Kânyakubja, he apparently shows that he was misinformed. (See further on.) In fact *Hiouen-Thsang* ignores throughout his narrative the fact, that Prabhâkaravardhana and Râjyavardhana reigned at Thanesar and not at Kânyakubja, and that it was Harshavardhana who reigned at Kânyakubja. In his account of the kingdom of Thanesar he does not mention that any of those kings reigned there. In fact he says nothing about who the king of Thanesar was at the time of his visit to that kingdom.

‡ Parbhâkaravardhana would at first sight appear to be a very unlikely name. But Bâṇa confirms it (see further on), and though Hiouen-Theany's transliteration is defective, M. Julien's explanation Taugmentation de (rather, la personne qui augmente) celui qui procure l'e'clat' of the Chinese phrase gives its exact import. The name has reference to the fact that its owner was a great worshipper of the sun.

§ This should be Rajyavardhana. (See further on.)

¶ This, too, is based upon the mistaken notion that the kingdom of Kânyakubja belonged to and was ruled by Harshavardhana's father and brother before he succeeded to it.

"named Bâni" who enjoyed much influence spoke thus to his "colleagues: 'the destiny of the kingdom is going to be decided "to-day. The eldest son of our first king is dead; the "brother of that prince is benevolent and humane, and Heaven "has endowed him with filial peity and respect. By the im" pulse of his heart he will love his relations and will have "confidence in his subjects. I would desire to see him inherit "the kingdom. What do you think? Let each one of you "speak his sentiment."

"As all admired his virtue, nobody advised differently. "Then the ministers and the magistrates exhorted him to "mount the throne: 'Royal prince,' said they to him, 'be "pleased to listen to us. Our first king thad accumulated "merits and amassed virtues, and he had reigned with glory. "When Rajavardhana had succeeded him, we thought that he "would go to the term of his career. But by the incapa-"city of his ministers he went to throw himself under the sword " of his enemy; that has been, for the kingdom, an incalculable "dishonour. It is we who are culpable. Public opinion shines "in the songs of the people, and everybody submits himself "sincerely to your brilliant virtue. Reign, therefore, "ously over the country. If you can avenge the injuries of " your family, wash the shame of the kingdom, and illumine "the heritage of your father, what merit will be comparable to " yours? We pray you, do not repulse our wishes."

"'From all time,' replied the prince royal, 'the heritage of a kingdom has been a heavy burden. Before ascending the throne, one ought to reflect maturely. As for myself I possess, in truth, only mediocre virtue; but to-day as my father and my brother are no more, if I refuse the heritage of the crown, shall I be able thereby to do good to the people?" It is just that I should obey public opinion, and that I should

^{*} This is the same as Bhandi, the son of the sister of the king's mother, mentioned by Bâna. In the vernacular the name must have been pronounced Bhāndi (the ñ representing a mere nasalization of the à), from which Bhâni or Bàni is an easy corruption for a Chinaman to make.

[†] That is, the head of the dynasty, the father of Rajyavardhana.

"forget my weakness and incapacity. Now on the banks of "the Ganges," there is a statue of Avalokitesvara Bodhisatva.

"As he works many miracles I desire to go and pray to him."

"He repaired soon to the statue, abstained from food, and "offered fervent prayers. The Bodhisatva, touched by the "sincerity of his heart, appeared to him in person and questioned "him thus: 'What do you ask with such pressing entreaties?'

"I have only gathered round me misfortunes,' replied the prince royal; 'I have lost my father, who was good and affectionate, and my eldest brother, model of sweetness and humanity, has been detestably massacred. His death has been for me a double chastisement. I see myself that I have little virtue; nevertheless the inhabitants of the king-dom wish to elevate me to honours, and demand that I should succeed to the throne for illumining the heritage of my father. But as my mind is obtuse and devoid of know-ledge, I venture to pray for your saintly opinion.'

"The Bodhisatva said to him, 'In your former life you lived "in this forest; you were the Bhikshu of the hermitage and "you acquitted yourself of your duties with indefatigable zeal. "In consequence of that virtuous conduct, you have become "the son of the king. The sovereign of the kingdom of "Karnasuvarhapura having destroyed the law† of Buddha, "it is necessary that you should succeed to the crown for "reviving the splendour of the kingdom. If you soak yourself "through with affection and compassion, if your soul commiscrates with misfortune, you will before long reign over "the five Indies. If you wish to prolong the duration of your dynasty, it is necessary that you should follow my instructions. "Through my secret protection I will procure for you a brilliant good fortune, and no neighbouring king shall be able

^{*}This proceeds upon the misinformation, on which *Hienen-Thiang* acted, that the dynasty reigned at Kânyakubja even before the accession of Harshavardhana. The fact is that it was not for some years after Harshavardhana became king, that he became supreme ruler at Kânyakubja.

[†] The law or law-of Buddha referred to in this account is the religion or, as we might say, the S'astra of Buddha. The sovereign referred to is S'asanka.

o (Gaüdavaho)

"to resist you. But do not mount the seat of the lion (the "simhasana), and do not take the title of great king (Maharaja)."

"After having received these instructions, he retired. He "then accepted the heritage of the kingdom, designated himself "by the name of royal prince (Râjakumâra), and took the title "of S'ilâditya. Thereupon he gave the following order to "his subjects. 'The murder of my brother has not yet been "avenged, and the neighbouring kingdoms have not submitted to my laws; I do not see the time when I shall be able "to eat my food with tranquillity. Do you all, magistrates, "unite your hearts and your arms.'

"Soon afterwards he assembled all the troops of the king-"dom and made the soldiers exercise. He had an army of five "thousand elephants; the cavalry counted twenty thousand "horse, and the infantry fifty thousand men. He marched "from the west to the east for chastising those kings who had "not submitted. The elephants did not leave their trappings. "nor did the men their coats of mail. At last in the middle " of the sixth year he returned home master of the five Indies. "After having aggrandised his territory, he still augmented "his army; the corps of elephants was increased to sixty "thousand, the cavalry to a hundred thousand. At the end of "thirty years," the military operations ceased, and by his wise "administration he spread everywhere union and peace. He ap-"plied himself to economy, cultivated virtue, and practised good "to such an extent as to forget sleep and food. He prohibited, " in the five Indies, the use of meat, enjoining that if any one "killed a living being, he would be condemned to death with-"out the hope of pardon. Near the banks of the Ganges he

^{* 1}t is clear from this that *Hiouen-Thsang* has hitherto been narrating what he heard as having passed considerably more than thirty years before, during which time the Buddhist admirers of the king had obviously invented many miracles, and probably falsified much of his true history. Indeed, as the pilgrim speaks of the religious operations having commenced at the end of thirty years of military operations, and of a religious assembly having been convoked by him every five years, it would appear that at the time he is speaking Harshavardhana had already reigned at least for thirty years,

"caused to be built several thousands of stûpas, which were "each a hundred feet high. In the towns, large and small, of "the five Indies, in the villages, in the cross-ways, and on the "crossings of roads, he caused to be built houses of help "where there were deposited food, beverages and medicines "that they might be given in charity to travellers, and to poor " and indigent people. Those beneficent distributions never "ceased. Everywhere where the faint (Buddha) had left "the trace of his foot he caused Sangharamas to rise. Every " five years he convoked an assembly called the great assembly " of deliverance (moksha-mahâ-pariohchhada). He exhausted "the treasures and store-houses of the State for doing good "to all men. He only reserved the arms, which were not fit "to be given away in charity. Each year he called together "the S'ramanas of different kingdoms. On the third and " seventh days he made them the four presents. He decorated "richly the Seat of the Law and caused to be arranged, "in large number, the Seats of the exposition of the Law " (Buddhist texts). He ordered the monks to argue together, " and judged of their strength or of their weakness. He "remunerated the good and chastised the wicked, dismissed " the ignorant and elevated the illustrious.

"If any one distinguished himself by the purity of his virtue. "the king made him sit upon the seat of the lion (Simhasana, the throne), and himself received, from his mouth, instruction on the Law. If any one, though practising a pure and irreproachable conduct, was devoid of wisdom and learning, he took pleasure in giving him tokens of his esteem and respect.

"If a man forgot the rules and the discipline, and exposed his vices on the great day, the prince expelled him from his kingdom and did not wish to see him or to hear of him any longer. When the petty kings of the neighbouring kingdoms, their ministers, and their great officers practised the good without intermission and followed virtue with indefatigable zeal, he conducted them by the hand, made them sit on his throne, and called them his good friends. As for those who

"followed a different practice he disdained to speak to them "in the face. If he had need of consulting anybody on any "subject, he prepared himself for a friendship with him by a "continual exchange of messengers. Sometimes he "visited his domains and examined the practices of the in-"habitants. He had no fixed residence anywhere; in every "place where he stopped he caused a cottage to be constructed "and there he lived. Only in the three months of the rainy-" season, he suspended his tours. Every day, in his palace of "travel" he caused to be prepared exquisite food for nourish-"ing the men of different creeds and knowledge; one thousand "monks and five hundred Brâhmans. He divided each day "into three parts. In the first he occupied himself with pub-"lie affairs and matters of government; in the second he "applied himself to acts of merit and oultivated the practice of "virtue and indefatigable zeal; the whole day was insuffi-" cient for him.

"In the commencement (Hiomen-Thsang) having received "an invitation from king Kumāra,† he had replied to him: 'I "am going from the kingdom of Magadha into the kingdom "of Kāmarūpa.'‡

"At that time, king S'ilâditya was touring about in his "State. As he found himself in the kingdom of Kaju-ghira, "he gave the following order to king Kumâra§: 'it is necessary "that with the foreign monk of the monastery of Nâlanda "you should come promptly to see me.'

"Thereupon the monk, accompanied by Kumîra, came to "the king. After the monk had refreshed himself from his "fatigue, king S'ilâditya spoke to him: 'from what kingdom "do you come? What is the object of your desires?'

^{*}Unless it is a royal tent, the palace of travel appears to have been a house intended for the lodging and boarding of travellers, a dharmasala or rather annasatra, as we would now call it.

[†] This is Harshavardhana S'ilâditya, who called himself Kumârarâja instead of Mâhâraja. ‡ That is, Assam.

[§] This is king Kumara alias, Bhaskaravarma of Kamarapa or Assam. | This refers to Hiouen-Theong.

"'I come,' replied the traveller, 'from the kingdom of the great "Thang; I request permission to search the Law of Buddha.'

"In what country is the kingdom of the great *Thang*?" asked "the king. 'What distance separates it from here?'

"'It is situated,' replied he, 'to the north-east of this "kingdom, and is several times ten thousand li^* from here." It is the country which Indians called Maháchina.

"'I have heard it said,' returned the king, 'that in the king-"dom of Mahachina there is an emperor called the king of "Chîn. In his youth, he distinguished himself by a marvel-"lous penetration; when he grew up, he showed, in the art of "war, a divine talent. Formerly, under the preceding reign. "the empire was a prey to disorder; it was divided and shaken "in all parts; each ran to arms, and men were plunged in "misery. But the emperor, called, the king of Chin, who "had conceived vast projects in early days, displayed all his "benevolence and his tender compassion. He saved men "from ruin and pacified the interior of the empire. His laws "and his beneficent acts extended themselves far and wide. "The people of other countries and foreign lands embraced his "reforms with love and declared themselves his subjects. The "multitude of the people, whom he generously feeds, sing "pieces of rausic in honour of the victories of the king of Chin. "It is already a long time ago that I heard his praises resound. "Is the euclogy of his brilliant virtues well founded? Is he "the same one who is called the great Thang?"

"'Yes' said he to him, 'China is the name of the kingdom of our first king, and Ta-Thang (the great Thang) is the name of the present dynasty. Formerly, when the sovereign had not yet inherited the throne, they called him the King of Chin; now that he has received supreme power they call him the son of Heaven,—emperor.

"At the end of the preceding dynasty, the people were "without a master; the weapons of war moved about pêle]

^{*} About six h make a mile.

"mêle and sacrified men. The king of Chîn, who had re"ceived from Heaven a great soul, exhibited his benevolence
"and his compassion. Thanks to the puissance of his arms
"the wicked were exterminated; the eight regions commenced
"to breathe again, and the ten thousand kingdoms came to
"him to offer tribute. He feeds with bounty all the creatures:
"he reveres the three Precious Ones;" he lightens the imposts
and diminishes the punishments; the kingdom has super"abundant resources, and the people enjoy unlimited peace.
"It would be difficult to enumerate completely his great views
"and his magnificent reforms'

"'Wonderful!' cried out S'ilâditya; 'the people of that country owe their happiness to the saintly king.'

"At that time king S'ilâditya being on the point of return-"ing to the city of hunch-tacked daughters (Kânyakubja) "convoked the assemblage of the Law.†

"Preceded by a multitude of many hundreds of thousands, "he kept himself to the southern bank of the Ganges. King "Kumara, preceded by a multitude of many tens of thousands, "occupied the northern bank. Then the bands, separated by "the river which flowed between them, advanced together, by "water and by land. The two kings opened the march. The "four corps of army formed an imposing escort. The one set "mounted upon boats, the other upon elephants, advanced to "the sound of drums, of conches, of flutes, and of guitars. At "the end of ninety days, they arrived near the city of hunch-" backed daughters, in the middle of a great forest of trees " and flowers, which was situated to the west of the Ganges. "At that moment, twenty kings of different kingdoms, who "had received in advance the orders of S'iladitya, had each "brought the most distinguished S'ramanas and Brâhmanas " of their kingdoms; the magistrates and the warriors had " come to join the grand assemblage.

"The king (S'ilâditya) had built in advance, to the south

^{*} The Three Precious Ones (Triratna) are Buddha, Dharma, and Sangha.

[†] A synod to discuss religious matters.

"of the Ganges, an immense Sangharama. To the east of the "Sangharama he had raised a tower, richly decorated, and "about one hundred feet in height. In the middle, there was "a golden statue of Buddha of the same size as the king. In "the middle of the tower he had set up an altar made of predictions metals, for bathing the statue of Buddha upon.

"Fourteen or fifteen li to the north-east of that place, he constructed, outside, a palace of travel. It was then the second month of spring. From the first day, he had presented the S'ramanas and the Frahmanas with exquisite food. On the twenty-first day, from the palace of travel up to the great monastery, he had caused to be established, upon the two sides of the road, pavilions that exhibited the richest ornaments. Musicians, who were premanently engaged, gave harmonious concerts by turns. The king started in procession, from his palace of travel, a golden statue of Buddha, hollow in the middle and embossed, which was about three feet high. It was carried on a great elephant which was covered with housings of a great price.

"The king (S'ilâditya) under the costume of Indra, carried a "precious parasol and kept to the left of the statue. King "Kumara in the character of king Brahma, held in his hand a "white fly-flas, and kept to the right hand side. Each of them "had for escort a corps of five hundred elephants covered "with coats of mail. In front and in the rear of the statue " of Buddha there were a hundred grand elephants. They "carried musicians who beat the drums and filled the air "with harmonious sounds. King S'ilâditya strewed at each " pace, in honour of the Three Precious Ones, fine pearls, "precious stones of all sorts and flowers of gold and silver. "He mounted at first the altar made of precious materials. "and washed the statue with perfumed water. The king "took it himself upon his shoulders, and carried it to the top " of the western tower. Then, to honour it, he offered tens, "hundreds, thousands of silk clothes, ornamented with all " sorts of precious stones. At that moment, there were only "twenty S'ramanas who followed the statue; the kings of the different kingdoms served as the escort.

" After the meal was eaten, the king assembled (in a con-"ference) the men of different persuasions (the monks and the "Brâhmans), who discussed the most abstract expressions, and " spoke of the most exalted principles. At the approach of the "evening the king returned from thence into his palace of "travel. Each day they conducted the golden statue in that "manner, and it was accompanied in great pomp as at the first "time. But, when the last day of the assemblage arrived, all " of a sudden the great tower took fire and the double-storied "pavilion, which rose upon the gate of the monastery, became "the prey of the flames. The king then said: 'I exhausted, by "giving away in charity, the wealth of my kingdom. After the " example of our ancient king I built the monastery, and I "wished to distinguish myself by meritorious works; but my "feeble virtue has not found support. In the sight of such "calamities and of such doleful omens, what need have I " to live longer?"

"Then he burned perfumes, addressed humble prayers to Buddha, and pronounced this oath; 'Thanks to the good works of my former life, I have become the king of the five Indies. I desire, by the force of my virtue, to extinguish the terrible conflagration. If that vow must remain without "effect, may I die this very moment!"

- At these words, he rushed out of the gate; the fire extin-"guished itself as if it had all been put out at a stroke, and the "flames disappeared. The kings, witnesses of the miracle, "showed an increase of fear and of respect; but he, without "changing his countenance, and with the same tone of voice "as before, questioned the kings in these terms:
- "'That sudden conflagration has reduced to ashes the struc"tures which I had just finished. What do you think of that
 "event?"
- "The kings prostrated themselves at his feet, and replied to him, their eyes bathed in tears;

"'We hoped,' said they, 'the sacred monument, which you had just finished, would last up to future generations. Who would have thought that on the first day it would be reduced to ashes? Add to that that the Brahmans are rejoicing from the bottom of their heart and are congratulating themselves.'

"The king said to them: 'By that which has just happened one can recognise the truth of the words of Buddha. The Brahmans and the men of other persuasions obstinately maintain that everything is eternal. But our great master (Buddha) has taught us the instability of (all things). As for myself I have completed my charities, and I have satisfied the wish of my heart. In seeing that conflagration extinguish itself I have recognised anew the truth of the words of **Zu-lai* (Tathagata). That has been a great honour, and there is no cause for abandoning oneself to tears.'

"In finishing these words, he followed the kings, and as"cended from the eastern side to the top of the great stûpa.
"Arrived on the summit he east his looks in all directions;
"then he descended the steps. But all of a sudden a strange
"man ran up to him with a dagger in his hand. The king,
"forcibly pressed, stepped back some steps, and re-ascended
"the staircase; then stooping down, he seized the man to hand
"him over to the magistrates.

"At that moment the magistrates filled with fear and with trouble, could not run to his succour. All the kings demanded that the man should be killed. But king S'ilâditya, without showing the least anger in his countenance prohibited his being put to death. The king himself questioned him in these words:

"'What harm have I done to you that you should have com"mitted such an outrage?'

"'creat king, replied he; 'your beneficence is free from

^{*} This appears clearly to indicate that Harshavardhana had already had a long reign by this time, having successfully carried on military operations for thirty years, built his monasteries, convents, stopas, towers, and sanighârâmas, and held several quinquennial councils, so that he had probably reigned over thirty years,

P (Gaüdavaho)

"partiality, and the men within, and those without owe their happiness to you, but I, stupid that I am, and incapable of forming noble projects, am left to be dragged in consequence of a word of the Brahmans. All of a sudden, I have become an assassin, and I am charged with killing the king."

"The king said to him: 'Why have the Brahmans formed "that culpable design?'

"'Sire,' he replied, 'after having assembled the princes of all "the kingdoms, you have emptied your treasures and your "store-houses in honouring the S'ramanas, and in establishing a statue of Buddha; but the Brahmans, whom you brought from long distances, have not received from your Majesty any mark of attention. They have felt, therefore, a deep shame and charged the senseless man, who is speaking to "you, with the duty of committing that infamous outrage.'

"Thereupon the king severely interrogated the heretics and their partisans. There were five hundred Brahmans, all endowed with superior talents, who had come at the invitation of the king. Jealous of the S'ramanas whom the king had loaded with offerings, they had let go an incendiary arrow which had set the precious tower on fire. They hoped that, in the efforts that would be made for extinguishing the fire the crowd would disperse itself in disorder, and they wished to take advantage of that moment for killing the king. Having missed the occasion which they had watched for, they had employed that man, in order that he might attack him in a narrow passage and stab him.

"At that moment the ministers of all the kings demanded the extermination of the Brahmans. The king punished the ring-leaders of the plot, and pardoned their accomplices. He deported five hundred Brahmans beyond the frontiers of India, and returned to the capital.

"To the north-west of the city, there is a Stûpa which was built by king Aśoka. Formerly, in that place Zu-laï (Tathâgata) explained the most excellent laws.

"On one side, you see places where the four past Buddhas

"sat and where they walked for taking exercise. There is " yonder a small Stûpa which contains the hairs and nails of Zu-" laï (Tathâgata), and another which is called the Stûpa of the "exposition of the law. On the south side, and quite close "to the Ganges, there are three Sampharamas, which have "similar walls and different gates. The statues of Buddha "have an imposing beauty; the monks are grave and silent; "they get themselves served" by many thousands of Brahmans. "In a casket adorned with precious stones, which is contained " in a pure house (Vihara), there is a tooth of Buddha an inch "and half (sic) long. It has a marvellous brilliancy and extra-"ordinary colour which changes from morning to evening. "People come up from all sides; the magistrates and the men " of the kingdom meet together and offer their worship to it. " Each day the multitude numbers by hundreds and thou-"sands. The guardians, seeing that the noise and the confu-"sion increased from day to day, have established a heavy tax "and published a proclamation in all places, that whoever "wishes to see the tooth of Buddha, should have to pay a " large piece of gold.

"Nevertheless, the devotees, who come to see and adore the tooth, are always just as numerous, and gladly pay the tax of the piece of gold. On each day of the fast, the tooth is taken out and placed upon an elevated pedestal. Hundreds and thousands of men burn incense and strew flowers with full hands. But, whatever is done, the box of the tooth never disappears under the bits of flowers.

"In front of the monastery there are, to the right and to the "left, two Vihàras, each about a hundred feet high. The "foundations are in stones, and the building is in bricks. The "statues of Buddha which rise in the middle, are ornamented "with a multitude of precious stones. They are sometimes

^{*} This is probably mere bragging. Neither was the king a bigoted tyrant so as to force his Brahman subjects to serve the monks, nor were the Brahmans of the period so slavish and forgetful of self-respect as to engage themselves as servants of the Buddhist priests,

"cast in gold or in silver, cometimes in brass. In front of cash of the two Viharas, there is a small monastery.

"To the south-east and at a little distance from those monastices, there is a great Vihara, of which the foundations are of stones and the building is of bricks. It is about two hundred feet high. In the centre, there is a statue of Zu-lai (Tathagata), which is exhibited in a standing posture. It is about thirty feet in height. It is cast in brass, and adorned with precious stones of rare beauty.

"On the stone walls which surround the Vihara, skilful "soulptors have represented, in the greatest details, all the "acts of Zu-la" (Tathagata), when he led the life of a Bodhi" sattva.

"To the east and at a little distance from the stone Vihara, you see the temple of the god Sun.

"To the south and not far from the monument you see the temple of the god Mahesvara Deva. Those two temples are built with a blue stone of the most beautiful brilliance, and are ornamented with admirable soulptures. They are exactly of the form and dimension of the Vihara of Buddha. Each of the temples has a thousand servants for washing and sweeping it. The noise of the drum and the chants accompanied by the guitar are heard there day and night without intermission.

"Six or seven li to the south-east of the capital and to the south of the Ganges, there is a Stûpa, about two hundred feet high, which was built by king Asoka. In ancient days, in that place, Zu-la \bar{i} (Tathagata) preached during six months on the non-eternity of the body, on the uselessness of its mortifications, and on its inherent impurity.

"On one side you see several places where the four past "Buddhas sat, and where they walked to take exercise. There "is further on a small Stûpa which contains the hairs and nails "of Zu-luï (Tathàgata). If a sick man respectfully takes turns "round it with a living faith, he will never fail to recover health and to obtain good luck,

- "To the south-east of the capital, he (*Hiomen-Thsang*) travelled "one hundred li and arrived at the city of Navadevakula." It is situated on the eastern bank of the Ganges; its oircumference is twenty li. You see there tanks of pure water and groves in blossom which are reflected therein.
- "To the north-west of the city of Navadevakula, and to the "east of the Ganges there is a temple of the gods, of which "the pavilions and towers of several stories are as remark." able for the beauty of the work as for their extraordinary "structure.
- "Five h to the east of the city, there are three monasteries the walls of which are similar and the gates dissimilar.
- "You count there about five hundred moules. They study "all the principles of the school of the Sarvastivadas, who "attach themselves to the small Vehicle.
- "About two hundred paces in front of those monasteries" there is a Stûpa which was built by king Asoka. Although "its base is deep in the earth, it has still a height of one hundred feet. Anciently, in that place, Zu-kii (Tathâgata) "explained the law during seven days. In the interior of the "monument, there are relics which constantly strew a brilliant "light.
- "On one side, you see several places where the past four Buddhas used to sit and where they walked for taking "exercise.
- "Three or four li to the north of the (three) monasteries, "there is on the bank of the Ganges a Stûpa, about two "hundred feet high, which was built by king Aśoka. An"ciently, in that place, Zu-kii (Tathâgata) explained the law "during seven days. At that epoch, there were about five "hundred demons who came to find Buddha. After having "heard the exposition of the law and having understood it, "they gave up-the life of demons and were born among the "gods.
 - "On one side of the Stûpa, built in the place where the law

- "was expounded, you see several places where the past four Buddhas used to sit and where they walked to take exercise.
- "On one side, there is, beyond, a Stûpa which contains the hairs and nails of Zu-lai (Tathâgata).
- "Leaving the kingdom (of Kânyakubja), he (Hiouen"Thsang) journeyed about six hundred li to the south-east,
 "crossed the Ganges, and, directing his course towards the
 "south, he arrived in the kingdom of O-yu-to (Ayodhyâ)."
 [Translated from M. Stanislas Julien's Mênuires de HiouenThsang, Bk. V.]

The following is a sketch of what the Sanskrit poet Bâna or Bânabhaṭṭa* eays about Harshavardhana in his elaborate work called S'rî-Harsha-charita† or history of king Harsha. Bâna was a contemporary of Harshavardhana, who patronized him as a scholar and poet, and treated him with much respect and honoured him with his confidence.

"There was a powerful king named Fushpabhûti who "reigned at Sthâṇvîśvara i. e., Thanesar, situated in the country "of S'rîkantha." [Sthâṇvîśvara or Thanesar is situated, according to Bâṇa, on the banks of the river Sarasvatî]. "Pushpa-

^{*} General Cunningham appears to be mistaken when he says (Arch. Surv. of India Vol. XVII, p. 127), that Bâṇa was the minister of Harshavardhana. Bâṇa himself does not say that he was made minister, but merely that 'he was respected, loved, trusted, enriched, associated with and given power by the king " (परमहीतेन प्रसादकन्मनो मानस्य, प्रेम्णो, विस्तम्भस्य, द्रविणस्य, नर्मणः, प्रभावस्य च पर्रा कोटिम आनीयत नरेन्द्रेणिति).

[†] S'ibbâmalla's text printed in Sainvat 1936 (A. D. 1880), under orders of the Mahârâja of Kashmir. The work deserves an edition, and it is due to students of Sanskrit literature that some scholar should edit it o as to make it readable. I say this after having seen Mr. Jibânanda Bidyâsâgar's Calcutta reprint "edited with modifications," 1876 Mr. Kailâsachandra Datta &'âstrî, M. A's., F. A. Sanskrit Course, 1883, Part I., is a fair attempt at what is wanted.

"bhûti was a great devotee of Stiva, and a pupil of a certain " professor of the mystic doctrines of S'aivism, named Bhairava. "chârya, a native of the Deccan. Through "propitiated the goddess Lakshmi, who appeared to him in "person and gave him a blessing that there should be born in "his family great and renowned kings, who would rule over "the whole world. Accordingly, after" some generations of "kings, was born Pratapasila, surnamed Prabhakaravardhana. "a great follower or sun worship," [a fact which was doubtless the origin of his surname Augmentor of the sun' i. e., the worship of Prabhakara, or sun]. "In due time Prabhakaravar-"dhana's wife Yasovatî gave birth to two sons, named Râjya-" vardhana and Harshavardhana respectively and to a daughter " named Râjyasrî. While the princes were yet very young, their "mother presented them with a companion, eight years old, "named Bhandi,† the son of her brother. By and bye their "father, king Prabhâkaravardhana, presented them with two "companions of their own age, the two sons of the king of "Mâlava, named Kumâragupta and Mâdhavagupta, whom he " had regarded as affectionately as if they had been limbs of his "own person." [It may be added here that Harsha afterwards saved his friend Kumaragupta from the attack of an ele-

^{*} So Bana distinctly: अथ तस्मात् पुष्पभते: राजानः । तेषु च प्वम् उत्पद्यमानेषु क्रमेण उद्पादि हुणहरिणकेसरी, सिन्धराजज्वरो गर्जरप्रजागर: गाईभाराभिपगन्धद्विरपावलः, लाटपाटवपाटज्वरः, मालवलक्ष्मीलतापरशः प्रतावशील इति प्रथितापरनामा, प्रभाकरवर्धनो नाम ॥ Professor Max Müller (India: What can it teach us? p. 289), makes Pushpavardhana the father of Frabhâkaravardhana, gives the latter a brother, gives him a defeat on the day that Grahavarmâ was slain, makes Bhandi defeat the Mâlava instead of king S'asânka of the Gaudas, considers king Pratapasila as different from Prabhakaravardhana, and gives a violent death to Prabhâkaravardhana after a short reign instead of by fever (so graphically described by Bana) after a long reign and in old age. So far as Professor Max Müller's support of Mr. Fergusson's theory that the era of Vikrama was projected six centuries back from its real commencement is based upon these particulars, the support will perhaps have to be withdrawn. For, though mentioned presumably on the authority of Bana in the Harshacharita. Bâna does not give them, as will be seen from the above sketch.

[†] This is, doubtless, the Bani of Hiouen-Thsang.

phant, and put him upon the throne (of his ancestors?)]. "When grown up the princess Râjyaśrî was married to "Grahavarmâ, the eldest son of Avantivarmâ of the royal family "of the Maukharas.

"After some time king Prabhâkaravardhana, having now " become old, sent an expedition to the north under the leader-"ship of his eldest son Râjyavardhana to conquer the Hûnas." "Harshavardhana accompanied his brother up to a certain " distance. Râjyavardhana having proceeded to his desti-" nation, Harsha was hunting in the forests at the foot of the "Himalaya;† when he received sudden news of the serious "illness of his father. He hastened home and reached the "capital in a single day on horse-back." Ho found on reach-"ing home that his father was struck down with a fever which "left little hope of his recovery. Prabhakaravardhana died "at last, and his widowed queen. Yasovati, the mother of the "princes, went | sati with him, both being burned, on the bank " of the Sarasvati §. News of this having been sent to Rajya-" vardhana, he hurried home a wounded victor of the Hunas,

† This is an additional proof that the dynasty reigned at Thanesar

and not at Kanauj.

† This would have been impossible, if Kanauj had been their capital or residence. It clearly proves that Prabhâkaravardhana reigned at Thanesar, to which one could ride in a day from the foot of the Himâlaya.

It is remarkable that Yaśovati does not burn herself on the funeral pile of her husband, but on a separate pile of her own. It is further noteworthy that her immolation takes place before even the king expires, though he was on the point of death. And yet this immolation is described as what royal oustom, observed among virtuous women) required, says Yaśovati. Of course the usual custom is recognised to be that whereby the widow burns herself with the corpse of her husband. Yaśovati wished to avoid becoming a widow.

§ This leaves no doubt whatever that the family were living at

Thanesar and not at Kanaui.

^{*} The Hûnas appear to have been giving much trouble at this time. Prabhâkaravardhana is described as having made himself क्षाइतिष्य केस्ति, 'a lion to the Hûnas who were like so many deer.' His first successes appear to have been against them. As he grew old and was, therefore, unable to take the field in person, they were emboldened to renew their incursions, to repulse which he sent his son Râjyavardhana.

" with many a wound dressed with white pieces of cloth. Having "been very much attached to his father, he made up his mind " to retire from this world and to enter a Buddhistic monastery "as a recluse, and asked Harshavardhana, to succeed to the "throne. The latter, equally attached to his late father. "and to his brother, also resolved to take the same course. "and refused to become king, giving among other reasons "this one, that he feared his brother was thinking that his ' father had in his words addressed to him on his death-bed. "shown preference for him (Harsha) over the other. "prepared to retire into the forest. Great was the consternation " of the people, and numerous were the entreaties made to "them to desist from their intentions. Just at that time " news was brought to the brothers by a messenger that "the king of Mâlava* (Mâlavarâja), as soon as he heard " of Prabhâkarvardhana's death. had killed Grahavarmâ. "the husband of their sister Râjyaśri and confined her an "enchained prisoner in a prison at Kânyakubja.† The same "messenger also stated that it was further reported that the "king of Mâlava, being desirous of possessing himself of the "State of S'rikantha, too, was preparing himself to lead an "expedition thither, especially as he believed that Prabha-"karavardhana's affairs were now without a leader. Hearing "this, Râjyavardhana determines to go and punish the king "of Malava, and gives up his intention to retire into the He accordingly goes forth with 10,000 "accompanied by his cousin Bhandi. Harshavardhana also "proposes to go with him, but is persuaded by his brother to " remain at home.

^{*} It will be remembered that Prabhakarvardhana had, while living, inflicted a mortal blow on the power and renown of the kingdom of the Mâlavas. See note above, page exxvii, where he is called मालवल्डमीलतापरशः।

[†] Does this incarceration of Rajyasriat Kanauj suggest that her husband was reigning there? and further also, perhaps, that his family had been strengthened in their possession of that kingdom by the kings of Thanesar against the king of Mâlava who might have claimed supremacy, if not absolute right over it? The Harshucharita is silent as to where the family of Grahavarma were living or reigning.

Q (Gaüdavaho)

"After some time a messenger arrives from the camp of "Rajyavardhana and relates that after the latter had easily defeated the elephants of the king of Malava," he was decoyed by the king of the Gaudas into his own house, alone, "unarmed, and there treacherously put to death.

"On the receipt of this dreadful news, Harsha was enraged, and at once made up his mind to go and destroy the Gaudian king. But his generals Simhanâda and Skandagupta advise him to undertake, instead, an expedition against all the kings of India. To this Harsha at once agrees, and, after swearing that he would destroy the king of the Gaudas before many days are gone, sends letters to all the States demanding that they should either submit to him and accept him as their suzerain, or prepare for war.

"Kumāra, king of Prāgjyotisha or Assam sends his submi-" ssion to him in the shape of a magic umbrella, and only prays "that he should be considered as an ally, and not as a vassal by "Harsha. The latter gladly accepts this offer, received at the "end of his first march, and sends word that he should come to " see him." [This Kumara alias Bhaskaravarma should not be "confounded with Harsha's companion and friend Kumâra-"gupta, prince of Mâlava]. "After Harsha had "continuously for many days, Bhandi, who had accompanied "Râjvavardhana, came to him, and gave him the particulars of "Râjyavardhdna's death, and showed him all the spoil and "booty, that had been seized from the king of Mâlava by "Râivavardhana. Among the objects thus shown "thousands of elephants and horses, many jewels, necklaces "worne by the wives of the Mâlava king, many châmaras, "many of the king's beautiful mistresses, his umbrella of

^{* 80} Bâṇa: हेलानिजितमाञ्चानेतमपि * * गौहाधिपेन आतर् बापादितम् अश्रीपीत्. It is not clearly stated that the Mâlava king was slain or taken prisoner, but from what follows it appears plainly that he was slain. If he had been taken prisoner, the fact would have been mentioned when all the booty and the Mâlava princes, prisoners of war, were exhibited to Harshavardhana by Bhaṇḍi. If he had not been killed, his mistresses and the ornaments worne by his queens on their breasts, could not have been seized.

"royalty, his throne and other signs of royalty, and all the "princes of Mâlava, taken prisoners of war. Being "for news of Râjyaśrî, Bhandi, said that after Râjyavardhana "had been put to death, and after Gupta had seized "Kânyakubja," Râjyaśrî had escaped from prison and had with "all her attendants entered the forest of the Vindhya; that "having learned this he (Bhandi) had sent messengers to search "for her, but they had not yet returned. Harsha then said he " would himself go in search of her, and sent Bhandi against "the king of the Gaudas. He accordingly started for the "forest of the Vindhya, and there with the assistance of the "pupils of Divâkaramitra, a Buddhist recluse, and formerly a "friend of Râjyaśrî's late husband, discovered her just as she was "preparing to burn herself alive as a helpless widow, forlorn " of all hope, deprived of all relations and friends, and fearing "to be recaptured by her enemies. When met by Harsha "she related how the Gaudian king had been expelled "(? Gauda-sambhrama) from Kânyakubja, and how she was "liberated from prison by the gentle Gnpta, and how she "heard after her liberation of her brother Rajyavardhana's "death, and how she resolved to put an end to her miserable "life. She then requested her brother Harsha to allow her "to take the Buddhistic uniform of monastic life and end "her days in silent meditation. Harsha persuades her, with "the help of Divâkaramitra's advice to return home with "him, and promises that after he had fulfilled his vow of "destroying his enemy, the king of the Gaudas, she might "retire into a convent, and that he would himself join her in "the course. He then returns with her to the banks of the "Ganges, where, at the forest village (vanagràmaka) named "Yashtigriha, he had left his army encamped. It was here "that the poet made his first acquaintance of the king."

^{*} This would seem to show that the Malava king was in possession of Kanauj after Grahavarma was killed, and until he was himself killed by Rajyavardhana. Otherwise it is difficult to see how that place could have been without a master, so that Gupta should have possessed himself of it immediately on the murder of Rajyavardhana.

Here ends the Harsha-charita, which seems, therefore, to record the history of Harsha up to the time when the poet made his first acquaintance of that sovereign, and says nothing about what was done to the Gaudian king (whom he does not name but whom Hiouen-Thsang calls S'as'anka), nor about the meeting of Kumara, the king of Pragjyotisha, (Assam), nor about the taking of Kanauj, nor about the conquest of all the kings to whom Harsha had sent his demands of submission.

From the above summary it is certain that Prabhâ-karavardhana, Râjyavardhana, and Harshavardhana reigned at Thanesar in the Punjab, and that up to the death of Râjyavardhana the territory of the dynasty was confined to the Punjab, and it is probable that it was after Harshavardhana had reduced the other principalities of India to subjection that Kanauj became their capital. That Harsha then considered that city as his capital there is no doubt, as the Chinese pilgrim seems to mention that fact, though he only lived there during the rains. For Hiouen-Thsang calls Harshavardhana, as also his father and brother, kings of Kânyakubja.

If Harsha was not a declared Buddhist up to the end of Bâṇa's narrative, it is plain that he was very favourably inclined towards that faith, both from the fact of his very respectful treatment of the Buddhists, and from the fact that his sister Râjyas'rî was married into a Buddhistic family. Harsha even according to Bâṇa's account, was Buddhistic in his principles. He must have, therefore, rightly appeared Buddhistic enough to Hiouen-Thsang to treat that distinguished Chinese traveller with such marks of esteem and respect that he should describe him as a devout Buddhist.

From Baṇa's narrative it appears that up to the time that Rajyas'ri's husband was murdered, Kanauj was the capital of the Malava kings, and after the destruction of the Malavaraja by Rajyavardbana, followed immediately by his own death through the treachery of the Gaudian king, the city fell temporarily into the hands of the Gauda, who was, it appears, expelled by a certain nobleman (Kulaputra) named Gupta, and the latter must have remained in possession thereof until it was reduced by Harsha, who then turned it into his capital.

It will have been noted that in the main the two accounts of the Chinese pilgrim and the Sanskrit writer agree with each other, so far as they relate to the same period of time. Bâṇa's account, though full, does not extend beyond a certain event. As to the principal facts, the two writers confirm each other. But for the Chinese account, that of Bâṇa, owing to his dreadful exaggeration, might have been distrusted. But for the account of Bâṇa the Chinese narrative would have remained obscure and unintelligible.

The two narratives given above furnish us with three names of kings who reigned in the first half of the seventh century at Thanesar and Kanauj: 1, Prabhâkaravardhana or Pratāpas'īlā, 2, Rājyavardhana; and 3, Harshavardhana, also called S'ilāditya. The death of S'ilāditya is placed by General Cunningham in A. D. 648.* According to Hieuen-Thsang, these three kings Were of the Vais'ya caste, whereas according to Bāṇa it is not certain whether they were Vais'yas or Kshatriyas. While 'Vardhana,' their suffix, would argue a Vais'ya descent, and while Bāṇa nowhere distinctly

^{*} Ancient Geography of India, page 570,

says that they were Kshatriyas, they married the princess. Rajvas'ri into what must be a Kshatriya family, that of Avantivarma Vakpati says, Yas'ovarma was a Kshatriya of the lunar race, a statement which we may accept without much doubt, even though coming from such a panegyrist as our poet, especially when we have regard to the suffix 'Varma' which indicates the Kshatriva, and not the Vais'ya caste. Have we not, accordingly, to suppose that between the death of S'ilâditya Harshavardhana (circa A. D. 648) and the accession of Yas'ovarma towards the latter part of the century a revolution occurred, which ended in the downfall of the Vais'ya dynasty of Harshavardhana. and in the establishment of the Kshatriya dynasty of Yas'ovarmâ? Or, secondly, are we to suppose, what is not unlikely, that Yas'ovarmâ, on his mother's side. claimed descent from a Kshatriya family, and assumed (either himself at h's own instance or after some predecessor) the suffix 'Varn â'? In the case of the former supposition, importance is gained by the statement found in Hiouen-Thsang's 'Me'moires' that S'tladitya Harshavardhana was advised by his supern tural adviser, the Bodhisatva, to accept the crown of Kânyakubja on condition that he should not call himself Maharaja, and that he should not sit upon the throne (simhasana). For these extraordinary precautions, if taken, would reconcile the people to the rule to which they would otherwise be opposed. The kingdom of Kanauj having been acquired by Harshavardhana in war, a revolution after the death of that king is not improbable. A third supposition is that the Maukharas-the dynasty of Avantivarma to whose son Rajyas'ri was marriedreigned at Kanauj, and that it was there that Grahavarma, the husband of that princess, was killed by the king of Malava, reigning at Ujjain, and that after Harsha's death the city and kingdom of Kanauj was restored to some member of the family of his sister's late husband, and that lastly, our hero Yas'ovarma was descended from that king.*

NOTE II.

THE JAINS ON VARPATI AND YAS'OVARMA, AND THE VALUE OF THEIR DATES.†

The Baprabhatti Sûrî-Charita.

This is a short tract purporting to give the life of the Jain scholar, Bappabhatti, in sanskrit intermixed freely with Prakrit quotations. The date of the tract

^{*} After the above was written, I have seen that General Cur ningham already makes the suggestion (*Arch. Surv of India*, vol. XVII. page 127) that Yas'ovarmâ might have descended from the Maukharas.

[†] For a loan of the manuscript: of the Bay publication in Charita, the Prayandha-kośa, and of the Pattávali I am indebted to Râmchandra Dinâhâth S'astrî, of Ahmedabad, whose long acquaintance with the literature of the Jains is very properly utilized by the Government of Bombay in the work of making their collection of Jain manuscripts. The MS. of the Charita is about two hundred years old; it is wanting in the first three folios, that of the Fattavali is dated A. Vk. 1825 or A. D. 1769. I have had two MSS. of the Prabandha-kos'a, both very beautifully written, correct, and, what is of importance, very-old, one particularly. The latter has in its colophon the following list of kings of the Chauhâns of Ranathambhor:—

¹ Våsudeva (A. Vk. 608).

⁶ Vijayarâja.

² Sâmanta.

⁷ Chandrarija.

³ Naradeva.

⁸ Govindarâja (defeated Sultan

⁴ Ajayarâja (who founded Ajmir)

Vegvâris).

⁵ Vigraharâja.

⁹ Dullabharája.

is not known, but it is supposed by Râmachandra S'âstrî to belong to the thirteenth or fourteenth century of the

- 10 Vatsarâja.
- 11 Singharàja (defeated Hejivaddin at Jethan).
- 12 Duryodhana (defeated Nasiruddin).
- 13 Vijayaraja.
- 14 Vappeyivara (discovered a gold-mine at Sâkambarî).
- 15 Dullabharaja.
- 16 Gandurâja (defeated Mahmad Sultan).
- 17 Bâlapa Deva.
- 18 Vijayarâja.
- 19 Châmundarâja (defeated the Sultans).
- 20 Dusala Deva (defeated the king of Gujarat).
- 21 Visala Deva.
- 22 Prithirâja the great (broke the arm of Valugi Shah).
- 23 Allana Deva (defeated Shah-Buddin).

- 24 Anâla Deva.
- 25 Jagaddeva.
- 26 Visala Deva (defeater of the Turushkas).
- 27 Amaragângeya.
 - 28 Pethala Deva.
 - 29 Someśwara Deva.
 - 30 Prithiraja, A. Vk. 1236, died A. Vk. 1248.
 - 31 Harirâja.
 - 32 Râja Deva.
- 33 Bolana Deva (surnamed Bâvariyâ).
- 34 Vîranârâyana Deva (slain in the battle by S'amśuddin Turushka).
- 35 Bahad Deva (conquered Mâ-lava.)
- 36 Jaitrasimha Deva.
- 37 S'rî Hamîra Deva (A. Vk. 1342 died in battle A. Vk. 1358).

The above list differs considerably from that given in Tod's Rôjastân at d also from the one contained in the Hammira-Mahakavya of Nayachandrasûri (Ed. Rao Bahadûr Nilkanth Janârdan Kirtane, 1879). The three lists agree only as to some of the prominent names. The MS, in which my list occurs is between four and five centuries old, though it bears no date. Râjasekhara's own date is given by himself in the following lines which conclude his work:—

श्रीप्रश्वाहनकुले कोटिकनामाने गणे जगिद्धिते । श्रीमध्यमशाखायां हर्षपुरीयाभिषे गच्छे ॥ श्रीमछ(MS. ल)षारिगच्छे श्री अभयस्रिसंताने । श्रीश्री श्रीतिलकस्रिशिष्यः श्रीराजशेखरस्रिन्द्रवादीकृतिरियम् । छ्। शरगगनमनुमिताब्दे १४०५ ज्येष्ठामूर्कायथवलसप्तम्याम् । निष्णसम् इदं शाखं श्रीत्रध्येत्रोः सुखं तन्यात् ॥१॥ Christian era, no grounds being given for the conjecture beyond the belief that works of this kind were generally written about and after the time of Ku. marapala and his successors. There is nothing to show that it may not be much later. It is certain that it is the work of some native of Gujarat, and it is also certain that the author is chiefly desirous of recording the miracles of Bappabhatti, by making him convert every renowned king, every famous poet, and every learned scholar of Jainism.

The style shows little learning, and oftentimes less grammer.

King Âma of Kânyakubja was reigning at Gopagiri, and king Dharma at Lakshaṇâvatî on the banks of the Godâvarî in the Deccan. Bappabhatti was at first at the court of Âma, which he left in dissatisfaction for that of Dharma. For some years he remained with Dharma as his spiritual guide. King Âma, by practising a deceit, planned by Bappabhatti, upon Dharma, managed to bring him back from Lakshaṇâvatî, that he might remain with him as before as the head of the learned men at his court, and as his spiritual guide at Gopagiri or Gualior. Dharma was extremely sorry to part with his teacher, and considered his loss as a great and irretrievable misfortune.

After Bappabhatti came to Gualior he received a message from Siddhasena-Sûri, his teacher, who was in charge of the Gachchha at Modherakapura, the modern Modhera, in Gujarat, that he, being now old and his end approaching, was practising starvation (anas'ana) with a view to hasten his death, and that he, therefore, requested him to come and administer to

him in his last days. Bappadhatti went to Modhera-kapura and assisted his master to secure his ascension to heaven, where he was welcomed by the Apsarases. Entrusting the Gachchha to Mahâgovinda-Sûri, his fellow-student, he returned to Gualior. There he lived, often subjected to temptations by Âma, who wished to test his virtues, but who found that he was proof against all of them and was possessed of supernatural knowledge.

Some time after, king Dharma sent a messenger to king Âma, who delivered his master's message, to the following effect: "You and we have always been ene-" mies of each other; instead of fighting with deadly " weapons, let us settle our quarrel by a discussion of "learned men. A learned Buddhist scholar, named "Vardhanakunjara, has arrived in our kingdom " you have any learned man to match him, bring him " to us, that he may have discussions with him. If the " Buddhist shall win, you shall surrender your king-"dom to us. If your scholar wins, we shall resign our " kingdom to you." Ama took Bappabhatti-Sûri with him and proceeded towards Lakshanavati. The two parties met at a certain place midway between the two kingdoms. The discussions went on for six months, and there were no signs that they would come to an end soon. The disputants were Vardhanakunjara and Bappabhatti-Sûri; Vâkpati, a great poet, born in the royal family of the Paramaras. and who was in the service of king Dharma, being present during all the time. King Ama thought the discussions were obstructing his public affairs. So he warned Bappabhatti. The latter propitiated the goddess Sarasvati who revealed the secret to him that as long as his adversary, the Bauddha, held in his mouth a certain pill, called 'uninterrupted speech' (akshayavachana-gutika), which she had herself presented to him as the reward of austerities (tapas) practised by him in his seven previous births, he would be invincible. So she suggested that, if he wished to overcome him, all should be made to gargle their mouths, and his adversary among them, the next morning, before proceeding with the disputations.

Bappabhatti sent a message to Vakpati the same night, to remind him that they were old acquaintances at Lakshanavatî, and to remind him of an old promise made by him, that he would one day oblige him; now was the time to fulfil his word, by directing the following morning that all should gargle their mouths before going on with the disputations. Vakpati promised compliance, and did as he promised. In the course of the gargling the Buddhist dropped his pill which was removed by Bappabhatti's pupils, and he was, thereupon, beaten by Bappabhatti. Dharma surrendered his kingdom to Ama, who, at the instance of his victorious teacher, generously made a present of it back to Dharma, and returned to Gopagiri with all his friends. There Bappabhatti-Sûri converted Ama to Jainism.

Meanwhile Vardhanakunjara complained against the treacherous conduct of Vakpati to Dharma, who, however, in consideration of his long services and of his numerous victories won in the battlefield, pardoned his servant, the poet.

Some time after this, Yas'odharma, the king of a

neighbouring country, invaded Lakshanavati, defeated Dharma in battle, and took possession of his kingdom. He threw Vakpati into prison. While in prison, Vakpati wrote his great poem (Mahakavya) in Prakrit, called Gaudavadha, and showed it to king Yas'odharma. The latter, who was a good judge of merit, liberated the poet, and begged that he might pardon him. Being thus honourably set free, Vakpati went to Bappabhatti, and became his great friend.

One day Ama asked Bappabhatti whether there existed any one like him, so great in learning and virtue. Bappabhatti named Govindacharva and Nanna-Sûri, his fellow-pupils, who lived at Modherapura. The king proceeded thither in order to see them. He found Nanna-Sûri expounding and illustrating the Sûtras of Vâtsyâyana on erotics. He felt disgusted, and returned to Gualior, without even bowing to the scholars, bringing a low opinion of their virtue with him. On learning this, Bappabhatti sent two Sadhus (disciples) to Modherakapura to inform his friends of the fact, and to suggest a remedy. Govindacharya and Nanna-Sûri came under disguise to Gualior, and performed a play before Ama, in which they acted the parts of heroes (Vîras) who were fighting a battle. The king thought that a real battle was raging before him, and he with the other spectators began to tremble through fear. The two actors then revealed themselves as Govindâchârya and Nanna-Sûri, and satisfied the king that their illustrations of Vâtsyâvana at Modherakapura were likewise merely an exercise in the art of speaking.

Bappabhatti from time to time prevented king Ama from falling a victim to temptation, and kept him

straight in the path of virtue, of which illustrations are given in the shape of appropriate anecdotes.

Vâkpati was now living at Mathurâ, as a Sannyâsî practising austerities in the temple of Varaha said one day to Bappabhatti, "your powers of per-" suasion and your learning are known to me; you have " made me a s'râvaka. But I shall regard vou as truly " able, if you convert Vâkpati, and make him your dis-"cipleand a S'vetâmbara." Bappabhatti undertook the task, and staked the truth of all his convictions and all his reputation on his success in that undertaking. He went to Mathurâ, and, as Vâkpati was deeply engaged in contemplation, preached the saving tenets of Jainism to him. He then took him to the Mandira built by king Ama, and showed him the image of Pars'vanatha, which he had himself consecrated in it. As soon as Vâkpati saw it, he gave up his belief in Brahmanism, and became at once a Jinarshi of the S'vetâmbar sect. Not only this. As he was old, he practised starvation (anas'ana) according to the rules of the Jains, expired and went to Svarga.

King Ama once asked Bappabhatti-Sûri why, knowing the truths of Jainism, his heart was still being drawn now and then towards Brahmansim, as if he had committed some great sin to deserve such a misfortune. Bappabhatti said, the king had practised Brahmanical tapas in his former life, wearing a jata (clotted hair) on his head.

In due course of time Ama had a son born to him. He gave him the name of Dunduka.

Âma besieged a fort called Rajagiri, held by king Samudrasena, but could not destroy the walls there-

of. Bappabhatti, being asked, predicted that Dunduka's son who was to be named Bhoja was to reduce the walls by simply looking at them. Âma retired, and reduced the surrounding country. As soon as Bhoja was born, he was brought in a cradle near the fort, and made to look towards the walls. The fort-walls fell to pieces, and Samudrasena, the king, left the place and took to flight. Âma entered the fort, but there were no cruelties practised by him, for Jain Rajarshis are not cruel.

A certain spirit, who presided over the fortress, predicted that Âma would die at the end of six months. Thereupon, with Bappabhatti, the king started on a pilgrimage.

He wished to visit Girnar, and there offer worship at the feet of Neminatha. He first came to Cambay (Stambhatirtha), and was so weak on account of his vow not to eat anything till he had seen Neminatha, that he despaired of being able to see that image by proceeding to Girnar.

Bappabhatti enabled him to see an image of Neminath at Cambay, which he by a miracle caused to be brought there by the goddess Kushmandt. That image is, still worshipped at Cambay under the name of Ujjayanta.

Ama then visited Vimalagiri (Palitana), and then proceeded to Raivatadri (Girnar).

He found the latter place besieged by the Digambaras, and settled by a stratagem invented by Bappabhatti a quarrel between them and the S'vetâmbaras as to the ownership of the temples on Raivatâdri, in favour of the latter.

He next visited Prabhasa (Patan). Returning to

Gualior, he proceeded to Magadha-Tirtha, and died there A. Vk. 890 (A. D. 834)

Dunduka succeeded his father Ama, and led an immoral life. An astrologer foretold that Bhoja, his son, would kill him, and then take possession of the kingdom. The maternal uncles of the young prince then removed him to their city of Pâtaliputra, in order to save his life from Dunduka, who wished to kill him, that the prophecy might be falsified.

Dunduka attempted to bring back Bhoja in order that he might destroy him, but in vain. At last he directed Bappabhatti to go and bring him. The latter rather than do so, put an end to his own life by starvation (anas'ana), after he had gone a little on his way to Pâțaliputra on the fatal errand. Bppabhatți-Sûri was born in A. Vk. 800 (A. D. 744). He died in A. Vk. 895 (A. D. 839).

Bhoja succeeded to his father's kingdom in the way predicted by the astrologer.

2
The Prubandha-kos'a.

This is a work in Sanskrit by Rajas'ekhara-S'ûri, pupil of Tilak-S'ûri, who wrote in the year of Vikrama 1405 (A. D. 1349), and gives the prabandhas or lives of twenty-four personages: 10 of Sûris, 4 of poets, 7 of kings, and 3 of lesser kingly persons of the s'râvaka religion (râjângas'râvakas). The 10 prabandhas of Sûris are, 1 Bhadrabâhu and Varâha; 2 Âryanandilakshapaka, 3 Jîvadeva-Sûri, 4 Âryaravapuṭâchârya, 5 Pâdalipta Prabhu, 6 Vriddhavâdî and Siddhasena, 7 Mallavâdî,8 Haribhadra-Sûri, 9 Bappabhaṭṭi-Sûri, and

10 Hema-Sûri. The 4 poets are: 1 S'rîharsha, 2 Harihara, 3 Amarachandra, and 4 the Digambara Madanakîrti. The 7 kings are: 1 Sâtavâhana, 2 Vankachûla, 3 Vikramâditya, 4 Nâgârjuna, 5 Udayana, 6 Lakshaṇasena, and 7 Madanavarmâ. The 3 lesser personages are; 1 Ratna, 2 Âbhada, and 3 Vasupâla.

The account given in the Bappabhath-Suri-prabandha contained in this work is similar to that given in the previous work, except that it is at times fuller. When Jitas'atru was reigning at Pâțalîpura [Pâțâdî?] in Gujarat, there lived in that place Siddhasena, the Jain Acharya. Bappabhatti was his pupil. Bappabhatti's real name was Sùrapâla. He was the son of Bappa, a Kshatriya who resided at Dûmbâudhî in Pânchâla. His mother's name was Bhatti. He was allowed to be made a recluse and a disciple of Siddhasena by his parents, on condition that he should adopt a name which would preserve the memory of his parents. The teacher and pupil lived at Modherakapura. Diksha was given to Bappabhatti in A. Vk. 807 (A. D. 751). While Bappabhatti was being educated by Siddhasena at Modherakapura, a young prince named Ama was educated in the seventy-two arts and sciences* along with

he names given	are:	
छिखित म्	१० शिक्षा	१९ तुरगारोडणम्
गणितम्	११ निरूक्तम्	२० तयो ः शिक्षा
गीतम्	१२ कास्यायनम्	२१ म न्त्रवादः
नृत्यम्	१३ निषण्डः	२२ यन्त्रबादः
वाचम्	१४ पत्रच्छेद्यम्	२३ रसवादः
पठितम्	१५ नखच्छेचम्	२४ पन्यवादः
व्याकरणम्	१६ रत्नपरीक्षा	२५ रसायनम्
छन्द:	१७ शासुधाभ्यासः	२६ विशानम् ं
ज्योतिषम् 	१८ गजारोहणम्	२७ तर्कवादः
	िखंतम् गणितम् गांतम् नृत्यम् नाचम् पठितम् व्याकरणम् छन्दः	गणितम् ११ निस्क्तम् गीतम् १२ कात्यायनम् नृत्यम् १३ निषण्डः बाषम् १४ पत्रच्छेयम् पितम् १५ नखच्छेयम् थ्याकरणम् १६ रत्नपरीक्षा छन्दः १७ भाग्रुधान्यासः

him at the same place. He was the son of king Yas'o-varma of Kanyakubja reigning at Gopalagiri durga (Gwalior), by Yas'odevi, who, not being a favourite of her husband, was abandoned by him. He was born during her banishment and was brought up by Siddhasena After his mother's and his own restoration he was expelled by his father, because he was a spendthrift, and came a second time to Modheraka, and it was during his second stay at that place that he was educated as above.

Yas'ovarmâ was soon taken ill, and was on the point of death, and at the instance of his ministers, he sent for the prince, that he might be crowned king in succession to himself. Some time after Âma began his reign at Gopagiri, he sent for his friend Bappabhatti, who, after he was made a Sûri* by Siddhasena at the special request of Âma even during his own (Siddhasena's) life-time, was made the chief of learned people at the court; of Gopagiri. While Bappabhatti was

२८ सिद्धान्तः	४३ दर्शनसंस्कारः	५८ केपकर्म
२९ विषवादः	४४ खेचरीकला	५९ चर्मकर्म
३० गारुडम्	४५ अमरीकला	६० यन्त्रकरसक्ती
३१ शाकुनम्	४६ इन्द्रजालम्	६१ वाक्यम्
३२ वैद्यकम्	४७ पातालसिबिः	३२ अलंकार:
३३ आचार्यविधा	४८ धूर्तशम्बलम्	३३ इसितम
३४ आगमः	४९ गेन्धवादः	६४ स ैस्कृतम
३५ प्रासादलक्षणम्	५० वृक्षाचिकित्सा	६५ प्राक्कतम्
३६ सामुद्रकम्	५१ कृत्रिममाणिकर्म	इ ६ पैशाचिक म्
३७ स्मृतिः	५२ मर्वकरणी	६७ अपर्अशः
३८ पुराणम	५३ वश्यकर्भ	६८ कषटम्
३९ इतिहासः	५४ पणकर्म	६९ देश माण
४० वेदः	५५ चित्रकर्म	७० थातुक र्म
४१ विधिः	५६ काष्ठघटनस्	७१ प्रयोगापायः
४२ विद्यानुवादः	५७ पाचाणकर्म	७२ केंबकीबिपिः

s (Gaüdavaho)

at Gopagiri, he happened to take offence at something done by the king, and at once left Ama's court; and wandering in the Gaudades'a, the came to Lakshanavatt. King Dharma, who reigned there, received him with honour. The poet Vakpati was in the service of Dharma. He assisted Baprabhatti to get an honourable welcome from Dharma. Soon afterwards Ama regretted and very much missed the absence of Bappabhatti, and, after passing a trick upon Dharma, brought him back to his own court. King Dharma himself went to bring him away. He is described as having put up at a village on the banks of the Godavari before he entered Lakshanavati, and to have passed the night in a temple of Khandadeva (khandadevasya devakule). Khandadeva is, doubtless, Khandoba, a common enough village-god in the Deccan, and devakula is the Marathi word devala, a temple. So there is no doubt, according to the author, that Lakshanavati is situated in the Deccan, though in an earlier part of the Prabandha he speaks as if it lay in the Gaudades's or Bihar.

After Bappabhatti returned to Gopagiri, he received, as described in the previous notice, the message from Siddhasena, and the incident is narrated here similarly.

In like manner the story of the disputation, which took place half way from the two kingdoms between Bappabhatti and the Buddhist Vardhanakunjara, the

^{*} दिनै: कतिषयेगींडरशान्तविहरन् लक्षणावतीनाम्न्याः पुरो बहिरारामे समवानार्थात् (sio) तत्र पुरि अमो नाम राजा &c. This explains the mistake in the note at p. 253, Indian Antiquary Vol. XI., which places Lakshanavatî in Gaudades'a. The Prabhávakacharita on the authority of which the town of Lakshanavatî is placed in Gaudades'a was written A. Vk. 1334 (A. D. 1278), by Prabhâchandra-Sûri. See below pp. oxlviii fgg.

defeat, accomplished by means of a questionable transaction, of the latter by the former, the forfeiture and restoration of Dharma's kingdom, the complaint against Våkpati and his being pardoned by Dharma in consideration of his merits and previous tervices, are narrated exactly as in the previous work—indeed, mostly in identical words. Âma and Dharma are described as having had between them an old feud or enmity. Våkpati is called *Prabandhakavi*, writer of prabandhas or biographical poems.

The invasion by Yas'odharma, the king of a neighbouring kingdom, of Dharma's territories, the latter's defeat and death in battle, the appropriation by the former of the latter's kingdom, and Vakpati's incarceration follow as in the previous Charita. Vakpati is liberated by Yas'odharma when he shows him his Gaudaradha which he wrote in prison, and is asked to pardon him. He then goes to Gopagiri-durga. He writes his great Prakrit poem called Mahumahaviyayo* and shows it to Ama, who rewards him with one hundred thousand gold pieces. Then, after some anecdotes, follows that of Våkpati having been, when he was living the life of a strict recluse at Mathura,† converted to the faith of Jina by Bappabhatti. The siege of Rajagiri, a fortress held by Samudrasena, the miraculous destruction of it when the sight of Ama's infant grandson Bhoja fell upon it, the prediction by the guardian spirit

^{*} तेन वानपतिना महा (sio) महविजयाख्यं प्राकृतमहाकाव्यं बद्धम् । आमाय दक्षितम् । आमो हैमटक्कुलक्षान् अस्मै व्यशिश्रणत ।

कियती पञ्चसहस्री कियती रुक्षा च कोटिरापि वि.यरी । औदायोजनमनसां रस्नवती वसुमती कियती ॥१॥

[ं] समयान्तरे वाक्पतिराजो मशुरां ययौ । तत्र श्रीपादिखदण्डी जवे सः।

of the fortress about Âma's death at the end of six months, the pilgrimage to Cambay, Pâlitâna and Girnar, Prabhâsa (Sidhapur-Pâtan), and lastly to the Magadhatīrtha, follow as in the *Charita*, and then the death of the king in* A. Vk. 890 (A. D. 834).

The death of Bappabhatti-Suri follows in A. Vk. 895 (A. D. 839) under the same circumstances as

those related in the Charita.

Bhoja, after he murdered his father Dunduka and took possession of his kingdom. sent for Nanna-Sûri from Modherakapura, and kept him at his court in place of Bappabhatti, Govindacharya remaining at Modheraka at the head of the Gachchha.

The above Prabandha, though fuller at times, and though it gives a few more details and facts, is either the original or an amplification of the Charita, as the two agree not only in their facts but also in their language word for word. As Rajas'ekhara says that he committed to writing the stories as he heard them from his teacher, the inference to be drawn is that the Charita is a detached copy of the Prabandha kos'a.

3

The Prabhavaka-charita.

This is described as having been composed by Prabhachandra-Sûri and revised by Pradyumna-Sûri, and is a collection of stories or memoirs in Sanskrit verse, containing *Charitas* or biographical notices, in twentytwo chapters, of the following Jain celebrities:

1 VAJRA.

3 ÂRYANANDILA.

2 ÂRYARAKSHITA.

4 KÂLIKA.

श्रीविकमकाळाद् अष्टशतवर्षेषु नवस्थिकेषु व्यतितेषु माद्रपदे शुक्रपश्चम्यां पञ्च परमे क्षिनः स्मरत् राजा श्रीनामः दिवम् अथाष्ट्रातः ॥

5 PADALIPTA.	18 MANADEVA.
6 RUDRADEVA.	19 SIDDHA.
7 S'RAMANASIMHA	20 Viragani.
8 ÂRYARAVAPUTA. 9 Mahendra.	21 VÄDIV ETÄ LA <i>ali</i> as S'Änti-süri.
10 VIJAYASIMHA.	22 MAHENDRA and
11 Jivadeva.	23 DHANAPÂLA.
(12 VRIDDHAVÂDÎ.	24 Surâchârya.
13 SIDDHASENA.	25 ABHAYADEVA.
14 HARIBHADRA.	26 Virachârya.
15 MALLAVADI.	27 DEVA-SÛRI.
16 Варравнатті.	28 HEMACHANDRA.
17 MANATUNGA.	

The story of Bappabhatti in this collection has no title to be considered as an independent witness. It appears to be merely a versified amplification of that which is given by Râjas'ekhara. In many places whole expressions, phrases, and sentences of that writer are unmistakably reproduced in verse. Indeed Prabhâchandra-Sari seems to tell us in so many words that his account of Bappabhatti is taken from Râjas'ekhara whom, for metrical convenience, he seems to call Râjes'vara Kavi (the poet or author Râjes'vara), is'vara and s'ekhara being synonyms for 'chief':

कपभाटेः श्रिये श्रीमान् यद्वृतगग(sic)नाङ्गणे । खेलि स्म गतायातै राजेश्वरकविर्भुदा * ।। XI. 1.

The story here is almost identical with that of the Bappa bhatti-charita and of the Prabandha-kos'a, and

^{*} I have summarised this account from the Deccan College Ms. of the *Prabhavika-charita*, No 412 of 1879-80, an exceedingly incorrect and carelessly written recent copy. It reads 34 for 34.

gives the same dates. Bappabhatti was born in A. Vk. 800:

विकमतः श्रत्यद्वयवधुवर्षे भारपदतृतीयायाम् । रविवारे हस्तर्क्षे जन्माभूद् वप्पभक्षिग्ररोः ।। X. 6 6.

He was ordained in A. Vk. 807. Thus:

शताष्टके च वर्षाणां गते विक्रमकालतः सप्ताधिके राधशुक्रतृतीयादिवसे गुरौ ॥ XI, 28, मोढेरके विहृत्यामुं दीक्षित्वा नाम चादधुः स्वाख्यातिकैकादशकाद(१)भद्रकीर्तिरिते श्रुतम् ॥ XI, 29,

Yas'ovarma is described as having descended from and been a bright ornament in the family of Chandragupta (XI. 46).

Bappabhatti became a Sûri in A. Vk. 811, under the same circumstances as are described in the Prabandha-ko,'a:

एकादशाधिके तत्र जाते वर्षशताष्टके । विकसात् सोऽभवत् सूरिः कृष्णवैत्राष्टमीदिने ।।

But according to the *Prabhávaka-clarsta*, Ama, like his father Yas'ovarmâ, appears to have reigned at Kanauj (XI. 119), and not altogether at Gopagiri, though it is to Gopagiri (XI. 452), that he and Bappa-bhatti return after their victory over the Buddhist Vardhanakunjara.

As in the Prabandha-kos'a, Lakshanavati is placed in the Gaudades'a (XI. 154, 187), which, however, is situated in the Deccan, in the valley of the Godavari, and before entering that town Ama sojourns in a temple of Khandoba standing on the banks of that river (XI. 154, 225, 226, 232).

When, after his defeat by Bappabhatti, Vardhanakunjara complains to Dharma against Vakpati, he calls the latter 'an enjoyer of Dharma's kingdom, ("त्वद्राज्यपरिभोगी." XI. 464).

As in the *Trabandha-kos'a* the composition of the *Mahumahaviyayo* is wrongly placed after that of the *Gaüdavaho*.* After Vâkpati was set at liberty and left the prison at Lakshaṇâvati, he came, however, to Kanauj and not to Gopagiri, and there he was liberally patronised by Âma, even more liberally than he had been at the court of Dharma (XI. 471, 472). Âma thought he was fortunate in having Vâkpati at his court,† but there is no allusion to his having ever been at Kanauj before, or to his having been connected with Yas'ovarmâ!

Bappabhatti wrote fifty-two Prabandhas or memoirs, the first of which was called Târâgana prabandha:

द्विपचाशत् प्रबन्धाश्च इतास्तारागणादयः । श्रीबप्पभाद्वेनायोक्तकविसारस्वतोपमाः ।। XI. 649.

Bappabhatti died, aged ninety-five years, in A. Vk. 895:

शरकन्दिसिद्धेवर्षे [८९५] नभःशुद्धाष्टमीदिनं । स्वक्षतेभेऽजान पश्चत्वम् आमराजगुरीरिह ॥ X1.728.

Bhoja, the grandson of Ama, came to Kanauj, and not to Gopagiri, in order to kill his father Dunduka and take possession of his kingdom (XI. 739).

[&]quot;The passage is corrupt:

गीडवन्था महुमाह [sio] विजयश्रीत तेन च।
कृता वाक्पतिराजेन दिशस्त्री कविताविधि: ॥ XI, 470,

† संमानातिशयो राजा विदये तस्य भूधता।
गक्षां गेहगतां को हि पूजयेद् अलसीपि न ॥

मन्यते कृतकृत्यं स्व स्वर्गनायोपि वाक्पतिम्।

प्राप्य वाक्पतिराजे तु नाधिकोश्यकिमरस्यते [? विधकः कोत्र मंस्यते] XI, 464,
465. This makes it certain that Vakpati was generally called Valpati-rája. See supra, p. lxix., note‡.

The story of Bappabbatti in this work occupies 757 stanzas. The author says, however, it is only an abstract of the well-known older work on the subject.*

The author of this work lived long after Hemchandra (A. D. 1089-1174), because in addition to writing a story of the latter's life in his work, he speaks of him as having written long ago (pura, XI. 11) certain works on the lives of some of the men about whom he writes himself. Hemachandra is one of the authorities from whom he derives the materials of some of his stories. The author also mentions that he learned some of his stories from the writtings of other well-informed old scholars (XI. 15).

4

The Tirthakalpa.

The following notice occurs about Mathura and Bappabhatti in a work called *Tirthakalpa* by Jinaprabha-Sûri, who lived in the fourteenth century.

The *Tirthakalpa* is a treatise giving a description of the Jain places of pilgrimage, their origin, the names of their founders and of the kings &c. who improved them, dates of repairs, and other particulars.

'Then thirteen hundred years after the Nirvana of

The reader may observe the use of the word আন্তন্ in this passage in the sense of charita or prabandha, See note † page claviii.

† Jinaprabha-Sûri is believed to have written his commentary on the Sådhupratikramana Sûtra in A. Vk. 1364 (A. D. 1308), and the S'ântinatka-charita in A. Vk. 1317 (A. D. 1261).

[ं] इत्यं श्री बप्पमट्टिप्रमुचरितम् इदं विश्रुतं विश्वकोके
प्राञ्चद् बि[MS. प्राचिदि⁰]ख्यातशास्त्राद् अभिगतम् इह यत् कि।चेद् उक्तं तद् अस्पम्
पूज्येः क्षन्तन्यम् अत्रानुचितम् अभिहितं दत्तेषा [? यन्मृषा or बन्नवा] तत् प्रसादात्
पतन् सर्वाभिगम्यं भवतु जिनमते स्थैयेपात्रं धृवं च ॥ XI. 755.

- 'Mahavira, [A. Vk. 830 or A. D. 774] Bappabhatti 'was born. He, too, improved this place of pilgrim- 'age, and caused Pârs'va Jina to be worshipped.
- * * * 'S'rî Bappabhatti-Sûri, whom king 'Âma of Gopâlagiri treated as his master, to be obeyced by him implicitly, set up the top-image at Mathura in Vikrama's year 826 (A. D. 770).'
- * * * 'The Akas'a devi (? voice from heaven), 'having known that the world is a slave of temptation 'caused the golden stupa to be concealed and to be 'covered with bricks. Then king Ama at the instance of Bappabhatti caused that again to be furnished with a dome of stones.'*

5

The Gathasahasri of Samayasundara.

This is a collection of one thousand couplets, giving among other matters the dates of men and events, mostly such as are connected with the religion and literature of the Jains. After giving the dates of Trairas'ika, Bodiana, S'atas'ila, Vajra, and Haribhadra, the work gives (couplet 101) the date of S'rî-Bappabhatti thus:

'More than thirteen hundred years after [the death of] Mahavira, was born Bappabhatti-Sûri, [who] be-

सेतुओ रिसइं गिरिनारे नेमि भरुअच्छे भुणिसुन्वयं मोदेरं वीरं महुराए सुपासं धडिआ. जुगब्भन्तरे निमित्ता सोरहे दुण्दर्ण विश्वरित्ता गोवालगिरिन्म जो भुंजर तेण आमरायसेवि-अकमकमलेण सिरिवप्पमट्टस्रिणा अट्टसयच्छवीसे विक्रमसवरस्रे सिरविन्वं महुराए ठाविस ॥

* • अकासीए देवीप अहलोभपरध्वस जणं नाउं सोणिउं यूभ प्रश्नुतं काउं हृद्मयं क्यं। तभो वप्पहृदृ्वयणाओ आमराएण उर्वार सिलावलाविकं कारिकं ॥ Folio 28 of Mathuro-kalpa.

T (Gaüdavaho)

[े] तओ बीरनाडे सिद्धि गए तेरससपिं वरसाणं बष्पभीट्टम्र्रा उष्पण्णा । तेणिव एव तिस्थ उद्धरियं पासजिगो पृथाविश्रो ॥

'came the greatest among scholars,'* i e., after A. Vk. 830 or A. D. 774.

6

The Vichara- ara-prakarana.

This is written by Pradyumna-Sûri who flourished: in the thirteenth century (he wrote the Samarâditya-charita in A. Vk. 1334 or A. D. 1278).

The following occurs about Bappabhatti-Sûri in the Vschâra-sâra-prakarana.

'There Hari-Sûri, the old poet, was [born] one 'thousand fifty-five years [after the death of Maha-'vira]; Bappabhatti [was born] more than thirteen 'centuries [after the same event].'†

7

A Pattavali by Ravivardhana Gani, A. Vk. 1739 (A. D. 1683).

'In the year of Vikrama 800, on the 3rd day of the bright half of Bhâdrapada, the instructor of king 'Âma, S'rt-Bappabhatti-Sûri (had) his birth. He became an enjoyer of heaven (died) in A Vk. 895 '(A. D. 839).'

Attention may be drawn to two points in connection with the works above summarized: first, the sources

^{*} तेरस बाससपिं बीराओ समिहपिं निन्तुत्ता । सिरिवप्यमहिस्ता विउसाण सिरोमणी जाओ ॥ १०१॥

[†] पणपन्नदससपिं धरिस्रां आसि तत्थ पुम्बकवी । तरसवरिसमपिं अहिपिं वि वणमहिपद्धाः ३१॥

[‡] विक्रमतः संवत्सरे ८०० वर्षे भाद्रपदशुक्कत्तीयायाम् आमराजप्रतिवोषकः श्रीवण्यभट्टी-सुरिस्तस्य जन्म । स च विक्रमतः संवत् ८९५ वर्षे स्वर्गभाक् ॥

from which they derived the facts given by them; and second, their age.

The Bappabhatti-Sûri-charita being identical in origin with the Prabandha-kos'a, it is enough to note that Rajas'ekhara, the author of the latter, says: 'Iam 'going to collect here twenty-four Prabandhas or 'stories which I heard from my teacher, which are 'long, and which are rich in sentiment;' from which it is clear that he recorded in writing the stories which he had heard narrated orally by his teacher. It is impossible to say what the authority of his teacher was for all the detailed dates and the minute facts given in the several stories, though it is certain that he might have had ancient recorded authority for a few facts, such as the dates of a certain number of events, obtained from inscriptions on images, and the particulars of the lives of certain authors and the names of their works as given at the end of the latter. The bulk of the narratives, however, must have been derived from there loose oral tradition which must have been affected by additions and modifications of various kinds from generation to generation.

No remarks are required to be made on the *Prabhdvaka-charita*, as that work is little better than the *Prabandha-kos'a* turned into verse, so far as the memoir of Bappabhatti is concerned.

The Tirthakalpa, the Gathasahasri and the Pattinvali give no authority for the dates they mention, though some of these, we may believe, may have been traditionally handed down with tolerable correctness.

As regards the age of the seven works, none of them is older than the close of the thirteenth century, the

earliest being written more than five hundred years after the alleged date of Bappabhatti-Sûri.

It will have been noticed that they do not all agree as to the dates of Bappabhatti. According to the Charita, the Prabandha-kos'a, the Prabhâvaka-charita and the Pattârali, he was born in A. Vk. 800 (A. D. 744). The Tîrthakalpa says that he was born thirteen centuries after Vira or after A. Vk. 830 (A. D. 774)though it also states that he placed a certain topimage in a temple at Mathura in A. Vk. 826 (A. D. 770). · The date of Bappabhatti's birth given by the Tirthqkalpa, however, agrees with that of the Gâthâsahasrî, and that given by the Vichara-sara-prakarana, both of which record that he was born more than thirteen centuries after Mahâvîra or after A. Vk. 830 or A. D. 774, (the death of Mahavira is placed in the Gathasahasri 470* years before the beginning of the Vikrama era). Then, we have to remember that the Charita. the Prabandha-kos'a and the Prabhavaka-charita give Bappabhatti a long life of ninety-five years, full of activity up till within two days of his death.

But the fact which shows the unreliable character of the dates and the whole story of Bappabhatti is that which gives to king Ama an extraordinary reign of much more than eighty years and a life of over one hundred years.

For Bappabhatti was elevated to the dignity of Sûri in A. Vk. 811. This event was brought about on the urgent recommendation of king Âma, as Bappabhatti would not sit on the 'seat of the lion' (simhâsana) because he had not been raised to the rank of Sûri, so

^{*} चडसयसत्तरिवरिसं वीराओं विकमी जाओं.

that Ama sent him back to Modheraka with a prayer to Siddhasena, the teacher of Bappabhatti, that he might make him a Sûri. Before A. Vk. 811 Ama had reigned for some time already, and he is stated to have died in A. Vk. 890. Then as regards the length of his life, he was brought up by Siddhasena as an infant of six months, long before he gave diksha to. i. e., made a recluse of, Bappabhatti in A. Vk. 807; and at the time when he began his education in the seventy-two arts at Modherakapura with Bappabhatti in, we will say, A. Vk. 807, it was his second stay at that place, and, as he had been expelled by his father Yas'ovarma, king of Kanyakubja, on account of his having turned out a spendthrift and become addicted to vouthful follies, he must have been more than eighteen years old before his expulsion or before, say, A. Vk. 807. This carries us back to A. Vk. 789 at the latest as the date of his birth, which would give him a life of over one hundred and one years at least. The facts about Vakpati, as given in the Charita. the Kos'a Prabandha and the Prabhâvaka-charita are even more liable to suspicion as a Jain forgery than all the dates about king Ama.

He belongs to the kingly race of the Paramaras (Powars) and is in the service of king Dharma, king of Lakshanavati. Rajas'ekhara places this city in the Deccan, of which, however, he makes the Gaudades'a a part! Vakpati is an admirer and friend of Bappabhatti when the latter is at the court of Dharma. He is an honoured servant of his master, but he betrays his interests by causing the Buddhist scholar, Vardhanakunjara, to gargle out the pill of invincibility

from his mouth, so as to ensure the success of Bappabhatti, and the forfeiture of the stake of his own master. king Dharma. Then it is not till Yas'odharma, the king of some unnamed neighbouring kingdom, overthrows the kingdom of Lakshanavatî and sends Vakpati into prison, that the latter writes his Gaudavadha. As soon as he shows it to Yas'odharma, with whom it has nothing to do, he is set at liberty. He then goes to Gopagiri, and writes his Mahumahaviyayo, which he himself has told us he had written long before he composed the Gaiidavaho. But the most significant statement is that which contains the particulars of his conversion to Jainism. Bappabhatti gocs, sees, and conquers the poet into a convert, and that too when the poet had to gain nothing by his change of faith, when he was at the end of his life, and when he was a sannyasi. The story is told as if there were no connection between Vakpati and his friend and patron Yas'ovarma, the great king of Kanauj and the father of Âma, although it is that king whom he has eulogised in his poem, and whose achievements he has celebrated. The whole story of the life of Bappabhatti is little better than a fabrication intended to show how easily he converted such great kings as Ama, defeated such learned scholars as Vardhanakuijara, and made even such poets and sannyasis as Vakpati abjure their faith and become Jains when they were on the point of death. There is little or no reliance to be placed on the Jain stories, which, therefore. cannot claim any right to correct the dates of the Raiatarandirâ. Even if we leave out of consideration the extreme precocity of Bappabhatti, who is elevated to

the rank or Suri of Acharya at the age of eleven years. and who becomes, on account of his learning, the chosen preceptor of king Âma even before that date, the whole Prabandha has such a look of the miraculous about it, that little evidence can be derived from it for the purpose of correcting any inaccuracies of dates in such a work as the chronicle of Kashmir. All the credit that the Jain stories have a right to claim is, that king Ama was, perhaps, the son of Yas'ovarmâ, and was known to have been one who favoured Bappabhatti, that Dunduka was the son of Ama, and that Bhoja* was the son of Dunduka, and that he also favoured the Jains, that the poet Vakpati was known to them, that his works were read and admired by them, and that he was believed to have lived about, not at, the time of Bappabhatti. The oldest tradition about Bappabhatti's age appears,

Genealogy according to the Jains. YAS'OVARMA. ÂMA DUNDUKA. BHOJA, Genealogy
according to the Benares
copper-plate.
DEVAB'AKTI,
VATSARÂJA.
NÂGABHAȚA.
RÂMABHADBA.
BHOJA DEVA,

^{*}There seems to be little doubt that this Bhoja is identical with that of the Devgarh inscription. (General Cunningham's Arch. Surv. of India, Vol. X. 1880, pp. 100 fgg.) dated S'ake 784 or A. D. 862 (Sainvat 918). The latter has been indentified by general Cunningham with the Bhoja of the Gwalior inscriptions, dated Sainvat 933 or A. D. 876. Bappabhatti must have lived years after the date (Sainvat 895) of his death as given by his Jain biographers! It may here be observed in passing that General Cunningham's identification of the Bhoja of the Gwalior and Devgarh inscriptions with the Bhoja of the Benares copper-plate inscription cannot be correct, if the Jain accounts are to be and I think in that particular they should be believed. For the following table will show that the two cannot be the same:—

doubtless, to be that which speaks of him as having been born after thirteen centuries had passed from the death of Mahavira, without specifying the particular date of his birth. Those works which assign him a particular year, month, and day, deserve no credit for their trouble in forging those and other details. The date of his having put up the top-image at Mathura, given in the Tirthakalpa would be correct, if it was obtained from an inscription, but the date A. Vk. 809 of his birth, given in the same work is a clumsy fabrication of a detail, which results in the absurdity of making him put up the image four years before he was born.

If it is sometimes useful to speculate on the origin of obvious but strange errors, I may perhaps be permitted to suggest that for the origin of the story of YAS'ODHARMA, the king of a neighbouring kingdom, having first imprisoned Vakpati and then liberated him when he wrote his Gaudavaho and showed it to him, we have probably to look in a misreading of 'Yas'ovarmâ' the hero of the poem, into 'Yas'odharma' by the ignorant Jain Yatis, who afterwards wrote charitas of Bappabhatti or added to one already existing, the strange incident of Yas'odharma, his killing of king Dharma in battle, and his imprisoning and afterwards liberating the poet. All the MSS, on which our edition is based invariably read Yas'ovarmâ throughout, and so does the Rajatarangini (both the Calcutta and Mons. Troyer's editions) as the name of Våkpati's patron. It is interesting to remember that in the Jain form of the Devanagari characters the letters 4 and 4 are so similar as easily to lead to a confusion of the one for the other.

One cannot help seeing a strange mixture of cor.

rect or nearly correct tradition with a great deal of absurd fiction in the reference to Vakpati, intermixed with the story which the Jains have written about Bappabhatti.

NOTE III.

[THE Rajatarangini AND ITS CHARACTER AS A HISTORY.]

As I have relied chiefly upon the Rajatara gini of Kalhana in establishing that Lalitaditya's accession occurred in 695 A.D., and, consequently in placing Yas'ovarmâ and his eulogist Vâkpati in the latter part of the 7th and the first part of the 8th century, the question naturally arises: how far is Kalhana to be regarded as a trustworthy chronicler of the dates and events of the king of Kashinir? Unfortunately, in India, authors writing about kings as purely human characters, and about purely human events, especially with dates, are rare; and unfortunately, those that write about the two are so justly chargeable with the fault of writing for effect, and with using most extraordinarily exaggerated language, that it should not be a matter for wonder if scholars should at first distrust a solitary writer like Kalhana, when he comes forward and claims to be heard as a chronicler of actual events recorded historically, especially when he writes in verse, and writes, to a certain extent, as a poet. When every one, whom you have known, has told fables or at least has mixed a little truth with manifold falsehood or exaggeration, you would doubt whether you could believe your eyes and ears when, as a singular case, somebody comes forward and claims to be heard as a

U (Gaiidavaho)

historian or as a chronicler of true events. Naturally enough all the presumptions would be against the veracity of the solitary witness. Under other circumstances he would be accorded some considerable credence; but here, in the company of storytellers, he would be required first to prove his veracity and even to demonstrate it throughly before he can get a hearing; and, if that is impossible or difficult to accomplish owing to the nature of the evidence offered, the witness is sure to be told that unless he is corroborated by a perfect stranger he is entitled to no credit what soever.* If he stammers or hesitates in his speech by a natural defect, he is suspetcted to do so because he finds it difficult to be straightforward in his cooked up and false narrative. If his interpreters have not quite correctly understood him, their difficulties are but too convincing a proof of the want of veracity in the witness, because all presumptions are against him.! Further if one person,

^{*} See Professor G Bühler, Journal, Bombay Branch, Royal Asiatic Society, Extra Number, 1877, page 59; also Professor Max Müller's India: What can it teach us'r p. 359.

[†] Kalhana's style has a great many peculiarities which appear to have contributed somewhat towards the unfavourable estimate which some scholars have formed of his work. He often uses words and phrases which are unfamiliar to general readers, and his constructions are frequently far from being easy. He is full of vocables which appear to be provincial, and uses ordinary words in very unusual senses.

[‡] Though we are to be thankful for the Calcutta Edition of 1835, it cannot be too much to say over and over again, that it is full of mistakes, and appears, to have been every carelessly and unscrupulously corrected by the Editors, who must have supplied numerous deficiencies from no better sources than their imagination or their ingenuity, not very much controlled by any recognised rules of criticism. As for M. Troyer's French Edition, it is little better than the Calcutta

under the circumstances we have here set forth, has refused to believe part of his narrative, everybody else, without seeing him and examining him personally, is but too apt to follow suit, and to say that he cannot believe him. Part of his evidence is hearsay, though hearsay at secondhand only, and the rest, such as consists of what he knows personally. Though he distinguishes between the two kinds, and sets forth the names of those from whom he received his hearsay, and is even careful to say which of his informants he believes and which he does not, and though he tells you which part of his hearsay information is of a doubtful character, you would suspect that, as all presumptions are against him, he will in all likelihood exaggerate or falsify by adding to or cutting down the secondhand statements of his informants, and would say, that, unless those informants are produced before you and examined by you, you would not believe the hearsay evidence of the witness, as even hearsay. Even the dress and appearance of the witness would prejudice you against him. He is rough, you will say, he is unrefined, he appears to hide his feelings and his thoughts, and his inside is not transparent through his countenance; and all this you would put against him as indicative of a desire to deceive you. If at times his answers appear to be very easy to understand and coneistent, you would feel inclined to say that that is the result of an endeavour to make falsehood look like truth, because for sooth the nature of that part of his parrative is such that its details cannot be consistent.

Edition, though in some respects considerably worse. See Prof. G. Bühler, Journal, Extra Number, Bombay Branch, Royal Asiatia. Society, 1877, pp. 55 ff.

This is not very far from what has actually happened to the author of the Rajatarangini, the only work hitherto discovered in India having any pretensions to be considered as a history, or at least as a chronicle of human events brought about by human means, and narrated for the most part in human ways.

Kalhana wrote in S'ake 1071-72 or A. D. 1149-51. But the period to which his narrative extends begins, according to him, from 1184 B.C., and comes down to the year A. D. 1151, or a length of over 2333 years. Indeed, he takes cognizance of a previous period of 1266 years which preceded B. C.1184, as one during which some fifty-two princes reigned in Kashmir, but gives no account of them because he found no records about them existing in his time. Indeed, even the names of many of them are unknown. Accordingly all that he does in regard to the pre-historic period of 1266 years is to enumerate as many of the pre-historic fifty-two kings as he can, and perhaps in the order in which they were believed to have reigned, and, after enumerating such public monuments as their names were connected with as their founders or promoters, proceeds at once to his main narrative which begins with king Gonarda III. whom he places in B. C. 1184. As the pre-historic period of 1266 years is a blank on account of "no poets having recorded the deeds of the kings" who reigned during that period, or rather because the records of that period were lost, and as he is enabled to give a narrative of the subsequent period because poets have preserved its history, he pours out his thanks to the ancient members of his fraternity thus:

'Worthy of obeisance is that indefinable virtue of good poets which is superior [in sweetness and immortality] to a stream of nectar, and whereby they preserve their own bodies* of glory as well as those of others.'

'What men, other than poets who resemble Praja-'pati, and who are skilful in producing lovely things, 'can place the past times before the eyes of men?'t

'If a poet can realize with his genius things which everybody cannot comprehend, what other indication is wanted that he has the divine sight?' ‡

" बन्धः कोपि सुधास्यन्दास्त्रन्दी स सुक्रमेर्गुणः। येन याति यज्ञःकायः स्थैर्यं स्वस्य परस्य च॥

On यदा:काय:, 'body of glory,' 'the body known as glory,' see Gaüdavaho 945. The expression 'body' is used to justify the comparison, implied here and expressed in the next vece, of poets to Brahmadeva or Prajápati who produces our bodies. सुधारवन्दादाः literally, 'that attacks and defeats a stream of nectar,' 'is superior to,' &o. It is equivalent to सदारवन्दाभिभविता.

कोन्यः कालम् अतिकान्तं नेतुं प्रत्यक्षतां क्षमः : कविप्रजापतीस्त्यक्त्वा रम्यनिर्माणशालिनः १. ४.

The author does not mean that in being compared to Prajapati, poets, who write about kings and their doings, make history out of nothing, but that they resemble Prajapati in giving beautiful shape to well-known facts, just as the latter creates material bedies with matter already existing in the world.

‡ न पश्येत सर्वसंवेधान् भावान् प्रतिभया यदि । तदन्यद् दिव्यदृष्टित्वे कि.मिव श्वापकं कवेः १.५.

The author means, that that which bears witness to a poet being gifted with the divine sight is that he should be able to see, not what this or that single man may see, but everything which every man sees. That is, he should be able to see or know everything, and should not have a limited vision, as other people have. Ard if a poet does not see everything, what other proof can he give his divine sight? None. The translation given above is not literal, but gives the sense. The poot should know what all men put together know.

'There is no history of fifty-two kings of Kashmir, beginning with Gonarda 1., who in the Kali-yuga, were contemporaries of the Kurus and of the sons of Kunti,* forsooth, because, in consequence of the evil deeds of those rulers of the earth, there were no poets to produce their bodies of glory'.

'Obeisance to that energy, naturally great, of poets, 'without whose favour even those mighty kings are not remembered, by enjoying the shadow of whose tree-like arms this earth, with its oceanic girdle, used to feel safe from danger from all quarters.

'Even those who sat at ease with their feet on the temples of elephants, who even obtained prosperity, nay those even in whose places once dwelt young damsels fair as moons shining in the day, are not thought of even in dreams by this world, as if they never existed, though they were once the foremost on earth! But why praise thee a hundred times, O. brother, work of good poets? Suffice it to say, that the world is blind without thee.'

तत्र कौरवकौन्तेयसमकालभवान् कली ।
 आ गौनदात् स्मरन्ति सम न द्वापत्राशतं नृपान् ॥ १.४४

स्मरान्ति स्म, scil. जनाः, do not remember, have not records of, nothing is known of.

† तस्मिन् काले धुवं तेषां कुकृतः कास्यपासुजाम् । कर्तारः कीर्तिकायस्य नाभूवन् कविवेषसः ॥ ४५ ॥

घुनम्, 'because, I should suppose,' 'as if on account of.' कादवर्षा is an ordinary name of the earth, so that कादवर्षा प्रज्—पृथ्वी पुज्. की तिकाय र कियो प्रचार 'makers or creators of the body by glory, in the shape of poets.' Kalhana does not really mean that no poets wrote about the deeds of the fifty-two kings. See infra, note* page clxx.

मुजतरुवनच्छायां येषां निषेय्य महौजसां जलक्षिरसना मेदिन्यासीद् असावसुतोभया । Of Kalhana's regard for facts and for the impartial chronicler of facts, the following will give an idea:

'That virtuous poet alone is worthy of praise who, free from love or hatred, ever restricts his language to the exposition of facts.'*

What his materials were for the narrative, extending over 2333 years, and what he thought of them, and what value he attached to them, will appear from the following verses in his introduction:

'The oldest extensive works, containing the royal chronicles, have been lost in consequence of the work of Suvrata, who condensed them in his narrative in order that their contents might be easily remembered.

'Suvrata's poem, though it has acquired fame, is 'not easily understood, being difficult, owing to a 'pedantic show of learning.

'Owing to some strange want of attention there is 'not a single part of Kshemendra's 'Chronicle of 'Kings,' that is free from mistakes, though it possesses the merit of poetry.'

समृतिमंपि न ते यान्ति क्ष्मापा विना यदनुष्यहं प्रकृतिमहते कुर्मस्तस्मै नमः काविकमंणे ॥ वेप्यासिन्नमकुम्मशाथितपदा योपि श्रियं लेभिरे येषामप्यवसन् पुरा युवतयो गेहेच्बहश्चन्द्रिकाः । तालोकोयम् अवैति लोकतिलकान् स्वप्रेप्यजातानिव स्नातः सत्काविकृत्य कि रतुतिहातैराधं जगत् त्वां विना ॥ १. ४५, ४६.

श्राच्यः स पव गुणवान् रागद्वेषवादिष्कृतः ।
 भृतार्थकथने यस्य स्थेयस्येव सरस्वती ॥१. ७.

This gives as good a definition of an honest chronicler as we could wish for, even in our own age of historical accuracy.

† विस्तीणाः प्रथमे ग्रन्थाः रस्त्यै संक्षिपतो कवः ।
सुन्नतस्य प्रवन्धन छिन्ना राजकथाअयाः ॥ १, ११,
या प्रथाम् अगमन्नीते सापि वाच्यप्रकाशने।
पाटवं दुष्टवेदुष्यतीना सुन्नतभारती ॥ १, १२,

But his claim to be heard he bases upon the two facts, viz., first, that he examined and compared a large number of works on the ancient history of Kashmir, and second, that he used inscriptions of former kings, genealogical tables, and works forming memoirs of famous persons:

'I have examined eleven works of former scholars 'which contain the chronicles* of the kings, as well 'as the doctrine of the sage Nila (i.e. the Nilapunana)

'The edicts issued at the coronation of former kings, inscriptions on ancient objects with which those kings were connected, laudatory scrolls containing genealogical lists, and memoirs of renowned personages having been examined, I have removed all trouble caused by errors.'

केनाप्यनवधानेन कविकर्मणि सत्यपि। अंशोपि नास्ति निर्दोषः क्षेमेन्द्रस्य नृपावली ॥ १. १३.

दृष्ट्रेनुस्वनीवा 'hard on account of bad learning'.

* दृग्गाचरं पूर्वसृरिधन्या राजकथाश्रयाः। मम श्वेकादश गता मतं नीलमुनेरपि ॥ १. १४

As to the character of those previous chronicles, see further on, translation of sloka 9.

† इष्टेश्च पूर्वभूभर्तृपतिष्ठावस्तुशासनैः। प्रशस्तिपद्रैः शास्त्रेश्च शान्तोऽशेषश्चमछमः ॥ १,१५.॥

पूर्वभूभतृपानिधावस्तुशासनेः i.e., पूर्वभूभतृणा संबन्धिन्यः प्रतिष्ठाः अभिषेकास्तासु तत्ताकालपु कृतानि शासनानि तथेव पूर्वभूभतृणां संबन्धिन तस्त्रामधारकाणि वरतृशासनानि देवाक्यमठादिषु भृतुधभैशालादिषु असिपरशादिशकेषु च वर्तमानानि तैः। When kings are installed and crowned, edicts are issued for the purpose of announcing the fact, or for remitting certain taxes and imposts, or for stopping certain practices, such as the slaughter of animals for sacrifice or food, or for declaring certain rules of policy which the king crowned will follow, or granting lands and allowances to temples, monastories, or to individuals. These, would be called प्रतिश्वासनानि.

As for the fifty-two kings who reigned before Gonarda III, the author has told us what his sources of information were in the following verses:

Resides these there are others, such as those inscribed on temples and other public buildings erected during their reigns as by them or by private individuals, on copper-plate grants made by them at other times than that of their coronation, on stone, wooden, and metallic pieces of household furuiture, such as ornamental plates and salvers, on which the makers or donors, especially if patronized by or connected with the court of the king, have inscriptions engraved containing the name of the king and possibly those of one or two of his ancestors, his date, &c. These are the inscriptions which Kalhana refers to as पूर्वभू अवृत्रवृद्धावनान.

प्रशास्त्रपृष्टे: A patta is a piece of cloth to paint a picture upon, also on which the names and deeds of one's ancestors are eulogistically described. As the astrologer (ज्योतिवंद्) has his soroll containing events of the past and of the future year, which he reads in every family and in every temple on the new years day (Chaitra : udi 1), so the Chârana or Bhâta, or court bard, has his so oll of the king's ancestors, in which their names, their great and valorous deeds, their renowned virtues and their victories, are poetically described. The scrolls are sometimes read by the bard to the family circle and their friends on certain household occasions such as the Sraddha. marriages, &c. There are, what the author calls 95167931:, a term which subsequently came to be applied to short poetical or prose works, even when written on paper instead of on scrolls of cloth, and even when they were incorporated in long inscriptions engraved on stone slabs. The latter are also, perhaps, included in the signification here of the term. The practice of court or hereditary or professional bards reading to their masters or patrons the eulogistic accounts of their forefathers contained in their books and written by their (the bards') ancestors from generatian to generation on festive occasions, is still in vogue in western India. These poets are technically called Vahivanchas that is to say, readers of vahis or manuscript books.

আইম. This has been supposed to be a difficult expression. Lassen "takes it to mean books on law, *Dharmaśństras*;" while Professor Bühler says: "The S'astras, the works on the various sciences, or, to use a "short expression, the *Manuscripts* of Sanskrit books, which in

Out of the fifty-two kings of whom there is no history on account of the loss of the chronicles, four, viz. those beginning with Gonarda I., have been obtained from the Nilamata (i.e. Nilapurâna).'*

"Kashmir mostly give at the end some information regarding "the author, together with the date." Hiouen-Thsang, when speaking of Buddhistic literature, especially in connection with the synods held by Kanishka and Aśoka, uses the word somewhat freely, as abhidharma-S'ástra &c. pretty much in the way we may use siddhânta, or nibandha. See Hiouen-Thsang, passim. But it is certain that Kalhana uses the term neither in the sense indicated by Lassen, nor that suggested by Professor Bühler, nor that in which it is found used in Hiouen-Thsang. His sense of the term must be as definite as that of S'asana and Prasastipatta, and the word as a name must refer to a particular class of literature, and so it does. It means memoirs of renowned personages, or biographical works. historical sketches of the lives of famous persons, which we usually call charitas. In this definite sense the word is actually used by Jain writers. Thus the Prabhávaka-charita, at the close of the memoir of Vriddhavâdî and Siddhasena, says,

> इत्यं पुराणकविनिर्मितशास्त्रमध्याद् आकर्ण्यं किचिद् उभयोरनयोश्चारित्रम् । श्रीसिद्धवादिकिचवासर्वसिद्धसेन-वादीन्द्रयोहदितम् अस्तु थिये मुदे च ॥ VIII. 79

See also the last couplet of the *Prabandha-kośa* copied in the footnote at page exxxvi. Also page clii, footnote*.

 द्वापञ्चाशतम् अस्त्रायभंशाद् यान् नास्मरन् नृपान् । तेभ्यो नीलमताद् दृष्टं गोनदादिचतुष्टयम् ॥ १. १६

It appears from this that in Kalhana's time the tradition was current, that records of the prehistoric fifty-two kings had once existed, but that they had been lost. When in stanza 45 the author says, that no poets had celebrated the doings of those kings, he is not apparently to be understood literally, as is shown by the particle भूत्रम्, 'as if.' In the following lines also the poet repeats that the records had been lost, not that they never existed:

भाग्नायभङ्गाविनैष्टनामक्त्यास्ततः परम् । पञ्जित्रक्तमहीपाना मन्ना विश्वतिसागरे । १. ८३. 'Formerly the great Brahman ascetic* Helaraja composed a chronicle of kings, containing twelve thousand couplets: Padmamihira having examined that work gave, in his own book, the eight kings beginning with Lava and preceding As'oka.'

'Further, the five kings among whom As'oka is the first, S'rî-Chhavillâkara has declared, are out of the fifty-two. For here is his s'loka:'†

'The five kings from As'oka to Abhimanyu, who have been mentioned, have been taken by the ancients out of the fifty-two and not out of any other list.'

If so many previous scholars had already written on the subject of the ancient and modern kings of Kash-

> मह्म बद्धा द्वादशिभर्यन्थसहस्तैः पाथिवाविष्ठः । प्राङ्ग महाव्यतिना येन हेलाराजद्विजन्मना ॥ १. १७ तन्मतं पद्मिष्टिरो दृष्ट्वाश्लोकादिपूर्वगान् । अष्टौ लवादीन् नुपतीन् स्वास्मिन् प्रत्थे स्वदर्शयतः ॥ १. १८ ॥

On महान्नतिना हेलाराजदिजन्मना, see Professor G. Bühler, loc. cit.,

p. lxix.

† येईप्यशोकादयः पञ्च श्रीच्छविछाकरोऽनवीत् । तक्तृ द्वापञ्चाशतो मध्यात् श्लोकस्तस्य तथा द्ययम् ॥ १९ श्रीशोकाद् श्रीभिमन्योये प्रोक्ताः पञ्च महीसुजः । ते द्वापञ्चाशतो मध्यादेव लब्धाः पुरातनैः ॥२७॥

Do these lines not warrant a suspicion that, like some of us Kalhana would have desired to place within the historical period two or three of those kings whom we call historical—Asoka, Jalaukas Dâmodara, Kanishka (with Hushka and Jushka), and Abhimanyuand whom Kalhana also seems to have regarded in the same light, because he places them immediately before the historical period, but that he placed them before the historical period on the authority quoted, of S'rî-Chhavillakara? If so, it is not Kalhana, but his predecessors who are responsible for assigning to a period before Gonarda III., the king of whom alone we know anything from independent sources.

ং So I would propose to read instead of লয়ানাৰ অমি.°

mir, what, it might be asked, was the object of the author in undertaking the task of writing the Rajatarangent? The answer which Kalhana gives is, that there was no one continuous and complete chronicle of the whole period from the time of Gonarda III up to his own; that the different works which already existed related to different parts of the period, and so far as they treated of the same kings, they differed in their narratives, that some of them were wrong, others not very intelligible or clear; that people did not care to read all the works to get an idea of the whole period; that he wished to point out the moral of many of the events which filled that period; and that he undert, kes the work of compiling a general history of the whole period, because the subject was lying neglected in every respect and by everylody. Kalhana observes: '[when kings are overbearing] in the prosperity of ' their times and their territories, or [when they are 'grieved] at the adversity of the same, this [Raja-' tarangini] which contains soothing narratives which ' are so many medicines, will be useful [as furnishing ' those medicines | to those kings.'*

इवं नृपाणाम् उल्लासे ह्राम वा देशकालयोः । भेषज्यमृतसंवादिकथायुक्तापयुज्यते ॥२१॥

Literally in the prosperity or adversity of place and time, this [Râjatara njini], which possesses soothing narratives that are like so many medicines, will be useful to kings. Construe: देशकाल्योः उद्यासे हासे वा कृति वयं राजतरिक्षणी सेवज्यभृतसंवादिकथायुक्ता स्ती नृपाणास् उपयुज्यते Perhaps संवाद would have been a better reading in place of संवाद. By देशकाल्योः उद्यासे द्वासे वा the poet means "the gloriousness of their kingdoms and the prosperity of their administrations." देशकाली may not

^{*} Here the author proceeds to explain the object or use of writing his book. First, to whom will the book be useful? He answers:

- 'Or" even apart from that [use], what wise man 'does not delight in such a composition, which con-' tains endless transactions of ancient times?'
- Bearingt in mind the life, short, as a momentary ' flash, of created beings, let the predominane in this ' work be observed of the sentiment of disgust with ' the flitting and momentary things of this world.'
- 'Therefore, let this Rajatarangini (lit. River of ' Kings), which is beautiful with a vivid spring of rasa ' (sentiment), be imbibed with your ears which are 'like mothers of pearls.'!

The nature of Kalhana's use of the authorities consulted by him, and the merit he claims for himself is set forth modestly in the following verses:

be inaptly paraphrased by राष्ट्रम् , and the whole phrase illustrated by the following verse in the VIIIth Taranga:

> मायाप्रयोगान् अन्योन्यम् उद्दिश्य स्पृश्नतोद्धयाः । क्षांभेश्वांऽभजद् राष्टं त्रामोद्धासविलोलताम् ॥२८८॥

* This plaims a large sph re of usefulness for the book, viz., the interest which all readers take in ancient history. The poet's words are संकानतपाक्त वाननत्ववहारः सचेतसः।

कर्षेद्रशो न संदर्भो यादे वा हृद्यंगमः ॥२२॥

t The purport of the couplet is to describe the nature of the prevailing sentiment (TH) that will characterise his poem. The vanity of hand greatness, the flitting nature of all earthly honours and the consequent disgust created by the reading of stories connected with them, form the moral which the poet wishes to point out in his book. The words are:

> क्षगभिक्काने जन्तूनां स्फुरिते परिचिन्तिते । मुशीभेषेकः शान्तस्य रुप्तसात्र विचार्यताम् ॥२३॥ 1 तद अनन्द (सस्यन्द सुन्दरेथं निपीयताम् । श्रोत्र शक्तिएटै: स्पष्टसङ्गराजतराङ्गेगी ॥२४॥

On FIERR' see Professor G. Bühler, los. cit., page lxx., note on stanza 24.

'Although I narrate again the subject-matter of chronicles which others have written, the virtuous ought not to turn their faces from me without hearing my reasons.'*

'What genius can be exhibited when men of modern times compile in their own books accounts given by those who died after composing each the history of those kings whose contemporary he was? Hence in this narrative of past facts—a subject which is neglected in every respect—my endevour is simply to compile.' †

Nor is the mention of inscriptions and scrolls or laudatory genealogical lists in his introduction the only reference to those authorities. He often mentions them in the body of his narrative as authorities for certain statements which he makes. For example, in I. 349. describing the character of king Gopåditya, he

पूर्वेर्वद्धं सथावस्तु माय भूयो निवधाति । प्रयाजनम् अनाकण्यं वैमुख्य नोचितं सताम् ॥८॥ १ दृष्टं दृष्टं नृपोदन्तं बद्धा प्रमयम् ईयुषाम् । अवीक्षालभवेर्बाती यत् प्रबन्धेषु पूर्यते ॥९॥ दाक्ष्यं कियद् इदं ? तसाद् असिन् भूतार्थवर्णने । सर्वप्रकारस्खलिते योजनाय ममोद्यमः ॥१०॥

पूर्वते, 'is compiled,' 'is transferred so as to fill the book.' Observe that the author speaks here of the previous chronicles as having been written by contemporary writers, and that he calls himself modern in comparison with them, which shows that, in his opinion at all events, the former chronicles were besides being ancient, works written by authors who narrated contemporary events. दाइचं दिखद the poet means that no great genius or ability is required for a mere compiler like himself. स्वतार रखाई ते 'that has fallen in every way,' that is 'which has been allowed to drop or lie neglected in every respect.'

योजनाय, 'to put together,' 'compile.'

says that he reigned for sixty years,* 'he who did not 'allow the slaughter of animals except for sacrifices, 'and whom the laudatory scrolls of genealogical lists 'describe as having enjoyed fame as the most excellent of kings.'

The whole narrative bristles with the names of towns, cities and villages mentioned as having been built by most of the kings after whom they were named, and of temples, Buddhistic monasteries, stupas, convents, rest-houses, guest-houses, bridges, palaces and other public works erected by the kings, their wives, mothers, brothers, and their ministers or dependents, most of which were extant in the time of the author. There must have been many records connected with them, which Kalhana doubtless used as materials to check his other materials in fixing the dates of the kings, the durations of their reigns, or their places in the list.

Another remarkable feature of the work is the names of a great many authors and poets who flourished or found patronage in Kashmir, and who are mentioned both in connection with the reigns of the kings who patronized them, and in connection with the works they wrote. It is not disputed, that a large number of the literary productions of those authors existed in the time of Kalhana, though they have disappeared since. Some of them must have furnished the materials for the Rajatarangin, or authority for the dates and other incidents given by its author.

उत्तमो कोकपालोऽयम् शति लक्ष्म प्रशस्तिषु ।
 यः प्राप्तवाण् विना वर्ष चक्षमे न प्रशुक्षवम् ॥३४६॥

INTRODUCTION.

As the first three Tarangas are much discredited on account of some very flagrant improbabilities and even an impossibility—that of the duration of Ranaditya's reign—which they contain, so much so that some scholars seem prepared to throw overboard all the kings in that period about whom no independent evidence is forthcoming, it may be interesting to see how many of the kings mentioned therein are connected with buildings, celebrated writers or authors, &c.

authors, &c. Non-historic period. 1 Gonarda I. ... 2 Damodara 3 Yas'ovati, queen 4 Gonarda II , 5-39 Thirty-five kings whose names are not preserved. 40 Lava.....(1) built the city of Lolora (2) granted the agrabara of Levara in Ledari. 41 Kus'es'aya(1) granted the agrahara of Kuruhara 42 Khagendra(1) granted the agrahara of Sakhagi. (2) made the agrahara of Khunamusha 43 Surendra(I) built the city of Sauraka near the Darada country. (2) built the vihara called Narendrabhavana in that

city.

(3) built the vihars of Sau-

vasa in Kashmir.

NOTE III-RĀJAŤARĀNGIŅĪ KŠ HISTORY. OLXXVĀ

44 Godhara	(1) granted the agrahara of Hastis'ala.
45 Suvarņa	(1) built the canal called Suvarṇamaṇi in the dis- trict of Karâla.
46 Janaka	(1) built the vibâra and agrabâra of Jâlora.
47 S'achtnara	(1) made the agrahara of S'amanga (?) and S'as'anara (?)
48 A'soka	(1) spread Buddhism by building series of stûpas in S'ushkaletra, along the Vitastâ and in other places (read ফুৰুইস্বিন- বোৱা in 1. 102). (2) built the city of S'ri- nagara.
ecologomento es aprinto - a	(3) substituted an enclosure wall of stones in place of the one of lime round Vijayes'a.(4) built the two palaces
	near Vijayes'a, named As'okes'vara.
49 Jaloka	 (1) made the agraharas of Varavala and others. (2) His queen Is'ana-devi established groups of images of the divine
	mothers on gates and similar other places.
w (Gaüdav aho)	

- (3) he encouraged pilgrimage to Sodara other holy places.
 - (4) consecrated the shrine of Jyeshtharudra in S'rinagara, in rivalry of the shrine of Nandis'a that was situated at a great distance with a tirtha called Sodara attached. and caused another Sodara-tirtha to rise near the new shrine.
 - (5) built a vihâra called Krityas'rama (इत्याश्रमम्, Troyer's edition), and established an image of Krityå-devi.
 - (6) built a stone-wall of enclosure round Nandikshetra.
 - (7) presented a seat of articles of worship, made of precious stones, to Bhûtes'a.
- 50 Damodara
- (1) built the bridge called Gurusetu in the city built by him on the Dâmodara-sûda.
- Kanishka.
- Hushka, Jushka, and (1) each built a city called Hushkapura, Jushkapu ra, and Kanishkapura,

NOTE III-RAJATARANGINI AS HISTORY. CIXXIX

52 Abhimanyu

after their respective names. (2) Jushka built a vihâra. (3) Jushka built the city of Jayasvamipura. (4) the three built mathas and chaityas in the country of S'ushkaletra. (1) granted the agrahara called Kantakautsa. (2) dedicated a shrine to S'iva, called after him. (3) built the city of Abhimanyupura. (4) patronized Chandra and other grammarians. (5) introduced the Mahábndshya (of Patanjalı) into Kashmir. (6) Nagarjuna, the Bodhisattva, was his contemporary. (7) restored the worship of shakes, &c., as prescribed in the Nelapurana.

Historic period.

		*		of V	ates'var	8.	
4	Ravaņa	•••		(1) est	ablished	the	shrine
8	Indrajit	17.	***	***	•••	•••	
2	Bibhishana.	** 1	,	***	···		
	Gonarda III		•••	• • •	***	•••	

introduction.

**			(2) built a matha having four halls, wherein he consecrated the image of Vates'vara, and dedicated the kingdom of Kashmir to the god.
5	Bibhishana II.		
6 Nara or Kinnara		ra	(1) burned thousands of vihâras, and resuming their lands, give them to Brahmans.
ar.			(2) built a city called Kin- narapura on the banks of the Vitasta, which a Naga afterwards burnt.
7	Siddha	• •••	•••
8	Utpalaksha		•••
9	Hiranyaksha	• •••	(1) built a city which he called Hiranyapura after himself.
10	Hiranyakula		120 010
	Vasukula		
-	Mihirakula	• •••	(1) built the shrine of Mi- hires'vara in S'rinagara.
			(2) built a city called Mihirapura in Hola.
		•	(3) granted thousands of agraharas to the low Brahmans from Gandhara.
•		 ?	(4) similarly favoured the barbarous Daradas and Bhattas.

note III-rājatabaņģiņi as history. Olyxxi

	Baka			the riverse draku (1) built Bakes (2) led an Bakâv	ver ca lya. the 'a. iver ca 'ati ir	e course of alled Chan- sbrine of alled by him ato a lake. ity of Lava-
	Kshitinanda		•••	•••	•••	•••
	Vasunanda	•••	•••	•••	••••	•••
	Nara	•••		•••	• • •	•••
17	Aksha	•••	•••	(1) built Vibhu	-	e vihâra of]
				(2) built Aksha	-	e vihåra of]
18	Gopåditya		•••	of Sal- Kahad pura, S (read exaggrif exaggrif (2) conse of Jyes (3) grant of Gop Brahn des'a. (4) estab	shola (igram S'amar स्वोल मेथान in I. cratec shthes sed the a in nans f	345.) d the image vara. e agrahāras Gopādri to rom Ārya-
Č.		•		-		ns in Vas'- er districts,

ı			and granted them agra- hâras.
19	Gokarņa	****	(1) built the shrine of Gokarnes' vara.
20	Narendra a khila.	lias Khin	 (1) dedicated many temples to Bhûtes'vara and a temple to the goddess Akshayint. (2) His spiritual guide or teacher, Ugra, built the temple of Ugres'a, and established a Mâtrichakra, or group of images of the divine mothers.
21	Yudhishthir	rs	***
	Pratapadity		***
	ace of Vikra	•	
	Jalaukas	amaditya	•••
		•••	(T) 1 1 1 1 1 - 11 - 11 1 - 11 - 11
24	Tunjina		 (I) he and his queen built the shrine of Tunges'vara and dedicated it to S'iva. (2) they built the city of Katika. (3) Chandraka the dramatist flourished at the time. (4) a terrible famine occurred, caused by snowstorms.
" <u>,</u> 's			(5) his queen Vakpushta granted the two Agra-

NOTE III-RAJATARANGINI AS HISTORY. CIXEXIII

haras of Katimusha and Yamusha.

- (6) she established a sattra or annasattra at a place where she afterwards burned berself as a satt, where poor people and fatigued travellers are "still fed." (II. 59).
- 25 Vijaya ... (1) built a town round Vijayes'vara.
- 26 Jayendra ... (1) Is'ana was the teacher of his minister Sandhimati.
- 27 Sandhimati ... (1) established one thousand S'ivalingas every day, groups of which cut into slabs of stones "are still found." (II.133).
 - (2) granted large villages for the maintenance of the Lingas The villages "are not now continued" (II. 136).
 - (3) built great palaces, and established great Lingas, great Nandis, and great Tris'úlas.
 - (4) built a temple and dedicated it to S'iva, and called it Sandhis'vara. after himself, and another, dedicated to

the same god, calling it Îs'es'vara after his teacher; built temples of Khedâ and Bhima; and filled the whole country with mathas, idols, Lingas, and palaces.

28 Meghavahana...

- (1) put a stop by proclamation on his coronation day to slaughter of animals (III. 5, badly emended by M. Troyer from सर्वतो आसमर्थोदा into सर्वतो मानमर्थादा)
- (2) made the agrahara of Meghavana.
- (3) built Yushtagrama.
- (4) built Meghamatha.
- (5) His queen, Amritaprabha, built a vihara called Amritabhavana for the residence of Bhikshus, natives of her country.
- (6) from Lo, part of her native country, came Lostanya the teacher of her father. He was induced by her to build a stupa.
- (7) Yûkadevî, another queen, built a yihâra in Nadavana.

NOTE III-RAJATARANGIŅĪ AS HISTORY. CIXXXV

- (8) Indradevi, another queen, built a vihâra called Indrabhuvana and a stûpa having four halls.
- (9) Khadana, Masma and other queens built other viharas, and called them after their respective names.
- (1) built the temple of Pravares'vara, furnished with a group of images of the divine mothers.
- (2) consecrated various temples and laid foundations in the old capital.
- (3) allotted to the shrine of Pravares's the territory of Trigarts.
- (1) Toramâna struck dinâras in his own name.
- (1) prohibited slaughter of animals throughout the kingdom during his reign.
 - (2) patronized the poet Mentha, the author of Hayagrîvavadha.
 - (3) built and dedicated a temple to Madhusûdana (Vishnu), and called it

29 Pravarasena, alias Tunjina alias S'reshthasena.

30 Hiranya and Toramana.

31 Matrigupta. ..

Mâtriguptasvâmî, the villages granted to which were afterwards (A. D. 814-863) given by Mamma (IV. 702) to the family of his father-in-law.

32 Pravarasena II.

- built the temple of Jayasvâmî in his new city.
- (2) built the first bridge of boats across the Vitasta or Jhelum.
- (3) built a city, which he named Pravarasenapura, on the site of the village of S'arîtaka, and established five goddess es, viz., S'rîsadbhavas'rî and others. The city stood only on the south of the Vitasta.
- (4) Jayendra, the maternal uncle of the king, built the Jayendra-vihara and the Brihad-buddhavihara.
- (5) his minister Morâka built the vihâra called Morâkabhayana.
- (6) the shrines of Vardhamana and Vis'vakarma

NOTE III-RÂJATARANGIŅĪ AS HISTORY. CIXXXVII

(consecrated by him?) were the beauties of his city (read कोभनौ for सीमयो in III. 359. M. Troy er's emendation is wild)

(7) the king richly endowed every temple in his city.

33 Yudhishthira (1) his ministers Sarvaratna, Jaya, and Skan:

dhagupta built vihâras

and chaityas.

(2) Vajrendra, the son of Jayendra, was also his minister, and built the of Bhavachtown chheda.

(3) Kumarasena and others also were his ministers.

34 Narendrâditya......

(1) built a temple called Narendrasvâmî.

- (2) Vajra and Kanaka, the sons of Javendra, were his ministers.
- (3) built an edifice or library for the custody of manuscripts and called it after himself (निजम् III.387).

35 Ranaditya alias Tunjina (1) built two excellent edifices called after himself and after his queen Ranârambhâ, to receive two

- Lingams; but established Hari in one and Hara in the other.
- (2) built the temple of Ranes'vara, dedicated to S'iva. Brahma, a siddha performed the consecration at the instance of the queen (read त्या देव्या III. 458), and established an image called Brahmasattama in his honour.
- (3) consecrated the shrines of Ranasvami and Ranarambhadeva (? or Rambhadeva), and built the matha of the Pas'upatas on the top of the Pradyumna mountain.
- (4) built a hospital for the sick.
- (5) consecrated a shrine of the goddess Senamukht.
- (6) consecrated a shrine of Ranapurasvami, dedicated to the sun, in the town of Simharotsika.
- (7) Amritaprabha, another of his queens, con secrated the god Amri-

NOTE III- RAJATARANGINI AS HISTORY CIXXXIX

- tes'vara to the right side of Ranes'a.
- (8) the same queen, Amritaprabhâ, placed an image of Buddha in the vihâra built by her namesake, the queen of Meghavâhana. (M. Troyer's translation, "Binna, queen of king Meghavâhana," is characteristic of his work).
- 36 Vikramâditya.....
- (1) his ministers were Brahmâ and Galûna.
- (2) the minister Brahmâ built the matha called Brahmamatha.
- (3) Ratnavalî, the wife of Galûna, built a vihara.
- (1) conquered Vankâlâ and established therein a colony called Kâlambya for the residence of Kashmirians.
- (2) made the agrahara of Bhedara in the territory of Madava.
- (3) his queen Bimba (read farm with M. Troyer) consecrated a shrine of S'iva called Bimbes'vara.

37 Baladitya.....

(4) Khankha, S'atrughna and Mâlava, brothers, who were his ministers, built mathas and temples, and also a bridge.

From the above analysis it will be seen, that out of the seventeen kings, whose names are preserved and who belong to what I call the non-historic period, the names of no less than thirteen were connected with foundations, endowments, grants and other monuments, many of which Kalhana must have seen, and of others of which he must have read accounts then extant. In the historic period treated in the first three Tarangas, out of the thirty-seven kings no less than twenty-three had left numerous monuments, grants and similar evidences of their time, their administration, and their liberality. The writings connected with the latter must have helped Kalhana to fix the order and the dates and the durations of the reigns of a great number of them. Of course it is possible that like Romulus from Rome, some of the kings, especially among the earlier ones, may have been imagined from the monuments, the real origin of these being forgotten. But looking to the nature of the monuments and the probability of copper-plate and other grants having existed, that theory cannot eliminate many of the kings.

One large class of miscellaneous inscriptions to which the author refers, besides those on foundation stones, consecration pillars, &c., is that of short inscriptions on objects of household furniture, coins, arms, copper-plates of grants of lands and allowances and similar things (parvabhūbhartri. vastus'āsanāni).

It is well known that old copper and brass vessels, swords, daggers, and other arms have inscriptions, containing the names of kings and their ancestors. These must, doubtless, have been used for the purpose of setting at rest some doubts which had been raised in his mind by the conflicting accounts found in the books consulted by him.

Besides the historical works written by contemporary chroniclers, which Kalhana mentions and refers to, it is reasonable to suppose that he must have read legendary stories like those of Gunadhya, connected with ancient celebrities and with many of the sacred places in Kashmir, so many of which appear to have been mentioned in the older chronicles of the Kashmirian kings.

Though, however, there is no reason to suppose that Kalbana's materials were not ample, and though the chronicles he used were written by contemporary authors-a fact which deserves the highest consideration—it must not be forgotten that he writes in verse and as a poet, and is liable to the defects which usually attend compositions in verse on a matter-offact subject. Though simple facts can be made the subject of poetry, all facts are not fit to be expressed in poetry, and a writer of verse is often apt to colour his narrative when it is likely to be otherwise dull. by the addition or omission of certain particulars. This has, doubtless, happened in the Rajatarangini as it might have happened in any similar poetical work, or even in a prose work which treated of history from such an ancient date as B.C. 1184.

There appears good reason to believe, however, that

Kalhana's materials, though many of them written by eye-witnesses themselves, were of a highly coloured poetical character and that much of his own poetry is probably due to them. He must have given many incidents just as he found them in older works. We may observe, however, to his credit, that though he gives such incidents, even when of a miraculous nature, he often feels, and does not he sitate to tell us that he feels ashamed in narrating them in such a book as his Rajatara gint. We may instance the reign of Meghavahana A. D. 24 to 58, that is described as full of righteousness and of tenderness for the life of all creatures. That king prohibited the taking of life in his kingdom, and even led an expedition into Ceylon, in order to put down by force the slaughter of animals for any purpose whatsoever. He succeeded and returned to Kashmir. A Brahman brought to him one day the dead body of his only son, and declared that the goddess Durgâ had killed him with fever, because that she had not been given a victim, though she had asked for one. The king determined to offer himself as a sacrifice to the goddess, in order to induce her to restore the Brahman's son to life. Durga appeared before him, however, in the night and prevented him from sacrificing himself, and at once restored the dead son of the Brahman to life again. 'Relating this and ' similar deeds of the king, though he belongs to modern 'times, deeds which are considered possible among ' ignorant people only, we feel ashmed.'* Again referring to the various accounts of the manner in which

^{*} इस्यावधतनस्यापि चरितं तस्य भूपतेः । पृथग्जमेषु सैमाय्यं वर्णयन्तस्त्रपामद्दे ॥ ३.९४ ॥

NOTE III-RÂJATARANGIŅI AS HISTORY. CXCIII

king Lalitaditya must have met with his death, Kalhana says, 'as one reads that this king performed 'very miraculous deeds, so one reads that his death 'also was very miraculous.' We might also refer to the author's remark on the older accounts of the cruelties of king Mihirakula, whom previous writers had represented as having killed three crores of people because he found so many women failing to prove their chastity. Kalhana remarks: 'this is what is well believed, in the opinion of others. In truth, 'however, it is impossible. Of course the slaughter of 'people by him was very great, even if those cases 'alone were considered where he killed for good 'reasons.'

The Râjatarangini, we must recollect, was written in A. D. 1149-51, and almost touches at its beginning that mythical period, in which the war of the Mahâbhârata is believed to have occurred. If Kalhana had begun his parrative from that king, Gonarda I., who was a contemporary of the Pândavas and the Kauravas, his work, at least in its earlier parts, would have deserved no better credit, as a historical chronicle, than the Mahâbhârata or the Puranas. But of a period of 1266 years from the time of the war of the Mahâbhârata he says nothing, except that he gives the names of seventeen out of fifty-two kings who are believed to have reigned during that period. Of the rest, he says, even the names are forgotten. Many of

[&]quot; अत्यद्धतानि प्रत्यानि भ्रतान्यस्य यथा किल।
विपत्तिरपि भूभर्तुस्तयैवात्यद्भृता श्रुता ॥ ४.३७०॥
† कोटित्रयं नरपतिः कुद्धस्तेनागसा ततः।
सपतिआतृपुत्राणाम् अवधीत कुल्योषिताम्।
स्यं चान्यमते स्वातिः प्रथते तस्यतः युनः।
अभव्या सनिमित्तापि प्राणिशिसा गरीबसी॥ १.३३७,६८॥

those named are, doubtless, and some we know to have been, historical personages, such as As'oka, Hushka, Jushka, and Kanishka. Besides naming the seventeen kings of this period, the author narrates such details of some of them as tradition had preserved and as was borne testimony to by some very ancient monuments still extant in his time. But no dates or periods of reigns are given of any of them. His predecessors had recorded the dates and events of the reigns of kings beginning with Gonarda III., and Kalhana has, apparently on the authority of previous historians, commenced his own chronicle proper from the accession of that king. From B. C. 1184 to A. D. 1151 is, however, too long a period for accurate record to have been preserved thereof. Accordingly, while the history of the later parts of the period, say of the part which begins with Durlabhavardhana alsas Prajnaditya, the first of a dynasty called the Nagas, appears to be reliable as to main facts and the durations of reigns of the fortyeight kings who reigned up to the time of Kalhana, the period previous to Durlabhavardhana is-even besides the impossibility of Ranaditya-often marked by statements as to length of reigns and to events, which are not free from suspicion. The periods assigned to the twenty-one kings who reigned from 1184 to 169 B. C., for a period of one thousand and fourteen years, nine months and nine days, are too long to be reliable, giving an average of a little over forty-eight years, to each king. Besides, the numbers of years of reigns are too round to rightly demand credence at our hands as to the accuracy of most of them. Gonarda III may have reigned 1184 B. C., and for

thirty-five years. Both his date and the duration of his reign are probably correct, because all accounts appear to have begun the chronicles of Kashmir from that* king, so that they must have preserved them by an unbroken tradition. Nay, it is even probable that from Gonarda III up to Pratapaditya of the Vikramaditya dynasty, the period given may be quite correct, having been based upon previous contemporary records, inscriptions, and other authorities which Kalhana had before him. But what is also highly probable is that some mistake has occurred as to the number of kings who reigned during that period of one thousand and fourteen odd years. All the kings given are historical, but they could not be all the kings that reigned during that long period. Probably some of those fifty-two kings whose names have been lost and some among those whose names have been preserved, have to be brought on to the list; but besides this being a mere guess, it may be added that, unless undoubted evidence is obtained to justify the breaking up of the list in favour of any of those kings. all we can do is to doubt the accuarcy of the list in its details, and leave it undisturbed for the present.

In the second group (from 22 to 27) six kings reign for one hundred and ninety-two years or a little more than thirty-eight years each on an average. As the average is taken from a very small number of kings, the lengths of reigns may not be very unlikely, but the taint of suspicion still seems to hover over the list. The same remark about suspicion may not be made as

^{*} प्रायस्त्रतीयगोनदांद् बारभ्य शरदां तदा । द्वे सहस्रे गते त्रिशदिष्ठकं च शतत्रयम् ॥ १.५३॥

to the nature of the third group of ten kings (28-37); for there nine kings reign over a period of two hundred and seventy-two odd years, or just thirty years each king on an average. But then the group contains one king who is put down for the extraordinary period of three centuries! This period, from A D. 217 to 517, is obviously one of which no records were forthcoming, and Kalhana's predecessors had only recorded the name of one king during it. The period was perhaps one during which Kashmir was subject to foreign rule, and no king ruled in that country. No records were, therefore, kept, and so none were forthcoming. Otherwise it is difficult to say why Kalhana should have given the period as practically a blank in his narrative. We, accustomed as we are to the care with which he sifts his authorities, and averse as he is to put faith in miracles, can hardly suppose that he arranged artifically the reigns of the list up to the predecessor of Ranaditya, in order to come into harmony with the historical dates of his successors, or that for love of the miraculous he assigned to that king a period of three hundred years. The names in the group are all historical, and there is nothing in the narrative to excite suspicions about the events, which from this part of the chronicle forward begin to be more and more detailed.

But when we come to the fourth group, from 38 to 54, the list seems to improve in every respect. The lengths of reigns are moderate and quite probable; and what is of the utmost importance is, that towards the end of the group, Kalhana begins to give, along with the durations of reigns, the dates in the Laukika era of the Brihaspati cycle of the accession and death of

each king. Not only this, but the dates are often given henceforward of some of the important events in the administration of several of the kings, and this system he continues to the end of his narrative. Without doubt Kalhana's materials became more plentiful, more detailed, and more throughly historical from the beginning of the Karkotaka or Naga dynasty, which came into power in A. D. 596. From this date to A. D. 1151, where the narrative leaves us, the date and general nature of the chronicle seems to be as reliable as can be expected under the circumstances.

My humble estimate, accordingly, of the value of the Rajatarangini as a historical chronicle is, that it is fairly reliable upto the end of the Gonarda dynasty, or end of the reign of Bâlâditya, A. D. 596, and is as accurate as we have a right to expect from the commencement of the Karkotaka dynasty up to the year 1151 A. D., a period of some 555 years. Upto the end of the Conardas, whatever its defects are, they are patent, and Kalhana has made no endeavours to conceal them by any subtle means as he might easily have done if he had intended to do sc. I do not believe there is any evidence to show, that the date of Gonarda III. is placed too early, but it is likely that some kings have been lost to history even during the time that elapsed between that king and Durlabhavardhana. But it does not appear that Kalhana took, as he is alleged to have done,* any liberty with the lengths of reigns or dates of kings with whose administrations he dealt. Everything he

[&]quot; To me 'only a story' carries more weight than history made on purpose, such as we know Kalhana's history to have been," Professor Max Müller, India; What can it teach us? page 356.

says, and everything that independent evidence has taught us, shows that his mistakes and defects-confined to the first three groups—are the mistakes and defects of his predecessors, the writers of previous chronicles and summaries. Greater mistakes and defects may be shown undeniably hereafter in those groups, and may perhaps be corrected. But nothing has hitherto been adduced which shows that Kalhana shortened or lengthened the years of a single king simply to suit a system of dates which he had adopted, not because it was correct, but because it was convenient or conventional. I make this statement because he has actually been charged with having done so, and having purposely done so, and, indeed, to have written his Rajatarangini for the purpose of enabling any of his readers also to do the same. As the charge has been preferred by one for whose opinions I have the highest and sincerest respect, it is not without the greatest hesitation and reluctance that I have here ventured to suggest that there are no facts to support the charge. Professor Bühler savs* :--

"As regards the use of the contents of the Rajata'rangini for the history of Kashmir and of India a
"great deal remains to be done for the earlier portion,
'up to the beginning of the Karkota dynasty. Kalhana's
"chronology of the Gonardiya dynasties is, as Professor
"Wilson, Professor Lassen, and General Cunningham
"have pointed out, valueless. An author who connects
"the history of his country with the imaginary date of

See Bombay Branch, Royal Asiatic Society's Journal, Extra Number, 1877 (Vol. XII.), in which his excellent paper on Kashmir MSS. is given, pp. 58, 59.

"a legendary event, like the coronation of Yudhi"shthira, and boasts that his narrative resembles a
"medicine, and is useful for increasing and diminishing the (statements of previous writers regarding)
kings, place, and time, must always be sharply controlled, and deserves no credit whatever in those
portions of his work where his narrative shows any
suspicious figures or facts."

The translation given at page claxii above of Kalhana's S'loka I., 21, will have shown that his meaning is very different, and he does not boast that his work is useful for lengthening or shortening the periods of the Kashmirian kings or the statements about their times or territories, but only that it will be useful in furnishing a medicine in the shape of much consolatory and instructive matter-events and sayings—to cure any kings who shall hereafter suffer from the disease of the pride and arrogance of presperity, or the disease of grief at the loss of territory or the adversity of their times. If the insolence of success and prosperity should make them overbearing, the end of Nara I. alias Kinnara, of Mihirakula, or of Yudhishthira the Blind, will teach them a lesson. If they are depressed with grief at the loss of territory or by the adversity of their subjects, wisdom, hope and consolation will be afforded by the story of the restoration of the Gonardas in the person of Meghavåhana or of Pravarasena II. (who succeeded to the heritage of his father after Matrigupta), or by the story of Jajja and Jayapida, or by the story of the famine brought on by snow-storms in the time of Tunjina, the son sf Jalaukas.* I have shown my transla-

Also see I., 187-90, to which the author might refer for the purpose of showing what rewards await virtuous kings.

tion to several native scholars, and I am assured that no other sense is possible. I lay strees upon the proper meaning of the couplet being understood, not because I wish to prove-what nobcdy can prove-that Kalhana in no case misused his materials but because if the couplet is misinterpreted as proposed, it will throw discredit upon the whole of whatever of the historical there is in the Rajatarangini. Already such an eminent scholar as Prof. Max Müller,* has adopted the translation of my honoured friend Dr. Bühler. and endorsed the view that Kalhana's ideas of history are shown by that couplet, viz., that he could write an elaborate poem of more than eight thousand couplets, in order that scholars might afterwards lengthen or shorten the statements of Kashmirian chroniclers regarding kings, place and time, just as it might please them or as they might find it necessary.

Among the speculations of M. Troyer† about the Râjatarangini one is that Chapters VII. and VIII. are not the production of Kalhana. Dr. Bühler has satisfactorily disposed of the view of M. Troyer, but he admits the correctness of a statemnt made by the latter that Kalhana, who brings his narrative down to the cycle year 25 or S'ake 1072, mentions in the eighth chapter events which took place eight years later, or in the cycle year 33. This fact, if shown to be correct, would go directly to establish two things: first, that Kalhana, though he brought down his narrative to the end of the Laukika or cycle year 25, was really writing his eighth Taranga in the year 33, and second, that he

[&]quot; India: What can it teach us? page 359.

[†] See supra, page. elxii, footnete ‡.

introduced an anachronism into his work by anticipating in the year 25 events which did not take place until eight years after that year. The first of these conclusions would go to show that he did not write the history of Javasimha's reign for the eight years from 26 to 33, which would be unaccountable and inconsistent with Kalhana's language; the second would vitiate the value of his history as a reliable chronicle even of his own time. Professor Bühler meets the charge, which, as I have said, he admits, by saying that Kalhana did not finish his work till the cycle year 33. But this would not remove the fault of anachronism, and that is a fault of the greatest significance, because Kalhana was writing then of his own times. Now there appears available another and less objectionable way of meeting the allegation of M. Troyer. It is this: Kalhana does not mention in his VIIIth book any events which took place in the cycle year 33 or eight years after the year about the history of which he writes towards the close of that Taranga. There is no real foundation for M. Troyer's statement, which I find is based on a mistake made by him, owing to his having misinterpreted the following couplet:

स एवमेकविंशेऽध्दे ज्येष्ठस्य दशमेऽहान । त्रयक्रियद्वेदेदयः समग्रस्य भूभुजा ॥ VIII., 3280.

'In this manner he, when nearly thirty-three years of age, was taken by the king on the 10th day of the

^{*} M. Troyer's translation is: "II fut accueilli par le roi dans sa vingt " et uniémeannée, le dixmiéme jour du mois Djaichta (maijuin), l'an "trente-trois du pays." The mistake is that the expression वया किन्नविद्य : has been translated by " the thirty-third year of the country. " It is needless to prove that this is wrong. Conf. ध्यत्समासी क्ष्य व्यवस्थित : Pân. II. 3. 67.

z (Gaüdavaho)

'month of Jyeshtha in the year 21.' This refers to the taking of Bhoja, son of Sulhana, by order of king Jayasimha, an event which Kalhana distinctly says took place in cycle year 21, when Bhoja was nearly thirty-three years old, and not in cycle year 33 or eight years after the date to which he brings down his narrative. I have already shown that the author finished composing his eight Tarangas of the Râjataranginî in Laukika or cycle year 25 or just at the close of S'ake 1072 or in the early part of A. D. 1151, i.e., two years after he began it in the early part of Laukika year 24.

I have already said that the pre-Karkotaka part of the history in the Rajatarangini is not in some parts quite reliable, being marked by a good many inadmissible periods of reigns and by improbable and miraculous events. That does not prove that the whole of the period before A.D. 596 is fabulous or even suspicious. Far from it. The kings appear to be all historical, and the more we approach the commencement of the Karkotakas, the more reliable appear the facts and dates given by Kalhana. And as yet no facts have been so undeniably established in regard to the dates and names of the kings of the early dynasties as to clearly prove the incorrectness of the accounts contained in the Rajatarangini. Even the date of Kanishka, one of the fifty-two kings, whose historical character has been established by coins and inscriptions, is still unsettled, and varies by centuries. The identity of As'oka, also one of the fiftytwo kings, if he be a historical realily in Kashmir, with the Buddhist emperor of that name who reigned at Pataliputra in Magadha, though very probable, is not free from doubts. As yet no inscriptions, coins, chronicles, or independent evidence of any other kind has been found, which has proved beyond doubt that any given part of Kalhana's narrative, though probably containing many faults, is wrong. As yet the unusually long reigns of several of the early kings, the perhaps too great antiquity assigned to some of them, and some flagrant improbabilities, merely raise our suspicions that the early dynasties are not quite correctly given in all their details. Nor has any proof been adduced to show that those faults are the result of Kalhana's handling of the previous contemporary chronicles and other materials which he used, and not of the latter.

Suspicions regarding the duration of the reign or the date of one or more kings in a given list such as that of the first three groups of Kalhana, ought not to vitiate the whole list, when we know that Kalhana used older chronicles by contemporary writers and other materials of an equally reliable character in making out his lists, and when it is highly probable that there were separate records or other evidence bearing upon separate kings. Even though he may have fixed by guess or computation the dates of one or more obscure kings about whom either there was no detailed history or he was uncertain, the rest of the list must be presumed to have been fixed by means of the previous chronicles, inscriptions, coins. &c. Unless we knew that the whole list was fixed by guess or computation, it would not be right to sus pect the whole of the list.

So far as independent evidence has come to light, it has rather gone to prove that Kalhana in his earlier chapters has faithfully handed down the ancient traditions of Kashmir, and that in his later chapters he has given dates which are shown to be correct. Thus, the Chinese pilgrim Hiouen-Thsang translates legends about the desiccation of the lakes of Kashmir and the first colonization of that country, which closely agree with those given by Kalhana. Again, Kalhana states that the Karkotakas had come into power in succession to the Gonardas in A. D. 586, which is confirmed by Hiouen-Thsang who says that when he visited Kashmir (according to General Cunningham circa 631 A. D.) the Ki-li-to, a nickname by which the Karkotakas were known, had already come into power after many centuries of rule by the philo-Buddhistic Gonardas, and that one of them was on the throne, who had not much faith in Buddhism.

As Professor Bühler truly says, "it may seem " scarcely credible that a book which has engaged the " attention of so many Sanskritists, and of some of the " first rank, is, after all the labour expended, not in a " satisfactory condition, and that its explanation "leaves a great deal to desire." To this I would only add that at least until the text of that admittedly valuable work-the only historical compilation of any pretensions that has yet come to light—has been carefully edited and restored to its original purity by competent and patient hands, it will be only reasonable to expect that, after all that some great scholars have written about it, we should suspend our judgment as to its historical value, even in regard to its earlier parts, and though, failing independent evidence, we might hesitate to accept its correctness in some parts and even ignore certain stories as merely mythical, we should not be prepared to reject all it says, even in

its earlier portions, until and unless independent evidence proves that everything contained in it is incorrect. Probably Kalhana himself did not expect or even desire that the same credence should be given to the whole of his narrative in all its details in the first three Tarangas which he expected as of right in favour of the dates and events of the subsequent, and especially the fifth, sixth, seventh, and eighth Tarangas. He clearly indicates now and then, that as we go back towards antiquity the story becomes more and more traditional and then even legendary, and that as you approach modern times it assumes a truly historical character with as correct details as you can expect in a work of the kind based upon materials like those which were available to him.

NOTE IV.

THE DATE OF KUMÂRILA-BHAȚTA OR KUMÂRILA-SVÂMÎ AND OF S'ANKARÂCHÂRYA.

The date of Bhavabhûti having been fixed by the aid of the Rajataranginî and the Gaüdavaho to be in the latter part of the seventh century. I now have the pleasure to place before the public an important statement, which I have met with in an old manuscript, and which, if not shown to be incorrect, or if not found to be a forgery, goes definitely to settle the date of the great Mîmâmsâ writer Kumârila-Bhatta or Kumârila-Svâmî, and thereby, perhaps, contributes to the determination also of the date of the great S'ankarâchârya and of those with whom the latter may be shown to have come incontact, or whom he has mentioned in his writings. The statement referred to occurs in two passages in the colophons of two of the

ten acts of a manuscript* of Bhavabhûtis's Mâlati-Mâdhava. At the end of Act III occur the words: इति श्रीभद्धमारिलशिष्यक्रते मालतीमाधवे तृयीयोऽडूः, 'here ends Act III of the Mâlatî-Mâdhava composed by the pupil of S'rî-Bhatta-Kumârila', folio 19, side 1. The colophon at the end of Act VI is as follows: इति श्रीकुमारिस्त्वामित्रसाद-प्राप्तवाग्वैभवश्रीमदुवेकाचार्यविरचिते मालतीमाधवे षष्टोऽङ्कः. 'here ends Act VI of the Mâlati-Mâdhava composed by S'rîmat Umvekacharya, who attained to his learning through the favour of S'rî Kumârila-Svâmi,' folio 31, side 2. That Bhavabhûti is meant as the author is shown by the fact, that at the end of Act X we have the words, इति श्रीमद्भवभूतिविराचिते मालतीमाधवे दशमोऽङ्कः, 'here ends Act X of the Mâlatî-Mâdhava composed by S'rîmat Bhavabhûti', folio 50, side 2. The colophons first mentioned occur in the body of the manuscript, and as parts of the original writing, with matter written before and after them; so that it is not possible to suppose that they may have been interpolated subsequently to the original writing of the MS. The first leaf of the MS. is wanting. No date is given on the last or any other page; but, judging from the appearance of the paper, the MS. can hardly be less than between four and five hundred years old. The paper is very old and looks throughout made dark-brown by age, not by use, as the manuscript does not appear to have been much used for reading, bearing no corrections and no marks of

^{*} I am indebted for this manuscript to my friend Mr. Mahadeva Vyankatesha Lele, B. A., L C. E, of Indore. It contains 50 folios, with thirteen lines to the page, each line containing thirty to thirty-five letters. The paper is very rude and of uneven thickness, full of patches and joints of the manufacturer. The size of the leaves is 9 inches by 4½ inches.

yellow paint. The first four leaves are much worn out and torn here and there, and many others have been eaten through by moths. There is no reason to doubt that the two colophons quoted above preserve and old tradition, how old, and whether based in fact or not, are of course different questions.

What, however, Bhavabhûti says about himself and his family would seem to be not inconsistent with the tradition that Kumarila-Bhatta was one of his teachers. Both at the beginning of the Mâlatî-Mâdhava and of the Viracharita, we are told by him that his ancestors were teachers (चरणारवः) of their s'akha of the Veda (Taittiriya), so learned and pure as to be fit to purify by their association those requiring purification (पङ्क्तिपावनाः*), the keepers of the five-sacrificial fires (पञ्चामगः), faithful to their religious vows (খুনস্বনা:), performers of sacrifices (सोमपाथिन:, lit. 'drinkers of Soma'), and students of theology; and that his grandfather Bhatta Gopala had performed the sacrifice called Vajapeya. This description would favour a supposition that they must have been versed in the Mîmâmsâ; and if so, it is only natural to suppose, that Bhavabhûti learned that s'astra on account of the partiality of his immediate ancestors for the Veda, the vedic rites, and perhaps, also the Mîmâmsâ. For, the Mîmâmsâ S'âstra has always been believed to be necessary for an orthodox exegesis of the Vedas. It is true that, though

अपाङ्कस्यापदता पिकः पाव्यते यैदिजोत्तमः।
तान् निवोधत कास्त्याँन दिजास्यान् पाङ्किपावनान् ।।
अध्याः सर्वेषु वेदेषु सर्वेप्रवचनेषु च।
श्रीत्रियान्वयजाश्रेव विश्वेषाः पश्किपावनाः ॥ Manu III, 183, 184fgg,

Bhavabhuti tells us what he had learned -the Veda. the Upanishads, the Sankhya, the Yoga, and the Alankara—he does not mention a knowledge of the Mimamsa S'astra among his acquirements. But this omission on his part is very welcome to us, indeed, as rather proving, that the tradition that he was a pupil of Kumârila-Bhatta was not invented by his admirers from his being known to be learned in the Mimânisă, but was independent of any such spurious origin. Nor can it be supposed, that the tradition might have arisen from the famous description of his ancestors given by himself, as there is no mention therein, that they were learned in the Mimamsa, their having had any knowledge thereof being merely a matter of supposition which is not even quite necessary, though only reasonable.

If the date of Kumarila-Bhatta may be taken to be fixed by the statements under consideration, he may be placed somewhere about the middle of the seventh century. For, we have already seen, that Vakpati knew and admired Bhavabhûti when he was young, and regarded him as his teacher or leader. If we place Yas'ovarma's reign between A. D. 675 and 710, Vakpati would have lived, we will say, from A. D. 660 to 720. Bhavabhûti, who was patronized by Yas'ovarma, and was older than Vakpati, would then be assigned to, we will say, form A. D. 620 to 685. In that case Kumarila may be placed between, say, A. D. 590 and 650. For, to have been a teacher of

^{*} यद् बेदाध्ययनं तथोपनिषदां सांख्यस्य योगस्य च ज्ञानं तरभ्यनेन कि न हि ततः कश्चिद् गुणो भाटके। यत् प्रीढरवम् उदारता च वचलां यचार्थतो गीरवं तखेद् अस्ति ततस्तदेव गमकं पाण्डिस्यवैदस्थ्ययोः॥ Målat. I. 7.

I may observe that this date agrees with that assigned to Kumarila-Bhatta by Taranatha in his history of Indian Buddhism, and accepted by the late Dr. Burnell in his preface to his edition of the Samavidhana Brahmana, (Preface, page VI. See also Le Bouddhisme, par Vassilief, French Edition, footnote pp. 45-56) Further, if we accept the above approximations they explain why S'ankaracharya, who mentions; S'abara-Svami by name and calls him Acharya', for the great teacher, and who mentions Upavarsha and calls him Bhagavan, one of the greatest authorities on the Mimamsa.

If S'ankaracharya lived at the end of the eighth and the beginning of the ninth century, Kumarila Bhatta,

^{*} In putting down this date it is not necessary to pay any regard to the Jain statements that Yaśovarmâ was living in Sanvat 800 (A.D. 744), as I have already shown that those statements are not reliable.

[†] See further on.

[‡] Colebrooke (Essays Vol. I., footnote to p 298) states that S'a-n karâchârya, though he does not name Kumârila, refers to him in his works. Ransacking all the known works of E'ankarâchârya (the S'arîrakabhâshya, the Bhâshya on the ten Upanishuds, and the Gitabhâshya), I have failed to find any passages containing any reference to Kumârila-Bhaṭṭa personally or to his works.

[§] See the S'arîraka-Bhashya III. 3. 53.

Ibid.

we must suppose, was not thought worthy of being mentioned by name or even referred to. As to the statement made by the author of that S'ankara-dig-vijaya which bears for its author the pseudonym* of Anandagiri, that S'ankaracharva met Bhattacharya, the name by which Kumarila-Bhatta is usually quoted, at Ruddhapura near S'riparvata in the south, and that he was told by him, to satisfy his desire for disputation with his brother-in-law Mandanamis'ra, it would be reasonable to suppose that it was an anachronism, the story being invented by his modern biographers or praise-singers for the purpose of completing the dig-vijaya (conquest or deleat of all scholars in all directions) by S'ankarâchârya. For the latter's date as accepted by a certain tradition is Kali 3889 or Samvat 844, A. D. 789 . If, therefore, Kumarila-Bhatta lived in the middle of the seventh century he could not have been interviewed by S'aukaracharva who was born in A. D. 789. Even if the date assigned by the correction of General

िभिनागेमबद्धयब्दे विभन्ने मासि माधवे। शक्के तिथी दशम्यां तु शंकर।योदयः स्मृतः ॥ शति ३८८९।...नथा शंकरमन्दारसौरमे मील्याग्ठभट्टा अपि पवमेवाहः । प्रास्त तिष्यशरदाम् अतियातकत्याम् 'एकादशाधिकशतीनचतः सहस्रचाम । ३८८९ ।

^{*} Edited by Narayana-Tarkapanchanana, under the superintendence of the Bengal Branch of the Asiatic Society, 1868. To suppose that this work could have been written by Anandagiri is an insult to the memory of S'ankaracharya and of his distinguished pupil, even if it be assumed that Anandagiri is synonymous with Anantanandagiri, which appears to be the name given to h mself by the author.

[†] See Ârya-vidyá-sudhákara by the late Yajñesvara S'astrî: pp. 226, 227.

^{&#}x27;'र्शं राचार्यपाद्भावस्तु विक्रमार्कसमयादतीते पश्चचत्वारिंशद्धिकाष्ट्रशतीमिते संबासरे केरलदशे कालपीयामे.....। तथा च संप्रदायबिद आह:।

Cunningham to the accession of Lalitaditya about 727 A. D.) be assumed to be correct, Kumarila-Bhatta, if he was Bhavabhuti's teacher, could not have met S'ankaracharya, as the latter could only have challenged him after some ten or fifteen years at least of the ninth century had passed, granting that he was a prodigy of learning at twenty-five.

The belief, however, that Kumarila-Bhatta slightly preceded S'ankaracharya is very general, and is probably fit to be accepted as well founded. The very fact that the writers of the Dig-vijayas should invent a story that S'ankaracharya included him among his conquests may, perhaps, be taken to point to either the immediate priority or the contemporaneousness of the celebrated Mimamsa writer.

If he was contemporaneous with S'ankarâchârya, the date assigned to the latter by Mr. Kâshinath Trimbak Telang* would be somewhat too early—by more than tifty years Of course as yet nothing has been discovered to establish beyond dispute the necessity of placing the two scholars in the same generation or even in the same century, since the tradition about their being contemporaneous is based upon grounds which need further confirmation. At present all that we can say is, that it is highly probable that they both lived in the middle of the seventh century, Kumârila-Bhațța being the senior of the two, as will be shown further on.

^{*}See his paper attached to his edition of Mudrarúkshasa, Bombay Sanskrit Series, 1884, in which he very ably discusses the question.

The above discussion on the age of Kumārila-Bhatta leads us to the question of the date of S'ankarāchārya, because tradition considers the two teachers as contemporaneous. I may observe then that in addition to the passages quoted by Mr. Telang in his able paper already referred to as bearing upon the date of S'ankarāchārya, we may collate at least four more, found in the several commentaries of that scholar, that claim consideration in the determination of his date. They all contain names of kings who appear to have been contemporaries of each other and of S'ankarāchārya also.

The most important of those passages is in his comment on Brahma-Sûtra उभय्व्यानोहात तसिद्धेः IV. 3, 5, where the question is, what is meant by the phrase तेऽविषम् अभिसंभवित आर्विषाऽहः। भद्ग आपूर्यमाणपक्षम् । आपूर्यमाणपक्षात् 🔏 ::: * षण् मासान् । which is found in the Chhandogya Upanishad 10, 1, 2, The pasaage literally means, that the dead in going to Brahma-loka first 'go to Archis, from, Archis they go to Ahus, from Ahas to Âpûryamanapakshu &c. Ordinarily Archis means a flame, Ahas means day and Apûryamanapaksha is the light fortnight of the lunar month. What is the sense in which these and similar expressions are to be understood here? S'ankaráchârya says, that the presiding deities of those things are meant. These deities conduct the dead safely one after another each through its own province on to that of the next deity. By way of illustration S'ankarâchârya says : लोकप्रसिद्धेच्चापे आतियात्रि-केषु एवं जातीयक उपदेशो दरयते । गच्छ त्दम् इतो बलदर्माण ततो जयसिंहं ततः हृष्णगुप्तम् इति । which may be translated thus: 'in 'case of those also who are known in the world and who · afford safe passage such a direction is heard : go from here ' to Balavarma, from thence to Jayasimha, and from the ce to Krishnagupta, 'Here the illustration being intended to show that the presiding deity of a region may be signified by a word which is the name of that re ion, we have to understand that the three persons Balavarmâ, Jayasimha, and Krishnagupta were the rulers of three-different territories. It cannot be supposed

NOTE IV-DATE OF HUMÂRILA & S'ANKARA. CCZHI

that they are merely imaginary persons, because they would in that case fail to illustrate the proposition; Balavarmâ, Jayasimha, and Krishnagupta not being conventional names for guides or for kings who provide safe passage. Nor can it, for the same reason, be said that they may be real but common individuals, because they would be rulers of nothing. They must, therefore, be some three kings who ruled over three different kingdoms through which travellers used, as through other kingdoms, to get an escort, because of the inaccessible nature of the country or of the unsafe condition of the roads. and of which, that governed by Balavarma was nearest to the place where S'ankaracharya was writing. The kingdom of Jayasimha was next to that of Balavarmâ, and farthest was that of Krishnagupta. Besides the order in which the three kings are named. the passage illustrated also requires that the three kingdoms should be removed from the speaker in the order in which they are named. Now one of the works on the life of S'inkarâchárva-the Sankshepa-S'ankara-vijaya, attributed to Mâdhaya -states that he wrote his Bhûshya on the Sûtras and on the Upanishads, and other works at Badri in the Himalaya' If this be a fact, ' Balavarmá' must be the name of a king who reigned at a place not far from Badarî. What is this kingdom. and who is this Balavarm? I may suggest the Balavarma mentioned in the inscriptions at Barmavar in the Chumba State in the Punjab, published by General Cunningham. † Unfortunately ihe date of the Balavarmâ has not yet been ascertained, but the writing of the inscriptions will certainly justify us in refer-

[&]quot;Sunitshepa-S'ankara-vijaya, VI. 60-63. Mr. Telang, who has already brought to public notice the fact of S'inkarâchârya having gone to Badarî about this time, makes out that S'ankarâchârya composed his works-the S'ariraka-Bhushya at all events-at Benares merely going to Badarî to write them down quietly. But Mâdhava, whoever he is, is distinct that S'ankarâchârya merely received the prasáda, the grant of power and authority, from S'iva at Benares, and that the composition took place at Badarî after discussion with other sages (अद्योगिय:) who were residing there, on various points connected with the Upanishads. At Benares he merely made up his mind to write his commentaries and did nothing more,

[†] Arch. Surv. of India, Vol., XIV., pp. 109 fgg,

ring them to the eighth or ninth century of the Christian era. They are of king Meruvarmâ, whose father was i ivâkaravarmâ. Divâkaravarmâ was the grandson of Balavarmâ; so that between Balavarmâ and Meruvarmâ a period of from one hundred and fifty to two hundred years must have elapsed. We may, therefore, place Balavarmâ about the first quarter or middle of the seventh century. The exact date when Balavarmâ lived cannot of course be fixed without further evidence.

This evidence does not seem to be available at present. But we may refer to a copper-plate edict of a king Balavarnâ, translated by Dr Fiftz-Edward Hall and published at pages 538-542 of the VIth Volume of the Journal of the American (riental Society in 1860. This copper-plate inscription describes Balavarmâ as the son of Pâṇḍuvarmâ, and appears, clearly to make out that his father was the disciple of a Buddhist Arhat named Deveśvarasvāmî, and that he himself was a devout Brahminist*

The inscription records the grant as an agrahâra of the village of Bhujangikâ situated on the banks of the river Veśa to Bhogasvâmî Gautama the Mâdhyandina, Narasvâmî Aupamanyava the Kauthuma-Chhândogya, Vilâsasvâmî S'ândila the Kauthuma-Chhândogya, Bhîmasvâmî Vasishtha, the Kauthuma-Chhândogya, and Rudrasvâmî Gautama the Kâuthuma-Chhândogya.

It is dated Samvat 61, Chaitra Sudi 2, Dr. Fiftz-Edward Hall gives no fac-simile of the original, but merely a transcript of it in modern Devaragari characters. He adds that he believes the original is at Benares. He cannot say with assu ance what the age of the inscription may be. The inveription mentions the neighbouring village or town of Chitrasina. Dr. Hall remarks that neither this place nor Ehujangika nor the river Vesa has been identified. Now it is probable that the Samvat era mentioned in this inscription is the era of Sri-

बृहदर्डद्भगवतो देवासुरशिरासुकुटरस्मप्रभाविष्ट्युरितपादपश्चग्रशस्य असुतानकपतर-नेकवरप्रस्य देवे वरस्वामिनः पादम्काद् अवामपश्चमहाशब्दमहासामन्तश्रीपाण्डुवर्मदेवपादा-नुश्यातः परममादेश्वरः प्रमनकाण्यः समवासग्रह्ममङ्ग्रासामन्तश्रीवक्षमदेवः ।

NOTL IV-DATE OF KUMARILA & S'ANKARA, CORY

Harsha-deva which began in 607 A. D. If so the date of the inscription is 668 A. D. A king Balavarmâ who was referred to by S'ankarâchârya as brave like a lion (see further on), and as giving safe passage to travellers through his kingdom in the year, we will say, 630 A. D., may very well be supposed to be still reigning in A. D. 668, and so old as to make grants to Brahmans for the enhancement of his own merit as well as of that of his father and mother. Indeed, the reference to his bravery in the passage in the S'ârîraka-Bhî hya would require that he was in the prime of youth at the time when that passage was written, say in 630 A. D., just in the same manner that the language of the grant would favour the supposition that he was in his old age when he made it in A. D. 668.

As to Jayasimha I cannot say who he may be. He might be the ruler of one of the kingdoms in the Madhyadeśa. For that would follow if the Krishnagupta mentioned by S'.nikarâ-chirya is a king that was one of the later Gupta kings of Behar. He can hardly be the Krishnagupta of Fastern Magadha whose name occurs in the inscription at Aphsar in Behar. Though the date of this Krishnagupta is unknown he is the first of a list containing the following names:†—

- 1. Krishna zupta.
- 2. Harshagupta, son of 1
- 3. Jîvitagupta, son of 2
- 4. Kumaragupta son of 3
- 5. Dàmodaragupta, son of 4
- 6. Mahasenagupta, son of 5
- 7. Mâdhavagupta, son of 6
- 8. Harshadeva.
- 9. Adityasenadeva, son cf 8.

Now from an inscription of Adityasena found at Shahpur ‡ and the date of which is read by Dr. Bhagwanlal Indraji as S.mvat 88 (the Samvat having been shown by General

^{*} An inscription without date of a Krichnagupta is mentioned at p. 155 of the *Arch. Surv. of India*, Vol. XIX., as occurring at Ismasghar near Swat.

[†] See Arch. Surv. of India, Vol., XV. P. 166. General Cunningham omits No. 8, Harshadeva, probably because he is not called Gupta and the passage where his name occurs is confused. I have supplied the name from the list given by Dr. Râjendralâlmitra in his note on the Aphsar inscription at page 267, Vol. XXXV., Part I., of the Journal of the Bengal Branch of the Royal Asiatic Society for 1867, which see.

^{* ‡} Arch, Surv. of India, Vol. XV., p. 11.

Cunningham to be that of S'ri-Harsha, beginning with 607 A.D.), the date of Adityasena, would be about 694 A.D. Counting back from Adityasena, it would be necessary for us to assign ten years on an average to each king, or rather to each generation if we would place this Krishnagupta about 620 or 630 A.D. That of course is not possible. General Cunningham reads Adityasena's date in the Shahpur inscription as 55 instead of 88, and assigns twenty-five years to each king, so that, according to him, Krishnagupta is assigned to about 475 A.D. If we adopt Dr. Bhagwanlal's reading, Krishnagupta would be assigned to say about 500 A.D. In either case the date is too early for S'ankarâchârya if he lived at the time of the Pûrnavarmâ of Hiouen-Thsang.

Whoever, however, is the Krishnagupta named by S'aikara-chârya, it is certain that the date of that Ktishnagupta, and of Jayasimha, and of Balavarmâ, whatever it may be, must now determine the date of S'aikarâchârya.

There is yet another passage in which Balavarmâ is mentioned. It is in S'ankarâchârya's comment upon the Sûtra: तथा आणा: । II. 41, where he says: साहर्य हि सात उपमानं स्थात । यथा सिंह-स्तथा बरुदमाति, 'comparison is possible only where there is 'similarity; thus: Falavarmâ is like a lion.' Here too Balavarmâ cannot be any one but a certain individual who was well known at the time to be so brave as to deserve, by all common consent, comparison with a lion. Further it is natural that S'ankarâchârya should have named some one who was most known in the place in which he writes; and this fits in well with the Balavarmâ of Barmâvar or Chambâ in the Panjâb, if other evidence should prove that E'ankarâchârya and that king were contemporaries.

Besides the passage relied upon by Mr. Telang in his paper already referred to on the date of S'ankarâchârya, there are two more in his commentaries in which king Pûrnavarmâ is mentioned, and that in a way which leaves little doubt that he and Pûrnavarmâ were contemporaries of each other. Both these passages occur in S'ankarâchârya's commentary on the

Chhandogya Upanishad. The first occurs in the comment on त्रयो धर्मस्कन्धा यज्ञोऽध्ययनं दानम् इति । प्रथमस्तप एव द्वितीयो बहाचार्यी-चार्यकुलवासी तृतीयो ऽत्यन्तम् आत्मानम् आचार्यकुले ऽवंसाद्यन् । सर्वे पण्यलोका भवन्ति । ब्रह्मसंस्थां ऽमृतत्वम् एति 11.23, where three branches of religion are mentioned, viz., first, sacrifice, study, and giving largesses; second, practising austerities, and third, the student ummarried, living in the family of his teacher, and serving him his whole life. All who practise these attain to Punyaloka. As for him who has dedicated himself to the contemplation of Brahma, he becomes finally immortal so as never to return to this world again. The question is, is the mention which is here made of the Punyaloka and of the Amritatva (final immortality) meant to enjoin those things as the reward of those practices respectively? S'ankarachârya says, no; that mention is merely made in order to recommend the practices. Then he gives an example to illustrate this position : यथा पूर्णवर्मण: सेवा भक्तपरिधानमात्रपत्ला राजवर्मणस्त सेवा राज्यत्तत्यपत्लेति तद्वत । · Thus: the service of Pûrnavarmâ is merely rewarded with · food and clothing, but the service of Rajavarma is rewarded almost with a kingdom,' where it is not ordered that Pûrnavarma and Rajavarma shall reward their servants with food together with clothing and with a kingdom respectively, but which merely recommends the services of Pûrnavarmâ and Râjavarmâ, and shows the difference between the two.

Here agaid Pürnavarmâ and Râjavarmâ can only be kings who were reigning at the time of S'ankarâchârya, though who Râjavarmâ was I have not been able to find out. It does not appear reasonable that S'ankarâchârya should have named as illustrations of the service of two persons one of whom was

[&]quot;If it was allowed to indulge in speculation, a speculation which did not, however, venture to do more than merely make a suggestion or throw out a hope, it might one day turn out that this Râjavarmâ was identical with S'asânka the adversary of Iûrnavarmâ. If Pûrnavarmâ who is described by Hiouen-Thsang as "full of respect for the sages and esteem for the learned," and who was a staunch Buddhist, had many virtues which S'ankarâchârya extolled, it stands to reason that S'asânka Râjavarmâ (Oh! that this were a reality!) who was such a staunch Brahmanist, should appear to S'ankarâchârya as even more liberal than Pûrnavarmâ.

more liberal to his dependents than the other, two kings who were not then living, or who were not so recent as to be quite familiar to his readers.

The other passage occurs in S'ankarâchârya's comment on the sentence असदेवेदम् अप्र आसीत् III. 19, 1, which means that before the sun was created this ereation was non-existent. S'ankaracharya explains, that the creation was not really nonexistent before the creation of the sun, but in a state which was like non-existent, viz., it did not exist as it exists now, i. e. it had no form, no name. Name and form (nama-rûpa) were given to it after the sun was created. That is, it existed, but one might say it did not exist. S'ankarâchârya illustrates this by saying : यथा असदेवेदं राज्ञ: कुलं सर्वगुणसंपन्ने पूर्णदर्मणि राजन्यसर्तोति, 'as this family of the king [Pûrṇavarmâ] 'did not exist when the king Pûrnavarmâ who is endowed ' with all good qualities did not yet exist.' This proves, first, that Parnavarma was regarded as an excellent king; secondly, that it was he who brought his family to great prominence, it having been very obscure before; and thirdly, that Pûrnavarmâ was living when the commentary on the Chhandogya Upanishad was written. The last inference appears unavoidable because of the expression इदं राज्ञः [पूर्णवर्मणः] कुलम् this family of the king [Pûrnavarmâ], as 'इदम् ' 'this' would otherwise be inexplicable, and also because the illustration would fail to illustrate the commentator's meaning, which requires that the 'sun' of the family should be existent at the time in the same manner that the sun of the universe was existent.

When the passage to which Mr. Telang has drawn attention, as well as the two here quoted are taken together, the conclusion seems irresistible that S'ankarâchârya and Pûrnavarmâ were contemporaries.

If this Pûrnavarmâ is, as is most probable, identical with the king of that name mentioned by *Hiouen-Thsang*, we have then got to consider the date of that king. Mr. Telang, depending upon the fact that *Hiouen-Thsang* did not go to see Pûrnavarmâ, infers that the latter must have ceased to

live before 637-638 A. D., when the Chinese traveller is made out to have virited Magadha, and that, therefore, the Magadha king must have lived somewhere about the end of the sixth cèntury A. D. The first part of the statement, though it happens to be correct as a fact, is not necessary as an inference. The latter portion of the inference appears to be rather wide of the mark. My own conclusion is that Pûrnavarmâ must have been reigning late in the first quarter of the seventh century, nay even much later, as I hope presently to show.

If Hiouen-Thsang, who must have visited Magadha about 637-638 A. D., does not mention that he went to see Pûrnavarmâ, it does not follow from this that he was not living at the time. Hiouen-Thsang, does not, as a rule, go to see all the kings whose territories he visits, nor, even if he sees them, does he mention their names. Thus he received a splendid reception at the hands of the king of Kashmir. where he lived for two years, and where, besides giving him much assistance in his studies and in the work of making copies of manuscripts, the king showed him his personal hospitality and once treated him in his palace to a dinner, at which all the principal Buddhist scholars of the capital were invited to meet him. But he does not give the name of that king. He goes to Karnasuvarnapura, the city where King S'aśanka reigned, but does not say who was reigning there at that time. (Vide La vie de Hiouen-Thsang pp. 180 fgg). Again, he visits the king of Mahârâshtra, and gives a very interesting account of the people of that kingdom, and, besides telling us many strange characteristics of the king, his treatment of his defeated generals, his army, &c., he says, that the king was so brave and powerful, that even Harshavardhana S'ilâditya was unable to subdue him: but he does not name the king, (idem, pp. 202, 203). Nor does he mention the name of the king of Ujjain, though he visits that kingdom, and though harmes a King Sîlâditya who, according to tradition, had reigned for fifty years at that place, sixty years before his visit. Sometimes, of course, he does mention the name of the king whose kingdom he visits, as of Dhruvapatu, the king of Valabhi, and son-in-law of Harshavardhana of Kanauj. But even if Pûrṇavarmâ was not living about 637-638 A. D., it is not necessary to put him so far back as towards the end of the sixth century. He may have reigned from 600 to 635 as well as somewhere towards the end of the sixth century.

What, however, is the conclusion which *Hiouen-Thsang's* own references to Pûrnavarmâ lead us to draw? To answer this question, we may consider not only what he says about Pûrnavarmâ, but also what he says about S'aśânka, the contemporary and adversary of Pûrnavarmâ. Those references prove that though it is quite true that both Pûrnavarmâ and S'aśânka were dead, they had been reigning up till a very short time before the pilgrim's visit to Magadha.

Harshavardhana from the fact that his era commenced in 607 A. D.,* must be supposed to have come to the throne in that year. That, therefore, is the year in which his brother Rajyavardhana was perfidiously murdered by S'asanka. And S'asanka was not punished for this perfidy at least till after six years from the date of Harsha's accession, as is clear when we consider together the accounts given by Hionen-Thsang and Bana. How much longer it took Harsha to punish S'asanka, we are not told in so many words. But Hiouen-Thsang says, that Harshavardhana could not finish his military operations for thirty years. While writing about Magadha, which he visited in 637-638, the Chinese pilgrim speaks of the stone slab which bore traces of Buddha's foot, and which was near Aśoka's palace thus: 'In these recent times, King S'asanka having abolished ' the law of Buddha, immediately repaired to the place where the ' stone was, and wished to efface the sacred traces; but hardly · had the stone begun to be cut with the chisel than it became 'united again, &c.' The expression 'in these recent times' (dans ces derniers temps), shows that the event must have taken

^{*} I take this as established by General Cunningham. See his reports on the Archeological Survey of India, passim.

place not so long as thirty or forty years, but a very short time, before the date when he is speaking. Again, when Harshavardhana sends a pressing request to S'ilabhadra, the head of the Nalanda monastery, to send Hiouen-Thsang to him, and threatens, in case of his failure to do so, to go and destroy the monastery, he says: 'I am burning with a desire to see and 'hear him; it is for this reason that I despatch a fresh messenger 'respectfully; if he does not come, your disciple [the writer] ' will know that he is for ever given to vice and misfortune. 'In these recont times even king S'aśanka could abolish the Law and destroy the tree of intelligence. Do you believe, master, that your disciple [i.e., the writer] has not the power to do 'likewise? &c., &c. (La vie de Hiouen-Thsang, p 235). Here, too, the phrase 'in these recent times' (duns ces derniers temps), appears to show that S'aśanka's destruction and Pûrnavarmâ's restoration of Buddhist institutions, had not taken place many years before, but quite recently. Then, speaking of the incident about the destruction and the replacement of the Bodhi tree at Gayâ, and having described how 'Aśoka by his piety had once resuscitated it. Hiouen-Thsang says: Aśoka · surrounded it with a stone-wall ten feet high. That enclo-' sure still subsists do-day. In these recent times King · S'aśânka, who was attached to the heretical doctrine, calum-' niated through base envy the law of Buddha, and destroyed the monasteries. He pulled down the tree of intelligence, 'and dug the ground up to the source of the water without being able to extirpate the deepest roots. Then he ' fire to them and sprinkled them with sugarcane juice, consume them entirely and destroy 'that he might 'last offshoots. Some months after. that event came to the 'ears of Pûrnavarmâ, the king of Magadha and the last descen-'dant of king Asoka.' He revived it and in the fear that it ' might be destroyed again, he surrounded it with a stone-wall ' twenty-four feet high. That is why, this day, the tree of intel-'ligence is protected by a stone-wall which is higher by twenty 'feet than the tree." If Himten-Thsang is to be believed, and

[&]quot; See Les Memorres de Hiouen-Thsang Vol. II., p. 464.

there is no reason why he should not, this passage seems to show that the restoration of the Bodhi tree by Pûrṇavarnâ had taken place very recently indeed. As the tree was only four feet high when *Hiouen-Thsang* writes, it could not then be more than two or three years old; and if so, Pûrṇavarmâ who planted it or, in the language of the pious Buddhists, resuscitated it, must have been living up till two or three years before the time at which *Hiouen-Thsang* is speaking, i.e. he must have been alive in about 635 A. D.

The expression "who was attached to the heretical doctrine" shows that S'asanka had ceased to live at the time. And this is shown to be a fact by another passage, according to which it appears that he had met with his death not at the hands of Harshavardhana, who had vowed that he would destroy him, but in a somewhat less honourable manner, as the following will show. Speaking of the statue of Buddha, Hiouen-Thsang says that King S'aśanka, having pulled down the tree of intelligence, wished to destroy that statue, but when he saw that benevolent figure, he failed in his courage, and made up his one of his ministers: mind to return. He then said to 'You must remove that statue of Buddha, and put in its 'place one of the god Maheśvara.' The minister thought it sinful to carry out the order and dangerous to disobey it. So he called a man of proved fidelity and caused him to surround the statue with a wall, a lamp being kept near the statue, and to exhibit the image of Maheśvaradeva before the wall. 'that work was finished, he went and informed the king. At ' the receipt of that news, the king was seized with fright. The ' whole of his body was covered with tumours, his skin was torn 'up, and at the end of a few moments he died. * ' Although many days have passed since, the lamp has not yet 'gone out: the statue is always upright, and the work of the ' god has not shown the slightest damage.' (La vie de Hiouen-Thsang, p. 469). The expression many days does not by itself perhaps decide much either way. It might mean that only a few days, and not years had elapsed, or that some years had passed. But when we interpret it in the light of what

NOTE IV-DATE OF KUMARILA & S'ANKARA. COXXIII

Hiouen-Thsang states regarding the height of the Bodhi tree, it seems fair to suppose that Hiouen-Thsang means by many days a period less than a year or so.

Speaking of Nålanda, and having described a vihåra wholly made of copper that was built by S'låditya Harshavardhana, he says: 'quite close, towards the east, at a distance of one 'hundred paces, one sees a copper statue of Buddha eighty 'feet high. To cover it, it has become necessary to raise over 'it a pavilion of six storeys: the statue was formerly founded 'by king Pûrṇavarmâ' (La vie de Hivuen-Thsang, p. 161). This passage would go to show, that king Pûrṇavarmâ had consecrated the statue some years before the time the pilgrim writes, and probably also that he was not living at the time.

The expression in these recent times is used of even Harshavardhana while he was of course living and reigning. Thus in reference to the incident about Harshavardhana having made a demand of the tooth of Buddha from the king of Kashmir, it is said: in these recent times (dans que derniers temps) king S'ilâditya, having learned that there was a tooth of Buddha in Kashmir, went himself to the frontier and demanded permission to see and adore it, &c., &c.' (La vie de Hionen-Thsang, p. 251).

The reference, therefore, to S'asanka and Purnavarma do not require that the latter should be placed earlier than just a very short time, say two or three years, before the year 637 or 638 A. D. But there is a passage which proves that though when Hiouen-Thsang was in Magadha Pûrnavarmâ was no longer living, he must have died just such a short time before as I have indicated above. This passage occurs in the account of the visit of the pilgrim to Jayasena S'astrî at Yashtivana Giri,* Having described how Jayasena, who originally came from Surashtra or Kathyawad, had learned the various and other S'astras from branches of the Buddhistic law Bhadraruchi. Sthitimati, and S'ilabhadra (the celebrated

^{*} Is this the same as the "Vanagrama named Yashtigriha" mentioned by Bana in his Harsha-charita, 11?

head of the Nalanda monastery), *Hiouen-Thsang* says that Pârnavarmâ, king of Magadha, 'was full of respect for the 'sages and of esteem for the learned. Having been informed 'of the reputation of the S'âstrî (Jayasena), he became very 'glad. He sent messengers to invite him to come to him, 'named him supreme dostor of the kingdom, and assigned for 'his maintenance the revenue of twenty large townships; but 'the S'âstrî declined those brilliant offers.

'After the death of Pûrnavarna, king S'ilâditya invited him 'likewise to receive the title of supreme doctor of the kingdom and assigned for his maintenance the revenue of eighty large towns of the kingdom of Orissa. The S'âtrî declined as before.' He returned and remained at Yashtivana Giri, teaching many monks. Histen-Thsang himself read with him many works during a period of two years.

King S'dâditya could not have offered the revenue of eighty towns of the kingdom of Orissa for several years after 607 or indeed till the year 637 A.D., because it was not till then that he succeeded in making himself supreme ruler of India. At all events Harshavardhana, whose father and brother ruled at Thanesar and do not appear to have had any territory south of the Jumna, and who took six years to make any impression on his neighbours, could not have possessed the kingdom of Orissa at the ear liest till 613 A. D. Till that year at least Pûrnavarmâ may be safely presumed to be reigning. The probabi lity, however, is that he was reigning much later, till perhaps the year 635 A. D., because the S'astri was living and was in the full vigour of his literary activity as a teacher at the time when Hionen-Thsang left India towards the end of the year 643 A. D. If, therefore, this Parmavarma is the contemporary of S'ankarichirya, the latter must have lived in the beginning or middle of the seventh century A. D., and might well be a contemporary of Bina as stated in the S'unkshepa-Sankaravijaya, attributed to Mâdhava (XV. 141),

Unless, however, we are able to fix the date, from indepen-

^{*} La vie de Hiouen-Thsang, pp. 212-214.

dent evidence, of at least one of the other kings named by S'amkaracharya-Balavarma, Jayasimha, Krishnagupta, and Rajavarmâ-the identification of the two Pûrnavarmâs must be considered as somewhat hypothetical, resting, as it does, almost upon the single fact that no other Purnavarma than that of Magadha, the adversary of S'asanka, has yet been brought to light. What would seem further to threaten our faith in the identification is the fact, that while Hiouen-Thsang calls Pûrnavarmâ the 'last descendant' of the family of Aśoka, S'amkarâchârya says, that his family was so obscure before he became king, that it was fit to be described as not existing at all. This could hardly be said of a family of which king Asoka had been one of the members. Of course it is possible to explain this difficulty away by saying, that the immediate ancestors of Pûrnavarmâ, though claiming descent from Asoka, were so insignificant that S'amkaracharya was right in describing them as almost non-existent.

NOTE V.

WHAT HIOUEN-THSANG SAYS ABOUT KASHMIR. (See pp. lxxxi. fgg.)

In the notice on the kingdom of Kashmir which occurs in the Me'moires de Hiouen-Thsang (Lib. III.) no statement is met with either that the reigning king in Kashmir when Hiouen-Thsang entered it, was Pratâpâditya nor that the king's mother's younger brother came to meet the Chinese traveller; nor is the date of his arrival in the country given therein. It is in the Vie et Voyages de Hiouen-Thsang (by M. Stanislas Julien), pp. 90 fgg., a work different from the 'Me'moires' that the statement is found that the king ordered the younger brother of his mother to go out to receive him with chariots and horses as he arrived at the stone-gate which formed the western entrance into the kingdom. Hiouen-Thsang passed

the first night in the Huse-kia-lo the 'Vihâra' built by the Soythian king Hushka; a mention of a building that protanto goes to prove the reliable character of the facts narrated in the Rojatarangini (i. 169). It is also said that when Hiouen-Thsang approached the capital city the king came to meet him at the head of all his officers and with monks of the city, forming a cortege of more than a thousand persons. The road was covered with parasols and banners, and the whole route was inundated with perfumes and flowers. When the king came into his presence, he loaded him with praise and marks of respect, strewing with his own hand an immense quantity of flowers in his honour. He then made him mount a grand elephant and marched back with him. When they arrived at the capital Hiouen-Thsang was lodged in the Vihâra called 'Jayendra-vihâra' which the pilgrim says had been built by a former king. (See Raj. II. 65-84). The next day Hiouen-Thsang was invited by the king to dinner in his palace. who also invited for the same purpose scores of eminent monks of eminent virtue. After the dinner was over the king requested him to open discussions on the difficult points of the (Buddhistic) doctrine.

Having learned that the pilgrim had come from the distant East to study the doctrine of Buddha in its very home, and that he felt the want of books when he endeavoured to study, the king gave him twenty copyists to copy the Sûtras &c., for him; and also other servants to wait upon him—(Vie et voyages de Hiouen-Thsang, pp. 90-92).

It is strange, however, that *Hiouen-Thsang* nowhere mentions the name of the king (probably because he was not a sincere Buddhist), nor the date of his own arrival in Kashmir. Nor does he even distinctly say that the king was of the *Karkota*, i.e., Någa dynasty. As much may, however, be inferred, and perhaps also that *Hiouen-Thsang* refers, though not by name, to the first of the Karkotas, when he says: 'as 'for the *Ki-li-to*, as the monks had several times destroyed 'their family and abolished their sacrifices, they had, from 'century to century, cherished a profound rancour, and had 'conceived a hatred for the law of Buddha. After a long lapse

of years, they again seized the royal power. That is why, today, the king of the kingdom has not a great faith [in
Buddhism] and interests himself only in heretics and the
temples of the gods.'* (Les Melmorres de Hiouen-Thsang,
Vol. I., page 180).

It may be remarked that if General Cunningham's correction of thirty-one years be accepted, Durlabhavardhana's reign would extend from 627 to 663 A. D. Hiouen-Thsang, therefore, writing, four or five years after the accession, i.e., in 631-32 of the event which brought the Karkotas or 'Ki-li-to' into power, would certainly have used the perfect tense and said have seized again' (ont ressaisi) instead of the acrist 'seized again' (ressaisirent), a tense which accords better with A.D. 596, the date supplied by Rigatarangini as the date of Durlabhavardhana's accession.

Durlabhavardhana was a Kâyastha, an ordinary inhabitant of the valley (See Raj., III. 491). The race to which the kings of whom he was the first belonged is nicknamed, says Hiouen-Thsang, Ki-li-to, that is to say, 'bought' krî.a, as he himself explains the term (acheté). According to his account the term was applied to them in reference to the legend given at length by him, that their ancestors had been brought and imported as household servants when the valley was first colonized. According to him all kings of Kashmir, who were taken by the people from among themselves, were Ki-li-to, because the common people were the descendants of former kings, he says, were those who succeeded slaves. Such Madhyântika, the mythical Arhat king who first peopled Kashmir, those that succeeded Kanishka, and the Karkotas. Much curious speculation has been bestowed on the meaning of the term, and we are told by General Cunningham, and (he says)

^{*}Professor Max Müller's suggestion (India: What can it teach is? p. 317) that Bâlâditya was "the most likely host of Hionen-Thsang in Kâśmîra," loses sight of the fact that Bâlâditya was the last of a dynasty which had already become extinct, and that the fall of that dynasty is mentioned, as also the fact that a king of the Ki-li-to or Karkota race, was on the throne at the time, by Hionen-Thsang himself.

by Prof. Lassen that Ki-li-to is the same as Kritya, a demon wicked, evil-minded. I think Hiouen-Thsang's meaning bought, hence 'base,' ' mean' is the correct one, as he was distinctly transliterating krîta and not Krityâ, and as the latter word is never used as an adjective and is not met with as qualifying a people. In semi-mythical language it would be intelligible if the Buddhists called their opponents 'demons'; but in every-day parlance, such as Hiouen-Thsang found spoken, the lukewarm semi-Buddhistic Karkotas, one of whom received him so hospitably, could scarcely have been called 'demons,' the word being consciously used as bearing that meaning. The same objection does not, I think, apply to 'bought.' It is remarkable that in all the passages where the word Ki-li-to occurs Hiouen-Thsang uses it of the race of kings and not of the people from whom they came; so that he does not call the people 'bought.'

What may be the significance of the term Karkota or Nága as applied to the dynasty begun by Durlabhavardhana? General Cunningham thinks it shows that Durlabhavardhana who was the son-in-law of his predecessor "is said to have "been the son of a Nága, or Dragon; and the dynasty which "he founded is called the Núga or Karkota dynasty. By this "appellation I understand that his family was given to ophiola-"try or serpent-worship," &c. It is most improbable that Karkota or Naga should refer to serpent worship, even though it be admitted that the Karkota kings were serpent-worshippers (which Kalhana does not say they were) but can only refer to their origin. Now although Durlabha was a Kâyastha, we are told that he was in reality begotten in his chaste and pure (susnátá) mother by a Nâga who was named Karkota, and not by a Kâyastha (for it is perfectly certain that we have" to read राज्यायैव हि संजाती राज्ञा नाजायि तेन स: in Rai., III. 492) and that such had been his birth because destiny intended him for the kingdom of Kashmir. That is, the Karkotas were as worthy of

^{*} I see. Mons. Troyer has already mended the passage partly as indicated above.

sovereignty as the Gonardas,* whom they succeeded. Now the traditions of Kashmir relate that in the beginning the valley was filled with waters or rivers running down the hills that turned it into a lake; and that it was originally reclaimed from the Nagas or Dragons who possessed it, and that even after the lake had long disappeared the kingdom continued to be under the benevolent protection of the Nagas, i.e., certain benevolent spirits called after that name. The explanation of the tradition is, in my opinion, this: originally the rivers that filled the valley, being of courses that resembled those of snakes, were probably called Nagas or snakes. Kalhana calls one of them. viz., the Vitastâ, nágamukhî and guhonmukhî i. e., having the head of a snake and ready like a snake to enter into a hole. ($R\acute{o}i$... I. 29). The presiding deities of those rivers were naturally also snakes or Nagas. As may be expected these live in the middle of the rivers and lakes of the valley (Mc'moires de Hiouen-Thsang, p, 168-70; Ráj. I., 259-60), and it is natural that the Buddhistic as well as the Brahmanical chronicles should describe Kashmir as having been originally reclaimed from these Nâgas. Long after the valley was peopled it was natural that the Nâgas should be spoken of as certain benevolent spirits protecting

^{*} It has been suggested by my honoured friend Professor G. Bühler that in the $R\hat{o}iatarangin\hat{i}$ the form Gonarda is a misreading for Gonanda due to a mistransliteration from S'arada MSS. into Devanâgarî characters. The Ounand of the Persian translations of the Rajutarangini—made since the time of Akbar-would seem to confirm the correctness of the suggestion (the substitution of Og- for Go- being due to a mistransposition in the Persian transliteration of the s and,). But Gonarda does not for that appear to be wrong. At all events if Gonarda has always been a mistake for Gonanda, the mistake did not first occur when the Sarada MSS, of the Rajutarangini were transliterated into Devnagari for the editors or printers of the Calcutta edition, but is a very ancient one. Gonarda occurs in the Mahabharata and other works more frequently than Gonanda. And according to Bhattoji Dikshit the word signifying the name of a country is Gonarda. (Pân. I., 1, 75). There is very little doubt that one of them is a corruption of the other, probably Gonarda being the original. But the corruption need not be due all over to a mistransliteration of consonants. We have at least two other words in which similar corruption, though a little popular, has occurred independently of mistransliteration of consonants. Thus we have Jagurnath for Jagannath and Harman for Hanman (=Hunuman).

CCXXX

INTRODUCTION.

Kashmir. It was also natural that these ancient spirits, so benevolent, should become the object of worship, and even that certain pious families, like, perhaps, that of Durlabhavardhana, should have borne the names of some of their species—such as Karkota-just as Ganesa, Vishnu, S'ainkara, &c., are borne in other parts of the country as individual names, or Deva, Bhûta, Pitre, Brahme &c., as names of clans. And when the distinguished dynasty of the ancient Gonardas of imperial fame came to an end with the death of Bâlâditya, and the crown passed into the hands of an ordinary Kâyastha, it was also natural that the chronicles should tell us that Durlabha was in reality begotten in his virtuous mother by a Nâga named 'Karkota,' that is, one of those benevolent spirits who concerned themselves with the good of the happy valley, just as Karna had been begotten of the sun in Kunti. As for Hiouen-Thsang's statement that the family of the Karkotakas was called Ki-li-lo, 'bought,' base,' we have got to contrast with it the high character given to it by Kalhana who calls it even purer than that of the Gonardas (sucheh atisuchi, Raji, III., 432). I cannot but think that Hiouen-Thsang underrated the family of the Karkotakas because the Buddhists of Kashmir had done so, and the Buddhists were hostile to them because they, as a rule, were not devout followers of the law of Buddha.

NOTES ADDED TO THE SECOND EDITION.

T

Among the points of importance treated by S. P. Pandit, after the excellent sun mary of the poem (Intro. pp. XIII-XLI), one is regarding the nature and form of the poem as a whole (pp. XLI-XLIX), Among those scholars who have contributed towards the elucidation of this as also to the many other problems connected with Vakpatiraja's Gaudavaho Bühler. It would be remembered that it was Bühler who first discovered the poem, and it was he who handed over the work to Pandit for being edited. Naturally therefore the learned Doctor took almost a paternal pride in the work when it was issued; and his appreciation of the same is contained in two notices of the Gaüdavaho that appeared in the Vienna Oriental Journal (Vol. I, pp. 324-330, and Vol. II, pp. 328-340.)

In the first of these two notices, Bühler first corrects certain minor inadvertences in Pandit's statements. Thus, Bühler says that the copy of the Jesalmir Ms. of the poem was neither made during his stay at the place and that by an ordinary scribe, nor under his superintendence, as Pandit has stated on p. I of his Critical Notice, but that it was six months before the transcript, made by the best Shastri in Jesalmir, came to his hands. Again with regard to the transcript of the Ms. designated P by Pandit, Bühler points out that this Ms. belonged, not to Hemachandra's library as Pandit states (p ii.

critical notice), but to the Sanghavi Bhandara at (Anhilvad) Pattana.

After adverting to the discrepancy in the number and order of verses and that in the readings, as disclosed by the four Mss. utilised by Pandit, Bühler comes to the rather perplexing question of the exact meaning of the designation of the Commentary as Gaüdavadha-sâratîkâ. Pandit understands this expressing as a commentary on the Sara (substance) of the Gaüdavadha (p vii, critical notice). In fact he did dot regard the poem, even after it was reconstructed on eclectic principles, as the entire poem, but simply a Sara of it, or at best, a prelude to the Gaüdavadha proper that was to follow the existing work (Intro. pp. XLI ff, in particular p. XLVIII). Pandit's arguments to support his opinion are (apart from the question of the commentator's statement that his Commentary is on a Sâra of Gaüdavaho) first, the fact that the theme announced by the title of the work, viz., an account of the killing of the king of Gaüda is barely alluded to in the existent work. and that, secondly vv. 1073, 1074 and 1209 in the present text raise in us the expectation that the poet's greater narrative was to follow, to attend to which-nisameha. vv. 1073 and 1209-they prepare us. Bühler (as against Pandit) says that the words Gaiidàvadhasàratika had better be construed as "a short or substance-commentary" on Gaüdavadha. He quotes the instance of Vallabha's com. on the S'is'upâlavadha, which, though explaining the whole of the poem, is named S'is'upâlavadhasâratîkâ, and another of a com. on the Das'akumaracharita, which

under similar circumstances, is called Sârâms'a-Ţîkâ. The nature itself of the com. of Harapâla would seem to justify such a conclusion. "It rarely explains," as Pandit remarks (Cri. Notice, p. V), and in many places is nothing more than a Sanskritised paraphrase of the original Prakrit.

We must not therefore be disposed to attach undue importance to the statement of the commentator regarding the nature of the text. When we come later to Jacobi's views in the matter, we shall have also to decide, I think, that Pandit's supposition that the present poem was to be regarded as a mere prelude to a much more extensive work, was wide of the mark, and that there are also indications left for us to hold, that the poem as we have it, was probably all that ensued from Vakpati's hands. The four Mss. of the work might after all represent different versions of the author's work. It is this view that has been elaborated by Jacobi in his review of Pandit's work, to be referred to below.

Bühler then quotes (ibid. p. 328) instances of passages which are omitted in J (the commentator's version) but which are necessary for the context and are, accordingly, to be found in the other Mss, thus proving the genuineness of the additional verses. Thus referring to vv. 465-471 in the present text, Bühler points out that in Harapâla's version, v. 465 leaves the hero on the banks of the Narmadâ and the next verse in the same version (v. 471 in the present text) would indicate that the hero was in the deserts of Mârwâd. Now it is unlikely that the hero would care to invade such a poor and sparsely

DD (Gaüdavaho)

inhabited province as Marwad unless he was forced to do so. The reason is however furnished in vv. 466-470; these verses which are ignored by the commentator, but are found in the other three Mss, make the hero go to the shore of the ocean (Kathiavâd or Dvârkâ: v 470); and with this additional information, his march through Mârwâd is at once plain, as his road homeward lay through the latter country. An equally cogent reason for the authenticity of the three Mss as against J, is furnished by the fact that Hemachandra quotes the last pâda of v. 866 in his Prakrit Grammar although with a different reading, this verse being ignored by Harapala. This shows that Hemachandra used a Ms which (in its readings) considerably differed from K. P. and Dc., and yet contained this particular verse.

Bühler, therefore, holds that Pandit has done well in not exclusively following J, and in admitting verses and readings from the other three Mss.

Opinion is likely to be divided regarding the justifiability of each individual addition. Thus Bühler holds that the three verses 798, 800 and 801 should not have been received into the text. Now, in spite of the doubt expressed by Dr. Bühler, it should be remembered that, prima facie, there is nothing suspicious about these verses whatsoever. Verse 798 (wanting in P and of course in J) mentions Kamalâyudha, who, it appears, fraternised our poet Vâkpātirāja; v. 800 (wanting in J. P. and Dc.) mentions Bhâsa, Jvalanamitra, Kuntîdeva Raghukâra, and Subandhu and Harichandra, in whose works

Våkpati had his delight; and v. 801 (wanting in J. and P.) enumerates the characteristics of Våkpati's poetry. Some of these writers are of course not much known; thus Kamalâyudha is known from only two verses attributed to him in Vallabhadeva's Subhâshitâvalî (Nos 3328 and 1840, ed. Peterson. See also p. 15 of Peterson's Intro.); and one of these verses is quoted in Das'arûpâvaloka. A "Vaidya Harichandra" claims one verse (No. 2547) in the same Anthology.

With regard to Harichandra, whose work Våkpati refers to in v. 800, it should be mentioned that there appears to have been more than one Harichandrá. Peterson (Report on Mss for 1883-84, p. 77) discovered among the Digambar Jains a poem called Dharmas'armâbhyudayakâvya, composed by Harichandra, son of Ardradeva, a Kâvastha of the Nomaka family, and Râdhâ (Râthya?). This Hari chandra had a younger brother Lakshmana by name. This Kavva has since been edited in the Kavvamålå Series (No. 8). The editors of this Kavya however say (p. 1 note 1) that they are unable to fix with certainty the date of this Harichandra but draw attention to the fact that Bana in the introductory verses to his Harshacharitra (v. 13; B. S. S. edition, p. 6) mentions a Bhattara Harichandra (who occording to Peterson should be a Jain), and whose work should very probably be a prose composition, Gadyabandha, only the Cal. Ed. of the Harshacharitra, reading que instead of que (See the v. ls. in the B. S. S. edition). Kâvya, viz, the Dharmas'armâbhyudaya, cannot therefore be identified with the work referred to by Bana, and consequently these two Harichandras are distinct personalities. Still a third Harichandra has to be taken account of. He is (to quote the editors of the Dharmas'armabhyudaya) "the physician in chief to king Sâhasânka, and a commentator on the Charaka-Samhita, and one of the ancestors of Mahes'vara, the author of the Vis'vaprakas'akos'a". This physician Harichandra is probably the "Vaidya Harichandra" whose verse is quoted in Vallabhadeva's Subhashitavali, No. 2547 (Peterson's ed: see also p. 136). Regarding this Vaidya Harichandra, nothing further seems to be known. Thus Jolly in his treatise on Medicine in the Encyclopaedia of Indo-Aryan Research, p. 11, says "the older commentary (on Charakasamhita) by Harichandra or Hari'schandra, which is referred to by Chakradatta and other older authorities, is apparently lost."

It has further to be noted that Jacobi in an article on Magha and Bharavi (V. O. J. III, p. 138 ff) has drawn attention to the remarkable coincidences in language and thought between certain passages of the Dharmas'armabhyudaya and the Gaüdavaho, and he comes to the conclusion that Harichandra positively borrowed his ideas from, and almost slavishly copied the style of Vakpati, the author of Gaüdavaho, and that therefore, Harichandra, the author of Dharmas'arma, must be younger than Vakpati. This point is further complicated by the additional circumstance that Vakpati himself, refers in v. 800 to the Bandhas of Subandhu and Harichandra which delighted him: सोबन्धवे अ बन्धिम इतियन्दे अ आण्न्हों।). Though as just now said, the

authenticity of this verse has been challenged by Bühler and though the verse is found in only one of the Mss, still there is no reason why the verse should be altogether rejected as spurious, more particularly, if each Ms. is to be looked upon, as some hold, as an independent epitome of the poem. Indeed, by indirectly corroborating the statement of Bana regarding the existence of a water against testablishes its own genuineness.

For our present purpose therefore the question to be decided is whether the Harichandra of Gaüdavaho v. 800 is identical with the Harichandra, the author of Dharmas'armabhyudaya, or with that Harichandra whose prose composition is referred to by Bâna. In view of the fact that a very striking parallelism exists between the language and ideas of Gaüdavaho and the Dharmas'armabhudaya, and that Vâkpati himself refers to a "Harichandra bandha", one would have been almost tempted to conclude that Harichandra, the author of the Dharmas'arma Kâvva must have preceded Vâkpati Such a supposition however is precluded by a close consideration of the grouping of the authors in v. 800 of our text. The first line evidently mentions poets, and the second line, prose-writers: the Bandha of Harichandra should corres, and to the Bandha of Subandhu and as the latter is in prose, the former also must be in prose, notwithstanding the evidence of the divergent reading of the Calcutta Edition of the Harshacharita referred to above. We must therefore hold that the 🗽 author of the Dharmas'armabhyudaya-kavya could not have been the Harichandra intended by Vakpati, and that the one referred to by Vakpati is the same as the Harichandra mentioned by Bana. Jacobi therefore is probably right in his view that the Harichandra, the author of the Dharmas'armabhyudaya freely copied, and was later than Vakpati.

With regard to the other authors mentioned by Vâkpati in vv 798 ff., Bhasa, Raghukara and Subhandu are well known; and there is nothing improbable in the fact that a poet who drew bits of poetic inspiration from the "ocean of Bhavabhûti," might have also found delight in the works of the other more or less illustrious writers mentioned by him. The same may be said with regard to v. 801 which enumerates the merits of Vâkpati's poetry. Bühler says that Vâkpati, who for a Hindu poet speaks very modestly of himself, could not have written this verse. Sanskrit poets do not however inevitably try to hide their light under a bushel and do not all of them fight shy of expressing a just pride in their own productions. One recalls to mind the self-confident tone of Bhavabhûti, the model, and most probably the master of Vâkpati when he utters (Mâlatîmâ, I. ll. 42 ff, B. S. S. Edition),

> ये नाम केचिदिह नः प्रथयस्यवज्ञाम् जानन्ति ते किमाप तान्यति नैष यतनः।

Kâlidâsa in his own inimitable subtle manner says the same thing almost in a chiding tone (Mâlavikâ, I)

पुराणिनत्येव न साबु सर्वम् न चापि काव्यं नवमित्यवदम्।

Indeed, these two verses (800 and 801 of our text) mutually support each other: if Vakpati did really

study the authors mentioned in the former verse, it is but natural to suppose that he should also have been influenced in forming and expressing the attitude which poets (and therefore he himself personally) should adopt in judging of their work, and that Vâkpati should call his work सारवन्तं च थिरमुज्जलं च छायाचणं च गी-विलसियं. Bühler winds up his first notice of Pandit's work by bestowing on him unstinted praise for the scrupulous care he has evinced all through the very difficult work.

In his second notice of this work (Vienna Oriental Journal, II, pp. 328-340) Bühler begins by saying that one of the striking aspects of our Kâvya is that "the author bestows as much care as possible on the accessories, and gives as little as possible on real history." With regard to the question, whether the present poem is to be regarded as merely a prelude to another larger work, he is inclined to agree with Pandit's conclusions. An additional reason adduced by Bühler should carry much weight. Two of the Mss. (Dc. and P) style the work in their colophon Kahâvîdhan; K calls it Gâhâvîdham; J has neither. Bühler now says that Kahavidham is Prakrit for Kathapitham, which is the title of the first or introductory Lambaka of the Sanskrit rendering of Gunadhya's Brihatkatha both by Kshemendra and by Somadeva, and which therefore must have been found in the original Prakrit work of Gunadhya. On this analogy therefore he agrees with Pandit in holding that our present poem too should be the introductory part of another larger poem. As regards the reading Gahavidham found in K., Bühler supposes it to be a mistaken reading for Kahâvidham.

The other scholar who has bestowed special consideration on the text-problem of our work, on the mutual relation of the four available Mss, and on the nature of the poem as a whole, is Dr. Jacobi. His contribution contains many pregnant and shrewd observations and it is contained in a German review (Göttingische Geleherte Anzeigen for 1888, pp. 61-75).

After a few prefatory remarks, Jacobi refers to those peculiarities of the Gaüdavaho which mark it off from the rest of the known Mahakavyas of the Sanskrit and Prakrit literature. It is not divided into chapters though such division is laid down in the works on the Alamkaras'astra (e. g. Kavyadars'a I. 14), but contains only consecutively numbered verses. The poem does not contain anything which its title would lead us to expect therein, viz. how Yas'ovarınan, the king of Kânyakubja killed the king of Gauda (or Magadha). This event is only hinted at in a few verses; but neither the name of the Gauda king nor anything else connected with him, is mentioned in our work. And still the poet promises to sing in detail the early exploits of Yas'ovarman. What the poem does now really contain is a description of nature (which every Mahâkâvva. according to the requirements of the Alainkaras'astra should contain), and a portrayal of grotesque events from Indian mythology. Jacobi therefore says that he would agree with Pandit in holding that the work has not come down to us in that form which the poet might have given to it, or at least had

thought of giving to it. But his agreement with Pandit ends here. He would not hold (as Pandit does) that the present work was only a prelude to another work which might be regarded as the Gaüdavaho proper, which unfortunately however, has not either come down to us, or was perhaps never executed.

Jacobi argues that if the existent work is to be looked upon as a prelude to another larger historical work, the former would have to be regarded as a very unique work indeed, without any like of it in the whole range of Indian literature. The preface of a work is generally an organic constituent part there-of, and as such generally shares its division into Sargas, As'vasas &c. The present work however is too great to have formed only one As'vasa; being only a little shorter than, for instance, the Ravanavaho, the most famous Mahakavya of the Prakrit literature before or after Vakpati. If the present 1209 (or 1233) verses of the work were to represent only the preface, what colossal extent we shall have to postulate for the whole poem proper!! If this objection be not regarded as very serious, still there is another difficulty that confronts us. What should have led the poet to put the best part of his work (description of nature &c) in the body of this (presumed) preface? In the case of other poets, we find on the other hand, this item reserved for the main part of their work, and gradually worked up with their subject-matter.

All such difficulties are removed, if we hold (says Jacobi) that the present work was only an epitome EE (Gaüdavaho)

(Auszug) of the original work, from which all that concerned historical incidents was dropped, as being neither of general nor of lasting interest. Thus only did it appear to be possible to preserve at least the gems of Vakpati's poetry. As an epitome of the original poem, the Gaüdavaho must have come to lose its division into As'vasas &c. though the internal division of the subject-matter was preserved. Thus we can still recognise distinctly the successive parts of the poem:—(1) the poet's introduction, consisting of the usual Mangala and praise of poetry in general, (2) the work proper, of which even though there are left now only the description of nature and such other secondary matter, still sufficient traces are left to enable us to formulate the general march of events, such as (a) the praise of Yas'ovarman, (b' his triumphant march, and (c) his life of enjoyment after his grand achievement, and (3) as conclusion, the poet's own life. Bilhana's Vikramankadevacharita is composed on similar lines, and this type seems to have been the usual one for historical poems.

This, in short, is Jacobi's view regarding the nature of the poem as a whole, and as he says, it has much plausibility to support it. This hypothesis easily explains why the number of the verses of Gaüdavaho varies in each Ms. J has the least number of them (1102), which are however to be found in the same order in the other three Mss., the latter having in all 133 verses more than J. Pandit himself is not inclined to regard these verses as spurious; and the question therefore is, how we are to explain their

great number (i. e. about one-eighth of the whole). Jacobi says (ibid p. 63): "This or that copyist of the prevalent epitome might have put in, at their appropriate places, such verses from the original poem as might have pleased him or such as he would not find wanting for other reasons". The Mss. K. P. and Dc. go back in the last resort to such "enlarged editions". "Our supposition further explains (says Jacobi) in a natural way, the colophon, and the title of the commentary, Haripâlavirachita-Gaüdavadha-sâra-tîkâ. Haripâla, who besides his father, had many predecessors, probably found in the old Mss. the colophon Gaüdavadhasâra, an epitome of Gaüdavadha, and therefore he called his commentry Gaüdavadha-sâra-tîkâ".

In saying that the present work was to be regarded as prefatory to Gaüdavaho proper, Pandit bases his conclusion on verse 1209 (amongst others) in the present text. This verse however does not form the conclusion of the work, as one more verse in Upajati metre follows (according to the Mss. Dc. and P.). Jacobi rightly points out that this verse has been altogether lost sight of by Pandit. The verse in question is as under-(see Various Readings p. 395)

कइराय रुंछण(स्तव) बन्पइरायस्स गउड(वहम्)। (नामे)ण कहावीढं रहयंचिय तह समत्तं च॥

The bracketed portion is wanting in P, which also reads, a for ξ in analysis. The colorhon of K is in prose, and is what has been admitted by Mr. Pandit in the text. J. has nothing to correspond to either of these. Now, this verse shows that the

present prefatory text was also the real Gaüdavaho, and that the poem therewith came to an end.

Passing over certain minor emendations and conjectures proposed by Jacobi (p. 64) we may agree with him when he says that "so much is certain that after v. 1209 there followed (only) a verse or (few) verses, which brought the poem to its finish, and that therefore it is not at all necessary to hold that after v. 1209, the history proper of Yas'ovarman was to follow".

In support of his opinion that the present text was only a prelude, Pandit relies on v. 1074 (compare, Intro. p. xlvii). The verse:is:—

साहिज्ञइ गउडवहो एस मए संपर्य महारम्भो । णिसुए मुयन्ति दप्यं जम्मि णरिन्दा कहन्दा य॥

Jacobi however points out that साहिजाइ is not to be derived from V साइ (as has also been done by the commentator) but from V साहइ ज्ययति (compare, Hemachandra, Prakrit Grammar, IV. 21), and that महारम्मो can as well signify "a mighty exploit." The first line should therefore mean "I shall now sing the Gaüda's death, that heroic or mighty deed", and there is no need to see in the verse in question any allusion to the composition of another Gaüdavadha (Kâvya) of mighty dimensions. The same argument holds good of the word Viyada in v. 1164. (cf. also v. 799).

Jacobi has still a few words to say (p. 72 ff) regarding the readings received by Pandit in his text. The Mss. of our work fall into two groups. The first group consists of only one Ms., designated J by Pandit, which might be called the commentator's

recension. The second group is made up of the remaining three Mss., differing on the whole from J. as also, in many cases, from each other among themselves. Pandit has, in the choice of the readings followed an eclectic principle (p. VI of his cri. Notice), and Jacobi admits that in most cases Pandit's choice is faultless. "Such an eclectic process I do not hold in theory as objectionable, when the Mss. are later copies—as is too often the case in Indian works-and can therefore be arranged only in groups and not in any geneological tree. In classical philology, matters stand quite differently. To apply its method without more safeguards to Indian works, e.g., to receive a reading into the text on the authority of the "best" Ms. would in innumerable cases land us into error." Jacobi evinces a decided partiality for the text and readings of our work as embodied in the commentary of Haripâla, whose readings Pandit has not, as he himself admits, always adopted (Cri. Not, p. VI). This preference for the commentator's readings is based on the fact that he is older than all the Mss., that his father seems to have devoted special attention to the study of Gaüdavaho, (Com to v. 788), that probably his family was in possession of good and old Mss. of the work, and that finally, his work probably represents the first and most faithful epitome and text of the poem; and a number of instances are given in support of this. We have now passed in review the opinions of the two scholars, and as I believe the only two scholars. who have treated, besides Pandit, of the text question of our work in great details. Of course there are other scholars, who have referred to this question, but only incidentally. Thus, e.g., Pischel in his Grammatik der Prakrit Sprachen, speaks (Einleitung. p. 15) of the "many recensions (of Gaüdavaho) which in their number and arrangement of verses differ very much from each other." Vincent A. Smith also (J. R. A. S. for 1908, p. 778) quotes Pandit's opinion that the poem appears to be only the prelude to a missing work. Apart from this, however, the opinions of Pandit, Bühler and Jacobi differ considerably, and it is worth while to indicate here in brief, the position of this particular question.

Pandit's argument is that the present work should only be regarded as a prelude to another larger work no longer available to us, containing a more detailed narration of the killing of the Gauda king. His reasons are: (1) There is very little in our present text to satisfy the expectations raised in us regarding the contents of the poem. The scanty mention of Magaha-naha in v. 354, and of Magahahiva in vv. 414-417 and v. 696 scarcely justifies us in holding that with this indirect and passing allusion to the theme announced in his title, the poet did regard himself as absolved from his promise as contained in the title of the poem. (2) There are, further, indications in our poem, in which the poet himself lets us understand that his larger work was to follow; e. g. vv. 844, 1074, 1184, 1209 etc. (3) Specially noteworthy is the abrupt ending, v. 1209, which also prepares us to listen to "this purifying, newly-composed heart-rejoicing and no mean narrative about Yas'ovarman". (4) The designation of the commentary as Gaüdavadhasâratikâ would lend weight to the same conclusion. As Pandit understands it, the name shows that the commentator regarded that he was annotating a Sara (substance) of Gaüdavaho and not the Gaüdavaho proper, which was still to follow, Bühler generally agrees with these opinions, except in the meaning of the compound Gaüdavadhasåratikå, which (as we have already seen) he would render as "short annotations Såra-tikâ [=Såråtmikå or Sårabhútatika] on the Gaudavaho. He further adds the important fact that most probably Gunadhya's Prakrit Brihatkathâ had its first or introductory Lambaka called by the name Kahâvidham, and that this latter designation has been preserved for the present text in at least two out of the four Mss. of our work, a circumstance that goes to support Pandit's contention that our text was merely introductory to a larger work. Lastly as regards the varying number of verses of the text as found in the four Mss., both agree in holding that the verses found over and above Haripala's version, are not all of them spurious or interpolations. This however does not satisfactorily explain their presence in only some of the Mss. and their omission from the rest.

Of this latter point, Jacobi in his review referred to above, offers a very ingenious explanation. He would regard the different Mss. as each presenting a different epitome (Auszug) of the original poem. On this supposition we can easily understand why the number of verses in the different Mss. varies. Each epitome contained more or less ver-

ses, according to the taste-and we might almost say the pleasure, of each copyist. It should be here mentioned that Jacobi regards the recension as presented in Haripala's commentary as the first epitome executed of the original Gaüdavaho. The fact that the killing of Gaüdavaho receives such a scanty treatment in any of the recensions (according to him epitomes,) now available, Jacobi attributes to the purging away of all matter "which treated of historical incidents only, and therefore could neither be of general nor of lasting interest." Jacobi seems to have in mind the general unsettled conditions in which the poem was written. was therefore the danger of the entire poem of Våkpati being lost, and "thus only (i.e by suppressing the historical allusions in it,) it seemed possible to preserve at least the pearls of Vâkpati's poetry".

Then it is to be noted that Jacobi differs from both Pandit and Bühler, in holding that no additional matter probably followed the present text, and that therefore the present poem should be regarded as all that Vâkpati ever wrote. He takes his stand on a verse (quoted above) found in two of the Mss., according to which it would appear that "Gaüdavaho, otherwise called the Kathapitha (the foundation of the story) has been composed and finished too." This, Jacobi urges, leaves no doubt that the Gaüdavaho had been completed in the form in which we have it. Bühler, (V. O. J., II, p.331,) suggests the reading Gaüdavahe (locative) for Gaüdavaham. This would mean accordingly, "in Gaüdavaho, the Kathapitha has been &c.

It now remains to be seen how Jacobi's argument fits in with the other considerations urged by Pandit. V. 1074 of our text means according to Pandit that the real Gaüdavaho was about to composed. But साहित्रह means as already stated, "is narrated, or told". (See also v. 1184: सो साहिउं पयत्तो चारिअं चाणक-चरिअस्त। where साहिउं has been rendered as दश्यवित्म, where the text of Haripala also has शासितुम् as against his साहिज्ज = साध्यतं under v. 1074). Besides the high authority of Hemachandra in taking the root साह in the sense of "narrate", we have the word साहिर in v. 1206, which the commentator notices as a variant and explains as কথনছাল. This word has descended to Modern Marathi in the form of सा(बा) होर in the sense of a reciter of narrative or ballad poetry: there is therefore no reason why the word साहिजाइ in v. 1074 should be understood in the sense of compose (sâdhyate).

Therefore, it may be said that if there are indications in the poem that the narration was to follow, it can be urged that there are also passages which tell us that the narration has been begun, and therefore presumably, been completed. Thus v. 1184 (already referred to) distinctly says that "then he (the poet) having finished the duties to be performed at the close of night and therefore being refreshed, set about narrating (Sâhium payatto chariam) to them (his audience) the life (of Yas'ovarman), of Chânakya-like conduct". After a Kulaka of twenty verses, describing the state of expectancy created among the quarters of the earth and in the heart of the divine damsels &c., and con-

FF (Gaüdavaho)

taining a further praise of the hero, the poet says vv. 1205-6: "Now on that blessed day, long looked for by the people,-a day that was rendered vellowish on account of the dust arising out of the friction of golden ornaments, and which therefore became golden,- the (whole) world through curiosity became in an instant as though dumb-struck, on account of the poet's encompassing the entire range of learning as he narrated his story " (sahire tammi-Kathanas'ile Vakpatiraje, com.) This shows that the narration was begun and completed and the contents of the narrations are, in all likelihood, to be found in the verses that have preceded. Finally "this life", imam chariam of v. 1209, is as likely to refer to that to which it forms a conclusion as to the " something " that was to follow.

To conclude, therefore, we may rest content with accepting Jacobi's conclusion that the present poem was all that Vâkpati ever wrote. His second conclusion however that what he wrote suffered epitomisation at different times by different hands may not be so readily agreed to. Though the poem does not hint at it expressly, it looks very probable that the political conditions in which the poem was written are largely responsible for the rather imperfect state in which the poem has been left to us. Perhaps the author could not give the final touches and the final arrangement to his mass of verses. This may be the reason why the verses that refer to the poem as being narrated are left standing where they at present are. - If one of the traditions is to be believed, we shall have to admit that Vakpati thus sang in his work the glories of Yas'ovarman, when the latter had thrown him into prison, as stated by the Yas'astilaka (Peterson, Subhashitavalt, p. 115). We may argue that after his release, the poet might not have found time or even deemed it necessary to carry to end his task, undertaken under such circumstances. Another less reliable tradition as preserved in Rajas'ekhara's Prabandhakos'a, however, does not agree with this. According to this, it would appear that Vakpati belonged to the next generation after Yas'ovarman (R. G. Bhandarkar, Report on Search for Mss during 1883-84, p. 15).

Further, with regard to the contention that if this poem was to form the whole of the Gaüdavaho ever written by Vâkpati, the title of the poem becomes a misnomer as the real killing of the king of Ganda receives only indirect and an all too brief mention, it can be urged that Vakpati wrote more as a court-poet than as a historian, his object being to produce a poem containing a fulsome praise of his royal patron, in which incidents, otherwise historically very important indeed, were brought in only as serving his main purpose of lavishing unstinted praise on his master. Bühler is perfectly justified when he draws attention to the peculiar phenomena of our poem in which "the author bestows as much care as possible on the accessories, and gives as little as possible on real history". Pandit says (Intro. p. xliii) that the treatment which the Gaudian king receives in the poem is no better and no fuller than the allusions to some other kings whom Yas'ovarman conquered, e.g. the kings of

Vanga or of the Deccan and others; and that therefore the question why the name of the Gaudian king should have been immortalised in the designation of the poem remains a puzzle. The reason for the selection of the name of the Gauda king in preference to other kings subjugated by Yas'ovarman, to form the designation of a highly-pitched poem, containing mainly the panegyric of Yas'ovarman, the king of Kanouj, may possibly have to be sought for, I would tentatively submit, in the latent ill-will that can historically be proved to have existed between the two kingdoms of Kanouj and Gauda before the time of Yas'ovarman. The treacherous murder of Rajyavardhana, the brother of Emperor Harsha, at the hands of S'as'anka, the king of Central Bengal (the latter being called a Gauda by Bana) and the consequent attitude of persecution which Harsha, who soon thereafter became the king of Kanouj, adopted towards the Bengal king are matters of history (compare, V. A. Smith, Early History of India, Third Edition, pp. 337-339). At a later period (circa 800 A.D.) Dharmapâla king of Bengal and Bihar deposed Indrayudha, king of Kanoui, and installed in his place Chakrâyudha (ibid. p. 378; cf. also Duff's Chronology of India, p. 75). Of course this does not prove anything directly bearing on the reign of Yas'ovarman; still, it is worth while emphasising this side of the mutual relations between these two powerful kingdoms. Again, religious motives may have had their share in the illwill existing between the two states. Yas'ovarman seems to have been a staunch advocate of the nascent Hinduism, while the kings of Bengal from the

beginning of the eighth century A. D. to the end of the 12th century had been, with the sole exception of Adisûra, zealous adherents of Buddhism (Smith, op. cit. p. 402). That religious feelings might have had a share in the dispute of Yas'ovarman with the unnamed king of Bengal of that time is what has been also suggested by Pandit himself in his Introduction (p. xlvii, footnote). It is not therefore improbable that hereditary political causes, added to religious motives, might have led to a feud between Yas'ovarman and the Gauda king, and this feud, serving to our poet as a theme on which to pivot his patron's glories, might have been sung and alluded to in our present poem, albeit in haphazard and all too brief manner.

* * * * *

The above notes were written some years back, and since then a third scholar-J. Hertel-has considered the question about the general nature and form of Vâkpati's Gaüdavaho, in an article in Asia Major, Vol, 1, Fasc. 1, January 1924, pp. 1-23: "A Note on Bhavabhûti and on Vâkpatirâja." Hertel thinks that v. 799 of the Gaüdavaho shows that "Bhavabhûti was still living and advising Vâkpati when the latter was composing his Gaüdavaho" (p. 10). He agrees with Pandit in holding that Vakpati's present poem is but a prelude to a larger work he contemplated, and draws attention to the fact that "it can scarcely be due to a mere chance that two works of the two most celebrated court poets of Yas'ovarman were not finished" (namely, the Mahaviracharita of Bhavabhûti, and the Gaüdavaho

of Vakpati). Relying on the concluding words of the colophon of the MS. K, कहराय उंख्यास व्यवस्था गउद्यहे ॥ भाषाबोद समतं ॥ he regards the existing poem as but the introduction—the Katapitha—, and holds that its author never executed his intention of writing the real Gaüdavaho. Hertel has also reviewed in details all the objections of Jacobi, (some of which are noted above) who, it will be seen, would regard the present poem as a mere abstract or summary of a larger work in which all historical traces had been deliberately passed over.

Hertel, it seems, has not taken into account the indications mentioned by us above, are given in the poem itself and which suggest that the narration of the poem did take place, or in other words, that the poet did not evidently intend any other sequel to his existent poem (vv. 1184 and 1206. ff. See above). We may also say that the concluding verses make it evident that the poem is called Gaüdavaho more or less by courtesy only. The poet perhaps began with that idea, but ended by singing the story of his patron's Digvijaya. His Viayâhisea = Vijayâbhisheka is referred to in v. 1208, and his giving away his enemies' wealth "even outside" i. e., without bringing it back with him to his capital, in v. 1207. All this implies that the poet had more in his mind the traditional Digvijaya of a hero, than the killing of the Gauda king by Yas'ovarman. The poet's request to "listen to the narrative" in v. 1209 can be understood as a general one addressed to readers, and need not necessarily be taken with reference to something which the poet thought was to follow.

Then, with regard to the evidence, afforded by the colophons of Mss, we have to bear in mind that the colophons are in their nature, the peculiar product and property of the copyists, and that they are often liable to be added to, abridged or changed or omitted according to the liking of the copyists unless we have evidence otherwise. This is borne out even in the present case. J has no colophon at all. K has it as quoted above, and this would appear to be in prose. P and Dc, have it similarly, in the form of a Gâthâ, though a few letters of the former of these are worn off. The colophon seems to be preserved in its complete and perfect form in Dc, which is an excellent and very old Palm-leaf MS. This reads the colophon as..... गउडवहं । नामेण कहावीढं । ग्इयं चिय तह समतं च । against गउडवहे गाहाबींह of K which Hertel relies on. According to Dc, therefore, Gaüdavaha, (in the form called) the Kathapithaka, has been composed and finished as well. No real objection can be taken against the (neuter nominative) form ° वहं, which is grammatically correct. (Compare शिद्यपाल्बधम Neu. Nom. Sing.) We may therefore conclude by saying that the present poem represents all that Vâkpati wrote, and that there is no reason to hold that the poet had an intention of writing more, an intention which he did not execute as Pandit, Bühler and Hertel hold; neither is the present poem merely an abstract or summary of some larger poem no longer available, as Jacobi, and following him, Winternitz (Geschichte d. indischen. Litteratur, Vol. III, p. 84) think.

II

Another important point dealt with by Pandit is about the date of Yas'ovarman, on whose date depend those (as is well known) of Bhavabhûti and Vâkpati. The date of Yas'ovarman again depends on that of the Kashmirian king Lalitaditya Muktapida, an account of whose reign we have in Kalhana's Râjataranginî (IV. 126 ff.) and who inflicted a defeat on Yas'ovarman. But there is a wide difference between the date assigned to him by Pandit on the one hand, and all other scholars on the other. Pandit exhaustively deals with the dates of the successive dynasties of Kashmir and even of each individual king, and arrives at 695 A. D. as the date of Lalitaditya's accession, and 732 A. D. as that of his death. Incidentally Pandit puts in a strenuous plea for the reliability of Kalhana's chronology, and subjects to a detailed and searching criticism the correction of thirty-one years applied to Kalhana's chronology by scholars, mainly relying on Chinese sources. This correction Pandit does not accept, and, hence mainly, the discrepancy. With this correction accepted, Lalitaditya's date becomes 724-760 A.D. It was Jacobi who first suggested a still nearer approach to arrive at the date of Lalitaditya (in his Review of the Gaüdavaho referred to above). Gaüdavaho, verses 827-832, mentions certain portentous events that took place in the world. Among these v. 829 mentions an eclipse of the sun; and this, Jacobi states, was visible according to astronomical calculations at Kanouj 14th of August 733 A.D. Verse 832 according to Pandit's text is:-

ह्य तह्या सण-निव्यक्तिय भू-लया-भन्न-भन्नुरावने । जांद इसम्मि भ्यणेस दाहणा आसि उप्पाया ॥

The reading 4-54 here is on the evidence of one MS only. The other three MSS and the commentator read instead, नि(णि)यय-पय which certainly is better, the meaning being the corner of his (Yas'ovarman's) eye became twisted (भहुरावते) on account of the shaking of his position (नियय-पय-भन्न=निजक-पद-भन्न) that was brought about temporarily or in a moment-(न्या-निव्यक्ति). This "shaking of his position" Jacobi takes to be a reference to Lalitaditya's invasion on the domains and subsequent defeat of Yas'ovarman. R. G. Bhandarkar too agrees with Jacobi in thus interpreting the verse (Preface to his edition of the Malati-Madhava, BSS, Second Edition, 1905, p. xv). Pandit's reading, supported as it is by one MS only, would seem to indicate the same meaning, though in a confused manner. A further conclusion may perhaps be drawn from the mention of the king's temporary loss of position, viz., that this invasion of Lalitaditya against the king of Kanauj took place after the latter had returned from his Digvijayayâtrâ, or his expedition against the Gaudian king.

R. G. Bhandarkar with reference to Stein (Translation of Rajatarangint, Intro. p. 89, and note on IV. 134) also mentions (l.c. p. xv) the fact that a king of Central India of the name of I-chafon-mo is mentioned by Chinese authors as having sent an embassy to China in 731 A. D. This I-cha-fon-mo has been 'properly identified" with Yas'ovarman. Generally speaking therefore, the correction of thirty-one years applied to Kalhana's

GG (Gaüdavaho)

chronology by scholars, against which Pandit so vigourously contends, seems to be justified. R.G. Bhandarkar also was once inclined to reject this correction of 31 years (Report on MSS, for 1883-84, p. 15) but has accepted it later in his second edition of the Målati-Mådhava.

The dates of Lalitaditya's reign being thus ascertained be 724 to 760 A. D., Yas'ovarman's reign may generally be said to cover the second quarter of the eighth century. His defeat by the king of Kashmir will have to be placed in 733 A. D., before which Yas'ovarman must have defeated the king of the Gaudas. Yas'ovarman had sent an embassy to China on his own behalf in 731, and was claimed as an ally by Lalitaditya in an embassy which the latter himself sent to China in 736 A. D. This last fact would go to show that though Lalitaditva had defeated Yas'ovarman in 733 A. D., the former did not annex the Kanauj terrifory but kept Yas'ovarman on the throne and formed an alliance with him: in the words of Kalhana, the kingdom of Kanyakubja came under the control (of Lalitaditya) as if it were the yard of his house-कन्यक्रजीवी...अभूत्...गृहप्राङ्ग णबद्धरो ।. Vincent A. Smith (Early His. of India (1914) p. 378) following Stein, gives 740 or 741 A. D., as the year of Yas'ovarman's dethronement. In his Oxford History of India (1920, p. 182) he speaks of the king being slain in or about 740. Evidently this date does not take into account the more precise approximation to this event, viz., A. D. 733, which is afforded by Jacobi's calculations based on the mention of the Solar eclipse in the Gaudavaho and which is relied upon by R. G. Bhandarkar in arriving at the dates of Våkpati and Bhavabhûti-The same may be said with regard to the date proposed by Lévi and others (V. A. Smith, l, c.) as lying between A. D. 736 and 747.

Hertel in his article referred to above regards (p. 23) 733 A.D., as the date not of Lalitaditya's victory, but that of Yas'ovarman's departure for his Digvijaya. This conclusion, it seems to me, is based on his interpreting v. 832 of the Gaudavaho in a very different manner, though he reads that verse differently from Pandit's text and substitutes णिययपय for भुन्लया. His translation is:—" Such terrible portenta then arrived in the worlds, when the king, having by a side-look restrained in a moment his vassals' transgression of their rank, set out (on his Digvijaya), "-This translation, it appears is based on a two-fold misunderstanding. In the first place, Hertel following the commentator understands निजक-पद भन्न as the transgression by Yas'ovarman's vassals of their rank. There is now hardly any necessity for bringing in the varsals in this way. Pandit has put stars on the words निजयपदमक्षे in the commentary only because he had accepted भूलया as the reading in his text for णिययपय. (Preface, p, VI), And in the second place, Yas'ovarman's Digvijaya is already over. He has returned from his Vıjaya-Yâtrâ already and is described as (ओआरिय-चाव) =अवतारित-चाप in v. 694 and as praised by his bards on his return, and as sporting with his women (vv. 695-749). There is therefore no reason to hold that A. 1). 733 represents the year of Yas'ovarman's starting on his Digvijaya.

especially under the shadow of "terrible" portenta, and that therefore his defeat by Lalitaditya must have taken place" some years later than 758 A. D.", as Hertel urges.

III

A brief mention of one or two other points dealt with by Pandit in his learned and exhaustive Introduction may appropriately be made here. Note IV of his Introduction (pp. ccv ff) Pandit makes an "important statement" on the evidence of a Manuscript of the Malati-Madbava, tending to establish the identity of Bhavabhûti with "Umvekacharya, " this "Umvekacharya" being called the pupil of Kumarilabhatta, and more expressly described as one "who had acquired greatness of learning through the favour of the revered Kumârilasvâmin '' श्रीक्रमारिलस्वामित्रसादप्राप्तवाग्वैभव.' These statements (occurring in the colophons of two of the ten acts of the Mâlatî-Mâdhava in the particular Manuscript mentioned by Pandit) evidently mean that Bhavabhûti was also known by the name of Umvekacharva, and that this last, alias Bhavabhûti, was the pupil of the famous Mîmân saka Kumarilabhatta. This interesting and important piece of evidence was brought forward by Pandit as early as 1888; but for want of other corroborative evidence, it naturally did not win general acceptance. Thus R. G. Bhandarkar in the Introduction to his Second Edition of the Malati-Madhava in the Bombay Sanskrit Series, 1905 p. VIII, was inclined to treat this tradition about Bhavabhûti's being a pupil of Kumarilabhatta as unsupported by what Bhavabhûti has to say about his learning in his preface to the Mâlatî-Mâdhava, S. K. Belvalkar in the Introduction, to his translation of the Uttararâma. charita in the Har-vard Oriental Series refers to this tradition but is evidently reluctant to take it as conclusive The indi-iduality of Bhavabhûti has of course been long well-defined and recognised as such; that of Univekacharya however, remained long shrouded in mystery. Recently however, the personality of Umvekacharya as a Mimamsa writer is slowly emerging forth out of the indistinctness that en. circled it formerly, and other evidence identifying Bhavabhûti with Umvekâchârya, is also: available. This is largely due to a deeper study of the Mi mamsa S'astra, and especially to the labours of Dr. Ganga Natha Jha of Allahabad and Prof. Kupuswami Shastri of Madras.

Dr. Jha published in 1922 as No. 6 of the Princess of Wales Sarasvatî Bhavana Texts, the first part of Mandana Mis'ra's Bhavana Viveka with a "running commentary attributed to one Bhatta Umbeka" (Prefatory Note, p. 1). In the Introduction contained in the second part of the work published in 1928, the same scholar, out of his intimate acquaintance with the Mimamsa literature was able to supply some definite information about Umbeka (pp. 2 ff). This name "is found to be written variously: Ombeka, Aumbeka, Umbaka and so forth. He is said to have written a commentary on Kumarila's S'lokavartika from which a quotation

is made by Pratyaksvarûpa Bhagavan in his commentary on the Chitsukhî." Umbeka is quoted by Chitsukha himself and by Anandapûrna, and is referred to by Bodhaghana. The Jain writer, Gunaratna, in his Shaddars'anasamuchchayavritti speaks of Umbeka as knowing the Kârikâs (i. e., the S'lokavârtika of Kumârila?). Prof. Kupuswami-Shastri of Madras points out that Bhattomveka is also quoted in Râmakrishna's commentary on the Tarkapâda of the S'âstradîpikâ (Proceedings, Second Oriental conference, Calcutta, 1923, p. 411.)

It is however to be noted that according to a tradition preserved in the S'amkaradigvijaya. Umbeka was the popular name of Mandanamis'ra (and not of Bhavabhûti).

It is Pratyaksvarûpa Bhagavân, the commentator of Chitsukhî, who lends direct support to the identification of Bhavabhûti with Umbeka. Chitsukha himself (in the passage quoted by Jha, op. cit. p. 4) says that Bhavabhûti who before is a wise man (पुरा आस एवं सन्) does not cease to be a wise man, simply because he has composed some Nâtaka and Nâtikâ &c. Chitsukha next adds उन्हें बैतहुम्बेकेन and then quotes a Nyâya. The commentator Pratyaksvarûpa adds to this: अवस्तिरम्बेकः।

The statements therefore in the colophons of the Manuscript, first brought to notice by Pandit to the effect that Umbeka and Bhavabhûti are one and the same person, and that that person was a follower of the famous Mimamsaka Kumarilabhatta, are confirmed by other evidence including the commentator of the Vedantic work Chitsulhi. The words of the

author of this last-named work itself, very likely indicate that Bhavabhati was first an authoritative personage (आस) in some line, (and evidently. Mt-māmsā) but that thereafter he wrote his plays, and that notwithstanding his doing so, he was still regarded as an authority in that special line.

These statements identifying Bhavabhûti with Umbeka have to be taken for what they are worth; there is also the conflicting tradition of Umbeka being the name of another illustrious disciple of Kumârila, viz., Mandana Mis'ra. There is, however, nothing inherently improbable in Umbeka-Bhavabl ûti's having been a famous Mîmâmsaka writer before he turned to write dramatic works. His ancestors are described as चरणगुरवः पञ्चामयः, धृतवताः सोमपीथिनः, and withal, बहाबादिनः. There is no reason to hold that Bhavabhûti broke off from one of the traditions of his family. viz. the Kalmamarga, or the way of sacrifical knowledge, which is the essence of the Pûrva Mîmâmsâ. It is true Bhavabhûti does not expressly include Mîmamsa in the S'loka containing his famous "Vachoyukti " in the Mâlatî Mâdhava (Act I, यहंदाध्ययनम् &c lines 46-49, R. G. Bhandarkar's Edition, Bombay. Sans. Series), where he refers to his knowledge of Veda, the Upanishads, Samkhya and Yoga. But we may regard the Mimamsa to be included in the general term Veda, the Mimamsa being the formal systematisation of the sacirfices referred to in the Samhitas, Brahmanas &c. Besides, Bhavabhûti calls himself पदवाक्यप्रमाणइ: and a श्रोत्रियपुत्र in the Introduction to the Mahaviracharita (p. 4 and 5 Nirnayasagara Edition). आवाण: is explained by Bhavabhûti's commentator Viraraghava as मामासामिक:. We may also say that the reason why Bhavabhûti does not feel called upon to specially put in his knowledge of Mimamsa, at the place where he alludes to his knowledge of Veda, Yoga &c. is what he himself says immediately thereafter: तरक्यनेन कि है ततः कथितुणो नाटके।. We may therefore reasonably conclude that the personal statements of Bhavabhûti in his dramas do not militate against the probability of his being a Mimamsaka of repute.

The tradition of Bhavabhûti having the nickname of Umbeka and that of his being the pupil of Kuu Arila stand on a different footing. Both of these traditions are attested to by the MS of the Mâlati-Mâdhava above referred to, while the state. ment of the commentator of Chitsukhi, corroborates only the former, and has nothing direct to say about the latter. Prof. Kupuswami Shastri, in his article referred to above, comes to the conclusion, that the way in which Bhattomveka is referred to by the commentator of the S'astradipika "would appear to leave no alternative except to assume that Umvekabhatta was one of the pupils of Kumârilabhatta" (p. 411), and that Bhavabhûti the poet, alias Bhattomveka, and two other famous Mimamsa writers, viz., Prabbaka a and Mandana "were all Bhattakumarila's pupils" (Ibid, p. 412). In the Proceedings of the Third Oriental Conference, Madras, 1925, the same Professor, in the light of further investigations into the beginnings of the Mimamsa Schools, expresses the opinion that the three writers mentioned above "might have been younger contemporaries of Kumarila, who might

safely be assigned to the beginning of the 8th century A. D. " (p. 481).

We may therefore justifiably hold that the personality of 'Umveka' which was but a mere name when Pandit brought it forward from the hidden recesses of a Manuscript has been rendered definite and distinct, thanks mainly to the two above-named scholars of the Mimamsa Philosophy. We can also regard it as very possible that Umveka was a nickname of Bhavabhûti, unless one was to urge that only those two acts in the colophons of which the name of Umveka occurred, were the work of Umveka, and the rest was the work of Bhavabhûti. If this supposition were to be accepted, the statement of the commentator of Chitsukhî that Bhavabhûti means Umbeka will have to be satisfactorily explained in some other way. Bhavabhûti, in all likelihood, and so far as our present knowledge goes, has therefore to be regarded not only as a great and masterly dramatist but also as a Mîmâmsaka of repute, a commentator on a work of his contemporary, viz., the Bhavana Viveka of Mandanamis'ra, and as a pupil of Kumarila, his other fellow-students being Mandana and Prabhakara.

The chronological implications of the identity of Bhavabhûti with Umbeka and of the tradition of his being the pupil of Kumârila do not conflict with the dates generally accepted. The date of Kumârila is "end of the seventh and the first part of the eighth century" (Winternitz, Geschichte III, p. 427, with reference to Pathak, Keith and other

HH (Gaüdavaho)

authorities), and the date of Våkpatiråja and Bhavabhûti, as determined from that of Yas'ovarman and Lalitâditya is the same part of the eighth century as stated above.—Altogether therefore, this period, the first part of the eighth century, seems to be a stirring one, both politically and intellectually.

IV

The last point to be alluded to here is about the other Kavya which our poet Vakpatiraja is known to have written. In verse 79 of Gaüdavaho, the poet says:—

महुमह-वियय-पउत्ता वाया कहणाम मउलउ इसम्मि । पढम-कुसुमाहि तलिणं पच्छा-कुसुमं वण-ल्याण ॥

नजता is explained by the commentator as वर्गाता. Pandit puts a star over the commentator's word indicating that the explanation is different from the word in the text, but he translates it himself as "which has attained perfection" (Introduction p. liv). The other readings for पउता are पहुता and उपता. Perhaps परता is to be understood as शहरा and the sense seems to be "how can my speech bud forth in this Kâvya (viz the Gaüdavaho), engaged as it is (पउता) in the Madhu-Matha-Vijaya? The after-flower of wild plants is more meagre than the first-flower." The second line of the verse immediately preceding would also seem to indicate that we have to understand पदता in the sense of पदता. There the poet says that wealth, even though very little, adds to happiness (literally, looks well, सोहेइ=सोभते) if enjoyed, but " the

Goddess Sarasvati, if she be not in her entireness somehow makes the possessor ridioulous "-देवी सरसाई उण असमन्गा किंपि विणडेइ 1. The sense evidently of the passage is that the poet is already engaged on one Kavva and therefore he is doubtful if he can well venture on a new one. Be this as it may, it is certain that the poet Vakpatiraja wrote another work called Mahumaha-vijaya. Unfortunately the work is not available, but that the work was once known follows from the fact that the work is referred to, and quotations from that work are to be found in some of the older writers. Thus Pischel (Prakrit Grammatik, Encyclopaedia of Indo-Arvan Research, pp. 11 ff.) has already pointed out that work of Vakpati has been referred to Anandavardhana in his Dhvanvaloka, by Somes'vara in Kâvyâdars'a and by Hemachandra in his Alamkârachûdâmani, and that therefore the two verses which are attributed to our poet in the commentaries of Hala's Saptas'atî but are not to be found in the Gaüdavaho, may be from the Madhumathavijaya. A quotation from this work is to be found in the commentary of Abhinavagupta on Dhvanyaloka (p. 152, line 15, Nîrnayasagar Edition), and two other quotations in the Sarasvatîkanthâbharana. It is therefore certain that besides the Gaüdavaho, Vakpatirâja wrote the other Kâvya, but this is at present only known by references to it, and a few quotations therefrom.

Nasik
January 1927 } N. B. Utgikar.

colavili contents of the introduction.

Analytical Contents of the Critical Notice, Introduction &c.

Oritical Notice		i–xii	
Account of the MSS Material		i	
	Account of the Commentary and		
	Commentator	v	
	Recensions of the Text.	vii	
	Additional Verses found in Some MSS	viii	
	System of Orthography	ix	
	Conclusion	xi	
Introduction		xiii-ccxxx	
1	Abstract of the Poem	xiii	
2	The Frame-work and the Nature		
	of the Poem	xli	
3	Prakrit Poetry and Prakrit Studies	xlix	
4	Våkpati's Prakrit Poetry: its merits &	ke. lii	
5	The genuineness of the Prakrit Langua	ige lv	
6	The Personal History of Vakpati	lxiv	
7	The Date of Yas'ovarman	lxvii	
	Lalitâditya, Râjatarargi n î		
	Doubts regarding authenticity of Rajar	t.	
	Kalhaṇa's Chronology	lxxiii	
	Investigation of the Chronology of		
	${f R}$ âja ${f t}$ ara ${f n}$ gi ${f n}$ î	lxxiv	
	Cunningham's proposed correction of		
	Kalha ņ as chronology	lxxx	
	Chinese Sources	lxxxi	
	Objections to the proposed correction	lxxxii	
	Jain Sources for Yas'ovarman's date	lxxxv	
	Kalhana on Subsequent kings of		
	Kashmir	lxxxvi	
	Pandit's Date of Yas'ovarman	xciv	

COLTIZ CONTENTS OF THE DITRODUCTION The time when the poem was written xevi Mythological, and other conceptions reflected in the Poem. Note I An account of Kanaui cvii-cxxv Hiouen-Thsang's description CVII Bana's Description cxvi Note II The Jain Account of Vakpati and Yas'ovarman cxxv-clxi The Bappabhatti-Sûri-charita CXXV The Prabandhakos'a exliii The Prabhavakacharita exlviii The Tirthakalpa clii oliii The Gathasahasri The Vicharasaraprakarana cliv The Pattavali of Ravivardhana cliv A Review of the Jain Sources cliv Note III The Rajatarang ni and Its Historical Character clxi-ccv Estimate of Kalhana, his style and clxii veracity, purpose, sources &c The kings of Non-historic period mentioned by him clxvi Historic period clxxix Remarks on Kalhana's Account CXC Note IV Date of Kumarila, Bhavabhati, and S'amkara COV-COXXV "Umvekacharya" of the MS of the Mâlatî-Mâdhava cevi Bhayabhûti's Personal Statements ccvii Date of Kumarila and S'amkara ceviii

Names of kings mentioned by Samkara-

and other Bhashyas

charya in his Brahma-Sûtra

coxii

eclu:	CONTENTS OF THE INTRODUCT	tón.
Note	V. Hiouen-Thsang's Account of	
	Kashmir	coxxv-cexxx
Supp	lementary Notes to the Second	
	Edition	ccxxxi-cclxvii
I	A Note on other views about the	
	Frame-work and Nature of the	
	poem: views of Bühler that the	
	present poem not merely a prelud	le ccxxxi
	Våkpati's mention of earlier poets	ccxxxiv
	Resemblance between Gaüdavaho a	
	Dharmas'armabhyudaya	ccxxxvi
	Bühler's view about the structure of	
	the noem	corriv

Is it an Epitome of a larger work? Views of Jacobi cexl The position Summarised cexly Historical Relations between the Kanauj and the Gauda-kingdoms and

likely causes of the feud &c. cclii Hertel's view about the poem ecliii

П. Dates of Yas'ovarman, Våkpati, and Bhavabhûti cclvi-cclx

Views of R. G. Bhandarkar and Jacobi Yas'ovarman's sending an

embassy to China cclvii

The Solar Eclipse referred to

in the poem cclviii

cclviii

Lalitaditya's Embassy to China III On Umveka and Bhavabhûti; Avail-

able information about Umveka; the possibility of

the two being identical cclx-cclxvi

Their chronological Relation to Kumarila.

IV Information about Madhumathavijaya, another work of Vakpatiraja. colxvi-colxvii

CONTENTS OF THE POEM	celxxi
Synoptical Contents of the Poem.	
Invocation of different Deities, including	
Brahma, Hari, Vamana &c. &c.(in all of 21 deities)	1-61
On Poets and Poetry (Sanskrit and Prakrit) in General	62-98
The Hero's Greatness	99-191
The Hero sets on the conquest of the world	192-269
A description of the Autumn	270-275
The Hero on the banks of the S'ona	276-279
The Hero at the Vindhya Mountain	280-284
The Praise of the Vindhyavasint Deity	285-35 3
The flight of Magadhanatha	354
A Description of the Summer	355-382
A Description of the Rainy Season	383-413
Rally and defeat of Magadhádhipa	414-417
The Hero proceeds to the Elâsurabhi country	418
Defeat of Vangaraja	419-421

422 - 23

424-30

431-39

140-459

460 - 70

472 - 94495-508

509-510

511-512

513-658

659-694

471

Submission of Southern kings

Conquest of the Two Konkanas

The Hero in the Marudes'a

Defeat of the Parasikas

The Hero proceeds to the Southern Sea

The Hero on the banks of the Narmada

The Hero at S'rikantha (Kuru) Des'a

Submission of the kings of the Mahendra

Mountain

The Hero at Harischandranagari

The Hero proceeds to the North

Description of the Northern Country

The hero's return from the Digvijaya

The panygeric of the hero sung after	
his return	695-737
The Hero diverts himself	73 8-796
The Poet Våkpatiråja gives an account of	
himself and of other poets from	
whom he derived benefit	797-802
The poet is requested by the wise men to	
sing the glories of the Hero	803-805
The Hero praised by the wise men	805-826
Certain evil omens which portended evil	827-832
The Hero's praise by the wise (continued)	833-843
The request of the wise men to the Poet to	
sing how the hero defeated Magadha-	-
natha, concluded.	844
The Poet agrees to comply with their reques	st 845-847
More praise by the Poet of the Hero	848-1072
The poem would be ready in a night	1073-1074
A Description of the Evening	1075-1119
The Poet's temerity over his work	1120-1121
Further Description of the evening	1122-1163
A Description of the Morning	1164-1183
'The poet is about to narrate the history	1184
A Description of the occasion and the	
gods gather in the heavens	1185-1193
Words of Praise bestowed by various men	
on the Hero.	1194-1204
The assembly in expectation	
is dumb-struck	1205-1206
The Poet's request to the audience to	
listen to "this" his life of the hero	1207-1209

अथ गउडवहे सूचीपत्रम्।

```
१-६१ मङ्गलाचरणम्।
         १-- ५ ब्रह्मदेवस्य।
        ६ .. हरेः।
        ७-१२ नृसिंहस्य।
       १३-१५ महावराहस्य ।
   १६ .. वामनस्य।
     १७ .. कुर्मस्य ।
       १८-१९ हरेः मोहिनीरूपस्य ।
       २०-२३ कृष्णस्य ।
       २४-२५ बलभदस्य।
       २६ .. बलकृष्णयोः।
       २७-२८ मधुमथः ।
       '२९-४२ शिवस्य।
       ४३-४६ गौर्याः ।
       ४७ .. सरस्वत्याः ।
       ४८ .. चन्द्रस्य।
       ४९-५० सूर्यस्य ।
       ५१ .. अहिवराहस्य |
       ५२-५४ गणपतेः।
       ५५-५६ लक्ष्म्याः।
```

सूचीपत्रम् ।

५७ .. कामस्य । ५८-६१ गङ्गायाः ।

६२-९८ अथ कविप्रशंसा ।

६२-६३ महाकविलक्षणम्।

६४ सहदयाः।

६५ संस्कृतप्राकृतयोः परस्परोपकारः ।

६६ सुकवयः।

६७ वाक्प्रसाधको गुणै।

६८ लक्ष्मीसरस्वतीतारतम्यम् ।

६९ ''महुमहविअओं '' नाम वाक्पतेः पूर्वे कान्यम् ।

७३ सुकवीनां स्तुतिमिन्दयोः साम्यम् ।

७५ सामान्यकवयः।

८१ सामान्यानां कविगुणपरीक्षणायोग्यता ।

८२ महाकवीन् स्तोतुं निन्दितुं वा कः समर्थः ।

८३ गुणदोषपरीक्षणे परावलम्बनः।

८४ आदिकवयो भ्रान्ताः काल्दोषात् । आधु-निकास्तु स्वमत्यभावेषि पूर्वकविमार्गान् दृष्ट्वा दुष्करमपि विषयं प्रकामन्ति ।

८५ यद्यपि पूर्वकवीनां मार्गेषु सर्वे गुणाः सन्ति तदपि मुक्तेषु तेषु मार्गेषु सर्वे नवमेव आधुनिककवेः।

८६ सामान्यकविकवीन्द्रयोर्भेदः ।

८७ वाचो महत्त्वम् ।

८८ योग्यश्रोतृजनाभावाद् महाकवीनां मुकस्वन् ।

९२ प्राकृतप्रशंसा ।

९५ अथ गुरूणाम् अल्पदूषणाद् अतीतस्वम् ।

९८ प्रकृतकाव्यविषये वाक्पते: कातरस्वम् ।

काव्यारम्भः।

९९-१०८ यशोवर्ममाहात्म्यम् ।

१०९-११३ कुलकम्।

यशोवर्मणः समरं दृष्ट्वा सुरस्नीणां मन्मथविकाराः ।

११४-१६० कुलकम्।

येन पर्वतानां पक्षाश्रिछनाः सोपि इन्द्रः यशोवर्मणा सह एकासनम् इच्छति ।

१६१-१६६ कुलकम्।

यशोवर्मनिार्जितशत्रुवापीषु यशोवर्मवारविलासिनीकर्तृका जलक्रीडा ।

१६७-१८१ कुलकम्।

प्रलयशिष्यमाणबालकहरिरूपत्वं यशोवर्मणः इति व्याजेन प्रलयकालवर्णनम् । १८२-१९१ कुलकम्।

शत्रुवधदक्षस्वं यशोवर्मणः इति व्याजेन तस्य शत्रुक्षीणां वैधव्यवर्णनं ससीमुसैः ।

- १९२ .. अथ सकलधराविजयार्थ शरिद यशोवर्मणो निर्ग-मनम् ।
- १९३-२०१ कुलकम् । यशोवर्मणः विजययात्राप्रस्थानसमये सुरोचितचेष्टादीनि विजयनिमित्तानि ।
- २०२-२०७ कुरुकम् । विजययात्राप्रस्थानसमये पुरसुन्दरीणां यशोवर्मदर्शने संभ्रमः ।
- २०८-२११ यशोवर्मणः प्रयाणसमये कामप्रणियनीभ्यां सकाशादिपि अधिकतरसुन्दरीणां पुरस्त्रीणां मदनावस्था ।
- २१२-२५४ महाकुलकम् ।
 प्रयाणसमये यशोवर्मणः चारणैश्च कविन्द्रैश्च स्तुतिः ।
 सा यथा । पर्वतपक्षच्छेदक इन्द्रोपि त्वां चिन्तियत्वा
 शिर आन्दोलयाति इति व्याजेन पर्वतपक्षच्छेदस्य
 पुनश्च वर्णनम् । (२२४-२३५)
- २५५-२६२ कुलकम् । प्रयाणकाले यशोवर्मणस्तुरंगवर्णनम् ।
- २६३-२६९ कुलकम् । प्रयाणकाले यशोवर्मणो गजानां वर्णनम् ।

२७०-२७६ कुलकम्।

विजययात्रायां शरहती समाप्ते प्राप्ता हेमन्त इति व्याजेन हेमन्तवर्णनम् । तस्मिन्नेव ऋतौ यशोवर्मा शोणनदे प्राप्तः ।

२७७-२७९ सेनाभटानां शालिक्षेत्रेषु संचारः ।

२८०-२८४ कुरुकम् । विन्ध्यपर्वतं प्राप्तो यशोवर्मेति प्रसङ्गायातं विन्ध्यस्य वर्णनम् ।

२८५-३३८ कुलकम् । विन्ध्यं प्राप्तेन यशोवर्मणा कृता विन्ध्यवासिन्या देव्याः स्तुतिः ।

३३९-३४७ कुलकम् । तत्र विन्ध्यवासिनीमन्दिरे नरकलेवरदर्शनेन यशोवर्म-विशर्मः ।

३४८-३५४ विन्ध्ये यशोवर्मणः संचारः । तस्य भयेन मगधा-घिपस्य पलायनम् ।

३५५-३६३ प्रीष्मे यशोवर्मणः सैनिकानां वनोद्देशदर्शनेन अ-वस्था ।

३६४-३७० श्रीष्मे स्त्रीवर्णनम् ।

३७१-३८२ कुलकम् । प्रीष्मकालानुलाक्षणां सैनिकानां संलापाः ।

- ३८३-४१३ प्रावृड्वर्णनम् । विजयप्रयातस्य यशोवर्मणः प्रावृषि नीराजनविधिः केनापि कृत इति उत्प्रेक्षा ।
- ४१४-४१७ पलायमानस्य मगधाधिपस्य सहायनुपा यशोवर्माणं प्रति निवृत्ताः । तेषां तथा मगधाधिपस्य अथीद् गौड-राजस्य वधः ।
- ४१८ गौडराजस्य वधादनन्तरं यशोवर्मणः एलासुरमौ जलिध-वेलायुक्ते देशे प्रयाणम् ।
- ४१९-४२१ विशेषकम् । · वङ्गराजपराजयः ।
- ४२२-४२३ युगलकम् । दक्षिणिदङ्नरेन्द्रप्रणतस्य यशोवर्मणो मल-यावलिन्बमार्गेण गमनम् ।
- ४२४-४३० रावणं कक्षान्तरे गृहीत्वा यत्र समुद्रोद्देशे वालिना अमितं तत्र यशोवर्मा प्राप्त इति व्याजेन रावण-वर्णनम् ।
- ४३१-४३९ कुलकम् । पारसीकजनपदपतिना सह जयान्तं युद्धम् ।

४४०-४५९ कुलकम् ।
 पूर्वापरसमुद्रयोरवस्थितायां मूभ्यां वर्तमानाः पर्वताः
पृथुराजेन अपनीताः सन्तः उभयसमुद्रतीरयोः स्थिताः
किल । तयोरुभयतीरयोः अर्थात् पूर्वापर-

समुद्रकोङ्कणयोरिप यशोवर्मणा करो गृहीतः इति कथनव्याजेन पृथुना कृतस्य पर्वतानिरा-सस्य बर्णनम् ।

४६०-४६५ कुलकम्।

नर्मदानदीं प्रति प्राप्तिः तल च निवासः । तःकथनव्याजेन च नर्मदारूपाया नायिकायाः कार्तवीर्योर्जुने राजधीं बद्धानुरागतावर्णनम् ।

४६६-४७० उद्घेरुरपद्यमानः अमृतकलशो देवैर्यत्र समुद्रान्ते दृष्टः तत्र यशोवर्मणः स्थितिः ।

४७१ यशोवर्मणो मरुदेशे गमनम् ।

४७**२-**४८४ कुलकम् । श्रीकण्ठदेशप्राप्तिवर्णनच्छलेन जनमेजयसर्पसत्रव-र्णनम् ।

४८५-४८६ दुर्योधननिलयनहूदे सस्रीकस्य यशोवर्मणो जलकीडा ।

४८७-४९१ कुलकम् । दुर्योधनोरुभङ्गस्थाने अर्थात् कुरुक्षेत्रे यशोवर्मणा करुणा-यितम् ।

४९२-४९४ विशेषकम् ।
कर्णयुद्धभूमिगमनं तद्याजेन च कर्णविषयका आलापाः ।

४९५-५०८ यत्र हरिश्चन्द्रनगरी अर्थाद् अयोध्या स्वर्गम् उत्पतिता तत्र यशोवर्मणा एकादिवसे प्रासाद उत्पादितः । तत्क-थनव्याजेन हरिश्चन्द्रनगर्या उत्पतनवर्णनम् ।

५०९-५१० युगलकम् । महेन्द्रपर्वतदेशीयै राजभियंशोवर्मणे करो दत्तः । ५११-५१२ तत उत्तरिद्देशं प्रति गमनम् ।

५१३-६५८ महाकुलकम् ।

एतस्यां विजययात्रायां ये ये प्रदेशाः यानि यानि सरांसि ये ये वनोद्देशाः यानि यानि अरण्यानि या या नद्यः ये ये पर्वताः ये ये दुमाः यानि यानि च वस्त्वन्तराणि यशोवर्मणः सेनाभटैर्द्रष्टानि तेषां वर्णनम् ।

६५९-६८८ कुलकम् । अथ यशोवर्मणश्चिरं सेवां कृत्वा स्वस्वगृहाण्यागतैर्वेरिनरे-न्द्रैः स्वस्वगृहाणि कथं दृष्टानि तद्वर्णनम् ।

६८९-६९४ कुलकम् । कृतदिग्विजयस्य निवृत्तस्य यशोवर्मणः सेनाललनानां प्रा-वृषि विलसितानि ।

६९५-७३७ कन्यकुञ्जप्राप्तस्य यशोवर्मणो बन्दिकर्तृकं स्तवनम् ।

भः३८-७४९ कुलकम् ।

सञ्चलनाभिः सह यशोवर्मकीडावर्णनम् ।

७५०-७७६ कुलकम् । नृपनिकटगततरुणीविलासवर्णनम् ।

७७७-७८७ कुरूकम् । स्नाततरुणीमण्डनवर्णनम् ।

७८८ ७९१ चककम् ।

वसन्तावसाने यशोवर्मणो नगरोपान्तस्थानेषु वसतिः ।

७९२-७९६ कुलकम् । बालालावण्यम् ।

७९७-८०४ अथ प्रस्तुतकाव्यकर्तुर्वाक्पतेश्चरितप्रस्तावनम् ।

७९७ .. वाक्पतिः।

७९८ .. श्रीकमलायुधः।

७९९ .. भवभूतिः।

८०० .. भासः, ज्वलनीमत्रः, कुन्तीदेवः, रघु-कारः, सुबन्धः, हरिचन्द्रः ।

८०१-२ न्यायशास्त्रं छन्दःशास्त्रं पुराणं नानाक-वयश्च वाक्यतिं नन्दयन्ति । अशीद् एतेषु तस्य सम्यक्परिचयः ।

८०३-४ स विदम्धमान्यो वाक्पति: एतःकाव्यकरणे प्रेरितः ।

८०५-८४३ महाकुलकम् कुलकपञ्चकान्वितम् । विदग्धजनैर्यदुक्तं तदाहः । तद्यथा । ८०५-८१६ अवान्तरकुलकम् । हरेरशो यशोवर्मा । ८१७-८२६ द्वितीयम् अन्तःकुलकम् ।
हिरिवायं न तु हरेरंशः ।
८२७-८३२ तृतीयम् अन्तःकुलकम् ।
जगदीशस्त्रेन कृष्णस्त्रमेव अस्य ।
८३३-८३७ चतुर्थे शृङ्गाराङ्गम् ।
यशोवर्मणः शृङ्गारनिपुणस्वं गुणाळ्यस्त्रीयुक्तस्वं च ।
८३८ अगणितगुणगणस्वं यशोवर्मणः ।

८३९-८४३ समाप्तिकुलकम् । तस्य बन्दिवैरिवनितानाम् अव-स्था ।

८४४ एता दशगुण युक्तस्य यशोवर्मणश्चरितं वाक्पितिर्वणीय-तुमहेतीति विदम्धानाम् आशयः । तद् यशो-वर्मणश्चरितं गौडराजवधरूपं स्वत्तो वाक्पेतर्विदम्धाः श्रोतुम् इच्छन्ति ।

८४५-८४७ विशेषकम् । वाक्पतेरुत्तरम् ।

८४८-८५६ कुरुकम् । येन पृथुना दानवभीता पृथ्वी प्रतिष्ठापिता तस्मादपि गुणवत्तरत्वं यशोवर्मण : ।

८५७-१००६ कुलकम् । रागादिदोषद्धिते संसारे यशोवर्मण एक श्रव्यगुणस्वम् इति व्याजेन संसारस्य असारता दुर्जनस्य अ-गुणस्वं गुणवतश्च विदुषः स्वाधीनसुस्वत्वम् इत्या-दीनि वर्णयति।

२००७-१०१५ यस्य बलं तोलितुं शिवोपि सिंहरूपेण परिणत-स्तस्य यशोवर्मणः पराक्रमः माहारम्यं यदृष्टत्वं स्ववंशे श्रेष्ठत्वं करुणापरस्यं च ।

१०१६-१०३९ कुलकम्।

हर्यवतारो यशे।वर्मेति कथनव्याजेन पौराणिकस्य हरिकृतस्य समुद्रमन्थनस्य वर्णनम् ।

१०४०-१०४३ चऋकम् । यशावर्मणो राजप्रतापवर्णनम् ।

१०४४-१०४५ युगलकम् । यशोवर्मणः केशवस्वम् ।

१०४६-१०६३ कुलकम्।

पीडिता प्रथिषी युवतिरूपपरिणता सती य-शोवर्माणं शरणं गतेति तस्य भर्मप्रधान-त्वम्।

१०६४-१०६५ यशोवर्मणश्चन्द्रवंशीयत्वम् ।

१०६६-१०६९ चक्रकम्।

यशोवर्मणः सौभाग्यम् ।

२०७०-१०७२ शेषोपि यस्यैतादशस्य यशो वर्णायितुम् असमर्थः के वयं तस्य यशोवर्मणो गुणवर्णने ।

९०७३-१०७४ तथापि श्रुणुतैतं महाप्रबन्धं गउडवहास्त्रयम् एतस्या सात्र्या अन्ते वक्ष्यमाणम् । १०७५-११२० कुलकम्।

इदानी तु प्रदोषवेला वर्तते इति वक्तुमिच्छुः कविः प्रदोषस्य वर्णनं करोति । प्रदोषवर्णनानेत तु काव्यकरणे सामध्यांमावं दर्शयन्निव शयना-वलम्बी जातः ।

११२१ यशोवर्मचरितकथनासामध्ये कारणमाह ।

११२२-११३८ प्रदोषसमयोचितकामिचर्चा।

११३९-११६३ प्रदोषे कामिचर्चैव।

११६४-११८३ ततो निशान्ते जातस्य प्रभातकालस्य वर्णनम्।

११८४ . . . यशोवर्मचरितकथनम् आरमते कविः प्रभाते ।

११८५-१२०४ कुलकम्।

यशोवर्भचरितकथनारम्भे सर्व मृतजातं िकमिव मूकं किमिव श्रवणपरायणमिवाम्दिति । ११८५-११९३ सूर्योदयादि । ११९४-१२०४ कर्वानां संबोधनाभिनन्दना-

लापाः ।

१२०५-१२०६ वाक्पतिकर्तृकं यद् यशोवर्मचरितस्य वर्णनं तत्स-मये किं जातम् ।

१२०७-१२०९ येन शत्रुलक्ष्म्यः प्रणियभ्यो दत्ताः यस्य च विजयाभिषेके शत्रुस्त्रीभिश्चामराणि धृतानि तस्य यशोवर्मणः पावनं चिरतम् इदं शृणुतेति ।

[अथ कइरायवप्पइरायस्स गउडवहो]

पढमंचिअ धवलक्षेत्रविमयम्बुरुह-गोयरं णमह । हरि-जहर-णिग्मधुनिखत्त-णाल-सुत्तंपिव सयंश्वंः॥ १ ॥ सो जयइ किण्णिया-वलय-गब्भ-परिगृह-विअड-वीआम्म । जो वसइ णिहाणीकय-बहु-बम्भण्डेव्व कमलाम्म ॥ २॥

।। भाँ नमः श्रीजिनेन्द्रेभ्यः ॥

।। १ ।। प्रथममेव धवलकृतोपवीतम् अम्बुरुहगोचरं नमत हरिइज्ठरनिर्गमोरिक्षप्तनालसूत्रमिव स्वयंभुवम् ॥ महाप्रलये जगत्त्रयं हरिजठरे तिष्ठति सर्गादौ च तते। निर्गच्छित । इयांस्तु विशेषो ब्रह्मा
कूटस्था नित्यः अन्ये तु प्रवाहनित्या इति कविकुलालापाः । अतश्च
स्मादौ वित्यशरीरः शुभ्रतरनित्ययशोपवीतकमलासनः सर्गादावभिव्यक्तमात्र एव लक्ष्यते । तदीययशोपवीतं च हरिजठरजलालयादाक्षिप्यमाणपद्मनालसूत्रत्वेनोपमीयते । सौकुमार्यशुभ्रत्वातिशयात् ॥

२ उपमा चेयं नोर्थक्षा । इवशब्दयोगात् । उपमा हि तिरोभूतभदोत्प्रेक्षाभिधीयते । इवशब्दाच्च भिन्नत्वं स्फुटमत्रावगम्यते ॥ अम्बुरुहगोचरं
कमलविषयं पद्मासनमित्यर्थः ॥

 १। स जयित कर्णिकावलयगर्भपरिगृदविकटबीजे यो व-सित निधानीकृतबहुत्रझाण्ड इव कमले ॥ पद्मकर्णिकागर्भव्यवस्थिताः ३ पद्माक्षा अण्डाकारत्वात् सूक्ष्मरूपेण ब्रह्माण्डानीव कल्पिताः ॥

1(GAUDAVAHO)

तं पणमहं तिङ्किच्छि-च्छिलेण णिवसइ णिवेस-कमलिम । जस्स परमाणु-णिवहोव्य भ्रुवण-निम्माण-पिवकणो ॥ ३ ॥ अिंद्र अमावत्तन्ति सो जयइ जवुज्जयस्स सा जस्स । फिलहक्खाविल-कज्जिम घडइ बम्भण्ड-पिवाडी ॥ ४ ॥ पणमह हेट-द्विय-वियड-संस-विस-कन्द-कन्दलाहिन्तो । पिडिभिण्ण-कण्ह-पङ्कं विणिग्गमं णाहि-णिलणस्स ॥ ५ ॥

।। ३ ।। तं प्रणमत तिङ्किच्छिच्छलेण पद्मरजोव्याजेन निवसति निवेशकमले यस्य परमाणुनिवह इव अवनिर्माणप्रतिपन्नः ।। ब्रह्मा-३ धिष्ठाने कमले कालमगणितं रजो ब्रह्मणि विवर्तावसरे दुग्धादिप्रथम-विकारानिव स्मारयति । साहश्यादित्यर्थः । वैशेषिकाभिमतस्य वा ब्रह्मणस्तदभिमतपरमाणुनां च साहश्यमनुस्रत्य वर्णनीयम् ।।

श अस्थितम् अनवरतम् आवर्तमाना स जयित जपोद्यतस्य सा यस्य स्फटिकाक्षाविष्ठकार्ये घटते नित्यस्य ब्रह्मणो विनाशोत्पाद र माजनब्रह्माण्डपरंपरैव ॥ स्फटिकाक्षमालाकार्ये व्याप्रियत इत्यर्थः ।
 पद्माक्षमालादिकं तु कतिपयकालस्थायित्वान्न नित्यब्रह्मणो जपोपयोगीति तात्पर्यार्थः ॥

| ५ | प्रणमत अधः स्थितविकटरोष[बिस]कन्दकन्दलात् प्रति-मित्रकृष्णपङ्कं सर्गुँद्रमं नाभिनलिनस्य ।। बुध्ने स्थितस्य बिसकन्दस्य १कन्दलादङ्कुरात् कृष्णवर्णपङ्कसुपमृद्य पद्मस्य किल संमवः । अयं च संमवतीति संभवः पद्मस्य संबन्धी संभवः पद्माभिव्यङ्ग्यो ब्रह्मा । रोषाहिरेष बिसकन्द इव । शुक्रस्यात् । तस्मादेवाङ्कुरात् । कृष्णो वासु-६देवः पङ्क इव । काल्यर्णस्वात् । तदुपमर्देन संम्तो व्यक्ति प्राप्तः ॥

¹So MH. होन⁰ or होह⁰ ? ²MH. संबंधासं⁰

वियह-सास-मण्डलायन्त-सिलल-भरिअम्मि भ्रुवण-बलयम्मि ।
हरिणो हरिण-च्छायं विलास-परिसंहियं जयइ ॥ ६ ॥
असुरोरहि-णिहंसण-विसट्ट-धूमावलम्बि-णह-हीरो ।
रव-रोस-गहिय-घण-मण्डलोच्च णर-केसरी जयइ ॥ ७ ॥
तं णमह समोसारिआ णहग्ग-विहडाविओर-वीहस्स ।
जस्स दइचम्मि अलद्ध-ववसियचेय भ्रुय-दण्डा ॥ ८ ॥
णमह विआरिय-दणुइन्द-रुहिर-पल्लिबय-गयण-पेरन्तं ।
रिज-वह-समय-पसारिय-संज्झेपिव महुमह-मइन्दं ॥ ९ ॥

॥ ६ ॥ विकटशशिमण्डलायमानं च तत् सिळ्ळभृतं च तस्मिन्
भुवनवलये प्रलयसमये हरेः कृष्णहरिणवर्णच्छायं विलासपरिसांस्थितं
३ कीडावस्थानं जयति ॥

।। ७ ॥ असुरस्य हिरण्यकशिपोरुरसि यान्यस्थानि तेषां निघ-र्षणेनोत्थितो यो धूमस्तदवलग्रनखपान्तः रवरोषगृहीतघनमण्डल इव ३ नरकेसरी जयति ॥ घनरवमाकर्ण्यं कुपितकेसरी घने तलापप्रहारं ददातीति जातिस्वभावः ॥

।। ८ ।। तं नमत समपस्ता नलाग्रस्पर्शमात्रेण विघटितोरःस्थलपीठत्वाद्यस्य दैत्ये हिरण्यकाशिपावलब्धव्यवसाया एव भुजदण्डाः ॥
३ नलाग्रस्पर्शमात्रेणैव दानवस्य व्यापादितत्वात् कृतकार्यत्वात्तिवृत्तव्यवसायाः
सन्तो ब्यावृत्ता हरिभुजा इत्यर्थः ।।

॥ ९ ॥ नमत् विदारितदानवेन्द्ररुधिरपछवितगगनपर्यन्तं रिपु-वषसमयप्रसारितसंध्यमिव मधुमथमृगेन्द्रम् ॥ हिरण्यकशिपुना हि ३ तपोबलेन वरो रूब्धो दिवा रात्री वा शस्त्रेण मूसी स्वर्गे वा मानुषान्मृ- सुकेवि णर-मइन्दत्तणिम्म बुकार-कलुसिय-गलस्स । हरिणो जयइ चिरं विहय-सद-परिघग्घरा वाणी ॥ १०॥ अवहीरिय-दिग्गय-चन्द-हरिण-पल अन्भ-जाल-रिसयस्स । असुरेचिय संरम्भा जयन्ति माया-मइन्दस्स ॥ ११॥ रव-रोस-दिलय-घण-णिरवलम्ब-संघडिय-तिड-कडप्पोच्च । णर-हरिणो जयइ कडार-केसरो कन्धरा-बन्धो ॥ १२॥

गाद्वा वधा मा भूदिति । तदर्श जात्यन्तरमाश्रित्य नसैरुत्सङ्गे विधाय व्यापादितः संध्यायाम् । तत्र रुधिररञ्जितगगनपर्यन्तः द्वेतिया ६ कपटसंध्येव निर्मितेत्येषा करूपना ॥

१। १० ॥ दानवेन्द्रं हस्वा मुक्तेपि त्यक्तेपि नरमृगेन्द्रस्वे बूङ्का-रेण गर्जितेन कळिषितगळस्य हतज्ञक्तिकण्ठस्य हरेर्जयित चिरं विहता अन्यशब्दा यया सा विहतशब्दा सा चासौ परिघर्घरा वाणी ॥ दानवहननसातिशयकोपगर्जितविहितकण्ठवासनया घर्घरापि हरिवाणी शब्दान्तराण्यभिभवतीति तारपर्यार्थः ।

११ ।। अवधीरिता दिग्गजास्तथा चन्द्रहरिणश्चन्द्रशरीरस्थो
मृगस्तथा प्रख्याभ्रजालरितं येन तस्य असुर एव संरम्भा व्यापाद्वनव्यापारा जयन्ति मायामृगेन्द्रस्य ।। अस्य सिंहरवं मायानिर्मितं
किमिप लोकोत्तरं महाप्रभावाभिमवैकरसिकामिति ताल्पर्यार्थः ।।

११२।। रवरोषदलितघनत्वेन निरालम्बनःवात् संघटिततिङक्ट [प्र] इव हरिहरेर्नारायणसिंहस्य जयित कडारकेसरः कन्धराबन्धः ।।
 कटपः समृहः । कडाराः कपिलाः । केसराः सटाः ।।

१३ ।। दंप्ट्रा महावराहस्य वदनमार्गेण निर्गता जयित
 उदरस्थितनाभिकमलकन्दम्लादिव मृणालिका विसाङ्करः ।।

।। १४।। तं नमत यो वराहत्वे वराहत्वदशायां फणमणिघटमानप्रतिबिम्बः शेषश्चितामपि वसुधां वहतीव प्रभावसंक्रान्तः ।।
३ हरिस्तावच्छेषप्रष्ठशायीति प्रसिद्धम् । शरीरिणा च शेषप्रष्ठ शयनं
संभवति । कामचारपिरगृहीतं च भगवतः किमपि शरीरम् । तत्र
यदा महावर्षाहशरीरः शेषशयनशायी तदा फणमणिप्रतिबिम्ब६तशरीर एवं संकरूप्यते । यदुत शेषे धारयत्यपि भुषं हिरण्याक्षासुरापहृतामिवान्यदापि वराहरूपेण मायया प्रभावमाहास्येन संक्रान्तो वराहरूपेण स्वयमेव धरणीं धर्तु समर्थी
९हरिरिति ।।

 १५ ॥ अधःस्थितस्रिनिवारणाय छत्रमध इव वहन्ती जयित सशेषा वाराहश्वासदूरोरिक्षैप्ता पृथिवी ॥ वाराहश्वासेन दूरतरमुरिक्ष-इप्तया पृथिव्या बुझीकृतादित्यातपनिवारणाय कुण्डलीभृतः शेषञ्छ-त्रीकृत इरयुखेक्यते ॥

¹MH. ⁰∓ं.

अङ्गाईं विण्हुणो वामणत्तणे विसम-मास-थउडाई ।
मडहोयर-णपहुप्पन्त-भ्रुवण-भिर्आईव जयन्ति ॥ १६ ॥
जयइ धरमुद्धरन्तो भर-णीसारिय-मुहग्ग-चल्लेण ।
णिय-देहेण करेणव पञ्चङ्गुलिणा महा-कुम्मो ॥ १७ ॥
रक्खउ वो रोम-लया माया-माहिलत्तणे महुमहस्स ।
गृदोयर-तामरसाणुसारिणी भमर-माल्ल्व ॥ १८ ॥
सो जयइ जस्स जुवइत्तणिम्म लामो अरोसरन्ते हिं ।
भ्रुवणेहिंव थण-जहणाण गारवं किंपि णिव्विडियं ॥ १९ ॥

११ १। अङ्गानि विष्णोर्वामनस्वे विषममांसस्वेन निम्नोन्नतानि
अरुपोदरेऽपर्याप्तैरावर्तमानिर्भुवनैर्मृतानिवेत्युत्पेक्ष्यते । अरुपोदराभ्यन्तरेतिसंकटस्वात् स्वेरेणावर्तमानानां भुवनवासिनां जङ्घादिकिमव द्विगुणीभूतमस्रादिकस्येव वैषम्यकारणं वामनशरीरस्येत्यर्थः ।।

 १७ ॥ जयित घरामुद्धरन्भरिनःसारितमुखामचरणेन¹ निज-देहेन करेणेव पञ्चाङ्गुलिना महाकूर्मः ॥ किचिद्दीहङ्गुलिणेति पाठः । तत्र देदीर्घाङ्गुलिनेत्यर्थः ॥

 १८ ।। रक्षतु वो रोमलता मायामहिलात्वे मधुमथनस्य गूढो-दरतामरसानुसारिणी अमरमालेव ।। असुरैरमृतेऽयन्हुते मायामहिला-३शरीरं दिव्यरूपं भगवता निर्मितम् । तत्र नाभेरुश्थिता रोमराजिर्अमर-मालेव गुप्तोदराभ्यन्तरव्यवस्थितपद्मं पद्मनामस्य सूचयर्तावेत्यर्थः ।।

| १९ | स जयित यस्य युवितत्वे क्षामोदरादपसरिद्धर्भवनैरिव स्तनजघनानां गौरवं किमिष प्रतिपर्जमापादितम् | मगवतः किल ३ भुवनान्युदरस्थितानि । आश्रितयुवितभावस्योदरादितितनोरपस्तानि त-त्रावर्तनात् । अपस्रत्य च स्तनयोर्जघने च स्थितानीति कृत्वा स्तनयो-र्जघनस्य च गुरुत्वं जातिमित्युत्पेक्ष्यते ।। सो जयइ जामइछायमाण-मुहलालि-वलय-परिआलं । लच्छि-निवेसन्तेष्ठर-वर्ड्व जो वहइ वण-मालं ॥२०॥ बालत्तणिम्म हरिणो जयइ जसोआऍ चुम्बियं वयणं । पिडसिद्ध-नाहि-मग्गुद्ध-णिग्गयं पुण्डरीयंव ॥२१॥ णह-रेहा राहा-कारणाओं करुणं हरन्तु वो सरसा । वच्छ-त्थलिम्म कोत्थुह-किरणाअन्तीओं कण्हस्स ॥२२॥ तं णमह जेण अज्जवि विल्लण-कण्ठस्स राहुणो वलइ। दुक्खमानिच्चरियंचिय अमूल-लहुएहिं सासेहिं ॥२३॥

।। २० ।। स. जयित यामिकायमानमुखरालिवलयपिशृतां ल-क्मीनिवेशान्तःपुरवृतिमिव यो वहित वनमालां वक्षसा ।। यामः प्रहर-रूतत्र नियुक्ता यामिकाः प्राहरिकास्तद्धन्मुखरा अमरवर्गाः परिवारो यस्यास्तां वनमालां लक्ष्म्या निवेशार्थमन्तःपुरं हरिवक्षस्तत्र वृतिमिव परिवेषमिव । त्रियते येन वृतिर्नानापुष्पपत्रफलविनिर्मिता सम्बनमाला ।।

॥ २१ ।। बालत्वे हरेर्जयति यशोदया चुम्बितं वदनं प्रति-षिद्धनाभिमार्गोध्वे¹निर्गतं पुण्डरीकमिव ॥

| २२ | नखरेखा राधाकरणा राधया गोप्या निर्मिताः
 करजप्रहाराः करुणानिमित्तं संसारदुःखं हरन्तु नाशयन्तु सरसा
 अार्द्रा वक्षःस्थले कौस्तुभिकरणायमानाः कृष्णस्य ।।

 | २३ | | तं नमत येनाद्यापि विलूनकण्ठस्य राहोर्वलित परिभ्रमित दुःस्तम् | कीदृशम् | अनिचरिअं चिय | अनिर्विणितम् असूचितमेव | ३शिरोमात्रास्मकस्वेन नामिप्रदेशोस्थितदुःससूचकदीर्घनिःश्वासामावात् |

¹MH. भागोंध्ये नि⁰.

पणमह बलस्स हुंकार-भय-वसा घोलमाण-जडणेव्व । मय-दोस-सिढिल-कसणावरिल्ल-संदाणिए चलणे ॥ २४ ॥ अन्तो-संलीण-फणा-सहस्स-रयण-पहंपिव वमन्ती । हलिणो मयारुणा विद्दवेड दुरियाईं वो दिही ॥ २५ ॥ अप्पाण-गमिय-वियणत्तणेण भर-दिलय-सेस-कुम्माण । णिरुवालम्भं बल-केसवाण परिवग्गियं जयह ॥ २६ ॥

तदेवं मूळळहुएहिं सासेहिं मूळळघुकैः श्वासैः । अस्चितमित्यन्वयः । मूळकेन ळघुका मूळळघुकास्तैर्नाभिमूळस्य महतो विरहाल्रघुत्वम् ॥

१। २४ ।। प्रणमत बलस्य बलभद्रस्य हुंकारभयवशाद्भूर्णमान-यमुनाविव मददोषगाँलितक्रुष्णोत्तरीयावष्टव्धी चरणौ ।। क्षीबस्यो-३त्तरीयं पादयोविंगलितं विश्राम्यति । तश्च क्रुष्णवर्णां स्वाद्यमुनास्वे-नोत्पेक्ष्यते । क्षांबश्च कुपित इव हुंकारान् विमुञ्चति । तद्भयपरावृ-त्तपादपतितस्वं च यमुनायाः ।।

|| २५ || अन्तःसंलीनफणासहस्ररःनप्रमामिव वमन्ती हिलेनो मदारुणा विद्रावयतु दुरितानि वो दृष्टिः || शरीराभ्यन्तरप्रगोपित-३फणगणो हरुधरः शेषावतारस्वात् परिकल्प्यते मदारुणस्वाच दृष्टिः फलामणिप्रभेव विभाव्यते ||

१। २६ ।। आस्मगिमतदेवनस्वेन भरदिलतशेषकूर्मयोर्निरुपालम्मं बलकेशवयोः परिविल्गितं जयित ।। शेषकूर्मौ बलवासुदेव३ योरारमभृतौ । तेन ताभ्यां शेषकूर्मौ विदलयद्भयांमात्मन्येव दुःखास्मिका वेदना गिमता भविति विल्गद्भयाम् । आस्मपीडा च नोपालम्मास्पदम् ।।

¹MH. तदोर. ²MH. वलनो. ³MH. ⁰त्वाच य⁰. ⁴MH. महारुणा. ⁵MH. ⁰कल्पते. ⁶MH. वल्गाभ्याम्.

तं णमह पीय-वसणं जो वहइ सहाव-सामल-च्छायं।
दिअस-गिसा-लय-णिग्गम-विहाय-सबलंपिव सरीरं।।२७॥
सिरि-थण-णिवेस-मग्गा जयन्ति भिण्णक्रराय-णिव्विदिया।
वच्छिम्म णाहि-णालिणी-दलायमाणा महुमहस्स ॥ २८॥
सो जयइ जस्स णाडाल-लोयणासाक्षणी भ्रमय-लेहा।
अज्जवि दीसइ कामस्स दाह-कसणा धणु-लयव्व ॥ २९॥
तं णमह काम-णेहा अज्जवि धारेइ जो जडा-बद्धं॥
तइअ-णयणिग-णिवडण-कय-ववसायंपिव मियद्धं॥ ३०॥

 १। २७ ।। तं हिरं नमत पीतवसनं यो वहित स्वभावश्यामल-च्छायं दिवसस्य निशायाश्च यौ लयनिर्गमौ तयोविभागौ ताभ्यां श्राबलमिव शरीरम् ।।

१। २८ ॥ श्रियः स्तनयोर्थे निवेशमार्गाः संस्पर्शप्रदेशास्ते जयन्ति
भिन्नेन प्रस्वेदादिव गलितेनाङ्करागेण निर्वृत्ता विम्बेन लक्ष्यमाणा
३ वक्षसि नाभिपङ्कजदैलायमाना मधुमथनस्य ॥

1। २९ ।। स जयित यस्य ललाटलोचनासिङ्गिनी भूलेखा अद्यापि हश्यते कामस्य दाहकृष्णा धनुर्लतेव ।। जितस्य प्रहरणं जेता धार-३ यतीत्युपमाबीजमाहुः ।।

| ३० | तं नमत कामस्रेहादद्यापि घारयति यो जटाबद्धं तृतीयनयनाग्निनिपतनकृतव्यवसायमिव मृगाङ्कम् । चन्द्रमाः कामस्रेहात्
३ तृतीयनयनाग्नौ पतितुमिच्छिति । कामस्रेहात् तृतीयनयनाभ्निनिपतनकृतव्यवसायमिति संबन्धः ।।

¹ MH. पातुम्.

सो हो सुहाह उवणेड वियद-तह्थि ए छियं जस्स ।

शिवसह सीसिम सिस-च्छलेण णिययंपिव णहाले ॥ ३१ ॥
किद्य-इसुम-र उक्तर-कडार-चाब-च्छलेण सो जयह ।
अहिथाविकण गिलिओच्व जस्स तह्आच्छणा कामो ॥ ३२ ॥
मउद्घच्छ-परिनाह-मियङ्क-जोण्हावभासिणो णमह ।
निचांचिय पसु-वहणो परिद्वियं वामण-च्छायं ॥ ३३ ॥
जयह जहा-संजमणं पसु-वहणो जलाह-महण-विरमिम ।
सिदिलेण सेल-निहसण-किलन्त-वच्छण वासुहणा ॥ ३४ ॥

| ३१ | स वः सुखान्युपनयतु विकटतृतीयाक्षिपेरितं यस्य निवसति शिरासि शशिच्छलेन निजक्षिव छलाटम् ॥ छलाटक्पा-३ इसाह्याचन्द्रावण्डस्येवमुपमा ॥

।। ३२ ।। आकृष्टवृक्षमरजस उत्करवडारचापच्छलेन स जयित अभिधाव्य निर्गाण इव यस्य तृतीयेन ६णा कामः ।। तृतीयनयनामिना ३तावत् किल कामो दग्धो ह रूप । स चाकर्णान्ताकृष्टमण्डलांकृतवृक्षु-मचापस्था बमूच । तत्राकृष्यमाणे कुसुमधनुष्युर्ड्डानो योसौ कुसु-मरजस उत्करस्तेन कडारं लोहितं मण्डलीमृत च वेष्टितकाम-६रागरं कुसुमधनु । तच्छलेन तृतीयनयनेनेव कामो धावित्या निर्गाणं इति कविना कल्पितम् ।।

१। मुद्रटोत्स्य परिमहमृगाङ्क ज्योत्कावभासिनो नमतः
 नित्यमेव पशुपतेः परिस्थितमवस्थानं की दृशं वामना छाया यस्य
 तद्वामनच्छायम् ॥ चतुर्दिकप्रस्तिशिरश्चन्द्वालोकसंकोचितत्व।च्छायाया
 वामनच्छायस्वं हरदेहस्य ॥

१ ३ ।। जयित जटासंयमनं पशुपतेर्ज्ञलिधमथनिष्मे शि थिलेन शैलानिघर्षणक्कान्तवक्षसा वासुकिना ।।

पत्थारोसण-तरिलय-कर्डुली-मालिय-तम्बर-णहालं। पिहिसिद्ध-तइअ-णयणुग्गमंव णिममो हर-किरायं ॥ ३५ ॥ सो जयइ झित्त-कविलय-विसस्स कष्ठिम्म जस्स णिव्बिहिया। खण-दिण्णुव्वत्त-कयन्त-पास-णिहसोवमा रेहा ॥ ३६ ॥ तं पणमह जो सीसाउ कहिवं लहासिय-हियं समुव्वहह । अज्जवि कुसुमीकय-केसविच्छ-वत्तंव तइ आच्छं ॥ ३७ ॥

।। ३५ ।। पार्थ प्रति यो रोषस्तेन तरिलता याः कराङ्कुरुयस्ता-मिर्मिलितस्वात्ताम् ललाटं यस्य तं प्रतिषिद्धतृतीयनयनोद्गमिव नमामो ३ हरिकरातम् ।। अङ्कुल्या ललाटं विमर्दता तृती यनेत्रोद्गम इव वारितः अर्जुनो मक्तो मां शंकरस्वेन मा ज्ञासी हाहाँ वास्य तीव्रतमतृतीय-नेत्रानमा मृदिति धिया ।।

। ३६ ।। स जयित इटिति कवलिति परंग कण्ठे यस्य निर्वृ-ताभिज्यक्ता क्षणदत्तोद्वृत्तकृतान्तपादानिधर्षोपमा रेखा ।। दत्तोद्वृत्तो ३ वेष्टितोद्वेष्टितः ।।

१। ३७ ।। तं प्रणमत यः शीर्षात्कथमि हुसितं अष्टं ततः सियतं समुद्रहति अधापि कुसुमीकृतकेशवाक्षिपत्रमिव तृतीयाक्षि तृतीयलेचनम् ।। केशवे हरमाराधयित भक्तिज्ञिशसया हरेण तृतीयनेत्रं ललाटाः प्रच्यावितम् । ततः केशवेन तृतीयनेत्रशून्यं तल्ललाटं हृष्वा निजम् अक्षि पूजार्थं पत्रव्याजेनारोपितमिति प्रसिद्धः । कुसु- ६मैरिव हि पत्रैरपि पूजा प्रसिद्धा ।।

¹ MH. तृतीयोने0. 2 MH. व्हाहो. 8 MH. केशबो. 4 MH. व्हच्चं for व्हान्यं

सीस-च्छायव्य विसप्पद्दार्में थाणुणा रेहा ॥ ३८ ॥ देहद्धद्ध-परिद्विय-गोरि-इराराहणेक-हिययंव । स्वष्टत्तणेण पणमह परिद्वियं तिणयण-मियङ्कं ॥ ३९ ॥ तं णमह जस्स ग्रह-घडिय-ससि-अला-मृत्तिणा चिरं पीआ । सीसम्मि सयण्हेणव सुर-सरि-धारा कवालेण ॥ ४० ॥ घोलिर-कडार-तारं णडाल-णयणं पिणाइणो णमह । अञ्जवि स्वयाहुई-कय-जलन्त-वम्भण्ड-पिण्डंव ॥ ४१ ॥

३८ ॥ उपरिस्थितचन्द्रालोकपुञ्जिता जयित कण्ठमूले
 शिरक्छायेव विष०भामयी स्थाणो रेखा ॥

१। ३९ ।। देहार्घार्घपरिष्ठितगौरीहराराधनैकहृदयिमव खण्डत्वेन प्रणमत परिष्ठितं त्रिनयनमृगाङ्कम् ।। हरिशरः स्थितश्चन्द्रः कलामा- त्रस्वात् स्वभावेन खण्डः । तत्र कवेरुत्पेक्षा । देहार्घार्घरूपेण स्थितयो- देवियोराराधनायेव चन्द्रेण तदनुकारात् खण्डत्वमाश्रितं तथाविधं चन्द्रं प्रणमत ।।

११ ४० ॥ तं नमत यस्य मुख्यिटितशिशैंकलशुक्त्या चिरं पीता शिरिस सतृष्णेनेव सुरसिरद्धारा कपालेन ॥ शिरिस भगवतो दिवो निपितता गङ्गा मूर्थानं गतेति प्रथितम् । तत्रोत्प्रेक्षा । हरिशर-स्यलंकारस्वेन व्यवस्थितं यस्कपालं तेन कर्तृभूतेन चासौ धारामात्रवर्त्पाता शिशक्लैव शुक्तिस्तया करणभूतयेव । अतो यदीयकपालमात्रस्येदृशं माहास्यं तं प्रणमतेत्यर्थः ॥

॥ **५१ ॥ ^¹घूर्णनशीलकपिलता**रं ललाटनयनं पिनाकिनो नमत ।

¹ MH. पर्निº.

तं णमह कुलंपिव जस्स सुलह-संभावणं परिहरन्तो । अज्जिव बाणमणङ्गो णो मुग्रइ भआ कुमारिम्म ॥ ४२ ॥ सा जग्रइ नेउरिल्लेण जीऍ चलणेण ताडिय-क्लन्थो । उब्भिण्ण-रुहिर-कुसुमो जाओ महिसासुरासोओ ॥ ४३ ॥ पढम-हरालिङ्गण-लिज्जियाऍ अज्जाऍ वो सुहं देन्तु । कण्ठ-प्पहावलम्बण-थोअ-स्थामाईं अच्छीई ॥ ४४ ॥

काचित्तु जयतीत पाठः । अद्यापि क्षयाहुर्ताकृतज्वलद्भक्षाण्डापिण्डामेव ॥ ३ महाप्रलयकाले किल हरललाटलोचनोत्थेन वाह्नेना त्रैलोक्यं दग्धमिति ब्रह्माण्डसमूहो ब्रह्माण्डमेव वा पिण्डप्रख्यं ललाटनयनामेराहुतिर्जाता । अतोद्यापि जाज्वल्यमानत्वाज्ज्वलद्भक्षाण्डपिण्डामेव स्थितामिति क-६ ल्प्यते ॥

।। ४२।। तं नमत कुँल इव यस्य सुलभसंभावनां परिहरत् अद्यापि बाणमनङ्गो न मुझति भयात् कुमारे ।। हरसुतः कुमारः किल ब्रह्मचारा । ३तत्र कवेरुत्येक्षा । व्यापारितवाणोहं हरेण दम्धस्ततोन्योपि तस्कुलप्रसूतो मह्हनक्षमस्तेन कुमारोपि मां मा धाक्षादिति भयादिव कुमारे कामेन बाणा न व्यापारिता इत्यर्थः ।।

।। ४३ ।। सा जयित [न्द्रपुरवता] यस्याश्चरणेन ताडितस्कन्धः उद्गीर्णरुधिरकुसुमा जातो महिषासुराशोकः ॥ इल्लशब्दः प्राकृते ३ मत्वर्थीयः ॥

।। ४४ ।। प्रथमहरालिङ्गनलिज्जताया आर्याया वः सुलं दत्ताम् कण्ठे या प्रभा कालकूटसंबान्धिनी तदवलम्बनेन स्तोकं स्थाम बलं ३ययोस्ते आक्षिणी ।।

¹MH. चलनेन.

भामयं पस्त्रअ-प्रश्नासे विविद्द-कवालिम्म णमह कालीए । मिलिआसेस-णिसा-लक्ख-विसम-बहु-चन्द्-खण्डेच्य ॥ ४५ ॥ डिम्बं वो चामुण्डाऍ पिहु-सिरा-दण्ड-मण्डणं हरच । महहोअर-णपहुप्पन्त-वलय-भरियंपिव सरीरं ॥४६॥ सा जयइ चड-मुहासण-तामरस-दलोयरेसु दुल्लिया। कइ-जीहा-णिवहेसु अ जा णिमिय-पर्य परिच्भमइ ॥४७॥

11 8५ ॥ आन्तं अमणं प्रलय एव रातिरिव तस्य प्रदेश उपक्रम-स्तिस्मन् विविधकपाले नमत काल्याः कालरात्रेः । प्रलये हि कालरात्रिः इप्रभवतीति वार्ता । अत उरमेक्ष्यते । मिलिताशेषनिशालक्षविपमबहुच-न्द्रस्वण्ड विश्वस्क्षमादिमेदिभिन्नानि काल्या अलंकरणभूतानि यानि कपालानि तानि चन्द्रस्वण्डानीव प्रतिपदादिसंबन्धीनि सर्गे क्रमभावी-हन्यिप प्रलये संघटितानि ॥

११ ६ ।। भयं वश्चामुण्डायाः संवान्धि पृथुशिरादण्डमण्डनं हरतु अल्पोदरापर्याप्तान्त्रैवलयभृतिमव शरीरम् ।। डिम्बं भयम् । शिरा नाड्यः। ३ मडहं अल्पम् । णपहुप्पन्तम् अपर्याप्तम् अवर्तमानम् अमात् । कवित्तु वलयविलयंपिवेति पाठः । अन्त्रवलयविलतिमव शरीरामिति तत्रार्थः । तत्रोदरं देव्या वलयमाण्डत्वे प्रकृत्पितम् ।।

| ४७ | सा जयित चतुर्भुखासनतामरसदलोदरेषु दुर्लिलता कवि-जिद्दानिवहेषु च या निहितपदं कृत्वा परिभ्रमित | निवहेसु वेति इक्कित्पाठः । तत्र इवशब्दो भिन्नक्रमः । दुर्लिलता हवाकिनां [sic] । अत्र गम्यमाना सरस्वती पूर्वोधें हंसीत्वे कल्पिता ब्रह्मवदनविनिर्गतस्वेन ब्रह्मासनीभूतकमलदलान्तराललीलालम्पटस्वात् । कविजिद्द्वानिवहेषु चेति इहतरहंस्याः सकाशाद्यातिरेक उक्तः ।।

¹MH. ⁰लक्षविषमे बहुचन्द्रखंडे एव.

तं णमह जस्स दीसइ बिम्बं विच्छाय-लञ्छण-च्छायं।
गङ्गा-णिगगम-परिगलिय-मज्झ लात्रण्ण-तुच्छंत्र ।। ४८ ॥
बेरुलिय-णिहा तं णमह जस्स ते सन्दणं परिवहन्ति।
ताहियस-पढम-पेल्लिय-तम-मइलङ्गा-इव तुरंगा ॥ ४९ ॥
जयइ जय-रक्षणे पुञ्जियंव जं फुरइ पयणुअं रविणो ।
पलयाम्म जं च पविरक्षियंव बहलाइ गो-जालं॥ ५० ॥
तं णमह कोल-तुलणे सयल-फणा मणि-पसत्त-पिहिबम्बं।
उच्वहइव जो बहु-सिर-विहत्त-लहुयं धरा-बळ्यं ॥ ५१ ॥

 १८ ।। तं चन्द्रं सामर्थ्यगम्यं नमत यस्य दृश्यते बिम्बं [विच्छा-यलाञ्छनच्छायम् ।] विच्छायस्वे निमित्तमुस्प्रेक्षते । गगननदीपरिनिर्ग-३मगरिगालितमध्यलावण्यतया तुच्छिमव ॥

॥ ४९ ॥ वैद्धर्यनिभा हरिदश्वास्तं नमत यस्य ते स्यन्दनं पारव-हन्ति । प्रतिदिवसप्रथमप्रेरिततमोमालेनाङ्गा इव [तुरंगाः ॥] प्रथम-३ मरुणेन प्रेरितं यत्तमस्तेनैव मलिनाङ्गा इत्युत्पेक्षा ॥

॥ ५० ॥ जयित जगद्रक्षणे पुञ्जितमिव यस्फुरित प्रतनुकं रवेः प्रलये यच प्रविरेक्षितमिव प्रसारितमिव बहलायते गोजाळं रिम-३समृहः ॥

॥ ५१॥ [तं नमत] कोलः क्रोडः स्कराकारस्तेन तोलने क्षितिवलयस्य क्रियमाणे सित सकलफणामणिपसक्तप्रतिविम्बमुद्धहतीव ३[यो] बहुशिरोविमक्तलघुकं धरावलयम् ॥ नरसिंहवदहिवराहशरीरं शब-लमागमे कविना किचहृष्टम् । शेषमनादृत्य वा जलधी मग्ने भ्वलये शेषसहायस्वेन सूकरशरीरं भगवता निर्मितमनुसर्तन्यम् ॥

पणमह कालिन्दी-सलिल-दण्ड-घडियंव सुर-सरि-प्पवहं । दन्त-क्लम्भं वीसन्त-वियड-हत्थं गय-मुहस्स ॥ ५२ ॥ तं णमह गय-मुहं वियड-दन्त-कर-दण्ड-कलण-लीलासु । भिलिय-हिमवन्त-विञ्ज्झेच्व कुणइ जो मेरु पन्भारे ॥ ५३ ॥ गण-वइणो सइ-संगय-गोरी-हर-पेम्म-राय-विलियस्स । दन्तो वाम-मुहद्धन्त-पुञ्जिओ जयइ हासोच्च ॥ ५४ ॥

।। ५२ ॥ ['प्रणमत कालिन्दीसलिलदण्डघटितमिव सुरसरिष्प्रवाहं दन्तस्तम्भं विश्रान्तविकटहस्तं गजमुखस्य ॥]

।। ५३ ॥ तं नमत गजमुखं गणपितं विकटेन दन्तेन करदण्डस्य यानि कलनानि धारणानि ता एव लीलास्तासु विषयम्तासु मिलितिहि३ मविद्विन्ध्यानिव करोति यो मेरुपाग्भारान्विभवान् अवयवादीन् [sic] ॥
दन्तरौक्ल्यमहत्त्वाभ्यां हिमवानिव करकुण्णत्वाद्विन्ध्य इव । गणपितिशरीरं
च सिन्दूररागान्महत्त्वातिशयाच मेरुपाग्भाराननुकरोति । तेनायमर्थः ।
६ यो मेरुपाग्भाराननुकरोति विकटदन्तकरदण्डकलनलीलासु च यो मिलितहिमविद्विन्ध्य इव दृश्यते तं गजमुखं नमत ।। क्वचित्पाठो मेरुप्बभारो
इति । तत्रायमन्वयः । यो मेरुपाग्भारः स विकटदन्तकरदण्डकलनली०लासु मिलितिहिमविद्विन्ध्य इव करोति कार्याणि तं नमतिति ।।

|| ५४ || गणपतेः सदासंगतगैरिहरप्रेमरागद्यीडितस्य दन्तो वैलि-तमुखार्घान्तपुञ्जितो जयित हास इव |। पुञ्जीकृतो हास इवेश्य-इन्वयः । अर्धनारीश्वरत्वेन सदा संगतत्वे कुमारगणपती वाग्धूतं चक्रतुः । यः क्षितिं क्षणेन प्रदक्षिणीकरोति स जयित यस्य च

¹ MH. has no commentary on this verse, which is given in J. P. Do. K. 2 MH. वार्युत.

णमह दणुइन्द-णिहणे माया-महु-मूयणं उवेन्तीए।
माणिय-तरलत्तण-विब्भमाई भिमयाई लच्छीए।। ५५ ॥
हत्थालम्बिय-पद्मय-मियद्मम्रुयहीउ निग्गयं जयह।
आसिद्धय-णिय-आणण सोहग्ग-गुणाएँव सिरीए॥ ५६॥
क्रोसुम-धणु बाण-गह-सो ह-लग्ग-भमरेव्व कामस्स।
ओएपंसिय-रइ-पणयंसु-फज्जलङ्के करे णमह॥ ५७॥

पराजयस्तेन यथासंभवं मयूरवाहनस्यान्यतरदन्तस्य वा परित्यागः कर्तव्यः । तत्र धीमता कुमारेण मातुः प्रदक्षिणां कृत्वा जितो गण-३ पतिः । ततस्तेनान्यतरदशनपरित्यागे विद्यतः । वाम[मुह]द्धन्तपुञ्जिओ इति पाठे वाम[मुखा]धीन्तपुञ्जित इत्यर्थः ॥

॥ ५५ ॥ नमत दा वेन्द्रनिधने मायामधुसूदन उपयान्या मानित-तरलक्ष्वविश्रमाणि श्रान्तानि लक्ष्म्याः ॥ लक्ष्मी यानरासिंहस्य शोभते । ३ शस्याश्च त्रेलोक्ष्यकण्यकदै यनिपातनोचितचेष्टा विश्रान्ताश्च तेषा विश्रमा विलासास्ते तेर्श्वान्तैः संमानिताः सत्कृता इत्यप्रयासोक्तिरियं रिपुनि-पातने ॥

| । ५६ | । हस्तावलिम्बतपङ्कजमृगाङ्कम् उद्धोर्निर्गत जयित संभावि-तिनजकाननसामाग्यगुण या इव श्रियाः । । एकत्र करे पद्मम् अपरत्र ३ शशाङ्कं निधाय १ ६मीर्जलिधिविनिर्गतेति विविना काल्पितम् । तत्रास्पे-६यते । । सिद्ध ग्रीभाग्याभ्यामाभ्यामपि चन्द्रपद्माभ्यां मन्मुखं सुन्दरतमं इश्यतामिति दर्शनार्थमिव ताभ्यां सह श्रीर्याता ।।

॥ ५७ ॥ कै.नुमधनुर्बाणग्रहणसै।रभलग्रभमराविव कामम्य उत्पुंसितर-तिप्रणयाश्रुकज्जलनाङ्कृतौ करी नमत ॥

देउ सुहं वो पसु-वइ-सिराहि गोरी-दिसू रियव्वेहिं। सोवालम्भव्व हिमालअङ्क-परिघोलिरी गङ्गा ॥ ५८ ॥ सा जयइ हर सिरत्थिम्म जीएं सलिलम्मि घोलिर-कवालो। अज्जिव पियामहत्तणमणहं चउराणणो वहइ ॥ ५९ ॥ हरि-चलण-णह-प्पहाए विच्छोलियंव पढमयं। हर-सासिणो पायएहिं संविलिययंव बीययं॥ ६०॥ • गहिय-हिम-च्छाययंव तुहिणहि-समावडणए। कारण-परिसुहयंव गङ्गाएँ णमह सलिलयं॥ ६१॥

॥ ५८ ॥ ददातु सुखं वः पशुपितिशिरसः गोरीविस्रियन्वेहिं गौर्याः संबिन्धिभः 'खेदकरैर्व्यवहारैः सोपालम्भेव हिमालयोत्सङ्ग-३पिरवूर्णनशीला गङ्गा ॥ हरजटाम्राद्धिमवत उत्सङ्गे गङ्गा पितता घूर्णमाना प्रतीता । सा सपःनीकृतापराधोद्धाटनिमव पितिर चकारेति कविकल्पितम् ॥

॥ ५९॥ सा जयति हरशिरःस्थे यस्याः संबन्धिन सिल्के चूर्णनशीलकपालक्ष्वादद्यापि पितामहत्वनमधं चतुराननो वहति ॥ ३ हरेण ब्रह्मणः पश्चमं शिरिश्वित्त्वा स्वशिरोगङ्गाम्भसि प्रक्षिप्तमिति पौराणिकाः । पितामहप्रभृतीनां च कपालादिकमस्थि गङ्गायां क्षिप्तं चूर्णमानमास्ते । तेन गङ्गाजलघूर्णमानकपालक्ष्वाचतुराननस्याद्याप्यनधं ६ पितामहत्वम् ॥

१। ६०,६१ ।। हरिचरणनखप्रभाँभिः प्रक्षालितमिव प्रथमं
 हरशशिनः पादैः संवालिति। द्वितायकम् । गृहीतिहिमच्छाय कमिव तुहिनाद्विसमापतने कारणपिरगुद्धिमव नमत गङ्गायाः

¹ MH. खेदऋते.0

[अथ कविप्रशंसा]

इह ते जयन्ति कड्णो जयभिणमो जाण सयल-परिणामं। वायासु ठियं दीसइ अमोय घणं व तुच्छं व ॥ ६२ ॥ निय आएश्विय वायाऍ अत्तणो गारवं निदेसन्ता। जे एन्ति पसंसंचिय जयन्ति इह ते महा-कड्णो ॥ ६३ ॥

सिंहरूम् ।। गङ्गाजलं हि स्वर्गात्पतत् त्रैलोक्याक्रमणप्रवृत्तं हरिचरण-नखमयूखैः प्रथमं संसृष्टं ततो हराशिरःशशिचरणैस्ततो हिममहीधरेण । ६ अत एतै: कारणैरवदातत्वस्य हेतुभिरिव संबन्धािक्रमेलं गङ्गाजलं नमतेस्वर्थः ॥

|| ६२ || काञ्यप्रतिष्ठार्थं किविप्रशंसामाह | इहेति | इह ते जयन्ति कवयो येषां सकलपरिणामं जगद् वाचि स्थितं दृश्यते आमोद्वानं वा तुच्छं वा || ब्रह्मपरिणामो वा ब्रह्मविवतीं वा सर्वं जगिदित्यौपनिषदाः | तत्र परिणामपक्षे आमोदघनत्वं सत्यत्वम् | वैशेषिका दिपक्षेप्विप सत्यत्वम् | विवर्तपक्षे तु भेदत्वं तुच्छत्वं शून्यवादिवत् । तत्रोभद्वापि कविरवे प्रजापतिना निर्मितानपि भावात्रिर्मिगते । यथोक्तम् ।
अपारे काव्यसंसार इत्यादि यथास्थानं विवेच्यन्त इत्यादि च ।|

|| ६३ || निजयैव वाचात्मनो गौरवं निवेश्चयन्तो ये यन्ति प्राप्नुवन्ति प्रशंसामेव जयन्ति [इह] ते महाकवयः ।| दोग्गश्चिमिषि सोक्खाई ताण विह्वेषि होन्ति दुवखाई।
कव्य-परमत्थ-रिसयाई जाण जायन्ति हिययाई॥ ६४॥
उम्मिल्लइ लायण्णं पयय-च्छायाएँ सक्तय-वयाणं।
सक्तय-सक्तारुकिरिसणेण पययस्सावि पहावो॥ ६५॥
वियमिष्टियंव दीसइ अवियंपि परिद्वियंव पिंडहाइ।
जह-संवियं च दीसइ सुकईण इमाओँ पर्यक्षो॥ ६६॥

।। ६४ ॥ दौर्गस्येपि सुखानि तेषां विभवेपि लक्ष्म्यामपि भवन्ति दुःखानि काव्यपरमार्थरसिकानि जायन्ते येषां हृदयानि ॥

॥ ६५ ॥ सस्कृतपाकृतमे भिन्नानां पदानां परस्परोपकारं दर्शयति । उन्मील ते लावण्यं शकृतच्छायया संस्कृत- ३ पदानाम् । संस्कृतसंस्कारोत्कर्षणेन प्राकृतस्थापि प्रभावो भवति ॥ दंष्ट्राग्रद्धर्या प्राग्यो द्राक्स्मामन्वकर्ष्यं स्थामुचिक्षेप । देवध्रुग्भिद्धर्विकस्तुत्यः सोव्याद्वोजः सर्पारकृतः इत्यादि संस्कृतं प्राकृते न विधियमाणं दादगरि- इद्धाए इत्यादिरूपेण सुश्रवं भवति । प्राकृतस्य तु संस्कृतसंस्कागोत्कर्णेन नात्मीय एव प्रभावो व्यज्यते । सर्वस्य प्राकृतस्य स्वभावसुन्दरत्वादिति सारार्थः ॥

||६६|| स्थितमस्थितमिव दृश्यते अस्थितमपि परिष्ठितं प्रतिभाति
यथासंस्थितं च दृश्यते । कवीनामेताः पदन्यः सामर्थ्यानि ।! प्रजापति
३विलक्षणानीत्यर्थः ॥

¹MH. % वसस्था, ⁰ 2MH. % दोहसं. for दोज, स⁰ 8MH. विशियमाणं.

विणय-गुणो दण्डाडम्बरो य मण्डन्ति जह णरिन्द्-सिर्रि । तह टक्कारो महुरत्तणं च वायं पसाहेन्ति ॥ ६७ ॥ सोहेइ सुहावेइ य उवहुज्जन्तो सर्वावि लच्छीए। देवी सरस्सई उण असमग्गा किंपि विणडेड ॥ ६८ ॥ महुमह-वियय-पडत्ता वाया कह णाम मडलड इमम्मि। पढम-कुसुमाहि तार्रिणं पच्छा-कुसुमं वण-स्रयाण ॥ ६९ ॥

।। ६৩ ॥ विनयगुणः शास्त्रार्थानुसारेण प्रजापारुनं दण्डाडम्बरश्च करित्रगादिवलसंपच्च मण्डयतो यथा नरेन्द्रश्रियम् तथा टङ्कारः ३ ओजोलक्षणो माधुर्यं च प्रसादादिरूपं वाचं प्रसाधयतः ॥

।। ६८ ।। शोभयति सुखयति चोपभुज्यमानो रुवोपि लक्ष्म्याः । देवी सरस्वती पुनरसम्प्रा किमपि विडम्बयति ॥ कामप्यनुपाख्येयां रैविडम्बनां मनागपि विकलां वा जनयतीत्यर्थः ॥

।। ६९ ।। मधुमथाविजयास्ये मत्काव्ये पर्याप्ता वाक् कथं नाम मुकुर्लभवर्षे, कालेकारूपरवं सीक्ष्यं भजताम् इमस्मि अस्मिन्गौडव-३धारुये कान्ये । इति ममात्र यत्नशेषः । अत्रार्थान्तरन्यासमाह । यतः प्रथमकुसुमात् तिलनं सूक्ष्मं पश्चात्कुसुमं वनलतानां भवति॥ यथा किल वनलतानां रसमरेण विस्तीर्ण विकसितं विस्तारं प्राप्तं ह कुसुमं मन्दामोदं च जायते रसमान्द्यात् तद्वस्परिपक्रमतेः कवे-वह्मर्थवेगोःपला वागभ्यस्यतो भवति । यथोक्तम् । अरुपेनारुपेन शब्देन यहनेन महतो नराः । अर्थोघान्साधयन्ताह सूत्रकारा विशेषत ९इति ॥

^{&#}x27;1MH, ⁰राणाः 2MH ⁰न्ति.

लिगिहिइ ण वा सुयणे वयणिकं दुक्जणेहिं भण्णन्तं । ताणं पुण तं सुयणाववाय-दोसेण संघडइ ॥ ७० ॥ पर-गुण-परिहार-परंपराऍ तह ते गुणण्णुया जाया । जाया तेहिंचिय जह गुणेहिं गुणिणो परं पिसुणा ॥ ७१ ॥ जं निम्मलावि खिज्जान्ति हन्त विमलेहिं सज्जण-गुणेहिं । तं सरिसं सास-यर-कारणाऍ करि-दन्त-वियणाए ॥ ७२ ॥

[|| ७० || लगिप्यति न वा सुजने वचनीयं दुर्जनैर्भण्यमानम् | तेषां पुनस्तत् सुजनापवाददोषेण संघटते ||]

| ७१ | परगुणपरिहारपरंपरया तथा तेन केनाप्युत्कृ ष्टेन प्रकारेण [ते] गुणज्ञा जाता जातास्तैरेव गुणर्यथा गुणिनो मूरिगुणाश्च पिद्यनाः ॥ गुणसंसर्ग एवं नामोत्कृष्टो येन पिद्यनानामप्यु कर्ष करोति । तेपि हि परगुणासहनलम्पटाः परकीयगुणपरिजिहीषया प्रथमं तावत्पर-गुणस्वरूपमालोचयन्ति । अनालोचितानां परिहर्तुमशक्यत्वात् । अन्वत्तानम्यासातिशयाद्रुणज्ञानातिशयो भवति ।। अथवायं तात्पर्यार्थः । गुणिन एवमुच्यन्ते न तावत्परगुणासहनमार्यजनोन्वतम् । योपि तच्छीलत्वान्न प्रतिषिद्धं वर्जयितुं शक्तः एस एवं प्रबोध्यते फलतः परगुणपरिहारो भविष्यति । यत्र सुजना अपि सातिशयगुणार्जने साभिविवेशाः सन्तस्तथा गुणज्ञानातिशयगुक्ताः संपद्यन्ते येन तद्यमेव प्रनथादिकं सन्तः सेवन्ते सामान्यगुणं १२शास्त्रान्तरमुपेक्ष्य ।।

॥ ७२ ॥ सुजनानामपि केषांचिद्यः परगुणोत्कर्षेण 'खेदः संसारिक्षमाद्यास्येन तत्र कविरखेदाय निदर्शनमाह ॥ यिक्रमीला

 $^{^1\}mathrm{MH}.$ is wanting in any chhảy
â on couplet 70 which is given by Do. K. J. P.

जाण अममेहिं विहिया जायइ णिन्दा समा सलाहावि । णिन्दावि तेहिं विहिया ण ताण मण्णे किलामेइ ॥ ७३ ॥ णन्दन्तु णियय-गुण-गारविम्म आईट-पर मुह च्छाया । गरुया स-सील-दोलायमाण-पर-दिट्ट-मुह-राया ॥ ७४ ॥ बहुओ सामण्ण-मइत्तर्णण ताणं परिग्गहे लोओ । कामं गया पसिद्धिं सामण्ण कई अडचेय ॥ ७५ ॥

३अपि खिद्यन्ते हन्त विमलैः सज्जनगुणैस्तत् सद्दशं शिशकरकारणिकया किरिदन्तवेदनया ॥ यथा शशिकराः सर्वाह्यादकारिण उत्तमा अपि दिन्तिदन्तवेदनां कुर्वन्ति स्वाभाव्यात् तथा गुणिन।मपि केषांचित्परगु- ६णासहनं संसारस्वाभाव्यादिति भावयाद्भिः कविभिः काव्यकृतौ नाना- दरो विधयस्तद्वरपरीक्षकैरपीरयर्थः । चन्द्रस्येव हि तेषामेव स दोष इति कृपाविषयर्वं तेषामिति यावत् । हन्तेति विस्मये खेदार्थो निपातः ॥

॥ ७३ ॥ दुजंनैः कृता तु निन्दा श्राघावदवधीरणैव तेषाम् तत्रायोग्यस्वेन विपरीतफल्लादित्याह ॥ येषां सुजनानामसमैर्दुर्जनैविहिता
३ सती निन्दा श्राघ्याँ समा जायते तैर्निन्दापि विहिता सती तान्साधून्न
क्रमयतीत्यहं मन्ये ॥

॥ ७४ ॥ नन्दन्तु आनन्दयुक्ता भवन्तु निजकगुणगौरवे अदृष्टप-रमुखच्छाया गुरवो गुणपारभारभाजः स्वशीलदोलायमानपरदृष्टमुख-३च्छापाः ॥ दुर्जनानां परगुणोस्दर्षकृतं मुखप्रसादमपश्यन्तो प स्वदोषप-र्यालोचनकृतं दुर्जनवदनमालिन्यं पश्यन्तो निजगुणगणगरिमाणे सानन्दा भवन्तु दोषकृतां दुर्जनवदनम्लानिमवलोकयन्तः सन्त इस्यर्थः ॥

।। ७५ ।। बहुः सामान्यमातिःवेन तेषां सामान्यकवीनां परि-

¹MH. गिरिस्ति.

हरइ अणुवि पर-गुणो गरुयम्मिवि णिय-गुणे न संतोसो । सीलस्स विवेशस्स य सारमिणं एत्तिश्रंचेश ॥ ७६ ॥ इयरेवि फुरान्ति गुणा गुरूण पढमं कउत्तमासङ्गा । अग्गे सेलग्ग-गया इन्दु-मऊहा इव महीए ॥ ७७ ॥ णिव्वाडन्ताण सिवं सयलंचिय सिवयरं तहा ताण। निव्वडइ किंपि जह तेवि अप्पणा विम्हयमुवेन्ति ॥ ७८ ॥

प्रौंही लोकः । कामं गताः प्रसिद्धि सामान्यकवयः अत एव ॥ लोके सामान्यगुणानां परीक्षकाः सामान्यगुणा बहवः सन्ति भूरिविशेषगु-णानां तु तादशा अल्पा इति कृत्वा सामान्यकविकाव्यानि बहुशः प्रसिद्धानि । इतराणि तुल्ये व्वित्यर्थः ॥

॥७६॥ हरःयावर्जयस्यणुरपि पर्गुणः गुरावपि निज्युणे असंतोषः शीलस्य विवेयस्य च सारमेतदियदेव ।।

॥७७॥ इतरस्मिन्निवि दुईनेपि स्प्रारन्ति गुणा गुरूणां कविवराणां संबन्धिनः यतः प्रथमं कृतोत्तमासङ्गाः । दृष्टान्तमाह । अग्रे प्रथमं ३शैलाग्रगता इन्द्रमयूखा इव मह्यां पृथिव्याम् । सर्वोत्तमेषु प्रख्याता नेतरैरपि न्यक्तुं शक्यन्ते प्रत्युत दुर्जना अपि बहुसाधुजनाश्रितं मार्गमः नुसर्तृमिच्छन्ति । यथोक्तम् । यद्यदाचराति श्रेष्ठस्तत्तदेवेतरो जन इति ॥

॥ ७८ ॥ निवर्तयमानानां शिवं सकलमेव शिवतरं³ तथा तेन प्रकारेण तेषां निर्वाते किमपि लोकोत्तरं यथा तेप्यात्मना विस्मयमु ३ पर्यान्ति ॥ सत्तमानामात्मार्थ एव काव्यारम्भः किमत्र परार्थोद्देशः प्रवृत्तेन।भिधानेनेत्यर्थः ॥

पासाम्म अहंकारी होहिइ कह वा गुणाण विवरुक्ते ।
गन्तं न गुणिगय-मओ गुणत्थिमिच्छन्ति गुण-कामा ॥७९॥
आहिलक्किजण लोयं ठियाण एकत्तणेण गरुयाण ।
वीयावेक्त्वी अवलम्बिजण कं मच्छरो फुरउ ॥ ८०॥
निय-मइ-संदेहोचिय मइ-संदेहावले।यणे जाण ।
होन्ति वियार-ट्राणं ठिय-रूया ते ण लोयस्स ॥ ८१॥

।। ७९ ।। गन्वं नेति यो नञ् तस्य न्यविहतो यथायोग्यतासं-बन्धः । पार्श्वे संनिधावि गुणानां वर्तमानः । गुणयुक्तोपीत्यर्थः । ३ अहंकारी नेति संबन्धः । युक्तराब्दस्य चाध्याहारः । कह वा कथ-मिव भविष्यति गुणानां विपरोक्षे अभावे । न कथांचिदपीत्यर्थः । यतो गर्वो नाम गुणिगतो मद उच्यते ततो गुणस्थमेव तं गुणकामा इच्छ-६न्ति । तस्य गुणासंनिधाने दुर्जनेषु कथं संभवः । गुणिनो गर्वयोग्यस्य गर्वो न युक्तो लोकविरुद्धत्वात् कैव गणना दुर्जनानामित्यर्थः ॥

 १। दं० ।। अभिलङ्घ्य लोकं स्थितानामेकैंत्वे गुरूणां द्वितीयापेक्षां कमवलम्बय स्फुरतु मस्सरः ।। समबले मस्सरो युक्तः यस्त्वादित्य-३ वत्परत्रक्षबद्धा अद्वितीयः सर्वोत्तमः कविः कोपि तस्य किमपेक्षो मस्सर इस्यर्थः ।।

१। ८१ ।। निज [मितसंदेह एव] मितसंदेहावलोकने येषां मवान्ति विचारस्थौनास्थितरूपास्ते न लोकस्य ।। विमितिविषये निर्णेतृत्वेन ३ पिरगण्यमानानां येषां स्वमतावेव संदेहः किमस्माकं निर्णेतृत्वयोग्यतास्ति उत नास्तीति ते लोकस्य निर्णेतृत्वपदे न स्थिताः । किं किर्हि । न्युत्पाद्या इत्यर्थः ।।

¹ MH. ⁰मतावेवं.

को णिन्दइ नीययमे गरुययरे को पसंसिउं तरइ । सामण्णंचिय ठाणं युईण परि-णिन्दियाणं च ॥ ८२ ॥ सोऊण मुणन्ति परं जे ण वियप्पन्ति अप्पणचेय । ते अणरहव्व गव्वस्स उत्तुणा कह न लज्जन्ति ॥ ८३ ॥ काल-गुणा पढम-कईहिं भामियमपरि-गरहेसु मग्गेसु । इहरा मईहिं हीरन्ति दुक्करं केवि काणंपि ॥ ८४ ॥

 १। ८२ ।। को निन्दित नीचतमान् । पशुप्रायत्वात् । गुरुतमान्कः पशंसितुं तरित शकोति । तष्रुणसंभारस्य परिच्छेत्तुमशक्यस्वात् । सा-३मान्यमेव स्थानं स्तुतीनां परिनिन्दितानां च ।। तेन मादृशान्गुरुतमान्को निन्दितुं वा योग्य इत्यर्थः ।।

।। ८३ ।। श्रुखा जानन्ति परं ये न विकल्पयन्त्यात्मनैव ते अनर्हा इव गर्वस्य गर्वेण कथं न लज्जन्ते ।। उत्तुणो गर्वी । ब्युत्पन्नतममितनिर्मितं काव्यं श्रुखेव ये बुध्यन्ते न तु कथंचित्खयं गुणदोषान्वकल्पायितुं क्षमास्त्रे दर्पकरणे अयोग्याः सन्तो दर्प कुर्वन्तो न लज्जन्त
इति चित्रम् ।।

११ ८४ ।। कालगुणास्प्रथमकविभिर्ञ्रान्तमपरिष्रहेषु मार्गेषु । इहरा इदानीं मितिभिर्हियन्ते दुष्करं केपि केषामि ।। कालगुणादिति व्यव-३ हितान्वयम् । सर्गादिकविभिरलब्धकाव्यमार्गस्वाद्धान्तं व्यामोहोनुमृतः कालदोषात् । इदानींतनैः कविभिः पुनर्दुष्करं प्रक्रम्यते (१) नैव अम्यते दृष्टपूर्वकविकल्पितमार्गस्वात् अथवा कृतवाग्द्वार इति नयेन । तथा हि ६त इदानींतनाः कवयः केपि केषामि पूर्वकवीनां संबन्धिनीिक्षमं-तिभिर्हियन्ते संचार्यन्ते ।।

कत्तो णाम नइटं सखं कइ-सेविएसु मग्गेसु ।
सीमन्ते उण मुक्किम तिम्म सव्यं नवंचेश्र ॥ ८५ ॥
अत्थास्त्रोयण-तरस्त्रा इयर-कईणं भमन्ति बुद्धीश्रो ॥
अत्थब्चेय निरारम्भमोन्ति हिययं कइन्दाण ॥ ८६ ॥
आ-संसारं कइ-पुंगवेहिं तिहयह-गिहय-सारोवि ॥
अञ्जिवि अभिण्ण-मुहोव्ब जयइ वाया-परिष्फन्दो ॥ ८७ ॥
कि अण्णमणण्ण-मणेहिं ताव सु-कईहिं सिक्खिया वाया ॥
नायं णीसामण्णाण ताण मृयत्तणं जाव ॥ ८८ ॥

१। ८५ ।। इदानींतनविधानमनुवादत्वात्तिः व्यर्थमित्याराङ्कचाहः ।
कियन्नाम न दृष्टं कविसेवितेषु मार्गिष्विति सच्चं सत्यम् । किं तु सीमन्तेऽ
परकाये मुक्ते प्रक्षिप्ते तस्मिन्सर्व नवमेव भाति ।। उण पुनःशब्दस्तुशब्दस्योर्थे ।।

(६ ।। अथीलोकनतरला अपि संयः इतरकवीनां आम्यन्ति
 आन्तियुक्ता भवन्ति बुद्धयः । अथी एव निरारम्भमप्यायान्ति हृदयं
 कवीन्द्राणाम् । प्रातिभातिशयजनितसंस्कारातिशयाकृष्टाः सन्तः ।।

 ८७ ॥ आसंसारं सर्गादारभ्य महाप्रलयं यावत् कविपुंगैव प्रतिदिवसगृहीतसारोप्यद्यापि आभिन्नमुद्र इव अस्फोटितमुद्र इव जयति
 १वाक्परिस्पन्दः ॥

१। ८८ ।। किमन्य रुच्यते । किं बहुनोक्तेनेत्यर्थः । एतावत्तु सारं ब्रुमः । अनन्यमनोभिः युक्तविभिस्तावच्छिक्षिताभ्यस्ना वाग् जातं
 ३ निः सामान्यानां तेषां मूक्तवं यावत् । अभ्युत्कटोत्कर्षयोगात्तत्कृतका-व्यस्य श्रोतिर योग्ये असित मूक्तविमव महाकवीनां युक्तमित्यर्थः ।।

¹MH. युक्तमबङ्गलादिसर्थः, which is doubtless corrupt.

को व वियारेइ विसेस-वित्यरं ताण जं वियं लोए।
नामेच्चिय संकन्ता गरूयाण गुणा फुरन्तिव्य ॥ ८९॥
जाण स-रूवावगमेवि गव्विया किंपि होन्ति अण्णेवि।
ते आयासाअ वहान्ति अत्तणो नवर माइप्पं॥ ९०॥
मोइ-पिडबोह-कारित्तणेण तिमिरंव जं पयासोव्य।
तं जयइ विरुद्धंपिव वियप्प-जालं कइन्दाण॥ ९१॥
णवमत्य-दंसणं सांनिवेस-सिसिराओं वन्ध-रिद्धांओ।
अविरलमिणमो आ-सुवण-बन्धमिह णवर पययाम्म॥ ९२॥

।। ८९ ।। वाशब्दोऽसंभावनायाम् । को वा विचारयति विशेष-विस्तरं तेषां यैंः स्थितो लोकं । नाम्न्येव संक्रान्ता गुरूणां गुणाः स्फुर-श्न्तीव ॥ महाकवीनां नाममात्रप्रहणे प्रस्यक्षायमाणा नाम्नीव संक्रान्ता गुणा द्रागित्येव निर्विवादं प्रथन्ते अतः कस्तान्विचारयतीत्यर्थः ॥ स्फुरन्तीव प्रस्यक्षा इव भान्तीत्यर्थः॥

 १ ९० ॥ येषां संबन्धिनि स्वरूपावगमेपि तदीयकाव्यस्वरूपमात्रा-कर्णनेपि गर्विता भवन्ति किमपि अवर्णनीयरूपेण ॥ अन्येपि ते आया-इसाय वहन्त्यात्मनः केवलं माहात्म्यम् । महाकविकाव्यं प्राप्य तद्विषय-विचारयोग्यत्वाभिमानम् ॥

१ १ ।। मोहपितवोधकारिःवेन तिमिरं चैं यत् प्रकाशैश्च तज्जयिति
विरुद्धमिव विकल्पजालं कवीन्द्राणाम् ।। मन्दमतीनां मोहकारितया
३ तिमिरमिव प्रकाश इव च न्युरपन्नानाम् । अत एव विरुद्धमिव न तु
विरुद्धमेव विषयभेदात् ॥

॥ ९२ ॥ नवमर्थदर्शनं सांनिवेशिशाशिरा बन्धर्द्धयः अविरल-मेतद् आभुवनबन्धमिह केवलं प्राकृते ॥ शिशिरा मधुराः । इणमो सयलाओं इम वाया विसान्त एत्तो य णेन्ति वायाओ।
एन्ति समुद्दंचिय णेगन्ति सायराओच्चिय जलाइं ॥ ९३ ॥
हरिस विसेसो वियसावओ य मउलावओ य अच्छीण।
इह बहि-हुत्तो अन्तो-मुहो य हिययस्स विष्फुरइं ॥ ९४ ॥
अणुयम्पा वा हासो व होइ अवहीरणव्य गरुयाण।
इयरेसु अणाय-गुणन्तरेसु न उणो हियय-दुक्त्वं ॥ ९५ ॥
ज अत्तणो न अहिया सरिसा वा तेहिं किं भणन्तेहिं।
जह-तह पराओं इच्छन्ति तहवि गरुयावि बहु-माणं॥ ९६ ॥

इति देशीपदम् एतादित्यस्यार्थे । आभुवनबन्धम् आसृष्टिकालम् । नवरं केवलम् ।।

।। ९३ ।। सकला एतःपाकृतं वाचो विशन्तीव । इतश्च¹ प्राकृता-द्विनिर्गच्छन्ति वाचः आगच्छन्ति समुद्रमेव निर्यान्ति सागरादेव जलानि॥ प्राकृतेन हि संस्कृतापभ्रंशपैशाचिकभाषाः प्रासद्धतमेन व्याख्यायन्ते । अथ वा प्रकृतिरेव प्राकृतं शब्दब्रह्म । तस्य विकारा विवर्ता वा संस्कृता-दय इति मन्यते स्म कविः ॥

१। ९४ ।। हर्षिविशेषो विकासको मुकुलीकारकश्चाक्ष्णोः इय अनेन
प्रकारेण । हुत्तमिति देशीपदम् आभिमुख्ये वर्तते । बहिर्मुखः कृत्वा किं
इ अमुर्तैः प्राकृतान्मुखं च हृदयस्य विस्फुरित ।।

।। ९५ ।। अनुकन्पा वा हासी वा भवस्यवधीरणं वा गुरूणाम इतरेष्वज्ञातगुणान्तरेषु न पुनर्हृदयदुःखम् ।।

| ९६ | यद्यपि मया सदृशोन्योधिको वा नास्ति तथापि
 पराभ्यर्थनं नैकान्ततानर्थकमित्याह | य आत्मनो नाभ्यिधिकाः

¹MH, एव च.

होन्तुव्य विगय-गव्या माहप्प-सम्रुत्तुणव्य वियरन्तु । जह-तह णिव्वडिय-गुणा हास-द्वाणं ण स्रोयस्स ॥ ९७ ॥ भीयंव लाज्जियांपिव थाम्भियामिव किंपि होइ सुढियंब । द्मियमिव अप्फुण्णंव पहरिसुच्चंव इह हिययं ॥ ९८ ॥

सदशा वा तैः किं भणाद्भिर्न किंचित् । यद्यपि वस्तुवृत्तमेवं तत्तथापि यथातथा परस्मादिच्छन्ति गुरवो बहुमानम् ॥ साधवः सर्वजना-३ नुरागमिच्छन्तीत्यर्थः ॥

।। ९७ ।। मवन्तु वा विगतगर्वा माहप्पसमुत्तुणव्य वियरन्तु माहारम्याभिमानेन समुरवन्नगर्वा वा विचरन्तु यथातथा निर्वृत्तगुणा ३हासस्थानं न लोकस्य ॥ सामान्यजनस्य तदीयस्वरूपानिमञ्जस्य हासे महापुरुषाविषये कोधिकार इत्यर्थ: ॥

।। ९८ ।। भीतमिव लिजितमिव [स्तम्भितमिव] किमपि भवति सुँखितमिव । सुढियं वेति 'पाठान्तरम् । भूषितामिवं चापूर्णामिव प्रहर्षे. ३ नतामिवेह कान्यबन्धे हृदयं कवे: श्रोतुश्च ॥ कवे: कान्यप्रसिद्धचप्रसि²-

द्धिभृताः प्रहर्षलज्जादयः श्रोतुश्च वाधाबोधकृताः ॥

1MH. पाठेलर्थः.

²MH. ⁰प्रसिद्धाप्रसिद्धि⁰

[अध्दे काञ्यमारभ्यते]

अतिथं णियंत्तिय-नीसेस-भुवण-दुरियाहिणन्दिय-महिन्दो ।
सिरि-जसवम्मोत्ति दिसा-पिडलग्ग-गुणो मही नाहो ॥ ९९ ॥
घोलइ समुच्छलन्ती जाम्म चलन्ताम्म रेणु-भावेण ।
बसुहा अमुक्क-सेस-फ्फणव्य धवलयवत्तेसु ॥ १०० ॥
चालियम्मि जाम्म वियणा-विहुय-फणा-मण्डलोवि णो मुयई ।
मिह-वेढं बल-भर-खुत्त रयण-संदाणियं सेसो ॥ १०१ ॥
णीसन्दइ जस्स रणाइरेसु कीलालिओ गय-मएण ।
आह्य वम्माणल-दर-विराय-धारोव्य कर-वालो ॥ १०२ ॥

(१) अथ काव्यमारभ्यते । अस्तिति मङ्गलार्थोपि शब्दः । आस्ति निवर्तित्तिनःशेषभुवनदुरितामिनन्दितमहेन्द्रः श्रीयशोवमेति नाम
 रेदिक्पतिलग्रगुणो महीनाथः ॥

१०० ।। घूर्णते समुच्छलन्ती यासंमश्चलति सति रेणुभावेन वसुधा अमुक्तरोषफणे [व] धवलातपत्रेष्वारेषु(Sic)लक्ष्यमाणा ।।
 रजोरूपा गगनं गता मही श्वेतच्छलयुता सती अस्यक्तरोषफणेव विमात्तिस्पर्थः ।।

।। १०१ ।। चिलते यस्मिन्वेदनाविघूतफणामण्डलोपि नो मुञ्जति महीपीठं बलभरक्रु¹डितररनबद्धं शेषः ॥

॥ १०२ ॥ निष्पन्दते यस्य रणाङ्कॅंणेषु कीलालितो गजमदेन

¹MH ºकडितº for ºकुडितº. Throughout MH. the form कडित is met with for कुडित.

सेवञ्जाले-मिलिय-णडाल-मण्डला होन्ति हढ-पणामेसु ।
नामिय-भिउडी-भङ्गव्य जस्स पडिवक्त-सामन्ता ॥ १०३ ॥
जो ववसायावसरेसु दप्प-दर-दिद्द-दाहिणंस-यडो ।
दंसण-पसाय-सुहियं कुणइव्य भ्रुय-दियं लच्छि ॥ १०४ ॥
कोउच्यत्त-ठिय-विसम-तार-पहा-भेय-कलुसियाइंव ।
सामायन्ति णडालाईं जस्स पडिवक्त-बन्दीण ॥ १०५ ॥

आहतवर्मानलेपद्विगलितधार इव करवालः ॥ वर्म कवचः । दर ईपत् । विरायं विगालितम् ॥

१०३ ।। सेवाञ्जालिमिलितललाटमण्डला भवान्ति हटप्रणामेषु
 अनिच्छतां बलात्कारितासु प्रणातिषु प्रच्छादितभुकुटीभङ्गा इव बस्य
 अतिपक्षसामन्ताः ।। मवन्तीति प्रकृतम् ॥

१। १०४ ।। यो यशोवर्मा व्यवसायावसरेषु दर्भेषहृष्टदक्षिणांशतटो दर्शनभेव प्रसादस्त्रेन सुखितां करोतीव भुजस्थितां रुक्ष्मीम् ।। रणावसरे ३ हि वीराः स्वबाहुदण्डस्य तटावलोकनं कुर्वन्ति निजवाहुबलस्यान्त-रङ्गत्वात्परपरिभवे । तत्रोत्पेक्षा । स्ववाहुबलेनार्जितां रक्षितां च अतएव निजभुजाश्रितां श्रियं दर्शनेन संमानयतीव ।। सोस्ति नृपतिरिति ६समन्वयः ।।

।। १०५ ।। कोपोद्धृतास्थितविषमतारकप्रमामेदकळुषितानीव श्या-मायन्ते ललाटानि यस्य प्रतिपक्षबन्दीनाम् ।। प्रतिपक्षा एव वा ब-३न्दिनः स्त्रावका ये संपन्नास्तेषां हटापहृताः क्षियो बन्द्यः । तारयप्प-हाभोय इति पाठे तारकप्रभागोगेति संस्क्रिया । बलवन्तं रिपुं पश्य-न्तीनां स्तुषतां वा बन्दिस्समापनानामपि रिपूणां स्वमावादेष ललाटानि

पासाम्म पयावालुङ्क्षियस्स जस-पायवस्सव महलो । अयसो रिऊण दीसइँ छाया-निवहोव्य संकन्तो ॥ १०६ ॥

६ ललाटानि कृष्णीभवान्ते । तत्रेयमिवेनापहृतापहृतिः कोपोद्धृत्तकपालनील-लोचनतारकप्रभाभोगेन कृष्णत्वं भजन्त इति ।। पडिवक्लबर्चाणेति पाठे प्रतिपक्षपत्नीनामित्यर्थः ॥

॥ १०६ ॥ पार्श्वे प्रतापस्पृष्टस्य जर्यंपादपस्येव महत् अयशो रिपूणा दश्यते छायानिवह इव संक्रान्तः ॥ छायानिवह इवेति य ३ इवशब्दः स भिन्नक्रमः अशयःशब्दात्परो बोद्धन्यः । अयं समन्वयः। किल सेवकरवमापादिता ये रिपवस्तेषां तत्पार्श्वे स्थितानां स्वश्रारीरच्छाया तावस्वभावादेव स्थिता । आदित्यादिप्रकाशयोगात् । तत्रोरपेक्ष्यते । ६ योसौ रिपूणां छायानिवहस्तदयश इव महस्संक्रान्तं सम्यक्क्रान्तं प्रसृत-मित्यर्थः । कृत्य यशःपादपस्य । रिपव एव कर्मकरीकृता यशःपादपा इव । जियनी यशोद्योतनात् । जातावेकवचनम् । कस्य संबन्धिनो ९यशःपादपस्य । प्रतापालिङ्गितस्यादिःयस्येव यशोवर्मणः । अथवा अय-मपि योजनाप्रकारः प्रतिभाति । जयिनस्तावदयशोपसरतीस्यत्र किमुच्यते तस्पंनिधौ सेवकीकृतेभ्योपि रिपुभ्योपसृतमयशः । अत्राक्षरयोजनार्थ १२जयपादपस्येवेति इवशब्दश्चशब्दस्यार्थे । निपातानामनेकार्थत्वात् । पार्श्वे यश्छायानिवहो रिपूणां जयपादपस्य च जियनो महान्दश्यते तदयश इव मालिन्यासम्यकान्तं पलाथितं स्यक्ता दृश्यते । उपचारे १५निमित्तमाह । प्रतापालिङ्गितस्य जयिनः पार्श्वे स्थितोसी यतप्रछाया-निवह: अतः एवमुरप्रेक्ष्यते । न तु सर्व इति नातिप्रसङ्गः । अयं चार्थः । तस्य जायनः संनिधौ वर्तमानाः कर्मकरीकृता रिपवो म-

¹ MH. पलायितुं श्यनत्वो दृ०.

^{5 (}Gaüdavaho)

गम्भीर-महारम्भा संभाविय-सायरं परिन्भमइ । भ्रवणन्तरेसु भाईरहिन्व सा भारही जस्स ॥ १०७ ॥ जस्स य वलन्त-जय-गय-सीयर-धारा-सहस्स-लुलियाओ । संभम-संचारिय-चामराओं धावन्तिव दिसाओ ॥ १०८ ॥ अवि य । ५

सोहर विणिवेसिय-पसिंढिलङ्गुली-कोडि-कद्वणुत्थलो । पायडियन्भन्तर-वण-निवेस-दर-दन्तुरो अइरो ॥ १०९ ॥

लिनच्छाया अयशोनिवहाकान्ताः । तेषु च रिपुषु महदयशः । तत्तस्य जयिनः संनिधौ जयपादपस्योपच्छायानिवहः करूप्यते । तत्रेवशब्दः स्वस्थानस्थ एव ॥

१। १०७ ।। गम्भीरा चासौ महारम्भा संभावितः आलिङ्गनेन कृतार्थीकृतः सागरो यया सौ भागीरथी । भारत्यपि जितसागरान्तभुवन् स्वात्संभावितसागरा । संभावियसायरामिति पाठे क्रियाविशेषणत्वम् । परिक्रौमत्याज्ञारूपेण बन्दिवदनद्वारेण वाः । भागीरथी तु त्रिपथगत्वादेव । भवनान्तरेषु मागीरथीव सा भारती यस्य ।। अत्रापि सोस्तीति संबन्धः । ६ सेति ते लोचने इतिवत् ।।

| १०८ | यस्य च वलमान जयगजकर विसरसी करधारासह सैर्छ _
लिता इव संभ्रमसंच।रितचामरा धावन्तीव दिशः | सोस्ति | अगणित _
३ गजकर निकर विसारिवारिधारा प्रकरधावना हिशो धावन्त्य इव प्रथन्ते |
गुभ्रस्वाच जलधाराश्चामरावयविसरा इवोस्प्रेक्षिताः | दिशश्च चामरधारिण्यः |

॥ १०९ ॥ इत ऊर्ध्व पञ्चभिः कुलकम् । [शोमते] विनिवेशि-

¹ MH. बाक्. ² MH. ⁰निज⁰ for ⁰गज.⁰

सुच्चिन्त पेल्लिउच्बेल्ल-केसरा मूल-लुलिय-मयरन्दा।
निहुयं स्रीला-कुवलय-पिटित्थिया कहिव नीसासा।।११०॥
वाम-करायिट्टय-सुण्ण-मिलय-विक्कित-कुन्तल-सिहाण।
अर्रई-विलास-विसुरावियाण निच्बेट्ड सोहर्गं।।१११॥
अर्ग्यइ मङ्गल-गहिएक-कुसुम-पेसिय-पसाहणामेलं।
विसुद्द-णयणावहीरिय-दर-वन्दिय-चन्द्णं वयणं ॥११२॥

तप्रशिथिलाङ्कुलीकोट्याकर्षणेनोद्वार्तितः अत एव प्रकटिताभ्यन्तरनखदन्तकृतास्मकत्रणनिवेशेनेषद्दन्तुरः संजातदन्त इवाधरः ॥ रणरसरभसादनन्दस्पन्ददर्शनोपन¹तसुरसुन्दरीयशोवर्मरूपशौर्यादिदर्शनसमुल्लसितमदन-पवनजनितविकृतिकथनेनात्र प्रकृतोपयोगः ॥

- ११० ॥ [मुच्यन्ते प्रेरितोद्वेलितकेशरा] मूललुलितमकरन्दा
 निभृतं गूढं कृत्वा लीलाकुवलयेन क्रीडोत्पलेन प्रतिष्ठिता गृहीताः
 अमिप निःधासाः सुरसुन्दरीभिः ॥
- १११ ।। वामकराक्रष्टशून्यमिलनिविक्षिप्तकुन्तलाशिलानाम् अर-तयो वीरेण प्रकृतेन सह रितशून्या ये विलासा निष्फलास्तै विसुरावियाण ३ विदितानाम् । विहुराइआणेति पाठे विधुरायितानाम् । निर्वर्तते आभे-ज्यते सौभाग्यं सुन्दरता ।।
- | ११२ | अर्घति शोभते मङ्गलार्थगृहीतैककुसुमं च तत् प्रेषितं प्रसृष्टं प्रसाधनं माल्यं च येन तत् विमुखाभ्यां रणदर्शनरणरणकेना३[नाद्रियमाणाभ्यां नयनाभ्याम] वधीरितं मङ्गलार्थितया वैषद्वन्दितं चन्दनं यत्र तद्वदनंम् ||

¹ MH. 0पतन.0 2 MH. ते for तै: 4 MH. वेषद्रन्दनं.

इय जस्स समर-दंसण-लीळा-निम्मविय-वम्मह-वियारा । तियस-तरुणीओं अज्जवि मण्णे निहुयं किलम्मान्ति ।११२।५ अहवा । ४०

सिहर-णपहुत्त गयणा दिसा-पडिप्फालिय-कडय-विणियत्ता । डज्झन्ति दरुप्पइया अलद्ध-गमणन्तरा गिरिणो ॥ ११४ ॥

।। ११३ ।। इति उक्तेन प्रकारेण यस्य यशोवर्मणः समरदर्शन-लीलानिर्मितमन्मथिवकाराश्चिदशतरुण्यो मन्येद्यापि निभृतं गुप्तं कृत्वा ३ क्नाम्यन्ति ।। सोस्तीति महाप्रकरणसमन्वयः ॥ अत्र च कुलकवाक्यपरि-समाप्तिः ॥ अन्योप्यस्योत्कृष्टतरो वक्ष्यमाणो गुणोस्तीति द्योतियतुं निपातनिचयप्रयोगः ॥

अत ऊर्ध्व सप्तचत्व।रिंशता गाथाभिः कुलकम् । गिरिपक्षक्षपणद-क्षोपि सहस्राक्षो यस्य समानासनोपवेशनेन कृतार्थमात्मानं संमन्यते ३ तस्य किमन्यद्वर्णनीयतरमस्तीति सूचियतुम् ॥

॥ ११४ ॥ शिखरेषु न पर्याप्तं न वृत्तं गगनं येषां ते तथा दिक्पतिफलितकटकि। निवृत्ता दह्यन्ते ईपदुत्पितता अल्ब्धगैंगनान्तरा शिग्यः ॥ इन्द्रपहरंगन दह्यमानाः प्रपलायनकामा आतिमहस्त्रेन व्याप्त-सक्त्रणगनदिगन्तस्त्रेन पल्यनस्थानमलभगाना निवृत्ता यथास्थानस्था दह्यन्त एव न प्रतिविधानं लभन्ते गिरय इस्पर्थः । तथा हि गगनं इतावत्तदीयशिखरमात्रेप्विप न पर्याप्तं न वृत्तम् । शिखराण्यपि तदी-यानि व्याप्तुं गगनेन न शक्तानि । तस्कथं पलायनस्थानं स्यात् । तस्य तदेकदेश एव निष्ठितस्वात् । इत्यतिशयोक्तः ॥ यथा । अल्पं निष्नि-

I MH. क्वाम्यति.

तं स-गुहा-मुह-निव्वाहिय-धूम-वल्लयावल्लम्बय-नियम्बा । वज्जाणल-धम्मन्ता लोहंव मुयान्ति धराण-हरा ॥ ११५ ॥ लिक्क्जिइ धूमायन्त-पक्ख-णिक्खन्त-सिहि-सिहा-णिवहो । संभम-संचलिय-चलन्त-रयाण-दियसोव्व सुर-सेलो ॥ ११६ ॥

तमाकाशमनालोच्येव वेधसा । इदमेवंविधं भावि भवत्याः स्त्रनजृम्भण-मिति ॥ तथा दिगन्ता अपि न तेषां पलायनस्थानानि दिगन्तलम्भट-३कत्वेन ततः प्रतिहत्तिनृत्तत्वात् । अन्तिरिक्षमि न पलायनस्थानं तेषां न हि तैर्गगनस्यान्तरं मध्यमन्तिरक्षं लब्धं तस्यापि तदन्तैरव । नाष्ठत-त्वात् । अत एवेषदुत्पतितैरन्तिरक्षं तैर्न लब्धम् ॥

११ १५ ।। तथौँ नृत्तनपरावृत्त्यादिविषमदुः खानुभवप्रकारेण द्द्य-मानाः खगुहामुखनिर्वृत्तधूमवलयावलान्वितानितम्बा वज्रानलध्मायमाना ३ लोहमिव मुख्यन्ति धरणिधराः ।। धूमः अतिकृष्णस्वाल्लोहस्वेनोस्प्रेक्षितः । अथ च पूर्वतिविषयनितम्बेष्वाध्मायमानेषु किल लोहस्योत्पत्तिभवति । ताम्ररूप्यादिवरमृत्तिकैव पच्यमाना लोहीभवति । अथवा लोहं लोमं ६ जीवितगर्वमिव मुख्यन्तीति योज्यम् । लोभोपि द्यविद्यस्वात्तामसो मिलनो धूमसमः ख्यातः सताम् ।।

१। ११६ ।। लक्ष्यते धूमायमानपश्चनिष्कान्ताशिखशिखानिवहः संभ्रमेण सम्यक्कुलिते तिस्मिन्सित विलन्तौ रजिनिदिवसौ यत्र स इव सुरशैलः ॥ एकस्यां शिलायामादित्यस्योदयः अपरस्यामस्तमय इति
प्रसिद्धिः । आदित्यस्योदयास्त्वमयावेवाहानिशम् । तेन मेरुसमाश्रितं तत् ।
अतश्चाहिनश्चित्रप्रचालाधूमावलीसंचलनेन मेर्वाश्रितत्वेन मेरुसंचलनेहिर्हिनंशिक्षस्यलम् ।।

¹ MH. ⁰समस्यातः ² MH. चलिता. ³ MH. ⁰िनशं°.

जेसुंचिय कुण्ठिज्जइ रहसुन्भिडण-ग्रुहको महि हरेसु ।
तेसुंचेय णिसिज्जइ पिटरोहन्दोलिरो कुलिसो ॥ ११७ ॥
वेल्लान्त कन्दरोयर-णिव्वादिय-वलन्त-वियड-विहयाओ ।
सहसव्व सेल-सीमन्तिणीओं भय-ग्रुक-गन्भाओ ॥ ११८ ॥
विज्ञवइ वेल्लणोणय-महि- वेढोभय-दिसागय-सग्रुहो ।
ठाण-परिसंठिओचिय पक्ख-च्छेयाणलं सेलो ॥ ११९ ॥

११ १९ ।। येष्वेव कुण्ठांक्रियते रभसेन उब्मिण्णं आपातपूर्वकं प्रत्यावर्तनं तेन मुखरः सशब्दः सन्महीघरेषु तेष्वेव नितान्तं सर्ज्जांते । ३कुतः । प्रतिरोहान्दोलितत्वात् प्रतिहतोत्फलितमन्दवेगपिततान्दोलित-निघृष्टधारत्वात् कुलिशः ॥ पाषाणे हि निघृष्यमाणाः कुठारादिघारास्तै-कृण्यातिशयमासादयन्तीति दृष्टम् । कचित् निसिज्जइ इति पाठः । तत्र ६निशितस्तिक्षणो भवतीत्यर्थः । निसज्जइ इति पाठे तु तैक्ष्ण्यमासाद्य नितान्तं सज्जति छिनत्तीत्यर्था व्याख्यातः ॥

१। ११८ ।। वेछन्ति छण्ठन्ति भूमौ पितताः सत्यः कन्दरोदरेभ्यो निर्वृत्ताः पक्षणो निर्वृत्ताः पक्षणो निर्वृत्ताः पक्षणो निर्वृत्ताः पक्षणो विकृताः यसां ताः 'सहसेव शैलसीमन्तिन्यः पर्वतकामिन्यो भयविमुक्त-गर्भाः ।। अथवाकृतस्वापादिकाः सन्तः कन्दरोदरेभ्यो निर्वृत्ता अमि-व्यक्ता अर्थदग्धनिर्गता वलन्तो विकृता महाप्रमाणा विगताः प्रमीता ६ धवा भतीरो यासां ता इति व्याख्येयम् । विह्वा इत्यपि पाठोस्ति कित्ता ।।

।। ११९ ।। विज्झवइ शमयति प्रेरणावनतमहीपीठोभयदिगागत-समुद्रः खस्थानपरिसंस्थितोपि पक्षच्छेदानलं शैलः ॥

¹ MH. निवृत्ता:. ² MH. सहसैव.

तिह्यसं रिव-मण्डल-संचलणुम्हायमाण-कडएण ।

उययाचलेण कुलिसो मिलिओवि चिरेण विण्णाओ ॥१२०॥

इन्झिन्त विसाणल-वाय-विसहरामुक-चन्दण-क्लन्था ।

तिअस-विअसाविअंसुअ-सेविअ धूमा मलय-वक्ता ॥१२१॥

निसुद्धिय-पक्त-पडन्ता महीऍ दल्ल-विब्भमेण भज्जान्त ।

तक्त्वण-तरल-पलायन्त विसहरा महिहरूग्याया ॥ १२२॥

कहिव धरेइ महि-यलं निष्कत-पडन्त-गिरि-णिसुम्भन्तं ।

दाडा-भिण्ण-ससोणिय-मुह-निवहारोसिओ सेसो ॥ १२३॥

- ।। १२० ।। प्रतिदिवसं रिवमण्डलसंचलनोप्मायमाणकटकेन उदयाचलेन सह कुलिशो मिलितोपि चिरेण विज्ञातः ।।
- १२१ ।। दद्यन्ते विषानले वानाः शुष्का विषधरैरामुक्ताश्चन्दन-स्कन्धा येषु ते तथा त्रिदशैर्विकाशितांशुकैः सेवितो धूमोद्गमः सुगन्धि-इत्वाद्येषां ते मलयपक्षाः ।।
- ।। १२२ ।। छिन्नपक्षस्वेन पतन्तो मह्यां दलविभ्रमेण दलसादृश्येन भज्यन्ते तस्क्षणं तरलं कृत्वा पलायमाना एकमार्गेण विषधरा यत्र ते रमहीधरोद्धाताः पर्वतसंघाताः ।। छिन्नपक्षस्वेन परिवर्त्तुलाकृतिस्वास्कृष्णस्वा-देकमार्गाविच्छिन्नक्रमपलायमानपन्नगत्वाच पलाशपर्णानेचयनिमत्वं गिरि-समुहानाम् ।।
- १२३ ॥ कथमपि घारयते महीतलं निष्पक्षत्वात् [पतिद्विगिरि-श्रिर्] निषुम्यन्तम् आहन्यमानं ताड्यमानं तंष्ट्राश्रित्रसशोाणितमुखनिवहे-३नारोषितः शेषः ॥ एकस्यैव शेषस्य चित्रं घरादिरूपं कविना क्छसम् ॥

दीसइ जलन्त-सेलं तावोसारिअ-बलन्त-सुर-लीयं।
धूमुण्पित्थ-पियामइ-कमलालि-करम्बियं गयणं ॥ १२४ ॥
गब्भालसाओंव पुणो कहिव गुहा-लिहक-पोय-गर्रुइओ ।
पावन्ति भया सेलक्षणाओं गणयक्षणुद्देसं ॥ १२५ ॥
खण-तरिलय-पक्ख-उडा कडार-विज्जु-च्छडा-सिहालिम्म ।
सलहा इव अत्थायन्ति पवि-पईवाम्म धराणिहरा ॥ १२६ ॥
थोयायन्तिव विरला दीहायान्तिच्व खिवय-वित्थारा ।
तुक्षायन्तिव तणुया पवि-खण्डिय-पेहुणा गिरिणो ॥ १२७ ॥

१२४ ॥ दृश्यते ज्वलच्छैलं तापापसारितवलस्पुरलोकम् घूमो द्यस्तैः पितामहकमलालिभिः कराम्बितं गगनम् ॥

।। १२५ ।। गर्भालसा इव पुनः कथमि गुहालीनपोतगुरवः पाग्नवन्ति भयाच्छेलाङ्गना गगनाङ्गणोद्देशम् ॥ पुनःशब्दः शैलाङ्गना-रपदेन संबध्यते । शैलाङ्गनाः कथमि गगनाङ्गणप्रदेशं प्राप्नवन्ति गर्भालसा इव यता गुहालीनमृगशिशुत्वेन गुरुभराः स्त्रीत्वाचातिरि-क्तभयाः । शैलवध्योत्र शैल्ह्पा एव पर्वतपरन्यः ॥

१२६ ।। क्षणं तरिलताश्चालिताः पक्षा यस्ते करौलिवेद्युच्छटा एव दुर्दशेना विद्युच्छटेव शिखा यस्य तस्मिन्करालिवेद्युच्छटाशिखावित रालभा इवास्तं गच्छिन्त नश्यिन्त पविवेद्यः स एव प्रदीपस्तत्र धराणि-धराः ॥ शलमा इवेत्यनेन निःसारतां गिरीणामाह । पविप्रदीप इत्यन्त्रापि पवेदीपस्वरूपेण गिरिनाशने प्रयासाभावं द्योतितवान् ॥

॥ १२७॥ स्तोकायन्तीव विरलास्तन्त्र्यन्तीव क्षपितविस्तारा-स्तुकायन्तीय तनुकृताः पविखण्डितपक्षाः सन्तो गिस्यः॥ संशोतने सिहिल-पसारिय वक्ता घेष्पन्ति पहाविष्ण कुलिसेण ।
दूरुप्पइय-णिवाडिया दर-पृष्युय-नीसहा गिरिणो ॥ १२८ ॥
कुलिसो ताडेइ धरे धरा मिहं कुलिस-लिष्डिय-पहन्ता ।
निवडन्त-सेल-पहया महीवि सेस-फणा-वलयं ॥ १२९ ॥
निय-धूम-कडुइयाइं गिरि-जालाइ धुय-पक्त-पम्हाइं ।
फुट्टान्ति लोयणाइंव दिसाण मुकोज्झरंसइं ॥ १३०॥
जाया दाह-विणिग्गय-संखायायस-सिला-यड-स्थउडा ।
कुलिस-पिडच्छण-जोग्गा पच्छा कडया मिहहराण ॥ १३१ ॥

ये व्यवस्थिता अपि बहवः प्रतिभातास्ते मध्ये मध्ये हतेषु केषुचि-द्विरिषु विरलीभृताः सन्तः स्तोका इव भवन्ति । एवं छिन्नपक्षस्वेन ३क्षपितविस्तारास्तनवो दीर्घाश्च दृश्यन्ते ॥ निश्चितेपि इवशब्दोयम् एवार्थः । निपातानामनेकार्थस्वात् ॥

१ १ ८ ।। भयशिथिलप्रसारितपक्षा गृह्यन्ते प्रधावनशीलेन किलिशेन केलिशेन केलिशे केलिशे केलिशेन केलिशे क

१२९ ॥ कुलिशस्ताडयित धरान पर्वतान् । धराः पर्वता अपि
कुलिशखण्डिता निपतन्तो महीं ताडयिन्त । निपतच्छैलप्रहता मबिपि
३शेषफणावलयम् ॥ इति वज्रप्रहरणमहिमावर्णनमेतत् ।

१३० ॥ निजेन वज्रामिजेन धूमेन कटुिकतानि दूषितानि
 [गिरिजालानि] धुताः पक्षा एव पक्ष्माणि येषां तानि स्फुटन्ति लोचन्
 नानीव दिशां संबन्धीनि [मुक्ता] निर्झरा एवाश्रूणि येषां तानि ॥ ्रिं

।। १३१ ।। जाता दाहेन विनिर्गता गलिताः सत्यो वाय्वादिना

¹ MH. दूरोरण्डतनाने:0

दृष्टु-वण-राइ-कलुसा तेचिय सिहरोज्झरा सदुक्लाण । जाया सकज्जला इव बाहोआरा गिरि-वहूण ॥ १३२ ॥ संखाय-मसिण-पसरा पासुत्त-महा-भ्रुयंग-सच्छाया । दीसन्ति सेल-कडएसु दीहरा लोह-नीसन्दा ॥ १३३ ॥ कुलिसाणल-पिङ्गालेओ उप्पयण-तलावसत्त-सासि-विम्बो । उक्खितामय-कलसो गरुलोब्ब गिरी परिच्ममइ ॥ १३४ ॥

संस्थानाः कठिनीभूता या आयस्यो लोहमय्यः शिलास्तासां तटैः स्थपुटा निन्नोन्नताः कुलिशपरयेषणयोग्याः पश्चात् पक्षादिदाहोत्तरकालं कटका नितम्बा महीधराणाम् ॥ अन्ये युद्धपारम्भे कवचमुपाददते । गिरिकटकैः पुनरायसिश्लाभिः कुलिशाग्निदाहिवगलितिविनिर्गतलोहीभूत-निन्नोन्नततटरूपाभिः कवचस्थानाभिः कुलिशपहारिनवारणं पश्चात् कृतम् । परयेषणमुरसारणम् । निन्नोन्नतिवषमावयवरवेनालब्धमध्यप्रका-शस्य स्वटस्वटाशब्दपूर्वकं निवारणम् ॥

॥ १३२ ॥ दम्धवनराजिकल्लघास्त² एव शिखरनिर्झराः सदुःखानां जाताः सकज्जला इव बाप्पावतारा गिरिवधूनाम् ॥

१३३ ॥ संस्त्यानमसृणप्रसराः प्रसुप्तमहाभुजंगसमानच्छायाः ।
 किचित्तु भुजंगमच्छायेति पाठः । भुजंगमकान्तय इत्यर्थः । दृश्यन्ते
 शैलकटकेषु दीर्घा लोहनिष्पन्दाः ॥

 १३४ ॥ कुलिशानलेन पिङ्गलितः सुवर्णवर्णस्वं प्रापितः उत्प-तनतलावसक्तशाशाबिम्बः उत्थिप्तामृतकलशो गरुड इव गिरिर्भ्रमित क्रिक्शित्॥

¹ MH. प्रेषण⁰, ² MH. ततएव, ⁸ MH. भुजंगस.⁰

सेल-नियम्बुप्पइया वज्जाणल-सिरस-विज्जु-पिञ्जिरिया।
लुय-मिहहर-पक्स-निहा णहाम्म घोलन्ति घण-निवहा॥१३५॥
दीसान्ति कुलिस-मिलिया अङ्गारायन्त-कुसुम-फल-किसला।
तियस-मिहुणाणुसोइय-संकेय-लया-हरा गिरिणो ॥ १३६॥
वेयल वेलिराणं परियत्तन्ता गिरीण कडएसु ।
सिरया मग्गा पावन्ति वियड-वण-३ इयच्छायं॥ १३७॥
ओअरण-लालसेहिं गिरीसु दीसइ गुहा-विणिन्तेहिं।
पक्स-च्छेओव्व तड-दिएहिं वसुहा वणयरेहिं॥ १३८॥
जलिउप्पइय-वलन्ता अद्वेहिं णहङ्गणे विसदृन्ति।
अद्वेहिं मूल-गरुआ महीएँ णिवडन्ति गिरि-वक्स्वा॥ १३९॥

- ।। १३५ ॥ शैलिनितम्बोरपितता वज्रानलसदृशिवद्यस्पिक्सरिता द्यनमहीधरपक्षानिमा नभिस पूर्णन्ते घननिवहाः ॥
- ॥ १३६ ॥ दृश्यन्ते कुलिशमिलिता अङ्गारायमाणकुसुमफलिसल-यास्त्रिदशमिथुनानुशोचितसंकेतलतागृहा गिरयः ॥
- ।। १३७ ॥ वैकल्यवेल्लनशीलानां परिवर्तमाना गिरीणां कटकेषु सरिन्मार्गाः प्राप्नुवन्ति विकटवणपट्टकच्छायाम् विकटधातलाञ्छिताः _३ ग्रुक्कवस्त्रपट्टिका भजन्त इस्यर्थः ॥
- १३८ ।। अवतरणलालसैर्गिरिशाखरेषु स्थितैर् [दृश्यते] गुहाभ्यो विनिर्गच्छाद्भः पक्षच्छेद इव तथाँस्थितैर्वसुधावनचरैः सिंहाद्विभः ॥ भूमाववतिर्ताषवो मृगादयः पक्षच्छेदादिदर्शनभीता भुवं
 पश्यन्त्येव न तु प्राप्नुवन्ति । गमनोत्साहमार्गाभावादित्यर्थः ॥
 - ॥ १३९ ॥ ज्विष्ठितोत्पतितवलन्तः अर्धेः प्रान्तभागैर्लघुत्वात्रभे। इने

¹ MH, ⁰वातलाशितशुक्र". ² MH. भूमावातिर्ताषेवां.

उवरिं-धूम-निवेसा मूलालग्ग-जलणाण दीसन्ति ।
हेहालाजिक्वता छाया-बन्धा इव तरूण ॥ १४० ॥
परिल्लण-पेहुणस्सिवि सुर-गिरिणो अणह-वक्त-सङ्काए ।
घडिओ पुणोवि कुलिसो जालासु नियम्ब-वियहासु ॥१४१॥
निय-सामत्थेणंचिय ण तहा वेएण निहुर-प्पहरो ।
अण्ण-गिरि-पक्त-पहओ जह छिन्दइ महिहरं कुलिसो॥१४२॥
महिहर-बहणुच्छलिया भमन्ति पसि-अ-मणि-पहा-बलया ।
सेलव्ब जिल्य-बक्ता गयणाम्म समुद-कल्लोला ॥ १४३॥

विकसन्तीव शरारवो भवन्ति । अर्धेर्देहाप्रमूलभागैर्रुगमासैर्मूलगुरुखा-नमद्यां निपतन्ति गिरिपक्षाः ॥

- ।। १४० ॥ उपरिधूमनिवेशा मूलालग्नज्वलनानां दृश्यन्ते अधीव-स्थितेनालोकेनोत्क्षिप्ताश्र्लायाबन्धा इव तह्नणाम् ॥
- ़ा। १४१ ॥ परिव्हनपक्षस्यापि सुरगिरेरनघपक्षराङ्कया घटितः संबद्धः पुनरपि कुलिशो ज्वालासु नितम्बविकटासु ॥ सीवर्णपक्षस्वेन ३ छित्र ।क्षस्यापि मेरोनितन्वे ज्वालासु सादृश्याद्धान्त्या पुनः कुलिशो व्यापारित इत्यर्थः ॥
- १४२ ।। निजसामध्येंनाँपि चैं न तथा वेगेन निष्ठुरप्रहारो-न्यगिरिपक्षप्रहतो यथा भिनौत्ति महीधरं कुलिशः ।। वज्रहतपक्षहता अप्यतिशयेन गिरयो भिद्यन्ते पक्षाणामतिमहत्त्वादित्यर्थः ॥
 - ।। १४३ ।। महीधरपतनोच्छालिता अमन्ति प्रमृतमणिप्रभावलयाः

डाप्पय-तियस-विसाओ णिक्खमइ चिरेण दाह-कय-विवरो । कुविअ-गिरि-पक्ख-संपुट-संपीिटय-णिप्कुरो वज्जो ॥१४४॥ असमप्पमाण-दीहर-मूलोआरे सम्रुद-पिट्टिएवि । णह-दूर-ट्टिय-सिहरे णा म्रुयइ मही हरे कुलिसो ॥१४५॥ एको उण धरणि-हरो आहेट्ट-नियम्ब-मूल-सिहरगो । रिहको दूरुच्छिल् जलाहीम्मव जलहि-कल्लोले ॥१४६॥ रहसा रसा-अलोअर-विसाल-कन्दर-दरी-पलोट्टन्तो । नज्जइ गिरी ण जलहिं जलाहिचिय महि हरं विसइ ॥१४७॥

शैला इव ज्वलितपक्षा गगने समुद्रकल्लोलाः ॥ तेपि पर्वतवस्प्रमृतमणि-प्रमाप्रवाहयोगाज्ज्वलन्त इव भान्तीस्यर्थः ॥

॥ १४४ ॥ अर्थितत्रिदशविषादो निष्कामित चिरेण दाहक्कतविवरः कुपितगिरिपक्षसंपुटसंभीडितनिष्फुरो बज्रः ॥

॥ १४५ ॥ असमाप्यमानदीर्घम्लावतारान्समुद्रपितानपि नभो-दूरस्थितशिखरात्र मुञ्चाति महीधरान्कुलिशः ॥

 १४६ ।। एकः पुनर्घरणीधरः अदृष्टिनतम्बम्लशिखराम्रो लीनो दूरोच्छालेते जलधाविव जलधिकल्लोले ॥ जलधिकल्लोलस्य महत्त्वोक्ति-१रियम् ॥

१। १४७ ।। भयारसागरं प्रविविक्षुरि कश्चिद्गिरिर्न जलिं विशत्य-तिमहत्त्वाद्धि समुद्रे स न मज्जिति न कुडिति प्रत्युत जलिंधरेव मिंडाधरं ३विशति रभसा वेगेन । किं कुर्वन् । रसातलोदरवद्विशालासु कन्दरदरीषु प्रसुण्टन्वलन् ।)

¹ MH. कडाते.

गिरि-छाछेओअहि-विहुआ संभन्त-दिसेभ-ताहिय-क्खन्धा।
वेवइ वियणा-वेछन्त-मिहहरन्दोलिया वसुहा ॥ १४८ ॥
अप्पत्तावि समुद्दं समुद्द-पिर्रिक्ष अञ्च बोल्लन्ति ।
वेय-समुच्छलिय-नियम्ब-सिन्धु-परिण्मिया गिरिणो ॥१४९॥
निवडन्त-सिला-छिव्वअ-परितालिणायन्त-मूल वित्थारो ।
वोच्छिण्ण-मन्थर-सिहो विरलायइ धूम-संघाओ ॥ १५० ॥
उप्पइय-रेणु-निवहा संवेछिय-विअड-कन्दर-च्छेया ।
तेचेय पढण-भिण्णा पत्ता लहुअत्तणं गिरिणो ॥ १५१ ॥
एकत्तो सल्लायन्त-वज्ज-धारा-कणा किलम्मान्त ।
अण्णत्तो कडओसहि-पहाव-ह्ल-व्वणा गिरिणो ॥ १५२ ॥

- १४८ ॥ गिरिछलितोद्धिविधुता संभ्रान्तदिगजताडितस्कन्धा वेपते वेदनावैक्कैंव्यमहीधरान्दे।लिता वसुधा ॥
- १४९ ॥ अप्राप्ता अपि समुद्रं समुद्रपरिरक्षिता इव गच्छन्ति ।
 हेतुमाह । पलायनार्थवेगसमुच्छिलतिनतम्बासिन्धुसमाच्छादितःवाद्गि ३रयः ॥
 - ।। १५० ॥ निपताच्छि अपिहितपरितिलेनायमानम्लिवस्तारो स्युच्छित्रमन्थरित्राखो विरलायते धूमसंघातः॥
 - ।। १५१ ।। उत्पत्तितरेणुनिवहस्वात्संवेलितविकटकन्दरों च्छेदाच त एव पतिद्धिभिन्नाः प्राप्ता संघुत्वं गिरयः ॥
 - ।। १५२ ॥ एकास्मन्भाग सस्यायमानवज्र [धारा] कणस्यारक्का-म्यन्ति अन्यत्र कटकीषधिमभावरूढत्रणा गिरयः ॥

कुलिसो न दीसइश्चिय एकम्मिश्चिय गिरिम्पि मुज्झन्तो । एकंव सेल-सिहरं अट्ट कुलिसम्मि गिरि-जालं ॥ १५३॥ पक्त-उड-कूड-पुन्जिय-कप्पन्तर-दिप्पमाण-हव्ववहा । पलयेश्चिय विज्झाया सम्रह-भर-पूरिया गिरिणो ॥ १५४॥ णीसह-विम्रक-कायत्तणेण वोच्छिण-पक्त-लहुयंपि । तंचिय भुयंग-वइणो जायं गरुयंत्र गिरि-जालं ॥ १५५॥ विहडिय-वसुहा दलियहि-मण्डला दुर-विहुय-सम्रहा । थिइ-लालसेण हरिणा णीया पलयंश्चिय तिलोई ॥ १५६॥

१५३ ॥ कुलिशो न दृश्यत एवैकस्मिन्निप गिरी प्रख्याततमे
 ¹प्राप्तपासिद्धौ । एकं शैलिशिखरामिव अट्टइ काथं पाकमनुभवित कुलिशे
 ३गिरिजालम् ॥

। १५४ ॥ पुञ्जीकृतपक्षपुटकूटेषु कर्न्देरप्वैषिद्दीप्यमानो हव्यवाहो येषां ते प्रलय ^१एवोपशान्तास्त्यक्तमर्यादाक्रान्तान्तरितसमुद्रभरपूरिता ३गिरयः॥

१५५ ॥ पक्षनिमित्तोत्पतनसामर्थ्याभावानिःसहिवमुक्तकायत्वेन
 *विच्छित्रपक्षत्वाल्लघुकमपि तदेव मुजंगपतेर्जातं गुरुकिमव गिरि जालम् ॥

।। १५६ ।। विघटितवसुधा दलिताद्रिमण्डला दूरविद्वतसमुद्रा स्थितिलालसेन हरिणा शकेण नीता प्रलयमेव त्रिलोकी स्वेदजोद्भिजाण्ड-३ जलक्षणलोकत्रयसमाहारः ॥ प्रलयमिवानीत इत्यर्थः ॥

¹ MH. प्राप्तप्रसिद्धे. ³ MH. ⁰मर्यादाकान्ता अन्तरिक्त⁰ः

आध्रयहाश्चय जीयं गिरि-मिहुणं निव्युएहिं अङ्गेहिं।
पज्जलिय-पक्ख-संपुड-संपािब्य-सिासर-परिरम्भं ॥ १५७ ॥
भय-विहृद्धियाण जाओ लय-पक्खुदेस-निवृद्धिय-थिराण ।
अह निरवसाण-दुसहो कुम्डुब-विरहो महि हराण ॥ १५८॥
किष्ण-गिरि-वक्ख-सुडण-विहृद्धिय-धारत्तणेण सुर वृद्धणो ।
आरुहइ काय-लहुओ पेसण-गरुओ करं कुलिसो ॥ १५९ ॥
इय जेण खुद्धिय-वक्खा गिरिणोवि समञ्जसत्तणे ठविया।
एक्कासण-सम्माणं सोबि हरी मण्णए जस्स ॥ १६० ॥४७॥

।। १५७ ।। आमुञ्चत्येव जीवं गिरिमिथुनं निर्वृतेरक्कः प्रज्वालित-पक्षसंपुटसंपादिताशाशिरपिरम्भम् ॥ रातिसुखातिशयव्याप्तं गिरिमिथुनं इवज्रपातेनालक्षितदुःखभेव जीवितं त्यजतीत्यर्थः । काचित् संपीडिअपिर-रम्भिमित पाठः । संपीडितपिरिरम्भम् ॥

।। ९५८ ।। भयेन विघटितानां वियुक्तानां जातो लूनपक्षत्वेन पतितत्वात्स्थिराणाम् । जङ्गमत्वमुत्सृष्य ¹स्थावरत्वं प्राप्तानामित्यर्थः । ३अनवन्तरं निरवसानो निरविधदुःसहः कुटुम्बैर्विरहो वियोगो मही-धराणाम् ॥

|| १५९ || कठिनगिरिपक्षसूदनविघटितधारखेन सुरपतेरारोहति कायलघुकः प्रेषणगुरुकः करं कुलिशः ॥

१६० ॥ इति उक्तप्रकारेण येन खण्डितपक्षा गिरयोपि 'सम ज्जसत्वे धृता एकासनसमानं सोपि हिर्मन्यते यस्य ॥ सो।स्ति यशो वर्मित कुलकस्य समन्वयः । अनेन सहैकासनस्थित्या कृतकृत्योहिमि तीन्द्रस्याप्यभिलाषो नूनमुत्तमचित्त्वात् । कुलकम् ॥

¹ MH. स्थाबरावे. 2 MH. समजासे.

आविय। ६

चिहुरावीलण-पिंडलग्गॅ-ण्हाण-घुिसणारुणंसुय-सुयन्धो । अग्घइ मङ्गल-गिहएक-कुसुम-दामुज्जलो वेसो ॥ १६१ ॥ दर-चित्र्वय-मइरा-मय-पिवरल-सम्बज्झमाण-सेय-लवं । सोहइ मन्थर-णित्थाम-लुलिय-नयणुप्पलं वयणं ॥ १६२ ॥ सहइ जलहासंदाण-विसम-मासालिय-चन्दण-च्छेओ । सकन्त-पाडलामोय-सुरहि-सिसिरो थणाहोओ ॥ १६३ ॥ घोलइ महु-रस-विच्छुरिय-मार्ल्ड-मउल-कोमलायम्वा । णिद्धोअञ्जण-रमाणिज्ज-पम्ह-मुलुज्जला दिही ॥ १६४ ॥

१। १६१ ।। अपि च । इत ऊर्ध्व पङ्किः कुलकम् । विजितपर-म्मिक्रीद्वावापीषु निजवाराविलासिनीक्रीद्वावर्णनार्थ प्रकृतनृषप्रकर्पप्रति-३ पादनपर्यवसानम् । चिहुर्रानचयप्रतिलयस्नानकुङ्कमारुणांश्रुक्षसुगन्धः अर्घति मक्क्लगृहीतैककुसुमदामोज्ज्वलो वेषः ।।

॥ १६२॥ ईषदास्त्रादितमदिरामदप्रविरलसंबध्यमानस्वेदलवं शोभते मन्थरमन्दविल्लितनयनोत्पलं वदनम् ॥ नित्थामत्वेन मन्थरामिति ज्ञेयं ३ पूर्वनिपातनियमाभावात् ॥

 १६३ ।। शोभते जलाईण वाससा यद् आसंदानमवष्टम्भनं तेन विषमं कृत्वा मांसलितो घनीकृतश्चन्दनच्छेदो यत्र स तथा संक्रान्तपाट-३ लामोदसुराभैशिशिराः श्राचितरमज्जनवशात् स्तनाभोगः ।।

॥१६४॥ वूर्णते मधुरसिवच्छुरितमालतीमुकुलकोमलाताम्रा नि'र्थी-ताञ्जनरमणीयपक्ष्ममूलोज्ज्वला दृष्टिः॥

¹ MH, ^०सुरिमिशाशिरद्युभिरतम्^०, ^३ MH, निश्नीना^०, 7 Gaudayaho)

विक्तिस्य-चिहुर-मञ्जरि-सिहा-परिक्तिस्थ जल-स्रवासिद्धं । णिव्वाइ मजिस्र भोणाविय-णह-चुडुप्पङ्करं जहणं ॥ १६५ ॥ इय जस्स गिम्ह-दिवसावसाण-निम्माय-मज्जण-रसाहिं । लीला-वावीसु रिज्जण संदियं वार-विस्थाहिं ॥ १६६ ॥ ६

विवर-समोसारिअ-विराय-हेम-महिहर-रस-प्पवाहेहिं। पायालोआरिय-पिहु सिहोव्व पडिहाइ हव्व वहो ॥ १६७॥ वण-देवया-पसारिय-कर-अल-संविलय-किसलय-कलावो। डज्झइ धूम-तमन्तरिय-महुयरं तियस-तरु-सण्डो॥ १६८॥

॥ १६५ ॥ विक्षिप्तचिहुरमञ्जरीशिखापरिस्खलितजललबस्पृष्ट निर्वृतमुपरतवेदनं भवति मुकुलितावनतनखक्षताङ्करं जघनम् ॥

।। १६६ ।। इति उक्तप्रकारेण यस्य यशोवर्मणो प्रीप्मादिवसाव-साननिर्मितमज्जनरसामिङीलावापीषु रिपूणां संविन्धनीषु संस्थितं वारव-३ धूमिः ॥ सोस्तीति प्रकृतम् । कुलकम् ॥

१। १६७ ।। इदानीं प्रलयशिष्यमाणबालकहरिर्लालासदशलीलखं वर्णायतुं पञ्चदशिमः कुलकमाह । विवरसमपसृताविर्लानहेममही-३ धररसपवाहैः पातालापमृतप्रथाशिख इव प्रतिभाति हव्यवाहः ।। प्रलयसमये प्रलयाग्निविगलितस्य हेमगिरेः पातालरन्धैः प्रविष्ठाः सुवर्णर-सप्रवाहा विह्वज्वाला इव हेमगिरिस्तु विह्निरिव विपरीतगितः कालिव-६ पर्यासादुरमिक्षतः ।।

॥ १६८ ॥ वनदेवताप्रसारितकरतलसंवलितिकशलयकलापे। द्यते धूमतमोन्तरितमधुकरैस्बिदशर्द्धमखण्डो नन्दनवनम् ॥ पुष्पप- पन्नलइ धूम-मण्डल-णिह-विवलायन्त-स्वन्स्ण-मयंव । निव्यडिय-फुलिङ्ग-च्छल-संगालिय-गहंव सिस विम्वं ॥१६९॥ भीसण-सरूय-परिसंठियंव जलणाह्यंपि पिंदहाइ । वयाल-मण्डलं सुहल-सुह-गुहा-घोलिराग्गि-सिहं ॥ १५०० ॥ कर-कलिय-खग्ग-लेहा-णिह-पदसुब्भिण्ण-भूम-लेहंव । इज्झइ मिहुणं विज्ञा-हराण अविभोय-वीसत्थं ॥ १७१ ॥

चयाय वाल्लभ्यातिशयेन वा रक्षार्थ महाप्रलयेपि मौम्ध्याद्रनदेवतानां
 प्रसारितकरत्वम् ॥

| १६९ | प्रज्वलित धूममण्डलिनभपलायमानलाञ्छनमृगमिव निर्वृत्तस्फुलिङ्गच्छलसंदाँलितप्रहगणिमय शशिबिम्बम् ॥ प्रहगणसंवल-३ नोक्तया सतामापिद न व्यभिचार इत्युक्तम् । मृगलाञ्छनपलायनाभि-धानेन वैचासचरितम् । निभो व्याजः ॥

|| १७० || भीषणस्वरूपपरिसंस्थितमिव ज्वलनाहतमापि प्रतिभाति वेतालमण्डलं मुखरमुखगुहाघूर्णनशीलाग्निशिखम् ।। अग्निना दह्ममानं ३ ब्रियमाणमपि चटमटाशब्दयागानमुखकुहर्गनःसर्उ ज्वालावलीकलापरवाञ्च विभोषिकार्थं कृतकपटरूपमिव भातीरयर्थः ।।

१। १७१ ।। करकलितखङ्गलेखानिभप्रथमोद्भिष्ठध्रमलेखिन दश्चते मिथुनं विद्याधरयोरवियोगविश्वस्तम् ।। दश्चमानस्य किल प्रथमं ३ धूमलेखा भवति । विद्याधरयोश्च सुकुमारत्वास्खङ्गलेखा धूमत्वेनोत्प्रेक्षि-तेति केचित् । तेजसत्वेन धूमाभाव इत्यन्ये । अवियोगेन च विश्वासो वेदनाया अगणनम् ।।

¹ MH. प्रज्वलित्यम⁰. ²MH. वासचरितम्.

जम-महिसो कविलिज्ञ जाला-संबेक्षिओ हुय-बहेण।
बम्भण्ड-पिडण्मिलिओणओव्य णिय-धूम-विच्छ्या।। १७२॥
अमर रमणी-विहुव्यन्त-चामरुप्यक्क-प्यण-लोल-सिहो।
भय-वेविरोव्य अल्लियइ कहिव विद्युहाहिवं जलणो॥१७३॥
फुडिय-घण-वडल-पायड-तिड-च्लिडा-सण्ड-निविडिओ जलइ।
रिव-विम्ब-बलय-बद्ध-प्पलोव्य जलणो नह-यलिम्म॥१७४॥
डज्झिन्त सरल-सुंकार-द्र-विक्यित्त-सिहि-सिहा-णिवहा।
तण्डिय-फणा मण्डल-पिण्डिय-धूम्रुग्गमा फणिणो॥१७५॥
उव्यहइ धूम-बलयं सेसो पिट्ट-पिरसंठिउटभेयं।
देह-प्पहा-वियाणं हरिणोव्य णिवेस-संकन्तं॥१७६॥।

- १७२ ॥ यममहिषः कवर्लाक्रियते ज्वालासंवेलितो हुतबहेन ब्रह्माण्डपित्स्कृतित्वनत इय निजधूमसमूहः ॥ यममहिषः कृष्ण३ त्वान्निजधूमसमूह इव ब्रह्माण्डपिधानप्रतिहतपरावृत्तो दह्यते ॥
 - ।। १७३ ॥ अमररमणीविधूयमानचामरसमूहपवनलोलशिखो मयवे-पनशील इवालीयते कथमपि विबुधाधिपं ज्वलनः ॥
- १७४ ॥ स्फुटितघनपटल्खाद् दग्धमेघसंघत्वात् प्रकटिता
 यास्तिडितस्त्रासां छटासंघैनिं।बिडितो घनीभृतो ज्वलित द्वादशानां
 ३ रिविबिन्धानां वलयमेव बद्ध फलं येन स इव ज्वलनः प्रलयाग्निः
 [नभम्तले]॥
- | १७५ | दश्चन्ते सरलस्त्कारदूराविक्षिप्तशिखाशिखानिवहास्ताण्ड-वितफणामण्डले पिण्डितधूमोद्रमाः फणिनः ॥
- १७६ ॥ उद्घहित धूमवलयं शेषः पृष्ठपिसंस्थितोद्धेदं देहप्रमा-वितानं हरेरिय निवेशनसुपवेशनं तत्र संकान्तम् ॥ शेषपृष्ठप्रमृता ३ धूमवर्त्तिः पृष्ठोपिविष्टकान्तिलतेव लक्ष्यत इत्यर्थः ॥

जलण-सिहा-संभाविय-सरीर-णिव्वावणा-निमित्तंव । डज्झइ सिस-मण्डल-कलस-दिण्ण-कण्ठ-गगहं मयणो ॥ १७७॥ रक्खा-भ्रुयंगम्रुगिण्ण-विस-जलासार-विरिल्जिङ्भेओ । अहिलेइ णिहि-द्वाणाइ कहवि जलणो कुवेरस्स ॥ १७८॥ सोहइ वलन्त-वासुइ-पिवेस विदत्त-वियड-पिडवन्थो । दर-सिदिल-हर-जडा-पुझ-पिझरो सिहि-सिहा-निवहो ॥१७९॥ पिडहाइ जलण-जाला-पञ्जर-संजमण-पुञ्जियावयवो । उप्पत्ति-दियस-परिसंदिओव्व तणओ ति-णयणस्स ॥१८०॥

१। १७७ ।। ज्वलनशिखाभिः संभावितं व्यातं यच्छरीरं तस्य निर्वापण निमित्तम् उपशान्त्यर्थमिव दह्यते शशिमण्डलमेव कलश्च- ३ स्तत्र [दत्त] कण्ठग्रहं कृत्वा [मदनः] ।। मदनस्य किल चन्द्रो दियतः ! अतश्चन्द्रे दद्यमाने नष्टोसौ भवतितराम् । अत उदककलशिमव चन्द्रं परित्राणाय विगृह्य दह्यतेसाविति कविकालिपतम् ।।

।। १७८ ।। रक्षाभुजंगमोद्गीर्णविपजलासारेण विरलोद्भेदः अभिली-यते व्यामोति निधिस्थानानि [कथमपि ज्वलनः] कुवेरस्य संबन्धीनि ॥

।। १७९।।शोभते वलतो दाहभयेन परिवर्तमानस्य वासुकेर्यः परिवेषः। कुण्डलबन्धस्तेन विढत्तोर्जितो विकटो विततः प्रतिबन्धः कार्यविधातो येन ३ स ईपद्विकैटहरजटा [पुझ] पिञ्जरः शिग्विशिखानिवहः।।

१८० ॥प्रतिभाति ज्वलनज्वालाप त्ररसंयमनपुञ्जितावयवः उत्पत्ति दिवसपिरसंस्थित इच तनयिश्चिनयनस्य ॥ तेजोमये हररेतिसि कुमारः संभृत
 इति प्रथितम् ॥

इय पलयाणल-कवालिअ-सुरिम्म बम्भण्ड-कुहर्-कुण्डिम्म । लीला कंसारि-सरूव-धारिणो जस्स निव्वडिया । १८१ । १५ भहवा । १०

मिण-सबल-कुसुम-मालावबन्ध-पिडबद्ध-विक्भमा पहमं। जाया धूमाहय-वेणु-दण्ड-किवसा किणो वेणी ॥ १८२॥ कि णु हु कला निरन्तर-मियङ्क-पिडवक्स्व-मण्ड-लेहं ते। दमणय-सिहाहमहिसाम-धूसरं वयणमेत्ताहे ॥ १८३॥

॥ १८१॥ इति उक्तप्रकारेण प्रलयानलकविलतसुरे ब्रह्माण्डकुण्डकुहरे लीला कंसारिस्वरूपधारिणो यस्य यशोवर्मणो निर्वृत्ता ॥ यस्य सास्ति ॥ ३ कंसारिः कृष्णो बालविलासशाली ॥ स एव शाली स एव यशोवर्मा तदवतारखात् ॥[संभक्ष्य सर्व मूतानि कृत्वा चैकार्णवं जगत्। बालः स्विपिति यश्चेकस्तस्मै मायात्मने नमः] इत्याद्यागमान्महाप्रलये भगवतास्ति ६ क्रीडाकारि बाल्खम् ॥ कुलकम् ॥

१। १८२ ।। अधुना रिपुवधनवबुद्धवैधव्यसखीशासनवर्णनेन शत्रुवधदक्षत्वं यशोवर्मणा भिणतुं दशिभगीथाभिः कुलकमाह । ३ अत्र कुलकादौ अथवेति निपातसमुदायो वस्वन्तरोपकमद्योतनाय प्रयुक्तः ।। मिणिभिः शबला व्यामिश्रा याः कुसुममालास्तासामवब—न्धनेन प्रतिबद्धा उपजनिता [वि] भ्रमा यस्याः सा तथाभृता या प्रथम-६ मभृत् सा जाता धूमाहतखंण्डदण्डवत्किपशा किणो कस्माद्वेणी संप्रति हे सुन्दिर सिखि ॥ किणो इति कस्मादेथे देशी निपातः ॥

 १८३॥ किं ैनु खलु कलानिरन्तरमृगाङ्कपितपक्षगण्डलेखं ते दमनकशिखावदिभिश्यामधूसरं वदनिमदानीं वर्तते ॥ किं कस्मात् । ३ खु खलु । दमनकं नाम सुगन्धपित्रका ॥ इचौंहे इदानीम् ॥

¹ MH संभ्तानि. The emendation is conjectural. ² MH. दु.

धारा-हय-धरणि-कणावरुद्ध-णव-कन्दली-सिहा-फरुसं ।
महुरमवगाह-सोहं च वहिस विसमारुणं अहरं ॥ १८४ ॥
एयं पवण-पराहीण-सरल-लवली-दलाहिलोलं ते ।
पेच्छामि असंगय-मङ्गलावयंसं सवण-वासं ॥ १८५ ॥
सासय-मियङ्क-मणि-कलस-वेसमवसण्ण-हार-परिभोयं ।
णिरवसर-चन्दण-रसं तंचिय ते सुयणु थण वहं ॥ १८६ ॥
सरस-पडिबोह-लिङ्क्षय-कलम्ब-केसर-पिसङ्गमङ्गेसुं ।
लायण्णं चिर-निम्माण-खिन्न-कणय-च्छवि वहह ॥ १८७ ॥

- १८४ ।। जलधरधाराहतधरिणरेणुनिरुद्धनवकन्दलीशिखाव-त्यरुषं स्वभावमधुरमवगाढशोभं च यदभूत्तद्वहिस विषमारुणमधरं ३ संप्रति कस्मात् ।। कचित्स्वाभाविकमरुणत्वं कचित्प्रदेशे म्लानिमिति विषमारुणत्वम् ।।
 - ।। १८५ ।। एतस्पवनपराधीनस^रसळवळीदळामिळोळं ते संप-इयाम्यसंगतमङ्गळार्थावतंसं मङ्गळार्थकणोरंपळविहानं श्रवणपार्श्वक-३र्णपाळीम् ।। ^{अव}ळी ळताविशेषः ।।
- ॥ १८६ ॥ शाश्वतः परिपूर्णां यो मृगाङ्कस्तथा शाश्वतो मिणकल्कास्तद्वद्वेषो यस्य तत् तथा अवसन्नानां हाराणां परिभोगो यत्र ३ तद्यदमूत् संप्रति निरवसरचन्दनरसं तदेवैतत् हे युतनु स्तनपट्टंकं कस्माज्ञातम् ॥
- १८७ ।) सरसः प्रत्ययो यः प्रतिबेधिस्तेन लङ्घितः आक्रान्तो यः कदम्बनामा कुसुमिवशेषस्तत्कसरविष्यिङ्कः गौरम् अङ्केषु
 ३ लावण्यं यदमूत्तत्संप्रति चिरिनर्माणं चिरषिटतम् अत एव खिन्नमुप-भोगेन मन्दप्रमं संपन्नं कनकं तच्छविं वहते कस्माज्ञातम् ।।

¹ MH. प्रबोध.⁰ 2 MH. वहतं.

उवमासु अपन्नत्तेह-कलह-दन्तावहासमूरु-जुयं।
तंचेय मिलय-विस-दण्ड-विरसमालिक्तमो इण्हिं॥ १८८॥
हा किंणु अणव-कच्चर-भङ्ग-विच्छाय-पाडले तरुणि।
आवहास इमे पिडवोह-कुण्ड-कमल-पिहे चलणे॥ १८९॥
संचरइ चिर-परिग्गह-लायण्णुत्तिण्ण-वेस-सोहग्गो।
सोच्चेय पुराणालेक्त्व-धूसरो परियणा एस॥ १९०॥
इय अमुणिय-वेहव्वागमाहिं आलोइऊण ता जस्स।
रिउ-सुन्दरीओँ रुज्जन्ति णेह-सरिसं पिय-सहीहि।१९१।१०

- १८८ ॥ उपमासु विषयम्तासु 'अपर्याप्तेमकलभदन्तावभासा यस्य तद्पर्याप्तकरिकलभदन्तावभासम्रुत्युगं तदेव 'मिलतिविसदण्ड- वृ विद्विरसमालक्षयाम इदानीम् ॥
- १८९ ।।हा कष्टं किं नु एतदनवकच्च्रभङ्गस्थानवद्विच्छायखेन
 पाटलवर्णामे तरुणि आवहसीमौ प्रतिशेषने आत्यन्तिकचिरजरठप्र३ बोधने कुण्ठमहढं शिथिलं यत्कमलं तद्वत्प्रमा ययोस्तौ मन्दकान्ती
 ³चरणौ कस्मात् ।।
- १९० ॥ संचरित [चिर] पिरव्रहेण पुराणवस्त्रादिना लावण्या—
 दुर्त्ताण वेषसीभाग्यं यस्य स तथाविधः स एव पुराणालेख्येन चित्रेण
 दुल्यो धूसरः परिजन एपः ॥
- ॥. १९१ ॥ इति उक्तप्रकारेण अविदित्तवैधव्यागमाभिरालोक्य तः यस्य रिपुसुन्दर्यो रुधन्ते स्नेहसँरसं कृत्वा प्रियसखीभिः ॥ सोस्ति ३ यशोवर्मा । कुलकम् ॥

⁴ MH, अवारोभ, 8 MH, मिनन 8 MH, नलनी, 4 MH, मुदाशके,

अ**ह सी कयाहिसेओ समयम्मि णिमि**छ-मेह-माहप्पे । चिक्रओ सयल-धरा-वलय-विजय-पडिवद्ध-ववसाओ ॥१९२॥ क्षित्र जायं ।९

निवडइ परोप्परावडण-मुहल-माण-मञ्जरी-कण-करालो । गयणाहि विबुह-विहुओ सुर-पायव-पल्लबुप्पीलो ॥ १९३ ॥ मङ्गल-लास-किलम्मन्त-सुर-वहू-कण्ड-सीयलो वहइ । अभिण्ण-महुर-मन्दार सुन्दरो सुर-वह-समीरो ॥ १९४ ॥

 १९२ ॥ अथ स कृताभिषेको वैदिकमन्त्रकृतस्नानिक्शेषः
 कृतप्रास्थानिकहोमःसमये शरस्काले निमीलितमेघमाहास्म्ये चलितः सकल-३धरावलयजयाय प्रतिबद्धविकटन्यवसायः ॥

।। १९३ ।। इदानीं 'सुरोचितचेष्टादिस्चितं विजयनिमित्तं नव-निबद्धेन कुळकेनाह ॥ निपतित परस्परापतनमुखरमणिमञ्जरीकणो-रक्तरालो दन्तुरो गगनाद्विबुधविधृतः सुरपादपपछवोर्त्पोडः ॥ आपतनं संबन्बः । उत्पीडः समूहः । सुरपादपस्य पारिजातस्यान्येषां च कल्प-पादपानां 'सुरैविधृननं 'पहर्षात्पुष्पवृष्टिविमुक्तये ॥

।। १९४ ।। यशोवर्मप्रयाणकपरितृष्टानां सुरवधनां यन्मङ्गललास्यं तेन क्काम्यन्तीनां [तासां] श्रमस्वेदजललवालंकृतानां कण्ठानां शीतलो रेवहति ईपद्भित्रमधुरमन्दारसुन्दरः सुरपथसमीरः ॥ आभिन्न इत्याकार ईष्दर्थः । भेदो विकासः । मधुराः सुगन्धाः । मन्दाराः स्वर्गकुसुम-विशेषतरवः । उद्भिन्नेति कचित्पाठः । तत्रापि ईषद्विकासोर्थः । तत्र ६सौगन्ध्यातिरेकात् ॥

 $^{^{1}}$ MH. स्रोनित. 0 ? MH 0 विधूमवन्धनप्र 0 8 (Gaüdavaho)

उत्तिमिक्जिन्ति नराहिवस्सं समयं दिसा-गइन्देहिं। 'असिरस-पसत्थ-मणि-तोरणव्य वियडा कर-क्खम्भा ॥१९५॥ साणन्द-रोहिणी-बाहु-बल्लय-पिडबद्ध-वीय-पिरवेसो । जाओ पसण्ण-गह-मण्डलावलम्बी निसा-नाहो ॥ १९६ ॥ विक्रम-पिरम्भण्णोण्ण-मिलिय-मणि-दाम-ग्रुहल-थण-विम्बो । लास-कय-कंस-तालोव्य चल्ह सुर सुन्दरी सत्थो ॥ १९७ ॥ किरण-किलामिय-परियर-भ्रयंग-विस-जल्ण-धूम-तिामिरेहिं । उव्वेल्ल-महामणि-दन्तुरेहिं चल्लियं णिहाणेहिं ॥ १९८ ॥

- १९५ ॥ उत्तम्भ्यन्ते ऊर्ध्वं स्थाप्यन्ते नराधिपस्य समकालं कृत्वा दिग्गजेन्द्रैः । भाराक्रान्तत्वात् । न विद्यते सदृशो येषां ते असदृशा ये प्रशस्त्रमणयः इन्द्रनीलास्तन्मयतोरणा इव विकटाः करस्तम्भाः ॥
- १९६ ॥ सानन्दरोहिणीबाहुबल्यप्रतिबद्धद्वितीयपरिवेषो जातः
 प्रसन्तप्रहमण्डलावलम्बी निशानाथः ॥ प्रसन्नेन गुरुसूत्रकेण प्रहवलयेनै-३केन कान्ताकरकटकेन प्रयुक्त इत्यर्थः ॥
- ।। १९७ ।। विश्वमा विलासास्तैर्यः परिरम्भस्तेनान्यान्यं मीलितानि यानि मणिदामानि तैर्मुलराणि सशब्दानि स्तनविम्बानि यस्य स इलास्यक्रतकंसताल इव चलित सुरसुन्दरीसार्थः ।। स्तनयुगलानां च परस्परसंस्पर्शसमुख्यो मणीनां रवः कांसिकाध्वनिरिव ॥
 - ।। १९८ ।। [किरणक्कान्तपरिचरभुजंगविषज्वलनधृमतिमिरैः उद्गे-क्षित] महामाणिदन्तुरैश्चालितं निभानैः ॥

वहइ महिन्दो साणन्द-सुन्दरी-विहुय-वास-संविष्ठयं। हरिसावसरिमिवि विसम-वियसियं लोयण-सहस्सं ॥ १९९ ॥ रहसुद्ध-तिअस-करि-दन्त-दण्ड-पिनुलिय-रिव-रह-तुरंगो । तोरण-निबद्ध-जय-पळुवोच्य जाओ णह-वियाणो ॥ २०० ॥ इय से पसत्थ-पत्थाण समय-संभाविकसव-वियासो । जाओ पहरिस-हीरन्त-सुहिय-हियओ तियस-लोओ॥२०१॥९

१। १९९. ।। वहति महेन्द्रः सानन्दसुन्दरीविधूतवाससंविलतं हर्षावसरेपि विषमविकसितं लोचनसहस्रम् ॥ यद्यपि हर्षवरोन सकरु- २ लोचनाविकासो हेतुवशोपनतस्त्रथापि विषमं कृत्या विकसन्तीं नेत्रसहस्रीं वहति सहस्राक्षः । किंाचित्प्रविकसितं किंाचिद्विकसितमिति कस्मात् । सानन्दसुन्दरीविधूतवाससंविलतत्वात् । वासः कर्पूरादिवासितश्चतुः- ६ समादिद्रव्यविशेषः । स हि भहोत्सवेप्वावर्तेषु सुरसुन्दरीभिः प्रकीर्यते नायकवाक्रादिषु ॥

११ २०० ।। रभसोद्वर्तितत्रिद्रश्च हिर्दित्तदण्डपिरितुलितरिवरथतुरंगस्तोरणिनबद्धजयगळव इव जातो नभोवितानकः ॥ गगनभव करकुकम्॥
३ तत्र धुर्ध्व दण्डचतुष्टयं भवित । इहापि तत्स्थानापत्रं सुरकरिदन्तचतुष्टयम् । मुख्ये च करकुके पिटिविशेषा आच्छादनानि भवन्ति ।
तत्स्थानापत्रामिह नभः । करकुकतोरणलगाश्च जयपळवा भवन्ति ।
६ तत्स्थानापत्रा इह रिवरथलगा हरिदश्चा दिन्तदन्तदण्डोपरिवर्तिनः ॥
नरपतिप्रयाणकेऽत्र महेन्द्रस्य साहायकं कल्पितम् ॥

॥ २०१ ॥ [इति तस्य पशस्त्रप्रशानसमयसंभावितोस्सवविका-

¹ MH. 0समाद्रिद्रव्य0. 2 MH. 0सवेष्वायवर्तेषु. 8 MH. गगनमिव करिकुलम्

अबिय। ६

अप्रमूल-विलय-वामोरु-विल्लरी-लिक्किएयरोरु-लयं । तस-द्विय दर परियत्तियङ्ग-दिद्वेक-थण वद्वं ॥ २०२ ॥ विणियत्त-हार-विलयग्ग-मिलिय-मासल-निअम्ब-पेरन्तं । वलणा-मडह-द्विय-मज्झ-कट्टि-ओव्वत्त-रोम-लयं ॥ २०३ ॥

शः जातः ¹प्रहर्षहियमाणसुस्तितहृदयस्त्रिदशलोकः] । कुलकम् ॥

११ २०२ ॥ अधुना प्रदक्षिणाङ्गपरावृक्ष्या राजदर्शनलीलां वेषुरसुन्द-रीणां पद्भोपनिवद्धेन कुलकेनाह ॥ आमूल्वलितवामारुवल्ररीलिञ्चतितरों -३ रुलतं त्र्यश्रास्थितेषत्परिवर्तिताङ्गालेन दृष्टेकस्तनपृष्ठं सचित्रपरिसंस्थितमय-स्थानम् ॥ पुरसुन्दरीणामित्यमेन्वयः । शोभाक्रियायां च वाक्य-समाप्तिः । वल्लरीलता इवोरुः । अर्थाद्दक्षिणोरुलता । वामेन ६ लञ्चितः । त्र्यश्रस्थितिस्तिर्थगवस्थानम् । दर ईषत् । एकस्तनपृष्ठं अर्थाद्वामम् ॥

१। विनिवृत्तहारवलयाप्रिमिलितमांसलनितम्बपर्यन्तं तथा
 वलनावशेनाकृष्टस्थितं यन्मध्यं तेनाकृष्टा सती उद्भृता उद्गेष्टिता रोमलता
 वलनावशेनाकृष्टस्थितं यन्मध्यं तेनाकृष्टा सती उद्भृता उद्गेष्टिता रोमलता
 वलभङ्गाद् रोमलतोद्वेष्टनिमत्यर्थः ।
 मडहं स्पष्टमाकृष्टम् ॥

¹ MH. is wanting in this part of the commentary though J. P. Do. K. give the text of the verse.

² MH. H(.0

³ MH. leaves out त before °रो°.

⁴ MH. सुरसुन्दरीणामन्यपदार्थः

⁵ MH. अतानितत्वेन.

सहि-सन्ध-हिय-दाहिण-पउद्द-विले ओणआणण-भियङ्गं। एकेकम-णिविड-करिनवयः ली-निलिय-कर-किसलं॥ २०४॥ परियत्त-सरल कुन्तल-णालिङ-जअ-दाहिण-त्थणद्धन्तं। परियत्त-सरल कुन्तल-णालिङ-जअ-दाहिण-त्थणद्धन्तं। लीला-बन्धुर-सीमन्त-पयड-चूडा-माणि च्छायं॥ २०५॥ ओणिवय-सवण-तविणिङ्ज-मञ्जरी-रुद्ध-कुण्डलालोयं। विलयागयण्ण-ताडङ्ग-मिलिय-थण-कुङ्कुमा-लेक्स्वं॥ २०६॥ इय वसुहाहिब-दसण-वलन्त-णयणुष्पलावयंसाण। भवण-सिहरेसु पुर-सुन्दरीण परिसंतियं सहइ॥ २०७॥ इ

११ २०४ ।। सस्याः स्कन्धे आर्त्मायः स्थितो यो दक्षिणः प्रकोष्ठः कराधारो बाहुपळवस्तत्र विलितः सन् अवनतो विश्रान्त आननमृगाङ्को स्थित तत् एककम अन्योन्यनिविढं कृत्वा करिन्वता निविद्यत्वमापा दिता अङ्गुलयो ययोस्ते मिलिते करावेव किसल्ये यत्र तत् ॥ सर्वापश्चाद्भागे- वष्टम्भनर्त्वेन स्थितात्र "ज्ञेया ॥

 १। ई०५ ॥ पिरवृत्तेन सरलेन कुन्तलनालेनाञ्जितः स्पृष्टे। दक्षिण-स्तनस्यार्धान्तोवयवो यत्र तत् लीलया बन्धुरितेवनते सीमन्ते सित ३प्रकटा चुडामणिच्छाया यत्र तत् ॥

१। २०६ ।। अवनिमता या श्रवणे कर्ण तपनीयमञ्जरी तया रुद्धः कुण्डलस्यालोको दर्शनं यत्र तत् चिलतागतेनान्येन । वामेन अर्थात् । ३ताडङ्केन कर्णाभरणेन 'मलिता स्तनकुङ्कुमलेखा यत्र तत् ॥ अमिलियपाठे मिलितार्थत्वम् । ताडङ्कः कर्णाभरणम् ।।

।। २०७ ।। इति वसुधाधिपदर्शनप्रैंवृत्तनयनोत्पलावतंसानां भव-

¹ MH. व्याद्येया. ² MH. मिलिता. ¹MH. प्पाठी.

किंच। ३

अज्जिव जस्स हराणल जालावलि-संभमं भरन्तस्स । कुसुम-किवसे असोएिव झात्ते दिहि समुन्वियह ॥ २०८ ॥ सोवि सिस-बन्धवो जाण दंसणे पणइणीण कोवङ्कं । कुणइचिय कुन्द-सिहा-कसाय-गण्ड-त्थलं वयणं ॥ २०९ ॥ दिहे पहुम्मि अवलाण ताण आविद्ध चन्दण-कसाओ । वासिओ अङ्गेसु समन्त-पीण-कण-कञ्चुरो सेओ ॥२१०॥ ३

नशिखरेषु पुरसुन्दरीणां परिसंस्थितं शोभते ॥ पश्चाद्भागव्यवस्थितस्य नृपस्य परावृत्त्या सर्वत्र दर्शनं विवक्षितम् ॥ कुलकम् ॥

१। २०८ ।। अज्जिशित्यादिभित्तिसित्तिसिनिवेशेषकम् ।। अद्यापि यस्य
 हरानलज्वालावलीसंश्रमं स्मरतः कुसुमकपिशे अशोकेपि झिगिति दृष्टिः
 ३समुद्धिजते ।।

 १। २०९ ।। सोपि शशिबान्धवो यासां पुरस्त्रीणां दर्शने सत्युरपन्ना-भिलापत्वास्प्रणायिन्यो रतिप्रात्योर्वदनं कोपाङ्कं करोत्येव कुन्दाशिखाकपा-३यगण्डस्थलम् ।।

| २१० | इष्टे तस्मिन्यमे स्त्रीणां तासामार्वेद्धचन्दनकषायः उिवतोऽङ्गेषु समन्तार्गिनकणत्वेन कर्बुरः स्वेदः ॥ शशिबान्धवः कामः । अणिवन्यः कामकान्ता रत्यादयः ॥ हरपरिभवसमर्थस्यापि कामस्य यासां दर्शनेन छुब्धस्यावधीरितरत्यादिकस्य अत एव कोपितनिजजा- यस्य क्षोभो भवति ता अपि यं दृष्ट्वा क्षुभ्यन्ति स कामाद्प्यधिकसौ- द्न्देयी यशोवमित तात्पर्यार्थः । विलया महेला । पीनचन्दनकणकर्बुर- त्वमेव न कर्दमः ॥

दिही सचन्द्रणेसुं आरोविय-रोयणेसु रमणीण । तस्स निसण्णा पुण्णाह-रयय-वत्तेसुव ग्रहेसु ॥ २११ ॥ अविय ।४०

समरेसु खग्ग-धारा-गयाऍ पडिपेछिऊण रिउ-खग्गं । दिद्वो सिरीऍ तं णील-मणि-कवाडन्तरेणंव ॥ २१२ ॥ जा सुहडासि-णिवासा संकन्तायस-मलव्व सामाइ । सा दोस-रए साणेव्व फुरइ तइ णिम्मला लच्छी ॥ २१३ ॥

।।२११।। दृष्टिः सचन्दनेष्वारोपितरोचनेषु रमणीनां तम्य निषण्णा पुण्यांहरजतपात्रिप्विव मुखेषु ॥ पुण्यादिनेषु रजतपात्राण्यारोपितगोरो-३ चनानि भवन्तीति तुल्वर्वं सुन्दरीवदनैः ॥ प्रयाणगतस्य नृपतेर्म-क्रलार्थं रजतपात्राणि पैरिंरुपनीयन्ते । अतस्तेषु च युगपद् वृष्टिनिषण्णे-स्ययमप्यर्थोत्रास्ति ॥ :

11 दे १२ ।। समरेष्वित्यादिचत्वारिशता गाधाभिर्महाकुलकम् ॥
समरेषु खंद्राधारागतया प्रतिप्रेयं रिपुखङ्गं दृष्टः श्रिया त्वं नीलमणिकवा३ टान्तरेणेवं ॥ समरे तु इति कचित्पाठः । अत्र तुशब्दस्तवशब्दस्यार्थे
प्रयुज्यते । श्रीः शोभा लक्ष्मीश्च । किल सानुरागा स्त्री सानिहितं प्रेयं
अपसार्य दूरवार्तनमपि प्रियतमं कवाटवातायनान्तरालादिना पश्यति ।
६ सानुरागदृष्ट्या च विजितश्चियं त्वामेव रणे जयलक्ष्मीरवलम्बत इति
दोतितम् । बन्दिनां चैवमादिका ज्ञेया स्तुतिपरंपरा ॥

।। २१३ ।। सँदा सुभटासिनिवासात् सक्रान्तायसमलेव स्या-मायते यौं. दोष्रैता दुर्जनिपया । लक्ष्म्याः प्रायेणाविवेकिनि जने

¹ MH. तुशस्द:....प्रयुक्षते. ²MH. विजित्रांश्रयुस्त्वा⁰.

तुह जाइ-मच्छरेणव णरिन्द उब्भिउडिणा णडालेण । सयल-णडालाइंचित ठिवयाइँ पणाम मग्गाम्म ॥ २१४॥ पुरओ पुरओ तुम्हारिसेहिँ वियडेहिँ भूमिवालेहिं । विवरियग्ग-सरूवोव्य एस परिवाङ्किओ वंसो ॥ २१५॥ सहइ णरिन्द परिणओ मग्गोप्पिय-दण्ड-पाविय-त्थामो । सिरि-सुन्दरीएँ पासे तुह धम्मो सोवियङोव्य ॥ २१६॥

३ दर्शनात् । सौ के बैंहं स्कुरित त्विय निर्मला लक्ष्मीः ।। सइ सदा । नवरं केवलम् । स्वभावदुष्टाया लक्ष्म्याः सुभटम्बद्भवलाहरणीयत्वात्खद्भ-लोहमलसंक्रमणेनेव मालिन्यं जातिमिति कल्पना । सैवंभूतापि च त्वां ६न विकरोतीति महाप्रभावत्वं भवत इत्युक्तं भवति ॥

११ २१४ ।। तव जातँमस्सरेणेव हे नरेन्द्र स्वभावोद्भुतश्रुकुटिना ।
 सुभटानामेवमादिलक्षणकस्वात् । ललाटेन सकलानि रिपुललाटान्येव
 स्थापितानि प्रणाममार्गेषु ॥ अप्रकुपितेषि त्विय स्वभावस्थितोर्ध्वभ्र कुटचादिघोराकारदर्शनमात्रेणैव रिपवः प्रणतास्तव संपन्ना इति
 तात्पर्यार्थः ॥

१। २१५ ।। पुरतः पुरतः अग्र अग्र अग्र अवाहरीविकटैर्भूमिपालैर्विपरी-३ताग्रस्वरूप इव [एप] परिवर्धितो वंशः ॥ दारुवंशः किल स्थूलमूलो भवति क्रमेण चोपर्युपिर तनुतनुतरादिरूपः । भवाहरौस्तु उन्नतचरितैर्नु-पवंशस्य वेपरीत्यमानीतं परिपुष्टाग्रस्वसंपादनात् ॥

१। २१६ ।। शोभते हे नरेन्द्र परिपाकं प्राप्तस्तथा मार्गे सापराध-इलक्षणेपितो दण्डस्तेन प्रापितं स्थाम बॐ यस्य स मार्गापितदण्डपापि-तस्थामा श्रीसुन्दर्याः पार्श्वे तव धर्मः सोमहल्ल इव कञ्चकीव ।। दीहर-पयाव-मूलं छच्छी पास-द्विया जसुग्धायं।
कश्चण-दण्ढंपिव भवल-चामरं तुज्झ धारेइ।। २१७।।
विह्वायन्तारि-वहू-समूह-पिंडभग्ग-वलय-रासि-णिहा।
तुह जस-कूडुकेरा दिसासु सयलासु दीसन्ति।। २१८।।
भिरामो असि तु संगर-फुरन्त-मायङ्ग-मोत्तिय-मऊहं।
भारा-जल्जन-विसमिव सिरीएँ पिय-गेह-णिलणीए।। २१९॥
भीय-पिरत्ताण-मइं पइण्णमिसणो तुहाहिरूढस्स।
मण्णे सङ्का-विहुरे ण वेरि-वग्गेवि अवयासो।। २२०॥

 १। दीर्घपतापो जगद्यापिप्रभावो मूलं दण्डस्थानीयं यस्यं तं लक्ष्मीः[पार्श्व] स्थिता यशःसंघातं काञ्चनदण्डिमव धवलचा-३ मरं घारयते यस्य ।। स त्वं विराजस इति शेषः ।।

।। २१८ ॥ विधवायमानारिवधूसमूहप्रतिभग्नधवँकवलयनिभाग्तव यशःकूटो्रकरा यशसा राश्याकारा उत्करा विक्षु सक्र्लासु दृश्यन्ते ॥

॥ ई १९ ॥ सरामः असं खड्गं तव संबन्धिनं संगरस्फुरन्मातङ्गमौक्तिकसम्हैं धाराजलोप्तबिसमिव श्रियाः प्रियगृहनलिन्याः । प्रियनल३ नीगृहस्वात् ॥ तुशब्दस्तवशब्दस्यार्थे । रिपुकरिशिरोदारणेनोभयधारालग्नानि मौक्तिकानि यशोवर्मणः खड्गे लक्ष्मीनिवासमूते । तत्रोत्मेक्यते । नलिनीगृहनिवसनाप्रियत्वाल्लक्ष्म्यास्तत्र व्यायामोपजातजललवधारे
६ करवाले धाराजलमाश्रित्य नलिनीबीजं मृणालिकालक्षणमिवोप्तमिति कल्पना
कवे: ॥

१ २२० ॥ भीतपरित्राणमयी प्रतिज्ञामसेस्तवारूढस्याहं मन्दे शङ्काविधुरे शङ्काव्याकुले वैरिवर्गेपि नावकाशः ॥ तस्यापि भीतत्वेन त्रातव्यत्वात् ॥
 १ (Gaüdavaho)

कोऊहलेण आहव-पलोइया गारवोष्पिय-करेण ।
पृष्टींओं परामुद्धा तुमाइ पणयाण वेरीण ॥ २२१ ॥
पिनासिज्जइ जय-वारण कुम्भ-विभेय-क्खमे तुह असिम्मि ।
तिह्यसं मुत्ता-कोस-संचयासाएँव सिरीए ॥ २२२ ॥
सो णित्थिचिय इह जो णिरन्द णेहिइ णढाल-वृद्धं वो ।
अच्छीहिन्तो करुणा-मयाई णणु बारि-बिन्द्इं ॥ २२३ ॥

१। २२१ ।। कीतृहलेनाहवे विलोकितानि गौरवापितकरेण प्रष्ठानि परामृष्टानि त्वया प्रणतानां वैरिणाम् ।। स्मराम इत्यनुषङ्गः । ये दुर्दमा रै वैरिणो नान्येन केनापि कदाचनापि परिभृताः पलायिता वा ते त्वयैव ममाः पलायिता दृष्टपृष्ठाश्च । अतः कौतुकेन अत्यादरेण च तेषां त्वया पृष्ठ परामृष्ट सेवकत्वमापन्नानाम् । मदितिरिक्तसकलिएपपरिभवविभवा भवन्त ६ इति भणतां प्रोत्साहयतेति वयं स्मराम इति वैतालिकोक्तितात्पर्यम् ॥

॥ २२२ ॥ न्युप्यंत निवासः क्रियते जयवारणकुम्भविभेदक्षमे तवासौ खङ्के प्रतिदिवसं मुक्ताकोशसंचयाशयेव श्रिया ॥

११ २२३ ॥ स नास्त्येवेह यो हे नरेन्द्र नेष्यित ललाटपट्टं वो युष्माकम् अक्षिभ्यामपसार्य करुणामयान् ननु वारिबिन्दून् ॥ पराजिता३ न्दैन्ययुक्तान् शत्रून्द्षष्ट्वा कृपयोत्पत्रा येऽश्रुजलिबन्दवस्तान्नेत्राभ्यामपसार्य
कोपोत्पादनद्वारेण भयाद्वा ललाटदेशं यो नेष्यित स प्रतिपक्षस्त्रव नास्त्ये ।
वेस्यर्थः । नन्वित्यसंभावनायाम् ॥

अहवा

उप्पयणायर-संपिण्डिअङ्ग-गिरि-णिवह-गारवोणिभयं। सन्वायर-वोढव्वं जायं सेसस्स मिह-वेढं॥ २२४॥ पक्त्वन्तराल-परियत्तमाण-रिब-मण्डला णह-यलाम्म । होन्ति अणागय-संगय-कुलिसा इव सेल-संघाया॥ २२५॥ मारुअ-भरन्त-कन्दर-गारव-परिमन्थरं वलग्गान्ते। वेय-वियसन्त-पायव-णूमिय-कडयन्तरा गिरिणो॥ २२६॥

| १२२४ | इदानीं पर्वतपक्षक्षपणदक्षोपि सहस्राक्षस्त्वचरितोरपन्नचमरकारः कम्पत इरयर्थदर्शनदक्षं द्वादशिमगिथाभिरवान्तरकुकक्षमाह | अहवा | अरयरुपं पूर्वोक्तम् इदं बहुतरं त्वय्यस्ति चरितजातं तदाकर्ण्यतामिति वन्द्यभिपायः | उरपतनादरेण संपिण्डिताङ्कस्य
गिरिनिवहस्य गुरुत्वातिशयेनावनामितं सर्वादरवोढव्यं जातं शेषस्य मही६ पीठं महीक्ष्यम् | म्वावयवान्सर्वबलेन निष्पीड्य पक्षिण उद्धीयन्त
इति स्वभावः |

११ २२५ ॥ पक्षान्तराले पक्षमध्यमागे परिवर्तमानरिवमण्डल।
नमस्तले भवन्त्यनागतसंगतकुलिशा इव शैलसंघाताः ॥ उड्डीनानां
भ पक्षान्तरालेषु संक्रान्तो रिविकिरणसमूहो गिरीणामेवमुखेक्यते भविष्यक्रिप
जवलक्ष्यक्रसंबन्धो वर्तमानीभूत इति ॥

१। २२६ ॥ मारुतिश्रियमाणकन्दरःगेन यहुरुःगं तहुशाम्मन्थरं कृत्या अवलगन्ति गगनमारोहन्ति वेगविकसःत्पादपस्थगितकटकान्तरा
 १ गिरयः ॥

आरोहिन्त णह-यलं तारुज्जोइय-गुहा-मुहाहोआ।
अण्णोण्ण-पेहुणाणिल-हीरन्त-विसण्ठला सेला॥ २२७॥
मुक-तुसारासारं लीलुङ्गीणिम्म तुहिण-सेलिम्म ।
वेवइ अच्छकागय-हिमकाल-किलामिओ लोओ ॥ २२८॥
उप्पयण-रुद्ध-गयणा द्रुग्गम-निच्वडन्त-णह-लहुया।
सुएन्ति मूल-मडहं खमग्ग-वियदंव धरणिहरा॥ २२९॥
द्र-यरं उप्पइया अद्ध-वहस्थिमय-णिज्झर-तुसारा।
दीसन्ति वियद-लहुया पणद्ध-काया महा-गिरिणो॥ २३०॥

॥२२७॥ भारोहन्ति नभस्तरुं तारोद्द्योतितगुहामुखाभागोः। अन्यो-न्यपक्षानिरुद्दियमाणस्वेन विसंष्ठुलाः शैलाः ॥ पहुणा पक्षाः ॥

१। २८८ ।। मुक्ततुषारासारं कृत्वा लीलयाप्युड्डीने तुहिनशैले वेपते
 कम्पते अच्छक्के अकाण्डे असमय एव आगतो यो हेमन्तस्तेन क्लान्तो
 शेलकः ॥ लीणुड्डीणेति पाठे भूमौ निलीयोड्डीन इत्यर्थः ॥

॥ २२९ ॥ उत्पतनरुद्धगगना दूरोद्भमेन निर्वर्तमानं व्याज्यमानं प्रकटां मवद्यन्न भस्तेन हेतुना लघवः । दूरोङ्कां नानां महतामि लघुख३ दर्शनात् । सूचयन्ति मूलमडहं मूलदेशेऽल्पं चैतदाकाशमप्रे प्रान्ते विकटं विततिमव धरणीधराः ॥ मूर्तद्रव्याभाव आकाशमिति केषांचिह्शनम् । मीमांसकादीनां चाकाशद्रव्यं प्रत्यक्षम् । तत्र नयनव्यापारे निकः
इति तारपर्यार्थः ॥

।। २३० ।। दूरतरमुत्पतिता अर्थपथे अस्तमिता नष्टा निष्ठिताः

जं जं सम्रुप्पयन्ता मुयन्ति सेला णहक्कणुद्देसं ।
तं तं पुक्षिय-बहलो भरेइ मुहलुब्भडो पवणो ॥ २३१ ॥
पासोसरन्त-तल-मग्ग-घडिय-कम-लहुय-मासल-च्छाया ।
उद्गन्ति पक्ख-वियलिअ-दिग्गय-दाणोज्झरा गिरिणो ॥२३२॥
एन्ति गयणोसरन्तेमु कहवि उम्मुह-समीर-हीरन्ता ।
थोउप्पइय-णिविट्टा सेलेपु विहक्ष-संघाया ॥ २३३ ॥

समाप्तविगलनिकया । निर्ज्झरतुषारासारा येषु ते दृश्यन्ते विकटलघवः ३ प्रनष्टकाया महागिरयः ॥ नीरतुषारशून्यकन्दरत्वेन विकटाः कराला उद्घटगृहव दृश्यन्ते निःसारतया च लघवो विभाव्यन्ते । अत एव प्रनष्टकाया इव प्रतिभान्ति । यथाक्रमेण दूरदूरतरदूरतममार्गगामिनः ६ सन्तः स्थूलसूक्ष्मदृष्टिक्रमेण दृश्या विनष्टा इव संपद्यन्त इति तारपर्यार्थः ॥

११ १ । यं यं समुत्पतन्तो मुश्चन्ति शैला नमोङ्गणप्रदेशं
 तं तं पुनिजतबहलो विभित्ते पूर्यित मुलरः सशब्द उद्भटश्च प्रचण्डः
 ३ पवनः ।।

२३२ ॥ पार्श्वभ्यापसरन्ती तलमार्गे च घटिता क्रमेण लघ्वी श्यामला छाया येषां त उड्डीयन्ते पक्षविल्लौलतदिग्गजदाननिर्ज्याः ३ गिरयः ॥

 १। २३३ ।। आगच्छन्ति गगनादपसरस्वागच्छरसु परावृत्य कथ-कथमच्युन्मुखेन समीरणेन हि्यमाणा उर्ध्व नीयमानाः स्तोकोरपति-३ तनिबिद्याः शैलेषु बिह्ङ्गसंघासाः ।। किल शैलेषु वेगेनायतरस्सु तन्मूर्ति-

¹ MH seems to be corrupt here, reading उपसद.0

ओयरण-विसेसिज्जन्त-राव-अरालोअ-चश्चल-च्छाया । दीसन्ति पविरलाओव वेउद्ध-दला वणालीओ ॥ २३४ ॥ इय जेण णहङ्गण-गोयराण खुडियाओं पक्ख-मालाओ । सेलाण सोवि तं चिन्तिज्जण अन्दोलइ महिन्दो ॥ २३५ ॥ अणु-धारं संदृष्टेभ-मोत्तिए तुह असिम्मि सच्चिया । लीला दर-दाविय-हार-मेल्ल-पयडव्य जय-लच्छी ॥ २३६ ॥

प्रतिबद्धा बात उर्ध्व वेगेन गच्छिन्गिरिशिखराश्रयान्पक्षिणोपहृस्योर्ध्व नयति । ते च व्याकुलाः कथमिष क्षेशेन स्वाश्रयं प्राप्नुबन्ताति तात्प-६ र्यार्थः । शैलेष्विति विषयसप्तमी । एन्तिक्रियाकर्मत्वं तु शैलानामेवार्था-द्भविष्यति ॥

॥ २३४ ॥ अपसँरणेन विशेष्यमाणो भिन्नदेशस्वमापाद्यमानो यो खेरालोकस्तेन चञ्चला छाया यासां ता दृश्यन्ते प्रविरला इव वेगेन र्यानसंबन्धिना ऊर्ध्वदला ऊर्ध्वपत्रा वनाल्यो विपिनपङ्क्यः ॥

श २३५ ॥ इति उक्तेन प्रकारेण [येन] नमोङ्गणगोचरणां खिण्डताः पक्षमालाः शैलानां सोपि तं यशोवर्माणं चिन्तयिग्वा आन्दो र लनं दोलाधिरोहमिवानुभवति [महेन्द्रः] ॥ महाप्रभावस्वान्मदीयं पदमाक्रम्यतीति शङ्कते महेन्द्रः । अवान्तरकुलकं द्वादशिभिरिष्ट गिरि-गतम् ॥

|| २३६ || खड्गभारां रुक्षीकृत्य संस्रोभमीकिके दिलतारिकु-म्जरशिरस्थेन तवासी खड्गे सम्बविया सत्या कृता निश्चिता लीकयेवहशितं १ यत् हारमात्रं हारैकदेशाः खड्गभारालग्रकतिपयमीक्तिकरूक्षणस्तेन प्रकट-मिब कृत्वा जयलक्ष्मीः || हारैकदेशस्य विरनायिकालंकरणचिहस्य दर्श-

¹ MH. onium.0

अयसेण रिजण करम्बियाओं कित्तीओं तुइ धरिज्जन्ति । कुवलय-दल-संवलिया मालइ-मालाओंव दिसाहि ॥ २३७ ॥ पडिबद्धं नवर तुमे निरन्द-चक्कं पयाव-वियदंपि । गइ-वलयमणुच्छिते धुवेव्य परियत्तइ णरिन्द ॥ २३८ ॥

नेन खड़्न तव जयश्रीर्वसतीति निश्चितिमित तात्पर्यार्थः । कचिच्छमु-६ वारमिति पाठः । वारंवारं प्रतिक्षणं संदृष्टेभमौक्तिके खड्ग इस्पर्थः ॥

॥ २३७ ॥ अयशसारिसंबन्धिना करम्बिताः कीर्तयस्तव धार्यन्ते कुवलयदलसंबलिता मालतीमाला इव दिग्मिः ॥ कुवलयं नीलोश्पलम् । ३ मालती सुमनःकुसुमानि । अत्र च दिशो नायिकास्वेन कल्पिताः ॥

॥ २ १८ ॥ प्रतिबद्धमाभिमुख्येन बद्धामिव नवरं कंवलं तुमे स्वियं नरेन्द्रचक्र राजसमूहश्चाणक्यप्रसिद्धद्वादशारिवर्गलक्षणः प्रतापित- केटं प्रह्वलयम् अनुस्थिते ध्रुव इव परिवर्तते प्रदक्षिणां करोति हे नरेन्द्र ॥ प्राकृते च लिङ्गल्यस्यय इष्टो बहुशः । कचित्तु पयाववियडंपीति पाठः । तत्र प्रतापविकटमपीति स्पष्ट एवार्थः । अणुच्छिते इति इतद्भवम् । तद्भवस्त्रस्समो देशी त्रिविधः प्राकृतकम इस्युक्तम् । तत्रानुस्थिते अनुस्थिते इति वा संस्कृतमस्य मूलम् । राज्ञोनुस्थितस्वमनुदृप्तस्वं स्फीतस्वं विनीतस्वं विवक्षितम् । ध्रुवे तु न विद्यते उस्थित उन्नतो ९ यस्मादन्यः सोनुस्थित इस्यप्यर्थः । राज्यपि चायं ननु युज्यते । अनु-

MH. व्यक्षिप. 2MH. व्यनुदुक्तत्व. MH. अनुक्षिप्तं.

णिरसिम्पि जए विष्कुरइ नवर एको असी तुह्सेय । जो पावइ निय-जस-सोम-मण्डले लब्खण-च्छायं ॥ २३९ ॥ सविमो अणञ्जुणिममं अमहिन्द्मवासुइं च अप्पाणं । सेवझलि-दंसण गुण-कहासु तुह जं ण पज्जतं ॥ २४० ॥ भिवडइ पडण-समुच्छलिय-जलण-कण-जाल-जिल्ल-भारगो । विसुह-गह मण्डलायद्विओव्य स्त्रगो तुह रिक्सु ॥ २४१ ॥

स्थिप्तत्वमरिनरेन्द्रस्य अन्येनातुलितत्वम् । प्रवस्य त्वन्येनोन्नमय्य सर्वोप-११र्यनेन स्थापनम् । स्वत एवोन्नतपदेऽवस्थिते ।।

 १। २३९ ।। सँमरे करे विस्फुरित केवलमेकोऽसिः खङ्गस्ववेव ।
 यः प्रामोति निजयश एव सोमश्चन्द्रः । अतिशोक्कचात् । तन्मण्डले ३ लाञ्छनच्छायाम् ।। कलङ्ककान्तिमिति केचित् । निन्दास्तुतेश्चात्र लाञ्छनं चिडमित्यपरे ।

| २४० | शपामहे आक्रोशामो निन्दामः अनर्जुनम् । असह - स्वाहुखाद्यापदञ्जलिशतपञ्चकसंपादने सामर्थ्यामावात् । अमहेन्द्रम् । ३ असहस्रक्षिखादानन्दोरफुल्ललोचनसहस्रेण दर्शने शक्र्यमावात् । अवा- सुर्भं च । बहुश्रवणत्वेन युगपदगणितगुणगणकथाकर्णकौशलाभावात् । आत्मानम् आत्मने सेवाञ्जलिदर्शनगुणकथाकर्णनेषु त्विय यसान्त्र पर्या- सम् ।। तथासाकमात्मानमित्यर्थः । यो न पर्याप्तो वहुञ्जल्यादिद्वा- रसेवासंपादने तसौ शपामहे । आत्मनो इति वा व्याख्या कर्तव्या । इंगं उएणमित्यर्थः ।।

।। २४१ ।। निपतित लोहमयकवचादिपतनवशसमुच्छिलितज्व-

¹ MH. निज पन यश एवं. 2 MH. सहस्र 0. 3 MH. पण0.

तुह पिंडवनलेसु भया कत्थवि अविलासभावसन्तेसु । आरोवेह ण कायर-गणणाऍव चावमसमसरो ॥ २४२ ॥ सुहडायष्टिय-कोयण्ड-चण्ड-रव-दारुणे रणे तं सि । पिरद्धो भीयाऍव सहसा गाढं जय-सिरीए ॥ २४३ ॥ सोहइ समागमेसुं अहिय-पयाव-प्पईव-मालासु । बावारेन्ती कण्णुप्पलंव खागं तु जय-लच्छी ॥ २४४ ॥

लनकणज्वाँलाजिटलधारामः । उर्विक्यते । विमुखेन प्रतिकूलेन पश्च-मादिकेन भौमादिमहमण्डलेनाकृष्ट इव खडूस्तव रिपुषु ॥

।। २४२ ॥ तव प्रतिपक्षेषु भयात्काप्यविलासं सदुःखं ऋत्वा भावसत्सु आरोपयित न कातरगणनेयेव चापम् असमरारो विषमवाणः ३ कामः ॥

!। २४३ ॥ सुभटाकृष्टकोदण्डचण्डस्वदारुणे रणे स्वमसि भवसि नूनं परिर्वेध आलिक्वितो [भिया] इव सहसा गाउं जयश्रिया ३ विजयलक्ष्म्या ॥

११ २४४ ।। शोमते समागमेष्वहितप्रतापपदीपमालासु व्यापा-रयन्ती कर्णोत्पलमिव खङ्गं तव जयलक्ष्मीः ।। नवनायिका हि प्रौढ-३ तमम् अधिकप्रतापं कान्तं कामायितुं सलज्जत्वात् सति दीपे न शक्तेति दीपोपशमनाय कर्णोत्पलं व्यापारयतीति दृष्टम् । अत्र पक्षेधिकप्र-तापस्य नायकस्य समीपे या दीपमालास्तासु कर्णोत्पलव्यापारणम् । ६ जयपक्षे तु अधिकप्रतापा रिपय एव दीपमालाम्तासु खङ्गकर्णोत्पल-वारणम् ।। जं इयरोबहब-विदुआवि मञ्जन्ति तुह रिऊ नाह । बहु-रूपा ता धाराओं णवर तुह मण्डलगगरस ॥ २४५ ॥ पणइ-यणत्थं आमुग्रं कणयमिणमो इह दिया लच्छी । कवयाविद्या असिणो तु णेन्ति णामी सिहि फुलिङ्गा॥२४६॥ कोवेणव कय-कम्पं रहसुद्ध-५रिदियाण् घडियाई । तुह तज्जणीएँ कज्जाई चण्ड-भ्रुय-दण्ड दूईए ॥ २४७ ॥ आरूहो पासाय क्रमेण तह तं सि उवरि लोयस्म । एको य सो जहा वो अण्डय-बन्धायए मज्ली ॥ २४८ ॥

।। २४५ ।। यदि इतरेण स्वापेक्षयान्येन कृतं यदुपद्रवणं तेन विद्वता अपि मज्जन्ति तत्र रिपवो हे नाथ बहुरूपास्ता धाराः केवलं ३ तत्र मण्डलाग्रस्य ।। मण्डलाग्रं खङ्गः । तस्येव केवलस्य बह्वयो धारा बहुशक्तिका धाराः यतः काश्चिःप्राप्य शत्रून्द्रावयन्ति काश्चिद्रप्राप्य प्रतापमात्रोस्साहमङ्गान्रियूजनयन्ति ।।

।।२४६।। प्रणयिजनार्थमामुञ्जित कनकम् इणमो एतत् इह स्थिता स्वक्कं वस्थिता लक्ष्मीः कयचाक्ष्टाः कवचाभिघातोास्थितः असेः खड्गात्तव ३ निर्यान्ति नामी शिखिम्कुलिङ्गा अभिकणाः ॥ इत्यपहृतिः । खड्गाभि-घातोस्थिता नामी वह्निकणाः । किं तर्हि । प्रणयिजनार्थं खड्गस्थया तव जयश्रिया सुवर्णमेवभेतद् कीर्णामिति समुदायार्थः ।।

 १। २४७ ॥ कोपेनेव कृतकमा कृत्वा रमसोध्वेपरिष्ठितया घटितानि कार्याणि तव तर्जन्या चण्डभुजदण्डदृत्या ॥ प्रतापातिशयात्तर्जनीमात्रे-३ णैव शत्रको वशं गता गता भवन्तीत्यथः ॥

|| २४८ || आरुढः पार्धाक्रमणेन तथा खमस्येक्श्रैकोपि स

बाहु-सिहरेसु दीसइ कामिणि संकामिएण मय-तिलओ ।
भू भारुव्वहण-त्रसा परिद्विओ पङ्क-लेसोव्व ॥ २४९ ॥
भ्रुपयग्ग-भमिर-लच्ली-चलणालत्तय-णिहो तुत्रि प्फुरइ ।
अवयंसारुण-माण-मञ्जरी-भवो राय-विच्छ्डो ॥ २५० ॥
होन्ति कयत्था पर्णई णह-माला-चलण-रोहणे तुन्झ ।
आयम्ब-माण-गुढाओव विसिज्जण पणाम-संकन्ता ॥ २५१ ॥

यथा वो युष्माकम् । व्यत्ययेन बहुवचनम् । तवाण्डकवन्धायते अण्ड-३ कबन्ध इवाचरति मौलिर्मुकुटम् ॥ अण्डकबन्धो देवगृहाशिखरे आमल-सारकः । तथा त्वं नीतिशास्त्रचोदितक्रमानुसारेण पार्श्वस्थान्म्मि-पालानभिभ्योत्राति प्राप्ता यथा तव मौलिदेवगृहस्य शिखरिमव लोकै-६ भीव्यत इति तास्पर्यार्थः ॥

१। १४९ ।। बाहुशिखरे इस्यते कामिनी संक्रामिते भवित्तिलके भूभारोद्धेदनादँ रपरिष्ठितः पङ्कलेश इव ॥ समुचितभोगभुगपि पृथिवीपालनं र न मुझिस वराहदेहहरिरूपश्च प्रतिभासीति ताःपर्यम् ॥

११ २५० ॥ अत्रो यदम्रप्रान्तस्तत्र अमणशीला या लक्ष्मीस्तस्याश्चरणयोर्यदलक्तकं तन्निभस्त्रयि स्फुरित अवतंस लमा ये अरुणमणय३ स्तेषां या मञ्जरीमाला तद्भवस्तत्प्रभवस्ततः प्रतिफलितः । कान्तालिङ्गनवशात् । रागविच्छड्डो रागसमूहः ॥ शौर्यातिशयभाजां अभन्ने जयशीवस्तीस्युपमानं कविकल्पनया अकुटिमात्रवशीकृतशत्रुखारस्वशृङ्गारपरस्व६ मुचितम् । यथोक्तम् । सुखं हि फल्रनर्थस्य तद्भावे वृथा श्रिय इति
कामन्दिकना ॥

॥ २५१ ॥ भनन्ति कृतार्थाः प्रणयिनश्चरणनखमालारोहणे ।

अहीणा रहसागम-परिवत्तिय-केसवंसुय-धरव्व ।
कवय-दलणुग्गयाणल-सिह-च्छला वो असिं लच्छी ॥२५२॥
इय जो थुव्वइ पहरिस-पूर-परिक्खिलअ-विसम-कण्ठेहि ।
वन्दीहिं कइन्देहिं अ भूअत्थेहिंचिअ गुणेहिं ॥ २५३ ॥
इय चाडु-चउर-चारण-संचारिअ-चन्द-चारु-चरिएण ।
नयराओं णर-वरिन्देण णिग्गयं णिग्गय-जसेण ॥ २५४ ॥

वज्रमाणिनिभचरणनखेषु पादपतननिमित्तप्रतिबिम्बलाभे सतीत्यर्थः । ३ तव आताम्रमणिगुहा इव विवराविशेषानिव प्रविश्य प्रभावसंकानता माणिमन्त्रीषधादिप्रमावेन प्रविष्टाः सिद्धाः ॥ विरोधेन तिष्ठतां रिपूणां सर्वनाशं करोति यशोवमी प्रणतानां तु तेपामेव प्रसाददानेनाभ्युदया- ६ तिशयं संपादयतीत्यर्थः ॥

 १ २५२ ॥ आलीना रभसा वेगेन यदागमनं तेन परिवर्तितं केश-वस्य कृष्णस्य संबन्धि 'अंशुक्वरं'मुख्कृष्टं पीतांशुकं' यया सेव कवचदल-३ नोद्गतानलशिखाच्छलाद्वे। युष्माकं संबन्धिनमसि खड्गं लक्ष्मीः ॥ शौर्या-तिशयोत्पन्नाभिलापातिशयातिखरिताम्बरिमव आन्त्या परिधाय तव खड्ग-मालीना श्रीरिख्छे प्रेक्षितं वन्युक्ती कविना ॥

१। २५३ ।। भूतार्थाविनैवेशितगुणैर्यथार्थविनिवेशितगुणैरनेन प्रकारण यः स्तूयते प्रहर्षपूरपिरस्विलतिविषमकण्ठैविनिदिभः कवीन्द्रैश्च ।।
 ३ किं च इतरभृतान्यपि तैरेव गुणैः स्तूयन्ते । तहुणैरभूतगुणा अप्युपमी- यन्त इत्यर्थः ।।

॥२५४॥ ^² इयमधिकापि क्रचिद्राथा दृश्यते । ^³कुरुकिनराकाङ्काका-रिणीति व्याख्यायते ॥ इति चाडुचतुरचारणसंचारितचन्द्रचारुचरितेन

¹ MH. अंशुक्तवरसुरकृष्टं पीतांशुकं बरसुरकृष्टं पीतांशुकं यया.

² MH. See Various Readings. 3MH. वैनराकांझाका0.

किय। ४

जवपचमाणस्स सरीर-चारिणो गन्भ-वसिंह-गेहेसु ।
जाण परिअत्तणणेव आवत्त-गईओं णिव्विदिया ॥ २५५ ॥
जे कुङ्कम-त्यलीसुं केसर-भङ्गारुणेहिं दावेन्ति ।
पइ परिहोअंव महीऍ णव-णहङ्कं खुर-वएहिं ॥ २५६ ॥
जे पोह-खण-परिद्विअ-संखाय-फेण-पिण्ड-घिडएहिं ।
हेसा-रवेहिं पूरिअ-पयाण-सङ्ख्व्व दीसान्ति ॥ २५७ ॥
आयाण-गरगय-च्छवि-विच्छङ्काडम्बरेण मुश्चिन्त ।
जे बाल-जव-रसंपिव सयराहा पीयमङ्गेहिं ॥ २५८ ॥

३ नगरान्तरंबरेन्द्रेण निर्गतं निर्गतयशसा प्रमृतयशस्केन ॥ यदेयं तदा नपूर्वा गाथा यदा तु सा तदा नेयमित्याहुः । महाकुलम् ॥

१। २२५ ।। अधुना नरपितवरप्रयाणकालावसरे वरतुरंगान् गाथाष्ट-कोपिनवद्धेन कुलकेन वर्णयित । जवपचमानो नाम सुजात्यश्वानां ३ वायुविशेषोईन्तरश्चरणः प्राणो मनोजवः । तस्य शरीरचारिणः 'या गर्भ-वसतयो गर्भशय्यास्ता एव गृहाणि तेषु येषां परिवर्तनेनेव आवर्तनेनेव आवर्तगतयोपि विशुद्धा आवर्ता 'विनिर्भिताः ।।

१। २५६ ।। ये कुङ्कमवर्णासु स्थलीषु केसरभङ्गवदरुणैर्दर्श यन्ति पतिपरिभोगमिव मह्याः पृथिव्या नवरँताङ्कम् अभिनवरताचिह्नं
 ३ खुर्रंपथैः ॥

॥ २५७ ॥ [ये] प्रोथो मुखप्रान्तस्तत्र क्षणप्रंतिष्ठितः संस्त्यानः काठिन्यमापनः फेनपिण्डस्तेन परिघटितैर्हेषारवैः पूरितप्रयाणशङ्का ३ इव सहन्तिं शोभन्ते ॥

॥ २५८ ॥ आयानं नामाश्वाभरणविशेषः । तत्र रूझानां मरकतानां

¹ MH, 事,

दिग्णाओं पणालीओं सम-वारि-विणिगमा धारेनित । परिछिग्ण-मज्झ-रेहा-णिहेण जे जहण-बन्धेण ॥ २५९ ॥ मग्मेस गुरु-बला वेअ-गाढ-निवडन्त-कोडि-टङ्कोहि । उच्चरिऊणंव लिहान्त जे टयारे खुर-उडेहिं ॥ २६० ॥ जे अज्जवि हिम-सेलन्त-संभवा अणह-सीअ-विअणव्व । गुरु-तेअ-प्पसर-रसा ठाणेचिय किंपि कम्पन्ति ॥ २६१ ॥ आरूढ-जोह-निवहा ने तस्स तरिङ्गणो जय-तुरंगा । स्अन्तिव्व पहरिसं जाया पुरुओ णरिन्दम्स ॥ २६२ ॥ ५

याश्छवयः कान्तयस्तदाडम्बरेण तद्याजेन मुच्चन्ति ये वालयवरस-३ मिव सर्यवारा शतवारम् । सयराहा इति पाठे झगित्यस्यार्थे देशी-पदम् । पीतमङ्गेः ॥

।। २५९ ।। दत्ताः परिघटिताः प्रणालिका इव श्रमवारिनिर्ग-माय धारयन्ति परिच्छित्रमध्यरेखानिभेन ये जघनिविभेगेन ॥

 १। २६० ।। मार्गेषु गुरुवर्लंबेगगाढनिपतस्कोटिटङ्केरुचार्येव लि-खन्ति ये टकारान् खुरपुटैः ॥ तक्षलोहकारप्रभृतीनां रूषविशेषोस्ख-३ ननभाण्डं टङ्कः । कोटयः प्रान्ताष्टङ्का इव तैः ॥

१। २६१ ॥ ये अद्यापि हिमशैलान्तसंमवत्वात् अनघशीतवेदना इव गुरुते जः प्रसररसाः स्थानस्थिता एव किमपि कम्पन्ते ॥ तेजस्विनो- आसते । त्रजोत्प्रेक्ष्यते । हिमबःप्रमय- त्वेनेव अनघशीतवेदनाक्रान्ता वेगन्त इति । हिमबत्प्रमवत्वं चाश्वानां कविपरंपरया प्रतीतम् । अप्युजोऽश्व इति श्रुतिरपि ॥

।। २६२ ।। आरूढयोधनिवहास्ते तस्य तरिङ्गणो लावण्यतरङ्गधा-

¹ MM. कोनयस्तदादंडवरेण. ² HH. ये वावलयवरस⁰

अविया ७

उवहाणंपित्र लीला-बिलय-द्विय पिहु-करत्तणा देन्ति । जे वियड-दन्त-पल्लङ्क-क्रय विवेसाएँ लच्छीए ॥ २६३ ॥ दीसन्ति जाण परियत्त-चलण-दिलयारि-सीस-भावेण । अज्जवि कवाल-सयलव्य पास-खुत्ता णह-क्खण्डा ॥ २६४ ॥ असरल-लीला-गइ-वियलियाहिं जे तीहिं दाण-धाराहिं । राय-सिरीएँ रयन्तिव विलास-वेणी-लयं सुरहिं ॥ २६५ ॥ पासलियाण जे पडिगयाण खुत्तग्ग दन्त-भावेण । विक्भम-मुणाल-दण्डेहिं रुहिर-सलिलंगिव पियन्ति ॥ २६६ ॥

२ रिणो जयतुरंगाः सूचयन्तीव प्रहर्ष याताः पुरतो नरेन्द्रस्य॥ कुलकम्॥
॥ २६३ ॥ इदानीं गजवर्णनं गाथासप्तकोपनिबद्धेन कुलकेनाह । उपधानमिव अभिषेककलशोदकमिव लीलाविलतिस्थितपृथुकरस्वाद्
३ ददति [ये] विकटदन्ताः पर्यङ्का इव तत्र कृतनिवेशाया लक्ष्म्याः॥ किल
पर्यङ्कविशेषोपविष्टायाः श्रीमहादेव्या नृपवरणाभिषेकः क्रियते अन्तःपुरवधूमध्ये प्राधान्यसिद्धये । तद्वदिह दन्तिदन्तिस्थताया लक्ष्म्याः करिभिः
६ कराण्डूषनीर्विसरद्वारेण अभिषेक इव दीयते ॥

 १। दश्या दश्यन्ते येषां परिवृत्तचरणद्षितारिशिरस्त्वेन अद्यापि कपालशकलानीव पार्श्वकुदिता नखखण्डाः ।। सुलक्षणगजानां चरणपर्य-र न्तेप्वतिशुक्का नखा भवन्ति । तत्रैवमुखेक्षा कृता । गजानां चरणद्षित-रिपुनरमस्तकत्वेन विजितानेकसंप्रामत्वं द्योतितम् ।।

 ॥ २६५ ॥ न विद्यते सदृशी यम्याः सा असृहशी सा चासी लीलागतिस्तद्वशेन विगलिताभिर्ये तिसृभिर्दानधाराभिर्मद्वारिप्रवाहे राज-३ श्रियो रचयन्तीव विलासवेणीलतां सुर्गि सुगन्धम् ॥

।। २६६ ।। पार्श्वं कृतानाम् उन्नीतपातिनद्विरदानां ये प्रतिगजानां

¹ MII. "पर्यतेषिततिशुद्धा.

जे चश्च छ-चामर-पम्हलेहिं सोहन्ति कण्ण-तालेहिं।
जण्पयण तरल-पक्खव्व तियस-गय-जुज्झ-बुद्धीए।। २६७॥
सुत्त-णिवेसंपिव देन्ति दीहरं दाण-वारि-धाराहि।
पिड-वासरं पिवत्थारिणीएँ जे पित्थव-सिरीए।। २६८॥
ते तस्स जय-गइन्दा सिय-पिट्टन्तिश्व-सामल-च्छाया।
सरयावणीय-कलुसा जाया पुरुओ जलहर्व्व।। २६९॥ ज

णवरि य थोअ-त्थोअं अम्बन्ति निसीह-ग्रुहल-कल-हंसा । दर-दूमिआरविन्दा असारमुरायवा दिअसा ॥ २७० ॥

कुडितदन्ताग्रःवेन हेतुना विश्रमकारिभिराश्चर्यभूतैरितस्थूलशुक्ककोमलैर्मृणा-३ लदण्डैर्विशालगुणै रुधिरसलिलमिव पिबन्ति ॥

।। २६७ ॥ ये चञ्चलचामरपक्ष्मलैः शोभन्ते कर्णतालैः । उत्पत्तन-तरलपक्षा इव त्रिदशगजयुद्धबुद्धचा ॥

११ ६८ ॥ सूत्रनिवेशिमव मर्यादामिव इयदूरं त्वयाद्य सरणीयमिति ददित दीर्घ कृत्वा दाननीर्रधाराभिः प्रतिवासरं प्रतिस्तरणशीलाया ये पार्थिवश्रियः ॥ यावती हि परभूमि मत्तदन्तिन आक्रामन्ति तावती राजश्रियो विषय इत्युत्प्रेक्षा ॥

 १। २६९ ॥ ते तस्य यशोवर्मणो जयगजेन्द्राः सितेन पिष्टेन तन्दु-लचुर्णादिना अन्तरितश्यामलच्छायाः शरदपनीतकालुप्या याताः पुरतो ३ जलधारा इव ॥ कुलकम् ॥

॥ २७० ॥ अधुना सप्तभिः कुलकं हेमन्तवर्णनार्थम् । अनन्तरं स्त्रोकंम्नोकं कृत्वा अवन्ति शोभन्ते शीनोपजनितशरीरकम्पानिशीथमु-

कासार-विरल-कुमुआ अमालिअ-विच्छाय-चन्द परिवेसा। होन्ति बहलावसाया पहाय-सिसिरा णिसा-वन्धा ॥ २७१ ॥ घोलइ अलद्ध-किरणो तुसार-लव लम्भ-धूसर-च्छाओ । रविणो अलम्बुसा-कुमुम पाडलो विम्ब-परिणाहो ॥ २७२ ॥ अम्यन्ति सिसिर-सलिला आणिडश्चिय-कोश्च-सारस-विरावा । खल-चुण्णिय-कलमामोय-वाहिणो गाम-सीमन्ता ॥ २७३ ॥ कं व ण हरन्ति णिबिडावसाय-संभिष्ण-सामल-करीसा । गोहण-विणिवेसुद्देस-धूसरारण्ण-पेरन्ता ॥ २७४ ॥

३ खरकरुहंसाः ईषत्तापितान्यरविन्दानि यत्र ते असारसूर्यातपा दिवसाः ॥

 १। २०१ ।। प्राकृतेपि पूर्वनिपातनियमो नास्ति । तेन विरल-कुमुदकासाराः । कामारः समूहः । अमृदितविच्छायचन्द्रपरिवेषा भ-३ वन्ति बह्छावश्यायाः प्रभातशिशिराः । कचित्पहावसिसिरा₁ इति पाठः । तत्र प्रभावशिशिरा इत्यर्थ । निशावन्था रात्रिपवन्थाः ।।

[॥ २७२ ॥ घूर्णते अलब्धिकरणस्तुपारलवलम्भध्सरच्छयो-रवेरलम्बुषाकुंसुमपाटले बिम्बपरिणाहः ॥]

॥ २७३ ॥ अर्धान्त शोभन्ते शिशिरसल्लिल अनिकुञ्चितः अव-क्रीकृतः ! हेमन्तारम्भमात्रखात् । क्रीञ्चानां सारसानां च विरावा ३ यत्र खलचूर्णितकलमामाद्धुरभयां प्रामसीमन्ताः । गामवरेता इति पाठे गामपर्यन्ता इत्यर्थः॥

॥ २७४ ॥ कं वा न हरिन्त म्बीकुर्वन्ति कस्य चित्तं निबि

¹MH. पाहान⁰. MH. omits, though the text given in J. P. Dc. K. 11 (Gaüdavaho)

अक्षन्त-करीसुम्हा-सुह-णिक्षम्प-जहणं विणिक्षमः ।

कहिव जडायव-परिभोय-मन्थरं रोहिणी-जूहं ॥ २७५ ॥

इय हेमन्त-समिद्धासु गाम-सीमासु मेइणी-णाहो ।

दिहिं दिन्तो पत्तो कमेण सोणङ्कसुदेसं ॥ २७६ ॥

मिलया पृय-प्फल-कोस-वडण-रज्जन्त-पल्लला तस्स ।

सेणा-भडेहिं णव-सालि-सालिणो गाम-सीमन्ता ॥ २७७ ॥

मत्त-कुररासु दिही सहरी-विष्फुरण-कम्पिय-जलासु ।

वीसमइव वञ्जुलिणीसु ताण आहार-लेहासु ॥ २७८ ॥

डावश्यायसंभिन्नत्वेन श्यामलकरीषा गोधनविनिवेशोद्देशधूसरारण्य-३ पर्यन्ताः । गोधनं गोत्रजः ।।

 ॥ २०५ ॥ आक्रान्तो यः करीषस्य गोमयस्योष्मा तेन सुख-युक्तानि तत एव निष्कम्पाणि शीतक्वतकम्पशून्यानि जघनानि यस्य ३ तत् विनिष्कामित [कथमि] जडातपपिरभोगेन मन्थरं मन्दगमनं रोहिणीयूथं गोमण्डलम् ॥

ः ॥ २७६ ॥ इति हेमन्तसमृद्धेषु [sio] ग्रामसीमसु मेदिनीनाथो दृष्टिं ददत् प्राप्तः क्रमेण शोणास्यनदाङ्कितं प्रदेशम् । कुलकम् ॥

॥ २७७॥ मलिता [मर्दिताः] पूगफलकोशपतनरज्यमानतृ -णादिपष्ठवास्तस्य संबन्धिभः सेनाभटैर्नवशालिशालिना प्रामापर्यन्ताः॥

११ २७८ ।। [मत्तकुरराधु] दृष्टिः शफरीविस्फुरितकम्पितजलासु विश्राम्यतीव वञ्जलिनीषु तेषां सेनाभटानां जलाधारलेखासु ।।
३ कुरराः पक्षिविशेषाः । वञ्जुलो वेतसः । [†]ताणिमिति वृत्तभक्कभया
नमान्तरवम् ।।

¹ MH. adds उदेश: after गोन्नज:. ² MH. रजनान⁰. ³ MH. जलाधाराल्येवासु The MSS. J. P. Dc. read the third pada as given in our text, and not नाणमा⁰. As for K. see *Various Readings*.

ताण णिसम्मइ हिययं अणाविलाहार-सिलल-सुहयासु । आ-मञ्जरी-परिग्गह-सुयन्ध-कलमासु सीमासु ॥ २७९ ॥ वहसमाण-जुओवत्तिय-तुरंगम-क्वन्ध-केसरुपङ्को । उम्म्रह-धुरं समारुहइ जत्थ रिवणो रहो कहिव ॥ २८० ॥ बाहि-गयाण जस्स य णितथिचिय णह-यलंति पिडवित्त । कन्दर-परिद्वियाण य सोचिय णितथित पिडहाइ ॥ २८१ ॥ बहु-कुहराविल-कडयत्तणेण णह-मिह-अलन्तर-णिवेसो । गहिऊणव वसुहद्धं जो गयणद्धं च निम्माविओ ॥ २८२ ॥

१। २७९ ।। तेषां सेनामटानां निशाम्यति निषीदति विश्राम्यति हृदयम् अनाविलाधारतया सुभगसिलेलेषु आसमन्तान्मञ्जरीपरिग्रहेण
 ३ सुगन्धाः कलमाः शालयो येषां तेषु [sic] सीमसु ।।

 १। २८० ।। अधुना सेनानिवासप्रस्तावेन विन्ध्यं वर्णयित पश्चको-पनिवद्धेन कुलकेन । ह्सता पश्चाद्भागं पतता युगेनोद्धित्तितस्तुरङ्गमस्कन्ध-३ केसराणाम् उप्पङ्को समूहो यत्र स उन्मुखधुरं कृत्वा समारोहिति यत्र रवेः संबन्धी रथः कथमपि क्वेशेन ।।

१ २८१ ।। बहिंगतानां यस्य च नास्येव नभस्तलमिति प्रतिपत्तिः कन्दरपिरिष्ठतानां च सोपि* चैं नास्तीति प्रतिभाति ।। तब्रुहासु
 १ स्थितानां विन्ध्योपि नास्तीति प्रतीतिः प्रतिपत्तृणामपि महत्त्वेन दरी-णाम् । ततस्तु बहिर्निर्गतानां च गुहाकाशापेक्षया सकलमपि नभस्तलं न किंचिदिति प्रतिपत्तिर्भवतौति महत्त्वातिशयोक्तिरियं विन्ध्यस्य ।।

१। २८२ ।। बहुकुहरैराविलस्वेन व्याकुलस्वेन बहुकटकस्वेन
 महीनभस्तलयोरन्तरे मध्ये निवेशः प्र-

¹ MH यूपेना⁰.

जेण णहो-गय-सिहरेण कुहर-पसारिय-णहङ्गणेणं च । अण्णोण्णं कीलिय-णिचलोच्च णह-महि-यलुच्छङ्गो ॥ २८३ ॥ विञ्ज्झिम्म तिम्म रस-सुरिह-सर्ल्झ-भङ्ग-णिच्बुअ-गयिम्म । रोह-णिरन्तर-ताली-वणिम्म जाओ महि-णाहो ॥ २८४ ॥ अवि य । ५२

वन्दी-कय-महिसासुर-कुल-कण्डम्मोइएहिंव तुनाए। माहवि घण्टा-दामेहिँ मण्डियं तोरण-हारं॥ २८५॥

३ वेशो यस्य स तथा । बहुमहाकुहरःवेनाकाशिमव विन्ध्येन्तर्गतं वित-तमपरिमितकटक वेन पृथिवी चान्तर्गता तत्र माति । अत एव गृही-त्वेव वसुधार्ध यो गगनार्धं च निर्मितः प्रजापतिनेति ज्ञायते इति मह-६ त्वातिशयोक्तिरियमपि । बहुकुहर्गबलेति क्षचिन्पाठः । तत्र च बहूनि च तानि कुहरुरूपाणि विलानीत्यर्थः ।।

॥ २८३ ॥ येन नभागतिशखरखेन कुहरप्रमृतनभोक्कनखेन च अन्योन्यं कीलितौ* अत एव निश्चलाविव नभोमहीतलोत्सङ्गौ* ॥

| २८४ || जातिवर्णनम् | विन्ध्ये तस्मिन् रससुरभिसहकीभङ्ग-निर्वृतगजे प्ररोहनिरन्तरताळ वने यातो महीनाथः || कुलकम् ॥

 ११.२८५ ।। अधुन। विन्यध्वासिन्याः स्त्रोत्रं राजकर्तृकं कुल-केन द्वापञ्चाशद्वाश्योपनिवद्धेन निदर्शयितुमाह । बन्दीकृतं बङ्का आनीतं ३ यन्मिहिषासुरकुलं तस्य कण्ठादुन्मोचितैरिव खया हे माधिव घण्टा-दामिभर्मण्डितं तोरणद्वारम् । भक्तजनिवद्धासु घण्टास्वेवमुःश्रेक्षा । माधवी गौरी ॥

¹MH. विनतमा 2MH जतो

दिवं साहेजारूढ-तुहिण-गिरी-स्वण्ड-दिण्ण-पीढं व ।
महिसासुरस्स सीसं तुह चल्रण-णह-प्पहा-भिरयं ॥ २८६ ॥
भमरावलिओ भइरिव तुन्झं भवणाइरिम्म सामोए ।
थुइ-मेतुम्मोइअ-जन्तु-गिअल-माला-आँव लुढान्त ॥ २८७॥
णणु तुम्हं संभरणे रणिम्म विहडान्त वारण-घडाओ ।
दुराउ-चिय वाहण-मइन्द-रव-विहुयाउच्व ॥ २८८ ॥
तुह चण्णि चल्रण-कमलाणुवान्तिणो कह णु संजिमिन्जनित ।
सेरिह-वह-सङ्किय-महिस-हीरमाणेणव जमेण ॥ २८९ ॥

 १। २८६ ।। दृष्टं साहाय्यारूढतुहिनगिरिदत्तखण्डिपण्डैमिव महि-षासुरस्य शिरस्तव चरणनखप्रभाभिन्नैम् ॥ हिमवता दुहितुः साहायकेन ३ हिमपिण्ड इवाहितो नखप्रभासम्हो महिषासुरशिरसि प्रचितस्तद्वधावसरे दृष्ट इस्यर्थः ॥

१ २८७ ।। अमरावलयो हे मैरवि तव भवनाजिरे गृहाङ्गणे सामोदे कुसुमधूपादिगन्धविशेषवति स्तुतिमात्रमोचितजन्तुनिगडमाला
 ३ इव छठन्ति ।। स्तुतिमात्रण विगलिताः संसारबन्धनमाला इव अमरपङ्क्षय उरपेक्षिताः सादृश्यात् ॥

॥ २८८ ॥ ननु तव स्मरणे सित रणे विघटन्ते पलायन्ते वारण-घटा दूरादेव वाहनमृगेनद्रस्वविद्वता इव ॥

१ २८९ ।। तब हे चिण्ड चरणकमलानुवर्तिनो जनाः कथं नु
संयम्यन्ते । न कथंचिद्वध्यन्त इत्यर्थः । सीरिमो महिषः । महिषा१ सुरस्य यो वधस्तेन शिक्कतो यो महिषो यमवाहनमूतस्तेन हि्यमाणेनेव यमेन ।। एतदुक्तं भवति । त्वत्पादभक्तास्तावद्विमुच्यन्ते संसार-

उहिण-इरी देवि तुमाइ जणय-भावेण गारवं नीओ । विज्ङक्षायलोवि कन्दर-निवास-लीलाएँ कल्लाणि ॥ २९०॥ सोहिस नारायणि रिणर-णेजराराव-मिलिअ-हंस-जले । भवणाम्म कवालाविल-मसाण-राएणव भमन्ती ॥ २९१॥ अद्धेण सरीरेचेय णवर सिस-सेहरस्स तं वसासि । हियए जण से संकरि तुह-अविहाएण ओयासो ॥ २९२॥

बन्धनात् । अतो यमेन न संयम्यन्ते । तत्रेयमुक्षेक्षा । त्वया महिष-६ रूपोऽसुरो हतस्तद्भयाद्यमवाहनीभूतेन महिषेण नयमानेनापि त्वच-रणकमलभक्तजनसंनिधिमुपसर्तुमशक्नुवता भयेन यमोन्यत्रापहृत्य नीयत इति संयमनेऽसमर्थ इति ॥

 ११ २९० ।। तुहिनगिरिहें देवि स्वया जनकभावेन जन्यजनकसं-बन्धेन गौरवं नीतः । यतो गौर्या अयं पितेति सुताभावेनाराध्यतां प्रा-३ पितः । विन्ध्याचलोपि कन्दरिनवासलीलया हे कल्याणि । गौरवं स्वया नीतः ।।

।। २०१ ।। शोभसे हे नारायणि रणन्नुपुरारावमिलितहंसकुले भवने
गृहेपि कपालाविलक्ष्मशानानुरागेणेव अमन्ती ।। अतिशौक्क्याद्धंसानां
कपालसाहक्यादेवमुख्या । भवनस्थाया अपि भगवत्या बीमत्सरसस्तस्यापि विवक्षितत्वान्नुपुररणस्कारस्चितशृङ्गारेण विरोधः ।।

१। २९२ ।। अर्धेन शरीर एव केवलं शशिशेखरस्य त्वं व सिस । हृदये पुनरस्य हे शंकरि नित्यानन्दात्मकसाक्षात्कारिणि तवा- विभागेनावकाशः ।। हरसंबन्धिनो महाप्रभावात् हृदयाविभागेन महाप्रभावत्ववर्णनमेतत् ॥

¹MH. omits रणन् o. ²MH. omits अत्य. ⁸ MH. हरसंबन्धिने महाप्रभावत.

खालिओ तई रहसुक्तित्त-मणि-तुला-कोहि-कुण्डलाहरणो । सिङ्गो भङ्ग-द्विय-वलय-बन्धोव्ब महिसस्स ॥ २९३ ॥ तुह दारं थाम-त्थाम-दिण्ण-रुहिरोवहारमाभाइ । हर-पणय-रोस-विससिय-संज्ञा-सयलावइण्णंव ॥ २९४ ॥

।। २९३ ॥ स्लिलितं पतितमुत्पाटितं त्रोटितं वा त्वया रमसोरिक्षप्त-मणितुलाकोटिकुण्डलाभरणं शृहं भङ्गपँदस्था।पितवलयवन्धामिवं महि-३ षस्य ।। सङ्को इति प्राकृते छन्दसीव लिङ्गव्यस्ययस्तेन शृङ्गमिति संस्कारः रभसेत्यादि भङ्गेत्यादि च शृङ्गविशेषणे । स्वया स्विलितमी-षदुरपाटितं स्वस्थानादच्युतं शृङ्गम् आयासवशपरिच्युतोत्कृष्टमाणिकु-६ ण्डलवलितमूलं सत् एवमुत्प्रेक्यते । भङ्गपदे मूलस्थाने भङ्गश्रेषार्थ ्रम्थापितवलयबन्धमिव ।। रमसोरिक्षप्ततुलाकोटिमणिकुण्डला**भर**णमिति च योजनीयम् । तुलाकोटिः काकतालीयम् । रमसात् महिषासुरमार-९ णार्थप्रयासायासवेगेन यदुस्क्षिप्तमूर्ध्वे क्षिप्तं नीतं मणिकुण्डलं तदेव तुलाकोट्या काकतालीयेन शृङ्गस्याभरणीभ्तं पान्तेन विश्रान्तं सत् । अथ वा तुलाकोटचेव तुलामान्तेनेव परिच्छिद्य शृङ्गा-१२भरणीकृतं कुण्डलमिति तात्पर्ययोजना ।। तत्रभवन्तस्त्वेवं व्याचक्षते । सिंगे इति सप्तम्यन्तं तइ इति पष्ठचे प्रयुक्तम् । खिलेओ इति व्यस्तमपि समासान्तर्गतत्वेन संबध्यते । सर्वव्यत्ययः पाकृतेभीष्टः । १ ५ त्वद्रमसोरिक्षप्तस्विततुलाकोटिमणिकुण्डलाभरणं शृङ्गपविष्टमूललगं सत् भङ्गस्थानवियुक्तिमवावलोकितम् ॥

।। २९४ ॥ तव द्वारं स्थानस्थानैंदत्तरुषिरोपहारम् आभाति हर-प्रणयरोपविश्वसित्तसंध्याशकलावकीर्णमिव । मत्तोपि तवेयं गौर-

^{&#}x27;HM, "भरणगृ". 3MH, रमसोत्पादित". 3MH, हिसरी इति सप्तम्बंत सं इति. 4MH, प्राकृतेभीष्टसं. 5 oS MH.

तुह वयण-च्छवि-भिज्जन्त-विअड-तंम-मण्डला सया होन्ति । केहिनि दिज्जन्त-महा-महिसा इव भयवइ पञ्जोसा ॥ २९५ ॥ निद्दा-रूवेण पयं णिमेसि जण-स्रोयणेस तं-चेय । पडिबोहे जेण स-जावयव्व लिक्किन्छ दिद्वी ॥ २९६ ॥ पलयं वा कालि ण णिम्मवेसि रूअस्स ते अणन्तस्स । सन्बक्तं कह ण कबाल-मण्डलाहम्बरं घहओ ॥ २९७ ॥

३ बार्डी अतो मां परित्यज्य अस्यास्त्रिकाल प्रणाममपि करोपीति रोप-कारणम् ॥

ि ॥ २९५ ॥ तव वदनच्छविभिद्यमानविकटतमोमण्डलाः सदा भवन्ति केरपि दीप्यमानमहामहिषा इव हे भगवति प्रदोषाः ।।]

॥ २९६ ॥ निद्रारूपेण पदं निमेसि निदधासि जनलोचनेष स्वमेव प्रतिबोधसमये येन कारणेन सयावकेव रक्तत्बालक्ष्यते दृष्टिः ॥ ३ सुप्तप्रबुद्धानां स्वभावनैव' लोहितानि लोचनानि भवन्ति । सोयमाग-मानुगुणोक्ष्णां लोहितभावः प्रवोधे स्वापसमये देवी नयनेषु पदं विद-धाति तेनाभिभूता जनाः स्वपन्तीति तत्रैव प्रत्यक्षसंवादः पादेन विम-६ र्दनास्प्रबोधे नयनेषु लोहितस्वमिति ॥

॥ २९७ ॥ वाशब्दश्चेद्धें । प्रलयं चेत्ं हे कालि न निरमास्यः नाकरिष्यः ततो रूपस्य तवानन्तस्य सर्वाङ्गे कथं [नु] कपालमण्ड-३ लाडम्बरमघटिष्यत । न कथंचिदित्यर्थः ॥

³ J. om. the couplet and gives no chhâyâ on it of course. 3 MH. प्रबोधि.

²MII. स्वभावेनेव.

⁵ MH प्रलयं चेत्कालिका ॥ रात्रिने. 4 MH. पादे.

युक्बास तक्खण-विद्दहन्त-लोह-हिझीर-सामल-गलेहिं।
परिणय-गणभावागय-तिणयण-चिन्धेहिंव णरेहिं॥ २९८॥
णिमिसंपि णेश्र ग्रुब्धइ आययणोववण-मण्डलं तुज्ञः।
संण्णिहिश-कुमार-मऊर-णेह-रसिएहिंव सिहीहिं॥ २९९॥
पाऊणव उवहारायरेसु सइ धूव-धूम-वडलाई।
उव्वमसि बहुल-रयणी-भावेसु णिगन्तरं निमिरं॥ ३००॥
पणय-जण-रक्खणन्तिरय-वेरि-करवाल-पञ्जरेणंव।
हारिन्द-णील-किरणावलम्बणा भासि वच्छेण॥ ३०१॥

11 २९८ 11 स्तूयसे तस्क्षणविघटमानलोहिहिङ्गीरश्यामलगर्लेः परिणतः प्राप्तो यो गणभावन्तेनागतं त्रिनयनप्रतिनिम्बं येषां तैरिव ३ नरेः ।। हिङ्गीरं शृङ्खलम् । विघटमानं स्तु।तप्रभावाद्विनश्यत् लेभ एव हिल्जीर बन्धनं येषा ते च श्यामलगलास्तैरित्यपि स्त्रिष्टमत्र । तथा परिणतः उपनतः सर्भाकारं यो गणभावो विवेकविशेषस्तद्भावः सर्व पुत्रदाः ६ रादि क्रेद्रापयंवस्तायीति विगणनं तेनागतम् नतं त्रिनयनप्रतिविम्बं परमाःमलयलक्षणं येषां तैरिति स्त्रषः ।।

| १९९ | निमेषमात्रमपि नैव मुच्यते आयतनोपवनमण्डलं तव संनिहिनकुमार ग्यूरस्रहरामिकैरिव शिखिमिः ॥ मण्डलाकारस्वाद्देवीगृहो-३ पवन मण्डलं पग्विर्तुकमित्यर्थः ॥

|| २०० || पीखेबोपहारादरेण सदा धूपधूमपटलानि उद्यमिस बहुलरजनां रूपेण निरगेलं तिमिरम् ||

॥ ३०१ ॥ प्रणतजनरक्षणार्थान्तिरितवैरिकरवालपञ्जरेणेव हारेन्द्रनीलिकरणावलिन्बना भासि शोभसे वक्षसा ॥ रक्षणाबिक अ३ वेरीति पाठे रक्षणार्थीपहृतेन्यादिर्थः ॥

MH reads नीतागत⁰. The emendation is mine,
 So MH. Have we not to read ⁰रक्लणोवाहिअवेराति ?
 (Gaüḍavaho)

नाहे रयणी-रूतेण फुरास ससहर-विहम्बिय-कबासा।
ताहावि णराद्वि पसाहणिम तुह घडइ गह-चकं ॥ ३०२ ॥
तं कुवर्ल्ड्-कुणन्ती ण वा दइचाण खग्ग मालाओ।
णिय-चलण पङ्कयचा-कर्ज्ञं वो कह णु संपड्ड ॥ ३०३ ॥
मालूर-पत्त-माला-कण्टय-कय-मोणिअव्य आहासि।
तं सरस-रत्त-चन्द्रण परिसोण-थणन्तरा देवि॥ ३०४ ॥

॥ ३०२ ॥ यदा रजनीरूपेण स्पुरिस शशधरविडम्बितकपाल। तदापि नरास्थिपसाधने नरास्थिपसाधनानिमित्तं तव घटते चेष्टते संब-३ ध्यते प्रहचक्रम् ॥ तदापीत्यत्रापिशब्दाद्यदापीत्यत्रां अपिशब्दानुमान्नम् । शंकरार्द्धशरीरावस्थायामाश्रितं नरकपालालंकारत्वं रात्रिरूपापि सती न मुख्यसीत्यर्थः ॥

॥ ३०३ ॥ इहापि वाशब्दश्चेद्धें । स्वं कुवलयानीव नाकरिष्यः । न चेत् । दैस्यानां संगन्धिनीः खङ्गमालाः तदा निजचरणर पङ्कजः चैनेकार्यं तव कथिमाँ सम्यगर्धाटिष्यन । व इति व्यस्ययेन तबेयस्यार्थे । एवं तावस्केचिस्स्वमते वर्णयन्ति कुणन्ति।ति करोषीस्य
म्यार्थे । त्वं कुवलयवस्करेषि नवाः अभिनवाः सक्ता दैस्यानां खङ्ग६ माला यस्मात्तिजचरणपङ्कजाचनकार्य तव कथं न सम्यग्घटतें ।
दैस्या अपि कुण्ठीभूतेषु निजास्त्रेषु स्वस्पादसेवामेव शत्रुनिर्जयार्थं संश्रयन्त इस्यर्थः ॥ १८ ॥

 १। ३०४ ।। बिल्वपत्रमालाकण्टककृतशोणितेवाभासि स्वं सर-स्ररक्तचन्दन पिरे] शोणस्तनान्तरा हे देवि॥ शोणो रक्तगुणः । माल्ररो ३ बिल्वः । अत्र रक्तचन्दनारुणस्तनःन्तरस्वं देव्या बिल्वपत्रमाला-

¹ MH. तदापीतत्रापि. 2 MH. adds after this: " तुशन्देस्तिववार्थं " 3 MH. सम्यग्दती.

संकन्ताउव रोसारूणाच्छ-वलय-प्पहाओं महिसमिम।
तुह सबरि सोाणअ सिहा तिस्ल-मग्गेसु दीसन्ति ॥ ३०५ ॥
वीर-विइण्ण-विकोसासिधेणु-करवाल-कन्ति कज्जालियं।
दिअसम्मिवि देवि असङ्क-कोसियं गब्भ-भवणं ते ॥ ३०६ ॥
तं अत्थारूण-रवि-मण्डलेण सुण्डोवहार पुरवंव।
तारा-णिह-कय-बलि-तन्दुलाऍ पूडजासे णिसाए ॥ ३०७ ॥

कण्टककृतशोणितस्वेनोत्पेक्षितम् । ततः साम्यालंकारत्वेषि भयानकतां देवी कृरान्प्रति न मुञ्चतीति द्योतियतुम् ॥

११ ३०५ ॥ संक्रान्ता इव रोषारुणाक्षित्रयवलयप्रमा महिषे हे शबिर वनेंचिर शोणितशिखा रुधिरशिखास्त्रिशूलमार्गेषु दृश्यन्ते ॥ महि- ३ षासुरशरिकोडितात्रशूलमार्गत्रयनिर्गतरुधिरधारात्रयं कोषारुणनयनत्रयप्रभापवाहत्रयरूपेणोत्पक्षितम् ॥

॥ ३०६ ॥ वीरविताणिविकोशासिधेनुकरवालकान्तिकज्जलितं दिवसेपि हे देवि अशङ्ककौशिकं गर्भभवनं ते तव ॥ असिधेनुः
 अश्विका । कौशिका उल्काः । गर्भभवनं मध्यगृहम । मध्यगृहिमह
 भाण्डागारादि ॥ २१ ॥

११ ३०७ ।। त्वमस्तमयममयारुणेन रिवमण्डलेन मुण्डोपहारपूर्वकिमिव तारा।नमकृत [बाल ं तण्डुलया पृज्यसे निशा राज्या ॥
३ किल मक्ताः कीलाः केचित् सिद्धिकामास्तण्डुलीकेन पुरुषमुण्डेन च
देवीं पूजयन्तीति श्रूपते । इहापि रात्रौ द्वयं दृश्यते । अस्तसमये
चारुणवर्णी रिवर्वकरा।दाशरःसदृशः ताराश्च तण्डुलनिकरिनमा अत६ स्तरपूर्व रजनी तव पूजामिवाचरतीथ्युःपेक्षा ॥

¹MH. ⁰क्रांडत⁰

तं सहिस सजल-जीमू अ-गोयरा गोरि विज्जु-भाविम् । कंसोप्पिय-वज्झ-सिला-सहव्व गयण समुप्पइया ॥ ३०८ ॥ हर-फंस सेय-संविलय-जावयास क्र-णह-मणि-च्छाओ । सहइ णय चन्द-लेहा-सुर-सिर-संज्झोव्व ते चलणो ॥३०९॥ सुलहोवहार-रुहिर-प्पवाह-संभावणाऍ लिब्भन्ति । अरुण-पडाया-पडिमा-गब्भाओं सिला इह सिवाहिं ॥३१०॥

।। ३०८ ।। त्वं शोभसे सजल तीमृतगे चरा विद्युद्वावे कंसापितवध्यशिलया सहेव गगनं समुत्पतिता ।। कि क कंसत्य नारदे३ नारूपातम् किल देवकी गर्भाव प्रलयो भविष्यतीति । ततः कंसेनात्मरक्षणार्थं घातका आदिष्टाः । अस्यां वध्यशिलायां देवकी गर्भा
आस्फोट्य निपातनीया इति । तस्य ज्ञात्वा देवकया गोकुल गतिनन्दभा६ यायशोदा दृहिता स्वगर्भपरिवर्तनाय समानिता । सा च गैरी वध्यशिलायां घातकैः संयोज्यमाना सती तेषां शिरिसे स्व वरणाभिष्यातं कृत्वा स्वकं तेजः पुञ्जरूपं निधाय गगनमुत्पतिता । मा च विद्युद्वपा
९ सजल जलधरस्था सती एवमु भेकिता । वध्यशिल येव सह सोत्पतितेति
जलपूर्णाना मेघानां वध्यशिलासाहस्यात् ॥

१। ३०९ ।। हरस्पर्शरसजातस्वेदसंविकतियावकासाक्किनलमणि-च्छायः शामते सहँचन्द्ररेखासुरसिरसंध्य इव ते तव चरणः ।। र चन्द्ररेखासदृशी स्वेदरेखा । यावकरागः संध्याप्रभाषायः । नलप्रभाष-वाहो गङ्गा । एतास्तिलः सपरन्यः सौभाग्यातिशयेन वशीकृताः सरयश्चरणनिपतिता इव स्वेदादिव्याजेन भान्तीति तारपर्यार्थः ॥

।। ३१० ॥ सुलभोपहाररु।धरपवाहसंभावनया लिबन्ते आस्वा-

पूयाहिसेअ-विअलिअ-णहाल-जावय-रसं पिआन्तव्य । रुहिरासन-पारेओसा तुह पुरओ भूय-पिडमाओ ॥ ३११ ॥ पचक्त-भाव-तक्लण-मीलन्ति च्छ-हय-दंसण गुणेहिं । तियसेहिंवि तुह निहत्तणिम रूयं ण सच्चवियं ॥ ३१२ ॥

चन्ते शिलाः । लिक्खन्ति इति क्वचिरपाठः विलिख्यन्त इति ३ तत्रार्थः । अरुणपताकाप्रतिमागर्भभूमयस्तैव शिवाभिः । प्रतिमा प्रतिबिम्बम् ॥ २५॥

 । ३११ ॥ पूजार्थनाभिषकेण विगालितो यो ललाटाद् यावक-रसः वुङ्कपरसस्तं पिवन्तीव रुधिरासवोयमिति परितं प आशा
 ३ यासां तास्तव पुरतो भूँमौ प्रतिमा भूमौ मणिमय्यां प्राणिप्रतिबि-म्बानि ॥ भूयपिडमा इति पाठे भूतप्रतिमा इत्यर्थः । भूतानि प्राणिनः ॥

| ३१२ ।। प्रत्यक्षभावेन यत्तत्क्षणमेव तेजस्वितया निर्मालदक्षि चक्षुरिन्द्रिय वनादर्भनात्तेन [कतो] दर्शनगुणो धर्मा येषां
३ तेख्विदरीरिप तव निद्रासारस्वे रूपं न सत्यिक्कृतं न प्रत्यक्षिकृतम् ।।
यदा त्वद् यं रूपं निद्रायमाणमुद्र'सीनं भवति तदा तावन्न दर्थते ।
विद्यात्मिका हि ब्रह्मणः शाक्तदेवां । विद्य नुविद्धश्च स्वरूपप्रतिभासो
६ द्वैतमते प्रलये च स्वापारूपे ज्ञानप्रकाशाविभावाया विद्याया औदासान्यादेवादानां च तत्रेव लीनत्वादपत्यक्षाकाराभावः । जागरायामिप
देवीतेजोतिशयेन चक्षुषः प्रतिबद्धत्वात्प्रत्यक्षीकरणमशक्यं देव्या इति
९ कवेः कल्पना ।। २७ ।।

¹ MH. om, इतो and reads दर्शन ग्रुणो for दर्शनग्रुणो, 8 MH. शक्तिदेवी.

तकाल-विग्रुह-हर-विश्विष्टिं सासेहिं तावसि तुमाए । पिडवण्णो पाणायाम णियम वन्धायरो कह णु ॥ ३१३ ॥ काम-डहणाणुनावा हरस्स तुह विब्भमेहिं णिव्विडिया । किट्टिय-णडाल णयणाणलव्व सन्तावि णोसासा ॥ ३१४ ॥ सइ सिद्ध सिद्धि-मण्डल-पईव-परिकिम्पणो पओसेसु । तुज्झासव-गन्ध-सुहा-सुह्यन्ति समीरणुग्गारा ॥ ३१५ ॥ तिडि-भाविम्म पुरन्ति सवारि-वारिहर-कूड-कोडीए । अकन्त-महा-महिसव्य सोहसे अमिरसायम्बा ॥ ३१६ ॥

॥ ३१३ ॥ तस्कार्ल्हरमुँखविधतैर्निःश्वासहें तापिस ख्या प्रति-पन्नः प्रःसः प्राणायामनियमबन्धादरः कथं नु ॥ तक्खणविमुक्केति पाठे ३ तःक्षण एव विमुक्तो यो हरस्तेनेत्यादिरथः । कालीति हरणोक्ता सा अपमानात् वरं परित्यज्य तपोविशेषेण गौरवर्णा मगवती बभूवत्यागमः । कोपाच बिवृद्धश्वास्तवम् ॥

[॥ ३१४ ॥ कामदहनानुतापा हरस्य तत्र विभ्रमिर्निर्वर्तिताः कृष्टललाटनयनानला इव सन्तोपि नोच्छ्वासाः ॥]

११५ ।। सदा सिद्धाँ नित्यपवन्धप्रवृत्तासिद्धँमण्डलैः सिद्धसम्हैः सिद्धैमण्डलेषु च निर्मिताः प्रदीपास्तान्परिकम्पयन्ति तच्छीला
३ वे ते प्रदोषेषु तबोत्सैवनिमित्तदत्तकपूरादिगन्धेम सुवाः सुखयन्ति
समीरणोद्गाराः ॥ २९ ॥

॥ ११६ ॥ तडिक्रावे स्फुरन्ती सवारयो ये वारिषरा मेघा-स्तेषां कूटस्य राशेः कोटी प्रन्ते स्थिना सती आक्रान्तमह।महिषेव

¹ MH reads तक्खणंकात &c.

² All the MSS. except J. give this couplet.

जण-दिण्ण-केस-कल्ला-लीमस-कल्लसेहिं कम्पम्रप्पेसि । वेयालेहिंव पिटयिगयाइरा वाउ-दण्डेहिं ॥ ३१७ ॥ गम्भीर-गन्भ-मन्द-प्पहाओं तुह देवि दीव-मालाओ । उवहार-मुण्ड-केसन्ययार-मूढाओंव खलन्ति ॥ ३१८ ॥ विसासिज्जन्त-महा पसु ंसण संभम-परोप्पराख्टा । गयणेचिय गन्ध-उदिं कुणन्ति तुह कउल-णारीओ ॥ ३१९॥

३ शोभसे अमर्पेण आताम्रा'। कोडिकोडीए इति पाठे कोटिः संख्या अवस्राः कोटी पान्त इति योजनीयम् ॥ ३०॥

। ३१७ ।। जनैर्ता ये केशास्तेषां कलनया स्वीकारेणो द्वीयनेन लोमशस्वेन कलुषैर्दाहमर्पयसिं करोषि वैतालैश्वि प्रतिजा-३ गरिताजिरा वार्तदण्डेर्दण्डाकोर्र्वातैः ॥ देवी भक्तशिरांसिं मुण्डयति । अजिरमङ्गम् ॥ ३१ ॥

| ३१८ || गम्भीरगर्भगृहे मन्दप्रमास्तव देवि दीपमाला उप-हारार्थं दत्ता ये मुण्डा वर्करकादिशिरांसि तेषां ये केशा रोमाणि ३ कृष्णानि तैरन्धकारित्वान्म्दा इव स्खलन्ति मन्दप्रशशा भवन्ति ॥ वितते बहलान्धतमसपटलावृते देव्या गर्भगृहे दीपमाला गृहमाहा-स्यादेव स्खलन्त्यः उपहारमुण्डलोममालिन्यमिलिनाकृता इवेत्युत्पे-३ क्षिताः ॥

 ११९ ॥ विशस्यमानो यो ⁸महापशुर्मनुष्यस्तद्दर्शनसंअमेणेव परस्परमारूढा अन्योन्योकालितशरिरा गगन एव आकाश एव गन्ध-३ कुटी गन्धद्रव्यगृहं कुर्वन्ति तव कौलनार्यश्चित्रन्यस्तदेवताविशेषाः ॥

¹ MH. वातान्ना. ² MH. दोहम्. ³ MH. मन्त्या. ⁴ MH. ⁰वृत्ते. ⁵ MH. ⁰पशुमनुष्य:

णह-मिण-संक्रमणा महह-पणय-जण-लञ्च्छणेहिं चलणेहिं। सोहास प्रणमिज्जान्तिच्च अम्ब तं बालिहिल्लेहिं॥ ३२०॥ अह परियरो अणेओवयरण-पहरण सहं कर-सहस्सं। एकस्स वरोरु वरुज्जयस्स ते पाणि-कमलस्स ॥ ३२१॥ धय-वड-धारा णिबहेहिं मन्दिरं वो णवारुण।हेहिं। तहियस-पसु-सिर-च्छेय-पीयमासुग्रइ रुहिरंव॥ ३२२॥

स्वभावादन्योन्योत्पाडनरूपेण मिलिताश्चित्रक्रीलनार्यो मनुष्यमारणभ-यादियान्योन्यरूपमनुपविष्टा इति कविकल्पना ॥

॥ ३२०॥ नखमणिमंक्रमणेन नखमणिप्रतिबिम्बितःवेन मडहा अरुपपरिमाणा ये प्रणतजनास्तल्लाञ्छनैस्ताचिह्नैधरणैः शोभसे स्प्रणः ३ म्यमानेव हे अम्ब खंबालखिर्ल्यः ॥

॥ ३२१ ॥ अहेति देशीपदमेष इत्यस्यार्थे एष इत्यस्य वाप-अंशो विशेषार्थः । एष पिरकरः पिरच्छदमात्रम् । किं तत् । अनेकोप-३ करणप्रहरणसहं करसहस्रम् । एकस्य हे वरो वरदानोद्यतस्य ते तव पाणिकमल्यु ॥ वरदानोद्यतेनैकेनैव करकमलेन सर्व साध्यत । एकोन-सहस्रं तु परिच्छदमात्रामित्यर्थः ॥

 ११ ३२२ ॥ ध्वजपटा एव धारा इव । दैर्ध्यात् । तग्सां निव-हैर्मन्दिरं गृह तव नवन्वेनारुगामैर्जीहितकान्तिमिः प्रातिदेवसपशुशि-३ रश्छेद्वितम् आमुद्धते रुघिरमिव ॥ प्रत्यक्षध्व जपटघारा।नवहेन उपहारपीतं रुघिरघारानिवहमिवोद्धमति तव गृहमित्यर्थः ॥

¹ MH बाकिखिक्कै:. 2 MH, इल्साबेंसस्य. 8 MH. परिकर परिकर:.

मेहायन्तं तुह तइय-णयण-सिहि-धूम-मण्डलं सहइ।
वासुइ-जीहाओं लहन्ति तिह-लया-विव्ममंजत्थ ॥ ३२३॥
सीसम्मि कओ महिसस्स देवि मरणाय जोहि संपण्णो।
सोचिय जणस्स जा ओ तुह चलणो मङ्गल-द्वाणं॥ ३२४॥
कोमारम्मि हराराहणाय हिययम्मि मयण-पज्जलिए।
तइ विहिओ सुद्ध-थणुल्लएहिं मालूर-होमोव्य ॥ ३२५॥
अङ्गमवलम्बियालम्ब सरस-नर-वयण-पायदं वहासि।
अज्जवि कंस-प्कोडण-ललन्त-निययदि सिहिलंव॥ ३२६॥
सूएन्ति वीर-विकय-विकमिह जामिणी मसाणेसु।
अवलम्बय-कुणव-च्लेय-पाडला साहि-साहाओ॥ ३२७॥

॥ ३२३ ॥ मेघायमानं तव तृतीयनयनशिखि [भूम] मण्डलं शोमते । वासुकिजिह्वा लभनते तिङ्क्षताविश्रमं यत्र ॥ हरार्धदेहाया ३ वर्णनमेतत्॥

श्री ।। शिरासि कृतो महिषासुरस्य हे देवि मरणाय य'
एवं संपन्नः स एव जनस्य भक्तस्य जातस्तव चरणो मङ्गळस्थानम् ॥
३ स्मृतस्य श्रुमहेतुत्वादिचितस्य च ॥

| १ २ ५ | कीमारे हराराधनाय हृदये मद्नुप्रज्वित स्वया विहितो मुग्धपैयोधरैर्माऌरहोम इव ॥ मार्छ्स बिल्वम् ॥

 ११ ३२६ ॥ अङ्गमालिम्बतैरालम्बनशिलेश्च सरसनरवदनैः प्रकटं सुपरिज्ञातं वहिस धारयसे अद्यापि कंसास्फोटनचैलिककास्थिशिथिल-३ मिव ॥ देव्याः कंसनिपातनिमित्तत्वं वर्णितम् ॥

II ३२७ ॥ सूचयन्ति वीरविक्रयविक्रममिह देवीवने यामिनी-

¹⁻MH. °शानं. 3 MH. देवीविने,

^{13 (}Gaudavaho)

सरसिंद-दण्ड-लोहेण चिण्ड अहर-प्पहारुणे तुन्झ । जीहाणिय-दसण-मऊह-मण्डलेचेय-संवल्ड ।। ३२८ ।। पयइ-परिसुक्क-काया पुरओ संचरइ रेवई तुन्झ । इह सइ संणिहिय-महा-परेय-भय-मुक्क-मासव्य ।। ३२९ ।। पूर्जासि भिण्ण-भुया-विद्रुण्ण रुहिरंव पायवेहिषि । परसु-प्पहार-वियल्यिय-कसाय रस सोण-साहेहि ॥ ३३० ॥ अण्णोण्ण-कलह-विअलिय-कसर-कीलाल-कलिय-हारा । कयवाउणोवि तुह देवि सासणं अणुसरन्तिव्व ॥ ३३१ ॥

रमशानेषु अवलिम्बतकुणपच्छेदपाटलाः शाखिशाखाः ॥ देवीश्मशाने १ वाराः सिद्धये महामांसविक्रयं कुर्वन्तीति कौलागमादिषु प्रसिद्धम् ॥

 | १२८ | सरसास्थिदण्डलोभेन हे चिण्ड अधरप्रभारुणे तव जिह्वा निजदशनमयुखमण्डल एव संवलित | भयानकरसपोषक-१ मेतत् ||

 ११ ३२९ ।। हे भैगवित परिशुष्ककाया पुरतः संचरित रेवती चामुण्डा तव इह सदा संनिहितमहाप्रेतस्यमुक्तमांसेव ।। महाप्रेत-३ दर्शनजभयादिव दुर्बलेत्यर्थः । पयइपरिसुक्षेति पाठे प्रकृत्या स्वभावित कृशशरिता ।।

| ११० | पूज्यसे भिन्नभुजावितीर्णरुधिरिमव कृत्वा पादैपरिप परशुप्रहारपैस्तकषायरसशोणशासिः | भिन्नेभ्यो विदारितेभ्यो भुजेभ्यः १ औसमन्तौद्वितीर्णरुधिरं कृत्वेति भक्षः ।।

११ १ ।। अन्योन्यकलहेन युद्धेन विल्लिलैतानि अपसृतािन केसराणि लोमानि कीलालं च मज्जारुधिरादिकं तैः कलितं कर्द-

उवहारुक्ट्रिय-मास-मण्डलाडम्बरुव्भडेहिंव । डिम्भं जावय-पड-मण्डणेहिं खम्भेहिं विविद्देसि ॥ ३३२ ॥ कुणवत्तण-सुलहूसास-काय-निव्वडिय-गारवो अप्पा । तुह धारण-क्लमो कीरइव्व णणु वाहण-सवेण ॥ ३३३ ॥ सोहसि मुह-मुकासरिस-रुहिर-धाराहिं रयणि-रूएसु । भत्ति-विङ्जन्तारुण-धयव्व तं भवण-माईहिं ॥ ३३४ ॥

 मितं द्वारं यैस्ते कृकवाकवोपि नाम विवेकविहीनास्तव देवि शास-नमनुसरन्ति ॥ वीराः किलान्योन्योपघातेन देवीमाराधयन्ति । तद्व-स्कृकवाकवोपीत्यर्थः ॥

| ३३२ | उपहारार्थविदारितमांसमण्डलाडम्बरोद्धटैरिव भयं
 यावकरक्तपटमण्डनैः स्तम्भैरिव जैनयसि | इवशब्दोऽप्योर्थे | स्तम्भै ३ रिप जनवसि | |

| १ १ ३ ।। कुणपः शवम् । तद्रूपस्वेपि सुलमोच्छ्वासकायस्वा- निर्वृत्तगौस्व आत्मा तव धारणक्षमः क्रियत इव ननु निश्चितं कृत्वा ३ वाहनभूतेन शवेन ।। शववाहना देवीत्यागमः ।।

। ३३४ ॥ शोभसे मुखेभ्यो मुक्ता य आतंपा ज्वालानिच-यास्त एव कुँसुमधाराः पुष्पप्रकरास्तामी रजनीरूपेषु भक्तिविकीर्य-३ माणारुणवर्णध्वजेव त्वं भवनमातृभियोगिश्वरीभिः ॥ रजनीरूपा देवी-रयुक्तम् । राज्यश्च बह्वयः । ताभ्यो योगिश्वरीभिश्च रात्रीणां मुखे सशब्दज्वालाभिः प्रणामाः क्रियन्त इति प्रसिद्धिः ॥

¹ MH. ⁰प्रकाराº. ² MH. ७थजा इव. ³ MH. ताश्च. Perhaps MH. leaves out some words which followed ताश्च. ⁴ MH. प्राणापाः.

बहुल-पओसा बद्धक्कुरव्व तुह देवि महिस-सिक्नेहिं।
पारोहिणोव्व लिम्बर-मऊर-कण्डेहिं रेहन्ति ॥ ३३५ ॥
तुह लोह-दप्पणावाले-संकमणालद्ध-कसण-भावव्व ।
सोहित सबर-जुअला मेयय-काया पणामेसु ॥ ३३६ ॥
रूअंचिय णवर कराल-दारुणं काल-रत्ति-लीलाए।
हिययं पुण ते करुणा-रसेण सइ वच्छलंचेअ ॥ ३३७ ॥
इय विञ्ज्झ-गुहा-णिलयाऍ तिम्म-दल-सबर-सिह-मग्गाए।
पहुणा सपरियरं भयवईऍ विहिओ णमकारो ॥ ३३८ ॥
अवि य ॥

इह अज्जवि किं णु पुराण-भाव-कविसीकयदि-बन्धिमा । हियउद्देसे रोसग्गि-पिङ्गिमचेय विष्फुरह् ॥ ३३९॥

॥ ३३५ ॥ बहुलप्रदोषा बद्धफर्ला इव [तव] देवि महिषशृङ्गैः प्रारोहिण इव अङ्करवन्त इव लम्बनशीलमयूरकण्ठै रेहन्ति शोभन्ते ॥

 ॥ ३३६ ॥ तव लोहमयदर्पणावालिसंक्रमणलब्धकृष्णभावा इव शोमन्ते शबरिडम्भौ मेचककायाः प्रणामेषु ॥ लोहः कंसः । संक्रमणं ३ प्रतिबिम्बनम् । शबरा व्याधाः । मेचकः कृष्णवर्णः ॥

|| ३३७ || रूपमेव केवलं करालदारुणं कालरात्रिलीलायाः का-लरात्रिरूपायाः | हृदयं पुनः करुणारसेन तर्वं वस्सलं देवि *||

॥ ३३८ ॥ इति विन्ध्यगुहानिलयायाः पत्रैवसँनशबरसृष्टमार्गायाः प्रभुणा सपरिकरं कृत्वा मगवत्या विहितो नमस्कारः ॥ सृष्टः कथितः । । । परिकरः पुष्पनैवेद्यदिको मन्त्रादिकश्च । तेन सपरिकरमिति तन्त्रेण कर्तृकर्मविषयं क्रियाद्वारेण ॥ कुलकम् ॥

॥ ३३९ ॥ इदानीं देव्यायतनगतकलेवरदर्शनजहृदयनिवेदोद्ग-

तिमिश्चिय संधि-पस्य-कीड-मालाविले णडालम्मि ।
हासाय भिषडि-भङ्गोव्व विलिहिओ अह कयन्तेण ॥ ३४०॥
बुन्भइ ओलिम्भाभाव-कुडिल-विलिएण वयण-विम्बिम्म ।
मयणाहिमलय-विच्छित्ति-विन्भमं संप्र रएण ॥ ३४१॥
हा हा तंचेय करिल्ल-पिययमा-बाहु-सयण-दुल्ललियं।
बवहाणीकय-वम्मीय-मेहलं लुलइ सिर-कमलं॥ ३४२॥

वकरुणापरनरपितः सविमर्शे सप्तकोपनिवद्धेन कुलकेनाह ॥ इहा-३ द्यापि किं नु¹ पुराणमावेन किपशीकृतास्थिबन्धे हृदयोदेशे रोपाग्नि-पिक्किमैव क्रोधविह्नलेहितस्विमव स्फुरित ॥ मृतमिप² जीविदव कोपाद्याविष्टं विगर्हितशरीरकम् । अतोर्थरागद्वेषादिकमाचरतीति ता-६ त्पर्यार्थः ॥

 १ ३ ४० ॥ तसिन्नेव संधिप्रदेशप्रस्तकीटमालाभिराविले व्या-कुले लकाटे हासाय भ्रुकुटिमङ्ग इव विलेखित एम कृतान्तेने।ज्ञीवित ३ इव ॥ मृतललाटकीटमाला भ्रुकुटेर्विशेषमाव इत्युपहासार्थः । अहे-त्येष इत्यस्यार्थे ॥

[॥ ३४१ ॥ उह्यते उद्देहिकाभावकुटिलवलितेन वदनविम्बे मदनाधिमलयविक्षिप्तिविभ्रमः संप्रति रजसा ॥]

[॥ ३४२ ॥ हा हा तदेव वंशाङ्करसद्दशियतमाबाहुशयन-दुर्लिलतम् उपधानीकृतवल्मीकमेखलं छलति शिरःकमलम् ॥]

¹ MH. 南豆.

पङ्क-भरिओयरुब्भिण्णः विरस-तण-जिहिल्ए कवालिम्म । जाओ अहो सिणिद्धो कवरी-बन्धस्स परिणाहो ॥ ३४३ ॥ हा हा कम्पावे इव हरिय-मलालिम्बणी दसण-माला । अज्जिवि विणिहृहाणे अ-वीडिया-रसमिव वमन्ती ॥ ३४४ ॥ विय-भमर-पक्स-भावा निव्वाडिय-पत्तणा इव सेवयं । कामेण इमिम्मिव णूण पेसिया मझरी-बाणा ॥ ३४५ ॥

॥ ३४३ ॥ पङ्केन कर्दमेन मृतोदरे परिपूर्णमध्ये उद्भिन्नानि जातानि विरसानि विष्ठारसयुक्तानि यानि तृणानि तैर्जिटिले कपाले जातः अहो आश्चर्य स्निग्धः कबरीबन्धस्य परिणौंमः ॥ यो जीवतः केशपाशस्त्रस्यव तृणरूपेण मृतक [क] पालेऽभिन्यक्ते संस्कार्यवादाल-म्बनेन कविना कल्प्यते । वरं कबरीबन्धातृणनिचयः । अतः केशपा-६ शसंस्कारादरो मूदानामित्यविद्यावत उपहसित ॥

 ॥ ३४४ ॥ कष्टं कष्टं कम्पयतीव हरितमलावलिन्ननी दश-नमाला अद्यापि विनिघृष्टा या अनेकाः पर्णादिवीटिकास्तासां संब-३ न्धिनं रसिमव वमन्ती ॥ ताम्बूलादिना जीवतः मृतस्य मलविशेषैः रक्ताया दशनास्थिपङ्केर्विशेषाभावेपि वासनाकृतै। भयानुरागावि-स्यर्थः ॥

११ ३४५ ।। स्थितकृष्ण [अमर] पक्षमावा निर्वितितपत्रा इव सवेगं कामेनास्मिन्नपि मृतककलेवरेपि नृनं निश्चितं प्रेषिताः प्रस्थापिता मिन्नरिष्ठपाः सायकाः ॥ कथमन्यथा संनिहितअमरपक्षतिसद्भावः स्यात् ॥

¹ MH. जीवित:. 2 So MH. Have we to read ⁰िमन्यक्तेः ? 8 MH निवर्तित 0

जिह्मणयरमिन्दु-सहं द्वियाणलं सरयण-प्पहमिमस्स । एकवणिचय जायं अखण्ड-तम-बन्धणं भ्रुयणं ॥ ३४६ ॥ इय तम्मि णर-कलेवर-दंसण-मज्इय-मणेण णर-वहणा । पिटवण्ण विवेय-वियप्प-सरसमणुसोइयं सुइरं ॥ ३४७ ॥ अवि य । २२

बहुसो बहुत्त-विसहर-मणि-प्पहा-रिझयव्य ते जाण । अन्तोचिय णिन्ति णिवेसिय-प्पहा पिञ्च्छ-पब्भारा ॥३४८॥ बरहीण ताण रिसयं पुलिन्द-केयार-पविरल-दुमेसु । णन्देइ तस्स तद्द-णिज्झरेसु गिरि-धूम-कल्लसेसु ॥३४९॥ युग्मस्

 ११ ६ ।। उद्गतदिनकरमि इन्दुयुक्तमि विद्यमानानलमि स-रत्नप्रममि भुवनम् अस्य मृतककलेवरस्य एकपद एव समकाल एव ३ अखण्डतमसा निरन्तरध्वान्तेन निर्भरैमितिशयेन पूरितं जातम् ।। अयमाशयः। दिनकरेन्दुपावकरःनैर्मास्वरद्रव्यप्रारब्धेस्तमःसंदोहो विहन्यते। अस्य तु दीर्धनिद्राप्रपत्नश्वात्तदवस्थमेव संजातिमस्यर्थः ।।

[।। ३४७ ॥ इति तस्मिन् नरकलेवरदर्शनमृदुलितमनसा नरप-तिना प्रतिपन्नविवेकविकल्पसरसम् अनुशोचितं सुचिरम्]

[॥ ३४८ ॥ बहुराः उपभुक्तविषघरमणिप्रभारञ्जिता इव ते येषाम् अन्तरेव निर्यान्ति निवेशितप्रभाः पिच्छप्राग्भाराः ॥]

[| | २४९ | | बर्हिणां तेषां रिसतं पुलिन्दकेदारप्रविरलद्भेषु नन्द-यति तस्य तटनिर्झरेषु गिरिधूमकल्लेषु | |]

¹ MH. has no Chhâyâ on this stanza Which, however, is found in J, P, Do, K.

² MH. omits the twenty-two couplets beginning with बहुसी, which are found in Do,K,P,and on which the Chhâyâ given here is my own.

उअउत्त-सर्हाः नण्ड-पाडलुचार-केसिरिलीओ ।
पेच्छः मायङ्ग-वण-त्थलीसु सो जूह-पयवीओ ॥ ३५० ॥
कीरइव तस्स ताली-फल-पिण्डामोडणुम्सुह-करेहि ।
रिउ-सिर-कवलण-जोग्गा-परिग्गहो जय-गइन्देहि ॥ ३५१ ॥
भय-लोल-पुलिन्द-वहू-विरिक्ष-गुञ्जावली-कण-कराला ।
जाया से रोसाणल-फुलिङ्ग-भरियव्व-गिरिमग्गा ॥ ३५२ ॥
कण्ण-द्विय-सिहि-पिञ्च्छ-च्छलेण कय-पत्तणा इव सलीलं ।
सुचिन्ति सवर-रमणीहिं णयण-बाणा णरिन्दिम्म ॥ ३५३ ॥
अह से भएण गय-दाण-वडल-कलुसिय-दिसा-अडाहोओ ।
माया-णिम्मविय-तमी-सुहोव्च चलिओ मगह-णाहो॥ ३५४ ॥

[|| ३५० || || उपभुक्तशलकीकाण्डपाटलोद्वारकेसरवतीः प्रेक्षते मातङ्गवनस्थलीषु स यूथपदवीः ||]

[॥ ३५१॥ क्रियत इव तस्य तालीफलपिण्डामोटनोन्मुखकरैः रिपुशिर:कवलनाभ्यासपरिग्रहो जयगजेन्द्रैः ॥]

[॥ ३५२ ॥ भयलोलपुलिन्दवधूरयक्तगुञ्जावलीकणकरालाः जाता अस्य रोषानलस्फुलिङ्गभृता इव गिरिमार्गाः ॥]

[॥ ३५३ ॥ कर्णस्थितशिखिपिच्छच्छलेन कृतपत्रणा इव सलीलं मुच्यन्ते शबररमणीभिर्नयनबाणा नरेन्द्रे ॥]

[| १५४ | अथ तस्य भयेन गजदानपटलकलुषितदिक्तटामीगः मायानिर्मिततमीमुख इव चिलतो मगधनाथः | |] किंच जायं।

किंपि विकम्पिय-गिम्हा अवरण्हुकण्ठ-साळस-मऊरा।
हरिय-वण-राइ सहया उद्देसा देन्ति उक्कण्ठं ॥ ३५५ ॥
उम्हाइ गिम्ह-विहुरा वहल-बुसासार-लिक्चय-विश्वका ।
मइलिय-तलाय-मूला किलन्त-विरलङ्करा वसुहा ॥३५६ ॥
णव-रोह-च्छेय-सुयन्ध विसम-वसुहा-विलम्बिअ-पवाहा ।
घोलन्ति हिम-रसोयार-सिसिर-सिलला गिरि-णईओ ॥३५७॥
अग्धन्ति णील-वण-राइ-परियक्मिल्लमाण-सोहग्गा ।
आहिणव-पडळ-परिग्गह गोर-ग्गामा दिसाहोआ ॥ ३५८ ॥
सायं समारुयासार-सेय-सद्दलिय-काणणा होन्ति ।
गिम्हेचिय जलयारम्भ-कोमला महिहर-णियम्बा ॥ ३५९ ॥

[किं च जातम् ॥]

[।। ३५५ ।। किमपि विकम्पितग्रीष्मा अपराह्वोत्कण्ठसालसमयूरा हरितवनराजिसुभगा उद्देशा ददत्युत्कण्ठाम् ॥]

[॥ ३५६ ॥ ऊष्मायते श्रीष्मिविधुरा बहुलबुसासारलङ्घितविमुक्ता मलिनीकृततडागम्ला क्लान्तविरलाङ्करा वसुधा ॥]

[॥३५७॥ नवरोहच्छेदसुगन्घविषमवसुघाविलम्बितप्रवाहा घूर्णन्ते हिमरसाबतारशिशिरसलिला गिरिनद्यः ॥]

[| | ३५८ | | अर्घन्ति नीलवनराजिपरिकरोन्मील्यमानसीमाग्या अभिनवपटलपरिग्रहगीरग्रामा दिगाभोगाः ॥]

[|| ३५९ || सायं समारुतासारसेकशाद्वलितकानना भवान्ति श्रीष्म एव जलदारम्भकोमला महीधरनितम्बाः ||] 14 (Gaüḍavaho) सोत्त-कलुसा णईओ पज्जत्त-कलम्ब-गन्धिणो पवणा । घण-डम्बरं विणा पाउसस्स तारुण्णयं गलइ ॥ ३६० ॥ बोलिन्ति गिम्ह-णिइं पिहया लिङ्गाहसेय-सिसिरेसु । ऊढ-कलम्बज्जुण-पिरमलेसु सुर-मन्दिरन्तेसु ॥ ३६१ ॥ तह तत्त णयर-रच्छा सहन्ति मेहावलम्ब-रिव-बिम्बा । घरणि-परिद्विय-गिम्हा णह-घोलिर-पाउसा दियसा ॥३६२॥ णवरि अ वसुहाहिव-जय-गइन्द-सीयर-कयाहिसे अव्व । जाया णिआह-परिणाम-धूसरा दिणयर-मऊहा ॥ ३६३ ॥

किंच जायं।

अन्तो-घर-चिर-णिग्गमण-णसहियालोय-क्रणिया वलइ । णिद्दा-विमद्द-परिलुलिय-सालसायम्बिरा दिही ॥ ३६४ ॥

[|| १६० || स्रोतः कछुषा नद्यः पर्याप्तकदम्बगान्धनः पद्यनाः धनदम्बरं विना पर्जन्यस्य तारुण्यं गळति ।|]

[।। ३६१ ।। अतिक्रामन्ति प्रीष्मनिद्रां पथिका लिङ्गाभिषेकिशिशिरेषु जदकदम्बार्जुनपरिमलेषु सुरमन्दिरान्तेषु ।।]

[|| ३६२ || तथा तप्तनगररथ्या: शोभन्ते मेघावलम्बराविबिम्बाः धरणीपरिष्ठितप्रीष्मा नमोघूर्णनशीलपर्जन्या दिवसाः ||]

[|| ३६३ || अनन्तरं च वसुधाधिपजयगजेन्द्रसीकरकृताभिषेका इव जाता निदाधपरिणामधूसरा दिनकरमयूखाः ||]

[किंच जातम्।]

[॥ ३६४ ॥ अन्तर्गृहचिरनिर्गमनासोढालोककूणिता वलति निदाविमर्दपरिछुलितसालसाताम्रा दृष्टिः ॥] पीलिय-तमाल-पल्लव-सयणिज्ज-रसोल्ल-णह-वयं हरइ ।
णव-केसर-माला-सुरहि.मेहलालङ्कियं जहणं ॥ ३६५ ॥
तक्खण-विच्छ्ट-मुणाल-वलय-सीयल-पउट्ट-परिमासा ।
सोहिन्त जलहा मिलय-चन्दणा बाहु-ल्रइयाओ ॥ ३६६ ॥
णव-कणय-किङ्किणी-णिह-चम्पय-कुसुमावणद्ध-मुलीरं ।
हरइ परिकोमलुव्वृह-वेस-लडहं परिव्मिमयं ॥ ३६७ ॥
पिय-परिरम्भुम्मूलिय-णह-वय-परिसेस-चन्दण-सुयन्धो ।
अग्यइ दल-सबल-कलम्ब-दाम-हारो थणुच्छको ॥ ३६८ ॥
थोय-सुरा-मय-संभिण्ण-सरस-पाडल कवोल-पहिलगं ।
उम्मिल्लइ केयइ-गब्भ-वत्त ताडङ्क-लायण्णं ॥ ३६९ ॥

[।। ३६५ ।। पीडिततमालपलवशयनीयरसार्द्रनस्वपदं हरति नव-केसरमालासुरभिमेखलालंकृतं जघनम् ।। हरतीत्यत्र मन इति कर्मपद-३ मध्याहार्यम् ॥]

[। ३६६ ॥ तःक्षणोरिक्षप्तमृणालवलयशातलपकोष्ठपरिमर्शाः शोभन्ते जलार्द्रा मर्दितचन्दना बाहुलतिकाः ॥]

[| | ३६७ || नवकनकिक्किणीनिभचम्पककुसुमावनद्धमङ्गीरं हरति परिकोमलोदूढवेषमधुरं परिश्रमितम् ||]

[| | १६८ | | वियपरिरम्भोन्म् ितनखपदपरिशेषचन्दनसुगन्धः अर्घति शबलदलकदम्बदामहारः स्तनोत्सङ्गः ||]

[| । ३६९ | । स्तोकसुरामदसंभिन्नसरसपाटलकपोलपनिलमम् उन्मी-कति केतकीगर्भपत्रताडङ्कलावण्यम् ॥] इय भमइ भवण-सिहरेसु गिम्ह-परिणाम-थोअ-सत्थामो । विरक्ष-जल-विन्दु-णिव्वविय-गण्ड-वासो पिया-सत्थो ॥ ३७० ॥ कि च । १०

इह तेय-मेह-संवलण-सिसिर-विच्छाय-कविस-स्वि-विम्बा। अग्यन्ति भग्ग-पवणा अरंणु-परिधूसरा दियहा ॥ ३७१ ॥ उक्कण्ठ-वरहि-चूडा-विडवन्दोल्लण-तरिङ्गओ वहइ। आविरल-जम्बु-फलासार-वडण-म्रहलो इह समीरो ॥३७२ ॥ इह उव्वेल्लइ दर-पीय-सिलल-परिसामलोअरद्धन्ता। पेरन्त-धवल-गय-कण्ण-कब्बुरा मेह-पत्थारी ॥ ३७३ ॥ इह आहिम्रह-मञ्जरिअज्जुणासु अवयाह-कुडय-गन्धासु। वास-सुहआसु मुणिणो गमेन्ति दियहे गिरि-अडीसु ॥३७४॥

॥ ३७० ॥ इति भ्रमति भवनशिखरेषु प्राप्मपरिणामेन स्तोकवलो विरलजलबिन्दुनिर्वृतीकृतगण्डपार्थः प्रियासार्थः ॥ कुलकम् ॥

 ॥३७१॥ इत ऊर्ध्व दशाभिः कुलकम् । इहानुभागे तेजोमेघसंवलन-शिशिरविच्छायकपिशरविधिम्बाः अर्घान्ति भम्रपवना वृष्टिदानेन ¹िखन्नवा-३ यव अरेणुरविपि परिघुसरा दिवसाः ॥

॥ ३७२ ॥ उद्भटकण्ठमयूरविटषचूढान्दे।लनतराङ्गितो वहति आविरल-जम्बुफलासारपतनमुखर इह समीरः ॥

 ३७३ ॥ इहोद्वेष्टमाना [भवति] ईषस्पातसालिलस्वेन परिश्यामलोद-रैकदेशा पर्यन्तधवलस्वेन गजकर्णवस्कर्बुरा मेघसंहतिः ॥

॥ ३७४ ॥ इहाभिमुखमञ्जरीकार्जुनासु अवगादकुटजगन्घासु वर्षासुख-दासु मुनयो गमयन्ति दिवसान् गिरित्तटीषु ॥ वृहोअय-कय-रव-चुण्ण-कल्लस-पालास-फल-कसन्वाओ । इह सोहिन्त दरोव्युह-सामला रण्ण-भूमीओ ॥ ३७५ ॥ अण्णेसिअव्य-पवणा आसारन्तेस समिहिउम्हाला । एए ते चूय वणाण होन्ति परिणामया दियहा ॥ ३७६ ॥ उम्हाल-कुसूल-सुहुचरन्त-रय-फरुस-मेय-गन्धाई । अ।सार-जंडे दियहे णन्दिन्त कुडुम्बि-गेहाई ॥ ३७७ फल-सार-णिलिणि-गहणा इह दारु-च्छेय-पविरला होन्ति । मूल-हिय-वाय-कलम्ब-कविस-वसुहा वणुहेसा ॥ ३७८ ॥

 १। ३७५ ।। व्यूढोदकाः परिवृत्तजलास्तथा कृतरबाः कृतशब्दा-श्वूणेन च वालुकादिधूल्या कलुषायितपलाशास्तेषां फलैः कसव्वाओ ३ कर्कशा इह शोभन्ते ईषदुद्रृष्टश्यामला अरण्यभूमयः ।। वर्षो वृष्टम् ।।

4| ३७६ | अन्वेषितव्यपवना आसारान्तेषु समधिकोष्मयुक्ता एते ते चूतवनानां भवन्ति परिणामकाः पाचका दिवसाः ॥

| ३७० | ऊष्मयुक्तकुसुलमुलेभ्य उँद्धरणिक्रयायुक्तं निःसरद्य-द्रजस्तेन परुषस्य मेदसो गन्धा येषु तानि आसारेण जडे शीते दिवसे ३ नन्दयन्ति कुटुम्बिगृहाणि कुटुम्बिनः अर्थात् । मांसादिमक्ष्यविशेष-समृद्धस्वाद्गृहान्निःसरतां कुटुम्बिनां भोज्यविशेषभीगयोग्यतया प्रीतिमुल्पा-दयन्तीत्यर्थः ।।

|| ३७८ || फलै: शाराः शबला या निलन्यस्तार्मिगहन। इह दारुच्छेदेन प्रीष्मकृतेन प्रविरला मवन्ति मूलस्थितशुष्ककदः

¹MH. omits ogo. 2 So MH. Have we not to read उचरणo ?

णव-केयइ-वासिय-केस-संजमा दिक्खणाओं णारीओ । इह ता अणायरूजनल-हिलिहि-राया विरायित ॥ ३७९ ॥ इह कोसुमेण चावेण जो जयइ साहुणा विसम-वाणो । लहिऊण पाग-सासण-सरासणं कह ण विष्फुरइ ॥ ३८० ॥ इय उक्कण्डा-पिहिवण्ण-हियय-पिरकोमला पवदृन्ति । संलावा काल-सहाअ-संसिणो कडय-लोयस्स ॥ ३८१ ॥ कण्ड-णिहुयं च गीयं अलद्ध-णिई च णिज्जण-पसुत्तं । सरसो उक्कण्डा-णिक्भरस्स हिययस्स वीसामो ॥ ३८२ ॥

म्बत्वेन किपशवसुषा वनोद्देशा वििपनप्रदेशाः । वायं शुष्कम् ।
 बालकअम्बेति पाठे बालकदम्बेत्यर्थः ।।

| ३७९ | नवकतकीवासितकेशसंयमा दाक्षिणात्या नार्यः
 इह ता अनादरेण अप्रयत्नेन स्वभावेनोज्ज्वलया हरिद्रया रक्ता
 ३ विराजन्ते ॥

|| [१८० || इह कौसुमेन चापेन यो जयित साधुना विषमबाण: लब्ध्वा पाकशासनशरासनं कथं न विस्फुरित ||]

॥ ३८१ ॥ इति उक्तप्रकारेण उत्कण्ठापृतिपन्नहृदयपरिकोमलाः प्रवैर्यन्ते संलापाः कालस्वभावशंसिनः कटकलोकस्य ॥ कोमलाः शृङ्गारा- । दिविलासोल्लासरसभाजः । कुलकम् ॥

१। ६८२ ।। कण्ठिनमृतं कण्ठमधुरं च गीतं तथा अलब्धनिद्रत्वे पूर्वे सित पश्चानिर्जनदेशे प्रसुप्तं द्वयमेवोत्कण्ठया कोमैलस्य विरहकृतदुः- ३ स्विमदुरस्य इदयस्य सरसो विश्रामः ।। कटकिनवासिनां विरिहणां चेतो निर्वृतावयमुपाय इति प्रसङ्गादुच्यते ।।

¹ MH. प्रयत्नेन.

किंच जायं।

उम्हाअन्त-गिरि-यहं सीमा-णिव्बहिय-कन्दलुक्भेयं।
णिव्वाइ विरल-धारा-चन्धुरिय-रयं धरणि-वेहं ॥ ३८३ ॥
आसार-ताहियाइं वलाय-लुप्पन्त-चल्लिय-सहराइं।
सरिया वहान्त संपइ अपेअ-पण्ड्राइं सलिलाइं ॥ ३८४ ॥
आवण्ड-सलिल-लिङ्घय-वसुआआ मलिण-सेवल-सिहाओ ।
जल-रङ्ग-दुक्त-लिक्वय-सहरा घोलन्ति सरियाओ ॥ ३८५ ॥
विलुलिय-पिसङ्ग-बल्ली-वियाण-उद्देस-कोमल-फलाण ।
पविरल-रक्ताण सिरी वियलइ वालुङ्कि-वाहाण ॥ ३८६ ॥

किंच जातम्।

।। ३८३ ।। ऊष्मायमाणिगिरेतटं सीमिनर्वृत्तकन्दलोद्भेदं शुष्यति विरलधाराबन्धुरितरजस्कं धरणीपीठम् । सीमा संधिः । 'निर्वृत्तं संपन्त्रमिन्यक्तम् । निन्नाइ शुष्यति । बन्धुरितं पिण्डीकृतम् ।।

| ३८४ | आसारताहितानि बलाकाछुप्यमानचिलतशफराणि सिरतो वहान्त संप्रत्यधौतैपाण्ड्रिन सिल्लानि । अधौतस्वं जलस्यानि-३ मेलीम्तस्वम् । आसारताहनेन गिर्यादिकर्दमस्वीकारः काछुप्यहेतु-रुक्तः ।।

१। ३८५ ।। आपाण्डुना सिलेलेन लिङ्कितस्वाद्वसुधाया परिम्लाना अत एव मिलनाः शैवालिशास्त्रा यत्र ता जलरङ्कुदुःसलक्षितशफरा
 १ पूर्णन्ते सितः ॥ जलरङ्कुः ढेङ्कः । शफराः सूक्ष्ममस्स्याः ॥

 १। ३८६ ।। विल्लिक्तिपशङ्गवलीवितानप्रदेशकोमलफलानां प्रवि-रलरक्षाणां श्रीः शोभा विल्सति वालुङ्कीवाटानाम् ॥ वालुङ्की ३ चिर्मिटिका ।।

³ MH, निवृत्तं ² MH. ⁰वक्तिसढराणि.

न चलइ नवम्बु-धोयंपि पछले विरल-ग्रुह-कऊसासं।
भीण-उलं सहरन्तर-परिसंगय-पङ्ग-गरुयङ्गं।। ३८७॥
विअरइ सहल-रेहाअमाण-सुर-धणु-णिवेस-सुह्यिम्म।
गयण-त्थल्लिम्म गो-मण्डलंव वलयं वलायाण॥ ३८८॥
दीसइ णिरन्तरूब्भिण्ण-हरिय-हरि-चाव-फन्दल-करालं।
प्रिओसुण्पइअ-मऊर-जाल-सवलंव गयणद्धं॥ ३८९॥
पयडाअइ गिम्हाणिल-वेया-मूलुक्ख्याम्म रय-पडले।
सहल-परिणीलमहो कमढ-कवालंव महि-वेदं॥ ३९०॥

 १८७ ।। न चलित नवाम्बुधौतेषि पल्वले विरलकृतमुखोङ्घासं मीनकुलं शैलाँगन्तरात्परिसंगतेनागतेन संबद्धेन पङ्केनाङ्कितत्वादवलिप्तः
 शरीरत्वात् ।।

 ॥ ३८८ ॥ विचरति शाद्वललेखायमानसुरधनुर्निवेशसुभगे गगन-स्थले गोमण्डलमिव वलयं वलयाकारत्वाद्वलाकानाम् ॥ बलाकाशब्दोऽ-३ जहलिङ्गो बकवाची ॥

१। ३८९ ॥ दृश्यते निरन्तरोद्भिन्न [हरित] हरिचापकन्दलकरालं परितोषोत्पातितमयूरजालशबलमिव गगनतैलम् ॥ कन्दला इन्द्रचापरेखाः
 ३ कन्दलाकारत्वात् । हरिरिन्दः ॥

 ११ ३९० ॥ प्रकटायते प्रीष्मानिलवेगम्लोखाते रजःपटले शाद्ध-लपरिनोलमहाँकमठकपाटिमव महीपीठम् ॥ महाकमठो महाकूमी ३ मूमेर्घर्ता तस्य कपाटः कोशः ॥

MH. ⁰शब्दोजह्िंगोन्माची.

विसहित णिय-विसाणल-पयविज्ञन्तङ्ग- माग्गिअ-प्पंसं । धारा-दूमिय-फण-मण्डलावि फणिणो णवासारं ॥ ३९० ॥ पार्डसन्त-रयासण्णा—अमाण-गिरि-मण्डला विरायन्ति । कामं सामाकय-गय-उलाओ आसार-लेहाओं ॥ ३९१ ॥ छाया एकासारेवि फुरइ णिद्धोय-रेणु-णीलाण । गिम्हाहय-विरलुद्देस-पिइ-विडवाण उच्छूण ॥ ३९२ ॥ घडिय-फुडियन्तराओ गहिय-विस-द्वाण-पण्डुर—जलाओ । अहिरायन्ति धुयाहण-कसेरु-मूलाओं सरसीओ ॥ ३९३ ॥

!। ३९० ।। विषहन्ते निजविषानलप्रतप्यमानाञ्चमार्गितशीतस्पश
 धारादूनफणमण्डला अपि फणिने। नवासारम् ॥ दूमियं ॥ दुदु उपताप
 ३ उपतप्तं बाधितम् ॥

१ १ १ । पारिशैं । न्तरजस्तेवनासन्नायमानानि गिरिमण्डलानि यासां [ता] विराजन्ते कामं पर्याप्तं कृत्वा निरन्तरमज्जनााखिलम्कावि- ३ लयाच्छ्यामीकृतगजकुलाः कैं।सारलेखाः ॥ भ्रेष्ठितप्रवद्वप्रवहण्जलाधार-दीविकारिमकाः कासारलेखा उच्यन्ते ॥

॥३९२॥ छाया कान्तिः । एकासारेपि प्रावृषेण्यप्रथमजलभारेपि स्फुरात शोमते निर्धीतरेणुतया नीलानां प्राप्तिवशेनागैताः प्राप्ता विरलपदेशपु ३ पिकाः पीतच्छायाः शोषवशाद्विटपा येषां तेषामिक्षूणाम् ॥

।। ३९३ ।। घटितस्फुटितान्तरा गृहीतिबसस्य स्थाने पाण्डुरजला अभिराजन्ते नैवारुणकसेरुमूलाः सरस्यः ॥ पूर्वघटितान्यन्तरालान्यति-३ प्रबन्धात् स्फुटिन्त नवबिसजनिवस्थायाः प्रतिबिन्वेनैव तत्प्रदेशे जलस्य पाण्डुरता भाति । कसेरुस्तृणविशेषो जलजः ।।

¹ MH. श्रुतिप्रवदं प्रवहज्जलाधारदीर्घगतास्मिकाः कासारलेख्या उच्यन्ते | The nendation is conjectural. ² So MH. ! ³MH. ⁰जम्.

⁽¹⁵ Gaudovao.)

जलयाणिल-रङ्घोलिय-हारियङ्कर-सिसिर-पायव-तलाइं।
सिललाहय-विरसोजम्बराइँ जायाइँ रण्णाइं।। ३९४॥
सिसिर-च्छाएसु चिरं उयसिन्धु-तरङ्ग-पुलिण-सुहएसु।
पहिएाँई वीसमिज्जइ विङ्ग-सुहलेसु वच्छेसु।। ३९५॥
णव-वरणय-गारन्तर-हिंसी-वण-मत्त-लावय-कुलाओ।।
जाया भवणग्ग-णियच्छियव्व-सोहाओं सिमाओ ।। ३९६॥
आयव-कढमाण-णवम्बु-सिप्ण-दर-गोर-सालिणो होन्ति।
सीमन्ता कच्छव-पोय-पिह-परिधूसकहेसाः। ३९७॥
मिसणुण्णय-पेरन्तं वावीण जलागमोणयं होइ।
णिद्धोय-कहमाणील-ककहरून्तुरं वरणं॥ ३९८॥

॥ ३९४ ॥ जलदानिलकम्पितहरिताङ्करिशिशरपादपतलानि सलिला-हतस्वेन विरसोदुम्बरफलानि जातान्यरण्यानि ॥

[॥ १९५ ॥ शिशिरच्छायेषु चिरम् उदिसन्धुतरङ्गपुलिनसुभगेषु पियोकीर्वश्राम्यते विहङ्गमुखरेषु वृक्षेषु ॥]

१९६ ।। नवचँरणकैर्बाछतृणविशेषिनिँरन्तराणि यानि हिंसीनां स्ताविशेषाणां वनानि तत्र मत्तानि लावकानां तित्तिरीणां कुलानि यत्र यत्र ते [मंट]जाता भवनाप्रपेक्षितव्यत्वयोग्याः सीमान उपवनविशेषाः ।।

॥ ३९७ ॥ आतपकथ्यमाननवाम्बुस्वित्रेभद्गौरशालयो भवन्ति सिमान्ताः कच्छपपोतकपृष्ठवस्परिधूसरप्रैंदेशाः ॥

॥ ३२८ ॥ मसृणोन्नतपर्यन्तं वापीनां संबन्धि जलागमेनावनतं भवति निर्धातकर्दमस्वनानीलैः कर्करकैरुद्दन्तुरं वरणं तटम् ॥

¹ MH. नताम्बुरिवरलयो for नवाम्बु &c. Probably the passage is corrupt.

वारिच्छेअ-दरावीय सिलल-वासहमाण- कलमाओ । जायाओ सीर-खिण्डय-मृत्थ-सुयन्धाओ भूमीओ ॥ ३९९ ॥ आराम्भिणोव्व संपइ दूरुग्गय-दिणयरावि णज्जनित । दूरुग्गयावि परिलाङ्घिणव्व दियहा णवन्भेहिं ॥ ४०० ॥ कावि सिरी गय-गाहण-परिलिश्वजनन्त-वियड भावाण । ऊससिय-तण-गहरा-अमाण-मृग्गाण कच्छाण ॥ ४०१ ॥

मस्वन्नः विन्तानां मस्रणः । उन्नतप्रदेशजलरयानीतकदर्म-कूटःवेन चोन्नतः वम् । जलागमनेन च वार्पानां पूर्णत्वादवनतानि ५ तटानि लक्ष्यन्ते ॥

।। ३९९ ।। वारिच्छेदे प्रान्ते ईषर्पातसिलल्खेन वोसष्टमाणा ैसुगन्धामोदायमानाः कलमाः शालिविशेषा यासु जाताः सीरेईलैः ३ खण्डितानि यानि मुस्तानि तैः सुगन्धा भूमयः ॥

शृं०० ।।आरिम्भण इव उपक्रमयुक्ता इव संप्रति दूरोद्गति
 नकरा अपि सन्तो ज्ञायन्ते दूरोद्गता अपि बहुशेषा अपि पारिलाईन
 इव निकटास्तमया इव ज्ञायन्ते नवाग्रै: ।। अथवा जलधरपूरिते गगने सित दूरोद्गता अप्युन्नता अपि लिम्बन इव ज्ञायन्ते दिवसा इत्यर्थः ।।

॥ ४०१ ॥ कापि श्राः शोभा गतगोधनत्वे परिलक्ष्णमाणवि-३ कटभावानाम् उच्यक्षिततृणत्वेन गभीरायमाणमार्गाणां कच्छानामुपवना-नाम् ॥

² MH बोसट्टमाणसुर्गशोमोरायमानाः

समाहिय-संज्ञा-राया विज्णुचरमाण-गिरि-णइ-रवाओ । जाया संताण-पयत्त कीड-विरुयाओं रयणीओ ॥ ४०२ ॥ उग्गन्थ-मइल-वसुहा सहन्ति णिव्वडिय-र्ग्गय-च्छाया । दुर्हण-विसद्द-दूरायमाण-तूराओं णयरीओ ॥ ४०३ ॥ जायाओं सलिल-धारा-विराम-णिव्वडिय-पह-जलुग्गारा । विष्कुज्जो आलक्तिवय-मेह-विहङ्गाओं रयणीओ ॥ ४०४ ॥

|| ४०२ || समिधिकसंध्यारागाः | मेघेषु प्रतिबिन्बितानⁱ रिव-किरणानां रागातिरेकेण स्फुरणात् । दूँरे।च्चरिद्गिरविश्वामोगाः । दूर-३ च्चरमाणागिरि[ण] इरयाउ इति पाठे दूरवर्धमानिगिरिनदीवेगामागा इत्यर्थः । जाताः संतानप्रवृत्तकीटविभवा रजन्यः ।। कीटा मण्डुका-वयः । संताणप्रभोत्तकीडिविरुआओ इति पाठे संतानरूपप्रवृत्तकीट-६ विकृताः ।।

| १ ४०३ | 1 'उद्धंतस्कन्धमहाशकुनैं। सहर्नेते वर्षाकालस्वभाव-परिपोषे समर्था भवन्ति | निर्वृत्तराँगच्छाया विद्युद्धिलिसेतेः । दुर्दि-३ निष्मैंदिदूरायमाण तूर्यशब्दा रजन्यः । । महाशकुन उल्लकः । सोन्ध-कारातिशययुक्तासु रजनीष्द्रस्ततरकन्धरो भवतीति कंश्चित् । तत्त्वन तु अञ्चकुना न बाहिरवस्थातुं शक्ता महान्त इव तद्गतग्रीवागर्जि-६ तासारवेगाधाहताः सन्तो भवन्तीत्यनुभवसिद्धम् । दुर्दिने गर्जितम् । तेनाभिभूतःबास्कृररवा न श्रयते ।।

॥ ४०४ ॥ जाताः सिलेलधाराविरामनिर्वृ³त्तपथजलोद्गाराः विद्युद्यो-तार्**कक्षितमेष** [वि] भागा रात्रयः ॥ नीरधारासारावसाने सत्यापि **३ विद्युदालोके** भारुतजलोद्गारा नालोक्यन्ते । धारासारेण दृष्टिपसरनि-

¹ The commentator's text as given in J is उक्कन्य-महासउणा सहान्ते नि॰व-१डव रादश-छ या । दुहिण-विमह्-दूरायमाण-भूराओ रयणीओ, ² MH ⁰त्तर⁰ for ⁰तूर्य⁰ perhaps ⁰तूर⁰ is intended. Dut what may that mean ? ³ MH. ⁰निमत्त°. ⁴ 80 MH. Have we not to read ⁰वसरे ? ⁵ So MH.

कीडाविलक्कुर-सिहा धारा-कद्दमिय-कच्छ-कासारा।
छेत्त-णिसम्मन्त-सराहि-मण्डला होन्ति सीमन्ता ॥ ४०५ ॥
गयणं च मत्त-मेहं धारा-लुलियज्जुणाईं अ वणाई।
निरंहकार-मियक्का हरन्ति णीलाओं अ णिसाओ ॥ ४०६ ॥
जलआगमम्म मज्जइ जलम्मि सीयन्त-णह-अड-णिवसं।
महु-मह-तल्चिमत्तण-घडिय-सेस-मुकंव महि-वेढं॥ ४०७॥

रोधात् । धाराविरामे तु विद्युदालोकेन स्फुटाः प्रतीयन्ते । ते मेघाश्च-५ विभक्ता इत्यर्थः ॥

॥ ४०५ ॥ कीटाविलाङ्करशिखा धाराकर्दमितकच्छकासाराः क्षेत्रीनषीदच्छरा¹टिमण्डला भवन्ति ²सीमांन्ताः॥ कच्छा उपान्ताः ¡ ३ कासाराः प्रदेशाः । °सराडयः सेधाः ॥

॥ ४ • ६ ॥ गगनं च मत्तमेघम् । धाराछुलितार्जुनानिच वनानि । निरंहकारमुगाङ्का हरन्ति स्वीकुर्वन्ति विरहितानां मदनोद्दीपनेन ३[नीलाश्च निशाः] ॥

११ ४०७ ।। जलदागमे [मज्जित जले] मैज्जन्नदीतटिनवेशं कृत्वा मधुमथनप्रोरिततिलमे घिटितशेषमुक्तमिव महीपीठम् ।। पृष्ठपूर्ण- रिवेन निमम्रतटनदीत्वात् प्राविते।परान्तत्वाच्च पृथिवी ताबदुत्प्रेक्ष्यते । जलियम ध्यशायिना हरिणा प्रेरितं यत्तलं शय्या तेन घटितेन संबद्धेन

¹ MH, ⁰स्तरारि. ⁰ ²MH, सीमंताः ³ MH, सरार्यः ⁴MH very corruptly पावितोपरंनत्वाश्च The emendation is conjectural, ⁵ MH ताबाँदमे बहबते. The emendation is mine, ⁶MH, ⁰ मध्ये ज्ञा⁰. ⁷ MH मत्तर्कं.

तणइल्ल-तरु-यलाणं असेव्व कल्लसुण्ह-पल्लल-जलाण । द्रालोयेचिय पाउसम्मि लच्छा वणन्ताणं ॥ ४०८ ॥ ऊसासिय-रण्ण सीमावरोहं-सिहराहिलक्स-तरु-सण्डा । दीसन्ति णिबुड्डा इव वलन्त-धूमोच्छआ गामा ॥ ४०९ ॥ धारा-किल्णि-वत्तं आसुरहि-कसाय-केसरद्धन्तं । परिणमइ बन्धणेचिय परिसिहिलं जूहिया-कुसमं ॥ ४१० ॥ णन्दन्ति णान्दिअ-दुमा आसार-च्छेय-सीयल-समीरा । हिययं थल- मग्ग-वलन्त-गो-हणा रण्ण-पेरन्ता ॥ ४११ ॥

महाभारमसहमानेन शेषेण त्यक्ता सतीव कुडितेति ॥ महुमहत्तलमालिअ ६ इति पाठः कचित् । कचित्तु महुमहत्तलिमत्तणेति । मधुमथतलिमत्वा-द्धितेन संगद्धन शेषेण त्यक्तेवेति तत्रार्थः ॥

१। ४०८ ॥ तृणवत्तरु [त] लानामसेन्यकलुषोष्णपल्वलजलानां दूरालोक एव प्रावृषि लक्ष्मीः शोभा वनान्तानामुपवनानाम् ॥ इल्लेति
 ३ मस्वर्थीयः । हेतुगर्भे च वनान्तिविशेषणे । हेतुतया दूरादेवो पवनानि सुन्दराणि दृश्यन्ते न तु सेन्यानीत्यर्थः ॥

| १८०९ | उङ्ग्रसिता 'अरण्यसीमसु ये अवरोहास्तृणादयस्तैः'
शिखरमात्रेण दृश्यमानेनाभिलक्ष्या अनुमेयास्तरुपण्डा येषां ते दृश्यन्ते
निकुडिता इव ममा इव वलता धूमेनास्तृता आच्छादिता मामाः ॥
॥ ४१० ॥ घाराभिः क्किन्नपत्रम् ईषःसुरभिकषायकेसरौंन्नातं परिणमति विलायते बन्धन एव वृन्त एव परिशिथिल यूथिकाकुसुमम् ॥
३ क्किन्नस्वास्कषायस्वं केसरभागानाम् । यूथिका जातिः । सुमनः—
शब्दाभिमाना' मालती । यूथरूपेण कदम्बगोलकवत्तत्र कुसुमोद्भवात् ॥
॥ ४११ ॥ नन्दन्ति आन्न्दयन्ति नन्दितदुमाः आसारच्छेदशीतलसमीरा हृद्यं स्थलमार्गवलद्वोधनाः अरण्यपर्यन्ताः ॥

¹ MH. ⁰मानानि for बनानि.² MH. उड्डासितारण.⁰ 3MH. ⁰स्तेशुक्राशिखर⁰ for ⁰स्तै: शिखर⁰ which is a conjectural emendation, ⁴ So MH. ⁰शब्दाभिषाना र

णिविड-दुम-मण्डलाई णिरन्तरूसासय-सहल-सिहाई।
वचान्त वहल- भावं पुञ्जिज्जन्ताई व वणाई ॥ ४१२ ॥
णविर अ पयाण-समुहस्स पाउसाचिय किणावि णर-वहणा ।
णीराइज्जन्तिव वलिय-विज्जु-वलया दिसाहोया ॥ ४१३ ॥
सोहइ विग्रुह-पयत्तस्स झत्ति मगहाहिवस्स विणियत्तो ।
जक्का-वण्डस्सव सिहि-कणाण णिवहो णिरन्दाण ॥ ४१४ ॥
अग्घइ तत्थ रणारम्भ-भिण्ण-भड सोणि अ-च्छडायम्बं ।
धारायद्विय-पल्हत्थ-विज्जु-वलयंब माहि-वेढं ॥ ४१५ ॥

। ४१२ ॥ निविडदुममण्डलानि । प्रवृद्धशाखःवात् । निरन्तरोङ्ग सितशाद्वलशिखानि व्रजन्ति बहलभावं पुद्धीक्रियमाणानीव वनानि ॥

| १२३ | अनन्तरं च प्रयाणसंमुखस्य प्रवृष्येव केनापि नरप-तेनीराज्यन्त इव ज्वैलितिविद्युद्धलयस्वादिगाभोगाः | किल नृपितयात्रा-३ रभ्मे प्रास्थानिकं कर्म चोदितं शरिद | यत्र नीराजनसंज्ञके चतुर्दिक्षु नृणकाष्ठादिकं प्रज्वाल्यते | तिददापि प्रावृषि चतुर्दिक्षु प्रज्विलतत-हिल्लतया केनापि कियमाणमुख्येक्ष्यते | नीराज्यन्ते नीराजनयुक्ता इव ६ कियन्त इत्यर्थः ॥

 ११४ ॥ शोभते विमुखप्रवृत्तस्य पलायितस्य काटिति मग-धाधिपस्य विनिवृत्तः संमुखीभूतो लज्जापरलाकभयपरामशीत्
 उल्कादण्डस्येव शिखिकणानां निवहो नरेन्द्राणाम् ॥ उल्कादण्डो वज्रः ॥

॥ ४१५ ॥ अर्घति शोभते तत्र संमामे रणारभ्मे भिन्नभटशो-णितच्छटाताम्रं धाराकृष्टवर्यस्तिविद्युद्धलयमिव महीपीठम् ॥ महत्यः तियस-रह-पेछिय-घणो णह-दुन्दुहि-बहल्ल-गाज्जिडगगारो । जाओ पडन्त-मन्दार-णिबिड-धारा णहाहोओ ॥ ४१६ ॥ अहिव वलाअन्तं कवलिऊण मगहाहिवं मही-णाहो । जाओ एला-सुरिहम्मि जलहि-वेला-वणन्तम्मि ॥ ४१७ ॥ रयण-कविलासु सोहइ वेला पुद्धिय-सिलासु से भिमयं । फल्ल-भक्क-महुर-गन्धासु णालियेरी-वणालीसु ॥ ४१८ ॥

३ शोणितच्छटा वेगवर्षेण मेघेभ्य आकृष्टा रणभूमौ क्षिप्ता विद्युलता इवोत्प्रेक्षिताः ॥

 ११६ ॥ त्रिदशरथप्रेरितघनो नभोदुन्दुभिनादेनाहतेन रणप-टहेन बहलो गर्जितोद्गारो यत्र स जातः प्रैवृत्तमन्दारनिबिडधारो ३ नभआभोगः ॥ स्रुभटचरितपरितोषितसुरवरविमुक्तत्वमत्र मन्दारकु-सुमानाम् ॥

११७ । अथापि पलायमानं कवलियता मगधाविषं महीनाथो यातः प्राप्तः एलासुरभौ जलिधेवेलावनान्ते ।। यद्यपि च वंशवी३ येश्रुतादीनि स्थापियत्वा रिपोरिप । तज्जयान्नायकोत्कर्षवर्णनं च
धिनोति नः इत्यलंकारेषु दिष्टम् तथापि प्रथमविजयविषयं तत् ।
अपरिमित्तविजयभाजस्तु यशोवर्मणः प्रतापिसद्धरिपुवर्णनमेवमप्यु६ स्कर्षमावहृतीति भद्रम् ।।

॥ ४१८ ॥ रत्नशबकासु शोभते वेलापुञ्जितशिलासु से अस्य राज्ञो अन्तं फलमङ्कमधुरगन्धासु नालिकेरीवनालीषु

¹ MH, फलसंगामधुर⁰, ² MH, adds the word आलय: after ⁰बनालीपु.

किंच।३

जय-गय-कुम्भष्फालण-फुरन्त-सिन्द्र-रावि ओ जाण ।
दृरुग्गओवि नो ग्रुयइ रयणि-विरम-च्छित् स्रो ॥ ४१९ ॥
चलण-णह-च्छवि-विच्छोलियाई काऊण ताण वङ्गाण ।
अहिणव-पणाम-वेलक्ख-पण्डराईपिव ग्रुहाई ॥ ४२० ॥
चिल्लओ कुम्भी-फल-दन्तुरासु दिहि वसुंघरा-णाहो ।
रण्ण-त्थलीसु-दन्तो ।णिरूसुआस्रीण-हरिणासु ॥ ४२१ ॥
अवि य । २

बल-भर-पीडा-खुप्पन्त-सेस-सिर-स्यण-मण्डला जस्स । गब्भ-परिसण्ठियारव्य चलइ विहुरोअरं वसुहा ॥ ४२२ ॥

॥ ४१९ ॥ अथ तिसृभिर्वङ्गराजपराजयवर्णनम् । जयगजकु-भ्भास्फालनस्फुरस्सिन्दूर्रैं जितो येषां दूरोद्गतोषि मध्याह्नस्थोषि नो ३ मुद्धति रजनीविरमे छविं प्रभातकालकान्ति सूर्यः ॥ 'एतस्यामगाणितम-दगजसम्भेरवं वङ्गानामुक्तम् ।

॥ १२०॥ चरणनख[च्छवि]प्रक्षािलतानि कृत्वा तेषामपि गज-'श्रीगणपतीनां 'वङ्गनाम् अभिनवप्रणामवैलक्ष्यपाण्डुराणीव मुखानि ।

॥ ४२१॥ चलितः कूष्माण्डीफलदन्तुरासु **दृष्टि व**सुंघरा-नाथः अरण्यस्थलीषु ददन्निरुत्सुकासीनहरिणासु ॥ विशेषकम् ॥

॥ ४२२ ॥ [‡]बलभरपीडाकुडच्छेषाशिरोरत्नमण्डला यस्य गर्भ-परिसंस्थिताङ्कारकेव चलति विधुरोदरं कृत्वा वसुधा । विहु*बोज-*३ रमिति पाठे विधूतोदरमित्यर्थः । आर अङ्कारको मौमः ।

¹ MH. पठेयामगणित⁰. ² MH. ⁰शिरि⁰. ³MH. पतीनामङ्गनास्. ⁴ MH. ⁰पींडालड⁰.

¹⁶⁽ Gaüdavaho.)

दिक्त्वण-दिसा-णरिन्देण तेण पायाडिय-पेसल-पणामो । जाओ पहेण मलयावलम्बिणा मेइणी-णाहो ॥ ४२३ ॥ किंच । ७

> रहस-च्छेयाअर-कय-कय-गाहुत्ताण-विवल्लियच्छेण । जेण पसायाहिम्रहं म्रहमसम-सरारिणो दिहं ॥ ४२४ ॥ कण्डाहोपुसु कया ससंभमं जस्स वसह-इन्धेण । मडालि-मियङ्कामय-सेय-भग्ग-वियणा वणच्छेया ॥ ४२५ ॥ दिहाओं णव-णवाणण-सोहाओं पुणो वराहि संपुण्णा । सायर-वामद्ध-पणामियम्मि माणि-दप्पणे जेण ॥ ४२६ ॥

॥ ४२३ ॥ ¹दक्षिणादेमरेन्द्रेण तेन प्रकटितपेशलप्रणाम: सन् यातः पथा मलयावलम्बिना मेदिनीनाथः ॥ युगलकम् ॥

| १२ १ | इत ऊर्ध्वं सप्ताभिः कुलकम् । किं चेत्यर्थान्तरप्रस्ता-वनायाम् । रभसच्छेदादरकृतकचप्रहोत्तानिववलिताक्षे ण येन दशाननेन ३ प्रसादाभिमुखं मुखम् असमशरारेर्द्दष्टम् । हराराधनप्रवृत्तेन रावणेन स्वशिर श्छेदेन पूजां चिकीर्षता प्रसन्नमुखो मदनारिपुरवलोकित इति प्रसिद्धिः ।

॥ ४२५ ॥ कण्ठाभोगेषु कृताः ससंभ्रमं कृत्वा यस्य वृषमचिक्रेन शंकरेण मौलिःस्थितमृगाङ्कामृतसेकभमवेदना त्रणच्छेदाः । यस्य
३ छिन्नकण्ठत्रणस्य^३ हरेण कृत्या चन्द्रादमृतमादाय सेकं कृत्वा पीडा
निवारिता ।

॥ ४२६ ॥ दृष्टा नवसंख्याकानाम् अभिनवानाम् आननालां शोभाः पुनर्भवात् हरप्रसादारसंपक्षाः । क दृष्टाः । सादरेण वामार्धेन गौरीभा-

^{&#}x27; MH. adds किं च before. ⁰दक्षिण. 2 MH. ⁰वलिताक्षण.
8 MH. ⁰वन⁰ for ⁰वण⁰.

परिउद्दे साण-णिरूसुएण सा जेण चन्द-हासस्स ।
परिसुद्दा णिय-कण्डि-चुण्णुजिङ्किया धारा ॥ ४२७ ॥
मिलेआ पंसुलिअ-करेण जस्स विम्हय-रसा ति-णयणेण ॥
तुलिओआरि अ-केलास-म्ल-पङ्काङ्किया बाहू ॥ ४२८ ॥
सङ्का-मन्थर-संचार-दृषिओ जस्स भवण-कच्छासु ।
संचरइ तिअस-बन्दी-सिसिएहिं णिरम्गलं पवणो ॥ ४२९ ॥
तंपि दस-कन्धरं हरि-सुएण कक्खन्तरिम्म काऊण ।
जिम्म समुद्दुदेसे भिभेषं पत्तो पहू तिम्म ॥ ४३० ॥

गेन प्रणामिते समापित मणिद्पणे येन । असक्रत्खङ्कपहारो दशम
 शिरच्छेद न पर्याप्त इति नवै व च्छिन्नानि तान्यव नवानि निर्मितानि
 इरप्रसादेन ।

॥ ४२७ ॥ परितुष्टे शा²तस्वित्तिरुख्युकेन सा येन चन्द्रहासस्य खङ्गस्य पराँमृष्टा निजकण्ठास्थिचूर्णपुञ्जाङ्का धारा । ³दशमं शिरच्छे-३ तुमनेन शिङ्कितमिति स्पृशनोभिषायः ।

॥ ४२८ ॥ मिलताः कृपया मिर्दिताः पांसुलितेन पांसुयुक्तेन करेण । कर्दमाविलिप्तस्वेन पिच्छिलस्वाङ्कार्ले विना मर्दनायोग्यस्वात् । ३ यस्य विस्मयवर्शीत् त्रिनयनेन तुलितावतारितकैलासम्लपङ्काङ्किता बाहवः ।

॥ ४२९ ॥ ['शङ्कामन्थरसंचारदुः खितो यस्य मवनकक्षासु संचरति त्रिदशबन्दिश्वसितैर्निर्गर्लं पवनः] ।

॥ ४३० ॥ तमपि दशकन्धरं रावण हरिसुतेन वासव । त्रेण वालिना कक्षांन्तरे कृत्वा यस्मिनसमुद्रोहेशे आन्तं प्राप्तः प्रभुस्तस्मिन ॥

¹ MH. नर्वव! 2 MH. शीतलाव. 3 VIII. दशमाशेर". 4MH. omits to give any commentary or this Stanza which is found in J. De. K.P.

अविय। ९

रोसारूढो परिपाडलेसु ग्रह-मण्डलेसु सुहडाण । पहर-समंचिय शिव्वदइ सामलो सोणिउप्पीलो ॥ ४३१ ॥ बल-संखोहुक्खंय-रेणु-णिवह-णिहिय-वसुंधरा-पयडो । दीसइ सेस-फणा-माणे-राओ इव रुहिर-विच्छड्डा ॥ ४३२ ॥ परिणइ-कुण्डलिअ-करावविष्णा मडह-गण्ड-विवरेहिं। उद्धं णिबद्ध-वेआ गएहिँ मुचन्ति मय-धारा ॥ ४३३ ॥ परिरुज्झ अमिरस-दसण-कट्टिआहर-णिरुद्ध-वयणेहिं। असमाणि अ-पहु-कज्जत्तणेण-जी-अंपिव भडेहिं ॥ ४३४ ॥

॥ ४३१ ॥ अधुना पारसीकसंज्ञकजनपदपातिना सह जयान्तं युद्धं नवकुलकेन प्रस्तुतनरपतेशह । रोषवशादाह्दढः परिपाटलेषु मुखम-३ ण्डलेषु सुभटानां प्रहारसममेव ¹निर्वतंते पकटीभवति स्यामलः शोणितसंघातः ॥ उप्पीलो संघातः । उपमागर्भ चैतत् । शोणित इव । कोसौ । यो रोषवशादारूढो वर्णविशेषो मुखमण्डलेषु । खन्नच्छायाछ-६ रितत्वाच स्यामलः वम् । अथवा मुखमण्डलेषु यः स्वामाविकः वयामल आकारः स रोपेणारूढः आकान्तः । स शोणितसमृह इव प्रकाशत इत्यर्थः ॥

॥ ४३२॥ बलभैरसंक्षोभितरेणुनिवहनिष्ठितवसुंघरतया हर्यते शेषफणामणिराग इव रुधिरराशिः ॥

॥ ४३३॥ परिणतिकुण्डलितकरावपीडनसंकटगण्डविवरै: ऊर्ध्व निबद्धवेगा गर्जेर्भुच्यन्ते मद्धाराः ॥

॥ ४३४ ॥ प्रतिरुध्यते अमर्षवशेन दशनैराक्कृष्टो योधरस्तेन निरुद्धवदनैः असमापितैष्ठभुकार्यत्वेनेवः जीवितभिव भटैः ॥

¹ MH. भिवर्तने. ² MH.ºड: for ºडा.

³ So MH.

धावन्ति ससल्ल-भडङ्ग-कवल्रणा अर-दुहावि अ-मुहीओ । विरसा सिवाओं सोणिय-कणुल्ल-पविरेक्षिअ-रवाओ ॥ ४३५॥ पिंडहाइ वृद-जोहोवि पदम-णिबिडोव्व संगरुदेसो । उस्सूण-भाव-संसत्त-तुरय-णर-रुण्ड-कय-डिम्बो ॥ ४३६॥ आरक्त-वण-मुहुन्गिण्ण-भूरि-भङ्ग-दियङ्कुस-क्तण्डं । रहसा विहडिय-भमरंव धुणइ वयणं जय-गइन्दो ॥ ४३७॥ अव-जीव-भाव-गरुयायमाण-पल्हत्थ-काय-णिवहाइं । जायाई दुव्वहाईंव फणिणो ताइंचिय बलाई ॥ ४३८॥

|| ४३५ || धावन्ति सशस्यमटाङ्गकवलनादरदुःखितमुखा वि-रसाः शिवाः शोणितकल्लोंलविरोक्षितरवा¹ः || शोणितकल्लोलरवेण विरोक्षितोभिभूतो रवो यासां ताः शोणितविरेक्षितरवाः ||

॥ ४३६ ॥ प्रतिभाति व्यूढ्योघोपि क्षीणभटोपि प्रथमनिबिड इव संग्रामप्रारम्भानिचित इव संगरोद्देशः उच्छूनभावात्संसक्ता अ-३ न्योन्यं संबद्धा ये तुरगनरास्तेषां रुण्डैः कलेवेरै: कृताडिम्बः संपादि-ताटोपः ॥ डिम्ब एकार्पणीभावः ॥

शहे ।। आरक्षत्रणमुखोद्गीर्णमृरिमक्गगस्थिताङ्कुशलण्डं रमसा विघटितश्रमैर इव धुनाति वदनं जयगजेन्द्रः ॥ आरक्षं शि३ रासि गजस्य मदस्थानं यत्राङ्कुशचञ्चुर्निमज्जति। भूविभक्नेति पाठे
श्रूविमक्नेति योज्यम् । उद्गताङ्कशकाणिकासु सादृश्यादृङ्खीनश्रमरश्रमः ॥

।। ४३८ ॥ अपगतजीवमावत्वादुह्स्यमाणो गुरुर्भवन् पर्यस्तो वि-वशीम्तः कायानिवहो येषु तानि जातानि दुर्वहानीव फाणिनः शेषस्य तान्येव बळानि ॥

¹MH, विरेखित0. ³MH.0भावास0 3 MH.0कार्पणी0. ¹ MH. युम्मवत.

इय से जय-पेरन्तो पुहई-चइणो परिक्खय-पहाणो । तुमुलो महाहवो आसि चिरयरं पारसीएहिं ॥ ४३९ ॥ किंच । १७

> उहओअहि-पडिलग्गा थणु-पेल्लिय-कोडि-चलिय-बीयद्धा । णिज्जिन्त जोत्तियं एन्ति तेत्तियंचेय धराणि-हरा ॥ ४४० ॥ एकिम्मिचिय सेले पूरिय-भ्रुवण-वलण् समोसिरिए । आलोइउं पयत्ता सयलव्व पिरिट्टिया वसुहा ॥ ४४१ ॥ इह-हुत्तं णिवडन्ता णोल्लेन्ति पणोल्लिया धरा-वलय । णज्जइ एत्तो-हुत्तं परओ- हुत्तं व धरणि-हरा ॥ ४४२ ॥

॥ ४३९॥ इति तस्य जयपर्यन्तः पृथिवीपतेः परिक्षयप-धानस्तुमुलो महाहव आसीच्चिरतर पारसीकैः सह ॥ कुलकम् ॥

| १४० | अथ सप्तदशिमः कुलकम् | उभयोदिधप्रतिलगाः पूर्वापरतोयनिधिसंबद्धा धनुष्प्रेरितकोटिचिलतिद्धितीयार्धाः । धनुष्को३ टिचिलतिद्धितीयार्धा इत्यर्थः । निर्यान्ति नीयन्ते वा यावतः आगच्छन्ति तावत्त एव धरणीधराः ॥ पृथुराजेन सागरद्वयावस्थिता पृथिवी
मानदण्डस्थानीयेन धनुषा परिच्छेत्तुमारब्धा । तत्रातिद्राधीयस्वाद्धनुषः
६ पर्वतैरुभयसागरतटवर्तिभिरवकाशेवरुद्धे यावदेकेन प्रान्तेन पेर्य परतो
गिरयो नीयन्ते तावदपरेण प्रान्तेन धनुषाऽपेर्यमाणेनार्वाग्भवता पृथिवी
व्याप्यत इति दिग्द्वयव्यवस्थितगिरिस्वीकरणनिराकरणव्यमत्वास्थि—
९ तिपरिच्छेदो न संपन्न इति कथा ॥

[॥ ४४१ ॥ एकस्मिन्नेव शैले प्रितमुवनवलये समपसृते आ-लोकयितुं प्रवृत्ता सकलेव परिष्ठिता वसुधा ॥]

।। ४४२ ।। इह क्षेपयितुः पृथोः संगन्धिन देशे हुत्तं संमुखं

एक्कणंचिय चावग्ग-भिण्ण-लग्गेण पेक्किओ गिरिणा । णिडजइ पुङ्जिय-रय-पूरियन्तरो सल-संघाओ ॥ ४४३ ॥ सेलाण चाव-पेक्किय-तड-मेह-पडन्त-विज्जु-वलयाण । पक्ख-च्छेय-द्विय-कुलिस-सल्ल-सयलाइँव गलन्ति ॥ ४४४ ॥ णिज्जन्ति मुहल-मूला चल पायव-णिज्झरा खलन्त-सिला । सम-विसम-भूमि-लङ्कण-तरिक्किणो सेल-संघाया ॥ ४४५ ॥

कृत्वा निपतन्तो निष्पपन्तो णोल्लेन्ति प्रेरयन्ति पणोल्लिया प्रणुन्नाः ३ पातिता । सन्तो धनुषा धरावलयम् वलयाकारत्वाद्वलयम् समिपचतु-दिंग्भूमिकटकं विष्टभ्य मज्जन्ति । ततश्च गिर्यवष्टब्धपदेशे मज्जित सिति भागान्तरमुन्मज्जिति तुलान्तवत् । ततश्च प्रतिपत्त्रा णज्जइं झायते इत्ते । ६ हुत्तं इहाभिमुखं पतन्त्येते धरणीधराः पुरंओहुत्तं न पुनः पराभिमुखं पतन्तीति झायन्ते पराङ्मुखेषु पतत्त्विषि ॥ काचित्तु परओहुत्तं वेति पाटः । तत्रेहाभिमुखं वा पतन्तीति संशयक्ष्पेण झायते परभूभाग- ९ स्याप्युन्मज्जनादित्यर्थः ॥

|| ४ ई ३ || एकेंनैव चापाम्रभिन्नलमेन पेरितो गिरिणा [णिज्जइ नीयते] पुञ्जितरजसा प्रितान्तरः शैलसंघातः ।। इति धनुषस्तस्य च ३ प्रेरियतुः पृथोर्महाप्रभावस्ववर्णनम् ।। पंङ्किच्यवस्थिता एकप्रेरणयैव रज्जुकीलकवद्वहवः प्रेर्यन्त इत्यर्थः । चापाटनिद्वयेन वैकस्य रिसंघसंय संमुखं पतनमपरस्य पराङ्खलम् ॥

॥ ४४४ ॥ शैलानां चापपेरिततटमेघपताद्विद्युद्वलयानां पक्षच्छेद-स्थितकुलिशशस्यशकलानीव गलन्ति पतन्ति ॥

॥ ४४५ ॥ नीयन्ते मुखराणि शब्दायमानानि मूलानि येषां ते

¹ MH, पातता:. 2 MH, ततश्वपतिपत्रा. 3MH, पुरुड0,

आसा-गएहिं सरहस-चावग्ग-पणोछ्णा-पयत्तन्ता । धाविय-पिंदगय-सङ्काछएहिं भिज्जिन्ति कुल-सेला ॥४४६॥ दीसन्ति गमण-णिविडिअ-सिहर-सिला-भारेय-मूल-वित्थारा । स्तुत्त-धणु-मग्ग-णिग्गम-पयत्त-पढमुज्झरा गिरिणो ॥ ४४०॥ पाआल-भिरय-मूला पेछिय-णिक्खन्त-धणु-समोल्ड्या । मुच्चित्ति थोय-तुलिया भू-भङ्ग-भएणधरणि हरा ॥ ४४८॥ ने आसि गिरीण पुरा संचय-वियदा महा-णई-पवहा। ओसायाण तेचिय थलीहिं पिज्जिन्ति जल-सोत्ता ॥४४९॥

चेलाः पादपा निर्झराश्च येषां ते समाविषमभूमिलङ्घनेन तरङ्गिताः स्विलिताः शैलसंघाताः ॥ घनुषा नोद्यमानानामेषा वर्णना ॥

।। ४४६ ।। आशागजैः सरभसचापाप्रप्रणोदनप्रवर्तमाना धा-वित[प्रति]गजशङ्कावाद्भार्भेद्यन्ते कुलशैलाः प्रधानपर्वताः ॥

| ४४७ ।। दृश्यन्ते गमननिपतितशिखरशिलार्मै्लभैृतविस्ताराः कृढितधनुर्मार्गनिर्गमप्रवृत्तप्रथमनिर्झरा गिरयः ।। धनुषान्तः अतिगिरि-३ मार्गेण नवा निर्झराः प्रवृत्ता इत्यर्थः ॥

११ ४४८ ॥ आपातालं मूलैर्भृताः स्थापिताः प्रेरितनिष्कान्तेन दितीयपार्श्व निर्गतेन धनुषा समोलइया समुस्क्षिप्ताः मुच्यन्ते त्यज्यन्ते इत्तोकतुल्ता भूमञ्जभयेन भूम्युत्पाटनसाध्वसेन रज्जुकीलकवस्पाता- लतलनिलीनमूलस्वेनाचलानां मूम्युत्पाटनशङ्कया [धरणीधराः] ।।

॥ ४४९ ॥ येभूवत् गिरीणां संबन्धिनः पुरा पूर्वे संचयेन गिरीणां परस्परसंलग्नत्वेन विकटा दुर्गमा महानदीप्रवाहा अपसारितगिरीणां

¹MH. चपला:. ²MH.⁰क्रहितº. 8MH.ºन्तप्रोतº. ⁴MH.ºनिक्रान्तेन⁰ ⁵MH.संबंधेन. ⁶MH. पूर्वसिचयेन.

जेसु गिरी अवणीया जेसुं च णिवेसिया णरिन्देण । दोण्णिव भिण्ण-सरूया जाया अण्णव्व उद्देसा ॥ ४५० ॥ मज्झ-समोसरियम्मि य पेरन्त-परिट्टिए य गिरि-जाले । ओअरइ महिंव णहं आरुहइ महिव्व गयण-यलं ॥ ४५१ ॥ चाव-पणोळ्ळण-णिवडिअ-सेल-भरन्तेकवास-पुज्जइओ । बहु-जलयराव्व दीसइ सोचिय मडह-दिओ जलही ॥४५२॥ पढम-विमूद-च्लाओ ओसारिय-सेल-जाल-णिव्वडिओ । मज्झिम्मव पुज्जइओ धराऍ बहलायवो दियहो ॥ ४५३ ॥

त एव स्थलीभिरुखातिगिरिम्भागैः पीयन्ते निजेगिल्यन्ते जलसा वरूषाः ॥

॥ ४५० ॥ येषु प्रदेशेषु गिरी गिरयोपनीताः । येभ्यः प्रदेशेभ्यः पर्वता अपसारिता इत्यर्थः । येषु च निवेशिता उत्पाटच स्थापिता ३इत्यर्थः । केन । नरेन्द्रेण प्रजापतिना पृथुना । ते द्वयेऽपि भिन्नस्वरूपा जाता अन्य इवात्यन्तभिना इवोद्देशाः प्रदेशाः ॥

॥ अंपरे ॥ मध्यात्सम्यगपस्रते च [पर्यन्तपरिष्ठिते च] गिरि-जाले अमतरित महीमिव नभः । मध्यमही शून्येव प्रतिभातीत्यर्थः । रुआरोहिति महीव गगनम् ॥ महीयमिव भातीत्यर्थः ॥

| १५२ | चापप्रेरितं निपतित[शैल] भियमाणैकपार्श्वेन पुञ्जीकृत: संकोचितो बहुजलचरो दृश्यते | सर्वजलचराणामेकत्र स्थाने
३संघटनात् । स एव मडहस्थित उदाँधिः ॥

॥ ४५३ ॥ प्रथमं पर्वतोरपाटनसमये पर्वतैर्व्याप्तगगनस्वाहिनक-रकरप्रवेशाभावे विमूढच्छायः अस्फुटकान्तिर्धूलिपटलेन चलद्गिर-श्निचयेन च आकुलीकृतस्वात् ततोपसारितशैलजालस्वेन "निर्वृत्तः प्रकटीमूतः अतश्च मध्ये प्रान्तिस्थितगिरिसंबिन्धिनि पुञ्जीकृत इव धरायां समस्तायां बहलातपो दिवसः ॥

[।] MH. ⁰कान्तिथूलिº.

²MH. निवृत्तः

उक्खय-गिरि-गहिर-हाण-भाव-दृरुण्णयन्तर-क्खण्डं । दीसइ तह-संद्रिय-सेल-जाल-विसमंव महि-वेढं ॥ ४५४ ॥ उम्मिल्लन्ति मही-हर-गमणुच्वेल्लिय-धरा-समकन्ता । उल्लन्त-रेणु-मइला सु-इरेण महा-णई-मग्गा ॥ ४५५ ॥ थिइ-लम्भ-निच्चुयाणं कालेण विरूढ-काणण-तणाणं । पक्ख-च्छेयाहिवि महि-हराण चलिएहिं अवरद्धं ॥ ४५६ ॥ पेरन्ती-कअ-उनुङ्ग-गरुअ-गिरि-वलय-बद्ध-परिवेसं । मज्झोणयंव दीसइ पासोणमिअंपि महि-वेढं ॥ ४५७ ॥

॥ ४५४ ॥ उत्स्वातगिरित्वाद्गम्भीरस्थानत्वेन दूरोन्नतान्तरस्वण्डं संदर्यते तथासंस्थितशैलजालविषमिव महीपृष्ठम् ॥

॥४५५॥ उन्मील्यन्ते प्रकटीभवन्ति महीधरगमनोद्वेष्टितया धरया समाकान्ताः सन्तः आर्दीभवद्रेणुमिलनाः सुचिरेण महानदीमार्गाः ॥

॥ ४५६ ॥ स्थितिलाभेन निष्ठतानां कालेन विरूदकाननतृणानां प-क्षच्छेदादिष महीधराणां चलितैरपराद्धम् ॥ छिन्नपक्षैर्यथातथा स्थिति-३रासादिता । समासीनधनुष्कोटिविघटनचलितैः पुनर्नगैर्न कथांचित्प-दबन्धो लब्ध इति वज्रादप्याधिक्यं प्रथुधनुषो वर्णितमनेन । कालेण विरूदकाणण-तलाण इति पाठे विरूदकाननानि तलानि येषामिति ॥

[॥ ४५७ ॥ पर्यन्तीकृतोत्तुङ्गगुरुगिरिवलयबद्धपरिवेषं मध्यावनतमिव दृश्यते पार्श्वावनतमपि महीपृष्ठम् ॥]

ओसारिअ-गिरि-गारव-विणमिअ-पेरन्त-पुञ्जइक्तन्तं । वित्यारित्यं तंचिअ जायं महद्दंव मिह-वेढं ॥ ४५८ ॥ इय पिहुणो धणु-पेछण-णिबिडीकय-सेल-जाल-दुछङ्घा । भू-पेरन्ता जे इर तेसुवि गिहिओ करो पहुणा ॥ ४५९ ॥ भवि य । ६

अरइ-परिसक्कणा रिणर-णेडराराव-संगळन्तीसु । ठिय-परियआसु दिही लग्गइ कल-इंस-मालासु ॥ ४६० ॥ विविणेह-मज्जण-हिय-थोडिक्भिज्जन्त-दाण-रायंव । दीसइ सामायन्तं सइ सुह-भक्नेसु लायण्णं ॥ ४६१ ॥

[।। ४५८ ॥ अपसारितगिरिगौरवविनमितपर्यन्तपुङ्गीिकयमाणं विस्तारितं तदेव जातमरूपिनव महीपृष्ठम् ॥]

॥ ४५९ ॥ इति उक्तप्रकारेण प्रथोः संबन्धिना धनुषा यस्प्रेरणं तेन निर्विडिकृतं यत् शैलजौतं तेन दुर्लङ्घ्या भूमेरन्ता ये किल इतेष्विप पृहीतः करो दण्डः प्रभुणा यशोवर्मणा ॥ कुलकम् ॥

॥ ४६० ॥ अधुना नर्मदाख्यनदीनिवासं पद्कुलकेनाह । अरत्या यस्परिष्वक्कणं तस्माद्रणरणनशीलानां नूपुराणां य आ
३रावः ईषच्छब्दस्तत्र 'संगलन्तीषु संघटमानासु स्थिरैपरिचयासु ल्गैति

दृष्टिः कलहंसमालासु ॥ महानदीनां देवतारूपस्वान्नर्मदा नाम

नायिका कार्तवीर्यार्जुने बद्धानुरागा सती राजिष तमनुससार । अय
३मिप च राजिषस्तां प्रस्यनुपजाताभिलाष इति तदलाभे संजातरणरणका।।

॥ ४६१ ॥ विपिनेभमज्जनस्थितस्तोकोद्भिद्यमानदानरागमिव
 दश्यते विरहजदुःखेन श्यामायमानं सदा स्वाङ्गेषु लावण्यम् ॥
 स्तौन्दर्यातिशयं विरहवेदनाकृतां च श्यामिकां भ्रत्त इत्यर्थः ।

संतावायासोष्पय-चन्दण-पद्ग-प्पएस-पण्डूई । दोन्बल्ल-समुम्मीलिअ-पुलिणाइँव होन्ति अङ्गाई ॥ ४६२ ॥ बहुसो घडन्त-विहडन्त-सइ-सुहासाय-संगम्नुलोले । हियए चेय समप्पन्ति चञ्चला वीइ-वावारा ॥ ४६३ ॥ कुसुम-सयणिज्ञ-मलणा सोरह-घोणन्त-महुअरं हरइ । उद्देस-पहुत्त-जणाहिलक्त्व-सीसंपिव सरीरं ॥ ४६४ ॥

अत्र नर्भदानद्या सह तदिधष्ठायकाया देवताया अभेदाध्यवसाये विविणेभमज्जणाद्रेअ इत्युत्पेक्षा ॥

॥ ४६२ ॥ संतापायासापितचन्दनपङ्कप्रदेशपाण्ड्नि दौर्बल्यस-मुन्मीलितपुलिनानीव भवन्त्यङ्गानि ॥ नदी परिशुष्कोभयपुलिनत्वा-३ च्छुष्ककर्दमतटा सेवमुत्पेक्ष्यते विरहजसंतापदुर्बला संतापनिवृत्त्यर्थ-लागितशुष्कचन्दनपाण्डुरपुलिनेवेति ॥

।। ४६३ ।। वारंवारं संयुज्यमानो वियुज्यमानश्च यः स्मृतिसुखास्वादसंगमः स्मरणेन हृदयप्रस्यक्षाभृतो यः प्रियतमस्तस्माद्यः
३ सुखानुभवसंगमस्त्रत्रोल्लोले उत्सुके हृदय एव समाप्यन्ते चञ्चला
वीचिन्यापाराः ॥ बहुशो घटमाने सित सुखास्वादसंगमोल्लोले हृदय
एव समाप्यन्ते चञ्चला वीचिन्यापाराः। सती साध्वी यदा विरहिणी
६ भवति तदा हृदय 'एवाशाकल्पितप्रियसंगमकल्लोलाः समाप्यन्ते न तु
बहिःप्रयोगयोगमिधरोहन्ति नियतनरनियतचित्तत्वात्॥

१। ४६४ ॥ कुसुममयशयनीयमलनसौरभघूर्णमानमधुकरं हर ति हृदयम् । उद्देशपर्याप्तजनाभिलक्ष्यशिरस्किमिव शरीरम् ॥ तत्र
 ३हि नद्यां संनिहितबहुकुसुमविषिनतया कचित्कचित्पदेशे शैत्यमाश्रित्य

¹MH. ⁰हदयवाशाº.

इय जिम्म पएसे णम्मयाएँ राएसि-वद्ध-भावाए।
भिमयं संभिरेश कहेण तत्थ विसिश्रं णिरन्देण ॥४६५॥
धुइ-विणिमिय-नव-मङ्गल-िक्सल-कलाव-च्छलेण गन्तूण।
पिज्जन्तंपिव श्रिह-दीइ-दीइ-जीहा-सहस्सेहिं॥ ४६६॥
अणुणिज्जन्तं रक्खा-पिरश्रर-धुश्र-धवल-चामर-णिहेण।
बन्दीकयामर-जरा-बन्धृहिंव बहु-पणामेहिं॥ ४६७॥
मरण-भएणव चिन्ता-सामाश्रन्तेहिं जीव-जालेहिं।
अवलम्बिज्जन्तं सोरहायरा महुश्रर-कुलेहिं॥ ४६८॥
हिर-चक्क-विरिक्क-दिश्र-पाणागय-राहु-सीस-वलयंव।
नियश-च्छाश्रा-मण्डल-निहेण पासे प्यासन्तं॥ ४६९॥

परिभ्रमन्ति भ्रमरपङ्क्तयः कामार्कान्ताकुसुभशय्याविश्रान्तर्कुंडितग-लक्ष्मान्तकेशकलापत्वेन कल्पिताः॥

॥ ४६५ ॥ इति यत्र प्रदेशे नर्भदया राजिषबद्धभावया आन्तं नर्भदासहस्मर्जुनयोः संस्मृतकथेन तत्राप्युषितं नरेन्द्रेण ॥ कुलकम् ॥

[॥ ४६६ ॥ मुखविनिर्मितनवमङ्गलिक्सलयकलापच्छलेन गत्वा पीयमानिमव अहिदीर्घदीर्घजिह्नासहस्रैः]

[॥ ४६७ ॥ अनुनीयमानं रक्षापरिचरधुतधवलचामरिनभेन बन्दीकृतामरजराबन्धुभिरिव बहुपणामैः]

[॥ ४६८ ॥ मरणभयेनेव चिन्ताश्यामायमानैर्जीवजालैः अव-लम्बयमानं सौरभादरात् मधुकरकुलैः]

[॥ ४६९॥ हरिचकविरिक्तस्थितप्राणागतराहुर्शार्षवलयमिव निजकच्छायामण्डलनिभेन पार्धे प्रकाशमानम्]

¹MH. ⁰क्रान्तास्कुसुमः⁰

²MH, ⁰क्रांडित⁰.

³MH.⁰कान्त⁰,

⁴ MH. नर्भदाया.

इय अमअ-कुम्भमुन्भिज्जमाणमुअहीओं जिम्म दृष्ण । तिअसेहिं विम्हिअं तिम्म साअरन्ते द्वियं पहुणा ॥ ४७० ॥ मुका णिसासु दिष्पय-मइन्द-संपाय-विसिसय-गयन्दा । पुष्टिय-सेणा-कळुसीकयावडा तेण मरु-मग्गा ॥ ४७१ ॥

अविय। १३

होन्त-रसा-यळ-भय-पिसुण-कसण-घण-घूमकेउ दण्डेहिं। दोसन्ति भीअ-विवलायमाण-भुअया ओॅव दिसाओ ॥ ४७२ ॥ तक्खण-पसरन्तुष्पाय-तरल-तारा-करम्बिओ फुरइ। भीओरय-सुर-दिज्जन्त-भोय-रयणोव्य णह-मग्गो ॥ ४७३॥

[॥ ४७०] इति अमृतकुम्भम् उद्भिद्यमानम् उद्धेर्थस्मिन् दृष्ट्वा त्रिदशौर्वीस्मितं तस्मिन् सागरान्ते स्थितं प्रभुणा ॥]

[| १७१ | मुक्ता लिङ्घिताः | कदा | निशासु रात्रिषु शीत-लासु | न तु दिवा आतपेन जाज्वल्यमानस्वात् | दिपितमृगेन्द्रसंपा-३तिवशिसतगजेन्द्रा अपि पुङ्जितसेनाकल्लषीकृतावटास्तेन राज्ञा मरु-मार्गाः | विशसिता मारिताः | अवटाः कृपाः | ते पिपसितैः पुङ्जीभूतैरहमहमिकया निपतद्भिराकृष्टामलजलस्वेन 'शिष्टकर्दमस्वा-६रकल्लुषीकृताः ||]

॥ ४७२ ॥ अपि चेत्यर्थान्तरसंभावनायाम् ॥ अधुना श्रीकण्ठ-संज्ञकजनपददेशपाप्ति राज्ञो वर्णियतुं जनमेजयकृतसर्पसत्त्रं वर्णियतुं ३त्रयोदशभिः कुलकमाह । 'भवद्रसातलभयपिशुनकृष्ण [घन] धूम केतुदण्डैर्दश्यन्ते भीतविपलायमानभुजगा इव दिशः ॥

॥ ४७३ ॥ तत्क्षणं प्रथमारम्भानिष्टसूचकरवेन प्रसरन्त्यो या

¹MH. जत्वेन for जलत्वेनº.

बिल-वलय-मुहुव्वेल्लन्त-सरल-भ्रयइन्द-जाल-कलिलाए।
चिलयं संभम-रहमुद्ध-केस-दण्डाऍव महीए॥ ४७४॥
सज्ज्ञस-संजाय-जराउरेहिं णिम्मोअ-पट-मालाओ।
भ्रुअएहिं वेय-पज्जलण-सिङ्क्किएहिंव मुचन्ति॥ ४७५॥
अडिअ-पडन्त-विसहर-संबलिअ-वलन्त-धूम-जालेण।
एकाहुईकयं-पिव णहम्मि पिडहाइ पायालं॥ ४७६॥
संभम-पुणहत्तारुण-पुरन्त-जीहा-कडप्प-पल्लिवआ।
दीसन्ति रोस-कवलिअ-हव्ववह-सिहव्व भ्रुअइन्दा॥ ४७७॥

उत्पाततरलतारास्ताभिः करम्बितः संविलतः स्फुरित भीतोरगस्रुर-३दीयमानोस्कोचैरस्न इव नमोमार्गः॥

॥ ४७४ ॥ चिलवलयमुखादुद्वेलत् निःसरत् सरलभुजगेन्द्रजालं तेन कलिलया समाकुलया चलितं संश्रमरभसोध्वकेशदण्डयेव मह्या॥

१८७५ । साध्वससंजातजरातुरैर्निमें कपदृमाला भुजगाधिषैः
प्रज्वलनशिक्कितिरव मुच्यन्ते ।। भयातिशयेन हि प्रागेव जरा भवति ।
निर्मोको मुक्तं सर्पचर्म । वृद्धस्य घ्रुवमावा निकटो निर्मोकत्याग इति
प्रज्वलनशिक्कितैरिव दाहभयादिव कविना कल्पितम् ॥

॥ ४७६ ॥ ³अस्थितपतद्विषधरसंविकतवरुध्दूमजाठेनैकाहुतीकृ-तिमव नभोपि^{*} प्रतिभाति पातालम् ॥ उत्पतनयोग्यत्विमहाहीनां ३ काविना कल्पितम् । ¹धूमकेतुश्च धूमत्वेनाहवनीयाग्निधूमः । अस्थि-तमनवरतम् ॥

॥ ४७७ ॥ संभ्रमपुनरुक्तारुणस्फुराजिह्नासमूहपछविता दश्यन्ते रोषकवित्रहव्यवाहशिखा इव भुजगेन्द्राः ॥ संभ्रमो भयम् । तेन

¹MH, ⁰सरन्. ²MH. दंडा इव. ³MH. वल्पूम⁰. ⁴MH. केलश्च. It is probable the words धूमकेतुश्च धुमलेन are corrupt.

डज्झन्तः विसहरुकर-सुङ्कारन्दोल्लमाण-सुहल्ल-सिहो।
णीससइव विसम-विसाणुभाव-दर-घुम्मिरो जलणो।। ४७८।।
अरुण-विसारि-फणा-रयण-राय-पिडअग्गिआओं गणवडिन्त।
गिह्याणुमरण-मण्डण-चिन्धाओंव णाय-णारीओ।। ४७९॥
कुसुमिअ-हरि-अन्दग-कणय-दण्ड पिरिरम्भ-लालिअङ्काओ।
वलयन्ति णिव्विआरं सुअङ्ग-ललणा सिहि-सिहाओ॥ ४८०॥
लिक्तिज्जइ आहारुद्धुमाय-परिवेल्लिरन्त-वलउच्व।
डज्झन्त-कुडिल-विसहर-समृह-कलिलोअरो जलणो॥ ४८१॥

॥ ४७८ ॥ दह्यमानविषधरोत्कर [फूत्] कारैरान्दोल्यमानमु-खरिशको निःश्वसितीव विषमविषानुभावेषध्दूर्णनर्शालो ज्वलनः ॥

॥ ४७९ ॥ अरुणविसरणशीला ये फणारत्नरागास्तैः प्रतिजा-गरिता व्याप्ता निपतन्ति गृहीतानुमरणमण्डनचिह्ना इव नागनार्यः ॥ ३नार्यो हि भर्तुरनुगमाय रक्तवाससो भवन्ति । रागी रश्मयः ॥

 १८० । कुसुमितहरिचन्दनलतादण्डपरिरम्मेण लिलताङ्ग्यो वलयन्ति आलिङ्गन्ति निर्विकारं कृत्वा भुजङ्गललनाः कर्न्यः शिखि-शिखाः कर्मभृताः ॥ हरिचन्दनम् । परिरम्भ आलिङ्गनम् । लिलं सुकुमारम् । निर्विकारत्वं स्नीत्वेन मुग्धत्वात् ॥

॥ ४८१ ॥ लक्ष्यते आहारोद्ध्मातपरिवेछनशीलान्त्रवलय इव

¹MH. has nothing between this and परिस्म. Probably some words have been left out.

पुरुहू आहुइ-पढमोअरन्त-सुर-चाव-गिन्भणाओव्य । दीसन्ति बहु-विहोरय-मिण-राय-वहाओं जालाओ ॥ ४८२ ॥ वेवइ सरणागय-विस-हिरन्द-फण-चलय-किलय-चल्लणगो । कुविय-णिरिन्द-विसि ज्ञिय-सुयाहिरूढोव्व सुर-णाहो ॥ ४८३ ॥ इय जिम्म पिउ-वहा पण्डवेण विहियं पुरा भ्रुयय-सर्च । चिरम्रसिओ सिरि-यण्डोवअण्ड-मगो पहू तिम्म ॥ ४८४ ॥

दश्यमानकुटिलविषधरसमूहसंकुलोदरो ज्वलनः ॥ ह्रयमानानां सर्पा-णामतिबहुलस्वामिति सूचितम् ॥

॥ ४८२ ॥ पुरुह्त इन्द्रः । स एवाहुतिस्तस्याः प्रस्तुतस्वात् प्रथममवतरन्सुरचापस्तेन गर्भिण्यं इव दृश्यन्ते बहुविधोरगमणिराग-२वहाः सत्यो ज्वालाः ॥ किल तक्षककोपेन जनमेजयेन सेन्द्राय तक्षकाय साहेति सेन्द्रतक्षकाहुतिः प्रस्तुता ॥

॥ ४८३ ॥ वेपते शरणागतिवषधरेन्द्रफणावलयकालितचरणामः कुपितो यो नरेन्द्रो जनमेजयस्तेन विसृष्टः प्रेषितो यः पुरोहितोऽर्थात् ३तस्य स्रुचि अधिरूढ इव सुरनाथः ॥ 'सुच्यारूढ इवास्म्यनेनापरा- धेनेति मन्यमानः कम्पित इत्यर्थः ॥

॥ ४८४ ॥ इति यस्मिन्पितृवधाद्धेतोः पाण्डवेन जनमेजयेन विहितं पुरा भुजगसत्त्रं चिरमुषितः श्रीकण्ठोपकण्ठमार्गे प्रभुस्त-३स्मिन् ॥ महापुरुषनिषेवितत्वं तत्र चिरनिवासे हेतुः ॥

¹MH, गर्भिणा. ² MH. श्रव भारूद रº.

पण्डु-तणएण कर-पल-पाविय-कवयश्चलेण अक्खितो । जाल-हिय-जल-यर-विव्भमेण सो जम्मि कुरु-णाहो ॥ ४८५ ॥ भाविय-भारह-कल्रहे भारह-कल्रहेण सरवरे तम्म ।

भाविय-भारह-कल्रहं भारह-कल्रहेण सरवरे तम्मि । कामं सकामिणीएण सलिल-कीला विरइयाओ ॥ ४८६ ॥

किवा५

माया-माइप्प-गुणेहिं जेण बद्धं जयंपि णीसेसं । तं संजिमेडं माइवमीहन्त णरिन्द मृढोसि ॥ ४८७॥

॥ ४८५ ॥ पाण्डुतनयेन भीमेन करतलप्राप्तकवचाञ्चलेनाक्षिप्तो 'जालस्थितजलचरविश्रमेण सो यस्मिन्कुरुनाथः॥

१८६ ॥ भावितभारतकलहेन* भृतकलभेन* सरिस तिसम्
 कामं सकामिनीकेन सिललक्षीडा विरचिताः ॥ विश्रमोत्राज्यवसायः ।
 ३ कुरुनाथो दुर्योधनः । भावितं स्मृतम् । *कलभभरणं * हिस्तिपोतक-पोषणम् ॥

।। ४८७ ।। यत्र प्रदेशे भीमेन पराधमुद्घोष्य दुर्थोधनस्योरुभङ्गो विहितस्तत्र नृपस्य करुणां वर्णयितुं पश्चिमिः कुलकमाह । माया- ३माहारम्यगुणैयंन बद्धं जगदिप निःशोषं तं संयमितुं बध्दुं माधवं वामुदेवम् इहम न हे नरेन्द्र दुर्थोधन मूढोऽभि इत्यपराधोद्धाटनम् । माया अविद्या । तस्या गुणा रागादयः । अन्योऽपि चै।रादिर्गुणैर्बध्यत ६इति गुणरूपणम् ।।

जा जिण्हुणा णराहिव धय-माला गो-ग्गहे परिग्गहिया । दुवय-सुया-सिचय-परम्पराऍ सो आसि पहिविम्बो ॥ ४८८ ॥

मोत्तृणबाहु-सिहरं ठाणे अप्फालिया तए ऊरू। एएसुंचिय जङ्घा-बलाण भीरूण आसङ्घो ॥ ४८९॥

॥ ४८८ ॥ या जिष्णुना जयशीलेनार्जुनेन हे नराधिप सुयोधन ध्वजमाला गोप्रहे परिगृहीता एकािकनािप पराजित्यापहृता ३ वुपदसुतािचन्हपरंपरायाः स आसीत् प्रतिबिम्बोदयः । बद्रीपद्या- श्चिन्हपरंपरा केशिवमोकवस्तापहारादिका तस्प्रतिरूपकं कितदे- कािकनािप भूयसां पत्तीनामाचरितम् । भवद्भिः पुनरबलायाः सली- ६कारः कृतः । अतः प्रतिबिम्बमात्रमिदं न तु स्वदाचारसमानं मिलन- मित्यर्थः ॥

॥ ४८९ ॥ मुक्त्वा बाहुशिखरं स्थाने औचित्ये आस्फालिते स्वयोक्त । यतः एतेप्वेव ऊरुषु जङ्घावलानां पलाये कशरणानां भीक्तणां समवाहशानां संभावना आस्था ॥ किल सुभटानां करास्फोटाख्यं प्रसिद्धम् । तद्वदिह ये दुर्योधनेन ऊक्त प्रस्फालिते तत्र। थामे इति पाठे ऊर्वोरेव स्थाम पलायनवलं संभवतीत्यर्थः ॥

⁵This is doubtless a very corrupt passage. The MH. reads बाने शीत पाठे उन्होंदेव स्थाम जिनायनवर्ज सहतीत्यर्थ:. Even with our emendations it is easy to see that some words which stood after तल have been left out, and that थोमे शीत पाठे &c., begins a note on the reading 'थामें' which has become intermixed with the previous note on the meaning of Duryodhana having beaten his thigh, when he invited Draupadi to come and sit upon it.

¹ MH. adds सिता between सुता and चिह्न0.

³ So MH.

MH. ⁰बाचिº.

⁴MH. देवकोनापि.

तइया ठिओसि जं किर पलोट्ट-संरम्भ-सेय-विणिवुड्डो । एसा सा तइ सिळळ-प्यवेस-जोग्गा कया आसि ॥ ४९० ॥

इय ऊरु-रुयं भीमेण जम्मि संभारियावराहेण। गमिओ रिऊ विहायम्मि तम्मि करुणाइयं पहुणा ॥ ४९१ ॥

कविष्ठय-किरीडि-चृहा-रयण-कणे इव विसाणल-फुलिङ्गे । जिम्म प्रयन्तो न पुणो कणोण सरीकओ भ्रयओ ॥ ४९२ ॥

॥ ४९० ॥ तदा स्थितोसि यास्किल प्रवृत्तसंरम्भस्वेदे विनिक्-हितः एषा सा त्वया सिललप्रवेशयोग्या कृतासीत् ॥ त्वया किल ३उदासीनेष्वस्मासु प्रथमसंरम्भसमये समुद्योगविशेषमुपासता कुप-रुषेण संरम्भातिशयजस्वेदप्रवाहैरङ्किता स्वतनुरासीत् । तेन चाचरि-तेनेदं सूचितम् । यद्त उद्योगयोगिषु पाण्डवेषु मया पलाय्य जल-६प्रवेश आश्रयणीय इति ॥

॥ ४९१ ॥ इति भणितप्रकारेण 'करुरुजं भीमेन यस्मिन्संस्मा-रितापराधेन गिमतः प्रापितो रिपुः सुयोधनो विभागे प्रदेशे तस्मि-**३-क्रणायितं प्रभुणा यशोवर्मणा ॥ तादक्सहायसंपदोपि दुर्योधनस्य** ताहशी आपत् कथं वा आपरपयोधिमग्रोपि भीमेन महाबलपराक्रमेण कोपान्धतमसविद्धप्तविवेकालोकेन न कृपास्पदीकृत इति करुणाबी-६जम् ॥ कुलकम् ॥

॥ ४९२ ॥ अथ तिस्भिविशेषकम् । कवलितं यत्किरीटिनः अर्जुनस्य चुडारश्नं तस्य कणानिव 'विषानलस्फुलिङ्गान्यस्मिन्नुदेशे रमुखन पुनः कर्णेन शरीकृतो भुजगः।

³MH, is here much confused, and seems to ¹So MH. read ⁰णोभगभयं (for णोरमङ्गभगं ?).

³MH. संभारिताप⁰! 4MH. ⁰ज्ञानस्मिन्.

उकक्तंपि हु खण-मेत्त-तह-परिद्विय-पसाय-रोमश्चं। जिम्म निय-कत्ति-कवयं तेणेय पणामियं हरिणो ।। ४९३ ॥

तम्मि महारह-राहेअ-रह-रहक्रमा-दारिय-धरम्मि । उद्देसे आसि णराहिवाण वियदा कहुळोळा ॥ ४९४ ॥

'लाण्डववनदाहसमये कृतवैरः कण्डपुच्छो नाम सर्पः अर्जुनेन सह युद्धोद्यतस्य कर्णस्य शरीभ्य अर्जुनस्य शिरश्छेत्तं प्रस्तः । तेन ६च सारथीभूतवासुदेवकृतरथप्रयोगविशेषस्यार्जुनस्य शिरस्यप्रभवता शिरश्रूडामणिरेव प्राप्तः सन्कवितः । ततः पुनस्तेन सर्पेण गत्वा कर्णोभ्यर्थितो यदुत भ्य एकवारं मां शरं कुर्विति । कर्णन तु कथ-९महमेकस्यैव द्वितीयं शरं क्षिपामीति दर्पान्न पुनः शरीकृतोसौ ॥

११ ४९३ ।। उरकृत्तमि खलु क्षणमात्रं तथैव परिष्ठितं विल् िम्बितं महतोर्थिनो मम च दातुरलपकमेतदिति थिया प्रसादवशोरप-श्वरोमार्श्व कृत्वा यस्मिन्यदेशे निजकृत्तिभृतं स्वशरीरधर्मत्वापत्रं कवचं *हसित्वा प्रणामितमिपतं हरेरिन्द्रम्य । तद्योगाद्दुर्जयं कर्णं बुध्द्वा म्वतनयार्जुनस्नेहादिन्द्रेण ब्राह्मणरूपेण कर्णः कवचं प्राधितम्तेन ६चासावुरकृत्य दत्त इति प्रसिद्धिः ।।

श ४९४ ॥ तिस्मिन्महारथराधेय [रथ] रथाङ्गाग्रेण दारितधरे उद्देशेभ्वत्रराधिपानां विकटा वितताः कथोल्लोलाः कथाप्रबन्धाः कर्णादिगुणदोषोद्ग्राहणिकास्मकाः । किल भार्गवरामेण कर्णस्य शापो दत्तो भुवि ते रथचकं गमिष्यतीति कथा ॥ विशेषकम् ॥

¹MH. खंडगº for खाण्डवंº. ³MH. adds शिरःस्थान after ºमिणरेव.

³MH.has स्थाने यशोवर्भणैकेनैव दिनेन between 'शा and पो' दत्तो,doubtless transferred by the copyis: from the following comment.

आविय। १४

गोउर-मेत्त-विणिग्गय-ससङ्ग-जण-दीसमाण-वोच्छेयं । जायं णीसामण्णं परिहा-वस्रयं णहंचेय ॥ ४९५ ॥

ओयरणा दिह-च्छेय-पयड-णह-मग्ग पहिनियत्तेहिं। बिल-मज्झेिचय भय-पुक्षिएहिं भ्रुयएहिं वीसमियं ॥ ४९६॥

कहिव सम्रुप्पयण-वसा तह-लद्ध-च्छेय-विहडियद्धाओ । दीसन्ति अहिणवाओंव ठिएयरद्धाओं वटहीओ ॥ ४९७ ॥

॥ ४९५ ॥ अपि च । अधुना यत्र हरिश्चन्द्रनगरी स्वमाहारम्येनैव स्वर्गमुरपितता तत्र स्थाने यशोवर्मणा एकेनैव दिनेन 'सुरपसादं
३महदत्र विानिर्मितमिति वर्णयितुं नगर्युरपतनसंनिवेशं द्वादशकुरुकेन
वर्णयितुमाह । गोपुरमात्रविनिर्गतसशङ्कजनदृश्यमानव्युच्छेदं निः—
*सामान्यं जातं परिखावलयं नभ एव ॥ परिखा वरनगररक्षार्था
६चतुर्विका वेदिः । सा च वलयाकारस्वाद्रलयमिव । गगनोरपिततायां
च नगर्यो गगनमेव 'अनुलङ्कनीयम् अनन्तस्वात् परिखावलयमवलोकितम् ॥

१९६ ॥ अवतरणाद् दृष्टच्छेदस्वेन अवलोकितम् मिनगरिविभागेन हेतुना प्रकटान्निराधारान्तभोमार्गान्तिनृत्तैर्विलमध्य एव *संपि१ण्डितैः कुण्डलीभूतेर्भुजगैर्विश्रान्तम् ॥ अवतरन्त्यनेनेत्यवतरणं तस्मानभोमार्गादधोमुखान्निवृत्तैरित्यन्वयः कार्यः। आधारभूमिखण्डोत्पाटनेनोस्पतितायां नगर्यौ भूतलविलेभ्यो निर्जिगमिष्णां भुजगानां चरितमेतत्॥

॥ ४९७ ॥ कथमपि समुत्पतनवशात्तथा तेन प्रकारेण लब्ध-च्छेदःवाद्विघटितमर्थं यासां ता दृश्यन्ते अभिनवा इव स्थितेतरार्था

¹ So MH, both as to form and gender. MH. रूपनी º.

छिन्न-धरा-यल-पहिबन्ध-खुहिय-सोचुग्गमेहिँ पहिवण्णं । तुच्छत्तणग्रुम्मिल्लन्त-गहिर भावेहिँ अवडेहिं ॥ ४९८ ॥ परिलम्बिज्जइ घोलन्त-सङ्गल-च्छेय-पायडद्धेहिं । मूलम्मि ग्रुहल-घण्टा-लीलाऍ णिहाण-कलसेहिं ॥ ४९९ ॥ उन्वयन्तिव अहिणव-निमेस-वोछेय-णिच-पिहुलाई । अविलासाइँव दंसण-रसेवि मिहुणाण अच्छीई ॥ ५०० ॥

₹वलभ्यः काकिण्यः ¹पासादायतनपुराणि ॥ दूरस्वा**न्नवनिर्मिता** इव भान्तीत्यर्थः ॥

 ॥ ४९८ ॥ छिन्नधरातलमेव प्रितवन्धः प्रितविधातीति कृत्वा तेन [क्षिण्डताः स्रोतउद्गमा येषां तैः उन्मील्यमानाः प्रकटीभवन्तो रगभीरभावा येषां तैरवटैः कृपेस्तुच्छत्वं प्रतिपत्रं प्राप्तम् ॥]

॥४९९॥ [परिलम्ब्यते घूर्णमान] श्रृञ्खलाच्छेदप्रकटार्धेर्मूले नगर्या मुस्तरघण्टालीलया निधानकलशैः॥ श्रृञ्खला एव च रणरणायमान-श्त्वाद्धण्टारवेन कविना कल्पिताः। दूरीकृतनिखातानि 'निधानानि न-गरीपीठोत्पाटनोत्पाटितानि शब्दायमानश्रृञ्खलानि प्रलम्बन्त इत्यर्थः॥

॥ ५०० ॥ उद्वेजयन्तीव अभिनवनिमेषव्युच्छेदिनत्यपृथ्नि अ-विलासानीव दर्शनरसेपि मिथुनानामक्षीणि ॥ देवत्वमापन्नानां स्वर्ग श्गतानां नागराणामनिमेषदृष्टित्वम् । निमेषामावादन्योन्यदर्शनावि-च्छेदेन सिवलासत्वे सत्यपि अनारतदृष्टित्वं तरुणानां निर्लज्जस्वमेव बोधयति । लज्जैव भूषणं योषितामित्यविलासानीवेरयुक्तम् ॥

¹MH. प्रसादा.

²MH. omits couplet 499 and mixes up into one the commentary which belongs to the two couplets 498 and 499.My attempt to restore the chhâyâ is given within brackets.

³MH. प्रश्रार्थे. 4MH. निधनानि.

मारुअ-संचरण-वसा कम-भिज्जन्तिम्म भूमि-पिडबन्धे।
तिद्दियस-पल्डहुओचेअ होइ णयरीऍ विणिवेसो॥ ५०१ ।
पत्रराण जामिणीसुवि अभिण्ण-णिद्दालसाण निव्वडइ।
णयरि-पिरसक्कणक्कन्त-दियस-सीमाण पिडबोहो॥ ५०२॥
पावन्ति कुलाल-उलाई भूमि-दुलहत्त्रणेण तिद्दियसं।
कह-कहिव पङ्क-पिण्डं परिरक्खा-परिभियंचेय॥ ५०३॥
हेहाअव-वसुआइज्जमाण-मूल-कमूससन्त-रसं।
जायमहो-रय-सिहिलं अग्ग-सिणिद्धं धरा-वेढं॥ ५०४॥

[॥ ५०१ ॥ मारुतसंचरणवशात् क्रमभिद्यमाने भूमिप्रतिबन्धे प्रतिदिवसप्रलघुक एव भवति नगर्या विनिवेशः ॥]

॥ ५०२ ॥ पौराणां यामिनीष्विप अभिन्ननिद्राखेन अलसानां निर्वर्तते संपद्यते नगरीसंबिन्धना पैरिष्वक्कणेन गमनेन आक्रान्तः अप्राप्तो दिवससीमा नित्यदिवसाविधः स्वर्गो थैस्तेषां प्रतिबोधः ॥ स्वर्गे किल सदा दिवसः । आदित्यस्य अनावरणात् अस्ताचलादिना । अतश्च नगर्योत्पतितया मध्यरात्रे स्वर्गे प्रापितानां पौराणामादित्या- ६लोकं पश्यतां निद्रालसानामेव प्रबोधो जातः ॥

॥ ५०३ ॥ प्राप्नुवन्ति कुलालकुलानि भूमिदुर्लभरवेन प्रति-दिवसं [कथं] कथमपि पङ्कापिण्डं परिरक्षापरिमितमेव । राजाज्ञये-३रयर्थः ॥

॥ ५०४ ॥ अधस्तनातपशोष्यमाणम् लक्षमोच्छ्वसद्रसं जातम् अधोरजःशिथिलम् अप्रस्निग्धं ^३धराष्ट्रष्ठम् ॥ आदित्यस्योपरि स्थित-३त्वानगरीमृपीठम् अधः शुष्कं प्रान्ते तु आर्द्रमित्यर्थः ॥

¹MH. निवतेते. ²MH. परिष्कणेन- 8MH. ⁰पठिम् .

दिन्ब-बिडवाहिरामेवि उववणे सरस-मञ्जरि-फल्लिम ।
लालिज्जन्तिचिय पढम-णेह-बन्धेण भू-तरुणो ॥ ५०५ ॥
सामायन्तेवि मही-यल्लिम रयणी-तमाणुबन्धेण ।
उप्पइय-दिणयरायव-बसेण दियसोचिय पुरम्मि ॥ ५०६ ॥
इय जम्मि पएसे पहु-पहाव-पिडवण्ण-परियर-सहाए ।
उप्पइयं स-तरु-सुरालयाऍ हरियन्द-णयरीए ॥ ५०७ ॥
तम्मि जहागम-पिडवण्ण-वियड-भू-वाल-कित्ति-सरसम्मि ।
सुर-पासाओ पहुणा एकेण दिणेण निम्मविओ ॥ ५०८ ॥

॥ ५०५ ॥ दिन्यविटपामिरामेऽपि उपवने *सुराभेमञ्जरीफले । लाल्यन्त एव प्रथमखेहबन्धेन भूतरवः ॥ स्वर्गीपवने पारिजातकादिरिदेन्यतरुसुन्दरतरेऽपि पूर्वपरिचितत्ववशेन क्षितिवृक्षा रक्ष्यन्त एव
नोपेक्ष्यन्ते पैरैः । आश्रितवत्सलत्वादित्यर्थः ॥

[।। ५०६ ॥ इयाम।यमानेऽपि महीतले रजनीतमोनुबन्धेन उत्पतित्दिनकरातपवशेन दिवस एव पुरे ॥]

॥ ५०७ ॥ इति उक्तप्रकारेण यस्मिन्प्रदेशे प्रभुप्रभावप्रतिपन्न-परिकरसहितया उत्पतितं ^{*}सरससुरालयया प्रत्यप्रदेवागारप्रयुक्तया **२हरिक्यन्द्रन**गर्या ।

परिकरो नरकरितुरगादिरनुचरः ॥

५०८ ॥ तिस्मिन्प्रदेशे प्रतिपन्नयथागमविकटमृपालकीर्तिसरसे
 वस्य स्थान स्यान स्थान स्यान स्थान स

¹ MH. नास्पन्त.

²MH. ⁰प्रमादः

जस्स कडय-दियाओं केसब-केऊर-कणय-रेहाओं ।
अज्जित कुणइ णडाले सिला-णिइटङ्गुली लोओं ॥ ५०९ ॥
णीलं सिहर-च्छायं पेच्छन्तो तस्स मन्दर-गिरिस्स ।
पिडवज्जिइ तिम्म सिमद्ध-जणवओवायणे देओं ॥ ५१० ॥
अहिलेन्तस्स कमेणय जक्खाहिब-लिक्स्यं दिसं तस्स ।
जाओ विसेस-दुसहो पयण्ड-किरणस्सव पयाओं ॥ ५११ ॥
अम्बन्ति सरस-सुर-दारु-भङ्ग-णीसन्द-सुरहिणो तस्स ।
णिम्नहिय-णब-सुरामोय-सीयला तिम्म जहेसा ॥ ५१२ ॥

॥ ५०९ ॥ अथ युगलकम् । यस्य कटकस्थिताः केशवकेयूर-कनकरेखा अद्यापि करोति ललाटे शिलानिघृष्टाङ्गुलिलींकः ।

क्षीरोद्धिमथनसमये हि हरिकराकर्षणं मन्दरस्य बभूव । तद्वशा-रकेशवबाहुकेयूरनिधर्षणेन निकषपाषाणवत् कटकशिलासु कनकरे-३खायाः संभवः । तत्र च लोकः अङ्गुलिनिधर्षे कृत्वा वन्दनार्थे ललाटतलं स्पृशति ॥

॥ ५१० ॥ नीलां शिखरच्छायां प्रेक्षमाणस्तस्य महेन्द्रगिरेः प्रतिपद्यते प्राप्नोति ^{*}तस्प्रिमिक्ष्यजनपदानां सस्नेह**लोकानामुणयनानि** ३कौशलिकानि देवः ॥ नीलमणियोगात्रीलाः शि**खरच्छायाः । स्निग्ध**-जनाः पराजित्य संमुखस्वमापादिता नृपाः । युगलकम् ॥

॥ ५११ ॥ अभिलातः आभिमुख्येन गृह्धतः अभिलीयमानस्य वा क्रमेणैव यक्षाधिपलक्षिताम् उत्तरां दिशं तस्य जातो विशेषदुः-३सहः प्रचण्डिकरणस्येव प्रतापः ॥

॥ ५१२ ॥ अर्घन्ति शोभन्ते सरससुरदारुभङ्गनिष्यन्दसुरभ-

किंच जावं। १४६

एस सरो जस्स इमा इरान्त उन्बुद्ध जल-कलम्बाओ । णल-कुझ-मुहल-जल-रङ्गु-संकुला कूल-लेहाओ ॥ ५१३ ॥ अह कमल-काणण-द्विय-सिरि-दंसण-मिलिय-जल-णिहि च्छायं । उन्बह्द मिलय-पायाल-पल्ललं सिलल-संघायं ॥ ५१४ ॥ एए विहय-बहुव्वेल्ल-णिलिप-दल-सण्ड-पण्डरद्धन्ता । विरल दल-जज्जरुण्ड-जरड-कमला सरुदेसा ॥ ५१५ ॥ सुरहिमिह गन्धमासिसिर-बाल-मञ्जुग्मपाण जम्बूण । मयरन्दमारविन्दं च इह समीरो पसारेइ ॥ ५१६ ॥

यस्तस्य संबन्धिरवेन निर्मिथतनवसुरामोदशीतलास्तिस्मिन्दिग्मागे १परेशाः ॥ सुराया निर्मथनं कर्पूरादिवासः ॥

॥ ५१३ ॥ अष्टात्रिंशदिधकेन शतेन महाकुलकम् । एतस्सरो
यस्येमा हरिन्त उद्घद्धजलकदम्बा नडकुक्षमुखरजलरङ्कुसंकुलाः
३कूलरेखाः ॥ जले स्थले च कदम्बसंभव इति विशेषणमर्थवत् ।
जलरङ्कवृष्टिटिभाः ॥

।। ५१४ ॥ अथेति निपातस्तथार्थे । तथा कमलकाननास्थित-श्रीदर्शनमिलितजलनिधिच्छायमुद्रहाति भीर्दितपाता [लपल्व] लं ३सलिलसंघातम् ॥

॥ ५१५ ॥ एते विहगवधूभिश्चञ्चकोटिप्रहतिवशादुद्वेलानि परि-वृत्तान्युच्छलितानि निलनीदलपण्डानि तैः पाण्डुरार्धान्ताः पाण्डुर-३पर्यन्ता विश्लदलजर्जरोद्दण्डजरठकमलाः सरुद्देसा सरःपदेशाः ॥ शरदि हि वपमपर्णानां पातो भवतीति विरलादिःवम् ॥

॥ ५१६ ॥ सुरभिमिह गन्धम् ईषच्छिशिरबालमुकुलोद्गमानां

¹MH. मिक्ति. 2MH. ºपणींपातो.

इह ते गय-कल-कायम्ब-कण्ड-कन्दिल्ञ-सारसक्कन्दा।
सोहिन्त वलायालीढ-णील-णिउला तहुद्देसा।। ५१७॥
सुसिरोसरिय-सकदम-जड-जल-लव-भिण्ण-भक्क-रस-सारो।
इह सो परिदिल्य-कसाय-गण्डि-गन्धो सुणालाण॥ ५१८॥
अण्णुण्ण-णिग्गसुविखत्त-विसम-दल-संणिवेसं-णिबिहाओ।
इह ता संचार-क्खलिय-कुकुहा रण्ण-णिल्णीओ॥ ५१९॥

जम्बूनां मकरन्दमारविन्दं चेह समीरः 'प्रसारयति ॥ सुरहिनवग-३न्धमिति पाठान्तरम् । सुरभिनवगन्धमिति तत्रार्थः ॥

॥ ५१७ ॥ वहा ते मदकलकादम्बकण्ठसंचैलितसारसाक्रन्दाः शोभन्ते बलाकालीढनीलनिचुलास्तटोद्देशास्तटप्रदेशाः ॥ कादम्बाः ३पक्षिविशेषास्तस्कण्ठशब्देन च शब्दो लक्षितः । निचुलो वेतसः । बलाका बकाः ॥

॥ ५१८॥ सुषिरापसृतसकर्दमजललवसैंभिन्नभङ्गरससारः इह पस्मिलितकषायो प्रन्थिगन्धो मृणालानां विसानाम् ॥ अत्रोपलभ्यत ३इति शेषः ॥

॥ ५१९ ॥ अन्योन्यनिर्गमनोरिक्षप्तविषमदलसंनिवेशनिविषाः इह ताः संचारस्विलतकुकुहा अरण्यनिलन्यः ॥ कुकुहाः पिक्ष-विशेषाः । सर्वनामानि सर्वत्र ते लोचने इतिवत् ॥

¹MH. adds गन्धम् after प्रसारयाते.

²MH. is wanting in all this couplet except the first words रह ते मय and the words रह ते मद of the obhâyâ. The text given above is restored from Do. P. K.

मोइ-रसियाँई इह णिव्यद्धित णह-घोछिराण दुरराण । उच्यत्त-मीण-ताद्धिय-घण-णिक्षणि-दल्लासु सरसीसु ॥ ५२० ॥ इह वायस-सेविअ-कीद्दृ्छ-वसुआय-चिविद्ध-सालूरा । जालिय-काङ्कृय-सम्ध्य-सेवला तीर-पेरन्ता ॥ ५२१ ॥ उच्येल्लेइ समीरो कलह-करग्गावसोण-मूलाई । संस्वाय-फेण-फुड-पिच्छिलाई इह नलिणि-वत्ताई ॥ ५२२ ॥ पेरन्त-लूण-कमला थोय-जलुव्यत्त-तुङ्ग-णालाओ । इह रोह-सहलाबद्ध-मदह-बत्ताओं णिलिणीओ ॥ ५२३ ॥

॥ ५२० ॥ मोघरसितानीह 'निर्वर्तन्ते धँनघूणितानां कुरराणा-मुद्धृत्तमीनताडितधननलिनीदलासु सरसीषु ॥ मोघं निष्फलम् । घनं ३निबिडम् । कुररा 'ढेङ्काः । घननलिनीदलच्छकात्वेन मस्यान्प्राप्तु-मशक्कवन्त इति मखा रोदनप्रायरासिताः संपद्यन्ते कुररा इस्यर्थः ॥

॥ ५२१ ॥ इह *वायससंकुलकीटयुक्तशुष्किचिपिटमण्ड्रका जा-*लकाकृष्टशम्बूकशैवलास्तीरपर्यन्ताः ॥ इस्रो मस्वर्थीयः । वसुआयं ३शुष्कम् । चिपिटं पिण्डितदुर्बलम् । साद्धरो मण्ड्रकः । शम्बूकाः सू-क्ष्मशङ्खाकृतयः कृमिकलेवरप्राया अस्थिशोषाः शङ्कोडा इति प्रसिद्धाः ।

[॥ ५२२ ॥ उद्वेल्लयति समीरः कलभकरामापशोणमूलानि संस्त्यानफेनस्फुटपिच्छिलानि इह निलनीपत्राणि ॥]

॥ ५२३ ॥ पर्यन्तछनकमलाः स्तोकजलस्वेनोद्वृत्ततुङ्गनाला इह रीधःशाद्वलाबद्धारुपपत्रा नलिन्यः ॥ रोधस्तटम् । बद्धस्वं शेवा-३लेन । मडहं अरुपम् ॥

¹MH. मेथ 2MH. निवर्तन्ते. 3MH. दिकाः 4MH. रोषशा.

णिव्वावेन्तिव हिययं एए घण-मारूय-तरू-वणा गिरिणो ।

सहरू-विह्ना अ सरा सुण्ण-पर्सण्णाई अ वणाई ॥ ५२४ ॥

सारिआण तरिङ्गय-पृष्क-वडरू-पिडविद्ध-वारुया मिर्सणा ।

एए ते पिवररू-कास-पृष्ठवा पुरूण-वित्थारा ॥ ५२५ ॥

इह मत्ताणेय-विहन्न-सुहरू-कछोल्ल-कलयलुप्पित्था ।

विरलं सुअन्ति सरसी-परिसर-परिवेसिणो गामा ॥ ५२६ ॥

एए पूरालुङ्खण-विराय-पृङ्कोळ्ळ-पदम-वित्थारा ।

जाया अहिणव-णिगम-हरिय-सिहा सहलुदेसा ॥ ५२७ ॥

॥ ५२४ ॥ विर्वृतं कुर्वन्तीव हृदयमेते विनमार्दिततलवना गिरयः।
मुखरिबहङ्गानि च सरांसि शून्यप्रसन्नानि च वनानि॥ घना मेघास्ते विनिर्वृतं कुर्वन्त इव हृदयं गिरितल एव तिष्ठन्ति। शून्यानि निर्जनानि॥

॥ ५२५ ॥ सरितां तरिङ्गतपङ्कपटलप्रतिबद्धवालुका मसणाः एते ते प्रविरलकाशपल्लवाः पुल्निविस्ताराः ॥

॥ ५२६ ॥ इह मत्तानेकविहंगमुखरकङ्गोलकलकलत्रस्ताः सन्तो विरलं स्वपन्ति परिसर्रंसरसीपरिवेशिनो महासरःसमीपिनवेशिनो श्रामाः ॥ परितः सर्वदिकं समन्तारसरन्तिति परिसरास्ताश्च ता महान्ति सरांसि सरस्यः ॥

॥ ५२७ ॥ एते पूरस्पृष्टस्वेन विरतः आच्छादितः वश्चार्द्रः प्रथ-मविस्तारो येषां ते तथा जाता अभिनवविनिर्गमहरितशिखाः शाझ-

¹MH, निवृत्तं कुर्वती for निवृतं कुर्वन्तीव. ²MH. ॰मिकन॰. ॰ MH, भना मेका:स्ते सरणाई निवृत्तं कुर्वत च इदयदि गिरितल एव &o. The emendation is conjectural. ⁴MH. ॰कास॰. ⁴MH पंकर्या प्रथम॰.

कमल-वण-विणिग्गय-ग्रहल-कुकुहा सायिषह सुहावेन्ति । थोउम्हाअन्तम्मस अ-सहला कच्छ-बोच्छेया ॥ ५२८ ॥ सम्बूअ-चुण्ण-सबला इह णिहसण-मसिण-वामलूराओ । विडिमाण पयन्तर-णिन्त-विसम-हरियाओं पयवीओ ॥ ५२९ ॥ तड-णिउल-मञ्जरी-णिम्महन्त-जल-गन्ध-सीयला एए । तणु-सुत्ति-सार-पेरन्त-वालुया सहलुदेसा ॥ ५३० ॥

रेलोहेशाः ॥ आलुङ्खियमिति देशीपदं स्पर्शार्थम् । उल्लियमिति देशी-धातुराद्रीभावे ॥

॥ ५२८ ॥ कमलवनविनिर्गतमुखरकुक्कुहाः सायमिह सुखयन्ति स्तोकोष्मायमाणोद्गतमशकशाद्धलाः कच्छविच्छेदाः ॥ निवासार्थि-३तया कुक्कुहानां पक्षिविशेषाणां कमलवनारसायं विनिर्गमनम् ॥

॥ प्रे ॥ शम्बूकानां कीटास्थिविशेषाणां चूर्णेन शबला इह निघर्षेण पांसुकृतेन मस्रणवर्त्माकाः । वामख्रो वर्त्माकः ॥ अन्यथा-३ प्यत्र पाठो दृश्यते । संपुत्रचुत्रसबला इह णिहसणमसिणवामद्ध-राओ । विह्याण ध्यन्तरणिन्तविसमहरियाउ पयवीओ ॥ संपूर्णेन रजसा शबला विह्यानां पदान्तरेभ्यः पदिश्वन्यभध्येभ्यो नियन्तो ६निर्गच्छन्तो विषमं कृष्त्व। हरिता अङ्करा यत्र ता इस्पर्थस्तत्र पाठे ॥

॥ ५३० ॥ *नड्वरुतलेषु ये निचुला वेतसास्तेषां या मर्ज्यस्ताभि-र्निर्महतः 'आमोदयतो जलस्य गन्धेन शीतलाः सुन्दरा एते तनुशु-३क्तिशैंबलपीठवाळुसंस्थ्यायाः' । शुक्तयो जलपाणिविशेषास्थीनि ।

¹MH. °शहका:. ²MH, °बंदन° for °बुन्न°. ³ MH, °त° ⁴MH.आमीदयते. ³MH. ⁶स्तंख्याया: for ⁹संस्थाया:.

सहरी-पसत्त-कुररा अन्तो-सहल-सिहं परिवहन्ति । आहे-गन्ध-कमलमावद्ध-घम्घरा वारि-लेहाओ ॥ ५३१ ॥ सोहन्ति वाल-सरयम्मि नील-भू-सहला तहस्य । पासायग्ग-सिलन्तर-पढम-किलन्तकुरा दियहा ॥ ५३२ ॥ एयाओं परूढारुण-फल-भर-वन्धुरिय-भूमि-खण्जूरा । कण्टीओं निञ्चवन्तिव अमन्द-करमन्द आमोया ॥ ५३३ ॥

ताभिः शबलवालुकं पीठं यत्र ते शाङ्चलोद्देशाः ॥ कचित्तु पाठः । त-णुसुत्तिसारपेरन्तवालुआ । तनुशुक्तिसारपर्यन्तवालुका इति तत्रार्थः ॥

॥ ५३१ ॥ शफरीभक्षणप्रसक्ताः कुररा यासु ता अन्तर्मध्ये शाङ्वलशिखां परिवहन्ति । अहिगन्धकलैंमं कलमवदिधकगन्धम् ३आवद्धधर्घरा वारिलेखाः ॥ धर्घरं शाङ्वलं शैवालादिजालम् ॥

॥ ५३२ ॥ शोभन्ते बालायां प्रथमायां शरिद नीलभ्शाद्वला-स्तयेव पार्श्वालमिशलान्तरप्रथमक्कान्ताङ्करा दिवसाः ॥ आक्कान्त-शिलान्तरपार्श्वलमाङ्करा इत्यर्थः । प्राकृते पूर्वनिपातनियमाभावात् । यान्यादित्यसांमुख्ये वर्तन्ते तेषामेव शिलान्तराणां पार्श्ववर्तिनो नवा-ङ्करा म्लायन्ति । न तु च्लायावर्तिनामित्यन्तरमहणम् ॥

॥ ५३३ ॥ एताः 'प्रस्तढारुणफलभरबन्धुरितस्तर्जूराः कण्ठयः पर्वतकण्ठे भवा उपकण्ठशब्दवाच्याः कण्ठिका इति लोके ख्याता १निर्वापयन्तीव निर्वृतिं जनयन्तीव 'अमन्दकरमन्दकामोदाः॥ परू-ढानि पकानि पकरसयोगाच 'अरुणानि फलानि । करमन्दः फल-वृक्षविशेषः॥

¹ MH. °कलभरंबन्धु°, थ MH.° करचन्द्र.

इह सा स-केसरोव्वत्त-कुसुम-कविला करीर-वण-राई।
रेहइ निहस-द्विय-करभ-केसर-च्छेय-जिहलव ॥ ५३४ ॥
इह वीसमइव हिययं फुल्लक-समीर-सुरहि-गन्धेसु ।
आवाय-घिडय-कमलामाएसु वणन्त-मग्गेसु ॥ ५३५ ॥
बाढं लीढूस-घणत्तणेण गामेइआओं णोचेन्ति ।
इह अहुआसेय-विवण्ण-गोमआ २०००-भूमीओ ॥ ५३६ ॥
एए ते वण-सेरिह-परिमलण-पइण्ण-गोमयामोया ।
धोऊस-रेणु-परिकविस-वारिणो पल्ललुच्छङ्गा ॥ ५३७ ॥

॥ ५३४ ॥ इह सा सकेसरोद्धृत्तकुसुमकिपला करीरवनराजिः रेहइ शोभते निहसद्वियकरभकेसरच्छेयजडिलव्व । करभ उष्ट्रपोतकः ₹करीरपळवभक्षकः । तस्य निघर्षेण च्छित्रास्त्वङ्मात्रेण स्थिता ये केसरास्तैः संजातजटेव ॥

॥ ५६५ ॥ इह विश्राम्यतीव हृदयं फुल्लाकसमीरसुरिभगन्धेषु आपातघटितकमलामोदेषु वनान्तमार्गेषु ॥

॥ ५३६ ॥ इह प्रामसमीपवर्तिन्योऽरण्यसीमौनः अरण्यप्रदेशा प्रामेयिका प्राम्याः स्त्रियो नोचिन्वन्ति आरण्यकाः शुष्कगोमयपिण्डि-३का न गृह्णन्ति यतोऽहुताशेयविवण्णगोमया हुताशनायोग्यविरुद्धवर्ण-गोमयपिण्डकाः । वह्वयज्वलने कारणमाह । बाढं लीद्धसघनस्वेन बा-ढमत्यर्थ लीढः प्राप्तो य ऊषः क्षारस्तस्य घनस्वेन प्राचुर्येण शुष्कगो-६मयपिण्डानामूषेण वेष्टितस्वाद्वहेरप्रवेश इति नोचिन्वन्ति स्त्रियः ॥

॥ ५३७ ॥ एते ते वनमहिषपरिमर्दनप्रकीर्णगोमयामोदाः अव-श्यायधीतरेणुःवे परिकपिशवारयः पल्वलोत्सङ्गाः ॥ सेरिभो महिषः॥

¹MH. ⁰मलन⁰.

प्याओं वाय-धूसर-करीस-कविस-धरणी-सुअन्धाओ ।
रण्ण-त्यलीओं उच्चुत्थ-गोजला देन्ति उक्कण्ठं ॥ ५३८ ॥
सोहन्ति सरस-सुई-णिग्गम-हरियायमाण-मूलाओ ।
इह चिण्ण-विसह-बहिय-रूढ-तणा रण्ण-सीमाओ ॥ ५३९ ॥
इह धाज-लिहिय-देव-त्थलाओं रण्ण-त्थलीओं सूपन्ति ।
आलीयमाण-भासा परिचुत्थं महिस-सत्थाण ॥ ५४० ॥
संतत्थ-विरल-कङ्कन्तरेसु गोमाजणो इह उवेन्ति ।
भय-चिलयण्ण-दिसा-घडिय-वायसं महिस-कङ्कालं ॥ ५४१ ॥

॥ ५३८ ॥ एताः ग्रुष्कधूसरकरीषकिषशघरणीसुगन्धाः अरण्य-स्थल्यः 'उदुषितगोकुलाः प्रोषितगोधना ददस्युस्कण्ठां गोकुलस्मृति-३मुपजनयन्त्यः ॥ वायं ग्रुष्कम् ॥

॥ ५३९ ॥ शोभन्ते सरससूचीनिर्गमहरितायमानमूलाः इह वृपभभक्षित [वर्धित] रूढतृणा अरण्यसीमानः॥ चित्रं चरितं ३भक्षितम् । चित्रविसिहेति पाठे चरितविशिखेत्यादिरर्थः॥

॥ ५४० ॥ इह धातुलिखितदेवस्थलःवादरण्यस्थल्यः सूचयन्ति आस्त्रीयमानभासस्याच पर्युषितं परिवासं महिषसार्थानाम् ॥ भासाः ३पक्षिविशेषा महिषपुरीषोपजीविनः ॥

॥ ५४१ ॥ संत्रस्तिवरलस्थितकङ्कान्तरेषु गोमायवः श्वगाला इह वसैनित भयचलितान्यदिक्संघटितवायसं महिषकङ्कालं महिषक-३लेवरम् ॥ कङ्का गृष्ठाः । किङ्कालं इति सप्तम्यर्थे द्वितीया । महि-

¹MH. उदुविताº. ²MH. कंकांतरासु. ³MH. ºकंकाल इति,

इह रविणो मय-तण्हा-णिहेण णीहार-पण्डरा होन्ति ।
सरसीसु तुलिय-तरलम्बु-बलण-विसमा इव मऊहा ॥ ५४२ ॥
कल्लोल-सिसिर-पवणा सालिलुहेसे दिसाओं मुएन्ति ।
इह उड्डन्त-विहन्नम-धुयम्बु-कण-चुण्ण-मइलाओ ॥ ५४३ ॥
इह कय-फुकार-पडन्त-बालुया-दूसियग्ग-तोयाओ ।
पिहेएहिं कहवि पिज्जन्ति वाउ-वेएहिं सिरयाओ ॥ ५४४ ॥
उम्हाल-तरु-च्छाया गो-रेणु-विइण्ण-मारुय-णिरोहा ।
सायमिह समिहिउण्हा वलन्त-भट्ठाणला गामा ॥ ५४५ ॥

षक्लेवराभ्यन्तरे वसन्तीत्यर्थः । संतुष्टविरलमम्मन्तरेष्विति कचि-त्याठः । सम्यक्त्रुटितत्वेन विरलानि यानि मर्मान्तराणि तेषु । संतु-६ट्टेत्यपि पाठे संतुष्टास्तृप्ताः सन्त इति योजना ॥

॥ ५४२ ॥ इह रवेर्मृगतृष्णानिभेन नीहारपाण्डुरा भवन्ति सरसीषु तुलिततरलाम्बुवलनविषमा इव मयूखाः ॥

॥ ५४३ ॥ कल्लोलशिशिरपवनाः सलिलोहेशान्दिशश्च शीतलाः सूचयन्ति इह उड्डीयमानविहङ्गमधूताम्बुकणचूर्णमलिना इति दिशां ३विशेषणम् ॥ दिशः पवनाश्च जलप्रदेशानिकटान्सूचयन्तीत्पर्थः ॥

॥ ५४४ ॥ इह कृतफूरकारपतद्वालकारूषितामतोयाः पथिकैः कथमपि पीयन्ते वायुवेगैः सह सरितः ॥

॥ ५४५ ॥ अप्मयुक्ततरुच्छाया गोरेणुवितीर्णमारुतिनरोधाः सायमिह समधिकोष्णाः वलद्भाष्ट्रानला यामाः ॥

¹MH. सर्सोध्विति तुष्ठित⁰. ² MH. om. नला.

करि-कर-दण्डामोडण-विसाह-सुसन्त-सरल-तरु-जालं।
एयं तं घूसर-विरल-सर्छई-मेहलं रण्णं।। ५४६ ॥
वोलेइ लया-संकलिय-मुहल-कल्लहं णियत्त-करिणीयं।
इह कुज्जराण मुह-मेत्त-विलय-जूहाहिवं जृहं।। ५४७॥
इह दिण्ण-भूमि-महा परिलूणासण्ण-विडावे-साहग्गा।
सुपन्ति महा-तरुणो गइन्द-जूहाण वीसिमेअं॥ ५४८॥
इह अजवोरु-वराहा अवरोप्पर-सत्तु-सावय-वहाओ।
भिमयव्याओं पविरलं रुरु-(सङ्गवईओं भूमीओ॥ ५४९॥
इह मूल-पविरलेसुं संविग्गय-मुणि-जणावसेसेसु।
संवज्जन्ति विहङ्गा फलेसु नीवार-विडवाण॥ ५५०॥

॥ ५४६ ॥ [किरिकरदण्डामोटनविशाखशुष्यस्सरलतरुजालम्] एतत्तप्द्सरविरलसल्लक्षेमेखलमरण्यम् ॥ सरलतरवा देवदारवः । ३सल्लक्षी कदली ॥

॥ ५४७ ॥ वेत्रैंलतासंकलितस्वेन मुखरो यः कलभस्तस्माँनि-वृत्तकरिणीकम् इह कुझराणां मुखमात्रवलितय्थाधिपं यूथम् ॥ ३करिणी स्त्रीस्वभावाद्भयात्रिवर्तते । यूथाधिपस्तु धैर्यादेव हेलया विलतवदनमात्रेण वीक्षत इति स्वभावः ॥

॥ ५४८ ॥ इह दत्तम् मिमर्दाः परिखनासन्नविटपिशाखाग्राः सूचयन्ति महातरवो गजेन्द्रयूथानां विश्रान्तम् ॥

॥ ५४९ ॥ इह अजवोरुवराहाः परस्परशत्रुश्चापदवधाः अमणी-याः प्रविग्लं कृत्वा रुरुशृङ्गवन्यो भूमयः ॥

[॥ ५५०॥ इह मूलप्रविरलेषु संवर्गितमुनिजनावशेषेषु संप-चन्ते विहङ्गाः फलेषु नीवारविटपानाम् ॥]

¹MH. omits chhâyâ of the first half of the couplet. 3MH. तरहा.

निबिद्ध-लया-जाल-पिणद्ध-सिह्य-तरुसण्ड-पिट्डिड्प्पयणा।
इह तंसं उड्ढेड्रण खं विद्दङ्का वलगान्ति ॥ ५५१ ॥
इह केसरिणो विद्वुणन्ति ताडणुड्ढीण-लप्पय-कडप्पं।
रहस-दलिएइ-मय-सलिल-गरुइयं केसरुप्पङ्कं ॥ ५५२ ॥
प्रहल-मऊराइँ हरन्ति किंपि इह णव-पलास-कविसाइं।
उच्चाय-पल्लुप्पण्ण-पण्डु-भावाईं रण्णाईं ॥ ५५३ ॥
प्रिल्ली-जल-कण-सीयल-पलास-परिवेसिणो इह हरन्ति ।
असलिल-पज्झागय-विरल-किंसुआ पल्लुड्च्छङ्का ॥ ५५४ ॥
तिद्यसाणिल-णिव्यूद-रेणु-णिव्यद्दिय-किंषण-पह-दण्डा ।
वाओलीसुवि जाया इह विरल-रयाओं भूमीओ ॥ ५५५ ॥

॥ ५५१ ॥ निविडलताजालपिनद्धशिखरतरुखण्डमतिहतोस्पतना इह तिर्यगुडुीय सं विहङ्गा विलगन्ति ॥

॥ ५५२ ॥ इह केसरिणो विधुन्वन्ति ताडनोड्डीनपट्रपदकलापं सरैरसदालितेभमदसालिलगुरुकृतं केसरकलापम् ॥

॥ ५५३ ॥ मुखरमयूराणि हरन्ति किमपीह नवपलाशकपिशानि आशुष्कपल्वलक्ष्वादौपन्नपाण्डुरूपाण्यरण्यानि ॥

॥ ५५४ ॥ 'लहरीजलकणशीतपलाशपरिवेशिनः इह हरन्ति हृदयम् असलिलं यत्पल्वलतंट तन्मध्यगता विरलाः किंशुका यत्र ते ३पल्वलोत्सङ्गाः ॥ 'झिल्ली लहरी । परिवेशिनः समीपवासिनः ॥

॥ ५५५ ॥ प्रतिदिवसानिलिनिर्व्यूढरेणुप्रकटितकठिनपथदण्डाः वातालीप्विप वात्यास्विप सतीषु [जाता] इह विरलरजस्का भूमयः ॥ ३तिद्वियसं प्रतिदिवसम् । निर्व्यूढमपसारितम् । पन्थान एव दण्डास्त-दाक्वतित्वात् ॥

इह ज्वसरं वराहाण गलिय-जल-बिन्दु-बद्ध-हरियाओ ।
संकन्त-पङ्क-गारव-बन्धुरिय-तणाओं पयवीओ ॥ ५५६ ॥
एयाओं गाढ-फुडणा पुज्जइऊसिय-भू-दल-कवाला ।
संपीड-विरस-दीहरिय-तलिण-मुत्थाओं भूमीओ ॥ ५५७ ॥
इह हि गय-जूह-णिहं सुएइ अमारुए वणन्तिम्म ।
कर-णीसासुग्गाहिय-मिह-रय-किवसो णहुदेसो ॥ ५५८ ॥
उक्किण्ण-रय-भरोणय-तल-जज्जर-भू-ियस्ट-बिल-विसमा ।
थोउज्जडक-विडवा इमाओं ता उन्दर-थलीओ ॥ ५५९ ॥
इह भूइ-दण्ड-सेसावि णियय-दीहत्तणेण णज्जन्ति ।
पासल्ज-भाव-पज्जत्त-हुयवहा पायव-णिवेसा ॥ ५६० ॥

॥ ५५६ ॥ इह उपसरः सरःसमीपे वराहाणां गलितजलि-न्दुबन्धंहरिताः संक्रान्तपङ्कगौरवबन्धुरिततृणाः पदव्यः ॥ बन्धुरितं ३नक्रीभृतम् ॥

॥ ५५७ ॥ एता गाढं कृत्वा यत्स्फुटनं तेन पुञ्जितान्युच्छ्वसि-तानि च भू [तल]कपालानि यत्र ताः संपीडनेन विरसानि दीर्घकृतानि ३[तिलिनानि] मुस्तानि यत्र ता भूमयः ॥ तिलनं सूक्ष्मम् ॥

॥ ५५८ ॥ इह हि गजयूथनिद्रां सूचयति अमारुते वनान्ते करनिः-श्वासैरुद्वाहितेन उत्क्षितेन महीरजसा किपशो नभउद्देशो गगनप्रदेशः॥

॥ ५५९ ॥ उस्कीर्णरजोभरावनता अत एव तल्जर्जरा या
भूस्तद्भावेन विशीर्णानि बिलानि तैर्विषमाः स्तोकोज्जटार्कविटपा
इमास्ता उन्दुरस्थल्यः ॥ उन्दुरा मूषकास्तैश्र्ल्लनमूलस्वादन्तरान्तरार्कविटपा उज्जटिताः ॥

॥ ५६० ॥ इह मृतिदण्डशेषा अपि निजकदिर्घस्वेन ज्ञायन्ते

इह काला रुग्ग-तरुत्तणेण थलइल्लमन्तरा हरइ । भाएसु उववणाअन्त-बाल-तरु-मण्डलं रण्णं ॥ ५६१ ॥ बङ्घी-वियाण-बहलत्तणेण छाया-णिवेस-सिसिराई । इह अणह-हलिदी-सदलाई गिरि-कच्छ-रण्णाई ॥ ५६२ ॥ तिहयह-णिहस-संपीय-सयल-सीरा असाओंव सहन्ति । परिकढिण-कसिण-दल-बन्धणाओं इहकच्छ-भूमीओ ॥५६३ ॥ इह दीसइ कणय-सिला-मऊह-पुञ्जाहिरिख्जयं रविणो । णिच्छिल्लिय-परिणय-ताल-पिञ्चरं पहिय-पहिबिम्बं ॥ ५६४ ॥

पार्श्वीकृतावस्थानभावेन पर्याप्तहुतवहाः पादपनिवेशाः ॥ हुतवहोऽत्र ३दावाग्निः॥

॥ ५६१ ॥ इह कालवशादुग्णतरुखेन हेतुना स्थलयुक्तं सत् अन्तरान्तरा हरति भागेषु च उपवनायमान [बाल] तरुमण्डलम् अर-३ण्यम् ॥ रुग्णं भग्नम् । इल्लः प्राकृते मस्वर्थीयः ॥

॥ ५६२ ॥ वर्छीवितानबहरुखेन च्छायानिवेशशिशिराणीह अनघहरिद्रापिऔराणि गिरिकच्छारण्यानि ॥

॥ ५६३ ॥ प्रतिदिवसनिघर्षणात्संपीतसकलसीरायसा इव शो-भन्ते परिकठिनकृष्णदलबन्धना इह कच्छभूमयः ॥ सीरं हलं तस्या-३ यसः प्रान्तलग्नः फालो लोहमयः । ²सोऽन्तः किल प्रतिदिनं विलि-रूयमानायां भुवि क्रमेण विगलितः । तत्र स्वभावकृष्णापि भूमिरे-वमुरपेक्ष्यते पीतविगलितफाललोहचूर्णस्वेनेव कृष्णेति ॥

[॥ ५६४ ॥ इह दश्यते कनकशिलामयुखपुङ्जाभिराञ्जतं रवे-श्रिक्ठन्नपरिणततालपिङ्गरं पतितप्रतिबिम्बम् ॥]

¹MH. om. the visarga. ²MH. सोनंत:.

इह वाजध्दुय-धूली-गरुय-कणावडण-छिहिय रयाओ । दीसन्ति विरस्ठ-जल्ल-विन्दु-मुहियाओव्य रत्थाओ ।। ५६५ ॥ इह ता तरु-मूल-किल्ण्ण-कुसुम-दल-दारु-सयल-किल्लाओ । आणील-कविस-फरुसा करीस-सिहिलाओं भूमीओ ॥ ५६६ ॥ इह होन्ति मुहल-सिहिणो पुराण-फल-सवल-कुसुमिय-कलम्बा । फल-कोस-विज्ञण-पत्तल-पलास-सिसिरा वणुहेसा ॥ ५६७ ॥ एए वण-वारण-गण्ड-निहस-मय-गन्धिणो भयं देन्ति । रोसुद्ध-सीह-णह-दिलय-वक्तला पायव-क्त्वन्धा ॥ ५६८ ॥ रय-पुज्ज-रुद्ध-गयणा सहन्ति इह सायमणवसाआओ । पच्छद्ध-पसण्ण-मियङ्क-मण्डला गिम्ह-रयणीओ ॥ ५६९ ॥

॥ ५६५ ॥ इह वातोध्दूतधूलीगुरुककणावैपतनच्छिदितरजस्काः सत्यो दृश्यन्ते विरलजल[बिन्दु]मुद्रिता इव रथ्याः ॥ प्रशिथिलरजोरा-३शौ गुरी धूलिकणे प्रविष्टे सित जलकणाहतस्विमव भातीत्यर्थः ॥

॥ ५६६ ॥ इहैतास्तरुमूळक्किन्नकुसुमफैँळदारुशकळकळिलाः व्याप्ता आनीळकापेशपरुषाः करीषवच्छिथिळा भूमयः ॥

॥ ५६० ॥ इह भवन्ति मुखरशिखिनः पुराणफलशबलकुसुमितकदम्बाः पुराणफलैरितकान्तवर्षसंजातैः फलैः शबला व्याप्ता
३एकस्मिन्प्रदेशे कुसुमिताश्च द्वितीयप्रदेशे फलकोशद्विगुणपत्रलपलाशशिशिरा वनोद्देशाः ॥

[॥ ५६८ ॥ एते वनवारणगण्डनिघर्षमदगन्धा भयं ददित रोषोध्वीसहनस्वद्षितवल्कलाः पादपस्कन्धाः ॥]

॥ ५६९ ॥ रजःपिक्रैरीिक्रयैमाणगगनाः शोभन्ते इह साय-

^{&#}x27;MH.º नाशो for °राशी.

गय-जूहोयरण-विभिष्ण-निश्णि-णिव्वाहय-सिश्ल-दण्हाओ । इह ता बसुयाय-परिष्पवन्त-कमलाओं सरसीओ ॥ ५७० ॥ इह पायव-लग्गिहिय-णिलिणि-दल-च्छेय-कविल-कूलाओ । लूयाविल-कुहिय-दलन्तराओं कासार-भूमीओ ॥ ५७१ ॥ इह मारुय-तंसीकय-दाव-सिहा-सिहर-संवलन्ताई । दिष्पन्ति पढममग्गेण तअणु मूलेण रण्णाई ॥ ५७२ ॥ अग्वान्ति ता णव-द्विय-सिहि-वाय-पिस^ल-वामलूर्ग्मा । इह हेहुव्वाअ-दुमा थलीओं णव-दाव-गन्धाओ ॥ ५७३ ॥

मनवश्याया अवश्यायरहिता गवादिसंचरणोत्थितमहीरजःप्रशमस्वेन १पश्चार्धप्रसन्नमृगाङ्कमण्डला ग्रीष्मरजन्यः॥

॥ ५७० ॥ गजयूथावतरणविभिन्ननिर्वात्तिसिलेख्याः इह ताः शुष्कपरिप्रवमानकमलाः सरस्यः ॥

॥ ५७१ ॥ इह पादपलमस्थितनलिनीदलच्छेदकपिशम्ँलाः । कलिलकुका इति पाठान्तरम् । छताविलस्फुटितदलान्तराः जलाभावे २स्फुटितमृत्तिकाया दलविवरेषु कौलिका जालकान्कुर्वन्ति । कासार-भूमयो नितम्बप्रदेशाः ॥ वर्षासमयजलस्यापहृतलम्रचिहवर्णनमेतत् ॥

॥ ५७२ ॥ इह मारुत व्यश्रीकृतदावशिखाशिखरैः सह संवलमा-नानि संबध्यमानानि दीप्यन्ते प्रथमम् अग्रभागेस्तदनु 'मूलैरैरण्यानि॥

॥ ५७३ ॥ अर्घन्ति शोभन्ते ता नवस्थितशिखिशुष्किपशस्गद-ल्मीकामाः इहाधस्ताच्छुष्कद्रुमाः स्थल्यो नवदावगन्धाः ॥ शिसी १वदिः। वायं वानं शुष्कम् । पे ओवै शोषण इत्यस्य ओदितश्चोति निष्ठा-

¹MH. ⁰जकरवापहर्त⁰. The emendation is mine 2MH. om अर्ण्यानि,

[•] MH. वायवानां शुप्तम् .

^{21 (}Gaŭdavaho.)

इह तोअ-लङ्घणुम्युक-रेणु-दल-सुण्ण-भाव-लहुईओ । तुरिअयरं समिहसरान्ति मारुआ वत्त-वल्लीओ ॥ ५७४ ॥ दीसन्ति तह-परिद्विअ-तण-मण्डल-पण्डरन्तरालाओ । इच्छा-वीसन्त-दवाणलाओं इह रण्ण-भूमीओ ॥ ५७५ ॥ इह पङ्ग-लोलणाविल-पुड-मन्दुम्मिल्ल-लोअणद्धन्तं । सायं विअडयरक्रंव णीइ जूहं वराहाण ॥ ५७६ ॥

नत्वे क्रते वानमिति रूपम् । तस्य अंशो वायमिति । एवम् उव्वायमिति उद्घानप्रकृतिकम् । वामछरो वल्मीकः । यद्यपि स्थलीशब्दः क्रात्रि-६मायामेव साधुस्तथापि इह 'उपचारादकृत्रिमास्वपि प्रयुक्तः ॥

॥ ५०४ ॥ इह तोयेन यल्लङ्घनं वर्षासु प्रक्षालनं तेन मुक्तरेणुदल-त्वाच्छून्यमनावृतमवकौंशस्थानं नभोग्रं यासां तास्त्वरिततरं समभि-३सरन्ति सम्यगभिसारयन्ति मारुताः कर्तारः पर्णवल्लीः पलाशलताः कर्मभूताः ॥ कचिदसत्यपि णिचि प्रयोजकव्यापारः प्रतीयते । दशभि-हेलैः कृषतीतिवत् । तेनेहापि समभिसरन्तित्युक्ते समभिसारयन्तीति ६गम्यते ॥

॥ ५७५ ॥ दृश्यन्ते तथापरिम्थिततृणमण्**र**लपाण्डुरान्तरालाः इच्छाविश्रान्तदवानला [इह] अरण्यभूमयः ॥ तथा परिष्ठितस्वमद-**३**ग्धस्वम् ॥ इच्छाविश्रान्तस्वमध्यस्नोपरतस्वम् ॥

॥ ५७६ ॥ इह पङ्कलोलनाविलपुटमन्दोन्मीललोचनार्धान्तम् सायं विकटतराङ्गमिष निर्याति यूथं वराहाणाम् ॥ विलोचनं गुस्त-इत्राप्त्यर्थं नोदनम् ॥

This is obviously a mistake of the commentator. See Pan. 4-1-42-2MH. नोदमस् What does the word refer to? The word कोअण in the original means 'eye'.

इह रण्ण-गोडलेसुं उण्हाइँवि पिन्थिएहिँ पिज्जिन्त ।
कामं गोरस-पारी-णिवेस-पण्डूईं सिललाईं ॥ ५७७ ॥
इह सिलल-कास-सक्कारि-मूल-पित्ललग्ग-किष्ट्र्य-दलाओ ।
पवणो आयासिय-सारसाओं तरलेइ णिलणीओ ॥ ५७८ ॥
तंसीकय-कण्ठ-समोसरन्त-विहयावलोय-सरसाई ।
इह किंपि पुलिण-परिसिक्कियाई सायं सुहावेन्ति ॥ ५७९ ॥
संगलण-मासलाअन्त-सीयलो विविह-विल्ल-कुसुमाण ।
आमोओ इह संचरइ कोवि सु-सुयन्ध-सुरहीण ॥ ५८० ॥

॥ ५७७ ॥ इहारण्यगोकुलेषु उष्णान्यपि पैथिकैः पीयन्ते पर्याप्तं गोरसपारीनिवेशपाण्डूनि [सलिलानि] ॥ पारी दोहनपात्रविशेषः॥

॥ ५७८ ॥ [इह] सिलेनेनानिलाहतेन काशैश्च तृणविशेषैर्माह-ताभिहतैः शादिति शब्दं याः कुर्वन्ति तच्छीलास्ताश्च ता आक्रष्ट-३मूल [प्रति] लग्नदलाः पवनः आयासितसारसास्तरलयति निलेनीः ॥ सारसाः पक्षिविशेषाः ॥

॥ ५७९ ॥ ज्यश्रीकृतकण्ठसमपसरिद्वहगावलोकनसरसानि इह किमपि पुलिनपरिष्वक्कितानि तटगमनानि सायं सुखयन्ति ॥ तटिवहा-३रिषु मानुषेषु पक्षिणो भयास्परिवर्तितश्रीवया पत्रयन्तस्त्वरन्ते पद्भिः॥

११ ५८० ॥ संघँटनेन मांसलीभवन्यनीभवन्नत एव शीतल आह्यादकृत् विविधपैत्रकुसुमानां संबन्धी आमोद इह संचरति कोि ३सुसुगन्धसुरभीणाम् ॥ सुरिभश्चदस्य सुगन्धपर्यायस्यापि अतिश-यार्थः प्रयोगः । यथा । अहो रमणीया अहो रमणीयेति ॥

¹MH, परिष्विष्कतानि.

करह-पश्री अर-विसमाई इह पहोलिन्ति मालुहाणीण । उच्चत्त-धूसराई दल।ई पेरन्त-कविसाई ॥ ५८१ ॥ इह रेहन्ति च्छाया-णिविद्व-पिह्यावलोइयग्गाओ । ककोल-दालि-कवि-सत्थ-संकुला रण्ण-भूमीओ ॥ ५८२ ॥ इह गोर-विरिहणी-गण्ड-वास-धूसर-पिसङ्ग-वद्वाण । भमइ अवरण्ह-महुरो गन्धो करहाड-कुसुमाण ॥ ५८३ ॥ घोलइ उिल्त-सुरा-मूल-कसाय-जरहो कलम्बाण । एस मिलाणारूण-केसराण दर-सीयलो गन्धो ॥ ५८४ ॥ खञ्जूर-मञ्जरी-पिञ्जराण इह परिमलो पियङ्गूण । रुढारविन्द-मयरन्द- कण-कसाओ परिन्भमइ ॥ ५८५ ॥

॥ ५८१ ॥ करभपदोदरचद्रिषमाणीह प्रघूर्णन्ते मास्रधानीसंज्ञानां लताविशेषाणामुद्रुत्तत्वेन धूसराणि दलानि पर्यन्तकपिशानि ॥

॥ ५८२ ॥ इह शोभन्ते छ।यानिविष्टपथिकावलोकितामाः कङ्को-लदालिवस्किपिलैः किपसार्थैः संकुला अरण्यभूमयः ॥ अत्रानेकपाठाः ३सन्ति । अनयेव दिशा गतार्थाः ॥

॥ ५८३ ॥ इह गौरविरहिणीगण्डपार्श्ववध्दूसरिपश्ड्गपृष्ठानां अमित अपराह्णमधुरो गन्धः [करहाटकुसुमानाम्] । करहाटः कोवि-३दाराख्यस्तरुः ॥

॥ ५८४ ॥ धूर्णते सुरया दोहदार्थं दत्तया आर्दीभवन्ति यानि
मूलानि तैः कषायः श्वाबलः अत एव जरठः प्रगल्भः कदम्बानां
३संबन्धी एष म्लानारुणकेसराणामीषच्छीतलो गन्धः ॥ दर ईषत् ॥

॥ ५८५ ॥ खर्जूरमञ्जरीवित्पञ्जराणां परिपक्रमञ्जरीत्वेन इह

^{&#}x27; MH. घूर्णते. 2 MH. भवति. 8 MH. शेवरू.

मजल-णिविहासु इह मरुवयस्स मुह-पाहलासु वल्लीसु । आससइ सिसिर-लच्छी तारेसु अ कुन्द-कुसुमेसु ॥ ५८६ ॥ इह लोलेइ खण-क्खण-विवण्ण-जव-मझरी-तरङ्गाओ । पवणो संचार-विमूह-मय-विमलिआओं सीमाओ ॥ ५८७ ॥ जरहायन्त-फल्ल्रसास-पविरलायन्त-मझरी-सूया । इह अग्वन्ति जवाणं अग्ग-भवन्तीओं सीमाओ ॥ ५८८ ॥ इह ताओं पुलोस-सुयन्ध-जव-कसायाणणेहिं पिज्जन्ति । फुल्ल-करवीर-पाली-समुज्जला रण्ण-वावीओ ॥ ५८९ ॥

परिमलः शियङ्गूनां रूढारविन्दमकरन्दकणकषायः परिश्रमति ॥ २रूढं जरठम् । अरविन्दं पद्मम् । कषायो मिश्रः ॥

॥ ५८६ ॥ [मुकुलनिविडासु] इह मरुवकस्य सुगन्धपत्रिका-विशेषस्य मुखपाटलासु वल्लीषु आवस्ति शिशिरलक्ष्मीस्तारेषु च ३सुपुष्पितेषु कुन्दकुसुमेषु ॥

॥ १८७ ॥ इह लोलयति कम्पयति क्षणक्षणविवर्णयवमञ्जरी-तरङ्गयुक्ताम्पवनः संचारविम्द्रमृगविमिदतान्सीझः । सीमशब्दः १पुंस्यपि दृष्टः । तदुक्तम् । लिङ्गमसंख्यं लोकप्रमाणस्वादिति ॥

॥ ५८८ ॥ जरठायमानफलस्वेनोपचि[त]यवकोशस्वेनोछ्वासयुक्त'-स्वादुन्नतवास्त्रविरलायमानमञ्जरीश्का इहार्घन्ते यवानामग्रे भवन्स्यो ३ दृष्टिपथमागच्छन्स्यः सीमानः ॥ शुकाः वैकिसारुकाः ॥

॥ ५८९ ॥ इह ताः ष्ठोषसुगन्धयवकषायाननैः पीयन्ते फुछ-करवीरपालीसमुज्ज्वला अरण्यवाप्यः अटवीपुष्करिण्यः ॥ उज्ज्वला ३रक्ताः । करवीरं कणहीरकमिति लोकभाषया प्रसिद्धम् ॥

¹MH. विमक्तितान्. ¹MH. °युत्वा°. ³MH. °स्काः.

इह दाबाणल-धूमाहिओय-पिडबद्ध-मिह-रयाअम्बा।
दिवसिम्मिब होन्ति पओस-राय-महला दिसाहोया॥ ५९०॥
इह विहिडिअ-तन्तु-चुहुप्प-पम्हलाअम्ब-धूसरं पियह।
णारङ्ग-ग•भ-सयलं पिहओ अहरंपिव पियाए॥ ५९१॥
सिसिरम्मि विरल-कुसुमे गाढालिङ्गण-णिहेण अवबाणो।
बाहु-कलहम्मि मिहुणाई वम्महो इह निओएइ॥ ५९२॥
इह तं संचारिय-कञ्चणार-केसर-कसाय-गन्धाण।
उच्छिङ्कलिय-वणाणं सोहग्गं किंपि पवणाण॥ ५९३॥
इह माहवीण कोमल-पलास-दर-कविस-बन्धणाहरणं।
उिमज्जइ जरह-कवोय-कण्ड-महलारुणं मललं॥ ५९४॥

॥ ५९० ॥ इह दावानलधूमाभियोगप्रतिबद्धमहीरजस्त्वेन आ-ताम्रा दिवसेपि भवन्ति प्रदोष[राग]मिलना दिगाभोगाः ॥ अभियोगः ३संबन्धः ॥

॥ ५९१ ॥ [इह] विघटिततन्तुकं यत् औतुष्पं चर्म तेन हेतुना पक्ष्मलं संजातपक्ष्मकिमव तथा आताम्रधूसरं पिवति नारङ्गगर्भशकलं ३पिकः अधरिमव प्रियायाः ॥

[॥ ५९२ ॥ शिशिरे विरलकुसुमे गाढालिङ्गनच्छलेन अप-बाणो गतवाणो बाहुकलहे मिथुनानि मन्मथ इह नियोजयित ॥]

॥ ५९३ ॥ इह तत् संचारितकाञ्चनारकेसरकषायगन्धानाम् उच्छक्क्कलीकृतवनानां सौभाग्यं किमपि पवनानाम् ॥

॥ ५९४ ॥ इह माधवीनां कोमलपलाशदलैंकपिश [बन्धन]वर्त-मानामरणम् उद्भिद्यते विकसति जरठकपोतकण्ठमलिनारुणं मुकु-३लम् ॥ इह अहिरायन्ति कमावमुक-परिकट-विडव-जास्ताइं । हरियारुण-पण्डु-कसाय-विसय-वण्णाइँ रण्णाईं ॥ ५९५ ॥ फल-बन्ध-विरल-हरियायमाण-सहयार-मझरि-मुहाण । साहु महु-वासराणं अकुण्ठ-कल-यण्ठि-कण्डाण ॥ ५९६ ॥ णब-बाण-कोउह्छेण णूणमेमेअ वम्महो मुयइ । सहआर-सरे अविओइणोवि इह ऊसुया जेण ॥ ५९७ ॥ टिविडिकिअ-डिम्भाणं णव-रङ्गय-गञ्च-गरुय-महिलाण । णिकम्प-पामराणं भई गामुसव-दिणाण ॥ ५९८ ॥

॥ ५९५ ॥ इहाभिराजन्ते क्रमावमुक्तप्रस्रद्वविटपजालानि हरि-तारुणपाण्डुकषायाणि च तानि विषमपर्णानि च हरितारुणपाण्डुक-श्वायविषमप्रणीनि [अरण्यानि]॥ वसन्ताषृतुक्रमेण केषांचिद्विटपावस्था-विशेषाणां त्यागः केषांचिदुपादानम् ॥

॥ ५९६ ॥ फलबन्धविरलहरितायम।नसहकारम**अरीकस्वेन** सुँखानां प्रीतिजनकानां साधु चरितं मधुवासराणाम् अकुण्ठकलक-३ण्ठीकण्ठानाम् ॥ कलकण्ठी कोकिला ॥

॥ ५९७ ॥ नवबाणकुत्हलेन नूनमेवमेव न तु विरहिणमेवोहिश्य मन्मथो मुश्चति सहकारशरान् । अवियोगिनोपि इह वसन्ते उत्सुका ३येन यस्मात् ॥

॥ ५९८ ॥ टिविडिक्किआ प्रसाधिता डिम्मा बाला बेषु तेषां नवरङ्गेण कौसुम्भवाससा प्रावृतेन यो गर्वस्तेन गुरुकमहेलानां ३निष्कम्पपामराणां भद्रं श्रेयोस्तु प्रामोध्सवदिनानाम् ॥ विरल-हिय-महुयर-कन्बुराओं इह मझरीओं चूआण।
दर-दङ्ग-मयण-बाणोवमाओं विढवेसु दीसन्ति ॥ ५९९ ॥
इह सोहन्ति दरुम्मिल्ल-किसलयायम्बरन्छि-वत्ताई।
पाविय-पाडेबोहाईव सिसिर-पसुत्ताई रण्णाई ॥ ६०० ॥
इह हि हिलहा-हय-दिबड-सामली-गण्ड-मण्डलानीलं।
फल्लमसअल-परिणामावलम्ब अहिहरइ चूयाण ॥ ६०१ ॥
एण-खुर-खण्डियापण्ड-जश्च-कर्चूर-चुण्णमुण्णमइ।
इह अहिणव-सञ्चण-वेणु-रोयणा-रेणु-रमणीयं॥ ६०२ ॥

॥ ५९९ ॥ विरलस्थितमधुकरकर्बुरा इह मझर्यभ्यतानाम् ईषइग्धमदनबाणीपमा विटपेषु दृश्यन्ते ॥

॥ ६०० ॥ इह वसन्ते शोभन्ते सँगुन्मीलिताः किसलया एव आताम्राण्यक्षिपत्राणि पुटकानि येषु तानि पाप्तप्रतिबोधानीव ३शिशिरप्रसुप्तान्यरण्यानि ॥

॥ ६०१ ॥ इह [हि] हरिद्राविच्छुरितद्रविडसुँन्दरीगण्डमण्ड-लवदानीलं यत्फलम् । कीदृशम् । असकलपरिणामावलन्वितम् । ३ अर्धपक्रमित्यर्थः । अभिहरति चूतानां संवन्धि ॥

॥ ६०२ ॥ एणखुरखण्डितापाण्डुजात्यकर्पूरैंचूर्णम् उन्नमित इह अभिनवसत्रणवेणुरोचनारेणुवद्रमणीयम् ॥ एणा हरिणाः ॥ भेभपाण्डु-३जाध्यम् भेभपाण्डुजातीयम् । बाहुल्येन सत्रणस्य वेणोर्मजा रोचना भवति ॥

¹ So MH, distinctly.

²MS, ⁰जातीयव्यं.

दीहर-हेमन्त-णिसा-णिरन्तरुपण्ण-चाव-वावारो ।
जिय-कक्तो मा इर माहविम्म क्रुसुमाउहो होउ ॥ ६०३ ॥
पछव-सिहाओं इह णिव्वहिन्त दूराहणा महु-सुहिम्म ।
साहा-विभेअ-पाविय-णिअ-रस-सोणाओंव तरूण ॥ ६०४ ॥
इह कहिव समासाइय-नव-सहयार-मयरन्द-विन्दुइआ ।
रूण्टन्ता भमरखेय भमर-मालाहिं पिर्ज्ञान्त ॥ ६०५ ॥
प्णालायङ्किअ-परिणाम-पिसिहिलूसिसय-बन्धणाहोयं ।
रस-गारवेण फलिमिह चूयाण कमोहुरं पहड़ ॥ ६०६ ॥
फल-लम्भ-सुइय-हिम्भा सु-दारु-घर-संणिवेस-रमणिङ्जा ।
प्ए हरन्ति हिययं अजणाइण्णा वण-गगमा ॥ ६०७ ॥

॥ ६०३ ॥ दीघेहेमन्तरात्रिनिरन्तरोत्पत्रचापव्यापारो यः स जि-तलक्ष्यः अमोघवाणो मा किल माधवे वसन्ते कुसुमायुषो मृत्॥

॥ ६०४ ॥ नवपछवशिखा इह निर्वर्तन्ते प्रकटीभवन्ति दूरारुणाः सुष्ठुलोहिता मधुमुखे वसन्ते । उत्प्रेक्ष्यते । किसँछयविभेदप्राप्तनि-३ जरसञ्जोणा इव तरूणाम् ॥ विभिन्नाङ्गस्य किल लोहितलिप्तस्वम् अवलोकितम् ॥

॥ ६०५ ॥ इह कथमपि समासादितनवसहकारमकरन्दिन-दु-विलिप्ताः ऋन्दन्तो अमरा एव अमरमालाभिः पीयन्ते ॥ कथमपीति ३अमरबाहुल्येन दुष्पापत्वं मझरीणां द्योतितम् ॥

॥ ६०६ ॥ नालाकृष्टपरिणामप्रशिथिलोच्छ्वसितवन्थवनधुँरितं रसगौरवेण फलमिह चूतानां ऋमेणाधोमुखं पति ॥

॥ ६०७ ॥ फललाभमुदितिहरमाः सुदारुसंचैयसंनिवेशरमणीयाः 22 (Gaüdavaho.) किंपि दुम-जड़ निरस्तं हिययं घोसावबद्ध-धूमेसु ।
लग्गइ विरस्त-दिय-वायसेसु उव्वत्थ-गामेसु ॥ ६०८ ॥
इह गामागय-धिम्मय-संमिक्जिय-सुण्ण-लिङ्गस्रवसेलं ।
दस्त-गन्धि गहीराणील-कुष्डसुरु-पायवं सण्डं ॥ ६०९ ॥
अवमारुय-सूस्त-णिमिल्ल-पल्लवाउद्धिणो परिसरेसु ।
इह तरुणो सिहर-वहम्मि णवर झङ्कारिणो होन्ति ॥ ६१० ॥

एते हरन्ति हृदयं सुँजनाकीणी वनप्रामाः ॥ अजनाकीणी इति पाठे विरुजना इत्यर्थः ॥

॥ ६०८ ॥ [किमपि] 'उध्द्वस्तःवात् गृहमध्योःपत्नैर्वृक्षैर्जरिषु , विदारितगृहभित्तिषु [घोषावबद्धधूमेषु] [हृदयं] लगति विरलस्थितवा, श्यसेषु 'उध्द्वस्तमामेषु ॥ घोषो गोकुलं तद्धिष्ठितःवेनैव 'अरयुध्द्वस्तस्वेपि हृदयहारित्वकारणम् ॥

, ॥ ६०९ ॥ इह प्रामागतधार्मिकसंमार्जितशून्यलिङ्गम् उपशैलं ्<mark>शैलसभीषम् पतितदृक्षादिदलगन्धयुक्तं गभीरेषत्रीलजलकुण्डम् उरु-३पादपमुत्रततरुकं षण्डं पादपसमृहो हृदयं हरति ॥ धार्मिकस्तपस्वी ॥</mark>

॥ ६१० ॥ अबाँङ्गारुतेन अधोमुखवायुखेन यन्निमीलितम्लपल-बंखं तेनाकुञ्चिनो मूलप्रदेशेषु निश्चलाः । वायुना अनाहतत्वान्मूलानाम्। परिसरेषु सरःसमीपेषु इह तरवः [शिखरपथे केवलं झङ्कारिणो भवन्ति]॥ ते नित्यजलस्निग्धभूमित्वेन अनावृष्ट्यादिना अनुपहता इस्मतिमहान्तः । ततश्च वायुरतिनिविडवनमध्यमलभमानस्तदभिहतः ६ कर्ष्व धावित्वा अधोमुख आगत्य शिखराण्येव कम्पयतीत्यर्थः ॥

¹MS. उद्गत्तवात्. ²MS. उद्गरत⁰. ⁸MS. ⁰द्गसत्वेपि. ⁴MH. seems to have omitted part of the commentary between तरवः and ते, ⁵MH. जन्मवानिस्वायो⁰.

इह भूरि-भिमर-साहा-सारङ्ग-विराविणो विरायिनत ।
आबद्ध-महा-महु-पिण्ड-मण्डला जर-तरु-क्खन्धा ॥ ६११ ॥
परिणाम-सोस-लहुआयमाण-फल-थोय-पाविओसासा ।
इह जाया पढम-समोणयाओं मालूर-साहाओ ॥ ६१२ ॥
सावय-पयवी-भिण्णावसाय-हरिअन्तरा विरायिनत ।
एए पहाय-सरसा वण-त्थली-सहलद्धन्ता ॥ ६१३ ॥
परिसिंडय-वेणु-दल-रङ्ग-पिङ्गलं गल्ड गिरि-अड-दरीसु ।
जलिमणमो मल-हरिय । यमाण-जरहोवल-क्खिकं ॥ ६१४ ॥

॥ ६१**१** ॥ इह मृरिभ्रमरत्वेन शास्त्राभिः सारङ्गविराविणो 'सारङ्गवज्झङ्काररवकारिणो विराजन्ते **संवद्धमहामधुपिण्डमण्ड्रठा** ३³जरतरुस्कन्धाः ॥

॥ ६११ ॥ परिणामेन पाकेन यः शोषस्तेन लघूयमानफ स्वार्वे त्प्राप्तस्तोको च्छ्वासा इह जाताः प्रथमं सम्यगवनता अपक फर्क्सरेण ३ माळरस्य शाखाः॥

॥ ६१३ ॥ श्वापदपदवीभिन्नावश्यायस्वेन हरितान्तरा विरा-जन्ते एते प्रभातसरसा वनस्थलीशाद्धलार्धान्ताः ॥

॥ ६१४ ॥ परिशटितवेणुदलानां संयोगेन यो रङ्गो रङ्गनं तेन पिङ्गलं गलति निःसरति गिरितटदरीभ्यः । अत्र पञ्चम्यथं सप्त-३मी । जलमेतत् मलहरितायमानजरठोपलस्खलितम् ॥ दलतीति पाठे खण्डशो गच्छतीत्यर्थः ॥

^{&#}x27;MH. गवज्झात्कार⁰ ior सारङ्गवज्झङ्कार्⁰. The emendation is mine, ²MH. जरन्नरु⁰ ³MH, शेपस्तेन ⁴MH. ⁰भरेणास्ट्रस्य.

इह सोत्तागम-विहडिय-सिलासु मुणिणो गुहासु णिवसन्ति ।
कासायमुक्वहन्ता पुराण बोरिट-विच्छायं ॥ ६१५ ॥
इह फलइ दुमवईसुं पणओ भमराण कुसुम-पीआण ।
सिद्ध-पिरगहिय-गुहा-गेहासु णियम्ब-मालासु ॥ ६१६ ॥
इह किष्ट्वय-वियड-सिला-वडण-दिय-चुण्ण-रासि-पंसुलिया ।
विसम्रुक्जल-मुहल-तडा घडणा-जोग्गोवला गिरिणो ॥ ६१७ ॥
इह परिसक्विज्जइ किष्ण-कक्षरुकेर-णिसिय-णह-हीरं ।
कुरुविन्द-कन्दरा-मन्दिरेसु मन्दं मइन्देहिं ॥ ६१८ ॥

॥ ६१५ ॥ [इह] स्रोतसामागमनविघटितशिलासु मुनयो गुहासु ं निवसन्ति काषायं किषायेण रक्तं वस्त्रमुद्धहन्तः वैपुराणबदरास्थिवद्धि-३च्छायम् ॥

॥ ६१६ ॥ इह फलि द्धिमवतीषु प्रणयो अमराणां पीतकुसुममकरन्दानां सिद्धपरिगृहीतगुहा [गेहा]सु नितम्बमालासु ॥ प्रणय
३उपनयः । सदा तत्र निवासो अमराणां सफलो भवति सिद्धमाहारम्येन
सर्वदा सर्वेर्तुकुसुमविकासादिति तारपर्यार्थः ॥

॥ ६१० ॥ इह आकृष्टविकटशिलापतनस्थितचूर्णराशिपांसुलिता विषमोज्जवलमुखरदण्डैंवर्षंतनयोग्योपला गिरयः ॥ मुहलदण्ड[वड]ण-३ जोग्गोवला इति पाठेथोयम् । कचित्तु मुहलतला घडणाजोग्गोवला इति । प्रतन्तीमिर्मुखरतटाः । संबन्धयोग्यपाषाणाश्च । पांसुमिश्रत्वेन रचनायो-ग्यत्वात् । आकृष्टत्वं च शिलानां वेगवर्षादिना । विषमोज्ज्बलत्वं तु ६अन्तरान्तराभिन्यक्तशिलान्तरयुक्तपाषाणतया ॥

॥ ६१८ ॥ इह परिष्वक्रयते कठिनकर्करोत्करनिशितनखप्रान्त-

^{&#}x27;MH, काषावेन. 2 MH. ⁰बदारास्थि⁰. 3MH. omits ⁰बड⁰ Is our emendation right? 4MH. ⁰पाषाणश्च. 5MH. क्योत्तराक्षाभिध्यक्ताशिकांतरयुक्त पाषाण-त्या for त अन्तर्। &c. which is a conjectural emendation.

इह दर-खल्लइअ-तडोवलाओं परिविरल-बाल-मीणाओ। फेण-च्छाया-सारोयराओं रेहन्ति सरियाओ।। ६१९॥ अववकल-णीसह-मूल-बन्धुरायन्त-बाल-धव-कुञ्जा। इह बहुलं गाढ-कसाय-सीहुणो गिरि-अड-ग्गामा॥ ६२०॥ इह दियसम्मिवि सिहराबरोह-परिअत्त-रवि-यरुम्मिला। धूमायन्तिव दूरावलोय-महला।गिरि-वणन्ता॥ ६२१॥ चल्ल-णिसण्णुण्णामिय-चिबुअ-यलायामि-तल्लिण-ग्रह-रेहं। सोहइ पसुत्तमिह केसरीण भर-णिग्गय-णहग्गं॥ ६२२॥

त्वात् कुरुविन्दकन्दरामन्दिरेषु मन्दं कृत्वा मृगेन्द्रैः ॥ निशितास्ती-३क्ष्णीकृताः । हीरं प्रान्तम् । कुरुविन्दाः पाषाणमणिविशेषाः ॥

॥ ६१९ ॥ इह ईषरखलतीकृततटोपलाः श्रक्ष्णीकृततटपाषाणाः प्रैंविरलबालमीनाः फेनच्छायाशारोदराः शोभन्ते सरितः ॥

॥ ६२० ॥ अपवरुकलाः अपगतशल्का अत एव निःसहमूला अशक्तमूलावष्टम्भा बन्धुरायमाणा जटाप्रथितस्थितमात्रं स्वह्रपमा-३ चरन्ती बालघवकुञ्जा यत्र ते इह बहुलं गाढकषायसीधवो गिरित-टप्रामाः ॥ सीधु मद्यम् ॥

॥ ६२१ ॥ इह दिवसेपि *शिखरावरोधपरिवृत्तरविकरोत्पीडौं धूमायन्तीव धूममिवोद्वमन्ति दूरावलोकमलिनच्छाया इव गिरिव-३नान्ताः ॥

॥ ६२२ ॥ चरणनिषण्णोन्नमितचिबुकतलायामितनुकमुखरेखं शोभते प्रसुप्तम् इह केसरिणां भरनिर्गतनखाग्रम् ॥ चिबुकं मुखमुण्डा । । ३तिलनं सूक्ष्मम् ॥

^{&#}x27;MH. °सारोदराः °MH. °चरते, The emendation is mine. °MH, °वावाध° for °वरोध, °MH, °यासि° for वाधि° 580 MH.

इह सुइरेण पसम्मइ कण्फाह-परंपरा-पहिक्खिओ । अहिताहिय-कंसुग्गार-झन्झणा-पिटरवाहोओ ॥ ६२३ ॥ इह दीसइ विमलायन्त-मिण-सिला-सण्ड-संधिउज्जोय । परिद्लिय-दाहिभी-कुसुम-दल-सिहायिक्वरं गयणं ॥ ६२४ ॥ इह दूर-हिय-सिहरा वित्थारासण्ण-पायड-नियम्बा । दीसन्ति अग्ग-मइला कमेण मूलुज्जला गिरिणो ॥ ६२५ ॥ इह ताओ खण्डिउच्चाय-पायवालग्ग-विल-कलिलाओ । सबहर्वस्वय-कन्दुहेस-विवर-विसमाओ भूमीओ ॥ ६२६ ॥

॥ ६२३ ॥ इह चिरेण प्रशास्यति कपाटपरंपराप्रतिस्खिलितो गुद्दापरंपराप्रतिबिन्बितः सन् 'अभिताडितकांस्योद्वारेण झणझणाय-रमानः प्रतिरविभोगः उत्सववाद्यप्रतिबिन्बाटोपः ॥

[॥ ६२४ ॥ इह दश्यते विमलायमानमणिशिलाषण्डसंध्युद्-चोतं परिदलितदाडिमीकुसुमदलशिखाताम्रं गगनम् ॥]

॥ ६२५ ॥ [इह] दूरोस्थितशिखरस्वाद्विस्तारासन्नप्रकटनितम्ब-त्वादृश्यन्ते अग्रमिलनाः क्रमेण मूलोज्ज्वलां गिरयः ॥ नैकव्याद्वैतं-३ स्याच तलम् उज्वलनं स्फुटमुपलभ्यते । दूरोन्नतत्वास्मीक्ष्म्याच शृङ्गिण श्यामलाम्युपलभ्यन्त इत्यर्थः ॥

॥ ६२६ ॥ इह ताः खण्डितशुष्कपादपलमाभिर्विक्षिभिः कल-लिता न्याप्ताः संकुलाः शवरोरखातकन्दोद्देशचिवरैर्विषमाः निम्नोन्नता ३भृमयः ॥ उच्चायं शुष्कम् । कन्दा मूलविशेषाः ॥

¹MH. ⁰सन्नति.º sor सन् अभि. ²MH. ⁰मूलोज्ज्वाला⁰. ³MH. नेकट्यादैतं-स्याब्बस्तलमुख्यकनं.

इह वाहेहिँ वराहाण बाण-विहयाणमणुसारिज्जनित । अगगग-समुज्जल-रुहिर-विन्दु-मुहाओं पयवीओ ॥ ६२७ ॥ मणि-वित्थार-परिदिय-वसुहा-पयडाअमाण-पेरन्तो । लिक्द-दल-णाल-परिजडिल-दीहरुहण्ड-पिण्डस्बज्जूरा । प्याओं जलहिणो तह तमाल-णीला वणालीओ ॥ ६२९ ॥ गोसे वियसन्ति मराल-चञ्च-परिचुम्बियाओं सरसीसु । इह कमलिणीओं महुयर-पुलिन्द-विणिवेस-पृक्षीओ ॥ ६३० ॥ एइ इहं जलिणिहमुत्तरेण उय-महिहरे णह-विसारी । सामीरं रयमणुयत्तिकण गन्धो वन-ल्याण ॥ ६३१ ॥

॥ ६२७ ॥ इह व्याधेर्वराहाणां 'बाणविहतानामनुस्रियन्ते अग्रा-प्रसंगुज्ज्वलरुधिरविन्दुमुद्राङ्काः पदव्यः ॥ मुद्रा चिह्नम् ॥

॥ ६२८ ॥ मणिविस्तारपरिष्ठितवसुधाप्रकटायमानपर्यन्तः रुक्ष्यते शेषफणातट इव असौ निर्मलो जलिधः ॥

॥ ६२९ ॥ निबिडदलनालपरिजटिलदीघों हण्डपिण्डसर्जूराः एता जलधेस्तटतमालनीला वनाल्यो वनपङ्क्तयः ॥

[॥ ६३० ॥ गोसे प्रभातकाले विकसन्ति मरारुचञ्चुपरिचुन्बि-ताः सरसीषु इह कमलिन्यो मधुकरपुलिन्दिबिनिवेशपल्यः ॥]

[॥ ६**३१**॥ एति इह जलनिधिम् उत्तरेण उद्दूस्मृही**धरे हिम-**वति नभोविसारी सामीरं समीरसंबन्धि र<u>जः</u> अर्नुदृश्य गन्धो ३वनलतानाम्॥] पाडलिय-भू-रओ णिइसणेण पूर्याण परिमल-कसाओ । किविलिअ-णियंसणो इह जणस्स संज्ञायइ रओहो ॥६३२॥ इह पवण-भिण्ण-ताली-रस-च्छडा-पिच्छिले परिक्खिलया । कहणो महुर-सुयन्धे लिहान्त हत्थे गिरि-यडीसु ॥ ६३३ ॥ रक्कोलिर-परिणय-गन्भ-सार-संभिडण-ग्रुहल-फल-कोसा । इह पवणो णचावेइ णालिएरी-वणालीओ ॥ ६३४ ॥ महलन्दोलिय-ताडी-पल्लब-संवोलिया इह वहन्ति । बन्धण-दळन्त-तणराय-फल-चडकारिणो पवणा ॥ ६३५ ॥ अह केलासो वोलेइ जिम्म हिम-कण-किलामिय-च्छायं । सम्भरिय-मयण-विणिवाय-खेय-विद्वांव सासि-बिम्बं ॥ ६३६ ॥

॥ ६३२ ॥ पाटलितमूरजस्कः परस्परनिघर्षेण पूगानां परिम-लक्षायः कपिलीकृतवस्र इह जनस्य संध्यायते रजञोघः ॥

॥ ६३३ ॥ इह पर्तैनभिन्नतालीरसच्छटापिच्छिलान् परिस्ख-ं लिताः कैपयो मधुरस्रगन्धान् लिहन्ति हस्तान्गिरितटीषु ॥

॥ ६३४ ॥ संचालितपरिणतगर्भसारसंभिँत्नमुखरफलकोशाः इह पवनो नर्तयित नालिकेरीवनालीः ॥ संभेदः आघातः । संभित्र-३मुहलेति पाठे 'संभित्रनमिति देशी आघाते वर्तते ॥

॥ ६३५ ॥ ⁸मुखरान्दोलनशीलसंबेष्ठितताडीपल्लवाः परिवहैन्ति ब-न्धनदलज्ञणराजफलचटस्कारिणः पवनाः ॥ चटस्कारश्चटदिति शब्दः॥

॥ ६३६ ॥ एष कैलासः अतिकामति यस्मिन्हिमकणक्कामितच्छायं स्मृतमदनविनिपातस्वेदविधुरिमव शशिबिम्बम् ॥ हिमहतक्कान्तेति १पाठान्तरम् ॥

^{&#}x27; MH. कपिंजली. ²MH. ⁰पिंच्छले. ³MH कपायो. ⁴ None of our four MSS, have the reading संभेज⁹ in the text. ⁵So MH. Have we to read सीमजामिति or is it. सीमननमिति ? ⁶MH. मुलला.

इह हर-जटाहिसंजमण-गण्डि-णिबिटिय-गलेण वासुइणा।
जण्फुल्ल-फणा-धरिया मुच्चिन्त समीरणुग्गारा ॥ ६३७॥
इह णेह णिसासुवि णिव्वटिन्त आमोय-पेल्लिय-भ्रुयङ्गा।
रणय-च्छिवि-संविलया कटएसु महोसही-विटवा ॥ ६३८॥
इह मणि-यटाण दीसइ उच्चित्तय-बरिह-पिञ्छ-विच्छाओ।
णीहार-पट-परिक्खिलिय-णिग्गमो किरण-विच्छिहो॥ ६३९॥
इह फुरइ पण्डु-भाषो वासागम-भङ्ग-गहिय-सिहराण।
अणवरय-विसक्जिय-विज्जु-हिहर-धाराणव घणाण॥ ६४०॥

॥ ६३७ ॥ इह हरजटाभिसंयमनम्रिन्थिनिगँढितगलेन वासुिकना उत्फुल्लफणाधृता मुच्यन्ते [समीर] गण्डूँषाः ॥ गण्ठिनिविडिय इति ३पाठान्तरम् । मन्थिनिविडितेत्यर्थः । धृता धृता द्वेत्यर्थः । समीरो गण्डूष इव ॥

॥ ६३८॥ इह नैव निशास्विष रात्रिष्विष वैनिर्वर्तन्ते विवेकेन प्रकाशन्ते एतानि रत्नान्येता ओषधय इति । दीपप्रायत्वेनातिसादृश्यात्। ३विषविघातकामोद्भेरितभुजङ्गाः रत्नच्छविसंविष्ठताः कटकेषु महै। ष- धिविटपाः ॥ रत्नानामोषधीनां वैविवेको रात्रावापि न जायत इत्यर्थः ॥

॥ ६३९॥ इह मणिमयतटानां दृश्यते उद्वर्तितवर्हिपिच्छ-बद्विच्छायः नीहारभैरपरिस्खलितनिर्गमः किरणसमूहः ॥ नीहारपडेति ३पाठे नीहारो धूमरिका पट इव ॥

॥ ६४० ॥ इह स्फुरति पाण्डुश्वं वर्षागमभङ्गगृहीतशिखरा-

¹MH. इत्यर्थ: for इवत्यर्थ:. 3MH. निवर्तन्ते.

PMH. विवेकी रात्रावीप न शायते इत्यर्थः

इह सिद्ध-सुन्दरीणं थणाण णव-णह-वयाण निव्बहर । आयम्ब-राइ-लिड्डिय-विइत्त-भुष-वत्त-लायण्णं ॥ ६४१ ॥ इह सुणि-वराण णिक्कम्प-णिश्रम-पिडिबन्ध-संधिआलोशा । झाण-विरमम्मि जायन्ति णवर मिलणा गिरि-गुहाशो ॥६४२॥ इह सुक्क-पञ्चलुम्सुह-पसण्ण-महिसावलोइआ होन्ति । सेख-सिहरन्तरिक्जन्त-रवि-अरा दियस-परिणामा ॥ ६४३ ॥

णाम् अनवरतिसृष्टिविद्युद्धि [रधा] राणामिव घनानाम् ॥ किल प्रहा-१रिनर्गतरुधिरा योद्धारः पाण्डुवर्णा भवन्ति दुर्ग चाश्रयन्ते 'पलाय-तधाराः सन्तः । घना अपि प्रोषितप्रावृषो 'विगतजललोहिता गृहीत-गिरिशिखरदुर्गा गलितविद्युद्धिषरधाराः । गलन्ती विद्युदेवेषां रुधि-६रधारेव । निर्जलीमृतेषु हि घनेषु प्रायो विद्योतेते विद्युत् ॥

॥ ६४**१ ॥** इह सिद्धसुन्दरीणां संबन्धिनां स्तनानां नवमखपदानां *निर्वर्तते आताम्रराजिलाङ्कंनिविचित्रभूर्जपत्रलावण्यम् ॥

॥ ६४२ ॥ इह मुनिवराणां निष्कम्पं कृत्वा यो नियमेन प्रति-बन्धः संवेनिद्रयवृत्तिनिरोधस्तेन नासाग्रस्फुरत्तेजस्त्वात्संधितः प्रसा-३रित आलोको यासु ध्यानविरम एव नवरं केवलं जायन्ते मिलना गिरिगुहाः नैतु ध्यानावस्थायाम् ॥ असंप्रज्ञातयोगदशायां योगिनां तेजोमयप्रकाशैकरूपस्वं भवतीति योगशास्त्रेषु गीयते ॥

॥ ६४३ ॥ इह मुक्तपल्वलोन्मुखप्रसन्नमहिषावलोकिता भवन्ति शैलशिखरान्तरीयमाणरिकसा दिवसपरिणामा दिवसावसानानि ॥ ख्राया-णिन्वाविय-सहलाण भदं दिणावसाणाण ।

णयर-विणिअत्त-गोवी-परिगीय-वणन्त-मग्गाण ॥ ६४४ ॥

इह पल्ली-धृमुन्भेय-धृसारिज्ञन्त-कुल्ल-रमणिज्ञा ।

होन्ति गिरि-यडय-दण्डा णिसागमारम्भ-गम्भीरा ॥ ६४५ ॥

उयअ-च्छविं मुयन्तो पुराण-करि-दन्त-पिङ्गल-मजहो ।

इह सोहइ सिहरासत्त-मण्डलो जामिणी-णाहो ॥ ६४६ ॥

धाराहिसित्त-णव-कन्दलाण इह ता चलन्ति मालाओ ।

जरद-कलविङ्ग-गल-मण्डलाहिणीला जल-हराण ॥ ६४७ ॥

॥ ६४४ ॥ छायानिर्वापितशाङ्वलानां भद्रमस्तु दिनावसानानां नगरविनिष्टत्तगोपीपरिगीतवनान्तमार्गाणाम् ॥ निर्वापितं सुस्तितम् ॥

॥ ६ ४५ ॥ इह पर्छाधूमोद्भेदधूसरीकियमाणकुझरमणीया भवन्ति गिरिकटका एव दण्डा इव रात्र्यागमारम्भवस्संध्यावद्गम्भीरा २रात्र्यागमे वा गम्भीराः सान्धकारतराः ॥ पर्छा गिरिकुटी । कुझो वनगहनम् ॥

॥ ६४६ ॥ उदयच्छविं विर्मुश्चन् विकिरन् पुराणकरिदन्तविष-ङ्गलमयूखः इह शोभते शिखरासक्तमण्डलो यामिनीनाथः ॥ ३शिखरम् इह उदयगिरेरशीत्॥

॥ ६४७ ॥ धाराभिषिक्तनवकन्दलानामिह ता वर्लैन्ति माजाः जरठकलविङ्कालमण्डलवद्भिनीला जलधराणाम् ॥ कलविङ्कश्चटकः ॥ इह सो तरु-अल-वसुआय-सिलल-संभिष्ण-केसरामोओ । परिणय-किष्ण-सुरा-गन्ध-गाढ-महुरो विणिम्महह ॥ ६४८॥ पढमासारे इह तत्त-भू-णिवेसाई वण-कुरक्रेहिं। दर-घडिय-मुहं पिज्जन्ति अग्ग-सिसिराई तोयाई॥ ६४९॥ इह वेल्लन-दुमुन्झिअ-भिष्ण-वओ-अष्ड-कलल-सीअरिणो। वाअन्ति मेह-सीयल-धूलि-लवुत्थिक्षणो पवणा॥ ६५०॥ एए विराय-गोभय-हरियन्तर-बु•बुआ परिवहन्ति। सहल-संदाणिअ-सहर-चित्तला पूर-वित्थारा॥ ६५१॥

॥ ६४८ ॥ इह स तरुतलग्जुष्कसिललसंभिन्नकेसरामोदः परि-णता या किण्वसुरा तद्गन्धवद्गाढमधुरो विनिर्गच्छति प्रसरित ॥ ३ केसरो बकुलः । किण्वः फलवृक्षविशेषः ॥

।। ६४९ ॥ प्रथमासारे आदिवर्षे इह तप्तभूनिवेशानि वनकु-रङ्गैरीषत्तंद्वितमुखं कृत्वा पीयन्ते अप्रशिशिराणि [तोयानि]॥ ३ अधस्तु तप्तभूयोगात्तप्तानि॥

॥ ६५० ॥ इह वेल्लद्द्वमोज्झितभित्रवयोण्डकललशीकरिणो ंवान्ति मेघशीतलधूलिलकोरक्षेपणशीलाः पवनाः ॥ वयांसि पक्षिण-३ स्तेषामण्डानि । कैतरकललमकठिनं गर्भद्रव्यम् ॥

॥ ६५१॥ एते विलीनं विद्वतं यद्गोमयं तेन हरितबुद्धदाः पुँवहन्ति शाद्धवलसंदानितशकरचित्राः पूरविस्तारा वर्षारम्भजलीयाः ।
३ संदानितं बद्धम् । शकरा लघुमरस्याः ॥

¹MH, ⁰त्तद्वदित⁰ ²MH, वान्ति. [®]MH, तस्क्रक्रि[©].
⁴MH, ⁰सत्तानित[©].

इह धारा-विच्छोलिअ-फलिट-णिग्गय-कसाय-गन्धाण । विरल-भगराण घोलइ लच्छी जम्बू-तरू-यल्लाण ॥ ६५२ ॥ उक्कन्दलाण घोलइ इह सेरिह-दलिय-केसर-बणाण । गन्धो उन्बुद्ध-कलम्ब-सीयलो सेल-कहयाण ॥ ६५३ ॥ इह सलिल-किल्लिणाअम्ब-विरस-मालूर-सार-सुरहीण । जलअ-समयम्मि रण्णाणिलाण णिव्वडइ सोहग्गं ॥ ६५४ ॥ णब-धारा-पिडबज्झन्त-रेणु-पिरसामला थली-मग्गा । धूसर-इरिण-खुर-च्छेय-कञ्बुरा इह विरायन्ति ॥ ६५५ ॥ अवमेहाओवि इह मइल-चित्मा होन्ति सोम्म-पवणाओ । सिल्लिल्ध-गयण-दर-णिव्वडन्त-ताराओं रयणीओ ॥ ६५६ ॥

॥ ६५२ ॥ इह नीरघाराप्रक्षालितफलास्थित्वेन निर्गतकषाय-गन्धानां विरस्भमराणां घूर्णते स्मीर्जम्बूतरुतलानाम् ॥ रुक्ष्मीः ३ शोभा । सा व्याकुरुीभवति ¹फलविस्यकास्त्रात् ॥

॥ ६५३ ॥ उद्गतकन्दलानां भुकुलितकन्दलबद्धनानां सैरिभद-लितकेसरवनानां भिहिषतोदवशभग्नकदम्बवनानां गन्धः उद्बद्धकद-३ म्बस्बेन जलबृष्टिसमनन्तरं पुष्पितकदम्बस्बेन शीतलः सुखदायी शैलकटकानां घूर्णते बहलो अमित ॥ मन्दं क्रुस्वेत्यर्थः ॥

॥ ६५४ ॥ इह सिल्लिक्किन्नाताम्र [वि] रसविल्वसारसुरभीणां जल्दसमये अरण्यानिलानां [‡]निर्वर्तते सौमाग्यं सुन्दरस्वम् ॥

॥ ६५५ ॥ नवधाराप्रतिबद्धरेणुःचेन परिश्यामलाः स्थलीमा-र्गाः धूसरहरिणखुरच्छेदकर्बुरा इह विराजन्ते ॥

॥ ६५६ ॥ अपमेघा अपि इह मिलनचिन्द्रका भवन्ति सौम्यप-बनाः 'सिलिलान्धगंगनत्वेन 'ईपन्निर्वर्तमानतारका रजन्यः ॥

³MH. ॰काळचात. ²MH. मुकुलितकंदवधनानां. ॰MH. ॰नोद॰. ॰MH. गिकेवर्षमानः. ॰MH. शक्रेवर्षमानः.

इह सा उम्झदिय-सिन्दुवार-मयरन्द-बन्ध-सुह्याण । सरय-दियसाण वियसइ रुच्छी उग्गन्ध-कमलाण ॥ ६५७॥ इय सयल-दिसा-अह-विअय-मिलिय-महि मण्डलेहिँ सच्चविया । सेणा-भडेहिँ से सुहय-संणिवेसा वणुदेसा ॥ ६५८॥

अविव। ३६

एए विरत्त-सुरचाव-विरस-विरलाहिळक्खिय-च्छाया।
महिस-खुर-च्छेय-विहाविय-प्पहा मणि-यहुदेसा ॥ ६५९ ॥
इच्छा-परियत्त-लया-वियाण-उद्देस-पीडिय-दुमाण।
छाया सिचय अण्णव्व रण्ण-फरुसा उववणाण॥ ६६०॥

॥ ६५७ ॥ इह सा उन्मुद्रितसिन्दुवारमकरन्दबन्धसुभगानां
[शरिइवसानां] विकसति रुक्ष्मीः शोभा [उद्गन्धकमरुनाम्]॥
३ उग्गन्धकरुमाणेति पाठे उन्नतगन्धधान्यविशेषाणामित्यर्थः॥

 १। ६५८ ॥ इति उक्तप्रकारेण 'सकलदिक्तटिवजयामिलितमहीम-ण्डलैः स्वीकृतसकलमण्डलजनैः सस्यीकृता अवलोकिताः सेनामटैः
 ३ से तस्य नृषस्य संबिन्धीमः सुभगसांनिवेशा वनोद्देशाः ॥

॥ ६५९ ॥ एते ^{*}विरक्तः केनाप्युपाधिना मन्दप्रभो यः सुरचाप-स्तद्वद्विरसा विरला अभिलक्षिता छाया कान्तिर्येषां ते महिषखुरच्छे-३ देण्वेव महिषचरणनिष्ठष्टत्वेन विभावितप्रभा मणितटोद्देशाः ॥

 ॥ ६६० ॥ इच्छापरिवृत्तलतावितानोद्देशपीडितद्वमाणां छाया सैव 'अम्येव अरण्यवत्परुषा उपवनानाम् ॥ [उपवनानां] प्रदेशेषु ये १ पतिता उद्वासिता द्वमास्ते यदच्छया 'पुरुषप्रयत्ननैरपेक्ष्येण संजातानां

¹MH. ⁰कमडाणेति. ²MH. ⁰विजित⁰ changed to ⁰विजत⁰ ²MH. विरक्ताः ⁴MH. सेवअववानेवा⁰ for सेव अन्येव अ⁰. ⁵MH. ⁰निरपेश्वेण⁰.

विन्भमवर्षा भिज्जन्तमलय-परिगृह-केसरं जाण ।
ताणंचिय वियलइ इह लयाण फल-पेल्लियं कुसुमं ॥ ६६१ ॥
ओसरिय-सिहर-बन्धा तह-द्विओवत्त-भित्ति-पन्भारा ।
भवणोल्ज्ञा तेच्येय विजल-वावी-णिहा जाया ॥ ६६२ ॥
जाया ताओचिय तह- महम्य- मणि-रासि-सबलिय-क्खम्भा ।
भिर-भ्रयङ्ग-फणा-रयण-मेत्त-विहवाओं वीहीओ ॥ ६६३ ॥
इह इर तंआ पुर-संणिवेस-पिहु-पंसु-रासि-परिबेसं ।
वरिसासु पएस-पयास-खुत्त-मणि-विहुमं णयरं ॥ ६६४ ॥

लतानामवतानेन 'पीडिताः संविलताः सन्तो यद्यपि घनच्छाया-संवृत्तास्तथापि ते अनुपस्कृततलत्वेन अरण्यतक्रवस्परुषच्छायाः ६ संपन्नाः । प्रपादिस्नेहाभावादिति तास्पर्यार्थः ॥

॥ ६६१ ॥ विश्रमवतीनां ललनानां 'भिद्यमानमेव अस्फुटविक-सितं किकावस्थमेव अलकपरिगूढकेसरम् अमृद् यासां किकाव-३ स्थमेव संगवबद्धं कृत्वा त्वरया केशकलापयोजितं तन्मध्य एव च विकासमासाद्य केसरशेषमभूत् 'तासामेव विगलति इह लतानां फल-बन्धप्रेरितं कुसुमम् ॥ उपभोक्तुरभावाल्लतासु 'परिपक्कफलवशप्रेरितं ६ सत् भूमौ पतित । निष्फलमित्यर्थः ॥

॥ ६६२ ॥ अपस्रतशिखरबन्धास्तथास्थितापवृत्तभित्तिप्राग्भारा भवनोत्सङ्गास्त एव विजलवापीनिभा जाताः॥

॥ ६६३ ॥ जातास्ता एव ^{*}तथामहार्घमणिराशिशवितस्तम्आः अमणशीलभुजङ्गफणारतमात्रविभवा वीध्यः ॥

॥ ६६४ ॥ इह किल तदा सुवासपुरकाले पुरसंनिवेशपृथुपांसु-

¹MH, पीढा: ³MH. विद्यमान⁰. ³MH. तासामेनं. ⁴MH. ⁰बस्त्रपे⁰
The emendation is mine. ⁵MH, ⁰शपबित⁰, ⁶MH. सुबस⁰.

णीरेणु-भाव-णिव्वाहिय-सास्त्र-सुर-सयण-तोरण-विहङ्गा ।
दूरेवि पुर-णिवेसा इह आसण्णव्व दीसन्ति ॥ ६६५ ॥
पविलीण-कुसुल-हाण-फरुस-बुस-पंसु-थउहिउदेसा ।
इह भू-दविणण्णेसण-विइण्ण-विवरा घरोवासा ॥ ६६६ ॥
इह काल-रूढ-सीरागमाई जायाई वहल-हरियाई ।
भू-गुण-विसट्ट- मन्दार-बद्ध-गहणाई छेत्ताई ॥ ६६७ ॥

राशिपरिवेषस्वेन वर्षासु प्रदेशेषु 'प्रवेशेषु [प्रकाशमान] क्रुडितमणि-३ विद्वमं नगरमासीत् ॥

॥ ६६५ ॥ नीरेणुभावेन 'जनविहीनत्वाद्रेणुरहितत्वेन 'निर्वृत्ताः प्रकटीभूताः 'शालानां प्राकाराणां देवसदनानां च तथा तोरणानां संबन्धिनो विडङ्का 'विटङ्का विचित्ररचनाविशेषा यत्र ते दूरेपि पुर-विवेशा इह आसन्ना इव दृश्यन्ते ॥

॥ ६६६ ॥ प्रविकीना जलादिना विगलिता ये कुस्लास्तेषां स्थाने परुषबुसानां कुस्लकारणमृतानां [पांस्नां] च थउडौं कूटा- कारा उद्देशा येषु ते इह भूनिहितद्रविणार्थं वितीर्णानि प्रसारीम्तानि विवराणि यत्र ते शृहावकाशा गृहप्रदेशाः ॥

॥ ६६७ ॥ इह [°]कालरूढसीरागमनानि समीभूतहलप्रचाराणि जातानि बहलहरिततृणयुक्तानि भूगुणविकसितमन्दार**बद्धगहनानि** ३ क्षेत्राणि ॥ मन्दारो अर्कः ॥

¹So MH. अलिवहीनत्वात. The emendation is conjectural.

³MH. निर्श्ताः 4MH सालानां. 6MH. विका for विटङ्का. 6MH. 0 वुवानां.

³MH. प्रसारिभूतानि. ³MH. भरावº. अMH. ⁰शीराº.

इह कारहीसु कल्लं उण्णान्तव भूसु सावसायासु ।
आरामन्ति विणिम्मिहिय-कमल-गन्धाओं व दिसाओ ॥६६८॥
साहासु बन्ध-परिसेस-रज्जु-वोच्छेय-विरल-जर-दन्भा ।
दोला-मग्गा उवणिग्गमेसु एए तरु-अलाण ॥ ६६९ ॥
अवसण्ण-पुराण-णरिन्द-कित्तण-हाण-सोण-चुण्णाओ ।
इह जर-भ्रयङ्ग-संभावियाओं पेरन्त-भूमीओ ॥ ६७० ॥
इह निज्जिय-कुन्दोसीर-सार-सहयार-पाडळ-रसाई ।
कमल-करवीर-वावीसु गिम्ह-तोयाई अम्बन्ति ॥ ६७१ ॥

[॥ ६६८ ॥ इह कारमीषु करभनामसुगन्धिद्रव्यावश्वसिबे-निधनीषु कल्यं प्रातःकालं प्रभातकालं स्योदयम् उण्णन्तिव उन्न-३ यन्तीव प्रतीक्षन्त इव भूषु भूमिषु सावसादासु सरसीस्थानीयानिरुद-कगर्तयुक्तासु आरमन्ति तिष्ठन्ति च विनिर्गतकमलगन्धा इव विविधं निष्पस्तकमलगन्धा इव दिशः ॥

६ उड्डसनास्पूर्वे यत्र सरस्य आसंस्तत्र इदानीं केवलं निरुद्कगर्ता भवन्ति । कमलानां स्थाने करमा भवन्ति । सूर्योदयं प्रतीक्षमाणानां स्त्रीणां स्थाने सून्या दिशश्च भवन्तीत्यर्थः ॥]

॥ ६६९ ॥ शाखासु बद्धैंपरिशेषरज्जुब्युच्छेदाविरलजरद्दर्भाः दोलामार्गा उपनिर्गमेषु एते तरुलैतानाम् ॥

॥ ६७० ॥ अवसन्नपुराणनरेन्द्रकीर्तनस्थानशोणचूर्णाः इह जरद्भुजङ्गसंभाविताः पर्यन्तभुमयः शोणं चूर्णम् इष्टकासंबन्धि ॥

[॥ ६७१ ॥ इह निर्जितकुन्दोशीरसारसहकारपाटलरसानि कमलकरवीरवापीषु श्रीष्मतोयानि अर्घन्ते शोभन्ते ॥] 24 (Gaüḍavaho.) इह वियड-मूल-बन्धा घडिय-सिला-संचया परिसरेसु ।
असमत्त-णिवेसिच्चिय जरं गया सुपुरिसारम्भा ॥ ६७२ ॥
दुग्गम-भाव-दिय-णीलि-घडिय-घण्टेसु तोरणग्गेसु ।
इह अज्जवि उद्देसा संभाविय-भूरि-विश्वव्व ॥ ६७३ ॥
आ-सिहर-परिद्विय-भित्ति-संचया गलिय-दारु-पडिबन्धा ।
इह दूमन्तिव अन्भन्तरायवा भवण-वित्यारा ॥ ६७४ ॥
जण-विणिहद्वाअस-कल्लस-हीण-पाहाण-देहली-बन्धा ।
अगरु-दल-लहुय-जर्-दार-दारु-सयला इह णिवेसा ॥ ६७५ ॥

॥ ६७२ ॥ इह विकटमूलबन्धा घटितशिलासंचयाः परिसरेषु
चतुर्हट्टचतुप्पथादिषु असमाप्तसांनिवेशा एव जरां गताः सुपुरुषाणां
 रैवेवकुलमठाद्यारम्भाः ॥

॥ ६७३ ॥ ³दुर्गमभावस्थितस्य अत्युक्तस्य नाले कोटौ घटिता घण्टा येषां तेषु तोरणामेषु सत्सु इह अद्याप्युद्देशाः संभावितम् रि-३ विभवा इव ॥

॥ ६७४ ॥ आशिस्तरपरिष्ठितभित्तिसंचया गलितोपरिगतदारु-प्रतिबन्धा इह दुन्वन्तीव उपतापयन्तीव हृदयम् अभ्यन्तरातपा भव-३ नविस्ताराः॥

॥ ६७५ ॥ जनैर्विनिघृष्टा अपमृदिता आयसाः पत्रबन्धा येषु ते अत एव लोहमलसंसर्गादिना कल्लुषा हीनपापाणदेहलीबन्धा ३ द्वारपदेशनिवशा येषु ते अगुँरुदललघुकजरद्द्वारदारुशकला इह निवेशाः ॥ अगरुद्वारत्वेन अतिसंपद्विद्योतिता ॥

¹MH. देवगमवाद्याº. ²MH. दुगप्रैंं . ³MH. कोटो.

इह विहिहय-पिण्डी-बन्ध-संधि-परिलम्बि-वाल-णिम्मोआ । आयाम-परिद्विय-बङ्क-वियड-लिङ्का थलाहोआ ॥ ६७६ ॥ इह चिश्चिणीण घेतूण कर-यलोलुम्प-पिण्डियं पहिओ । कबलेइ जरद-कलविङ्क-पक्ल-परिकब्बुरं कुंसुमं ॥ ६७७ ॥ दीसन्ति पदम-पीदा णिबिडारुण-लग्ग-पङ्क-लेवाओ । ६७८ ॥ इह विहिहय-भित्ति-च्लेय-णिग्गया जज्जरिद्वाओ ॥ ६७८ ॥ इह लबणुग्गम-परिद्वीण-भित्ति-वलयत्त्रणेण दीसन्ति । अहिअ-बियडाओं पूरण-सम्रुण्णया क्य-कोसीओ ॥ ६७९ ॥ पिणत्तण-दर-परिणाम-भञ्च-परिकसण-मिण-कवालाओ । आहोयं अज्जिब इह कहेन्ति गहिराओं रत्थाओ ॥ ६८० ॥

॥ ६७६ ॥ इह विघटितभित्तिच्छेदिपण्डीबन्धसंधिपरिलम्बिच्या-लनिर्मोकाः आयामपरिष्ठितविकटपङ्कलिङ्गाः स्थलाभोगाः ॥

[॥ ६७७॥ इह चिश्चिनीनां चिश्चानां गृहीस्वा करतलाव कुम्पन-(१) पिण्डितं पाथिकः कवलयति जर ठकलि क्कप्रक्षपिरकर्वुरं कुसुमम्॥ ३ पथिकः साधीयसो भक्ष्यस्याभावाच्चिञ्चानां पुष्पं गृहीस्वा तत् करतले कुप्स्वा पिण्डितं कृत्वा च भक्षयतीत्यर्थः॥]

॥ ६७८ ॥ दृश्यन्ते प्रथमपीठान्निबिडारुणलग्नपङ्गलेखाँः लग्न-निबिडारुणपङ्गलेखाः । कुत इत्यपेक्षायां प्रथमपीठादिति योजनीयम् ३ प्रधानस्य सापेक्षत्वात् । इह विघटितभित्तिच्छेदनिर्गता जर्जरेष्टकाः ॥

 ॥ ६७९ ॥ इह लवणोद्गमपरिहीनभित्तिवलयस्वेन दृश्यन्ते अधिक-विकटाः पूरणेन च समुन्नताः कृपानां कोश्यो नाल्यः ॥ पुराणभित्तिषु
 ३ लबनिकोस्पद्यते तया च भित्तयः क्षीयन्त इति प्रसिद्धमार्यावर्ते सर्वत्र ॥

|| ६८० || पीनत्वेन ईषत्परिणामेन च मनाग्विकारेण तथा

¹MH. ⁰णाभेनेव for ⁰णामेन च.

इह कालेण समीकय-तलाय-सुरमिन्दराओं दीसन्ति । दर-णिण्णुण्णअ-संठाण-मेत्त-विसमाओं भूमीओ ॥६८१॥ घर-गोलय-दारोसिरय-मृल-पिडबद्ध-चुण्ण-रेहाओ । एयाओं पाडलावण्ड-कुप्परा जुण्ण-भित्तीओ ॥ ६८२ ॥ इह गम्भीराअन्तिव आहियालोयाईं जालय-विहङ्गा । छायासुवि दर-पाविय-खम्भ-च्छायाईं भवणाईं ॥ ६८३ ॥ दियसेवि भूअ-संभावणाऍ उक्कण्टयन्ति अङ्गाईं । णीसहाओंवि इह झत्ति घडिय-सहाओं वडहीओ ॥ ६८४ ॥ इह दूमन्तिव फल-पत्त-लोह-पविरिक्क-ताल-खन्जूरा । अवलोह-पलोट-जरारहट-दण्डा घरोवासा ॥ ६८५ ॥

ईषद्भञ्जेन ईषरपरिकृष्टमणिकपालस्वेन च आभोगमिह अद्यापि कथ-३ यन्ति सूचयन्ति नगर्या गम्भीरा रथ्याः ॥

॥ ६८१ ॥ इह कालेन समीक्वततटाकसुरमन्दिरा दृश्यन्ते ईपित्रिन्नोन्नतसंस्थानमात्रविषमा भूमयः ॥

॥ ६८२ ॥ गृहघोलंकप्रचाँरापसृतमूलप्रतिबद्धचूर्णरेखाः एताः 'पाटलापाण्डुकर्परा जीर्णभित्तयः ॥ घरघूलँको मूषकादिः ॥

॥ ६८३ ॥ इह गम्भीरायन्त इव अधिकालोकान्यपि सन्ति । कुतोधिकालोकस्वम् जालकविभङ्गात् भग्नवातायनस्वेन महाछि-३ द्रस्वात् । छायास्वपि ईषस्प्राप्तस्तम्भच्छायानि भवनानि ॥ 'आलोक-च्छुरितायां भित्तिच्छायायां स्तम्भादिच्छायान्तरम् अनुभवसिद्धम् । गाम्भीर्यप्रतितिश्च 'उक्तस्वस्त्येव ॥

॥ ६८४ ॥ दिवसेपि भ्तसंभावनया उरकण्टकयन्त्यक्कानि निःश-ब्दा अपि इह झगिति घटितशब्दा वलभ्यो भयवशाङ्गान्ति ॥ ॥ ६८५ ॥ इह दुन्वन्तीव फलपत्रलोभप्रविरिक्तबौलसर्जूराः

¹MH. पाटलपाण्डु°. ²MH. आलोकाखुरितायां. 8MH. १स्वरूपेष,

चिण्होवल्रक्तिया विहुआरम्भोहुर-णरिन्द-दीसन्ता । इह अज्जवि सन्ति महा-णिहाण-मग्गा परिसरेसु ॥ ६८६ ॥ अघडन्त-धृम-रय-णिग्गमाओं पल्हत्थ-भवण-विरस्राओ । इह होन्ति गाढ-तिामिरा चिरेण रयणीसु रत्याओ ॥ ६८७ ॥ इह तस्स चिरं सेवागएहिं विहडिय-समिद्धि-बन्धेहिं। णिय णयर-संणिवेसा वेरि-णरिन्देहिं स**ऋविया ॥ ६८८ ॥**

किंच जायं। ६

पेच्छह लद्ध-च्छायं इमीऍ पहिवण्ण-दप्पणं वयणं । कमलेव सम्रह-रविबिम्ब-चुम्बियं फ़रइ णलिणीए ॥ ६८९ ॥

^¹अपगतलोहपर्यस्तजरद्रघट्टदण्डा गृहावकाशाः ॥ लोभप्रविरिक्ताः ३ प्रकर्षेण विशेषेण रिक्ताः शून्या नीरक्षत्वेन फलपत्राभावेन कृतप्रयो-जनशून्यस्वात् ॥

॥ ६८६ ॥ चिक्रमात्रेणोपलक्षिता विधुरारैम्भैर्मन्दोस्साहैर्रुज्जया ओहुरैरबंबङ्खर्नरेन्द्रैस्तरस्वामिभिर्दश्यमाना इह अद्यापि सन्ति महा-३ निधानमार्गाः परिसरेष प्रदेशेषु ॥

॥ ६८७ ॥ अधटमानधूमरजोनिर्गमाः पर्यस्तभवनश्वेन विरला इह भवन्ति गाढतिमिराश्चिरेण रजनीपु रथ्याः ॥ उज्जटत्वाद्धमर-३ जसोर्न निर्ममः प्रदीपाधभावेन च रजनीषु गाढतिमिरस्वम् । चिरे-णेति चिरमित्यर्थः ॥

॥ ६८८ ॥ इति तस्य गृहीतसेवैविघटितसमृद्धिवन्धैर्निजनगर-संनिवेशा वैरिनरेन्द्रैरवलोकिताः ॥ कुलकम् ॥

॥ ६८९ ॥ अथ विजयिनां सेनाभटानां वर्षासु विश्रान्तये

³MH. ⁰लज्जयाबहुरै. ³MH.अघडंतश्म. ¹MH जरदरहट्ट.

⁴MH. ⁰रजसो न. The emendation is mine.

उञ्बह्द दइय-गिहयाहरोट्ट-श्चिज्जन्त-रोस-पिटरायं ।
पाणोसरन्त-मइरंव फलिह-चसयं इमा वयणं ॥ ६९० ॥
कष्ठोसरिएक-थणावसच-पिय-बाहु-घोल्ठिर-करग्गा ।
सोहद्द इमा पयत्तिय-तुम्बी-बीणा-विणोयव्व ॥ ६९१ ॥
दइय-गिहयालयावल्ठि-कल्लिय-नहालं मुहं इमा वहद्द ।
बहुल्ल-निसा दर-हीरन्त-पटम-कल्लिमन्दु-बिम्बंब ॥ ६९२ ॥
वयण-णयण-प्पहा-णिज्जियाण णूणं इमीऍ एयाण ।
सम-दुक्खाणव जाओ समागमो चन्द-हरिणाण ॥ ६९३ ॥

नायिकाक्रीडां पञ्चककुलकेनाह ॥ प्रेक्षध्वं लब्घोरसैंहं लब्धच्छायं ३ वा अस्याः प्रतिपन्नदर्पणं वदनं कमलिमव संमुखरविविम्बचुम्बितं स्फुरति नलिन्याः॥

॥ ६९०॥ उद्घहति दियतगृहीताधरौष्ठस्वेन क्षीयमाणरोषप्रति-रागं पानापसरन्मदिरामिव स्फटिकचषकमेषा वदनम् ॥

॥ ६९१ ॥ 'कण्ठापस्रतैकस्तना [व] सक्तप्रियबाहुघूर्णनशिलक-रात्रा शोभते एषा प्रवर्तिततुम्बीबीणा[वि]नोदेव । 'मधुररहस्यरब-३ योगात् ॥ तुम्बीबीणा 'अलाबुबीणा ॥

[॥ ६९२ ॥ दियतगृहीतालकाविलकिलितललाटं मुलम् एषा काचित् वहित बहुलपक्षिनिशा कृष्णपक्षसंबिन्धिनी रात्रिः किंचिद्यथा ३ तथा हियमाणा हसन्ती प्रथमकला यस्य तद् इन्दुबिम्बिमेव ॥]

॥ ६९३ ॥ वदननयनप्रमानिर्जितयोः [नूनमस्या एतयोः]सम-दुःखयोर्जातः समागमश्चन्द्रहरिणयोः ॥ निर्जिताभ्यां चन्द्रहरिणाभ्यां ३ समदुःखाभ्यां मन्त्रयिश्वा बलवति 'शत्रावनुप्रवेश आश्रित इत्यर्थः॥

^{&#}x27;MH. काठोप'. 2MH. ⁰वर'. 3MH. ⁰यलावु⁰. MH. ⁰प्रदेश.

इय ओआरिय-चावम्मि जिम्म पाऊस-विलसियव्वेसु । णिव्वण्णेइ परियणो सेणा-ललणाण लीलाओ ॥ ६९४ ॥ कि च । ४३

जस्स पहार-धुआणण-रिज-गय-गण्डत्यलुच्छल्रन्ताण ।
तियस-परिम्रुक-कुसुमेसु घडइ पणओ महु-यराण ॥ ६९५ ॥
तस्स मगहाहिवइणो इमाण रमणीण विहसिजज्जोया ।
तह बहल-जस-च्छवि-पेल्लियव्व ण णरिन्द दीसन्ति ॥६९६॥
एयाण फुरिय-सेवा-चामर-पम्ह-पडिमेसु दीसन्ति ।
अन्तो भय-पीयाओव्व बाह-धारा कवोलेसु ॥ ६९७ ॥

॥ ६९४ ॥ इत्यवतारितचापे यस्मिन्यशोवर्मणि प्रावृद्धिवलसि-तन्येषु निर्वर्णयति परिजनः सेनाललनानां लीलाः॥ स विराजते ३ जगतीति शेषः॥ कुलकम्॥

॥ ६ ५ ॥ अथ विजयिनः कन्यकुञ्जप्राप्तस्य [यशोवर्मणो] यशोवर्णनं बन्दिकर्तृकम् अवान्तरयुगलकादियुतेन चतुर्विशतिकु
 लकेनाह् ॥ तत्र जस्सेत्यादि युगलकम् । यस्य प्रहारधुताननिरपुग जगण्डस्थलोच्छलतां त्रिदश [पिरे] मुक्तकुसुमेषु घटते संपद्यते
 प्रणयो मधुपानप्रार्थना मधुकराणाम्

॥ ६९६ ॥ तस्य मगधाधिपतेः संबन्धिनीनामेतासां रमणीनां विहसितोद्योतास्तव बहलयश्रश्र्विपेरिता इव नरेन्द्र न दृश्यन्ते ॥

॥ ६९७ ॥ एतासां शत्रुसुन्दरीणां स्फुरिता विसारिताः सेवार्थे ये चामरास्तेषां यानि पक्ष्माणि शुक्कसूक्ष्मवालास्तस्पतिबिम्बयुक्तेषु ३ सस्सु दृश्यन्ते अन्तर्भयपीता इव बाष्पधाराः कपोलेषु ॥

⁷MH. रमणीयां.

धुय-मय-पङ्क-कणुक्कर-णिहेण जाणं कवोल-कुहराहि । कुम्भ-द्विय-मुत्ता-किरण-पेल्लियं णीइ तिमिरंव ॥ ६९८ ॥ ते तुज्झ जय-गइन्दा णरिन्द विद्विय-वेरि-वग्गस्स । णवर गिरि-कडय-पडिपेल्लणेण तेयं विणोयन्ति ॥ ६९९ ॥

अह वा।

टङ्क-मुहाहय-किष्णिटि-मुक-धूम-च्छलेण उच्चमइ । तिह्यस-पहा-परिपीय-तिमिर-पडलंब कर-जालं ॥ ७०० ॥

॥ ६९८ ॥ अथ युगलकम् । ¹धुतमदपङ्ककणोस्करनिभेन येषां कपोलकुम्भकुहरात् कुम्भस्थितमुक्तानिकरैंप्रेरितं निर्याति तिमिरमिव

॥ ६९९ ॥ ते तव जयगजेन्द्रा हे नरेन्द्र विद्रावितवैरिवर्गस्य केवलं गिरिकटकपैरिप्रेरणेन तेजो वलं विनोदयन्ति अप्रतिपक्षान्तरा-३ भावात् ॥

॥ ७०० ॥ अथ पञ्चभिरवान्तरकुलकम् । टङ्कमुखाहतकठिनास्थिमुक्तधूमच्छलेन उद्वमित प्रतिदिवसप्रभापरिपीततिमिरपटलिमव

र करजालं कर्नृ ॥ टङ्क आयसस्तक्षकप्रहरणिवशेषः । करजालं रिवकरिनकरः । अत्र यस्य दिवसनाथस्येश्यर्वाग्द्रष्टन्यम् । इय सोवीति
बाक्यसमाप्तिगाथायां तच्छब्दात् । अत्राख्यायिका । अवर्चा नाम

द रवेर्वछभा भर्तुस्तेजः सोदुमशक्ता सती ततोपससार दूरम् । ततो
भगवान् भानुस्तदनुरक्तः क्रित्वतेजोतिशयनिवारणाय टङ्कमादाय
स्वशरीरं ततक्ष । सायस्थात्र गाथाचतुष्टयेन विणिता ॥

^{&#}x27;MH. धूत0. 2MH. दयं for बर्ख which is my emendation.

^{*}MH. ⁰पक्षांतरभावात. ⁸ MH. स्वताोतिशय⁰

वोलिन्त णिय-पमाणाणुरूय-पिडवद्ध-वासर-क्लण्डा ।
टक्क-च्छे ओच्छिलिया सरीर-सयलाण संघाया ॥ ७०१ ॥
दीसइ घडणुम्मिल्लन्त-विमल-दसण-प्पहा-पिरिक्ल्विचं ।
तिष्यसिन्दु-पवेसावलम्ग-जोण्हंव ग्रुह-विम्बं ॥ ७०२ ॥
वियलिन्त कय-रणकार-टक्क-वोच्छिण्ण-काय-णिव्विडया ।
दिण्ण-सुहं आसुर-संगर-द्विया पहरण-च्छेया ॥ ७०३ ॥
इय सोवि तिद्व-घडणा-विडणुज्जल-मण्डलो दियस-णाहो ।
तुज्झ प्याष-च्छायं परिष्फुरन्तो ण पूरेइ ॥ ७०४ ॥

॥ ७०१ ॥ अतिकामन्ति पतन्ति विकर्तिताः सन्तो निजप्रमाणा-नुरूपप्रतिबद्धवासरखण्डाः । प्रतिबन्धो वासरखण्डानाम् अनन्ततेजः-३ 'स्कन्धापादानम् । टङ्कच्छेदेभ्य उच्छलिताः शरीरशकलानां संघाताः॥

॥ ७०२ ॥ दृश्यते घटनेन 'तक्षणेन उन्मीलन्त्यो विकसन्त्यो या विमला दृशनप्रभास्ताभिः 'परिक्षिप्तं संविततं प्रतिदिवसेन्दुप्रवेशा-३ वलमज्योक्षामिव' मुखबिम्बम् ॥ प्रतिदिनं क्रमेण चन्द्रकलाः सूर्यः पिबतीति प्रसिद्धम् ॥

॥ ७०३ ॥ विगलन्ति कृतरणस्कारटङ्कन्युच्छिन्नकायानिष्पैतिता वत्तसुखौ आसुरसंगरस्थिताः प्रहरणच्छेदाः ॥ छिद्यन्त इति च्छेदाः ३ खण्डाः काण्डादीनां नष्टशस्यानीत्यर्थः ॥

॥ ७०४ ॥ इति सोपि त्वष्टुः प्रजापतेर्घटनया द्विगुणोज्ज्वलम-ण्डलो दिवसनाथः तव प्रतापच्छायां परिस्फुरन् न पूरयित ॥ कामाका-३ न्त्या योतिनिषिद्धं स्वदेहे विकर्तनं चकार स कथं विचार्यमाणस्त्वजु-ल्यतया स्फुरतीत्यर्थः । अवान्तरकुलकम् । आदितः ॥ १० ॥

¹MH. व्यादनम् . ²MH. तत्क्षणेन. ३MH. विश्वं. ⁴MH. व्योत्क्षाानिव⁰. ³MH. दकामुखा.

तुह दूराविज्ञय-सेहराछि-वलएहिं कीरइ क्णामो । ओहुर-णडाल-वियलन्त-भिडिंड-भेक्नेहिंव परेहिं ॥ ७०५ ॥ सचं तुमिम्म दिन्ने ण सन्ति तुम्हारिसित्त पिडहाइ । णवर तुह दंसणंचिय ठवेइ कालस्स माहप्पं ॥ ७०६ ॥ विसमत्तणंपि विहिणो ण तवेइ तुमिम्म णाह सम्भिरए । आसण्ण-पाउसो पञ्चवेइ गिम्होवि वण-राइं ॥ ७०७ ॥ जाण णियचेय गुणा किं भण्णउ ताण णिग्गुणा जोवि । तेवि गुणे तुह अवलम्ब ऊण गुणिणोव्च णन्दन्ति ॥ ७०८ ॥

॥ ७०५ ॥ तव दूरावर्जितशेखरालिवलयैः कियते प्रणामः अवाङ्मुखललाटविगलद्भुकुटिमङ्गैरिव परैः ॥ प्रणामं कुर्वतां शत्रुणां ३ विगलन्मुकुटकुसुममधुकरावली गलद्भुकुटिस्वेन किएता । आवर्जिताः विणिताः । वशीकृतस्य च भयाद्भिगलिता मुकुटिः ॥

॥ ७०६ ॥ सस्यं स्विय दृष्टे सित न सिन्त स्वादृशा इति प्रतिभाति । केवलं तव दर्शनमेव स्थापयित कालस्य माहारम्यम् ॥ ये माहारम्ये प्रसिद्धाः कालप्रभृतयस्ते तव प्रसादादेव माहारम्येन ज्ञायन्ते । कृतार्थायं कालादिर्यत्र यशोवर्ममहामिणरभ्यादित इति संप्रस्ययात् ॥

॥ ७०७ ॥ विषमस्वमिष विधेन तापयति न दुःखयति त्वयि नाथ संस्मृते । आसन्नप्रार्ट्टैषं पछवयति संजातपछवां करोति प्रीष्मोषि ३ स्वभावसंतापकोषि वनराजिं यतः ॥ इस्यर्थान्तरस्यासः । स्वरसांनिधा विगुणोषि विधिर्देवाच्यो नाधर्मकृतां विषदं कर्तुं स [मर्थ] इस्यर्थः ॥

॥ ७०८ ॥ येषां निजा एव गुणाः सन्ति ते तावत् त्वद्वणैस्तु-प्यन्तीस्यत्र किं भण्यतां तेषाम् । निर्गुणा येपि तेपिं गुणांस्तवाव-

¹MH. om. the visarga after ता, 'So MH. अMH. ति.

संणिज्ह्रेणंव सिरीऍ तुज्झ दाहिण-भ्रुयावलम्वाए ।
अणवरयमणिहियमेस कणय-वरिसं करो म्रुयइ ॥ ७०९ ॥
साहीण-मुह-सहस्सो किं व ण ता वासुई पसंसेइ ।
जइ तरइ चिन्तिजमल्लं गुणे तु एकेण हियएण ॥ ७१० ॥
विहिणा जाण णढालेसु विलिहियं किंपि विसम-परिणामं ।
ते तुज्झ पाय-वहण-च्छलेण वसुहाहिव फुसन्ति ॥ ७११ ॥
अहिसारणिम्म तं रिज-सिरीऍ णिसियासि-घडिय-पिडिबिम्बो ।
णीलंसुअ-संवी ओव्व सहिस सहसाहव-णिसीहे ॥ ७१२ ॥

३ लम्ब्य उपजीव्य गुणिन इव नन्दन्ति ॥ चन्द्र इव सर्वाह्मादी स्विम-स्यर्थः ॥

॥ ७०९ ॥ 'सांनिध्येनेव श्रियस्तव दक्षिणभुजावलम्बायाः अन-वरतम् अनिष्ठितं कृत्वा एष कनकवर्षं करो मुञ्जति ॥ स्वबाह्रपार्जि-३ ताम् अपृष्ठातां श्रियमविरतं गुणिभ्यो वितरसीत्यर्थः ॥

॥ ७१० ॥ स्वाधीनमुखसहस्रः किं वा न तावद्वासुिकः पशंसती यदि तरित पारं प्राप्तुं समर्थो भवित चिन्तियतुम् अलं धुणांस्तव एके
 १ हृदयेन ॥ मनःसहकृतानामेव बास्रेन्द्रियाणां निजकार्यव्यापारात्वागिनिद्रयसहस्रयुतोपि वासुिकिर्निखलांस्तव गुणान् स्तोतुं न शक्त इत्यर्थः ॥

॥ ७११ ॥ विधिना येषां ललाटेषु विलिखितं किमपि विषम-कर्मपरिणामजातं ते तव पादपतनच्छलेन हे बसुधाधिप 'पुंसयन्ति ३ 'उत्पुंसयन्ति अपसारयन्ति ॥

[॥ ७१२ ॥ अभिसारणे अभिसारणकाले त्वं रिपुश्रियाः निशिता-

¹MH. ºढंबोपº, ²MH, सांनिध्येनैव, ³MH. गुणास्तº. ⁴MH, पंसित and उत्पृंसीत.

सामण्णाइँनि णामक्तराइँ ठिवयाईँ तइ विवेयिम् । कित्तण-मेत्तेणिन जेण फुरिस तं णवर हिययिम्म ॥ ७१३ ॥ तुइ धारा-लग्ग-समोसरन्त-करि-मोत्तियत्तणा खग्गो । आढत्तोवल-विरसम्बु-वाइ-लीलं विडम्बेइं ॥ ७१४ ॥ अणुराओत्ति परियणो कोय-हुयास-पइ-ति पिडिवक्ता । आणा-पयाण मुद्दासु तुज्झ विन्दन्ति सिन्द्रं ॥ ७१५ ॥

सिंघटितप्रतिबिम्बः नीलांशुकसंवीत इव परिहितनीलवर्णाम्बर इव ३ शोभसे सहसा झटिति आहवनिशीथे संगररूपिण्यां रजन्याम् ॥]

[॥ ७१३ ॥ सामान्यान्यपि नामाक्षराणि यशोवर्मा इत्येतानि स्थापितानि तव विवेके विवेकेनेव । विवेकं कृत्वेवेत्यर्थः । कीर्तनमा-३ त्रेणापि येन यस्मात्कारणात् स्फुरिस आविर्भविस त्वं केवलं हृद्ये ॥ यद्यपि नामकरणसमये नासीदन्वर्थकनामविवेकस्तथापि यस्मात्त्वया तन्नाम अन्वर्थकं कृतम् अतः कारणात् नामकरणसमय एव कृतः स ६ विवेक इति भातीति यावत् । शञ्वादिभीतानां जनानाम् अस्ति त्राता यशोवर्मी मा भेषीरिति तव नामानि कीर्तिते सित त्वन्नामकीर्तनरूपं यशः कवचवदभयकारि भवति । अतः यस्य यशो भीतानां वर्मे-९ त्यन्वर्थकं तव यशोवर्मिति नाम । इति भावः ॥]

[॥ ७१४ ॥ तव धारालग्रसमपसरस्करिमौक्तिकस्वात् खड्गः आरब्धोपलवर्षाम्बुवाहलीलां विडम्बयति ॥]

[॥ ७१५ ॥ अनुराग इति परिजनः कोपहुताशप्रमेति प्रति-पक्षाः आज्ञापदानां मुद्रासु तव विन्दन्ति लभन्ते सिन्दूरम् ॥

परिजनं प्रति शत्रुजनं प्रति च प्रेषितेषु तवाज्ञापत्रेषु यः सिन्दूरः

वामेयर-भ्रुय-भवणा कह णु सिरी वसं तुज्झ स्मगम्मि ।

ग्रुणियं दीसंइ इह संवियाएँ से तिम्म पिटिबिम्बो ॥ ७१६ ॥
निव तह लोयस्स गुणा णिय-उक्करिसेण पायद्वा होन्ति ।
तुह संमाणम्यविया वच्चन्ति जहा पहु पिसाद्धें ॥ ७१७ ॥
ण हु पढमंचिय पय-वीढ-घिडय-मज्लीहिं कारिओ तिस ।
भिज्डी-भङ्गायासं अवराह-भएणव रिक्किं ॥ ७१८ ॥
तुह पहु सवस्त-सीमन्तिणीण अच्छिन्न-बाह-धाराहि ।
दीसन्ति समूलाओव लोला लम्बालय-लयाओ ॥ ७१९ ॥

स्वभावेनैय ताम्रवर्णः स तव परिजनः अनुरागदिशित्वेन ताम्रवर्ण इति ३ मन्यते तव शत्रुजनस्तु कोपहुताशप्रभया ताम्र इति । इत्यर्थः ॥]

[॥, ७१६ ॥ वामेतरभुजभवनात् कथं नु श्रीर्वसतु तव खड्गे। ज्ञातं कशं वसतीति । दृश्यते इह भुजे संस्थिताया अस्यास्तस्मिन् ३ खड्गे प्रतिविम्बः ॥]

[॥ १७ ॥ नैव तथा लोकस्य गुणा निजोस्कर्षेण प्रकटा भव-नित तव संमानार्धीकृतास्त्वस्कृतसंमानेन संभाविताः सन्तो व्रजन्ति ३ गच्छन्ति यथा हे प्रभो प्रसिद्धिम् ॥]

[॥ ७१८॥ न खल्ल प्रथमम् एव पद्पीठघटितमौलिभिः कारि-तस्त्वमसि भ्रुकुटीभङ्गायासम् अपराधभयेनेव रिपुभिः॥]

[॥ ७१९ ॥ तब हे प्रभो सपत्तसीमन्तिनीनाम् अच्छित्रबाष्प-धाराभिः सततमापादम् अववहन्तीभिर्दश्यन्ते समूला इव भूम्यां ३ लब्धमूला इव लोला लम्बालकलताः ॥

तव शत्रुस्त्रीणां ये लम्बकेशास्ते सततं पादपर्यन्तं धारया पत-द्भिस्तासाम् अश्रुभिर्लब्धमूला लता इव दृश्यन्त इत्यर्थः ॥] जाणं ण पुरिसयारो जुवर्-समा तेसु कह सिरी रमंड ।
विय-भाविष्टियमिंहला महिलाओं कहंपि कामेन्ति ॥ ७२० ॥
श्रीणा एके तु असिम्मि सरणमण्णे गया तुमंचेय ।
सेसावि रिक जलहिं कहिंपि किर केवि पडिवण्णा ॥७२१॥
विश्वन्ति अहो उड्ढं अइन्ति मूलङ्करव्व पुहर्रए ।
वीयाहिव एकत्तो कुलाहि पुरिसा समुष्णणा ॥ ७२२ ॥

[॥७२०॥ येषां न पुरुषकारो युवतिसमा तेषु कथं श्री रम-ताम् । नैव रमत इस्यर्थः । स्थितभावं स्थितस्वं स्थितिम् इस्थम् अ-३ खिळा महिलाः कथमपि क्रच्ल्रेण कामयन्ते ॥

येषां पुरुषाणां पुरुषत्वं नास्ति तेषां गृहेषु युवितसमा श्रीनि ति-ष्ठिति । तादशीं स्थितिं हि । अपुरुषकारोपेतेषु स्थितिमिति यावत् । ६ सर्वाः स्थियाः कथमपि कामयन्ते । नैव का अपि कामयन्त इत्यर्थः । पुरुषकारहीनान् स्वपतीन् विहाय पुरुषकारोपेतांस्त्वादशान् आश्र-यन्तीति भावः ॥]

[॥ ७२१॥ श्रीणा हता एके कतिपयाः शत्रवः तु तव असी खड्गे । शरणमन्ये गतास्त्वामेव । शेषा अपि रिपवो जलिपम् । कु-३ त्रापि किल केपि प्रतिपन्ना गताः ॥]

[॥.७२२ ॥ त्रजन्ति गच्छन्ति अधः ऊर्ध्वम् अयन्ते गच्छन्ति मूलाङ्करा इव मूलानि च अङ्कराश्च क्रमेणेव पृथिन्याः बीजादिव ३ एकतः कुलात् पुरुषाः समुरपन्नाः ॥

एकस्माद्वीजादिव एकस्मादेव कुलादुःपन्नाः पुरुषाः केचित् अधः-केचिच ऊर्ध्व गच्छन्ति, यथा मूलानि अधः अद्भुराश्च ऊर्ध्व प्रिथिव्याः तरस्र तण-वयणिकं स्ट स्टिंग् तुमाएँ णवर ओखुसिअं। तीएँवि पहुत्तणं वो पहु-दोस-विवक्तियं दिण्णं॥ ७२३॥ विवरीयंव तइ इमं विवेय-सारम्मि दीसइ निरन्द। भीओ दोसाण तुमं ते उण णहा तुमाहिन्तो॥ ७२४॥ सयस्रेसंचेय दिसा-यहेसु दीसन्ति देव पिंडस्मा। धोयव्व दिसागय-सीयरेहिं विमसा गुणा तुन्त्र॥ ७२५॥ भ्रयण-गरुएहिं ते तुह हीरन्ति गुणेहिं तं पुणो ताण। हीरिस गुण-स्रेसेणवि सुअणो सुअणाण अहिओ सि ॥७२६॥

६ तथेत्यर्थः । एकस्मादेव बीजादुरपत्नानि मूलानि अङ्कराश्व क्रमेण पृथिव्या अधः ऊर्ध्व च यथा गच्छान्ति तथैव एकत एव कुलादुरपत्नाः केचित्पुरुषा अपकर्ष केचिच उत्कर्ष गच्छन्तीत्यर्थः ॥]

[। ७२३ ॥ तरलखनचनीयं चाञ्चल्यरूपं दूषणं लक्ष्म्याः लक्ष्मीसंबन्धि त्वया केवलम् उत्पुतितम् अपगमितम् । तयापि ३ प्रभुत्वं वस्तव प्रभुदोषविवर्जितं दत्तम् ॥]

[॥ ७२४ ॥ विपरीतिमव त्विय इदं विवेकसारे दृश्यते हे नरेन्द्र । भीतो दोषाणां दोषेभ्यस्त्वम् । ते दोषाः पुनर्नष्टास्त्वत्तः ॥]

[॥७२५ ॥ सकलेप्वेव दिक्तटेषु दृश्यन्ते हे देव प्रतिलगाः धौता इव दिग्गजसीकरैर्विमला गुणास्तव ॥]

[॥ ७२६ ॥ भुवनगुरुकैस्ते सुजनास्तव हिर्यन्ते गुणैः । खं पुनस्तेषां सुजनानां हिर्यसे गुणलेशेनापि । अतः सुजनः सुजनानाम् अधिकोसि ॥]

दिअ-भूमिसु दाण-जलुलियाई कालम्मि जाई उत्ताई।
ताई तुह णाह रोहन्ति संपर्य विहव-वीयाई॥ ७२७॥
पणईसु गुरु-मणोरह-संपत्ति-सम्बुत्तुणेसु संकन्तो।
मण्णे तुह तेण पहुत्तणेवि न मओ पहिष्कुरह॥ ७२८॥
लहिऊण तुमाहिन्तो देन्तेहिँ इओ तन्नो नर-वईहिं।
साहाहिंव दाण-दुमो णरिन्द तुह विङ्किओ दूरं॥ ७२९॥
तुह रिज-गय-कुम्भ-क्खुत्त-णिसिय-तोमर-णिहित्त-विवरेहिं।

विरएन्ति सुइं मुत्ता-हळेहिं रमणीओं हार-लया ॥ ७३० ॥ अवि य।

परिघोलड् ।सिढिलिय-जाल-सुत्त-संताण-संविओ हत्थो । पेढाल-थण-हराअङ्कि-कक्खडे वीडय-द्वाणे ॥ ७३१ ॥

[॥ ७२७ द्विजभूमिषु सत्पात्ररूपेषु क्षेत्रेषु दानजलार्द्राणि काले यानि उप्तानि क्षिप्तानि तानि तव हे नाथ रोहन्ति सांप्रतं ३ विभवनीजानि ॥]

[॥ ७२८ ॥ प्रणयिषु अर्थिषु स्निम्धजनेषु वा गुरुमनोरथसंप-त्तिसंद्रतेषु बृहद्वाञ्छापूरणगर्वितेषु संक्रान्तः मन्ये तव तेन प्रभुत्वेपि ३ न मदः प्रतिस्फुरति ॥

स्वया पूरितमनोरथा अधिजना गर्विता भवन्ति । एतावांस्तवादार्य-महिमा । तदपि न त्वं गर्वितो भवसीत्यर्थः ॥]

[॥ ७२९ ॥ लब्ध्वा धनं स्वत्तो ददद्भिरितस्ततो येभ्यः केभ्योपि नरपतिभिः शास्त्राभिरिव दानद्रुमो हे नरेन्द्र तव विधितो ३ दूरम् आतिशयेन ॥]

[॥ ७३० ॥ तब रिपुगजकुम्भनिमभनिशिततोमरनिक्षिप्तविवरैः विरचयन्ति सुसं मुक्ताफलै रमण्यो हारलताः ॥]

[॥ ७३१ ॥ अथ पङ्किरवान्तरकुलकम् । परिघूर्णते स्खलति

वेछहलकुलि-कर-कमल-मुकलिज्ञन्त-जालिया-बलया।
क्राच्छ-च्छेया छज्जन्ति सिढिल-दर-दिह-तग्गङ्का।। ७३२ ॥
गाढ-कवाडअ-दुक्खुच्चुडन्त-णह-राइ-लञ्छणो-लहह।
दर-मेहुज्झिय-हरिणङ्क-विम्ब-सोई थणुच्छक्को ॥ ७३३ ॥
कण्ठ-निरोहुक्वण-वित्थरन्त-णीसास-तुलिय-नास-उडं।
अग्धइ विसंठुलुक्वेल्ज-वल्लरी-चिहुर-पब्भारो ॥ ७३४ ॥

कठिनत्वात्पीडायतुं न शकोति शिथिलितं विमोचितं यज्जालकस्त्रं ३ फिञ्चुकबन्धनार्थं तस्य यत्मंधाँनं संधिस्थानं तेन संस्थितः 'प्राप्तसरो हस्तः पीठयुक्तस्तन'भरेणाकृष्टे अपसारिते क्रात एव कर्कशे पीडनैं स्थाने ॥ संस्थितो हस्तः स्खलतीति समन्वयः ॥

॥ ७३२ ॥ वेछहलाभिरङ्गालिभिर्युक्तं यत् करकमलं तेन प्रकल्रैयमानम् अपसार्यमाणं जालिकावलयं कञ्चुकसंधिबन्धस्तस्य वि३ च्छित्तिर्युत्र ते कुक्षिच्छेदाः कुक्षिसंधयः छज्जन्ति विराजन्ते । कीटशाः । सिदिलदरदिष्ठभैङ्गक्षाः ईषदृष्टवलित्रयभङ्गयुक्तिशिथेलाङ्गाः ॥

॥ ७३३ ॥ गाढो निविडो यः कपाटक इव पाटकः कञ्चकस्तेन पीडितस्वादुःस्वेनोच्चडन्ता अपसरक्षतका नस्कृतराजयो लाञ्छनं ३ चिह्नं यस्य स लभते ईपन्मेघोजिझतहरिणाङ्काविम्बद्योभां स्तनो-स्सङ्गः ॥ हरिणाङ्को मृगाङ्कः । नस्वराजीनां हरिणिचत्राकारधारिणी-स्वेन हरिणोपमस्वम् ॥

॥ ७३४ ॥ कण्ठस्य निरोधेन गाढे कञ्चके आकृष्यमाणे सति

¹ МН. इंड्क² ² So MH. ⁸ MH. appears corrupt here, feading ⁹मरेणाकुष्टीपमार्रतोऽातककेशे. The emendation is purely conjectural.

⁴ МН. प्रकल्पमान⁹. ⁵ МН. तत्र for तथ्य ⁶ МН. ⁹खंतीश्वडता.

¹ MH. अपसरात्खेटका. The emendation is mine.

^{26 (}Gaüdavaho.)

मंणि-वलयाउल-बाह्ग्ग-मोयणुष्पण्ण-कर-यलायासं।
रेह्इ लज्जा-पिटिरुद्ध-थण-हरं भ्रुय-लया-जुयलं ॥ ७३५ ॥
इय गरुय-वृद्ध्यरुत्तरिय-कश्चुओ कुणइ पहु पश्रेसिम्म ।
सेज्जारुहणं तुह लढह-वेस-सुहिओ पिया-सत्थो ॥ ७३६ ॥
इय वन्दि-णान्दिय-जयं गाहि-पुरारूढ-सेण्ण-विष्णासो ।
जाओ सो लढह-विलास-मेत्त-वीसन्त-वावारो ॥ ७३७ ॥

पीडनेनोल्वणा उद्भटा विस्तरन्तो ये निःश्वासास्तैस्तुलितौ वनासापुटौ ३ याँत्र सै: [अर्घति] विसंष्ठुलोद्वेद्घवस्ररीविहुरपाग्भारः ॥

मदनातुरायास्तादशेनैव प्रेयसा शिरोमार्गेण कश्चके विमुच्यमाने अवस्थेदशी 'नायिकाया भवति ॥

॥ ७३५ ॥ मणिवलयाकुलबाइप्रमोचनोत्पन्नकरतलायासं शो-भते लज्जाप्रतिरुद्धस्तनभरं भुजलतायुगलम् ॥

॥ ७३६ ॥ इति उक्तप्रकारेण गुरुकव्यतिकरोत्तारितकञ्चकः करोति हे प्रभो प्रदोषे शय्यारोहणं तव लटभवेषसर्रैलः प्रियासार्थः॥

३ लटभश्चासौ सरलवेषश्च' कुलवधूसार्थो श्वयम् । वेश्याजन एव च कपटपट्टः वक्रवेषश्च युक्तः ॥ ६ ॥ आदितः ॥ २३ ॥

॥ ७३७ ॥ इति बन्दि [नन्दितजयं गाधिपुरारूढसैन्यविन्यासः जातः स लटभो यो विलास] स्तन्मात्रे विश्रान्तः पर्यवसितो ३ व्यापारो यस्य स तथा ॥ गाहिपुरं कन्यकुब्जनगरम् ॥ २४॥ महाकुलकम् ॥

MH. नाशा⁰. ² MH. विसंत्युलो⁰. MH. ⁰वल्लरीकश्चि⁰. ⁴ MH. नायिका भवाते,
 MH. ⁰वेष: for ⁰वेषश्च. ⁶ MH. ⁰पढुं वक्तवेषो युक्तः,

अविय। ७

संभाविय-चित्त-वियार-कारणामरिस-तिम्बर-च्छायं। तह-झाण-णिमिल्लंचय होइ फ़ुरियाहरं वयणं।। ७३८।। उम्मिल्लइ थोय-त्थोय-रोस-रज्जन्त-दारुणावङ्गा। मासलिय-सवण-भ्रयइन्द-रयण-कन्द-प्पहा दिही।। ७३९॥ सामायइ सेय-लयाहिउत्त-विणियत्त-भूइ-लायण्णो। अविहाविय-कण्ठ-च्छवि-वोच्छेओ वच्छ-परिणाहो।। ७४०॥

॥ ७१८ ॥ अधुना नरपालस्य सल्ललनाभिः सह क्रीडां 'वर्णयति॥ तत्र य एवं कुपितेन हरेण दभ्धो मदनः स यासु सुन्दरीषु सतीषु १ पुनः सशरीर इव अप्रतिहतवाणश्च संपन्नः ताभिः सह निदाघोचि-तोपकरणयुक्तो नरपतिः कीडामुपकामतीति वर्णयितुं पट्टुलकमाह ॥

संभावितचित्तविकारकारणामर्षताम्रच्छायं तथाध्याननिर्मालि ६ तंमेव भवति कोपस्फुरिताघरं वदनं हरस्य कामदाहोपक्रमे ॥

॥ ७३९ ॥उन्मीलिति [स्तोक] स्तोकरोषरज्य मानदारुणापाङ्गा मांसलितश्रवणभुजगेन्द्ररत्नकन्दप्रभा दृष्टिः ॥

३ कर्णाभरणत्वापन्नवासुिकमणिकान्त्या छोहितया घनीकृतेत्यर्थः ॥

॥ ७४० ॥ रयामायते खेदलवाभिक्तुँडितत्वेन विनिवृत्तभूति-लावण्यः अविभावितकण्ठच्छविन्युच्छेदो बक्षःपरिणाहः ॥

३ मृतिर्भसा । "व्युच्छेदो विभागः । स कोपश्यामिकयैकीभृतो न विवेकेन रुक्ष्यते"।।

¹ MH. वर्णियतो. ² MH. °पितकीडा°. 8 MH. °ताम्रे. ⁴ MH. °िनमीखतमेन

⁶ MH. ⁰रकजमान⁰. ⁶ MH. ⁰बुछेदो for ⁰ ब्युच्छेदो. ⁷ MH. ⁰श्वामिकरें भूतो.

⁸ After लक्ष्यते MH. adds कन्दरस्येव प्रभा यह्या: सा कन्दकन्दललोहिता.

विहटइ ह्व्ववह-सिहा-कडप्प-पोल्लिय-पुडं णडालिम ।
कह-कहि णिविड-भिउडी-विहक्त-संपिण्डियं णयणं ॥७४१॥
इय तिणयण-रोसाणल-विल्लत्त-देहोवि कुसुम-कोयण्डो ।
आसु णिसण्णो अज्ञावि अउण्ठ-वाणोचिय जयम्म ॥ ७४२ ॥
आसुलिय-वेणि-लेहं भामयं तारं च भ्रुय-लया-जुयलं ।
णेवच्छं जाण विलास-कम्पियच्छाइँ य मुहाइं ॥ ५४३ ॥
ताण रमणीण णय-वाहु-विस-लयामह-कण्ड-परिणाहो ।
उच्वहइ सो विलासी णिआह-णेवच्छ-विच्छात्तं ॥ ७४४ ॥

।। ७४१ ।। विघटते विक्रियते ह्व्यवाहाशिस्वासम्हपेरितपुटं केलाटे कथंकथमापि निबिडभुकुटिविभङ्गसंपिण्डितं नयनम् ॥ ३ कटप्रः समृहः ॥

॥ ७४२ ॥ इय तिणयणेत्याद्यवान्तरयुगलकं कुलकवाक्यस-माप्तौ कृतम् ॥ इति त्रिनयनरोषानलविल्लप्तदेहोपि कुसुमकोदण्डो १ यौंसा निष'ण्णः सन् अद्याप्यकुण्ठबाण एव जये

[॥ ७४३ ॥ आल्लितवेणिलेखं अमितं तारं च भुजलतायुगलं नेपथ्यं यासां विलासकम्पिताक्षाणि च मुखानि]

॥ ७४४ ॥ तासां रमणीनां निजैंबाहुविसलतासँक्तकण्ठपरिणाहः उद्वहति स निलासी निदाघनेपथ्यविच्छित्तम् ॥

३ बिसलता 'मृणालिका । तद्वच्छीतल्खाद्वाहुरेव बिसलतेत्युक्तः । अथ कामकृतदाहनिवारणाय सुन्दरीभिर्मृणालिकाः स्तनहृदयादौ

¹ MH. ⁰पुरं. ² MH. ⁰समाप्तिक्रº. ³MH. om. अपि. ⁴ MH. निषिण्णः ⁵ MH. मृणालिकावदच्छोतरू०.

तेण स-पछ्य-भन्नं चूढा-माण-भावमतरुणं ताण ।

ाणज्जाइ कुसुमं आसुरहि-केसरं णय-कळम्बाण ॥ ७४५ ॥
आ-मेह-समय-सुह्या संभिण्णोववण-केअय-सुयन्धा ।
सीयरिणो से हिययं हरान्त रयणी-सुह-समीरा ॥ ७४६ ॥
कुसुयाववोह-महुरा विरलागय-मेह-खण्डिय-मियङ्का ।
अग्यन्ति णिसा असमत्त-गालिय-सलिलागमा तस्स ॥७४७॥
णीसासा खण-विरहे फुरान्ति रमणीण सुरहिणो तस्स ।
काङ्किय-हियय-हिय-कुसुम-बाण-मयरन्द-लेसव्व ॥ ७४८ ॥

योज्यन्ते तत्कार्ये च सम्यग्बाहुरेव समर्थो वृथैव तदुपादानिमिति ६ सूचितम् ॥ ६ । कुलकम् ॥

॥ ७४५ ॥ तेन सपलवभक्तं चूडामाणिमावम् 'औारुहं तासां नीयते कुसुमम् आसुराभिकेसरं नवकदम्बानाम् ॥

३ पूडामणिभावमारुहन्तेणेति पाठे उद्यानमारोहता कुसुमं चूडाम-णिभावं प्राप्यते विलासिनीनामारमनश्चेति योज्यम् ॥

॥ ७४६ ॥ आमेघसमयं वर्षारम्भं यावत् सुभगाः सांभिन्नोपवनके-तर्कासुगन्धाः शीकरिणः से अस्य हृदयं हरन्ति रजनीमुखसमीराः ॥

॥ ७४७ ॥ वर्षान्तावस्थामाह । कुमुदानाम् अवबोधेन विकासेन
मधुरा वाँलि[तस्थि]तैः पराङ्मुखगतैर्मधेः खण्डितः अवच्छादितो
मगुरा वाँ वाँ अर्थन्ति शोभन्ते निशा राज्यः असमाप्तो गलितश्रातीतः सलिलागमो यासु तास्तस्य राज्ञः ॥

॥ ७४८ ॥ निःश्वासाः क्षणमात्रमपि विरहे प्रणयकोपादिकृते

¹ MH. °भंगचूडा°. ² MH. °भावमातकई for °भावम् आहर्द. ³ MH. अर्ध्वते.

सो दीसइ उहय-दिसा-पहावियाणन्द-बाह-सिललोई । ताण परिरम्भ-पसरन्त-भ्रय-लप्हिंव अच्छीहिं ॥ ७४९ ॥

अविय। २३

फलिहच्छोयर-दीसन्त-पिंह-वेणी-सिहाओव सहान्ते। सहसा वाले-भङ्ग-तरिङ्गणीहिं जा रोम-लेहाहिँ॥ ७५०॥ सिसिमिव णवोइयं विहसिएण अहर-प्पहाणुविद्धेण। सासामोय-मिल्रन्तालि-लञ्चणं जा प्यासेन्ति॥ ७५१॥

वियोगे स्फुरन्ति रमणीनां सुरभयस्तस्य आकृष्टहृदयास्थितकुसुमवा-३ णमकरन्दलेशा इव ॥

॥ ७४९ ॥ विप्रलब्धानां स दृश्यते ¹दर्शनायोभयादिनप्रधा-वितानन्दबाष्पसलिलैस्तासां परिरम्भार्थप्रसरद्भुजलतैरिव अक्षिभिः ॥

 ॥ ७५० ॥ अधुना नृपानिकटगततरुणीविलासवर्णनं विंशतिकु-लकमाह । स्फटिकवदच्छ उदरे दृश्यमानाः पृष्ठदेशस्थिता अपि
 प्रतिविम्बद्वारेण वेणीशिखा यासां ता इव शोभन्ते सहसा विलभ-क्रतरङ्गिणीभिर्या रोमलेखाभिः

[॥ ७५१ ॥ शशिनमिव नवोदितं विहसितेन अधरप्रभानुविद्धेन श्वासामोदमिलदलिलाञ्छनं याः प्रकाशयन्ति

अधरप्रभायुक्तं यत् हसितं तत् नवोदितचन्द्रवदाभाति स्म आर-क्तशुश्रकान्तिमत्त्वात् । आमोदयुक्तश्वासार्मिलिता येऽलयस्तेषां समू-हश्च तच्चन्द्रलाञ्छनवदाभाति स्म । इति भावः॥]

¹ MH, दर्शनाथोभº.

जा कण्ण-िकसल्ल-कर-यल-िमलन्त-चल-तारयाहिँ दिहीहिँ। कन्दुय-कीलंच स-सेस-बाल-भावा पयासेन्ति ॥ ७५२ ॥ जा लिलय-लया-लीलं वेलम्बान्ति सिय-दन्त-कुसुमाओ । सहसा महुयर-जालायमाण-णीलम्बरावरणा ॥ ७५३ ॥ जाओ सइ-दिण्ण-संणेज्झ-मयण-पूयायरा सरीरेसु । सरस-णह-पद्धारि-मयं रत्तासोयंपिव लिहन्ति ॥ ७५४ ॥ जाओ पसङ्ग-परिग्गहिय-हारि-हरियंसुया पयासोन्त । रम्भा-गन्भत्तणमणह-परियरं ऊरु-दण्डाण ॥ ७५५ ॥

॥ ७५२ ॥ याः कर्णिकसलय एव कर्णावंतसनवपल्लव एव करतलं तेन मिलन्त्यः संबध्यमानाश्चलास्तारका यत्र ताभिर्देष्टिभिः ३ कन्दुकक्रीडामिव [स]शेषबालमावाः प्रकाशयन्ति

ईषदपूर्णषोडशवर्षस्वास्सरोषबालभावस्वम् ॥

॥ ७५३ ॥ या लिलतलतालीलां विडम्बयन्ति सितदन्तकुसुम स्वात् सहसा मधुकरजालायमाननीलाम्बरावरणस्वाच

 विडम्बयन्स्युपहसन्तित्यादयो दण्डिना बहव उपमाया द्योतका दिशताः ॥

॥ ७५४ ॥ याँश्च सदादत्तसांनिध्यमदनपूजादरस्वाच्छरीरेषु सरसनस्वपदमञ्जरीमयं रक्ताशोकिमव लिखन्ति

कामो हि रक्ताशोककुसुमैःपूज्यते । तानि रक्तानि भवन्ति नवनस्वक्षतवत् इत्येवमुत्प्रेक्षितम् ॥

॥ ७५५ ॥ याश्च 'अभिसारिकात्वादिप्रसङ्गात्परिगृहीतमनोहा-

¹ MH. मीलंत:. ² MH. ⁰पूजादला⁰. ³ MH. ⁰नखकृत⁰. ⁴Mस. ⁰सारिकलादि⁰.

लीलोणय-प्रह-यन्दाण खण्डियाहर-णिहेण थण-बहे । हिययंव जाण पायह-वम्मह-बाण-व्वणं फुरइ ॥ ७५६ ॥ थण-मज्झ-च्छावि-तारं कृष्णसन्तरमणङ्ग-णासम्मि । उद्धंव लोयणं तिणयणस्त बन्दीक्यं जाहिं ॥ ७५७ ॥ णह-रेहा जाण थणेसु सहइ रोमश्च-खण्डिय-णिवेसा । खण-विरह-भीहणो सीवाणिव्य फुडियस्स हिययस्स ॥ ७५८ ॥

रिहरितांशुक्तस्वात् प्रकाशयन्ति रम्भागर्भत्वम् अनघपारिकरं परिपूर्ण-३ सामग्रीकम् करुदण्डानाम्

कोमलस्वपरिवर्तुलस्वादिना साद्दरयेपि हरितांशुकप्रावरणं विना कदलीदलतुल्यता किंचिन्न्यूनासीत् तस्सद्भावे तु अवैकल्यमिस्यर्थः॥

॥ ७५६ ॥ लीलावनतमुखचन्द्राणां प्रतिबिम्बितखाण्डिताधरिनभेन मणिनिर्मले स्तनपट्टे हृदयमिव यासां प्रकटमन्मथबाणत्रणं स्फुरति

॥ ७५७ ॥ स्तनमध्ये या छिनः कान्तिः सैन तारका यत्र तत् कुर्पासस्य कञ्चुकस्य अन्तरं मध्यं स्तनसंधिनिच्छित्रस्थानं वित्रलोच-३ नाकारत्वात् अनङ्गनाशे वैरिनिमित्ते सित ऊर्ध्वं तृतीयिमिन लालाटनित लोचनं त्रिनयनस्य दण्डीकृतं बद्धा स्थापितं याभिः कामशरीराभिः

॥ ७५८ ॥ नखरेखा यासां स्तनेषु शोभते 'रोमाश्चखण्डितानि-वेशा 'क्षणविरहभीरुणः सूचीव स्फुटितस्य हृदयस्य

रोमाञ्चलिष्डतिनेवेशस्वेन⁶ सरलस्वं स्थामस्वं च सूचीसाद्दयाय
 निदार्शतम् । स्फुटितं 'वस्रं शस्त्रहतं वा शरीरादि किल सूच्या सीव्यत

¹ MH. सैंब तारको यत्र तं. ² MH. तेहो⁰ for त्रिष्ठो⁰. ³ MH. ऊर्ढतृतीयभेव. ⁴ MH. ⁰वंडिय⁰. ⁵ MH. ⁰भीरो:. ⁸ MH. ⁰निवेशस्तेन. ⁷ MH. वस्तं.

चक-जुएणव वम्मह-रहस्स पिय-हुत्त-गामिणो जाओ।
थण-मण्डलेन परिरम्भ-लम्भ-वियहेण सोहन्ति॥ ७५९॥
पेच्छान्ते जाओं चलणे चम्पय-कलि ओव आरम्रुज्झन्ते।
कण्णुप्पल-पहर-भया गहिएव्च पईव-मालाहि॥ ७६०॥

इति इहापि क्षणविरहमाशङ्कमानस्य हृदयस्य संधानार्थं सूचीव स्थापितेत्युरप्रेक्षार्थः

[॥ ७५९॥ चक्रयुगेनेव मन्मथरथस्य प्रियाभिमुखगामिनो याः स्तनमण्डलेन परिरम्भलम्भविकटेन शोभन्ते

श्रियस्य यदालिङ्गनं तस्य योगेन महत्तरौ यौ स्तनौ तौ प्रिया भिमुखं नेतुर्मदनरथस्य चक्रे इव भातः स्मेत्यर्थः ॥]

॥ ७६० ॥ प्रेक्षन्ते याश्चरणान्² वैचम्पककलिकाँप्रकरमुखमानान् कर्णोरपलप्रहार्भयाद् गृहीतानिव प्रदीपमालाभिः

क्रीडानिवेशानामक्कणे प्रक्षिप्तो यश्चम्पककलिकाप्रकरस्तन्मध्येन क्रीडायां संचरमाणाः सुसद्दशःवाद्विम्दतां चरणचम्पककलिकाविषयां पाश्चस्थजनस्य जनयन्ति के चम्पककलिकाप्रकरावयवाः के वां ६ कान्ताचरणा इति । किं च चरणप्रदेशवर्तिन्यश्चम्पककलिकाः दीप-मालासद्दयो वर्णसांनिवेशसाम्यात् । तत्रोध्प्रेक्ष्यते । दीपमाला इव नायिकाचरणान् आश्रित्य भीताः सत्यो भयाभावम् अभ्यर्थयन्तं इति । ९ ता हि नायिकाः सुरतार्थ वियतमरागूर्यमाणाः अपह्रियमाणनितम्ब-

¹ MH. °विरदाशंश्यमानस्य. ² MH. याश्वरणेन for याश्वरणान्. ⁸ So MH· distinctly. ⁴ MH. ऋखाया सं⁰. ⁵ MH. चा. ⁶MH ⁰संनिश⁰. ¹ MH. ⁰व्यक्षियुन् for स्वर्णयन्त इति . ⁸ So MH.

^{27 (}Gaüdavaho.)

दंसण-णिवीयमीसा-वस-क्राणिय-णयण-पम्ह-भावेण ।
जा पञ्जरियमिव पियं धरोन्त अवसरण-सङ्गाए ॥ ७६१ ॥
अहर-प्पहा-दरारुण-दसण-मऊहोहें थण-बिसारीहिं ।
बम्मह-वण-बन्धोहेंव जाओं सरुहिरेहिं सोहन्ति ॥ ७६२ ॥
दीह-पिहुल्सणेणं हत्थ-दढावेढणेक्क-जोग्गाओ ।
को जाण कय-ग्गह-तण्हं देन्ति वला वेणि-मालाओ ॥ ७६३ ॥
अवरद्ध-रमण-पहिमंपि जा ण्ह्वन्तिच्व गुण्ड-वासम्म ।

अण्ण-लेलणा-पसङ्गावकल्वासियं बाह-सलिलेण ॥ ७६४ ॥ विम्बवस्ना लज्जया कर्णोरपलपहारेण दीपपालीनीशयन्ति । तन्मा नो

ायन्यवस्था रूज्या क्यात्परूपस्था दापपालानाशयान्त । तन्मा ना नीनशक्तिति दीपमालाभिः सुन्दरीचरणा आश्रिता इत्युरप्रेक्षितम् ॥

॥ ७६१ ॥ दर्शनिनिपीतम् ईर्ष्यारैंससंकोचितनयनपक्ष्मस्वेन याः पक्षरितं वैपक्ष्मपुटपञ्जरबद्धमिव प्रिय धारयन्त्यपसरणराङ्कयाः

[॥ ७६२ ॥ अधरप्रभया ईषदरुणदशनमयूखैः स्तनविसारिभिः मन्मथत्रणबन्धैरिय याः सरुधिरैः शोभन्ते

कृति अधरप्रभया मनागारक्ता ये स्तनप्रसारिणः स्तनोपरिपतिताः शुश्रा दन्तमयूखास्ते मन्मथकृतानाम् आरक्तव्रणानामुपरि बद्धाः शुश्रा ः बद्धाःवश्रक्षाः शुश्राः ।]

ा। ७६३ ॥ दीर्घत्वेन बहुँ छत्वेन च हस्तदृढावेष्टनैकयोग्या यासां

॥७६४॥ कृतापराघरमणस्य प्रतिविम्बम् [अपि] उरपन्नैनर्मरुयतया
भौर्प्यम्तीव गण्डपार्श्वे अन्यललनाप्रसङ्गावकुलवितौ बाष्पसालिलेन

^{&#}x27; MH. ° बरणानुम्प्रितामित्युत्प्रेक्षितं. ° MH. °पुटं पंजर° 8 MH. °सरणाश्,

सइ संबद्ध-समुज्जल-कोडि कणय-रसणं विमोणिनत ।
पिय-मुह-णिहित्त-विअसन्त-लोयणा जाओं समयम्मि ॥७६५॥
जा रोसुक्कम्पिय-कण्ण-कुसुम-रय-पुञ्ज-पूरिय-थणीओ ।
अबज्जण्णेन्तिव दर-रूढ-संठिए वम्मह-प्पहरे ॥७६६॥
कम्पाओं वहन्ति थण-त्थ-हत्थ-रणिरङ्गुलीय-हाराओ ।
अङ्गं थामेचिय मुहल-मेहला-णेउरं जाओ ॥७६७॥

 अपिशब्दादास्मीयगण्डपार्श्व च प्रक्षालयन्ति । यत्¹ तादृशीं कान्तिसंपदं पलाशभारायमाणां मुधोद्वहन्ति तत् [तां] कान्ति कोपात् प्रक्षाल्य अपसारयन्तीत्यर्थः ॥

 ॥ ७६५ ॥ सदा प्रत्यहं संघट्टेन रचनेन समुज्ज्वलकोटिं कनकरसनां विमोचयन्ति प्रियमुखनिक्षिप्तिविह्से होचना यार्श्वं समये ३ नियुत्तरहस्यावसर एव

अथवा समये सतीति ज्ञेयम् । प्रियमुखनिक्षिप्तविहसछोचनःवमेव' च समयः । प्रतिदिनं दृष्टव्याप्तिकःवात् । अतीवलोकनविशेषेण ६ प्रियतमं प्रयुज्य विमोचयन्तीत्यर्थः ॥

।। ७६६ ॥ या रोषोत्किम्पितकर्णकुसुमरजः पुञ्जपूरितस्तन्यः अवचूर्णयन्तीव रोपणिमव ददित ईषद्रुदसंस्थितान् मन्मथप्रहारान्

 ॥ ७६७ ॥ मदनजनितकम्पवशाद्वहन्ति स्तनस्थहस्तरणनशीला-कुलीयकहाराः अङ्गं स्थाँन एव एकस्थानस्थिता एव मुखरमेखला-३ नुपुरं याः

[,] MH. यत्तादृशीकांतिसेषदं पलासभारायमा गामुश्योद्वहाति तत्कांतिकीपांत्रीक्षांव्यापसा-रयंतीत्यर्थः. MH. वि. 3 MH. प्रियतमान्त्र. MH. has व्यूप्रं च याः.

चित्त-माण-कण्ण-ऊराहिविद्ध-विविहोवराय-पम्हेहिं।
वण्णय-तृष्ठिक्केहिंव लिहिन्त मा रमणमच्छीहिं।।७६८।।
एक-दिसा-पिटलिक्विय-विमल-दसा चलण-णह-मऊहेहिं।
जा लायण्ण-पटीओंव सहन्ति परिमास-मर्ज्धओ ।।७६९।।
पिय-हुत्तं जाण विलास-लोल-लीला-फुरन्त-पम्हाइं।
उद्घेन्तिव तरिलय-पक्त-संपुटग्गाइं अच्छीइं।।७७०।।
आसण्ण-पिययमाहर-घडन्त-फुट-दसण-किरण-भावेण।
जा मुह-रसासवंपिव पियन्ति लीला-मुणालेहिं।।७७१।।

॥ ७६८ ॥ विचित्रमणिनिर्मितकर्णपूराभरणप्रसैतविविधोपराग-युक्तपक्ष्मस्वाद् वर्णकोपरक्ततूलिकायुक्तैरिव लिखन्ति या रमणम् ३ अक्षिभिः

अक्षीणि हस्तस्थानीयानि सुन्दरीणाम् । पक्ष्माणि कूर्चिकास्थानी-यानि । कर्णाभरणस्थनानामणिप्रभारागद्रव्याणि सिन्दूरादीि ॥

१। ७६९ ।। एकस्यां दिशि प्रतिलक्षिता दृष्टा विमला दशा यासां ताः। कैर्विमलदशाः। चरणनखमयूखैः। चरणनखमयूखा दशा इवेत्यर्थः।
 ३ या 'लावण्यमयाः पटच' इव शोभन्ते परिमर्शमृद्धचः स्पर्श-कोमलाः

॥ ७७० ॥ प्रियतमैं।भिमुखं यासां विलासैलीलास्फुरत्पक्ष्माणि उड्डीयन्त इव प्रियं पातुं तरलितपँक्ष्मसंपुटाग्राण्यक्षीणि

॥ ७७१ ॥ आसन्निपयतमाधरघटमानस्फुटदशनिकरणस्वेन या सुखरसासविमव पिवन्ति [लीलामृणालेनैं] लीलामृणालेनेव

[™] MH. ⁰स्थ्रानानामिक⁰. ² So MH. ³ MH. पख. ⁴ MH. या for बासां. ⁵ MH. प्रियपातु for प्रियं पातु.

वालासु तासु नव-दिहि-राय-हीरन्त-हियय-तरलाइं।
अणुबन्झनाइंव से गुणेहिं सोहन्ति ललियाइं॥ ७७२॥
परिरम्भण-चक्कलियं सामा-थण-मण्डकं उरे तस्स।
पावइ लिला-अल्लय-णिहित्त-णिलणी-दल-च्छायं॥ ७७३॥
सेस-गुण-णिरहिलासा रूवंचिय से पियन्ति तरूणीओ।
को वा अण्णेसइ दमणयस्स दल-सुरहिणो कुसुमं॥ ७७४॥
धाम-कर-पेल्लिओणामिय-मेहला-णिबिडियंसुए तस्स।
वीसमइ विलासवईण जहण-विम्बे खणं दिदी॥ ७७५॥

३ इवशब्दो भिन्नक्रमः । स्फुरद्दशनप्रभादण्डः ¹शौक्क्रचाह्निसदण्ड-त्वेनोस्प्रेक्षितः ॥

।। ७७२ ॥ बालासु तासु विषयभूतासु नवदृष्टिरागहिरयमाणहृदय-तरलानि अनुबध्यमानानीव से अस्य प्रकृतनृपस्य [गुणैः] ३ शोभन्ते ललितानि विलासरूपाणि चरितानि ॥ २० ॥ कुलकम् ॥

॥ ७७३ ॥ परिरम्भणेन चक्रीकृतं स्याँमं स्तनमण्डलम् उरसि तस्य प्रामोति लीलाकल्पकनिक्षिप्तनलिनीदलच्छायाम् ॥

३ कल्पकं हृद्यम् । निलनीपत्रं स्थामलं चक्राकारं च भवति । ताहश-मेव वक्षःस्थलपीडितं स्तनमण्डलम् ॥

।। ७०४ ।। शेषेषु गुणेषु निरिमलाषा रूपमेव सातिशयत्वात्तस्य पिबन्ति ताँ लक्ष्माः । युक्तं चैतत् । यतः को वा मृद्धो थोन्वेषते
 ३ दमनकापरनाम्नो मरुबकस्य सुरिमदल्स्य कुसुमम् ।। दलानि पत्राणि।।

।। ७७५ ।। वामकरप्रेरितावनमितमेखलानिविडितां शुके तस्य विश्राम्यति विलासवतीनां जघनविम्बे क्षणं दृष्टिः ।।

¹MH ींद्रादंड0. 3MH. 0छायम्. 3 MH. मदन0.

इसियं च भामियच्छं मुहं च नव-बउल-पण्डुर-कवोलं । जहणमणिब्भाच्छिय-मेहलं च जीयं विलासाण ॥ ७७६ ॥ अवि य । ५

अणुकुण्डलमा विवर्णणः सरस-कवरी विलक्षियंसम्मि । सीसम्मि कोसुमो फुरइ चारु-चूडा मिण-णिवेसो ॥ ७७७॥ उप्पासियाहर-पेरन्त-पिझर-इविय-कुड्डमं हरइ। णह-विलिहिय-कसणुम्मिलमाण-भ्रमयं सुहम्बुरुहं॥ ७७८॥ परिगण्ड-त्थलमासवण-लम्बि मय-णाहि-पङ्ग-लेहम्मि॥ अग्धइ अवङ्ग-मग्गम्मि सरसमासोयसुत्तंसं॥ ७७९॥

।। ७७६ ।। हासितं [च] अमिताक्षं सकटाक्षविक्षेपं मुखं च नव-बकुलपाण्डुरकपोलं जधनम् अनिर्भित्मित्मेखळं च जीवितं विला-३ सानाम् ॥

॥७७७॥ अथ स्नाततरुणीमण्डनवर्णनं पञ्चककुलकेन । अनुकुण्डलं कुण्डलसमी । सर्वतो विप्रकीर्णसरसकवरीविलङ्कितांसे । शिरास कौसुमः ३ स्फुरति चारुचूडामणिसंनिवेशः ॥

॥ ७७८ ॥ अन्यत्र उरपुंसितम् अधरपर्यन्ते च पिझरत्वमात्रेण स्थापितं कुङ्कमं यत्र तत् हरति चेतः नखविलिखिताः कृष्णत्वेन ३ उन्मीलन्त्यो भूलता यत्र तत् मुखमेव अम्बुरुहम् ॥

।। ७७९ ।। परिगण्डस्थलं गण्डस्थलसमीपे आश्रवणविलिम्ब
मृगनाभिपङ्कलेखं अर्घात अपाङ्गमार्गे सरसम् आशोकम् अशोकसंबिन्ध
३ उत्तंसं कर्णोत्पलपतिस्तपकम् ।।

¹ MH. ºलंधितांस. 3 MH. ॰स्थापितकु ० 3 MH. पार गंडत्यले.

अन्तो-माणि-दाम-च्छवि-विच्छुरियच्छंसुयं सुद्दावेइ । थण-बद्दासुवरि-विक्तित्तत्त-सबल-कुसुम-च्छट।हरणं ॥ ७८० ॥ इय दर-चित्रत्वय-मइराणुविद्ध-तम्बोल-परिमलो हरइ । अणुमज्जणमाहरणावलम्बणो से पिया-सत्थो ॥ ७८१ ॥

किंच जायं ६।

सोम्माहेसु निसम्मइ दिही राउज्जलेसु रमणीण। सारस-वावी-परिपण्डरेसु से दसण-वासेसु ॥ ७८२ ॥ डा॰भज्जइ जड-भावावरोह-दढ-मयण-संणिवसम्मि । अहरम्मि सरस-बडलाहिवाडला राय-विच्छिती ॥ ७८३ ॥

।। ७८० ॥ अन्तःस्थितमणिमयदामच्छविविच्छुरिताच्छांशुकं सुस्तयाति स्तनपृष्ठम् उपरिविक्षिप्तशनलकुसुमच्छटाभरणम् ॥

| ।।७८१।। इति ईषदास्वादितमदिरानुविद्धताम्ब्लपिरमलो हरति अनुमज्जनं मज्जनोत्तरकालम् [आभरणावलम्बनः] से अस्य प्रिया-३ सार्थः ॥ कुलकम् ॥

[॥ ७८२ ॥ सौम्या आभा येषां तेषु सौम्याभेषु निशाम्याति रमते दृष्टिः रागोज्ज्वलेषु रमणीनां सारसवापीपरिपाण्डुरेषु अस्य दशन-३ वासःसु ॥

रागेण अलक्तादिकरङ्गेण उज्ज्वलास्तथा च अन्तःस्थितैर्दन्तैर्दन्त तेजोभिः सारसपक्षियुक्तवापीवच्छुभ्रवर्णयुक्ता ये रमणीनाम् ओष्ठास्तेषु ६ तस्य दृष्टी रमत इत्यर्थः ॥]

॥ ७८३ ॥ अथ गाथापञ्चकोपिनबद्धकुलकेन शिशिरप्रभातो-रिथततरुणीचेष्टामाह। पढमं छण-मिग्पिय-वर्ष्यरेसु संचरइ मण्डणुच्छाहो ।
गहिय-हिमावण्डर-मरुअप्सु पारत्ति-दामेसु ॥ ७८४ ॥
परिकविस-विन्दु-मालावसेस-मय-णाहि-दन्तुरे फुरइ ।
वयणम्मि मयङ्कारम्भ-पेलवा कुङ्कम-च्छाया ॥ ७८५ ॥
संगलइ मरुयअ-च्छेय-सवल-विणिउत्त-दमणय-दलासु ।
लायण्णं मालिय-हिय-पिसङ्ग-कुन्दासु कवरीसु ॥ ७८६ ॥

उद्भिद्यते जहभावः 'शैत्ययोगस्तस्यावरोहः प्ररूढत्वं 'तस्यात्यन्तत्वेन हढो मदनकस्य अलक्तकादिरागिवशेषस्य संनिवेशो यसिन् तत्राधरे सरसबकुलकुसुमवदिभिपाटला रागिविच्छित्तः ॥

 १। ७८४ ।। प्रथमं क्षणम् उत्सवः प्रथममेवोत्सवार्थं ये मर्शिताः कुसुमिवशेषास्तेषां न्यतिकरेषु विलम्बेषु सत्सु संचरत्यन्यत्र तत्प्रतिनिधि-३ नयेन मण्डनीत्साहः । कान्यत्र । उगृहीतिहिमापाण्डुरमरुवकेषु पत्रि-कादामद्य ।।

।।७८५।। परिकपिशो विन्दुमालावशेषो यो ^⁵मदर्नैकः कुङ्कुमादि-रागस्तेर्नै दन्तुरे^६ विषमे स्फुरति वदने मृगाङ्कस्य य ^³आरम्भः ३ प्रतिपद्येका कला तद्वस्पेलवा कुङ्कमच्छाया ।। उपभुक्तशेषत्यर्थः ॥

।। ७८६ ॥ संगलति मरुबकच्छेदशबलविन्युप्तदमनकदलासु° लावण्यं मर्दितस्थितिपशङ्गकुन्दासु³ कवरीषु ॥

¹ MH. व्योगो रोह: प्ररुद्धलं तस्यानंतत्वेन, which appears to be corrupt. The emendation is conjectural. 2 MH, सवरंत्य⁰. 8 So MH. Surely Dc's marginal note प्रायत is the correct rendering? MH. ेहिमपांडुर⁹. 6 MH. अवस्वककुंकुमार्वि⁰. 6 MH दंतुरविषमे. 7 MH. adds वास्यानंतस्य after आरम्म: Hopelessly corrupt! 8 MH. तद्वतेत्व्वा. 9 MH. वृविनियुक्त⁰, though विन्युप्त प्रवितम् lower down. 10 MH. मारून⁰.

इय रचणी-भन्नगय-पियक्नु-पिडवण्ण-सेइरो हरइ । सिसिरम्मि मिळय-मणहर-पसाइको से पिया-सत्थो ॥७८७॥

आविय। ४

फल-णिग्गम-पिरोिक्किय-पिरिसिरिकालग्ग-मञ्जल-चुण्णाई । चुयाण सणकारेइ मारुओ मक्करि-सुराई ॥ ७८८ ॥

विन्युतं प्रथितम् । दमनकं सुगन्धपत्रिकाविशेषः । कवर्यो वेण्यः ॥ ॥७८७॥ इति रजनीमङ्गोद्भतप्रतिपक्षप्रियंगुशेखरोपि हरति चित्तं स्वभावसुन्दरस्वात् शिशिरे मर्दितमनोहरप्रसाधनः अस्य
 प्रियासार्थः ॥

प्रियं गायति प्रियंगुः शेखर इवं । तिष्ठद्वुप्रभृतित्वास्साधुः ॥५॥ कुलकम् ॥

॥ ७८८ ॥ अथ चतस्रभिर्वसन्तसंपदमाह । फलनिर्गमपरि*प्रेरितपरिशिथिलेषल्लमसृद्ंकचूर्णानि चूतानां झणस्कारयति मारुतो
३ मजरीमुलानि ॥

मछलजुनाई इति पाठे मुकुलचूर्णानीत्यर्थः । मुकुलं कुसुमम् ।
चूर्णं कुसुमरजः । 'झणदित्यव्यक्तराब्दानुकरणम् । तच रसाईपलल ६ पल्लवासु कोमलानिलवेलितासु [मझरीषु] न युज्यते । झणस्कारादेः कठिनद्रव्यकृतस्य नूपुररणितादिषु दर्शनम् । तस्मात् 'सणकारेइ इति पाठो लक्ष्यते सकारस्य च रेखांश्रंशमात्रेण लेखकदोषे झकारीभूतत्वा ''-

¹ MH. शिशिरमकित⁰ for शिशिर मर्दित⁰ ² MH. पर for इत.

[&]quot; MH. व्युत्राहित पाठे. • MH. सर्गागित • MH. रसांह्र .

⁶ MH. व्यक्तासः ⁷ MH. सणकारी for सणकारेड. ⁸ MH. कक्षते.

[•] MH. • 单根•. 10 MH. 新株式•,

^{28 (}Gaŭdavaho)

चित्तालिक्यय-मङ्खुगगमाण सायं णिवेसिय-जलाण । गन्धमणामोयं सत्तलाण कालो विरह्धेर ॥ ७८९ ॥ आवाइ माहवीणं विच्छाय-परिद्विएक-कुसुमासु । णिम्मल्ल-सोरहं मञ्जरीसु फल-गण्डि-जिल्लासु ॥ ७९० ॥ इय से दिणेसु महु-सिरि-परिणाम-सुहेसु जववण-णिवेसा । णन्दन्ति पणइणी-परियणस्स णयरोवरोहेसु ॥ ७९१ ॥

९ दिति सुगृहीतनामभिरस्मित्पृभदृश्रीमदुपेन्द्रपादैरवाणें । तैरेव च बाल्य एव इयमपरा व्याख्या कृता ।

नूनं पुत्रक मारुतोपि मधुरो रोलम्बमाला मधौ
शैशश्वच्चूतलतावितानपवनसस्ता झणस्कारयेत् ।
प्रेङ्खल्लास्यलताफलद्भिकुसुमप्राप्त्यर्थगर्वोद्धता
धावद्रावयुतासु तासु च लताभेदोपि भक्तेर्भवेत् ॥

॥ ७८९ ॥ वित्तालक्षितमुकुलोद्गमानां सायं निवाशितसेकजलानां गन्धम् अनामोदं ^कसप्तलसंज्ञकानां पुष्पविशेषाणां कालः प्रसार-३ यति ॥

मुकुलानि कलिकाः । ताः सूक्ष्मत्वाचित्तावधाने सति ईष्रहक्ष्यन्ते ॥ ॥ ७९० ॥ आवायति ईष्च्छुष्यति माधवीनां विच्छायपरिष्ठितै-ककुसुमासु निर्मलैसौरभ्यं मझरीषु फल्प्रन्थिजटिलासु ॥

॥७९१॥ इति उक्तप्रकारेण से अस्य नृपस्य दिनेषु मधुश्रीपरि-

³ MH. श्रीपड्वेंद्र⁰. ² MH. शश्रृत्⁰. ³ MH. ⁹पवनस्रता. MH. व. ⁵ MH. वित्तां⁰. ⁶ MH. सत्तक्⁰. ⁷ MH. देवयहाद्यंते, ⁸ MH, निर्मेक्तीरंगे.

किंच। ५

पेरन्त-हरिय-कोमल-ख्रज्जूर-दल्लज्जलं कवोलाण ।
णयणन्त-गाल्ठिय-बाह्रज्ञणाण णिव्बद्ध लायण्णं ॥ ७९२ ॥
दर-मज्लण-मज्झोणय-तणु-रेहायन्त-धवल-भावाहं ।
एन्ति णव-सास-अला-हं अन्तो-ताराहं अच्छीहं ॥ ७९३ ॥
थोयमिव खाम-गण्डत्तणेण परिलिक्त्वओण्णय-णिवेसो ।
परिवायइ कक्केयण-पराय-कणज्जलो अहरी ॥ ७९४ ॥

णामसुखेषु उपवनानिवेशाः नगरसमीपवनानां संनिवेशास्तेषु वा प्रवेशाः ३ नन्दन्ति प्रणयिनीरूपस्य परिजनस्य प्रणयिनीसमेतस्य वा अपरिज-नस्य संबन्धि हृदयं नगरोपान्तस्थानेषु ॥ ४। चक्रकम् ॥

॥ ७९२ ॥ अथ पञ्चककुलकेन बालालावण्यं विलपति । पर्य-न्तहरितकोमलखर्जूरदलवदु उज्वलं बालाकपोलानां नयनान्तगलितबा-१ प्याझनानां निर्वतते लावण्यम् ॥]

्री ७९३ ॥ दर ईषन्मुकुलिंतमीरैंध्येन भीरैंध्याल्लज्जायोगादीषदु-न्मीलितखाद्धेतोस्तनुरेखायमाणधवलमावानि यन्ति प्राप्नुवन्ति नवश-३ शिकलाभाम् अन्तस्ताराणि निमीलनवशादुपरितनतटमध्यप्रविष्ट-ताराणि अक्षीणि ॥ नवशशिलेखायां हि शशो न भासते । शशपख्या-स्तारा अपि ईषिन्नमीलितनयनेषु न भासन्ते ॥

॥ ७९४ ॥ स्त्रोकमिव क्षामगण्डत्वेन परिलक्षितोन्नतिनेवेशः परि-वायति शुष्यति 'केकतनापरसंज्ञकविंम्बफलकषायवदुज्ज्वलोधरः ॥ ३ कक्केयणः इति माणिविशेषोप्युपलक्ष्यते ॥ अनिर्जितरितपरिश्रमत्वेन

¹ MH. ⁰सामेतस्य. ²MH. चा⁰ for वा अ⁰. ³5 o MH. ⁴ MH. iनवतेत.

⁵ MH. मोग्ध्याल्डजा⁰. ⁶ MH. ⁰कलामा अन्त⁰. ⁷ MH. कर्तेनकापर⁰.

⁸ MH कर्मेणय. 9 MH. मणिनिवेशस्याप्युपलक्ष्यते.

दोन्बल्ल-पण्डुराणं उम्हारुणिय-णव-केसर-गुणाण । विरल्ल्तणंत्र थोवं उबेइ मुद्धाण थणयोण ॥ ७९५ ॥ इय तस्स पदम-मयणाणुबन्ध-पाँडबद्ध-मुद्ध-भावासु । दिही णिहुय-विल्लासालसासु वीसमइ बालासु ॥ ७९६ ॥ अह तस्स थिर-भुय-क्लम्भ-णिमिय-णिसेस-भुयण-भारस्स । आसि कइ-राय-इन्ध्रो वप्पइ-राओत्ति पणइ-लवो ॥ ७९७ ॥

बालानां म्लानाधरस्वं दौर्बल्ये च उन्नतावयवस्वम् अनुभवसिद्धम् । स्तोकमैपि परिवायतीति संबन्धः । अपिशब्देन इदमाह । यद्यपि कुल-६ महेला अप्रगल्भास्तथाप्यासामप्रागलभ्यमेव सुरतेषु विराजतेतराम् ॥

॥ ७९५ ॥ दौर्वरुयपाण्डुराणाम् ऊष्मारुणितनवकेसरगुणानां विरलस्विमव दौर्वरुयवशास्तोकमुदैंति [मुग्धानां] स्तनानाम् ॥

॥ ७९६ ॥ इति तस्य प्रथममदनानुबन्धप्रतिबद्धमुग्धभावासु दृष्टि-निभृतविलासालसासु विश्राम्यति बालासु ॥ निभृतम् उपगूढम् । ३ कुलकम् ॥ ५॥

॥ ७९७ ॥ अथेति अधिपत्यधिकारप्रख्यः प्रस्तुसका्व्यकर्तृगत-चरितपस्तावनार्थो मङ्गलार्थश्च मध्ये । अथ तस्य स्थिरभुजस्तम्भनि-३ मितनिःशेषभुवनभारस्य आसीत् कथिराजाचिहः [कविराजसंजो] बाक्प-तिराज इति प्रणयिख्वः भृत्यलेशः ॥ प्रणयिषु वा ठैलयोन्तर्भावो यस्य स प्रणयिळयः । निमितं निक्षित्तम् । डुमिञ् पक्षेपण इति पाठात् ॥

^{&#}x27;MH. वारवतीति. ³ MH. ⁰ततरा for ⁰तराम्, MH. add after this as follows:-कांतानुपालपमानानन्तानंधरस्ययमानमनकालेकाकरवकोपीलानेरपमरमणीयरमणीविष्यान-बरतर शकेनापारहावे देविस्य which, as a whole, appears corrupt, and difficult to restore. ³ MH निरलीयन, ⁴ MH. आसीत्कविराजसंबाचिद्वी वाक्पति⁰. ⁵ MH. ल्योन्तमावों. De J K P all read पण्डस्कनी, and not पण्यस्काने.

अप्पा इतिअ-मेत्तेण णवर विरसोवि जस्स पिटहाइ।
सिरि-कमलाउइ-चलणेहिं कहवि जं गाहिय-बहुमाणो ॥७९८॥
भवभूइ-जलहि-णिग्गय-कव्वामय-रस-कणा इव फुरन्ति।
जस्स विसेसा अञ्जवि वियदेसु कहा-णिवेसेसु ॥ ७९९॥
भासिम्म जलणिमत्ते कन्तीदेवे अ जस्स रहुआरे।
सोवन्थवे अ बन्धिम्म हारियन्दे अ आणन्दो॥ ८००॥

[॥ ७९८ ॥ आत्मा एतन्मात्रेण केवलं विरसोपि यस्य प्रतिभाति श्रीकमलायुषचरणैः कथमपि यत् गृहीतबहुमानः ॥

 यस्य वाक्पतेरास्मा । यो वाक्पतिरिति यावत् । विहीनकाव्यादि-रसोपि सन् केवलमेतेन वक्ष्यमाणेन हेतुना प्रतिभाति प्रकर्षेण विज-यते यत् कमलायुधेन नाम कविना गृहीतो वहुमानः सेवा यस्मात् ६ ताहशः सोस्ति । इति भावः ॥]

।। ७९९ ॥ भवम् तिज्ञलाधिनिर्गतकाव्यामृतरसकणा इव स्फुरन्ति यस्य विशेषा अद्यापि विकटेषु कथानिवेशेषु ॥ निवन्धेष्विति कचि-३ स्पाठः।

[॥ ८०० ॥ भासे ज्वलनिमेत्रे कुन्तीदेवे च यस्य रघुकारे सौब-म्घवे च बन्धे हारिचन्द्रे च आनन्दः ॥

भासः ज्वलनित्रः कुन्तीदेवः (१) इति कवयः । रघुकारः कालि-दासः । सौबन्धवो बन्धः सुबन्धुकृतिर्वासवदत्ता नाम प्रवन्धः। हारि-चन्द्रः हरिचन्द्रेण कृतः प्रवन्धः ॥] आहेक्कियं च सरसं च परिस-लोणं च सारवन्तं च । बिरमुञ्जलं च छाया-घणं च गी-विलिसियं जस्स ॥ ८०१ ॥ आगम-वाया छन्दण्णुया य ते भरह-गोयम-प्यमुहा । णन्दन्ति जमेवं हास-कारिणो सार-कडणो य ॥ ८०२ ॥

[।। ८०१ ॥ आलेम्ब्यं च सरसं च स्पर्शलवणं स्पर्शमृदु स्पर्श-कोमलं च सारवच स्थिरम् उज्ज्वलं च छायाघनं च गीविंलसितं ३ यस्य ॥

यस्य वाक्पतेर्गीविलसितं काव्यरचनम् आले इयविदिक्कतदर्शकं रसयुक्तं स्पर्शकोमलं सारयुक्तं मुद्रितमिव मनसि प्रवेशशीलम् उद्गत-६ प्रकाशम् अर्थच्छायाप्रचुरं च भवतीत्यर्थः ॥]

॥ ८०२ ॥ आगमवादा नैयायिकादयः छन्दांसि जयदेवप्रभृतीनि वेदांश्च ये जानते ते तथा ते प्रख्याततमा भरतगो चैरप्रमुखा भरतो । गोचरो येषां ते भरतगो चरा भरतज्ञास्त्रस्प्रमुखाश्च पुराणज्ञा नन्दन्ति यं वाक्पतिराजम एवम् एवमेव । पक्षपातानुरागं विनेत्यर्थः । हास-कारिणो दुष्टकवयः सारकवयश्च । अथ वा एवंहासकारिणो व्यासा-६ दयः । सारकवयश्च वेदान्तवेदिपात अल्कापिलप्रमुखाः ॥ अथ वा आगम-वाया-छन्दण्णुया इति समस्तम् । आगमो वैशेषिकादिवेद्यादिश्च । वाग् व्याकरणम् । छन्दश्च सालंकारकम् । अथ वाग्मह-९ णनैव अलंकारस्वीकारः केषांचिच्छ ब्दादव्यतिरेकात् अषेपप्रसादप्रभु-तीनाम् । आगमवाकछन्दांसि जानन्तीरयागमवाकछन्दोज्ञाः ॥

काव्यमात्रे प्रतिपदं 'विभान्तोप्यर्थराञ्चयः। प्रन्थगौरवभीते — - भयत्नेन भूयसा॥

¹ MH. ⁰पातांजल°. 2 MH. ºईदण्णु इति 8 MH. ⁰रकोश्रेदण The emendation is purely conjectural. 4 MH. ⁰प्यर्थ राज्ञय:.

कि च।

भरिय-सवण-हियं भूरि-कइ-गुणोवास-किश्वणो जस्स ।
सुभिणयमहो णयन्तिव विम्हय-चिल्एहिं सीसेहिं ॥८०३॥
तो सो गोद्दी-परिसंग्डिएहिं सप्पुरिस-संकहावसरे ।
भिणओ विम्हय-वियसन्त-णयण-वत्तं वियह्वेहिं ॥ ८०४॥
धारेइ जल्ल-हरोहुर-वसुंधरावन्धवन्धुरं सेसो ।
कहवि विणिजञ्जिय-द्विय-विसद्द-कण्ठं फणा-वल्लयं ॥ ८०५॥

॥ ८०३ ॥ मृतश्रवणस्वेन स्थितं सत् भूरिकविगुणोपौँयाकाङ्क्षिणः श्रोतारो यस्य सुभणितं सूक्तम् अघो नयन्तीव विस्मयचलित-३ शिरोभिः ॥

 ।। ८०४ ।। ततः असंस्थित्कपरितोभृतकर्णत्वाद्धेतोः असौ वाक्पतिः गोष्ठीपरिसंस्थितैः सत्पुरुषसंकथावसरे भणितो विस्मयविक-३ सन्नयनप्रत्रं कृत्वा विदग्धैः ॥

पत्राणीह पक्ष्माणि । तैः काव्यकरणे पार्थनया मेरित इत्यर्थः ॥

१। ८०५ ॥ अथ यशोवर्मणा कथं मगधराजो हत इति वर्णयितुं सप्तैत्रिंशता गाथाभिर्महाकुलकम् अवान्तरकुलकपञ्चकान्वितम् ॥ तत्र
 ३ हरेरंशो यशोवर्मेति प्रथमेनावान्तरकुलकेनाह ।

भारयति जलभरेण उहुरा अधोगता या वसुन्धरा तस्या आवन्धेन संबन्धेन बन्धुरम् आक्रान्तं रोषः कथमपि विनिकुश्चितस्थि-६तविकसितकण्ठं फणावलयम् ॥ जलभरः प्रलयकालभावी विनक्षितः॥

¹ MH, ⁰जावनं पत्रं. ² MH, जलहरेण, ³ MH, तुहरा,

दीसन्ति जय-विणासुद्धसन्त-घण-धूमकेउ-दण्डव्व ।
जल-मञ्जन्त-दिसा-गय-खणुद्ध-धरिया कर-क्खम्भा ॥८०६॥
जल्ल-मञ्जन्त-दिसा-गय-खणुद्ध-धरिया कर-क्खम्भा ॥८०६॥
जल्लसय-बीइ-चल्लयन्तराल-परियत्तमाण-रिव-विम्मा ।
होन्ति सवाडव-जल्लणव्व गयण-मग्गेवि मयर-हरा ॥ ८०७ ॥
वियलन्त-विज्जु-वलया पलयम्बु-वह-णिवहा णिविज्जन्ति ।
तिहियस-पीय-सिलला साणुसएणंव सालेलेण ॥ ८०८ ॥
जल-भवण-समालम्बिय-स्यणस्स मुरारिणो समुद्देण ।
दिज्जइ महा-पईवोच्च बीइ-संबेल्लिओ सुरो ॥ ८०९ ॥
जाआ वण्णासाया अण्णोचिय केवि संवलन्ताण ।
छीर-सुराउव्व-वियार-विसमिया सयल-जलहीण ॥ ८१० ॥

| ८०६ | दश्यन्ते जगिद्वनाशसूचनाय 'स्फुरद्धनधूमकेतुदण्डा
 इव जलमजिद्दिगाजक्षणोर्ध्वधृताः करस्तम्भाः | |

॥ ८०७॥ उस्तिर्वाचिवलयान्तरालपरिवर्तमानरविविम्बा^{*} मवन्ति सवाडवज्वलना इव गगनमार्गेषि मकरधराः समुद्राः ॥

[॥ ८०८ ॥ विगलद्विद्युद्वलयाः प्रलयाम्बुवहनिवहा निपीयन्ते प्रतिदिवसपीतसिललाः सानुशयेनेव सद्वेषेणेव सिललेल ॥ प्रतिदिनं मेथेर्यत् पीतं जलं तत् सानुशयमिव आत्मपानजन्यकोधयुक्तमिव मूखा तान्मेघान् नितरामपिवदित्यर्थः । मेघा अपि सर्वे प्रलयाम्बुना निगीणी इति भावः ॥]

।। ८०९ ॥ जलमवनसमालिम्बतशयनीयस्य मुरारेः समुद्रेण दौप्यते महात्रदीप इव वीचिसंवेक्षितः सूरः ॥

॥ ८१० ॥ जाता वर्णास्तादा अन्य एव केपि संवलतां मिश्री-भवतां क्षीरसुराऽपूर्वविकारविषमिताः संकलजलघीनाम् ॥

¹ MH, स्फ्रस्ति धन⁰, ³ MH, व्याची०, ; ³ MH. दीवते.

मञ्जार सिहराकरा रहन्त-पुजहय-मुहल-सुर-लोओ।
इहर-भर्ण-क्रमोसीयमाण-जल-कलयलो मेक ॥ ८११॥
चलणन्त-जिब्रहियं संभमेण पलयम्बु-जिन्मरे भ्रुपणे।
आरुहर रयय-णावंव तिणयणो मडलि-ससि-लेहं॥ ८१२॥
जावल-मानो जोआणुबन्ध-संजिमय-सास-पसरस्स।
पव्वालियाणणस्सवि संयभुणो सायर-जलेण॥ ८१३॥

क्षीरसुरामहणं घृतजलादिसागरपञ्चकमपि सप्तसमुद्रान्तर्गतम् उप-कक्षयति । क्षीरसुरयोस्तु उपादानं कृतूहलितया । क्षीरसुरासंनिपा-तस्य लोके अदद्यत्वेन तद्विकाररसस्य अपूर्वस्वम् ॥

॥ ८११ ॥ मज्जित 'शिखरारूढारुहरपुञ्जीकृतमुखरसुरलोकः'
कुहरभरणक्रमेणावसीदन्' जलकलकलो यत्र स मेरुः ॥

३ कुडाति मेरुकटकादिके साति तदाश्रयः सुरलोकः शिखरेषु पुञ्जी-मवाति को नस्नातेति च कलकलं करोति । कुहरेषु च शून्येषु प्रथ-मजलि जलकलोलप्रवेशसमये महाकलकलो भवति । यथायथानुपूर्यते ६ तथातथा मन्दीभवतीरयनुभवसिद्धम् ॥

॥८१२॥ चरणान्तनिपतितां संश्रमेण भयेन प्रलयाम्बुनिर्भरे भुवने आरोहति पद्भयामाक्रामति रस्नैनाविमव त्रिनयनो मौलिशक्तिलेखाम्॥

किल चलतो यत् मस्तकाद्द्रागिति पादाग्रे पति तत् अलिक्षतं चरणेनाकम्यते । चन्द्रलेखा च वकाकृतिनौरिव भवति । यथा शुक्राद्धि-तीयस्याम् । जलहाविते च जगित नावारोहणावसर इस्येवमुस्मेक्षितम् ॥

॥ ८१३ ॥ न आकुलभावो योगानुबन्धसंयमितश्वासप्रसरस्वात्

¹ MH. अपूर्वलात. 3 MH. व्ह्डीबहर्त 3 MH. व्युंजकृत . 1 MH. व्याद्वज्ञ . 3 MH. विनित्तं. 6 MH. वंड्या. 1 MH. व्योगिति.

^{29 (}Gaüdavaho.)

इय पलय-जलफालिय-चलन्त-सुर-सेल-विहल-विद्वहरिम । अणहमबलम्बणं ति-हुयणस्स जो जायइ सुरारी ॥ ८१४ ॥ जस्समह-धूम-लेहा रविणा स-मऊह-दाविय-दलेण । अग्ग-घहिएण दीसइ कविसेक-फलव्व ताल-लया ॥ ८१५ ॥ तस्स इर इमो सुव्वइ विग्गह-तुङ्गाहिहाण-पदिवण्णो । सुयणम्मि महासुर-वंस-वेरिणो अंस-णीसन्दो ॥ ८१६ ॥

जलोपप्रवस्य च 'श्वासिनरोधसुंखानुबोधकत्वात् ष्ठावितानेनस्यापि ३ स्वयंभुवः सागरजलेन ॥

॥ ८१४ ॥ इय जलैंहि इति द्वाभ्याम् अवान्तरकुलकं समापयति । इति जलैंभिजलास्फालितैंवलःसुरशैलविबलविबुधे अनधमवलम्बनं ३ त्रिभुवनस्य यो जायते मुरारिः

[॥,८१५॥ यस्य महाधूमलेखा रविणा खमयूखदर्शिततलेन अप्रघटितेन दृश्यते कपिशैकफलेव ताललता

मध्याह्मसूर्यस्पृक्तिशरा भूमिम्ला यस्य प्रलयकालीना महाधूमलेखा कपिशैकफला महाताललतेव भाति स्मेति भावः ॥]

॥ ८१६ ॥ तस्य किलायं श्रूयते विम्रहतुङ्गाभिधानेन लोके प्राति-पन्नः प्रतीतो भुवने महासुर[वंश]वैरिणः 'अशनिष्यन्दः ॥ अन्तःकु-३ लकम् ॥ १२ ॥

³ MH. °सुखेनुवोध°. The emendation is conjectural, ² Do J. K. P. all read °विवृद्दिन as explained by the commentator. ³ MH. °भिधाने लोह°. ⁴ MH. अंशिनध्तंद:.

अह वा । १०

ओसरइ सम्रुप्पयणा रहस-घटन्तक्क-पेळ्ळण-विलोलं । तक्खण-विहरिय-बम्भण्ड-सयल-जालंव घण-वदलं ॥ ८१७ ॥ विहर्टन्त-घण-विम्रुक्का परियत्त-विमाण-विश्वया कहिव । णिवदन्ति गलिय-णिय-पिन्छ-विन्भमा तिह-गुण-च्छेया ॥८१८ भिमयं रय-विहुओयहि-सम्रुच्छलन्तेहिं पक्ख-सेलेहिं । साहेग्ज-संगएहिं महा-विहङ्गेहिंव णहम्मि ॥ ८१९ ॥

॥ ८१७ ॥ अथ वा हरिरेवायं गरुडगमनःवात् न तु तान्निष्यन्द इति द्वितीयान्तःकुरुकेनाह ।

 अपसरित सम्यगुरपतनात् रभसघटमानांसप्रेरणविलोलं 'तरक्षण-विघटितंत्रक्षाण्डशकलजालिये घनपटलम्'।

गरुडो ह्यण्डजः । अण्डजाश्च अण्डोदरे पक्षसंविष्टे अण्डं स्फोट-६ यित्वा निःसरन्तीति भङ्किभणितिरियम् ॥

॥ र्१८॥ विघटमानैर्घनैर्विमुक्ताः परिवृत्तविमानविश्वताः कथ-मपि निपतन्ति गलितनिजपक्षैविश्रमास्तिङ्कत एव दर्पेण प्रसृतािश्छ-३ न्नगुणाः अत एव वेगपतनवशनिपतितगरुडपक्षलेशविश्रमं जनयन्ति॥

॥ ४१९ ॥ म्रान्तं रयो वेगस्तेन विघूतो य उदिषस्ततः समु-च्छलद्भिः पक्षरौकैः ⁸साहाय्यसंगतैरिव महाविहंगैर्नभसि ॥

¹ MH. तत्क्षणिवलोलवत्क्षण of for तत्क्षण o MH. प्रकल o MH. घट o MH. appears corrupt, reading अंडजाशांडोदरेक्षसविष्टें इंस्फोटियत्वा. The emendation is purely conjectural. o MH. विघटमाने वि ; i.e. om. घनै: MH. oगुणान्. The text of the commentary from तांडत एव दर्पण up to oगुणाः seems corrupt. Probably the last word; of the chbâyâ and the beginning of an explanatory note, of which दर्पण &c. is the existing continuation, are lost. TMH. जनयति. MH. सहाह्य o.

दीसइ वेजग्वाहिय-सायर-मूल-रयण-प्पहायम्बो ।
पढभोवइयारण-पेक्षिओव्य मगगो सुवण्णस्स ॥ ८२० ॥
सोहन्ति अमरिसुगम-विज्ञण-विसाणल-सिहं वियम्मन्ता ।
दर-खण्डिय-सुइ-घोलन्त गरुल-वक्तवव्य सुयइन्दा ॥ ८२१ ॥
मूल-फणा-मण्डल-तह-णिसण्ण-णिकम्प-धरिय-मिह-वेढं ।
सहइ ठियं इयर-फणाहिजत्त-गरुलं अणन्तस्स ॥ ८२२ ॥
विह्डन्ति णह-णिवाया विहङ्ग-णाहस्स कुलिस-किष्णावि ।
मन्दर-णिहंस-किण-णिहुरिम वच्छिम वासुइणो ॥ ८२३ ॥

॥ ८२० ॥ दृश्यते 'वेगोद्धाटितसागरम् लख्तप्रभाताम्नः प्रथमो-रपैतितारुणपूरित इव मार्गः [सुपर्णस्य] सुपर्णस्यादित्यस्य ॥

३ समुद्रत है पाता है नागानां मणिसमूहा उद्घाटिता एवमुपवर्णिताः ॥

॥ ८२१ ॥ शोभन्ते अमर्षेद्रमद्विगुणविषानलिमैषं कृत्वा विजृम्भमाणा ईषत्विण्डिता मुलैर्घूणमाना गरुडपक्षा येषां ते इव भुज३ गेन्द्राः ॥

अमर्षोद्गतिवानलज्वालाः 'कोपखण्डितमुखस्थापितगरुडपक्षखण्ड-स्वेनोत्प्रेक्षिताः ॥

॥ ८२२ ॥ म्लफणामण्डलतथानिषण्णनिष्कम्पधृतमहीपीठं शोभते स्थितम् अवस्थानम् इतरफणाभियुक्तगरुडम् अनन्तस्य शेषस्य ॥

॥ ८२३ ॥ विघटन्ते नलनिपाता विहंगनाथस्य संबन्धिनः कुलि-शकठिना अपि मन्दरनिघर्षकिणनिष्ठुरे वक्षसि वासुकेः ॥

[ा] MH, ⁰सागररत्नमूलप्रमा⁰, ² MH, ⁰स्थापिता गरु**व** ⁸ MH, ⁰निवण्णाः for ⁰निवण्ण⁰.

शिय-सुङ्कारोसारिय-णपडन्त विहक्त-णाह-संसम्मा ।
फाणणो विहल-मुह-च्छोह-विउण-रोसं विसुरेन्ति ॥ ८२४ ॥
संअम-चलन्त-दिग्गय-घोलाविय-सास-मुहल-कर-दण्डं ॥
सेसह-भ्रुयय-कुल-णाययंव ओसरइ पायालं ॥ ८२५ ॥
इय एस विहुअ-विसहर-समूह-संभाविज्ञभड-जसेण ।
बुन्भइ विणया-तणएण स-विणयं फण्ड-भाविम्म ॥ ८२६ ॥

॥ ८२४ ॥ निजसूरकारापसारितापतद्विहंगनाथसंसर्गाः फणिनो विफलमुलक्षोभं द्विगुणरोषं कृत्वा विश्रूरयन्ति अश्रूरयन्ति विश्रूरमा-३ त्मानं कुर्वन्ति ॥

तस्करैतिति णिच् । अशूरमात्मानं शोचन्तीत्यर्थः ॥ ॥ ८२५ ॥ संभ्रमवैलिद्दिग्गजघूर्णितश्चासमुखरकरदण्डं शेषाष्टम-भुजगङ्गलनामितौँमिव अपसरित पातालम् ॥

३ अष्टो किल दिग्गजाः । चरवारो दिश्च विदिश्च च चरवारः । तत्रै-वमुरप्रेक्ष्यते । नागा इव⁴ विग्गजाकृष्टकरनिकराः । सप्तान्ये⁶ शेषस्त्व-ष्टमस्तदाधारस्वेन वर्तमानः । अयं स्वर्थो रम्यतरः शेषस्यभुजगकुल-६ नामित्तमिवेति । दिग्गजचतुष्टयं शेषस्वेन तस्करास्तु नागकुलस्वेन कल्पिताः कविना ॥

॥ ८२६ ॥ इत्येष विधुतविषधरसमूहसंभावितोद्भटयशसा उह्यते विनतातनयेन सविनयं कृत्वा कृष्णभावे कृष्णरूपावस्थायाम् ३ ॥ १० ॥ आदितः २२ ॥ अन्तः कुलकं द्वितीयम् ॥

¹ MH ⁰मुखे क्षोभं. ² MH. विश्रूरमशूरयंति for अश्र्यन्ति, ⁸ MH om र. ⁴ MH. पत. ⁵ MH. ⁶निकराकरा: for ⁶निकरा: ⁶ MH. सतन्ये. ⁷ MH. वर्तमाना अयं. The whole passage from नागा up to वर्तमान: seems to be corrupt in MH.

अविय।

संभम-भमन्त-विज्ञाहरासि-केसर-करम्बयं फुरह । उप्पाउद-हिय-चिहुर-दण्ड-चण्डंब गयण-यलं ॥ ८२७ ॥ उव्बह्ह विम्ब-घडियं तारा-णियरं ससी विडप्पस्स । निहय-कवलण-खुडिय-हियंव दाडा-कणुकेरं ॥ ८२८ ॥ रोस-धुय-चलण-तेलोक-लच्छि-विच्छूड-णेउर-च्छायं । विवराह-केउ-भिण्णं रिव-विम्बं वियलह नहिम्म ॥ ८२९ ॥

।। ८२७ ॥ अपि च कृष्णस्वमेव जगदीशस्वेन द्रदयित तातीय-नान्तःकुरुकेन ॥

३ संभ्रमभ्रमद्विद्याधरासिकेसरकरिन्वतं स्फुरति उत्पातोध्वस्थितनि-हुरदण्डचण्डमिव नभस्तलम् ॥

संभ्रमो जगज्जयोद्यताद्' यशोवर्मणो भयम् । असिकेसराः सङ्ग-६ रश्मयः । चिहुरदण्डा गगने केशदण्डाकारा उत्पाताः प्रसिद्धाः ॥

॥ ८२८ ॥ उद्वहति विम्बयटितं तारानिकरं शशी राहोः निर्द-यकवलनखण्डितस्थितिमव दंष्ट्राकणोस्करम् ॥

३ घटितं संबद्धम् । विडप्पो राहुः । यदा ताराश्चनद्रविम्बारूढा दृश्यन्ते तदा जगतो भयं महद्भवतीत्युत्पातोयम् ॥

॥ ८२९ ॥ रोषधूतचरणायाक्षेलोक्यलक्ष्म्याः सकाशाद्विच्छूदः स्रस्तो यो नूपुरस्तच्छायं विवराद्धेतोः केतुभिन्नं सत् रविविम्बं विव-३ लति विगलति वा [नभिस]॥

केतुभिन्नत्वात्सविवरम् । ततश्च लक्ष्मीचरणनृपुरसादृष्टयम् । यस्यां दि।शि कुपितो यशोवर्मा भवति तत्र विनाशस्य सूचका उत्पाता ६ हराविव जगत्प्रलयोद्यते भवन्तीति तात्पर्यार्थः ॥

¹ MH. व्योद्योता⁰, 2 MH. adds उत्कांकतम् after सब्दम्. 8 MH. केराद्विकं,

अत्थक-फुडण-वियलन्त-कलल-कलिलंव बाल-बम्भण्डं। रवि-विम्बं दीसइ किरण-मुक्क-कीलाल-जम्बार्लः। ८३०॥ तिदयस-मुंह-द्विय-लोह-कवल-कसण-प्पहा-विहिण्णंव। हेसन्ति रहस-निव्वृढ-धूम-कलुसं जय-तुरङ्गा॥ ८३१॥ इय तह्या खण-निव्विद्वय-भू-लया-भङ्ग-भङ्गरावक्रे। जाए इमम्मि भ्रयणेसु दारुणा आसि उप्पाया॥ ८३२॥

॥ ८३० ॥ अनंवरतस्फुटनंविगलस्कलंककलिलम् [इव] बाल-ब्रह्माण्डं रविबिम्बं दृश्यते किरणमुक्तकीलालाकुलम् ।

कुल्लम् अकाठिनीभृतं प्राणिशरीरोपादानकारणं शोणितादि ।
 कालिकं न्यासम् । कीलालं रुधिरम् जम्बालं न्याकुलम् ॥

। ८३१ ॥ प्रतिदिवसमुखस्थितलोहकवलकृष्णप्रभाविभिन्नमिव हेषन्ते रभसनिर्व्यूढघूमकलुषं जयतुरंगाः ॥ सधूमं हयहेषणमु-३ त्पातः ॥

॥ ८१२ ॥ इति तदा भुवनजयार्थयात्रासमये क्षणमात्रमपि निर्वृत्ते निर्जैकपदैभङ्गे नृपत्यादिकृतस्वमर्यादातिकमाज्ञाभङ्गादिकेऽपराधे निमित्ते सिति भङ्गुरे सभ्रुकुटिके अपाङ्गे यस्य तिसमश्चिते अस्मिन्यशोवर्मणि भुवनेषु दारुणा आसन् परराष्ट्रेषु उत्पाताः ॥ ६ ॥ आदितः २८ ॥ तृतीयमन्तःकुलकम् ॥

¹ MH, ⁰कालितम्. ² MH, ⁰कुलम् for ⁰शाकुलम्, ⁸ MH om. ⁰थे, ⁴ MH, निवर्त, ⁵ MH, निजपदकभक्ते.

कि च।

सरहस-संचार-तरिङ्गिओर-तरलाविओ सुद्दावेद् । आरसणा-गुण-पहिबद्ध-कुण्डलो कुसुम-पालम्बो ॥ ८३३ ॥ घोलइ पहिलग्ग-पियङ्गु-मञ्जरी-जाल-गरुइअद्धम्तो । असमञ्जस-लासायास-पसिढिलो कुम्तल-कलावो ॥ ८३४ ॥ सहइ थण-वह-संठिय-पिद्वायय-पंसु-पिञ्जर-च्लायं । अहिराम-माहवी-मजल-दन्तुरं दमणयाहरणं ॥ ८३५ ॥ पढ-वास-पंसु-धृसर-दर-गरुआअन्त-पम्ह-परिसिदिला । घोलइ महु-मय-परिणाम-विरल-परिवादला दिद्वी ॥ ८३६ ॥

॥ ८३३ ॥ अथ चतुर्थे शृङ्गाराङ्गम् ॥ सरमससंचारतरिङ्गतोरुतर-िलतः सुस्तयति 'आरशनागुणप्रतिबद्धकुण्डलः कुसुमप्रालम्बः ॥

।। ८३४ ॥ घूर्णते भतिबद्धैप्रियङ्गमञ्जरीजालगुरूकृतार्धान्तः असमञ्जसलासायासप्रशिथिलः कुन्तलकलापः ॥

- अतिरभसप्रसारितत्वेन त्यक्तागमत्वं लासस्यासामञ्जस्यम् ॥
 ॥ ८३५ ॥ शोभते स्तनपृष्ठसंास्थितिषष्टातकपांशुपिञ्जरच्छायम्
 अभिराममाधवीमुकुलदतुरं चर्म्पकाभरणम् ॥
- ३ कचितु दमनकाभरण [म् इति] पाठोस्ति । पिष्टातकश्चतुःसमः । मुकुलं कलिका ॥

॥ ८३६ ॥ पटवासपांसुधूसरेषद्वुर्रूवमाणपक्ष्मपरिशिथिला घूर्णते मधुमदपरिणामविरलपरिपाटला दृष्टिः ॥

¹ MH. श्रृंगारंगम्. ² MH. १रसंना^०, ३ MH. १गुरु^ठ. ⁴ MH. १शिविक कु⁰ for १शिथिक: कु⁰. ⁵ MH. १गुरुयमान⁰.

इय मयणूसव-वियसन्त-बहल-कीला-रसो सुद्दावेइ । एयस्स पणद्द-भवणेसु णव-विलासो पिया-सत्थो ॥ ८३७॥ अविया

लहु-विसय-भाव-पिटिसिद्ध-पसर-संभावणा-पिटिक्विटिया। जस्स समत्तावि गुणा चिरमसमत्तव्य दीसन्ति ॥ ८३८॥ अह वा

वसुहा-सयण-पहुष्पन्त-रेणु परिभोय-विहुरिय-कवोलं । वयणं हेमन्त-मियङ्क-धूसरं सारवेन्तीहि ॥८३९॥ असमारण-पूलुव्भिज्जवाण-पम्हग्ग-मडहिय णडाले । अलप् णीसास-णिवेस-जज्जरे संजमेन्तीहि ॥८४०॥

ा ८३७ ॥ इति मदनोत्सविकसद्धहलकीडारसः सुखयित एतस्य नृपस्य प्रणियभवनेषु नविकासः प्रियासार्थः ॥ आदितः ३३॥ ३ तुरीयमान्तरकुलकम् ॥

१। ८३८ ।। लघुविषयभावप्रतिषिद्धप्रसरसंभावनाप्रतिस्खिलता
 यस्य स्माप्ता अपि गुणाश्चिरमसमाप्ता इव दृश्यन्ते ॥ यस्य अगणित३ गुणगणस्य पुरतः संपूर्णगुणा अपि अल्पगुणा इव प्रतिभान्ति भानोरिव चम्द्रादय इत्यर्थः ॥

॥ ८३९॥ अथ वैरिवनितानां बन्दिस्वमापादितानामवस्थावर्णनं समाप्तिकुळकम् ॥

३ वशुधाशयनप्रभवद्रेणु परिभोगविधुरितकपोलं वदनं हेमन्तमृगाङ्क-थ धूसरम् उत्पंसन्तीभिः

॥ ४४० ॥ असमारणेन अयोजनेन भूलोद्भिद्यमानपक्षाप्रैरल्पी-कृतललाटान् अलकान् निःश्वासनिवेशैर्जर्जरान्कम्पमानान् संयमयन्तीभिः

^{- 1} MH. असमारणानायो for असमारणेन अयो 2 MH om. मूल . 30(Gaüdavaho.)

जह-तह-पुसिअंसु-कणावस्न-यन्थिरय-यम्द-परिवेसं । देन्तीहिं अहिणवाणन्द-याह-सोम्युम्युहिं दिहिं ॥८४१॥ अविखत्त-चुडुप्पुदेस-समहियायम्ययुव्वहन्तीहिं । अझसुरमहरं वेलक्ख-सुण्ण-दिष्णङ्गुली-किसलं ॥८४२॥ इय एस हियय-निम्माय-वम्महं खण-खलन्त-वियणाहिं । रहसुम्युहीहिं दीसइ पडिवक्ख-णरिन्द-बन्दीहिं ॥ ८४३॥

- यशोवर्मसौन्दर्यातिशयदर्शनाद् आसां मदने।न्मादः अरुकादि-योजनाःसंरुक्ष्यते ॥
 - ॥ ८४१ ॥ यथातथोरपुंसिताश्रकणावलम्बमन्थरितपक्ष्मपरिवेषां ददतीभिः अभिनवानन्दबाष्पसौम्योन्मुखीं दृष्टिम्
- स्वभर्तृविरहादिक्केशजाश्रुपातस्योत्पंसनम् राजराजाभिलाषानन्दाभि-नवाश्रुणश्च प्रवृत्तिः ॥
 - ॥ ८४२ ॥ आक्षिप्ताधरखण्डनप्रदेशसमधिकातात्रम् उद्घहन्तीभिः अभौद्धरम् । अभास्वरम् अधरं वैलक्ष्यशून्यदत्ताङ्गुलिकिसलयम् ।
- अाक्षिप्तं दत्ताङ्कुरुयैव । चुडुप्पम् अधरखण्डनम् । तच्च अद्यापि न समीम् तम् अचिरापहृतद्यितस्वात् । शून्यं निष्प्रयोजनम् । यसोवर्मः समागमस्य दुष्पापस्वात् ॥
- ८४३ ॥ इति एष हृदयनिर्मितमन्मथक्षणस्वलद्भेदनामिर्यशोवमंदर्शनक्षणमात्रे निजभर्तृविरहकृतां वेदनाम् अननुभवन्तिभिः रभसो३ न्मुस्वीभिर्दश्यते प्रतिपक्षनरेन्द्रबन्दीभिः हठापहृतपरनारीभिः ॥ ५ ॥
 आदितः ३७ ॥ महाकुलकम् ॥

¹ So MH! See Notes, 2 MH. बुत्तुष्प⁰. • MH. ⁰भनंतीति रम⁰.

इय उण्णएण इमिणा जह णिद्धविओ पुरा मगह-णाहो ।
तह सीसन्तं एए तुमाओं णीसेसमिच्छन्ति ॥८४४॥
णह विहासिऊण साणियं सो जम्पइ णिव्वडन्त-सन्भावं ।
कइयव-विग्रहाइंचिय होन्ति विग्रुद्धाण हिययाइ ॥८४५ ॥
धीरेहिँ हियय-णिहिया कहिब गमेज्जन्ति साय-संवेया ।
अङ्गाई पहारेसो उण गरुयाणिव किंपि तरलेइ ॥ ८४६ ॥
कण्डेचिय परिघोलड इणहर्त्तं पहरिसाउल-क्ललिया ।
अपहुष्पन्तिच्वं महं वाया पहुणो-पसंसाग्रु ॥ ८४७ ॥

े ।। ४४४।।। इति उक्तंत्रकारस्वेष े उन्नतियुक्तेन एतेन यशावर्मणा विथा निष्ठापितो निषातिसः पुरा ममधनाया गौडाधिपतिस्तथा शिष्य-३ माणम् उच्यमानम् एते विदेषधास्स्रत्सकाशाचिः शेषमिच्छन्ति ॥ ४

भः '- 'इति 'पूर्वप्रकान्सिक्दग्धाम्यर्थमाविषयः प्रकटीकृतः ॥

। ८४५ ।। अह विहसिकणेति तिस्रिभिविशेषकम् ॥ अथ । विहर्स्य शनैः स वाक्षितिर्जिष्यति निर्वितेमानसद्भावम् । युक्तं चेतत् । ३ यतः कैतवविमुखान्येव भवन्ति विशुद्धानां हृदयानि ॥

ं। ८४६ ॥ धीरैईदयनिहिताः कथमपि धौर्यन्ते शोकसंवेगाः अज्ञानि प्रहर्षः पुनर्गुरुकाणामपि किमपि तरल्यति ॥

्रा ।। ८४७ ।। कण्ठाएव परिघूर्णते पुनरुक्तं प्रहर्षाकुलस्विकता अभ्यभवन्तीय सम वाक् प्रभोः प्रशंसासु ॥ ३ ॥

¹ MH, इत्युक्तिश्वारस्यात्रान्युक्तेन for शते &o. 2 MH. शिष्यमाणश्रुव्य of शिष्यमाणम् उच्य o. 4 MH. निवर्तमान् o. , 4 MH. पुनरक्तम o.

अविय।

अन्तो-वासं वियहायमाण-फण-मण्डलो समुव्वहर् । पच्छा-च्छेष्प-च्छल-णिन्त-दीह-देह्त्तणा सेसो ॥ ८४८ ॥ छीराअन्त-णह-च्छवि-चलण-विणिम्मिय-पओहर-चलको । गृढ-मुहो कुम्मोच्चेय लहर् आवीण-संठाणं ॥ ८४९ ॥ पढमुत्यङ्गण-घालाविज्द-घोणा-उडेण पहिवण्णं । उत्तुण्ड-तण्णयत्तणमहरा वेज्ञण्ड-कोलेण ॥ ८५० ॥

[।। ८४८ ।। अन्तावकाशम् अन्तर्वकाशं वा विकटायमानफण-मण्डलः समुद्रहति पश्चाच्छेपच्छलनिर्याद्वीर्घदेहस्वाच्छेषः ॥]

।। ८४९ ।। दानवभयारपृथ्वी गोरूपत्वमापन्ना सती भयं त्याज यित्वा पुनः स्वरूपे येन पृथुना स्थापिता सोपि यशोवर्मण उपमानं
 ३ न भवति का गणनान्यत्रेति षट्कुलकेनाह ।।

क्षीरायमाणनखच्छिनिचरण [वि] निर्मितपयोधरचतुप्को गूढमुखः कूर्म एव लभते आपीनसंस्थानम् ॥

६ पृथिव्या गोरूपपरिवृत्तौ कूर्म ऊधस्थानत्वं प्रतिपन्नस्तचरणाश्च स्तनत्वं नखकान्तयः क्षीरघारात्वमित्यर्थः ॥

॥ ८५० ॥ वराहो मुखप्रदेशस्वं प्रतिपन्न इति द्वितयेनाहं ।

¹ MH. उर्हरवानत्वम् 2 MH. द्वितीयेनाइ. The two stanzas (दित्य) referred to by the commentator are Nos. 850 and 853, the intervening two being ignored by him. He is obviously wrong in his explanation of 850 and 853, which he takes together. The former clearly means that the Mahâvarâha became the calf (तक्णयो=तणेक:) of the Earth-cow, and the latter that the grass which grew on the surface of the earth seemed like the ends of a mouthful of grass which the Earth-cow had taken in her mouth playfully (जीजाय), not out of necessity, in her momentary change of form (खणपरिचलसदावत्तर्य).

देह-परिवाहि-पीहा-हुकार-तरिक्षओ विणिक्षमः । धूमायन्तो पायाल-बहल-तम-संचओच्चेय ॥ ८५१ ॥ पायालोयर-मग्गिम्म भिष्ण-विणिवेस-सिहिल-गालिएण । बुब्भइ सुमेरुणा तरुण-रायणा-सार-सारेच्छं ॥ ८५२ ॥ खण-परिअत्त-सहाबत्तणेण दर-णिग्गयङ्कर-सिहोच्च । वयणुहेसो ठीला-कवलिय-तण-दन्तुरो होइ ॥ ८५३ ॥

प्रथमोत्तम्भनौष्णितोध्वधोणान्तैरेण' प्रतिपत्नै: उद्दैण्डः उद्धतः उन्नैत-३ स्वमैदयोगाद्वेकुण्ठकोडेन'।।

[॥ ८५१ ॥ देहपरिपाटीपीडाहुंकारतरङ्कितो विनिष्कामाति धूमायमानः पातालबहलतमःसंचय एव ॥

३ पाताले वर्तमानो यो बहलतमःसंचयः स पृथिव्या गोरूपत्वे दान-वपीडादर्शकहम्भारवनिष्कान्तधूमत्वं प्राप्त इति भावः॥]

[| ८५२ ॥ पातालोदरमार्गे भिन्नविनिवेशशिथिलगलितेन उद्यते सुमेरुणा तरुणरोचनासारसादृश्यम् ॥

३ भिन्नाधारः सन् शिथिलीभृतः सुमेरुः आधारादधोभृते पाता-लोदरशून्यप्रदेशे गलितः अत एव सूक्ष्माकारः सन् अभिनवगोरो-चनारवं प्राप्त इति भावः ॥]

॥ ८५३ ॥ क्षणपरिवृत्तस्वभावत्वेन ईषित्रर्गताङ्कराशिख इव वद-नोद्देशो लीलाकवलितवृणदन्तुरो भवति ॥

३ यद्यपि वराहजातेरतिनिम्नं मुखं भवाति तथापि पृथिव्युन्नयनदर्प-

^{- &#}x27;MH. ⁰⁴³. ² This chhâyâ refers to J's reading (which see in Various Readings), and would seem to form one sentence with that on 853, ⁸ MH. ⁰रिति निम्न.

तक्षण-पीवर-पसरन्त-दुद्ध-धारा-णिहेण मूलम्म ।
सकुलाच्य विदाविज्जइ भारुव्यहणाअरा सेसी ॥ ८५४ ॥
इय जेण संभमारम्भ-गहिय-गो-भाव-विव्भमुक्भन्ता ।
पुद्रई पुद्रई-वइणा विलिब्छ्या णियय-णामेण ॥ ८५५ ॥
तेणवि इमस्स तुल्लणा ण सहइ सुह्यन्ति कस्स वा विरसा ।
सम्बरिय-विश्च्याणं सेसाण सिरी-समुल्लासा ॥ ८५६ ॥

मदोद्धतीकृतं तथवोत्रतगोमुखस्थानस्वं।प्रतिषत्रम् । भूभारगौर्वपरि-मण्डलीकृतशरीरकस्वाधारस्वात् ॥ सम्बद्धाः सङ्गारकस्वाधारस्वात् ॥

॥ ८५४ ॥ तस्क्षणंपीवस्त्रसरहुंग्धंधारानिमेन मूले वसकुछ इव विभाव्यते भारोद्धहनादराद्धेतोः शेषः ॥

३ पीवरक्षीरधीराः श्रुक्कादिसाँ इश्वीत् नार्गभीगोयन्तै इस्युक्स्या शेषः सक्रुष्टः ॥

॥ ८५५ ॥ द्वाभ्यां कुलंकं समाप्यति ।

इति येन संश्रमस्य अयुस्यारम्भे उपक्रमे गृहीतो गोभावो गोरू-पत्व यया सा चासी विश्रमोद्धानता पृथिवी पृथिवीपतिना विला-३ व्छिता चिह्निता निजकनाम्ना

। ८५६ ॥ तेनाप्यस्य तुरुना साह्य्यं न शोभते । सुस्यन्त कस्य वा विरसाः सचरितंवश्चितानां शेषीणां राज्ञां श्रीसमुखासाः

का ति तार क्षा स्थापक सुन नवाद सीहे भी है कि कुक्का है।

भूम . प्राप्त के प्रमुख्य के

किंच। १५०:

जाण अलंकार-समो विद्वो मङ्लेइ तेवि वहुन्तो । विच्छएइ मियङ्कं तुसार-वरिसो अणुगुणोवि ॥ ८५७ ॥ माह-सलाहाहिं तहा पहुणो पिसुणहिं वेलविज्जन्ति । जह णिव्वडिएसुवि निय-गुणसु ते किपि चिन्तेन्ति ॥ ८५८॥

८५७ ॥ अधुना रागादिदोषह्रोषदूषिते संसारे यशोवर्मण एव अन्यगुणत्विमिति पञ्चविंशत्यधिकशतकुलकेनोच्यते । तत्र वृद्धगर्वमुग्धा भिलपणीयभवविडम्बनां तावदाह ॥

येषां मृदानां कटककेयूराद्यलंकारनिकरसमो विभवः प्रति भाति । अलकारप्रियशृङ्गारिणो यथा अनवरतम् अलकारमेव जीवितं ६ मन्यमानाः संचिन्वन्ति तद्वत् अकर्तव्यकोटिकरणेनं विभवमेव कनकादिकं ये पूरयन्तीत्यर्थः । मलिनयति तानिष वर्धमानः । भमा-यम् अनुगुण इति यद् अभिमानविषयीकृतम् अनुगुण्यं तत् अनै-९ कान्तिकमित्याह । विच्छाययति विगतच्छायं करोति मृगाङ्कं तुषार-वर्षः अनुगुणोषि आनुगुण्याभिमानविषयोषि ।।

तथा हि । तुषारवर्षोपि शीतस्पर्शः चन्द्रोपि शीतर्शिमः इति १२विद्यमानेप्यानुगुण्ये अभिमानमात्रकृते दूषकर्षं दृष्टम् ॥

८५८ ॥ मोघाभिः असत्याभिर्निष्फलाभिश्च स्वाधाभिस्तथा तेन प्रकारेण प्रभवो धनपतयः पिद्युनैर्विडम्ब्यन्ते यथा निर्वृत्तेष्वपि परि र्णेषु संपन्नेष्वपि निजगुणेषु ते धनश्चराः किमपि अवर्णनीयं धनलु ष्धाश्चिन्तयन्ति साधुपरिम्रहादिकम् ॥

¹MH. जीविनं ² MH. ॰कोटिकरेंग न. ं रे MH. समायमनु.

⁴ MH, adds मूढानाम् after ⁰निषयोपि. ⁵ MH, निवृत्तेष्वपि.

सुलहं हि गुणाहाणं सगुणाहाराण णणु णरिन्दाण । अण्णेसिअन्व-मग्गा कत्तोवि गुणा दरिहाण ॥ ८५९ ॥

॥ ८५९ ॥ सुलभं हि गुणाधानं सगुणाधाराणां नन् नरेन्द्राणाम्। अन्वेषितन्यमार्गाः कुतोपि गुणा दरिद्राणाम् ॥ अपिशब्दः पुनरर्थे । ३ निपातानामनेकार्थस्वात् । दरिद्राणां पुनः कुतो गुणाः । अन्वेषणीय-मार्गस्वात् । मार्गः उपायो गुणिपरिचयः । स दरिद्राणामन्वेषणीयो वर्तते न तु सिद्धोस्ति स्वरसतः । गुणिस्वीकारं च सेवया दरिद्राः ६ कुर्युः । सेवापरिक्षीणसामर्थ्याश्च स्वक्तजीविकोपायाः कथमेकः श्रचि-त्तस्वीकार्यान्स्बीकुर्युः । ईश्वराणां पुनर्गुणिगणनिलयस्वारसुलभं गुणा-र्जनम् ॥ कचिद् दरिद्देणेति पाठः । तत्रार्थः । दरिदेण पुनर्गुणमार्गा ९ गुणप्राप्तात्रुपायाः कृतोन्वेष्टव्याः स्वीकर्तव्याः पण्डितपुस्तकप्रभृतयः। प्रसिद्धोपायस्य धनस्य अभावतः जनस्य च पायेणार्थलोभेन प्रवृत्ति-दर्शनात् ॥ यथोक्तं कामन्दिकना । अर्थार्थी जीवलोकोयं ज्वलन्त-१२मुपसपीत । क्षीणक्षीरामनाजीव्यां वत्सस्त्यजित भातरमिति ॥ अय-मत्र तास्पर्यार्थः । विषविषमः संसारः यतो निर्गुणास्तावद्विवेकारमान न्ध्यैकनिममा' घोरनरकादिकं तत्र अञ्जते गुणोपायश्च दरि-१५द्राणां दुष्प्रापः । ऐश्वर्यं च धनबाहुल्यम् । तत् धर्मेण भ्यसा न भवति । ततश्च सगुणार्जनाजीविकाद्यर्थम् उपायैरुपायवन्तोपि ते रागादिघनपटलावृतैलोचनत्वाच विद्वद्भास्करसंनिधानेपि गुणाले। कं १८लभन्त इति ॥

¹ MH. 0थ for 0थं: 1 2 MH. 0न्धेंक0, 8 MH. 0वृत्त0.

तं खु सिरीऍ रहस्सं जं सुचिरिअ-मग्गणेक-हियओवि। अप्पाणमोसरन्तं गुणेहिं लोओ ण लक्खेइ।। ८६०।। ण सहन्ति सील-सारं दोसे विचिणन्ति णिचय विवेआ। दोसिम्म गुणायारे णवरं पहुणो णिसम्मन्ति।। ८६१।। लोएहिं अगहियंचिय सीलमविहव-हियं पसण्णंपि। सोसम्बद्धे तहिंचिय कुसुमंव फलग्ग-पडिलगं।। ८६२।।

॥ ८६० ॥ एतदेव तनोति । तत् खलु श्रियो रहस्यं गुप्तं साम-ध्यमस्ति । तदिति सर्वनाम्ना अनिर्वर्णनीयस्वभुक्तम । ते लोचने इति-३ वत् । हेतुमाह । यत् यस्मात् सुचरितमार्गणैकहृदयोष्यात्मानम अप-सरन्तं गुणेभ्यो लोको न लक्षयति ॥

। ८६१ ॥ न सहन्ते शीलसारं सदाचरितत्वं प्रत्युत [दोषान् विचिक्ष्यन्ति नैव विवेकात्] गुणिनामपि दोषे गुणापकारे गुणायमि-३ त्युपक्रोतीत्युपकार इति मिथ्याभिमाने सति केवलं [प्रभवो] निशाम्यन्ति निमज्जन्ति ॥

॥ ८६२ ॥ लोकैरगृहीतमेव शीलम् अविभवस्थितं प्रसन्नमि । शोषसुपैति तस्मिन्नेव कुसुमिव फलाग्रप्रतिलग्नम् ॥ थिएं लोकसम्-३ हात्मकं संसारं यत्र प्रसन्नं सफलं च कुसुमिव सच्चरितं नादियते विभवमलच्छन्नैः कुचरितमि च सुचरितत्वेन स्तूयते लोभग्रन्थि-निगडितैरित्यर्थः ॥

¹ MH. लोचन शति⁰. ² MH. ⁰मागेंगिक⁰. ⁸ MH. owing to omissions by the scribe is doubtless corrupt here; and it is impossible to restore the commentator's text. ⁴ MH. भोपि for ⁰में. ² MH. विश्वाक⁰ for बिग् लोक". 31 (Gaudavalio.)

णिश्चं भण-दार-रहस्स-रक्खणे सिक्कणोवि अच्छिरियं।
आसण्ण-णीय-त्रग्गा जं तहिव णराहिवा होन्ति ॥ ८६३ ॥
पेच्छह विवरीयमिमं बहुया महरा मएइ ण हु थोवा।
लच्छी उण थोवा जह मएइ ण तहा इर बहूया॥ ८६४ ॥
जे णिव्विद्धय-गुणावि हु सिरिं गया तेवि णिग्गुणा होन्ति।
ते उण गुणाण द्रे अगुणिबय जे गया लच्छि॥ ८६५ ॥
एके लहुय-सहावा गुणेहिं लहिउं महन्ति भण-रिद्धि।
अस्ने विसुद्ध-चरिआ विहवाहि गुणे विमग्गन्ति॥ ८६६॥

८६३ ॥ निःयं धनदाररहस्यरक्षणौँशङ्किनोपि शङ्कनशीला अपि आश्चर्यम् आसन्ननीचवर्गा यद्यस्मात्तथापि नराधिषा मवन्ति ॥
 राजस्नानिमेवेदं यन्निःयं धनदाररहस्यादिरक्षणाधिकारो धनादिनाश वितुरनीचपरिग्रहश्चेत्यर्थः ॥

॥ ८६४ ॥ प्रेक्षध्वं विपरीतिमिदं वहीं मदिरा मदयित न तुँ स्तोका । लक्ष्मीः पुनः स्तोका यथा मदयित न तथा किल प्रभृता ॥

८६५ ॥ ये निर्वृत्तगुणा अपि [खल्ल] श्रियं गताः प्राप्तास्तेपि
गतगुणा भवन्ति । ते पुनर्गुणानां दृरे अगुणा एव सन्तो ये गताः
३ प्राप्ता लक्ष्मीम् ॥

[॥ ८६६ ॥ एके लघुकस्वभावाः नीचात्मानो गुणै: लब्धुं महन्ति इच्छन्ति धनऋद्भिम् । अन्ये विशुद्धचरिता विभवात् गुणान् ३ विमृग्यन्ति ॥]

¹ MHº, °ਚੀ° for °ਚ°.

परिवार-दुन्जणाइं पहु-पिसुणाइंपि होन्ति गेहाइं।
उहय-खलाइं तहचिय कमेण विसमाइं मण्णेत्था ॥ ८६७ ॥
ऐत्तिय-मेत्तेण गुणे णणु पडिवन्जनित णिन्विवेआवि ।
जेत्तिय-मेत्तेण पहू गरुयाण परम्सुहा होन्ति ॥ ८६८ ॥
तह अयसिणो गुणेहिं जाया सुयणा जणिम सयलिम ।
दोसायरणंपि ण गारवाय जह संपर्य ताण ॥ ८६९ ॥

॥ ८६७ ॥ परिवारदुर्जनानि साधुप्रभूणि तथा प्रभुपि**ज्ञुनानि** साधु-परिवाराणि [अपि] भवन्ति गृहाणि । उभयखलानि तथैव । एतानि ३ कमेण¹ [उत्तरोत्तरं] विषमाणि ³मन्येथाः ॥

[।। ८६८ ॥ ^३एतावन्मात्रेण गुणान् ननु प्रतिपद्यन्ते अङ्गीकुर्वन्ति निर्विवेका मूढा अपि यावन्मात्रेण प्रभवो गुरूणां गुरुभ्यः पराङ्मुखा ३ भवन्ति ॥]

॥ ८६९ ॥ तथा तेन प्रकारेण नृपदुर्जनपरिवारःवादिना अयश-स्विनो गुणैर्जाताः सुजना जगति सकले दोषाचरणमपि न गौरवाय ३ यथा सांप्रतं तेषाम् ॥ एतदुक्तं भवति । गुणिनो गुणपण्यवृत्त्या दिव्यस्वमापन्नाः सन्तो यथाव्यवस्थितशास्त्रार्थज्ञानगुणसुपेक्ष्य धनिनां सतो दोषान् आच्छादयन्ति असतोपि च गुणान् आरोपयन्ति । ततश्च ६ धनिभ्यो लाभरूयातिपूजादिगौरवं लभन्त इति धिक संसारम् ॥

¹ MH. क्रमेगोव for क्रमेण [उत्तरात्तर]. "MH. om. the visarga after ज्या. 3 MH. gives the following commentary which somewhat agrees with the text of J. (See Various Readings):—-पतावन्मात्रेण प्रभो [? प्रमवो] गुरूणां पराङ्मुखा भवन्ति । निविवेका अपि प्रभव इति संबन्धः । सत्विप गुणपरिज्ञानथोग्वत्वे ईश्वराणां विभवमाहात्म्यातव [sic] परगुणज्ञानं गुणिद्वेषैकफलमित्यर्थः ॥ 4 MH. अयस्थिनो. 5 MH. जाः सुजना, thus omitting ताः, 6 MH. व्वत्या, 7 MH, द्रेष्यमा⁰, 8 MH. पेक्ष 9 MH. संतो.

गृहिया गुणत्तणेणं फलन्ति दोसा फुडं णरिन्देसु । दासचिय गुण-संभावणाएँ जड़ ते ण जायन्ति ॥ ८७० ॥ भूदं नुणिम अ-सुणिअ-गुण-सार-विवेय-वड्अरुन्विग्मा । कि अण्णं सप्पुरिसा गामाउ वर्णं पवस्त्रनित् ॥ ८७१ ॥

॥ ८७० ॥ गृहीता गुणस्वेन फलन्ति दोषाः स्फुटं नरेन्द्रेषु दोषा अपि च गुणसंभावनया यदि तेषां जायन्ते ॥ एतदुक्तं भवति। र नृपाधीनास्विलचेष्टस्वारसंसारस्य नृपम्लस्वम् । नृपाश्चातिम्दाः पिशुनादिप्रिया गुणद्वेषिणश्च । ते हि दोषेषु गुणबुध्येव पक्षपातं कुर्वन्ति । पिश्रुनादिकं भक्तवुद्ध्या गृह्णन्तस्तस्याभिलिषतः स्वम् अदण्ड्यस्यापि च ६ मार्यस्वं वियामोहादुपकारकस्वगुणबुद्ध्याभिमन्थमानाः फलाभासमिप कल्पनया फलं प्राप्नुवन्ति तथा दोपाणामर्जनमि उत्पादनारुयं गुणबुद्ध्या पलं प्राप्नुवन्ति तथा दोपाणामर्जनमि उत्पादनारुयं गुणबुद्ध्या प्रपाद- ९ दते । अतश्च दोषेष्विप गुणबुध्या प्रवर्तमाना गुणानां भद्रकत्वं मन्यन्ते । तात्त्वकगुणांश्च द्विपन्तिति धिक पश्रुभ्योपि पश्चन् भूपांस्तद्धं धीनं च संसारम् । गाथायां चात्र यदिशब्दो यस्मादेवं १२तस्माद्ष्टस्वं प्रकृतसंसारस्यं सिद्धमित्यर्थः ॥ जइ ते ण भुणन्तिति किचित्पाठः । तत्रायमर्थः । यदि दोषानेव गुणसंभावनया न जानन्ति ते नरेन्द्राः तदा तेषु नरेन्द्रेषु दोषा गुणस्वेन गृहीताः सन्तः । १५कथम् । स्फुटं कृत्वा । फलन्ति ॥

।। ८७१ ।। मृढे जने 'अज्ञातगुणसारविवेकव्यतिकरोद्विमाः सन्तः

¹ MH. गृह्वंनस्ततश्राभिरुंषितमर्द्धा⁰ The emendation is conjectural.
² MH. व. ³ лН ⁰मकार⁰, ¹ MH. ⁰वृध्या⁰, ⁵ MH. पह्नतं सं⁰.

⁶ So MH. Does not the commentator mean मण्णान्त ? ⁷ MH. अज्ञानगुगमागर⁰,

दुक्खेहिँ दोहिँ सुअणा अहिऊरिज्जन्ति दिअसयंश्वेश । सुषुरिस-काले य ण जं जं जाया णी अ-काले य ॥ ८७२ ॥ सुमईण सुचरियाण य देन्ता आलोयणं पसन्नं च । पहुणो जं नियय-फलं तं ताण फलंति मण्णन्ति ॥ ८७३ ॥ अण्णोवि णाम विहवी सुहाईं लीला-सहाईं णिव्यसइ । असमञ्जस-करणेश्वेय णवर णिव्यहइ पहु-भावो ८७४ ॥

किमन्यत् सःपुरुषा 'वनाद्धनान्तरं' प्रवजनित ॥ व्यतिकरो भावः। 'पह-३ म्मन्तीति पाठे हम्मतिः कम्बोजेषु प्रसिद्ध इति । स एवार्थः । इदमने-नोक्तं भवति । न चैवम् अविवेकिषु नृषेषु तदनुयायिषु च गुणिजनेषु कर-त्वापित्तमिलिनीकृतेषु मोक्षकथा क्षीणेति शङ्कचम्' अस्ति गुणिनां मुमु ६ श्लूणामुपायः पापिनः परित्यज्य परिव्रज्या तैर्घाहोति ॥

। ८७२ ॥ दु:स्वाभ्यां द्वाभ्यां सुजना अभिपूर्यन्ते । अहिमूलि-जन्तीति पाठे अभिपीडचन्त इत्यर्थः । दिवसकम् । वीप्सागर्भमेतेत् । ३ प्रतिदिवसम् [एव] सत्पुरुषकालैमजननं यत्ते जाता यन्नीचकाले च ॥

॥ ८७२ ॥ सुमर्तानां सुचरितानां च ददतः प्रयच्छन्तः सन्तः अवलोकनं दर्शनं प्रसङ्ग च सत्कथावसरं प्रभवो यन्निजकफलं तत् ३ तेषां सुमतिसचरितानां फलमिति मन्यन्ते ॥

॥ ८७४ ॥ "विद्यासंतोषविभवमाजनाः प्रमुविभविनः अतिपाषी-यस्त्वमाह । अन्योषि नाम विभवी विद्यासंतोषविभवयुक्तः सुस्तानि

¹ So MH. ² MH. परिइम्मंतीति. ³ So MH. ⁴ MH. शङ्कायाम्.

⁵ So MH. ⁶ MH. दिवसकमवीप्सा⁰. ⁷ MH. omits ⁰म⁰.

³ MH. यत for यसे. ⁹ MH, om. ⁰म⁰, ¹⁰ MH. ⁰नौति⁰ for नः अति⁰.

अन्दोलन्ताण खणं गरुयाण अणायरे पहु-क्रयम्मि ।
हिययं सल-बहुमाणावलोयणे णवर णिव्वाइ ॥ ८७५ ॥
पत्थिव-घरेसु गुणिणोवि णाम जइ केवि सावयासव्व ।
जण-सामण्णं तं ताण किंपि अण्णंचिय निमित्तं ॥ ८७६ ॥
वचन्ति वेस-भावं जेहिंचिय सज्जणा णिरन्दाण ।
तेहिंचिय बहुमाणं गुणेहिं किं नाम मग्गन्ति ॥ ८७७ ॥

. ३ लीलासिहतानि निर्विशति । असमञ्जसकरणैंमेव पापानुष्ठानमेव केव-लम् उर्वेरइ आरोहति प्रभुभावः प्रभुत्वविभवयुक्तः ॥ स्वाम्यविभू-तिमानधनादियुक्त इत्यर्थः । अण्णोवीत्यिपशब्दः अवधारणे निपाता-६ नामनेकार्थत्वात् । अन्य एवेत्यर्थः ॥

१। ८०५ ॥ आन्दोलतां चित्तसेदमनुभवतां क्षणमात्रं गुरूणां गुणगणगौरवभाजाम् अनादरे प्रभुकृते सित हृदयं खलसँमानस्य
 ३ स्वामिकृतस्य अवलोकने दर्शने केवलं निव्वाइ¹ निर्वृति लभते ॥ युक्तः सहश्चेनुरागो विजातीये च विद्वेषः । श्रन इव श्वहंसयोः । इति बुद्धा चेतोनिर्वृतिर्गुणिनां² भवतीत्यर्थः ॥

॥ ८७६ ॥ पार्थिवगृहेपु गुणिनोपि नाम यदि केपि सावकाशा इव दृश्यन्ते जनसामान्यं [तत्] तेषां किमप्यन्यदेव निमित्तम् पेशु-३ नादि न तु गुणाः ॥ संनिहितमोषिता हि तत्र ते विपर्ययहेतवो वा ॥

॥ ८७७ ॥ त्रजन्ति द्वेष्यभावं येरेव सज्जना नरेन्द्राणां तैरेव⁸ बहुमानं गुणैः कैंथं नाम मृगयन्ते ॥

¹ MH. ºति. ² MH. ºनिर्दृतिग्राणिº. 8 MH. तैरिव.

को व्य ण परम्मुहो णिग्गुणाण गुणिणो ण के व द्मेन्ति । जो वा ण गुणी जो वा ण णिग्गुणो सा सुहं जियह ॥८७८॥ जं सुयणेसु णियत्तइ पहूण पडिवित्त-णीसहं हिययं । तं सु इमं रयणाहरण-मोयणं गारव-भएण ॥ ८८९ ॥ अविवेय-सङ्किणोचेय णिग्गुणा पर-गुणे पसंसन्ति । छद्ध-गुणा उण पहुणो वाढं वामा पर-गुणेसु ॥ ८८० ॥

१ ८७८ ॥ को वा न पराङ्मुखो निर्गुणेषु । गुणिनः कं [वा] न दुन्वन्ति । द्वेषपूर्वमुपतापं कस्य न जनयन्ति । तस्माद्यो वा न गुणी श्यो वा न निर्गुणः स सुखं जीवति ॥ सर्वत्र समदृष्टिः सुखं जीवती-त्यर्थः ॥

॥ ८७९ ॥ यत् सुजनेषु 'सुजनेभ्यो निवर्तते प्रभूणां प्रतिपत्ति-निःसहं भवाभासजनितगर्वगिलतिववेकं हृद्यं तत् सन्वेतत् रत्नाभ-३ रणविमोचनं गुरुत्वभयेन ॥ यथा किल रत्नस्वरूपानभिज्ञो प्राम्यो रत्नाभरणं पाषाणमात्रनिर्विशेषं भारायमाणं मन्यमानो गौरवभयेन त्यजति तथा अविवेकत्वादृणिनभित्यर्थः॥

॥ ८८० ॥ इदमधिकमाश्चर्य दृश्यते य एते विभवमाजस्ते निर्गुणाः सन्तः कदाचिल्लोकविगर्हाभयात् पण्डितान् प्रशंसन्ति गुणिन- ३ स्त्वीक्षरां गुणिनां न सहन्त इत्याह । अविवेकशङ्किन एव अविवेकत्वप्रवादं लौकिकम् आत्मनः शङ्कमाना निर्गुणाः परगुणान् प्रशंसन्ति । लब्धगुणाः पुनः प्रभवो बाढं वामा अननुकृलाः पर- ६ गुणेषु ॥

¹ MH, सजनेभ्यो. ² MH, गुरुत्वा⁰, ³ MH, ⁰गानं, ⁴ MH, तथाऽविकत्या. ⁵ MH, ⁰थराणामपि for ⁰थरा, The emendation is mine.

सब्बोिषय स-गुणुकिरिस-लालसो वहइ मच्छरुच्छाहं।
ते पिसुणा जे ण सहिन्ति णिग्गुणा पर-गुणुग्गारे ॥ ८८१ ॥
सुयणचणेण घेष्पइ थोएणंचिय परो सुचिरिएण ।
दुक्त-परिओसियव्वो अप्पाणोश्चेय लोयस्स ॥ ८८२ ॥
मोत्तुं गुणावलेवो तीरइ कह णु विणय-दिएहिंपि ।
सुकिम्म जिम्म सोश्चिय विज्ञणयरं फुरइ हिययम्मि ॥ ८८३ ॥

॥ ८८१ ॥ सर्व एव स्वगुणोत्कर्षलालसः सन् वहति मस्सरो-स्साहम् । ते पिशुना ये न सहन्ते निर्गुणाः सन्तः परगुणोद्गारान् ॥

।। ८८२ ॥ सुजनस्वेन गृद्धते स्तोकेनैव परः सुचिरितेन । दुःख पिरतोषियतन्य आस्मैव लोकस्य ॥ आस्मार्थ एवास्मा गुणिनभरो
 ३ यथेष्टं कर्तव्यः । नेश्वरार्थः । निन्दितत्वादित्यर्थः ॥ तथा व्यासः ।

आस्मा संस्कृत्य [संस्कृत्य] परोपकरणीकृत: । अर्थलोभेन पुरुषेवेंदयास्त्रीभिरिव स्वयमिति ।

तत्तस्मान्निर्भरगुणगणार्जनेन आस्मैव परितोषयितव्यः न स्वीश्वरा-नादरेण गुणोपेक्षा कर्तव्येत्यर्थः ॥

॥ ८८३ ॥ मोक्तुं गुणावलेपस्तिर्यते पार्यते कथं नु विनय-स्थितरिष । [मुक्ते] यस्मिन् स एव द्विगुणकं कृत्वा स्फुरति हृदये ॥ ३ अवलेपः अवज्ञा सर्वत्रेव संसारे वर्धतेतरां का संभावनैकदेशे । यथोक्तम् । योगिनो मुमुक्षोरपवर्गपुरद्वारवर्तिनः परिपक्ककषायस्य प्राप्तासंप्रज्ञातयोगविशेषस्य तत्त्वज्ञानाभ्यासादरोपि निवर्तते तस्यापि ६ गौणस्वेन हेयस्वादिति ॥

¹ MH. सत्वहति for सन् वहति.

द्भिष्णस्ता हियएण किंपि चिन्तेन्ति जह ण याणापि। किरियास पुण पयद्दन्ति सज्जणा णावरद्धेवि ॥ ८८४ ॥ महिमं दोसाण गुणा दोसावि हु देन्ति गुण-णिहायस्स । दोसाण जे गुणा ते गुणाण जह ता नमो ताण ॥ ८८५ ॥

८८४ ॥ दूयमाना हृदयेन किमि चिन्तयन्ति यदि तक जानीमः । इयत्तु जानीमः । चिन्तितद्वेष्ययोग्यक्रियासु पुनर्न प्रवर्तन्ते ३ सज्जना अपराधिपः । सत्यपराधिपे ॥ सज्जना विरूपकं न चिन्ति वैयन्ति । यदि तु प्रमादारसंसारधर्मतया चिन्तयेयुरपि तथापि परुष- भाषणादिक्रियासु संयम्य कोपं न प्रवर्तन्तः इस्यर्थः ॥

।। ८८५ ।। महिमानं महत्त्वं दोषाणां गुणाः दोषा अपि चै दद्दित गुणिनघातस्य गुणगणस्य । दोषाणां ये गुणास्ते [गुणानां यदि ३ तत् तिर्हि नमः नमस्कारस्ते]षां गुणानाम् । गुणेभ्य इत्यशे व्यक्ष्ययेन ॥ एतहक्तं भवति । दोषा अपि रागादयो गुणानां वैदिकस्वरादीनाम् उपकारकाः । वीतरागस्ते हि अघ्येतृणाम् विनाश्यमानस्य वेद्यस्य ६ अन्योन्यनिवारणेन रक्षा न स्यात् । यदाह भट्टः ।

> इति यस्य हि सरंब्धाः सन्ति च्छिद्रगवेषिणः । स कथं नाम निर्दोषं न पठेद्वेदमादृतः । इति ।

९ तथा गुणा अपि दोषाणां महत्त्वं संपोदयन्ति । गुणानवलोक्यापि भज्वलिततमद्वेषादिकां भवन्ति दुर्जना इति । एवमपि न कथंचित्रु-ृणैदोषाणां साम्यं प्रशस्ततया प्रसिद्धमिति ॥

¹ MH. इयस्तु. ² MH. चितवते. ३ MH. प्रवृत्तेषंत इ⁰. ⁴ MH ज्वकृति तमक्षे.
The emendation is conjectural.

सुगणायन्ति स्वकावि हु सुयणावि स्वस्त्तणंव दावेन्ति । एसोश्विय सीमन्तो गुणाण दूरं फुरन्ताण ॥ ८८६ ॥ संसेश्विकण दोसे अप्पा तीरइ गुण-द्विओ कार्च । निन्विहय-गुणाण पुणो दोसेसु मई ण संद्वाइ ॥ ८८७ ॥ सुद्विव परिद्वीण-गुणो सुअणो अण्णेहिं होइ सामण्णो । सहयारेगिलय-रसेवि भूय-कड्जं ठियंचे अ ॥ ८८८ ॥ कल्रहो आइम आई णवरं महिलाण द्प्पण-अलाई । पुरिसाण द्प्पणं चरिय-धारिणो सज्जणचेय ॥ ८८९ ॥

॥ ८८६ ॥ सुजना अपि खलायन्त इव । खला अपि सुजन• बदाचरन्ति । [एष एव सीमन्तो गुणानां दूरं स्फुरताम्] ॥ त प्व ३ स्टाध्याः परिपूर्णा गुणा इत्यर्थः ॥

॥ ८८७ ॥ संसेन्यापि दोषात् आस्मा तीर्यते शक्यते गुणस्थिती गुणयुक्तः कर्तुम् । निर्शृत्तगुणानां पुनदीवेषु मतिर्न संतिष्ठते ॥ गुणा र बलवन्तै इत्यर्थः ॥

१। ८८८ ।। सृष्ट्विप परिहीनगुणः सुजनः अन्यरसुजनैर्गुणिभिरिषः भवतुँ सामान्यस्तुरुयः । सहकारे गिलतरसेपि भृतकार्ये स्थितमेव ।।
 ३ सहकार आम्रजातेरवान्तरविशेषः ।। भविविति संभावनायां छोट् ।
 , कचितु भवतिति पाठः ॥

ि ॥ ८८९ ॥ कलघौतादिमयानि केवलं महेलानां दर्पणतस्नानि । पुरुषाणां दर्पणं चरितधारिणः सज्जना एव ॥ तैरेव पुरुषगुणमका-३ शनात् ॥

¹ This chhâyâ refers to J's text See Various Readings. 1 MA. 11.

बयण-बिमुकंपि खलो अण्णत्तो दारुणत्तणं बहुइ । भारामु मुहुत्तिण्णंपि धरइ फरुसत्तणं दन्भो ॥ ८९० ॥ परिगय-पर गुण-सारचणेण वि-उणं विसुरमाणाण । होइ विवेओस्थिय दुज्जणाण पिसुणत्तण-णिमित्तं ॥ ८९१ ॥ अह मोहो पर-गुण-लहुअयापं जं किर गुणा पयदृन्ति । अप्पाण-गारवंचिय गुणाण गरुयत्तण-णिमित्तं ॥ ८९२ ॥ बुन्भन्ते जिम गुणुण्णयावि लहुयत्तणंव पावेन्ति । कह णाम णिग्गुणस्थिय तं वहन्ति माहप्पं ॥ ८९३ ॥

।। ८९० ॥ वचनविमुक्तमि खलः अन्यत्र दारुणस्वं वहिति भारयति । धारासु मुखोत्तीर्णमिप धारयति [परुषस्वं] दर्भः ॥ ३ किचिद्रसइ इति दब्भे इति च पाठः । स्वभावो दुस्यज इस्यर्थः ॥

॥ ८९१ ॥ परिगतपरगुणसारत्वेन हेतुना द्विगुणं विस्रयतां द्विगुणं दुः वम् अनुभवतां भवति विवेक एव दुर्जनानां पिशुनत्वनिमित्तम् ॥

ै।। ८९२ ।। एप मोघो निष्फलप्रयासो व्यामोहो वा गुणार्जने दुर्जनानाम् । कुतः । परगुणलघुताया हेतोः दुर्जनार्जितानां परमल-३ घुरवात् । को मोहः । यश्किल गुणाः प्रवर्त्तन्त इति धीः । [आस्म-गौरवमेव गुणानां गुरुखनिमित्तम् ॥] आस्म [गौरव] गुरवो गुणाः म तु गौरवनिमित्तं भारप्रायाः ॥

॥ ८९३ ॥ उद्यमाने यस्मिन् ^वयशैंःसमुन्नता अपि लघुरविषक्त प्राप्नुवन्ति कथं नाम निर्गुणा एव तत् हन्त वहन्ति [माहास्म्यं] व माहारम्यामिमानं गर्वम् ॥

¹ MH कविद्रस्ताति दर्भे इति. 2 MH. गुण्य^श:0. where the word गुण्⁰ appears to have crept into the commentary from some marginal note referring to the reading given by us, 3 MH. तं. 4 MH. ग्रनः,

माइप्षे गुण-कज्जम्मि अगुण-कज्जे निबद्ध माइप्पा ।
विवरीयं उप्पत्तिं गुणाण इच्छन्ति कावुरिसा ।। ८९४ ।।
गुण-संभवो मश्रो सुपुरिसाण संक्रमइ लेय हिययम्मि ।
तेण अणिव्वृद्ध-मयव्व ताण गरूया गुणा होन्ति ।। ८९५ ।।
ताचेय मच्छर-मस्रं जाब विवेशो पुढं ण विष्फुरइ ।
जिछयं च भयवया हुयवहेण धूमो य विणियत्तो ।। ८९६ ।।

॥ ८९४ ॥ माहारम्ये महत्त्वे पूज्यस्वे गुणकार्ये जगित स्थिते सित परंगुणकार्ये निबद्धमाहारम्याः परंषां गुणिना ये गुणास्तेषां यस्कार्य महत्त्वं पूजनीयस्वं तत्र निबद्धमाहारम्या निबद्धादराः । माहारम्यम् षिना गुणैः करणमूतैरात्मन इच्छन्तीति यावत् । अतश्च बिपरी-तामुरपात्तं गुणानामिच्छन्ति कापुरुषा दुर्जनाः ॥ गुणैर्माहारम्यं क्रियते । ६ ते तु माहारम्याभासेन स्वाभिमानमात्रनिर्भितेन गुणिनम् आत्मानम् अभिमन्यम्त इति तारपर्यार्थः ॥ परगुणकज्जेवि बद्धमाहप्पा इति पाठे स्फुटतरोर्थः । आत्मनो निर्गुणस्वे परेषां ये गुणास्तरकार्येपि माहारम्ये १ बद्धमार्वाः अत एव ते कुरिसतपुरुषाः विना कारणेन कार्यस्य स्वास्माने महत्त्वस्यारोपणात् कृष्टिपते च माहारम्ये गुणारेपणात् ॥

ा ८९५ ॥ गुणसंभवो मदः सुपुरुषाणां संक्रामित नैव हृद्यै [येनै] यर्रमाद् अनिर्व्यूदमदा एवं तेषां गुरवो गुणा भवन्ति ॥ ३ ह्वशब्द एवार्थे निपातानामनेकार्थस्वात् ॥

ि ८९६ ॥ ताबदेव भवति मस्सरमलं यावद्विवेको न स्फुटं विस्फुरति । युक्तं चैतत् । यतः ज्वलितं च भगवता हुतवहेन धूमश्च विनिवृत्तः ॥ विवेकोिश्चरिव । मस्सरो धूम इव ॥

³³ MH. ⁰कंज⁰ for ⁰कंज्जे⁰. ³ MH. करिएलेन for करिएते च. ³ MH. वा spite of his remark क्षत्राच्द &c. ⁴ MH. प्रशस्त प्रशस्त प्रशस्त असी. विर्वतिः

तुज्ञावलीयणे होई विम्हओ णीय-दंसणे सद्धा ।
जह पेच्छन्ताण गिरिं जहेय अवहं णियन्ताण ॥ ८९७ ॥
इच्छामि विम्रकः गुणं पिसुणासङ्काएँ काउमप्पाणं ।
विसहर-संखोह किखन कुसुम-मालंव रयणीए ॥ ८९८ ॥
जणमणिह भीय-गुण-गारवंपि गुण-गान्वयं णिएऊण ।
स्रयणारूढ-गुणाणिव अप्पा अन्दोल्लइ गुणेसु ॥ ८९९ ॥
गुणिणो विहवाब्दाण विहविणो गुरु-गुणाण ण हु किपि ।
लहु अश्विय अण्णोण्णं गिरीण ने मूल-सिहरेसु ॥ ९०० ॥

।। ८९७ ॥ तुङ्गानैं। दर्शने [भवति] विस्मयो नीचदर्शने शङ्का भयम् । यथा प्रेक्षमाणानां गिरिं विस्मयः यथा चै अवटं पर्यतां ३ शङ्का ॥ इति दृष्टान्तः ॥

।। ८९८ ॥ इच्छामि विमुक्तगुणं पिशुनाशङ्कया कर्तुम् आत्मानं विषधरसंक्षोभोव्शिप्तकुसुममालामिव रजनीषु ॥ यथा कश्चिद्धिदग्धः ३ सर्पसंकुरु प्रदेशे रात्री सर्पविश्वमनिवारणाय मालां विमुक्तकुसुमां करोति तद्वत् ॥

१। ८९९ ।। जनम् अनिभगीतम् अप्रख्यातं गुणकृतं गौरवं यस्य तमिष गुणगर्वितं दृष्ट्वा भुवनारूढगुणानामिष आत्मा आन्दोलित
 १ [गुणेषु] सशयमनुमवति एतत्सादृश्यमस्माकमिष कश्चिद्धावयेदिति ।।

॥ ९०० ॥ गुणिनो विभवारूढानां नैव किंचित् । अन्योन्यम् असंस्व एवेषाम् अश्वमहिषवदित्यर्थः । तथा विभविनो गुरुगुणानां

MH. भीतप्रस्पात which is doubtless a blunder for भीतमप्रस्पात.

ण तहा महागुणेसुं माहप्प धरा हवन्ति णर-वहणो ।

साहंकारा जह पत्थिवेसु तेबेय दीसन्ति ॥ ९०१ ॥

जह-जह णग्धन्ति गुणा जह-जह दोसा य संपद्द फलन्ति ।

अगुणायरेण तह-तह गुण-सुण्णं होहिंद जर्यपि ॥ ९०२ ॥

किं व णरिन्देहिँ विवेय-सुक-सयळाहिलास-णीसङ्का ।

बिहिणावि धीर-पडिबद्ध-परियश होन्ति सप्पुरिसा ॥९०३॥

थोयारम्भेवि विहिम्मि आयसगोव्य खण्डणसुवेन्ति ।

स-परिष्कन्देणंचिय णीआ भिन-दारु-सयछंव ॥ ९०४ ॥

३ नैव किंचित् । यत्ते रुघयँन्यस्त्योन्यम् निन्दन्तीत्यर्थः । यथा गिरीणां ये मूलेषु शिखरेषु च व्यवस्थास्तेषां परस्परमसंबन्धः अन्योन्यं च रुष्टुस्वं पश्यन्ति ते ॥

१। ९०१ ।। न तथा महागुणेषु माहारम्यधरा दर्पधारिणो भवन्ति
नरपतयः साहंकारा यथा पार्थिनेषु त एव दृश्यन्ते विद्वांसः ।। पार्थिव नांस्तृणवन्मन्यन्तेतरामित्यर्थः ॥

१। ९०२ ।। यथायथा नार्धन्ति गुणाः यथायथा दोषाश्च संप्रति
 स्फुरिन्त अगुणादरेण गुणादराभावेन तथातथा गुणश्रन्यं मविति
 अगरिषि ।।

॥ ९०३ ॥ किं वा नरेन्द्रैः । कर्मपरतन्त्रस्वात्तेषामपीति ज्ञानन्तः विवेकमुक्तसकलाभिलापनिःसङ्गाँ विधेरपि धैर्यप्रतिबद्धपरिकरा गुरु-३ गुणाँ भवन्ति ॥

॥ ९०४ ॥ स्तोकारम्मेपि स्वरुपप्रतिकृष्ठेपि विधौ आयसाम

1 MH. distinctly so! 2 MH. om. अपि.

बिण्णाणास्त्री ओबियं कुर्व्हणं विसारयं प्यासेइ। कसणाण मणीणीयव तेय-रकुरणं सियंचेय ॥ ९०५ ॥ हियय-वियहत्तरोणं गरुवाण ण णिव्यहन्ति बुद्धीओ । घोलन्ति महा-भवणेसुं मन्द-किरणाचिय पेईवा ॥ ९०६ ॥

इव आयसं शस्त्रमयम् अप्रे प्रान्ते यस्य तदायसाग्रं तक्षकसंबन्धि समु-'३ द्रकादिपटनभाण्डं तस्मिन्प्रान्तलमाल्पशस्त्रीपे यथा अमयोजितं दारु-शकलं खण्डनमुपैति तद्वस्खण्डनमुपयन्ति नीचाः स्वपरिस्पन्देनैव स्वचेष्टयैव ॥ यथोक्तम् ।

> स्तोकेन हानिमायाति स्तोकेनैवातिरिच्यते । अहो सुसद्शी चेष्टा तुलान्तस्य खलस्य चेति ॥

॥ ८०५ ॥ विज्ञानालोक एव कुमतीनां [विसारतां] विगतसा-रतां प्रकाशयति । कृष्णानां मणीनामिव तेजःस्फुरणं सितमेव ।। ३ एतदुक्त भवति । यद्यपि दुर्जनानां दैवयोगादुणयोगः स्यात् तथापि नैसर्गिकंदोषनिकरोत्कालितस्तेषु ज्ञानगुणालोको दोषच्छवि बहेत् नील-मणिगणापतित इव रविकरनिकरो नीलमणिकान्तिम्॥

॥ ९०६ ॥ हृदयस्य विकटत्वेन ज्ञानस्य गाम्भीयंण अगाधत्वेन गुरूणां वसुगुणभाजां न निर्वर्तन्ते वुद्धयः । हृदयगतं वस्तु न प्रकटी-इं अवतीत्यर्थः । किं तर्हि कुर्वन्ति । घूर्णन्ते महाभवने दिवव गर्मगेहै-िवव मन्दिकरणा इव प्रदीपाः ॥ महान्तोपि मन्दिकरणीभृताः ्रप्रदीपा इस्पर्शः ॥

Ę

^{&#}x27; MH. समुद्र⁰.

⁸ MH, ⁰वांति. ⁵ MH, निवर्तते.

ºMH. सतिमेब. º MH, घणते,

⁴ MH. सगुण⁰.

अवन्त-विष्एणवि गरुवाण ण णिक्वदन्ति संकप्पा ।
विष्णुज्जोओ बहुल्लोण मोदेद अच्छीदं ॥ ९०७ ॥
जे नेण्हान्ति सर्यचिय लच्छि ण हु ते ण गारव-हाणं ।
ते उण केवि सर्यचिअ दालिहं घेष्प्य जेहिं ॥ ९०८ ॥
एके पावन्ति ण तं अण्णे पुरओव्य तीएँ दीसन्ति ।
हयराण महग्घाणं च अन्तरे णिवसइ पसंसा ॥ ९०९ ॥
मरणमहिणन्द्रगणाण अप्पणचे अ मुक-विह्वाण ।
कुणइ कुविओ कयन्तो जइ विवरीयं सुपुरिसाण ॥ ९१० ॥

[॥ ९०७ ॥ अत्यन्तवितेजसापि महत्तमत्तेजसापि गुरूणां न निर्वर्तन्ते संकल्पाः । विद्युद्योतः बहुल्स्वेन मोहयति अक्षाणि ॥]

| १०८ | ये गृह्णन्ति स्वयमेव लक्ष्मीं गुणसीन्दर्यादिना उत्पाध नैव तेनैं कारणेन गौरवस्थानं पूजास्थितिः । अथवा नैव ते गौरव-३ स्थानं न । किं तर्हि । तेपि मवन्ति लोके रेस्तुत्याः । ते पुनः केपि लोकातीतसचिरताः स्वयमेव दारिद्यं गृह्यते येः ॥ आत्मीयया संपदा परविषदं निम्नन्ति ये स्वयमर्थविहानेन दुर्गतिं स्वीकृत्य ते अति-६ श्लाध्या इत्यर्थः ॥ दारिद्यं दौर्गत्यम् ॥

॥ ९०९ ॥ एके हीनसत्त्वाः प्राप्तुवन्ति न तां प्रशंसाम् । अन्ये उरकटसत्त्वतमाः परंत इव तस्याः प्रशंसाया [दृश्यन्ते]। अगणित-३ गुणस्वेन स्तोतुमशक्या इत्यर्थः । तसादितराणां सत्त्वहीनानां महा-र्घाणां च अन्तरे मध्ये निवसति प्रशंसा ॥

॥ ९१० ॥ मरणम् अभिनन्दताम् आस्मनैवः मुक्तविभवानां क्र-

^{&#}x27; MH. सुक्ताः. 2 80 MH!

उनयरणीभूअ-जया ण हु णवर ण पाविशा पहु-हाणं।
उनयरणंपि ण जाओ गुण-गुरुणो काल-दोसेण ॥ ९११॥
छाया सा इर मण्णे अणन्तरामामिणो कय-ज्यस्स।
कलि-काल-भरम्भिव किंपि जेण विमलं पहिष्कुरह॥ ९१२॥
विसद्श्येय सरहसं जेसुं किं तेहिं लण्डियासेहिं।
णिक्खमइ जेसु परि ओस-णिब्भरो ताई गेहाई॥ ९१३॥
उज्झइ उयार-भावं दिक्वण्णं करुणयं च आसुयइ।
काणवि समोसरन्ती छिष्पइ प्रहवीवि पावेहिं॥ ९१४॥

तान्तः किं कुर्यात् । यदि तु [कुपितः सन्] करोति बाढं विपरी-तमेव [करोति] सँरपुरुषाणाम् ॥ पापपरिचयपरिहाराय जीवनमनि १ च्छतां गुणिदौर्गत्यानिवारणाय स्वयं त्यक्तविभवानां विभवदोषिया बा कृतान्तो विपरीतं करोति धर्मधनपूर्णं जीवनमेव संपादयति । सत्त्वातिशयाकृष्टः सन्नित्यर्थः ॥

। ९११ ॥ उपकरणीभूतं जगधेषां ते न खलु केवलं [न] प्रापिताः प्रभुस्थानं यावत् उपकरणमपि न जाता गुणगुरवः काल-३ दोषेष ॥ कालः कलिः ॥

॥ ९१२ ॥ छाया सा किल मन्ये अनन्तरागामिनः कृतयुगस्य कलिकालभरेपि किमपि येन विमलं पैरिस्फुरति ॥

॥ ९१३ ॥ विशस्येव सरभसं येषु िकं तैः न िकंचित् खण्डि-तारौर्हतपरलोकै: । निष्कामित येभ्यः परितोषेण प्रहर्षितः फुल्लितव-३ दनस्तान्येव गृहाणि ।।

॥ ९१४ ॥ उउझत्युपकारभावं दाक्षिण्यं चानुकूल्यं वागादिमा-

¹ MH. बाढ⁰. 2 MH यावतोप⁰ for यावत उप⁰. 8 MH. मिमलपरि⁰. 33 (Gaudavaho,)

अन्तोश्चिय णिहुयं विह्सिक्षण अच्छिन्ति विम्हिया ताहे। इयर-सुलहंपि जाहे गरुयाण ण किंपि संपद्ध ॥९१५॥ दावेन्ति सन्त्रणाणं इच्छा-गरुयं परिगाहं गरुया। मयण-विणिवेस-दिहं महा-मणीणंव पिडिक्मिनं॥ ९१६॥ साहीण-सन्त्रणावि हु णीय-पसन्ने रमन्ति काजरिसा। सा इर लीला जं काय-धारणं सुलह-रयणाण॥ ९१७॥

धुर्यं कारुण्यं चामुञ्चति । केषांचित्पापिनां सम्यगपसरन्ती स्पृश्यते ३ पृथिव्यपि पापेनै ॥ दाक्षिण्यादिसहितानि पृथिव्यादीनि मृतानि दाक्षिण्यादिविहीनान्यफलप्रदानि भवन्तीत्यर्थः॥

ा ९१५॥ अन्तरेव निभृतं निगृढं विहस्य तिष्ठन्त्युदासीना भवन्ति विस्मितास्तदा इत्तरसुरुभमपि यदा गुरूणां न किमपि ३ संपद्यते॥

॥ ९१६ ॥ दर्शयन्ति सज्जनानामिच्छागुरुकं परिमहं गुरवो मदनविनिवेशदृष्टो महामणीनामिव प्रतिबैन्धः ॥ अपितवध्यन्तेस्मि-३ न्निति प्रतिबन्धः । मदनकः सिकथकः । स यथा संस्रेषकःवेन व्यव-स्थितः सन् महान्तमाटोपं मणीनां दर्शयति तद्वद्गुणशीलगुरवो विभ-वानुसारेण अल्पमप्यावर्जनं कुर्वन्तो विनयाद्यतिशयेन महदिव प्रका-६ शयन्तीत्यर्थः ॥

।। ९१७ ॥ रवाधीनसज्जना अपि खलु निवप्रसङ्गे रमन्ते कापु-रुषाः । सा किल लीला यत् काचधारणं [®]सुलभरतानाम् ॥ ^¹यूत-३ कीडायामिव काचाभरणम्[®]। लीला अभासः । लीलान्यामोह इत्यर्थः ॥

¹ MH. १देरिहितानि for १दिसहितानि. 2 MH. दशेयाते. 8 MH. १वर्ध्येते तस्मि. 4 MH. १पा०. 5 MH. १प्टावर्बनं. 6 MH. सुरम०. 7 MH. दूत्त०. 8 MH. काचामरणलीलामासेलीलाध्यामोह इत्यर्थः for काचा०.

थाम-त्थाम-णिवेसिय-सिरी म गरुपाण कह णु दालिहं।
एका उण किविण-सिरी गया य मुळं च पम्हुसियं।।९१८।।
किविणाण अण्ण-विसए दाण-गुण अहिसलाहमाणाण।
णिय-चाए उच्छाहो ण णाम कह वा ण लज्जावि।। ९१९।।
परिहोय-सहा ण वहुच्च ताण णव-संगमालसा लच्छा।
इयरा लहिऊण सिरि ण काम-लीला-परा तेण।। ९२०।।
अच्छिन्तिचिय किविणा ॲछिवन्ता पास-गोअरं लच्छि।
परिहारवहंव पियं महल-च्छायं णियच्छन्ता।। ९२१।।

। ९१८ । स्थानेस्थाने पात्रेपात्रे निवेशितश्रीणां विलब्धलक्ष्मीकाणां गुरूणां कथं नु दारिद्यम् । न कथंचित् । उप्तप्रशस्तवहुफलबिजत्वात् । एका पुनरप्रसवा वन्ध्याप्राया कृपणश्रीः स्वरूपेण गता
च मूळ्मेव प्रपुंसितम् ॥ चशब्दोवधारणे ॥

|| ९१९ || कृपणानाम् अन्यविषयान् दानगुणान् 'अभिश्लाघ-मानानां निजस्यागे उत्साहो न नाम । कथं ताँवन्न लज्जापि ॥ ३ पित्राद्दिकं मम 'स्यागगुरुत्ववन्नैवेति तस्त्पर्धया स्वयं स्यागं मा कार्षात् परदानस्तुतिं कुर्वतः कथं न लज्जापीत्यर्थः ॥

| ९२० | परिभोगहैंता नवैंवधूरिव तेषां नवसंगमालसा लक्ष्मी: । इतरा 'लब्ब्बा श्रियं न कामलीलापरास्तेन' कारणेन॥ हता ३ त्रस्ता पलायिता । नवप्रहणेन कृपणेषु काकतालीयोपनतत्वमाह ॥

॥ ५२१ ॥ तिष्ठन्त्येव कृपणा अस्पृशन्तः पार्श्वगोचरां लक्ष्मीं

¹ MH. ⁰क्षाच्य⁰. ² MH. ⁰गुरुकश्चलेति for ⁰गुरुतवच्चेति which is a conjectural emendation. ⁸ MH. परदानस्त्रति न कुर्वतः कथं न लड़ना⁰ ¹ So MH (!) for इतरे, ⁵ MH, लड़्था. ⁶ MH. परास्थेन.

परमत्य-पाविय-गुणा गरुपंपि हु पलहुयंव मण्णान्त ।
तेण सिरीऍ विरोहो गुणेहिं णिकारणं ण उण ॥ ९२२ ॥
भुमया-भक्ताणचावि सुबुरिसं जं ण तुरियमाल्लियइ ।
तं मण्णे धावन्ती रहसेण सिरी परिक्खलइ ॥ ९२३ ॥
णणु णासमणवलम्बा एइचिय सावि सुबुरिसाभावे ।
देच्व-वसा तेण सिरीऍ होइ णासंसिओ विरहो ॥ ९२४ ॥

परिहारवतीमिव प्रियां मलिनच्छायां निरीक्षमाणाः ॥ परिहारवती ३ रजस्वला ॥

 १। ९२२ ॥ परमार्थप्राप्तगुणास्तै। मेव' तृँणवल्लव्वीं मन्यन्ते । तेन श्रियो विरोधो गुणेषु निष्कारणो न पुनः ॥ गुणिनः श्रियमुपे-३ क्षन्ते न तु सा तानित्यर्थः ॥

॥ ९२३ ॥ श्रेश्चमङ्गमात्रेणाञ्चापितापि सुपुरुषं यत्र स्वरितमालीयते तम्मन्ये धावन्ती रभसेन श्रीः परिस्खलति ॥

॥ ९२४ ॥ ननु निश्चितं कृत्वा नाशम् अनौंकम्बा अनाश्रया एरयेव प्राप्नोत्येव सापि सुपुरुषाभावे सति । दैववशात्तेन श्रिये भवति ३ न त्वाशंसितो विरहो वियोगः ॥ यदि हि श्रीः सुपुरुषवियोग-माशंसेत् अभाव एव तस्याः स्यात् आलम्बनाभावात् । न ह्यसत्पुरु-षास्तस्या [आलम्बनं तेषामा] लम्बनाभासत्वात् ॥

¹ MH. ⁰गुणास्तत पव. ² MH. ⁰कासा⁰. ⁸ MH. ⁰स्विच्ताः. ⁴ MH. चासस्येव for अनाश्रया प्रत्येव which emendation is purely conjectural.

धम्म-पस्या कह होउ भयवई वेस-सज्जाण लच्छी।
ताओ अलाच्छओ। बिय लच्छि-णिहा जा अणजेसु॥ ९२५॥
जा विउला जाओ चिरं जा परिहोउज्जला ओ लच्छीओ।
आयारधराणंचिय ताओ ण उणो अ इयराण॥ ९२६॥
अवणेइ देइ अ गुणे दोसे णूमेइ देइ य पयासं।
दीसइ एस विरुद्धोच्च कोवि लच्छीऍ विण्णासो ॥ ९२७॥
समरे धारा-गोयरसुवेन्ति जे वहरि-मण्डलग्गाण।
ते तम्मि बला खलु णिवसिरीऍ लच्छीऍ छिप्पन्ति॥ ९२८॥

॥ ९२५ ॥ धर्मप्रसूता सती कथं भवतु भगवती द्वेष्य ['सज्जना] सज्जनद्वेषिणी लक्ष्मीः । ता अलक्ष्म्य एव लक्ष्मीनिभा या अनार्येषु ॥

॥ ९२६ ॥ या विपुला याश्रै चिरं याः परिभोगोज्ज्वला लक्ष्म्यः आचारपराणामेव ता न पुनरितराणाम् ॥

। ९२७ ।। अपनयित गुणान् ददाति च दोषान् । दुर्जनिवषये तु गुणान् ददाति दोषान् आच्छादयित । दोषान् ददाति च प्रकाशं ३ प्रकटम् । इति योयं दृश्यते एष विरुद्ध इव कोषि लक्ष्म्या विन्यासः विविध आचारः ॥

॥ ९२८ ॥ समरे धारागोचरमुपयन्ति ये वैरिमण्डलामाणां ते त्रिमन् बलाख्वल्ल निवसनद्गीलया लक्ष्म्या स्पृश्यन्ते ॥ अभ्युपगम-३ वादोयं तेन [न] पूर्वविरोधः ॥

¹ MII. द्रेष्यसङ्जनद्रेणिकी, thus leaving out the letters ⁰सङ्जना. ² So MH. (for दृष्टेशाम !)

अप्फोडणाहिघाय-च्छलेण चिरमेक-भ्रय-कअसङ्ग ।
विणिवारेम्तिव वीयं भ्रुयंपि दप्पेण सप्पुरिसा ॥ ९२९ ॥
अण्णोण्णं लाच्छ-गुणाण णूण पिसुणा गुणाचिय ण लच्छी ।
लच्छी अहिलेई गुणे लच्छि ण ल्णो गुणा जेण ॥ ९३० ॥
लच्छी-लयाएँ मूलं गुणाचे एयं परिद्वियंचेय ।
जेण अहो-गमणंचेय ताण परिबङ्कृणे तीए ॥ ९३१ ॥
अयसं दाऊण विसंठुलाण सज्झस-विस्रिरयन्वाण ।
पढमांचिय जीएँ पयाईं महमहेचे अ खिलयां ॥ ९३२ ॥

 १। ९२९ ।। ¹करास्फोटनाभिघातच्छलेन चिरम् ² एकभुजकृता-शंसाः सन्तो विनिवारयन्तीव द्वितीयं दर्पेण भुजमपि का गणना-३ न्यत्र संस्पुरुषाः ।।

११ ९३० ॥ अन्योन्यं लक्ष्मीगुणानां केवँलं पिशुना गुणा एव न
 [लक्ष्मीः]। लक्ष्मीरिमलीयते गुणान् लक्ष्मीं न पुनर्गुणाः येन यस्मात्॥
 ३ प्रायेण गुणिनां लक्ष्मीर्वृत्रयते न तु श्रीमतां गुणाः इति लक्ष्मीं गुणा
 द्विषन्ति न तु लक्ष्मीर्गुणानित्यर्थः ॥

॥ ९३१ ॥ लक्ष्मी एव लता तस्या मूलं गुणा इत्येतत् परिष्ठि-तमेव येन यस्माद् अधोगमनम् [एव] तेषां भवति परिवर्धने सति ३ तस्या लक्ष्म्याः ॥ लतावृद्धौ हि मूलान्यधस्ताद्गच्छन्ति ॥

॥ ९३२ ॥ अयशो दत्त्वा विसंष्ठुलानां साध्वसिवसूरियत-व्यानां प्रथममेव यया पदानि मधुमथ एव स्खलितानि स्थापितानि ३ हरावेवास्पदं कृतमित्यर्थः॥

[.] MII. करोस्फोटनाभिº. 2 MH. °कृतसंभावनारांसा for ⁰कृतारांसाः.

³ MH. ⁰संद्र°.

सा चडुला कह णु गुणुज्जलेसु लच्छी अकूणियं कुण । चिर-यालोसिय-पायाल-तिमिर-संवाहियं दिहिं॥ ९३३॥ जीए समारम्भोचिय लच्छी पढम-द्वियावि विवलाइ। अण्णा तीएचिय पत्थणाएँ कह णाम संघडइ॥ ९३४॥ दुक्लाभावो ण सुहं ताँईवि ण सुहाईं जाई सोक्लाई। मोत्तृण सुहाईं सुहाई जाई ताइंचिय सुहाई॥ ९३५॥

॥ ९३३ ॥ सा चटुला कथं नु गुणोज्ज्वलेषु लक्ष्मीरकृणि-ताम् 'उन्मीलितां करोति । न कथंचित् । चिरकालोपितपातालित-३ मिरसंवाद्वितां दृष्टिम् ॥ गुणिनां श्रियावलोकनं [न भवति ।] तत्पा-तालितिमिरोपहतनयनतायाः [। एवं सत्यपि] तथा पूर्वमेव दृष्टदैत्या-दित्यागेन गुणवत्येव भगवित नारायणे वसितः कृता तेन गुणवत्पक्ष-६ पातोस्य : स्फुटः ॥

 १३४ ॥ ³यस्याः समारम्भ एव लक्ष्मीः ⁴प्रथमिश्वितापि शरीरशोभा विपलायते ³अन्या तयैव प्रार्थनया कथं नाम संघटताँम् ॥ ३ श्रीः शोभा लक्ष्मीश्च । प्रार्थनया च लक्ष्मीमिच्छतां शोभालक्षणायाः श्रियो नाशं दृष्ट्वा उत्तरापि लक्ष्मीलक्षणापि श्रीः पलायत इत्यर्थः ॥

॥ ९३५ ॥ मोक्षावातिसुलप्रशंसाम् इतरिनन्दया आह । दुःखा-भावस्तावन्न सुखमिति स्थितं ब्रह्मसिध्दादौ । तान्यपि न सुखानि ३ यानि दुँ:खानि दुःखमिश्रितानि वैपथिकाणि । यथोक्तम् । परिणाम-तापसस्कारदुःखैर्गुणवृत्तिविरोधाच सर्वम् [एव] दुःखं विवेकिनामिति पत्रकालिना ।

¹ MH. अनुन्मीं लतां. ² MH. ⁰नयतास्त्रया fcr ⁰नयनतायाः [। एव सत्यिषे] तया. ⁸ MH. यथा for यस्याः. ¹ MH. प्रथमोस्थिता अपि for प्रथमस्थितापि. ⁵ MH. अन्या. ⁶ MH. पार्त⁰.

सुइ-सङ्ग-गारवेचिय हवन्ति दुक्खाइँ दारुणयराइं । आळोजकरिसेचियँ च्छाया बहलत्तणप्रुवेइ ॥ ९३६ ॥ सुइ-सङ्गो सुइ-विणिवत्तिएक-चित्ताण अविरयं फुरइ । अङ्गुलि-पिहियाण रवो अञ्बोच्छिण्णोञ्च कण्णाण ॥ ९३७ ॥

६ तस्मान्मुक्त्वा सुखानि वैषयिकाणि सुखानि नित्यानन्दरूपाणि मोक्षलभ्यानि । 'एकत्वेष्यौपाधिको भेदन्यवहारः । उपाधयस्तु मुच्य-माना जीवात्मानः । अथ वा सुखानि मुक्त्वा 'सुखगौरवमाछिद्य ९ यान्ययकोपनतानि तान्येव सुखानि बोद्धन्यानि । यथोक्तम् ।

> अकृत्वा ^वपरसंतापमगत्वा खलनम्रताम् । अविधाय परं दैन्यं यदल्पमपि ^वतद्वादिति ॥

॥ ९३६ ॥ सुखसङ्गगौरवेणैव दुःखानि भवन्ति दारुणतराणि । तथा हि आलोकोरकर्प ^१एव च्छाया सैफलत्वमुपैति ॥ यावद्यावरसु-३ ^१खासक्रयतिशयो भवति तावत्तावदरुपेनैव दुःखेन बाधा संविद्यते । गहनो⁷ वैषयिकसुखमोग⁸ इत्यर्थः ॥

१ ९३७ ।। सुलसङ्गः सुलिविनिवर्तितैकिचित्तानाम् अविरतं स्फुरित । अधिकतरिमिति च पाठः । अङ्गुलिपिहितानां 'रवोऽब्युरै च्छित्र इव कर्णानाम् ।। निवर्तिते 'वैषिपिके सुले महायाससाध्ये''
नित्यं सुलसुदासीनैर्भक्तात्मभिरनुम्यते अङ्गुलिपिहितकर्णैरिव नित्यशब्द इत्यर्थः ।।

[ं] MH. ०रबोपा॰ for ० प्योपा॰. ३ MH. is corrupt here. It reads: सुख-गर्वाछिह्यययान्यक्तोपनतानि. The emendation is conjectural, ३ MH. ० स्ताने गरुवा खल्जनत्रताम् for ०सतापमगरुवा खल्जनत्रताम्, ३ MH. तद्वदिति. ० MH. ०स्तपं गरुव च्छा॰. ७ MH. ०सुखाश्वन्यति॰. ७ MH. गद्दने. ३ MH. ०सुखाश्वन्यति अ. अ. ०सुखाश्वन्यति अ. ०सुखा

द्मिज्जन्ताइँ सिंहसुबेन्ति गरुयाण णियय-दुक्खेहिं।
रस-बन्धेहिं कईणव विइण्ण-करुणाई हिययाई।। ९३८ ।।
अण्णण्णाई उवेन्ता संसार-वहम्मि णिरवसाणिमा।
मण्णन्ति धीर-हियआ वसइ-द्वाणाईव कुलाई।। ९३९ ।।
सिसएहिंचिय लोओ दुक्खं लहुएइ दुक्ख-जणिएहिं।
आयास कएहिं करी आयासं सीअरेहिंव।। ९४० ॥
पहरिस-मिसेण बाहो जं बन्धु-समागमे सम्रुत्तरइ।
बोच्छेय-कायराई तं णूण गलन्ति हिथयाई।। ९४१ ॥

॥ ९३८ ॥ दूयमानान्यपि सुखमुपयन्ति विवेकितया गुरूणां निज-कतुः स्तराध्यारिमकादिभिः 'रसबन्धेनेव कवेर्विर्तार्णकरुणानि हृदयानि॥

१ ९३९ । 'अन्यान्यानि अन्यानि अन्यानि उपयन्तः प्राप्नुयन्तः संसारपथे निरवसाने मन्यन्ते धीरहृद्या वसतिस्थानानीव कुलानि ।।
 १ तत्तरकर्मवरागतेषु बाल्लणादिकुलेषु जायमानाः प्रोपितवसतिस्थानानीव कुलानिति मन्यन्ते । न 'स्वहं कुलजो ममैतस्कुलमित्यहंकारम-मकारप्रहेण युज्यन्त इस्यर्थः ।। संसारे न निमज्जन्तीति' यावत् ।।

॥ ९४० ॥ श्वासिरेव लोकः प्राकृतो दुःखं लघयति दुःखज-नितैः । आयासकृतैः करी आयासं शीकरैरिव ॥ हस्तिमूर्काः पामरा ३ इस्यर्थः ॥

॥ ९४१ ॥ प्रहर्षमिषेण बाष्पो यद बन्धुसमागमे समुच्चराँति व्युच्छेदो वियोगस्तत्कातराणि सन्ति तन्नूनं गलन्ति हृदयानि ॥

¹ MH ⁰बद्धनेक चैवितर्णि⁰. ² MH. अन्योन्यन्यायुप⁰ for अन्यान्यानि अन्यानि अन्यानि उप⁰. ⁸ MH तत्तकूमवरो गतेपु⁰. ⁴ MH⁰ नन्दई for न त्वई. ⁵ MH. om. इनि. ⁸ MH. ⁰करि: (=⁰करे:) for ⁰कते:. ⁷ MH. गल्तिहृद्यानि. 34 (Gaudavaho,)

मूढ सिढिल्लाणं ते सणेइ-वासेण कह णु बदस्स । वाढं गाढयराअइ जो इर मोत्तुं तणन्तस्स ॥ ९४२ ॥ होऊणावि इन्त णिरन्तराई दूरन्तराई जायान्त । उम्मोइय-रसणन्ते।वमाई घडियाई लोयस्स ॥ ९४३ ॥ पढमं ण गुणा गुण-हेउणो परं ते तओ सह गुणेहिं । संपइ ताण गुणचेअ नवर हा ते उण ण सन्ति ॥ ९४४ ॥

॥ ९४२ ॥ हे मूढ संसारनिगडनिबद्ध शिथिलत्वं स्वातन्त्र्यं ते तव स्नेहपारोन कथं नु बद्धस्य । न कथंचित् । बाढं गाडतरायते यत् किल ३ मोक्तुं तृैणं नर्स्य । गृह्यत इति शेषः ॥ तैलादिना स्नेहेन युक्तस्तृणा-दिम्रन्थिर्दुः खेन विमुच्यते यथा यथा स्नेहयुक्तपुत्रादिपाश इत्यर्थः ॥

॥ ९४३ ॥ भूःवापि हन्त निरन्तराणि दूरान्तराणि जायन्ते 'उन्मोचितरशनान्तोपमानि घटितानि लोकस्य ॥ संबन्धजातानीति ३ शेषः ॥

।। ९४४ ।। प्रथमं बाल्योपक्रमे तावन्न गुणा दृश्यन्ते । नापि गुणहेतवः अध्ययनादयः । परं ते हेतयो दृश्यन्ते । क्ततः सह गुणैस्ते हेतवो दृश्यन्ते । संप्रति तेषां गुणा एव दृश्यन्ते व्यतीतशरीराणाम् । नवैरि हा ते उण न सन्ति अनन्तरं कष्टं तेपि न सन्ति भ्यासि काले गते ॥ पुनःशब्दः अपिशब्दस्यार्थे । क्वरीति पाठे केवलमित्यर्थः । ६ धिक संसाराधमम् इति यावत् ॥

^{&#}x27; MH न for नु. ' MH. जन्मानितरस⁰. ' MH. ततौ सह. ' MH. ननरिति.

काल-वसा णासमुवागयस्स सप्पुरिस-जस-सरीरस्स ।
अद्वि-लवायन्ति किहिंपि विरल-विरला गुणुगगारा ॥ ९४५ ॥
थिर-वासणा-समुत्था दोसा बन्धाय णीय-चरियाण ।
सप्पुरिसाणं च गुणा मोहाय न जेहिं विरमन्ति ॥ ९४६ ॥
एस विराओ हिययं जं रमइ जहागएसु विह्वेसु ।
णिक्मच्छणं तु लच्छीपॅ णवर थिर-मच्छरो राओ ॥ ९४७ ॥
सोचेय किं ण राओ मोच्चण बहु-च्छलाइँ गेहाई ।
पुरिसा रमन्ति बद्धुष्मरेसु जं काणणन्तेसु ॥ ९४८ ॥

॥ ९४५ ॥ कालबरोन नारामुपागतस्य सःपुरुषयदाः शरीरस्य अस्थिलबायन्ते कस्मिन्नपि विरलविरला गुणोद्गाराः ॥ यथा नष्टस्य शरीरस्य कचिरप्रदेशे अस्थिलवाः स्मारका भवन्ति तथा यशसो गुणलेशा इत्यर्थः ॥

१। विश्व ॥ स्थिरवासनासमुत्था दोषा बन्धाय नीचचिरतानाम । सत्पुरुषाणां च गुणा मोहाय न भवन्ति । किं तिर्हि कुर्वन्ति । कैंगिति ३ विरमन्ति ॥ कैविरसमयसंसारदुःखमोक्षं कुर्वन्तीत्यर्थः । अनादिका- छप्रथितत्वेन स्थिरत्वं वासनायाः । दोषा रागादयः । बन्धः संसारः । गुणाः करुणादयः ॥

 १। ९४७ ॥ एव एव विरागो रागाभावः हृदयं यद् रमते यथाः गतेषु अप्रयत्नोपनतेषु विभवेषु । निर्भर्त्सनं तु रुक्ष्म्याः केवलं स्थिरः
 ३ मरसरो रागः ॥

।। ९४८ ।। स एव किं न रागः मुक्त्वा बहुच्छलानि गृहाणि

^{&#}x27; MH. ⁰मुपर्ग⁰. ² MH. भवाते. ³ MH. विरसमर्थ संसास्दुःखं मोक्षं. ⁴ MH. ⁰प्रवितस्वेन.

किं व सरूप-वरोश्चिय सेवा-निंदा-वरो व्व अह मग्गो। जं महइ विस्वृत्र-वण गायराण लोओ पुलिन्द्राण ॥ ९४९ ॥ सिरयाओ अणेय-विहङ्गमाओ तल-णिम्मलाई य वणाई। मायङ्ग-कलह -म्रहला गिरिणो य रई विरल्लिन ॥ ९५० ॥ सीलेण जइवि विमलो तहवि हु मा दुग्गयं जणं च्छिवसु। कालन्तर-विव्वंडियं वसहश्चिय मङ्गलं तिम्म ॥ ९५१ ॥ को तेसु दुग्गयाणं गुगेसु अण्णो कयायरो होइ। अप्णावि णाम णिव्वंय विम्रहर्यं जेसु दावेइ ॥ ९५२ ॥

पुरुषा रमन्ते गिरिकैन्दरेषु [यत्] काननान्तेषु च हृधेषु रमन्ते' ॥ ३ वद्धोज्झरेष्टिवति पाठे वद्धनिर्झरेष्टिवत्यर्थः ॥

॥ ९४९ ॥ किं वा स्वरूपपर एव अभिधेयमात्रपर्यवसित एव सेवानिन्दापरो वा अथ मार्गः यं शंसैंति विन्ध्यवनगोचराणां ३ लोकः पुलिन्दानाम् ॥ वनवासमात्रं मोक्षोपायः प्राणिवध सद्भगर्वेषु पुलिन्देष्वपि भवेत् । किं तर्हि वीतरागस्यम् । तच्च गृहेष्वन्यत्र ३ वास्त्वित्यर्थः ॥

॥ ९५० ॥ सरितः अनेकिवहंगमास्तलिर्निर्मलानि च वनानि मातङ्गकलभमुखरा गिर्यश्च रितं विस्तारयन्ति ॥ अथ वा अरितं विस्तारयन्ति [इति] छेदे काका नेयम् ॥

|| ९५१ || शीलेन यद्यपि विमलस्तथापि स्वल्ल मा दुर्गतियुक्तं जनं स्प्राक्षीः । कालान्तरनिर्वृत्तं वसत्येव मङ्गुल्यं पापं तिस्मिन् ॥

॥ ९५२ ॥ कस्तेषु दुर्गतानां गुणेषु अन्यः कृतादरो भवति ।

¹ MH. रमंतो. ³ MH. बद्धोद्रारे⁰. ⁸ MH. ⁰मास्थरू⁰ ⁴ MH. om. ⁰िर. ⁵ MH. ⁰िनवृत्तं.

इरइ परिहीण-विहवस्स पूण णिय-पणइणीवि अप्पाणं। सव्बङ्ग मसंप्रण्णस्स घडइ किं जामिणी ससिणो ॥ ९५३ ॥ हियय कहिंपि णिसम्मसु कित्तियमासा-हओ किलिम्मिहिस । दीणोवि वरं एकस्स ण उण सयलाएँ पुहवीए ॥ ९५४ ॥ अच्छन ता विहलुद्धरण गारवं कत्थ तं अगरुएसु । अप्पाणयस्सवि पियं इयरा कार्ड ण पारन्ति ॥ ९५५ ॥

आत्मापि नाम निर्वेदविमुखतां येषु दर्शयति ॥ दुर्गतियुक्तं स्वयमेवा-१ त्मानं विरूपकं मन्यन्ते । कथं तत्रान्यस्य आदरबुद्धिर्भविष्यतीत्यर्थः । अवस्यकर्तव्यनित्यनेमित्तिककर्मकरणावस्यभर्तव्यभरणसामान्यमालमपि यत्र न निर्वहति तत्र गुणवत्यपि 'पूर्वजन्मपापचयकल्पनेत्यभि-६ प्रायः ॥

| १५३ | हरित नार्पयति परिहीनिवभवस्य नूनं निजप्रणयि-न्यपि स्ववधूरपि आत्मानम् । तथा हि सर्वाङ्गं कृत्वा अपैरिपूर्णस्य ३ घटते शोभते कि यामिनी शशिनः ॥

॥ ९५४ ॥ हे हृदय किस्मिन्नपि अचिन्त्यशक्तिके भगवति ब्रह्मणि निश्चम्यतां विश्वान्तिः क्रियाताम् । कियत् अशाहतः क्रान्तिमनु-३ भवष्यसि।यतो दीनोपि वरम् एकस्य न पुनः सकलायाः पृथिव्याः॥

॥ ९५५ ॥ आस्तां ताबद्धिह्वलेद्धरणगौरवम् । कुतस्तद् अगु-रूणाम् ॥ आस्मनोपि विहर्तंमितराः कर्तुं न पारयन्ति ॥ संसारक्ले-३ शपरिहरणाँदिहितमशक्यं तैः कर्तुम् ॥

¹ МН. ⁰बन्म⁰. ² МН. om. the visarga. ³ МН. ⁰हसत्रक्टांति⁰. ⁴ So МН. !

गाढ-मय-मूढ-हियया लाईऊण भणं गुणं व जं किंपि ।
कह ते भरिहान्त परं अप्पावि हु जाणं पम्हुसइ ॥ ९५६ ॥
जह परिययम्मि लोओ तह भुज्जन्तोवि दुक्तरं कोवि ।
पाणि-सिसिराई पाणम्मि अण्णहा होन्ति सलिलाई ॥ ९५७ ॥
भूरि-गुणा विरल्खिय एक-गुणोवि हु जणो न सन्बत्थ ।
णिहोसाणिव भदं पसंसिमो विरल-दोसंपि ॥ ९५८ ॥
सामण्ण-सुन्दरीणं विल्भममावहद अविणओश्चेय ।
धूमोचिय पज्जालियाहि बहु-मओ सुरहि-दारूण ॥ ९५९ ॥

 ११ ९५६ ॥ गाढमदमूढहृदया लब्ध्वा धनं गुणं वा यं कमैंपि कथं ते स्मिरिष्यन्ति परम् आस्मापि खल्ल येषां प्रविस्मराति ॥ खला ३ हि विद्याधनादिमदयुक्तं क्षीब इव आस्मानमपि विस्मरति ॥

१। ९५७ ॥ यथा प्रथमपरिचये लोकः उँपमुज्यमानः परिशी-ल्यमानोपि¹ दुष्करं तथेवा । पाणिशिशिशाणि पानेऽन्यथा भवन्ति स-३ लिलानि ॥

॥ ९५८ ॥ भृरिगुणां विरला एव । एकगुणोपि खलु जनो न सर्वत्र । विदोषाणामापि भद्रम् । प्रशंसामः सरूपदोषमपि ॥ ३ गुणोत्र यः कश्चिद्धर्मः परोपकारपर्यवसायी विवक्षितः । भद्रोप्येवम् ॥

१ ९५९ ।। सामान्यसुन्दरीणां वेद्यानां विश्वमं विलासम् आवहित अविनय एव केशाकर्षणादिः । धूम एव प्रज्विलितानां बहुमतो
 भवित सुरिमदारूणाम् अगरुप्रभृतीनाम् ।। सदोषाणां दोषा एवालंकारा दृष्टा इति दुर्जनानां परोपतापित्वमनुगुणिमस्यर्थः ।।

¹ MH. om. बाप. ³ MH. ⁰गुणो. ८ MH. निर्दोषाणामपि मध्ये भद्रं प्रशसामः अस्पदोषमपि. ⁴ MH. ⁰दारुणा⁰.

थोबागय-दोसांबिय ववहार-बहिम्म होन्ति सप्पुरिसा।
इहरा णीसामण्णेहिं तेहिं कह संगयं होई ॥ ९६० ॥
उकारिसोचिय ण जाण ताण को वा गुणाण गुण-भावो।
सो वा पर सुचिरय-लङ्घणेण ण गुणत्तणं तहि ॥ ९६१ ॥
णवरं दोसा तेचेय जे मयस्सिव जणस्स सुव्वन्ति।
णज्जन्ति जियन्तस्सिव जे णवर गुणावि तेचेय॥ ९६२ ॥
ववहारेबिय छायं णिएह लोयस्स किं व हियएण।
तेउग्गमो मणीणवि को वाहिं सो ण भङ्गम्म ॥ ९६३॥

॥ ९६० ॥ स्तोकागतदोषा एव व्यवहारपथे भवन्ति सःपुरुषाः । देहरा इतरथा निःसामान्यैस्तैः सह कथं संगमः समागमो भवतुँ ३ सामान्यजनानामर्थात् ॥ इयराणमसामण्णेहाति तु पाठे दितराणाम-सामान्यैस्तैः सहेत्यर्थः । अत्रापि अन्यथा इति अर्थाद्गन्यते ॥

॥ ९६१ ॥ उत्कर्ष एव न येषां तेषां [को वा] गुणानां गुणभावः । अर्थं वा परसुचरितलङ्घनेन [न] गुणस्वं कथमैंपि ॥ कहेवित पाठे ३ तथैवेत्यर्थः । उत्कर्षः साधूपकारपयंवसायिरवम् । चरितस्य लङ्घनं न्यकारः ॥

॥ ९६२ ॥ केवलं दोषास्त एव ये मृतस्यापि जनस्य गृँह्यान्ते । ज्ञायन्ते जीवतोपि ये केवलं गुणा अपि त एव ॥

॥ ९६३ ॥ व्यवहार एव च्छायां पश्यत लोकस्य । कि वा हृदयेन । तेजउद्गमो मणीनां यो वहिः स न भङ्गे सित मध्ये दृश्यते ॥

¹ MH. इतरा. 2 MH, समागमः सगमो भवतु. 3 50 MH.!
4 MH. तहबैपाठे. Should it be तहबीति पाठे ?

सम-गुण-दोसा दोसेक-दंसिणो सन्ति दोस-गुण-वामा।
गुण-दोस-वेइणो णित्थ जे उ गेण्हन्ति गुण-मेत्तं ॥ ९६४ ॥
दीसइ सामायन्तोन्व कोवि हियएण णिम्मलो अह य।
हिर्यंचिय चूय-फलं गयं च परिणाम-परमत्थं ॥ ९६५ ॥
दीसन्त-णिम्मलो जइवि कोवि कज्जे जणो समो तहवि।
पिक्षंपि केसरं कुक्कुमस्स राएण सामण्णं ॥ ९६६ ॥

 किथ हिअएणेति पाठे किमत्र इदयेन साक्षात्रिरूपितेनेत्यर्थः । यादशं बहिश्चरितं बहिर्दश्यते तादशं न मनसो नैर्मल्यं दुराचारे संसारे इस्यर्थः ।।

॥ ९६४ ॥ सम्दोवैगुणाँ: पश्रुप्रायाः दोवैकदिश्वनः अतिदुर्जन्ताश्च सन्ति । तथा सन्ति दोवगुणानां वामा अनुकुलाः । सर्वद्वेषिण इस्यर्थः । गुणदोववेदिनश्च मध्यस्था न सन्ति ये गृह्णन्ति गुणमात्रम् दोषं तु त्यजन्ति राजहंसप्रायाः ॥ राजहंसः किल जलसमिशं क्षीरं निष्कृष्य पिबति जलं तु त्यजित ॥

११ ९६५ ॥ दृश्यते श्यामायमान इव कोपि उत्तमप्रकृतिर्द्ध्येन निर्मलस्तैथापि । कचित् अथवेति पाठः । हरितमेव चूतफलम् अथ
 ३ च गतं च परिणामपरमार्थ पाकत्वम् ॥ विदुषो लोकसामान्यव्यवहारावसरे तदनुसारेण व्यवहरमाणस्य श्यामायमानत्वेपि नास्ति विरस्तिमित्यर्थः ॥

॥ ९६६ ॥ दृश्यमानिर्मलो यद्यपि कोपि कार्ये [जनः समः]

¹ MH. का⁰ for को⁰, ² So MH, ³ MH, परिणामं पर⁰.
⁴ MH, पाकतत्वम, ⁵ MH, व्यवहार⁰,

सम्बियासयल-गुणंपि सन्जणं सुबुरिसा पसंसन्ति । पिंडबन्ध-णूमियद्धं को वा रयणं वियारेइ ॥ ९६७ ॥ सोहइ अदोस-भावो गुणोव्त्र जइ होइ मच्छरुत्तिण्णो । विह्वेसुंव गुणेसुवि द्मेइ ठिओ अहंकारो ॥ ९६८ ॥ जेण गुणम्बवियाणवि ण गारवं धण-लवेण रहियाण । तेण विह्वाण णिममो तेणंचिय होड विह्वेहिं ॥ ९६९ ॥

जनमात्रसमस्तथापि । कार्येण न समस्तथापीति कचिरपाठः । कार्यम् अनिर्मलं तस्य लक्ष्यत इत्यर्थः ॥ पि नैं केशरं कुङ्कुमस्य ३मूलप्रदेशे तथापि पिष्टं सत् रागेण सामान्य प्रान्तभागे तुल्यम् ॥ अन्यथाप्रतिभासमानानामपि प्रकृत्यनुसारि पदार्थानां कार्यमिरयर्थः ॥

॥ ९६७ ॥ परिदृष्टासकलगुणमि सज्जनं साधुजनं पुरैं वाः प्रशंसन्ति । प्रतिबन्धस्थिगितार्धे को वा रत्नं विदारयति भिनित्ति ३ उपहस्ति वा ॥ प्रतिबन्धः प्रतिघातः । नूमिअम् आच्छादितम् ॥

॥ ९६८ ॥ शोभते अदोषभावोपि गुण इव यदि भवति मस्सरो-त्तीर्णः । विभवेष्विव गुणेष्वपि दुनोति दूयते ।स्थितः अहंकारः पर-३ धिकारान्महत्त्वाभिमानलक्षणः ॥

 १। ९६९ ॥ येन यस्माद्गुणार्घितानामि न गौरवं धनलवे रहि-तानाम् तेन तस्माद्धेतोर्विभवाँन् पणमामः । तेनैव कारणेन भवतु
 ३विभवैः ॥ कृतं विभवेर्न किंचिद्धिभवैरिति विभवनिन्दापर्यवसानम् ॥

^{1.} MH. सद्रोगेण for स्व रागेण. 2 MH. सज्जणं. 3 MH दृयति.
2 MH. भवात् for ⁰भवान्.
35 (Gaüdavaho)

दिवणोवयार-तुच्छावि सज्जणा एतिएण धीरेन्ति । जं ते णिय-गुण-लेसोहें देन्ति काणंपि परिओसं ॥ ९७० ॥ दूमन्ति सज्जणाणं पम्हुसिय-दसाण तोस-कालम्मि । दाणायर-संभम-दिइ-पास-सुण्णाई विलियाई ॥ ९७१ ॥ सइ जाढर-चिन्तायङ्कियंव हिययं अहो-मुहं जाण । उद्धर-चित्ता कह णाम होन्तु ते सुण्ण-ववसाया ॥ ९७२ ॥

१। ९७० ॥ द्रविणकृतेने।पकारेण उपचारेण वा तुच्छा अपि
सज्जना एतावता धैर्यमायान्ति यत् ते निजगुणलेशैर्ददति केषामपि
देकेभ्योपि परितोषम् ॥

॥ ९७१ ॥ दुन्वन्ति खेदयन्ति सज्जनानां विस्मृतदशावसौन-काले परोपकारोल्लासिवस्मृतदशावसानसमये दानादर [संभ्रम] दृष्टपा-३र्श्वशून्यानि वैलितानि व्रिक्तानि वा । पाठद्वयदर्शनात् ॥ किल उदारप्रकृतयो दौर्गत्यावस्थायामपि अधिन्युपगते परोपकाररसरभसेन अर्थामावं विस्मृत्य धनदानबुध्धा पार्श्वमवलोकयन्ति । ततो धनश्रन्यं ६तदृष्ट्वा लज्जन्त इत्यर्थः ॥

।। ९७२ ॥ [^²सदा जाठराचिन्ताकृष्टमिव हृदयम् **अघोमुलं** येषाम् उत्तुङ्गचित्ताः कथं नाम भवन्तु ते] ^³अवैंसन्नपरोपकारसमा-३रम्भाः ॥ श्रृन्यव्यवसाया इति पाठे निष्फलचेष्टा इत्यर्थः ॥

¹ MH. बिलितानि, which is obviously a blunder for बिलितानि. Do has a marginal note on its reading विलियाई, viz, बिलियाई पा. (=बिलियाई पाठान्तरम्) ² MH. omits the portion included within brackets, i. e, nearly the whole commentary on the stanza, ⁸ MH. अवसनपरीप⁰.

दिण्णं पुरा जहिच्छं तओ अदेन्तेहिं संदियमभावा।
गहिअं च पराहिन्तो तओ अ ओ लोह-पणएण ॥ ९७३ ॥
लोप अम्रुणिय-सारत्तणेण खण-मेत्तमुव्वियन्ताण।
णियय-विवेअ-द्विया गरुयाण गुणा पयदृन्ति ॥ ९७४ ॥
गेण्हउ विहवं अवणेउ णाम लीलावहे वय-विलासे।
द्रोह कह णु देव्वो गुण-परिउद्दाईं हिययाई ॥ ९७५ ॥
अघिय-परावलम्बा जह-जह गरुयत्तणेण विह्नदन्ति।
तह-तह गरुयाण हवन्ति बद्ध-मूलाओं कित्तीओ॥ ९७६ ॥

॥ ९७३ ॥ दत्तं पुरा आदौ यथेच्छम् इच्छानतिक्रमेण विभ-वकाले । ततोपि दैंदता [सं]िस्थितम् अवश्यकर्तव्यकुदुम्बभरणार्थादि ३धनादितिरिक्ताभावकाले अभावाद्दानयोग्यस्य । साँढं च परावृत्तम् उपनतानामकृतार्थानां गमनम् ततोपि च दैवगस्या कुटुम्बभरणार्था-र्थाभावे लोभार्थाः सलप्रणत्यः सोढा महाजनेन । इति धिक् संसारम् ॥

॥ ९७४ ॥ लोके अज्ञातसारत्वेन क्षणमात्रम् उद्विजमानाना-मपि निजकविवेकस्थापिताः सन्तो गुरूणां गुणाः प्रवर्तन्ते ॥

॥ ९७५ ॥ [गृह्णातु विभवम् अपनयतु नाम लीलावहान् स्यय-विलासान् । दुनोति कथं नु दैवं गुणपरितुष्टानि हृदयानि ॥]

॥ ९७६ ॥ अघटितपरावलम्बा अनाश्रितपराधीनस्वाः सन्तो ध

¹ MH. ⁰ऋमेणा. ² MH. ⁰धनादिर⁰ for ⁰धनादितिर⁰. ³ MH. य for च. ⁴ MH. ⁰मानागामपि. ⁵ MH. omits all commentary on this couplet, though it is found in Do J K P. ⁶ So MH..

आगम-लम्भे वय-परिणईऍ भक्केसु धण-विलासाण । थोवमसमञ्जसाइँवि हिययाईँ वहन्ति परिणामं ॥ ९७७ ॥ ण सहन्ति णिय-गुणा इर पुरओ गरुयाण इय विइन्तन्ता । णीयाहिगमे लहुआ गुणाण भावचिअ हरन्ति ॥ ९७८ ॥ असलाहणे खलुचिय अलिय-पसंसाऍ दुन्नणो विज्ञणं । अपयत्त-गुणे सुयणो दुहावि पिसुणत्तणं लहुइ ॥ ९७९ ॥

१यथायथा गुरुत्वेन विघटन्ते सर्वसङ्गत्यागं कुर्वन्ति तथातथा गुरूणां भवन्ति बद्धमूलाः कीर्तयः एकान्तनिवासिनां सताम् ॥

१ ९७७ ।। आगमलम्भे उपनिषदादिशास्त्रपरिचये वयःपरिणस्या भङ्गे चैं स्तैनविलासानां स्तोकम् असमझसानि हृदयानि धनम३त्तानामिप बहुन्ति माहार्रम्यम् ॥ स्तोकं माहारम्यं वहन्तीति संबन्धः ॥

[॥ ९७८ ॥ न शोभन्ते निजगुणाः किल पुरतो गुरूणाम् इति विचिन्तयन्तो नीचाभिगमे लघवो गुणानां भावमेव हरन्ति अपह-श्रान्ति ॥ लघवो गुरूणां पुरतो निजगुणा न्हस्वतरा विभास्यन्तीति भीत्या मूलत एव तांस्त्यजन्ति नींचैश्च सह वर्तन्त इति भावः ॥]

[॥ ९७९ ॥ अश्वाघने श्वाघनानहें पुरुषे । निन्ध इत्यर्थः । खल्वेव निश्चयेनैव अलीकप्रशंसया दुर्जनो द्विगुणम् अपवृत्तगुणे अविद्यमान-१गुणे पुरुषे सुजनो द्विधापि पिशुनत्वं लभते ॥ निन्धस्य अलीकप्र-शंसया दुर्जनो यथा द्विगुणं पैशुन्यं प्राप्तोति तथैव गुणहीनस्य धनाव्यादेरलीकप्रशंसया सुजनोपि द्विगुणं पैशुन्यं प्राप्तोतीत्यर्थः ॥

¹ MH. ⁰संत्यागं for ⁰सङ्गत्यागं. 2 MH, om, second तथा.

अप्पाण-निव्यिसेसोत्ति एस मे जंपि भणइ नेहेण।
विप खलो अत्थ-गईएँ ठवइ पिसुणत्तणेचेय ॥ ९८० ॥
उविरमहो य धरन्तेहिँ कन्व-कणउज्जले अलंकारे ।
सीसइ सार-विसेसो विज्जा-विहवाण सवणेहिँ ॥ ९८१ ॥
ण सिरी चला महम्घेसु ते ण तेचेय सावि जं ग्रुयइ ।
ते उण ते तंचिय जइ ग्रुयन्ति इह तीएँ को दोसो ॥ ९८२ ॥
तन्हा अखण्डियचिय विहवे अच्चुण्णएवि लहिऊण ।
सेलंपि समारुहिऊण किं व गयणस्स आरूढं ॥ ९८३ ॥

[॥ ९८० ॥ आत्मिनिर्विशेषः आत्मना समः इति एष मे यमिष भणति खेहेन तम्पि खलः अर्थगत्या स्थापयति पिश्रुनत्वे एव ॥ य ३कमपि जनम् एष जनो मम प्राणवत् प्रिय इत्युक्त्या दुर्जनोङ्गीकरोति तं जनं स दुर्जनः अर्थात् आत्मवव् दुर्जनत्वे स्थापयति । अत एव दुर्जनस्य स्युतिः प्रीतिवी सज्जनानां त्याज्या भवतीत्यर्थः ॥]

[॥ ९५१ ॥ उपरि अधश्च धारयद्भिः कान्यकनकोज्ज्वलान् अलं-कारान् शिष्यते कथ्यते सारविशेषः विद्याविभवानां अवणैः कर्णैः ॥]

[॥ ९८२ ॥ न श्रीश्रका महार्घेषु । तान् न तानेव सापि यत् मुझिति । ते पुनस्ते तामेव यदि मुझिन्ति इह तस्याः को दोषः ॥]

[॥ ९८३ ॥ तृष्णा अखण्डितैव विभवान् अत्युन्नतानिष लब्ध्वा । शैलमिष समारुष्ठ किं वा गगनस्यारूढम् १ अत्रोक्तं भवति । ३अत्युन्नतानिष विभवान् लब्ध्वा न कोषि शान्ततृष्णो भवति । तत्रार्था-न्तरन्यासः । यदि येन केनचित् पुरुषेण शैलशिखरमारूढं भवेत् तर्हि तेन गगनं समारूढमिति भवति किम् । नैव भवतीत्यर्थः । किं व ६गयणस्स आरूढं इत्यत्र गगनस्य को भाग आरूढः न कोषीत्यर्थः ॥] पुर ओ सिरीएँ पिय-पङ्कयाइ कमलायरंपिव रयन्ति ।
मन्ने किविणा पहुणो पणाम-घडियङ्गलि-मिसेण ॥ ९८४ ॥
कुसुम-फ्लोसारिय-पायवेहिँ विणियत्त-सउण-पणएहिँ ।
नं किर ण मयंचिय महिहरेहिँ जल्लाहैं विसन्तेहिं ॥ ९८५ ॥
सोवाए सुह-दुक्लागमम्मि आराम्भिणो फलमइन्ति ।
चिन्ता-णह-कण्डू-संभवम्मि विहिणो ण कण्डुयणे ॥ ९८६ ॥

[॥ ९८४ ॥ पुरतः श्रियाः प्रियपङ्कजायाः कमलादरिमव रचयन्ति मन्ये कृपणाः प्रभवः प्रणामघटिताञ्जलिमिषेण ॥ ३कमलानि श्रियाः प्रियाणीति कृत्वा कृपणा घनिनः प्रणामकृता-ञ्जालेव्याजेन तस्याः पुरतः कमलपूजां रचयन्तीति मन्ये इति समन्वयः ॥]

[।। ९८५ ।। कुसुमफलापसारितपादपैः विनिवृत्तराकुनप्रणयैः तत् किल न मृतमेव महीधरैः जलिंध विराद्धिः ।। अत्रोक्तं भवति । ३फलपुष्पविहीनैः पक्षिविहीनवृक्षकैः पर्वतैर्यत्समुद्रे प्रवेशनं न किं तत् तेषां मृत्युप्रायं भवति । भवत्येवेति । महतां दानसामर्थ्यनाशः पला-यनं च मृत्युवदिति भावः ॥]

[॥ ९८६ ॥ सोपाये सुखदुः खागमे आरिन्भणः फलम् अयन्ते गच्छिन्ति चिन्तानखकण्ड्संभवे विहिणो विधेः सकाशात् दैवात् जना ३न कण्ड्यने ॥ फलमइन्ति इत्यनुषङ्गः । सुखागमवाञ्छा दुः खापगम-वाञ्छा च उपायताध्ये भवतः । अतः उपायिनः स्वकीयस्योपायस्य फलं सुखागमरूपं दुः खापगमरूपं च प्राप्नुवन्ति । दैवावलिम्बनस्तु ६चिन्तया कण्ड्यनं कृत्वा तादृशं फलं न लभन्त इत्यर्थः ॥]

मोहाहिभवेण सिर्रि चिर-वोलीणं विमग्गमाणाण ।
द्रीभवन्तु आगन्तुयाउ कह मा सिमद्धीओ ।। ९८७ ।।
आयार-पेसलाणवि हुवन्ति एमेय विहि-णिओएण ।
विणियत्तीओश्चिय आवर्ईओं मन्ने समिहलेति ।। ९८८ ।।
जिम्म अविसण्ण-हिययत्तणेण ते गारवं वलग्गन्ति ।
तं विसममणुष्पेन्तो गरुयाण विही खलो होई ।। ९८९ ।।
हिययस्स विणिव्ववणे इह लोएश्चिय समिष्पिय-फलाइ ।
वीयं पर-लोय-फलं ण रण्ण-वसहीइ सिहिहमो ।। ९९० ।।

[॥ ९८७ ॥ मोहाभिभवेन श्रियं चिरातिक्रान्तां विमार्गमाणानां दूरीभवन्तु आगन्तुकाः कथं मा समृद्धयः ॥ भवन्रयेवेत्यर्थः ॥]

[॥ ९८८ ॥ आकारपेशलानामि भवन्ति एवमेव विधिनियो-गेन विनिवृत्तय एव आपदो मन्ये समिलला इति ॥]

[॥ ९८९ ॥ यस्मिन् विषमे दुःखे अविषण्णहृदयस्वेन ते गौर-वम् अवलगन्ति तद् विषमं दुःखम् अनुःष्रयन् गुरूणां विधिः खलो ३ भवति ॥ प्राप्तेषि दुःखे ये अविषण्णहृदयाः सन्तो गौरवं न त्यजन्ति तेषां गुरूणां दुःखम् अनपनयत् दैवं दुष्टं मन्तव्यम् इत्यर्थः ॥]

[॥ ९९० ॥ हृदयस्य विनिर्वपणे श्रद्धास्यामः इह लोक एव समर्पितफलायां बीजं परलोकफलं न अरण्यवसस्यां श्रद्धास्यामः ॥ ३ परलोकः फलं यस्य तत् सदाचारतपश्चर्यादिरूपं बीजम् इह लोक एव दत्तफलायामरण्यवसस्यां न क्षिपामः अपि तु हृदयस्य विनि-र्वपणे ईश्वराधीनीकरणे क्षिपाम इत्यर्थः । अरण्यवसतिः केवलम् रमइ विद्वी विसेसे थिइ-मेत्तं थोय-वित्थरो महरू ।
मगाइ सरीरमधणो रोई जीएचिय कयत्थो ॥ ९९१ ॥
मृले निविडायन्ता विरल्लगारा तओ पसङ्ग्रेसु ।
कालेण सडिरसाणवि कहाणुबन्धा निमिल्लन्ति ॥ ९९२ ॥
विरसायन्ता वहलन्तणेण हियए खलन्ति परिओहा ।
थोय-विह्वचणेणं सुइंभरप्पचिय सुणन्ति ॥ ९९३ ॥
विरसम्मिवि पडिल्लगं ण तरिज्जइ कहिव जं नियत्ते ।
हिययस्स तस्स तरलचणम्म मोहो इह जणस्स ॥ ९९४ ॥

६ ऐहिकफलानां शान्तिसुखादिरूपाणां दात्री न तु परलोकार्जनरूपाणां सुखानाम् इति भावः ॥]

[॥ ९९१ ॥ रमते विभवी विशेष । स्थितिमात्रं स्तोकविस्तारः इच्छति । मार्गयति शरीरम् अधनः । रोगी जीव एव कृतार्थः ॥]

[॥ ९९२ ॥ मूले निबिडायमानाः विरलोद्गारास्ततः प्रसङ्गेषु कालेन सरपुरुषाणामपि कथानुबन्धा निमीलन्ति ॥]

[॥ ९९३ ॥ विरसीभवन्तो बहलस्वेन हृदये स्खलन्त विन-इयन्ति अनुपभुक्ता एव विनष्टा भवन्ति परिओहा (१) परिभोगाः १परिभोग्यवस्तानि । स्तोकविभवस्वेन सुखंभरात्मान एव सुणन्ति (१) श्रुण्वन्ति श्रूयन्ते ॥

एवशब्दो भिन्नक्रमः । बहुला विभवा जनान् विरसान् कुर्वन्ति अनुपभुक्ता एव सन्तः । अरुपविभवस्वेनैव जनाः सुखिन इति ३१ यन्ते इति भावार्थेन भवितव्यम् ॥}

[॥ ९९४ ॥ विरसेपि प्रतिलग्नं न तीर्यते शक्यते कथमपि यत्

हिययम्मि गाढ-घिटएहिँ दोवि मण्णे समं ठविज्जन्ति । बुद्धीओं उहय-लोयम्प्रहीओं जुयईण थणएहिं ॥ ९९५॥ पहरइ कह णु अणक्को कह णु हु विन्धन्ति कोसुमा बाणा। इय कामेश्विय अफुडे फुडाईं तत्तो कह सुहाई ॥ ९९६॥ हिययस्स निद्वुरत्तणमिणमो किं संठवेहि महिलाण। अत्तो पओहराणं वज्जंचिय वसइ एयाण॥ ९९७॥

निवर्तियतुं हृदयं हृदयस्य तस्य तरलस्वे चञ्चलत्वे मोहः इह जनस्य॥ ३ हृदयं चञ्चलं भवतिति या जनस्य बुद्धिः सा मोहास्मिका। विरसा-दि हृदयस्य अनपकर्षणीयस्वात्। इति भावः॥]

[11 ९९५ ॥ हृदये गाढघितैः द्वे अपि मन्ये समं स्थाप्येते बुद्धी उभयलोकोन्मुख्यौ युवतीनां स्तनकैः ॥ इदमुक्तं भवति । ३ उभयलोकोन्मुख्यौ ऐहिकपारित्रकश्रेयः संबन्धिन्यौ बुद्धी युवतीनां स्तनकैस्तांसां हृदये गर्त इव स्थाप्येते ते च स्तनकाः पिधानस्थान-भूता हृद्येयरूपस्य गर्तस्य मुखे तिष्ठन्ति तथा च कृत्वा ते उपिर ६ उदेतुमसमर्थे कुर्वन्तीति । युवतिस्तनलम्पटा ऐहिकपारित्रकिनिःश्रेय-सपराङ्मुखा भवन्तीत्यर्थः ॥

[॥ ९९६ ॥ प्रहरित कथं नु अनङ्गः ? कथं नु खलु विध्यन्ति कौसुमा बाणाः ? इति काम एव अस्फुटे स्फुटानि तस्मात् कथं ३ सुखानि ? अनङ्काः कौसुमैर्वाणैः कामिनः प्रहरतीत्यादिः सर्व एव कविकल्पनालापः । स एव नास्ति अनङ्गः परमार्थतः । अतस्तस्मात् कविसमयेन भाज्यानि सुखान्यपि तथैव अपरमार्थानीति भावः ॥]

[।। ९९७ ।। हृदयस्य निष्ठुरस्यम् इदं हृदयं किं कथं संस्थापिय-प्यति आत्मिनि धारियप्यति महिलानाम् ? अतः पयोधराणां वज्रमेव 36 (Gaüdavaho), रमइ य चरिए अफुल्लयम्मि खिन्जइ य नियय-सीलेण । निन्दइ य पर-सहावं सिहइ य लोओ पर-गुणाण ॥ ९९८ ॥ मगग्व दीह-भवला मण्णे चिहुरा जणस्स जायन्ति । बोल्लन्ताण अणुदिणं जहागयं हियय-भावाण ॥ ९९९ ॥ सव्बद्धं विणिवेसो णईइ पल्लिएहिं णूण दावेइ ॥ आसम्मिमम्मि जरा-करङ्क-भावं सरीरम्मि ॥ १००० ॥

३ वसातिः एतासाम् ॥ इदगुक्तं भवति । स्त्रीणां निष्ठुरत्वस्य वसातिः वसितस्थानं तासां कोमलहृदये कथं भवते ? नैव भवति । अतः पयो-घरद्वयोपलक्षितस्य कठिनत्वस्य वसितर्वज्रम् एव भवति । तासां ६ पयोधराभ्यामधो वज्रं वर्तते न तु कोमलं हृदयम् इति यावत् । कोमलं मन्यमानमपि स्त्रीहृदयं वज्रवत्कठिनं भवतीति ॥]

[॥ ९९८ 1। रमते च चरिते आस्मसंबन्धिन स्वर्काये खिद्यते च निजकशीलेन निन्दित च परस्वभावं स्पृहयति च लोकः परगु-३ णानां परगुणेभ्यः ॥ विरुद्धवर्तनो लोक इत्यर्थः ॥]

[॥ ९९९ ।। मार्गा इव दीर्घधवला मन्ये चिकुरा जनस्य जायन्ते अतिकामताम् अनुदिनं यथागतं हृदयभावानां कामादिचेष्टानां यौव-३ नसहचारिणाम् ॥

कामादिचेष्टाशक्तयो हि यौवनदशायां यथा क्रमेण आगच्छन्ति तथा ता वार्द्धक्ये क्रमेणैव अपगच्छन्ति । तासामागमनगमनैरिव ६ केशा मार्गा इव धवला भवन्तीत्युत्प्रेक्ष्यते ॥

[॥ १००० ॥ सर्वाङ्कं विनिवेशो नत्याः पिलतेर्न्न् दर्शयित आसरम् नस्मिन् जराकरङ्कभावं शरीरे ॥

सन्ब-त्थामोणिमयं ओहुरमायिद्धयं विश्व-क्याहि । धरिण-अलाहिमुहंपिव सरीरिमणमो जरी बहुर ॥ १००१ ॥ अङ्गेसु बिन्दु-णिबिडा णिवडह परिणाम-जङ्जरिङजन्ती । तिलय-च्छलेण मण्णे कसण-च्छायव्व चिहुराण ॥ १००२ ॥ गन्भुगम-लिङ्घय-जोव्वणाण धरिणीऍ विमण-पिय-दिहं । थणयाण दुद्ध-धारा-णिहेण पिलयंव णिक्समइ ॥ १००३ ॥ सयलं विसम-विरसत्तणेण दुक्खं मुहंचिय ण णाम । दुक्खाभावो सोक्खं ण जेण ण हु तेण दुक्खंपि ॥ १००४ ॥

 सर्वाङ्गे वक्रस्वस्य यः प्रवेशो वार्द्धंक्ये जायते स जरायाः करङ्क इवेस्युरप्रेक्ष्यते । करङ्कः नारीकेलादिमयं दीर्घवकं भाण्डं कापालिका-दिभिर्मिक्षाग्रहणार्थे भृतम् ।।]

॥ १००१ ॥ सर्वस्थामावनतम् अधोमुखम् आकृष्टं विललताभिः धरणितलाभिमुखमिव शरीरमेतत् जरी वहति ॥ स्थाम बलं शरीरै-३ कदेशश्च ॥

॥ १००२ ॥ अङ्गेषु विन्दुनिबिडा निपताति परिणामेन जर्ज-रीक्रियमाणा तिलकच्छलेन मन्ये कृष्णच्छायेव चिकुराणाम् ॥ जर-३ या जर्जरीकृता केशकृष्णतैव विगलिता देहबिन्दुस्वमापन्नेस्युस्पेक्षा ॥

।। १००३ ॥ 'गर्भोद्गमलङ्घितयौघनानां 'गृहिणी**नै' विमनस्क**-प्रियदृष्टं स्तनानां दुग्धधारानिभेन पलितमिव निष्कामित ॥ जीर्ण-३ यौवनत्वेन प्रियतमायाः विमनस्करवं प्रियतमस्य ॥

।। १००४ ।। सकलं विरामविरसत्वेन दुःखं सुखं वौषि न नाम । सुखलंशस्य वैषयिकदुःखभरणानुविद्धत्वात् । कि च दुःखा-

¹ MH, ⁰वमत⁰ for ⁰वनत⁰, ² MH, ⁰छायेवं. ⁸ MH, जराया, ⁴ MH, गुरुगेहरुंघित⁰, ⁵ MH, घरिणीनां,

फुरइ:य फुढो अभावस्स एस धुवण-च्छलेण आयारो। आलोयण-णिव्वडिओव्वणील-भावो णइ-यलस्स ॥ १००५॥ इय विरसमिमं संसारमावसन्ताण वो फलमभोल्लं। णिव्वडड पावणाणं गुणाण पहुणो णिसमणेण ॥ १००६॥ भविया

आसा-गय-दाणायन्त-कसण-कण्ठ-पहा-इओ छहुइ । केसर-कलाव-कराण सोचिय सिढिलो जडा-निवहो ॥ १००७

३ भावमालं सुखम् न 'तु वस्त्वन्तरम् एवं येन यस्मात् तेन तस्मान्न न खल्ल दुःखं सर्वमिष । किं तार्हि । सर्वमेव दुःखं विवेकिनामिति सं-सारविवेकिभिर्व्यापारमात्रं हेयम् ॥

१००५ ॥ स्फुरित च स्फुटम् अभावस्थैष भुवनच्छलेन आकारः । आलोकनेन अविद्यावासनानिर्मितावभासेन निर्वृत्तः किष्पत
 इव नीलभावो नभस्तलस्य ॥ सर्व शून्यमिति माध्यमिकाः । तेन संसारमहो न युक्तः ॥

॥ १००६ ॥ इति विरसम् इमं संसारम् आवसतां [वो] युष्माकं फलम् अमैंलम् अप्रतिपक्षम् अमलं वा निर्वर्ततां पावनानां गुणानां ३ प्रभोर्वज्ञोवर्मणः संबन्धिनां निरामनेन आकर्णनेन ॥ महाकुलकम् ॥ अपि च ।

[॥ १००७ ॥ आशागजदानायमानकृष्णकण्ठप्रमाहतो लभते केसरकलापसादृश्यं स एव शिथिलः जटानिवहः ॥

३ शिवस्य यो जटानिवहः स शिवसिंहस्य केसरतां प्राप्त इति यावत् ॥]

¹ MH. नतु. for न तु ² MH. संसारविविकिच्यापारसर्वे जेयम्, which seems corrupt. The emendation is conjectural, ³ MH. सर्व-पीमिति The emendation is conjectural, ⁴ MH. निवर्ततां,

वहर पणि-किरण-रिक्षय-सीस-निवेसिय-फणा-समोसरिओ। धुयर्न्दो पिट्ट-पहोलि-कद्ध-लङ्ग्ल-बेलम्बं ॥ १००८ ॥ ताओबिय रहस-विसट्ट-वयण-कुहरोयराओँ पावेन्ति । जालावली-विलासं उत्तंस-कवाल-मालाओ ॥ १००९ ॥ पिट्टमा-मग्गा सिर-सिस-यलाएँ सच्चविय-णह-धुहोइण्णा। तेचिय हत्थेसु णहकुसत्त्वणं एन्ति णिन्तूण ॥ १०१० ॥

[॥ १००८ ॥ वहति मणिकिरणरिञ्जतशिषिनिवेशितफणासमप-स्तो भुजगेन्द्रः पृष्टिप्रभाविलरुद्धलाङ्गुलविडम्बनाम् ॥

स्विशिरोमणिना शिवशिरो रिञ्जतं कृत्वा तत्र फणां निवेदय शिष्टशरीरेण शिवपृष्ठोपिर पादपर्यन्तमपसरन् वास्नुकिः शिवसिं-हस्य पुच्छतां गत इत्यर्थः । पृष्टिप्रभावितः प्रभावती पृष्टितितः । ६ सा विभक्ता येन तादृशस्य पुच्छस्य विडम्बनामनुकरणमिति यो-ज्यम् ॥]

[॥ १००९ ॥ ता एव रभसविश्विष्ठवदनकुहरोदराः प्राप्नुवन्ति जालावलीविलासम् उत्तंसकपालमालाः ॥

अत्यन्तोद्धाटितवदनकुहरा याः शिवशिरःस्थकपालमालास्ता एव
शिवसिंहस्य जालावलीखं प्राप्ताः । जालावल्यः जालस्रपापन्नाः
सिंहाशरिःस्थाः केशा दृष्टप्रसिद्धाः ॥]

॥ १०१० ॥ प्रतिमामार्गाः शिरःशशिकलायां सत्यापितनख-मुखाबतीर्णाः त एव हस्तयोः नखाङ्करात्वं यन्ति निर्गम्य ॥

¹ Dc, the only MS in which stanzas 1007-1011 occur, wrongly omits 0t, which we restore by conjecture.

इय तुलिउमहिलसन्तेण जस्स बल-बिन्भमं ति-णयणेण । भेसिय-गोरि-मइन्दं मइन्द-रूबेण परिणमियं ॥ १०११ ॥ खुडिया इमेण समरङ्गणेसु रिज-वारणाण कर-दण्डा । णासा-विम्रुक्त-नीहाह-रुहिर-धारा विसहरव्य ॥ १०१२ ॥ मह-धूम-लया एयस्स सुचरियाहूय तियस-णाहस्स । सुर-करिणो वहल-मयम्बु-सामला सहइ सरिणव्य ॥१०१३॥ लहुईक्रयावि गुण-गारवेण गरुयावि णियय-कुल-उव्या । अप्पाण-गारवेणं पुणोवि गुरुईक्रया जेण ॥ १०१४ ॥

शिवस्य नखाग्राणां ये प्रितमानिवेशाः शिरःशशिकलायां कृतास्त
 एव ततो निर्गम्य शिवसिंहस्य हस्तयोस्तीक्ष्णनख्यः प्राप्ता इति
 भावः ॥]

[॥ १०११ ॥ इति तोलितुम् अभिलपता यस्य बलविश्रमं श्रिन-यनेन भीषितगौरीमृगेन्द्रं मृगेन्द्ररूपेण परिणमितम्]

॥ १०१२ ॥ खण्डिता अमुना यशोवर्मणा समराङ्गणेषु जैय-वारणानां करदण्डा नासाविमुक्तरुधिरौः स्फुँरिजिक्का विषधरा इव ॥ ३ नासाविमुक्तजिढा[भ]रुधिरधारा इति पाठान्तरम् ॥

॥ १०१३ ॥ मखभूमलता एतस्य सुचरिताहृतत्रिदशनाथस्य सुरकरिणः 'ऐरावणस्य वहलमदाम्बुश्यामला शोभते सरणीव' ॥

 सुचरितं शोभनमाचरितं यज्ञादि । तत्र साक्षादाहृत इन्द्रः ससेन आयातीति दर्शितम् ॥

॥ १०१४ ॥ लघूकृता अपि [*गुणगौरवेण गुरवोपि निजककु-

¹ MH. परावणस्य.

³ MH, सरणिब्ब.

MH, omits the words shown in brackets,

पहु-धम्म-बन्धणे संठियस्स विवरीय-सासिय-जयस्स । करुणा-णीसास-सहा सहन्ति संरम्भ-भिजडीओ ॥ १०१५॥ अह वा २४

> कुम्माहिवेण दीसइ उण्णामिय-सङ्ख-रयण-वल्रप्ण । तियसाण संभग्नुग्गाहिअग्घ-वत्तोव्ब-सलिल-णिही ॥१०१६॥

लपूर्वे आत्मगौरवेण पुनरपि गुरूकृता येन] ॥ गुरूकृताः पूर्वे ३ स्ववंश्या यशोवर्मणेत्यर्थः ॥

॥ १०१५ ॥ प्रमुधमेंण यहुष्टानां नीत्यर्थं बन्धनं तत्र [सं]िस्थिते चौरादिवर्गे विपरीतानुशिष्टजगतो विन्धनादिनैरपेक्ष्येण आज्ञामात्र३ वर्गान्यापितलोकस्य करुणानिःश्वाससद्दाः शोभन्ते संरम्भभृकुटयः॥
ऐकान्तिककारुण्येन न जगत् मार्गे तिष्ठतीति भृकुटियोगेन रसद्वयामुप्रवेशो वर्णितः॥ पदुधम्मबन्धने संठियस्स वि[वरी]अमासिनो जस्से६ ति पाठान्तरम्॥ प्रमुधमं एव बन्धनिमव । परायत्तस्वकारिस्वात् ।
प्रमुखं भयानकरसव्यतिरेकेण न निर्वहतीति कृत्वा अनभिमतदारुणं रूपं करोस्यत एवाह विपरीतमर्शकारिण इति । मर्शो विमर्शः॥

 १०१६ ॥ अथ हर्यवतारयशोवर्मकर्तृकोदिधमथनं चतुर्विश-तिकुलकेन [आह] । कूर्माधिपेन दृश्यते उन्नामितशङ्खरत्ववलयेन १ त्रिदशानां संभ्रमोद्गाहितार्घपात्र इव सिल्लिनिधिः ॥ मन्दरधारणा-र्थपातालोद्भवकूर्माधिपयुतः समुद्रः एवम् उत्प्रेक्षितः ॥

¹ MH, बंधनीदिनिरपेक्षेनाज्ञामात्र⁰. The correction is supplied by the same note quoted in the margin of Dc. ² MH. ⁰मार्ग. ⁸ MH. एका⁰. ⁴ MH. जरान्मागतीति. The correction is supplied by the same note quoted in the margin of Dc. ⁵ MH. बद्धमवथेने संतियस्स विअ सासिनो यस्येति ⁸ MH. समोद्रतीतार्थ ⁷ MH, reads the स्व after सक्टिक thus: सक्टिक स्व निधि:.

उम्मिछस्सिव चिर-याल-युक्क-णीसास सिहिल-देहस्स ।
पट्टी पुणो तरङ्गेहॅं लिङ्घिया कपट-णाइस्स ॥ १०१७ ॥
दीसन्ति कुम्म-तुक्किया घणव्व पुणरुत्त-विष्कुरणा ।
उसास-दिह-तिम्बर-कण्ठ-च्छेया महा-मीणा ॥ १०१८ ॥
पेच्छन्ति सुर-दइक्षा घडिय-धरा-मग्ग-गोर-परिणाइं ।
पिं पेरन्त-सहाव-सामळं कमढ-णाइस्स ॥ १०१९ ॥
कुम्म-हियस्स दीसइ जलहिम्मि तरङ्ग-भङ्गर-णिवेसा ।
ण-पहुत्त-रसा-यल-कुश्चियव्व फिडमा महि-हरस्स ॥ १०२०॥

॥ १०१७॥ उन्मैंग्रस्थापि चिरकालं मुक्तनिःश्वासिशिथिलदे-इस्य प्रष्ठं पुनस्तरके किंकिं कमठनाथस्य कृमेपतेः॥ भूभारखेदकृतो ३ निःश्वासः॥

॥ १०१८ ॥ दृश्यन्ते उन्मज्जता कूर्मेण तुलिता उन्नमिता घना इव पुनरुक्तविद्युद्धिस्फुरणा उच्छ्वासदृष्टताम्रकण्ठच्छेदा महामीनाः॥ ३ पुनरुक्तमभ्यस्तम्॥

१०१९ ॥ प्रेक्षन्ते सुरा दैत्याश्च घटितधरामार्गगौरवपरिणाहं [प्रष्ठं] पर्यन्तस्वभावश्यामलं कमठनाथस्य ॥ आश्रितया भून्या
 यो घृष्टः प्रष्ठप्रदेशः स गौरीमृतः । पार्श्वानि तु स्वभावश्यामलानि
कूर्मस्य ॥

॥ १०२० ॥ कूर्मिस्थतस्य दृश्यते जल्भौ तरङ्गभङ्गुरिनवेशा न प्रभवता अवर्तमानेनापर्यवसितेन रसातलेन कुश्चितेव साकुश्चनेवः

¹ MH, दुस्यंते. ² MH, आवर्तमानेन. ³ MH. सांकाचितेन,

बल्डअ-भ्रयङ्ग-वलयाववीड-पुक्षिय-णमन्त-साहग्गा।
अगोहिं सेल-घिडया मूलेहिं दलन्ति दुम-णिवहा।। १०२१॥
भ्रययाहिवस्स णिहसा झिज्जन्ति उर्गम्म रूर-हरन्तीओ ।
वण-गण्ठि-गयाओ विहङ्ग-णाह-णह-कोडि-कीलाओ॥१०२२॥
फुट्टन्ति पायवाणं रय-वित्थारावबद्ध-पिवेसा।
विणियत्ति-समय-ताडिय-तडाओ पारोह-मालाओ ॥१०२३॥
आहिय-गिरि-वलण-गयागयम्बुवोच्छिण्ण-णिवडिय-तडाओ।
पत्ताओ विअड-भावं तलिणाओं वि कडय-सिरयाओ १०२४

 प्रतिमा प्रतिबिम्बं महीधरस्य ॥ कल्लालकस्य विशेन चन्द्रादिप्राति-बिम्बं भङ्गुरनिवेशं चलं दृष्टम् ॥

॥ १०२१ ॥ वलयीकृतभुजंगवलयावपीडमुँक्तनमच्छासामाः अग्रैः शैलघटिता मुलैर्दलन्ति दुमनिवहाः ॥

॥ १०२२ ॥ भुजगाधिषस्य गिरिनिघषीत् श्रीयन्ते [उरसि] खरखराज्ञेब्दं कुर्वन्त्यः व्रणब्रन्थिगता विहंगनाथनखकोटिकीलाः ॥ ३ गरुडेन सह युद्धे घातव्रणत्वं वासुकेः ॥

१०२३ ॥ स्फुटन्ति पादपानां रयविस्तारावबद्धपरिवेषां विनिवृत्तिसमयताडिततटाः प्ररोहमालाः ॥ रयो वेगः भ्रमितमन्द३ रस्य । तन्नेत्रस्वेन च व्यवस्थितेन वासुिकना स्वीक्रियमाणाः प्ररोहाः परिवेषस्वं वलयाकृतस्वमापद्यन्ते । ततः पुनः प्रत्यावर्तमानेन मुक्ता उद्घेष्टनयोगात् गिरितटाः घन्ति ॥

॥ १०२४ ॥ ⁶अस्थितगिरिवलनगताम्बुब्युच्छिन्ननिपतित-

¹ MH, करोन, ² MH, बलं. ⁸ MH, ⁰घर्षाः for ⁰घर्षात्.

⁴ MII. खरइरा⁰. ⁵ MH. ⁰योगा for ⁰योगात्. ⁶ MH. गतानां तु पुिच्छन्न 37 (Gaüḍavaho)

परिसिद्धिल-वियड-मूला तेच्चेय वहन्ति पृद्धम-तणु-धारा । भ्रुयइन्द-णिहस-विहडन्त-विवर-मूला जलुप्पीला ॥ १०२५ ॥ वीसाम-मन्थरायन्त-सेल-वोछिण्ण-दूर-वहणाओ । मडहं कमेण वलयं णिज्झर-धाराओ बन्धन्ति ॥ १०२६ ॥ पावन्ति वल्लिय-वित्थय-गिरि-कहय-णिहंसणा तलिण-मूला । वित्थारं दसण-च्लेय-मण्डला दिग्गइन्दाण ॥ १०२७ ॥ णिहस-विरिक्क-दुम-लओ जह-जह सेलिम्म घडइ भ्रुयइन्दो । तह-तह दीहायन्तो पुणोवि वलइज्जइ गिरिम्मि ॥ १०२८ ॥

तटाः प्राप्ता विकटभावं तन्व्यो नितैम्बसरितः ॥ अस्थितमनवरतम् । १ गतागतयुक्तरम्बुभिस्तटविघटने अल्पा अपि महत्यो नस्रो जाताः ॥

॥ १०२५ ॥ पैतिशिथिङविकटमूलास्त एव वहन्ति प्रथमतनु-धाराः भुजगेन्द्रनिघर्षविघटमानैविवरमूला जलोरपीडाः ॥ उर्सीडः ३ समूहः प्रवाहः ॥

- १०२६ ॥ [विश्राममन्थरायमाणशैलन्युच्छिनदूरपतनाः अरुपं क्रमेण वलयं निर्झरधारा बग्नन्ति] ॥ अमित मन्थाने सित । प्रितिहतोत्पतिता धारा दूरं पतन्ति । विश्रान्त्यर्थावरोधे तु सित न दूरं गच्छन्ति वलयाकारं च स्वाधारलमं बग्नन्ति ॥
- १०२७ ॥ प्राप्तवन्ति बलितविस्तीर्णगिरिकटकनिधर्षणतनुमूला विस्तारं दशनच्छेंदमण्डला दिग्गजेन्द्राणाम् ॥ मन्दरमहत्त्वमत्र
 ताःपर्यार्थः । दिग्गजेन्द्रदशनव्यापादनात् ॥

॥ १०२८ ।। निधर्षणेन वैविरिक्तास्त्रोटितपतिता वृत्रमलता येन स

¹ MH. विकटमान⁰. 2 MH. विस्ता 3 MH. विस्ता 4 MH. ब्रम 4

णिहस-परिगलिय-वासुइ-णिम्मोय-रयावबद्ध-परिवेसो । कुम्ममि होइ खण-विरइ आलवालोच्च सलिल-निही॥१०२९॥ कम-लद्धालोयं फाण-णिहंस-झिङजन्त-तह-पणहासु । णिन्ति अविणिक्खमन्तावि वण-यरा महिहर-दरीसु ॥१०३०॥ होन्ति गिरि-वलण-भावा अण्णण्ण-दिसा-घडन्त-कडयाण । सरलंपि पहन्तीणं सिलाण कुडिलच्च गइ-मग्गा ॥ १०३१ ॥

यथायथा शैले घटते संबध्यते भुजगेन्द्रः तथातथा दीर्घायमाणः पुम-३ विंकैल्यते वेष्ट्यते गिरी ॥ अपस्तत्तरुविटपे मन्दरमन्थने तनुरवं यथा-यथा उत्पद्यते तथातथा नेत्रत्वमापन्नो वासुिकः अन्यान्यािक वेष्ट-नािन भजत इत्यर्थः॥

१०२९ ॥ निघर्षपरिगलितवासुिकनिमोक्रियावबद्धपरिवेषः
 कूर्मे मन्दरमूलाधिकपरिमाण मन्दरमूलस्थे भवति क्षणविरचितालः
 वालमिव गिरिमूलम् ॥ निर्मोकः सर्पचर्म ॥

॥ १०३० ॥ 'क्रमलब्धालोकं कृत्वा 'फणिनिघर्षणक्षीयमाणप्रन-ष्टतटासु सर्ताषु निर्यान्ति अविनिष्कामन्तोपि वनचरा महीधरदरीषु॥

१०११॥ भवन्ति 'गिरिवलनभावाद्धेतोः अन्योर्न्यदिग्घटमानकटकानां सरलमपि क्रस्वा पतन्तोनां [शिलानां] कुटिला इव गति१ मार्गाः ॥ वलतो मन्थनमन्दरस्य उत्तरदिग्व्यवस्थिताः कटका दक्षिणया दिशा अन्योन्यं संवध्यन्ते ॥ दक्षिणदिग्गतास्तु उत्तरया [इति]
अन्योन्यदिग्घटमानकटकस्वं शिलानाम् । यतश्च प्रदेशाच्छिलाः

¹ MH. ⁰कल्पते for ⁰नंद्यते. The emendation is conjectural. ² MH. मथने. ³ MH. अन्योन्यानि, ⁴ MH. ⁰लब्धालोहं. ⁵ MH. ⁰प्रणष्ट⁰. ⁶ MH. ⁰निष्काम तोपि. ⁷ MH. ⁰नलण⁰. ³ MH. मंथम⁰.

उच्छलिय-सलिल-पूरिय-गयण'दिसा-बलय-पहिह्ञोयासो। स्वण-तुच्छिम्म पहिर्बो णवर समुद्देश्चिय बलगो।। १०३२॥ वासुइ-णिहसुम्मूलिय-पन्तल-च्छेय-वण-गण्ठि-णिव्विहया। णिवहिन्त सेल-कडयाउ वज्ज-धारा-तड-क्खण्डा॥ १०३३॥ पसरान्ति बलन्तोआहि-मण्डलइज्जन्त-कड्डिय-सरीरा। सुंकार-सर्रालेआवंत्त-पसिहिला णवर भ्रुयइन्दा ॥ १०३४॥

६ पतन्ति तास्मिन् गच्छति सिति अपादानापेक्षया स्पष्टमपि कृत्वा पतन्त्यः कुटिलमार्गा इव लक्ष्यन्ते ॥

 १०३२ ॥ उच्छिलिसिलिलपूरितगगनिदिग्वलयस्वास्प्रितिहता-वकाशः 'क्षणतुच्छे प्रतिरवः केवलं समुद्र एवावलग्नः ॥ मन्द्रा-३ घातादुच्छिलितेन जलिधजलेन गगने पूरिते सित तत्रानवकाशः [सन्] क्षणमात्ररिक्ते समुद्रे एव प्रतिशन्दः समुख्लासेत्यर्थः ॥

१०३३ ॥ नेत्रस्वापन्नवासुकेर्निघर्षोन्म् लिता ये पक्षच्छेदत्रणा 'इन्द्रपहारकृताः [तस्संबन्धिभ्यो प्रन्थिभ्यो 'निर्वर्तिताः] पृथग्भृताः
 ३ निपतन्ति शैलकटकात् नष्टशल्यस्वापन्नवज्रधारामिश्रास्तटखण्डाः ॥

॥ १०३४ ॥ प्रसरन्ति वलदुद्धिमण्डलिकियमाण [क्रुष्ट] शरीराः ⁶स्रत्कारसरलिक्कतावर्तस्वेन प्रशिथिलीभृतशरीराः केवलं भुजगेन्द्राः ॥ ३ नवरं केवलम् । एवं नाम महान्तो जलधौ सर्पाः ये^{ग अ}फ्रत्कारैर्मन्दरव-लनोत्पन्नानावर्तान् सरलान् कुर्वन्ति ॥

i MH. गमित्तसमपदानापेक्षया. 2 MH. क्षणातुच्छे. 3 MH. वासुकिनिं. 4 MH. वमाण for o प्रहार, which is a conjectural emendation 5 MH. is apparently mutilated here. The addition is conjectural. 6 MH क्षिरीरास्तकार. 7 MH. सपायो for सपी ये. 8 MH. is here mutilated, reading व्यलनोन्पन्नानाव. Doubtless the copyist left out some words after नुद्र. The correction is conjectural.

तह-बिलय-लया-लिच्छ लहित सेलिम्म कहय-सिर्याओ। उम्मोइय-वासुइ-णिहस-मग्ग-संदाणि अ-जलाओ।। १०३५॥ कडण्हिं तहेय मही-सिहरेहिं णहंव पेल्लिय गिरिणो। अल्लीणं णवर दिसाहिं णिहस-तणुयम्मि मज्झिम्म ॥१०३६॥ कुम्म-विणिहिट-मूलो भ्रुययाहिव-णिहस-तणुद्ध्याहोओ। कह-कहिव पटम-णिमिओ सुहेण ओसारिओ सेलो॥१०३७॥ घडियं मन्दर-दर-दूमियम्मि संखुहिय-जलहि-तण्णायं। सिसिरोवयार-पङ्कंव कुम्म-वीटिम्म महि-वेटं॥ १०३८॥

॥ १०३५ ॥ विलततैंरुलतालक्ष्मी लभन्ते शैले कटकसरितः उन्मोचितवासुिकानिघर्षमार्गसंदानितजलाः ॥ लक्ष्मीः शोभा ॥

१०३६ ।। कटकैस्तथैव महीशिखरैर्नभः प्रेरितं मन्दरगिरेः समुद्रादुत्तीर्णस्य¹ [आलीनम् आस्थ्रिष्टमिव केवलं] दिग्भिर्निघर्षतनौ
 ३ मध्ये ॥ कटकशिखरनेत्रनिघर्षस्थानमहत्त्ववर्णनमत्र³ तात्पर्यार्थः ।।

| १०३७ । कूर्मविनिघृष्टमूलो भुजगाधिपनिघर्षतनूकृताभोगः सन् यः पूर्व कथंकथमपि निमितः समुद्रे क्षिप्तोभृत् स सुखेनापसा-३ रितः उस्कालित: [शैलः] ।। तले कूर्मनिघर्षेण मध्ये च वासुिकनो-रक्षेपणेन लघूकृतस्वात् ॥

॥ १०३८ ॥ घटितं संबद्धं मन्दरेण मनाग्दूमितं खेदितम् [अँपि] संक्षुढधेन समुद्रेण तन्नायम् आर्द्र शिशिरोपचारार्थं पङ्कमिव कर्दम इव

¹ MH. समुद्रादुत्तीर्णदिगिमांनं . The emendation and addition are conjecural 2 MH. नेत्री . 8 MH. क्षित्योतत् for क्षित्योभूत. 4 MH. तन्नायं मार्द्र.

इय कम-णिम्महिया मुक्क-विहुर-स्वीरोअ-सरहसुच्चूहा । लच्छी अज्जवि बच्छ-स्थल-हिया वुब्भइ इमेण ॥ १०३९ ॥ कि च । ४

दीसइ कर-ताडण-मूढ-रुहिर-संगलिय-सामल-च्छायं। हियय हिय-विरह-हुयास-धूम-मइलंब थण-वहं॥ १०४०॥ वयणुव्वहण णिवेसिअ-करुद्ध-णह मणि-मऊह-बोच्छेए। संघान्त णिरञ्जण-णिम्मलाओयोरंसु-धाराओ॥ १०४१॥

३ संतापनिवृत्तये कमठः कूर्मः विशिव्यक्तित्र तत्र महीपिठम् ॥ महोद्धि-मथनसमये किल कूर्मः सर्वात्मना जलियतेल प्राप्तो मन्दरभरधार-णाय । ततः पुनरपि पृथ्वी तत्र विश्रान्ता क्षुब्धजलियना आर्द्रा ६ विरता एवमुरप्रेक्षिता ॥

॥ १०३९॥ इति क्रमेण निर्माथितमुक्तो विधुरः क्षीणो यः क्षीरोदस्ततः सरभसमुदूढा लक्ष्मीरचापि वक्षःस्थलस्थिता उद्यते ३ एतेन यशोवर्महरिणा ॥ २४ ॥ कुलकम् ॥

॥ १०४० ॥ अथ राजप्रतापवर्णनार्थं चक्रकम् । दृश्यते कर-ताडनक्रैंढरुधिरसंवैलित [श्यामल] च्छायं हृदयार्धाक्ते विरहामिधूमम-३ लिनमिव स्तनपृष्ठम् ॥

॥ १०४१ ॥ ^३वदनोद्वहननिवेशितकरोध्वेनखलक्षणमणिमयूख-ब्युच्छेदान् संद्रधति निरञ्जनत्वेन निर्मलाः स्थूलाश्रुधाराः ॥

[ं] MH. विर्नृतिये. ' 2 MH. कमठकूर्मपीठिमव for कमठः कूमेः पीठिमव.

8 MH. महापीठं ! 4 MH. कूमैसर्ना 5 MH. शुम्धजलिखाद्रेविरतैवमुत्प्रेक्षिताः
6 MH. क्षीन्तो. 7 MH. सरससमुदूढा. 8 MH किरोब्दे 9 MH. निरंजनस्वे.

धण-लम्बाल अ माला-णिरोह-खण-मेत्त-पुद्धइंज्जन्ता । उम्हिविय-गण्ड-वासं चक्कलइंज्जन्ति णीसासा ॥ १०४२ ॥ इय लीला-रोसुग्गम विसामय-भुमयम्मि जम्मि वृब्भन्ति । वेरि रमणीहिं वेहच्व-लम्भ विहुराईं अङ्गाई ॥ १०४३ ॥ जस्स भुह-मारुयाहय-विसन्त-भुयणन्तरेण उअराओ । पुब्भइ अयण्ड-वम्भण्ड-डम्बरे। पश्च-अण्णेण ॥ १०४४ ॥

॥ १०४२ ॥ ['घनाः निबिडाः तैलाभावात् लम्बाश्च शिरसः सकाशाद्धदनभागे लम्बमानाः] । अयोजनात् । [ताभिः] अलक-३ मालाभिनिरोधेन क्षणमात्रं पुञ्जीक्रियमाणाः उप्णीकृतगण्डपार्धं कृत्वा चक्रीक्रियन्ते निःश्वासाः ॥

॥ १०४३ ॥ इति लीलारोषोद्गमविकैंसितभूके यस्मिन् राज्ञि उद्यन्ते वैरिरमणीभिर्वैधन्यलाभविधुराण्यक्गानि ॥ ४ ॥ चककम् ॥

 १०४४ ॥ जस्सेति युगलकम् । यस्य मुखमारुतेन शङ्खा-ध्मानार्श्वेन आहतं सत् विशत् प्रविशत् भुवनान्तरम् अन्यतमं भुवनं १ यत्र तत् मुखमारुताहतविशद्भुवनान्तरम् तेन उदरात् उद्यते च धार्यते च औन्यतमब्रह्माण्डसादृश्यं पाञ्चजन्येन शङ्केन ॥

भगवतो हि हरेरुदरे त्रयो लोकाः स्थिताः तेन तदाधारत्वेन

¹ MH, is corrupt here, omitting some part and misreading another of the chhâyâ, it has घे योजनात अरुकमालाभितिरोधेन. ² MH. ध्याजनात अरुकमालाभितिरोधेन. ² MH. ध्याजनात अरुकमालाभितिरोधेन. ² MH. ध्याजनात अरुकमालाभितिरोधेन. ² MH. क्याजनात अरुकमालाभि

सो एस केसवो उवसग्रुद्दग्रद्दाय-दाविया आमे । अह सोहइ सेसम्मिव णिययम्पि जसम्मि विणिसण्णो ॥१०४५ अह वा । १८

> भारुव्बहणा-जोग्गायरेण तारेहिँ णह-मऊहेहिँ । सेस-सिम्नुहिँव चलणारविन्द-घडिएहिँ सोहन्ति ॥ १०४६॥

अण्डत्रयमपि तत्र स्थितमिति 'कोष्ठचपवनप्रेरितः अन्यतमो लोकः ३ शङ्काभ्यन्तरे प्रविष्टः 'इति शङ्कः अन्यतमब्रह्माण्डत्वेनोस्प्रेक्षितः अतिमहत्त्वात् ॥

१०४५ ॥ स एप केशवः । केशवावतारस्वात् । उपसमुद्रं समुद्रसमीपे उदामदिशतायामे एप शोभते शेष इव निजके यशिस के विनिषणणः ॥ यशो जलिधपर्यन्तवैतत्याच्छोक्ल्याच असमुद्रशायिना-रायणश्यास्वापत्रशेषत्वेनोस्प्रेक्षितम् ॥ युगलकम् ॥

१०४६ ॥ अथ षोडशिभः कुलकम् जनोपतापसमयनिद्रिश्तितिष्ठातृरूपपृथिवीशरीरद्शितया धर्मप्रधानस्वं ⁸यशोवर्मणो
३ वर्णियतुम् ॥ अथवेति निपातसभुदायः अर्थान्तरप्रस्तावनार्थः ।
भारोद्वहनयोग्यादरेण तारैर्नस्वमयूखैः शेषिशश्रुभिरिव चरणारिवन्दघटितै: शोभमानाम्

किल तरुगिरिसागरसारेस्सहितां भुवं गोलकरूपां शेषो धारयते शरीरिणीं तु नूनं "शेषसुतकाः इत्युत्प्रेक्षाबीजम् ॥ १॥

i MH. ⁰प्वनः प्रे⁰. ² MH, seems very corrupt here, reading इसन्य-तमलोकः शङ्कान्यतम⁰ for इति शङ्कः अन्यतम⁰. Our emendation is merely conjectural ⁸ MH. उद्धाम⁰. ⁴ MH⁰.दिशितायोमे. ⁵ MH. विनिष्णणः ⁸ MH. ⁰शायिना नारायण⁰, ⁷ MH, ⁰पन्ना शेष⁰, ⁸ MH, ⁰ष्ठातृस्ततपृथिवी-शरीरदिशितया धर्मप्रधानत्व यशो⁰, ⁸ MH, अथवेति च, ¹⁰ MH, ⁰रूपा शेषो, ii MH, ⁰स्ततका.

भ्रुयइन्द-फणा-मण्डल-णिवेस-पिडलग्ग-रयण-रायंव । चलण-ज्रुयमावहर्नित पज्जतालत्त्रय-च्छायं ॥ १०४७ ॥ लीला-घोलाविय-चलण-मुहल-मञ्जीर-रव-मिलन्तेहिं । बुन्भन्ति सेस-फणा-वलएहिंव राय-हंसेहिं ॥ १०४८ ॥ कारण-किरि-लन्धुक्लेव-लग्ग-परिकविल-केसर-च्छायं । बहमाणि किरण-कलाविमिरिण-रसणा-गुणुग्गिण्णं ॥१०४९॥ सेविच्जन्ति सर्यण-रसणा-पिडणिव्वडन्त-पिडमेण । आहत्त-रोहणुह्लण-वइयरेणांपिव ज्ञेणा ॥ १०५० ॥

॥ १०४७ ॥ भुजगेन्द्रफणामण्डलनिवेशनेन प्रतिलग्नरस्नराग-मिव चरणयुगं प्रैवहन्तीं पर्याप्तालक्तकच्छायम्

॥ १०४८ ॥ लीलाघूर्णितचरणमुखरमङ्गीररवेण मिलद्भिः संघट-मानैः सजातीयभान्त्या उद्यमानां सेव्यमानां तद्वाहनां वा शेषफणा-३ वलयैरिव राजहंसैः

शौक्रयात् शेषफणासादृश्यं राजहंसानाम् । चरणसंचारिणीं च दृष्ट्वा वादनभूता हंसा उपसर्पन्ति भगवतीं भूदेवताम् ॥

१०४९ ॥ कारणम् भूम्युद्धरणम् तेन यः किरिर्वराहस्तस्य स्कन्धेन य उरक्षेपः उरक्षेपणं तेन लमा ये परिकिपिशाँः केसराः
 १ स्कन्धकेशास्तच्छायं तरसदृशकान्ति वहन्तीं किरणकलापम् 'इरिण-रसनागुणोद्गीर्णम्
 इरिणं सुवर्णम् ॥

॥ १०५० ॥ 'सेव्यमानां 'सरस्नरसनाप्रतिनिर्वतमानप्रतिमेन आरब्धरोहणोच्छैलनव्यतिकरेणेव जनेन

¹ MH. चल्रन⁰. ² MH. ⁰मजरीमंजरनेण for मओररनेण, ³ MH. तद्वाहनान्थ ⁴ MH. इरण⁰. ⁵ MH. सेन्यमानानां. ७ MH. ⁰प्रतिवर्तमान⁰. 38 (Gatdavaho)

णाहि-विवरेण कारण-वराह-दाढा-वहेणव सहिंत । पायाल-तम्रुच्भेयायमाण-रोमावलीएण ॥ १०५१ ॥ अज्जिव अणह-द्विय-राम-रमाण-णिग्गमण-सीर-मग्गंव । उयरमहिराम-विल-वीइ-भङ्ग-विसमं पआसेन्ति ॥ १०५२ ॥ सोहिन्ते हाराविल-वलन्त-रोमावली-तरङ्गेण । जडणा-संगय-गङ्गा-सोत्तेणव मज्झ-एसेण ॥ १०५३ ॥ लायण्ण-परिप्फुरमाण-परियणुक्तिवत्त-चामर-चएहिं । अन्तो-पायड-भूरुह-मूल-कलावंव दंसिन्ति ॥ १०५४ ॥

प्रतिमा प्रतिबिम्बम् । रोहन्त्यस्मिन् रत्नानीति रोहणं रत्नाकरः । तस्योच्छलने मथने व्यतिकरो व्यापारो यस्य तेनेव । संचालित-३ रत्नाकरेणेवेत्यर्थः

॥ १०५१ ॥ नाभिविवरेण कारणवराहदंष्ट्रापैँदेनेव शोभमानां पातालतमउद्गेदायमानरोमावलीकेन

॥ १०५२ ॥ अद्याप्यनघिस्थतरामरमणीनिर्गमनसीरमार्गिमव उदरम् 'अभिरामविलवीचिभङ्गविषमं प्रकाशयन्तीम्

सीता हलविलिखनैर्भुवो जातेति प्रसिद्धः । वलित्रयं ^{*}चौदरे तरुणी धारयत इति स्थितम् । ^{*}तत् हललेखात्वेनोत्प्रेक्षितम् ॥

॥ १०५३ ॥ शोभनानां हारावलीषु वलन्तो रोमावलीतरङ्गा 'यत्र तेन गङ्गांसंगतयमुँनास्रोतसेव मध्यदेशेन

॥ १०५४ ॥ [^sल वण्यपरिस्फुरत्परिजनोत्क्षिप्तचामरचयैः अन्तःप्रकटम्रुहमूलकला] ंपिमव दर्शयन्तीम्

¹ MH. तस्योचलने त्वन 10r तस्योच्छलने मथने, which is a purely conjectural reading. 2 MH. तेनेव. 3 MH. संचलित The emendation is conjectural. 4 MH. विद्याची , 5 MH. चोदारतरुणी for चोदरे तरुणी. 8 MH. तद्वछलेखालेन 7 MH. यच. 8 MH. omits the portion shown in brackets. 9 MH. outlag दर्शयंती.

पहु-दंसण-रस-पसिरय-ससेय-रोमश्च-संचय-निहेण ।
सिल्लाह्य-देसुस्[सियं] वीय-लयंव दंसन्ति ॥ १०५५ ॥
अन्तोविरं च परिसंठिएण णह-णिण्णआएव जलेण ।
पिडमा-पिडएण सियंसुएण संवित्तय थण-विम्बं ॥ १०५६ ॥
कण्ठ-कुसुमेसु बहुसो लीणुड्डीणोहं महुयर-कुलेहिं ।
आयासियझ-लेहं सवक्ख-सेलेहिंव पुणोवि ॥ १०५० ॥
सुत्ता-पेरन्तत्तण-पाविय-पायार-मण्डल-गुणेहिं ।
दिव्व-पुरेहिंव मिण-कुण्डलेहिं संभावियाहोयं ॥ १०५८ ॥

ं भूमिशरीरे तरुमूलान्यन्तर्गतानि किल भवन्तीस्यौचिस्यास्प्रक्षा ॥

[॥ १०५५ ॥ प्रभुदर्शनरसप्रस्तसस्वेदरोमाश्चसंचयानिभेन साले-लाहतदेशोच्छ्वसितां जलयुक्तप्रदेशे समुद्गतां बीजलतामिव दर्शयन्तीम्

- बीजलता बीजकार्यकारिणी लता इक्षुदण्डादिका । इक्षवो हि भूम्यां रोपितेभ्यो लताखण्डेभ्यः प्रजायन्ते न तु बीजेभ्यः इतरवृक्षवत् ॥]
 - ॥ १०५६॥ अन्तरुपरि च परिसंस्थितेन वनमे। निम्नगाया इव जलेन प्रतिबिम्बितेन सितां शुकेन असंवृतस्तनबिम्बाम्
 - ॥ १०५७ ॥ कण्ठकुसुमेषु बहुशो लीनोड्डानैर्मधुकरकुलैराया-सिताङ्गलेखां सपक्षैः शैलैरिव पुनरपि

१०५८ ॥ मुक्तापर्यन्तस्वेन प्रापितपाकारमण्डलार्घान्तैः ।
 मण्डलगुणैरिति कचिस्पाठः । दिव्यपुरैरिव मणिकुण्डलैः संभावितः
 आभोगः शरीरं विस्तरश्च स्थावरावस्थायां यस्यास्ताम्

¹ MH. अंतउपरिष्टितेन for अन्तरुपरि च परिसंस्थितेन. 2 MH. अंतउपरिष्टितेन for अन्तरुपरि च परिसंस्थितेन. 2 MH. अंतउपरिष्टितेन for अन्तरुपरि च परिसंस्थितेन.

कुण्डल-सिस-सुरन्तर-णिसण्ण-कवरी-णिसा-विणीलखं।
मुह-मण्डलं सुमेरंव कणय-गोरं पयासेन्ति ॥ १०५९ ॥
सन्वत्तो हार-मऊह-दण्ड-पिडयिंगयङ्ग-भावेण ।
अम्मल्ल-णिम्मलाणेय-पह-समृहंव दीसिन्ति ॥ १०६० ॥
अवयंस-कुसुम-णीसन्दमाण-र्य-बिन्दु-कित्य-मूलेण ।
गण्ड-त्थलेण दर-गलिय-रेण-भावेणव सहित्त ॥ १०६१ ॥
माला-वलण्हिं पहण्ण-सुरहि-क्रबरी-लयं महुयराण ।
वेणी-बन्धेहिंव बहु-णरिन्द-वेहव्व-पिसुणेहिं ॥ १०६२ ॥

॥ १०५९ ॥ कुण्डले शशिस्राविव तयोरन्तरे मध्ये निषण्णं च तत् कवर्येव निशा रात्रिः तमः तया विशेषण मेनिलार्ध नीलैक-३ भागं मुखमण्डलं सुमेरुमिव कनकगौरं प्रकाशयन्तीम्

मेरुरेव सुमेरु: । मेरी किल वामदक्षिणभागयोः सूर्याचन्द्रमसी व्यवस्थितौ पश्चिमभागे तु तमः इति मुखेन कुण्डलाभ्यां पश्चात्पल- ६ म्बमानकवर्या च युक्तेन सादृश्यम् ॥

॥ १०६० ॥ सर्वतो हारमयूखमण्डलप्रतिजागरिताङ्गलेन उन्मीलितनिर्मलानेकप्रभासमृहमिव ^²दृश्यमानाम्

[॥ १०६१॥ अवतंसकुसुमानिः व्यन्दमानरजोबिन्दुकलितमूलेन गण्डस्थलेन ईषद्रलितरेणुभावेनेव शोभमानाम्

अवतंसार्थानि केशेषु धारित।नि यानि कुसुमानि तेभ्यः सकाशा-द्वहतां रजसां विन्दुभिर्लिप्तमूलेन गण्डस्थलेन किचिदार्द्रभृतपांसुमत्त्व-भिव दर्शयन्तीमित्यर्थः ॥]

॥ १०६२ ॥ मालावलयैः प्रकीर्णसुरभिकवरीलतां मधुकराणां संबन्धिभिः विणीबन्धैरिव बहुनरेन्द्रवैधव्यपिशुनैः]

² MH. दृश्यमानम्.

इय सुव्वइ एसो इर सरीर-भाव-परिसंठियं वहुसो । पद्मक्तंचिय देवि पुदृईं पुरुएइ पीढासु ॥ १०६३ ॥ कि व । २

> सीसइव जस्स ताराणुसारि-णिग्गय-कलङ्क-वल्रण । अत्ति-णयणाहि अज्जवि समुन्भवो णियय-विम्बेण ॥१०६४॥ वंसम्मि तस्स रयणी-रमणस्स पुरा परिद्विया पहुणो । जे ताण अह पणामो एसो उण किंपि णिव्वडिओ॥१०६५॥

मालावलयहेंतुभूतैः प्रकीर्णसुरभिकबरीलतामिति संबन्धः । ताश्च मधुकरमाला विमुक्तवेणीसादृश्याद्धह्वो ये नरेन्द्रा मेदिन्या भर्तारो ३ व्यतीतास्तरकृतवैधव्यसूचकरवेन कल्पिताः ॥

 १०६३ ॥ कुलकम् । [दिति श्रूयते एप किल शरीरस्वप-रिसंस्थितां बहुशः प्रत्यक्षमेव देवीं पृथिवीं पुलकयति पीडासु ॥ ३ पीडा उपतापस्तरकथनार्थमागतां प्रत्यक्षं भूमिं पश्यतीस्यर्थः] ॥

॥ १०६४ ॥ सीसइ इति युगलकम् । शिष्यत इव कथ्यत इव यस्य तारानुसारैनिर्गतकलङ्कवलयेन अत्रिनयनादद्यापि समुद्भवा ३ निजकाबिम्बेन

॥ १०६५ ॥ वंशे तस्य रजनीरमणस्य पुरा परिष्ठिताः प्रभो-र्यशोवर्मणो ये तेषामेष प्रणामः । स एष तु यशोवर्मा कौपि निर्वृत्तः

i The MH. omits all. chhâyâ on this couplet. That given above is conjectural, the last portion commencing with पीडा उप⁰ being, however, from a marginal note copied rfom Dc.

³ MH, सींस शीत for सीसह शत. 3 MH. तरोनु0.

अवि अ। ४

सज्झस-संवेउम्मीलणेवि अलसुम्मुहा सम्रुत्तरह् । दिही पहरिस-विरलायमाण-पम्हन्तरालेसु ॥ १०६६ ॥ तत्तोहुत्त-गयागय-हियय-वहाअन्त-णह-मऊहेण । कर-किसलएण लोलंसुयम्मि थण-मण्डले वसियं ॥ १०६७॥ गाढ-जहण-त्थल-क्खलण-मुहल-मणि-किङ्किणीअमुकम्पो । पहिकुसुमन्दोलिअ-कण्ड-दाममङ्गं तरङ्गेइ ॥ १०६८ ॥

३ संपन्नः प्रकटीमृतः ॥ किल अत्रिनेत्राचन्द्रो जातः । ततश्च 'कारणभूतकृष्णनयनतारानुरूप्येण चन्द्रे कलङ्कः । तेनैव च बिम्बकलङ्केनासौ व्यपदिश्यते शशीति । छायायां 'शशशब्दपृष्टतेः । अहेति
शब्दः एष इत्यस्यार्थे । तेषां तावत् एष लोकसिद्ध एव प्रणामो
निर्शृत्तः चन्द्रवंशसमुद्भूतत्वादेव । स एष पुनर्यशोवर्मा कोपि सर्वातिशायी संपन्नः । यस्यापरिमितो गुणगणो ⁸नारायणावतारत्वाद्विभज्य
९ गणयितुं न पार्यत इति पुनःशब्दात् ⁴अध्याहारेण नेयम् ॥ २ ॥
युगलकम् ॥

॥ १०६६ ॥ नृपसौभाग्यं चक्रकेणाह । साध्वससंवेगोन्मीलनेपि अलसोन्मुखा समुत्तरति । वाल्येनाप्रागलभ्यात् । [दृष्टिः] प्रहर्षवि ३ रलायमानपक्ष्मान्तरालेषु ॥ साध्वसं भयम् । कुतूहलमिति केचित् ॥

॥ १०६७ ॥ तदभिमुखगतागतहृदयपथायमाननखमयूखेन कर-किशलयेन लोलांशुके स्तनमण्डले उषितम् ॥

॥ १०६८ ॥ गाढजघनस्थलस्खलनमुखरमणिकिङ्किणीकम् उत्कम्पः कामजः परिकुसुमान्दोलितकण्ठदाम अङ्गं तरङ्गयति ॥

¹ MH. कारणभूतं कृष्णनयननारानुरूप्येण चंद्रे कलंकरतेनैव च विम्बे कलेकनासी.

2 MH. प्रवृते.

3 MH. विभव गणितुं.

4 MH. पुर: शब्दाध्यादारेण for पुन:शब्दात् अध्यादारेण.

5 MH, बाल्येन प्रागरभ्यात्.

6 MH, इह for इति.

इय णिव्वत्तिय-सेज्जा-परिणयणाण पहिवक्तव-कुमरीण । जायन्ति जस्स पुरओ ससज्झसा वम्मइ-वियारा ॥१०६९॥ केऊर-मरगओग्गिण्ण-किरण-किल्ले भ्रुयम्मि अप्पाणं । सा जस्स विणोएइव णल्लिणि-वणुक्कण्ठिया लच्छी ॥१०७०॥ अहियाराणल-कुण्डम्ब-मण्डलं ताव णं समक्कमइ । तिमिरं कुलमिव तारा-फण-रयण-वहं विसहराण ॥१०७१॥

॥ १०६९ ॥ इति निर्वर्तितशय्यापरिणयनानां प्रतिपक्षकुमारीणां जायन्ते यस्य पुरतः ससाध्वसा मन्मथविलौसाः

श्रय्यापरिणयो गान्धर्वविवाहः । परिणयनं [परिणयः] ॥ तस्य के वयमिति वक्ष्यमाणेनात्र संबन्धः कर्तव्यः ॥ ४ ॥ चक्रकम् ॥

१०७० ॥ अथ युगलकम् । केयूरमरकतोद्भिन्निकरणैः कलिले व्याप्ते भुजे आस्मानं सा यस्य विनोदयतीव [नालिनीव] नोरकण्ठिता | लक्ष्मीः

कमर्ल्यनिप्रयस्वास्सदृशे भुजे रुक्ष्मीरात्मानं विनोदयतीव । नित्यनिवासेत्यर्थः ॥

[।। १०७१ ॥ अभिचारानलकुण्डताम्रमण्डलं तावत् एतं यशोवर्माणं समाक्रामाति तिमिरं कुलम् इव ताराफणरत्नवहं विषध-३ राणाम्

मण्डलं शत्रुमण्डलम् । ताराफणरत्नवहं तारासदृशफणारत्न-धारि सर्पाणां कुलम् । उक्तं व्वेतत् । तारासमुदायसदृशरत्नशिरः ६ सर्पाणां कुलं प्रति समाकामत् तिमिरं यथा नश्यति तथैव अभिचार-कर्मामिकुण्डेन ताम्रं यशोवर्मशत्रुमण्डलं तं समाक्रामत् नश्यतीति ॥] पुर्हा न्वरणो अम्हे सचिरियावेयणिम्म के तस्स ।
सुव्वर ण-पहुत्तंचिय तस्सिवि फणिणो मुह-सहस्सं ॥१०७२॥
तहिवि णिसामेह णराहिवस्स भ्रय-दप्प-दप्पणं प्यं ।
रयाण-विरमम्मि णवरं पुरुमिल्ल-णरिन्द-णिहवणं ॥ १०७३॥
साहिज्जर गउड-वहो एस मए संपयं महारम्भो ।
णिसुए मुयन्ति दप्पं जम्मि णरिन्दा कर्रन्दा य ॥१०७४॥
एत्ताहे उण रविणो उच्चत्तिय-कमढ-पिङ्गल-च्छाओ ।
परिघोलर वियलिय-किर्ण-कन्दलो विम्ब-परिणाहो॥१०७५॥

 १०७२ ॥ पृथ्वीपतेर्वयं सच्चिरितावेदने के । न केचित् । तस्य यास्मैन प्रभवैंत्येव तस्यापि फणिनो जिह्वासहस्रद्वययुक्तं मुख-३ सहस्रम् ॥ शेषोपि यस्य गुणकीर्तने न समर्थस्तस्य यशनेवर्मणो मानुषमात्रा एकवदनाश्च कथं समर्था वयमित्यर्थः ॥ युगलकम् ॥

 १ १००३ ॥ तथापि निशमयत शृणुत नराधिपस्य भुजदर्प-दर्पणम् एतं वक्ष्यमाणकथाप्रवन्धं रजनीविरमे वैहुपूर्वदेशीयनरे-३ न्द्राणां निष्ठापनं मारणम् ॥

॥ १०७४ ॥ साध्यते गौडवध एष [मया] सांप्रतं महारम्मः निश्चते 'आकर्णिते मुझन्ति दर्प यस्मिन् नरेन्द्राः कवीन्द्राश्च ॥ यशो३ वर्मचरितमाकर्ण्य नरेन्द्रा दर्प मुझन्ति काव्यगुणांश्च श्रुरवा कवीन्द्रा दर्प मुझन्ति । रजनीविरम इति उपोद्धातप्रायम् 'आभाषितम् ॥

॥ १०७५ ॥ ततः प्रदोषवर्णितं ^{*}षिङ्गिशकुरुकमाह । इदानी-मस्मिन्प्रदोषकाले पुना रवेरुद्वर्तितकमठिषक्त्रलच्छायः परिघूर्णते विग-३ लितकिरणकन्दलो विम्वपरिणाहः ॥ परिणाह आयामः । *कमठः

¹ MH. आकर्णते. ² MH. ⁰भासितम् for ⁰भाषितम्, which is conjectural ³ MH, षर्ड्झि⁰. ⁴ MH. कमढः.

एर छाया-परियत्त-मुहल-पारावया पसञ्जन्ति ।
गिरि-कुञ्जण्णिह महन्द-णन्दिणो रुण्ण-पेरन्ता ॥ १०७६ ॥
महिल्डज्जर्ह दियसाहिव-किरणाइष्णस्य-सेल्ल-गलिएहिं ।
आयस-रस-विसरेहिंव छाया-मग्गेहिं महि-वेढं ॥ १०७० ॥
सरिआण णिरन्तर्-मिलिय-विहय-णिवहोवरोह-मुचन्ता ।
उच्वेल्लन्तिव णिव्वडिय मण्डला पुलिण-वित्यारा ॥१०७८॥

कूर्मः । तस्योद्वर्तितस्य उत्तानस्थापितस्य उदरमीषःपाण्डुपिझरं भवति । अस्तसमये रविविम्बमपि तावृगेव ॥

| १०७६ | एते 'स्वेच्ँछापरावृत्तमुखरपारावताः' प्रसीदन्ति
प्रसन्ना भवन्ति 'रविकररजोरचितपाण्डु स्वनिवृत्तां 'गिरिकुङ्जोन्निद्र३ मृगेन्द्रनन्दिनः अरण्यपर्यन्ताः ॥

[॥ १०७७ ॥ मिलनीिक्रयने दिवसाधिपिकरणाकीणीस्तशैल-गिलतैः आयसरसिवसैरिव छायामार्गेर्महीप्रष्ठम् ॥ अत्रोक्तं भवति । ३ दिनकर्गस्तमये सूर्यिकरणैराकीर्णस्वादस्तशैलाद्गलिता याण्डाया अन्ध-कारास्तासां मार्गेः प्रवाहैः पर्वताद्गलद्भिरयोरसप्रवाहैरिव पृथ्वतिलं पिलनीिक्रयत इति मन्ये । इति ॥]

| १०७८ | सरितां निरन्तरमिलितविहगनिवहोपरोधमुच्य-मानाः उद्वेष्ठन्तीव निर्वृत्तमण्डलाः पुलिनविस्ताराः ॥ उपरुणद्धीत्य-३ परोधः । निवहश्चासावुपरोधो अनिवहोपरोधः । उद्वेष्ठनमुद्धेष्टनम् । अनिर्वृत्तमभिव्यक्तम् ॥

¹ MH, So! ² MH. ⁰मुखपारावता:. ³ MH, रविकिरजो. ⁰ ⁴ MH. ⁰निवृत्तः ⁰

⁵ MH, ⁰गिरिकुजरान्निद्ध ⁰. ⁶ MH. अपरुगद्धीत्यपरोधः । निवदश्यासावपरोधो निवदोपरोधः, thus exhibiting much uncertainty between उप⁰ and अप!

⁷ MH. निवृत्त⁰.

39 (Gattdavsho)

द्रत्तण-पद्धम-णियत्त-गो-हणा होन्ति णयर-भगेसु ।
सालम्ब-दिणयरखेश धूसरा दिश्रस परिणामा ॥ १०७९ ॥
थोयिमव वियद-गमणा गरुयायन्त-जहणालसमुवेन्ति ।
धेणु-धवलीओं पण्हुय-पीणापीणा वणन्ताओं ॥ १०८० ॥
संबेल्लिऊण एकं दियसारम्भ-पिंडसारियं विञ्ज्झो ।
विद्रयं पक्षंव पुणो छाया-वळयं पसारेइ ॥ १०८१ ॥

॥ १०७९ ॥ दूरत्वेन' प्रथमनिवृत्तगोधना भवन्ति नगरमार्गेषु सालम्ब एव दिनकरे अस्तम् अगतेपि धूसरा दिवसपरिणामाः । ३ गवादिधूलीधूसरितत्वात् ॥

| १०८० | स्तोकिमिव | स्तोकिमिति वीप्सा श्रेया | विकटग-मनाः | वस्सोस्कण्ठया स्वरितगमनम् क्षीरभरेण सुतृप्तस्वेन च स्तोक-३ मिव च तत् | अत एवाह | श्रुक्तयमाणजघनेनालसं क्रुस्वेति । क्षीर-पूर्णोधस्त्वेन च गुरुजघनत्वम् | उपयन्ति प्रामनगरसमीपमुपसर्पन्ति । धेनुधवस्यः धेनवश्च ता धवस्यः उत्तमगन्यः प्रस्नुतापीनमौला वना-६ नतात् | आपीनम् ऊधः |

१०८१ ॥ संवेल्य संवेष्ट्य संवृत्य एकं विवसारम्भप्रतिसा रितं पक्षं विन्ध्यो द्वितीयपक्षमिव तैत्रण्छायावल्यात्मकं रात्रिरूपं
 प्रसारयति प्रदोषसमये ॥ आदित्यपरिवृत्तिनिबन्धनोयं दिनरजनी-

¹ MH. दूरत्वेन वा प्रथम⁰. If the an is not spurious, its presence indicates the loss of two alternative explanations of the word दूरत्वेन. ² MH. ⁹गमनाक्षीर⁶. ³ MH. गुरुयमाण⁶. ⁴ MH. उपसर्पति. ⁶ MH. प्रस्तुता⁶. ⁶ MH. प्रस्तुता⁶. ⁷ MH, तत्रङ्याग⁶. ततः refers to J's text.

अन्दोलइ दिण-लच्छी पच्छिम-सेल-त्यलाबस्तम्बासु । जरह-सर-गण्डि-रेहारुणासु रवि-किरण-मालासु ।। १०८२ ॥ पच्छ-द्वियायवत्तण-सुण्णइय-गबक्त-मग्ग प्रहरिका । जाया समुज्जलालेक्त्व-सुन्दरा मन्दिरद्धन्ता ॥ १०८३ ॥ तंसागय-रवि-यर-णिव्वदन्त-मूलन्तराल-वियदाइं । विरलायन्तिवे छाया-णिग्गम-सिदिलाई रण्णाइं ॥ १०८४ ॥

विभागः । प्रदोषसमये च यस्यां दिशि दिवसपक्ष आसीत्तत्र दिव-सपक्षसंकोचेन रात्रिपक्षः प्रसरति ॥

॥ १०८२ ॥ आन्दोलति दोलामधिरोहति 'संनिहितप्राया भवति दिनलक्ष्मीदिवससंपत् । पश्चिमशैष्णः अस्ताचलः । स एव छँलस्तद्व-३ लम्बासु जरठशरम्रन्थिरेखावदरुणासु रविकिरणमालासु ॥

॥ १०८३ ॥ प्रच्छाँदितातपत्वेन शून्याकृतगवाक्ष[मार्ग] पैतिरिका जाताः समुज्जवलालेख्यसुन्दरा मन्दिरार्धान्ताः चित्रगृहाभ्यन्तरभागाः ॥ दिवा हि रविकरसंसर्गविवणीभावभयेन वातायनान्याच्छाद्य
स्थाप्यन्ते । अपराह्णे तु गवाक्षावरणं जालकादिकम् अपसार्यते इत्यावारकशून्यत्वेन तमसः विरिक्ताः शून्या भवन्ति चित्रगृहान्तःप्रदेशाः ।
६ आलेख्यं च चिरमुज्ज्वलं प्रथते तदा ॥ पेच्छा आअवक्तणेति पाठे पूवाभिमुखवातायनगृहेषु पश्चादपराह्णे तिष्ठत्यातप इति दीर्घप्रतिघातितापाभावेन चित्रस्योज्ज्वलत्वमिति योजनीयम् ॥

॥ १०८४ ॥ त्र्यश्रागतरविकरत्वेन निर्वर्तमानानि प्रकटीभवन्ति

¹ So MH. • 1 MH. विरक्ता: 3 This is doubtless corrupt. Does the commentator refer to our reading above? If so, the emendation ought to be पञ्छिद्रयापवराष. 4 MH. निवर्तमानानि.

सेलग्ग-सण विहत्ता रिब-वटण-कमेण दूरमुच्छिलया । घम्म-च्छेया इव तार अवणं एन्ति मछिन्ता ॥ १०८५ ॥ एन्ति गह-मोत्तियह्ने पओस-सीहाहए दिणेहम्मि । च्हिसिअ-द्विय रुहिराअम्ब-कुम्भ कर्णि रिब-मियङ्का॥१०८६॥ जामवई-मुह-भरिए संज्ञा-महराइ दिणयराहारे । आयास-केसरं दन्तुरेन्ति णक्त्वत्त-कुसुमाइं ॥ १०८७ ॥

यानि मूलान्यन्तरालानि च तैर्विकटानि विस्तीर्णखेन दृश्यमानानि ३ विरलायन्त इव छायानिर्गमेन शिथिलानि कोमलानि शीतलान्यर-ण्यानि ॥

॥ १०८५ ॥ शैलाग्रे अस्ताचलशिरिस क्षणमात्रं विभक्ताः रिविपतनक्रमेण दूरमुच्छिलिताः शैलाद् दूरमूर्ध्व शिलता गिता धर्म- विश्वेदा इव आतपांशा इव तारारूपरवं यन्ति प्रामुवन्ति मुकुलीभवन्तः ॥ प्रदोषसमये तारानिकरस्तावच्छनैरभिव्यज्यते । तत्रेयमुरप्रेक्षा । अधो गच्छिति रवौ अर्ध्व धावितास्तिस्करणा इव मुकुलीभ्ताः संविलिताः ६ सन्तः तारानिकरस्परवमापन्ना इति ॥

 ११०८६ ।। एतः प्राप्तुतः ग्रहा एव मौक्तिकानि तद्र्यं प्रदोष एव सिंह्स्तेनाहते दिनमेव इसो हस्ता तिस्मन् इसितः स्थितः पतितः स्थितो ३ यो रुथिरेणाताम्रकुम्भः तत्करिण तत्सादृश्यं रिवमृगाङ्कौ ।।

[॥ १०८७ ॥ यामवतीमुखेन रात्रिमुखगण्डूषेण मरिते संध्याम-

¹ MH. is very corrupt here. It reads: शैलहुलपत्रिगती दूरमूर्ध्व सिक्श-गता for शैलाद दूरमूर्ध्व शिलता गता. The emendation is purely conjectural. ² MH. ^०च्छेत्रा. ³ MH. संचलिता:. ⁴ MH, inserts, doubtless from the previous line, the words क्ररूपल्मा [पद्या:] after मौक्तिकानि,

आयव-किलन्त-महिसच्छि-कोण-सोणायमं दिणन्तम्मि । उच्चत्तइ रिवणो भू-कलम्ब-पुढ-पाइलं बिम्बं ॥ १०८८ ॥ संज्ञालत्तय-घरियम्मि उअह जलणोवलेम्ब रिव-बिम्बे । णिव्वडइ धूम लेहव्वं मासला जामिणि-च्छाया ॥ १०८९ ॥

दिरया दिनकराधारे दिनकररूपालवाले सति आकाशकेसरम् आकाश-३ रूपं बकुलवृक्षं दन्तुरयन्ति नक्षत्रकुसुमानि ॥

बकुलः किल युवत्या मदिरागण्डूषसेकेन प्रफुछतीति उत्प्रेक्षा-बीजमत्र । यामवती युवतिरिव । आकाशो बकुलवृक्ष इव । ६ अस्तं गच्छन् दिनकरः आधार इव आलवालम् इव । संध्या मदि-रेव । नक्षत्राणि पुष्पाणीव ॥]

॥ १०८८ ॥ आतपक्कान्तमहिषाक्षिकोणशोणातपं दिनान्ते अपँ-वर्तते अस्तमेति 'रवेर्म्कदम्बवस्परिपाँटलं [बिन्बम्] ॥ सुवि यत्' ३ कदम्बं पुष्पविशेषस्तदभूकदम्बम् । [कदम्बं] हि किंचिज्जलेपि भव-तीति भूविशेषणम् ॥

॥ १०८९ ॥ संध्येवालक्तकं तत्र कलिते धृते उअह पश्यत ज्वलनोपल इव विहिशक्तियुतसूर्यकान्ताख्यपाषाण इव रविविन्वे विवर्तते धूमलेखेव मांसला धना यामिनीच्छाया यामिन्येव छायाख्पा तस्या वा कान्तिः ॥ धूमलेखा हि विह्विनिमित्ताश्रितोस्पद्यते इत्येव- मुरप्रेक्षा । संज्झालयत्तेति पाठे संध्येव लता दाह्यदारु तत्र कलित ६ इति ज्ञेयम् ॥

¹ MH. om. ⁰परि⁰, 2 MH. सुनति यः for सुनि यत्. 3 MH. निक्°. The emendation is conjectural. 4 So MH. 5 MH. तंत्र.

जायंव धूम-संचय-कछुसारुण किरण-दन्तुरं रिवणो ।
तिमिरोवयार-मुज्बन्त-विसम-संज्वायवं बिम्बं ॥ १०९० ॥
काली-कय-सरस-गल-च्छेय-महा-महिस-विक्भमो मिल्ह ।
अत्थायम्बर-रिब-विम्ब-चुम्बिओ तिमिर-संघाओ ॥१०९१॥
लहइ ससन्दण-तुरओ तिमिरकम्मन्त-पिञ्चर-सरीरो ।
महुमहण-गारवुव्वत्त-पिच्छ-गरुल-च्छवं सूरो ॥ १०९२ ॥

३ [॥ १०९० ॥ जातिमव धूमसंचयकछुषारुणिकरणदन्तुरं रवेः तिमिरोपचारमुद्यद्विषमसंध्यातपं विम्बम् ॥

तिमिरस्य उपचारेण उपगमनेन मन्दीभवन् अत एव विषमः अन्धकारेण मिश्रः संध्यातपो यस्य तत् रिविबिम्बं धूमसंचयेन अनच्छैः आरक्तैश्च किरणैर्देन्तुरिमव जातिमिति उत्प्रेक्ष्यते ॥]

१०९१ ॥ काल्या कालरात्रिरूपधारिण्या गौर्या कृतो यः सरसगलच्छेदो [महा] महिषस्तत्सदृशो मिलित' संघटते अस्तसमये
 आताम्रं यद्रविविन्वं [तेन] चुन्वितः स्पृष्टस्तिमिरसंघातः ॥

॥ १०९२ ॥ लभते सस्यन्दनतुरगिस्तिमिराक्रम्यमाणिपिञ्जरश-रीरः मधुमथनगौरवोद्वृत्तिपिच्छो यो गरुडस्तच्छिवं स्रः आदित्यः ॥ ३ [आदित्यः] स्वतो रक्तः संसृष्टं संध्यातिमिरं कृष्णम् । स्यन्दने रथे ये तुरगास्ते हरिताः । गरुडोपि स्वह्रपेण सौवर्णस्वाद्रक्तः तदुपरिस्थो हरिः कृष्णः । हरिभराक्रान्तगरुडोन्नितं पिच्छं हरितम् । इति ६ तुल्यता रिवाबिम्बस्य उन्नामितपुच्छेन हरिभराक्रान्तेन गरुडेन ॥

MH. मीकति-

जाए णिरायवे दिण-यरम्मि गिरि-रेणु-पाढल-मऊहे। घोलइ मिलन्त-तिमिरा कुलीर-कविला दिण-च्छाया॥१०९३॥ णिय-कर-किलिश्च-णीडत्थमत्थ-गिरि-पायवाहि रवि-बिम्बं। णिवडइ संज्झा-कललोळ्ळ-विह्रय-णाहण्ड-पिण्डंव ॥ ९१०८॥ थोजन्वत्तण-लिक्वय-संज्झारुण-गयण-ताळु-पेरन्तो। कवलेइ पओस-करी विहाण-पिण्डंव रावि-बिम्बं॥ १०९५॥

।। १०९३ ॥ जाते 'निराँशनयने दिनकरे गिरिरेणुभिस्तद्वद्वा पाटलमयूखे धूसरिकरणे घूर्णते मिलितिमिरा कुलीरवस्किपिला दिन-३ च्छाया ॥ मीलईति पाठे निमीलति । विलीयत इत्यर्थः । प्रियतमम्लानी कान्ताम्लानिरत्र द्योतिता । अत एव निराशनयन इस्युपात्तं साधार-णम् । नयनानि रविकिरणा अपि । ते निराशाः दिक्ष्वमसारणात् । ६ विगते च निराशनयने' नायके नायिका घूर्णते । कुलीरं कुसुमविशेषः।

॥ १०९४ ॥ निजकरा एव किलिश्चलतानिचयस्तन्मयं यन्नी-डमालयस्तरस्थम् अस्तगिरिरेव पादपस्तस्माद्रविबिम्बं निपतित ३ संध्या [कललार्द्र] विहगनाथाण्डपिण्डाभैम् ॥

॥ १०९५ ॥ 'स्तोकोद्धर्तनं मनाग्मुखप्रसारणम् करिपक्षे । प्रदो-षपक्षे च असमस्तिकरणापसारणम् । तेन लक्षितं यत् संध्यया 'तद्वद्वा अरुणगगनमेव तदविद्धन्नं [वा] तालुपर्यन्तो यस्य स [कवल-यति] प्रदोषकरी विधानिषण्डिमिव भक्ष्यकवलिव रविविग्वम् ॥

^{&#}x27; MH. निरास⁰. ² MH. निरानयने. ³ MH. स्तोकोद्दर्तनेन मनाग्मुखप्रसास्णेन कारपक्षे प्रदोषपक्षे च समस्तोद्दर्तसमस्ताकरणापसरणम् । The correction is based on a note in the margin of Dc, which runs thus;-स्तोकोद्दर्ननं मनाग्मुखप्र -सारणं करिपक्षे प्रदोषपक्षे चासमस्तकिरणापसारणम्. ⁴ MH, तद्दद्यण⁰. ⁵ MH. So.

णह-बहं द्रुष्णय-संज्ञा-परिवेस-परियरं सह । अहिंणव पहिंबन्धायम्ब-विम्ब-वियहावह च्छायं ॥ १०९६ ॥ पुरुषिछ-दिसा-गय-तिमिरमवर-भायावलम्ब-रिच-विम्बं । गरुलिय गहिय-गय-कुम्ममुअह परितम्बिरं गयणं ॥१०९७॥ परुहस्य तिमिर-महा-वराह-पहिंपेलिओ सुमेरुव्व । संज्ञालोओ पहिंलग्ग केसराअन्त-रिच-किरणो ॥ १०९८॥ विवहण्डाम्मिव रिच-मण्डलिम मुक्कम्मि पहममरुणक्के । णह-सिरि-विणयाइ ससी बुन्भइ वीयण्ड-पिण्डोच्च ॥१०९९॥

[॥ १०९६ ॥ नभःष्ठष्ठं दूरोन्नतसंध्यापरिवेषपरिकरं शोभते अभिनवप्रतिबन्धाताम्रबिम्बविकटावटच्छायम् ॥

३ दूरोन्नतं दूरम् अत्यन्तमुचैः दिङ्क्मण्डलम्लादुद्गता या संध्या स एव परिवेषपरिकरो यस्य तत् नभः पृष्ठं शोभते । किमिव । अमिनवः प्रतिवन्धः अपूर्वः प्राकारो यस्य स तथा च आताम्रिनिम्बः ईषत्ताभ ६ विम्बं सूर्यस्त्रपं यस्मिन् तादृशः तथैव च विकटो महान् योऽवटः तद्वदित्यर्थः ॥]

॥ १०९७ ॥ पूर्वदिगागतितिमिरम् अपरभागावलम्गरैविबिम्बम् गरुडमिव गृहीतगजकूर्मे पश्यत पिरिताम् गगनम् ॥ पूर्व गरुडेन ३ गजकूर्मी सक्षयितुमुपकान्ताविति प्रसिद्धिः तदभिप्रायेणयम् उरप्रेक्षा ॥

॥ १०९८ ॥ पर्यस्यति विशरारुतां भजते तिमिरमेव [महा]-वराहः । मलिनस्वात् । तेन प्रतिप्रेरितः सुमेरुरिव । रक्तस्वात् । ३ संघ्यालोकः प्रतिलमकेसरायमाणरिविकिरणः ॥

[॥ १०९९ ॥ विकटाण्ड इव रविमण्डले मुक्ते प्रथमम्

^{&#}x27; MH. परित्रात.

आसार-पसर-सरला ताली-वण-दण्ड-धूसरा होन्ति । गन्धन्व-पुरायारा णिरायवा रवि-धर-णिवेसा ॥ ११०० ॥ रेहावसेस-दिणयर-मऊह-णिव्वडिय-दण्ड-पडिश्वन्धा । जालाअइ सालोआ अवर-दिसा भ्रुवण-भवणस्स ॥११०१॥ गयण-महि-वेड-बीलो मज्झे संज्झावसेस-पडिभिण्णो । घालइ खज्जूर-क्खन्ध-पाडलो तिमिर-संघाओ ॥ ११०२ ॥

अरुणाङ्के नभःश्रीविनतया शशी उद्यते द्वितीयाण्डपिण्ड इव ॥ राँव-१ मण्डल्क्सप आरक्ते विकटेण्डे प्रथमं मुक्ते सित गरुडमात्रा विनतयेव नभःश्रिया चन्द्रो द्वितीयोण्डपिण्ड इवाह्यत इत्यभिप्रायः ॥]

॥ ११०० ॥ आसारो वेगवद्वर्षः । 'तःप्रसरवस्सरलास्तीडाव-नदण्डवद्धसरा [धूसरा]लोकत्वाद्भवान्त गन्धर्वपुराकाराः । कार्यवि-३ शेषकारित्वाभावात् । निरातपा निरालोका रविकरनिवेशाः ॥

| ११०१ | रेखावशेषदिनकरमयूखनिर्वर्ततदण्डप्रतिबन्धाः जालायसं गवाक्षायते सालोका अपरा दिक् भु[वनमेव भ] वनं तस्य ३ संबन्धिनी ॥ जालके मध्ये अन्तरान्तरा स्तम्भदण्डा भवन्ति आलो-कश्चान्तरान्तरा । तद्वत् तस्यां रविमयूखा एव दण्डा आलोकश्चान्तरान्तरा । तथ्वत् तस्यां रविमयूखा एव दण्डा आलोकश्चान्तरान्तरा तथ्पभारूषः । अथ वा तमो लतादण्डा इव मध्येमध्ये च ६ आलोकः ॥

॥ ११०२ ॥ 'गगनमहीपीठप्रदेशयोनीं लो मध्ये संध्यावशेषेण' प्रातिभिन्नो चूर्णते 'मध्ये खर्जूरस्कन्धवरपाटलः पाण्डुरस्तिमिरसंघातः॥

¹ MH, ⁰वत्सला⁰ for ⁰वस्सरला⁰.

³ MH. ºविशेषº for ºवशेषेº.

⁵ MH. ⁰तपशेषेण for ⁰वशेषेण 40 (Gaudavaho)

² MH. ⁰विशेषाकारि⁰.

⁴ MH. गञ्जगगन⁰ for ग्रान्

⁶ MH. मध्यख⁰.

दीसइ दिसासु तारा-सहरी-जालाविला तिमिर-लेहा। रावे-पडण-संभमारम्भ-रहस-चिलयव्व कालिन्दी।। ११०३।। सायं मिल्रन्ति कम-णिव्वडन्त-तम-मण्डलावजण्णाओ। आसण्ण-भाव-पायड-णियय-गइन्दाओंव दिसाओ ॥११०४॥ उसस्य-सामलारुण-तम-वेल्ली-मूल-लक्तियं कोवि। गयण-च्ललरुणयकंचिमन्दु-विम्वं समुद्धरइ।। ११०५॥

३ लर्जूरतरुर्म्,रुपल्लवप्रदेशयोः कृष्णो भवति मध्ये च फलमरेण पा-टलः ॥

13 ११०३ ॥ दृश्यते दिश्च तारा एव श्रफर्यस्तासां जालेन समृहेनाविला व्याप्ता तिमिरलेखा रावें प्रति यत्पतनं गमनं तद्दर्शे य३ मिन्यगाँरम्भः प्रारम्भस्तद्रभसेन चलितेव प्रत्यावृत्तेव कालिन्दी यमुना ॥ सा किल आदित्यदुहिता । अतस्त्रतः प्रसूता सती पुनरा
दित्यमेव गन्तुं प्रत्यावृत्तेत्यर्थः ॥

॥ ११०४ ॥ सायं मिलान्ति कमनिर्वर्तमानतमोमण्बलाबपूर्णाः आसत्रभावप्रकटनिजकगजेन्द्रा इव दिशः ॥

[॥ ११०५ ॥ उच्छ्वसितश्यामलारुणतमोवल्लीम्ललक्षितं कोपि । गगनस्थल - - इन्दुबिम्बं समुद्धरति ॥

३ उच्छ्विसिता उद्गता या श्यामलारुणा तमोरूपा वल्ली तस्या मूल-त्वेन कन्दत्वेन लक्षितम् आभासमानम् उद्यन्तम् इन्दुबिम्बं कोपि स-मुद्धरतीति कवेःकल्पनात्र । गयणच्छलरुणयकंचम् इति कोपि पाठ-६ प्रमादः एकमात्रोनत्वात् । तस्मादेव प्रमादात् अर्थोपि दुःसाध्यतमः॥] होन्त-बसुहाहिब-कहा-कोऊहल-काहुयाओव मिलन्त ॥ दियस-बिराम-च्छाबे-धृसराओं समयंचिय दिसाओ॥११०६॥ बहल्चण-कुहरूससिय-तम-सिहा-लङ्घणोणवच्छङ्गा । देन्ति थलुहेसाचिय थोयालोया दरी-सङ्घं ॥११०७॥ आलोओ परिघोलड सिसणो छाया-णिवेस-बोच्छिण्णो । मिलणाणुसार-पसरिय-कसण-च्छाबे-मग्ग-सबलोच्च ॥११०८ दीसह णिसासु तारा-णिहेण फुडिय-विरल-द्विय-कबालं । बम्भण्डम्ग-पुढंपिव काळन्तर-जज्जरं गयणं ॥११०९॥

 ११०६ ।। अँनन्तरं नरैराधिपकथाकुत्हलाकृष्टा इव मिल-िन्त दिवसाविरामच्छाविधूसराः सममेव तुल्यकालमेव दिशः ॥ अ-३ नन्तरोक्त्या वक्ष्यमाणयशोवर्मकथाश्रवणकुत्हलेनेव एकत्र संघटिता इति यशोवर्मचरितस्य दिग्देवताकर्णनयोग्यतोक्ता ॥

 १ १०० ॥ निविकैत्वेन कुहरादुच्छ्वसितमुष्टिमाद्यतमःशिखाल-द्वनावनतीत्सङ्गा 'नतरूपाः संजाता अतितमोवशात् ददति स्थलोदेशे १ एवो त्रतस्थाने 'एव मन्दप्रकाशाः सन्तो [दरीशङ्कां] विवरम्रान्तिम् ॥

[॥११०८॥ आलोकः परिघूर्णते शशिनः छायानिवेशन्युच्छि-तः मिलनानुसारप्रसतकृष्णच्छिविमार्गशवल इव ॥ प्रदोषकाले सूर्या-३ तपस्य निःशेषम् अनपगतस्वाद्या छाया तया शशिन आलोको मध्ये-मध्ये मिश्रो भवति तत्रोरप्रेक्ष्यते शशिनः शशुरूपमिलनस्य कलङ्कस्य या तस्सदशी कृष्णा प्रतिकृतिः सा तस्य आलोके दृश्यत इति ॥]

॥ ११०९ ॥ दृश्यते निशिं तारानिभेन स्फुटितविरलस्थितक-

¹ MH. °रोक्तवश्य° 2 So MH. 8 So MH. But should we not rather read स्थलोदेश एव उन्नतस्थानान्येव ?

जायाओं कब-पसम्मन्त-धूम-रय-णिग्गमाबरोहाओ ।
आरूढ-पओसा ओंवि पविरल-तिमिराओंव दिसाओ॥१११०॥
मृढ-सासि-दिणयरालोय-मन्झ-पुञ्जिन्जमाण-तम-कसणं ।
संजायग्रहय-धारा-णिम्मल-त्वग्गोवमं गयणं ॥ ११११ ॥
पेरन्तेसु दराबद्ध-तिमिरमोसुक-कमल-परिसामं ।
आभाइ लावय-वहू-बच्छ-कसाय-प्पहं गयणं ॥ १११२ ॥
गह-निवह-विन्दु-संदोह-समिय-संन्झाणलो सम्रुक्तिवइ ।
उयय-सुपण्णो गयणम्म अमय-कलसंव ससि-विम्बं॥१११३॥

पालं ब्रह्माण्डाप्रपुटमिव कालान्तरेण चिरकालस्वेन पुराणभावेन ३ ज़र्बरं गगनम् ॥

 १११० ॥ जाताः क्रमेण प्रदोषपुराणत्वानुपूर्व्या प्रशाम्य-द्भारजःकृतो निर्गमानां मार्गाणाम् अवरोधः आवरणं यासु ताः
 अारुद्धप्रदोषा अपि प्रविरलतिमिरा इव दिशः ॥

॥ ११११ ॥ मूढशशिदिनकरालोकेन मध्ये पुङ्गिकियमाणेन तमसा क्रुष्णं संजातम् उभयधारानिर्मलखङ्गीपमं गगनम् ॥ मूढस्वं ३ मन्दस्वम् ॥

[॥ १११२ ॥ पर्यन्तेषु ईषदाबद्धतिमिरम् अवशुष्ककमलपरिश्यामम् आभाति लावकवधूवक्षःकषायप्रमं गगनम् ॥]

[॥१११३॥ ब्रह्मिबहिबन्दुसंदोहशिमतसंध्यानलः समुस्कि-पति उद्यसुपर्णः उद्याचलरूपो गरुह्रो गर्गने अमृतकलशिमव ३ श्रक्तिचन्यम् ॥ संदोहः समृहः ॥] तम-महुयर-जालुष्पयण-पयह-मय-मण्ड लंगिसा-बइणो ।
बिम्बं माइविमव पिण्ड-खण्डमावाडलं उअह ॥ १११४ ॥
उिक्खण्पइ गयण-तुला-दण्डेण समूससन्त-कर-केऊ ।
पच्छा-रिव-पिण्ड-भेराणएण कलसोच्च सस-इन्धो ॥१११५॥
संणद्ध-मयण-साहिज्ज-जाय-संरम्भ-पाडलो णीइ ।
पिरवेस-च्छ उ-मण्डलिय-चाव-चलओव्च इरिणङ्को ॥१११६॥
पावइ उयया अम्बो दर-सिडिल-क्खिलय-तालिण-तम-लेहो ।
एइसिय-विणीलंसुय-मत्त-इलहराहं णिसा-णाहो ॥ १११७॥

॥ १११४ ॥ तमोमधुकरजालोत्पतनप्रकटमृगर्में 'अर्थं मण्डलं निशापतेर्बिम्बं माधविमव पिण्डखण्डमापाटलं पश्यत ॥ मधुनोयं ३ माधवो माक्षिकसंबन्धी ॥

॥ १११५ ॥ उत्किप्यतं गगनमेव तुलादण्डस्तेन सम्यगुच्छ्व-सन्तः करा एव केतुस्तुलासूत्रं यत्र स पश्चाद्भागे रविपिण्डभरावन-३ तेन करुश इव शशचिहः ॥

[॥ १११६ ॥ 'संनद्धमदनसाहाय्यजातसंरम्भपाटलो निर्याति परिवेषच्छलमण्डलितचापवलय इव हरिणाङ्कः ॥]

१११७ ॥ प्राप्तोति उदयसमयत्वात् आताम्नः ईषिच्छिथिलः स्खिलिततनुतमोलेखः हिभितमीषत्पितितं विनीलांशुकं यस्य स चासौ मत्तः क्षीबो हलधरस्तस्यामा कान्ति निशानाथः ॥ पावई तइया इति पाठे प्राप्तोति तदेत्यथः । आताम्र इति प्रथवपदम् ॥

¹ See Various Readings. ³ MH has no commentary on this complet, which is found in all De J K P. We doubtless owe the omission to the blundering scribe. ³ MH, प्राप्तीत for पानह,

अविय।

तक्खण-कामि-अणाणिय-महु-चसओयरण-छद्ध-रायंव । विशेष्ठज विम्वं सङ्घ-णाहि-सोणं णिसा वर्षो ॥ १११८ ॥ उससइ विलोल-करत्त्रणेण पङ्कय-विणास-बुद्धीए । रहसुम्मृलिय-परिलम्बि-बिस-कलावोन्व सस-इन्धो ॥१११९॥ इय जम्पिजण सयणावलम्बिणा तेण देव-चरियाण । आवयणम्म अप्पा अपहुप्पन्तोव्व पहिवण्णो ॥ ११२० ॥ जाओचिय कायव्वे उच्छाहेन्ति गरुयाण कित्तीओ । ताओचिय अतह-णिवयणेण अलसेन्ति हिययां ॥११२१॥

॥ १११८ ॥ तत्क्षणकामिजनानीतमधुचषकावतरणरूब्धरागमिव उद्भिद्यते बिम्बं शङ्खनाभिशोणं निशापतेः॥ तत्क्षणः चन्द्रोदयस-३ मय:॥

॥ १११८ ॥ 'उच्छ्वसिति विलोलकरत्वेन हेतुना पङ्कजिनाश-बुध्या रभसोन्म्लितपरिलम्बनशीलिबसकलाप इव शशचिष्ठः ॥ ३ ससिबिम्बो इति पाठे प्राकृते छन्दोवत् लिङ्गुव्यत्यय इष्टः॥

॥ ११२० ॥ इति जल्पित्वा शयनावलम्बिना तेन वाक्पिति-राजेन देवचरितानां यशोवर्मदेवचेष्टितानाम् आवेदने आस्मा अप्रभ-३ वान्निव सामर्थ्यरहित इव प्रतिपन्नः ॥ आत्मैव प्राप्तः अन्तर्मुखः सं-

पन्नः । निद्रया प्राप्त इति यावत् ।। ३७ ॥ कुलकम् ॥
॥ ११२१ ॥ या एव कर्तन्ये विशेषार्थम् उत्साहयन्ति
व्यवसाययान्ति गुरूणां कीर्तयो वर्ण्यमानाः श्रूयमाणाश्च ता एव अत-

¹ MH. उच्छूबसति. ² MH. शशिबिम्बो. ³ MH. अप्रमविश्वसामर्थ्यं. a. 80 MH. ⁴ MH. कर्तव्येतिविशेषार्थम् which seems corrupt. The emendation is conjectural. ⁵ MH. reads the following between उस्साहयन्ति and व्यवसाययन्ति; viz., ईदृशं क्यं तु नामाहमप्याचरामीत्यड⁰, which seems to be intended to explain उत्साहयन्ति, but which is hopelessly corrupt.
⁶ MH. व्यवसायन्ति.

णवरिय के वाबारा पविदेउं पयता ।

कामो वर-कामि-यणं केसर-उन्वेहिं भिन्दइ सरेहिं। इयर-जण-बाण-कज्जिम्म कुणइ हेयाईं कुसुमाई ॥ ११२२ ॥ कीऍिव अहिणव-भ्रमया-णडाल-परिसुद्धि-कुद्ध-परिणाइं। अहिय-पिहु-लोयण-जुयं विसेस तारं मुहं सहइ ॥ ११२३ ॥ वीयाभरणा अक्रयण्ण-मण्डणा अहिहरन्ति रमणीओ। सुण्णाओव कुसुम-फक्कन्तरिम्म सहयार-ब्लीओ ॥ ११२४॥

 शानिवेदनेन सकलप्रतिपादनसामर्थ्याभावेन अलसयिनत अनुत्साहयु-कानि कुर्वन्ति हृदयानि ॥ सिद्धो हि लोके अशक्यकर्तव्येष्वनुत्साह इति युक्तोक्ता वाकपतिराजस्य आत्मप्रतिपाचिर्देवचिरतेषु ॥

॥ ११२२ ॥ अधुना 'प्रदोषसमयोचितकामिचर्चा 'पश्चदशिम-राह । कामो वरमुरकृष्टं वैदग्ध्याद्यलंकृतं कामिजनं केसरनामकुसु-३ मपूर्वकैः केसरादिभिरुत्तमीर्भनिति स्विक्रयां प्रवर्तयित शरैः । इतरे तु वे जका अविदग्धादयस्तेषां यद्घाणकार्यं तत्र करोति शेषौणि कुसु-मानि मन्दादरेण तान् प्रवर्तयित ॥ केसरं बकुलम् ॥

॥ ११२३ ॥ कस्या अपि अभिनवभूळळाटपरिशुद्धिळब्घपरि-णाहम् तथा अधिकपृथुळोचनयुगं विशेषतारं मुखं शोभते॥ परिणाहः १ पारिमाण्डल्यम् । उद्धर्तनोत्पुंसनादिना च अधिकपरिश्रुद्धिः । विशेष-शुद्धे च वदने लोचनतारकप्रभृतीनां विपुल्रत्वेन शतिभासः ॥

॥ १४२४ ॥ वीताभरणाः स्नानादिसमये अकृतान्यमण्डना

¹ So MH. distinctly. Unless आत्मप्रतिपत्ति: be a blunder for आत्माप्र-तिपत्ति: (i, e., hesitation to admit his fitness to sing his master's glory), the phrase आत्मप्रतिपत्ति: must be taken to mean आत्मा अप्रमवन् अयोग्योत्ति वर्णने इति प्रतिपत्ति: अङ्गोकार:. 2 MH. ⁰समयोषित⁰. 3 So MH. Should not the commentator rather say पोडशभि: if not indeed सत्पदशामि: ? See his remark on No 1134.

गहिय-विविहङ्गराओ अकयञ्जण-मसुर-मञ्जरी-रयणो।
पावइ असमत्तालेक्ख-विन्भमं कामिणी-सत्थो।। ११२५॥
कोली-कय-कालायरु-धूमुप्पील-च्छलेण पिटहाइ।
रमणाहिसारणे कावि पहरिसालिङ्गिय-तमन्व।। ११२६॥
ऊरु जुयं मक्कय-भवङ्गराय-विणिवेस-दर समूसिसं।
गुरु-जहणुन्वहण-सद्दं कयंव थोरं थणवईहिं॥ ११२०॥

अभिहरन्ति रमण्यः श्रून्या इव कुसुमफलयोरन्तरे मध्ये सहकार-१ मञ्जर्यः । वी गतिप्रजनेति वीतमपसृतम् ॥

। ११२५ ॥ गृहीतविविधाक्तरागः वैश्वाकृताञ्चनससुरमञ्जरीर-चनः प्राप्ताति असमाप्तालेख्यविश्रमं कामिनीसार्थः ॥ सँसुरं ताम्बूलम्। मजरी कर्णपूरादि । आलेख्यश्चित्रम् ॥

॥ ११२६॥ कोर्डेस्थैतकालागरुघूमोत्पीद च्छलेन प्रतिमाति रमणाभिसारणे कापि प्रहर्षालिङ्गिततपस्केव ॥ अभिसारिका हि. ३ अन्धकारगामिनी भवतीति तमःप्रियत्वम् ।

> या दूतिकागमनकालमपारयन्ती सोढुं स्मरज्वरमयार्तिपिपासितेव । निर्याति वद्धभजनाधरपानलोमात् सा कथ्यते कविवरैरभिसारिकेति ॥

[इति] हि अभिसारिकालक्षणम् । कोलीकय इति कचित्पाठः तत्र शरीरधूपनार्थः स्वीकारः कोडीकारः ॥

॥ ११२७॥ करुयुगं मलयभवाङ्गरागविनिवेशेनेषस्समुच्छ्वसितं

¹ So MH. 1 MH. So. 3 MH. 0गुरु . 4 MH. विनिवेशने वर्.

लिक्कजइ सीसे सरसमेव कण्ठे पओहरुम्हिवयं। विसमं कुसुमाभरणं सम-काल-कयांपे जुबईण ॥ ११२८ ॥ थण पिंडमागय-पिरणील-जालिया-मण्डणं वरो एइ। वम्मह सर-सङ्का-हियय गहिय-कवयंव णव-बहुयं ॥ ११२९ ॥ अविओय-गिमय-दियसं सम-गहिय-पसाहणं पओसाम्म । सोहइ रयावियण्हं सयणागमणूसुयं मिहुणं ॥ ११३० ॥

गुरुजघनोद्वहनसहिमव कृतं स्थूलं स्तनवतीभिः ॥ भूभि भारवर्थीय १ इति स्तनवतीभिरिति । अत एव स्तनादिभरसहनाय चन्दनेन 'स्थूलं कृतिमित्युःप्रेक्षितम् ॥

॥ ११२८ ॥ लक्ष्यते शिरसि सरसमेव कण्ठे पयोधरोष्मायितं सोष्मं ऋतम् । ईषच्छोषितमित्यर्थः । विषमं कुसुमाभरणं समकाल-३ कृतमपि युवतीनाम् ॥

११२९ ॥ स्तनयोः प्रतिमारूपेण प्रतिबिम्बरूपेणागता या प्रतिनीलाकारा जालिका जालिकादि पष्टादिमयं शिरोवस्नं सैव मण्डनं यस्यास्तां वरः एति मन्मथशरशङ्कया हृदयघैँटितकवचामिव [नव] वधूस् ॥

११३०॥ अवियोगगितिदेवसं समगृहीतप्रसाधनं प्रदेषि
 शोभते रैंतिविषये अवितृष्णं वृद्धतर्षम् अत एव शयनागमारसुकं
 मिश्रुनम् ॥

¹ MH. भूस्तिमत्वच्छीय. ³ MH. स्थलं. ⁹ MH. जालिकारा.

⁴ MH. वृद्धार्वम्. The emendation is conjectural.

^{41 (}Gaüdavaho)

गिल्डिज्म्मक्रह-पिहु-हेम-मेहला-वलय-मालिणी कावि। वम्मह-भयाहिसंधिय-सिहि-पायारव्व पिढहाइ।। ११३१।। ण सिह्डिज्जइ कामि-यणेण विरह-वियणा-विसंठुलक्केण। सासिणो रवि-मण्डल-संपवेस-तत्तंव कर-जालं।। ११३२।। जायाई दुलह-दइयाणुराय-रणरणय-मुक्क-थामाण। तणुयायन्ताइंवि कामिणीण गरुयाई अङ्गाइं।। ११३३।।

अवि य।

पिंडरोहि-कण्ण-पछ्छव-पणोछणत्थंव तुल्ठिय-भ्रुमयग्गा । अग्घइ णिमेस-णियमण-फुरन्त-पम्हाउरा दिईा ॥ ११३४ ॥

॥ ११३१ ॥ गलिता ऊर्ध्वमयूला पृथ्वी या हैममेखला [तदेव बलयं] तन्मालिनी मालायोगिनी कापि मन्मथभयौंभिसंहिताशिखिपा-३ कारेव प्रतिभाति ॥ शिखी विह्नः॥

११३२॥ न सद्यते कामिजनेन 'विरहवेदनाविसंष्ठुलाङ्गेन शिशनो रिवमण्डल[सं]प्रवेशतप्तमिव करजालम् ॥ विरहिणीनां मदनदीपनत्वेन द्वेप्याः शशिकराः । तत्रेत्थमुत्प्रेक्षा कृता । शशिनः कृष्णपक्षे रिवमण्डलप्रवेशो ज्योतिःशास्त्रे प्रसिद्धः ॥

॥ ११३३ ॥ जातानि दुर्लभदयितानुरागरणरणकपुक्तस्थाम्नां तनू-यमानान्यपि कामिनीनां गुरूण्यङ्गानि ॥ स्थाम बलम् ॥

॥ ११३४ ॥ अथ पञ्चभिः कुलकम् । 'तैत्रकया उपसंहारः । चतस्रभिस्तु सह षोडश पूर्वोदिष्टा भवन्ति ॥ प्रियतमावलोकनप्रतिरौ-

¹ MH. ⁰प्रकारेब. ² MH. ⁰संरधुला⁰. ⁸ MH. तत्रेक्योगे संहारचतस्थि. The emendation is purely conjectural. See, however, the commentator's remark on No. 1122.

णमइ णडालंचिय लाज्जिएसु कर-मालिय-कण्ठ-कुसुमेसु । उच्चत्त-पम्ह-चुम्बिय-पुडाई ण हु णाम अच्छीई ॥ ११३५ ॥ हत्था घोलइ दंसण-समओसारिय-णिरिङ्गि-विणिवसो । बाणी कयाच्छ-संधाण-गहिय-सवणावयासोव्य ॥ ११३६ ॥ लज्जोणय-वण्णालाक्षिवएक-दर-वियासियाहरम्ताई । गमणाम्माव आवज्झन्ति वलिय-मज्झाई दिहाई ॥ ११३७ ॥ इय कामिणीण पिययम-समागम्राम्मल्लमाण-मयणाण । सज्झस-पडिबद्ध-रसाई होन्ति लीलाइयच्चाई ॥ ११३८ ॥

३ धनशीलकर्णपल्लवप्रणोदनार्थिमिव तुलितभ्रूमौर्गा अर्घति निमेषिनय-मनस्फुरत्पक्ष्मातुरा दृष्टिः।

॥ ११३५ ॥ नमति ललाटमेव लिजितेषु 'करमर्दितकण्ठेकु-सुमेषु दर्शनोद्वृत्तचुम्बितपक्ष्मपुटानि' न खलु नाम अक्षीणि ॥

॥ ११३६ ॥ हस्तो घूर्णते दर्शनसमये अपसारितो निरि [क्किन विणिवेसो] शिरोवाससो विनिवेशो येन स बाणीकृतं यदक्षि तंस्य ३ संघानार्थ गृहीतश्रवणावकाश इव गृहीतकर्णप्रदेश इव ॥ शराक- र्षणं हि कर्णान्तं क्रियते घानुष्कैः ॥

॥ ११३७ ॥ लज्जावनतवदनालक्षितैकेषद्विकसिताधरान्तानि गमनेपि क्रीडार्थोद्यानिवहरणावसरेपि अवध्यन्ते पार्यन्ते प्रयदर्शनै-३ कनिष्ठतया वलितमध्यानि दष्टानि दर्शनानि चक्षुर्व्यापाराः ॥

॥ ११३८ ॥ इति उक्तप्रकारेण काभिनीनां प्रियतमसमागमो-न्मीलन्मदनानां साध्वसप्रतिबद्धरसानि अप्रागलभ्यप्रतिबद्धशृङ्गारंरस-कार्याणि भवन्ति लीलायितव्यानि ॥ ५ ॥ कुलकम् ॥

¹ MH. ⁰मलित⁰. ² MH. ⁰चुंबितं पश्मº. ३ MH. आवंध्यते.

खलणा वल्लह-हुत्तं विकास-विस-मण्डणाओं बोलेन्ति । णीसङ्कंचिय बन्दी-कइन्दु-किरणाओं विष्मासु ॥ ११३९ ॥ सरस-मय-ताम्बमाहय-किसलय-मालायमाण पम्हाइं । रमण-पन्ने सत्यंपिव पियाण वियसन्ति अच्छीइं ॥ ११४० ॥ अवहीरिय-पिययम हुत्त-गमण-भय-दिण्ण-सङ्खलाइं ॥ फजलिय-बाह-लेहाइं होन्ति कीएवि अच्छीइं ॥ ११४१ ॥

॥ ११३९ ॥ ठलना वल्लभाभिमुखं विलासिवसमण्डनाः संता-पनिष्टस्यर्थकृतमृणालिकाहारादिकाः वोलेन्ति अतिक्रामान्त निःश-३ ङ्कमेव बन्दांकृतेन्दुिकरणा इव निशासु ॥ अभिसारिका एवं गच्छ-नित । 'कामार्तस्वन अशङ्काः । अत 'एव 'बन्दीकृतेन्दुिकरणस्विमव । चन्द्रो हि चौर्यचिरतानां वैसबन्धनिक्षिप्त इव अभयकरः स्तावको ६ वा प्रोत्साहको वैतालिको वेति मतः ॥

 ११४० ॥ सरसम्दताम्रखाहतस्वेन किशलयमालायमानप-क्ष्माणि रमणप्रवेशार्थमिव प्रियाणां विकसन्ति अक्षाणि ॥ अक्षिद्वा-१ रेणैव रमणो रमणीहृदयं विशाति । तत्र द्वारापत्रनेत्रे अक्षिपुटकपा-टयोरुद्धाटनं मङ्गलार्थ च द्वारि मदरक्तपक्ष्मकेसरमाला इव विर-च्यन्ते इस्यभित्रायः ॥

११४१ ।। अवधीरियतँव्यः सापराधस्वाद्यः भियँस्तद्भिमुखं यद्गमनं तद्भयेन तद्गमनिवारणाय दत्तशृङ्खलानीय कालितवाष्पले स्वानि कस्या अपि दैश्यन्ते अक्षीणि ।। प्राकृते वचनव्यस्ययो मतः।।

¹ MH. 'सारका. 2 MH. कामातिलेनाशंकरा। अचेतन अत एव, &c., which is not easy to fully restore or even emend conjecurally. 3 MH. om. बन्दी. 4 MH. om वना 4 MH. व्यानः. 6 The châyâ कस्या अपि इक्यने gorresponds with the reading of J. See Various Readings,

थोएणिव द्मिन्जइ ण लेइ गरुयंपि णाम-मन्तवसं । इय असमञ्जस हियओ होइ सिणेहेण जुअइ-जणा ॥११४२॥ वलिजद्ध-कवोल्ल-घडन्त-चन्द-विम्बाण माणइत्तीण । अन्तो दीसइव णिरोह-पुञ्जिओ हास विच्छड्डो ॥ ११४३॥ सासुववय-रय-लहुइय-समूससन्तुष्पलोणय-मुहम्मि । चसयम्मि कावि परिकेस-माण-गर्छ चिरा पियइ ॥११४४॥

॥ ११४२ ॥ स्तोकेनापि दूयते पीड्यते पराङ्गुखो भवति । न चैतत् तदेकार्धानानां कुलमहिलानां युक्तं कर्तुम् ।

- माणंपि जस्स ढजाइ बहु-महिला-मिक्कि-भिरय-हिययस्स ।
 अम्हाण य तग्गय-तम्मणाण को माण-वावारो ॥
 इति नयेन ।
- ६ जेण विणा न चिलज्जइ अणुणिज्जइ सो कयावराहोवि ।
 पत्तेवि गाम-डाहे भण कस्स न वछभो अग्गी ॥
 इत्यादिना च । अतो हेतोर्न ठाति गृह्णाति गुरुकमपि नामम-९ न्तक्खम् अपराधम् इत्यसमञ्जसहृदयो भवाति स्नेहेन युवीतजनः ॥
 मानखण्डनं नाम हृदयस्य असामञ्जस्यम् ॥

॥ ११४३ ॥ ऊर्ध्व विल्ता विस्मयेन ये कपोलास्तेषु 'घट-मानानि चन्द्रविम्बानि यासां मानवर्तानां मानिनीनाम् अन्तः दृश्यत ३ इव निरोधपुञ्जितो हाससमूहः ॥ कामिनीनां बहिर्हासाभावात् मुख-मध्यपुञ्जितस्य हासस्य चन्द्रप्रतिविम्बव्याजेनावस्थानकल्पना कवेः । विच्छञ्जो समूहः ॥

॥ ११६६ ॥ मानजनिःश्वासोरखातरजस्करवेन लघूकृतं सन्य_

¹ MH. भतंतवलं. 3 MH. धधतमानााने. 3 MH माननाम् for माननीनाम्. 4 MH. भागनमुख्य . 5 MH. विष्ठुः

अहिलासा रहस-विणिगणण कामेसु-जडजरक्कण । सुवल्लय-णालेण महुं हियएणव कावि आपियइ ॥ ११४५ ॥ विर-संठिओवि वियलह माणो चिर-वियल्जिओवि संघडइ । विवर्राय-रसं कीलेइ महु-मओ कामिण-यणम्मि ॥ ११४६ ॥ अखालिय-सरीर-वयणो सहाव-हियओसरन्त-मय-धीरो । मत्तोति णवर णज्जइ कवोल-राएण जुअइ-जणो ॥११४७॥ अङ्गाइं पयणुआइंपि किंपि गरुएइ महु-मय-विलासो । हिययाई पुणो लहुएइ माण-गरुयाइंवि पियाण ॥ ११४८ ॥

गुच्छ्वसद् यत् उत्पलं तेनावनिमतमुखं चपके कापि परिशेषेण मानेन ३ गुर्वी चिरात्पिनति मानवशात् उत्पलस्थगितपानत्वाद्वा ॥

॥ ११४५ ॥ अभिलाषात् रमसाविनिर्गतेन कामेषु जर्जरामेण कुवलयनालन मधु हृदयेनेव कापि आपिवाति ॥ 'कामस्येषवः कामे-३ पत्रस्तैर्जर्जराङ्गेणोति कचित् पाठः ॥

११४६ ॥ चिरसंस्थितोपि विगलति मानः चिरविगलितोपि संघटते । अतो विपरातरसं कृत्या क्रीडित मधुमदः कामिनीजने ॥ ३ संगरइ इति पाठे सांभ्रियते पुष्टि भजत इत्यर्थः । एतदेव मदस्य म-द्वं यत् परस्परविरुद्धम् असमञ्जसाविकारकारित्वम् ॥

 ॥ ११४७ ॥ अस्खिलितशरीरवचनः स्वभाविकैयेन स्वभाव-माहारम्येन अपसरन् यो मदस्तेन धीरः अत्यक्तीच ।चरितः मस इति ३ केवलं ज्ञायते कपोलरागेण युवतिजनः ॥

॥ ११४८ ॥ अङ्गानि प्रतनुकान्यपि रागातिशयक्षीणान्यपि

^{&#}x27;MH. कामस्यं वदः. 'MH. विगक्तिमानः चिरगालतोाप. 'MH. संभर इति for सभर इति. 'MH भज इत्यर्थः,

विरह-विशिग्गय-सेसव्य विष्ममा मन्द-हियय-संगिष्ठिया।
मुह-णीसासा पिय-सगमाम्म सोहन्ति रमणाण ॥ ११४९॥
सरस-णह-राइ-मगोहिँ पीण-यण-मण्डलाई तरुणीण।
पिय-संगम-हरिसुसास-रहस फुडियाईव सहन्ति॥ ११५०॥
संभाविय-काम-हरो उप्पेइ रसं असोडम्होवि।
णह-रेहा-फरुस-पओहराण रमणीण परिरम्भो॥ ११५१॥

किमिप गुरूणि आलस्ययोगीनि करोति मधुमदाविलासः हृदयानि पु-३ नर्लघयति भग्नमानानि संपादयति मानगुरूण्यपि प्रियाणाम् ॥ सर्वस्य मधुमदेन परिरम्भार्थितानिश्चयोत्पादात् ॥

 ११४९ ॥ विरहो वियोगः तदवस्थायां ये 'विनिर्गतास्तच्छेषा अपीत्यर्थः । विस्नमा विश्रमा इवेति संबन्धः । विस्नासायन्त इवे-रयर्थः । मन्दहृदयात् वियोगग्लानहृदयात् संक्रौन्ता अपि मुखनिः-श्वासाः प्रियसंगमसमये शोभन्ते रमणीनाम् ॥

॥ ११५० ॥ सरसनखराजिमार्गैः पानस्तनमण्डलानि तरुणीनां प्रियसंगमहर्षश्चौसरसँस्फुटितानीव शोभन्ते ॥

॥ ११५१ ॥ संभावितकामभरः । संभारिअपाठे स्मारितकामभरः । अर्पयित रसम् असौ अमल्लैमिप अप्रतिपक्षमि नखरेखापरुष३ पयोघराणां रमणीनां परिरम्मः ॥ अमल्लमपाति भिन्नक्रमः अपिशब्दः ।
रसमप्यर्पयिति शोभाविदित्यर्थः । अवधारणे यथाश्रुति अमल्लमेवेति ॥

^{&#}x27; MH. om. वि°. 2 MH. श्यास' may refer to सास the reading of J., but his °रस' must surely be a mistake for °रभस', which is blundered into °रस' instead of °रहस' in J. 8 MH. रसम्पयति, omitting अपि.

गाहा। छे कुण तण्हा-णिहेण पिंडिपीलणंव पिंडिवणं । पढमं की पॅवि भर-पींडिएण हियएण थणयाण ॥ ११५२॥ पढम-रयारमभ-रसाणवि तह वच्छ-त्थलोवऊढाई। जह-पींडिय-जहण-णिरन्तराईं जायन्ति अङ्गाइं॥ ११५३॥ अचन्त-मएण विल्लासिणीण पिर्मिलिय-हियय-सुण्णाइं। बङ्गुन्न-णीरसाइ ण समप्पन्तिचिय रयाई॥ ११५४॥ अण्णोण्णाराहण-खण-खलन्त-हिययावहीरिय-सुहाई। सुहमन्भिहेयं रइ-वित्थेरेण पावन्ति मिहुणाई॥ ११५५॥

॥ ११५२ ॥ गाढालिङ्गनतृष्णानिभेन प्रतिपीडनिभव प्रतिपन्नं प्रथमं कयापि भरपीडितेन हृदयन स्तनयोः ॥

॥ ११५३ ॥ प्रथमस्तारम्भरसानामपि तथा वक्षःस्थलोपगूढानि यथा पीडितजघनत्वेन निरन्तराणि जायन्ते अङ्गानि रातिपरिणामा-३ वसरे ॥

॥ ११५४॥ अत्यन्तमदेन विलासिनीनां परिगलितहृद्यस्वैन शून्यानि रतियोग्यविकाररहितानि अत एव [वर्धमाननीरसानि न ३ समाप्यन्त एव र]तानि ॥

॥ ११५५ ॥ अन्योन्याराधनार्थं क्षणमात्रं स्वलखृदयस्वेन अ-र्थान्तरव्यापारितचित्तत्वेन अवधीरितोपनतरितसुखानि सुखम् अभ्य-३ धिकं रतैविस्तरेण प्राप्नुवान्ति भिथुनानि ॥ तदुक्तम् ।

स्त्रियाश्चिरं शिव्रमवेक्ष्य चात्मनी विसर्गमर्थान्तरभावनां भजेविति ॥

¹ MH. प्रथंसरभारभंसान्नेव for प्रथमरतारम्भरसानामापे, ² MH. क्रियंशिर.

ताईचिय किंपि रसं टेन्ति परूरेवि पेम्प-राषाम्म ।
पिय-दिण्ण-नहाहरणुळ्साई रमणीण रिषयाई ॥ ११५६ ॥
आवयणोरु णिरन्तर-पीडिय-देहाण हरइ मिहुणाण ।
चलणेस्वि कय-चलणो सन्बङ्गालिङ्गण-विलासो ॥ ११५७ ॥
यण-विम्बेसु वहूणं जोव्वण-लद्ध-परिणाह-वियहेसु ।
सोचिय तह-परिणाहो जाओ विरलोव्य रोमखो ॥ ११५८ ॥
पीडिय-पओहरोगाढ-णह-पउदेस-दर्-सम्ससियं ।
विमलइ करेण रमणस्स कावि वच्छ-त्थकं हसिरी ॥११५९॥

॥ ११५६ ॥ तान्येव कैमपि रसं द्दति प्रक्रदेपि प्रेमरागै प्रियदत्ता नला एवाभरणानि तदुल्लासाँनां रमणीनां रतानि ॥ ^७उल्ला-३ साहिं रमणीहिं इति पाठे ^७उल्लासाभी रमणीभिः सहेत्यर्थः ॥

११५७ । आवदनोरु वदनादारम्य उरु यावत् [निरन्तर]पाडितर्वेद्दानां संपुटारुयकरणविशेषभाजां हरित मिथुनानां चरणेष्वि
३ कृतचर्णः सर्वाङ्गालिङ्गनविलासः ॥

 ११५८ ॥ स्तनिबन्बेषु वध्नां यौवनलब्धपरिणाहर्षेम विकटेषु स एव तथापरिणाहः पूर्वदृष्टपरिणाहयुक्तो [जातो] विरख ३ इव रोमाञ्चः ॥

॥ ११५९ ॥ पीडितपयोधरत्वेनावगाढो यो नखपदोद्देशस्तत्रेष-त्समुच्छ्वसितं वैनिर्मदयित परामृशति पीडानिवृत्तये करेण दियतस्य ३ कापि वक्षःस्थलं हसनशीला ॥ लग्ननखक्षतप्रदेशे गाढालिङ्गनमग्र-कठिनस्तनखेदननिवृत्त्यर्थः हस्तस्पर्शः ॥

¹ MH, भाजो. ² MH. निकटेषु ³ MH. विमल्यति, ⁴ MH. गाडालिंगेन मप्तकाठिनस्तनखदन⁰ ⁵ MH. हरस्पर्शाः.

^{43 (}Gaudavaho)

बहुसो भग-दिय-रमण-णह-सिहा-चुण्ण-विज्ञण-गरुएण ०॥। आयासिज्जइ थण-मण्डलेण मज्झालसा तरुणी ॥ ११६१॥ तणुअत्तण-णिमया-युओ । सोहइ तंस-णुवण्णा विल्ञओरु-लओ पिआ-सत्थो ॥११६ दिययाएँ कोवि णिहा-पिरस्सम्चिभण्ण-सेय-विन्दुइयं। परिजम्बइ सुह-णसहिय-पिडवोहन्दोलियं वयणं॥ ११६२॥ सम-भाव-पयत्त्रसास-सिदिल-णीसह-परिद्वियावयवो। दर-लिक्वय-दुब्बलोव्व होइ णिहासु जुअइ-यणो ॥११६३॥

॥ ११६० ॥ बहुशो भग्नस्थितानि यानि रमणनखशिखाचू-र्णानि तैद्धिगुणगुरुणा आयास्यते स्तनमण्डलेन क्षाममध्यालसा तरुणी ॥ ३ [तरुणी] इति स्तनकर्कशतापरम् ॥

११६१ ॥ तनुत्वात् भरेण नतोदरत्वात् पयोधरासन्ने जघने
निक्षिप्तभुजः शोभते तिर्यिङ्गिषण्णः शय्यायां विरुतोरुलतः प्रिया३ सार्थः ॥ णुर्मैण्णो निषण्णः । सुरतश्रान्तिकपार्श्वनिषण्णो विराजन
इत्यर्थः ॥

 ११६२ ॥ दियतायाः कोपि निद्रापरिश्रमोद्भिन्नस्वेदिनिदु-चिंतं परिचुम्बित निद्रासुखेन न सोढो यः प्रतिबोधस्तेनान्दोलितं ३ वदनम् ॥

।। ११६३ ॥ श्रमभावप्रवृत्तोच्छ्वासशिथिलनिःसहपरिष्ठितावयवः ईष्ठक्षितदौर्वेल्य इव भवति निद्रासु युवतिजनः ॥ श्वांसाध्मातश-१ रीरत्वात् कामकृतं क्षामत्वं मनाग् लक्ष्यते न तु सम्यक् ॥ णवरिअ णरिन्द-विकम-वियड-कहावसर-समुह-सुर-मुका । कुसुम-णिवहां व्व णिवडइ णहाहि तारा-लबुष्पीला ॥११६४॥ जायं तारा-वइणा वायन्त-मुणाल-पाडल-मऊहं । विम्बं अवाल-जम्बू-फल-भक्त-पिसङ्ग-परिवेसं ॥ ११६५॥ ओसारियम्मि पच्छा सिण्होल्लिय-तिमिर-केस-हत्थम्मि । णिवडन्ति सलिल-विन्दुच्व तारया रयणि-तरुणीए॥११६६॥ लहसिय-द्विय-मय-विच्छाय-मज्झ-ससि-विम्ब-चुम्बियं सहइ । दहुर-उढंव दर-फुडिय-वियड-पुड-मण्डलं गयणं ॥ ११६७॥

११६४ ॥ अनन्तरं नरेन्द्रविक्रमविकटकथावसर इति कृत्वा सुरवैंध्भिर्विमुक्तः कुसुमिनवह इव निपतित नभसस्ताराल्वानाम्
 उत्पीलः सम्हः ॥ प्रभातसमये किल स्क्ष्मताराः पतन्ति काश्चित् । तिरोधानं वा पतनम् । तच पुष्पवृष्टित्वेनोत्प्रोक्षितं यद्योवर्मणश्चरित-निबद्धवानपतिकथाम्तुतये ॥

॥ ११६५ ॥ जातं तारापतेः शुष्यनमृणालवस्पाटलमयृखं विम्बस् अबालं जरठं यज्जम्बूफलं तद्रङ्गविष्यिज्ञङ्गपरिवेषम् ॥

॥ ११६६ ॥ अपसारिते अरुणोदयेन पूर्वादिदिग्भ्य उत्कालिते पश्चाच्च पश्चिमभागे स्थिते अवस्यायार्द्वाकृतितिमिरनिकर एव केश-३ पाँशस्तत्र निपतन्ति सलिलविन्दवस्तारका रजनीतरुण्याः ॥ सिण्हा अवस्थायः । उल्लियं आर्टीकृतम् ॥

 ११६७ ॥ इसितिस्थितं मृगविच्छायमध्यं यच्छाशिबिम्ब तेन चुम्बितं शीभते दर्देराख्या वाद्यभाण्डाविशेषश्चमित्रद्धस्तरपुट इब ईषस्पुरितिविकटपुटमण्डलं गगनम् ॥ स्फुटितस्वं रिवदारिततम-स्कस्वम् ॥ अत्थाय-तिष्ठण-तारत्तणेण तंत्रेय परम-परिविरहं।
पन्छा पुद्धिजन्तं पुणोवि वियह गह-अकं॥ ११६८॥
अरुण-विराविय-तणुयायमाण-संज्झा-रसाणुलित्तंव।
थोय-त्थायमुसालोय-पण्डुरं होइ गयण-यलं॥ ११६९॥
पम्हन्तर-लिक्ख्य-पण्डु-भाव-विसम-प्पहं सम्रुप्पयइ।
सिण्डा-ह्य-सामायन्त-मिसण-देहं कवोअ-उलं॥ ११७०॥
आरोहिणा पहाय-क्रमेण परिपिञ्चरत्तणमुवेन्ता।
विहवेसु फल-विसेसा परिणाम-गुणंव गेण्डन्ति॥ ११७१॥

 ११६८ ॥ अस्तागततनुतारत्वेन तदेव प्रथमप्रविरलं प्रविर-लस्थूलतारकत्वेन पश्चात्पुङ्जियमाणं राविकरिनकरेण मिश्रीभवत् ३ पुनरिप विकटयित मिकटस्वमाचरित ग्रहचकं वस्तुष्टस्या ॥

॥ ११६९ ॥ अरुणविराज्ञिततनूयमानसंध्यारसानुलिप्तामिव स्तोकस्तोकम् उषसः प्रभातकालस्य आलोकेन पाण्डुरं गगनतलम् ॥

।। ११७० ।। पक्ष्मान्तरलक्षितपाण्डुभावत्वेन विषमप्रभं समुस्पति सिण्हा अवश्यायस्तेन प्रष्ठतः श्वेतम् अत एव श्यामाश्यमानमसृणदेहं कपोतकुलम् ॥ पक्ष्मान्तरेर्दृश्यमाना विष्कृताः प्रदेशाः पण्डुरीकृतास्तत्परिवर्तिनः श्यामायमाना इति विषम्यम् ॥
विहंगकुलमिति क्रचित् पाठः ॥

॥ ११७१ ॥ आरोहणशीलेन प्रभातक्रमेण परिपि जरस्वसुप यन्तः प्राप्नुवन्तः विटेपेषु फलनिवेशौंः परिणामगुणमिव वहैंन्ति ॥ ﴿ अर्सेणेंकर्विद्धस्वन अपकान्यपि पकानीव फलानि लक्ष्यन्त इस्यर्थः ॥

¹ MH. °शूर्वस्पुन', 2 MH. om. वि. 5 MH. इतम्. The emendafition is conjectural. 4 MH. यरहता:. The emendation is conjectural-MH. पाइरक्सस्त्पारि, 5 MH. अक्गरसराविद्धवेन'

मिहुं [णोहिं रइ]-रसायाम-खय-खण-लद्ध-गरुय-णिहेहिं।
पिडेबुज्जिङ्ग् कह-कहिंव सालसं रयणि-विरमम्मि॥११७२॥
तम-लोह-लोढयाणुगय-मुक्क-गास-प्पहो तिल्लण-मूलो।
गह-पलहि-वीय-निवहो पच्छा पुञ्जिङ्जइ णिसाए॥११७३॥
आआसेइ पईव सलोल-कज्जल-सिहा-द्रुच्चते।
सकय-गाइंव पच्चूस-मारुओ वास-गेहेसु॥ ११७४॥

[॥ ११७२ ॥ मिथुनैः रातिरसायामस्त्रेदक्षणलब्धगुरुकानिद्रैः प्र-तिबुध्यते कथंकथमपि सालसं रजनिविरमे ॥ }

[॥ ११७३ ॥ तमोलोहलोठकानुगतमुक्तप्रभातप्रभः विरलमूलः प्रहकार्पासवीजनिवहः एश्चात् पुङ्गीक्रियते निशया ॥

अभातकाले प्रहिनवहो मुक्तप्रभः मन्द्रप्रभः सन् ऋमेण पूर्विद्रिन्मागेभ्यो विनश्यन् पश्चिमिदिश्येव पुर्झाकृत इव दृश्यते । तत्रोत्प्रेक्यते । तमोरूपलोहमयलोठकानुगतकार्पासवीजानिवहो यथा कयापि ६ स्थिया पश्चिमभागे पुर्झिकियते तद्विदिति । लोठकः कार्पासवीजानिकासनार्थो यन्त्रविशेषः । मुक्कगोसप्पहो प्रभाते मुक्ता प्रभा येन सः । तिलणमूलो पूर्विदिशि प्रथमदृश्यमानेन तेजसा नष्टा अषस्तना ९ प्रहा यत्र तादृशः ॥]

॥ ११७४ ॥ 'आयासयित प्रदीपान् सलोलकज्जलिसेषदुद्धृ-सान् । सकज्जललोलिशिखा आवर्त्य । आवर्तनमावेष्टनम् । सकच-३ प्रहमिव प्रस्यूषमारुतो रतिवासगृहेषु ॥ तंचेय तिमिर-मिल्रणं जायं अरुण-प्यद्दा-इयं गयणं। सीसयमिव सिन्द्र्त्तणेण पहिवण्ण-परिणामं॥ ११७५॥ गेण्हान्त कण्ठ-फरुसाई कहिव स्यणी-जलाणुभावेण। विहया वलग्ग-स्य-संणिवेस-गरुयाई वीयाई॥ ११७६॥ रुण्णारुण-णयणाओंव णिसा-विस्र्रन्त-णिलिणि-सोएण। सोहन्ति जलोल्ल-द्विय-चकाय ज्याओं वावीओ ॥११७७॥ सिर्णो समोसरन्ती अत्थाअल-मत्थय-त्थ-विम्बस्स। घोल्डइ सहयार-रसग्ग-तिल्लण-परिपण्डुरा जोण्डा॥ ११७७॥

॥ ११७५ ॥ तदेव तिमिरमिलनं जातम् अरुणप्रभाहतं सत् भगनं सीसामिव सिन्दूर [स्वेन प्रतिपन्नपरिणामं] भवति ॥

।। ११७६ ॥ गृह्णन्ति कण्ठपरुषाणि कथमपि रजनीजलानुभा-वेन 'अवश्यायसंगन्धिना विहगा अवलग्नरजःसनिवेशगुरूणि बीजानि ३ धान्यकणादीनि ॥

 ११७७ ॥ रुदितेन अरुणनयना इव निशि रात्री विसूरयन्ती राविवियोगदुः खमनुभवन्ती या निलनी तच्छोकेन शोभन्ते अवश्याय-३ जलाई स्थितचक्रवाकयुगा वाप्यः ॥ जलाईम् अतिरक्तं चक्रवाकयुग्मं इश्यते । तदेव रोदनारुणं नयनयुगिमव ॥

[॥ ११७८॥ शशिनः समपसरन्ता अस्ताचलमस्तकस्थि । म्बस्य पूर्णते सहकाररसाम्रतिलनपरिपाण्डुरा ज्योरस्ना ॥ रसाम्र ३ रसनाग्रम् । रसनैव रसा । मञ्जरीति यावत् । मञ्जरीरसनयोः साम्यात् । तिलनं विरलम् ॥]

¹ MH, गमर्भ, ' ' MH', ग्मंबक्धेन.

असिंद्रय-विसुद्ध-सुक्षयावयंस-सप्पुरिस-सुचिरिज्ञमारो । विवलायइ कलि-कालोव्व भिण्ण-हियओ तम्रुग्याओ ॥ कोऊहल-मिलिआमर-विमाण-रयण-प्यहा-विभिण्णोव्व । जाओ अजट-जवा-कुसुम-पाडलो णह-यल-वियाणो ॥११८०॥ परिगलिय-पण्ड-तारा-दलस्स णह-साहिणो विणिक्त्वमइ । णव-किसलय-सोहग्गेण पढममरुणुग्गमालोओ ॥ ११८१॥ इट्टा-चुण्णंव किरन्तमुद्धमरुणायवं प्रिप्फुरइ । रविणो गयणासि-णिसाण-चक्क-बलओवमं विम्बं ॥११८२॥ जलहिस्स पुणोवि समागमंव बहलत्त्रणेण स्यन्तं । अपुणागमणायव तं तिमिरं उम्मृलिअं रविणा ॥ ११८३॥

[॥ ११७९ ॥ असोडविशुद्धसुकृतावतंससस्पृरुषसुचरितोद्गारः विवलायइ विपलायते कलिकाल इव भिन्नहृदयः तमउद्धातः ॥]

 ११८० ॥ प्रकृतकथाकर्णनकुत्हलमिलितामरिवमानरत [प-भाविभिन्न] इव जातः अजडं पकं जवाकुसुमं बिन्दुमतीपुष्पं तद्व-१ त्पाटको नमस्तलवितानः ॥

॥ ११८१ ॥ परिगलितपाण्डुतारादलस्य नभःशास्त्रिनो विनि-प्कामित नविकशलयसौभाग्यन प्रथमम् अरुणोद्गमालोकः ॥ दलानि ३ जीर्णपर्णानि । अरुणोद्गमो लोहितनविकशलयसमुद्भवोपि ॥

॥ ११८२ ॥ इष्टकाचूर्णमिव ^{*}विकिरत्* अरुणातपं लोहितप्रभं परिस्फुरति खेः संबन्धि गगनमेवासिः खड्गस्तस्योपस्कारार्थं यात्रि-३ शानचक्रवलयं [†]तीक्ष्णायसभाण्डं तदुपमं विम्वम् ॥

॥ ११८३॥ 'जलघे: पुनरापि समागमामिव बहलत्वेन सूच-

¹ MH. तीखायकभांड 2 MH, जलिध:.

णवरिय णिव्यत्तिय-रयणि-विरस-सायव्य-णिव्युको ताण । सो साहितं पयत्तो चरित्रं चाणक-चरिश्वस्य ॥ ११८४ ॥ णवरिय णिवडिय-तम-छोह-टक्क-परिसुद्धि-दुक्क-वियदासु । आसा-भित्तिसु पत्थिय-पसत्थि-जोग्गासुय वियासु ॥११८५॥ अग्ग-हिष हरिय तुरक्क-पछ्ले मङ्गळाय कलसेव्य । तक्खणसुविरवत्ते तर्णा-मण्डले वासय-दिसाए ॥ ११८६ ॥

यत् अपुनरागमनायेव तत् तिमिरम् उन्मालितं रविणा ॥ किल तमसि ३ संमुखे जलधिसमागमो जलधा मज्जनं रवेरमृत् । तेन वैरकारणेन परिपूर्णोदितेन रविणा सम्लमुन्मूलितं तिमिरं पुनरनागमनाय तम्य अनिष्टनिमित्तस्य तमसः ॥

॥ ११८४ ॥ अनन्तरं निर्वित्तितरजनीविरामकर्तव्यः अत एव निर्वृतः सुखितः सन् तेषां पूर्वप्रकान्तपष्टृणां स वाक्पतिराजः शासितुं ३ कथयितुं प्रवृत्तश्चरितं चाणक्यचिरितस्य यशोवर्मणः ॥

॥ ११८५ । अथ गाथाविंशस्या कुलकम् ।

अनन्तरं 'निर्वार्ततः पृथकृतस्तम एव 'लोहटङ्कस्तक्षकारघटनभाण्डं तेन या परिशुद्धिस्तया तुङ्गविकटासु आशा दिशस्ता एव भित्तय-३ स्तासु पार्थिवप्रशस्तियोग्यास्विव स्थिनासु

प्रशस्तियत्र' चरितमुत्तमं लिख्यते ॥

११८६ ॥ अग्रस्थिता हरितवर्णास्तुरगाः पल्लवा यत्र तत्र
मङ्गलाय कलको इव तरक्षणमुस्किप्ते तर्णमण्डले आदिस्यविम्बे
३ वासवदिशा ऐन्द्रा दिशा नायिकया

¹ MH. सूचयतम्. ² So. MH. explaining an impossible reading (िब्ब-इंडव⁰)! See Various Readings ³ So. MH. ⁴ MH मशाहेतवंत्रचरित⁰. for प्रवस्तियंत्र चरित⁰.

पहु-िकात्त-िणसमण्युअ-िहयय-क्वालिअ-रमणाहिलासासु । अन्दोलिकण सुर-सुन्दरीसु रहसा विणिन्तीसु ११८७ इसुम-विरसुसुआमर-विलुत्त-मिण-मजल-कन्दल-दलासु । विरलायन्तीसु सुरिन्द-मान्दिरुज्जाण-वीहीसु ११८८ अम ओवओय-परिहिट्ट-कण्ठ-महुरीहुयन्त-रसियम्मि । मङ्गल-जीमूअ-जलम्मि गयण-वहे पउद्दम्मि ११८९ चलिअम्मि रहस-विअलिअ-कण्हाइण-णिअलिए सुणि-अणम्मि । कोऊहल-पत्थिय-गयण-हरिण-पडिवण्ण-चल्लोव्च ११९०

 ॥ ११८७ ॥ प्रभुकीर्त्याकर्णनीत्सुकहृदयाश्च ता रमणाभिलाष-स्खालिताश्च उभयाकृष्टहृदयत्वेन आन्दोल्य कि यशोवर्मचिरितमा-कर्णयामः उत पतिसुरतसुखमनुभवामः इति संशय्य सुरसुन्दरीषु रभसा आवेशेन विनिर्यन्तीषु निःसरन्तीषु गृहेभ्यः कथाकर्णनाय

अनेन प्रियतमसमागमसुखादिपि' यशोवर्मसचिरिताकर्णनं सुखिम-त्युक्तम् ॥

।। ११८८ ।। कुसुमवर्षोत्सुकामरविल्लप्तमणिमयमुकुलकन्दल-दलासु अत एव विरलायन्तीसु विरलस्वमाचरन्तीषु सुरेन्द्रमन्दिरो ३ द्यानवीथीषु

वीथ्यो मार्गाः ॥

॥ ११८९ ॥ अमृतम् उदकम् तदुपयोगेन परिघृष्टकण्ठःवात् मधुरीभवद्रसिते मङ्गळजीम्तकुले गगनपृष्ठापैवृष्टे सित

।। ११९० ॥ चलिते रभसविगलितकृष्णाजिनैर्निगडिते बद्धचरणे [मुनिजने] कौतूहलप्रार्थितगगनहरिणप्रतिपन्नचरण इव

¹ MH. ⁰समय⁰ for ⁰समागम⁰. 2 MH. विरलायन्तीषु, 8 MH. गगमृष्टापवृष्टे 43 (Gaüdavaho)

विषयादत्त-णराहिब-चरिअ-समायण्णणायरेणंव ।
आम्रक-पायवासण-बन्धेसु विहंगम-कुलेसु ११९१
लिम्ब-महा-द्प्पण-संकमन्त-संमद-णिरवयासेसु ।
भवण-क्खम्भावाले-सिहरमारुहन्तेसुव जणेसु ११९२
धवलिङजन्त-समुण्णय-पहु-जस-पासाय-घडिअ-मञ्चंव ।
कम-लम्बिअ-तिअस-विमाण-मण्डलं णह-यलं जार्य ॥११९३॥

- गगनहिरणो मृगशिराश्चन्द्रमृगो वा | मुनीनां च वनवासिनां विश्वासाच्चरणोपगता मृगाभवन्ति ।।
- ।। ११९१ ।। विनयारब्धनराधिपचरितसमाकर्णनादरेणेव [आ]-मुक्तो बुभुक्षार्तस्वात् त्यक्तः पादपेप्वासनबन्धो यैस्तेषु विहंगमकुलेषु ३ सत्सु
- ११९२ ॥ लम्बनशीलमहादर्पणसंक्रान्ताः प्रतिबिम्बिताः सं-मर्देन निरवकाशाश्च ये तेषु भवनस्तम्भावालिशिखरमारोहिस्विव ३ जनेषु सत्सु
- ॥ ११९३ ॥ किंच' । घवलीकियमाणाः समुन्नतमभुयशोरूपाः प्रासादकल्पां घटिता रचिता मञ्चा यत्र तत्रेवं कमलाँ व्छितत्रिदश-३ विमानमण्डले नभस्तले जाते सति

संविश्वजन्तेति पाठे संविश्यमानेस्पर्थः । कमलिवय इति क-चित्पाठः । कमलिवतेस्पर्थः । त्रिदशविमानसंनिधानं तु यशोवर्मस-३ चरिताकर्णनाय ॥

¹ So MH. Should not these words occur rather at the beginning of the next verse ? MH. प्रसाद⁰. ⁸ MH. तत्रेंब. ⁴ So MH. 5 MH. तत्रेंब. ⁴ So MH.

किंचा।

तृह धारा-संदाणिअ-गइन्द-म्रुत्ता-हलो असी जयइ।
गउड-गल-च्छेअ-वलग्ग-संठिएआवली ओव्व ॥ ११९४॥
सम-जाइत्तण-संभाविओवयारेहिं णिअय-चलणेहिं।
पोच्छाहिअव्व चलणे तु एन्ति णिअलाविला रिउणा ॥११९५
कर-सन्दिरेण सोहिस तिहयसं दाण-वारिणा देव।
हिअय-भरिअस्स करूणा-रसम्बुणो णिग्गमेणंव ॥ ११९६॥
णन्दइ तुह विणिअत्तस्स आसम्बुदं दिसाओं जेऊण।
लच्छी पुणोवि पिउणा संपेसण-दिण्ण-विहवव्व ॥ ११९७॥

 ११९४ ॥ अस्मिन्नवसरे यशोवर्मविषयाः कवीनामेवंमता आलापाः प्रवृत्ता इत्याह । हे राजन् तव संबन्धी धारासंदानितग-३ जेन्द्रमुक्ताफलः असिः खङ्गो जयित गाँडगलच्छेदात् अवलमा अद्य यावत् संस्थिता 'एकाविलेः गलाभरणस्त्रपा लता यत्र स इव ॥

॥ १९९५ ॥ अस्मदीयचरणानां यशोवर्मचरणयोश्च तुल्या च-रणजात्वातुरपात्तः । अतः समजातिरवेन संभावितोपकारैर्निजकचरणैः ३ प्रोत्साहिता इव चरणौ तव आयान्ति त्वचरणौ नमस्कुर्वन्ति निग-डाविला निगडैर्वद्धा रिपवः ॥ चलणे तुलन्ति [इति] पाठे तुलन्ति तव चरणौ धारयन्तीत्यर्थः ॥

॥ ११९६ ॥ करस्यन्दनशिलेन शोभसे प्रतिदिवसं दानार्थेन वारिणा हे देव भृतहृदयकरुणारसाम्बुनो निर्गमेगेव ॥

॥ ११९७॥ नन्दति वर्धतेतरां तव [वि]निवृत्तस्य आसमुद्रं दिशो

¹ J. K. P. give these words (though as regards J see note on previous page). Do only omits them, though it reads ⁰मण्डल ⁰जार्य and not ⁰मण्डल ⁰ जाए in the previous verse. ² MH. एकाली. ³ MH. तल. ⁴ MH. ⁰स्पन्दन⁰.

कारासु पढममणुहूय-णिअल-मल-मगग-लञ्छणा चलणा।
तई छेइज्जन्ति विइण्ण-काल-सुत्तन्व सत्तृण ॥ ११९८ ॥
संकन्त-मिह-रओ-धूसराई संपइ तहं पणामेसु ।
भिउदी मइलण-भीअन्व रिज-णहालाई णारुहइ ॥ ११९९ ॥
गरुअयर-मत्त-वारण-लन्ध-समारुहण-विरलिएणंव ।
ऊरु-जुएण विराअइ सहाव-विअहं गयं तुज्झ ॥ १२०० ॥
घेप्पइ अगुणाहिँ गुणिन्व जेण गुण-गारवेण वो अप्पा ।
तेणेय तंपि मण्णास अप्पाणमणान्जिअ-गुणंव ॥ १२०१ ॥

जित्वा लक्ष्मीः पुनर्पि पित्रा संप्रेषणदत्तविभवेव ॥ पुनः प्रेषणं नवो-३ ढाया भर्तृगृहात्प्रत्यावृत्ताया भूयो भर्तृगृहविसर्जनम् ॥

॥ ११९८ ॥ कारासु बन्धनगृहेषु प्रथमम् अनुभूतनिग-लमलमार्गलाञ्छनाश्चरणास्त्वया आँच्छेद्यन्ते वितीर्णकालसूत्रा इव ३ कृत्वा शत्रुणाम् ॥

॥ ११९९ ॥ भादपतनवशेन संक्रान्तमहीरजस्कतया पौण्डुराणि मिलनानि संप्रति तव प्रणामेषु अकुिटः मिलनीकरणभीतेव रिपुल-३ लाटानि नारोहिति ॥ जितसर्वत्वाद्भुकुटिविषयस्तव न कश्चिदिति तात्पर्यार्थः ॥

॥ १२०० ॥ गुरुतररार्जैवारणस्कन्धौरोहणार्यं विरित्तितेनेव ऊरुयुगेन विराजते स्वभावविकटं गमनं तव ॥

॥ १२०१ ॥ गृद्धते अगुणिभिर्गुणीव येन गुणगौरवेण वो यु-प्माकं संबन्धिना । प्राकृते वचनव्यस्ययात् तव संबन्धिना । आस्मा । ३ तेनैव स्वमपि मन्यसे आस्मानमनार्जितगुणिमव ॥ तव मण्डले नि-र्गुणा अपि वास्तव्याः सगुणिमव आस्मानं स्वद्भुणैरेव मन्यन्ते स्वद्भुण-गौरवं परोपकारपर्यवासितगुणस्य तव बुद्धा । अत एव स्वमपि तेनैव

^{&#}x27; MH, पादंपतन°. 2 MH, विल्तिनेव. 4 MH, 0्रीणीवे.

जाहेचिअ तं चल्लणोणयाण अविरं करं पसारेसि । लच्छी भुअ-द्विया वो ताहेचिय तेसु संकमइ ॥ १२०२ ॥ अक ओवयार-तणुआ अभग्ग-पसरेसु तुज्झ दीसन्ति । संकन्ता इव अल्पसु केस-हत्था रिज-पियाण ॥ १२०३ ॥

६ गुणगौरवेण निजेन गुणमाहारम्येन अनिर्जितगुणिमव अगुणिमवारमानं मन्यस इत्यर्थः ॥ अपरे अपरथा पठन्रयेताम् ॥ घेष्पइ गुणिहिं अगुणोव्व जेण गुणगारवेण वो अप्पा । तेण तुमंपि न मन्नास अ- ९ प्पाणमणि अगुणंव ॥ अयमर्थः । येन गुणगौरवेण विभवशून्येन गुणिभिरात्मा अगुण इव निष्कलगुणो ज्ञायते तेन त्वमपि नात्मानम् अनिर्जितगुणं निष्कलप्रायगुणं मन्यसे । दैन्यशून्यगुणत्वात् सविभ-१२वगुणत्वेन । अनिर्जितगुणमिति पाठे अनिर्जितगुणदर्पमिति व्याख्येयम् । पूर्वो वशुक्दः एवार्थे येनैव तेनैवेति योज्यः । जनगुणगौरवेण पलालभारायमाणत्वबुध्योत्यादि व्याख्येयम् ॥

॥ १२०२ ॥ यदैव त्वं चरणावनतानाम् उपरि करं प्रसारयिस दयाञ्जतया करेण शिरिस स्प्रशासि लक्ष्मीर्भुजास्थिता सती वः युष्मा-३ कम् । तवेत्यर्थः । तेषु तदैव संक्रामित ॥ प्रसादसमये दौर्गत्य-मपसारयसीत्यर्थः ॥

॥ १२०३ ॥ मुँक्तोपचारत्वेन त्यक्तस्नानप्रसाधनादित्वेन तनुकाः अभग्रप्रसरेषु कर्तनाभावाचतुर्दिक्षु प्रलम्बमानेषु तव दृश्यन्ते संकान्ता ३ इव अलकेषु केशहस्ताः वालभिक्षका रिपुप्रियाणां संबन्धिन्यः ॥ तदधीनजीवनास्तद्विषयदुः खेन मन्दीभृता इवेत्यर्थः । तव संबन्धिनीनां रिपुप्रियाणां संबन्धिन्यः केशहस्ता अलकेषु [तव] संकान्ता इव दृश्य-६ न्ते । अन्यथा कथं केशभारस्याति।वितत्त्वम् इति योजना कार्या ।।

¹ MH. बाहाब्दः 2 So MH. Does the Commentator mean बाह्मिकिका?

किंच।

इय ताहे भावागय-पश्चक्खायन्त-णर-वइ-गुणाण । विवरोक्खम्मिवि जाया कईण संबोहणालावा ॥ १२०४ ॥ भवि य ।

> अह सुद्धम्मि अ णिहसुत्थ-कश्चणाहरण-रय-पिसङ्गम्मि । जायम्मि सुवण्णमप्व्व ताम्मि जण-संसिए दिअसे ॥१२०५॥ संकन्तासेस-सरस्सइत्तणेणंव साहिरे तम्मि । जाओ खणेण मृयिक्षिओव्व कोऊहला लोओ ॥१२०६॥

> वीसम्भूषगन्तुणंव विसम-महिला-सहाव-दोसेण । बाहिंचिय वेरि-सिरीओं जेण पणईण दिण्णाओ ॥१२०७॥

 १२०४ ॥ इति तदा प्रभातसमये भावागतत्वात् भावनातिश-यप्रापितत्वात् प्रत्यक्षायमाणनरपितगुणानां विपरोक्षेपि अप्रत्यक्षत्वेपि
 राज्ञि जाताः कर्वानां संबोधनालापाः ॥ २० ॥ कुलकम् ॥

॥ १२०५ ॥ १२०६ ॥ अनन्तरं सर्वत्रैवै निघृष्यैमाणका-ञ्चनाभरणरजःपिशङ्गे जाते सुवर्णमय इव तस्मिन्नौशंसिते दिवसे

संक्रान्ताशेषसरस्वती स्वेनेव श्रोतृजनमुखारविन्दान्निः सृतसमस्त-वचनेनेव काँथेते कथियेतुं प्रारब्धे तस्मिन् कथियेतुम् उपक्रान्ते नृपसुचरिते । साहिरे तम्मीति पाठे शासनशीले कथनशीले तास्मिन् ६ वाक्पतिराजे सति । जातः क्षणेन मूकीकृत इव कौतूहलाल्लोकः श्रोतृजनः ।।

॥ १२०७ ॥ विश्वन्मम् अगत्वेव विषममहिलास्वभावदोषेण बाह्य एव वैरिश्रियो येन प्रणयिभ्यो दत्ताः ॥ जस्स विअयाहिसेए विववस्त-देवीहिँ णव-णिओआहि । पीआईँ तक्खणाणिअ-चमरन्तिरियाईं अंसुई १२०८ तस्स इमं पावणमहिणवं च चित्तं च विम्हय-करं च । सीसइ चरिअमचरमं णराहिवइणो णिसामेह ॥ १२०९ ॥

> कड्-राय-लञ्छणस्स वप्पइ-रायस्स गउड-वहे गाहावीढं समत्तं ॥

१२०८ ॥ यस्य विजयाभिषेके विपक्षवर्दाभिर्नवनियोगाभिः। पातानि रुद्धानि आच्छादितानि तस्क्षणापितचमरान्तरितानि
 कृत्वा चमरैर्व्यवधाय दर्शनभयात् अश्रूणि

॥ १२०९ ॥ तस्यैतःपावनं पवित्रीकरणम् अभिनवम् अन्यत्रादृष्टं च विस्मयकरं [च] अत एव चित्रं च आश्चर्यकारि तथा विचित्रं शि-३ प्यते चरितम् अचरमम् अपाश्चात्यम् अग्रणीत्वेन व्यवस्थितम् । प्रभानमिति यावत् । नराधिपतेः तित्रशमयत आकर्णयतः ॥

⁴जालान्थरीयभद्दशीमदुपेन्द्रहरिपालविरचितगौडवधसारटीका ⁶परिपूर्णा ॥

चित्रं चेतो मदीयं खलमिखलमुत प्राप्तचैतन्यभावं विश्रान्ति नास्य यस्मात्कचिदिह भुवनेष्यत्र नान्यस्य जन्तोः ॥ सौहादं वा ममैवाविरचितसुशिरोनामदत्तावधाने श्रीकान्ते मादशेषु प्रविरतमनासे प्रोत्तमातं च चेतः ॥ ९ ॥

¹ MH ⁰व्यवधानदर्शन⁰ for व्यवधाय दर्शन⁰. ² So MH. This chhâyâ refers to J's reading. See Various Readings. ⁸ MH. आकर्णयताम्. ¹ So MH ⁵ MH, inserts here the following lines:—

Appendix A.

Stanzas found in some of the MSS, and not inserted in this Edition

	In De after Stanta	In hafter	In Pafter Stanza
 सो जयइ गोव-भावे जो विमल्लिय-गूढ-नाहि नलिणाहि नीसर्माणेहिंचेय परिमलं वहइ सिसएहिं ॥ 	12	12	12
 केऊरोरअ-सुङ्कार-संकुले बाण-भुअ-वण-च्छेया । सो जयइ सनीसासेव्व वहइ जो अमिरसा बाहू ॥ 	33	33	41
 उद्धं अन्धय-रिउणो नयणं पज्जिल्लिय-तारयं नमह । उक्करिसिय-पिडचकंव चिक्कणो बाण-भङ्गमिम । 	b	b	b

[त.सो जयित गोपभावे यो विमिद्धितगूढनाभिनिलनात् निःसरिद्धरेव परिमेलं वहित श्वसितैः ॥ गोपभावे नाभिनिलनं गूढं सदिपि यस्य परिमेलयुक्तश्वसितानां कारणमभृत् स गोपः कृष्णो जयतीत्यर्थः ॥]

[b. केयूरोरगफ्रकारसंकुली बाणभुजवनच्छेदात् सो जयित सिनः-दवासाविव वहित यः अमर्षाद् बाह् ।। शिवप्रियस्य बाणासुरस्य भुजा विष्णुना छिन्नाः । तेन जातामर्षी शिवस्य बाह् निःश्वस्त इविति । वस्तुतस्तु केयूरार्थ धृता उरगा निःश्वसन्तीति तारपर्यम् ॥]

[o. ऊर्ध्वम् अन्धकरिपोर्नयनं प्रज्वालिततारकं नमत उत्कर्षितप्रति-चक्रमिव चिक्रणो बाणभङ्गे ॥ अन्धको नामासुरः किल शिवस्य शत्रुः। बाणासुरं न्नतश्चिक्रणो विष्णोः प्रतिचक्रामिव यस्य नयनं प्रज्वालिततारकं भवति तं शिवं नमतेत्यर्थः ॥]

a. P. विविलिय. b. P. केयूरोरय°. P. 0 भुयवण 0 . P. पाडु. for बाहू. 44 (Gaŭdavaho)

	In De after Stanza	In K after Stanza	ln P after Stanza
तः जामिय-सिहण्डस्सवि विसहरेण हत्थो पिणाइणो जयइ । स्रम्ब-जडा-भास-फणा-रयण-मऊहेसु घोस्टन्तो ।।	c	С	35
 कुवियाइ चलण-पणओ रहसुक्तिलत्त-पंजली हरो जयइ । सीस-दिय-वम्भ-कवाल-फंस-सङ्काइव उमाइ ।। 		d e	d
तं पणमह अञ्जवि वहरू तिवहया-वीर-भङ्ग-कुडिलारं जस्स जडा वन्ध-निवेस-विसमियारंव सलिलारं॥			

- [त. यमितशिखण्डस्यापि विषधरेण हस्तः पिनाकिनो जयित ल-न्विजटाभासफणारत्नमयूखेषु घूर्णमानः ॥ शिवस्य शिखण्डे संपेण बद्धे सत्यपि सर्पस्य या लम्बमाना फणा तया जटाया लम्बित्वं भा-सते । तेन भासेन शिखण्डे घूर्णमानो हस्तः सर्पस्य फणामयूखेषु चरतीत्यर्थः ॥]
- [e. कुपितायाश्चरणप्रणतो रभसोत्थिसमौिकिईरो जयित शिरः-स्थितब्रह्मकपालस्पर्शशङ्काया इव उमायाः ॥ कुपितया पार्वत्या क्रोधेन उत्थिसमौिलेः शिव इति वृत्तम् । शिवमौलौ स्थितस्य ब्रह्मकपालस्य स्पर्शो मा भृदिति लत्तया प्रहृतं शिर इति उत्प्रेक्षा ॥]
- [t. तं प्रणमत अद्यापि वहति त्रिपयगावीचिभङ्गकुटिलानि यस्य जटाबन्धनिवेशविषमितानीव सलिलानि ॥ गङ्गायाः सालिलानि वी-चिभङ्गकुटिलस्वाद् विषमाणीति स्वभावः । तत्र तस्याः शिवज-टोद्भृतस्वात् जटानिवेशस्य विषमस्वाद् अद्यापि जलानां विषमस्व-मिति उत्प्रेक्षा ॥]

d P. ^{o} जडासाय ^{o}. e. P. कुवियाए. P. उमाइ. f P. ^{o} वीइभंगि ^{o}.

	In Dc after Stansa	In Kafter Stanza	In Pafter Stanza
g. सुयण-सहावेवि गओ जडम्मि कत्तो गुणो सम्रुष्टसङ् । रविणोवि जलम्मि ठियं पाडिविम्बमहोम्रुहं फुरइ ॥	75	7 5	75
h. तुच्छा-सुहेण विज्जाएँ मच्छराहम्बरो खल-यणस्स । दुम्खेण सज्जणाणं हियउकम्पा समिज्जन्ति ॥	0		81
i. सुकइ — — — भेसु जाण परिसंठियाई णामाई । ाणयय-णिबन्धेसु य ताण णणु समत्तं च कायद्धं ॥	0	0	h

[g. सुजनस्वभावेषि गतो जडे कृतो गुणः समुछसित । रवेरिष जछे स्थितं प्रतिबिन्बम् अधोमुखं स्फुरित ॥ सुजनस्वभावेषि जडे गुणः सम्यव्श्वेन नोत्स्फुरित । यथा जछे पतितं सूर्यबिन्बम् ऊर्घ्व-मुखं नोत्स्फुरित किं तु अधोमुखमेवेति अर्थान्तरन्यासः ॥]

[h. तुच्छसुखेन विद्याया मत्सराडम्बरः खलजनस्य । दुःखेन सज्जानां हृदयोत्कम्पाः शाम्यन्ते ॥ विदुषां मत्सरेण विधाया आ- हम्बरः विद्याया मत्सराडम्बरः । स खल्ल खलजने तुच्छज्ञानन अ- र्थात् अल्पया विद्यया शाम्यति तृप्तो भवति । सज्जनानां हृदयक-म्पास्तु । विद्यार्जने उत्कटाः परिश्रमा इति यावत् । संपूर्णया विद्यया विना न शाम्यन्तीत्यर्थः ॥]

[i. सुकवि — — — येषां परिसंस्थितानि नामानि निज-कानिबन्धेषु च तेषां ननु समाप्तं च कायार्थम् ॥]

g P. समुण्णमश for समुखसंब.

ं पाणमइआउ जाणं धरन्ति कव्वेसु वसमाछा [ओ] । — भावा जीयस्स ते जियन्ति चिय मयावि ।। ः किं रतुसमारुढ-गुणाण जीवियं छद्ध-पिसुण-भावंव्व । तेहिं पसंसिडजन्तोवि जं गुणी णेअ पत्तिइयइ [sio] ।। ः सा जयइ मई गुरुआगमण-पिंड [sio] वोह-कारणा — । पिंडवोइ-संकमा जा सयंव पिंडवज्जइ सरूवं ।। ः जो अष्पणाणसारं पेच्छइ अन्नस्स सोवि पिहेइ । पिंडवज्जइ जोवि पराउ सोवि णि — — ओत्तेया ।। ः गुणिणा अहमाअ ठियाण णवरताणं च दोच्चिय विसेसा।	In K after Stanza	In patter Stanza
ि कि रतुसमारुढ-गुणाण जीवियं लद्ध-पिसुण-भावंच्य । तिहिं पसंसिज्जन्तोवि जं गुणी णेअ पत्तिइयइ [sio] ।। सा जयइ मई गुरुआगमण-पिड[sio]वोह-कारणा — । पिडवोह-संकमा जा सयंव पिडवज्जइ सरूवं ।। ते अष्पणाणसारं पेच्छइ अन्नस्स सोवि पीहेइ । पिडवज्जइ जोवि पराउ सोवि णि — — अत्तेया ।।	0	i
ाः सा जयइ मई गुरुआगमण-पढि[sio]वोह-कारणा । पढिवोह-संकमा जा सयंव पढिवज्जइ सरूवं ॥ ता अप्पणाणसारं पेच्छइ अन्नस्स सोवि पीहेइ । पढिवज्जइ जोवि पराउ सोवि णि ओत्तेया ॥	0	j
गः जो अप्पणाणसारं पेच्छइ अन्नस्स सोवि पीहेइ । पिंडवज्जइ जोवि पराउ सोवि णि ओत्तेया ।।	0	le
	0	ı
सोवि अहमोचिय कओ मिन्सम-संभावणा जस्स ॥	0	m

[j.प्राणमञ्यो येषां भ्रियन्ते काव्येषु वर्णमालाः — — भावात् जीवस्य ते जीवन्त्येव मृता अपि ॥]

[k. किं — समारूढगुणानां जीवितं लब्धिपशुनत्विमव तैः प्रशस्यमानोपि यत् गुणी नैव प्रत्येति(?) ॥]

[1. सा जयाते मतिर्गुरुका गमनप्रतिबोधकारणा — प्रतिबोधसं-क्रमाद् या स्वयमिव प्रतिपद्यते स्वरूपम् ॥]

[m य आत्मनः सारं प्रेक्षते अन्यस्य सोपि द्रक्ष्यति प्रतिपद्यते योपि परस्मात् सोपि — — — ॥]

[" गुणिना (श्गुणिनः) अधमाश्च स्थितानां केवलं तेषां च द्वावेव विशेषौ । सोपि अधम एव क्रुतः मध्यमसंभावना यस्य ॥]

	In De after	STRITE	Stanza Stanza	In p after Stanza
 जड-बुद्धीन पहुष्पइ मइल्लो गुण-निग्ममो न मणुयाण । नीलं न नहं सा णायणस्स तेयस्स विणिवित्ती ॥ 	8	5	0	0
p. जे सुण्णा इव बहुसो किहिंपि दीसन्त-विरल्ल-गुण-सारा। दर-वासिय-पुराआरिहिं तेहिं कि वा निवन्धेहिं॥	9	2	9:	92
यः णिम्माया तेश्विय नवर कव्व-िकत्तीओं जाण स्रोयस्स कण्णे विसन्ति हियए वसन्ति पसरन्ति य ग्रहाम्म ॥	1	2	p	p
r. दोचिय णवरं हियए लग्गन्ति जहा-निवेस-रमणिज्जा रमणीओं वल्लहाणं महा-कईणं च भणिईओ ॥	1	2	q	q

[° जडबुद्धीनां प्रभवति मिलिनो गुणिनगेमः न मनुजानाम् । नीलं न नभः । सा नायनस्य नयनसंबिन्धनस्तेजसः विनिवृत्तिः ॥ गुणिमनुष्याणां गुणेषु यद् मालिन्यं जडबुद्धयः पश्यन्ति तद् एतेष् स्वकीयमेव न पुनर्गुणिगुणानाम् । यथा नभसो नीलिमा द्रष्टुर्नेत्रस्य तेजसो विनिवृत्तेः परावृत्तेर्जायते न तु नभःसंबन्धीति भावः ॥]

[१- ये शून्या इव बहुशः कुत्रापि दृश्यमानिवरलगुणसाराः ईषदुषितपुराकारैस्तैः किं वा निबन्धेः ॥ ये निबन्धा बहुशो गुण-हीनाः सन्तः कचिद्गुणयुक्ताः सन्ति ते बहुशो निवासहीनानि ईष-निवासयुक्तानि नगराणीव भवन्तीति भावः ॥

[प- निर्मातारः शिक्षितास्त एव केवलम् काव्यकीर्तया येषां लोकस्य कर्णे विशान्ति हृदये वसन्ति प्रसरन्ति च सुखे ॥ येषां काव्यकीर्तीर्लेकः शृणोति हृदये धारयति सुखेन च प्रसारयति त एव कवय इति भावः॥]

p. P. दरविसयनयरसिरेसेहिं, q. P. निम्माया for णिम्माया. r. P. नवरं for णवरं.

	In De after Stanza	In Kafter Stanza	Me Patter Stanza
 वेहच्च-दुक्त्व-विहलाण जस्स रिउ-कामिणीण पम्मुका । 	100	100	100
कर-तःहण-भीएहिंच होरहिं पओहरूच्छङ्गा ॥ t. कबरी-वन्धा अञ्जविकुडिला ते जस्स वेरि-वन्दीण ।	8	8	8
हढ-कडूण-खुत्तङ्गुलि-निवेस-मगगव्य दीसन्ति ॥ गिर्वे विवलायन्तीऍ पाणिणा तुह असी रणगामि । सहसा वेणी-दण्डोव्य फुरइ पडिवक्ख-लच्छीए ॥	214	0	214

योग्यस्थानरमणीये स्तः । ते यथा । वल्लभानां रमण्यः महाकवीनां च उक्तयः इति ॥]

[8. वैधव्यदुःस्वविद्वलानां यस्य रिपुकामिनीनां प्रमुक्ताः करता-डनभातेरिव हारैः पयोघरोत्सङ्गाः ॥ यस्य शत्रुस्लीभिः पयोधर-प्रदेशेभ्यो हारा अपसारिताः ॥ हारास्ताडनभियेवं स्वयमेव तेभ्यः प्रदेशेभ्योपसृता इति उत्प्रेक्षा । वैधव्यदुःखेन मृतपतयः उरःस्थलं मृशमेव ताडयन्ति गुर्जरराष्ट्रादाविति प्रसिद्धिः ॥]

[t. कबरीबन्धा अद्यापि कुटिलास्ते यस्य वैरिबन्दीनां हठकर्षणकु-हिताङ्कुलिनिवेशमार्गा इव दश्यन्ते ॥ तैलादिसंस्काराभावात् कब-रीबन्धा अद्यापि कुटिला इति स्वभावः । तत्र बलापकर्षणेन जेषु-कर्तृकेण जयसमये कृतेन अद्यापि तथैव जातकुटिलस्वा इत्युरपेक्षा । अङ्गुलिनिमज्जनेन खल्ल कबरीबन्धाः कुटिला भवन्ति ॥]

[u. गृहीतः विपलायमानायाः पाणिना तव असी रंणाप्रे सह-सा वेणीदण्ड इव स्फुरति प्रतिपक्षलक्ष्म्याः ॥ रणाप्रे तव हस्तेन गृही-तोऽसिः शत्रुलक्ष्म्या वेणीदण्डः लम्बमानकबरीव मासत इति भावः ।

	In Do after Stanza	In K after Stansa	in Palter Stanta
v. दारिय -रिउ-गय -मय-सुरिहणिति णिचं चळावि भम- रिव्व । w. खग्ग-लयाए निवसइ फरुसाऍवि तुज्झ राय सिरी ॥	223	0	2 2 0
कः खण-छपाए । नवसइ फरसाए। य तुष्क्ष राय । सरा ।। तद्धण-घणंव धरिया छच्छी वच्छ-त्थले महु-महेण । कः भिच्चत्थि-चन्धवेसुं न उण विहत्ता जह तुमाइ ॥	v	223	v
उप्पयणोहुर-पीलिय-सरीर-मउलन्त-विवर-निव्वृद्धा । उद्धं निबद्ध-बेया निज्झर-धाराओं निवडन्ति ॥	227	227	227
जेता प्रतिपक्षस्य जितस्य पत्नीं कबरीग्रहणेनापकर्षती	ति	a	विष

जेता प्रतिपक्षस्य जितस्य पत्नीं कबरीग्रहणेनापकर्षतीति कविषु प्रसिद्धिः ॥)

[॰ दारितरिपुगजमदसुरभाविति नित्यं चलापि भ्रमरिव खड्गल-तायां निवसति परुषायामपि तव राजन् श्रीः ॥ श्रीश्चञ्चलेति प्रसिद्धम् । तथापि सा तव खड्गे सुरभौ लतायां भ्रमरीव सदैव तिष्ठति । स खड्गो हि रिपुगजहननेन लतावत्सुरभिर्भवति । गजमदो हि सुरमिरिति भ्रमराश्चाकर्षतीति प्रसिद्धिः ॥]

[भ- तद्धनधनिमव धृता लक्ष्मीर्वक्षः स्थले मधुमथा मिक्षार्थिबा-न्धवेषु न पुनार्वेभक्ता यथा त्वया ॥ त्वं यथा लक्ष्मीं वक्षः स्थले धा-रयसि तथा विष्णुरिप धारयति । त्वं पुनस्ताम् अर्थिबान्धवेषु विभजासि न स इति भावः । तद्धणधणंवेति दुर्लभार्थम् । स्यात् अतिप्रियध-नकोश इवेत्यर्थः । प्रतिधनधानिमति संस्कृतिश्च ॥]

[* उत्पतनावाङ्कुखपीडितशरीरमुकुलीभवद्विवरनिर्व्यूढाः ऊर्ध्व नि-

v. P. जिनसर for निनसर. x, P. जिनस्टूडा for जिनस्टूडा.

	Stanza	in K after Stanza	la P after Stanza
y. सयुण-मरास्र-जणवया धूमाबद्ध-तिामिर! विरायन्ति । संज्ङ्गा-णियम्ब-णव-पह्चवव्व रयणीण गो-सग्गा ॥	270	0	0
 त्रातानिका प्रमासिका । जाया रिव-यर परिपिछणेण थोउम्ह-पिद्धर-च्छाया । चिरयाल-द्विय-महिहर-निरोह-ग्रुक्कव्व-नह-मग्गा ।। 	0	452	0

बद्धवेगा निर्झरधारा निपतिन्त ॥ शैलानाम् उत्पतने तत्स्थनिर्झर-धाराणां निपतनस्य स्वभाववर्णनम् एतत् ॥]

[У शकुनमरालजनपदा धूमाबद्धतिमिरा विराजन्ते संध्यानि-ताम्रनवपल्लवा इव रजनीनां गोसर्गाः ॥ उषःकालानां वर्णनमेतत् । शकुनमराला जनपदेषु निर्गताः । तिमिरम् अद्यापि धूमवत् किंचि-त्स्थितमेव । संध्यया नितरां ताम्रा रजनीवृक्षाणां नवपल्लवा इव एते गोसर्गाः ॥]

[* जाता रविकरपरिपेरणेन स्तोकोष्मपिझरच्छायाः चिरकाल-स्थितमहीधरनिरोधमुक्ता इव नभोमार्गाः ॥]

Appendix B.

Stanzas found in some or all of the MSS, other than J and inserted in the Edition.

In the Edition.	In De after stanza	In K after stanza	In P after stanza
295 तह-बयण ⁹ 314 काम-ड ⁹ 341 बुब्सइ 342 हाहा तं 348 बहुसी ब ⁹ 349 बरहीण 350 उअर्डस ⁹ 351 कीरहव 352 मय-छो ⁹ 353 कण्ण ⁹ 354 सह से 355 किपि वि ⁹ 356 उम्हाइ	294 तह दारं 313 तकाल' 340 तिमिचि' 341 वुष्मइ 347 इय तिमि 348 बहुसो ब' 349 बरहीण 350 उअउत्त' 351 कीरइव 352 भय-लो' : 53 कण्ण' 354 अह से 355 किपि वि' 356 उम्हाइ	294 तह दारं 313 तक्करुं 340 तिमिश्चि 341 वुष्भइ	325 कोमार ⁰ 342 हाहा तं 340 तम्मिश्च ⁰ 347 इय तम्मि 348 बहुसो ब ⁰ 349 बरहोण 350 उअउत्त ⁰ 351 कीरइव 352 भय-छो ⁰ 353 कण्ण ¹ 354 अह से 555 किंपि वि ⁰ 356 उम्हाइ
358 अग्घान्त 359 सायं स ⁶ 4 5 (Gauda	357 णव-रोह ° 358 अग्धान्ति		357 णव-रोह ⁰ 358 अग्घन्ति

In the Edition.	In De after stanza	In K after stanza	In P after stanza
390 सोत्त ∙क⁰	359 सायं स ै	•••	359 सायं स ⁰
361 बोलिनित	360 सोत्त-क ⁰	•••	360 सोत्त-क ⁰
362 तह तत्त $^{\circ}$	361 बोलिन्ति		361 बोलिन्ति
3 6 3 णवरि अ	362 तह तत्त⁰	•••	362 तह तत्त $^{\circ}$
364 अन्तो-घ $^{\circ}$	363 णवरि अ	•••	363 णवारे अ
3o5 पीलिय °	364 अन्तो-घ°		364 अन्तो-घ °
366 तक्खण °	365 पीिलेय⁰		365 पीछिय $^{\circ}$
367 णव-क ⁰	366 तक् खण⁰		366 तक्खण °
368 पिय-प ⁰	367 णच∙क⁰		367 णव-क º
36 9 थोय-सु ⁰	368 पिय-प ⁰		368 पिय-प⁰
380 इह को ⁰	654 इह सळि ⁰	654 इह सिंछ º	•••
395 सिसिर ⁰	394 जलया⁰	396 णव-व⁰	394 जलया º
441 एक(म्म	440 उहओ °	440 उह्ओ⁰	440 उह ओ °
457 पेरन्ती $^{\circ}$	456 ਪਿੱਤ-ਲ ੰ	456 थिइ−ल ⁰	458 ओसारि °
458 ओसारि $^{\circ}$	457 पेरन्ती	457 पेरन्ती ⁹	456 थिइ-ल º
466 मुह-वि $^{\circ}$	465 इय ज'	465 इय ज ⁰	465 इय ज⁰
467 अणुणि $^\circ$	466 मुह-वि	466 मुह−वि ⁰	466 मुह −वि°
468 मरण-भ $^{ m o}$	467 अणुणि $^{ m 0}$	467 अणुणि $^{\circ}$	467 अणुणि $^{\circ}$
469 हिर्नि	468 मरण-भ	468 मरण-भ	1
470 इय अ $^{\circ}$	469 हारे-च º	469 हारे-च°	469 हारे-च º
499 पारे $oldsymbol{e}^{\scriptscriptstyle{0}}$	498 ভিন্ন- ঘ°	498 ভਿਸ਼-ਬ⁰	498 ভিন্ন-ঘ °

In the Edition	In Do after stanza	In K after stanza	In P after stanza
501 मारुअ °	500 उत्वयन्ति	500 उद्धंयन्ति	505 दिव्य-वि °
506 सामाय ⁰	505 दिव्य-वि $^{\circ}$	505 दिख-वि ⁰	501 मारुअ $^{\circ}$
522 उत्येष्ठेर	521 इह वा $^{\circ}$	521 इह वा $^{ m o}$	521 इह वा
550 रह मूल °	549 इह अ⁰	•••	668 इह कार $^{\circ}$
564 इह दी $^{ m o}$	563 तद्दियह⁰	•••	631 पइ इहं
568 एए वण $^{\circ}$	569 रब-पु º	•••	
592 सिसिर $^{\circ}$	591 इह वि $^{\circ}$	591 इह वि °	. •
624 इह दी $^{\circ}$	623 इह सुर् '	564 इह दी $^{\circ}$	564 इह दी °
630 गांसे वि $^{ m o}$	629 णिबिड º	•••	•••
631 पद इहं	•.•		629 णिबिड $^{\circ}$
668 इह $^{!}$ कार $^{\circ}$			667 इह का º
371 इह[‡]िन °	670 अवसण्ण∘	•••	•,•
677 इह चि °	676 इह वि ⁰	• . •	
692 दृश्य $-ग^{\scriptscriptstyle 0}$	691 कण्डांस º	690 उद्धहरू	
712 आहेसा $^{\circ}$	705 तुह दू⁰	719 तुह पहु	719 तह पहु
713 सामण्णा $^{\circ}$	712 आहेसा $^{\circ}$	712 अहिसा॰	712 अहि सा °
714 तुह धा °	713 सामण्णा	720 जाणम	720 जाणं ण
715 अणुर ।°	714 तुह धा º	721 झीणा ए °	721 झीणा प °
716 वामेयर $^{\circ}$	715 अणुरा⁰	715 अणुरा °	715 अणुरा
717 नावे तह	716 वामेयर °	716 वामेयर °	716 वा मेयर °
718 जहु प°	717 निध तह	713 सामण्णा ⁰	713 सामण्णा ⁰

In the Edition	In Do after stanza	In K after stanza	In P after stanza
719 तुह पहु	718 ण हु प ⁰	710 साहीण $^{\circ}$	711 विहिणा
720 जाणं ज	719 तह पहु	718 ज हु प °	718 ण हु प °
721 झीणा प $^{ m o}$	720 जाणं ण	714 तुह भा॰	714 तुह धा ⁰
722 वश्चन्ति	721 झोणा ए º	•••	728 पणईस्
723 तरलत्त ॰	722 बचान्त	729 लहिऊण	729 लहिऊण
72 4 विवर्शयं	723 तरलत्त $^{\circ}$	723 নংਲਜ਼ $^{\circ}$	723 तरलत्त ⁰
725 सयलेसुं	724 विवरीयं	724 विवरीयं	724 विवरीयं
726 भुयण-ग °	725 सयलेसुं	725 सयलेसुं	725 सयलेसुं
727 दिअ-भू °	726 भुयण-ग °	726 भुयण-ग $^{\circ}$	726 भुयण-ग $^{\circ}$
728 पणर्रसु	727 दिअ \cdot भू $^{\circ}$	717 नांचे तह	717 निव तह
729 लहिऊण	728 पणईसु	728 पणईसु	722 वश्वन्ति
730 तुह रि ⁰	729 लहिऊण	727 दि अ-भू °	727 दिअ·भू °
743 थालुळि $^\circ$	742 इय तिº	742 इय ति $^{\circ}$	742 इय ति $^{\circ}$
$75\hat{1}$ सिसमिव	750 फालिह °	750 फालेह $^\circ$	•••
759 चक-जु °	758 णह-रेहा	758 णह-रेहा	•••
762 अहर $^\circ$	761 दंसण °	761 दंसण $^{\circ}$	•••
782 सोम्माहे $^{\circ}$	781 इय दर °	•••	••••
79 8 अप्पा प º	797 अह तस्स	797 अह तस्स	
300 भासिम		799 भवभूर °	
801 आलेक्सि	804 तो सो	800 भासाम्म	
808 वियलन्त⁰	807 इहासिय º	810 সাখা ব ু	810 जा आ व

In the Edition	In De after stanza	In K after stanza	In P after stanza
815 जस्स म ⁰	814 ਵਧ ਪਲ ੰ		•••
848 अन्तो \mathbf{a}_{0}	847 कंग्डोंचे º	847 कण्ठांचि °	•••
851 देह-पारे $^{\circ}$	850 पढमुरथ ⁰	850 पढमुत्य ⁰	
852 पायाळो $^{\circ}$	851 देह-पारे	851 देह-परि⁰	
866 ਪੱਛ ਲ $^{\circ}$	865 जे णि ⁰	864 पेव्छह	•••
907 अञ्चन्त °	906 हियय º	•••	•••
978 ण स हान्ति	977 आगम $^{\circ}$	•••	
979 असला ⁰	978 ण सहन्ति		
980 अप्पाण	9 79 असला º		
981 उवारिम º	980 अप्पाण °	•••	
982 ण सिरी	981 उवारम⁰		
983 तन्हा अ	982 ण सिरी		
984 पुरंशो	983 तन्हा अ °		
985 कुसुम-फ °	984 पुरओ		•••
986 सावाप	985 कुसुम-फ		
987 मोहाहि $^{\circ}$	986 सोवाप		
988 आयार ⁰	987 मोहाहि		
989 जिम्म अ $^{\scriptscriptstyle 0}$	988 आयार °		
990 हिययस्स	989 जाम्म अ		
991 रमइ वि $^{\circ}$	990 हिययस्स		
992 मूले नि $^{\circ}$	991 रम इ वि °		

In the Edition	In Dc after stanza	In K after stanza	In P after stanza
	992 मूले नि ⁰		
994 विरस $^{\scriptscriptstyle 0}$	993 विरसा º	:	
995 हियय $^{^{0}}$	99 4 विरस °	••••	•••
996 पहरइ	995 हियय		•••
997 हियय	996 पहरइ	•••	•••
998 रमइ य	997 हियय º	•••	••••
999 मग्गव्य	998 रमइ य	•••	•••
1000 सत्वङ्ग	999 मग्गव्य	•••	•••
1007 आसा ⁰	1006 इय वि °	•••	
1008 वहर	1007 आ सा °	•••	•••
1009 ताओ	1008 वहर		
1010 पंडिमा $^{ m o}$	1009 ताओ	•••	
1011 ਵਧ ਰ ੰ	1010 पंडिमा $^{\circ}$	•••	•••
1055 पहु-दं $^{\circ}$	•••	•••	1054 स्रायण्ण
1061 अ वयं °	1060 सन्वत्तो	1060 सम्बत्तो	1060 सन्वत्तो
1071 आहेवा $^{\circ}$	1070 केऊर⁰		•••
1077 महाँछ $^{\circ}$	1076 एए छा⁰	•••	
1087 जामव º	1086 पन्ति	1086 पन्ति	
1090 जायं व	1089 संज्ञा⁰	•••	1088 आयव $^{\circ}$
1096 णह-व $^{\circ}$	1095 थोउट्य	1095 थोउव्व °	
1099 विय $\mathbf{s}^{\scriptscriptstyle 0}$	1098 पल्हत्थाः	1098 पल्हत्थर्	

In the Edition	In De after stanza	In K after stanza	In P after stanza
1105 ऊसांस ⁹ 1108 आलं। ⁹ 1112 पेरन्तेसु 1113 गह-नि ⁹ 1172 मिहुणें। 1173 तम-लं। ⁹ 1178 ससिणो 1179 असहि ⁹	1104 सायं मि ⁰ 1107 बहरु ⁰ 1111 मृद-ससि ⁰ 1112 पेरन्तेस 1171 आरो ⁰ 1177 रुण्णा ⁰	 1171 आरो° 1177 रुण्णा° 1178 ससिवो	 1171 आरो° 1177 हण्णा° 1178 ससिणो

~		
	٠	
		•

VARIOUS READINGS.

The figures refer to the verses in the text of the poem.

- Do begins with ओं नम: सरस्वत्ये; K with ओं नमो जिनराजाय. P has no such invocation.
- 1. К ⁰िनमामुरकस्त⁰.
- 3. J तंपि णमह.
- K P कंद्लाहिब्ब.— J पणिभि-णण⁰, P उडिभण्ण⁰ for पिडिं भिण्ण⁰.—De P विणियायं.
- 6. Do हरिणच्छाया⁰.
- 7. K °रोसमाहिय°.
- 8. K °चीहम्मि for वीहस्स.—J
- 9. J P ब्रियारिय⁰.—J सुहुमह⁰.
- 10. J नर् .— J वोक्सर and K मुकार for बुकार.
- J P ^ðनिरवलंव⁰.— J हरिहरिणो for णरहरिणो.
- Do हेट्टागय⁰, and K हिट्टागअ⁰, for हेट्टिय⁰.—J ⁰वारणअ; Do P ⁰वारणाय.— J अहोवि⁰.—K P पुहर्दृः
- 18. Do K भमरपंतिब्ब. P is wanting in the words.
- 19. Do K थणरमणाण for थणजह-णाण.—J णिवडियं.
- 20. De K P तं णमह for सो जयइ.
- J दुरियं for करुणं.—Do क-न्हरस्त.
- 23. Do चल्रह for वल्रह.—J मूल लहूप्हिं for अमूललहुप्हिं 46 (Gaüdavaho)

- which we read with Do and P.
- 24. J ⁰जडणास्त.—K ⁰कसणाव-रेख्ल°.
- 26. K P अणुवा⁹ for णिस्वा⁹.
- 27. Do J हिवस⁰.—K ⁰विभाग⁰ for ⁰विहाय⁰.
- 28. J **अण्णांग**े.—J ^०पंकस्य[©] for [°]णांस्त्रिणीं[°].
- 29. K डाह^o for दाह^o.—Dc ^oक-सिणा for ^oकसणा.
- 32. К "रडक्ट".
- 33. J हाासेजो for भासिजो.
- 34. P किस्तित्वेहण, and De K किस्तित्वेहण, for किस्तित्व-च्छेप.
- 35. J ⁰निहालं.
- 39. K ⁰हराराहिणिक⁰ for ⁰हरारा⁴ हणेक⁰.
- J जयह for णमह.—Do खया-हुती^o.
- 43. K नेउरहेण.—J जीय.—J उ-ग्रिण्ण for उडिभण्ण.
- J ⁰लांजियाइ आजाइ.— J K
 दिंतु for देन्तु.— Dc P
 अच्छीणि for अच्छीइं.
- 45. De K जयह for जमह.
- 46. J चामुंडाइ.—De खामोअरणप-दुत्तन्तवरूयवालेयंपिव. K °ण-पहुत्तन्तवरूयवालेयंपिव.—P

- वलियंपिव.
- 47. K P विहेसुवि and Do वहेसु व for "वहेसु अ.
- पद्मदियस⁰ for तहियस⁰.— **4**9. J Do मलिणंगाइव; K म-लिलंगाइव.
- 50. Do K P पुंजियंपि जं.—J प-लियंपि for पलयम्मि.—De P पविराक्षियंपि; K पविरे-लियंपि.
- 51. P "समत्तपश्चिवंवं.—Do K "घ-डन्तपाडि।वेंवं.
- 54. J दन्तो चालियमहाद्वंत⁷.
- 55. Dc °दमणे for °िणहणे.—K उविन्तीए.
- 56. J °नियआणण°.—Dc J °णा-इव for ⁰णाएव.
- 57. J ओष्पुसियरइपणयंसु[®] for ओ-प्पुंक्षियरइपणयंसु⁰, which we read with Do P.
- 58. J हिमाअलंक⁰.
- 60. J ⁰नह⁰.—J ⁰चरण⁰.—J ⁰प्प-हाहिं.—K °प्पहाए.
- 61. K तुहिणेदि⁰.
- 63. De नियआइन्चिय.—J वायाइ. —Do निसेवंता.—Do इंति and J यंति for एन्ति.
- 64. Do णवर, and K हंति, for होत्ति.-Do दोगच्चिम्म .-Dc सुरकाई.
- 65. Do सक्क्यपयाण.—ो [©]छायहः. —K ⁰वयाण for ⁰वयाणं.
- 66. J तहियंव for परिद्वियंव.—J सुकवीण.— । पयवीओ.
- 67. K पसाहीते.

- मंडहो --- पंतवख्य- | 68. J सुहावेइय for सुहावेइ य.-K P उवभुज्जंतो.—Do कं न, K P किं न, for किंपि.
 - 69. J ⁰पहुता and P उपता.
 - 71. J परंपराइ.—P गुणुण्णुया.
 - 73. Dc J निंदा ⁰
 - 75. J ⁰गुणस्रणेण for मञ्चलोण
 - 76. J नियगुणे असं⁰.—Do गरु-यभ्मि°.---Dc रमियस्वं for सारमिणं.
 - 77. J कर्जनमा⁰.—De पुदुमं for पहसं.
 - 78. J णिब्बडेताण. J P सब्बं-सयलंबिय चिय and Dc for सयलंचिय.
 - 79. J कह वा होहिइⁿ; Dc होही fo^r होहिइ.-K P विपरोरके.
 - 80. J गुरुयाण.—Do फुरइ.
 - 81. J वियारद्वाणाद्विय⁰. We read वियारहाणं हिय' with Do K and P.
 - 82. J सामणंच्चिय द्वाणं ; P सामा-न्नेच्चिय.—K वामं, changed to डाणं. for डाणं.
 - $83 \ J$ अणहरस्व.— $K \ P$ अणिरहस्व.
 - 84. J भमय⁰.—P मह्यू, Do मतीय K मईए.-P केइ for केवि.
 - 85. P अडच्चं, and Do K अइटं, for नहटूं.-Dc कति⁰, and JP किवि⁰, for कह⁰.—Do J 1' °चेव for °चेअ.
 - 87. J तिह्यस'.
 - 88. J भणाहिं.
 - 89. K P feat for sig.—. K गुरुयाण.

- 90. J होति किंपि: -J अपणो 108. K चलत⁹ for वलन्त⁹. for असणो.
- तिमिरं च क्षं पयासी यः We with Do K P.
- 92. Do भ्रयण
- 93. J इसो for एसा.—P °व्व णिति, J ⁰वि णेन्ति and K य णिति, for य णेन्ति (lirst half).
- 94. J इय for इह.—J P हतं.
- 95. J हासोन्व होइ.—Dc K हासो-व्व होव्व.— र्र गुरुयाण.
- 96. P सरिसा अहियावा.— गुरु-यावि.
- 97. J होंतुव विगयगब्वा; K हों-तुब्व विअयगब्व(.—) स-मन्."
- 98. Dc विम्हिअमिव for थाम्भिय-मिव.-J सुहियंव for सुढियंव. ⊢र्गे भासियमिव for द्मियभिव.
- 99. ऻढ़॔ ⁰जसवम्मु।स्ति.
- 100. J ेप्फणेब्ब.
- 101. K P णा मुयइ.—Do K महि-वीढं.-- K संदाण्णियं.
- 105. J कोउच्वन्तद्वियविसमतारयःप-हाभेयकलुसियाइंच; KP मो-हब्बत्तद्वियविसमतारयपहाभे--यक्सुसियाइंव; Do दरमो-हुब्बत्तद्वियतारपहुडमेअकलु-We read by J सियाइंब. corrected according to the scholiast.
- 106. J जय⁹ for जस⁹.—P ⁹पाय-वस्तर for ⁰पायवस्तव.
- 107. J ⁰सागरं.-- J भ्रवणंतरान्भि. —J भारहे. We with Do KP.

- 109. J पयाडियअडभ⁰.—De [©]घट्ट⁰ for oago.
- 110. Dc ⁰पडिन्छिया.
- 111. J वामयरा⁰.—K अरहाविलास-विसूरविभाण, thus ing one måtrå too short. We with Do J P.
- 112. J सोहइ for अग्बइ.
- 113. J तियय⁹ for तियम⁰.—P मण्णे अञ्जवि.
- 114. J ⁰नपहुत्त¹.—J ⁰गयणंतरा.
- 115. J तह for तं, which we read with Dc K P.-J वमंति for मुयन्ति.
- 116. K J विनिरिकत्त for विविध्वन्त . —Dc ⁰वलंत⁷ for ⁰चलन्त⁰.
- 117. J निसन्जइ for णिसिन्जइ.— Dc J P रहसब्भिडण for रहस्रह्मिडण⁾ which read with K.—J महिहरे-सुं.—Do K °द्गोछिओ.
- 118, K ਾਬਲੰਗਾ for ਾਬਲਾਜਾ .— P सहसेब्ब.—J हयमुक्त.— P विडवाओ and K विह-गाओ for ⁰विहयाओ.
- 119. K ⁰वीडोभय¹.
- 120. J ⁰ਜ਼ੁਲੇਯ for ⁰ਚਲੇਯ.—Dc K ⁰संचरणु⁰.—Do and P उय-आवलेण.
- for oara .-P 121. J ⁰वाण⁹ ⁰र्चद्णुगान्धा.
- 124. Do K ⁰चलंत⁹.—J धूमोप्पि⁹.
- 125. Do K. गब्भालमा इव.—J °गभईओ for °गरुईओ.
- 126. J ⁰कराख⁹ for

- मह⁰ for ⁰पक्ख⁰.
- 127. J तणुयायंतिच्य for दीहाय-निस्व.—P उरकंडिय⁰ for पविखण्डिय⁰.
- 128. J ⁰परका.—K घिप्पंति.—Do द्रपद्भव⁰, and J द्रप्पुअ⁰, for दरपप्पय⁰ which we read with K.
- 129. J °विहिया for °पह्या.
- 130. P मुक्कोञ्सरंस्णि.
- 131. J ⁰ਥਲ⁰ for ⁰ਥਵ⁰.—J ⁰ज਼-मा।° for °जोगा।°.
- 132. J **इड** for ⁰द्<u>ड</u> .— J वाहो-
- 133. J मसण⁰. वारा.
- 134. P गरुडेब्ब.
- 135. J ⁰पंजरिया.—J निहम्म for णहास्मि.
- 137. J ⁰विक्षराणां.—P पाविंति. Do J ⁰पट्टय⁰ for ⁰वट्टय⁰.
- 38. J ੰਢਲੇओਂ .—J reads simply तद्विपहिं [=तहद्विपहिं=तथा स्थितै:] for तह-द्विएहिं; and | P has तांडिहिएहिं. We with
- 139. J महीइ. [Dc.
- 140. K हिट्ठा⁰.—De अवश्चिम⁰.
- 142. J भिंदह for छिन्दइ.—P ⁰पहारो.—P ⁰सामस्थेणंवि य We with Dc J K.
- 143. P °घडणु° for °वडणु°.
- 144. K °वरक for °पक्ख°.
- 145. K °वडिएवि for °पडिएवि. K on for on.
- 147. J oggo for ogto.—Dc. J K P all read नज्जह and not मज्जह.

- De °विज्युच्छ्रज्ञ°.—J °प- | 148. P °विह्या for °विहुआ.—De K दिसेह⁰.—K विश्लंत⁰.— Do K विसहर for "महिहर".
 - 149. J ⁰पारिरस्कयब्व.—Do वेष्टिया for परिणुमिया.
 - 150. Dc K ⁰ਦੀਲਫਾਊਸ਼੍ਰਾ, and P ºसेलकड्डिय[ा], for व्विअ⁰.
 - 151. J तेच्चिय पडणाइभण्णाः K ते-च्चियपडुण्डिभण्णा.--- J °कं-दराछेया.
 - 152. J किलिम्मंति.
 - 153. Do J K P all read मुज्यती and not मुज्झन्ते.—J च for व after एकं.
 - 154. J ⁰कंदरदर⁰ for ⁰कप्पन्तर⁰.— J पलयस्चिय.—J विज्ञावि-या for विज्ञाया.
 - 155. J विछिन्न⁰ for वोच्छिण्ण⁰.---J भुयंगवयणो.—De गुरुअंव.
 - 156. P थी⁰ for थिइ⁰.
 - 158. J K क़डंव⁰.
 - 159. K ^⁰परक⁰.—J ^⁰सूयण⁰.
 - 160. P एयासण^o.
 - $161.~\mathrm{J}$ चिहुरावीडल $^{\circ}$.
 - 162. J P °वरिकय° for °चक्किय°. —J ⁰नयणोऽपर्ल⁰.
 - 163. K ચળામોઓ.
 - 164. P °विच्छिष्ठिय $^{\circ}$ for °विच्छुरिय $^{\circ}$.
 - 165. J निच्चाइ.—P °ओणमियणह-बुडप्पंकुरं; De ओणमियण-हचुद्धपंकियं.
 - 167. J °समोभरिअ°.— J °विलाय° for °विराय°.—P °सिहब्व.
 - °संचलिय°.—J °महयरो. 168. J — J °द्रम° for °तर°.

- 169. J misreads प्रजलह for q- | 194. De आभिन्नसुरहि⁰. ज्जलइ.-J संवालिय $^{\circ}$.
- 172. K **संवि**श्चिओ.—J ⁰पाडिरक-निओ⁰ (=⁰पडिक्स्वालेओ⁰?). We with Dc K P.
- 173. K ºaaatæa.
- 174. De ⁰ਕਫਾਾ for ⁰ਕਫਲ°.—J P ⁰निवडिओ: Dc K too These have originally. corrected it to निविडिओ. which we adopt.
- 175. P ^⁰ਸਂਫਰ⁹ for ^⁰ਸਾਫਲ⁹.
- 176. Do K पट्टीपारीहिओडमेयं.
- 177. De K 'गाहो.
- 179. P ⁰विरल⁰ and J ⁰वियड⁰ for ⁰ ਮਿਫਿਲ .⁰
- 180. Do K विदयह for विदयस.
- 181. Dc °पेक्षिय' for °कवालेअ°.
- 183. **J बी**णी.
- 183. J °सिहञ्चअहिसाम°: P °सि-हाभमहियाम $^{\circ}$.- $^{\circ}$ $^{\circ}$ $^{\circ}$ for $^{\circ}$ $^{\circ}$
- 184. J पहलं and P फिरिलं.
- 185. J विवास for 'पवण',---J °सरस° for °सरल°.
- 186. P °परिसायं', and 1)c K °प-रिवेसं, for परिभोगं.—J ए for a.
- 188. K P एण्डि.— P [अप्रजन्ते]-भक्लभ.0
- 190. D ⁰लायण्णे⁰.
- 191. P °गमाउ, K °गमाओ. We with Do J.—Po सहीवि.— ं गेहसरसं.
- 192. De J "वियय" for "विजय",-Dc oपाडिवणा for oपाडिबद्ध.
- 193. J ⁰विडमो for ⁰विहओ.

- 196, P ° बिझ्य° for ° वीय.
- 197. J ⁰तालाब्व⁰.—J ⁰अहर⁰.
- 198. J is wanting in the words beginning with हामाणि and ending with the last word of the line, as also in the parts of the commentary shown within brackets.—K विमल for ⁰महा.⁰
- 201. De K हिरंतहिययसहिओ.
- 202. K °िददिक°.
- 204. J vææ.
- 205. De P णालंकिय', and K °णालंचिय', for °णालञ्जिअ°,
- 206. Do K. ओणिमय⁹.—P º**कं**-डलुऽजोयं.— J िमिलिय⁾ for ⁰मोलिय⁰
- 207. J °यंसाणं, K °यंसीण.
- 210. J विलयाण for अवलाण.---J **পাব**ন্দ্র[⊕] for आविद्ध'.—К ण्वंधरो for ण्कब्बुरो.—De J P समत्त' for समन्त' Which we read with K.
- 212, K P समरामा.—De K गा-याइ.---) वेक्षिकण, K वि-क्षिजण.----K सिरिए.
- 213. J सइ for जा.—P सा दो-सरया साणेव्व. Do K सा दोसरए साणिच्य and J जा दोसरया सा नवर, for सा दोसरए साणेब्व.
- 214. J जायमच्छरेणव.
- 215. K °सरूउब्ब.
- 216 J सोमहलो for सोवियलो⁰,

- 217. P जस्स for मुख्य.
- 218. **उ श्वायलवलयनिहा** for श्वास्त्रय-रासिणिहा.— उ श्कूटुकेरा.
- 219. K °माइंग°.---Do J K P all read °मऊई (= प्ययुवं).
- 221. P K बाहव⁰ for आह्व¹.—

 K ⁰पुक्षोइया⁰.—P ⁰पुक्षीओ

 परमद्दा.—J तुमय for तुमाइ.—Do K गारवापिय⁰.
- 222. P 'विभेष' and De K 'विहे-अ' for 'विभेष'.—J तहि-बह.—De J K संचयासाइव.
- 223. J नेही for फोहिइ.—K ते for वो.
- 225. Do K P परकंतरखण.º
- 226. J क्तिमिय' for क्यामिय'.
- 227. Do K गिरिणो for सेला.
- 228. J P लीणुङ्गीणिम्म.—J हिमं त⁰ for ⁰हिमकाल⁰.
- 232. Do J K P all read °मासरू°, and not °सामरू° with the commentator.—J उद्दिति (=डड्रोन्ति).—J °विलुङि-भ° for °विवाङिभ°.
- 233. Do K गयणोयर⁰.
- 234. J ओसरण⁰ for ओसरण⁰.--J वेओड्ड⁰ for वेउद्ध⁰.
- 236. J संदिद्वेभ°, K संदिहेह°.—We read °पयदन्य with Do K P. J has dropped the इ, so that it is impossible to say whether it reads °दृह्य or °दृह्य. The commentator follows °प्-
- 237. P वरिज्ञंति, K घरेज्ञंति.

- 238. K नवरि .---J °विषडम्मि .---J धुएष्य परिवक्तइ.
- 239. J समराम्म करे for णिरासिम्म जए.
- 240. J इणं for इमं.--Pतइ for तुह.
- 241. P "गुइ" for "गह" and धारमो
 for "धारमोो.--Dc K "यहिउच्च.
- 242. K विदेपरकेसु.--K आरोण्इ.--^Jगणणाइच.
- 243. J भीयाइव.
- 244. J अहित[†] for आहेय[†], and वाबारंती for वाबारंनी; K वाबारंती.
- 245. J जइ 1or जं.—De বজানি for সজ্জানি.—J °হ্নেসা for °হ্নেয়া.
- 246. J °अणत्थं आमुअइ.--12c K निति for णोन्त.
- 247. K जाआई for घडियाई.
- 248. De K सव्वस्स for लोणस्य.— De ⁰च्च and P अ for य.--K बंधावर.
- 249. J ° भिहरान्म......संकामि र तुहअतिलग् ॥.... ° व्वहणा– यरपारे°. We with De K P. except that De has ° लेसुख्य.
- 250. J P sel for ga.
- 251. J ंगुहा इव. \\ e with Do K P.--J P पहाव for पणान which we read with Do K.
- 252. K रहसागय'.—J ेवस्थ for ेघस्य which we read with Do K P.—J ेसिहा'. We with Do K P.

- 253. P कविवरोहिं for कइन्देहि,—
 P भ्यत्थेहिं विय.—P तुस्वइ
 for थुस्वइ.
- 254. This couplet is found in the three MSS. J K P, only K reads it not here but after 269 ("ते तस्य जयगद्दन्दा," &c.). P reads it in the same place as J. De omits it altogether. -P इय वाडु° for इय चाडु°.
- 255, K परिअक्तणेण for परिअक्तणे णव.--J P निम्मविया for . णिखिंडिया.—- ? गेहेसु for गेहेसु.
- 256. J दाविंति.—K ⁰परिभोअंव.— J नवरयंकं खुरवद्देहिं for णवणहक्कं, &o.
- 257. K P पहिच्छिय for परि-द्विक .— J संखा इव सहंति for पहिच्च दीसन्ति.—P वोहं for पोंह .
- 258. J संयवारा for सयराहा.
- 259. J धारंति.—J िनजेण for ेणि हेण and ते for जे.—P जण for जहणे.—K बंधेहिं and J ेबिंबिहें for व्यन्धेण.
- 260. J मगोसुं गुरुबलवेयº.—J

 कोणि and P कोहि for

 कोडि॰.—P उच्चरिकण लिहन्तिव for उच्चरिकणंव
 लिहन्ति.
- 261, P K थामे^o for डाणे^o—P किंपन्ति for कम्पन्ति.
- 262. De सूयन्तब्ब ; J सूप्तिब्ब.— K पहरसं.

- 263. P **उयहाणं**0.
- 264. J °चरण°.
- 265. J असरिस^o for असररू^o, which we read with Do K P.—Do K ^oनिस्क्रियाहिं for ^oविवाहियाहिं,
- 266. J पासोक्षि.—K दंतहावेण.— Do K पिचंति.
- 267. P वस्तुर⁰ for **चन्नळ⁰.—J** पडभलेडिं.—P ⁰ताबेडिं.—J P ⁰वरक⁰ for ⁰पक्ख⁰.—J ⁰स्.स⁰.
- 268. De °क्ससरंपि कित्या°.—De K रायरूच्छीए for पत्थिवसि-रीए.
- 269. P व्यायंदा for व्याह्म्दा.
- 270. J द्रह्मिया^o, doubtless a slip of the copylst for द्र-द्मिया^o.—J P दियहा.
- 271. P अमहरू for अमरिका.
- 275. Do K °रमणं for °जहणं.—
 Do J P विशिक्तमङ्. We
 with K,—Do °परिहोच°.
- 277. J °पछवा for °पछछा.
- 278. K वंजुलणीतु.—K तस्त का-सारलेहासु for ताण आहार-लेहासु. We with Do J P.
- 279. K तस्स for ताण,—K ⁰सुहि-यासु,
- 280. J 'हुउचतिय' for 'जुओव़-सिय', which we read with Do K.
- 281. J पडियत्ती.
- 282. गयणयळढं for जो गणयदं. —J महिनहयळतर⁰.—Do. K ⁰णिवेसा.—J गहिकणय.

- 283. J **ीनबल्जन.**—J P ⁰लुच्छंगा.
- 285. K ⁰महिभासुर⁰.—Da J तुमाइ.
- 286. K P साहिज्जा°.—J K °िग-शिदिणणखंडपिंडेंच .—J °च-रणमहप्पद्दाभिन्नं.
- 287. Do K °भैरवि.—P भवरमणि तुझ्स for भइरवि तुझ्सं — J शुझ्मो तुम्मोइअ°.
- 290. De तुमाए.—J K °लीलाइ.
- 291. J रगिय⁰ for रगिर⁰.—J ⁰कुले for ⁰बले.
- 292. J सरीरेचिय नवरं सिसंहेहरस्स and wrongly omits से in the next line. Dc K सरी-रचेअ,—Dc K ओवासो.
- 293. Do P रहसरिकत्त⁰.—P संगो.— J रहसोरिकत्त⁰.—J भंगपय⁰.
- 294. J हाणट्टाण for थामाथाम.
- 296. P ⁰€द्रुण.
- 297. J सस्वंगे.—Do J घटन.
- 298. J P बिंबेहिं and Do चिण्हे-हिं for चिन्धेहिं.—J जणेहिं for णरेहिं.
- 300. J उवहारायरेण, and °रयणी-भावेण.—K सय for सइ.— K °पडलाई.
- 301. P पणियº.—Do K किरणाव-भासिणा.
- 302 P क्वालं.—J P गहयकं.
- 303. J कुवलयं करेंती.—J ज्वंकय-श्वणकर्जं.—J संघड and De संपडड for संपडड.
- 304. P माॡरि.—De K आभासि.
- 306: J दिवसंमि⁰.
- 307. J ⁰युद्धंब for ⁰पुरवंब.
- 308. J गयणं.

- 309. J °कास° for °फंस°.—J सह° for णय° (=नत).—J °रेहा° for °छेहा°.—J ए for ते.
- 310. J ⁰वयार⁰ for ⁰वहार⁰.—J K ⁰संभावणाइ.
- 311. K पूआभिसेअ0.—J पिबंतिब्व.
- 312. J रूबं.
- 313. J तकालविमुकहरवद्धिएहिं.— De K तुमाइ.
- 314. P ⁰डहणाणुयावा.
- 315, K सब for सह.—J सिद्धासि-द्ध°.—J तुह ऊसव° and K P तुह आसव. We with Dc.
- 316. De K ताडिभावेण.
- 317. J दोहमप्पेसि, and De K कं पमोप्पेसि for कम्पमुप्पे-सि, which we read with P.---J वाय' for वाड',
- 318, Do K l' °प्पहाउ.—Do K P °मूढाउव.
- 319, K विससेजांत⁰.—J महणे⁰.— K गयणि⁰.—J कओल⁰ for कडरू⁰.
- 320. J वालिखिलेहिं.
- 321. Do K क्यपश्चिरं for अह प-रियरो. We with J P.—K गरण for व्यरण —K ए-कस्स.—J ए for ते.
- 322. Do K ते for वो.—J तिहयह°.
- 323. K P ⁰जीहाउ.
- 325. 1 'थणुमामेहिं, and J 'पओ-हरेहि for 'थणुह्नग्हिं.—Do K बिहिओ तह.
- 326, K ⁰ਲਲੰਗ⁹ for ⁰ਲਲਜਗ⁹.
- 327. J **सूयंति**.
- 328. J 'sc' for 'cue'.

329. J **Hयवइ** for **पयइ**°.—J K **Hय** for **HE**.

330. J ⁰पसरिय⁰ for ⁰वियस्त्रिय⁰.— 1° लाहाहिं for ⁰साहेहिं.

331, J **ेविललिय**े for **ेविललिय**े.

332, J • a sinth for a a a a with Do K P.

333. P ⁰**ਜ਼ੁਲਮ੍ਰ**⁰.

334. J ⁹मुकायवकोसुमधाराहिं. We with De K P.—P रयणि- रूबेष्ठ.—De ⁹मातीहिं for ⁹माईहिं.—J ⁹विइज्जितारुण⁹, K विश्रज्जंतारुण⁷.

335. J बद्धप्फलस्व.—De P ºसंगेहिं. —P ºसंबियº for ºस्ट्रेस्वरº. —P य हरंति for रेहन्ति.

336. J ⁰द्दक्णा⁹.—P सबरिडिंभा and J सबरिडेंभा. We with De K.

337. J H रूर्व.— J कालकांति⁰.— J तुइ for ते.— J देवि for ेवेश.

338. J में 'सिंद्र' for 'सिंद्र'.—J पत्तवसण' for तम्मिद्र which we read with Do K P.

339. Do favor and J fa g
(=; fa g) for fa vy.

341. De ओकिंमियमावº.

342. De **करील** for **करिछ**0.

343. P **ंपरम्बरिय** for [°]यरु-**डिमण्ण**े.—J P परिणामो. We with Dc.

344. J **₹सण**0.

346. K P डिआणर्ड.—De K एक-

पए⁰.—J निडमरं for ⁰ब-

347. **J ° वियप्पपसरमण्** . We with De K.P.

348. Dc P asa?.

349. K तिंड⁰ and P तल⁰ for तड⁰—De ⁰कलसेसु.

350. P उवउत्त⁰.—Do ⁰सल्लती⁰.— K पिच्छड् सो विंज्ञवणत्थ-रुसिु मार्यगपयवीओ.

351. P ताडी⁹ for ताली⁹.—K ⁹कडलण⁹.—P जयगयंदेहिं.

352. K ⁰विरक्क°.

353. De **पिच्छ**°.—P **सर्वयं** for **सलीलं**.

354. Do **Hय** for गय'.

355. De अकंपिय' for विकस्पिय'. —P दिति.

356. K उण्हाइ.

357. De K °प्पवहा for °पवाहा.— Р °रसोवार°.

359. K गिन्हिचिय.

360. K **ਪੜੀਰ**ੇ.

361. Dc वोलंति.

362. P दियहा.

363, K ⁰गयंद⁰.—l² सीयला for ⁰धूसरा.

364. P ⁰हर⁹ for ⁰घर⁹.—K ⁰अस-हिया⁹ for ⁰णसहिया⁹.

365. K ⁰सयणेज्ञ°.—P °लंक्कियं for °लंक्कियं.

366. P 'पडद्धपरिगासा for 'पडट्टप-रिमासा.

367. P 'aa' for 'ora'.

368. K 'रंभम्मू किय'.

- 370. K जुबहु for पिया.
- 371. K चंब⁰ for तेय⁷.—K दियसा for दियहा.
- 374. J अवगाढ⁰.—De K दियसे.
- 375. De K सीयला for ⁰सामला.— Ј दरुखुहु⁰.
- 376. J माहेयसुम्हाला for समहिउ-म्हाला.—De K दियसा.
- 377. J **ेमुहुद्धरन्त**े.—J **ेपरुस**े.— Dc K P **दिअसे**.
- 378. P ^oतायकरंब^o for ^oवायक-लम्ब^o.—De K ^oकलुस^o for ^oकविस^o.—Jaणोहेसा.
- 379. J K ⁰राआ for ⁰र या.
- 380. De कोसुमेहिं बाणोहें जो जई; K कोसुमेहिं जो जयह; P कोसुमेण चाएण जो जई.
- 382. J °कोमलस्स for ⁰िणडभरस्स.
- 384. J °सहराई for °सहराई, which we read with De K P.—J अधोअ of fo. अपेअ o, which is the reading of De K P.
- 385. De P आपंड़⁷.
- 386. J विरुसइ for वियरुइ, which we read with De K P.

 —K °वछीवहाण°.
- 387. J नवंबुधोयंभि.—J सेलंतर⁹ for सहरन्तर⁹.—J ⁹गह्यंकं
- 388. De विचरइ for विअरइ.
- 389. J गयणयर्ल for गयणर्ब, which we read with De K P.—K हरिसुप्पड्य for परिभोसुप्पड्य.
- 390. K निमाणिल .— K रपवडले. —J क्वादंव for क्वालंव,

- which we read with Dc K P.
- 391. J परिसंत⁰.—J कासार⁰ for आसार⁰.
- 392. **J एकासारे.** We **एकासारे**⁰ with De K P.—**J गिम्हागय**े.
- 393. J णवारुण⁰ for धुबारुण⁰.
- 394. J °रंखोलिर°.
- 395. K उवसिंधुº.—Kकच्छेसु.
- 396. J णवचरणअनेरंतरहंसी for णववरणयगोरन्तरहिंसी, and भवणगणियदिहुचजोगाओ for भवणगणियाच्छियम्ब-सोहाओ, which we read with De K P.
- 398. J पेरंता.—P गमाणयं.— P वयणं for वरणं.—J इहमाबीरु⁰.
- 399. J तारिच्छेभ्रº.—Dc K ॰पवण॰ for ॰सलिल॰.—P सीमाओ for भूमीओ.
- 400. K दूरमायदिण°.—K दूर-मायावि.—P परिछंबिणोब्व, De परिछम्बिणोब्व, K परिछ-बिणुड्व.—De K P दि-बसा.
- 401. J ⁰गभीराअमाण'.
- 402. J दूरश्वर⁰ for विज्ञणुश्वर⁰.— J ⁰पडलो for ⁰पयत्तो.
- 403. K दुर्माधमहरूवसुहा.—P ंवि-मह्° for ंविसह्ं.—P रय-णीओ for णयरीओ. The version found in J has already been given in foot-notes at page 116, which see.

404. J विहागाओं for विहङ्गाओं.

405, earle is what the MSS. But read. we have obviously to read ⁰स-राडि 94 representing हारादि⁰, the forms of र and st being so alike in the MSS.

406. J **ਯੀਲਾओ ਰਿ** for **ਯੀਲਾओ** अ.

407. J मञ्जंत⁰ for सीयन्त⁰.

408. P क्लुसुम्ह and J क्लुसुण for कलुसुण्ह⁰.—J दूरालो-यश्चिय. and K दूरालोइ-च्चिय.

409. J ⁰धूमस्छआ.

410. केसरद्धन्तं is the reading of Do J K P.—Do qt-णवह for परिणमइ.—De K Pपरिजरहं for परिसिद्धिलं.

हिययं.—P वहंत⁰ for वलन्त⁰.

412. J विविद्युभंडलाई.—J ⁰सङ्ख्ल for outer

413. J P जलिय¹ रेश वलिय¹.—K 1438. J ¹जीय¹ रिज: ¹जीय¹. °भोआ for °होया.

414. P परियक्तो for विणियक्तो.

415. De K तस्स for तत्थ.

416. J ⁰गाऽजिओयारो.—J पयत्त्र) for **पड**न्त⁰.—J महाभोओ रिणविद्वत्कागव [sic] for णहाहोओ.

418. Ј फलसंगमहगगंधासु.

419. J ग्रांजिओ for ग्राविओ.

421. J दंतो for देश्तो.

422. J P om. विह-**अविय.—**P वयर for विहरोअरं.

423. Do K दाहिषा⁰ for दक्खिण⁰.

424. Do K is w onvi for is च.—K °छेआदर°.--J प-सायाभि).

425. K वसह विधेण. —P च्छेया.

426. J संप्रका, P संपन्ना. De संकार, We with K.

427. J परिमद्दा for परिमुद्धा.

428. J **विम्हयवसा**⁰.

430. J **મમામિય** for **મમિ**અં.

431. Do K P **मासलो** for **सामलो**. — ∫ ⁰डप्पीडो.

432. J बलभरसंखोहिषरेण्.

433. P परिणय?.

434. J °इसण⁰ for °दसण⁰.

े 435. J 'कल्लोलविरोलिय'. णोह्नपविरोह्निय².

436. K ''णिवडो' for ''णिबिडो'.

411. De pitan.—De P साथ for 437. K P अहमाज्य .—J 'शंग'. and K °भमा° foc °भक्र°. —De "भमडिय" for विह-हिय'.—P जयगर्यहो.

439. P **परिार्रकय** for **परि**भ्ख्य.

440. J यंति for एन्ति.

441. K. स्यणेव्य for स्यलव्य.— P समुद्धिया ior परिद्विया.

442. De इहहोत्तनिव्यडन्ता.—J K P णोइंति, De णोहिंति.—J इसोहसं.—All the MSS. read a and none read a interpreted by the commentator.

443. J एक्स्यंचिय.

444. De P °वलवाइं for °वलवाण.

- 445. J P व्तरंगिया for तरक्रिणो.
- 447. J °मूलमरिव°.—J P °णिया-थ° for °णिमाम°.—Dc K **ंपड**सो^०.
- 449. K P ⁹णहप्पवहा,—K पेउजंति for पिज्जनित.
- 450. P जेसंपि for जेसं च.
- 451. De ⁰**समोसरियम्मिव.**—Р н-होव गयणयलं.
- 452. J ⁰पुंजाओ for ⁰पुआइओ.—J उभही for जलही.
- 453. J धराइ.—De K दियसो, P दिहसो.
- 454. P अरिक्यगिरि⁰.
- ⁰काणणतलाण .
- 457. P सहिवेतुं (sic) for महिवेढं.
- 458, K °विणिनिक्ष° for °विणमि-अ⁾ — K वित्थारिज्ञंतंचिअ.
- 459, K ⁰णिबडिकय⁰.
- 460. J लगाइ दिही.
- 461. J विविणेभ⁹.--J P ⁹थोओ⁹.---J सथअंगेस, P सहयंगेस for सुहभङ्गेसु (=सुखभङ्गेषु).
- 463. K दोबलसमुस्मिल्लिय⁰.
- 463. P संगडहों . We with Do JK.
- 464. Do K सहद् for हरह.
- 465. J **तत्थवि वसिअ** for तत्थ वासिअं.
- 466. Dc मुहाविणिहिय.
- 469. De हारेचकविक.
- 471. K ⁰गईंदा.
- 472. K भुजगाओव.
- ाच-473. J ⁰दिजांतु**काय**े for ज्जन्तभोय³.

- 474. J केसदंबाइब.
- 475. J भुअयाहिवेहिं for मुअएहिं
- 476. Dc J K P all read one-HH, though the commentator appears to have read णहांपे.
- 480. De J K °क्णइ° for °क्णय°. Do has a marginal note We लता on ⁰कण**इ**⁰ . with P.
- 482. De K ofatuo for otiao.
- 484. K विहअं for विहियं.
- 456. K परुढ for विरुद्ध .— K P +486. ° भारह े . This is the reading of all the MSS.--Dc J भावियभारहकलहेण भरिय-कलहेण for भावियभार-हकलहं भारहकलहेण, which we read with K P. It is the reading of De J that the commentator explains.
 - 488. J **°चिध**° (the reading followed by the commentator) for ⁰सिचय⁰, which we read with De KP.
 - 489. K P थामे for ठाणे.
 - 490. K किर for किर.--K °वि-णिउड्डो .
 - 491. For **3.884** (=जरुरुजम्), which we read with P. J reads said. is doubtful, the word being in that MS. partly

- eaten away by worms, and K ऊरुभयं.
- 493. K ° सिन्त of or ° सेन्त. े ___] हसिऊण for तेणेय, which we read with Do K P.
- 495. K गोउरामिक्ता.--- नीसामन्नं जायं,--De फरिहा ior परिहा.
- 497. K अहिणवाओवि, De अहि-णवाओवि changed अहिणवाओव ---P ठविएयर-द्धाओ.— वरुहीओ.
- 499. K परिलंबजाइ.
- 500). K हिअअं for अहिणव⁷.---K उच्चेवतिव .- 1' अछीणि.
- for णयरि".---ः) 502. K नयर $^{\circ}$ **ेदियह**ं fo: ंदियसं...-])७ श्लीमाइ for ⁰सीमाण.
- 503. J [†] ਾਜ਼ਲਾਵਾਂ for ਾਤਲਾਵਾਂ.—J १दुल्लहतणेण'.—Dc K तद्दियहं.
- 504. Db प्रसुद्धमूस'.—K व्रसुआ-विज्जमाण .— । धरावीढं .
- 505. J **ंविटवाहि**'.—J सुरहि', and P gette⁰, for tette⁰.
- 506. De णिहासुहाणुबंधेण for रयणी-तमाणुबन्धेणः P रयणीमुहा-णुबंधेण.
- 507. P ag' for ug'.—J सरस" for Hat.
- 508, Dc K april for sir! which we read with De P.—J ⁰भूपाल¹.—∑ । °सरिसिमा.—K एकदिणेणेअ for एक्सेण दिणेण.
- 510. J सिणिद्ध for समिद्ध , 526. J भूहर for भूहर .- De J

- which we read with Do K P .-- K देवो .
- 511. K and for and which we read with Dc J P.
- 513. K seggo and P seggo for उच्युद्ध⁰.
- 515. K ⁰पहुर्वेह्न⁰.—P सहच्छंगा for सरुद्देसा.
- 516. Do K greenaite and P स्रहिमहाणेख⁰ for स्रहि-मिह गन्ध⁰.—])c ⁰मुद्ध⁹ for ⁰बाल⁹.
- | 517. De K ⁰संबलिय⁹ for ⁰कन्द-छिअ⁰.—De सरुदेसा and K तरुइसा for तडुइसा.
 - 518. J ⁰जललवसंभिन्न⁰, and P ⁰जडजलसांभिण्ण⁰, for ⁰जड-जललवभिण्ण'.— । परिगाल-यकसाओ for सो परिद्रिल-यकसायें.—₭ ⁰मुणालाणं.
- 1519. J अण्णोण³.
 - 520. मोह⁹ is what J reads.— J aur for ogo.
 - 521. J **°संकल** for ⁰सोविअ⁰.—,∫ जालयकट्टिय⁹, and P जा-लयमुक्स, and K जालिय-मुक्कस', for जालियकाड्डेय'.
 - 523. De °थोव° for °थोय'.—K ⁰जलोव्यक्त⁷.
 - 524 J निस्वायंतिव, De K णिध्वावं-तिव. -- K P घणमिलिय'.
 - 525. De ⁰वालु उसासा for ⁰वालुया मसिणा.—K 1 °कासपंडरा ⁰कासपल्लवा.—Ĵ ior ⁰पहल⁰ for ⁰वहल⁰.

- (the reading adopted by the commentator), सरसीपरिसरपरि -P वालिणो for सरसीपरिसरप-रिवेशिणो.
- 527. K °िणमाय⁾.
- 528. K ⁰मुहुल°.—K सुहाविंति.—J થાઓ⁰.
- 529. P किडिमाण for विडिमाण, which we read with De J K.
- 530. K °ाणिचुरू°.
- 531. J सदरी for सहरी'.—De ⁰**qeंत**ੇ for **ेपसत्त**े.—K ंसिहा इह for ंसिहं परि ं.— De K उमांच for अहिगन्ध-। —J K ⁰कलम⁹ for ⁰क-मल', which we read with ! Do P.—K वारिरेहाओ for वारिलेहाओ.
- 532. De K किलंतविरलंकुरा for **⁰पढमकिलन्तङ्करा.—**Р दि-यसा.
- ⁰फलभरं बंधुरिय.—ी 533. J ⁰कंडीओ. We with Do К Р.—J निव्ववेतिब्व. We with De K P.
- 534. De K °कविसा for °कविला. 535, J ^oपहिय^o for ^oघडिय^o.
- 536. De °िवचत्त⁹ for °िवचण्ण⁹.— न्चति, K णोश्चिति.—P अणु-यासेय⁹ for अहुआसेय⁹.— J ⁰सीमाओ for ⁰भूमीओ.

- पारसरसरसीपरिवेसिणो 539. Do K विसिद्ध and Po वसह for °विसइ°.—Do °भूमीओ for ⁰सीमाओ.
 - 540. P 'Gea' for 'ga', -J परिवत्थं.
 - 541.—De K संतुद्द°, P संमुद्द°(= संतुद्ध⁰?).—J वसंति for उवेन्ति.—K **ेप दिय**े for ⁰घडिय⁰.—Р महिय⁰ for महिस⁰.
 - 543. P उद्वेत⁰.
 - 541. De overto and K oferto °कुकार°.—J °रूसिfor यमा⁰ for ⁰द्सियमा⁹.—De J P 'ayy for 'ayk.
 - 545. K उण्हास्रतहच्छाया.—K ेरेणु-विअण्णमारुय⁾.—Dc उम्हा. K होंति उण्हा, and P . समहियुम्हा. for समहिउण्हा.
 - 546. De K पविरलसरस⁰ for धूसर-विश्**ल**े.
 - 547. J वेत्त for वोलेडू.—J ⁰कलहा. J's first half of the couplet does not scan, being too short by two mâtrâs.—De ⁰ææs for ⁰कलहं.—P reads first half thus: aims (=वोलेड् ?) खया-संकाल-य-कलह-प.हरव--ागियत--क-रिणीयं.—K मुहिमित्तवास्त्रिय⁰.
- P बहुरुं for बाढं.—P णो- 548. K दिण्णभूविº.—Pc K P ⁰विदव⁹ for ⁰विदवि⁹.—K सुअंति for सूप्नित.—J P वीसामं for बोसमिअं.
- 537. De K कविस्र for किवस. 549. De अवरोवरपत्त, and K P

अवरोप्परपत्त⁹. for अवरोप्परसत्तु⁹.—De अमईदाओवि जाया and K अभियव्याओवि जाया for भिभयव्याचे पवि-रखं; P अभियव्याचे पविरखं. —De K P ⁹संग⁹ for ⁹सिक्न⁹.

- 550. P ⁰मुणियणेसु **क**च्छेसु for ⁰मुणि-जणावसेसे**सु**.
- 551. J परिहड for पडिहड.
- 552. J सरस^o for रहस^o, which we read with Dc K P.
 —J K P ^oदल्लिएस^o.—J

 ^oसिय^o for ^oमय^o.
- 553. De K सायमणबसायाई (=सा-यम् अवश्यायरहितानि as explained by a marginal gloss in K) for णवपला-सकविसाई,—Ј °रूवाई for भावाई.
- 554. J ह्ही (=सही) for कि हो, which we read with Do (which has जिसही) and K P.
- 555. K वाजलीसुवि.
- 556. J oata for ago, which we read with Dc K P.
- 557. J K P distinctly read पुंजह⁰
 not पुंजिओ; De once
 read पुंजिओ which it has
 corrected into पुंजह⁰.—J
 ⁰ब्र्ह्ण for ⁰भ्रहः,—J ⁰दीहरक्यतिष्णामुखाओ भूमीओ
 for ⁰र्राहरिय⁰ &o., which
 we read with De K P.
- 558. J of for of the which

- we read with Dc K P.—
 J स्पृहि.—K करिणीसा
- 559. **J °ਥਲ°** for °**πਲ°.** J P ਵੰ**दुर**°.
- 561. J P कालोख्या⁰ and De K कालोख्या⁰ The emendation from कालो to काला is my own, as I have nowhere met with a form of ablative singular ending in ओ of a neum in अ, unless, indeed, कालो should stand for कालड=कालओ=कालत:.
- 562. K हालेहा'.—J **ापेंजराइं** for **"सहस्राइं**, which we read with De K P.
- 563. K P तिह्**यस**.
- 566. J °फल° for °दल°.—J°पर-सकविसा for °कविसफरुसा.
- 567. K मुहुल⁰ for मुहल⁰.
- 569. J स्वर्षिजरंतगरणे, De स्वर्षि-जरंघगरणा (with स्वयंजरुद पाठांतरं in the margin) and P स्वर्षिजरुद्धगयणा. We with K.—K गिम्म-स्वर्णीओ.
- 570. K विहिश्णन लिणि .— J प. स्थित्वयंत for परिपवन्त.
- 571. J °कावेसमूलाओ and P °क-विसकूलाओ for °कवि-छक्लाओ, which we read with Dc K.
- 572. J P परममगोहिं....मूलेहिं.
- 573.—K P 'पाय' for 'वाय'.—K

- 574. Do °लंघणा मुक्कः, K P °लं-धणोम्मुक्कः.—K °रंणुदरः.— P °सुण्णरूवलहुईओ.—J प-न्तवल्लीओ.
- 577. J पहिएहिं for पन्थिएहिं, which we read with Dc K P.—K पेजांस for पिज्जन्ति.
- 578. P °उंकारि° for °सकारि °.
- 579. J सुहाविंति.
- 580. J 'पन्न' for 'विश्व'.—De को-वि य for कोवि स'.
- 581. P पलोहंति.
- 582. Dc reads:

इह अहिहरंति छाया-णिविद्वपिहयावलोइयमाओ । दिलयककोसकविस-त्यकविउलाक् लतरुलेहा ॥ १ reads: इह अहिहरंति छाया-णुविद्वपिहयावलोइयमाओ । ककोलदालिकविस-त्यकविउलाक् लतरुलेहा ॥

- $584. \
 m{J}$ ओश्चित $^{
 m{o}}.m{K}$ मिणालारुण $^{
 m{o}}.$
- 585. De परिजाडिल and K P परिजरह for खज्जूर .—P करालो for कसाओ.
- 586. J K मूल⁹ for मडल⁹.—J महअयस्त, P महययस्त.—J आवसङ् for आससङ्, which we read with Do P.
- 587. Do K दोलेइ for लोलेइ.—Do पवणो संचारविमूहमउयमिल-याभा सीमाओ, K पवणो सस्वार⁰ &o.; P पवणोसस-वारविमूहमयउमिलयाओ सी-माओ.

- 588. P जरदावंघ^o for जरदायंत^o.— Do K अयामरंतीओ, P अयाहरंतीओ.
- 589. De K पिलोस^o.--K पेज्जंति for पिज्जन्ति.
- 590. K °धूमाभिओयº.—De P दियतम्मिº, K दिअसम्मि॰.— J दिसाभोया.
- 591. J °अतुष्प' for °चुडुष्प'.—J
- 593. J °कंचराण° for °कञ्चणार°.
 —De P उञ्चलिय°, K उच्छंलिरय°, for उच्छक्क्किः
 य°.—К °केसरकलंबगंघाण.
- 594. J ⁰कपोय⁰.—Do ⁰फरू⁰ for ⁰द्र⁰.—Do K ⁰बंघणाहोअं for ⁰बन्धणाहरणं.
- 595. De आहराएंति.—J विडवि॰. —De K ॰धवस्ठ॰ for ॰पण्ड॰.
- 596. J oggin for oggin, which we read with De K P.
- 597. J ⁰वोडह्लेण for ⁰कोडह्लेण. we with Do K P.—J णूण एमेअ, and P णूणमेमेव, for णूणमेमेअ.—K स**हिआर**⁰.
- 598. J नवरंगेन and K नवरमाय⁰ for णवरङ्गय⁷. We with De P,—De K P णिङ्कस्म⁹.
- 599. Do K °वंदुराओ for °कब्बु-राओ.—K दरदह°.
- 600. J P समु³ for दह³,—De पा-वियबोहाइंपिय for पाविय-पश्चिताहाइंच.
- 601. **K इलेड्1**°.—Do **ंद**मिल**ं** for **ंदिवड**े.—Do **लंदमंदाण म**

- णमहिहरइ, for ⁰वलम्ब अहिreading of J P.
- 602. Do P ag and J ag for 622. J is corrupt in the first which we read **ंपण्डु**ं, with K.
- 604. K साहाविहे $^{\circ}$.
- 605. P °अहिणवसहयाररेणु for °न-वसहयारमयरन्द् .--- जंदंता read with Dc K P.
- 606. J **°वंधबंधुरियं** for 'खन्ध-णाहोयं, which we read with Dc P.
- 607. J **सुदारुसंचय**े for सुदारुघरसं⁰, which we read with De | 625. De द्रोत्थिय? जणाञ्चणा.
- 608. J P उच्चत्थ⁰.
- 609. J गभीरा⁰.
- 610. J प्रंक्षवाउंचिणो, K पहावाकुं-**चिणो**, and P °पह्नवाकुं-जिणो.
- 611. J संबद्ध⁰ for आबद्ध⁰.
- 612. J. पावेथोयकसासा for ⁰थो-यपाविआसासा.
- 613. De K ⁰समणु for ⁰सरसा.
- 614. Do e दरीहिं and P e सरीहिं for दरीसु.
- 617. Do परिवेसा for ⁰पंसुलिया: K पं**सुरा**क्षिपरिवेसा ior ⁰चु-ण्णरासिपंसुलिया.
- 618. P कक्करुपंक⁹ for ⁰कक्कर-केर⁰.
- 619. K P स्य⁹ for दर⁰. 48 (Gaüdavaho)

- हिहरति, and K °बलंबमंबा- +620. K अपवक्कल $^{\circ}$.—De K बाउं for बहुलं.
- हरह च्याण, which is the 621. J श्रवियरूपीडा.—Dc K P वणद्वंता for गिरिवणन्ता.
 - half of this stanza, and reads thus: चलणिसच-न्नामियचिव्रअतलाश्रामत्रिण-मुहरेहं. We with Do K P.—K "नह" for "मह".
- for रुण्टन्ता, which we 623. J हि चिरेण for सुइरेण.—1 पसंसइ for पसम्मध्.—K P पाडिप्फालिओ.—K डणकंसुगारझंझणो.
 - 624. P विमलासंव⁰.— P ⁰सिहा-तंबिरं.
- P.-J सुजणाइन्न। for अ-1626, K खंडियब्वाय $^{\circ}.-De^{-0}$ वेहि $^{\circ}$ for °वाहि°.—P °कलियाओ.
 - 627. De K बाणपहयाº.—J ⁰विहया ण अंगु⁰ for ⁰विह्याणमणु⁰.
 - 629. K णिबिडदलमाल⁹.—Do ⁹ज-उजरुहण्ड[ा] for ⁰दीहरुहण्ड¹.
 - 632. P ⁰qरओ for ⁰भूरओ.
 - 633. J K P पहण for पवण, which we read with Do.—J परिश्वलिया. We with Do K P.
 - 634. J रिंखोरिक and P रंखोलिय for रङ्कोलिर⁰. which we read with Do.—P कोसो.
 - 635. Dc K ⁰ताली for ⁰ताडी⁰, which is the reading of J P.—J परि⁰ for इह, which we read with Dc P.
 - 639. **Ј** ⁰तडाण for °यडाण.—K

- P °पिछ° for °पिङ्छ°.—J | °भर° for °प्ड°, which we read with Dc P.—K | णीहारपडणपडि°
- 641.—K आइंबराइ⁰.—J ⁰लंछणवि-चित्त⁰.
- 642. De K गुहाहोआ for गिरि-गुहाओ.
- 644. J ⁰मगाणं for ⁰मगाणwhich we read with De P.
- 645. K °धूमङभेय°.—J KP °क-डय°. for °यडय°.—K ज-ख्यागमा°.
- 646. P सिहरासन्न⁰.
- 647. J K agind for चलनित.
- 648. K तहतलं.—J °किण्व° and P °कट्ठ° for °किण्ण°.—P °गहओ for °महरो.
- 649. K पेज्जंति.
- 650. K °दुमिज्ज्ञिभ°, P °दुमोज्ज्ञि-य°.—P °क्लिल्ल°. P °लवु-त्थंभिणो, and J °ल्बुङ्शं-धिणो. We with Dc K.
- 652. K P लच्छी घोल**इ.**—^J ⁰तरु-यराण.
- 653. Do K P okitato for okitæo.
- 654. De ⁰सुरहीणं.
- 655. J ॰पडिबद्ध॰ for ॰पडिबद्ध-न्त॰.— P ॰परिमामलब्बलीम-गा for ॰परिसामला थली-मगा.
- 656. De सिलेलोत्थ⁰, for सिलेलन्ध⁰, which we read with J P.
- 657. De K ेबिंदु of for ेबन्ध े.—De ेदियहाण.—K रूच्छी विय-सइ.

- 658. K 'मिछिय' for 'मिछिय'.
- 659. P ⁰विभावियº.
- 660. J अण्ण for रण्णफरुसा for अण्ण-व्य रण्णफरुसा.
- 661. J **कुसमं**.
- 663. De वलहीओ and P वेईओ for वीहीओ.
- 664. P त आसि सं° (=तं आसी-सं°?) for तंआ पुरसं°. J drops the तं from तंआ, and cannot, of course, scan the verse.—J पए-सेसुं for पएसपयास°, and cannot scan. We read पएसपयास° with Do P.
- 665. J °विदंगा for °विद्धाः
- 666. P ⁰तुस⁰ for ⁰बुस⁰.—K ⁰वि-अण्ण⁰.
- 667. K खेताई for छेताई.
- 669. J K °बद्ध° for °बन्ध°. -J तरुलयाण.
- 673. J दुग्गहाव^o for दुग्गमभाव^o, which we read with Dc K P.—J ^oणोलि^o, and P ^oणालि^o for ^oणालि^o, which we read with Dc K.
- 674. K P दूमेंति—J °परिबंधा for °पडिबन्धा, which we read with Dc K.—P अडिंभ-तरा.
- 675.—Dc °काल° for °कलुस°.— J P अगुरु°.—P °जर [दा-रु] सयलमूला इह णिवेसा for °जरदारदारु°, &c.
- 676. K P आयास⁰ for आयाम⁰, which we read with:Do

mer may have at first read आयास⁰.

678. De K पहमपीडा. P पढमभीडा-—J 'पंकलमा' for 'लमा-पङ्क⁰.—J ⁰लेहाओ for ⁰लेवाwi, which is the reading of Dc P.

679. J **छवणोग्गस**ै.

680. P ⁰कसिण⁰ for ⁰कसण⁰.—K इह अज्जवि कहिंति.

681. J ⁰तडाय⁰ for ⁰तलाय⁰.—K ⁰मित्त⁰ for ⁰मेत्त¹.

682. J ⁹घोलपवारो⁹ for ⁹गोलयदा-रो $^{\circ}$: P घरगोल्लयवारो $^{\circ}$. We with K. I cannot find the couplet in Dc.—P म-**रुप**डिबंध⁰.—K पाडलाव-। and -B and for and.

683. Dc विवसंगा for विहङ्गा.

684. J संभावणाइ.—J दिसाओ for वर्बहीओ.

685. J K दमेंति.—De फलबहलप-त्तपवि $^{\circ}$; P फलपत्तलोकप- \mathbf{a}^{0} , \mathbf{K} फलबहलप \mathbf{a}^{0} .

687. णयरेसु for रयणीस, which we read with De J P.

689. J लद्भ च्छायं. We with De K P.—K ⁰कमल्भिव.

690. J ⁰किज्जंत⁰ for ⁰क्षिज्जन्त.— K ⁰मइलंब, P ⁰मदिरंब.

691. J ⁰वीणाणणायव्य .

692. Dc. °निडाਲ for °नडाਲ.

694. P **णार्**डीओ for लीलाओ.

698. J **ंगियर** for **ंकिरण**.—K कवालकुहराहिं.

and J. though the for- | 699. J ेपरिपेक्षणेण?. Wew rs Do K P.

> 701. K P बोलिंति, and Do । निव_ डंति, for वोलन्ति.

702. J P तिह्यसेंद्र⁹.

703. J दिण्णसहा. We with De KP.

704. P सावि for सोवि.—K °घडि-णा.-- K P पावेइ for पूरेइ.

। 705. J °भिडडिसंगेहिं.

[।] 707. K वेसत्तणंपि (=कठोरत्वम पि) for विसमत्तर्णपि.—P सञ्चित् for सम्भरिए-P ⁰पाउसे: K ⁰पाउसं. wanting in the lettet which ought to follow ⁰पाउ⁰, reading आसन्नपा उपल्लवेइ.

708. J आलंबिजण.

711. P णिडाले.—™ पायपडण⁰.

712. K णिययासिघाडिय°.

713. P जाण for जेण.

714. P विलंबेडं.

715. K अण्राउत्ति⁹.—K रोस⁹ fo कोय'.

716. K °ख्योवि.

718. K °सीसेहिं and P °मउलेहि for ⁰मडलीहें.

720. K रमइ. We with De P

721. K तुर्य for तुर्म⁰.

722, K seems to omit stanza. Do उद्धं for उट्टं which we read with P.

723. K उप्पुतिअं, P उप्कुतियं.—K वहदोस⁰.

727. P °जलोहियाई.—K

- and P मुत्ताइं for उत्ताइं.— P मुद्द for तुद्द.
- 728. Dc. पणतीसु for पणईसु.—K
- 729. P धणवईहिं for नर-वईहिं.
- 730. P ेणिहम्त for ेणिहिम्त .—K
- 731. J °सहिन्ध्य for °सिहिन्ध्य.—
 J संघाण for संताण .— J

 °यणभरा .— J पीडण for
 वोडय .— J °भराअङ् for

 °हराअड्डि , which we read
 with Dc P.
- 732. J °प्सुक्कालेज्जांत° (२°प्रक्कालेज्जांत°) for °सुक्कालेज्जन्त°, which we read with Do P.—J °संगंगा, for °तमाङ्का, which is the reading of Do P.
- 733. P गाहयचाद्वारिकत्त्व्चुडंतणह⁰.
- 734. J ेनिरोहुछणं, P ेनिरोहोन्वणं. —J ेन्द्रो for ेन्द्रं, which we read with Dc P.
- 736. J ⁰वइयरोत्तरिय'.—J P ⁰स-रलो for ⁰सहिओ.
- 737. J °जओ for °जयं.
- 740. K सेयलवाहि°.—K °च्छविवु-च्छेयं, P °च्छविवोच्छेयं.
- 742. J **লাগ** for **লাম্ভ**. which we with De K P.—J K P **অক্ত**ত for **অবতত**.
- 744. J निय⁰ and P णव⁰ for णय⁰.

 —J ⁰सत्त⁰ for ⁰मह⁰ which we read with De K P.—

 K किसलभामह⁰.
- 745. J ⁰भावमारुहतेण. We with De P.—P केसरवलकलवाण.

- 746. J ⁰सुहिया.—J ⁰केयह⁰ and P ⁰केयउ⁰ for ⁰कअय⁰.
- 747. K ⁰सुह्या for ⁰महुरा.—J वि-रलाद्विय⁹ for विरलागय⁹.— De ⁰सलिलुगमा.—K अस-यत्त⁹ for असमत्त⁹.
- 748. K °लेहच्च for °लेसच्च.
- 749. J K उभय⁰.
- 750. J फल्लिय⁰.—J K **ेपिडि**⁰, P **ेपट्ट**⁰.—Do K **ेराईहिं** for ेलेहाहिं.
- 751. K प्यासंति.
- 752. K P °तारयाए दिद्वीए.—J °लीलंब for °कीलंब.—K पयासंति.
- 753. De K अवस्त्रंवति for वेस्र-म्बन्ति, which we read with J P.—P ⁰व पसत्त⁹ for सियदन्त⁹.
- 754. J °संणिज्ञम°.—K P वहांति for लिहन्ति.
- 755. J ⁰हरयंसुया. We with De K P.—J ⁰दंडाण for ⁰दण्डाण.
- 757. J ⁰यारं for ⁰तारं. We with Dc K P.
- 758. K थणंतरेसु for थणेसु सहइ.— J सीयाणिच for सीवणिज्य— K कुडिरस्स.
- 759. K °गामिणा.
- 760. J महिएडव and K गहि-यडव for गहिएडव.—l)c J K P all read °यारमुझांते; and K P has मुहांतों in the margin explaining °मु-जांते.

- 761. J K °रस°, and P °एस° (=°वस°?) for °वस°.
- 763. J P °बहरू° for °िपहुरू°,— K करमाह°.
- 764. J जो गोवेतिन्व and P °पि-जा णवेतिन्व for °पि जा णहचन्तिन्व .—J °कन्त्रसिष्टं.
- 765. K सय for सइ.—P विमा-यंति and K विमोअंति for विमोएन्ति.—J विहस्त for विणिहिस्त .—J विहस्त वि
- 766. K रोसक्कंपिय⁹.—K ⁰पिंजर⁹
 for ⁰प्रिय⁹.—P अवचुण्णंतिव णहभाव⁹ for अवचुण्णंनितव दररूह⁹.
- 767. J अंगद्वाणे for अङ्गं थामे.
- 768. J ास and K संग for विद्या, which we read with Do P.
- 769. J °व्हाओ for °पडीओ.— J वहंति for सहन्ति.—K °परिखरिकअ°.
- 770. J **पिययम**हुत्तं जाणं विलास-लीका for **पियहुत्तं जाण** विलासलोललीला 0 .—J तर-लियपम्हसं 0 .—K P 0 लास 0 for 0 लोल 0 .
- 772. J अणुयज्ञांता⁰.—J K P गुणेण for गुणेहिं.
- 773. J साम⁰ for सामा⁰, which we read with Dc K P.—
 J P ⁰यह्नय⁰.
- 774. P °णराहिलासां,—J रूपं and K P रूपं .—K रमणीओ for तरुणीओ.—P मरुययस्स for दमणयस्स.—J °सुरहिणा.

- 775. J К Р **निवहियंसुए.** We with De.
- 776, K भावियच्छं.—K वर[©] for नव[©].
- 777. K वियइण्णº.
- 778. K णरू⁹ for ण**ह**⁰.
- 780. Do °वट्टमवरि°.—P °सरय° for °सबस्र°; K °सरसकुसु-
- 781. P ⁰मारुमणा⁰ for ⁰माहरणा⁰.— J ⁰लंबिणो. We with Do K P.
- 783. J K ⁰वंडलाहिपांडला; Do ⁰वं-डलाववांडला We with P.
- 784. J °वइहरेसु.—J °मस्वएसु.—K परमञ्जण for प्रसं छण°, with we read with Dc J P.
- 785. J K मियंका⁰.—J °पेछवा.
- 786. P सांगिलइ.—J मलय⁰ and P मिलिय⁰ for मलिय⁰.
- 787. P सहइ for हरइ.
- 788. K °पांडिपिञ्चिय°.—P °सुहाई for °सुहाई, which we read with Do J K.
- 789. J चिन्ता⁰; P विन्ता⁰.—Do निसोविय⁰ for णिवोसिय⁰ which we read with J K P.—J विरेक्षेड; K विरिक्षेड.
- 790. K णिस्मिङ्क for णिस्मञ्ज , which is explained to mean किंचिच्छुक in the margin. J णिस्मञ्जारंभं;
- 791. J भुहेसु for भ्यहेसु.— K णयरोबरेहेसु.

- 793. J **° मुझ्ताणं** for मञ्झोणय°. We with Dc K P.—K °लामं for °लाहं.—K अ-च्छीणि.
- 794. K थोवभिव.—J कक्केणयराय-कसाओज्जलो. and P क-क्रेयणपरायकलुसुज्जलो ; K कक्केअणरायकसाउज्जलो अ-हरो.—De परिलरिकओण-य°.
- 795. K ⁰गुणाणं.—J विरलक्तणं च for विरलक्तणंव.—J थोयं.— J **उएह**. We with Dc K P.
- 796. P भाणाणुबंधपांडेवण्णमुद्ध⁰.
- 797. K °णिलिय' for °णिभिय'.—J
- 798. **K इतिअ**° fo: पृत्तिअ°.—K °कमलासण[?] for °कमला-उह°.
- 799. P °कहामय'.—J °पबंधेसु, and P °निवंधेसु, and K °णिबंधेसु, for °णिवंधेसु.
- 801. K आलस्कियं.—K सारवंधं for सारवन्तं.—K फहसु-ज्जलं for थिरमुज्जलं and छायागय for छायाघणं.
- 802. De seems to read ध्याउच्छंद for all छन्द , which we read with De J P.—De वि ते for य ते.—J भरयगो- यरप्प मुहा.—P भर गोयमु- प्य मुहा.—De जिम्मवायास- कारिणो, and K जीम इइहा- सकारिणो for जमेंचं हासकारिणो, which we read with J P.—De कहणोवि.

- for मञ्झोणय⁰. 803. J ⁰गुणोवाय⁰ for ⁰गुणोवास⁰, Dc K P.—K which we read with Dc ⁰स्त्राहं.—K अ-
 - 804. J ⁰गोठी⁰ and P ⁹गाटी⁰ for ⁰गोदी⁰.
 - 805. Dc J जलभरो°.—J °वंधुवंधुरं .
 - 806. P °ठविया for °धरिया.
 - 807. P °मगाम्मि for °मगोवि.
 - 808, K °विज्ञुजीआ for °विज्ञुव-लया.
 - 809. J [©]सामलं**विय**° for [©]समाल-म्बिय[°].
 - 810. De खीर⁰ for छीर⁰.—P सल-य¹ for सयल⁰.
 - 811. 19 og रण of for o भरण.
 - 812. J संभवेण.—P पिलयंबु'.—De P भुवणे.—Por रयय⁰ J reads **रअअ**⁰.
 - 813. J P पञ्चालिया⁰. We with Do K.
 - 814. J जलहिं for प्लय', which is the reading of De K P.—De विउहास्म.—J reads the second half as follows: भुवणस्म अण्ड समवलंबणं तिहुयणस्स जायइ मुरारी, thus giving thirty instead of twenty-seven mâtrâs. We with De P.
 - 816. J °तुंगाभिहाण°.—J भवणिम and De भुवणिम.—I' सार णीसंदो.
 - 817. De उपयइ for ओसरइ.—K P ^oघडंतगा^o; J ^oघडंतंस^o. We with De.—J ^oजाल-संयर्लव.

- 818. Do ° पिच्छ°; K ° पेच्छ°.—J 831. J तिहहस°.—P ° विभिणां च ⁰ਬਫ਼⁰ for ⁰ਬਗ⁰.
- 820. De पढमोइण्णारुण⁰, । पढमो-प्पइयारुण⁰. We with K P.
- 821. J अमरसु⁰.—J ⁰मिहं for ⁰सिहं, which we read with De К Р.-К ⁰परकस्व
- 822. P विसण्ण for णिसण्ण .— K सहइ द्वियं (so).—K िह-उत्तगरलं changed from ⁰हिउत्तगरुलं. K explains **गरलं** by विष.
- 823. De °रायस्स for °णाहस्स.— Dc K ⁰णिहसण⁰ for ⁰णिहंस⁰.
- 824. In the first half of the couplet : Do °समहद्वियवि-हयनाह⁰ and P ⁰अघडंतवि-हंगणाह°, and K ⁰विहडंत-विहंगणाह⁰. In the second: Do विहयच्छोहा विजिणयरो-सं, and K P विहलमुहच्छो-हाविडणरोसा, only K has to oged oge to oge of.— र्ग विसूरंति.
- 825. J ਾਕਲਾਂਜ⁹ for ਾਚਲਾਜ਼ਰ, which is the reading of De K P.—Do ⁰महरुसास⁰.—Do ⁰कुलनाययंव and P ºकुल-णाइगंध (=⁰गंव ?), ⁰कुलणाअअंव, and J ⁰कुल-णामियंव. We with Dc K.
- 827. J °डंड° for °दण्ड'.
- 829. K ⁰तेलुक्, J विवसहि⁰, and P विवरस्भ⁰, for विवराह⁰.
- 830. J P अच्छक्0.—K ससि⁰ for tao.

- 832. P 0निब्ब खियाणिययपयभंगभं-गुरावेगा, К निध्वडियानेयय-पयभंगभंगुरावंगे, and J नि-वाङ्केयनिययपयभंगभंगुरावंगे. We with Dc.-Dc J
- भुवणेसु. 834. J पहिबद्ध⁰ for पांडेलमा⁰,— K ⁰गरुयअद्धंतो.—K ⁰पस-
- ढिला. $835. \ P$ दवणयाहरणं.
- 836. De. **ेपडिपाडला, K ेपरिपाडला**.
- 837. De P वहू of for पियाo.
- 839. De परिहाय, and K परिघाअ for पारेभोयº.—De भयं-क⁰ for ⁰मियङ्क⁰.
- 840. De °विरल° for °मूलु°.—De P संजमतीहिं.
- 841. K °मंद° for °बाह°. P °सो-सुम्मुहं, and J ⁰सोम्मुस्सुहं, and K ⁰सोम्मुम्मुहं, ⁰सोम्मुम्मुहिं.
- $842.~\mathrm{P}$ ेबुदुप्पुद्स $^{\circ}$ and J $^{\circ}$ युदु-पुद्दन . We with De K.
- 843. J °ағн हरकण°. We with Dc K P.—K ⁰वियलाहिं. ─K रहसंमुहीःहिं.
- 844. De तुमाइ; K तुमाए.
- $845. \ {
 m K}$ णिहुश्रं for सणियं.— ${
 m J}$ जप्पइ.
- 846. J धरिज्जंति and De P ग-मिज्जंति for गमेज्जन्ति. which we read with K.
- 847. P रकंते for कण्डे ,-P पह-रिसोवलरकालिया.

- 848. K °मंडलं.
- 849. De कुम्मोबिय लहड् .—De K श्वापीणसंठाणं .—J छीराअ-
- 850. J reads thus: [न्तमह°. पदमुत्यंघणघोला- विउद्धघोणंतरेण पदिवन्नो । उद्दंडो [°द ?] उन्नभक्तण- मया [उ ?] वह्रउठकोलेण ॥ P पदमुत्यंभण॰.—P पहिवक्तं for पदिवणं.— °मयरा for °महरा.—K वेउंडगुरेण.
- 851. K विणिक्सइ.
- 852. De ⁰**रोक्षणायारसारिन्छं**. We with K.
- 854. P °दुट्ट° for °दुद्ध°.—J सरहो-इव for सकुरुन्दि, which we read with Dc K P. —Dc भारुव्यद्दणायरो.
- 855. J om. वि॰ from विरुक्तिया and P reads दि॰ for वि॰. —K पुहर्द्दनाहेण रुंछिआ for पुहर्द्द्वदणा विरुक्तिया.
- 856. De K ण सहद् मुखणा P मुख-णो and J मुख्या for मुख्या.
- 858. J नय⁰ for निय⁰.—K चिंतंति.
- 859. K सगुणाहाराण.—De K द-रिहेण.
- 860. J सिरीइ.—K °रसिओवि for °हियओवि.
- 861. Do सीस्सार.—P विचलंति and Do K विरमंति for विचणंति.—J गुणायारे for गुणायारे, which we read with Do K P.
- 682. P लोएबि for लोएहिं.—Do सीजमाबिहबर्डियं corrected

- into सीलं विह्वाहिनं.—P सासुमवह.—Do तहाबिय.
- 863. J °ररकणा for °रक्स्वणे.—1)e K अच्छेरं for अच्छरियं.
- 864. De विवरीयमिणं.—De जह थोबा for थोवा जह.—De बहुआवि and K सबहुआवि for इर बहुया.
- 867. De K P उभय⁰ for उहर्य⁰.—

 J ⁰खलाय for ⁰खलाई.—

 K P ⁰पिसुणाई च.—K म
 जिजल्था.
- 868. J reads this couplet as follows:—

 एत्तियमोत्त्गण पह्

 गरुयान परामुहा होति ।

 छोच [शंट ए?] हियगाहियांचिय

 सालं तेसु द्विय पसन्नंगि॥

 —K जोत्तियमित्त्गण.
- 869, J जोया for जाया.—J K जयम्मि for जणम्म.
- 870. J ⁰संभावणाइ.—J ताण for तेण, which we read with Dc K P.
- 871. De रझाड and K गामाओ for गामाड.—De पहम्मंति for पवज्जन्ति.
- 872. K अहिजालिज्जांति (so) for आहिजरिज्जान्ति.—K P दिय-ानसं and De दिअसिअं for दिअस्थं, which we read with J.—De सुदुर्सि".— De णीअकालम्म for णी-अकाले य.—J reads the second half thus: सुपु-

रिसकारूमजणणं जाया ज नीयकारु य

873. K अवलोयणं.—J जाण for ताण, which we read with De P.

874. De विलासलीलासुहाइं for सुहाइं लीलासहाइं.—P अस-मंजसकरणचेय.—De उवरइ

875. K णेब्बाइ for णिब्बाइ.

877. J कह for कि.

878. J reads thus: को व न पर-म्मुहो निम्मुणेसु मुणिणो न कं व दृंमीति (siv)। जो वा न निम्मुणो सो सुहं जियह. thus omitting जो वा ण मुणी from the beginning of the second half. K को व ण for का व्व ण, which we read with De P.

879. K भएणं.

880. De मांकेअचेय.

881. J स्रगुणोक्करिसº.—J परगुणो-गारे.

882. P चिष्पञ्च.— जिप्पतितिसयको. — P अत्ताणो for अष्पाणो.

883. K कहु णु.—J हिययस्स for हिययस्मि.

884. De K चिंतंति, J चिंतिंति.—P किरियासुं तु पयत्तंति.

885. J दोसोवि for दोसावि.

886. J reads the first half thus : सुयणात्रि खळायंतिव खळावि सुयणत्तणंव दावेंति ।

887. P गुणाहिओ for गुण्डिओ.

889. J सज्जणो**चेय**.

49 (Gaüdavaho)

ज 890. Do कुमइ for बहर .-- Do हबह and K P बसइ for घरइ.-for K P दस्से for घरमो.

892. **P पयत्तंति.—P अप्पण** for अप्पाण⁰.

893. De J P all read gsiñ distinctly and not gsiñ.

894. De गुणकार्जामि अगुणकारू and J गुणकार्ज परगुणकार्जे for गुणकार्जिमा अगुणकार्जे. K violates the metre by reading गुणकार्जिम परगुण-कडांमि बद्ध⁰. We with 1'.

895. J °संभओ,—}' सुवरिसाण कमइ.—J P हियपुसु.—J जण (=जेण ?) अणिच्हृद°. K तेण अणिच्हृद°. and De तेणं उच्चृद°. for तेण अणि-च्चूद°.

' ६९६, J ता होइ मच्छरमला. and K ताचेय मच्छरमला. for ताचेय मच्छरमलं.—J न ताण for ऋडं ण.

897. J तुंगाण दंसणे for तुङ्गावलो-यणे.—J जहा य for जहेय.

898. J °संकाइ.—J °संखोह°.—J °**मालस्व.** We with De K P.**—J K** P **रयणीसु**.

899. K जणमणगिहीं अ⁰, P जणमण-गहिय⁰, and De J जणमण-हिगींय⁰. We with De J. So we read with De J.

900. De J K P all read **लहुअ**-चित्र. (See commentary).

901. K महागुणार्ज.

902. J दोसावि for दोसा य.—De सुण्णगुणं for गुणसुण्णं.

903. J भीसंगा for भीसङ्का.—J 'पडियद्ध'.—J गुरुगुणा होंति ior होन्ति सप्पुरिसा.—K | 915. De विम्हया. वीर⁰ for धीर⁰.

104. K आयसमोव.—De खंडणमु-**एंति**, J खंडणमुविंति,—,। भम⁰ for भमि⁰.— 1 1 ⁰सय-लब्व.

905. J K कुमईसु. P कुमतीसु.—J पसासेइ.—P कसिणाण. De and K कसणाणंपि मणीणं. —J सरंग for सियं।

908. J P गिम्हंति and K गिण्हंति for गेण्हन्ति.--। दारिहं and P दोगचं for वालिहं.—J घणण and K घिषण for घेषा.

909. J K परडब्ब for पुरजोब्ब. We with De P.

910. P कुइआ for कुविओ.—P सुबुरिसाण.

 $911. \ J$ उवअरणीहुअ $^{\circ}$.

912. J 'आमिणो for 'गामिणो.—K P परिप्कुरइ.

913. P **सहरिसं** for **सरहसं.**—J निरकमइ जोहें for णिक्खमइ जेम्.—P परितोसप [ह] सिरो, and J परिओसपहासिओ for 925. K देस⁰ for वेस⁰. पार्श्जोसाणिह्मरो.

914. J **उचयार** for **उयार**, which we read with Dc KP. —J दिस्कण्णं च करुणं च् P दरिकण्णं कारुणं च for क्किखण्णं करुणयं चः

दिकण्णं च सह (or च जह?) करुणयं मुअइ.— । वायेण, **—**К Р अणोसरंती समोसरन्ती.

916. P क्यं for वाह्यं. K पुरु-यं.- J K °िदहो महामणीणंव पिंडबंधोः P ेतिष्टं महामणी-णंच पाडिबंधं.

918. **1' डाणहाण** for थामत्थाम'.—.) P दारिहं.—। किवण tor कि-विण'.

919. । किवणाणमण्णावित्रण् दाणग्-णा सइ सलाह".- .। कह आ for कह वा.

920. J परिभोयहया. and K परि-भोअसहा. for परिहोयसहा. —ो णवबहुन्व (!) for ण वहुब्ब.—De K ºलीलाधरा'. --- **जेण** for **नेण.**

921. J किवणा.—J मिलणच्छायं.

922. J तणलहुइअंव, and P तणपरू हुयंव for गरुयंपि हु पलहुयंव. K गुरुअंपि.—। मिरीइ.— ं गुणेसु .

923. De संबुरिसे and J संपुरिसं for स्वुरिसं.—K वि पुरिसे for ⁰वि सुबुरिसं.

924. P तेहिं for तेण.

926. J जाय for जाओ.—J परि-भोउज्जलाओ and P परिहो-उद्दुज्जपाओं for परिहोडज्ज-लाओ.—.J ⁰पराणं⁰ for ⁰घ-राणं0.—√ उणीउ and P उणा उ for उणो अ.--K

भायारघराणंचेअ ताउ ण उणो अ **इयरा**र्ण.

927. Do mids for mids, which we read with J K P.

928. K ⁰मुइंति for ⁰मुवेन्ति.—J 1' वेरि⁰ for वहरि ⁰.—De घिप्पं ति for छिप्पन्ति.

929. J विणवारेंति, DG P विणिवा-रंति.—J दृष्पेण भुवंपि for भुवंपि दृष्पेण.

930. J णवर for णूण.—J अहिलेइ गुणा लच्छी.

931. J ⁰**लयाइ.—**De P जेणाहो°.

933. J कुणइ.—K चिरकालो⁹.

935, J सुरकाइं for सोक्खाई.

936. J दुरकाइं हवंति.—J ⁰क्करिस-चिय,—K P बहुरुत्तण⁰ and J सफल्पण⁰ for बहरुत्तण⁰.

937. P सुह्रविणयत्त्रयाण, and K सुह्रविणियत्त्रियाण, for सुह्रवि-णिवत्तियुक्तः.—Dc वित्ताण-मंविरयं.—Dc अञ्जुच्छिन्नोच्च स्वणाण.

938. J व्यंधेणव कहणो, and P व्यं-धेहिंव कहणो, for व्यन्धेहिं कईणव.

939. J K बसिंह", and P बिमेहि", for बसइ".

940. J **आयासकरेहिं**. We with De _i K. P.

912. J K सिणेह'.—I' ेपासेण for वासेण.—J जं for जो, which we read with Do K P.—K भणन्तस्स, J तणं तस्स, P तणंतस्स, Do तणं तस्स, for तणन्तस्स.—K,

in fact, reads the fourth pâda thus: जोत्तं मोत्तं भणन्तस्स (= योक्तं मोर्कं भणतः).

945. **K गुणग्गारा**.

946. K सप्पुरिसाणंपि for सप्पुरि-साणं च.—J झति for जेहिं. which De K P read.

947. K **थिरमंथरां**.

+948. K वद्धोः झरेसुः

949. J संइ for महइ, which is read by Dc P, and K reads सहइ.- K सरूव .- Dc K P विदायराज्य. which we adopt. J reads व्य.

950. J ⁰वहंगमाओ.—K P अनेग⁰ for अणेय⁰.—J विश्लिंति⁰.

951. P विमलं. We with De J K.

952. K हवइ for होइ.

953. De K न हु for कि. We with J P.

954. J K °केत्तिय°.—₽ किलिमा-हिसि.—J सथलाइ पुहईव; K पुहईव.

955. उ पारेंति, P वारंति.

957. J उबहुज्जंतो य दुकरं तह य for तह भुजन्तोवि दुक्करं कोवि.—De तोयाइं for म-छिलाइं.

958. P परंसिमो लडुयदोसंपि. K ल-हुयदोसेवि.

जं for जो, 959. J धुमिष्य. We with De K ead with De P.—J पजालियाण for पजालियाह, which we need, De तणं read with De K P.

960. J K P थोया⁰.—J इयराण-

मसामण्णेहिं. We with Do K P.—J संगमों for संगयं.

961. J see at for at at. which we with Dc K P.—P ategrated for age.

962. K P नरस्स for जणस्म.—J घेप्पंति for सुरवन्ति.

963. P **[हयएहिं.—J मणीणं** for **मणीणवि**. which we read with Dc K P.

964. Do K P दोसिक्दांसिणो. Do जेय for जे उ, which we with J K P.—J P गिण्हांति.

965. P विवि for कोवि.—J तहवि for अह य, which we read with De K P.—P भूय° for चूय°.

966. J **पिंगं न** for **पिङ्गपि**, which we read with Dc K P. — J कोवि कज्जेण ना समो तहिव.

967. P 'सवलगुणमवि for 'सयलगु-णंपि.—J पूरिसा, and De सुपरिसा. for सुतु रिसा.

969. J ाघवियाणव for ाघवियाण_ वि.—P ललवेहिं, and J ललवेशि (=ेलवेहिं?), for ललवेण.

970. P उत्तिक्ण for प्तिक्ण.—J P धीरंति.

971. J [°]दसावसाण[°] for [°]दसाण तोस[°].

972. P उद्धरिचता.—K सण्ण^o for | सुण्ण^o.

973. Do जहेच्छं.—J reads दिणां पुरा जहिच्छं तओवि दंतेण सं-दियमभावा। सहिनं च पराहुत्तं तत्तावि य लाहपणईओ. We with De K. except that De reads तओ तओ for तओ अ ओ. P thus: गहि-यं च पराउ तओ तओ अला-भावयणाउ. which is doubtless corrupt, unless we read अलाभाउ वयणाउ (=अलाभाद वेदनाः).

974. ं भेत्तमुश्चियंताण, K भित्तः:P भुव्वियंतावि.—P पयत्तंति.

975. K P गिण्हच.—De J दिस्वो J ⁰तुहाइं.

976. K P विहरंति for विहडन्ति.

977. P भेगय for भङ्गेसु.—J थण⁹
for घण⁹, which we read
with Dc K P.—J K P
थोय⁹ for थोव⁹.—J माहप्पं
for परिणामं, the reading
of Dc K P.

980. Dc अत्थगतीपु.

1001. P जरा for जरी. which De

1002. J ਕਿੰਡ⁰ for ਕਿੰਦੜੂ⁰.—J **णि**ਕਿ-ਫ਼ਵ for **णिवड**ह.

1003. J जांस्वणेण घारेणीण.

1004. Dc K सुरकं for सोक्खं.

1005. J **K भुयण**⁰.

1006. J **फ**ਲ [=ਲ ?] ਸਸਲੂੰ. We with Dc K P.

1010. De सिरसियलासच⁰, omitting ⁰ऍ which we have supplied by conjecture.

1012. P पहणाणेसुंfor समस्क्रणेसु
—J K जअवारणाण.—P परि o for कर्0, which we read

with De JK.—Joshहाह- 1031. J अवनीज.

1013. P °इयस° for °तियस°.

1014. P निय⁰ for गुण⁰.—J ⁰वच्वा, P osem and Do osican for oseal, which we read with K.—K ग्रुआवि.--K गुरुईक्या.

1015. K P ⁰जणस्स for ⁰जयस्स.

1017. 🗸 "आर" for "यारू".— 🗸 पुरो for goil.

1018. J दीसंतु.—P "तुलया.—K वि-प्फुरुणा.

1020. J अपहुत्त¹.

1021. J **्रमंचिय**' for **'पु**क्षिय'.

1022. K **णिसहा**.

1023. № °वित्थारोववद्ध°.

1024. K गिरिचलण'.—J ⁰गयंतुदो-छिन्न°.—√ नियंब° for °वि-कड्य⁰, which we read with Do K P.

1025. J **ਪਿੰਡਿਲਿਫਿਲ**ੇ. We with De P,—P हवंति for वहन्ति.— P ° ਜਿਕਰਿਫਿਧ' for ° ਰਿਨਫ਼-त $^{\circ}$.

1026. P ⁰वस्रणाओ for ⁰वस्रणाओ.

1027. P **पावेंति f**or **पावन्ति**.

1028. J ⁰दुमलतो.—J रलइज्जइ for वलइःजइ.

1029. K P **परिवेसं**. We with Dc J.—K P वालंव गिरिमूलं for ⁰वालोब्व सलिलनिही. We with Do J.

1030. P ⁰सिज्जंत[©] for াইত্য-न्त[े].—] ⁰यहद्वास् for ⁰पण-द्वासु.--- नेति for णिन्ति.---^Ј ° णिक्कमंतावि.

रुहिर°. We with Dc K P. 1032. J °िडसा° for °िदसा°.—P ⁰ਰਵਲ⁰ for ⁰ਰਲਧ⁰ .—Dc K "पार्डहओवासो.—K P विल. गो for बलगो, which De J read.

1033. K ਰਵਿ' for ਰਵ⁰.

1034. P ⁰पसहिला.—J P सेल⁰ for णवर.

1035. P. ⁰ਕਲਧ⁰ for ⁰ਕਲਿਧ⁰.—J वहंति for लहन्ति.—P अह सेल⁰ for सेलम्मि.

1037. Dc ⁰विणिहट्ट°.—J ⁰तगुइया-भोओ.—P उत्तारिओ for ओसारिओ.

1038. J कमड⁰ for क्रम्म⁰.

ा 1039. J **ाविहय**ा for **ाविहर**ा.

1040. J ⁰ਗਰ⁵ for ⁰ਸੂਫ⁶. We with Dc K P.—J ^oसंवालिय^o for ⁰संगलिय⁹.— ब्रिययद्धंते वि-रहमािधूम⁰ for हिययद्विय-विरहह्यासधूम'.

1041. De °वोच्छेआ.—∄ सिधित |=सिंधिति?| and P सं-धिति िक संधन्ति

1043. J 'वियसिय' for 'विसमिय'. which Dc K P read.

1044. वृद्भइ अयंड is the reading of De K P.—J **बुडभड़व अन्न** बंब्भंड'.

1045. P सोबंस for सो एस.—P उयfor sao. -K oquamo for °दाविया°.— मसंपिव for संसम्मिव.—De K जसम्मि निययास्म.—! य निसण्णो for विणिसण्णो.

1046. Ј चरणा⁰. Ј सोहोंतें.

1047. P ⁰रयणहायंव.

1049. De °िकर° for °िकरि°.- । ° परिकविस°.

1050. P ्रबाइंत् for ्रबाइंत्र K णेव्यइंत्र K णेव्यइंत्र K लेव्यइंत्र K लेव्यइंत्र K

1051. J oaqua for oakua, which we read with Dc K P.

1052. **K पयासंतिं**.

1053. J गंगासंगयजडणा for जड-णासंगयगङ्गा.

1054. K **लाइण्ण**º.—Dc ⁰चण्ण.— P ⁰कलावं प्रयासंति; K दीसंति for दंसिंतिं.

1057. J °कमलेसु for °कुसुमेसु.—J सपरक° for सवश्व°.

1058. J ⁰मंडलद्वेहिं.—K देख्व for दिख्य .

 $1059. \ P$ प्यासेंति; K प्यासंतिं.

1060. K ⁰पडिविमाय⁰.

1061. K °रसबिंदुवलयभावेण for °रयबिन्दुकलियम् लेण, which we with Dc P.—P दर-कलिय⁰ for दरगलिय⁰.— K °राएणव for °भावेणव.

+1062. J विद्वा for पद्या.

1064. J अत्तिनयणाओ for अत्तिण-यणाहि.

1066. P अज्ञास^o for सज्ज्ञास^o.—P ^oडिम्मिल्लणेवि and De ^oडिम्मिल्लणेवि ; J क्णिम्म ; K ^oओमील्णेवि ; J

1069. J पाडियरक°.—J °विलासा for °वियारा.

1070. K °गओगिणण°; J °गओदि-ञ्च° (!); P °गउगिणण°.—P °कलिए for °कलिले.—P °वणुक्कंडियं.

1072. J जिम्म न पहुष्पदृश्चिय for सुव्वद् णपहुत्तंचिय.

1073. J रयणीविरमाम्म बहुपुरुम्मिछ⁰ and P स्यणीविरमिम इमं पुरुमिछ⁰ for स्यणिविरमिम्मिणवरं पुरुमिछ⁰, which we read with De K.

1074. De J साहिष्पइ for साहिज्जइ which K P read.—J गो-डवहो.

1074. De K gor for sor.

1076. J एए छावश्यियस[®]. P एए छापारियस, both corruptly. The original might have been either छाया or इच्छा, rather the latter as regrds P. We with Dc. The commentator's स्वे-च्छा apparently refers to K's reading which is इच्छा[®].

1078. P उम्मिछंतिव for उच्चेछन्तिव. 1080. De श्रोवामिब.—K ^१रूसमर्थ-

- ति.—J reads the second | half thus: घेणुधवर्षाओं । पण्ह्यापीणमाला वणंताओ; । De रेणुधवलीओ पण्हुयपीणा घेणू वणंताओ. We with K P, except that K has व्योणावीणा.
- 1081. K संविक्षिकण. J (परिमा-रियं - -) तओ for पुणी.
- 1082. J **ੰਜ਼ੋਲਚਲਨਾ**ੰ. We with De K P.
- 1083. .। पच्छाइयायवत्तण⁰ for प-च्छाद्वियायवत्तण⁰.—K ⁰पह-रेका.—K ⁰लिरकसुंद्रा.
- 1084: I corruptly leaves out "वियर", and thus reads तंसागयरनिन्वडंत".--I "म-रलाई for "सिढिलाई.
- 1085. P दूरमुत्थालिया.—J P आवे. for इव. which we read with De and the scholst.—De K मउछंता. J मउछेंता.
- 1086. J ⁰मोत्तियत्थं.—₽ दिणेभिम. —К ⁰म**इंका**.
- 1088. P ओवत्तइ ; J उवन्तइ.—J ⁰परिवाहलं 101 ⁰पुडपाहलं.
- 1089. J °कलिअम्मि, and K °वरि -यम्मि, for °धरियम्मि. We with De P.
- 1091. Do K कालीकयमहिसासुरसरस-गलच्छेयविडममो मिलइ. We with J. P.—K अत्थाइ-बिर⁹.
- 1092. 1° तिमिरसमकंत°.—Dc K

 °मऊहो for °सरीरो.—J

- ^⁰**गारवुब्वुत्त**^७.—J^₀पिं**ङ**⁰. We with Do K P.
- 1093. J निरासनयणा रविम्मि for णिरायवे दिणयरम्मि.
- 1094. P "कਲ" for "कर".—J "क-ਲਿਲੀਲ" for "कਲਲੀਲ".—J "ਧਿੰਗਵੇਂ for "ਧਿੰਦਰਾ.
- 1097. P पुरविल्ल⁰ for पुरुमिल⁰.
- 1099. K **पिडंव.**
- 1101. K भुअण⁰ for भुवण⁰.
- 1102. J [©]**वीढ**? for [©]**वेढ**?, which we read with Dc K P.—
 J [©]लमां for [©]भिण्णो.
- 1101. J "गइंदाओ दिसाओ for "गइ-न्दाओव दिसाओ,—K "गयं-दाउव दिसाओ, [विय.
- 1106. J नवरि for होन्त'.-- P समयं
- 1109. J निसाण.—ो बम्हंडभापुड-स्मित्र.
- 1111. K P 'मुभयधारा'.
- 1114. J K ^oमहमंडलं. We with De P,—P reads the second half thus: माहवमिव पिं-डमखंडविंबमावाडलं उयह; K माहवमिव पिंडमखंडवियडमा-पाडलं उयह,—De ^oमापाडलं.
- 1115. De **गयणउला**°.—De K ^०रडजू for ^०केज.
- 1116. **P** °साहाययाय° for °साहिङ्ज-जाय°: De °साहेड्ज° for °साहिङ्ज°.—**P** °वाव° for °चाव°.
- 1117. P °हलहराभं.—K वहुइ and °हलहराहो for पावइ and °हलहराहं respectively.
- 1118. K °कामिजणा°.

- 1119. J क्लाउस्ब.—Dc K मयहंघो | 1142. Dc थोबेण.—Dc संगेहेण.—P for संसङ्खो.
- 1121. Dc K अतह निवेसणेण —Dc P अलसंति, We with J K.
- 1122. J omits the introductory words णवरि य &c., which are found in Dc K P.—J सेसाइं for हेयाइं.
- 1134. J वीसाभरणा.
- 1125. J °ससुर° for °झसुर', which we read with De K P. -K °असमत्तालि'.
- 1126. For कोलीकय' J reads कोड-हिय'.-। "ग्रूह" for "यह".
- 1129. 1^aਖ਼ਤਮਾ^a.—J ^aਖ਼ਤਿਯੀਲ^a.—J K °जालियामंडलंव.—1)७ ण-वलवहं for णववहयं. which we read with JKP.
- 1130. Ј ⁰दियह.—]' सर्यगहिय'.—Ј ॰विइण्हं; К ॰वितण्हं.
- 1131, De K पसरियमऋह for ग-लिउम्मकह⁷.—1)७ ⁰कामिणी for 'मालिणी.—K P 'भयाउ for भयाहि.
- 1133. K °थामाई for °थामाण.
- 1134, De oquil हुण .—De अममन्या-P भ्**यम**गा. We with J K.—J निवेस⁰ for णिसंस⁰
- 1136. J ⁰सवणावयासम्ब.
- 1138. K ⁰पांडरुद्धरयाइं.
- 1139. P बोलित. We with Dc J.
- 1141. Do ⁰गमणतंसुद्ध⁰ for ⁰गमणभ-यदिण्ण⁷.—J ण्लेहाइं कीए-वि दिसंति अच्छीइं and P ⁰लेहाहराइं कीएवि अच्छीइं.

- ouvil for oजणो.
- 1143. J ⁰कओल⁰.
- 1144. 1' चिरं.
- 1145. J K ⁰जज्जरमोण. We with Dc P.
- 1146. J वियल्पि' for वियल्ड.—]' संगिलइ and Do K संगलइ for **संघडड़.--** K चिरसं-चिओवि,--- De "कामिणिअ-णे**स —ि वम्महो** for **महमओ**.
- 1147. ी सहाविवहवां े. We with Do K P.
- 1150. Ј ⁰हरिसना [=स्सा :] सरसकुः डियाइं : De ⁰हरिसृसासहरि-सक्रिडियाई. We with K P. —1)c हसंति for सहन्ति. clearly a clorical mistake?
- 1151. J P 'कामभरो.—J P असो-अमुलावि.—J "पुरुस्".—-1 परिलंभो.
- 1152. J P oater and De oater'. We with K.—J पारिपांडणं-च, Do 'पीलणंच.— बिन-येवि.
- 1154. J बद्धंत¹, and P बड्डांति, for ब-डुन्त' which we read with De J K.—De समप्रेंति.
- अण्णोण्णराह्रणखणखलंत, 1155. P thus reading one mâtrâ too short for the metre! __ ; रय' for रह'.
- 1156. J कंपि¹.—J पेमº, K पिस्मº.— J P °हरणूह्यसाहिं रमणीहिं.
- 11.58. वियहेसु is the reading of Dc J K. In P three let-

ters ending the one that ought to precede ⁰यहेसु are wanting, -- K सुध्यि for सोधिय.—Dc ⁰परिमाणो, and P नहपरिणामो, K ⁰परि-णामो, and परिमाणो इति वा पाठः in the margin.

- 1159. J °वओहेस°. Do K °वहुदेस° for °पउदेस°.—J विमलेइ करेण रमणस्स कावि &c., &c., one mâtrâtoe many! The commentator seems to follow this version!
- 1161. K तरुणत्तण'.—Do "निसओ-अर" for "णमिओयर".— J "निसन्नो, and K "णुमण्णो, for "णुनण्णो, which we read with Do P.
- 1162. P **सुसहीयण** (**=सुसन्वीजन** ?) for **सुहणसहिय**े. We with Øc J K.
- 1163. P आह for सम⁰; and De इय before सम⁰, thus reading two mâtrâs too many for the metre. This is strange, when it occurs in such an excellent MS as Do.—K ⁰सिडल'.—J ⁰दोबह्नों⁰; K ⁰दोब्बह्नों⁰.—J जुबह्
- 1165. J °भंगि° for °भक्त°.
- 1166. Do **सेय**⁰ for **सकिल**¹. We with J K P.
- 1167. P दहर⁰.—J ⁰कुणं for ⁰उदं.— P ⁰घवस्त्र⁰ for ⁰वियद⁰.
- 1168. J अस्थागयतक्रिणसारसणेग, 50 (Gaüdavaho)

- De अत्थायर्तरस्तारस्तणेण P अत्थायतार्डणतार — ज. We with J K.—K पुणोवि जिवडाइ गहस्रकं.
- 1170. De °रय° for °हय°.—, । °मस-ण°.—, । °विहंग° for °कवा-अ°.
- 1171. J **ंविधे**सा for ^oविसेसा, which we read with De K P.— J गिन्हांते, P गिण्हांति.
- 1173. K भोसप्पहातिलणत्लो —Da णिसाइ.
- 1174. K सदोलकज्जल⁰.
- 1176. P गण्हंति: K गिण्हंति. We with De J.—J पहलाइं. K करलाइं.—K विलग्ग॰.
- 1178 K जुण्हा. and P जोम्हा, for जोण्हा, which we with Do.
- 1179. De **aresius** for **aresius**, which we with K.P.
- 1180. P जहर for अजह?
- 1181, K P **विणिक्सइ**. We with Do J.
- 1182. P reads the first half thus:
 इष्टाउण्णंस्य किरंतमुद्धमरुणा
 यवं परिप्कुरह, and De thus:
 इष्टाचुण्णंय खिरंतमुद्धतरुणायवं परिप्कुरह, K इष्टाचुण्णंय
 किरंतमुद्धमरुणाययं परिप्कुरह;
 J इष्टाचुण्णंपिय विश्विरंतमरुणाययं परिप्कुरह. We with
 K.—Do reads the second
 half thus: णहयस्करवासणिसा णचक्कवस्रंव राविविं
- 1183. De omits this couplet. J P read रविणो and no

रविणा, which we adopt 1194. K भाइ for जयइ. from K.-K reads the whole couplet thus: जमहरूस पुणो असमा-गमाय वहलत्तरोण सूअंतं। अप्युणरागमणायव तं तममुम्मृख्यिं रविणा ॥ and has अहस्य in margin to explain the latter word in जमहस्य. In not 1199, J भहीरवपंदुराई. SIE: meant?

- 1184. J "वियम" for "विरम".
- निब्वाडियतमो⁰, 1185. J **नवरियं** which cannot be scanned. We with Do K P .- Do **°परिश्चद्ध**°.—∫ °पसत्तिजो-गा⁰ for ⁰पसत्थिजोग्गा⁰.-P ठावियासु for °च ठियासु.
- 1186. J कलसेव. We with Do K P.—P मुहगहियतुरंगमहरि-यपञ्चवे. We with Do J K
- 1188. Do ggg', doubtless corruptly,
- 1189. J **ंपरिहट्ट**ं.—J 'वट्टो मउट्टाम्मि Do °वट्टे पयष्टास्म. Wo with K P.
- 1191. J P कुछेसु and Do K उछेसु. 1192. For oriented J has orien-
- मिअ(sic), and K Poसंकर्मण
- 1193. J भ्रांचेब, and भ्रांडले नहयले जाए. We read भ्राप्टरहेजायं with Do K P.---ी कमलंखिअ° for कमल-Fusio, which we read with Do K P.

- िरुआवसीओब्ब,(which we read with De K), J P read संडिएआविखिसओस्व.
- 1196. J तिह्यहं.
- 1198. Р °ममोसु लंखणा for °मलम-मारूम्छणा.— । तहुआ छि-अंति; К तइं छेइं0.-- Ј⁰का-लसुत्तव (=)कालसुत्तंव ?).
- and P महोरयधूसराई, for ⁰महिर-**ओधूसराइं.** We with Do K.-- J तुह प्यणामेसु. We with Do K P.
- 1200. J P 'राय' for 'मत्त'.--J विरासिएणंच, ⁰खं**धारुहणाय** and P ºसंधारुहणपरिवेलि-एणंव for 'खन्धसमारहणवि-रिछएणंब, which we read with Do K.
- 1201. There is much variety of reading in the first half of this couplet. Thus: Do **घेप्पइ** अगुर्णाहिं गुणा-व्य जेण गुणगारवंण यो अप्पा। K बिप्पइ गुणीहिं अगुणो-ब्व जेण गुरुगारवण वा अप्पा। णीहि सगुण-ब्ब जेण गुणगारवेण वो अप्पा ॥ We follow J .-- P तंबि for तंपि.
- 1202. J **उवरि** for अंवरि, which we read with De P. Conf. अवरिष्ठ, Dhanapîla's Pâialachchhi.—De साण for

- 1203. For अक्ओबयार' J reads

 मुक्कोवयार'.—P अरुमा' for

 अभगा'.—J भगगपसरेस.

 P's reading is probably a soribe's slip of the pen.
- 1204. P इह for इय, which we read with De J K.--P कड्यण for कईण.
- 1205. Jomits अवि य and reads अह् instead, and has the first half thus: सस्वत्थाच्य नि-हसंसकंचणाभरणस्यपिसगंमि. P also omits अवि य and has the first half thus:— अह सस्वनोचिय णिहमकं-चणाहरणयपिसंगंमि. We with De K.--J P आसंसि-णु for जणसंनिण.—J श्यिहे.
- 1206. Do तरकण for खणेण.—P

- 1207. J P wrongly omit the anusvâra on ण in न्यान्यां ज्ञान कर and thus read one mâtrâ too short.
- 1208. K विजयाहि^.—J °वंदीहिं for °देवीहिं.—Do K कय' for णय'.—J P तरकणो'.
- 1209. J तस्सेमं.—J विम्हययर च चित्तं च. We with De K P.—At the end of 1209 De reads as follow: कहरायछंछणस्सव वप्पद्रायस्स गउडवहं। नामेण कहावीदं रह्यंचिय तह समत्तं च॥ J altogether omits it. Phas: कहरायछंछण । वप्पयरायस्स गउड । — ण कहाबीदं रह्यंचिय तह समत्तं च॥ अध्यरायस्स गउड । — ण कहाबीदं रह्यंचिय तह समत्तं च॥ We with K.

अ

अ S. च.

अअल (⁰चल) ११७८, अबल २९०. अचल १२०.

 \bigvee अड्डp. (गम्)

अइन्ति ७२२. ९८६

अहण (⁰जिन) ११९०.

अहर (⁰चिर) १०२. २८७. ३१७. ८५०.

अ**उचेय** (⁰त एव) ७५.

अउण्ड (⁰कुण्ठ) ७४२. **अकुण्ड** ५९६.

अ**उड्य** (⁰पूर्व) ८१०.

अंस (sk.) १०४, ७७७.

अंस (⁰श) ८१६.

अंस (अश्र) ५७, १३०, ८४१, १०४१. १२०८.

अंसुअ (⁰द्युक्त,१२१ ७१२.७७५.१०५६. अंसुद १६१. ७५५. ७८०. १०६७.

१११७.

अंसुयर्धा ("शुक्षपर) २५२.

अक्क (१कृत) १२०३. अकय ११२४. | ११२५.

अक्ष्यह ४ अउप्ह.

अक्रणिय (⁰कृणित) ९३३.

आक (°के) ५३५. ५५९.

अक्टन्ड (आफ्रन्ड) ५१७.

अक्खर (⁰क्षर) ७१३.

अखण्ड (bk.) ३४६.

अखाण्डय (⁰त) ९८३.

अखिष्ठिय (^०स्खलित) ११४७.

अ**गन्त्रण** (⁰गह्या) १२०७.

आगर (⁰गुरु) ६७५.

अगरुअ (0गुरुक) ९५५.

अगहिय (⁰गृषीत) ८६२.

आगुण (sk.) ८६५. ८९४. ९०२.

अगुणी (sk.) १२०१.

अ**ग्वा** (⁰म) ८, १७. ७७. १४६. २०३.

२१५, २२९, २४१, २५०, २६६, **३**९६.४४३.४४६.४८३.४**९**४.५०४

५२२.५४४.५४८.५७२.५७३.५८२.

५८८.६२२.६२५.६४९.६७३.६९१.

७३५.७७०,८१५.८४०,८६२,९०४,

९२८.१०२१.१०८५.११०९.११३४.

११७८.११८ह.

असामा (0माम) ६२७. अग्गि (णिम्न) ३०, १७०, ३३९,

अग्धवस (0र्घपात्र) १०१६.

अग्धविय (^०बींकृत) ७१७,

अघ**दन्त (⁰वटमान**) ६८७.

अधरिय (⁰टित) ९७६.

∖∕अङ्क

ऑइय ('त) ४८७. ४२८.

अक्ट (sk.) ५७. ५८. २०९. ૨५૬.

२७६, ७३३. १०९९.

अक्कर (8k.) १६५. ३३५. ३५६. ३९४. ४०५. ५३२. ७२२. ८५३.

अ**इ**स (⁰श) ४३७.

अ**ङ्कसन्तण** (⁰शत्व) १०१०.

新寮 (sk.) १६. ४९. १५७. १८७.२०२.

२१०.२२४.२५८.२९७.३२६.३८७

३९०.४३५.४६२.५७६,६८४.७६७

८१७. ८४६. ९५३. १०००. १००२.

१०४३.१०५७ १०६८.११३२.११३३. ११४५. ११४८. ११५३. ११५७.

अक्रण (sk.) १२५, १३९, २३१,२३५.

२८३. १०१२.

अक्रभाव (८४.) १०६०.

अ**इराअ** (⁰ग) ११२५, अ**इराय** २८.

११२७.

∨अङ्गरायु अज्ञारायन्त १३६. अक्रुकी (Ak.) ३५. १०९,२०४. ५०९. **७३२. ८४२. अङ्गाल ९३७**, अक्रुलीय (sk.) ७६७. अचरम (sk.) १२०९. अचल ८. अअल. अ**चन्त** (⁰त्यन्त) ९०७. ११५४. अचा ("र्चा) ३०३. \bigvee अच्छ p. (आस्.) अच्छन्ति ९१५, ९२१. अच्छउ ९५५. अच्छ (sk.) ७५०. ७८०. अच्छक्क (⁰काण्ड tr.) २२८. अच्छरिय (आश्चर्य) ८६३. अविद्य (⁰क्षि) ३१. ३२. ३७. ४४. 98. 223. 304. 382.828.400. ६००. ७४३. ७४९. ७६८. ७७० ७७६,७९३,९०७,१०८८,११३५. ११३६. ११४०. ११४१. **अच्छिप्त** (sk.) ७१९. अ**च्छिवम्त (**०स्पृश्चत्) ९२१. अजह (sk.) ११८०. अ**जण** (⁰न) ६०७. अजव (8k.) ५४९. अज्ज (आर्य) ४४. अज्जावि (⁰द्यापि) २३. २९. ३०. ३७. ४१. ४२. ५९. ८७. ११३. २०८. २६१, २६४, ३२६, ३३९, ३४४, ५०९. ६७३. ६८०. ६८६. ७४२. ७९९. १०३९. १०५२. १८६४. भज्जुण (ºर्जुन) ३६१. ३७४. ४०६. अझसुर् (अताम्बूल) ८४२. अञ्चल (sk.) ४८५. ∨अअ अभिस २०५.

अञ्चण (⁰न) ७**९**२. ११२५.

अञ्चाले (sk.) १०३, २४०. ९८४.

∀গহ p. (কথ্) अष्ट्र १५३. **अह** (⁰ष्ट) ८२५. **अद्वि** (⁰स्थि) ७. ३०२. ३२६. ३२८. ब्रेबेंप. ४२७, ६१५, ६५२.७००.९४५. अद्विअ (⁰स्थित) ४. ४७६, अद्विय ६६. १०२४. **अठिय** ६६. ⁰**अਫ** ੪, ਜਫ अदु (आदय) १०८६. अणंक (°नक्र) ४२. ७५७. ९९६. अणज (⁰नार्य) ९२५. अणाउज्जिश (^०र्ना बत्त) १२०१. अण**ञ्चण** (⁰नर्जुन) २४०. अणण्ण ("नन्य) ८८, अणन्त (वन्त) २९७. ८२२. अणन्तर ("नन्तर) ९१२. अणरह (१नई) ८३. अंगल (''नल) १०२, ११५, ११५, १२१. १३४. १३५. १८१. २०८. २५२, ३१४, ३४६, ३५२, ३५०, x92. 484. 404. 490. 1987. cz ?. ? 002. १११3. अणव ("नव) १८९. अणवर्य (⁰नवरत) ६४०. ५०९. अणवलस्य (^०नवलस्व) ९२४. अणवसाक (^०नवस्याय) ५६°. अ**णह** (⁰नघ) ५९. १४१. २६१. ५६२. अपूर् ८१४. १०५२. अणहिगीय (⁰नभिगीत) ८९९. अणागय (⁰नागत) २२५. अ**णामीय** (⁰नामोह) ७८९, अणाय (^०शात) ९५. अणायर (⁰नादर) ३७९. ८७५. अ**णाविरु** (⁰नाविरु) २७९. अणिउन्स्थि (⁰निकद्भित) २७३. अ**गिद्विय (**^निष्ठित) ७०९. • अणिषभिष्ठिय (⁰निर्भात्सत) ७७३. अ**णि**रू (⁰निरू) २२७. ३९०. ३९४. ५५५, ६५४,

अणिब्बुख (⁰निर्व्यूड) ८९५. अणु (sk.) ७६. अ**णुकुण्डल** (⁰नुकुण्डल) ७.७७. अणुगुण (⁰नुगुण) ८५७. **२३८.** ⁰नात्क्षम) अणु**च्छित** (⁰नुस्थित ०) अणुताब (°नुताप) ३१४. अणुद्धिण (⁰नुदिन) ९९९ . अणुषार (°नुधार) २३६. अणुप्पेन्त (0नुस्प्रयन्) ९८९. ७९६. अणुबन्ध (⁰तुबन्ध) ५०६. ८१३. ९९२. अणुभाव (⁰नुभाव) ४७८. ११७६. अणु**मज्जण** (⁰नुमज्जन) ७८१. अणुमरण (⁰नुमरण) ४७९. अणुयम्पा ("नुकम्पा) ९५. अणुराञ (⁰नुराग) ७१५. अणुराय ११३३. अणुद्ध्य (वनुह्रप) ७०१. अण्वसी (⁰नुबर्ती) २८९. अणुसार (°नुसार) ११०८. अणुसारिणी (°नुसारिणी) १८. अणसारी (⁰नुसारी) १०६४. अणंय अ**णोआ (**⁰नेक) ३२१. ३४४. 428. 840. 8080. अण्ड (ब्रेk.) ६५०.१०९४. १०९९. \/अण्डकबन्धाय अण्डयबन्धायए २४८.

अववा (%य) ८८. ९०. १४२. २०६. ४५०.५४/.६६०.७२१.७६४.८१०. ८७१.८७६.८८.९०९.९१९. ९३४.९५२. शब्द ८६६. अववाक्या (%यान्य) ९३९.१०३१. अववाक्या (%यान्य) ९५९. ४००. अववाह्य (%यान्य) ९५७. अववाह्य (%यान्य) ५१९. अववाह्य (%यान्य) ५१९. अववाह्य (%यान्य) ५१९. अववाह्य (%यान्य) १९७.२२७.२८३. ३३१.९००.९३०.११५५. अत्तरुण (%). ७४५.

अतह (⁰तथा) ११२१. असि (⁰त्रि) १०६४. भत्तो (⁰तः) ९९७. **अत्य (⁰र्थ)** ८६. ९२. २५१. ९८०. अत्थ (⁰स्त) ३०७. १०७७. १०९१. १०९४. ११६८. ११७८. अत्थक्त (अनवरत tr.) ८३०. अत्थमिय (ण्स्तमित) २३०. अद्स् अमी २४६. अह ६२८. s. एतत्. अवेन्त (⁰ददत्) ९७३. अदोसभाव (⁰दोषभाव) ९६८. अइ (आई) १६३. ३६६. अदि (⁰द्रि) ६१. १५६. **अहिंद्व (⁰दृष्ट**) ७४. १४६. अद्ध (%) ५४. १३९. २०५. **२**३०. २८**२, २९२.३**७३.३८९.४**१०.**४२६. ४४०. ४९७. ४९९. ५१५. ५७६. ६१३. ८३४. ९६७. १०५९. १०८३. अदुद्ध (⁰र्घार्ध) २९. अधण (⁰धन) ९९१. अनिष्वरिय (ºनिर्वणितम् tr.) २३. अन्स (sk.) ५४. २०५. २६१. ३६१, ३७३.३७६.४०८.४१०.४१७.४७०. ५१५. ५३५. ५५८. ५७६. ६१३. इ**२१.** ६४४. ७९२. ८१२. ८३४. ९४३. ९४८.१०८०.१०८३,१०८८. ११३७. अम्स (अन्स) ४८१.

अभ्स (अन्स) ४८१. अभ्सर (bk.) २१२.२८२.३०४.३९३. ३९६.४३०.४४३.४५४.५२९.५३२. ५४१.५७१.६५१.७५७.१०९. ९४३.९५१.१०५९.११४४. अभ्सरा (bk.) २२६.५६१.६१३. ४०६६.१०८४. ✓अभ्सर-अभ्सरिक (⁰न्तरीय्)

√अन्तर-अन्तरिज (°न्तरीय्) अन्तारिजन्त ६४३.

अन्तारिअ २६९. अन्तारिय १६८. ३०१. १२०८. **अन्तेडर** (⁰न्तःपुर) २०. अन्तो (^०न्तः) २५. ३४८. ३६४. ५३१. ६९७. ७८०. ७९३. ९१५. १०५४. ११४३. **अन्तोमुह** (^०न्तर्मुख) ९४. अन्तोवरि (^०न्तरुपरि) १०५६. अन्तोवास (^०न्तावकाश or ^०न्तरव-काश) ८४८. अन्दोरूण (आन्दोलन) ३७२. अन्दोलिर (आन्दोलनद्यील) ११७. **अन्ध** (६k.) ६५६. अन्धयार (⁰कार) ३१८. अस ८. अण्ण. अपज्जन्त (0पर्याप्त) १८८. अपरिमाह (^०ग्रह) ८४. अपहृप्पन्त (प्रभवन्) ११२०. अपहण्यन्ती (⁰प्रभवन्ती) ८४७. अपुणारामण (^०नरागमन) ११८३. अपेअ (0य) ३८४. अप्पत्त (गप्राप्त) १४९. अप्पा (भारमा) ३६. ७८. ८३ ९०. | ९६. २४०. ३३३. ७९८. ८६०. ८८२. ८८७. ८९२. ८९८. ८९९. 420.942.943.946.920.993. १०१४. १०७०. ११२०. १२०१. अप्पाण २६. अप्पाणय ९५५.

अप्तुष्ण (⁰पूर्ण tr.) ९८. अप्तुष्ठम (भारमीय) ९९८. अप्तोडण (भारकोटन) ९२९. अपुत्र (⁰रपुट) ९९६. अवला (sk.) २१०. अवाल (sk.) ११६५. अदम (⁰भ) ११. ४००. अदमन्तर (⁰भयन्तर) १०९. ६७४. अदमहिष (⁰भयक्तर) ११५५. असमा (⁰भम) १२०३. अभाव (sk.) ९२४. ९३५. ५७३. १००४. १००५. अभिष्ण (⁰न्न) ८७, ५०२. असभ (⁰मृत) ४७०. ११८९. असथ १३४. ४२५. ७९९. १११३. अमन्द (sk.) ५३३. अमर (sk.) १७३, ४६७. 2860. ११८८. [CR ?. अमरिस (⁰मर्ष) ३१६. ४३४. ७३८. अमिलिअ (⁰मिर्दित) २७१. अमहिन्द (⁰महेन्द्र) २४०. अमारुअ (⁰मारुत) ५५८. अमुक (⁰मुक्त) १००. अमुणिअ (अज्ञात) ८७१. १९१. ९७४. **अमूल** (sk.) २३. अमोल (^०मूल्य) १०९६. **ेअम्ब** (ताम्र) १०७१. अम्बर् (sk.) ७५३. अस्वा (sk.) ३२०. अम्ब (sk.) ३८७. ३९७. ५४२.५४३. टेश्न. १०१३. १०२४. ११९६. अस्बुरुह (sk.) १. ७७८. अम्बुवह (sk.) ८०८. अम्बुवाह (sk.) ७१४. अयण्ड (अकाण्ड) १०४४. अयल इ. अअल. **अयस** (⁰यशः) १०६. २३७. ९३२. अयसी (⁰यशस्वी.) ८६९. ⁰अर ह. कर. अरइ (⁰रति) १११. अर्चन (°रन्य) २७४. ध. रचन. अरविन्द् (sk.) २७०. ५८५. १०४६. अरहट्ट (⁰रष्ट्ट) ६८५. अरि (sk.) १८१. २१८. २६४. ४२४. अरुण (sk.) २५. १६१. १८४. २५०. २५६ ३०५.३०७.३१०.३२२.३२८. ३३४.३९३.४७७.४७९.५३३.५८४.

५९४.५९५,६०४.६७८.७६२.८२०.

१०८२, १०९०, १०९५, १०९९. ११०५. ११६९. ११७५. ११७७. ११८१. ११८२. अरुणिय (°रुणित) ७९५. अरेणु (sk.) ३७१, ∨अर्घ अग्धइ ११२, १६१. ३६८. ४१५. ७३४. ७७९. ११३४. अग्धन्ति २७०, २७३, ३५८, ३७१, ५१२. ५७३. ५८८. ६७१. ७४७. अग्वविय ९६९. **∔न. णग्घान्ति ९०२.** √अथू --- प्रतथिय ११९०. ⁰अਲ s, तल. अ**लअ** (⁰क) ८४०. १०४२. १२०३. अलय ६९२. ७१९. असं (sk.) ७१०. अलंकार ८५७. ९८१. अलच्छि (⁰लक्ष्मी) ९२५. अलत्तय (अलत्तक) १०४७. **अलद्ध** (⁰लब्ध) ८. ११४. २७२. ३८२. अलम्बुसा (⁰लम्बुषा) २७२. अलय इ. अलअ . अलस (sk.) १२५.५०२.७९६.९२०. १०६६. १०८०. ११६०. √अलसय अलसोन्त ११२१. **अलि** (sk.) ২০. १२४. ৩५१ अस्तिय (अलोक) ९७९. ⁰अल्लय (⁰कल्पक) ७७३. अवकलुसिय (^०कलुपित) ७६४. अवगम (sk.) ९०. **अवङ्ग** (⁰पाङ्ग) ७३९. ७७९. ८३२. अवजीवभाव (⁰पजीवभाव) ४३८. **अवड** (⁰ट) ४७१.४९८.८९७.१०९६. अवबन्ध (sk.) १८२. अववाण (⁰पबाण) ५९२. अववोह (⁰बोघ) ७४७. 51 (Gaüdavaho)

⁰अवभासी (sk.) ३३. अवसारुय (⁰मारुत or अपमारुत) ६१०. अवसेह (ण्पमेष) ६५६. अवयंस (ºतंस) १८५. २०७. २५०. १०६१. ११७९. अवयव (sk.) १८०. १**१**६३. अवयाढ (⁰गाढ) ३७४. अवयास (⁰काश) २२०. ११३६. अवर (⁰पर) १०९७. ११०१. अवरण्ह (^०पराज) ३५५. ५८३. अवराह (⁰पराध) ४९१. ७१८. अवारें (उपरि) १२०२. अवारिछ (उत्तरीय) २४. अवरोप्पर (परस्पर) ५४९. अवरोह (sk.) ४०९. ७८३. अवरोह (⁰रोध) ६२१, १११०, अवलम्ब (sk.) १९०९. ८४१. ९७६. १०८२. अवलम्बण (^०लम्बण) ४४.७८१.८१४. अवलम्बी (sk.) ७.१९६.३०१.३६२. ये ४२३. ६०१. १०९७. ११२०. **अवलेव** (⁰प) ८८३. अवलोय (⁰लोक) ५७९. ६२१. अवलोयण (⁰लोकन) ८१. ८७५.८९७. अवलोह (⁰पलोह) ६८५. अववक्कल (⁰पबल्कल) ६२०. • अववाय (१५वाद) ७०. अववीड (⁰पीड) १०२१. अववीरण (⁰पीडन) ४३३. **अवसर** (sk.) १०४. १९९. ८०४. ११६४. अवसरण (^०पसरम) ७६१. अवसाण (^०न) १६६. ६४४. अवसाय (^०रयाय) २७१. २७४. ६१३. अवसेस (१३४) ५५०. ७८५. ११०१. ११०२. अवसोण (^०पशोण) ५२२. अवहास (⁰भास) १८८. अवहीरण (⁰धीरण) ९५.

अ**वासुइ** (^०कि) २४०. अविभोई (⁰योगी) ५९७. अविओय (⁰योग) १७१. ११३०. अविणअ (⁰नय) ९५९. अविणिक्खमन्त (⁰निष्कामत्) १०३०. अविषण्ड (⁰तृष्ण) ११३०. **अविरय (°रत)** ९३७. अविरखं(sk.)-९२. ३७२. अ**विलास** (sk.) २४२. ५००. अविवेयः (विक) ८८०. अविस्मण्ण (०षण्ण) ९८९. अवि**हवं** (⁰भव) ८६२. अविहाअ (⁰भाग) २९२. अविहाविष (^०भावित) ७४०. ⁽⁾अ**वेष्स्वी** (⁽⁾अपेक्षी) ८०. अध्योष्टिष्ण (अन्युष्टिस्त्र) ९३७. √अस् अस्थि ९९. सन्ति ६८६. ७०६. ९४४. ९६४. सि २४३. २४८. ४८७. ४९०. ७१८. ७२६. आर्स ४३९.४४९.४८८.४९०.४९४. ७९७. ८३२. सन्त ३१४. +न. णिश्व २२३. २८१. ९६४. अस् (क्षेपणे) +परि. पस्दृत्यह १०९८. -पलाष्ट्र ६८५. —-पल्हत्थ ४१५. ४३८. ६८७. असअछ (⁰कल) ६०१. असयस ९६७. असङ्क (⁰शङ्क) ३०६. **असंगय (**°त) १८५. असम (हरे.) ७३. असममा (१म) ६८. असमअस (ब्रंट.) ८३४. ८७४. ९७७. असमत्त (⁰माप्त) ७४७, ६७२, ८३८, ११२५. असमप्पमाण (वसमाध्यमान) १४५.

असमलर (⁰शर) २४२. ४२४. **असमाणिअ** (⁰संमानित) ४३४. असमारण (अयोजन tr.) ८४०. असंपुण्ण (०संपूर्ण) ९५३, असयल s. असअल. **असरल** (sk.) २६५, असरिस (ºट्टरा) १९५. ३३४. असलाहण (⁰श्लाघन) ९७९. असलिल (sk.) ५५४. असिहिय (असोढ) ११७९. असार (sk.) २७०. आसि (sk.) २१३. २१९. २२०. २२२. २३६.२३९.२४६.२५२.७१२.७२१. ८२७. ११८२. ११९४. असिधेणु (⁰नु) ३०६. **असुर** (sk.) ७. ११, ४३. २८५.२८६. असेव्य (⁰व्य) ४०८. असेस (⁰शेष) ४५. १२०६. असोअ (⁰शोक) ४३. २०८. असोय ७५४. असोडम्ह (ºसीक्मार्य) ११५१. अस्ताय् अत्थायन्ति १२६. अस्मत् अम्ह १०७२. मए १०७४. मइं ८४७. में ९८०. **अह** (⁰थ) १५८. १९२, ३५४, ५१४. ७९७. ८४५. ९४९. ९६५. १२०५. अह ह. अद्भु आर्थ एतत्, अहंकार (8k.) ९६८. अहंकारी (sk.) ७९. अहर (^०धर) १०९. १८४. ३२८. ४३४. **५९१. ६९०. ७३८. ७५१. ७५६.** ७६२. ७७१. ७७८. ७८३. ७९४. ८४२. ११३७. अष्ठवि (⁰थापि) ४१७. अहि (sk.) ४६६.

803

अहिअ (⁰धिक) ६७९. ७२६. अहि ९६. ६८३. ११२३. अहिउस (⁰भिकाृदित tr.) ७४०. अहिओय (⁰भियाग) ५९०. अ**हिगन्ध** (⁰थि⁰) ५३१. अहिगम (⁰मि⁰) ९७८. अहि**घाय** (⁰भिवात) ९२९. अहिणव (⁰भिनव) ३५८. ४२०. ४९७. ५००. ५२७. ६०२. ८४१. १०९६. ११२३. १२०९. अहिणील (⁰भिनील) ६४७. अहिभव (⁰मि⁰) ९८७. **अहिमलय** (⁰थि⁰) ३४१. **अहिमुह** (⁰भिमुख) ३७४. ४२४.१००१. आहिय है. अहिआ. अहिय (⁰हित) २४४. अहियार (⁰भिचार) १०७१. **अहिराम** (%भि%) ५०५. ८३५. १०५२. **अहिल** (⁰खिल) ७२०. अहिलक्ख (⁰भिलक्ष्य) ४०९. ४६४. अहिलासं (⁰भिलाष) ९०३. ११४५. 2200. अहिलोक (⁰भिलोल) १८५. अहिव (⁽⁽⁾ विष) १७३. १९५.२०७.३६३. ४१%.४१७.४८८.४९४. ५११. ५४७. ७११.८६३. १०१६. १०२२. १०३७. १०७३. १०७७. ११०६. ११९१. अहिवड् (⁰थिपाते) ६९६. १२०९. अहिवाडल (⁰भिपाटल) ७८३. अ**हिसंजमण** (⁰भिसंयमन) ६३७. अहिसाम (⁰भिश्याम) १८३. अहिसारण (⁰भिसारण) ७१२. ११२६. अहिसेअ (⁰भिषेक) १९२. ३११. इं६३. १२०८. अहिसेय ३६१. अहिहाण (⁰भिधान) ८१६. अहुआसेय (⁰हुताशेय=हुताशना-योग्य) ५३६. अ**हो** (⁰भः), १५.- ५०४. ७२२. ८०३. ९३१. ९७२. ९८१. अहो (sk.) ३४३. ३९०.

भा आ (अंह.) .७७७. आआदि (°कृष्टि) ७३१, आअम्ब (⁰ताम्र) ५९०. ५९१. ६५४. १०८६. १११७. आवस्य १६४.२५१ ३१६. ४१५, ६४१. ८२०. ८४२. १०९६. आअर (⁰दर) ४२४. ४३५. ८५४. आयर २२४. ३००. ३१३. ४६८. ७५४. ९०२. ९५२. ९७१. ९८४. १०४६. ११९१. आश्रव (⁰तप) ५०४. आयव २७०. २७५. ३९७. ४५३. ५०६. ६७४. १०८८, १०९०. ११८२. आअस (⁰यस) ५६३. ६७५. आयस १३१. २१३. ९०४. १०७७. आआम (⁰याम) १०४५. आबाम ६७६, ११७२. आउआी (⁰कुमी) ६१०. **आउर** (⁰तुर).४७५..११३४.

आउस्र (⁰कुल) ७३५. ८४७. आउस्रभाव (⁰कुलभाव) ८१३. आउस्र (⁰युष) ६०३. ७९८. आगन्तुथ (⁰क) ९८७. आगम (०४.) १९१.२५२.३९८.४०७. ५०८. ६१५.६४०. ६४५. ६६७. ७४७. ९८६. आगम (वेद) ८०२.

५७७. आगमण (°न)-११३०. आगमी (%k.) ९१२. आहम्बर (%k.) ६७. २५८. २९७. ३२२. आहस्त (°रच्च tr. H. P. II, 138.) ७१४. १०५०. ११९१. आणण (°नन) ५६. २०४. ४२६. ५८९. ६९५. ८१३. आणन्द (°न°) ७४९. ८००. ८४१.

आणन्द् (⁰न⁰) ७४९. ८००. ८४१. आणा (श्राज्ञा) ७१५. आणील (⁰नी⁰) ३९८. ५६६. ६०९. आमील ६०१.

```
अस्वित्र
∨भाग्दोऌ
    अन्दोलह २३५, ८९९, १०८२.
    अन्दोलिअ १०६८. अन्दोलिय १४८.
       ६३५. ११६२.
    अन्दोलन्त ८७५.
    अन्दोलमाण ४७८.
    अन्दोक्तिऊण ११८७.
    आपण्ड ह. आवण्ड.
∨भाप्
    +परि. पजत्त २४०. ३६०. ५६०.
       १०४७.
                         ११२५.
    +प्र. पावद २३९. ७७३. १११७.
    --पाबन्ति १२५. १३७. ५०३. ९०९.
       2000, 2844.
    -पावेन्ति ८९३. १००९.
             १५१. २७६.
    --- षत्त
                            ¥₹.
       १०२४.
    --पाविअ ६१२. ९११. पाविय
       २१६.४८५. ६००. ६०४. ६८३.
       ९२२. १०५८.
    +सम्, समत ८३८.
  आपीण s. आचीण.
  आवन्ध (sk.) ८०५.
  आभरण (sk.) ११२४. ११२८.
  आभुवण (<sup>0</sup>न) ९२.
  आमक्षरी (sk.) २७९.
  आमूख (sk.) २०२.
  आमेल (आपीड) ११२.
  आमेह (sk. 0मेघ) ७४६.
  आमोअ (<sup>0</sup>द) ५३५.५८०.६४८. आमो-
    य ६२. १६३. ५१२. ५३३. ५३७.
    ६३८. ७५१.
  आमोडण (ºटन) ३५१. ५४६.
  आमोयवाही (<sup>0</sup>दवाही) २७३.
  आय (भागत tr.) ११६८.
  आयस्व s. आअस्व.
 आयक्विर (आतात्र) ३६४. ६००.६२४.
```

१०८१.

आययण (⁰तन) २९९.

आयर 8 आभर. **आयरण** (⁰चरण) ८६९. आयव ह, आअव. आयवत्त (ग्तपत्र) १००, **आयवसण (⁰तपत्व) १**०८३. आयस s. आअस. **आयाण** (⁰यान) २५८. आयाम ६. आआम. आयामी (sk.) ६२२. **आयार** (⁰कार) ८६१. ९८८. १००५. ११००. **आयारधर** (⁰आचारधर) ९२६. आयास (sk.) ९०. ४६२.७१८ ७३५. ८३४. ९४º. भायास (आकाश) १०८७. आर (sk.) ४२२. आरक्ख (⁰क्ष) ४३७. आरम्भ (sk.) ३५९.४१५.६४५. ६७२. EZE. 624. 244. 908. 9028. ११०३. ११५३. आरम्भी (sk.) ४००. ९८६. भाराविन्द् (sk.) ५१६. आरसणा (⁰शना) ८३३. **आराव** (sk.) २९१. ४६०. आराहण (⁰धन) ३९. ३२५. ११५५. आरुहण (⁰रोहण) ७३६. आरोही (sk.) ११७१. **आलत्तय** (⁰क्तक) २५०. १०८९. आरुम्बिणी (°नी) ३४४. आलम्बी (sk.) ३२६. आलय (sk.) ५०७. आलवारु (sk.) १०२९. आ**लाव** (⁰प) १२०४. आस्त्रिङ्गण (⁰न) ४४. ५९२. ११५२. 1904. ११५७. आछी (sk.) २३४.४१८. ६२९. ६३४. आलक p. (दहने, H. P. 1V. 207 or स्पर्शने ibid, IV, 181.) आलुङ्किय १०६.

आलुक्रण (स्पर्श tr.) ५२७. **आरुक्स** (⁰ख्य) १९०.१०८३.११२५. आ**लेक्खिय** (?ºहेस्य) ८०१. आस्त्रोध (0क) १४०. २३४. ६४२. ९०५.९३६.१०९८. ११०८. ११८१. आस्रोय ३८.२०६.३६४.४०८.६८३. १०३०. ११०७. ११११. ११६९. **आस्त्रोयण** (⁰कन) ८६. ८७३. १००५. **आवइ** (⁰पद्) ९८८. **आवरण** (⁰पतन) १९३. ५६५. आवण्डु (⁰पाण्डु) ३८५. ६८२. आपण्डु ६०२. **आवण्डुर** (⁰पाण्डुर) ७८४. आवस (⁰र्त) १०३४. आवयण (⁰वदन) ११५७. आवरण (६k.) ७५३. आवर्की (sk.) २८७. ३५२. १००९. १०५३. आविस्ति ४. २०८. ३३६. ६९२. ११९२. आवाडल (⁰पाटल) १११४. आवाय (श्पात) ५३५. आविल (bk.) २८२.२९१.३४०.४०५. ५७१. १५७६. ११०३. ११९५. आवीण (⁰दीन) ८४९. आपीण १०८०. आवीरुणः (°पीडन) १६१. आवेष्ठण (⁰वेष्टन) ७६३. आवेयण (⁰वेदन) १०७२. ११२०. आसंसार (sk.) ८७. **आसङ्घा** (⁰शङ्का) ८९८. आसङ्ग (sk) ७७. आसाङ्गे (sk.) ३०९. आ**साङ्गणी** (⁰नी) २९. **आसङ्क** (⁰शंसा) ४८९. ९२९. **आसण** (0न) ४७. १६०. ११९१. आसण्णभाव (प्सन्नभाव) ११०४. आसंदाण (0न) १६३. आसम्ब (sk.) १०००. आसम्राय् आसण्णाअमाण ३९१.

आसमुद्द (⁰द्र) ११९७. आसव (sk.) ३११. ३१५. ७७१. **आसवणलम्बो** (⁰श्रवणलम्बी) ७७९. आसा (°शा hope) २२२.९१३.९५४. आसा (°शा quarter of the globe) ४४६. १००७. ११८५. **आसाय** (⁰रवाद) ४६३. ८१०. आसार (sk.) १७८.२२८.३५६.३५९. ३७२. ३७६. ३७७. ३८४. ३९०. ३९१. ३९२. ४११. ६४९. ११००. आसिसिर (⁰शिशिर) ५१६. **आसिहर** (⁰शिखर) ६७४. आसीण (0न) ४२१. **आसुर** (sk.) ७०३. आसरहि (0मि) ४१०. ७४५. आसोय (⁰शोक) ७७९. आहरण (⁰भरण) २५३, ५९४, ७८०. ७८१. ८३५. ८७९. ११५६. १२०५. आहय (sk.) २२१. ७१२. आहा (0भा) १८३. ३२२. ७८२.८२९, १०१२. १११७. आ**हाण** (⁰धान) ८५९. १८८७. **आहार** (⁰धार) २७८. २७९. ८५**९**. आहार (sk.) ४८१. आहुइ (⁰ति) ४८२. **आहुई-कय** (⁰तीकृत) ४१. ४७६. आहोअ $(^{0}$ भोग) १६३. २२७. २५४. ३५८. ४१६. ४२५. ६२३. ६७६. १०३७. आहोय ४१३. ५९० ६०६. ६८०. १०६८. ₹

∨इ एइ

पइ ६३१. ९२४. ११२९. पन्ति ६३.८६.९३.२३३.४४०.७९३. १०१०. १०८५. १०८६. ११९५. +उत्. उइय ७५१. +उप. उवेइ ७९५. ८६२. ९३६. —उवेन्ति ७८. ५४१. ९०४. ९२८. ९३८. १०८०. +उप. उनेन्त ९३९. ११७२. +उपा. उनह्य ८२०. +यहा. प्राचन्त १२२. —वहायन्त ४१७.

+वि. बीय ११२४. +विपरा. विवस्ताइ ९३४.

—विवलाध₹११७९.

--- विवरायन्त १६९.

-- विवनायमाण ४७२.

ध्च्छा (sk.) ५७५. ६६०. ९१६. इटा (⁰टका) ६७८. ११८२. इपिंह (⁰दानीम्) १८८. इत्थं (4k.) ७२०.

इदम्.

इणमो ६२. ९२. ६१४. ९९७. ५०० also under प्तन्. ८१६.

इणं ७६.

इमं ९३. २४०. ७२४. ८६४. ८७९. १००६. १२०९.

इमे १८९.

इमा ५१३. ६९०. ६९१. ६९२. इमाओ ६६. ५५९.

इमेण १०१२.

इमस्स ३४६. ८५६.

इमीए ६८९. ६९३.

से २०१. २९२. ३५२. ३५४. ४१८. ४३९. ६५८. ७१६.७४६.७७२. ७०४. ७८१. ७८२.७८७.७९१. इमाण ६९६.

इमिम ६९. ३४५. ८३२. १०००. इओ (इतः) ७२९.

इह हर. हर. ९२. ९४. ९८. २२३. २४६. ३१०. ३२९. ३१०. ३२९. ३३९. ३०१. ३७५. ३७५. ३७५. ३७५. ३७५. ३७५. ३७५. ४४२. ४८६. ४१८. ५१९. ५२१. ५२१. ५२१. ५२१. ५२१. ५३४. ५३५. ५३६. ५३६. ५३४. ५४५. ५४४. ५४४.

480.486.484.446.448. ५५२. ५५३. ५५४. ५५६. ६५६. ५५८. ५६०. ५६१. ५६३ ५६३. ५६४. ५६५. ५६६. ५६७. ५६९. ५७०. ५७१. ५७२. ५७३. ५७४. ५७५ ५७६. ५७७. ५७८. ५७९. ५८०. ५८१. ५८२. ५८३. ५८५. ५८६. ५८७. ५८८. ५८९. ५९०. ५९१. ५९२. ५९३. ५९४. ५९५. ५९७. ५**९**९ ६००. ६०१. ६०२. ६०४. ६०५.६०६.६०९.६१०. ६११. ६१२. ६१५. ६१६. ६१७. ६१८. ६१९, ६२०. ६२१. ६२२. ६२३, ६२४, ६२५, ६२६, ६२७, ६३०. ६३२. ६३३. ६३४. ६३५. ६३७. ६३८. ६३९. ६४०. ६४१. ६४२. ६४३. ६४५. ६४६. ६४७. ६४८. ६४९. ६५०, ६५२. ६५३. ६५४. ६५५. ६५६. ६५७.६६१. ६६४. ६६५.६६६. ६६७. ६६८. ६७०.६७१.६७२.६७३.६७४. ६७५.६७६.६७७.६७८.६७९. ६८०. ६८१. ६८३. ६८४. ६८५. ६८६.६८७.७१६.९८२.९९०. ९९४. इहं ६३१.

इन्द् (⁰न्द्र) २५४. ४१४. इन्द्रणील (इन्द्रनील) ३०१.

इ्च्दु (6k.) ७७. ६९२. ७०२. ११०५. ११३९.

इन्दुसह (सहेन्दु) ३४६. १इन्ध ४. कइरायइन्ध.

इभ (sk.) १४८, २३६.

हुय (⁰ति) ११३. १६० १६६० १८१. १९१.२०१.२०७.२३५.२५३. २५४. २७६.३३८.३४७ ३७०. ३८१.४३९. ४५९. ४६५.४७०.४८४.४९१.५०७. ६५८.६८८.६९४. ७०४.७३६.७१७. ७४२. ७८१.७८७.७९१.७९६.८१४.

९७८.९९६.१०७६. १७११. १७३९. १०४३. १०६३. १७६९. १९२०. ११३८. ११४२. १२०४. **इयर** (⁰तर) ७७. ८६. ९५. १०२. २४५, **४९७.७**१६. **८२२,९**०९.९१५. ९२०. ९२६. ९५५. ११२२. इर (मिल) ४५६. ६७३. ६६४. ८१६. ८६४. ९१२. ९१७. **९**४२. ९७८. इरिण (क्षेट्र.) २०४९. १०६३. इस (sk.) १५. ४९. ७७. ९८. १२६. १३२.१४०.२१९.२२५.२६५.३४४. ३४५, ३५३. ४०९. ४३२.४९२. ५४२. ७५१. ७६१. ७९४. ७९९. १०७१. १०८०, १०८५ १०९७. १११४. ११७५. १२०३. **पिन** १.९. २५. २७ ३०.३१.४२.४६.९१.९८. २१७, २५८, २६३, २६६, २६८, ४२०, ४३४. ४६४. ४६६. ४७६. ५९१. ७५४. ७७१. ९०५. ९८४. १००१. १०५०. ११०९. ११४०

 \vee दप्

इच्छिक्ति ७९. ९६. ८४४ ८९४. इच्छामि ८९८.

+अनु । अणोसइ ७७४.

—अण्णेसिअव्य ३७६. ८५९. +प्र. पेसिय ११२. ३४५.

इसु (⁰षु) ११४५.

इह (°म) १८८. ४६१. ५५२.१०८६.

इह ८. इदम्.

इहरा (⁰दानीं) ८४.

इहरा (=इअरहा, इतरथा) ९६०.

∨ईक्ष्

+पः, पेच्छइ ३५०.

—पेच्छन्ति ७६०, १०१९.

- बेच्छामि १८५.

-- पेच्छइ ६८९. ८६४.

--वेच्छन्त ५१०. ८९७.

+प. पेक्षिभ ११०. ४४३. ७७५. ८२० पेक्षिम ३१. ४९. ४१६. ४४०.४४४.४४८.६३८.६६१. ६९६. ६९८. ७४१. १०३६. +प्रतिप्र. पबिपोक्षेत्र १०९८. पाई-पेक्षिय ७८८.

—पांडिपेहिजन २१२. ैं **इंसा** (⁰र्घा) ७६१.

♦\$\$

ईइन्त ४८७.

उ

⁰उ (तु) ९६४.
उभय (⁰दक) ३७५.
उभर (⁰दर) १९. ४६. १४७. ३७३.
४२२.४८१.५८१.१०४४. उमर १३.
१६. १८. ४७. ११८. ३४३. ६१९.
७५०.८५२.१००९.१०५२.११६१.
उभइ (पश्यत tr.) १०८९. १०९७.

उआहे (⁰दिषि) १४८, ४४०, ४७०, १०३४, **उयहि** ५६, ८**१**९,

उउम्बर (⁰दुप्बर) ३९४.

उद्धण्ड (⁰स्कण्ड) ३७२.

उक्कण्डा (⁰त्कण्डा) ३८**१.** ३८२. **३**९४**.** ५३८.

उक्किण्डिय (ण्स्किण्डित) १०७०.

उ**क्तन्द**ल (^०स्कन्दल) ६**५३.** उक्तम्प (^०स्कम्प) १०६८.

उक्कर (^०स्कर) ३२. ४७८. ६९८.

उक्करिस (⁰श्कर्ष) ७१७. ८८१. ९३६. ९६१.

उक्करिसण (^०त्कर्षण) ६५. उक्का (^०ल्का) ४१४.

उक्तर (⁰स्कर) २१८. ६१८. ८२८.

उपखेस (०१क्षेप) १०४९.

उसाम्ध (°द्रन्थ) ४०३, ६५७,

क्राम (°द्रम) ३५, १७५, २२% ४९८

उत्तक (sk.) ४५७.

५१६. ६७९. ७८९. ८२१. ९६३. १००३. १०४३. ११८१. उमार (⁰द्वार) ३१५, ४०४. ४१६. ६२३.६**३**७.८८१.९४५.९**९२**.११७९. उग्घाञ (⁰दात) ११७९. उग्घाय १२२. २१७. उ**च** (sk.) ९८. उचार (sk.) ३५०. उच्छ**ङ्कालिय** (^०च्छुङ्कालित) ५९३. उच्छ**ङ्ग** (⁰त्सङ्ग) ३३. २८३. ३६८. ५३७. ५५४, ६६२. ७३३. ११०७. उच्छाइ (ºत्साइ) ७८४. ८८१. ९१९. उच्छु (इक्षु) ३९२. उज्जड (⁰ज्जट) ५५९. उज्जय (⁰चत) ३२१. उजाल (⁰उज्बल) १६१. १६४. ३७९. ६१७.६२५.७०४.७८२.७९२.७९४. ८०१. ९२६. ९३३. ९८१. उजाण (⁰चान) ११८८. उज्जोअ (⁰दुचोत) ४०४. उज्जोय ६२४. ६९६. √उज्ञू उज्झह ९१४. **उ**ज्ज्ञिस ६५०. उज्ज्ञिय ७३३. उज्झर (sk. निर्झर tr.) १३०. १३२. २३२. ४४७. ९४८. ⁰ਤਫ s. ਧੁਫ. **उड्डीण** (⁰न) २२८. ५५२. १०५७. बड्डं (ऊर्ध्वम्) ७२२. उण s. पुण. उणो s. पुणो. **उण्णिह** (°न्निद्र) १०७६. **उण्ह** (⁰ध्ण) ४०८. ५४५, ५७७. √उत्क**ण्टक**य उक्कण्टयन्ति ६८४. **उत्तंस (sk.)** ७७९. १००९. उत्तम (sk.) ७७.

उत्तर (sk.) ६३१.

उत्ताण (⁰न) ४२४.

उन्न्ण (गर्वयुक्त tr.) ८३. उत्तृष्ड (sk.) ८५०. ⁰डत्थ (sk.) १२०५. उत्य**ङ्गण (**०तम्भन) ८५०. उत्थादी (⁰त्क्षेपणशील, tr.) ६५०. उत्यक्ता (परिवर्त्तनम् tr. H. D. I. 93.) १०९. उह्ण्ड (sk.) 4१५. ६२९. **उद्दन्तुर** (sk.) ३९८. उद्दलण (⁰न) १०५०. उहाम (sk.) १०४५. उहिणयर (⁰ दिनकर) ३४६. **उद्देस** (⁰श) १२५. १५८. २३१.२७४. २७६. ३३९. ३५५. ३७८. ३८६. ३९२.३९७.४३०.४३६.४५०.४६४. ४९४.५१२.५१५.५१७.५२७.५३०. ५४३.५५८.५६७.६२६.६५८.६५९. इइ०. इइइ. इ७३. ८४२. ८५३. ११०७. ११५९. उद्ध (ऊर्ध्व) २१. २००. २३४. २४७. ४३३. ४७४. ५६८. ७५७. ८०६. ८२७,८५०, १०४१,११४३,११८२. **उद्धरण** (sk.) ९५५. **उद्धर** (sk.) ९७२. ∨उद्गेदाय्. उब्भेयायमाण १०५१. **उन्दर** (०न्दुर) ५५९. उपवनाय् उववणाअन्त ५६१. उपद्भ (समूह tr) १७३.२८०.५५२. उप्पत्ति (⁰त्पत्ति) १८०. ८९४. उप्पथण (⁰त्पतन) १३४. २२४. २२९. २६७. ५५१. १११४. **उप्पल** (⁰त्पल) १६२. २०७. २४४. ७६०. ११४४. उप्पाक्ष (⁰स्पात) ८२७. **उप्पाय** ४७३. ८३२, **उपित्य (**0 अत्रस्त) १२४. ५२६.

उप्पील (⁰त्पोड) १९३. ४३१. १०२५. । ११२६. ११६४. **उड्भंड** (⁰क्स्ट) २३१. ३३२. ८२६. **उद्या**डिभउडी (ग्र्कुटि) २१४. उ**िभडण** (⁰देद्भन) ११७. **उडमेश** (⁰द्भेद) १७**८. उडमेय** १७६. ३८३. ६४५. उभय (sk.) ११९. उम्मकह (⁰न्मयूख) ११३१. उम्मस्थ (^०न्मशक) ५२८. **उम्मिल्ल** (⁰र्न्माल) ५७६. **उम्मीरूण (⁰न्मी**लन) १०६६. उम्मुद्दिय (⁰न्मुद्रित) ६५७. उम्मृह (⁰न्मुख) २३३. २८०. ३५१. . ६४३. १०६६. उम्मुही (⁰न्मुखी) ८४१. ८४३. ९९५. उम्हाविय (⁰ष्णीकृत) १०४२. उम्हा (⁰ध्मन्) २७५. ७९५. उम्हाल (⁰ष्मयुक्त) ३७६. ३७७. ५४५. ५ **जय (**उदक) ६३१. **उयअ** ([®]दय) ६४६. **उयय**. १११३. १११७. **उयर** 🛭 उअर. उयासिन्धु (⁰दक्ासिन्धु) ३९५. उयहि । उअहि. उयारभाव (⁰पकारभाव) ९१४. **उर** (⁰रः) ७. ८. ७७३, १०२२. **उरय** (⁰ग) ४७३. ४८२. **उरु** (sk.) ५४९. ६०९. ८३३. \bigvee उल्ल $\,p_{\,\cdot\,}\,$ (आर्द्रीभवने) उछन्त (आद्रीभवत्) ४५५. उहिन्त (आदींभवत्) ५८४. उक्तिय (आद्रींकृत) ११६६. ७२७. उल्ल (आई) ३६५.४३५. ५२७. १०९४. ११७७. \bigvee उछर p. (उच्छेदे विदारणे वा). . उन्नरिय (विदारित) ३३२. उल्लस (⁰लास) ११५६. **उल्लोस** (sk.) ४६३. ४९४.

52 (Gaüdavaho)

उवअण्ड (⁰पकण्ड) ४८४. **उवआर** (⁰पचार) ७६०. **उवओय** (⁰पयोग) ११८९. उविणिग्याम (^०पनिर्गम) ६६९. उवद्दव (^०पद्रव) २४५. **उवमा** (⁰पमा) ३६. १८८. ५९९. ९४३. ११११. ११८२. उवयरण (⁰पकरण) ३२१. ९११. उवयरणीभूअ (^०पकरणीभृत) ९११. उवयार (⁰पकार) ९७०. ११९५. **उवयार** (⁰पचार) १०३८. १०९०. १२०३. **उवराय** (^०पराग) ७६८. **उवरि** (⁰परि) ३८. १४०, २४८. ७८०. ९८१. उवरोह (^०परोध) ७९१. १०७८. **उवल (⁰पल)** ६१४. ६१७. ६१९. ७१४. १०८९. उन्नवण (⁰पवन) २९९. ५०५. ६६०. ७४६. ७९१. **उववीय** (^०पवीत) १. उवसमुद्द (^०पसमुद्र) १०४५. **उवसर** (⁰पसरः) ५५६. उवसेल (^०पशैल) ६०९. उवहाण (⁰पथान) २६३. उवहाणीकय (⁰पथानीकृत) ३४२. उवहार (^०पडार) २९४. ३००. ३०७. ३१०. ३१८. ३३०. उवायण (⁰पायन) ५१०. उठवण (⁰ल्बण) ७३४. उव्वक्तण (⁰द्दर्तन) १०९५. उद्यहण (⁰इइन) २४९, ८५४, १०४१. १०४६. **उध्वहणसह** (⁰द्वहनसह) ११२७. उब्बाभ (शुष्क) ५७३. **उब्वेख्न** (⁰द्वेक्चित) १९८. ५१५. ७३४. **उसा** (⁰षाः) ११६९. उसीर (⁰शीर) ६७१. उस्सृणभाव (^०च्छूनभाव) ४३६.

उहुंध (⁰भय) ४४०. **उहुंय** ७४९. ८६७. ९९५. ११११.

उहर s. ओहर.

जरु (sk) १८८. २०२. ४८९. ४९१. ७५५.११२७.११५७.११६१.१२००.

∨ ज्ञष्माय्

उम्हाइ ३५६.

उम्हविय ११२८.

उम्हाअन्त ३८३. ५२८.

उम्हायमाण १२०.

जस (⁰ष) ५३६. ५३७.

जसव (उस्सव) २०१. ५९८. ८३७.

जसास (उच्छास) ३१४. ३३३. ३८७.

५८८. ६१२. १०१८.११५०.११६३. **ऊसुभ** (उत्सुक) ११८७. ११८८. **ऊसुय** ५९७. ११३०.

ऋ

∨ऋ (अर्पयु)

उपोइ ११५१.

उप्वेसि ३१७.

उप्पिभ १२०८. उप्पिय १४४. २१६. २२१. ३०८. ४६२.

+सम्. समप्पन्ति ४६३. ११५४. -समिष्पिय ९९०.

∀ऋध्

समिद्ध २७६. ५१०

प्

एआवली (⁰कावली) ११९४.

एक (⁰क) ३९. ११२. १४६. १५३, १६०. १६१. २०२. २३९. २४८. ३२१. ३९२. ४४१. ४४३. ४५२. ४७६. ५०८. ६९१. ७१०. ७२१. ७६३. ७६९. ७९०. ८१५. ८६०. ८६६. ९०९. ९१८. ९२९. ९३७. ९५४.९५८.९६४.१०८१.११३७.

पु**क्तरा** (⁰करव) ८०.

एक्सो (⁰कतः) १५२. ७२२,

एकवए (⁰कपदे) ३४६. पुकेकम (⁰नैकम See Râvanavaho,

vii. 13, xii. 19) २०४. एण (sk.) ह ०२.

एतत्

890

एस १९०. २१५. ५१३.५८४.७०९. ८२६. ८४३. ९२७. ९४७. ९८०.

१००५. १०४५. १०७४.

पसो ८८६. १०६३. १०६५.

एए ३७६. ५१५. ५२४. ५२५. ५२७. ५३०.५३७.५६८. ६०७.६१३.

६५१. ६५९. ८४४. १०७६.

पते ३७६. ६६९.

पसा ४९०.

प्याओ ५३३.५३८.५५७.६२९.६८२. एयं (⁰तत्) १८५. ५४६. ९३१. १०७३.

इणमो २४६. १००१.

इमिणा ८४४.

इमेण १०३९.

पयाण ६९३, ६९७, ९९७.

पयस्स ८३७. १०१३.

एएसं ४८९.

अ**इ (एष**) ३**२**१.३४०.६३६. ८९२. १०४५. १०६५.

ण १०७१.

एताहे (इदानीम्) १८३. १०७५.

पात्तेअ (पतावत्) ७६. ९७.

एत्तिअमेत्त (एतावन्मात्र) ७९८. एत्ति-यमेत्त ८६८.

ऐसा (इतः) ९३. ४४२.

एमेअ (एवमेव) ५९७. एमेय ९८८. एय (⁰व) ४९३. १२०१**. एव** ११२८.

ए**ला** (sk.) ४१७.

एवं (sk.) ८०२.

ओ

ओ (sk.) ९७३.

ओअरण (अवतरण) १३८. **ओयरण** २३४.४९६.५७०.१११८.

८९४. ९६६. ११२२.

कज्ज (कार्य) ४. २४७. ३०३. ८८८.

अोआर (अवतार) १३२. १४५. ओयार ३५७. ओच्छअ (अवच्छद) ४०९. ओट्ठ (ओष्ठ) ६९०. ओयरण ८. ओअरण. ओयास (अवताश) २९२. १०३२. ओवास ६२६. ६८५. ८०३. ओलिस्सामाव (उद्देहिकाभाव tr. H. D. I. 153.) ओल्डम्प (?) ६७७.

आंसहि (⁹षि) १५२. ६३८. ओह (ओष) ६३२. ओहुर (भवाह्य tr. 500 उहुर) ६०६. ६८६. ७०५. ८०५. १००१.

क क ८. किं. कट्ट (ण्पि) ६३३. कवि ५८२. कड़ (⁰वि) ४७. ६२. ७५. ८४. ८५. ८६.८७.८०२. ८०३. ९३८. १२०४. कइन्द (⁰वीन्द्र) ८६. ९१. २५३, १०७४. कह्यव (केतव) ८४५. कहरायर्डन्ध (⁰विराजाचेद्व) ७९७. कडल (कील) ३१९. कंस (कांस्य) १९७. ६२३. कंस (sk.) ३०८, ३२६. कंसारि (sk.) १८१. **ककर** (⁰र्कर) ३९८. ६१८. कक्केयण (वर्नेतन) ७९४. ककोल (°ङ्कोल) ५८२. **कक्खड** (⁰केश) ७३१. कक्ला (⁰क्षा) ४३०. केड (sk.) ५४१. **कड्वाल** (sk.) ५४१. **ंकऋी** (⁰काङी) ८०३. कचर (कर्नर) १८९, ६०२.

कच्छ (sk.) ४०१. ४०५. ४२९. ५२८.

५६२. ५६३.

इरह्य (^{०इ}छप) ६९७.

कड्जसण (कार्यत्व) ४३४. कड्जस् (४k.) ५७. ११७४. कड्जस्टिय (⁰जलित) ३०६. ११४१. कञ्चण (काञ्चन) २१७. १**२०५.** कञ्चणर (काञ्चनार) ५९३. कञ्चण (⁰क) ७३६. कट्टण (⁰क्ण) १०९. कट्टण (⁰ट्टक) १२०. १३३. १३७. १५२. ६३८. १०३६. कट्टण ११४. १०२५. १०२७ १०३१. १०३३.

कडयत्तण (⁰टकस्व) २८२. **कडप्प** (⁰टप्र≕समूह) १२. ४७७. ५५२. ७४१.

कद्यार (sk) १२, ३२, ४१, १२६, कदुइअ (⁰डकित) १३०. कदुइअ (⁰डकित) १५०. ५५५, ६१८. ७००. ८२३.

कण (sk.) १५२. १८४. १९३. २१०. २४१.३५२.४१४. ४३५.४९२.५४३. ५५४. ५६५. ५८५. ६३६. ६९८. ७९९. ८२८. ८४१.

कणअ (⁰नक) ७९४. ९८१. **कणय** १८७. २४६. ३६७. ४८०. ५०९. ५६४. ७०९. ७६५. १०५९.

कण्डस (१ण्डक) ३०४.

कण्टो (उपकण्ठम् tr.) ५३३.

कण्ड (sk.) २३. ३६. ३८. ४४. १७७. १९४. २५३. २८५. ३३५. ३८२. ४२५. ४२७. ५१७. ५७९. ५९४. ५९६. ६९१. ७३४. ७४०. ७४४. ८०५. ८४७. १००७. १०१८.१०५७. १०६८. ११२८. ११३५. ११७६. ११८९.

कण्ड (काण्ड) ३५०. **कण्डुयण (⁰ण्डू**यन) ९८६.

कण्ड्र (sk.) ९८६. कण्ण (⁰णं) २४४. २६७. ३५३. ३७३. ४९२. ७५२. ७६०. ७६६. ९३७. ११३४. कण्णकर (०र्णपुर) ७६८. कण्णिया (⁰णिंका) २. कण्ह (कृष्ण) ५. २२. कण्हभाव (कृष्णभाव) ८२६. कण्हाइण (कृष्णाजिन) ११९०. कात्ते (कृति) ४९३. कत्तो (कियत्) ८५.इ. also under किम् कत्थ (कुतः) ९५५. कत्थवि (कुत्रापि) २८२. ∨कथ् कहेन्ति ६८०. कहम (⁰र्दम) ३९८. कहामिय (व्हिमित) ४०५. कन्ति (कान्ति) ३०६. कन्तीदेव (proper noun) ८००. कन्द (sk.) ५. १३. ६२६. ७३९. कन्दर (sk.) ११८.१४७.१५१.२२६. २८१. २९०. ६१८. **कन्दल** (sk.) ५. ३८३. ३८९. ६४७. १०७५. ११८८. कन्द्रिअ (⁰न्द्रलित) ५१७.

१०७५. ११८८. कन्द्रलिअ (⁰न्द्रलित) ५१७. कन्द्रली (sk.) १८४. कन्द्र्य (⁰क) ७५२. कन्ध्ररा (sk.) १२. कप्पन्तर (⁰ल्पान्तर) १५४. कप्पाड (⁰पाट) ६२३. कचरी (sk.) ३४३. ७७७. १०५९.१०६२.

कड्बुर (°र्नुर) २१०. ३७३ ५९९ . ६५५ .

७८६.

∨कम्

कामेन्ति ७२०.

कम (क्रम) २३२. २७६. ५०१. ५११. ५९५. ६०६. ६२५. ८६७. १०२६. १०३०. १०३९. १०८५. ११०४. १११०. ११९३. **कमढ** (⁰मठ) ३९०. १०१७. १०१**९.** १०७५.

कमल (sk.) २. ३. १३. १२४. १८९ २८९.३२१.३४२.५१४. ५१५.५२३. ५२८.५३१.५३५. ५७०.६५७.६६८. ६७१.६८९.७३२.७९८.९४४.१११२

कमिलणी (0नी) ६३०.

∨कम्प्

कम्पन्ति २६१.

कम्पिय २७८. ७४३.

कम्पावेइ ३४४.

+उत्. उक्किम्पिय ७६६.

+वि. विकम्पिय ३५५.

कस्प (sk.) २४७. ३१७. ७६७.

क्य (कृत viz. युग) ९१२.

कय (0च) ४२४.

क्यमाह (व्यम्रह) ७६३.

कयत्थ (कृतार्थ) ९९१.

कयन्त (कृतान्त) ३६. ३४०. ९१०.

कयवाउ (कृतवाक्) ३३१.

कर (sk. किरण) ७००. १०९४.१११५. ११३२. ⁰अर २३४. ^०यर ७२.

कर (sk. दण्ड) ४५९.

कर (sk. शुण्डा) ५३. १९५. ४३३. ५२२. ५४६. ५५८. ८०६. ८२५. १०१२.

करङ्कभाव (sk.) १०००.

करण (sk.) ८७४.

करणि (अनुकरण tr.) १००७. १०८६.

करत्तण (करत्व) २६३. १११९.

करभ (sk.) ५३४.

करमन्द (sk.) ५३३.

करम्बिअ (⁰त) ४७३. करम्बिय १२४. २०४. २३७. ८२७. करयल (^०रतल) ४८५. ६७७. ७३५. ७५२.

करवाल (sk.) १०२. ३०१. ३०६.

करवीर (sk.) ५८९. ६७१.

करह (0भ) ५८१.

करहाड (0ट) ५८३.

कराल (४४.) १९३. ३३७. ३५२. ३८९.

करिणी (sk.) ५४७.

करिल्ल (वंशाङ्करसदृश tr.) ३४२.

करी (sk.) ७२. २००. ५४६. ६४६. ७१४. ९४०. १०१३. १०९५.

करीर (sk.) ५३४.

करीस (⁰ष) २७४. २७५. ५३८. ५६६.

करुणय (कारुण्य) ९१४.

करणा (sk.) २२.३३७.९३८.१०१५. ११९६.

करुणामय (8k.) २२३.

∨करुणाय्

करणाइय ४९१.

√कछ

कल्पि १७१. ४८३. ६९२.१०६१. +सम् संकालय ५४७.

कल (sk.) ५१७.

कलक्क (sk.) १०६४.

कलण (⁰म) ५३.

करुणा (⁰ना) ३१७.

कलम (sk.) २७२, २७९, ३९९.

कलम्ब (⁰दम्ब) १८७.३६०.३६१.३६८. ३७८.५६७.५८४.६५३.७४५.१०८८.

कलयण्डी (0लकण्डी) ५९६.

कलयल (^०लकल) ५२६. ८११.

कलल (sk.) ६५०. १०९४.

कलिय (⁰र्दभित) ३३१.

कलविद्ध (sk.) ६४७. ६७७.

कलस (⁰श) १३४.१७७. १८६.४९९. १११३.१११५.११८६.

कलह (sk.) ३३१. ४८६. ५९२.

कलह $(^{0}$ म) १८८.४८६.५२२.५४७. 940.

कलहोआइमअ (ºलधौतादिमय) ८८९. कलहंस (sk.) २७०. ४६०.

कला (sk.) १८३. ६९२.

कलाव (⁰प) १६८. ४६६. ८३४.

?000. १०४९. १०५४. १११९.

कालि (sk.) ९१२. **१**१७९.

कालेआ (⁰का) ७६०.

कालेल (sk.) ४७४. ४८१. ५६६. ६२६. ८३०. १०७०.

कलुस (⁰ष) १३२. २६९. ३१७. ३४९. ३६०. ३७५. ४०८. ६७५. ८३१. 2080.

कळ्सिय (विषत) १०, १०५, ३५४. कल्सीक्य (⁰षांकृत) ४७१.

कलेवर (sk.) ३४७.

कल्ल (? कल्यम्) ६६८.

कल्लाणी (^०ल्याणी) २९०.

कलोल (sk.) १४३.१४६.५२६.५४३. कवय (⁰वच) २४६. २५२.४८५.**४९**३, ११२९.

कवल (sk.) ८३१.

कवलण (⁰न) ३५१. ४३५. ८२८.

/कवलय

क्वलें ६७७. १०९५.

कवल्यि १८१. ४७७. कवल्यि. ३६. ४९२. ८५३.

क्वालिकण ४१७.

कविल्डा १ १७२.

कवाड (व्याट) २१२.

कवाडअ (ण्पाटक) ७३३.

कवाल (पाल) ४०. ४५. ५९. २६४. २९१. २९७. ३०२. ३४३. ३९०. ५५७. ६८०. १००९. ११०९.

कवि इ. कइ (कपि)

कविल (विल) ४१८.५३४.५७१.१०९३.

कविलिअ (⁰पिलित) ६३२.

कविस (⁰पिश) १८२. २०८. ३७१. ३७८.५३८.५५३.५५८.५६६.५८१.

५९४. ८१५.

कविसीकय (⁹पिशीकृत) ३३९. कवोअउस्त (⁹पोतकुल) ११७०. कवोय (⁹पोत) ५९४. कवोस्त (⁹पोल) ३६९. ६९७. ६९८. ७७६. ७९२. ८३९. ११४३. ११४७. कस्त्र (काम्य) ६४. ७९९. ९८१.

$\sqrt{\Phi}$ स्

+वि. वियस≅ ६५७.

---बियसन्ति ६३०. ११४०.

—ांबेयसिय १९९. ११२७.

—विअसन्त ७६५. वियसन्त. २२६. ८०४. ८३७.

कसण (कृष्ण) २४. **२९**. ४७२. ७७८. ८३१**.९**०५.१००२.१००७.११०८. ११११.

कसणभाव (कृष्णभाव) ३३६.

कसब्द (°कंश tr.) ३७५.

कसाक (⁰वाय) २१०. ५८५. ६३२. कसाय २०९. ३३०. ४१०. ५१८. ५८४. ५८९. ५९३. ५९५. ६२०. ६५२. १११२.

कसिण (कृष्ण) ५६३. कसेर (sk.) ३९३.

कह्र (कथम्) ६९.७९.८३.२८९.२९७. ३०३.३१३.३८०.७१६.७२०.८८३. ८९३.९१८.९१९.९२५,९३३.९३४. ९४२.९५६.९६०.९७२.९७५.९८७. ९९६.

कहकहिव (⁰थंकथमाप) ५०३. ७४१. १०३७. ११७२.

कहिब (⁰थमपि) ३७. ११०. १२३. १२५. १७३. १७८. २३३. २७५. २८०. ४९७. ५४४. ६०५. ७९८. ८०५. ८१८. ८४६. ९९४. ११७६.

कहा (^०था) २४०. ४६५, ४९४. ७९९. ९९२. **११**०६, ११६४.

कइंपि (कथमापे) ७२०.

काष्ट्रिस (⁰पुरुष) ९१७. **काबुरिस** ८९४.

काणण (⁰नन) ३५९. ४५६. ५१४. ९४८.

काम (Blc.) २९. ३०. ३२. ५७. ७९. ३१४. ३४५. ९२०. ९९६. ११२२. ११४५. ११५१.

कामम् (=पयौप्तम्) ७५. ३९१. ४८६. ५७७.

कामिअण (°जन) १११८. कामियण ११२२. ११३२.

कामिणी (⁰नी) २४९. ११२५. **११३३.** ११३८.

कामिणीयण (⁰नीजन) ११४६. काय (8k.) १५९. २३०. ३२९. ३३३. ३३६. ४३८. ७०३. ९१७.

कायत्तण (⁰यत्व) १५५.

कायस्य (⁰दम्ब) ५१७.

कायर (0तर) २४२. ९४१.

कायब्य (कर्तव्य) ११२१. ११८४.

कारण (5k.) २२. ६१. ७२. ७३८. १०४९. **१०**५१.

कारही (⁰रभी) ६६८.

कारा (इंस.) ११९८.

काल (sk.) ८४. २२८. ३८१. ४५६. ५६१. ६६७. ६८१. ७०६. ७२७. ७८९. ८७२. ९११. ९१२. ९४५. ९५१. ९७१. ९९२. ११२८. ११७९.

काल (sk. कृष्ण) ११९८.

कालन्तर (⁰लान्तर) १**१०९**.

कालरात्ति (॰लरात्रि) ३३७.

कालायर (^०लागर) ११२६. कालिन्दी (sk.) ५२. ११०३.

कासी (sk.) ४५. २९७. १०९१.

काश्

+ेप्र. पयासे€ ९०५.

-पयासन्ति ७५१. ७५२. ७५५.

-पयासन्त ४६९.

+प्र. पआसेन्ती १०५२. पयासंस्ती १०५९.

+बि. विअसाविअ (बिकाशित) १२१.

कास (⁰श) ५२५. ५७८. कासाय (ण्वाय) ६१५.

कासार (sk.) २७१. ४०५. ५७१.

किंसुअ (⁰शुक) ५५४.

किक्किणी (sk.) ३६७. १०६८.

किण (sk.) ८२३.

किण्ण (किष्व) ६४८.

कित्तण (कीर्तन) ६७०.

किसणमेस (कीर्तनमात्र) ७१३.

किसि (कीर्ति) २३७. ५०८. ९७६. ११२१. ११८७.

कित्तिय (कियत्) ९५४.

किम्

को ८२. ८९. ५८०. ७७४. ८७८. **९२७.** ९५**२.** ९५७. **९**६१. ९६५. ९६६:९६७.९८**२. ११०५.** ११६२. के ८४. ७२१. ८१० ८७६. ५०८. । १०७२.

का ४०ई. ११२६. ११३१. ११४४. ११४4. ११५९.

कि ८८. ९६. १८३. १८९. ३३९. ७०८. ७१०. ८७१. ८७७. ९०३. **९१३. ९४८. ९४९. ९**५३. **९**६३. ९८३. ९९७.

कं ८०. २७४. ८७८.

किणा ४१३.

केंद्रि २९५.

किणो १८२.

कस्स ८५६.

काण ९१४.

कार्ण ८४. ९७०.

कीप ११२३. ११४१. ११५२.

कत्तोवि ८५९.

कर्मिष ७२१. ९४५. ९५४. किंपि (किमपि) १९, ६८. ७८. ९०.

९८. २६१. ३५५. ५५३. ५७९. ५९३. ६०८. ७११. ८४६. ८५८. ८७६. ८८४. ९००. ९१२. ९१५. ९५६. १०६५. ११४८. ११५६. किर (किल) ४९८.७२१.८९२. ९८५. किरण (sk.) १९८.२७२.३०१.५११. ६३९. ६९८. ८३०. ९०६. १००८. २०४९. १०७०, १०७५. १०७७.

१०४२. १०९०. १०९८. ११३९. किरणभाव (sk.) ७७१.

∨िकरणाय्

किरणाअन्त २२.

किराय (⁰त) ३५.

किरि (sk.) १०४९.

किरिया (किया) ८८४.

किरीडी (°रीटी) ४९२.

किलिख (sk.) १०९४.

किविण (क्रूपण) ९१८. ९१९. ९२१. 968.

किसल (किसल्य) १३६. २०४. ४६६. ७५२. ८४२.

किसलभ (⁰सलय) १०६७. किसलय १६८. ६००. ११४०. ११८१.

की**ड** (⁰ट) ३४०. ४**०२.** ४०५. कीडइस्ट (⁰टक्युक्त) ५२१.

कीला (कीडा) ४८६. ७५२. ८३७. १०२२.

कीलाल (sk.) ३३१. ८३०.

कीलालिअ (कीलालित) १०२.

कीलिय (लित) २८३.

कुक्ह (कुक्म) ५१९. ५२८.

कुङ्कम (s**k**.) २०६.२५६.७७८.७८५. ९६६.

कुच्छी (कृक्षि) ७३२.

(क क

कुन्निय १०२०. +बिनि. बिणिउन्निय ८०५.

कुअ (Bk.) ५१३. ६२०. ६४५ १०७६.

कुअर (sk.) ५४७.

कुडय (⁰टज) ३७४.

कुडिल (⁰टिल) ३४१. ४८१. १०३१.

कुडुम्ब (⁰डुम्ब) १५८.

कुदुम्बी (⁰दुम्बी) ३७७.

कुणव (⁰णप) ३२७.

कुणवत्तण (^०णपत्व) ३३३.

∨ऋण्ट्र

कुण्ठिज्ञ ११७.

कुण्ड (sk.) १८९.

कुण्ड (अ.) १८१. इ०९. १०७१.

कुण्डल (sk.) २०६. २९३. ८३३. १०५८. १०५९.

कुण्डालिअ (⁰ण्डालित) ४३३.

कुन्तरु (sk.) १११. २०५. ८३४.

कुन्द (४४.) २०९, ५८६. ६७१. ७८६.

∨कुप्

कुविस ११४. ९१०. कुविय ४८३.

कुप्पर (कर्षर) ६८२.

कुप्पास (कुर्पास) ७५७.

कुबेर (sk.) १७८.

कुमइ (0मति) ९०५.

क्रमरी (⁰मारी) १०६९.

क्रमार (sk.) ४२. २९९.

कुमुअ (१६) २७१. कुमुय ७४७.

कुम्भ (sk.) २२२. ४१९. ४७०. ६९८. । ७३०. १०८६.

कुम्भी (sk.) ४२१.

क्रमा (क्र्म) रह. ८४९.१०१६.१०१८. १०२०. १०२९. १०३७. १०३८. १०९७.

क्राक (sk.) ६४९.

कुरर (ak.) २७८. ५२०. ५३१.

कुरुणाह (⁰नाथ) ४८५.

कुरुविन्द (sk.) ६१८.

कुल (sk.) ४२.२८५,३९६.४४६.४६८. ७२२. ७२५. ९३९. १०५७. १०७१.

११९१.

कुखरब्व ("लपूर्व) १०२४.

कु**सालउ**ल (⁰कुल) ५०३.

कुल्सि (⁰श) ११७.१२०. १२८.**१२९**० १३१.१३४.१३६.**१**४१.१४२.१४५ १५३.१५९.२२५.४४४.८२३.

कुलीर (sk.) १०९३.

कुवलई-कुणन्ती (कुवलयीकुवंती) ३०३.

कुवलय (sk.) ११०. २३७. ११४५.

कुसुम (sk.) ३२.४३.६९.११२.**१**३६. १६१,१८२.२०८.२७२.३६७.४**१०**.

४६४.५३४.५६६.५८०.५८३.५८६.

५९२.६०३.६१६.६२४.६६१.६७७.

*६९५.७४२.७४५.७४८.७५३.७*६६. *७७४.७८०.७९०.८*३३.८*६२.८९८.*

९८५.१०५७.१०६१.१०८७.११२२.

११२४. ११२८. ११३५. ११६४.

११८०. ११८८.

कुसुमिअ (^०त) ४८०. कुसुमिय ५६७. कुसुमीकय (^०कृत) ३७.

कुसुमाक्य ("कृत) २७.

कुसूल (sk.) ३७७. ६६६.

कुहर (sk.) १८१. २८२. २८३. ६९८. ८११. १००९. ११०७.

कूड (°ट) १५४. २१८. ३१६.

∨कृण्

कूणिय ३६४. ७६१.

क्र्य (^०प) ६७९.

कूल (sk.) ५१३. ५७१.

√ কু

कुणइ ५३.१०४.२०९.५०९.७३६. ९१०.११२२.

कुणन्ति ३१९.

कणड ९३३.

कीरह ३३३. ३५१. ७०५.

कअ १. ७७. ३२४. ३८७. ९**२९.** ९४०. कय ३०. १४४. १**९**२.

१९७. २४७. २५१. २६३. ३०४.

३०७. ३५३. ३६३. ३७५. ४२४.

४२५.४३६.४९०.५४४.७०३.

८७५. ९५२. १०९१. ११२७.

११२८. ११५७.

कारिंभ ७१८.

काउं ८८७. ८९८. ९५५. काऊण ४२०. ४३०. +सम्. सक्रय ६५. +अलम्, अलंकिय ३६५. **∀**हत् +उत्. उक्स ४९३. बाहिस २०३.४३४.बाह्य ३२.३१४. कड्डिय ५२१, ५७८, ६१७, ७४८, १०३४. ११०६. +भा. आयद्विभ २८१. भाय दिय १११. २४३. ---आयद्विष ४१५. —आयाड्डिभ ६०६. आ**य**िदुय 992. 2002. किरन्त ११८२. +भव. अवदण्ण २९४. +आ, आइण्ण ६०७. १०५।७. +उत्. डिक्रणा ५५९. +प्र. पर्णा ५३७. १०६२. +वि. विश्वजन्त ३३४. +विम. विवद्या १५७७. \vee हुप् +वि. विभय्यन्ति ८३. केअय (0तक) ७४६. केंद्र (व्हु) ८२९, १११५, केंद्रर (0यूर) ५०९. १०७०. केयई (⁰तर्की) ३६९. ३७९. केयार (°दार) ३४९. **केलास (के**लास) ४२८. ६३६. **केल** (⁰रा) ३१७. ३१८. ३७९. ४७४. केसर (sk.) १२. ११०. १८७. २५६. २८०. ३३१. ३६५. ४१०. ५३४. ५५२. ५८४. ५९३. ६४८. ६५३. दे**६१. ७४५. ७९**५. ८३७. ९६६. १००७. १०४९. १०८७. केसरउम्ब (0पूर्व) ११२२, **∀केसराय्**

केसराञ्चल १०९८. 53 (Gaüdavaho)

केसरिह्डी (⁰सरवती) ३५०. केसरी (sk.) ७. ५५२, ६२२, **केसव** (⁰शव) २६. ३७. २५२. ५०९. १०४५. केसहत्थ (⁰शहस्त) ११६६, १२०३. कोभ है. कोब, कोउह्ह (कुत्रहरू) ५९७. को उहरू (कोत्हरू) २२१. ११८०. ११९०. १२०६. कोञ्ज (कीञ्ज) २७३. **कोडि** (⁰टि) १०९. २६०. २९३. ३१६. ४४०. ७६५, १०२२. कोण (sk.) १०८८. कोत्थुह (कौस्तुभ) २२, कोमल (sk.) १६४.३५९.३८६.७९४. ७९२. कोमार (कीमार) ३२५. कोय है, कोब. कोयण्ड (वदण्ड) २४३, ७४२. कोल (sk.) ५१, ८५०. कोलीकय (कोडीकृत) ११२६. कोव (⁰प) २०९, २४७, कांअ १०५, कोय ७१%. कोस (°श) २२२, २७७, ५६७, ६३४. कोसिय (कोशिक) ३०६. **कोसी** (⁰हीा=नाली) ६७९. कोसुम (कीसुम) ५७. ३८०. ७७७, ९९६. ⁰क्स (新म) २४८,५०४,८११,११७१, ⁰**क्खण्ड** (खण्ड) २६४. ४५४. ७०१. १०३३. ⁰कखन्ध (स्तन्ध) ४३. १२१. १४८. २८०. ५६८. ६११. ११०२. ⁰क्खम (क्षम) २२२. ३३३. **क्साम (स्तम्म) ५२. १९५. ६६३.** ७९७. ८०६. ११९२. º**क्स्त्ररूण (स्**खलन) १०६८. िस्युक्त (निमम्न tr.) ७३०.

/那珂

+भा. अकल्त २७५. ३१६. ५०२.

---अकमन्त १०९२.

+निस. णिक्खम**इ** १४४. ९१३. १००३.

-- णिक्खन्त ११६. ४४८.

+विनिस्, विणिक्समः २७५. विणि-क्खमः ८५१. ११८१.

+सम् . संकमइ ८९५. १२०२.

-- संकामिअ २४९.

— सैंकम्त १४. ८९. १०६. १६३. १७६.२१३. २५१.३०५.५५६. ७२८. ११९९. १२०३. १२०६.

---संकमन्त ११९२.

+समा. समक्तम ₹ १०७१.

---समकल्त ४५५.

∨क्रीड्

कीलेंड ११४६.

∨≋म्

किलामेइ ७३. किलम्मन्ति ११३.१५२. किलिम्मिद्देषि ९५४. किलामिश्र २२८. किलामिय १९८.

किलामिन २२८ । किलामिन १९८. ६३६.

किलन्त ३४. ३५६. ५३२, १०८८. किलम्मन्त १९४.

∨क्किव्

किलिण ४१०. ५६६. ६५४.

∨कथ्

कढमाण ३९७.

∨क्षप्

खबिय १२७.

∨ाक्षे

झिज़क्ति १०२२. झिज्जक्त ६९०. १०३०. झीण ७**२१.**

∨क्षिप

+आ. अविखत्त ४८५. ४८२.

+उत्. डिक्खप्य १११५.

--- जिस्ति १. १३४. १४०. २९३. ५१९. ८९८. १०५४. ११८६.

+िन. णिहित्त ७३०. ७६५. ७७३. +परि. परिक्खित ७०२.

+िन. विनिखत्त १११. १७५. ७८०.

—विच्छूढ s. छुह.

+समुत्. समुक्तिखनह १११३.

∨क्षीराय्

छीराभन्त ८४९.

∨धुभ्

+सम्. संखुहिय १०३८.

ख

ख (sk.) २२९. ५५१.

खमा (⁰ज्ञ) १७१. २१२. २४१. २४४. ३०३. ७१४. ७१६. ११११.

खज्जूर (ºजूंर) ५३३. ५८५. ६२९. ६८५. ७९२. ११०२.

खण (क्षण) ३६. १२६. २५७. ७४८. ७५८.७७५.८०६.८३२.८४३.८५३. ८७५.१०२९.१०३२.१०८५.११५५. ११७२. १२०६.

खणक्खण (क्षणक्षण) ५८७. खणमेत्र (क्षणमात्र) ४९३.९७४.१०४२.

∨खण्ड्

स्रिडिश ६२६. सिण्डिय १२७. १२९. १९९. ६०२. ७४७. ७५६. ७५८. ८२१. ९१३.

खण्ड (sk.) ४५. २८६. ४३७. १११४. खण्डण (⁰न) ९०४. खण्डला (⁰ण्डल) ३९.

∀खन्

+उत्. उनखभ १५. उनखग ३९०. ४३२. ४५४. ६२६. ११४४.

खन्ध (स्वन्ध) २०४. १०४९. १२००.

खम्भ (स्तम्भ) ३३२, ६८३.

खय (क्षत) ४१.

खरहरन्ती (खरखराशब्दं कुर्वती)१०२२.

खरू (sk.) २७३. ८६७. ८७५. ८८६. ८९0. ९८0. **९८**९. **खलत्तण** (⁰लत्त्र) ८८६. खलु (sk.) ९२८. ९७९. ख्लुइअ (खल्तीकृत) ६१९. खाम (क्षाम) १९. ७९४. √खिद खिज्जह ९९८. खिजनित ७२. खिन्न १८७. खीरोअ (क्षीरोद) १०३९. **खु (**खखु) ८६०. ८७९. ∨खुड् खंडिय १६०. २३५. ४९८. ८२८. १०१२. खुत्त (निमम tr.) १०१. २६४. २६६. ४४७. ६६४. \bigvee खुष्प p. (निमजने). खुप्पन्त (कडन्) ४२२. खुर (sk.) २५६. २६०. ६०२. ६५५. ६५९. खेय (खेदं) ६३६. ११७२. ग गअ ८. गंदा. गद्द (⁰ति) २५५. २६५. ९८०. १०३१. । गइन्द (⁰जेन्द्र) १९५. २६९. ३५१. ३६३. ४३७. ५४८. ६९९. ११०४. ११९४. गयन्द ४७१. गाउड (गीड) ११९४. गउडवह (गौडवंध) १०७४. गङ्गा (sk.) ४८. ५८. ६१. १०५३. गणणा (0ना) २४२. गणभाव (sk.) २९८. गणवइ (⁰पति) ५४. गण्डि (प्रन्थि) ५१८. ३३७. ७९०. १०२२. १०३३. १०८२. गण्ड (sk.) १८३. २०९. ३७०. ४३३. ५६८. ५८३. ६०१. ६९५. ७६४.

१०६१.

गण्डलण (^०ण्डख) ७९४. गण्डवास (०ण्डवार्थ) १०४२. गन्ध (sk.) ३१५. ३७४. ३७७. ४१८. ५१६.५१८.५३०.५३५.५७३.५८३. ५८४.५९३.६३१.६४८.६५२.६५३. ६६८. ७८९. गन्धउढी (^०न्थकृटी) ३१९. गन्धस्य (^०न्धर्व) ११००. ⁰गन्धी (sk.) ३६०. ५६८. ६०९. गब्भ (°र्भ) २. ११८. १२५. २५५. ३०६.३१०.३१८.३६९.४२२.५९१. ६३४. १००३. गडभत्तण (°भेख) ७५५. गाडिभणा (विभणी) ४८२. **√गभीराय्** गहीराअमाण ४०१. **∀गम्** गमोन्ति ३७४. गमेज्जन्ति ८४६. गय ७५.७७. २१२. २८१. २८३. ४०१. ६७२. ७२१. ८६५. ९१८. ९६५. १०२२. १०२४. १०६७. १०९७. १२००. गमिव ४९१. गमिय २६. ११३०. गन्तूण ४६६. +अनु. अणुगय ११७३. +मा. भागभ ६८८. ९४७. भागय १**१**९. २०६. २**२८.** २९८. ४६९. ४८३. ५५४. ६०९. ७४७. ९६०. ९९९. १०२४. १०६७. १०८४. ११२९. १२०४. +उत्. उग्गअ ४१९. उग्गय २५२. 800. 969. +उपा. उवागय ९४५. +दुर्. दुगाय ९५१. ९५२. +निर्. णिगाय १३. २१. २५४. हर्र. ६५२. ६७८. ७९९. ८५३. १०६४. निगाय ५६. +परि. परिगय ८९१.

+परिसम्. परिसंगय ३८७.

+बि. बिगय ९७.

+बिनिर्, विणिग्गञ ११४५. बि-णिसास १३१. ४९५. ५२८. ११४९. +सम्, संगञ ८१९. मंगय ५४. २२५. ९६०. १०५३.

गमण ४४७. ४५५. ९३१. १०८०. ११३७. ११४१.

गमणन्तर ("मनान्तर) ११४. गम्भीर (8k.) १०७. ३१८. ६४५.

√गम्भीराय्

गम्भोरार्जान्त ६८३.

गय (⁰ज) १०२. १०८. २६७. २८४. ६५४. ३७३. ४१९. ५५८. ५७०. ६९५. ७२५. ७३०. ८०३. १००७. १०९७. **गअ** ४३३. ४४६.

गयउल ("जकुल) ३९१.

गयण ('गन) ९. ११४. १२४. १२४. १२४. १४३. १९३. २२९. २३३. २८२. ३०८. ३१९. ३८८. ३८९. ४०६. ५६९. ६२४. ६५६. ८०७. ९८३. १०३२. १०९५. १०९७. ११०२. ११०५. ११०९. ११११. १११२. १११३. १११५. ११६७. ११७५.

गवणगरु (⁰गनतरु) ४५१. ८२७. ११६९.

गयणबहु (गनपृष्ठ) ११८९. गयम्द s. गहन्द.

गयमुह (⁰जमुख) ५२.५३.

११४८. ११७२. **११७६. गरुअयर** (गुरुकतर) १२००. **गरुवयर.** ८२.

 \bigvee गरुभ p. (गुरुकु)

गरुएइ (गुरूकरोति) ११४८.

गरुइअ (गुरुकृत) ८३४. गरुइय ५५२. गरुइ (गुनी) ११४४.

गरुईकय (गुरुकृत) १०१४.

गरुयत्तण (गुरुख) ८९२. ९७६.

गरुष्ठ (गरुड) १३४. ८२१. ८२२. १०९२.१०९७.

√गर्ज

गःजिञ ४१६.

√गर्धू

गब्बिय ९०. ८५९.

√गन्ड्

गलह ३६०, ६१४.

गलन्ति ४४४. ९४१.

गलिभ ८५२. १०७७. ११३१**. गलिय** ५५६, ६७४. ७४७. ७९२. ८१८. ८८८, १०६१.

+परि. परिर्णालय ४८. १०२९. ११५४. ११८१.

+ति. वियक्तः ३८६. ६६१. ८२९. ११४६.

—वियलन्ति ७०३.

--- विअक्तिअ ३११, ११९०, विअ-তিয় ३३१, वियक्तिअ ११४६, वियक्तिय २३२, २६५, ३३०, १०७५,

वियलन्त ७०५. ८०८. ८३०.

+सम्. संगलइ ७८६.

---संगल्यि १६९, १०४०, ११४९,

---संगलक्ती ४६०.

गस्त (sk.) १०. २९८, ६३७. ६४७. १०९१, ११९४.

गवक्स (⁰बाक्ष) १०८३.

गरम (°वं) ७९. ८३. ९७. ५९८.

गह (मह) १६९. १९६. २३८. २४१. ३०२. १०८६. १११३. ११७३. गहंभक (गहंचक) ११६८. गहंग (°न) ३७८. ६६७. गहिर (°भीर) ४५४.६८०. गहीर ६०९. गहिरभाव (गमीरभाव) ४९८. गाड (%k.) २४३. २६०. ५५७. ५९२. ६२०. ६४८. ६८७. ७३३. ९५६. ९९५. १०६८. ११५२.

∨गाडतराय्

गादयराअइ ९४२.

गाम (प्राम) २७३. २७६. २७७. ४०९. ५२६.५४५.५९८.६०८.६०९.८७१. गामेहुआ (प्रामेषिका) ५३६. गारब (गौरब) १९. ६३. ७४. २२१. २२४.२२६.२९०.३३३.४५८.५५६. ६०६.८६९.८७९.८९२.८९९.१०१४. १०९२. १२४. १०९२.

∨गाह

+अब, अवगाढ १८४,ओगाढ ११५९. गाहिपुर (गांधिपुर) ७३७.

निम्ह (प्रोंका) १६६. ३५५. ३५६. ३५९.३६१.३६२.३७०.३९०.३९२. ५६९. ई७१. ७०७.

गिरिअड (⁰रितट) ६२०. गिरिअडी (⁰रितटी) ३७४. गिरिअडी ६३३. गिरियडय (⁰रिकटक) ६४५. गी (गाः) ८०१. गुआ (sk.) ३५२. गुण (sk.) ५६. ६७. ७१.७२ ७४.७६. ७७. ७९. ८४. ८९. ९७. ९९. २४०. २५३.३१**२.**४८**७.**६६७.७०८.७१०. ७१७.७२५.७२६.७७२.७७४.७९५, ८०३.८१८.८३३.८३८.८५८.८५९. ८६०.८६१.८६५.८६६.८६८. ८६९. ८७८.८७१.८७७,८८०,८८१.८८३. ८८५.८८६.८८७.८८८.८९१.८९२. ८९३.८९४.८९५.८९८.८**९**९.**९००.** ९०२.९११.९१९.९२२.९२७.९३०. **९३१.९३३.९४४.९४५.९४६.९५**२. ९५६.९५८.९६२.९६४.९६७.९६८. ९६९.९७०.९७४.५७५.९७८.९७९. 385.8005.8088.8089.8046. ११७१. १२०१. १२०४.

गुणण्णुय (^०णक्) ७१. गुणत्त्रण (^०णत्व) ८७०. ९६१. गुणत्थ (^०णस्थ) ७९. गुणन्तर (^०णान्तर) ९५. गुणभाव (५k.) ९६१. गुणमेत्त (^०णमात्र) १६४. गुणोगय (^०णिगत) ७९. गुणी (^०णी) ७१. ७०८. ८७६. ८७८.

गुरु (धk.) ७७. २६**०.**२६१.७२८.**९**००. ९**११**. ११२७.

∨गुरुकाय्

गुरुयायमाण ४३८.

∨गुरूय्

गर्भाभन्त ८३६, गरुयायन्त १०८०.

∨गुह्

गृढ (sk.) १८- ८४९. +उप. उवऊढ ११५३. +परि. परिगृढ २. ६६१. गुहा (ыk.) ११५- १२५- १३८- १७०. २२७.२५१. ३३८-६१५.६१६.६४**२.** √गॄ

गिलिअ ३२.

+उत्. उगिगण १७८.४३७.१०४९. १०७०.

गेह (sk.) २१९. २५५. ३७७. ६१६. ८६७. ९१३. ९४८. ११७४.

\/गे

गीय (१त) ३८२.

+परि. परिगीय ६४४.

गो (sk.) ५०.२७४.३८८,४८८.५४५. ५७७.

गोअर (व्चर) ९२१. गोयर १. २३५.

३०८. ९२८. ९४९.

गोउरमेस (°पुरमात्र) ४९५.

गोउल (⁰कुल) ५३८. ५७७.

गोद्वी (⁰ष्ठी) ८०४.

गोभाव (sk.) ८५५.

गोमअ (0मय) ५३६. ५३७. ६५१.

गोमाउ (⁰मायु) ५४१.

गोयम (गीतम) ८०२.

गोयर s. गोअर.

गोर (गौर) ३५८. ३९६. ३९७. ५८३. १०१९. १०५९. 18088.

गोरी (गौरी) ३९. ५४. ५८. ३०८.

गोलय (कोलक=कोल) ६८२.

गोबी (0पी) इ४४.

गोस (प्रभातकाल) ६३०. ११७३.

गोहण (⁰धन) ४०१. ४११. १०७९.

⁰साह (मह) ५७. १७७. ४२४. ४८८. ११७४.

⁰साम ३५८. ६०७. ६२०.

∨प्रह

गेण्डान्ति ९०८.९६४.११७१.११७६.

गेण्हड ९७५.

घेष्पइ ८८२. १२०१.

घेषान्ति १२८.

घेषप ९०८.

गहिस ८७. ११२. १६१. ४५९. ७६०. ९७३. गहिय ७. ६१. ३९३.४७९.

६४०. ६९०. ६९२. ७८४. ७९८.

८५५. ८७०. १०९७. ११२५. ११२९. ११३०. ११३६.

गहिजण २८२.

धेत्तुण ६७७.

+उत्. उग्गाहिअ १०१६. हिय ५५८.

+परि, परिगाहिय ४८८.६१६.७५५.

घ

धगार (⁰र्घर) ५३१.

∨घइ

घटर ४. ३०२. ६९५. ९५३.१०२८.

घडमो २९७.

घडिअ१४१.२५७.८१५.९९५.१०४६.

घडिय ४०. ५२. २३२.२४७.३९३. ४०७. ५३५. ५४१. ६४९. ६७२.

६७३.६८४.७१२.७१८.८२८.९४३. ९८४.१०१९.१०२१.१०३८.११९३.

घडन्त १४. ४६३. ७७१. ८१७. १०३१. ११४३.

+उत्. उग्धाडिय ८२०.

-भवि. विइडह ७४१.

-विद्रडन्ति २८८.८२३.९७६.

--विद्वांडिय १५६. १५८. १५९. ४३७.४९७. ५९१. ६१५. ६७६. ६७८. ६८८. ८१७.

---विहडाविअ ८.

---बिहडन्त २९८. ४६३. ८१८. १०२५.

---संधाडिय १२.

घडण (⁰टन) ६१७. ७०२. ७०४.

घडा (⁰टा) २८८.

घण (⁰न) ७. १२. ६२. १३५.**१**७४. ३६०.४१६.४७२.५२०.५२४.६४०. ८०१. ८०६. ८१७. ८१८.१०१८.

१०४२.

चणत्तण (⁰नत्व) ५३६. चण्टा (८४.)२८५. ४९९. ६७३. चस्म (⁰में) १०८५. घर (गृह) ३६४. ६०७. ६६६. ६८२. ६८५. ८७६. ⁰हर १३६. घरिणी (गृहिणी) १००३. घुम्मिर (पूर्णनशील) ४७८. घुम्मिर (वृर्णनशील) १६१.

∨घृष्

+नि. णिहटु ५०९.
 +परि. परिहिटु ११८९.
 +विनि. विणिहटु ३४४. ६७५.
 विणिहिट्ठ १०३७.

घे ६. **प्रह्.** घोणाउड (^०णापुट) ८५०.

घोणन्त ४६४.

घोलन्त ४९९. ८२१.

घोलमाण २४.

+परि. परिघोलक ७३१. ८४७. व

🕂 प्र. पहोलन्ति ५८१.

घोलिर (वूर्णनशांल) ४१. ५९. १७०. ३६२. ५२०. ६९१.

घोस (⁰ष) ६०८.

च

च (sk.) ५०. ६६. ६७. ८२. १८४. २४०.२८२.२८३.३८२.४०६.४५०. ५१६. ७४३. ७७६. ८०१. ८७३. ८९६. ९०९. ९१४. ९१८.९४६. ९६५.९७३.१०५६.१२०९.अ४७. २५३. ३६३. ४०६. ४१३. ५२४. ५८६. ८००. ९२६. ९२७. ९७३. ११६४. १२०५. २ ६०. ६८. ७६. ९३. ९४. १७८. २८१. ४५१. ५११. ७४३, ८०२. ८७२. ८७२. ८७३. ८६. ९२८. ९२७. ९५०. ९६५. ९८१. ९१८५. १००५. १०७४. ११८४. ११८५.

चाअ (0य) १०५४.

चउक्क (⁰तुष्क) ८४९.

चरमुह (⁰तुर्मुख) ४७.

चडर (⁰तुर) २५४.

च**उराणण** (⁰तुरानन) ५९.

चक्क (⁰क्र) २३८. ३०२. ४६९. ७५९. १**१**८२.

चकाय (⁰ऋगक) ११७७.

 $\sqrt{2}$ चक्खp. (आखादने)

चिविखय १६२. ७८१.

√चक्र. चक्र, चक्रल

चक्करुगन्त (चर्काक्रियन्ते) १०४२.

च**क्त**लिय (⁰र्काकृत) ७७३.

चञ्चल (६४.) २३४. २६७. ४६३.

चञ्ज (sk.) ६३०.

चडकारी (⁰टत्कारी) ६३७.

चडुल (⁰टुल) ९३३.

चण्ड (sk.) २४३. २४७. ८२७.

चण्डी (sk.) २८९. ३२८.

चन्द् (⁰न्द्र) ११. ३८. ४५. २५४. २७१.३०९.**६९**३.१**१**४३.

चन्द्रण (⁰न्दन) ११२. १२१. १६३.

१८६.२१०.३०४.३६३.३६८.४६०. चन्दहास (⁰न्द्रहास) ४२७.

चन्दिमा (⁰न्द्रिका) ६५६.

चमर (sk.) १२०८.

चरपय (⁰म्पक) ३६७. ७६०.

√चर्

चरिम २५४. ८६६. ९९८. ११८४. ११९१.१२०९. चरिय ९४६.११२०, चिण्ण (भक्षित tr.) ५३९.

+उत्. उच्चरन्त ३७७.

--- उडचरमाण ४०२.

—उण्चरिकण २६०,

+बि. विभर इ ३८८.

---वियरम्तू ९७.

--विवारेश्ट ८९.

+सम्. संनरइ १९०० ३२९० ४२९० ५८७० ७६४.

---संचारिश २५४. संचारिय. १०८. ५९३.

+सु. सुचरिअ ११७९.

चरियधारी (चरितधारी) ८८९.

∀च⁄रू

चलई १९७, ३८७, ४२२.

चलन्ति ६४७.

चिलिंभ १९२.३५४.४२१.४५६.८०३. ११९०. चिलिय १०१. १९८. २८४.४४०.४७४.५४१.११०३.

चलन्त १००, ११६. ८१४. ८२५. +सम्, संचिक्ष्य ११६.

चल (sk.) ४४५. ७५२. ९८२.

चरुष (⁰रण) १७. २४. ४३. ६०,१८९. २५०,२५१.२६४.२८६.२८**९.**३०३. ३०**९.**३२०,३२४.४२०.४८३. ६२२. ७६०.७६९.७९८.८१२.८२९.८४९. १०४६.१०४७.१०४८.११५७.११९०. १

चंसभ (⁰षक) १११८, **चसय** ६९०. ११४४.

चाअ (त्याग) ९१९.

ৰাম্ভ (⁰ম্ভ) ২५४.

चाणकं (⁰क्य) ११८४.

चामर (sk.) १०८. १७३. २१७.२६७. ४६७. ६९७. १०५४.

चामुण्डा (हर्ष.) ४६.

चारण (sk.) २५४.

আহ (sk.) ২५४, ৩৩৩.

明問 (⁰4) 32. 282. 320. 329.

४४३. ४४४. ४४६. ४५२, ४८२. ६०३. ६५९. ६९४. १११६.

∨िच

+ उत्. उच्चेन्ति ५३६. +वि. विचिणन्ति ८६१.

⁰बिअ s. ⁰चेअ.

चित्रिणी (⁰नी) ६७७.

चिण्ह (ण्ह्र) ६८६.

चित्र (sk.) ७३८. ७८९. ९३७. ९७२.

चित्त (0त्र) ७६८. १२०९.

चिसल (१ चित्र) ६५१.

√चिम्त्

चिन्तेन्ति ८५८. ८८४.

चिन्तिउम् ७१०.

चिन्तिजण २३५.

+वि. विश्नतन्ता (विभिन्तयत्) ९७८. चिन्ता (४४.) ४६८. ९८६.

चिन्तायड्डिय (°न्ताकृष्ट) ९७२.

चिन्ध (0ह) २९८. ४७९.

चित्रुधयल (⁰तुकतल) ६२२.

चिर (bk.) १०.४०.१२०.१४४.१८७. १९०. ३६४. ३९५. ४८४. ६८७.

६८८. ८३८. ९२६. ९२९. ९८७.

११४४. ११४६.

चिरयर (⁰रतर) ४३९.

चिर्याल (°रकाल) ९३३. १**०**१७.

चिविड (⁰पिट) ५२१.

चिहुर (⁰कुर) १६१. १६५. ७३४. ८**२७**. ९९**९. १**००२.

√चुड्

+उन्. उच्चुडम्त ७३३.

चुडुप्प (क्षत tr.) १६५. ५९१. ८४२. चुण्ण (चूर्ण) ३७५. ४२७. ५२९. ५४३. ६०२. ६१७. ३७०. ६८२. ७८८.

११६०. ११८२.

 $\sqrt{3}$ म्ब्

चुम्बिक १०९१. चुम्बिय २१. ६८९. ११३५. ११६७. +परि. परिजम्बद ११६२. -परिचुम्बिय ६३०.

चृष (⁰त) ५९९. चूय ३७६. ६०१. ६०६. ७८८. ९६५. चृष्ठा (sk.) ३७२. ४९२. चृष्ठामणि (sk.) २०५. ७७७. चृष्ठामणिभाव (sk.) ७४५.

∨चर्ण

+अव. अवचुण्णेन्ति ७६६. चुण्णिय २७३.

⁰चंभ्र (एव) ७६. ८५. ३३७. ८७२. ८८८. चेय ११७. १८८. २९६.३४२. ४४०.४९५.५०३.७२१.७२५.७३८. ८९६. ९०५. ९३१. ११६८. ११७५. ⁰च्चेअ५०१.९१०.९३२.९४४.**१**०७९. °श्चेय ८.८३.८६.१५१.१९०.२३९. २९२.३२८.३३९.४६३.५३२.६०५. ६६२. ७०८. ८४९. ८५१. ८७४. ८८०. ८६२. ८८९. ९०१. ९१३. ९४८. ९५९. ९६१. ९६२. ९८०. ९८२. १०१५. विका १.२५३.९०८. ९७८. विय ११. २३. ३३. ६३.७१. ७८. ९३. ११७. १४२. १५५. १५६. १८६. २१४. ३३७. ४३१. ४३८. ४४३. ४५८. ४८९. ६६१. ७०६. ७१८. ७७४. ८४५. ८६२. ८७६. ८७७. ८८२. ८९२. ९०४. ९०८. ९२६. ९३२. ९३५. ९४०. ९६५. ९६९. ९८२. ९८५. ९९७. १००४. १०६३. १०७२. ११०६. ११३५. ११३९. ११५६. १२०७. ⁰चिअ. १२०२. **ेश्चिय** ६३.८१.८२ ८९.९३, ११९. १३२. १४७. १५३. १५४. १५७.२०९.२२३.२६१. २८१. २८८. ३१९. ३२४. ३४०. ३४६. ३४८. ३५९. ४०८. ४१०. ४१३. ४४१. ४४९. ४५२. ४९६. ५०५. ५०६. ६६०. ६६३. ६७२. ७४२. ७६७. 54 (Gaüdavaho)

ख

√छज p. (दीप्तौ) H. P. IV. 100. छज्जन्ति ७३२.

छढा (⁰टा) १२६. १७४. ४१५. ६३**३.** ७८०.

छण (क्षण) ७८४.

छत्त (⁰त्र) १५.

छन्दण्णुय (वन्दोक्ष) ८०२.

छप्पय (षद्पद) ५५२.

छ्छ (sk.) ३. ३१. ३२. १६९. २५२. ३५३.४६६.७००.७११ ८४८. ९२९. ९४८.१००२.१००५.१११६.११२६.

छलरूणयकंच (?) ११०५

छिबिअ (पिहित) १५०.

छाआ (छाया) २७२. ३०९. ३९५. ४५३. ४६९. १०७५. छाया ६.२७. ३३. ३८. ४८. ६१. ६५. ७४. १०६. १३७. १४०. २०५. २३२. २३४. २३९.२६९.३९२.४०३. ५१०.५१४. ५४५. ५६२. ५८२. ६८९. ७०४. ७३८. ७७३. ७८५. ८०१. ८२९. ८३५. ९१२. ९२१. ९३६. ९६३. १०४०. १०४०. १०४७. १०४५. १०४५. १०४५. १०८५. १०८५. १०८५.

√ छिद्

छिन्दइ १४२.

छेश्जन्ति ११९८.

छित्र ४९८.

+पारे. पारेछिणा २५९.

नेव्युत. बोस्छिण्ण १५०.१५५.७०३. १०२४. १०२६. ११०८.

छिदिय (छिद्रित) ५६५.

√छिप्प or छिव p. (सृश्)

छिप्पइ ९१४.

छिपन्ति ९२८.

^०व्छिबं**स** ९५१.

छीर (क्षीर) ८१०.

√खुर्

- वि. विच्छुरिय १६४. ७८०.

√खुइ p. (क्षेपणे)

+वि. विष्छूद ३६६. ८२९.

चेत्र (क्ष्य) १३८. १६३. ३९९. ७०१. ११९४. क्षेत्र ११९.१५१.३२२.३२७. ३५७.३७८.४११.४२४.४२५.४४४. ४५६.४९६.४९६.४९७.४९९.५३४.५७१. ६५५. ६५८. ६०८. ७०३. ७३२. ७८६. ८१८.१०२१.१०२१.

क्षेत्र (क्षेत्र) ४०५. ६६७.

छेप्प (शेपः) ८४८.

छोह (क्षोभ) ८२४.

ज

ज (यत्)

जो २.१४. २०.२७.३०.३७. ५१. ५३. १०४. २२३.२३९.२५३. २८२. ३२४.३८०.८१४.८७८. ९४२.९६३.

चे ह्व. ८३. ९६. २५६. २५७. २५८. २५९. २६०. २६१. २६३. २६५. २६६. २६७. २६८. ४४९. ४५९. ७०८. ८६५. ८८१. ८८५. ९००. ९०८. ९२८. ९६२. ९६४.१०६५. ७५३. ७६१. ७६४. ७६६.७६८. ७६९. ७७१. ९२५. ९२६.११२१. जाओ ७५४. ७५५. ७५९. ७६०. ७६२. ७६५. ७६७. ९२६.

७६२. ७६५. ७६७. ९२६. जं (यत्) ५०. ७२. ८९. ९१. २४०° २४५. ४९०. ७९८. ८६०.८६३. ८७२. ८७३. ८७९. ८९२.९१७. ९२३. ९४१. ९४७. ९४८.९७०. ९८२. ९९४.

बाइं ७२७.९३५. [९८०. जं (यम्) २३१.८०२.९४९.९५६. जेण २३.१६०.२३५.२८३.२९६. ४२४.४२६.४२७.४८७.५९७. ७१३.८५५.९१२.९३०.९३१. ९६९.१००४.१०१४.१२०१.

जेहिं ८७७.९०८.९४६.

जीष ९३२. जाहि ७५७.

जस्स ३.४.८. १९. २९. ३१.३२. ३६.४०. ४२. ४८.४९.१०२. १०३. १०५. १०७. १०८.११३. १६०. १६६. १८१.१९१.२०८. २८१. ४२२.४२५. ४२८.४२९. ५०९.५१३.६९५. ७९८. ७९९. ८००. ८०१. ८०३. ८१५.८३८. १०११. १०४४. १०६४.१०६९.

जाण ६२.६४.७३.८१.९०.२०९. २५५.२६४.३४८.४१९.६६१. ६९८.७०८.७११.७४३.७५६. ७५८,७६३.७७०.८५७.९५६. ९६१.९७२.

जाणं ७२०.

जीए ४३. ५९. ९३४.

जम्मि १००.१०१.४३०.४६५.४७०. ४८४.४८५. ४९१.४९२.४९३. ५०७. ६३६.६९४.८८३.८९३. ९८९.१०४३.१**०**७४.

जेसु ४५०. ९१३. ९५२. जैसुं ११७. ४५०. ९१३. जासु ७४२. जस्य २८०, ३२३. जभ (जय) २३९. (?जगत्) जय १०८, २००.२२२.२३६.२४३.२४४.२६२. २६९.३५१.३६३.४१९.४३७.४३९. ६९९. ७३७. ७४२. ८३१. अड्ड (यदि) ७१०. ८७०. ८७६, ८८४. ८८4. **९१०**. ९६८, ९८२. जइवि (यद्यपि) ९५१. ९६६. जडणा (यमुना) २४. १०५३. जन्ख (यक्ष) ५११. जहां (sk.) ४८९. जच (जात्य) ६०२. जजार (जर्जर) ५१५. ५५९. ६०८. ६७८. ८४०. ११०९. ११४५.

अजार-जजारिज

जजिरिजन्ती १००२. जर (sk.) २७५. ३७७. ५१८. जबभाव (sk.) ७८३. **जाहा** (⁰टा) है ०.३४.१७९.६३७.१००७. जिंखिल (°टिके) २४१. ५३४. ७९०. **जिल्लिअ** (^{ब्रिटेल}) ३४३. जहर (°ठर) १. जण (⁰न) २९६. ३०१. ३१७. ३२०. ३२४.४६४.४९५.५५०,६३२.६७५. **८६९.८७१.८७६.८९९.९५१.९५८.** ९६२. ९६६. ९९४. ९९९. १०५०. ११२२. ११४२. ११४७. १२१९. ^⁰यणत्थ (जनार्थ) २४६. जणयभाव (⁰नकभाव) २९०. जणवंभ (⁰नपद) ५१०. **∨**जन्

जायर ७३. ८१४.-जायन्ति ६४.६४२.८७०.९४३.९९९ १०६९. ११५३. जास ४३. १५८. १९६. २००. २०१. ३२४. ३४३. ४१६.५११.

६९३. ७३७.८१०,९११.१०९३. ११५८. ११८०. १२०६. जाब ७१.८८. १३१. १३२. १५५. १८२. २२४. ३४६. ३५२. ३६३. ३९४. ३९६. ३९९. ४०२.४०४. ४३८. ४५०. ४५८. ४९५.५०४. ५२७. ५५५. ६१२. ६६२. ६६३. ८७२. १०८३. १०९०. १११०. १११६. ११३३. ११६५. ११७५. ११९३. १२०४. १२०५.

जाणेश ९४०. +सम्. संजाय ४७५. ११११. जन्त (sk.) २८७. जम (यम) १७२. २८९. जम्बास (sk.) ८३०.

जम्बु (sk.) ३७२. जम्बू (sk.) ५१६. ६५२. ११६५. जय 8. जअ.

जय (जगत्) ५०. ६२. ४८७. ८०६. ९०२. ९११. १०१५. जर (जरत्) ६११. ६६९. ६७०. ६७५.

६८५.

जरड (°ठ) ५१५. ५८४. ५९४. ६१४. ६४७. ६७७. १०८२.

∀जरहाय्

जरढायन्त ५८७.

जरा (sk.) ४६७. ४७५. ६७२. १०००. जरी (8k.) १००१.

जल (sk.) ९३. १६३. १६५. १७८. २१९. २७८. ३६६. ३७०. ३९३. ₹९८. ४०४. ४०७. ४०८. ४४९. ५१८. ५२३. ५३०. ५५४. ५५६. ५६५. ६१४. ७२७. ७८९. ८०६. ८११. ८१३. ८१४. १०२५.१०३५. १०५६. ११७६. ११७७.

जलभ (जलद) ४०७. ६५४. जलय ३५९. ३९४. जलकलम्ब (⁰दम्ब) ५१३.

जलण (ज्वलन) १४०. १७०. १७३. १७४.१७७.१७८. १८०.१९८.२४१. ४७८. ४८१. ८०७. १०८९. जलणीमत्त (ज्वलनिमित्र) ८००. जलणीहि (०लनिमि) ५१४. ६३१. जलमवण (०न) ८०९. जलखर (०लन्) ४५२. ४८५. जलखर (०लन्) ४५२. ४८५. जलहर (०४८) २६९. ६४७. जलहर (०लम्) ८०५. जलहर (००मर) ८०५. जलहर (००मर) ८०५. ४४६.१४७. ४१७. ४५२.६२८ ६२९.७२१.७९९.८१०. ९८५.१०२०.१०३८.११८३.

∨जल्प्

जम्पइ ८४५. जम्पिकण ११२०.

जव (⁰प) ४.

जव (यव) २५८.५८७.५८८.५८९. जवपचमाण (?सुजात्यश्वानां वायुविशेषः tr.) २५५.

जवा (⁰पा) ११८०.

जस (यशः) १०६. २१७. २१८. २३९. २५४. ६९६. ८२६. ९४५.१०४५. ११९३.

जसवस्म (यशोवर्मा) ९९. जसोआ (यशोदा) २१.

जह (यथा) ६६. ६७. ७१. ७८. ९६. ९७.१४२. ५०८. ८४१. ८४४. ८५८. ८६४. ८६९. ८९७. ९०१. ९५७.

११५३.

जह जह (यथायथा) ९०२.९७६.१०२८. जहण (^०वन) १९.१६५.२५९.२७५. ३६५.७७५.७७६.१०६८.१०८०. ११२७.११५३.११६१.

जहा (यथा) २४८. ७१७. ९४७. ९९५. जहिच्छं (यथेच्छं) ९७३.

जहेय (यथैव) ८९७.

जाइ (⁰ति) २१४.

जाइत्तण (⁰तिस्व) ११९५.

∨जागृ

+प्रति. पश्चित्राग्य (प्रतिकागरित.) ४७९. पर्डियाग्य ३१७. १०६०.

 \bigvee जामइल्ल $\,p.\,$

जामब्द्धायमाण (यामिकायमान) २०० जामबद्दे (यामवती) १०८७.

जामिणी (यामिनी) ३२७.५०२.६४६. ९५३.१०८९.

जाल (sk.) ११. ५०. ९१. १३०. १५३. १५५. ३८९. ४५१. ४५३. ४५४. ४५९. ४६८. ४७४. ४७६. ५४६. ५५१. ५९५. ७००. ८१७. ८३४. ११०३. १११४. ११३२. जालः (आनाय) ४८५. ७३१. १००९. जालय (⁰ळक) ६८३.

जालय (*कन) ६८३. जाला (ज्वाला) १४१. १७२. १८०, २०८.२४१.४८२.

√जालाय्

जालां अह ११०१. जालायमाण ७५३. जालिय (^०लिक) ५२१. जालिया (^०लिका) ७३२. ११२९. जास (यावत) ८८. ८९६. जासय (यावक) २०९. ३११. ३३२. जाहे (यदा) ३०२. ९१५. १२०२.

√जि

जयक २.४.६.७.१०.१२.१२.१५. १७.१९.२०.२१.२६.२९.३२. ३४.३६.३८.४३.४७ ५०.५४. ५६.५९.८७.९१.३८०.११९४. जयन्ति ११.१६.२८.६२.६३. जिय ६०३.

जेडण ११९७. [६७१. +निर्. णिजिय ६९३. निजिय जिण्हु (जिष्णु) ४८८. [४६८. जीअ (⁰व) ९९१. जीय १५७. जीव जीमूअ (⁰त) ३०८. जीमूअडल (⁰मृतकुल) ११८९. √जीव् जियह ८७८. जियन्त ९६२. છિહ ફ. जीस (0 वित) ४३४. जीय (n.)जीहा (जिह्ना) ४७. ३२३. ४६६. ४७७. १०१२. जुक्ष (युग) २८०. ७५९. १२००. जुर १८८.९२१.१०४७. ११२३. ११२७. ११७७. जुअइयण (युवातिजन) ११६३. जुअई (यवति) ११४२. ११४७. जुयई ९९५. जुवई ७२०. ११२८. जुअल (यूगल) ३३६. जुयल ३३५. ७४३. जुज्झ (युद्ध) २६७. जुण्ण (जीर्ण) ६८२. जुवइसण (युवतित्व) १९. जुह (यूथ) २७५. ३५०. ५४७. ५४८. ५५८. ५७०. ५७६. जुहिया (यूथिका) ४१०. /जम्भ ॅ + नि. वियम्भन्त ८२१. जोत्तिश्र (यावत्) ४४०. जोत्तियमेत्त (यावन्मात्र) ८६८. जोअं(योग) ८१३. ⁰ज्जोभ (घेत) ९०७. जोग्ग (योग्य)१३१.३५१.४९०.६१७. ७६३. १०४६. १११५. जोण्हा (ज्योस्ता) ३३. ७०२. ११७८. जोड्यण (यीवन) २००३. ११५८. जोड (योष) २६२. ४३६. +भा. भागस ९२३. ∨श याणामि ८८४. णज्जह (शायते) ४४२. ११४७. नज्जह णज्जन्ति ४००. ५६०. ९६२. +वि. बिणाभ १२०.

√ ज्वल् जल्ह १७४. जिल्ले १३९. जिल्ल्य १४३. ८९६. जलम्त ४१. १२४. +प्र. पज्जल्ह १९६. — पज्जलिय ३२५. पज्जल्य १५७. ९५९.

स

झङ्कारी (sk.) ६१०.

श्रन्सणा (imitative word) ६२३.

ंश्रणत्कारण्
इणकारेश् ७८८.
झांस (झांटीते) ३६.२०८.४१४.६८४.
झांस (झांटीते) ११२५.
झांग (ध्यान) ६४२.७३८.

ंश्रिज ड. क्षि.
शिल्ली (लंडरी) ५५४.
झींग s. क्षि.

2

टक्क (8k.) २६०. ७००. ७०१. ७०३. ११८५. टक्कार (आंज: tr.) ६७. टयार (टकार) २६०. [115.) √टिविडिक p. (भूषायाम, H.P.1V. टिविडिक्किश (प्रसाधित) ५९८.

ठ

ठाण (स्थान) ८२. ११९. २६१. ४८९. ⁰ट्ठाण ८१. ९७. १७८. ३२४. ३९३. ६६६. ६७०. ७३१. ९०८. ९११. ९३९. ⁰ट्ठाणभाव (स्थानभाव) ५५४. **डियभाव** (स्थितभाव) ७२०.

3

रुज़ाह 5. **दह्** '**रुम्ब** +बि. विडम्बेश ७१४. —वेसम्बन्ति ७५३. —विडम्बिय ३०२. सम्बर् (sk.) ३६०. १०४४. सहण (दहन) ३१४. सिम्ब (sk.) ४६. ३३२. ४३६. सिम्ब (sk.) ५९८. ६०७. √सी

+उत्. उड्डान्त २३२.

--- उड्डेन्ति ७७०.

-- उड्डब्स् ५४३.

—उड्डेंकण ५५१.

ज

म्पा (न) ७०. ७३. ८१. ८३. ९७. १४२. १४७,२२०,२४०,२४२,२४६,२७४. 290.303.382.388.360.866. ५३६. ६९६. ७०४. ७०६. ७०७. ७१०. ७१८. ७२०. ८१३. ८५६. ८६०. ८६१. ८६४. ८६९. ८७०. ८७२. ८७८. ८८१. ८८४. ८८७. ८९६. ९००. ९०१. ९०६. ९०७. ९०८. ९०९. ९११. ९१५. ९१९. ९२०. ९२२. ९२३. ९२४. ९२६. ९३०. ९३५. ९४४. ९४८. ९५४. ९५५. ९६१. ९६३. ९६९. **९**७८. ९८२. ९८५. ९८६. ९९०. ९९४. १००४. १०२०. १०७२. रे१३२. ११३५. ११४२. ११५४. ११९१. ११९९. 🕶 ७६. ७९. ८३. ९५. ५६. १५३.३८७.४९२.७२८.९४६.९५८. णहभद्ध (नदीतट) ४०७.

णाई (नदी) ३५७.३६०.४०२.१०००. णक्सत्त (नक्षत्र) १०८७.

আৰাক (●ভাट) হং. হ৸. ४१. १०३. १०५. २१४. २२३. ই११. ই१४. ३४०. ५०९. ७०५. ७११. ७४१. ८४०. ११२३. ११३५. ११९९. আহাক २९. नडाक ६९२.

णणु (ननु) २२३. २८८. ३३३. ८५९. ८६८. ९२४.

॰णान्ती (॰नन्दी) १०७६. णपहुत्त (अप्रभवन्=अवर्योप्त)११४. णपहुष्यन्त (अप्रभवन्) १६. ४६. णमकार (नमस्कार) ३३८ णम्मया (नमेदा) ४६५. णय ८. णय.

णयण (नयन) ३०.३५.४१.११२. २०७.३१४.३२३.३५३.६९३.

र १७७. नयण १६२.

णयर (नगर) ३६२. ६४४. ६६४.६८८. ७९१. १०७९. **गयर** २५४.

णयरी (नगरी) ४०३. ५०१. ५०२.५०७. णर (नर) ७.१०.१२.२५४.२९८.३०२. ४१४. ४३६. ४९४. ८६३.१०७३. १२०९. न्र.१९५. ३२६. ७२९.

णरखड् (नरपति) ३४७. ४१३. ९०१. १२०४. नरखड् ७२९.

णस्निंद् (नरेन्द्र) हैं ७. २१४. २१६. २१६. २२३.२३८.२६२.३५३.४२३.४५०. ४६५.४८३.४८७.६७०.६८६.६८८. ६९६.६९९.७२९. ८४३. ८५९. ८७०.८७७.९०३.१०७४. ११६४. निर्नेद् २३८.७२४.

णस्र (नड) ५१३.

णलिण (नालन) ५.

णिलिणी (नास्त्रेनी) २८. २१९. ३७८. ५१५, ५१९, ५२०, ५२३, ५७१. ५७८. ६८९. ७७३. १०७०. ११७७. निक्षणी ५२२. ५७०.

णव (नव चनूतन) ९२.१८४.२५६.२७७. ३२२. ३५७. ३६५. ३६७. ३७९. ३९०. ३९६. ३९७. ४००. ५१२. ५५३. ५७३. ५९७. ५९८. ६४१. ६४७. ६५५. ७४५. ७५१. ७९३. ७९५. ८३७. ९२०. ११२९. ११८१. १२०८. णय ३०९. ७४४. णव ८५. ३८७. ४६६. ६०५. ७७२. ७७६.

णवर (केवलम् tr.) ९२. २४५. २९२. ३३७. ६१०. ६४२. ६९९. ७०६.

७१३. ७२३. ७९८. ८६१. ८७४. ८७५. ८८९. ९११. ९४७. ९६२. १०३२. १०३६. १०६३. ११४७. **गवर** ९०. २३८. २३९. १४४.

णवरक्रय (नवरक्रक=कौसुम्भवासः) ५९८. ह. रमाय.

णवरि (अनन्तरम् tr.) ३६३. ४१३. ११६४. ११८४. ११८५. २७०.

णसहिच (असोढ) ३६४. ११६२.

णह (नख) ७. ८. २२. ६०. १६५. २५१.२५६.२६४.२८६.३०९.३२०. ३६५. ३६८. ४२०. ५६८.६१८.६२८.६२४.७६९.७६९. ७७८. ८२३. ८४९. ९८६.१०१०. १०२२.१०४१.१९६.११६०.

णह (नमः) १३५. १३९. १४५. १७४. २००. २२५. २२७. २२९. २३१. २३५.२८१.२८२.२८३.३६२.४१६. ४५१४७३. ४७६.४९५.४९६.५२०. ५५८. ६३१.८१९.८२९.१०३६. १०५६.१०९९.११६४.११८१. नह १७४८८.

णहयल (नभस्तल) १००५. ११८०.

णह्यद्व (नभःपृष्ठ) १०९६.

णा (न) १४५.

णा**रा**स ह. गहास्ट.

णास (नाम) ६९. ८५. ७१३. ८५५. ८७४. ८७६. ८९३. ९१९. ९३४. ९५२. ९७२. ९७५.१००४.११३५. नाम ८९. ८७७.

णाससन्तक्ख (अपराध) ११४२.

णाय (नाग) ४७९.

णायय (नायक) ८२५.

णारङ्ग (नारङ्ग) ५९१.

णारी (नारी) ३१९. ३७९. ४७९.

जास (पारा) २२ ५ २०५, ४०५, जास (नाल) १. २०५, ५३३, ६०६, ६२९, ११४५, णाकिएरी (नाक्निरी) ६३४. णाकियेरी
णाव (नीः) ८१२. [४१८.
णास (नाक्ष) ७५७. ९२४. ९४५.
णास (नाक्ष) १०१२.
णाह (नाथ) २७६. २८४. ३५४. ४१७.
४२१. ४२३. ४८३. ६४६. ७०४.
७०७. ७२७. ८२३. ८२४. ८४४.
१०१३. १०१७. १०१९. १०२२.

णाहि (नामि) ५. १३. २८. १०५१.. १११८. नाहि २१.

णिअ (निज) ६०४. णिय १७. ७६. १७२. ३०३. ३२८. ३९०. ४२७. ६८८. ७०१. ७०८. ७१७. ८१८. ८२४. ९१९. ९५३. ९७०. ९७८. १०९४. निय ८१. १३०. १४२. २३९. ४९३. ८५८.

णिश्रम (नियम) ६४२, णियम ३१३, णियमण (नियमन) ११३४,

णिश्रय (निजन) ११९५, णियञ्ज ५६. णियय ३१, ७४,५६०, ८५५,९३८. ९७४, १०१४, १०४५, १०६४. ११०४. नियञ ६३, ४६५, नियय ३२६.८७३. ९९८.

णिसर्छ (निगड) २८७. ११९५.११९८.. णिस्रास्टिस (निगडित) ११९०.

णिआह (निदाघ) ३६३. ७४४.

णिडल (निचुल) ५१७. ५३०. णिखोक्ष (नियोग) ९८८. १२०८.

णिकस्प (निष्कम्प) २७५. ५९८. ६४२.

णिकारण (निष्कारण) ९२२.

णियाम (निर्गम) १. २७, ४८. ४४७. ५१९. ५२७. ५३९. ६३९. ६८७. ७८८. १०८४. १११०. ११९६.

णिखामण (निर्शेषन) ३६४. १०५२. जिखुण (निर्शेष) ७०८. ८६५. ८७८.

८८०, ८८१, ८९३.

णिया (निस्व) ५००. ८६३. निश्व ३३. **णिष्रल** (निश्चल) २८३. णिच्छक्तिय (? छिन्न tr.) ५६४. णिज्जण (निर्जन) ३८२. णिज्झर (निर्झर) २३०: ३४९. ४४५. १०२६. **गिट्टवण** (निष्ठापन) १०७३. णिद्धर (निष्ठर) ८२३. निष्ट्र १४२. णिण्ण (निम्न) ६८१. णिण्णञा (निम्नगा) १०५६. णित्थाम (मन्द tr.) १६२. **णिद्दसण** (निद्रात्व) ३१२. णिहा (निद्रा) ३६१. ३६४. ३८२. ५०२.५५८. ११६२. ११६३. ११७२. निद्दा २९६. निद्दोस (निर्दोष) ९५८. णिन्दा (निन्दा) ७३. णिप्कर (निष्कर) १४४. णिबिङ (निबिङ) २७४. ४१२. ४१६. ४३६. ५१९. ६२९. ६७८. ७४१. १००२. णिविड २०४.५८६.निविड ५५१. णिबिडिय (निबिडित) ६३७. ७७५. निविडिअ १७४. णिबिडीक्य (निविडीकृत) ४५९. **णिबुडु** (निकाहित) ४०९. णिडभच्छण (निर्भर्त्सन) ९४७. **णिडभर** (निर्भर) ३८२. ८१२. ९१३. णिमित्त (निमित्त) ८९१.८९२. निमित्त १७७. ८७६. णिमिस (निमिष) २९९. गिमेस (निमेष) ११३४. निमेस ५००. णिमेसि B. मा. णिस्मल (निर्मल) २१३. ९५०. ९६५. ९६६.१०४१.१०६०.११११. निम्मल ७२. ६२८. णिम्मछ (निर्माल्य) ७९०. **√िंग्सह** p. (togo, H. P.1V.161. णिम्मइन्त ५३०.

+वि. विणिम्मइइ ६४८. -विणिम्मदिय ६६८. णिम्मोअ (निर्मोक) ४७५.६७६. णिम्मो-य १०२९. णियअ ह. जिअय. √िणयच्छ p. (दृश् H.P.IV. 180.) णियच्छियव्य ३९६. णियच्छन्त ९२१. णियम s. णिअम. णियम्ब (नितम्ब) ३५९. ६१६. निभम्ब २०३. नियम्ब ११५. १३५. १४१. १४६. १४९. ६२५. **णियर** (निकर) ८२८. णियंसण (वस्र) ६३२. **णिरगग**ल (निरर्गल) ४२९. णिरञ्जण (निरञ्जन) १०४१. णिरन्तर (निरन्तर) २८४.३००.३८९. ४१२.६०३.९४३. १०७८.११५३. ११५७. निरन्तर १८३. णिख्वयास (निरवकाश) ११९२. णिरवलम्ब (निरवलम्ब) १२. णिरवसर (निरवसर) १८६. **णिरवसाण** (निरवसान) ९३९. **निरव-**साण १५८. णिरसि (निरिस) २३९. णिरहिलास (निरभिलाष) ७७४. णिरायव (निरातप) १०९३.११००. णिरिक्नि (निरिक्ति) ११३६. णिरुवालम्भ (निरुपालम्भ) २६, णिरुसुअ (निरुत्सुक) ४२१. ४२७. णिरोह (निरोध) ५४५.१०४२.११४३. निरोह ७३४. णिखय (निख्य) ३३८. णिवडण (निपतन) ३०. णिवसिरी (निवसनशीला) ९२८. णिवह (निवह) ३. ४७. ११६.१७५. २२४. ३२२. ४१४. ४३२. ४३८. ८०८.१०२१.१०७८.११६४.निवह

१०६. १२३. १३५. १५१. १७९. २६२. १००७. १११३. ११७३. णिवाय (निपात) ८२३. णिवारण (निवारण) १५. २९०. णिवास (निवास) २१३. निवास णिविष्ठ s. णिबिष्ठ. णिवयण (निवेदन) ११२१. णिवेस (निवेश) ३. २८. १७६. २६८. २८२. ३८८. ४०७. ५६०. ५६२. ५७७. ६४९. ६६५. ६७२. ६७५. . ७५८. ७७७. ७९१. ७९४. ७९९. ८४०.१०२०.१०४७.११००.११०८. निवेस २०. १०९. १४०. २६३. गिक्वावणा (निर्वापण) १७७. णिविवार (निविकार) ४८०. णिडिवयेअ (निविवेक) ८६८, णिडवेय (निवेंद) ९५२. णिसमण (निशमन) १००६. ११८७. जिसा (निशा) २७. ४५. २७१. ३०७. ४०६ ४७१.६०३.६३८.६४५.७४७. १०५६. ११०९. १११७, ११३९. ११७ई. ११७७. निसा १९६. ६९२. णिसाण (निशान) ११८२. णिसावद्धं (निशापति) १११४. १११८. **णिसीह** (निशीय) ७१२. निसीह २७०. णिह (निभ) ४९. १६९. १७१. २१८. २५०.२५९.३०७, ३६७.४६७,५४२. ५९२, ६६२, ६९८, ७५६, ८५४. १००३,११०९,११५२. निह १३५. ४६९. १०५५. णिहंस (निधर्ष) ८२३, १०३०, णिहंसण (निधर्षण) ७, १०२७. णिहण (निधन) ५५. णिहस (निवर्ष) ३६, ५६३, १०२२. १०२५. १०२८, १०२९. १०३३. १०३५. १०३६. १०३७. १२०५.

बिह्स ५३४. ५६८. 55 (Gaŭdavaho)

णिष्ठसण (निवर्षण) ५२९. ६३२. निष्टसण ३४. णिहाण (निधान) १९८, ४९९. णिहाणीकय (निधानीकृत) २. णिहाय (निघात) ८८५. णिहि (निधि) १७८. १०१६. निहिं १०२९. √णी णीइ ५७६. ६९८, १११६. णिन्ति ३४८. १०३०. णेन्ति ९३. २४६. णिन्त ५२९. ८४८. णिन्तूण १०१०. +उत्. उण्णन्ति ६६८. +वि. विणिन्त १३८. --- त्रिणिन्ती ११८७. णीअ (नीच) ८७२, ९०४, णीय ८६३. ८९७. ९१७, ९४६. ९७८. गीययम (नीचतम) ८२, णीहत्थ (नीडस्थ) १०९४. णीरस (नीरस) ११५४. णीरेणुभाव (नीरेणुभाव) इद्ध. णील (नील) २१२. ३५८. ३९२. ४०६. ५१०. ५१७. ६२९. ७१२. ૭**૫૨. ११**૦૨**. મીજ** ૫૨૨. णीलभाव (नलिमाव) १००५. णीली (नीली) ६७३. णीसङ्क (निःशङ्क) ९०३. ११३९. णीसह (नि:शब्द) ६८४. णीसन्द (निष्यन्द) ५१२.८१६. नीसन्द १६३. णीसह (निःसह) १५५. ६२०, ८७९. ११६३. नीसह १२८. णीसामण्ण (निःसामान्य) ८८, ४९५. ९६०.

णीसास (निःश्वास) ५५८.७३४.७४८.

८४०. १०१५. १०१७.

११४९. नीसास ११०.

णीसेस (चि:शेष) ४८७. ७९७. ८४४. गीसेस ९९. णीहार (नीहार) ५४२. ६३९. णु (नु) १८३. १८९. २८९. २९७. ३०३. ३१३. ३३९. ७१६. ८८३. ९१८. ९३३. ९४२. ९७५. ९९६. णुवण्ण (निषण्ण tr.) ११६१.

णूण (नूनम्) ३४५.५९७.६९३.९३०. ९४१.९५३.१०००.

त

ण्हाण (स्तान) १६१.

त (तव)

सो २.४.१९.२०.२९.३१.३२.
३६.१६०.१९०.१९२.२०९.२२३.
२३५.२४८.२८१.३२४.३५०.
४५२.४८५.४८४.५१८.६४८.
७०४.७३७.७४४.७४९.८०४.
८४५.८७८.८२३.९४८.१६८.१८४.
ते ४९.६२.६३.७९.७८.८१८३.
२०.१३२.१५१.२६२.२६९.३४८.
३७६.४४९.५१७.५२१.७२४.
७२६.८०२.८५७.८५१.७२४.
८७०.८८१.८५५.९०१.९०१.९०८.९४४.

सा ४.४३.४७.५९,१०७.२१३. ४२७.४९०.५३४.६५७.६६०. ९१२.९१७.९२४.९३३.९८२. १०७०.

ता १९१. २४५. ३७९. ५१९.५५९. ५६६. ५७०. ५७३. ६४७. ७१०. ८८५. ११२१.

ताओ ५८९. ६२६. ६६३.९२५. ९२६.१००९.

तै (तत्) ७०.७२.९१.१५५.१८६. १८८. ३४२.४५८.५४६.५९३. ८६०.८७३.८७६.८७९.८९३. ९२३.९४१.९५५.९८५. ११६८.११७५.११८३.

ताई ४३८.७२७.९१३.९३५.११५६. तं (तम्) ३. ८. १४. २३. २७.३०. ३७. ४८. ४९. ५१. ५३. ११५. २३१. २३५. ४३०. ४८७. ९८०.

तं (=ताम्) ९०९. ९८२.

तेण ४३३. ४७१. ४९३. ७२८.७४५. ८५६. ८९५. ९२०. ९२२. ९२४. ९६९. १००४. ११२०. १२०१. तेहि ७१.७३.९६.८७७.९१३.९६०. तीय (तया) ७२३. ९३४. तो (तस्मात) ८०४.

तओं (ततः) ७२९, ९४४, ९७३. ९९२. तत्तो ९९६.

तस्स २११.२६२.२६९.२७७.**३४९.** ३५१. ५११. ५१२. ६८८. ६९६. ७४७. ७४८. ७७३. ७७**५. ७**९६. ७९७. ८**१**६. **९**९४. **१**०६५. १०७२. १२०९.

ताण ६४. ७३. ७८. ८८. ८९. २१०. २७८. २७९. ३४९. ४२०. ७०८. ७२६. ७४४. ७४५. ७४९. ८६९. ८७३. ८७६. ४८५. ८९५. ९२०. ९३१.९४४.९६१. १०६५,११८४. ताण ७०. ७५. ६६१.

तीय (तस्याः) ९०९. ९३१. ९८२. तम्मि ८५. २८४. ३४०. ३४७.४३०. ४७०. ४८४. ४८६. ४९१. ४९४. ५०८. ५१०. ५१२. ७१६. ९२८. ९५१. १२०५. १२०६. तेसु ४५९. ७२०. ९५२. १२०२. । तेंस्रं ११७. तासु ७७२. तं (=त्वम्) &c. s. युष्मत्. तक्षणु (तदनु) ५७२. तद्वा (तृतीय) ३०. ३१. ३२. ३५. ३७. तह्य ३२३. तह्या (तदा) ४९०. ८३२. तंभा (तदा) ६६४. तंस (त्र्यश्र) २०२. ५५१. १०८४. ११६१. संसीक्य (ज्यश्रीकृत) ५७२. ५७९. **सकाल** (⁰त्काल) ३१३. **तक्खण** (⁰रक्षण) **१**२२. २९८. ३१२. ३६६. ४७३. ८१७. ८५४. १११८. ११८६, १२०८. [७३२. तमाङ्क (सूत्रचिह्न tr., H. D. V. I.) तज्जणी (Pर्जनी) ३४७. ताहे (स्वर्ष) ७०४. ∨तइ ताडें १२९. ताडिय ४३.१४८.३८४.५२०.१०२३. +अभि. अहिताडिय ६२३. तद् (तट) १३८. ३४९.४४४.५१७. ५३०. ६१७. ६१९. ६२९. १०२३. १०२४.१०३०.१०३३. ^०अड ३५४. ६१४. **°यद १**०४. १३१. ३८३.

तिंडि (तिंडित) १२. १७४.३२३.८१८.

तण (तुण) ३४३. ४०१. ४५६. ५३९.

सणका (तनय) १८०. ४८५. ८२६.

तिंडिभाव (तांडिद्भाव) ३१६.

५५६. ५७५. ८५३.

त्रणब्द्धं (तृणबद्धं) ४०८.

सणराय (तृणराज) ६३५.

तणु (°तु) ५३०.७९३.१०२५.[१०३६. तणुष (तनुक) १२०३. तणुष १२७. तणुअत्तण (तनुकत्व) ११६१. तणृह्य (तनूकृत) १०३७. तण्डविय (ताण्डवित) १७५. तण्णयत्तण (तर्णकत्व) ८५०. तण्णाय (आर्द्रम् tr.) १०३८. [९८३. तण्हा (तृष्णा) ७६३. ११५२. सम्हा तत्तो s. under त. तत्तोहुत (तदभिमुख tr.) १०६७. तत्थ (0त्र) ४१५. ४६५. ताइयस (प्रतिदिवस tr.) ४९. १२०. २२२. ३२२. ५०१. ५०३. ५५५. ७००. ७०२. ८०८. ८३१.११९६. तिहरूय ८७. ५६३. तणन्तस्स ९४२. /तनृय् तज्यायन्त ११६६. तण्यायमाण ११६९. **सन्तु** (sk.) १९१. तम्दुल (sk.) ३०७. तन्हा ह. तण्हा. \vee तप् तवेह ७०७. तत्त ३६२. ६४९, ११३२. +प्र. पयाविज्जन्त ३९०. सम (तमः)४९.१६८.२९५.३४६.५०६. ८५१.१०५१.११०४. ११०५.११०७. ११११. १११४. १११७. ११२६. ११७३. ११७९. ११८५. **तमाल** (sk.) ३६५. ६२९, तमी (sk.) ३५४. त्रक्षिमा (ताम्रत्व) ११४०. तिक्षिर (ताम्र) ३५. ७३८. १०१८. तम्बोल (ताम्बूल) ७८१. सस्मि (? वस्त्र) ३३८. तर्ङ्ग (sk.) ३९५.५८७.१०१७.१०२०,

१८५३.

√तरक्रय्

तरकेंद्र १०६८.

तराङ्गिअ (तराङ्गित) ३७२. ८३३. ८५१.

तराङ्गिय ५२५.

तरक्रिणी (sk.) ७५०.

तरङ्गी (sk.) २६२. ४४५.

तरणि (sk.) ११८६.

सरल (sk.) ८६. १२२, २६७. ४७३.

५४२. ७७२.

तरस्रमण (तरस्त्व) ५५. ७२३. ९९४.

∨तरखय्

तरलेश ५७८. ८४६.

तरलाविअ (तर्रालत) ८३३.

तरिंख्य (तरिंखन) ३५. १२६. ७७०.

तरु (४k.) १४०. १६८. ४०९. ५०५. ५४५. ५४६. ५५१. ५६१. ५६६.

६०४. ६१०. ६११. १०३५.

तरुअस्ट (तरुतल) ६४८. ६६९. **तरुयल** ४०८. ६५२.

त्ररुण (sk.) ८५२.

सरुणी (sk.) ११३,१८९.७७४.११५०.

११६०. ११६६.

तरुत्तण (तरुत्व) ५६१.

तरु (sk.) १३४. २३२. ३९४. ५२४. ५**५९.** ९५०. ^०द्दल ५५७. ८१५.

°अल १६८. २८२. °यल १२३.

१७४. २२५. २२७. २८१. २८३.

तलाय (तडाग) ३५६. ६८१.

सिक्डिम (sk.) ६९. ५५७. ६२२. १०२४. १०२७. १११७. ११६८.

११७३. ११७८.

∨ति®नाय्

+परि. परितृष्टिणायन्त १५०,

तिलिमत्तण (तालिमत्व) ४०७.

स्वाणिज (तपनीय) २०६.

तह (तथा) ६७. ७१. ९६. ९७. २४८. ३६२. ४५४. ४९३. ४९७. ५३३. ५७५. ६६२. ६६३. ७१७. ७३८.

्दर, ६६२. ६६३. ७८७. ७२८. ८२२. ८४१. ८४४. ८६७.<u>:</u>८६९. ९५७. ११५३. ११५८. तहा ७८. १४२. ८५८. ८६४. ९०१.

तहतह (तथातथा) ९०२. ९७६.१०२८. तहिव (तथापि) ९६. ८६३. ९५१.

९६१. ९६६. १०७३.

ताईं (तस्मिन्=तत्र) ८६२.

तहेय (तथैव) १०३६.

ता (तावत्) ८९६. ९५५.

ताडङ्क (ताटङ्क) २०६. ३६९.

ताडण (ताडन) ५५२. १०४०.

ताडी (sk.) ६३५.

तामरस (sk.) १८. ४७.

तार (sk.) १०५.२२७.५८६.१०४६.

तारअसण (तारकात्व) १०८५.

तारसण (तारत्व) ११६८.

तारया (तारका) ७५२. ११६६.

तारा (sk.) ४१. ३०७. ४७३. ६५६. ७४३. ७५७. ७९३. ८२८. १०६४. १०७१. ११०३. ११०९. ११२३.

११६४. ११८१.

तारावइ (तारापति) ११६५.

तारुणाय (तारुण्य) ३६०. [८१५.

ताल (sk.) १९७. २६७. ५६४. ६८५. ताली (sk.) २८४.३५१.६३३.११००

तालु (sk.) १०९५.

ताव (तावत्) ८८.१०७१.

ताव (ताप) १२४.

तावसी (तापसी) ३१३.

ताहे (तदा) ३०२.९१५.१२०२ १२०४.

⁰ति ध. °ाति .

ति (त्रि) २६५.

तिअस (त्रिदश) १२१ - २०० ४२९ -४७०. ११९३ . तियस ११३ - १३६ -१४४ - १६८ - २०१ - २६७ - ३१२ -

४१६.६९५.१०१३.१०१६.

तिक्रिच्छ (पद्मरजः धः.) ३.

तिणयण (त्रिनयन) ३९. १८०. २९८.

४२८. ७४२. ७५७. ८१२. ै०११.

तिमिर (sk.) ९१. १९८.३००,६५७,

६९८.७००.९३३. १०७१. १०९०. ' १०९१.१७९२.१**०९३**.१०९७.१०९८. ११०२.११०३. १११०.१११२.११६६. 🛚 🏹 ११७५. ११८३. तियस 8. तिअस ति**लक्ष** (⁰क) २४९. ति**लय** १००२. तिलोई (त्रिलोकी) १५६. तिसुख (त्रिश्ल) ३०५. तिहुयण (त्रिभुवन) ८१४. तीर (sk.) ५२१. ব্ৰ (sk.) ९४७. तुङ्ग (sk.) ५२३. ८९७. ११८५. √तुक्वाय तुङ्गायन्ति १२७. तुच्छ (sk.) ४८. ६२. ९७०. १०३२. तुच्छत्तण (तुच्छत्व) ४९८. तुमुख (sk.) ४३९. तुम्बी (sk.) ६९१. तुम्हारिस (युष्मादृश प्तः.) २१५.७८६. तुरभ (तुरग) १०९२. तुरय ४३६. तुरंग (और) ४९. २००. २६२. ८३१. ११व६. तुरंगम (sk.) २८०. तुरिय (विरित्त) ९२३. **मुरिअयर्** (त्वरिततर) ५७४. ∨नुङ् तुलिभ ४२८ तुलिय. ४४८ ५४२. ७३४. १०१८. ११३४. तुल्डिंग, १०११. +गरि. परितुलिय २००. मुलण (तोलन) ५१. सुलणा (°ना) ८५६. **नुला** (sk.) २९३. ∨तुष् +परि. परिंडह ४२७. ९७५. --परिओसियव्य ८८२. तुसार (तुषार.) २२८.२३०.२७२.८५७. तुहिण (तुहिन) ६१. २२८.२८६. तुहिणहरि (तुहिनगिरि) २९०:

तूर (तूर्य) ४०३. त्रिक्क (त्रिक्कायुक्त.) ७६८. तरइ. ८२. ७१०. तरिजइ. ९९४, तीर्ह ८८३. ८८७. +अव. ओअरइ ४५१. ---भोइण्ण १०१०. —ओअरन्त ४८२. ---भोआरिय 836. ओआरिय १६७. ६९४. +उत्. उत्तिण्ण १९०. ८९०. ९६८. --- उत्तरिय ७३६. +बि. विष्णा ३०६. ३३०. ५४५. ६६६.**९३**८.१**१**९८. +ममुत्. समुत्तरह ९४१. ११६६. तेअ (तेजः) २६१. ९६३. तेय ३७१. ६९९. ९०५. तंत्रिय (तावत्) ४४०. तेलोक (त्रैलोक्य) ८२९. ६७१. ताअ (तोय) ५७४. तोय ५४४. ६४९. तोमर (sk.) ७३०. **ुतोरण** (sk.) १९५.२००.२८५.६६५. €9₹. तोस (तोष) ९७१. े सि (इति) ९९. २८१. ७०६. ७१५. ७९७. ९३१. ९८०. ९८८. ११४७. ⁰ति २८१. ८७३.

∀त्रस्

+मम्. संतत्थ ५४१.

थ

थउड (स्थपुट) १६. ⁰तथउड १३1. थउडिअ (स्थपुटित) ६६६. थण (स्तन) १९. २८. १६३. १८६. १०.७.२०२.२०६.३०४.३६८.६४१. ६९१. ७३१.७३३.७३५.७५६.७५७. ७५८. ७५९. ७७३, ७८०, ७९५,

८३५.१०५६.१०६७ ११२९.११५०. \ \ र्यश् ११५८. ११६०. ⁰त्थण २०५. थणक (स्तनक) ९९५. थणय १००३. ११५२.

थणस्थ (स्तनस्थ) ७६७. थणवर्ड (स्तनवती) ११२७. यणवद्ध (स्तनपृष्ठ) १०४०. थणविसारी (स्तनविसारी) ७६२. थणुलुख (स्तनक=बालस्तन) ३२५. थल (स्वल) ४११,६७६.१**१**०७. ^०त्थल २२.२०९.३८८.५४०.६९५.७७९. १०३९. १०६१. १०६८. १०८२. ११५३. ११५९.

थलह्स (स्थलयुक्त) ५६१. थली (सली) ४२१.४४९.५५९.५७३. ६५५. ⁰त्थस्त्री २५६. ३५०. ५३८. ५४०. ६१३.

थाणु (स्थाणु) ३८. थाम (स्थाम) ७६७.११३३.⁰स्थाम ४४. २₹६. १००१.

थामत्थाम (स्थामस्थाम) २९४, ९१८. थिइ (स्थिति) १५६. ४५६. थिइमेस (स्थितिमात्र) ९९१. थिर (स्थिर) १५८. ७९७. ८०१. ९४६. 980.

थुइ (स्तुति) ८२. २८७. थोब (स्तीक) ४४. २३३. ३७०. ४६१. ५२८. ५५९. ८८२. १०९५ ११४२. थोय ३६९.४४८.५२३.६१२.७९४. ९०४. ९९१. ९९३. १०८०.११०७. थोब ७९५.८६४.९६८.९७७.

थोअत्थोअ (स्तोकस्तोक.) २७०. थोय-त्थोय ७३९, ११६९.

थोर (स्थूल) १०४१. ११२७.

दह्य (दैय) ८. २०३. १०१९. **दइ** र (दायेत) ६९०. ६९२. ११३३. दायय ११६२

+सम्. संदट्ट २३६. दंसण ९२. १०४. ११३. २०७. २०९. २४०.३१२.३१९. ३४७. ५००.५१४. ७०६. ७६१. ८९७. १०५५.११३६. ⁰दंसी (⁰दर्शी) ९६४. दक्षिण (दक्षिण) ४२३. दक्षिणा (दाक्षिणात्या) ३७९. द्विखण्ण (दाक्षिण्य) ९१४. दुढ (हुढ) ७६३. ७८३. द्गुइन्द् (दनुजेन्द्र) ९ ५५. द्वा (8k.) ८. ४६. ५२, ५३. ६७. १८२.१८८ २००.२१६.२**१७. २**४७. २६६. ३१७. ३२८. ४१४. ४७२. ४७४. ४८०. ५४६. ५५५. ५६०. ५७०. ६४५. ६८५. ७५५. ८०६. ८२५.८२७.१०१२. १०६०. ११००. ११०१. १११५. दहरबढ (दर्दरपुट) ११६७. दुन्त (sk.) ५२. ५३. ५४. ७२. १८८. २००. २६३. ६४६. ७५३.

द्न्तभाव (8k.) २६६.

इन्त्र (sk.) १०९. १९८. ४२१. ७८५. ८३५. ८५३. १०९०.

∨दन्तुरय

दन्तुरेन्ति १०८७.

ह्य्य (दर्ष) १०४. ९२९.१०७३.१०७४. कृष्यम (दर्पम) ३३६.४२६.६८९.८८९. द्रप्पाअस (दर्पणतस्र) ८८९. [१०७३. दक्स (दर्म) ६६९. ८९०. इसणय (दमनक) १८३. ७७४. ७८६. ८३५.

व्यय s. द्रय.

हर (sk. ईषत्) १०२. १०४. १०९. ११२.११४.१२८.१६२.१७९.२०२. २६६.२७०.३७३.३७५.३९७.३९९. ४७८. ५८४. ५९४.५९९.६००.६१९. ६४९. ६५६.६८०.६८१.६८३.६९२. ७३२. ७३३.७६२ .७६६ .७८१ .७९३ ,

८२१. ८३६. ८५३. १०३८. १०६१ १११२. १११७. ११२७. ११३७. ११५९.११६३.११६७.११७४. द्रारेड् (दरिद्र) ८५९. द्री (sk.) १४७.६१४.१०३०.११०७. ∨दल् दलान्ति १०२१. दक्तिभ ५५२. दालिय १२. २६. १५६.२६४.५६८,६५३. दलन्त ६३५. +परि. परिदल्पि ५१८. ६२४. दुल (sk.) ४७.१२२.१८५.२३४.२३७. ३३८.३६८.५१५.५१९.५२०.५६३. ५६६.५७१.५७४.५७८.५८१.६०९. ६१४. ६२४. ६२९. ६७५. ७७३. ७७४. ७८६. ७९२. ११८१. ११८८. द्**छ s**, तल. द्**रुण** (दलन) २५२. ∨द्रष्टायू

दलायमाण २८.

दव (sk.) ५७५.

द्विड (हेबिड) ६०१.

द्विण (द्विण) ६६६. ९७०.

दसकन्धर (दश⁰) ४३०.

द्सण (देशन) ३२८. ३४४. ४३४.

७०२. ७६२. ७७१. १०२७. दसणवास (दशनवासः) ७८२.

द्सा (दशा) ७६९. ९७१.

∨दह

बज्झइ १६८. १७१. १७७. डउझन्ति ११४. १२१. १७५. दड्ड १३२. ५९९. डउशन्त ४७८. ४८१. +वि. वियदु ८०४.

∨दा

देश ९२७. देन्ति २६३.२६८.३५५.५३८.५६८. ७६३.८८५.९७०.११०७ ११५६. देख ५८.

देन्द्र ४४. दिण्ण ३६. १७७. २५९. २८६.२९४. ३१७. ५४८. ७०३. ७२३. ७५४. ८४२. ९७३. ११४१. ११५६. ११९७. १२०७. दिन्ता २७६. देन्तो ४२१. देन्त ७२९. ८७३. देन्ती ८४१. दिस्जन्त ४७३. see under हीए. दाऊण ९३२. दाडिमी (sk.) ६२४. दाढा (देप्ट्रा) १३. १२३. ८२८. दाढावह (दंधापथ) १०५१. दाण (दान=मद) २३२. २६५. २६८. ३५४. ४६१. (दान=दीयते यत् तत्) ७२७. ७२९. ९१९ ९७१. ११९६.

√दानाय्

दाणायन्त १००७.

दाम (sk.) १६१. १९७. २८५. ३६८. ७८०. ७८४. १०६८.

शार (द्वार) २९४.६७५.६८२. ध. ⁰द्दार.

दार (sk.) ८६३.

दारु (sk) ३७८. ५१२. ५६६. ६७४. ६७५. ९०४. ९५९.

दारुण (ब्रें.) २४३.३३७.७३९.८३२.

दारुणयर (0तर ९३६).

दारुणसण (दारुणत्व) ८९०,

हािक (sk) ५८२.

दाखिद् (दारिद्य) ९०८. ९१८.

दाव (sk.) ५७२. ५७३. ५९०.

दाह (sk.) २९. १३१. १४४.

दाहिण (दक्षिण) १०४. २०४. २०५. 90g.

दिअ (द्वित्र) ७२७.

दिअस (दिवस) २७.२७०.३०६.१०७९. १२०५. दियस ११६. १८०. ३६२. ५०२.५०६.६२१.६४३.६५७.६८४. ७०४.१०७७.१०८ १.११०६.११३०. वियह ३७१.३७४.३७६.३७७.४००. ४५३.५३२. दिवस १६६.५९०. विश्वसय (दिवसक) ८७२. वियाहन्द्र (दिगाजेन्द्र) १०२७.

विवाइन्द् (दिगाजेन्द्र) १०२७. दिगाय (दिगाज) ११. २३२. ८२५.

दिजाइ ह. दीप्.

विद्वी (दृष्टि) २५. १६४. २०८. २११. २७६. २७८. २९६. ३६४. ४२१. ४६०. ७३९. ७५२. ७७२. ७७५.

७८२. ७९६. ८३६. ८४१. ९३३. १०६६. ११३४.

विण (दिन) ५०८, ५९८, ६४४.७९१. १०८२.१०८६.१०८८.१०९३.

दिणयर (दिनकर) ३६३. ४००. ५०६. १०७९. १०८७. १०९३. ११०१. दियस ८. दिअस. [११११.

दियस 8. दिअस. दियह 8. दिअस.

दिवस s. दिअस.

दिस्य (दिव्य) ५०५. १०५८.

दिसा (दिक्) ९९. १०८. ११४. ११९. १३०. १४८. १९५. २१८. २३७. ३५८. ४१३. ४२३. ४७२. ५११. ५४१. ५४१. ५९०. ६६८. ७२५. ७४९. ७६९. ८०६. १०३१. १०३२. ११०४. ११०६. १११०. ११८६. ११९७.

दिसाअङ (दिशातट=दिवतट) ६५८. दिसायङ ७२५.

दीण (दीन) ९५४.

∨दीपू

दिप्पन्ति ५७२. दिज्ज**१** ८०९.

दिजन्त २९५.

दिप्पमाण १५४.

√दीर्घाय् दीहायन्ति १२७. दीहायन्त १०२८.

दीव (थ) ३१८.

दीह (⁰दीर्थ) ४६६. ७६३. ८४८. ९९९. दीहंत्तण (दीर्थस्व) ५६०.

दीहर (दीष) १३३.१४५.२१७.२६८. ६०३. ६२९.

दीहरिय (दीवींकृत) ५५७.

दुकर (दुःकर) ८४. ९५७.

दुन्ख (दुःख) २३.६४.९५.३८५.६९३, ७३३.८७२.८८२.९३५. ९३६.९३८. ९४०. ९८६. १००४.

दुगामभाव (दुर्गमभाव) ६७३.

दुज्जण (दुर्जन) ८०. ८६७, ८९१. ९७९.

दुद्दिण (दुदिन) ४०३.

दुद्ध (दुग्ध) ८५४. १००३.

दुन्दुहि (°भि) ४१६.

दुब्बल (दुबंल) ११६३.

दुम (द्वम) ३४९. ४११. ४१२. ५७३. ६०८. ६५०. ६६०. ७२९. १०२१. १०२८.

दुमवई (दुमवती) ६१६.

दुरिय (दुरित) २५. ९९.

दुलह (दुर्लभ) ११३३.

दुलहत्सण (दुर्लभःव) ५०३.

दुहाङ्क (दुर्लंड्च्य) ४५९.

दुवय (दुपद) ४८८.

दुष्वह (दुर्वेद) ४३८.

√दुप्

दूसिय (दृषित) ५४४.

दुसह (दु:सह) १५८. ५११.

दुहा (दिथा) ९७९.

तुहाविश्रमुह (दुः वितमुख) ४३५.

दुई (द्ति) २४७.

√वृम p. (परितापे, H. P. IV. 23)

दूमेर ९६८. ९७५.

दॅमन्ति ६७४. ६८५. ९७१.

दुमेन्ति ८७८.

दुमिछाइ ११४२.

द्रमिम २७०.४२९. दूमिय ६८,३९०. ो १०३८. द्मिजन्त ८८४. ९३८. द्र (sk.) १५. १२८. १४५. १४६. १५६. १७५. २२९. २८८.४००. ४०८. ४१९. ४५४. ६०४ ६२१. इर्प. इहंप. ध्रुप. ७२९. ८६५. ८८६. ९४३. १०२६. १०८५. १०९६. **दूरवर** (दूरतर) २३०. **द्राय (द्रायक) ४००. दूरत्तण (दू**रत्व) १०७९. ∨दूराय् दूरायमाण ४०३. ∨द्रप् दिष्यि ४७१. ∨डश दीसइ २९.६२.४८. ६६.१०६. १२४. ११८. १५३. २४९. ३८९. ४३२. ४५२ ४५४. ४५७ ४६१. ५६४. ह्रे४. ६३९. ७०२. ७१६ ७२४. ७४९.८१५. ८२०. ८३०.८४३. ९१७. ९६५. १०१६. १०२०. १०४०. ११०३. ११०९. ११४३. दीसीन्त १३३. १३६. १४०. २१८. २३०. २३४. २५७. २६४. ३०५. ४०९, ४४७. ४७२. ४७७. ४८२. ४९७. ५६५. ५७५. ५९९. ६२५. ६६५. ६७८. ६७९. ६८१. ६९६. ६९७. ७१९. ७२५. ८०६. ८३८. ९०१. ९०९. १०१८. १२०३. दावेश ९५२, १०००. दावेग्ति २५६. ८८६. ९१६. दिष्ट (दृष्ट) ७४, १०४, २०२, २१०. २१२. २८६. ४२४. ४२६. ४९६. ७०६. ७३२. ९१६. ९७१. १००३. १**०१८. १**१३७. ामने न**र**हु ('न दृष्ट) ८५.

दाविय २३६. ८१५. १०४५.

दीसन्त ६८६. ७५०. ९६६.

56 (Gaüdavaho)

दीसमाण ४९५.

दंमन्ती १०५५. दींसन्ती १०५४. दीसन्ती १२०३, दहुण ४७०. दारिय ४९४. मवि. वियारेइ ९६७. ---विभारिय ९. द्ध ह, देव. देव (sk.) ५४० ७२५. ११२०,११९६. देअ ५१०. **देवया** (देवता) १६८. देवी (sk.) ६८. २९०. ३०४. ३०६. ३१८. ३२४. ३३१. ३३५. १०६३. १२०८. देख्य (दैव) ९२४, ९७५. देस (देश) १०५५. देह (sk.) १७.३९. १७६. ७४२.८५१. १०१७. ११५७. ११७०. देहत्तण (देहत्व) ८४८. **देहली** (sk.) ६७५. दो ८ द्वि + सम् भंदाणिअ २४, ६५१, १०२५. ११९४. सदाणिय १०१. दोरगञ्च (दौर्गच) ६४. दोण्णि ८. द्वि. द्योडब्रह्म (दीर्बल्य) ४६२. ७९५. होला (sk.) ६६९. ∨दोलाय दोलायमाण ७४. **होस** (⁰ष) २४.७०.२१३ ७२३.७२४. ८६१. ८६९. ८७०. ८८५. ५८७. ९०२. ९११. ९२७. ९४६. ९५८. ९६०. ९६२. **९**६४**. ९**८२. १२**०७. ेहार** (द्वार) २८५. ३३१. 🔻 +उत्. उजो**स्य** २२७.ः १ 15 3

VE

÷वि. विद्वेख २५. विद्वुल २४५. विद्वुष १५६. २८८.

विद्विय ६९९.

R

दी ९९५. दोण्णि ४५०. दोहिं ८७२.

ध

भण (⁰न) ९५३. ८६६. ८६६. ९६९. ९७७.

षणु (षतुः) २९. ५७. ३८८. ४४०.

४४७. ४४८. ४५९.

धमा (धर्म) २१६. ९२५. १०१५.

भिमिष (धामिक) ६०९.

ध्य (ध्यत्र) देरेर. ३३४. ४८८.

धर (sk.) १२९.

धरणिअस (धरणीतल) १००१.

भरिणहर (बरणीवर) ११५. १२६. १४६. २२९. ४४०. ४४२. ४४८.

भरणी (ak.) १८४.३६२.३८३.५३८. भरा (ak.) १७.५१. १९२. ४४२. ४५३.४५५. ४९४. ५०४.१०१९.

धरावछ (धरातल) ४९८.

धव (8k.) ६२०.

धवल (৪k.) १.१००. २१७. ३७३. ४६७. **९**९९,

∨धवख—धविकञ

धवक्तिजनत ११९३.

धवसभाव (8k.) ७९३. धवसी (8k.) १०८०.

∨aı

+ अपि. पिब्यि ९३७.

+ नि. णिदिव-८४६.

+ वि, विद्यास ३२५. ३८८, विद्यास

+ विवि. विविदेसि ६३२.

+ सम्. संपन्ति १०४१.

+ सम्. संधिय ११३१.

+ संनि. संण्णिहिअ २९९, संणिदिन.

ঘার (⁰ন্ত্র) ५. ४०. [३२९.

चारण (sk.) ३३३, ९१७,

ेघारत्तण (व्यारत्व) १५९.

भारा (ak.) ४०, १०२, १०८, १५२, १८४, २१६, २१९, २४१, २४५, २६५, २६५, ३२३, ३८३, ३९०, ४०६, ४१०, ४१६, ४१६, ४१६, ४२७, ४१६, ६९०, ६४४, ६४७, ८९०, ९२८,१००३, १०१२, १०२५, ११९४, ११९४,

∨धाव्

धावन्तिं १०८. ४३५.

धाबिय ४४६.

भोंस ५३७. घोष ३८७. ७२५.

थावन्सी ९२३.

+ अभि. अहिधाविकण ३२.

+ निर. णिद्धोभ १६४. णिद्धोय ३९२. ३९८.

+ प्र. पहाविभ १२८. पहाविय ७४९. धीर (ak.) ८४६.९०३.९३९.११४७.

∀धीर, धीरे धौरन्ति ९७०.

EV

५४३. ६९८.

+ बि. बिडुणन्ति ५५२.

—विद्वस १४८. ८२६.

ेषुर (sk.) २८०.

धुव (ध्व) २३८.

· **∀**₹

धुलह ४३७.

ध्रुय ८२९.

+ उत्, बद्धव ५६५.

+ बि. बिहुम १९३. ६८६. ८१९. विह्य १०१. १९९. + वि. विदुव्यन्त १७३.

भूम (sk.) ७.११५.१२१.१२४.१३०. १४०. १५०. १६८. १६९. १७१.

१७२. १७५. १७६. १८२. १९८. ३००, ३२३, ३४९,४०९, ४७६.

५९०. ६०८. ६४५. ६८७. ७००.

८३१.८९६.९५९.१०१३,१०४०. १०८९. १०९०. १११०. ११२६.

भूमकेड (भूमकेतु) ४७२. ८०६.

∨धुमाय

धूमायांनेत ६२१.

धूमायन्त ११६. ८५१.

भूली (sk.) ५६५. ६५०.

भू**व** (⁰प) ३००.

भूसर (sk.) १८३. १९०. २७२. २७४. ३६३. ५३८. ५४६. ५८१. ५८३. ५९१. ६५५. ८३६. ८३९.१०७९. ।

रे१००. ११०६. ११९९.

∨धूसर, धूसरिज धूसि जिन्त ६४५.

\\ñ

धरह ८९०.

धरेइ'१२३.

धरेन्सि ७६१.

धारेइ ३०. २१७. ८०५.

धारेन्ति २५९.

धरिज्ञान्ति २३७.

भरिय ६३७. ८०६. ८२२, १०८९. थरन्त ९८१.

+ अब. अवहारिय ११. ११२. ११४१. 2244.

भ्रेष्ट (⁰न्) १८८०.

\/ध्या

धम्मन्त ११५.

+ उत्. उद्यमाय ४८१,

∨ ज्वंस्

उत्. उक्क्ष्य द्०८.

न 8, ण.

+ बि. विणडेश ६८.

नहास है, पहास्त्र ,

/मन्द

णन्दद ११९७.

णन्देश ३४९.

णन्दन्ति ३७७. ४११. ७०८. ७९१ C03.

णन्दन्त ७४.

णन्दिभ ४११. णन्दिय ७३७.

+ अभि. अहिणन्दिय ९९. --अहिणन्दमाण ९१०.

∨नम्

णमः ११३५.

णमह १.८.९.१४.२३.२७.३०

₹₹. ४०. ४१. ४२. ४५. ४८. ४९. ५१. ५३. ५४. ५७. ६१.

णिममो ३५. ९६९.

णमिख ११६१.

णमन्त १०२१.

+ अत्यृत. अञ्जूष्णअ ९८३.

+ भव. औणच १७२. २०४. ११०७.

१११५. झोणय ११९. ४५७. ५५९. ७५६. ७९३.

११३७. ११४४. १२०२.

--- ओणमिअ ४५७, ओणमिय २२४. ७७५. १००१. ओणविय १६५.

२०६.

∔उत्. उण्णमह ६०२.

--- उण्यक्ष ६८१. ८४४. उष्ण्य

३९८. ४५४. ७**९४**. ८९३.

१०९६.

- उष्णामिय ६२२. १०१६.

+परि. परिणमइ ४१०.

--परिणभ २१६. परिणय २९८.

५६४. ६३४. ६४८.

- परि. परिणमिय १०११. +प्र. पणमह ३. ५.२४.३७.३९.५२. -पणमिक्जनित ३२०. ---पणय २२१. ३०१. ३२०. -पणामिय ४२६. ४९३. -- बिगमिअ ४५८. -- समब. समोणय ६१२. -|समुत् . समुण्णय ६७९. ११९३. नमो (नमः) ८८५. नयण s. णयण. नबर s. णयर. बर ८. णर. नरवह s. णरवह. नरिन्द ह. णारिन्द. निलगी 5. गलिणी. नव ८. णव. नवर B. णवर. नवि (नैव) ७१७. /नश् णद्र ७२४. + प्र. पणहु २३०. १०३०. √नह --अपि. पिणद्ध ५५१. +अव. अवणस ३६७. +सम्. संगद्ध १११६. नह s. णह. नाम ह. णाम. नारायणी (sk.) २९१. नासउड (नांसापुट) ७३४. नाह s. णाह. नाडि ह, णाहि. **√निअ** p. (इस्, H. P, IV 180.) णिएइ ९६३. णियन्त ८९७. णिएऊण ८९९. निअम्ब 8. णियम्ब. नियम्ब s. णियम्ब,

निष है. गिष.

निहर हैं शिहर,

निट्टरत्तण (निष्टुरस्व) ९९७, निद्य (निर्दय) ८२८. निहा 8. णिहा. √िमन्द् णिन्देश ८२. निस्देश ९९८. + परि. परिणिन्दिय ८२. निन्दावर (निन्दापर) ९४९. निप्पक्स (निष्पक्ष) १२३. निविद्ध s. णिविद्ध. **∨ानिबिडाय्** निबिडायन्त १९२. निमित्त s. णिमित्त. निसंस ह. णिमस. निम्मल s. णिम्मल. निम्माण (निर्माण) ३. १८७. निय s. णिय. नियक्ष s. णिअय. निरन्तर s. णिरन्तर. निरवसाण s. णिरवसाण. निरहंकार (sk.) ४०६. निरारम्भ (sk) ८६. निरोह s. णिरोह. निवह s. णिवह. निवास s. णिवास. निबिडिअ 8 णिबि**डिय**. निवेस s. णिवेस. निव्वितेस (निविशेष) ९८०. निसा ह. णिसा. निसीह s. णिसीह. निह s. णिह. निहस ह. णिहस. निहसण s. णिहसण. निहि 8. णिहि. √मी णेहिश २२३. णयन्ति. ८०३.

णिज्जह ४४३. ७४५.

णिव्जन्ति ४४०. ४४५.

नीस २९०. णींव १५६.

' + अंनुं. सणुणिक्तन्त ४६७.

+ अप. सवणेद ९३७.

-- अवणीय २६९. ४५०.

+ आ. आणिय १११८.

+ उप. स्वणेव ३१.

नीख इ. णील.

नीसन्द इ. णीसन्द.

नीसास इ. णीसह.

√नुद्. णोक्षेन्ति ४४२. + वि. विणोप्द १०७. —विणोयन्ति ६९९. + प्र. पणाक्षिय ४४२.

नीसेस. s. णीसेस.

√न्मp.
नृमिय ब. णूम.

√नृत
णञ्चावेद ६३४.
नेउरिस्स (नृपुरवत) ४३.
नेह ध. गेह.

प

पअ (पद) ५८१.११५९. पय ४७.२९६. ५२९.७१५.७१८.९३२.०वअ२५६. १वस. ६६८. ६४१. पद् (१ति) २५६. पद्मणा (प्रतिज्ञा) २२०. पद्म (प्रदीप) १२६.३१५.७६०.९०६. ११७४. १८७४. १८५४. पद्म २४४. पद्म (पीर) ५०२. पद्म (प्रदेश) ४६५. ५०७, ६६४. १८५९. पद्म (प्रदेश) ४६५. ५०७, ६६४. १८५५. ५०७, ६६४.

पकोस (प्रदोष) ४५.२९५.३१५.३३५. ५९०.७३६.१०८६.१०९५.१११० ११३०. पक्षोहर (पयोधर) ८४९. ९९७. ११२८. ११५१. ११५९. ११६१. पंसु (पांस) ६६४. ६६६. ८३५. ८३६. पंसुष्टिअ (पांसुक्ति) ४२८, पंसुक्तिय ६१७. पक्ख (पक्ष) ११६.११९.१२२.१२६. १३०-१३५-१३८-१४२-१४४-१५४. १५५. १५७. १५८. २२५. २३२. २३५.२६७.४४४.४५६.६७७.७७० ८१९.१०३३.१०८१.0वक्ख १२१. १२८.१३९.१४१.१४३.१५९.१६०. ८२१. पक्तभाव (पक्षभाव) ३४५. **प**क्क (sk.) ५.२४९.३४३.३८७.४२८. ४६२. ५०३. ५२५. ५२७. ५५६. ५७६. ६७८. ६९८. ७७९. १०३८. ⁰वङ्क ६७६. पक्क्य (ण्ज) ५६. ३०३. ९८४. १११९. पद्मक्ख (प्रत्यक्ष) १०६३. पश्चक्तभाव (प्रत्यक्षभाव) ३१२. पच्चुस (प्रत्यूष) ११७४. परछद्ध (पश्चार्ध) ५६९. पच्छा (पश्चात्) ६९. १३१. ८४८. १११५. ११६६. ११६८. ११७३. पच्छी १०८३. पश्चिम (पश्चिम) १०८२. **पजारूण** (प्रज्वलन) ४७५. **पञ्चअण्ण** (पाञ्चजन्य) १०४४. पञ्चक्राले (पञ्चाक्ति) १७. पुत्रह (sk.) १८०. ३०१. प्रश्निरिय (पञ्जरित) ७६१. पष्ट (sk.) ४७५. व्यष्ट २२३. पद्धि (पृष्ठ) १७६. २२१. ३९७. ७५०. १००८, १०१७, १०१९.

पृष्ठ (पट) ३३२, ६३९, ⁰वष ३२२,

पदण (पतन) १५१. २४१. ११०३. **⁰বান্তদা** १४३. २७७, ३७२, ६१७. ७११. १०२६. १०८५. पडल (पटल) ३५८,३९०.७००.⁰वडल १७४. ३००. ३५४. ५२५. ८१७. पडवास (पटवास) ८३६. पहाचा (पताका) ३१०. पाडिकुसुम (प्रतिकुसुम) १०६८. पंडिगय (प्रतिगज) २६६. ४४६. पिंडच्छण (प्रत्येषण) १३१. पिंडपीलण (प्रतिपीडन) ११५२. पिडिपेल्लण (प्रतिप्रेरण) ६९९. पिकवन्ध (प्रतिबन्ध) १७९.४९८.५०१. ६४२. ६७४. ९६७. १०९६. ११०१. पिडिबिम्ब (प्रतिबिम्ब) १४. ५१. ४८८. ५६४. ७१२. ७१६. ९१६. पश्चिशेष्ठ (मतिबोध) १८७. १८९. २९६. ५०२. ६००. ११६२. पिंडेबोहक।रिस्तण (प्रतिबोधकारित्व) 98. पाडिमा (प्रतिमा) ३१०. ३११. ६९७.

७६४. १०१०, १०२०,१०५०. १०५६.११२९. पिडरच (प्रतिरब) ६२३.१०३२. पिडराच (प्रतिराग) ६९०. पिडराह (प्रतिरोध) ११७. पिडराही (प्रतिरोध) ११३४. पिडविष्य (प्रतिपक्ष) १०३. १०५. १८३.२४२.७१५.८४३.१०६९. पिडविष्य (प्रतिपत्ति) २८१.८७९. पिडवासर (प्रतिवासर) २६८. पडी (प्रयो) ७६९.

ही (पटी) ७६९. (प्रथम) १. ४४. ४९. ६९. ७७. ८४.१७१.१८२.४३६.४४७.४५३. ४८२. ५०५. ५२७, ५३२, ५७२. ६१२. ६४९. ६७८. ६९२. ७१८. ७८४. ७९६. ८२०. ८५०. ९३२. ९३४.५४४.१०२५,१०३७.१०७९, १०९९. ११५२. ११५३. ११६८.
११८१. ११९८. पढमय ६०.
पणभ (मणय) ६१६. ६९५. ९७३.
९८५. पणय ५७. २९४.
पणई (मणयो) २४६. २५१. ७२८.
७९७. ८३७. १२०७.
पणाम (मणाम) १०३. २१४. २५१.
३३६. ४२०. ४२३. ४६७. ७०५.
९८४. १०६५. ११९९.
पणास्छ (मणोह्या) २५९.

पणाञ्चणस्थ (पणादनाथ) ११३४. पण्डव (पाण्डव) ४८४. पण्ड (पाण्ड) ३८४. ४६२. ४८५. ५७७. ६९५. ११८१.

पण्डुभाव (पाण्डुमाव) ५५३. ६४०. १०७०.

पण्डुर (पाण्डुर) ३९३. ४२०. ५१५. ५४२. ५७५. ७७६. ७**९५. ११६**९.

\sqrt{qq}

पहर ६०६.

पडिझ. १४५. १०५६. पडिये ५६४. पडन्त १२२. १२३. १२९. ४१६. ४४४. ४७६. ५४४.

पहन्ती १०३१.

+ आ. आवडिय. २४६.

+ ত্তন্ত্র হেবছ ম ২২০. ২८९. ত্বেছ ম ११४. १२८. १३५. १३९. १५१. ২২২. ५०६: ५७०.

+ नि. णिवडइ २४१. १००२. १०९४. ११६४. निवड१ १९३.

--- णिवडहित १३९. ४७९. ८१८. १०३३. ११६६.

+ नि. णिवडिंअ ४४७. णिवडिंय १२८. ४५२. ८१२. १०२४. ११८५. निवडिंय १५८.

--- णिवडन्त ४४२, तिवडन्त १२९. १५०. २६०. + सम्. संपड्ड ३०३.

+ समुत्, समुप्यय ११७०.

--समुप्पद्दभ ३०८.

--समुप्पयन्त २३१.

+ न. णपडम्त ८२४.

पत्त (पत्र) ३०४. ६८५. ⁰वस्त ३७. ३६९. ४१०. ५२२. ५२३. ५७४. ६००. ८०४.

पत्त (पात्र) ⁰बत्त. ह. रथय.

पसणा (पत्रणा) ३४५. ३५३.

पत्तक (पत्रयुक्त tr.) ५६७.

पत्थ (पार्थ) ३५.

पत्थणा (प्रार्थना) ९३४.

पत्थाण (प्रस्थान) २०१.

पत्थारी (संहति tr.) ३७३.

परिथय (पाधिव) २६८. ८७६. ९०१. ११८५.

∨पद्

+ उत्. उप्पण्ण ५५३. ६०३. ७३५.

+ प्राति. मिडिबज्जद ५१०.

-पिकाजन्ति ८६८.

—पिक्कण ३. ३१३. ३४७. ३८१. ४९८ ५०७. ५०८. ६८९. ७२१. ७८७ ८१६. ८५०. ११२०. ११५२. ११७५. ११९०.

+ सम्. संपडह ९१५.

--संबज्जन्ति ५५०.

—संपण्ण ३२४.

--संपाधिय १५७.

+ समुत्. समुव्यच्य ७२२.

पन्थिअ (पथिक) ५७७. ह. पहिअ.

प्रकार (प्रामार) ५३. ३४८. ६६२. ७३४.

पमाण (प्रमाण) ७०१.

पम्ह (पहम) १३०. १६४. ६९७. ७६८. ७७०. ८३६. ८४०. ८४१. ११३४.

११३५. ११४०. ११७०.

परह्रभाव (पह्मभाव) ७६१.

पम्हल (पहमल) २६७. ५९१.

∨पम्हुस p. (विस्मरणे, H.P.1V.75)

पम्हुसङ् ९५६.

पम्ह्रांसिय ९१८. ९७१.

पय ह. पड़ा.

पयइ (प्रकृति) ३२९.

पयई ह. पयवी.

पयड (प्रकट) २०५. २३६.

४३२. ४९६. **११**१४. в**. पायड**.

पयणुअ (प्रतनुक) ५०. ११४८.

पयण्ड (प्रचण्ड) ५११.

पयय (प्राकृत) ६५. ९२.

पयवी (पदवी) ३५०.५२९.५५६.६१३.

६२७. **पयई** ६६.

पयाण (प्रयाण) २५७. ४१३.

·पयाव (प्रताप) १०६. २१७. २३८.

२४४. ७०४. पयाञ ५११.

पयास (पकाश) ९१. ६६४. ९२७.

पर (sk.) ७१ ७४. ७६. ८३. ९६.

७०५. ८८०. ८८१. ८८२. ८९१.

८९२. ९२०. ९४४. ९५६. ९६१.

९७३. ९७६. ९९०. ९९८.

परजो (परतः) ४४२.

परमत्थ (परमार्थ) ६४. ९२२. ९६५.

परमाणु (sk) ३,

परंपरा (sk.) ७१. ४८८. ६२३.

परम्मुह (पराड्मुख) ८६८. ८७८.

परसु (°शु) ३३०.

पराय (०ग) ७९४.

पराहीण (विन) १८५.

परिअक्तण (वर्तन) २५५.

परिभर (परिचर) ४६७.

१९८. परिकास (परिवृत tr.) २०.

परिज्ञोस (⁰तोष) ३११. ३८९. ९१३. ९७०.

परिओह ह. परिहांअ.

परिकारिण (⁰कठिन) ५६३.

परिकब्हुर (⁰कर्डुर) ६७७.

परिकम्पी (8k.) ३१५. परिकविल (⁰कपिल) १०४९. परिकविस (ºकपिश) ५३७. ७८५. परिकसण (१कर्षण) ६८०. परिकोमल (sk.) ३६७. ३८१. **परिक्ष्वय** (⁰क्षय) ४३९. परिगण्ड (sk.) ७७९. परिताह (ण्यह) ३३. ७५. १९०. २७९. ३५१. ३५८. ९१६. परिधग्धर (0वधर) १०. परिघोलिर (व्यूर्णनशील) १५८. परिजडिल (⁰र्जाटल) ६२९. परिणइ (ण्णीत) ४३३. ९७७. परिणयण (^०न) १०६९. परिणाम (बेंद्र.) ६२.३६३ ३७०.६०१. ६०६. ६१२. ६४३. ६८०. ७११. ७९१. ८३६. ९६५.९७७. १००२. १०७९. ११७१.११७५. परिणामय (⁰क) ३७६ · परिणाह (८४.) २७२.३४३.७४०.७४४. १०१९. १०७५. ११२३. ११५८. परिणीस (१४१६) ३९०. ११२९. परितन्धिर (व्ताम्र) १०९७. परिसाणमई (व्याणमयी)) २२०. परिभूसर (sk.) ३७१. ३९७. परिपण्डुर (⁰पाण्डुर) ७८२. ११७८. परिपाडल (⁰पाटल) ४३१. परिपिअस्सण (⁰पिअरत्व) ११७१. परिफाद (⁰स्पन्द) ८७. ९०४. [७८१.] परिसन्धर (sk.) २२६. परिमल (sk.) ३६१. ५८५. परिमलण (°मर्दन) ५३७. परिमास (°मर्श) ३६६. ७६९. परियञ्ज (० चय) ४६०. परियय ९५७. परियण (0 बन) १९०० ६९४० ७९१. १०५४. परियर ८. परिश्रर.

परियर (क्तर) ३२१. ३५८. ५०७.

७५५. ९०३. १०९६.

परिरक्खा (^०रक्षा) ५०३. परिस्म (sk.) १५७. १९७. ३६८. ४८०. ७४९. ७५९. ११५१. परिसभण (ak.) ७७३., परिस्कृति (ak.) ४००. परिस्त्रम्बी (sk.) ६७६. !११९. परिवद्भूण (^०वर्धन) ९३१. परिवांडल (ºपाटल) ८३६. परिवाडी (⁰पाटी) ४. ८५१. परिवार (sk.) ८६७. **परिविरल** (sk.) ६१९. १**१**६८. परिवेशिर (⁰वंशनशील) ४८१. परिवेस (१वेष) १७९. १९६. २७१. ४५७ ६६४. ८४१.१०२३.१०२९. १०९६. १११६. ११६५. परिवेसी (⁰वेशी) ५२६. ५५४। परिस (रपर्श) ८०१. परिसक्ण (परिध्वक्ण) ४६०. ५०२. **पारसर** (sk.) ५२६.६१०.६७२.६८६. परिसाम (°इयाम) १११२. परिसामल (⁰इवामल) ३७३. ६५५. परिसिद्धिल (णिशिथिल) ४१०. ७८८. ८३६. १०२५. परिसुक (⁰शुष्क) ३२९. परि**सुद्दय** (°शुद्धक) ६१. परिसुद्धि (⁰शुद्धि) ११२३, ११८५. परिभेस (०शेष) ३६८. ६,६९. ११४४. परिसोण (⁰शोण) ३०४०. परिस्तम (⁰श्रम) ११६२. परिहा (ण्वा) ४९५: परिद्वार (sk.) ७१. परिहारवई (⁰वती) ९२१. परिहीण (⁰न) ६७९. ८८८. ९५३. परिहोअ (१भोग) २५६, ९२६, परिहोय ९२०. परिभोय १८६.२७५.८३९. परिओह (१) ९९३. परोप्पर (परस्पर) १९३. ३१%. पलक्ष (मलप) ११. ४५. पलब

१५४ १५६. १८१. **२९७.** ८०८. ८१^३. ८१४.

पलही (कार्पास tr.) ११७३.

पलहुअ (प्रलव्धक) ५०१. पलहुब ९२२.

पलास (⁰श) ५५३. ५५४.५६७. ५९४. पिलेस (पलिस) १०००.**पिलेस** १००३.

ंपळोड् p. (पर्यस्, H, P. IV. 199) पळोड्र (पर्यस्त) ४९०.

पलाट्ट (पयस्त) ४९ पलोडन्त १४७.

पहाडू (पर्यंडू) २६३.

पछा (पयक्ष) २६३.

पहास (पत्वल) २७७. ३८७. ४०८. ५१४. ५३७. ५५३. ५५४. ६४३.

पहाच (Bk.) १९३.२००.३६५.५२५. ६०४.६१०.६३५ ११३४.११८६

∨पछवय्

पछनेह ७०७.

पल्लिक ४७७. पल्लिय ९.

पहा (sk) ६३०. ६४५.

पर्वण (⁰न) १७३. १८५, २३१. ३६०. ३७१.३७६.४२९.५४३.५७८.५८७. ५९३.**३**३३.६३४.६३५.६५०.६५६.

पवह (प्रवहें) ४४९. ^०८पवह ५२.

पवाह (प्रवाह) ३५७. ^०प्पवाह १६७. ३१०

पवि (sk.) १२६. १२७.

पवितथारिणी (प्रविस्तरणशीला) २६८.

पिंबरल (प्रविरल) १६२. २३४. ३४९. ३७८. ३८६. ५२५. ५४९. ५५०. १**११०**

पवेस (प्रवेश) ७०२ . ^०प्पवेस ४९०. पवेसस्थ (प्रवेशार्थ) ११४०.

∨पस्त्रास्त p. (प्राक्ते, H. P. 1V. 41.) पव्यास्त्रिय (प्राक्ति) ८१३. [९७९.

पसंसा (प्रशंसा) ६३. ८४७. ९०९.

पसङ्ग (प्रसङ्ग) ७५५. ७६४ ८७३ ९१७. ९९२.

पसिंख (प्रशस्ति) ११८५.

पसर (मसर) १३३.८१३.८३८.११००.

१**१०३. ⁰प्पसर** २६१.

57 (Gaüdavaho)

पसाय (प्रसाद) १०४, ४२४, ४५३. पसाहण (प्रसाधन) ११२, ३०२ ७८७. ११३०.

पसिविस्त (प्रांशिश्तः) १०९. ६०६. ८३४. १०३४.

पिसिद्धि (प्रसिद्धि) ७५ ७१७.

पसु (पड्डा) ३२२.

पसुवड् ३३. ३४. ५८.

⁰पह⁰ (प₹्याः) ४०४. ४२३. ५५५.<mark>वह</mark> १९४. २३०. ६१०. ९३९. ९६०.

पहर (महार) ४३१,७६०,^०८पहर १४२. ७६६.

पहरण (प्रहरण) ७०३.

पहरणसह (प्रहरणसह) ३२१.

पहरिस (प्रदर्भ) ९८. २०१. २५३. २६२.८४६.८४७.९४१.१०६६. ११२६.

पहा (मसा) ११०५.७००.१०६०. प्पहा २५.४४.६० १४३.१७६.१८९. २८६.३०५.३१८.३२८,३४६. ३४८.६५९.६९३.७०२.४१५ ७३९.७५१.७६२.८२०.८३१. १००७.१११२.११७० ११७३.

⁰प्पहामय (प्रभामय) ३८.

पहाण (प्रधान) ४३९.

पहाच (प्रभात) २७१. ६१३. ११७१.

पहार (प्रहार) ६९५.

पहाच (प्रभाव) १४.६५.५०७.⁰प्पहाच १५२.

पहिल (पथिक) ३९५.५४४.५९१ ६७७. पहिच ३६१. ५८२.

पहु (ત્રમુ) २१०. ३३८, ४३०. ४३४. ४५९.५०७.५०८. ७१५९.४७०.४४४ ४९१.५०७.५०८. ७१७. ७१६. ८४७. ८५८. ८६१. ८७१. ८७९. ८८०. ९११. ९८४. १०६. १०६५. १०६५. १०६५.

पहुत्त (पर्वाप्त tr.) ४६४. पहुत्त्वण (प्रभुत्व) ७२३, ७२८. पहुत्ताव (प्रभुत्तव) ८७४. पहोस्की (प्रभावकी) १००८,

 $\sqrt{q_1}$

पियह ५९१, ११४४. [७७४. पियन्ति ३११. पियन्ति २६६. ७७१. पिज्जन्ति ४४९. ५४४. ५७७. ५८९. ६०५. ६४९. पीअ ४०. ६१६, १२०८. पीय २५८.

् ३२२. ३७३ ६९७. ८०८.

पिज्जन्त ४६६.

पाऊण ३००.

∔आ. आपियइ ११४५.

—आवीय ३९९.

+नि. णिविष्यन्ति ८०८.

—णिर्वाय ७६१.

+परि. परिपीय ७००.

| सम्, संपीय ५६३.

पाआस्र (पातारू) ४४८. **पायास्र** १६७. **४७**६. ५**१**४. ८२५. ८५१. ८५२. ९३**३.** १**०**५१.

पाउस (प्राष्ट्रं) ३६०. ३६२. ४०८. ४१३. ७०७. पाऊस ६९४.

पागसासण (पाकशासन) ३८८,

पांडल (पांटल) १६३.१८९,२७२.३२७. ३५०.३६९,५८६.६७१,६८२,१०८८. ११०२, १११६, ११६५, ११८०.

पारुखिय (पार्टीखत) ६३२.

पाण (पान) ६९०. ९५७.

पाण (प्राण) ४६९.

पाणाबाम (प्राणायाम) ३१३.

पाणि (sk.) ३२१. ९५७.

पासर (81.) ५९८.

याय (पाद) ७११. पायक ६०.

पायस (प्रक्तट) १७४, ३२६. ४९९. ६२५ ७१७ ७५६.१०५४.११०४.

यायदिय (प्रकटित) १०९ ४२३. मामुक (पादप) १०६.१९३,२२६.३३०. **૩**૧૪.૪૪५.५६૦.५६૮*.५७*१.६०९. ६२६.९८५.१०२३.१०९४.११९१.

पायार (प्राकार) १०५८. ११३१..

पायास s. पाआल.

पारसी (पत्रिका tr.) ७८४.

पारसीक (पारसीक) ४३९.

पारावय (⁰त) १०७६.

पारी (दो वनपात्रावशेष tr.) ५७७.

पारोह (प्ररोड) १०२३.

पारोही (प्रारांही) ३३५.

पालम्ब (प्रालम्ब) ८३३.

पालास (पालाश) ३७५.

पाली (sk.) ५८९.

पाव (पाप) ९१४.

पावण (पावन) १००६. १२०९.

पास (पाश) ३६. ⁰वास ९४२.

पास (पार्श्व) ७९. १८६. २१६. २१७. २३२. २६४. ४५७. ४६९. ५३२. ९२१. ९७१. ^०वास १८५. ३७०.

४ ५२ ५८३ . ७६४ .

पासञ्चभाव (पादर्शकृतावस्थानमाव tr.)

पासिखय (पादबाँकृत) २६६.

पासाञ्च (प्रासाद) ५०८. पासाय २४८. ११९३.

पाहाण (पाषाण) ६७५.

°पि s. °वि.

पिअ (भिय) ११६१. पिश्व १९१. २१९. ३६८. ३७०. ५९१. ६९१. ७३६.

७६१. ७६५. ७७०. ७८१. ७८७. ८३७. ९२१. ९५५. ९८४.१००३.

११४०. ११४८. ११४९. ११५०.

११५६. १२०३.

विड⁰ (वितृ) ११९७.

पिउवह (पितृवध) ४८४.

पिङ्ग (sk.) ३९२. ९६६. पिङ्गल (sk.) ६१४. ६४६. १०७५.

पिङ्गिक्षिञ्ज (सुत्रणीवर्णस्वं प्रापितः हरः.) १३४

पिक्रिम (8k.) ३३९. पिच्छ (sk.) १०९२. पिष्छल (sk.) ५२२. ६३३. पिन्छ (पिन्छ) ३४८.३५३.६३९.८१८. पिअर (sk.) १७१. ५६४. ५८५. ७७८. ८३५. १०९२. पिआरिय (^०तं) १३५. पिट्ट (पिष्ट) २६९, पिद्वायय (पिष्टातक) ८३५. पिणाई (पिनाकी) ४१. **∀पिण्ड**

पिण्डिय (⁰त) १७५. ६७७.

+ सम्. संपिण्डिश २२४. संपिण्डिय ७४१.

पिण्ड (Bk.) ४१.२५७.३५१. ५०३. ६११.६२९.१०९४.१०९५.१०९९. १११४. १११५.

पिण्डी (sk,) ६७६. पिय ह. पिअ.

पियङ्ग (प्रियंङ्ग) ५८५. ७८७. ८३४. पिययमे (प्रियतम) ३४२.७७१.११३८. ११४१

प्रियहत्त्रगायी (वियाभिमुखगामी)७५९. पियामह (बितामह) १२४. वियामहत्तण (वितामहत्व) ५९.

°पिव 8. इव.

पिसङ्ग (पिशङ्ग) १८७. ३८६. ५७३. ५८३. ७८६. ११६५. १२०५. पिसुण (पिशुन) ७१. ४७२. ८५८. ८६७. ८८१. ८९८. ९३०. १०६२ पिसुणसण (पिशुनल) ८९१. ९७९. 960.

पिड्र (पृथु) ४६. १६७. २६३. ४५९. ६६४. ११२३. ११३१.

पिहल (पृथुल) ५००. पिहलसण (पृथुक्तक) ७६३.

∨पीख पीडिअ $(^{0}$ त) ११५२. पीडिंग ६६०.

११५३. ११५७. ११५९. पीलिय ३६५. + सम्. संशीडिय. १४४.

पीडा (sk.) ४२२. ८५१. १०६३. पीड (°ठ) २८६. ६७८. °वीड ८.७१८ १०३८. विक १०१. ११९. २२४. ३८३. ३९०. ४०७. ४१५, ४५४. ४५७. ४५८. ५०४. ८२२. १०३८. १०७७. ११०२.

पीण (⁰न) २१०. १०८०. ११५७. पीर्णसण (पीनत्व) ६८०. पीय (ºत) २७. पीवर ८५४.

∨पंस p (शुद्धी) + उत्. उष्प्रंसिय ७७८.

-- औष्पुंसिक ७२३. ओप्पुंसिक ५७. पुंगव (sk.) ८७.

पुत्र (8k.) १७९. ४२७. ५६४. ५६९. ७६६.

∨पुञ्ज, पुलिज, पुश्चक

पुक्षिजइ ११७३.

पुअइज्जन्त ४५८. १०४२.

पुष्पिजन्त ४१२. ११६८.

पुक्तिजमाण ११११.

पुजदस (पुजीकृत) ४५२. ४५३. पुजइव ५५७. ८११.

पुजिन्न (⁰त) ५४. ४९६. ११४३. पुजिय ३८. ५०. १५४. १८०.

२३१.४१८.४४३.४७१.१०२१. पुड (पुट) ५७६. ७४१. १०८८. ११०९.

११३५. १**१६**७. ⁰उड १२६. १५४. २०७. ७३४.

पुण (पुन:) ७०. ३३७. ८८४. ⁰उण ६८. ८५.१४६.२९२.७२४.८४६.८६४. ८६५. ८८०, ९०८. ९१८. ९२२. ९४४. ९५४. ९८२. १०६५. १०७५.

पुणरुस (पुनरुक्त) ४७७. ८४७. १०१८. पुणो १२५. १४१. ४२६..४९२.७२६ ८८७. १०१४. १०१७. १०२८

पूर (sk.) २५३. ५२७. ६५१.

ं प्रियथणी (प्रिवस्तनी) ७६६.

पूरण (sk.) ६७९.

१०५७. १०८१. ११४८. ११६८. 🗸 🗸 ११८३. ११९७. उणी ९५. ९२६. + न्या. वाबारेन्ती २४४. ९३०. ∇ 4 पुण्डरीय (क) २१. प्रेह ७०४. पुण्णाह (पुण्याह) २११. पारन्ति ९५५. पुर (8k.) २०७. ५०६. ६६४. ६६५. पूरिव २५७. पूरिय १५४. ४४१. १०५८. ११००. ४४३. १०३२. पुरको (पुरतः) २१५. २६२. २६९. + अभि. आहे ऊरिज़ित ८७२. ३११. ३२९. ९०९. ९७८. ९८४. + अव. अवडण्ण ११०४. १०६९. + सम्. संपुष्ण ४२६ [VI. 7.) ७३१. पुरव (पूर्व) ३०७. पेढाल (पीठयुक्त=विपुल, वर्तुल, H. D. पुरा (ak.) ४४९. ४८४. ८४४. ९७३. पेम्म (प्रेम) ५४. ११५६. १०६५. पेरन्स (पर्यन्त) ९. २०३. २७४. ३७३. पुराण (ak.) १९०.५६७.६१५.६४६. ३९८. ४११. ४३९. ४५१. ४५८. ६७०. ४५९, ५२१, ५२३, ५३०, ५८१. पुराणभाव (sk.) ३३९. ६२८.६७०. ७७८. ७९२. १०१९. प्ररिस (पुरुष) ७२२. ८८९. ९४८. १०७६. १०९५. १११२. पुरिसयार (पुरुषकार) ७२०. पेरन्तराण (पर्यन्तत्व) १८५८ पुरुमिछ (पूर्वसंबन्धी) १०७३. १०९७, पेरन्तीक्अ (पर्यन्तीकृत) ४५७. पुरुष्टुअ (पुरुद्दूत) ४८२. पेलव (sk.) ७८५. पेळ्ला (पेरण) ४५९. ८१७. √पुलप् p. (पुलक्य) पेसण (प्रेषण) १५९. पुलपह १०६३. **पेसल** (पेशल) ४२३, ९८८. पुालिण (⁰व) ३९५. ४६२. ५२५. ५७९. १०७८. पेष्ठण (पक्ष tr.) १२७. १४१. २२७. पुलिन्द् (sk.) ३४९.३५२.६३०.९४९ पोय (पोत) १२५. ३९७. पुरुष्ति (श्लोष) ५८९. पोह (प्रोथ) २५७. **√पुस p.** (जुद्धी, H. P. IV. 105) ₹**प**0 s. **प**0 **°प्पमुह** (⁰प्रमुख) ८०२. पुसिभ ८४१. पुहर्ह (पृथिवी) ७२२.१०६३ पुहवी १५. ⁰प्फालण (आस्फालन) a. कुम्भप्फा-रूण. ४१९. 988. 948. **ेप्युक्त्रण** (स्फुरण) ९०५. पुष्ठद्वेषद्व (पृथिवीपति) ४३९ √ प्रकटाय् १०७२. ∨पूज् पयडाअइ ३९०. पयडाव्यमाण ६२८. पृश्जासि २०७. ३३०. **∨प्रत्यक्षाय्** पुष (पूग) २७७. ६३२. पूर्या (⁰जा) ३११. ७५४. परचक्खायन्त १२०४

+ परि. परिप्पवन्त ५७०. + प्र. पष्पुष १२८.

फ

फंस (स्पर्श) ३०९. ^०प्फंस ३९०. फण (sk.) ३९०. ४८३. १०७१. फणा. १४. २५. ५१. १००. १०१. १७५. ४३२. ४७९. ६३७. ६६३. ८०५. ८२२.८४८.१००८.१०४७.१०४८. ०प्फणा १२९.

फणायह (फणातट) ६२८.

फणी (sk.) १७५.३९०.४३८.८२४. १०३०. १०७२.

फरुस (परुष) १८४.३७७.५६६.६६०. ६६६. ११५१. ११७६.

फरुसत्तण (परुषत्व) ८९०.

∨फल

फलेंब ६१६.

ंफलन्ति ८७०. ९०२.

+ प्रति. पिंडप्फिल्झ १७२. पिंडप्फ-लिय ११४.

फल (ak.) १३६. १७४. ३५१. ३७२. ३७५. ३७८. ३८६. ४१८. ४२१. ५०५. ६७५. ६०५. ५८७. ५८८. ५१६. ६०४. ६०६. ६०७. ६१२. ६३४. ६३४. ६४५. ८६२. ८७३. ९६५. ८६२. ८७३. ११२४. ११६५. ११७१. ०५०. ११६५. ११७१.

फालिह (स्फटिक) ६९०. ७५०. फालिहक्स (स्फटिकाक्ष) ४. फुक्कार (फ्रकार) ५४४. फुक्क (स्फुट) ५२२. ७७१. ८७०. ८९६. ९९६. १००५. फुक्कण (स्फुटन) ५५७. ८३०.

∀388

+ওব. উন্ফুল্ল ६३७. **ফুজিङ্ग (**স্ফুল্লিঙ্গ) १६९. २४६. ३५२. ४९२.

फुल (sk.) ५३५ ५८९.

√पुत्त p (गुढी, s. पुंस) फुसम्ति ७११. फेग्रा (फेल) ५३३ ह११. ००केमा ३५७०

फेण (फेन) ५२२. ६१९, व्प्केण २५७. फोडण (स्कोटन) ३२६.

₹

बंदल (ब्रुल) ७७६. ७८६. बंदभाव (sk.) ४६५. बन्दी (sk.) १०५. ४२९. ८४३. बन्दीकल (बन्दीकृत) ११३९. बन्दीक्य २८५. ४६७. ७५७.

∀बन्ध

बन्धन्ति १०२६. बद्ध ३०. १७४. ३३५. ४५७.४८७. ५५६. ६६७. ९४२. ९४८. ९७६. +अनु. अणुबज्झन्त ७७२. +अन. अनबद्ध ६०८. १०२३. १०२९. +आ. आबज्झन्ति ११३७.

—आबद्ध ५२३. ५३१ ६११. १**११२.**

∔िन. णिबद्ध ४३३. निबद्ध २००. ८९४०

+प्रति. पडिबद्ध १८२. १९२. १९६. २३८.५२५.५९०. ६८२.७०१. ७९६. ८३३. ९०३. ११३८.

—पिंडवज्झन्त ६५५. +सम्. संवज्झमाण १६२.

बन्ध (8k.) १२. ९२. १४०. २५९. २७१. २९३. ३१३. ३३९. ३४३. ५०५. ५९६. ६५७. ६६२. ६६९. ६७२. ६७५. ६७६. ६८८. ७६२. ८००.९३८.९४६.१०६२.११९१.

बन्धण (बन्धन) ३४६. ४१०. ५६३. ५९४. ६०६. ६३५. १०१५.

बन्धव (बान्धन) २०९,

बन्धु (sk.) ४६७. ९४१. बन्धुर (sk.) २०५. ८०५.

/बन्धुराय्

बन्धुरायन्त ६२०.

मम्युरियं (⁰त) ३८३. ५३३. ५५६. बन्भण्ड (ब्रह्माण्ड) २, ४, ४१, १७२. १८१.८१७.८३०.१०४४.११०९. बरही (वहाँ) ३४९. ६३९. खरही ३७२. बल (sk.) २४.२६.१०१.२६०.४२२. ४३२. ४३८. ४८९. ७६३. ९२८. १०११.

बाले (sk.) ३०७.

बहुछ (sk.) २३१. २७१. ३५६.४१६. ४५३. ६६७. ६९६. ८३७. ८५१. १०१३.

बहरूसण (बहरूत) ५६२.९०७.९३६. ९९३. ११०७. ११८३.

बह्छभाव (sk.) ४१२.

√बहरू।यू

बह्लाई ५०.

बहिहुत्त (बिर्मुख tr.) ९४.

बहु (sk.) २. ४५. ५१. ९६. २४५. २८२. ४५२. ४६७. ७९८. ९४८. ९५९. १०६२.

बहुअ (बहुक) ७५. बहुय ८६४.

बहुत्त 8. भुज्.

बहुमाण (बहुमान) ८७५. ८७७.

बहुय 8. बहुअ.

बहुल (sk.) ३००.३३५.६२०.६९२. वहविह (°विध) ४८२.

बहुसो (बहुसः) ३४८. ४६३. १०५७. १०६३. ११६०.

बहुय (प्रभूत) ८६४.

बाह्य (sk.) ५३६. ८८०. ९४२.

बाण (sk.) ४२. ५७. ३४५. ३५३. ३८०. ५९७. ५९९. ६२७. ७४२. ७४८. ७५६. ९९६. ११२२.

बाणीक्य (°कृत) ११३६.

बाल (ak.) २५८. ५१६. ५३२. ५६१. ६१९. ६२०. ८३०.

बालसण (बालत्व) २१.

बास्त्रभाव (sk.) ७५२.

बाह्या (ak.) ७७२. ७९६.

बाह (बाष्प) १३२.६९७.७१९.७४९. ७६४. ७९२. ४४१. ९४१. ११४१. वाहा (sk.) ७३५.

बाहिं (बहिः) २८१. ९६३. १२०७.

बाह्य (sk.) १९६.२४९.३४२.३६६. ४२८. ४८९. ५९२. ६९१. ७४४.

बिन्दु (sk.) २२३.३७०.५५६.५६५. ६२७.७८५.१००२.१०६१.१११३.

बिन्दुइअ (बिन्दुविरिप्त) ६०५.बिन्दुइय बिम्ब (sk.) ४८. १३४. १६९. १७४. १९७. २७२. ३४१. ३६२. ३७१. ६३६. ६८९. ६९२. ७०२. ७३३. ७७५. ८०७. ८२८. ८२९. १०५६. १०६४. १०७५. १०८८. १०८९. १०९०. १०९१. १०९४. १०९५. १०९६. १०९७. ११०५. १११३. १११४. १११८. ११४३. ११५८.

विस्त (8k.) ४७४. ४९६. ५५९.

विस (sk.) ५. २१९. ७४४. १११९. ११३९. विस १८८ ३९३.

११६५. ११६७. ११७८. ११८२.

बुकार (बुकार) १०.

विम्ब ८३०.

∀ज़्य

+ उत्. उब्बुद्ध ५१३. ६५३.

+ प्रति. पांडबुिक्झज्जइ ११७२.

बुद्धि (sk.) ८६. २६७. ९०६. ९९५. १११९.

बुह्बुअ (बुद्बुंद) ६५१.

ब्रुस (sk.) ३५६. ६६६.

बोर (बदर) ६१५.

Ħ

सक्ष (भय) ४२. ३५४. ४४८. ४६८. ७१८.८७९ भय २४. ११८. १२५. १५८. १७३. २४२. २९३. ३२९. ३५२. ४७२. ४९६. ५४१. ५६८. ६९७. ७६०, ११३१. ११४१.

भइरवी (भैरवी) २८७.

सक्स (श्रेष्ट.) १०३. १८९. २५६. २८४. २९३.३४० ४१८.४३७.४४८.४६१. ५१२. ५१८. ६४०. ६८०. ७०५. ७१८. ७४५. ७५०. ७८७. ८३२. ९२३. ९६३. ९७७. १०५२.११६५.

भारूर (sk.) ८३२, १८२०,

∨भज्

भज्जन्ति १२२.

भग्ग ३७१. ४२५. ११६०.

+ प्रति. पडिभग्ग २१८.

+ वि. विहस ५१. १०८५.

भट्ट (आष्ट्) ५४५.

भड (भट) २७७.४१५.४३४.४३५.६५८.

\bigvee भण्

भणइ ९८०.

भण्णाउ ७०८.

भणिअ ८०४.

भणन्त ७०. ९६.

-|-सु. सुभाणिय ८०३.

भति (मिक्ति) ३३४.

भइ (भीर) ५९८. ६४४. ९५८.

ँ **भगर** (भगर) १८. ५७. २८७. ३४५. ४ई७. ६०५. ६१६. ६५२.

भीम (भ्रमि) ९०४.

भिमर (भ्रमणशील) २५०.६११.६६३.

भय s. भअ.

भयवर्ष्ट् (भगवती) २९५. ३३८. ९२५.

भयवया (भगवता) ८९६.

भर (sk.) १७. २६. १०१. १५४. ४२२. ५३३. ५५९ .६२२. ९१२. १११५. ११५२. हरू ७३१. ७३५. ११५१.

भरण (sk.) ८११.

भरह (भरत) ८०२.

भव (sk.) २५०. ११२७.

भवण (⁰न) २०७. २८७. २९१. ३०६. ३३४. ३७०. ३९६. ४२९. ६६२. ६७४, ६८३. ६८७. ७१६. ८३७. ११०१, ११९२, भवभूइ (ºति) ७९९.

∨भा भाति ३०१.

+ आ आमाह २९४. १११२.

--- आहासि ३०४.

+ प्रति. पिंडहाइ ६६. १६७. १७०. १८०. २८१. ४३६. ४७६. ७०६. ७९८. ११२६. ११३१.

भास (भाग) ५६१. भाय १०९७.

भाईरही (भागीरथी) १०७.

भाष ह. भाअ.

भार (sk.) २४९.७९७. ८५४. १०४६.

भारह (भारत) ४८६.

भारही (भारती) १०७.

भाव (हर्षे.) ९७८. १२०४.

भास (sk.) ८००.

भिउदी (मृकुटि) १०३. ३४०. ७०५. ७१८. ७४१. १०१५. ११९९.

भित्ति (sk.) ६६२. ६७४. ६७८. ६७९. ६८२. ११८५.

∨िभेद्

भिन्दह ११२२.

भिज्जन्ति ४४६.

मिण्ण २८. १२३. १५१. ३३०. ४१५. ४४३. ४५०. ५१८. ६१३. ६३३. ६५७. ८२९. ८५२. ११७९.

भिजन्त २९५. ५०१. ६६१.

+ आ. आभिष्ण १९४.

+ उत्. उव्मिष्जद ५९४.७८३.१११८.

--- उब्स्मिण ४३. १७१. ३४३. ३८९. ११६२.

- उच्मिज्जन्त ४६१.

+ उत्. डिभिज्जमाण ४७०. ८४०.

+ प्रति. पर्डिभिण्ण ५. ११०२.[८६१.

+ वि. विभिष्ण ५७०.११८०.विहिण्ण + सम्. संभिष्ण २७४. ६४८. ७४६.

√भी

भोम ४७२. ४७३. ७२४. ११९९. भीय ९८, २२०, २४३, भेसिय १०११.

भीम (sk.) ४९१.

भीर (sk.) ४८९. ७५८.

भीसण (भीषण) १७०.

भुष (मुन) ११६१. १२०२. भुय ८. १०४. २४७. ७०९. ७१६. ७३५. ७४३. ७४९. ७९७. ९२९. १०७०. १०७३.

मुअस (मुग्ग) ४७५. मुखय ४७२. भुयस ४९२. ४९६. सुयय ४८४. ८२५. १०२२. १०३७.

भुअइन्द (भुजोन्द्र) ४७७. **भुयइन्द** ४७४.७३९.८२१.१००८.१०२५. १०२८.१०३४.१०४७.

भुअङ्ग (मुजैग) ४८०. भुषंग १७८. १९८. ६३८. ६६३. ६७०. १०२१. भुषंगवद्ग (मुजैगपति) १५५. भुषंवत्त (मुजैपत) ६४१.

∨भुज्

मुजनन ९५७.

+ उप. उभउत्त ३५०.

-- उबहुअजन्त ६८. बहुत्त ३४८.

भुमया (भ्रु) २९. २५०. ७७८. ९२३. १०४३. ११२३. ११३४.

भुय s. भुअ.

भुयण s. भुयण.

भुषा (भुजा) ३३०.

भुवण (भुवन) ३. ६. १६. १९. ४४१. १००५.११०१.भुवण ३४६.७२६. ७९७, ८१२. ८१६. ८३२. ८९९. भुवणम्तर (भुवनान्तर) १०७.भुवणम्तर

द्वणम्तर (भुबनान्तर) १०७.**भुयणम्तर** १०४४.

∀મ

है। इ.स. ६८. ३९८. ५०१. ७३८. ८५३. ८८८. ८९१. ८९७. ९२४. ९५२. ९६०. ९६८. ९८९. १०२९. ११४२. ११६३. ११६९. इबन्ति ९०१. ९३६. ९७६. ९८८. होन्ति ६४. ८१. ९०. १०३. २२५. २५१. २७१, २९५, ३५९. ३७६. ३७८. ३९७. ४०५. ४६२. ५४२. ५६७. ५९०. ६१०. ६४३. ६४५. ६५६. ६८७. ७१७. ८०७. ८४५. ८६३. ४६५. ८६७. ८६८. ८९५. ९०३.९५७.९६०.१०३१.१०७९. ११००. ११३८. ११४१.

होहिइ ७९. ९०२.

होड ६०३. ९२५. ९६९.

होन्तु ९७. ९७२.

भाविय ४८६.

होन्त ४७२. ११०६.

भवन्ती ५८८.

होऊंग ९४३.

+अनु. अणुहूय ११९८.

+दूर. दूरीभवन्तु ९८७.

+प्र. पहुत्त १०२०. १०७२.

---पहुप्पन्त ८३९.

+वि. विद्याविजन्न ८५४.

--विद्वाविय ६५९.

+सम्. संभाविक २०१. ८२६, ११९५. संभाविक १०७. १७७. ६७०. ६७३. ७३८. १०५८. ११५१.

भू (sk.) २४९. ४४८. ४५९. ५०५. ५३२. ५५७. ५५९. ६३२. ६४९. ६६६. ६६७. ६६८. ८३२. १०८८.

भूअ (भूत) ६८४. भूय ३११. ८८८.

भूअत्य (भूतार्थ) २५३.

मूह (मृति) ५६०. ७४०. भूमी (मृमि) ३७५ ३९९. ४४५. ५०१. ५०३. ५३३. ५३६. ५४८. ५४९. ५५५. ५५७. ५६३. ५६६. ५७१. ५७५.५८२.६२६.६७०.६८१.७२७.

भूमिवाल (भूमिपाल) २१५.

भूय ह, भूअ.

[९५८.]

भूति (sk.) ४३७.६११,६७३.८०३. भूतह (sk.) १०५४.

भूबाल (भूपाल) ५१८.

V¥Ţ

मरेद २३१.

भरिष ६.१६.३४३.१०८७.११९६. मरिय ४६. २८६. ३५२. ४४७.

४४८. ८०३.

मरन्त २२६. ४५२.

+नि. गिहुय ३८२. ७९६. ९१५. निद्धय ११०. ११३.

भेय (भेद) १०५.

भाय (भाग) ४२३.

∨अम्

भगइ ३७०. ५८३.

ममन्ति ८६. १४३.

ममियव्य ५४९.

भमिस ४३०. भमिय ४५. ५५.

४१८. ४६५. ७४३. ८१९.

मामिय ७७६,

भमन्त ८२७.

भमन्ती २९१.

-- परि. परिक्ममइ ४७. १०७. १३४. 464.

---पर्शिमभिय ३६७.

Ħ

म for मए, महं अम्हे and मे s. अस्मत्,

मभ (मद) ७९. १०२. ७२८ ८९५. ११४६.११५४. मय २४.२५.१६२. २४९. (कस्तूरी) ३६९. ४३३. ५१७. ५५२. ५६८. ६९८. ८ ३६. ८९५. ९५६. १०१३. ११४०. ११४६. ११४७. ११४८.

मइ (मति) ८१. ८४. ८८७.

मइत्तण (मतित्व) ७५.

महन्द (स्रोन्द्र) ९. -११. २८८. ४७१. ६१८. १०११. १०७६.

महन्दत्तण (मृगेन्द्रत्व) १०.

महरा (मदिरा) १६२. ६९०. ७८१. ८६४. १०८७.

58 (Gaüdavaho)

महल (मलिन) ४९.४०३.४५५.५४३. **५९०. ५९४.** ६२१. ६२५. ६५६.

९२१. १०४०.

 \bigvee मइल p. (मलिनय) मइलेइ ८५७.

मश्लिज महिलजह १०७७.

मश्लिय ३५६.

महरूण (मलिनीकरण) ११९९.

मबद्दय (मृदुलित) ३४७.

मउई (मृद्धी) ७६९.

मउद (मुकुट) ३३.

 \bigvee मडल p, (मुक्लीभवने)

मडलड ६९.

मडलिन्त १०८५.

मउल (मुकुल) १६४. ४८६. ५१६. ५९४. ७८८. ७८९. ८३५. ११८८.

मडलण (मुक्लीभवन tr) ७९३.

मडलावअ (मुक्लीकारक tr.) ९४.

मडिल (मौलि) २४८,४२५.७१८,८१२. मउछिअ (मुक्लित) १६५.

मकर (मयूर) २९९.३३५.३५५.३८९. ५५३.

मऊह (मयुख) ७७.२१९.३२८.३६३. ५५२. ५६४. ६४६. ७६२. ७६९. ८१५. १०४१. १०४६. १०६०.

१०६७. १०९३. ११०१. ११६५. मगह (मगध) ३५४. ४१४. ४१७. **६**९६. ८४४.

मया (मार्ग) १३. २१. २८. ८४. ८५.

१३७. २१४. २१६. २३२. २६०. ३०५. ३३८. ३५२. ४०१. ४११

४४७. ४५५. ४७१. ४७३. ४८४.

४९६. ५३५. ६४४. ६५५. ६६९. ६८६.७७९. ८०७. ८२०. ८५२.

<49. 989. 999. 2020. 2029. १०३१. १०३५. १०५२. १०७७.

१०७९. १०८३. ११०८. ११५०.

११९८.

मगाण (मार्गण) ८६०.

मिगिक (मागित) ३९०.

मकुछ (Bk.) ११२. १६१. १८५. १९४.३२४.४४६.११८६. ११८९.

मङ्गुल (पाप tr.) ९५१.

मच्छर (मत्सर) ८०. २१४. ८८१. ८९६. ९४७. ९६८.

मजाण (मज्जन) १६६. ४६१.

मज्ञ (मध्य) ४८. २०३. २५९. ४५१. ४५३. ४५७. ४९६. ५५४. ७५७. ७९३. १०३६. ११०२. ११११. ११३७. ११६०. ११६७.

मजापुस (मध्यदेश) १०५३.

मञ्ज (sk.) ११९३.

म अरी (sk.) १६५. १९३. २०६. २५०.३४५.३७४.५०५ ५३०.५८५. ५८८. ५९६. ५९९. ७८८. ७९०. ८३४. ११२५.

मअरिमय (मअरीमय) ७५४.

मओर (ak.) ३६७. १०४८.

मक्ह (अंह्प tr.) १६. ४६. २०३. २२९. ३२०. ४३३. ४५२. ४५८. ५२३. १०२६.

मडहिय (अल्पीकृत tr.) ८४०.

मण (मनः) ८८. ३४७.

मणहर (मनोहर) ७८७.

मणि (sk.) १४. ५१. १४३. १८२. १८६. १९३. १९५. १९५. १९७. २१२. २५०. ३५०. ३२०. ३४०. ३४८. ४२६. ४३२. ४८३. ६२४. ६२८. ६६३. ६६४. ६८०. ७३५. ७६८. ७८०. ९०५. ९६३. १००८. १०४१. १०५८. १०६८. ११८८. मणियह (मणितट=मणिमयतट) ६३९. मणीरह (मनोरथ) ७२८. [६५९.

∨मण्ड्

मण्डन्ति ६७.

मण्डिय २८५.

मण्डण (मण्डन) ४६. ३३२. ४७९. ७८४. ११२४. ११२९. ११३९. ∨मण्डल, मण्डलङ्जा.

मण्डलङ्जन्त १०३४, मण्डलमा (^०लाघ) २४५.

∀मण्डलाय

मण्डलायन्त ६.

मण्डलिय (मण्डलित) १११६. मत्थयत्थ (मस्तकस्थ) ११७८.

Vमथ्

+निर्. णिम्महिस ५१२. १०३९.

∨मद्

मएइ ८६४.

मत्त २७८. ३९६. ४०**६. ५२६.** १११७. ११४७. १२००. ५४८.

∨मन्

मण्णप १६०.

मण्णन्ति ८७३. ९२२. ९३९.

मण्णसि १२०१.

मण्णेत्था ८६७.

मण्णे ७३. ११३. २२०. ७२८. ९१२. ९२३. ९९५. ९९९. १००२. मन्ने

मध (मत) ९५९. [९८४. ९८८.]

⁰मन्तक्ख s. जामसन्तक्ख.

मन्थर (sk.) १५०. १६२. २७५. ४२९.

∨मन्थराय

मन्थरायन्त १०२६. मन्थरिय (मन्थरित) ८४१.

मजन्ति २४५.

मन्द् (sk.) ३१८, ५७६, ६१८, ९०६. 2889. सन्दर (sk.) ५१०. ८२३. १०३८. मन्दार (sk.) १९४. ४१६. ६६७. मन्दिर (sk.) ३२२.३६१.६१८.६८१. १०८३. ११८८. मय (मद) ह. मभ. मय (मृग) १६९.५८७.१११४.११६७. मयञ्ज ह. मियञ्ज. मयण (मदन) १७७.३२५.३४१.५९९. ६३६. ७५४. ७८३. ७९६. ८३७. ९१६. १११६. ११३८. मयणाहिः (मृगनाभि) ७७९. ७८५. मयतण्हा (मृगतृष्णा) ५४२. मयरम्द (मकरन्द) ११०. ५१६. ५८५. ६०५. ६५७. ७४८. मयरहर (मकरधर) ८०७. मरगभ (⁰कत) १०७०. मरगय २५८. मरण (sk.) ३२४. ४६८. ९१०. मरास (sk.) ६३०. मरु (sk.) ४७१. मह्अअ (१वक) ७८४. मह्युअ ७८६. मरुवंग ५८६. ∨#छ मिलिअ (मिदित) ४२८. मिलिय ३५. १८८. २०६. २७७. ३६६. ५१४. ५२४. ७८६. ७८७. ११३५. +वि. विमलः ११५९. —वि. विमलिअ ५८७. ११९८. मल (sk.) २१३. ३४४. ६१४. ८९६. मलज (मलन) ४६४. मलय (sk.) १२१.४२३.६६१.११२७. मिलिण (⁰न) ३८५.६४२.११०८.११७५ मिलिय (⁰न) १११. मसाण (इमशान) ३९१. ३२७. मसिण (मस्ण) १३३. ३९५. ५२५. ५२९. ११७०.

∨मस्ज्

मज्ज ६ ४०७. ८११.

मज्जन्त ८०६. **∀मह** महइ ९४९. ९९१. महन्ति ८६६. म**ह** (⁰ख) १०१३. महत्व (महार्घ) ६६३. ९०९. ९८२. महण (मथन) ३४. महधूम (महाधूम) ८१५. महल्ल (महत्) १०६. महाकड्ड (महाकवि) ६३. महाकुम्म (महाकूर्म) १७. महागिरि (sk.) २३०. महागुण (sk.) ९०१. महाणई (⁰नदी) ४४९. ४५५. महाणिष्ठाण (0निधान) ६८६. महातरु (sk.) ५४८. महादप्पण (⁰दर्पण) ११९२. महाप्रदेव (⁰पदीप) ८०९. महापरेय (ºश्रेत) ३२९. महापस (⁰श) ३१९. महाभवण (⁰वन) ९०६. महाभूयंग (⁰जंग) १३३. महामणि (sk.) १९८. ९१६. महामहिस (०४) २९५. ३१६. १०९१ महामह (0धु) ६११. महासींण (⁰न) १०१८. महारम्म (sk.) १०७. १०७४. महारह (⁰थ) ४९४. महावराह (sk.) १३. १०९८. महाविहंग (sk.) ८१९. महासुर (sk.) ८१६. . महाहव (sk.) ४३९. महिन्द (महेन्द्र) ९९. १९९. २३५. महिमा (sk.) ८८५. महियल (महीतल) २८२. महीयल २८३. ५०६. महिलत्तण (महिलात्व) १८.

महिला (8k.) ५९८.७२०.८८९.९९७. १२०७.

महिस (⁰ष) ४३. १७२. २८५. २८६. २८९. २९३. ३०५. ३२४. ३३५. ५४०. ५४१. ६४३. ६५९. १०८८. १०९१.

(0%).

#16e7 (Hsitat) ११७. १२२. १३१.
१३५. १४२. १४३. १४७. १४८.
१५८. ३५९. ४५६. ६३१. ९८५.
१०२०.१०३०.महीe7 १४५ ४५५.
#61 (bk.) ७७. ९९. १०१. ११९.
१२२. १२३. १२९. १३९. २२४.
२५६. २८२. २८३. २८४. ३९०.
४०७. ४१५. ४१७. ४५१. ४५४.
४५७. ४५८. ४७४. ५५८. ५९०.
१४०२. ११९९.

महु (⁰धु) १६४. ५९६. ६०४. .७९१. ८३६. १११८. ११४५. ११४६. ११४८.

महुअर (मधुकर) ४६४. ४६८. महुयर १६८. ५९९. ६३०. ६९५. ७५३. १०५७. १०६२. १११४. [९३२. महुमह (मधुमथ) ९. १८. २८. ४०७. महुमहण (मधुमथन) १०९२. महुमहियय (मधुमथिकय) ६९. महुर (मधुर) १८४.१९४.४१८.५८३. ६३३. ६४८. ७४७. महुरसण (मधुरल) ६७. महुरीहुयन्त्र (मधुराभवत) ११८९. महुस्यण (मधुस्रन) ५५.

∨मा

+नि. णिमोसे २९६.

—ांगिमिय ११६१.

+निर् णिम्मवेसि २९७.

महोसही (महीषधि) ६३८.

— णिम्मविय ३५४. निम्मविअ २८२. ५०८. निम्मविय ११३. ४४. — निम्माय १६६. ८४३. + परि. परिमिय ५०३.

+ विनिर्. विणिम्मिय ४६६. ८४९. मा (sk.) ६०३. ९५१. ९८७.

माइ (मान्) ३३४.

माण (मान) ९६. ७९८. ११४४. ११४६. ११४८.

माणइत्ती(?मानियत्री≔मानवती)११४३. ∨मान

माणिय ५५.

मायङ्ग (मातङ्ग) २१९, ३५०, ९५० माया (sk.) ११, १८, ५५, ३५४, ४८७.

मारुअ (⁰त) २२६. ५०१. ५०४. ७८८. ११७४.मारुय ५४५.५७२.१०४४.

∨मार्ग

मग्गइ ९९१.

मिगय ७८४.

+ वि. विमग्गमाण ९८७.

मालई (मालती) १६४. २३७.

माला (sk.) १८. २०. १८२. २३५. २३७.२४४.२५१.२८७.३०३.३०४. ३१८. ३४०. ३४४. ३६५. ४६०. ४७५. ४८८. ६०५. ६१६. ६४७. ७६०. ७६३. ७८५. ८९८. १००९. १०२३. १०४२. १०६२. १०८२.

∨मालाय

मालायमाण ११४०.

मारिणी (मारिनी=मारुयोगिनी) ११३१.

मालुहाणी (व्यानी) ५८१.

माॡ्र (Bk.) ३०४.३२५.६२१.६५४.

∨मांस**लाय्**

मासङाअन्त ५८०.

मास (मांस) १६. ३२९. ३३२. मासक (मांसक) २०३. २३२. १०८९. मासक्षिय (मांसक्ति) १६३. ७३९. माहप्प (माहारम्य) ९०. ९७. १९२.

४८७. ७०६. ८९३. ८९४.

माहप्पधर (माहालयथर) ९०१.

माह्य (माधव) ४८७. ६०३. १११४. माहवी (माधवी)२८५.५९४.७९०.८३५.

∨क्रि

+ नि. णिमिस १०३७. णिमिय ४७. ७९७.

मियक्क (मृगाक्क) ३०. ३३. ३९. ५६. १८३. १८६. २०४. ४०६. ४२५. ५६९. ७४७. ८३९. ८५७. १०८६. मयङ ७८५.

∨िमल

मिलइ १०९१.

मिलन्ति ११०४. ११०६.

मिकिंभ ४५. १२०. २९१. ११८०.

मिलिय ५३. १०३. १३६. २०३. २०४. ५१४. ६५८. १०७८.

मिलन्त ७५१. ७५२. १०४८. १०९३. मिस (⁰ष) ९४१. ९८४.

मिहण (⁰थुन) १३६.१५७.१७१.५००. **ૻૼ**ૡ૱.११३**૦**.११५५.**१**१५७.११७२ **.**

मीण (⁰न) ५२०. ६१९.

मीणडखं (मीनकुल) ३८७.

∨मील

मिलियं १९७.

मीलन्तं ३१२.

+उत् 🕻 उम्मिल १ ६५. ३६९. ७३९.

- अभिमहान्ति ४५५.

--- उम्मिल ६००. ६२१. १०१७. १०६०.

--- उम्मिछन्त ४९८. ७०२.

—उम्मिलमाण ३५८. ७७८. ११३८.

∔नि. निमिछान्त ९९२.

-- णिमिछ १९२. ६१०. ७३८.

+समुत्, समुग्मीलिअ ४६२.

∨मुक्ल, मुक्लिज (H. D. VI. 147) मुक्कलिज्जन्त (स्वैरीक्रियमाण) ७३२.

∨मुच्

मुयइ ४२. १०१. १४५. ४१९. ५९७. | √मुद् **6**08. 843.

मुयन्ति ११५. २३१. ९८२. १०७४. मुख्रन्ति २५८.

मुचइ २९९.

सुधान्ति ११०. ३५३. ४३३. ४४८. ४७५. ६३७.

मुक्क (⁰की) १०. ८५. ११८. १३०. २२८. ३२९. ३३४. ४०७. ४७१. ६४३. ७००. ८**३०. ८८३. ९०**३. ९१०. १०१७. १०३९. १०**९**९. ११३३. ११६४. ११७३.

मुयन्त ४९२. ६४६.

मुचन्त १०७८.

मोत्तं ८८३. ९४२.

मोत्त्रण ४८९. ९३५. ९४८.

+अव. अवमुक्त ५९५.

+आ. आमुयर १५७. २४६. ३२२. ९१४.

---आमक रै२१, ११९१.

+उत्. उम्मुक ५७४.

-- उम्भोइअ २८५. २८७, उम्मोइय ९४३. १०३५.

+परि. परिमुक्त ६९५.

—वि. विभोपन्ति ७६५.

—विमुक्त १५५. ३५६. ८१८. ८९०. ८९८. १०१२.

∨्रमुण p. (ज्ञाने, H. P. IV. 7)

मुणन्ति ८३. मुणिय (ज्ञात) ७१६.

मुणाल (मृणाल) २६६. ३६६. ५१८. ७७१. ११६५.

मुणाली (मृणाली) १३.

मणि (विन) ३७४. ५५०. ६१५. ६४२.

मुणिअण (मुनिजन) ११९०.

मुण्ड (sk.) ३०७. ३१८.

मुत्ता (मुक्ता) २२२. ६९८. १०५८. मुत्ताहरू (मुक्ताफल) ७३०.११९४.

मुत्थ (मुस्त) ३९९. ५५७.

मुश्य ६०७,

मुद्दा (मुद्रा) ८७. ६२७. ७१५. मुद्दिष (मुद्रित) ५६५. मुद्ध (मुग्न) ३२५. ७९५. मुद्धभाव (मुग्नभाव) ७९६. मुरारि (ak.) ८०९. ८१४.

∨सुह मोद्देश ९०७.

> मूढ ३१८. ४८७. ८७१. ९४२. ९५६. १०४०. ११११.

मुक्झन्त १५३. १०९०.

+वि. विमूद ५८७.

मुह (सुख) १७. ४०. ५४. ७४. ११५.
१२३.१७०.२११.२२७.३३४.३५४.
३७७. ३८७. ४२०. ४२४. ४३१.
४३७. ४६६. ४७४. ५८६. ५९६.
६०४. ६२२. ६४९. ६९२. ७००.
७०२. ७१०. ७४३. ७४६. ७६५.
७०१. ७७६, ७७८. ७८८. ८२१.
८२४. ८३१. ८४९. ८९०. ९७२.
१०१०. ११२३. ११४४. ११४९.

मुहमेत्त (मुखमात्र) ५४७, मुहयन्द (मुखचन्द्र) ७५६.

मुहरू (मुखर) २०. ११७. १७०. १९३. १९७. २३१. २७०. ३७२. ३९५. ४४५. ४७८. ४९९. ५१३. ५२४. ५२६. ५२८. ५४७. ५५३. ५६७. ६१७. ६३४. ६३५. ७६७. ८११. ८२५. ९५०.१०४८.१०६८.१०७६.

मूड ह. सुह् मूबत्तण (मृक्षक) ८८. मृबक्षिक (मृक्षकित) १२०६.

∨मुख

+उत्, उम्मूलिअ ११८३. उम्मूलिय ३६८. १०३३. १११९.

मूख (sk.) १३.३८,११०,१३९.१४०. १४५.१४६.१५०.१६४.२१७.२२९. ३५६. ३७८. ३९०. ३९३. ४२८: ४४५.४४७.४४८.४४९.५०४.५२२. ५३९. ५५०. ५६६. ५७२. ५७८. ५८४. ६१०. ६२०. ६२५. ६७२. ६८४. ८५४. ९००. ९१८. ९३१. ९७६. ९९२. १०२५. १०२५. १०६४. १०६४. १०५४. १८५४. ११०५. १९७३.

∨ਦ

मथ (मृत) ९६२. **९**८५.

∨सृग्

मग्गन्ति ८७७.

+बि. विमग्गन्ति ८६६.

∨मृज्

+सम्. संमज्जिय ६०९.

∨मृश

+आ. भामह ७४४.

+परा. परामुद्ध २२१.

+परि. परिमुट्ट ४२७.

मेइणी (मेदिनी) २७६. ४२३.

∨मेघाय्

मेहायन्त ३२३.

ेमेत्त (मात्र) २३६.२८७.७३७.९६४.

मेय (मेदः) ३७७.

मेयय (⁰चक) ३३६.

मेरु (8k.) ५३. ८११.

मह (⁰ष) १९२. ३६२. ३७१. ३७३. ४०४. ४०६. ४४४. ६५०. ७३३. ७४७.

मेहला (मेलला) ३४२. ३६५. ५४६. ७६७. ७७५. ७७६. ११३१.

मोत्तिअ (मौक्तिक) २६६. मोत्तिय २१९. १०८६.

मोत्तियत्तण (मौत्तिकत्व) ७१४.

मोयण (मोचन) ७३५. ८७९.

मोह (sk.) ९१. ९४६. ९८७. ९९४. मोह (मोव) ५२०. ८५८.

मोड (मोब or मोड) ८९२.

/#

मिलाण (म्लान) ५८४.

य

य ह. च. ⁰यह ह. तह. ⁰यणस्थ ह. जणस्थ.

√यम्.

+ उत्. उज्जय ४.

+ सम्. संजमिज्जन्ति २८९.

---संजिमिय ८१३.

-संब्रमेन्ती ८४०.

--संबमिउं ४८७.

°पर s. **क**र. °यल s. तल.

√यस

- 🕂 भा. व्याव्यासेह ११७४.

—आयासिऽजइ ११६०.

-- भायासिय ५७८. १०५७.

∨या

[२६२. २६९.

जास २८४. ४१७. ४२३. ८३२.जाय + छप. छवेन्ती ५५.

∨युज्

+ नि. निओपर ५९२.

+ अभि. अहिउत्त ८२२.

युष्मत्

तं (त्यम्) २१२, २४३, २४८, २९२, २९६, ३०३, ३०४, ३०७, ३०८, ३२०, ३३४, ७१२, ७१३, ७१८, ७२३, १२०१, १२०२,

तुंमं ७२१. ७२४.

तह २१३. ३२५. ४९०. ७१३. ७२४.

सइं २९३. ११९८.

तप ४८९.

तुमाइ २२१. २९०.

तुमाद २८५. ३१३. ७२३.

तुमाओ ८४४.

तुमाहिन्तो ७२४. ७२९.

तु (तर) २१९. २४४. २४६. ७१०. ७२१. ११९५.

तुउझ २१७. २५१. २९९. ३१५. | ३२८. ३२९. ६९९. ७०४. ७०९. ७११. ७१५. ७१६. ७२५. १२००. १२**०**३.

तुं इसं २८७.

तुम्हं २८८.

ते (तब) १८३. १८५. १८६. २९७. ३०६. ३३७. ९४२.

बो १८. २२. २५. ३१. ४४. ४६. ५८. २२३. २४८. २५२. ३०३. ३२२. ७२३. १००६. १२०१. १२०२.

तुमम्मि ७०६. ७०७.

११९७. ११९९.

तुमे २३८.

तुवि २५०.

₹

र**अ** ८. रय.

रह् (⁰ति) ५७, ९५०, ११५५, ११७२. रक्सका (रक्षण) ५०, ३०१, ८६३.

रक्खा (रक्षा) १७८. ३८६. ४६७.

∨₹

रक्खउ १८.

+परि. परिरक्षिम १४९.

रमाय (कीसुम्भवस tr. H. D. VII.

3) ४०३. ८. णवरक्रय.

√रङ्कोल p. (दोलने H. P. IV. 48) रङ्कोलिय (कश्पित) ३९४.

रक्षीखिर (संचालित) ६३४.

र्झ (sk.) ६१४.

⁰रक्रय व. णवरक्रय.

√रच्

रयन्ति २६५, ९८४. +वि. विरपन्ति ७३०. ---विरद्दश १०२९, विरद्दय ४८६. रच्छा (रथ्या) ह. रत्था. राज्य (sk.) ६६९. /रञ्ज् राजिय ३४८. १००८. राविध ४१९. रजन्त २७७. ७३९. +भभि, अहिराक्षिय ५६४. +वि. विरत्त ६५९. -- विराविय ११६९. रण (sk.) १०२. २४३. २८८. ४१५. रणकार (रणत्कार) ७०३. रणरणय (°क) ११३३. रागिर (रणमशील) २९१. ४६०. ७६७. रक्का (अर्ण्य) ह. अर्ज्जा. ३७५. ३९४. ४०९.४११.४२१.५१९.५३६.५३८. **५३९.५४०.५४६.५५३.५६१.५६**२. ५७२.५७५.५७७.५८२.५८९.५९५. ६००. ६५४. ६६०. ९९०.१०७६. १०८४. **रस** (⁰क्त) ३०४. ७५४. रत्था (रथ्या) ५६५. ६८०. ६८७. रच्छा ३६२. **∀रभ** +परि. परिरद्ध २४३. स्म् रमइ ९४७. ९९१. ९९८. रमन्ति ९१७. ९४८. रमड ७२०. रिश्प४. रअ (रत) २१३. रव ११३०. ११५३. रमिय ११५६. +मा. जारामिनत ६६८. +वि. विरमन्ति ४९६. रमण (sk.) ७६४. ७६८. १०६५. ११२६. ११४०. ११५९. ११६०. ११८७.

रमणिज (रमणीय) १६४. ६०७. ६४५.

रमणी (sk.) '१७३. २११. ३५३. ६९६. ७३०. ७४४. ७४८. ७८२. १०४३. १०५२. ११२४. ११४९. ११५१. ११५६. रमणीय ६०२. रम्भा (sk.) ७५५. र्य (रजः) ३७७. ३८३. ३९०. ३९१. ४४३. ५०४. ५५५. ५५८. ५५९. ५६५. ५६९. ५९०. ६३१. ६८७. ७६६.१०६१.१११०.११४४.११७६. १२०५.रब ३२.३४१.६३२.११९९. **रय** (sk.) ८१९. १०२३. १०३९. रय ह. रम्. रयण (रत्नं) २५. १०१. ४१८. ४२२. ४७३. ४७९. ४९२. ६३८. ७३९. ८२०. ८७९. ९१७. ९६७.१०१६. १०४७. ११८०. रयणमेल (रत्नमात्र) ६६३. रयणवह (रस्तपथ) १०७१. रयणा (रचना) ११२५. **रयणी (र**जनी) ११६. ३०२. ३**३**४. x02. 808. 889. 40E. 4ES. ६५६. ६८७. ७४६. ७८७. ८९८. १०६५, १०७३, ११६६, ११७२. ११७६. ११८४. **रयणीभाव** (रजनीमाव) ३००. र्यय (रजत) ८१२. रययवस (रजतपात्र) २११. रव (sk.) ७. १२. २४३. २५७. २८८. ३७५. ४०२. ४३५. ९३७. १०४८. रवि (sk.) ५०. १२०. १७४. २००. २२५, २३४, २७२, २८०, ३०७. ३६२, ३७१. ५४२, ५६४, ६८९, ८०७. ८१५. ८२९. ८३०.१०७५.

१०८२. १०८५. १०८६. १०८८.

१०८९. १०९०. १०९१. १०९४. १०९५. १०९७. १०९८. १०९९.

११०३, १११५, ११३२, ११८२,

११८३.

रैंविअर (रविकर) ६४३. रवियर ६२१. | \/राध् १०८४. २१००.

रस

रसिय (रसित) ११. ३४९. ५२०. ११८९.

रस (sk.) १६४. १६६. १६७. १८६. २५८. २६१. २८४. ३११. ३३०. ३३७. ३४४. ३५७. ३६५. ४२८. ५००. ५०४. ५१८. ५७७. ६०४. ६०६. ६३३. ६७१. ७७१. ७९९. ८३७. ८८८. ९३८. १०५५. १०७७. ११३८. ११४६. ११५१. ११५३. ११५६. १९६९. ११७२. ११७८. ११९६.

रसणा (रशना) ७६५. ९४३. १०४९. २०५०.

रसायल (⁰तल) १४७. ४७२. १०२०. रसिअ (⁰क) २९९. रसिय ६४.

रह (⁰थ) २००. २८०. ४१६. ७५९. रहक्र (रथाक्र) ४९४.

रहस (रभस) ११७. २००. २४७. २९३. ४२४। ४७४. ५५२. ८१७. ८३१. ८४३६९२३.१००९.११०३.१११९. ११४५. ११५०. ११९०.

रहसा (रक्सा) १४७. २५२. ४३७. ११८७.

रहस्स (रहस्य) ८६०. ८६३. रहिय (रहित) ९६९.

रहुआर (रघुकार) ८००.

राअ ड. राय.

राडं (राजि) १३२. ३५५. ३५८. ५३४. ६४१. ७०७. ७३३. ११५०.

राएसि (राजिंष) ४६५.

∨राज

-- अभि, अहिरायन्ति ३९३. ५९५.

-- निर्. णीराइज्जन्ति ४१३.

ा-|के विरामः १२००.

---विरायन्ति ३७९. ३९१. ६११. ६१३. ६५५.

59 (Gaüdavaho)

+अप. अवरद्ध ४५६. ७६४. ८८४.

राम (sk.) १०५२.

राय (राजा) २६५.

राय (राग=रङ्ग) ७४. २५०. ३७९. ४०२. ४६१. ४७९. ५९०. ७८३. १०४७. १११८. राभ ४३२. ७८२. ९६६. ११४७.राय (प्रीति) ७७२. ११५६. राभ २९१. ९४७. ९४८.

रायवह (रागवह) ४८२.

रायहंस (राजहंस) १०४८.

रासि (राशि) २१८. ६१७. ६६३. ६६४.

राहा (⁰था) २२.

राह (sk.) २३. ४६९.

राहेअ (राधेय) ४९४.

रिउ (रिप्) ९. १०६. १६६. १९१. २१२. २३७. २४१. २४५. ३५१. ४९१. ६९५. ७१२. ७१८. ७२१. ७३०. १०१२. ११९५. ११९९. १२०३.

∀रिच्

+प्रवि. पश्रिक १०८३. पविरिक ६८५.

+वि. विरिक्त ३५२. ४६९. १०२८. रिद्धि (ऋदि) ९२. ८६६.

+वि. विरुष (विरुत) ४०२.

√रुज्

रुगा (रुग्ण) ५६१.

Vरुण्ट्

रण्टन्त ६०५.

रुण्ड (sk.) ४३६.

√रुद

रुजनित १९१.

रुण्ण ११७७.

∨रुध

रुद्ध २०६. २२९ .५६९. १००८.

+अब. अबरुद्ध १८४.

+नि. णिरुद्ध ४३४.

+परि. परिरुक्त ४३४.

ाम्प्रति. पडिरुद्ध ७३५.

+बि. विरुद्ध ९२७.

रुष (रुग) ४९१.

हह (sk.) ५४९.

/रुष्

+आ. आरोसिअ १२३.

√₹₹

रोहन्ति ७२७,

रूढ १५२. ५३९. ५८५. ६६७. ७६६. +अभि. अहिरूढ २२०. ४८३.

+आ. आरुद्द १५९. ४५१. ८१२. ११९९.

--- आरोइन्ति २२७.

— आरूढ २४८. २६२. २८६. ३१९. ४३१. ७३७. ८११. ८९९. ९००. ९८३. १११०.

--आरहत ८११. ११९२.

---आरोवे**इ** २४२.

--आरोविय २११.

+परि. पारक्तः ५९५.

+प्र. परूढ ५३३. ११५६.

+वि. विरूढ ४५६.

+तमां. समारुद्द २८०.

-समारुहिका ९८३.

हाहिर (रुधिर) ९. ४३. २६६. २९४. ३१०. ३११. ३२२. ३३०. ३३४. ४३२. ६२७. ६४०. १०१२. १०४०. १०८६.

रूअ (रूप) २९७. ३३४. ३३७. रूप ८१. २४५. ३१२.रूच २९६.३०२. ७७४. १०११.

∨रेखाय्

रेद्यायन्त ७९६.

रेहाअमाण ३८८.

રેળુ (કk.) १५१, **३९૨. ૪**३૨. ૪५५. ५३७. ५૪५. ५५५. ५७४. ६०२. ६५५. ८३९. १०९३.

रेणुभाव (sk.) १००. १०६१.

रेवई (रेक्ती) ३२९.

√रेह p. (भ्षायाम्, H. P. IV. 100) रेहर ५३४. ७३५.

रेहन्ति ३३५. ५८२. ६१९.

रहा (रेखा) २२. ३६. ३८.२५९.५०९. ६२२.६८२.७५८. १०८२.११०१.

११५१.

रोई (रोगी) ९९१.

रोम (8k.) १८. २०३. ७५०. १०५३. रोमञ्च (रोमाञ्च) ४९३. ७५८. १०५५.

११५८.

रोमावली (sk.) १०५१.

रोयण (रोचन) २११.

रोचणा (रोचना) ६०२. ८५२.

रोस (रोप) ७. १२. २९४. ३०५. ३३९. ३५२. ४३१. ४७७. ५६८. ६९०. ७३९. ७४२. ७६६. ८२४. ८२९.

१०४३.

रोसण (रोषण) ३५.

रोह (sk.) २८४, ३५७.

रोह (रोधः) ५२३.

रोहण (sk.) २५१. १०५०.

रोहिणी (sk.) १९६. २७५.

ल

लआ (लता) ७४९. १०२८. ११६१.

ख्या १८, २९. ६९. १३६. २०२. २०३. २६५. ३२३. ५४७. ५५१. ६३१. ६६०. ६६१. ७१९. ७३०. ७३५. ७४३. ७४४. ७५३. ८१५. ८३२.९३१.१००१.१०१३.१०३५.

लह्या (लतिका) ३६६.

रूपव (लक्ष) ४५. ६०३.

∨छभ्र

लक्षेश् ८६०.

लिविजन ११६. ४८१. ६२८. ११२८.

लविखजनप २९६.

किष्य ३८५. ५११. १०९५. ११०५. ११६३_. ११७०.

+आभे. अहिलिक्खिय ६५९.

+आ. आलिखनो १८८.

—आलिविज ११३७. आलिविय ४०४.७८९.

∔उप. उदलिवय ६८६.

+परि. परिलिविखन ७९४.

—परिक्रक्खिजन्त ४०१.

+प्रति. पहिलक्खिय ७६९.

√लग्

लगाइ ४६०. ६०८.

लिगाहिइ ७०.

लग ५७. ४४३. ५७१. ६७८. ७१४. १०४९.

+अव.वलग्गन्ति २२६. ५५१. ९८९.

--अवलगा ७०२.

— बलग १०३२. ११७६. ११९४.

+आ. आयरग ५३२.

—आलांग १४०. ६२६. ७८८.

+प्रति. पंडिलग ९९. १६१. ३६९. ४४०. ५७८. ७२५. ८३४. ८६२. ९९४. १०४७. १०९८.

√लघुकाय्

लडुआयमोण ६१२.

सङ्ग्रस (सङ्ग्रह) १००८.

∨लह

लिक्कि २०२. लिक्किय १८७. ३५६. ३८५. १००३. १०१७.

+आमे. अहिलक्किजण ८०.

+वि विलक्किय ७७७.

स्टब्स्न (रुड्सन) ४४५. ५७४. ९६१, ११०७.

स्रच्छी (कश्मी) २०. ५५. ६८. १०४. २१३. २१७. २३६. २४४. २४६. २५०. २५२. २६३. ४०८. ५८६. ६५२. ६५७. ७२३. ८२९. ८६४. ८६५. ९०८. ९२०. ९२१. ९२५.

९२६, ९२७, ९२८, ९३०, ९३१.

९३३.९३४.९४७.१०३५.१०३९. १०७०. १०८२. ११९७. १२०२.

∨लज्ज्

लज्जनित ८३.

लजिम ११३५. लजिय ४४. ९८.

लजा (sk.) ७३५. ९१९. ११३७,

∀लञ्छ

लिब्छिय ६४१.

+ित. विलिब्छिय ८५५.

लब्खण (लाब्छन) ४८. १६९. २६९. ३२०. ७३३, ७५१. ११९८.

लडह (sk.) ३६७, ७३६. ७३७.

√छभ्

लहइ ७३३. ८४९. ९७९. १००७. १०९२.

लहन्ति ३२३. १०३५.

लद्ध ४९७. ६८९. ८८०. १०३०.

१११८. ११२३. ११५८. ११७२. रुहिउं ८६६.

लिंडिजण ३८०. ७२९. ९२०. ९५६. ९८३.

+आ. आलद ३३६.

∨लम्ब्

लम्बिअ ११९३.

+अब. अवलम्बिय ११५. ३२६. ३२७.

-अवलम्बिजन्त ४६८.

—अवलम्बिऊण ८०. ७०८.

+आ. आलिबय ५६.

+परि. परिलम्बिजइ ४९९.

+वि. विलम्बिभ ३५७.

+समा. समारूम्बिय ८०९.

लम्ब (sk.) ७१९. १०४२.

लम्बर (लम्बनशील) ३३५.

स्म्बी (sk.) ११९२.

छम्म (ak.) २७२. ४५६. ६०७, **७५९.** ९७७. १०४३.

लय (sk.) २७.

लय (छव) ७४०,

लया ह, लक्षाः

/ন্তক্ ভা

कालिजन्ति ५०५.

कांस्य ७५३. ७७२.

ललन्त ३२६.

+दुर्. दुललिय ४७. ३४२.

छछणा (⁰ना) ४८०. ६९४. ७६४. ११३९.

स्त्र (४k.) ६८. १६२. १६५. २७२. ५१८. ६५०. ७९७. ९६९. ११६४. स्त्रवण (४k.) ६७९.

स्वसी (sk.) १८५.

(0EX-213T

√⁰छवाय्

⁰लवायन्ति **९**४५.

√छष्

+अभि. अहिलसन्त १०११.

∀लस्

+उत्. उछसिय ८०७.

—उद्यसन्त ८०६.

+वि. विरुसिय ८०१.

—विलासियव्य ६९४.

लहु (लघु) ८३८.

लहुअ (लघुक) २३. १५९. ९००. ९४०. ९७८. लहुय ५१. १५५. २२९. २३०. २३२. ६७५. ८६६.

छहुअत्तण (रुषुकल) १५१. **छहुयत्तण** ८९३.

लहुअया (लघुकता) ८९२.

लहुइय (लघूकत) ११४४. लहुई (लघ्बी) ५७४.

लहुई-कथ (लघूक्त) १०१४.

√लहुअ (लवय).

लहुपइ ११४८.

लहुय ह. लहुअ.

∨ला

हेर ११४२.

+अभि, अहिलेन्त ५११.

स्त्रायण्ण (लावण्य) ६५. १८७. १९०. ३६९. ४६१. ६४१. ७४०. ७६९. ७८६, ७९२. १०५४. स्त्रायणा ४८. लालस (sk.) १३८. १५६. ८८१. लालिअङ्गी (ललिताङ्गी) ४८०.

लावय (लावक) ३९६. १११२.

लास (लाख) १९४. १९७. ८३४.

∨िलख्

लिहन्ति २६०. ७५४. ७६८.

लिहिय ५४०.

+वि. विलिहिअ ३४०. विलिहिय ७११. ७७८.

∨िलङ्ग

—ोआ. भालिशिय ११२६. लिक्क (sk.) ३६१. ६०९. ६७६.

∨(छेप्

+अनु. अणुलित्त ११६९.

∨िलह

लिइन्ति ६३३.

लिब्भन्ति ३१०.

लोढ ५३६.

🕂 मा. आलीढ ५१७.

—आलिख १६५.

∨सी

হিছম (জীন said to refer to জী. conf. H. P. IV.55.) ং২५.২४ ই. জীগ (জীন) ং০५७.

+अभि. अहिलेश १७८. ९३०.

∔न्ग. अक्षियइ १७३. ९२३.

--अलीण २५२. १०३६.

—आलीयमाण ५४०.

+पवि. पविलीण ६६६.

+सम्. संलोण २५.

छीला (sk.) ५३. ११०. ११३. १६६.

१८१. २०५. २२८. २३६. २६३. २६५. २९०. ३३७. ४९९. ६९४.

७१४. ७५३. ७५६. ७७०. ७७१.

७७३. ८५३. ८७४. ९१७. ९२०.

१०४३. १०४८.

लीला**इयस्य** (लीलायितस्य) ११३८. **लीलावह** (ak.) ९७५.

ন্ত্রহ √ল্ভব लुढन्ति २८७, /लुप खुप्पन्त ३८४. +वि. विलुत्त ७४२. ११८८. ∕खुल ∙ लुल्ह ३४२. लोलंह ५८७. लुलिम १४८. लुलिय १०८. ११०० १६२. ४०६. +आ. आलुलिय ७४३. +परि. परिकुलिय ३६४. +वि. विल्लिख ३८६. √ऌ . स्रुण ५२३. लुय १३५. १५८. **---परि. परिलुण १४१. ५४८.** ावे. विलग २३. ल्र्या (लता) ५७१. लेक्खा (? लेखा) २०६. लेव (लेप) ६७८. केस (लेश) २४९. ७२६. ७४८. ९७०.

लेहा (लेखा) **२९.** १७१**.** १८३. २७८. क्रे**०९**० ३९१. ५१३. ५३१. ७४३. **७**५०. ७७९. ८१२. ८१५. १०५७. १०८९. ११०३. १११७. ११४१. लोभ (लोक) ७५, ८९, २०१, २२८, 409. ८११. ८६0. ८६२. 980. 989. 940. 908. 390. 99c. १२०६.लोय ८०. ८१.९७.१२४. २४८. ३८१. ७१७. ८८२. ९४३. ९६३. ९९०. ९९५. स्रोअण (होचन) ५७६. स्रोयण २९.

५८२. ∨लोक +अव. अवलोइस ६४३. **आ**ब्लोइय +भा. आलोइउं ४४१. -- आलोइजण १९१.

११२३.

१३०. १९९. २९६. ७५७. ७६५.

-∤-प्र. पलोइस २२१. लोहय (लोठक) ११७३. स्रोण (स्वण) ८०१. **लोमस** (लोमश) ३१७. लाय s. लोभ. लोयण ह**. लोअण**. १०६७. स्रोस (sk.) १७३. ३५२. ७१९. ७७०. लोलण (लोलन) ५७६. खोइ (sk.) ११५. १३३. २९८. ३३६. ८३१. ११७३. ११८५. लोह (°भ) ३२८ ६८५. ९८३. ल्हिक s. under ली.

ਚ

ण्य (इव) १३. १६. १७. १९. २०. २१. ३५.३७.३९.४०.४१.४८.५०.५१. ५२. ५६. ६०. ६१. ६६. ९१. ९८. १०५. १०६.१०८. ११५.१२५. १२७. १३०. १४६. १५३. १५५. १६९. १७०. १७१. १७७. २११ २१२. २१४. २२२. २२९. २३४. २३७. २४२. २४३. २४४. २४७. २५१. २५५. २५६. २५९. २६०. २६५. २७८. २८२. २८५. २८६. २८७. २८९. २९१. २९४. २९८. २९९. ३००. ३०१. ३०५. ३०७. ३१७. ३१८. ३२२, ३२६. ३३०. ३३२. ३४४. ३५१. ३८८. ३८९. 390. 800. 882. 883. 888. ४१५. ४३७. ४३८. ४४४. ४५१. ४५३. ४५४. ४५७. ४५८. ४६१. ४६२. ४६७. ४६८. ४६९. ४७२. ४७४ ४७५. ४७८. ४७९. ४९७. ५००. ५११. ५२४. ५३३. ५३५. ५६३. ५७६. ६००. ६०४. ६२१. ६३६. ६४०. ६६८. ६७४. ६८३. ६८५. ६८९. ६९०. ६९२. ६९३. ६९८. ७००. ७०२. ७०५. ७०९. ७१८. ७१९. ७२२. ७२४. ७२९. ७४९. ७५०. ७५२. ७५६. ७५७.

७५९. ७६२. ७६६. ७६८. ७६९. ७७०. ७७२. ७९५. ८०३. ८०८. ८१२. ८१७. ८१९. ८२५. ८२७. ८२८. ८३०. ८३१. ८६२. ८८६. ८९३. ८९८. ९०४. ९१६. ९२१. ९२२. ९२९. ९३८. ९३९. ९४०. ९६८.९७२.१००३.१०३६.१०३८. १०४०. १०४५. १०४६. १०४७. १०४८. १०५१. १०५२. १०५३. १०५४. १०५५. १०५६. १०५७. १८५८. १०५९. १०६०. १०६१. १०६२. १०६४. १०७०. १०७७. १०७८. १०८१. १०८४. १०९0. **१**098. १094. १099. **१**१०४. १११०. १११३. १११८. ११२४. ११२७. ११२९. ११३२. ११३४. ११३९. ११४१. ११४३. ११४५. ११५०. ११५२. ११६७. ११६९. ११७१. ११७४. ११८२. ११८३. ११८५. ११९१. ११९२. ११९३. **११९६. १**२००. १२**०**१. १२**०**६. १२०७. ⁰**वय** २. ३. ७. १२. १४. १८. २४. २९. ३२. ३८. ४५. ५३. ५४. ५७. ५८. ८३. ८७. ८९. ९१. १००. १०२. १०३. १०४. १०६. १०७. ११६. ११८. १२७, १३४. १३८. १४३. १४९. १६७. १७२. १७३. १७४. १७६. १८०. १९५. १९७. २००. २१३. २१५. २१६. २३६. २३८. २४१. २४९. २५२. २५७. २६१. २६२. २६४. २६७. २६९. २८३. २८८, २९३. २९६. ३०४. ३०८. ३०९. ३११. ३१४. ३१६. ३२०. ३२५. ३२९. ३३१. ३३३. ३३४. ३३५. ३३६. ३४०. ३४८. ३५२. ३५४. ३६३. ४००. ४२२. ४३६. ४४१. ४५०. ४५१. ४५२. ४७३. ४७७. ४८१. ४८२. ४५३, भ३४, ५६५, ६२८, ६६०.

६६५. ६७३. ६९१. ६९६. ६९७. ७०८. ७१२. ७२२. ७२५. ७४८. ७५८. ७६०. ७६४. ८०६. ८०७. ८०९, ८१५, ८२०, ८२१, ८३८, ८४७. ८५३. ८५४. ८७६. ८९५. ९०४. ९०९. ९२०. ९२७. ९३७. ९६५. ९६८. ९९९. १००२. १००५. १०१२. १०१३. १०१६. १०१८. १०२०. १०२९. १०३१. १०८९. १०९८. १०९९. ११०३. ११०८. १११५. १११६. १११९. ११२०. ११२६. ११३१. ११३६. ११४९. ११५८. ११६३. ११६४. ११६६. ११७९. ११८०. ११८६. ११९०. ११९४. ११९५. ११९७. ११९८. ११९९. १२०१. १२०५. १२०६. ⁰व (वा) ६२. ८९. ९५. २७४. ४४२[.] ७१०. ८७८. ९०३. ९४९. ९५६. ९६३. ९८३. ⁰डव ९५. ९७ .८७८० ⁰वंभ s. पंभ. ९४९. बइ (वृत्ति) २०. वडअर (व्यतिकर) ८७१. वड्यर ७३६. ७८४. १०५०. वहरी 8. वेरी. वओ (वय:=पक्षी) ६५०. वंस (वंश) २१५. ८१६. १०६५. वकल (बल्कल) ५६८. वक्ख ह. पक्ख. वाग (वर्ग) २२०. ६९९. ८६३

वङ्ग (sk.) ४२०. वच्छ (वक्षः) २२. २८. ३४. ३०१ ७४०,८२३.१०३९.१११२.११५३. ११५९. वच्छ (इक्ष) ३९५.

0 ag s. qg.

ৰच्छ (वृक्ष) ३९५. ৰच्छल (वत्सल) ३३७. ৰজা (ৰঙ্গ) ११५. १३५. १४४. १५२. ९९७. १०३३. ল্লাম্ম (ৰুখ্য) ३०८,

+उत्. उग्बमह ७००.

--- उब्बमिस ३००.

/वञ्च विश्विय ८१८. ८५६. वञ्जलिणी (बञ्जलिनी) २७८. ⁰वष्ट 8. पट्ट. ⁰वद्भय (पट्टक) १३७. ⁰वड (पृष्ठ) १८६. २०२. ५८३. ७५६. ७८०. ८३५. 0as s. us. ⁰वडण ८. प्रहण. ⁰वडल 8. पहल. ं**वरही** (वरुमो) ४९७. ६८४. वण (बन) २०. ६९. १३२. १६८. २३४. २८४. ३५०. ३५५. ३५८. ३७६. ३७८. ३९६. ४०६. ४०८. · ४१२.४१७.४१८.५२४.५२८.५३४. ५३५. ५३७. ५५८. ५६७. ५६८. ५९३. ६०७. ६१३. ६२१. ६२९. ६३४. ६४४. ६४९. ६५३. ६५८. ७०७. ८७१. ९४९. ९५०. १०७०. 20Ko. 2200. वण (वर्ण) १०९. ४३७. ७६२. १०२२. १०३३. ण्डवण १५२. ७५६. वणयर (वनचर) १३८. १०३०. **ेवण्ण (प**र्ण) ५९५. विष्णं) ८१०. वण्णय (वर्णक) ७६८. ⁰वस (पत्र) s. पत्त. .ºवस (पात्र) s. पस. ∨वन्द वन्दिय ११२. वन्दो (sk.) २५३, ७३७. ∨वप उत्त २१९. ७२७. +निर निव्ववन्ति ५३३. +विनि. विणिउत्त ७८६. वरपहराक्ष (वाक्पतिराज) ७९७. ∨वम्

वमन्स २५.

वमन्ती ३४४.

वस्म (वर्ग) १०२. वस्मह (मन्मथ) ११३. ५९२. ५९७ ७५६. ७५९. ७६२. ७६६. ८४३. १०६९. ११२९. ११३१. वम्मीय (बल्मीक) ३४२. ⁰वय (पद) ह. पअ. वय (व्यय) ९७५. वय (वयः) ९७७. वयण (बदन) १३. २१. ११२. १६२. १८३. २०९. २९५. ३२६. ३४१. ४३४. ४३७. ६८९. ६९०. ६९३. ७३८. ७८५. ८३९. ८५३. १००९. १०४१. ११३७. ११६२. वयण (वचन) ८९०. ११४७. वयाणिज (बचनीय) ७०. ७२३. वर (sk.) २५४. ३२१. ६४२. ११२२. ११२९. चरम् ९५४. वर (sk.) ४२६. वरण (sk.) ३९८. वरणय (? वरणक) ३९६. वरही ह. बरही. वराह (sk.) ५४९. ५५६. ५७६. ६२७. वराहरूण (बराइत्व) १४. वरिस (वर्ष) ६६४. ७०९. ७१४ .८५७. **१**१८८. वरोरू (sk.) ३२१. ∨वर्ण +निर्. णिव्वण्णे इ ६९४. \bigvee व α ् वलइ २३. ३६४. वलयन्ति ४८०. बलिय २०४. ३४१. ११४३. ११६१. विक्रिय २०२. २०६. २६३. ४१३. ५४७. १०२७. १०३५. ११३७. वलन्त १०८. ११८. १२४. १३९. १७९. २०७. ४०९. ४११. ४७६. ५४५. १०३४. १०५३.

१०५१.

+वि. विवक्तिय ४२४. +सम्. संवलह ३२८.

---संबक्तिअ ४७६. संबक्तियः १६८, १९९. २३७. ३०९. ६३८.

१०५६ संबल्धिय ६०

--संवलन्त ५७२. ८१०.

वस्त्रभ (वस्त्य) ४४१. ४८१. ७०५. १०६६. १०४८. १०६२. १०६४. ११६. ११६. ११८२. वस्त्रम २. ६. २०. ४६. ५१. ११५. १९६. १९६. १९६. १९६. १९६. १९६. १९६. ३८८. ११३. ४१५. ४४२. ४४४. ४५७. ४६९. ४७४. ४८३. ४९५. ७३१. ८०५. ८०७. ८०८. १०२१. १०२६. १०३२. १०२१.

वलहुआ (बलायेत) १०२१. वलण (⁰न) ५४२. १०२४. वलणभाव (बलनभाव) १०३१. वलणा (⁰ना) २०३.

∨वलय—वलङ्ज

वल**इ**ज्जइ १०२८. **वलयत्तण** (वलयत्व) ६७९.

वलाया (बलाका) ३८४. ३८८. ५१७. विले (sk.) ७५०. १००१. १०५२.

∨वल्ग

+पारे. परिवरिगय २६.

बह्नर्श (sk.) २०२. ७३४.

वछह (०भ) ११३९.

वहीं (sk.) ३८६. ५६२. ५७४. ५८०.

५८६. ६२६. ११२४.

ववसाअ (न्यवसाय) १९२. ववसाय ३०. १०४. ९७२.

ववहार (व्यवदार) ९६०. ९६३.

∨वस

वसइ २. ९५१. ९९७.

बसास २९२.

वसउ ७१६.

उसिम ४८४. उसिम ९३३.

वसिअ (उपित) २१०. ४६५. वसिब १०६७.

वासिय ३७९.

+त्रा. भावसन्त २४२. १००६.

+उत्. उब्बुत्थ ५३८.

+ाने. णिबसइ ३.३१. ९०९.

-- णिवसन्ति ६१५.

-- णिवसिज्जइ २२२.

+परि. परिवृत्य ५४०.

वस (वश) २४. २४९. ४९७. ५०१.

५०६. ७६१. ९२४. ९४५.

वसइ (⁰ति) ९३९.

वसण (⁰न) २७.

वसहद्वा (वृष्भचिह्न) ४२५.

वसाहि (वित) २५५. ९९०.

√वसुआ p. (=उद्घा. H. P. IV. 11.) वसुआम (शुष्क tr.) ३८५. वसुआय ५२१. ६४८. वसुयाय ५७०.

वसुआइजमाण ५०४.

वसुंधरा (sk.) ४२१. ४३२. ८०५.

वसुद्धा (⁰भा) १४. १००. १३८. १४८. १५६. २०७. २८२. ३५६. ३५७. ३६३. ३७८. ४०३. ४२२. ४४१.

६२८. ७११. ८३९. ११०६.

∀वह

वंड १४, २०. २७. ५९. १८७. १९४. १९९. ३७२. ६९२. ८८१. ८९०. १००१, १००८.

बहन्ति ९०. ३८४. ६३५. ११६७. ८९३. ९७७. १०२५.

बहसि १८४. ३२६.

बुन्भइ ३४१. ८२६. ८५२. १०३९. १०४४. १०९९.

बुब्मन्ति १०४३.

बोढब्ब २२४.

कढ ३६१.

उज्झन्त ७६०.

उब्मन्त ८५५.

बुब्मन्त ८९३.

वहन्ती १५.

बुब्भन्ती १७४८.

बह्रमाणि १०४९.

+ आ. आवहद ९५९,

---आवहसि १८९.

—अाव**इ**न्ती १०४७.

+उत्. उब्बह्द ५१. १७६. ५१४.

६९०. ७४४. ८२८.

-- उब्बह्न्त ६१५.

-- उब्बहन्ती ८४२.

-- उच्चढ ३६७. १०३९,

+ निर्वि. णिव्युष्ड ५५५. निब्यूट ८३१.

+ परि. परिवहन्ति ४९. ५३१. ६५१.

+ बि. वृढ ३७५. ४३६.

+ सम्. संवाहिय ९३३.

+ समुत्. समुब्ब₹₹ ३७. ८४८.

⁰वह (पथ) s. ⁰पह⁰.

वह (वध) ९. २८९. ५४९.

∨°वहाअ (°पथाय)

⁰बहाअन्तं १०६७.

ंवहय (°क्शक) ११२९.

वहू (⁰ष्) १३२. १९४. २१८. ३५२. पर्पे दे ९२० १११२. ११५८.

 \bigvee aा

वाअन्ति ६५०.

वाय. १२१. ३७८. ५३८. ५७३.

वायन्त ११६५.

+ आ. आवार ७९०

+ उत्. उन्वाय ५५३. ६२६.

+ ानेर्. णिब्बाइ १६५. ३८३. ८७५.

-- णिब्बाबेन्ति ५२४.

-णिन्नाविय ६४४.

+परि. परिवाय इ ७९४.

वा (sk.) ७०.७९,९५.९६.२५७.३०३. ७७४. ८५६. ८७८. ९१९. ९६१. ९६७.

वाक (ण्त) ५६५.

बाड (0स) ३१७. ५४४.

वाओलि (वाताविक) ५५५.

60 (Gaüdavaho)

वाड (बाट) ३८६.

वाणी (sk.) १०.

वाम (sk.) ५४, १११. २८२. ४२६.

७१६. ७७५. ८८०. ९६४.

वामण (वामन) ३३.

वामणत्तण (वामनत्व) १६.

वामॡर (sk.) ५२९. ५७३.

वाय (=शुष्क) в. वा.

वाय (वाद) ८०२.

वायस (sk.) ५२१. ५४१. ६०८.

वाया (बाचा=बाक्) ६२. ६३. ६७.

६९. ८७. ८८. ९३.८४७.[१२००. वारण (ak.) २२२.२८८.५६८.१०१२.

वारविलया (गरवध्वः tr) १६६.

वाराह (sk.) १५.

वारि (sk.) २२३. २५९ २६८. ३९९. ५३१. ५३७. ११९६.

वारिहर (वारिधर) ३१६.

वाल (ब्याल) ६७६.

वालहिल्ल (वार्लावस्य) ३२०.

वाळद्वी (चिभंटिका tr.) ३८६.

वाल्या (वालुका) ५२५. ५३०. ५४४.

वावार (व्यापार) ४६३. ६०३. ७३७. वावी (वापी) १६६.३९८.५८९.६६२. ६७१. ७८२. ११७७.

^⁰वास s. पास (पाश).

^⁰वास s. पास (पार्श्व).

वास (sk. सुगन्धिद्रव्यविशेष) १९९.

वास (sk =िनवास) ११७४.

वास (वर्षा. s. below, बाससुहभ.) ३७४. ६४०.

वासणा (वासना) ९४६.

वासर (ak.) ५९६. ७०१.

वासव (sk.) ११८६.

वाससुहुअ (वर्षासुखद; may mean बाससुभग) ३७४.

वासुइ (वासुकि) ३४.१७९. ३२३. ६३७.७१०.८२३.१०२९,१०३३.

१०३५.

वाह (व्याध) ६२७. वाहण (बाहन) २८८. ३३३.

ेबि (अपि) १०. ६४. ६५. ६८. ७२. ७३. ७६. ७७. ७८.८४.८७ ९०. **९६. १०१ .१२०.१२९.१४१. १४५.** १४९. १६०. १९९, २०८. २०९. २२०. २३५. २४५. २९०. २९५. ३०२. ३०६. ३१२. ३१४. ३३१ ३४५. ३९०. ३९२. ४००. ४०१. ४१३. ४१९. ४३६. ४५०. ४५६. ४५९, ५००, ५०२, ५०५, ५०६. ५५५.५६०.५७७.५८०.५९० ५९७. ६२१. ६३८. ६५६. ६६५. ६८३. ६८४. ७०४. ७०७. ७०८. ७१३. ७२१. ७२३. ७२६. ७२८. ७४२. ७९८. ८०७. ८०८. ८१०. ८१३. ९२३. ८३८. ८४६. ८५६. ८५७. ८५८. ८६०. ८६३. ८६५. ८६८. ८७४. ८७६. ८८४. ८८५. ८८६ ८८८. ८९३. ८९९. ९०३. ९०४. ९०७. ९०८. ९१२. ९१४. ९१७. ९१९. ९२३. ९२४. ९२७. ९३४. ९३५. ९३८. ९४३. ९५२. ९५३ ९५४. ९५५. ९५६. ९५७. ९५८. ९६२. ९६३. ९६५. ९६६. ९६८. ९६९. ९७०. ९७७. ९७९. ९८२. ९८३. ९८८. ९९२. ९९४. ९९५. १०१४. १०१७. १०२४. १०२८. १०३०. १०५७. १०६६. १०७२. ११०५. १११०. ११२३. ११२६. ११३१. ११३३. ११३७. ११४१. ११४४. ११४५. ११४६. ११४८. ११५१. ११५२. ११५३. ११५६. ११५७. ११५९. ११६२. ११६८. ११८३. ११९७. १२०४. ⁰पि १४. ६६.१५५.१७०.२३८.२९९.३३०. ३८७. ४३०. ४५७. ४८७. ४९३. ७८७. ७६४. ८६२. ८६७. ८६९. ८८३, ८९०, ८९९, ९०२, ९११,

९१५. ९२२. ९२९. ९५८. ९६६. १६७. ९७०, ९८०. ९८३. १००४. १०३१. ११४८. ११४२. ११४८. ११४८.

विअह (विकट) २. १५१. २९५. १२००. वियह ५. ६. ३१. ५२. ५३. ११८. १३७. १४१. १७९. १९५. २१५. २१५. २१९. २३०. २३८. २६३. ४४९. ४९४. ५०८. ६७६. ६७२. ६७६. ६७९. ७५९. ७९९. १०२५. १०८०. १०८४. १०६. १०६. १८५५. वियहयर (विकटतर) ५७६.

वियडसण (विकटता) ९०६.

विअडभाव (विकटभाव) १०२४. विय-डभाव ४०१.

विअणा (वेदना) २६१. वियणा ७२. १०१. १४८. ४२५. ८४३. ११३२. विअय (विजय) ६५८. १२०८. विजय १९२. वियय ६९.

विइस (विचित्र) ६४१. विइय (द्वितीय) १०८१.

विडण (द्विगुण) ४०२. ५६७. ७०४.८२१. ८२४. ८९१. ९७९. ११६०.

विजणयर (द्विगुणतर) ८८३.

विउल (विप्रल)९२६.

विएअ(वितेजः)९०७.

∨विकटय् _{विगडे}ह

वियडेंद्र ११६८.

∀विकटाय्

वियद्यायमाण ८४८.

विकोस (विकोश) ३०६.

विक्रम (विक्रम) ३२७. ११६४.

विकय (विक्रय) ३२७.

विक्खिरिय (? "विक्षित्त" conf. root खिर H. P. IV. 172) १६५.

वियाहतुङ्ग (विमहतुङ्ग) ८१६.

विच्छक्कु (सम्ब) १७२. २५०. २५८. ४३२. ६३९. ११४३. विच्छाअ (विच्छाय) ६३९. विच्छाय ४८.१८९.२७१.३७१.६१५.७९०. ११६७.

√विच्छायय्

विच्छापइ ८५७.

विच्छिति (विक्षिप्ति) ३४१.

विच्छिति (sk.) ७४४. ७८३.

विच्छुड s. क्षिप्.

 $\sqrt{\mathbf{a}}$ च्छोल p (कम्पने, H. Γ . IV. 46.)

विच्छोलिअ ६५२.

विच्छोलिय ६०. ४२०.

∨विज्

+उत्. उब्वेयन्ति ५००.

---डिवाग ८७१.

—उव्वियन्त ९७४.

विजय है, विअय.

विजल (sk) ६६२.

विजा (विद्या) ९८१.

विजाहर (ब्रियाधर) १७१. ८२७.

विज्ञु (विद्यूष्ट्र) १२६.१३५.४०४.४१३. ४१५. ४४४. ६४०. ८०८. ९०७. 8080

विज्ञुभाव (विद्युद्धाव) ३०८.

√विज्ञा p. (विध्माने). H. P. II. 28.

विज्झवइ (शमयति) ११९.

विज्ञाय (उपशान्त) १५४.

विष्ण्य (विन्ध्य) ५३. २८४. २९०. ३३८. ९४९. १०८१.

विडङ्क (sk.) ६६५.

विडप्प (राष्ट्र tr.) ८२८.

विडव (बिटप) ३७२. ३९२. ५०५. ५५०. ५५९. ५९५. ५९९. ६३८. ११७१.

विडवी (बिटपी) ५४८. [89) ५२९. विडिम (गण्डक tr., H. D. VII.

विहस (अजित tr., H. P. IV. 257)

oonf. p. root विदय H. P. IV. 250) १७९.

विणय (बिनय) ६७. ८८३. ११९१. विणया (विनता) ८२६. १०९९.

विणा (विना) ३६०.

864

विणास (विनाश) ८०६. १११९.

विणिमाम (विनिगम) ५. २५९.

विणियत्ती (?विनिवृत्ति) ९८८. १०२३.

विणिवाय (विनिपात) ६३६.

विणिवेस (विनिवेश) २७४.५०१.६३०.

८५२.९१६.१०००.११२७.११३६.

विणिच्यवण (विनिर्वेषण) ९९०.

विणील (विनील) १०५९, १११७.

विणोय (विनोद) ६९१.

विण्णाण (विज्ञान) ९०५.

विण्णास (विन्यास) ७३७. ९२७.

विण्हु (बिष्णु) १६.

वितथर (विस्तर) ८९. ९९१. ११५५.

वितथार (विस्तार) १२७. १५०. ४४७. ५२५. ५२७. ६२५. ६२८. ६५१. ६४७. १०२३. १०२७. १०७८.

विद्म (विद्यम) ६६४.

∀विधवाय्

विद्वायन्त २१८.

विधुरित (sk.) ८३९.

∨विन्द्

विन्दान्ति ७१५.

विष्कुरण (विस्फुरण) २७८. १०१८.

विबुह (विबुध) १७३. १९३. ८१४.

विष्ठभम (विभ्रम) ५५. १२२. १८२. १९७. २६६. ३१४. ३२३. ३४१.

> ४८५. ८१८. ८५५. ९५९. १०११. १०९१. ११२५. १**१**४**९.**

विडभमवड्ड (विश्रमवती) ६६१.

विभेश (विभेद) ६०४. विभेय २२२.

विमण (विमनस्क) १००३.

विमद् (बिमर्द) ३६४.

विमल (sk) ७२. ७०२. ७२५. ७६९. ९१२. ९५१.

∀िवमलाय्

विमलायन्त ६२४.

विमाण (विमान) ७१८.११८०.११९३. विसुद्ध (ण्ख) ११२. २४१. ३१३; ४१४. विमुख्या (विमुखता) ९५२. (८४५. विमृद्ध (8k.) ४५३. विम्ह्स (विस्मय) ८९७. विम्ह्य ७८. ४२८. ८०३. ८०४. विम्हयकर (विस्मयकर) १२०९. वियह 8. विअह. वियडायमाण ८. विकटाय्. वियदु (विदग्ध) s. दह. वियणसण (विजनत्व) २६. वियणा ८. विक्षणा. वियप्प (विकल्प) ९१. ३४७. वियय ह. विअय. वियसावअ (विकासक) ९४. वियाण (वितान) १७६. २००. ३८६. ५६२. ६६०. ११८०. वियार (विचार) ८१. वियार (विकार) ११३. ७३८. ८१०. १०६९. वियास (विकाश) २०१. विरम (sk.) ३४. ४१९. ६४२. १०७३. ११७२. ११८४. विरस्ट (sk.) १२७. २७१. ३५६. ३७०. ३८३. ३८७. ३९२. ५१५. ५२६. ५४१. ५४६. ५५४. ५५५. ५६५. ५९२. ५९६. ५९९. ६०८. ६५२. ६५९. ६६९. ६८७. ७४७ ८३६. **९**४५.९५८.९९२.१**१**०९.११५८. विरलक्तण (विरलख) ७९५. **∨िवरलाय्** विरलायह १५०. विरलायन्त १०८४. विरलायमाण १०६६. विरलायन्ती ११८८. बिरकिंभ १७८, १२००. ं +प्र. पविरलायन्त ५८८. \bigvee विरछ, विरेख p. विस्तारे. (H. P. IV. 136.)

विरक्षेर ७८९. विरष्ठन्ति ९५०. +प. पविरक्षिय ५०. ---पविरेक्षिअ ४३५. विरस (sk.) १८८.३४३.३९४.४३५. ५५७. ६५४. ६५९. ७९८. ८५६. ९९४. १००६. विरसत्तण (विरसत्व) १००४. **∀वि**रसाय् विरसायन्त ९९३. विरह (sk.) १५८. ७४८. ७५८. ९२४. १०४०. ११३२. ११४९. \bigvee विरा p. (विलयने H. P. 1V. 56.) विराय (विगलित) १०२. १६७. ५२७. ६५१. विराभ (विराग) ९४७. विराम (sk.) ४०४. १००४. ११०६. विराव (sk.) २७३. विरावी (sk) ६११. विरुद्ध (sk.) ९१. विरोह (विरोध) ९२२. विलास (sk.) ६, १११, २६५, ७४३, ७७०. ७७६. ७९६. ८३७. ९७५. ९७७. १००९. ११३९. ११४८. ११५७. विलासमेस (विलासमात्र) ७३७. विलासवई (विलासवती) ७७५. विलासिणी (°नी) ११५४. विलासी (sk.) ७४४. विलोल (sk.) ८१७. १११९. विवक्ख (विपक्ष) १२०८. विवणा (विवर्ण) ५३६. ५८७. विवर (sk.) १४४. १६७. ४३३. ६२६. ६६६.७३०.८२९.१०२५ १०५१. विवरीयं (विपरीत) २१५. ७२४. ८६४. ८९४. ९१०. १०१५. ११४६. विवरुक्त (विपराक्ष) ७९. विवराक्त १२०४. विविण (विपिन) ४६१.

१०१२. १०७१.

४७६. ४७८. ४८१. ८२६, ८९८.

विविद्य (विविध) ४५.५८०.७६८.११२५. विवेश (0क) ७६. ८६१. ८९१. ८९६. ९७४. विवेख ३४७. ७१३. ७२४. ८७१. ९०३. ∨विश विसद १४७. ९१३. विसन्ति ९३. विमन्त ९८५. १०४४. विसिकण २५१. +नि. निविद्व २३३. ५८२. --- णिवेसिअ १०४१. णिवेसिय ३४८. ४५०. ७८९. ९१८. निवेसिय १००८. —निवेस=त ६३. ∔िनर. णिब्बिसइ ८७४. ∔विनि. विणित्रेसिय १०९. विस (विष) ३६. ३८. १२१. १७८. १९८. ३९०. ४७८. ४९२. ८२१. विस ८ बिस विसभः(विषय) ९१९. √विसह p. (विदारणे, H. P. IV. 175.) विसदृन्ति १३९. विसर्ह ७. ५५९. ६६७. ८०५. १००९ विसण्डुंक (विसंधुल) २२७. ७३४. ९३२. ११३२. विसद् (विशब्द) ४०३. विसम (विषम) १६. ४५. १०५. १६३. १८४. १९९. २५३. ३५७. ३८०. ४४५. ४५४. ४७८. ५१९. ५२९.

५४२. ५५९. ५८१. ५९५. ६१७.

६२६. ६८१. ७११. ८६७. ९८९.

१०५२. १०९०. ११२८. ११७०.

विसामिय (विषमित) ८१०. १०४३.

विसहर (विषधर) १२१. १२२. ३४८.

विस्यभाव (विषयभाव) ८३८.

१२०७. विसमसण (विषमत्व) ७०७.

विसर (sk.) १०७७.

विसह (वृष्भ) ५३९.

वसहरिन्द (विषधरेन्द्र) ४८३. विसाभ (विषाद) १४४. विसारवा (विसारता) ९०५. विसारी (sk.) ४७९. ६३१. विसास्त्र (विशास) १४७. विसाह (विशाख) ५४६. विसुद्ध (विशुद्ध) ८४५. ८६६. ११७९. **√विस्र** p. (खेदे, H. P. IV. 131.) विस्रेन्ति ८२४. विसुराधिय १११. विसरन्त ११७७. विसरमाण ८९१. विस्रियव्य ५८. ९३२. विसेस (विशेष) ८९. ९४. ५११. ७९९. ९८१. ९९१. ११२३. ११७१. विहङ्ग (विभङ्ग) ६८३. ७४१. विहक्त (8k.) २३३.३९५.४०४.५२४. ५२६. ५५०. ५५१. ८२३. ८२४. १०२२. विहङ्गम (sk.) ५४३. ९५०. ११९१. विहय (विहग) ११८. ५१५. ५७९. १०७८. १०९४. ११७६. विहरू (विहरू) ८१४. ९५५. विहरू (बिफल) ८२४. विहव (विभव) ६४. ६६३. ६७३. ७२७. ८५७. ८इ६. ९००. ९१०. ९४७. ९५३. ९६८. ९६९. ९७५. ९८१. ९८३. ११९७. विष्ठवन्तण (विभवत्व) ९९३. विह्वी (विभवी) ८७४. ९००. ९९१. विहाण (विधान=भक्ष्य tr.) १०९५. विहास (विभाग) २७. ४९१. विहि (विधि) ७०७. ७११. ९०३. ९०४. ९८६. ९८८. ९८९. विहुअ (विधुत) ६८६. ८ धू. विहुर (विधुर) २२०. ३५६.४२२.६३६. १०३९. १०४३.

वीअं (बीज) २. वीय ७२२. ७२७. ९९०. १०५५. ११७३. ११७६. वीइ (बीचि) ४६३.८०७.८०९.१०५२. वीडय (१ वीडक) ७३१. वीडिया (⁰टिका) ३४४.

⁰वीड s. पीड.

वीणा (sk.) ६९१.

वीय (द्वितीय) ८०. १९६. ४४०. ९२९. १०९९. वीयय (द्वितीयक) ६०.

वीर (sk.) ३०६. ३२७.

वीसम्भ (विश्रम्भ) १२०७.

वीसाम (विश्राम) ३८२. १०२६.

वीही (°थी) ६६३. ११८८.

√वुडू. बुडू, णिवुडू p. (मज्जने, H. P. 1V. 101.)

+विनि. विणिवुड्डो ४९०.

\\ā

+निर्. णिन्बुअ २८४. ११८४. णिन्युय ४५६. निन्बुअ १५७.

—णिव्यविय ३७०.

विनि. विणिवारेन्ति ९२९.

∨षृज्

+आ. भावजिजय ७०५.

-वि. विविज्जय ७२३.

+सम्. संविगिय ५५०.

∀पृत्

+अनु, अणुयत्तिऊण ६३१.

+अप. अपयत्त ९७९.

--ओवत्त ६६२.

+आ. भावत २५५.

---आवत्तन्ती ४.

+उत्. उब्बत्तइ १०८८.

— उत्थाप ३६. १०५. २०३. ५२०. ५२३. ५३४. ५८१. १०९२. ११३५. ११७४.

-- उव्यक्तिय ६३९. १०७५.

---ओवत्तिय २८०.

+नि. णियत्तर ८७९.

—णियत्त ५४७, १०७९.

+नि. णियत्तिय ९९.

—नियत्तेउं ९९४.

+ निर्. णिष्यद्ध ४३१. ६५४. ७९२. ८७४. १०८९. निव्यद्ध ७८. १११. ५०२. ६४१.

— णिव्यष्टन्ति ४२०. ६०४. ६३८. ९०६. ९०७.

--णिब्बड १००६.

— णिब्बंडिअ ४५३. ८५८. १००५. १०६५. निब्बंडिय १९. २८. ३६. ९७. ११८. २५५. ३१४. ३८३. ४०३. ४०४. ५५५. ५७३. १०३३. १०७८. ११०१. निब्बंडिय ११५. १६९. १८१. ३३३. ३४५. ८३२. ८८७.

—-णिव्वत्तिय १०६९. ११८४.

--- णिव्बङन्त ६५६. ८४५. १०८४. ११०४. निव्बङन्त २२९.

—णिव्वाडन्त ७८.

+परि. परियत्तइ २३८.

—परिभक्त ६२१. ८५३. परियत्त २०५. २६४. ६६०. ८१८. १०७६.

---परियत्तिय २०२. २५२.

--पियसत्त १३७.

-परियत्तमाण २२५. ८०७.

+प्र. पयहाँनेत ८८४. ८९२. ९७४. पवहाँनेत ३८१.

—पउत्त ६९.

—पयत्त ४०२. ४१४. ४४१. ४४७. ११६३. **११**८४.

-पयत्तिय ६९१.

---पयत्तन्त ४४६.

+प्रतिनि. पिडानेयत्त ४९६.

+प्रतिनिर्. पिडिणिव्बडन्त १०५०.

+विनि. विणिअत्त ६४४. ११९७. विशियत्त ११४. २०३. ४१४.

७४०. ८९६. ९८५.

---विणिवत्तिअ, ९३७.

√ वृध्

बह्डिक ३१३. ७२९. बह्डिय ५३९. बह्डुन्त ८५७. ११५४.

+परि. परिवड्डिअ २१५.

√ृष्

+उत्. उन्बुट्ट ३७५.

वेस (वेग) १४२, २३४, २६०, ४३३ ५४४,८२०,वेय १४९,२२६,३९०, ४७५.

⁰वेड (वेदी) ९६४.

वेडण्ठ (वेकुण्ठ) ८५०.

⁰वेढ s. पीड.

वेणी (sk.) १८२. २६५. ७४३. ७५०. ७६३. १०६२.

वेणु (sk.) १८२. ६०२. ६१४.

∀वेप्

वेव ६ १४८. २२८. ४८३.

वेय ८. वेअ.

वेयहा (वैकल्य) १३७.

वेयाक (वेताल) १७०. ३१७.

वेरी (वेरी) २२०. २२१. ३०१, ६८८. १९९. ८१६. १०४३. १२०७.वहरी १२८.

वेरुकिय (वैडूर्य) ४९.

वेलक्व (वैलक्ष्य) ४२० ८४२.

वेलम्ब (विडम्बना) १००८.

√वेलव p. (वश्चने, H. P. IV. 93.) वेलविजनित ८५८.

वे**ला** (sk.) ४१७. ४१८.

∀वेछ

बेछन्ति ११८.

बेलन्त १४८. ६५०.

+उत्. उब्बेहाइ ३७३.

--- उब्बेलेश.५२२.

— उब्बं हान्ति १०७८.

--- उथ्वेह ११०.

—उब्बेहिय ४५५.

—उब्बेहन्त ४७४.

+सम्. संवेङ्घित्र १७२. ८०९. संवेङ्घिय १५१. ६३५. •

— संबोक्षिजण १०८१.

वेह्रण (प्रेरण) ११९.

वे**छहल** (sk.) ७३२.

वेहिर (वेहन्शील) १३७.

वेल्ली (वली) ११०५.

वेविर (वेपनशील) १७३.

वेस (वेष) १६१. १८६. १९०. ३६७

७३६.

वेस (द्वेष or द्वेश्य) ९२५.

वसभाव (देप्यभाव) ८७७.

वेहन्व (वैथम्य) १९१. १०४३. १०६२. वोच्छेअ (न्युच्छेद) ७४०. १०४१.

ळ्ज (ज्युन्छर) ७४०. २०४१. **वोच्छेय** ४९५. ५००. ५२८.६६९. ९४१.

√वोल p. (अतिक्रमणे, H.P.1V.257.)

वोलेइ ५४७. ६३६.

वोलन्ति १४९. ७०१.

वोलिन्ति ३६१.

वोर्लेन्त ११३९.

वोलीण (अतिकान्त) ९८७.

वोलन्त ९९९.

 \bigvee वोसह p. (विकसने, H.P.IV.194.) वोसहमाण ३९९.

∨ध्यध्

विन्धन्ति ९९६.

+अनु, अणुविद्ध ७५१. ७८१.

-|-अभि. अहिविद्ध ७६८.

🕂गा. भाविद्ध २१०.

∨झ्ये

+सम्. संबीअ ७१२.

∀वन्

वचन्ति ४१२. ७१७. ७२२. ८७७.

+प्र. पवर्ज्ञन्ति ८७१.

∀वीड्

विलिय ५४. ९७१.

⁰ब्वण ८. वण.

হা

∨शंस

संसिअ १२०५.

∔मा. आसंसिम ९२४.

-- भासिक्य ५६.

+प्र. पसंसेष्ट. ७१०.

-- पसंसन्ति ८८०. ९६७.

---पसंसिमो ९५८.

- --पसत्थ १९५. २०१.

---पसंसिउं ८२.

∨शक्क

सङ्क्रिभ ४७५. सङ्क्रिय २८९.

∨शद

+परि. परिसंखिय ६१४.

 \vee शप

सविमो २४०.

∨शम

समिय १११३.

+नि. णिसम्मइ २७९. निसम्मइ ७८२.

-- णिसम्मन्ति ८६१.

—िंगसम्मसु ९५४.

-- णिसामेह १०७३. १२०९.

--णिसम्मन्त ४०५.

+प्र. पसम्मइ ६२३.

-पसम्मन्त १११०.

+प्रति. पिंडसन्त ३९१.

∀शल्य

+उत्. उच्छलिभ १४६. उच्छलिय १४३. ७०१. १०३२. १०८५.

--- उच्छलन्त ६९५.

+समुत्. समुच्छिकिय १४९. २४१.

---समुच्छकन्त ८१९.

-समुब्धलन्ती १००.

∨शल्याय्

सङ्घयन्त १५२.

∨शस्

-|-वि. विससिय २९४. ४७१.

-- विसिसिजन्त ३१९.

∨शास्

सीसइ ९८१. १०६४. १२०९. सासिय १०१५.

सीसन्त ८४४.

∨िशप

+वि. विसेसिजन्त २३४.

∨शिक्ष

सिक्षिय ८८.

∨ग्रुच्

+अनु. अणुसोइय १३६. ३४७.

∨ग्रुष

सूसन्त ५४६.

🕂 अत्र, ओसुक्त १११२.

+िन. णिसिय ६१८. ७१२. ७३०.

—णिसिज्जद ११७.

∨इयामाय

सामाइ २१३.

सामायह ७३९.

सामायन्ति १०५.

सामाञ्चल ४६८. सामायन्त ४६१. ५०६. ९६५. ११७०.

√श्रम्

-- वि. वीसमा २७८. ५३५. ७७५. ७९६.

--- त्रीसमिज्जर ३९५.

—त्रीसमित्र ५४८. वीसमिय. ४९६.

—वीसन्त ५२. ५७५. ७३७.

√ श्रु

स्रणन्ति ९९३.

सुब्बर ८१६. १०६३. १०७२.

सुव्वन्ति ९६२.

सोऊण ८३.

∔नि. णिसुअ १०७४.

∨श्राघ्

+भोभे. अहिसलाइमाण ९१९.

/धस्

ससिम ४२९. ९४०.

🕂 आ. आससइ ५८६.

🕂 उत्. जससइ १११९.

--- जसिय ४०१. ४०९. ४१२. ५५७. ६०६. १०५५. ११०५. ११०७.

- जससन्त ५०४.

+ानेस्. णीससर् ४७८.

+बि. वीसस्थ १७१.

+समुत्, समूमसिय. ११२७. ११५९.

--समूनसन्त १११५. ११४४.

स

स (स्व) ७४.११५.८१५.८८१.९०४. सङ (स्मृति) ४६३.

सइ (सदा) ५४. ३००. ३१५. ३२९. ३३७. ४६१. ७५४. ७६५. ९७२.

संडण (शकुन) ९८५.

संजितस (सत्पुरुष) ९९२. [१११६.

संरम्भ (sk.) ११. ४९०. १०१५.

संखाब (संखाप) ३८१.

संवरूण (⁰न) ३७१.

संवेश (संवेग) १०६६. संवेय ८४६.

संसम्म (संक्री) ८२४.

संसार (संसार) ९३९. १००६.

°संसी (°शंसा) ३८१.

सकजल (šk.) १३२.

सकइम (सकर्दम) ५१८.

सकय (सकच) ११७४.

सकामिणीअ (सकामिनीक) ४८६.

सकेंसर (8k) ५२४.

सकुछ (sk.) ८५४.

सकार (स कार) ६५.

सकारी (सत्कारी) ५७८.

सगुण (sk.) ८५९.

संकप्प (संग्रह्म) ९०७.

संक्रमण (संक्रमण) ६२०. ३३६.

संकरी (शंकरी) २९२.

संकहा (संकथा) ८०४.

संकुष्ठ (sk.) ५१३. ५८२.

61 (Gaüdavaho)

संकेय (संकेत) १३६.

संखाह (संक्षीम) ४३२. ८९८.

संगम (ak.) ९२०. ११४९. ११५०.

संगर (sk.) २१९. ४३६. ७०३.

संगलण (⁰न) ५८०.

संघट्ट (sk.) ७६५.

संघाअ (⁰त) १५०. ४४३. १०९१. ११०२. संघाय २२५. २३३. ४४५. ५१४. ७०१.

सङ्का (शङ्का) १४१. २२०.४२९. ७६१. ८९७. ११०७. ११२९.

सङ्घालुअ (शङ्कावत्) ४४६.

`**सङ्की** (शङ्कां) ८६३. ८८०.

सङ्ख (शङ्क) २५७. १०१६. १११८.

सङ्ख्या (शृङ्ख्या) ४९९. ११४१.

सङ्ग (sk.) ४६३. ९३६. ९३७.

सचन्द्रण (⁰न) २११.

सच (सत्य ८५. ७०६.

सचरिय (गत) ८५६. १०७२.

सश्चविय (सत्यापित) २३६. ३१२.६५८. ६८८. ९६७. १०१०.

सच्छाय (sk.) १३३.

सजल (sk.) ३०८.

सजावय (सयावक) २९६.

स्रज्जण (⁰न) ७२. ८७७. ८८४. ८८९. ९१६. ९१७. ९२५. ९६७. ९७०. ९७१.

सज्ज्ञस (साध्वस) ४७५. ९३२. १०६६. १०**६९.** ११३८.

संचर्भ (संचय) टेप्स. संचय २२२. ४४९. ६७२. ६७४.१०५५.१०९०

संचरण (४k.) ५०१.

संचलण (⁰न) १२०.

संचार (तk.) ४२९.५^२९.५८७.८३३.

∨सञ्ज्

+अव. अवसत्त १३४. ६९१.

+आ. आसत्त ६४६.

+प्र. पसत्त ५१. ५३१.

+सम्. संसत्त ४३६.

संजम (संयम) ३७९. संजभण (संयमन) ३४. १८०. संज्ञा (संध्या) ९. २९४. ३०९. ४०२. १०८७. १०८९. १०९०. १०९४. १०९५. १०९६. १०९८. ११०२. १११३. ११६९. स्रिवेद (शनैः) ८४५. संगेह (क्षेद्र) s. also सिगेद and ग्लेह. ९४२. संठाण (संस्थान) ८४९. संठाणमेल (संस्थानमात्र) ६८१. संबद्ध (बण्ड) १६८. १७४. ४०९. ५१५. ५५१, ६०९, ६२४. संणिज्ञा (सांनिध्य) ७०९. सांगिचे हु (संनिवेश) ५१९. ६०७. ६५८. ६६४. ६८८. ७८३. ११७६. संगोज्य (मांनिध्य) ७५४. सतर (sk.) ५०७. सत्त (सत्र) ४८४. सत्तल (sk.) ७८९. सत्त (शृष्ट्र) ५४९. ११९८. सत्य (सार्थ) १९७.३७०.५४०.५८२. ७३६. ७८१. ७८७. ८३७. ११२५.

सत्थाम (१बल) ३७०.

\bigvee सद्

सीयन्त ४०७.

११६१.

🕂 अव. अवसण्ण १८६. ६७०.

---ओसीयमाण ८११.

+भा. भासण्य ५४८. ६२५. ६६५. ७०७. ७७१. ८६३. ११६१.

ामित. णिसण्ण ६२२. ७४२. ८२२. १०५९. निसण्ण २११.

+ प्र. पसञ्जन्ति १०७६.

—गसण्ण १९६. ५२४. ५६९. ६४३. ८६२.

+ विनि. विणिसण्ण १०४५, + समा. समासास्य ६०५, सदुम्ख (सदुःख) १३२. सद् (शब्द) १०. ६०४. सद्दळ (शादळ) ३८८. ३९०. ४१२. ५३. ५२७. ५२८. ५३०. ५३१. ५३२. ५६२. ६१३. ६४४. ६५१. सहिळ्य (शाद्दाळेत) ३५९.

Vसइह p. (श्रदायाम्, H. P. 1V. 9.) सहिश्मि ९९०.

संताण (⁰न) ४०२. ७३१.

संताव (॰प) ४६२.

संतोस (०ष) ७६.

सन्दण (स्यन्दन) ४९.

सन्दिर (स्यम्दनशील) ११९६.

संदेह (sk.) ८१.

संदोह (sk.) १११३.

संधाण (संधान) ११३६.

Vसंज्ञाय

संज्झायह ६३२.

संधि (sk.) ३४०. ६२४. ६७६.

संधिभ (०त) ६४२.

संनिवेस (0श) ९२.

सपरियर (⁰कर) ३३८.

सपछ्य (sk.) ७४५.

सप्पुरिस (सरपुरुष) ८०४. ९०३. ९२९. ९४५. ९४६. ९६०. ११७९.

सबर (शबर) ३३६. ३३८.३५३. ६२६.

सबरी (शनरी) ३०५. सबस्र (शनरी) २७. १८२.३६८.३८९. ५२९. ५६७. ७८०. ७८६. ११०८.

सबलिय (शबलित) ६६३.

सहभाव (साव) ८४५,

सम (श्रम) २५९. ११६३.

सम (sk.) ७३. ४३१, ४४५. ६९३. ७२०. ८५७. ९६४. ९६६. ९९५.

११२८. ११३०. ११९५.

समअ (⁰य) ११३६. समय ९, १९२. १९५. २०१. ६५४. ७४६. ७६५_१ १०२३.

समअस्ताण (समअसत्व) १६०.

समन्त (sk.) २१०. समभाव (अमभाव, ११६३. समय ह. समभ. समय (0क) ११०६. समर (sk.) ११३.२१२.९२८.१०१२. समहिअ (समधिक) ३७६. ५४५. सम-हिय ४०२. ८४२. समहिस्र (समखिल) ९८८. समागम (sk.) २४४. ६९३. ९४१. ११३८. ११८३. समायणणण (समाकर्णन) ११९१. समारम्भ (sk.) ९३४. समारुय (समारुत) ३५९. समारुहण (समारोइण) १२००. समावडण (समापतन) ६१. समिद्धि (समृद्धि) ६८८ ९८७. समीकय (समीकृत) ६८१. समीर (sk.) १९४. २३३. ३७२. ४११. ५१६. ५२२. ५३५. ७४६. समीरण (ब्रेंट.) ३१५. ६३७. समुज्जल (समुज्ज्वल) ५८९. ६२७. ७६५. १०८३. समुतुण (वैवित) ९७. ७२८. समुद्द (⁰द्र) ९३. ११९. १४३. १४५. १४९. १५४. १५६. ४३०. ८०९. १०३२. समुप्पयण (समुतातन) ४९७. ८१७. समुद्रभव (समुद्रव) १०६४. समुखास (sk.) ८५६. समुद्ध (संमुख) ४१३. ६८९. ११६४. समूल (sk.) ७१९. समृह (sk.) २१८.४८१.८२६.१०६०. समोलड्ड (सम्राध्या tr.) ४४८. संपद्य (संप्रति) ३४१. ३८४. ४००. **९०**२. ९४४. ११९९. संपत्ति (sk.) ७२८. संपय (सांप्रत) ७२७. ८६९. १०७४. संपवेस (⁰प्रवेश) ११३२. संपाय (वत) ४७१.

संपीद (sk.) ५५७. संपुर (°ट) १४४. १५७. ७७०. संपेसण (°प्रेषण) ११९७. सम्बूभ (शम्बूक) ५२९. सम्बूय ५२१. संबोहण (संबोधन) १२०४. संभम (संभ्रम) १०८. ११६. २०८. ३१९. ४७४. ४७७. ८१२. ८२५. ८२७. ८५५. ९७१. १०१६. ११०३. संभरण (स्मरण) २८८. संभव (sk.) २६१. ८९५. ९८६. संभावणा (संभावना) ४२. ३१०. ६८४. ८३८. ८७०. संभिष्ठण (संभेदन) ६३४. संमद्द (संमर्द) ११९२. संमाण (संमान) १६०.७१७. सयण (सदन) ६६५. ११३०. सयण (शयन) ३४२. ८०९. ८३९. ११२०. सयणिज्ज (शयनीय) ३६५. ४६४. सयण्ह (सतृष्ण) ४०. सयं (खयम्) ९०८. सयंभू (स्वयंभू) १. ८१३. सवराहा (शीधम् tr., H. D. VIII. 11.) २५८. सयल (शकल) २९४. ५६६. ५९१. ६७५. ७०१. ८१७. ९०४. सयल (सकल) ५१. ६२. ७८. ९३. १९२. २१४. २१८. २२४. ४४१. ४४४. ५६३. ६५८. ७२५. ८१०. ८६९. ९०३. ९५४. १००४. सया (सदा) २९५. सर (सरः) ५१३. ५१५. ५२४. सर (शर) ५९७.१०८२.११२२.११२९. सरण (शरण) ४८३. ७२१. सरणी (sk.) १०१३. सरय (शरद्) २६९.५३२.६५७. सरयण (सरत्न) ३४६. १०५०. सरल (sk.) १७५. १८५. २०५. ४७४. 48E. 2032. 2200.

सरालिअ (सरिलत) १०३४. सरवर (सरोवर) ४८६. सरस (sk.) २२. १८७. ३०४. ३२६. ३२८.३४७.३६९.३८३.५०५.५०८. ५१२. ५३९. ५७९. ६१३. ७५४. ७७७. ७७९. ७८३. ८०१. १०९१. ११२८. ११४०. ११५०. सर्सी (sk.) ३९३. ५२०. ५२६. ५४२. ५७०. **६३०.** सरस्मद्रसण (सरस्वतीत्व) १२०६. सरस्मई (सरस्वती) ६८. सरहस (सरमस) ४४६. ८३३.९१३. १०३९. सराडि (शराटि) ४०५. सरासण (शरासन) ३८०. सरिआ (मरित्) ५२५. १०७८. सरिया १३७. ३८४. ३८५. ५४४. ६१९. ९५०. १०२४. १०३५. सरिस (सदृश) ७२. ९६. १३५. १९१. सरीक्अ (शरीकृत) ४९२. सरीर (शरीर) २७. ४६. १७७. २९२. ४६४. ७०१. ७५४. ९४५. ९९१. १०००. १००१. १०३४. ११९२. ११४७. सरीरचारी (शरीरचारी) २५५.

९०. २१५.

सस्यवर (स्वरूपपर) ९४९.
सस्यवर (स्वरूपपर)) १८१.
सस्वधारी (स्वरूपधारी) १८१.
सस्वह (श्रन्थ) १२६.
सस्तव्य (श्रिष्ट) ६. ५२. ५५८.
१७९. ३५३. ३५७. ३७३. ३८४.
३८५. ३९४. ३९९. ४०४. ४८६.
४९०. ५१४. ५४३. ५५२. ५७०.
७७७. ५७८. ६४८. ६५४. ६५६.

सस्त्य (स्वरूप) १७० ४५०. सस्त्व

सरीरभाव (शरीरमाव) १०६३.

सरुहिर (मर्हाधेर) ७६२.

१०१६. १०२९. १०३२. १०५५. ११६६. सिलिस्स (सिलिस्क) ६१. सलोल (sk.) ११७४. सह्य (शस्य) ४४४. सलई (शलकी) २८४. ३५०. ५४६. सव (शव) ३३३. सवक्ख (सपक्ष) १०५७. सवण (श्रवण) १८५. २०६. ७३९. ८०३. ९८१. ११३६. सवस (सपत्न) ७१९. सवा**डव** (sk.) ८०७. सवारि (8k.) ३१६. सविणय (सविनय) ८२६. सवय (सन्नेग) ३४५. सब्द (सर्व) ८५. २२४. २९७. ८८१. ९५३. १०००. १००१. ११५७. सब्बण (सन्नग) ६०२. स्रवन्तो (सर्वनः) १०६०. सब्बत्थ (सर्वत्र) ९५८. ससद्दरध (शशचिह्न) १११५. १११९. ससङ्क (सशङ्क) ४९५. ससन्दर्ण (सस्यन्दन) १०९२. ससंभम (ससंभ्रम) ४२५. ससस्र (सशस्य) ४३५. ससहर (शशथर) ३०२. ससिअला (शशिकला) ४०. ७९३. संसियला १०१०. ससी (शशी) ६. ३१. ६०. ७२. १३४. १६९. १७७. २०९. २९२. ६३६. ७५१. ८१२. ८२८. ९५३. १०५९. १०९९. ११०८. ११११. १११३. ११३२. ११६७. ११७८. ससेय (सस्वेद) १०५५. ससेस (सरोष) १५. ७५२. ससोणिय (सशोणित) १२३. \bigvee सह p. (शुभ)

सहरू १६३. २०७. २१६. ३०९. ३२३. ७५८, ८२२. ८३५. ८५६. १८१३. १०९६. ११२३. ११६७. सहिना ३६२, ४०३. ५६३. ५६९. ७५०. ७६९. ९७८. १०१५. ११५०.

सहांसे ३०८. ७१२. सहन्ती १०५१. १०६१.

∨सह

सङ्ग्ति ८६१. ८८१.

सहिज्जह ११३२.

+उत्. उच्छाद्देन्ति ११२१.

+प्रोत्. पोच्छाहिस ११९५.

⁰सह (सि**इ**त sk.) ३०८. ५०७, ८७४.

९२०. १०१५. सह ९४४.

सहआर (⁰कार) ५९७. **सहयार** ५९६. ६०५.६७१.८८८.११२४.११७८.

सहर (शफर) ३८४. ३८५. ६५१,

सहरन्तर (शफरान्तर) ३८७.

सहरी (शफरी) २७८. ५३१. ११०३.

सहसा (ak.) ११८.२४३.७१२.७५०. ७५३.

सहस्स (⁰स्र) २५. १०८. १९९. ३२१. ४६≰. ७१०. १०७२.

सहाभ (स्वमाव) ३८१. सहाच २७. ८६६.९९८.१०१९.११४७.१२००. १२२७.

सहायत्त्रण (स्वभावत्व) ८५३,

सही (0क्षी) १९१. २०४.

हाअर (सागर) ४७०. सायर ९३. १०७. ८१३. ८२०.

साण (शान) २१३. ४२७.

साणन्द (सानन्द) १९६. १९९.

साणुसभ (सानुशय) ८०८.

/

साधिजद १०७४.

साहिनं ११८४.

+प्र. पसादेक्ति ६७.

सामणा (साम.३४) ७५. ८२. ७१३. ८७६.८८८.९५९.९६६.

सामत्थ (सामर्थ्य) १४२.

सामन्स (बर्द.) १०३.

सामल (स्थामल) २७, २६९, २७४. २९८, ३७५,४३१, १०१३,१०१९. १०४०,११०५.

सामली (श्यामला) ६०१.

सामा (श्यामा) ७७३.

∨सामाय् B. इयामाय्.

सामीकय (श्यामांकत) ३९१.

सामीर (समीरसंबन्धि) ६३१.

सामोभ (⁰द) २८७.

सार्य (sk.) ३५९. ५२८. ५४५. ५६९.

५७६. ५७९. ७७९. ११०४.

सायर ह. साभर.

सायर (सादर) ४२६.

सार (शार) ३७८. ५३०. ६१९.

सार (ak.) ७६.८७.५१८. ६३४. ६५৯ ६७१. ७२४. ८०२. ८५२. ८६१. ८७१.९८१.

सारङ (sk.) ६११.

सारत्तण (सारत्व) ८९१. ९७४.

सारवन्त (सारवत्) ८०१.

सारवेन्सी (उत्पंसन्ती tr.) ८३९.

सारस (sk) २७३. ५१७. ७८८. ७८२.

सारेच्छ (साहृश्य) ८५२.

साल (ज्ञाल) ६६५. सालम्ब (sk.) १०७९.

सालस (sk.) ३५५. ३६४. ११७२.

साछि (शालि) ३९७.

सारिसाली (शानिशाली) २७७.

साह्य (sk.) ५२१.

सास्रोभ (सारोक) ११०१.

सावय (स्वापद) ५४९. ६१३.

सावयास (सावकाश) ८७६.

सावसाय (साबसाद) ६६८.

सास (इशस) १५. २३. ३१३. ७५१. ८१३.८२५.११४४.

सासण (शासन) ३३१.

सासय (शाइवत) १८६.

साहंकार (sk.) ९०१.

साहा (शाखा) ३२७. ३३०. ५४८.

६०४. ६११. ६१२. ६६९. ७२९. १०२१. साडिज (साहाय्य) १११६. साहिर (शासनशील) १२०६. साही (शाखो) ३२७. ११४१. साहीण (स्वाधीन) ७१०. ९१७. साहु (साधु) ३८०. ५९६. साहेज (साहाय्य) २८६. ८१९. सिङ्ग (अङ्ग) २९३. ३३५. सिक्रवर्ड (शक्तवतो) ५४९. ∨(सच ∔आभे. अशिसत्त ६४७. सिचय (sk.) ४८८. सिविछ (शिथिल) २४. ३४. १२८. १७९ ३२६. ५०४. ५६६. ७३२. ८५२. १००७. १०१७. १०८४. १११७. ११६३. सिढिलसण (शिथिलत्र) ९४२. सिविलिय (शिथिलित) ७३१. सिणेष्ठ (स्नेड) ११४२. s. also णेह. सिपहा (अवदयाय tr.) १६६. ११७०. ∨सिध सिद्ध ३१५. ६१६ ६४१. +प्रति. पडिसिद्ध २१. ३५. ८६८. सिद्धि ३१५. सिन्द्वार (sk.) ६५७. सिन्द्र (sk.) ४१९. ७१५. सिन्द्रसण (सिन्द्रस्व) ११७५. सिन्धु (sk.) १४९. सिय (01) २६९. ७५३. ९०५. १०५६. सिर (शिरः) ५१. ५८. ३२२. ३४२.

३५१. ४२२. १०१०. सिरत्थ (शिर:स्व) ५९. सिरा (शिरा) ४६. सिरियण्ड (श्रीकण्ड) ४८४. सिरी (श्रो) २८. ५६. ६७. ९९. २१२. २१६. २१९. २२२. २४३. २६५. २६८. ३८६. ४०१. ५१४. ७०९. ७१२. ७१६. ७२०. ७९१. ७९८.

८५६. ८६०. ८६५. ९१८. ५२०. ९२२. ९२३. ९२४. ९८२. ९८४. ९८७. १०९९. १२०७. सिका (शिका) १३१.१५०.३०८.३१०. ४१८. ४४५. ४४७. ५८९. ५३२. ५६४. ६१५. ६१७. ६२४. ६७३. १०३१. सिव (शिव) ७८. सिवयर (शिवतर) ७८. सिवा (शिवा) ३१०. ४३५. सिसिर (शिशिर) ९२. १५७. १६३. २७१. २७३. ३५७. ३६१. ३७१. ३९४. ३९५. ५४३. ५६२. ५६७. ५८६. ५९२. ६००. ६४९. ७८७. ९५७. १०३८. सिसु (शिशु) १०४६. igveeसिंह p. (स्पृह) सिहइ ९९८.

सिहर (शिखर) ११४. १३२. **१**४५. १४६. १५३. २०७. २४९. २८३. ३७०. ४०९. ४४७. ४८९. ५१०. ५५१. ५७२. ६१०. ६२१. ६२५. ६४०. ६४३. ६४६. ६६२. ८११. ९००. १०३६. ११९२.

सिहा (शिखा) १११.११६.१५०.१६५. १६७. १७०. १७३. १७५. १७७. १७९. १८३. १८४. २०९. २५२. ३०५. ३८५. ४०५. ४१२. ४७७. ४७८. ४८०. ५२७. ५३१. ५७२. ६०४. ६२४. ७४१. ७५०. ८२१. ८५३. ११०७. ११६०. ११७४.

सिष्ठाल (शिखावत्) १२६. सिही (शिली) ११६. १७५. १७९. २४६. २९९. ३२३. ३५३. ४१४. ४८०. ५६७. ५७३. ११३१. सीअ (शोत) २६१.

सीअर (सीकर) १४०. सीयर १०८. ३६३. ७२५. सीअरी (शीकरां) ६५०. सीवरी ७४६. सीमन्त (sk.) ८५ २०५.२७३,२७७ | ेसुजनाय ३९७. ४०५. ८८६. सीमन्तिणी (0नी) ११८. ७१९. सीमा (sk.) २७६. २७९. ३८३.३९६. ४०९. ५०२. ५३९. ५८७. ५८८. सीयल (शीतल) १९४. ३६६. ४११. ५१२. ५३०. ५५४. ५८०. ५८४. ६५०. ६५३.

सीर (sk.) ३९९.५६३.६६७.१०५२. सील (शील) ७४. ७६. ८६१. ८६२. 948. 886.

सीवणी (स्ची tr.) ७५८. सीस (शीर्ष=शिरः) ३१.३७.३८.४०. २८६. ३२४. ४६४. ४६९. ७७७. ८०३. १००८. ११२८.

सीसभाव (शिरस्त) २६४. सीनय (सीस) ११७५. सीह (सिंह) ५६८. १०८६. सीह (शीधु) ६२०. सुअ (क्रुंत) ४३०.

सुअण (सुजन) ७२६. ८७२. ८८८. स्रोण ७०. ८६९. ८७९. ८८६. ९७९.

सुअन्धं (सुगन्ध) ५३८. सुयन्ध १६१. २७९. ३५७. ३६८. ३९९. ५८९. ६३३. ७४६.

सुहर (सुचिर ३४७. ४५५. ६२३. सकड (स्कावे) ६६. ८८. सुक्य (सुकृत) ११७९.

∨सुखय्

सुइयन्ति ३१५. ८५६. सहावेद ६८. ७८०. ८३३. ८३७. सुहाबेन्ति ५२८. ५७९. सुद्धित्र २०१. ७३६. सुद्धिय १०४. सुंकार (स्कार) १७५. ४७८. ८२४. १०३४. सुचरिअ (⁰त) ८६०, ८८२, सुचरिय

८७३, ९६१, १०१३,

सुयणायन्ति ८८६.

सुद्ध (सुष्ठु) ८८८.

Vest p.

सुदिय (श्रान्त tr., H. D. VIII. 36.) 94.

+नि. निसुदिय (छिन्न) ११२.

सुष्ण (शून्य) १११. ५२४. ६०९. ८४२. ९०२.९७१.९७२.११२४..११५४.

सुण्णाइय (शुन्योक्टत) १०८३.

सुण्णभाव (अन्यभाव) ५७४.

सुत्त (सूत्र) १. २६८. ७३१. ११९८.

सुन्ति (श्रुक्ति) ४०. ५३०.

सुदारु (sk.) ६०७.

सुद्ध (श्रद्ध) १२०५.

सुन्दर (sk.) १९४. १०८३.

सन्दरी (sk.) १९१.१९७.१९९.२०७. २१६. ६४१. ९५९. ११८७.

सुपण्ण (सुपर्ण) १११३.

सुप्रस्य (सुपुरुष) ६७२. ८७२. ८९५. ९१०. सुबुरिस ९२३.९२४.९६७.

सुमइ (सुमात) ८७३.

समेर (sk.) ८५२. १०५९. १०९८.

 \bigvee सुम्भ p.

+नि. णिसुम्भन्त १२३.

सुयण s. सुअण.

सुयणत्तण (सुजनःव) ८८२.

सुयणु (सुतनु) १८६.

सुयन्ध s. सुभन्ध.

सुया (सृक्) ४८३.

सुया (सुता) ४८८.

सुर (sk.) ११६. १२४. १४१. १८१.

१९३. १९४. १९७. ३६१. ३८८ ४७३. ४८२. ४८३. ५०७. ५०८.

५१२. ६५९. ६६५. ६८१. ८११. ८१४.१०१३.१०१९.११६४,११८७.

सुरवइ (सुरगति) १५९.

सरसरि⁰ (सरसरित्) ४०. ५२. ३०९. सरहि (सराभे) १६३.२६५.२८४,३६५. ४१७.५१२.५१६.५३५.५८०.६५४. ७४८.७७४.९५९.१०६२. [८१०. सुरा (sk.) ३६९. ५१२. ५८४. ६४८. सुरिन्द (सुरेन्द्र) ११८८.

जुलह (७म) ४२. ३१०, ३३३. ८५९.

९१५. ९१७.

सुवण्ण (सुवर्ण) ८२०.

सुवणामक (सुवर्णमय) १२०५.

सुबुरिस B. सुपुरिस.

सुसिर (सुषिर) ५१८.

सुसुयन्ध (सुसुगन्ध) ५८०.

सुह (सुख) ३१. ४४. ५८. २७५. ३१५. ४६१. ४६३. ७०३. ७३०. ७९१. ८७४. ८७८. ९३५. ९३६. ९३७. ९३८.९८६.९९६.१००४.१०३७. ११५५. ११६२.

सुह्अ B. वाससुह्अ.

सुहअ (सुभग) ३९५. सुहय २७९. ३५५. ३८८. ६५७. ६५८. ७४६.

सुहड (सुभट) २१३. २४३. ४३१. सुहंभर (सुलंभर) ९९३.

∨स्

भ्यः पस्भ ९२५. पस्य ३४०. स्ई (स्वी) ५३९.

∀सृष्

सूएइ ५५८.

स्अन्ति २६२.

स्पन्ति २२९. ३२७.५४०.५४३.५४८.

सूयम्त ११८३.

सुद्रण (सूद्रन) १५९.

स्य (श्क) ५८८.

सूर (sk.) १५, २७०, ४१९. ८०९. १०५९, १०९२.

∀₹

+अनु. अणुसरन्ति ३३१.

-अणुसारजनन्ति ६२७.

+ भप. भोसरइ ८१७. ८२५.

--- भोसरिंभ ६९१. ओसरियँ ५१८. इहर, ६८२. ८२४. --- ओसरन्त १९. २३२. २३३. ६९०. ८६०. ११४७.

+निस् णीसारिय १७.

+प्र. पसारेश ५१६. १०८१.

-पसरान्ति १०३४.

---पसारेसि १२०२.

—पसरित्र १४३. पसरिय २८३. १०५५. ११०८.

—पसारिय ९. १२८. १६८.

---पसरन्त ४७३. ७४९. ८५४.

+प्रति. पिंडसारिय १०८१.

+समप. समोसरिअ ८, १६७.४४१. १००८. समोसरिय ४५१.

—समोसरन्त ५७९. ७१४.

—समोसरन्ती ९१४. ११७८. +समिन. समाहसरन्ति ५७४.

∨सृज्

सिंद्र ३३८.

्रेनि. विसिऽजय ४८३. ६४०.

सेजा (शय्या) ७३६. १०६९.

सेणा (⁰ना) २७७. ४७१. ६५८. ६९४ सेणा (सैन्य) ७३७.

सेअ (स्वेद) २१०० सेख १६२. ३०९. ४९०. ७४०. ११६२.

सेय (सेक) ३५९ ४२५.

सेरिह (सैरिभ) २८९. ५३७. ६५३.

सेल (शैक) ३४.७७.११६.११८.११९. १२४.१२५.१२९.१३३.१३५.१४३. १५३. २२५. २२७. २२८. २३१.

२३३. २३५. २६१. ४४**१. ४**४३.

४४४. ४४५. ४४६. ४५२. ४५३.

४५४. ४५९. ६४३. ६५३. ८१४. ८१९.९८३.१०२१.१०२६.१०२८.

१०३३. १०३५. १०३७. १०५७.

१०७७. १०८२. १०८५.

∕सेव् सेवि सेवि

सेविक ८५. १२१. ५२१.

सेविज्ञन्ती १०५० •

+सम्. संसेविङण ८८७.

सेवल (शैवाल) ३८५ ५२१

सेवा (sk.) १०३. २४०. ६८८. ६९७. ९४९.

९४९. सेस (शेष) ५. १४. २६. १००. १०१.

१२३. १२९. १७६. २२४. ४०७. ४२२. ४३२. ६२८. ८०५.८२५. ८४८.८५४.१०४५.१०४६.१०४८.

सेस (अवशेष) ५६०. ७२१. ७७४. ८५६. ११४९.

सहर (शेखर) २९२. ७०५. ७८७.

∀सो

+व्यव. ववसिय ८.

सोअ (शोक) ११७७. सोय ८४६.

सोक्ख (सौस्य) ६४. ९३५. १००४. सोण (शोण) २७६. ३३०. ६०४. ६७०

्र०८८. १११८. **णिञ**्ज (शोणित) ३०४. ^३

सोणिञ (शोणित) ३०४. ३०५.४१५. ४३ . सोणिय ४३५.

सोत्त (स्रोतः) ३६०. ४४९. ४९८. ६१६. १०५३.

सोबन्धक (सोबन्धक) ८००.

सोम (और.) २३९.

साम्म (सौम्य) ६५६. ७८२. ८४१.

सोय s. सोअ.

सोरह (सोरम) ५७.४६४.४६८.७९०.

सोवाअ (सोपाय) ९८६.

सोवालम्भ (सोपालम्भ) ५८.

सोवियल (सौविदल) २१६.

सोस (शोष) ६१२. ८६२.

 \bigvee सोह p. (श्रीभायाम्. s. सs)

सोहइ १०९. १६२. १७९. २४४. ४१४. ४१८. ६२२. ६४६. ६९१. ९६८. १०४५. ११३०. ११६१.

सोहेद ६८.

सोहन्ति २६७. ३३६. ३६६. ३७५.

62 (Gaüdavaho)

५१७, ५३२, ५३९, ६००, ७५**९,** ७६२, ७७२, ८२१,१८४६,११४**९.** ११७७,

सोहसि २९१. ३२०. ३३४. ११९६. सोहसे ३१६.

सोहन्ती १०५३.

सोहरा (सोमार्य) ५६. १११. १९०. ३५८. ५९३. ६५४. ११८१.

सोहा (शोभा) १८४ ३९६ ४२६ ७३३ 👡

∨स्वऌ

खला€त ३१८. ९९३.

खल्हत ४४५. ८४३. ११५५.

खलिंग २९३.

⁰क्खिक ११८७. ⁰क्खि**ल्य ५१९**५ ६१४. ८४**७.** ९३२. १११७.

+परि. परिवखलइ ९२३.

---परिक्खिलिअं · २५३. परिक्खिल्यः १६५. ६३३. ६३९.

+प्रति. पष्टिनखल्मि ६२३. ८३८.

 \bigvee स्तम्भ्

थम्भिय ९८.

+उत्. उत्तिभज्जन्ति १९५.

∨₹तु

थुव्दइ २५३.

थुव्वसि २९८.

Vस्त्

🕂वि. वित्थय १०२७..

—वित्थर∓त ७३४.

—वित्थारित्थ ४५८.

∨स्तोकाय्

थोयायन्ति १२७.

∨स्स्यै

+सम्. संखाय १३१. १३३. · २५७ - ५२२.

V€था

ठवइ ९८०.

ठवेइ ७०६.

ठविज्जन्ति ९९५.

ठिल ९६८. ठिय-६२. ६६. ८०-

८१. ८९.१०५.३४५.४६०.७२०. ८२२. ८८८. ११८५. ⁰द्विंब १३. १४. ४५२.४६९.४९०.४९७. ६६२. ८८३. ८८७. ⁰द्विय ५. १५. ३७. ३८. १०४. १३८. १४५.२०२. २०३. २०४. २१७. २४६. २६३. ३४६. ३५३. ३७८. ४३७. ४४४. ४६१. ४७०. ४८५. ५०९. ५१४. भ३४. ५७१, ५७३. ५९९. ६०८. ६१७. ६२५. ६७३. ६९८. ७०३. ७४८. ७८६. ८०३. ८०५. ८२७. ८२८. ८३१. ८६२. ९३४. १०२०. १०३९. १०४०. १०५२. १०८३. १०८६. ११०९. ११६०. ११६७. ११७७. ११८६. १२०२. ठविय १६०. २१४.७१३. ⁰ट्ठविय

२९३. ७७८. ९७४. **∔ाने.** णिद्रिय ४३२.

---णिद्रविभ ८४४.

+पारि. परिद्विअ २४९. २५७. ४४१. ४५१. ५७५. ७९०. परिद्विय ३३. ३९. ६६. २४७. २८१. ३६२. ४९३. ६२८. ६७४. ६७६. ९३१. १०६५. ११६३.

+परिसम्. परिसठित्र ११९. १७६. १८०. ८०४. १०५६. परिसंठिय १७०. २०७. ४२२. १०६३. परिसंद्विय द.

-+ पति. पडित्थिय ११०.

+सम्. संट्वाइ ८८७.

--संठवोद्दे ९९७.

--संठिम ७३१. ७६६. ११४६. '११९४. संठिय ξĘ. १६६. ७१६. ८३५. १०१५. संद्रिय ४५४. ९७३.

-समृत. समुत्थ ९४६.

'सा

ण्हव्वन्ति ७६४.

/स्निह

सिणिइ ३४३. ५०४.

∨स्तु

प्र. पण्ड्य १०८०.

∨स्पन्तृ

+नि. णीसन्दइ १०२.

∨स्फळ्

√आ. अप्फालिय ४८९. ८१४.

∨•फ़्द

फुट्टन्ति १३०. १०२३. फुडिय १७४. ३९३. ५७१. ७५८.

११०९. ११५०. ११६७.

∨₹कर

फ़रर ५०. २१३. २५०. ३९२. ४७३. ६४०. ६८९. ७५६. ७७७. ७८५.

८२७. ८८३. ९३७. १००५.

फ़रन्ति ७७. ८९. ७४८. ७९९.

फ़रासे ३०२. ७१३.

फुरउ ८०.

फ़ारेय ६९७. ७३८.

फ़रन्त २१९. ४१९. ४७७. ७७०. ८८६. ११३४.

फुरन्ती ३१६.

+परि. परिष्कुरइ ११८२.

---परिष्फुरन्त ७०४.

---परिष्क्ररमाण १०५४.

+पति. पढिष्कुरइ ७२८. ९१२. +वि. विष्कुरइ ९४. २३९. ३३९.

३८०. ८९६.

∖⁄सिंग

- विनिद्देश ४७०. विनिद्देश ९१५.

Vस्मृ

भरिमो २१९.

भरिहिन्ति ९५६.

भारत २०८.

सम्मरिअ ४६५. ७०७. सम्भरिय ६३६. सम्भारिय ४९१.

∀स्यन्द

—िनिस् णीसन्दमाण १०६१.

√स्वक

The state of the s

परि. परिसक्किज्जर ६१८.

-परिसक्तिय ५७९.

√खप्

सुअन्ति ५२६.

+प्र. पसुत्त ३८२. ६००. ६२२.

-- पासुत्त १३३.

√स्विद्

सिण्ण ३९७.

ह

हंसउछ (हंसकुछ) २९१.

हत (हठ) १०३. ⁰हण (धन) २७४.

हत्य (हस्त) ५२. ५६. ६३३. ७३१. ७६३. ७६७. १०१०. ११३६.

∀हन '

हअ (⁰त) ९५४. १००७. हय १८४.

इ१२. ६०१. ११७०. ११७५.

+ সা . আছল १०८६. আছ্য १०२. १७०. १८२. ३९२. ३९४. ७००. १०४४. १०५५. ११४०.

+प्रति. पडिह्रअ ५५१. १०३२.

+वि. विहय १०. ६२७.

हन्त (sk.) ७२. ८९३. ९४३.

हर (sk.) ३५. ३९.४४. ५४. ५४. ६०. ६०. १७९. २०८. २९४. ३०९. ३१३.

३१४. ३२५. ६३७.

⁰हर s. घर.

⁰हर s. भर.

हरि (sk.) १. ६. १०. १२. २१. ६०. १६०. १७६. ३८९. ४६९.

हरि (रन्द्र) १५६. ४३०. ४९३.

हारिअ (⁰त) ६१३. हारिय ३४४. ३५५. ३८९. ३९४. ५२७. ५२९. ५५६. ५९५. ६५१. ६६७. ७५५. ७९२.

९६५. ११८६.

हरिअन्दण (⁰चन्दन) ४८०.

+**हरिण** (sk.) ६. ११. ४२१. ६५५. ६५५. ६९५. ६९३. ७३३. ११९०.

हरिणङ्क (⁰णाङ्क) ११**१**६.

∨हरिताय्

हारयायमाण ५३९. ५९६. ६१४.

हरिय s. हरिअ.

हरियन्द (⁰श्चन्द्र) ५०७.

हरिस (हर्ष) ९४. १९९. ११५०.

हलहर (इलधर) १११७.

हालिहा (हरिद्रा) ६०१.

हिलिही (हरिद्रा) ३७९. ५६२.

हली (sk.) २५.

हृब्बवह (इध्यवह) १५४. १६७. ४७७. (७४१

∨हस्

[ao.

इसिय ७७६.

+वि. विद्यसिअ ६९६. ७५१.

—विहांसऊण ८४५. ९१५. हसिरी (इंसनशीला) ११५९.

⁰हा (भा) ७९३.

हा (sk.) १८९. ९४४.

हार (sk.) १८६. २०३. २३६. ३०१. ३६८. ७३०. ७६७. १०५३. १०६०.

हारियन्द (हारिचन्द्र) ८००.

हारी (sk.) ७५५.

हास (sk.) ५४.९५.९७.३४०. ११४३. हासकारी (sk.) S. commentary.

८०२.

हाहा (sk.) ३४२. ३४४.

हार (sk.) ३२४. ५५८. ६०१. ८५९. हिंसी (sk.) ३९६.

हिअय (इदय) ११९६. हियअ २०१. २९२. ३३९. ४६३. ७१०. ८६०. ८६०. ८८४. ९३९. ९६३. ९६५. ९९३. ११४५. ११४५. ११४५. ११४५. ११४५. ११४५. ६४४. ८६. ९४. ९५. ९८. २०९. ३२५. ३३७. ३८१. ५२४. ५३५. ६०७. ३८२. ४११. ५२४. ५३५. ७५६. ७५८. ७५६. ७५८. ८४६. ८४५. ८४६.

हिश्चीर (sk.) २९८.

हिम (sk.) ६१. २२८. ३५७. ६३६. ७८४.

हिमवन्त (हिमवान्) ५३.

हिमाळअ (हिनालय) ५८.

हिययसण (हृदयत्व) ९८९.

हिययभाव (इदयभाव) ९९९.

हीण (⁰न) ६७५.

हीर (प्रान्त) ७. ६१८.

हु (खल्ल) १८३, ४९३, ७१८, ८६४, ८६५, ८८५, ८८६, ९००, ९०८, ९११, ९१७, ९२२, ९५१, ९५६, ९५८, ९९६, १००४, ११३५,

हंकार (sk,) २४. ८५१.

हुत्त (संमुख) ४४२. ७७०. ११३९. ११४१.

हुयवह (इतवह) १७२. ५६०. ८९६. **हुयास** (⁰नाश) ७१५. १०४०.

VE

इरइ ७६. ३६५. ३६७. ४६४. ५६१. ७७८. **७**८१. ७८७. ९५३. ११५७. हरन्ति २७४. ४०६. ५१३. ५५३. ५५४. ६०७. ७४६. ९७८.

इरउ ४६.

हरन्तु २२,

हीरन्ति ८४. ७२६.

हीरसि ७२६.

हीरन्त २०१. २२७. २३३. ६९२. ७७२.

हीरमाण २८९.

+अभि. अहिहरइ ६०१.

--- अहिहरन्ति ११२४.

+डत्. उद्धरन्त १७.

+परि. परिहरन्त ४२.

+प्र. पहरइ ९९६

+समुत्. समुद्धरइ ११०६.

हेउ (हेतु) ९४४.

हेट्ठ (अधःस्थित) ५. १५. १४०. ५०४, ५७३. ११३१.

हेम (sk.) ११३१.

हेमन्त (sk) २७६. ६०३. ८३९.

हेममहिहर (⁰ ही घर) १६७.

हेय (sk.) ११२२.

∨हेष्

इसन्ति ८३१.

हेसा (ण्षा) २५७.

होम (sk.) ३२५.

